MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI
A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CUPRINSUL

„UNIRE-N CUGET ŞI-N SIMŢIRI"

Unirea — „actul de voinţă al naţiunii române" *(Pr. V. Nechita)* 3

TREPTE DE ÎNFLORIRE A PATRIEI

„Iar tu, Românie mîndră, tot mereu să dăinuieşti" *(Arhid. Ioachim Giosanu)* 6

S T U D I I

† *PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar,* Păstori şi propovedui-tori ai dreptei credinţe. Sfinţii Trei Ierarhi . . . 12

Pr. drd. Gh. PETRARU, Catafatic şi apofatic în cunoaşterea lui Dumnezeu 26

Pr.-drd. V. NECHITA, Ierurgiile, lucrare a Sfîntului Duh în Biserică 42

DREAPTA ÎNVĂŢĂTURĂ A BISERICII

Pr. prof. C. COJOCARU, Rugăciunile pentru cei adormiţi . 62

Pr. prof. Sorin COSMA, Cele şapte Laude ale Bisericii . . 67

P R E D I C I

Pr. Gh. SOLCAN, La Duminica a XXIX-a după Rusalii . . 72

Protos. Clement IACOB, La Duminica Înfricoşatei Judecăţi . 73

Protos. Ioasaf GANEA, La Sfîntul Antonie cel Mare . . . 77

Pr. Laurenţiu POPOVICI, La Sfîntul Mucenic Teodor Stratilat . 81

Î N S E M N Ă R I . . . 83

Carte veche românească în Biblioteca Episcopiei Romanului şi Huşilor *(Doru Mihăescu)*; Ţiban, Ţibăneşti şi Cărpeştii (*Gh. Lupaşcu*); Noi informaţii despre viaţa Bisericii noastre strămoşeşti în secolele XVIII-XIX; Un document inedit din secolul al IX-lea despre români şi despre Biserica noastră strămoşească (*Gh. Badea*).

(continuare în pag. a III-a a copertei)

Mitropolia Moldovei și Bucovinei
Biblioteca "Dumitru Stăniloae" Iași
M00117

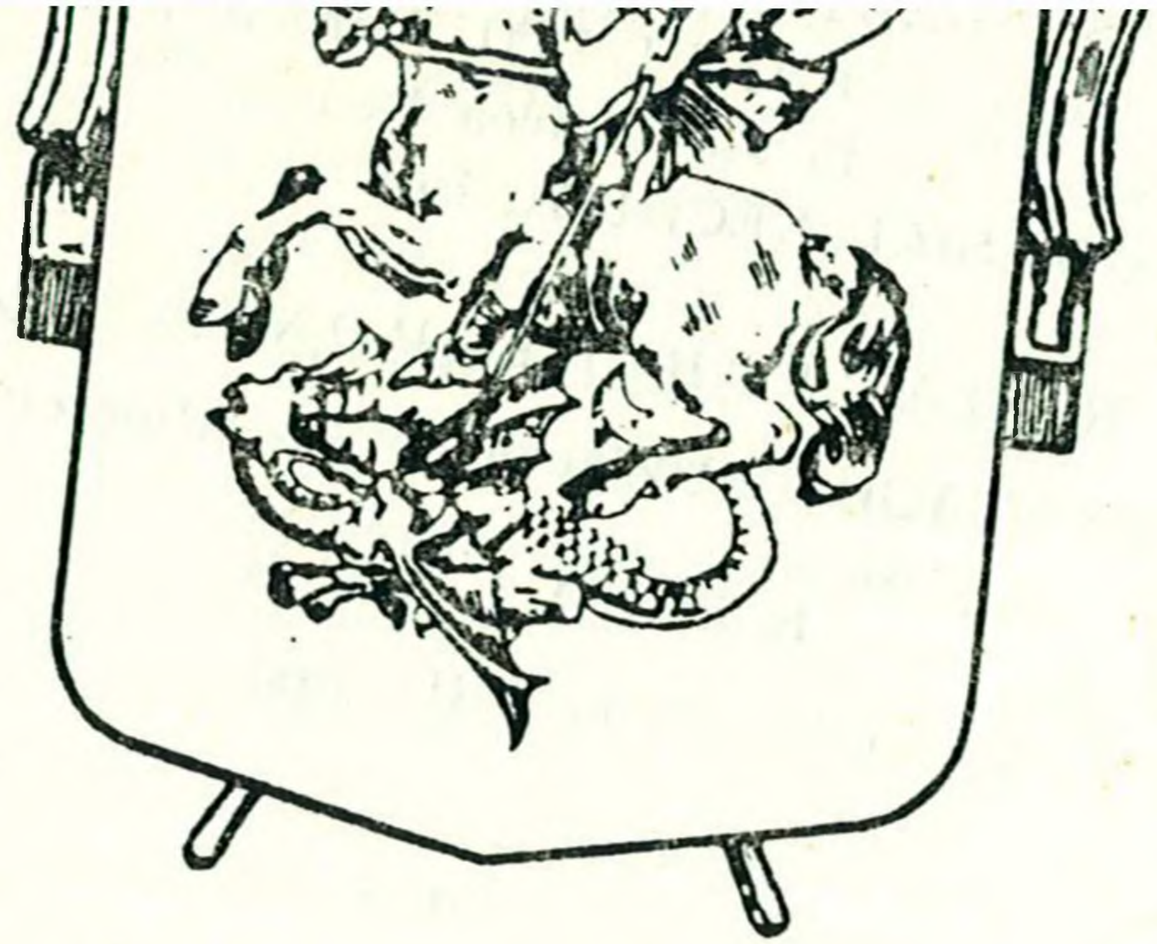

ANUL LXIII, Nr. 1 IANUARIE — FEBRUARIE 1987

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: ARHIEPISCOPIA IAȘILOR
Bulevardul Ștefan cel Mare Nr. 16 — Iași

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR

ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

inv. 117
BIBLIOTECA MITROPOLIEI I.S.
P. I-2

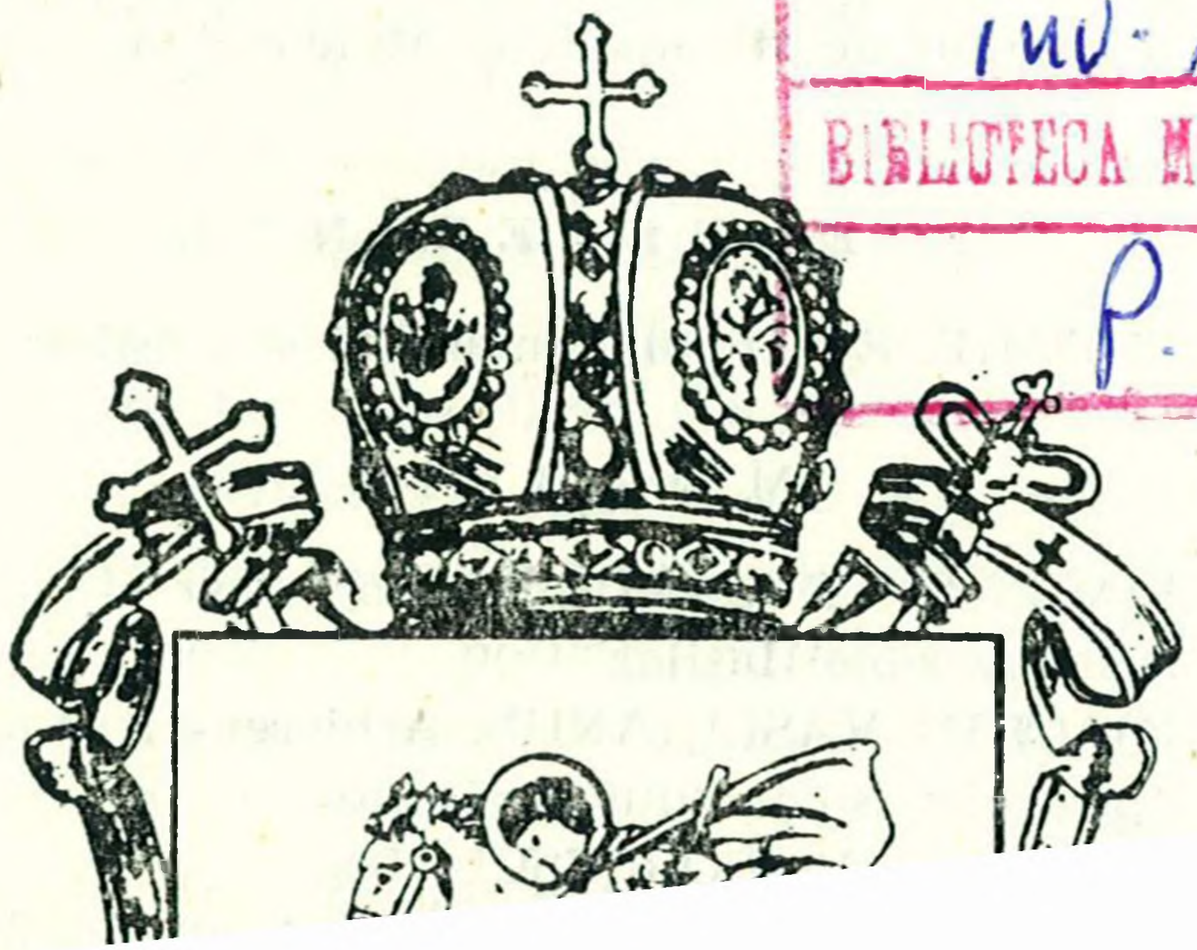

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† P. F. **TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei**

VICEPREȘEDINTE

† P. S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor

MEMBRI

† P. S. PIMEN SUCEVEANUL Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor
† P. S. IOACHIM VASLUIANUL, Arhiereu-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor
P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, Iași
P. C. Pr. prof. MIHAI VIZITIU, directorul Seminarului Teologic de la Mănăstirea Neamț
P. C. Pr. VASILE NECHITA, Iași

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. COSTACHE BUZDUGAN, consilier cultural, Iași

REDACTOR

P. C. Pr. GHEORGHE PETRARU, Iași

„Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-import Presă, P. O. Box 136-137, Telex, 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3".

42.420

UNIREA — „ACTUL DE VOINȚĂ AL NAȚIUNII ROMÂNE"

Viețuind în vatra străbunilor, străjuită de cetatea Carpaților, românii, ca și înaintașii lor, au trăit, ca pe o coordonată esențială a statorniciei lor, unitatea de neam, de gînd, de limbă, de simțire și de cultură, manifestată prin iubirea de glie și păstrarea neștirbită a credinței dreptslăvitoare.

De la Burebista și Decebal pînă la întemeierea statelor românești, de la Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun pînă la Al. I. Cuza, unitatea le-a fost fiilor acestor plaiuri izvorul pururea viu, dătător de nebănuite forțe, în dîrza lor rezistență împotriva tuturor celor ce au vrut „pămînt și apă". Așa au intrat geto-dacii în istorie, după cum ne încredințează părintele istoriei, Herodot, „fixînd fizionomia morală și politico-militară care va fi definitorie pentru urmașii lor de mai tîrziu — românii : identificarea cu viață liberă, independentă și curajul de a păstra această libertate față de orice invadator, fie cît de puternic și din orice orizont ar fi venit". Această unitate a creat ceea ce unii istorici au numit „miracolul românesc", pentru că în vîltoarea migrațiilor fiii acestei vetre străbune nu și-au pierdut nici numele de român și nici limba, fiind singurii păstrători ai romanității orientale, ca o adevărată insulă latină într-o mare slavă. Mai mult, acest lucru este oglindit de înseși numele date primelor formațiuni prestatale, acelea de romanii, *care se conduceau după legi proprii, diferite de cele ale popoarelor din jur, constituind acel* jus valachicum. *Iar după constituirea statelor românești această unitate a fost și mai mult afirmată prin identitatea de limbă, de datini și de obiceiuri, de organizare politică și economică, prin mărturisirea aceleiași credințe, prin împărtășirea acelorași idealuri și năzuințe, care i-au consacrat „la porțile Europei", în fața tuturor amenințărilor din afară, căci, cum spune marele savant N. Iorga, „cînd Nordul a avut să meargă spre Sud, cînd Apusul a vrut să atingă Răsăritul, aici s-au întîlnit", ei fiind „nici învinși, nici învingători". Cînd un principat slăbea era ajutat de celelalte țări românești. Așa s-a întîmplat pe vremea lui Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare și Petru Rareș, creîndu-se astfel premisele făuririi acelei „uniuni dacice", suportul unei independențe depline și reale românești, de către Mihai Viteazul. „Deși a durat puțin — subliniază Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu — Unirea Țării Românești, Moldovei*

și Transilvaniei a devenit pentru generațiile ce s-au succedat un simbol și un îndemn la luptă necurmată pentru unitate și independență națională, încît Unirea *de la Alba Iulia din 1600 s-a înscris pentru totdeauna, cu litere de aur, în hronicul țării", exprimînd voința românilor de a-și avea un stat unitar propriu. Astfel* Unirea *lui Mihai Viteazul a legat năzuințele de unitate ale românilor din „vremile uitate ale vechimii" cu simbolul renașterii Daciei, cum a fost numită răscoala lui Horia, Cloșca și Crișan. De aceea, în mod firesc Revoluția lui Tudor și anul 1848 vor cuprinde în programul lor „chestia unității naționale", ca o adevărată „cunună" a acelor „radicale instituții, singurele care ne pot regenera patria" — „cheia de boltă fără de care s-ar prăbuși tot edificiul național" a cărei dorință de împlinire „a cuprins mii de inimi", cum spunea Stephan Ludwig Roth. Pe bună dreptate, T. W. Riker, la rîndul său, era îndreptățit să afirme: „Nici un popor însă nu s-a luptat mai mult ca românul pentru susținerea țelurilor sale naționale", a căror culme o reprezenta* Unirea *„a tot ceea ce este românesc".*

Perioada anterioară anului 1859 se caracterizează printr-o acțiune generală a tuturor românilor pentru înfăptuirea acestor mărețe aspirații a cărei împlinire fără nici o întîrziere era nu numai problema tuturor românilor, ci și a Europei. „Chestiunea Principatelor dunărene" avea să culmineze dezbaterile Tratatului de pace de la Paris *(1856) și cele ale* Conferinței europene de la Paris *(1858), impusă fiind desigur de acțiunea unită a tuturor românilor ca una din năzuințele lor vitale, de luptele seculare duse consecvent de-a lungul tuturor veacurilor. Astfel,* Unirea de la 1859 *a reprezentat „actul energic al întregii națiuni române", cum spunea M. Kogălniceanu, prin care s-a creat statul național român modern. Unirea Principatelor, cum subliniază Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu, a deschis noi perspective „angajării României pe drumul civilizației moderne, constituind un moment epocal în procesul plămădirii statului național unitar român",* Unirea de la 1859 *a însemnat consfințirea pentru totdeauna a conștiinței unității tuturor românilor, un moment de hotărîtoare importanță pentru împlinirea seculare dorințe românești, „cum rar se pot vedea exemple la națiunile cele mai civilizate ale Europei", impunînd atenției europene și mai mult pe români, după profeția nebiruitului Ștefan cel Mare: „Cînd oamenii vor hotărî pierderea voastră, Domnul Dumnezeul părinților voștri va trimite vouă un om din neamul vostru, care unindu-vă vă va scăpa pe voi din robie!" Și acest om a fost Cuza Vodă. De la înălțimea acestei luminoase zile, 24 Ianuarie 1859, cînd a fost ales în unanimitate Al. I. Cuza, viitorul țării devenea mai luminos și mai strălucitor, se deschideau largi orizonturile*

marelui viitor al tuturor românilor, iar luptele seculare se încununau cu laurii care vor consfinți independența și deplina libertate și suveranitate a românilor.

Biserica, al cărei „rol deosebit în păstrarea unității statului se exercitase de-a lungul veacurilor", și în acești „timpi extraordinari", care au hotărît viitorul românilor, a luptat cu însuflețire prin ierarhii, slujitorii și credincioșii ei la împlinirea secularului vis al Unirii de la 1859, *beneficiind ea însăși de cuceririle eroice ale poporului nostru întru dobîndirea* de iure *a autonomiei și autocefaliei, Mitropolitul Moldovei, Sofronie Miclescu, situîndu-se în fruntea unioniștilor. De asemenea, Melchisedec Ștefănescu, frații Scriban sau D. Matcaș. Dar aceasta n-a fost numai o participare de moment. Venea din adîncurile vremurilor și se va consemna și în anii ce au urmat, așa cum o vedem și în zilele noastre, cînd Biserica noastră strămoșească sprijină toate năzuințele de unitate ale poporului român, luînd parte — prin lucrarea sa de slujire specifică — la înfăptuirea grandioaselor împliniri, care au dat strălucire epocii pe care o trăim, cea mai măreață din cîte a cunoscut istoria acestui neam, cum spune Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române :* „Sprijinind unitatea de simțire și gîndire românească a fiilor acestor strămoșești plaiuri, Biserica noastră prin slujirea sa se înscrie totodată în marele front al păcii și bunei înțelegeri între oameni și popoare, pentru făurirea unui viitor luminos pentru fiecare fiu al poporului nostru".

Pr. V. NECHITA

Trepte de înflorire a Patriei

„IAR TU, ROMÂNIE MÎNDRĂ, TOT MEREU SĂ DĂINUIEȘTI"

Evocări. *În istoria fiecărui popor există evenimente de răscruce, în devenirea sa istorică, ale căror implicații sporesc în amploare pe măsura trecerii timpului. Din perspectiva durată a drumului parcurs, a transformărilor pe care le-au declanșat, însemnătatea acestor evenimente capătă dimensiuni tot mai largi, ce pun cu putere în lumină semnificații cu profundă reverberație în timp. De primele luni ale fiecărui an se leagă o serie de date memorabile pentru poporul nostru, care abundă în semnificația lor. Cea mai importantă este ziua de 24 Ianuarie, zi în care poporul nostru sărbătorește cu justificată bucurie Unirea Țării Românești cu Moldova. Acestei zile i-au fost dedicate simpozioane, manifestări culturale, pagini înălțătoare menite să cinstească, cum se cuvine, mărețul eveniment.*

Alte date jubiliare. *Anul acesta se împlinesc 80 de ani de la marea răscoală a țăranilor din 1907. Evenimentul constituie, de fiecare dată cînd îl comemorăm, un prilej de pioasă amintire pentru cei ce s-au jertfit cu nădejdea că năzuințele lor de veacuri vor fi împlinite.*

Se împlinesc anul acesta 120 ani de cînd, la Iași, se înființează librăria „Junimea" al cărui prim colaborator a fost Vasile Pogor, unul din cei cinci fondatori ai societății „Junimea". În 1863 se întemeia celebra și longeviva societate literară de la noi, unde s-au afirmat marii clasici: Eminescu, Creangă, Slavici.

Tot anul acesta se împlinesc 150 de ani de la nașterea celebrului povestitor Ion Creangă (1 martie 1837). După cum se știe scrierile sale au cunoscut încă din viața sa o mare popularitate, autorul „Amintirilor din copilărie", impunîndu-se ca un creator de stil, profund original, în literatura noastră românească.

În luna februarie 1887, deci acum 100 de ani, a văzut lumina tiparului volumul de debut al Veronicăi Micle, intitulat „Poesii". Pe unul din volumele păstrate în Biblioteca Academiei din București se găsește o însemnare a poetei, din care reiese că volumul era dedicat marelui Eminescu. Despre acest volum N. Iorga într-o cronică a sa din 1890 în „Convorbiri literare" scrie: „Volumul Veronicăi Micle de o sută de fețe își are locul său alături de lirica lui Vlahuță".

Tezaur al spiritualității moldovenești. *Muzeul etnografic al Moldovei din somptuoasa clădire a Palatului Culturii din Iași, înființat în anul 1943, mult dezvoltat în ultimele decenii, cuprinde la ora actuală aproape 200.000 de exponate originale, colecționate de pe întreg teritoriul Moldovei, cu tot ce are el mai specific în sfera culturii materiale și spirituale (ocupații strămoșești, meșteșuguri, port, obieceiuri etc.). El este totodată primul muzeu pavilionar din țară care și-a dezvoltat o mare secție de instalații tehnice de cea mai ingenioasă concepție.*

Tot în cadrul Complexului muzeistic de la Palatul Culturii

din Iași se află și „Sala voievozilor", care după o perioadă de restaurare a fost recent redeschisă. Sînt puse în valoare portrete ale principalilor voievozi români, precum și alte documente istorice de certă valoare.

În orașul Botoșani a fost pus în valoare un alt obiectiv patrimonial. Municipalitatea orașului a renovat cu grijă „Casa Sofian" în care s-a organizat o expoziție permanentă cuprinzînd materiale documentare privitoare la viața și activitatea unor personalități botoșănene. La loc de cinste stau aici cei trei mari titani ai culturii românești — Eminescu, Enescu și Iorga —, născuți în acest generos spațiu care a dat și pe Ștefan Luchian, Grigorie Antipa, Ioan și Sofia Nădejde, Octav Băncilă, Dimitrie Pompeiu și alții. Clădirea care poartă numele proprietarului, un iubitor de cultură și un înfăptuitor de generoase acte de binefacere obștească, a fost refăcută în așa fel încît pare „o bijuterie a secolului trecut".

Pe harta județului Neamț a apărut un nou punct muzeistic. Este vorba de Curtea domnească a lui Ștefan cel Mare de la Piatra Neamț. Ansamblul muzeistic va deveni un principal punct turistic al județului.

Faima artei populare bucovinene a trecut demult granițele țării. Un centru puternic al artei populare din această zonă este orașul Cîmpulung Moldovenesc, unde ființează un prestigios muzeu al artei lemnului. Dotat cu un bogat material expozitiv, muzeul este un punct deosebit de atracție pentru turiștii din această zonă atît de pitorească.

M. Kogălniceanu și N. Grigorescu. *Celebrul pictor, întîlnit de M. Kogălniceanu la Mănăstirea Agapia și recomandat în anul 1861 Ministerului Moldovei pentru a primi o bursă să studieze la Paris, va lua parte în 1877-1878 la războiul de independență ca pictor de front. Așadar, această „întîlnire admirabilă", cum ar putea spune un filozof, face parte din mărețele fapte cu care istoria națională se încarcă de semnificații înalte pînă la cele mai sublime nuanțe. Kogălniceanu, „ministrul Independenței", îl „lansa" atunci pe N. Grigorescu, ce avea să devină „pictorul Independenței" și unul din remarcabilii săi cronicari.*

Memoria arhivelor. *Filiala Iași a Arhivelor Statului, posedă în afara unui bogat fond arhivistic și cîteva colecții de mare valoare documentară, manuscrise originale ale scriitorilor români, începînd cu cronicarii, mii de matrițe sigilare și sigilii, peste 7.000 planuri și hărți din secolele XV-XX, stampe, fotografii. Între piesele de mare preț se află aici și un uric domnesc, pe pergament, de la Iuga Vodă (1399), poate cel mai vechi document de la noi; un document francez de la 1362, un zapis particular, în limba română, de la 1571, al numitului Matei Costaș, pergamente din timpul tuturor domnilor moldoveni și încă multe altele care vin să certifice importanța acestei colecții arhivistice de la Iași.*

Printre mărturiile de o inestimabilă valoare documentară, aflate și păstrate la Filiala Arhivelor Statului din Piatra Neamț, se află și un document de la sfîrșitul secolului al XVI-lea adresat domnitorului țării Moldovei Ieremia Movilă, în care, într-o frumoasă limbă românească, se vorbește despre o proprietate a Mănăstirii Bistrița.

Întîia atestare documentară a localității Vorona-Botoșani, se consemnează pe un document de danie din 7 ianuarie 1403, emis de Alexandru cel Bun. Astăzi, mănăstirea și satul cu același nume sînt unele dintre cele mai înfloritoare așezări ale acestui ținut străbun.

Din tainele arheologiei. *Într-un pitoresc cadru natural de pe versantul estic al Culmii Plăieșului de lîngă Tg. Neamț s-a deschis un mare șantier arheologic. Rezultatul săpăturilor este impresionant. Bogata colecție de ceramică descoperită, vine să întregească ansamblul colecționar, deja existent, al celebrei culturi Cucuteni, extinsă, după cum se știe, pe un vast spațiu în Moldova.*

Și în apropierea Iașului s-a descoperit, în urma unor excavații, două apeducte din secolul al XVIII-lea. De remarcat este faptul că una dintre ele se îndrepta spre monumentala ctitorie a lui Duca Vodă, Mănăstirea Cetățuia.

În vara anului trecut, concomitent cu lucrările de restaurare care s-au executat la vechea Catedrală mitropolitană din Iași, ctitoria mitropolitului Gavriil Calimachi (1779), arheologul N. Pușcașu a întreprins o serie de săpături arhologice. Rezultatul acestora va fi publicat.

Scriitorii noștri în universalitate. *Facultatea de litere din Avignon și Asociația culturală franco-română din regiunea Vancluse a organizat la sfîrșitul anului trecut un colocviu internațional cu tema : „Eminescu în mișcarea romantică". La baza lucrărilor de cercetare au stat următoarele trei direcții : 1) Izvoarele și temele poeziei lui Eminescu ; 2) Eminescu prozator, gîndirea lui Eminescu; 3) Originalitatea lui Eminescu.*

Primul scriitor român care a publicat o carte la Paris a fost poetul V. Alecsandri. În anul 1853 i-a apărut în editura „De Soye et Bouschet" volumul „Doine și lăcrămioare". Dar aceasta nu era debutul său literar ; debutase în anul 1844, la Iași, cu volumul „Iorgu de la Sadagura" și mai înainte (1841) i se jucase, tot la Iași, piesa „Farmazonul din Hîrlău".

Spicuiri din publicistica ieșeană. *În ultimul număr din anul trecut al revistei „Convorbiri literare", istoriograful Al. Zub, în cuvinte evocatoare, prezintă monografia Voronețului, apărută sub binecuvîntarea I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, actualul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Prof. Al. Zub sesizează pe cititori că în această lucrare, autorii Ion Solcanu și Pr. Costache Buzdugan au fost în măsură să identifice persoana care ar fi pictat celebrul tablou de pe peretele de apus al monumentului, Judecata de apoi. Este vorba de pictorul autohton Ionașco Chiril.*

Într-un amplu articol intitulat „Ultimul popas al lui Alecu Russo" apărut în revista „Cronica", Pr. Constantin Andrei, în urma cercetării unor inedite documente aflate în Arhivele Statului-Iași, arată că renumitul autor al celebrului poem „Cîntarea României", Alecu Russo († 4 februarie 1859), a fost înmormîntat în incinta Mănăstirii Bărboi-Iași.

M. Kogălniceanu, patriot înflăcărat. *Într-una din cuvîntările rostite în parlamentul țării, Kogălniceanu afirma : „Ce interes*

mare trebuie să aibă istoria națională pentru noi, îmi place a crede că și dumneavoastră o înțelegeți ca și mine. Ea ne arată întîmplările, faptele strămoșești ale înaintașilor noștri, care, prin moștenire, sînt ale noastre. Inima mi se bate cînd aud rostind numele lui Alexandru cel Bun, lui Ștefan cel Mare, lui Mihai Viteazul, da, domnii mei, și nu mă rușinez a vă zice că acești bărbați, pentru mine, sînt mai mult decît Alexandru cel Mare, decît Hanibal, decît Cezar. Aceștia sînt eroii lumii, în loc că cei dintîi sînt eroii patriei mele. Pentru mine bătălia de la Rovine are mai mult interes decît lupta de la Termopile și izbînzile de la Racova și de la Călugăreni îmi par mai strălucite decît acelea de la Maraton și Salamina, pentru că sînt cîștigate de români! Chiar locurile patriei mele îmi par mai plăcute, mai frumoase decît locurile cele mai clasice. Suceava și Tîrgoviște sînt pentru mine mai mult decît Atena și Sparta".

Fapt inedit. *O comisie specială alcătuită din specialiști de înaltă competență, condusă de Prea Fericitul Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române, lucrează în cadrul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă din București la reeditarea* Bibliei lui Șerban Cantacuzino. *După cum se știe, traducerea integrală a Bibliei, în 1688, a avut un rol hotărîtor în cultivarea limbii române, lucrarea devenind un tezaur neprețuit al culturii naționale. Se marchează, astfel, atît momentul sărbătoresc al împlinirii a trei veacuri de la apariția ei (1988), cît mai ales va constitui o bază științifică de amplă și multilaterală cercetare și analiză a acestui nepieritor monument de cultură teologică și națională.*

De veghe pentru sănătatea oamenilor. *Specialiști din stațiunea balneară Bălțătești-Neamț au introdus, în ultima vreme, noi procedee de tratament al unor afecțiuni. Între acestea se numără folosirea nămolului sediment, sub formă de împachetări parțiale, în afecțiunile reumatismale, ale aparatului locomotor, tratarea afecțiunilor respiratorii cronice cu ajutorul apelor de Bălțătești, pulverizate sub formă de aerosoli, utilizarea aceleiași ape în combaterea rahitismului și debilității fizice a copiilor. A fost înființată și o bază de hidrokinoterapie pentru tratarea afecțiunilor postreumatismale ale aparatului locomotor și o bază de tratament stomatologic complex, a șaptea de acest gen din lume, declarată bază-pilot a O.M.S.-ului.*

În cadrul activității diversificate a gamei de tratamente, în stațiunea balneară Slănic-Moldova a fost pusă la dispoziția celor ce vin să-și refacă sănătatea o modernă mofetărie care utilizează emanațiile naturale de bioxid de carbon. În afară de sala de tratamente cu 400 de proceduri pe zi, tratamentul cu mofete, eficient în bolile cardio-vasculare, vine să întregească „izvorul de sănătate" al acestei binecunoscute stațiuni băcăuane.

În anul trecut, harnicul colectiv al cunoscutului laborator „Plantavorel" din Piatra Neamț, a produs și livrat farmaciilor din țară peste 700.000 de flacoane cu cele 8 medicamente obținute, pînă acum, din plante medicinale.

Premiere industriale. *Implicați cu toate forțele în ampla și complexa acțiune de organizare și modernizare a producției, mun-*

citorii și specialiștii de la Întreprinderea mecanică „Ceahlăul" din Piatra Neamț, pun în valoare noi posibilități de creștere a productivității muncii prin finalizarea unor studii de înaltă eficiență economică. Una dintre recentele realizări o constituie intrarea în producție a unei mașini de rectificat filet tip 5k882 B, utilaj de mare performanță tehnică și funcțională.

La I.T.A. Piatra Neamț s-a conceput și realizat, în premieră națională, un tip de aparat de gresat auto. Ingeniozitatea, efortul creator pe care l-a solicitat acest aparat au fost apreciate, în mod deosebit, de specialiștii din țară și de peste hotare.

La Întreprinderea ieșeană de prelucrare a maselor plastice se află în probe tehnologice două noi linii, destinate fabricării furtunului tresat din mase plastice. Introduse recent în producția de serie, furtunele tresate, cu diametre diferite, începînd de la 25 mm, rezistente la presiuni de pînă la 300 atmosfere și rezistente la agenții chimici, vor fi întrebuințate într-o variată gamă de activități.

Într-una din halele centrale ale centrului tehnologic de producție de la C.U.G.-Iași a fost încheiată fabricația primei mori autogene realizate aici. Noul colos metalic, în greutate de 570 tone — fiind a treia „piesă" de acest gen fabricată la noi în țară — se înscrie ca o reușită tehnică deplină pe linia asigurării unei producții sporite a industriei miniere din țara noastră. Capacitatea de măcinare a morii fiind de 7.500 tone minereu de cupru pe zi, aceasta se situează la nivelul celor mai perfecționate instalații similare pe plan mondial.

Tot în cadrul aceleiași platforme industriale, s-a finalizat prima mașină din țară de turnat centrifugal cilindri din fontă cu crustă dură, care implică și o nouă tehnologie de lucru. Instalația, ce constituie o premieră națională absolută, va turna piese cilindrice între 3 și 10 m lungime și între 350-1800 mm în diametru.

De curînd specialiștii de la Întreprinderea de Utilaje, Piese de schimb și Reparații din Iași au primit confirmarea, prin două brevete, a unei valoroase invenții. Este vorba despre un nou sortiment de fontă înaltă aliată din care se toarnă corpuri de măcinat utilizată în industria cimentului. Noutatea produsului constă în reducerea cu un procent important a elementelor de aliere în compoziția fontei și creșterea rezistenței la uzură a corpurilor de măcinare.

În orașul Piatra Neamț funcționează, în premieră națională, o centrală termică de cartier complet automatizată și comandată de la distanță.

Cunoscuta Intreprindere băcăuană de mașini-unelte a asimilat pînă în prezent mai bine de 100 de noi tipuri de mașini de complexă utilizare în industrie. Aici a fost construită și prima linie flexibilă robotizată de prelucrat tamburi de frînă, mult apreciată pe plan internațional.

La Întreprinderea „Tehnoton" din Iași s-a înregistrat o nouă premieră: omologarea și introducerea în fabricație a unei noi stații de radiocomunicații cu calități tehnico-funcționale ridicate. Stația este destinată navelor fluviale, platformelor de foraj marin și altor sectoare ale economiei care folosesc comunicații radio la distanțe mari.

Alte realizări industriale. *Dacă cu ani în urmă se spunea că Laminorul de țevi din Roman a produs atîtea țevi încît se putea înconjura de două ori globul pămîntesc la ecuator, acum, de cîte ori s-ar putea înconjura pămîntul, dacă întreprinderea romașcană a ajuns la performanța anuală de circa 30.000 tone țevi ? !*

Recunoscută ca singura întreprindere din țară producătoare de țesături pentru inserții de îmbrăcăminte (volvatir), specializată de cîțiva ani și în producerea de țesături tehnice, articole decorative, stofe și tergaluri pentru confecții, Întreprinderea Volvatir din Tg. Neamț, ocupă an de an un loc fruntaș în constelația întreprinderilor nemțene. Este și aceasta o notă dominantă de modernizare a frumosului oraș de sub Cetatea Neamțului.

La cunoscuta Întreprindere de rulmenți din Bîrlad a fost racordată la circuitul economic de producție o nouă instalație care va produce însemnate cantități de rulmenți radiali cu bile, într-o diversificată gamă tipodimensională cu înalte performanțe tehnico-funcționale. Produsul va fi utilizat, cu precădere, în industria constructoare de mașini.

În cei numai opt ani de existență, de la Întreprinderea de Aparate de Măsură și Control din Vaslui, de pe benzile de montaj au ieșit peste 8 milioane de asemenea aparate, apreciate atît în țară cît și peste hotare prin renumita lor eficiență.

Județul Iași produce astăzi întreaga producție națională de echipamente industriale electronice de televiziune cu circuit închis și de stații-radio, precum și aproximativ 96 % din producția de aparate radio-recepție.

La Combinatul de Fire, Celuloză și Hîrtie din Suceava a intrat în funcție un nou sortiment : hîrtia extensibilă tratată la suprafață și destinată producției de ambalaje. Tot aici specialiștii combinatului pregătesc intrarea în fabricație a unui nou sortiment. Este vorba de hîrtia pentru separatori de acumulatori.

La începutul acestui an a fost conectat la circuitul energetic național cel de-al doilea grup hidroenergetic cu o putere instalată de 22 MW de la hidrocentrala Berești-Sascut, județul Bacău. Cu aceasta au fost astfel finalizate lucrările de amenajare a rîului Siret de pe sectorul Bistrița-Trotuș. Berești-Sascut este a treia hidrocentrală care valorifică potențialul energetic al acestui rîu pe teritoriul județului Bacău.

O nouă cale feroviară. *Calea ferată Pașcani-Tg. Neamț este un vis mai vechi al locuitorilor acestui ținut. Inițierea lucrărilor de construcție la începutul secolului (1915), a stîrnit entuziasmul multor spirite. Dar lucrările au fost repede abandonate, pentru ca visul locuitorilor nemțeni să se împlinească abia acum, iar calea ferată inaugurată la sfîrșitul anului trecut (28 decembrie) să fie o nouă și remarcabilă ctitorie a acestei epoci. Deschiderea acestei noi linii feroviare este deosebit de importantă pentru dezvoltarea frumosului oraș Tg. Neamț și a împrejurimilor lui, atît de pitorești și încărcate de istorie.*

Arhid. Ioachim GIOSANU

Studii

PĂSTORI ȘI PROPOVEDUITORI AI DREPTEI CREDINȚE
SFINȚII TREI IERARHI

Între trăitorii si îndrumătorii autentici ai credintei crestine strălucesc în ceata sfinților cei trei mari dascăli ai lumii și ierarhi, *Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur*. Viața, activitatea și învățătura lor au rămas și vor rămîne de-a lungul veacurilor pentru toți creștinii pilde și dreptare pentru păstrarea și creșterea fiilor Bisericii în dreapta credință și o dată cu aceasta în unitatea de trăire și lucrare împreună cu toți membrii obștii din care facem parte.

Sfîntul Vasile cel Mare s-a născut în anul 330 dintr-o familie evlavioasă la Cezareea Capadociei. Mama se numea Emilia, iar tatăl Vasile. El era unul din cei zece frați, dintre care trei vor fi episcopi, Vasile, Grigorie de Nyssa, Petru de Sevasta, cinci vor fi monahi: cei trei mai sus-amintiți, Naucration și Macrina cea tînără. În familia lor vor fi șase sfinți : Macrina cea bătrînă (mama tatălui Sfîntului Vasile), Sfînta Emilia, Sfîntul Vasile, Sfîntul Grigorie, Sfîntul Petru, Sfînta Macrina cea tînără.

Sfîntul Vasile primește o aleasă educație creștină de la mama sa și, mai ales, de la bunica, Macrina, ucenică a Sfîntului Grigorie Taumaturgul. A studiat în școlile din Cezareea Capadociei, unde a cunoscut pe Sfîntul Grigorie Teologul, cu care a legat cea mai frumoasă prietenie la Constantinopol și la Atena. Împreună cu Sfîntul Grigorie Teologul cunoșteau doar două drumuri: al școlii și al bisericii. Întors în patrie, după terminarea studiilor, pe la 355, a profesat cîtva timp retorica, dar datorită sorei sale, Macrina, s-a hotărît să intre în monahism și să slujească biserica. Pentru o cît mai bună cunoaștere a vieții mănăstirești, cercetează mănăstirile din Siria, Palestina, Egipt și Mesopotamia. Întors din acea lungă călătorie a hotărît să organizeze viața monahală după criteriul obștii, cu o viață împletită armonios între muncă și rugăciune, în comuniunea dragostei. El cheamă și pe Sfîntul Grigorie Teologul la mănăstirea înființată de el în Pont, pe malul rîului Iris. Acolo Sfîntul Vasile îmbina munca cu osteneala studiului, scriind regulele vieții monahale *(Regulele mari și mici)* și punînd bazele *Filocaliei*, împreună cu Sfîntul Grigorie.

Chemat de episcopul Eusebiu, Sfîntul Vasile este hirotonit preot în anul 364. În anul 368, cu prilejul unei mari foamete, Sfîntul Vasile organizează asistența socială, oferind cele necesare din averile sale. În anul 370 este ales arhiepiscop al Cezareei Capadociei. În această slujire s-a impus printr-o pilduitoare activitate pastorală și socială. A înființat spitalul, numit de creștini „Vasiliadă“ și pe care-l întreținea cu veniturile sale, a înființat instituții de asistență socială (un azil, o casă pentru reeducarea fetelor decăzute, spital de leproși, școli). Ca ierarh, a fost un mare apărător al drep-

tei credințe și luptător aprig împotriva arianismului scriind două cărți : *Contra lui Eunomiu* și *Despre Sfîntul Duh*. Dintre multele sale lucrări mai amintim : *Învățăturile morale*, despre judecata lui Dumnezeu, despre credință, *Omilii* (cele *9 Omilii la Hexaemeron, 13 Omilii asupra Psalmilor), Cuvîntări* (24) din diferite domenii, *365 Scrisori* (epistole, cu un cuprins foarte variat dogmatic, moral), *92 de Canoane* și *Liturghia* care-i poartă numele.

Sfîntul Vasile a murit la 1 ianuarie 379, în vîrstă de 49 ani și a fost numit încă de atunci „cel Mare".

Sfîntul Grigorie de Nazianz sau *Teologul* s-a născut în anul 329-330 la Arianz, aproape de Nazianz, din părinții Grigorie, ajuns mai tîrziu episcop, numit „cel Bătrîn", și Nona, o creștină foarte evlavioasă și energică. Mai are un frate, Cezar și o soră, Gorgonia. Sfîntul Grigorie este educat mai întîi în casa părinților săi. Face apoi studii la Cezareea unde se împrietenește cu Sfîntul Vasile cel Mare, apoi la Cezareea Palestinei, la Alexandria și la Atena. Întors de la Atena este chemat de Sfîntul Vasile cel Mare la mănăstirea înființată de el pe malul Irisului în Pont. De aici este chemat de tatăl său care era episcop și de credincioșii din Nazianz. Astfel, Sfîntul Grigorie este hirotonit preot, împotriva voinței sale, probabil la Praznicul Nașterii Domnului, în anul 361. În urma acestui act, Sfîntul Grigorie fuge în Pont, la Sfîntul Vasile, de unde revine după stăruința tatălui său la Paștile anului următor, cînd va și rosti o celebră cuvîntare „Despre fuga sa", în care justifică plecarea sa, lipsa de pregătire pentru o taină așa de mare ca preoția. Acum primește să ajute pe tatăl său în pastorație. În anul 371 este hirotonit de Sfîntul Vasile cel Mare episcop de Sasima, iar în anul 374, după moartea tatălui său și a mamei sale, Sfîntul Grigorie se retrage în Mănăstirea Sfînta Tecla din Seleucia, în Isauria. La stăruința unei delegații venite de la Constantinopol, în 378, după moartea împăratului Valens, și la îndemnul Sfîntului Vasile, Sfîntul Grigorie pleacă în anul 379 la Constantinopol. El deschide o capelă în casa unei rude unde slujea Sfînta Liturghie și rostea predicile sale deosebite de frumoase. Viața sa exemplară și talentul său oratoric deosebit au atras în jurul lui elita intelectuală a capitalei. În această capelă, numită simbolic „Învierea", Sfîntul Grigorie a rostit cele cinci *„Cuvîntări teologice"*, care i-au adus mai tîrziu numele de Teologul. A avut și neplăceri din partea celor care, împreună cu Maxim Cinicul, căutau să-i uzurpe scaunul. Munca lui, virtuțile lui de monah cu viață severă, lupta acerbă împotriva ereticilor au dus la instalarea lui oficială ca episcop al cetății Constantinopol de către însuși împăratul Teodosie, la 27 noiembrie 380. După moartea lui Meletie survenită după deschiderea lucrărilor Sinodului II ecumenic, în mai 381, Sfîntul Grigorie a fost chemat la președinția Sinodului, datorită în primul rînd prestigiului său dar și potrivit canonului 3 al acestui sinod, care prevedea primatul de onoare al episcopului de Constantinopol. Însă, ca urmare a unor intrigi, își dă demisia și pleacă, în iunie 381, în Capadocia, păstorind episcopia din Nazianz. După ce, în 383, a hirotonit aici ca episcop pe Eulalius, Sfîntul Grigorie s-a reîntors în localitatea sa natală Arianz, unde și-a petrecut ultimii ani ai

vieții în rugăciune, studiu și scrierea de versuri. A murit în 389-390, în vîrstă de aproximativ 60 de ani.

Opera sa cuprinde *Cuvîntări, Poeme* și *Scrisori*. Cuvîntările sînt în număr de 45 cu un cuprins foarte variat, dogmatice (cinci cuvîntări teologice), panegirice, necrologuri (din care și cel la moartea Sfîntului Vasile cel Mare), cuvîntări (2) împotriva lui Iulian Apostatul) și cuvîntări ocazionale (Cuvînt de apărare pentru fuga în Pont sau Despre fugă). Opera poetică cuprinde 507 poezii cu conținut dogmatic și moral. Scrisorile, în număr de 245, au teme variate, legate de viața, problemele și învățătura Bisericii. Mai trebuie amintit și Testamentul său făcut în 381, la Constantinopol privitor la averea sa pe care o lasă Bisericii din Nazianz, spre a fi întrebuințată în folosul săracilor.

Sfîntul Ioan Gură de Aur s-a născut la Antiohia, în anul 354, din părinții Secundus și Antuza. Sămînța învățăturii creștine a primit-o de la mama sa, pentru că tatăl său a murit curînd după nașterea fiului Ioan. Educația clasică și-a însușit-o de la retorul Libaniu și de la filosoful Andragatiu. Astfel Ioan a ajuns un cunoscut avocat. Pentru a nu o lăsa pe mama sa, văduvă a doua oară, se retrage din avocatură și-și duce viața în asceză îngrijind și pe mama sa. În același timp frecventează și asketereonul lui Diodor din Tars și al lui Cartereos în tovărășia prietenului său Teodor, viitorul episcop de Mopsuestia. După moartea mamei sale, în 374, Ioan s-a dedicat integral ascezei: s-a retras în Munții Antiohiei, unde a dus patru ani o viață severă sub conducerea unui ascet încercat, iar după aceea s-a retras într-o peșteră. În 380, s-a înapoiat la Antiohia, iar în 381 episcopul Meletie al Antiohiei l-a hirotonit diacon. Timp de 10 ani înainte de a intra în parohie el a fost preocupat de problema monahismului și a fecioriei cărora le consacră tratate mici. În cei șase ani de diaconie îl preocupau probleme de ordin pastoral și apologetic deși nu era încă preot. Din această vreme datează tratatul său „Despre preoție".

Sfîntul Ioan este hirotonit preot de episcopul Flavian în 386 și primește misiunea de predicator. El predică nu numai în biserica mare ci în toate bisericile din Antiohia și din împrejurimi, în fiecare Duminică și sărbătoare, iar în Postul mare aproape în fiecare zi. În timpul celor 12 ani de slujire preoțească la Antiohia, Sfîntul Ioan a desfășurat o prodigioasă activitate misionară și predicatorială. A combătut pe eretici și s-a străduit pentru formarea morală a credincioșilor săi.

După moartea patriarhului Nectarie al Constantinopolului, în 397, Sfîntul Ioan a fost numit patriarh al capitalei. Ajuns patriarh, Sfîntul Ioan a început activitatea sa prin înfierarea dezordinilor și abuzurilor ce stăpîneau pe păstoriții săi. Suprimă luxul reședinței episcopale, pe care-l înlocui cu o simplitate călugărească în mobilier, hrană și îmbrăcăminte, întrebuințînd prisosul pentru spitale și săraci. Rîvna sa de reformator implacabil, tonul tăios și neiertător al predicilor sale care criticau aspru toate păcatele tuturor pînă la Eutropiu și Eudoxia împărăteasa, dragostea sa pentru săraci, pentru adevăr și pentru dreptate i-au făcut mulți dușmani. El este acuzat pe nedrept de diferite nelegiuiri și este depus din scaun și trimis în exil.

Auzind acestea, poporul forțează pe împărat să-l cheme înapoi. Revenit în scaun, lupta împotriva sa se îndîrjește. Acum el va ține cunoscutele cuvîntări „Despre statui" în care acuza pe împărăteasa că așezase în biserică statuia sa, numind-o „noua Irodiadă". La 404 este din nou exilat, la Cucuz. Pe drum este maltratat și chinuit și în anul 407 își dă obștescul sfîrșit în mîna lui Dumnezeu spunînd ultimele cuvinte : „Slavă lui Dumnezeu pentru toate". În anul 438 Sfintele sale Moaște sînt aduse la Constantinopol.

Opera sa scrisă este foarte bogată. Ea cuprinde omilii asupra Sfintei Scripturi, scrieri dogmatice pentru apărarea dreptei credințe și combaterea ereziilor vremii, scrieri despre viața monahală, scrieri cu caracter educativ-moral (între acestea amintim cea despre preoție). Corespondența sa cuprinde aproximativ 240 scrisori avînd caracter istoric, consolatoriu, de recomandare și familiar [1].

Sărbătorirea lor împreună la 30 ianuarie este rînduită de Biserică pentru a ne arăta că ei sînt deopotrivă cinstiți înaintea lui Dumnezeu pentru viața și faptele lor, aceasta pentru că mulți dintre credincioși apreciau mai mult pe unul sau pe altul iscîndu-se neînțelegeri care dăunau unității bisericești. Această hotărîre a cinstirii lor împreună a fost luată în vremea Mitropolitului Ioan al Evhaitelor, în anul 1086. Cinstirea lor împreună este și expresia comuniunii lor sufletești pe care ei au trăit-o atît de pilduitor în viața lor particulară. Exemplificăm cu prietenia între Sfîntul Vasile cel Mare și Sfîntul Grigorie Teologul începînd încă de pe băncile școlii și pînă la sfîrșitul vieții lor și, mai ales, expresia unității lor de gîndire și lucrare arhipastorală prin care au urmărit permanent apărarea și păstrarea unității Bisericii pe dogma Sfintei Treimi, pe care ei au formulat-o, iar Biserica a consacrat-o la Sinodul al II-lea ecumenic, prezidat de Sfîntul Grigorie Teologul. Însăși pomenirea lor în număr treimic vine să sublinieze importanța duhului comuniunii și a vieții trăite treimic în gîndirea și lucrarea Bisericii.

Sfinții Trei Ierarhi s-au implicat activ în toate, problemele cu care se confrunta Biserica în vremea lor, aducîndu-și fiecare contribuția sa la locul și în felul său, fiecare excelînd într-un anumit domeniu potrivit cu structura sa sufletească dar ținînd seama de cerințele stringente ale Bisericii locale, ca și ale lumii din care făceau parte și pe care au căutat să o slujească cu toată dăruirea lor apostolică. Astfel, Sfîntul Vasile cel Mare, în latura social-caritativă a dovedit o neîntreruptă rîvnă și iscusință. Sfîntul Grigorie Teologul s-a evidențiat sub aspect cultural-estetic, fiind înzestrat de asemenea cu o deosebită putere de pătrundere, cu un deosebit simț pentru problemele teologice. Sfîntul Ioan Gură de Aur s-a remarcat în latura moral-practică, dovedind o rîvnă copleșitoare în cuvînt și faptă pentru îndreptarea vieții credincioșilor și trăirea vieții creștine potrivit învățăturii Bisericii, iar dacă fiecare își are profilul său propriu, toți trei s-au străduit deopotrivă pentru unitatea Bisericii lui Hristos, cu deplina conștiință că fiecare fiu al Bisericii este un mădular, în parte, al Trupului tainic al lui Hristos. Tocmai această lucrare, variată ca formă, dar unitară ca scop, dă frumusețe și dăinuire vieții bisericești, dă unitate și împlinire tes-

---

1. Pr. prof. I. G. Coman, *Patrologie*, București, 1956.

tamentului lăsat de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, „ca toți să fie una“ (Ioan 17, 21).

Slujirea arhierească cuprinde trei laturi distincte și în același timp strîns legate între ele : de învățătură, de sfințire și de conducere potrivit celor trei slujiri mîntuitoare ale lui Hristos. Acestei slujiri întreite, Sfinții Trei Ierarhi s-au dedicat cu toată ființa lor.

Veacul al IV-lea, în care au trăit și au propoveduit Sfinții Trei Ierarhi, este numit veacul de aur al creștinismului, aceasta pentru că atunci au trăit mari teologi, între care strălucesc Sfinții Trei Ierarhi ai Bisericii creștine, scriindu-se opere teologice de mare importanță, cristalizîndu-se în formule dogmele creștine în focul disputelor teologice declanșate de erezii, care au produs un mare zbucium în viața Bisericii și a întregului imperiu de atunci. Astfel, erezia se întindea ca o epidemie funestă. Ortodocșii erau, în Răsărit, o minoritate persecutată, ajungînd să nu mai aibă în capitala imperiului nici o biserică în care să se adune. În această situație grea, uneori pînă la disperare, ierarhii ortodocși cei mai buni erau osîndiți, exilați și terorizați sau împiedicați de a-și apăra credința și a păstori turma.

Aceste greutăți nu trecuseră încă atunci cînd Sfinții Trei Ierarhi au venit în scaunele lor, spre sfîrșitul marelui secol al IV-lea. Misiunea lor de „campioni“ ai credinței și ai moralei nu era deloc ușoară. Zelul și meritele lor excepționale contraziceau ambiții și interese de oameni mici la suflet și puternici, care au făcut din păstoria celor trei sfinți ierarhi o luptă grea de eroi creștini și o carieră de martiri [2].

Pentru apărarea dreptei credințe împotriva ereticilor, Sfîntul Vasile scrie lucrarea intitulată „Contra lui Eunomiu“, care susținea că „Ființa lui Dumnezeu este nenașterea“. Știind ce este aceasta noi știm implicit ce este Dumnezeu. Sfîntul Vasile arată însă că Dumnezeu nu poate fi cunoscut decît din lucrările sale. Prin aceste lucrări însă cunoaștem numai puterea, nu și Ființa lui Dumnezeu. Cu ajutorul conceptelor sau noțiunilor, noi deducem pe Dumnezeu din operele Sale, iar aceste concepte exprimă atributele sau însușirile lui Dumnezeu. Conceptele sînt subiective, dar ele nu sînt vorbe goale, cum pretindea Eunomiu, ci corespund cu ceva real în Dumnezeu. Dacă Dumnezeu ar putea fi înțeles, El ar fi mărginit. Nenașterea e o însușire negativă și nu poate să exprime Ființa întreagă sau parțială a lui Dumnezeu [3].

Sfîntul Grigorie Teologul, în cuvîntările sale teologice, în care vizează și erezia lui Eunomiu, învață, ca și Sfîntul Vasile, despre Dumnezeu în Sine, existența, firea și atributele lui Dumnezeu. Dumnezeu nu poate fi cunoscut pe cale rațională cum pretindea Eunomiu. Despre Dumnezeu se poate ști sigur numai că există, dar ce este El în sine nu se poate cunoaște. Existența lui Dumnezeu se dovedește cel mai bine prin făpturile lumii văzute... Existența și ordinea lumii nu pot fi produsul întîmplării, ci opera lui Dumnezeu. Rațiunea cea de la Dumnezeu înnăscută nouă tuturor, prima lege în noi, ne duce de la cele văzute la Dumnezeu. Dar

---

2. Prof. Teodor M. Popescu, *Sfinții Trei Ierarhi în slujba Bisericii,* în „B.O.R.“, LXVIII (1950), nr. 1-3, p. 60-61.

3. Pr. prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 166.

nimeni nu știe ce e Dumnezeu în firea și în Ființa Sa. Vom ști aceasta cînd elementul divin din noi (mintea și rațiunea noastră) se va uni cu elementul înrudit, cînd chipul se va ridica la arhetip [4].

Sfîntul Ioan Gură de Aur a fost mai ales un mare educator și un înnoitor al societății vremii sale; a scris și el opere dogmatice, între care amintim cele 12 cărți în care critică orgoliul eunomian, care pretindea a înțelege tainele lui Dumnezeu.

Ideea de Dumnezeu este înnăscută în sufletul omenesc, învață marele ierarh, dar nu putem cunoaște ce este Dumnezeu în Sine. Știm numai că El există. Pretenția eunomienilor de a cunoaște pe Dumnezeu, precum Acesta se cunoaște pe Sine, e calificată drept nelegiuire și nebunie. Nici îngerii, serafimii, heruvimii și ceilalți, nu cunosc pe Dumnezeu în Sine, ei au o cunoaștere prin pogorămînt, prin sincatabază față de Creatorul lor. Sfîntul Ioan pune accentul pe dragostea, mila, puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu care sînt cu atît mai înalte cu cît făpturile umane sînt mai fragile [5].

Cum vedem, Sfinții Trei Ierarhi combat intelectualismul extrem al lui Eunomiu cu privire la cunoașterea lui Dumnezeu. Noi cunoaștem pe Dumnezeu, învață ei în consens cu toți Părinții Bisericii Răsăritului, în energiile Sale, fără a ne apropia de esența Sa. Dacă energiile Sale coboară pînă la noi, esența Sa rămîne inaccesibilă. Aceasta este o distincție foarte netă care va intra pentru totdeauna în teologia bizantină, distincție între Ființă (ousia), cu totul transcendentă și inaccesibilă, și energiile sau lucrările, accesibile într-un anumit sens în mod imanent spiritului uman, după harul lui Dumnezeu [6].

Cunoașterea lui Dumnezeu, învață Sfîntul Vasile presupune înainte de toate iubirea de oameni a lui Dumnezeu Care se descoperă. Numele Sale în Scriptură arată Fața Sa întoarsă către lume [7].

Pe Dumnezeu Îl cunoaștem, învață Sfîntul Vasile cel Mare, și prin icoană, pentru că privind icoana, mintea noastră se îndreaptă către persoana care este înfățișată, către prototip. Temeiul icoanei se află în întruparea Fiului lui Dumnezeu, fapt dumnezeiesc care, după cum arată Sfîntul Grigorie Teologul, este o a doua comuniune, legătură cu Dumnezeu, mai măreață decît prima, cea a lui Adam: „Trebuie să mă îngrop cu Hristos, să înviez cu El, să devin fiul lui Dumnezeu, să devin dumnezeu“ [8].

Teologia cere o înaltă puritate morală și duhovnicească, învață Sfîntul Grigorie [9]. Curăția inimii este calea prin care cunoaștem pe Dumnezeu, nu în Ființa Lui, ci în lucrările Sale, că El este Iubitorul de oameni, potrivit cuvintelor Mîntuitorului : „Fericiți cei curați cu inima că aceia vor vedea pe Dumnezeu“. Cunoașterea lui Dumnezeu este un act liturgic care-și atinge plinătatea sa, pe măsura capacității omenești în cadrul Sfintei Liturghii, după ce ne împărtășim cu Trupul și Sîngele Domnului, Dumnezeului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, exclamînd și mărturisind „Am văzut lumina cea adevărată...“, așa cum au formulat în Liturghiile lor Sfîntul Ioan Gură de Aur și Sfîntul Vasile cel Mare.

---

4. *Ibidem*, p. 179, 181-182. 5. *Ibidem*, p. 203, 205.
6. Paul Evdokimov, *La connaissance de Dieu selon la Tradition orientale. L'enseignement patristique et iconographique*, Lyon, 1967, p. 48.
7. *Ibidem*. 8. *Ibidem*, p. 49. 9. *Ibidem*, p. 179.

Amintim și despre dogma Sfintei Treimi, la a cărei formulare Sfinții Trei Ierarhi au adus o substanțială contribuție în acea vreme, cînd învățăturile eretice amenințau tezaurul dogmatic al creștinismului.

Sfîntul Vasile aduce o precizare prețioasă în folosirea termenilor care exprimau în vremea lui ființa lui Dumnezeu și persoanele Sfintei Treimi. Sfîntul Vasile e cel dintîi care întrebuințează formula : „O singură Ființă în trei Ipostase". Termenii „ființă și ipostas" se întrebuințau atunci nedecis, desemnînd firea, alteori individul. Prin ipostasă a Treimii, Sfîntul Vasile înțelege o Ființă de Sine stătătoare prin însușiri proprii, în sensul de persoană. Sfîntul Vasile atribuie Tatălui paternitatea, Fiului filiația și Sfîntului Duh sfințenia. El a susținut Dumnezeirea și deoființimea Sfîntului Duh cu celelalte Persoane ale Sfintei Treimi, dar n-a întrebuințat niciodată pentru Sfîntul Duh expresiile : Dumnezeu și „de o ființă cu Tatăl".

Sfîntul Grigorie Teologul expune învățătura despre Dumnezeu, Sfînta Treime, întrupare și mîntuire. Sfînta Treime e socotită dogmă și asupra ei nu se poate filosofa. El este clasic și normativ cu privire la adevărurile despre Sfînta Treime și despre întruparea Domnului nostru Iisus Hristos. Sfîntul Grigorie este teologul prin excelență al Sfintei Treimi. El stabilește cel dintîi și definitiv raporturile dintre persoanele Sfintei Treimi și specificul fiecăreia din ele „Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh au comun Ființa, necrearea și Dumnezeirea ; Fiul și Sfîntul Duh au comun faptul că sînt din Tatăl : Tatăl are specific nenașterea, Fiul are specific nașterea, iar Sfîntul Duh are specific purcederea. Fiind teologul consacrat al Sfintei Treimi în Răsărit, Sinoadele III și IV ecumenice l-au proclamat cel Mare și Teologul. În cugetarea sa teologică, Sfîntul Grigore se servește de metoda suplă a îmbinării elementelor Revelației și Tradiției cu idei și demonstrații filosofice, în speță platonice și neoplatonice deși el detestă, în principiu, sistemele filosofice. Cugetarea sa nu a fost o filosofie abstractă, ci o frămîntare profundă care se folosește de toate mijloacele accesibile credinței și rațiunii umane [10].

Sfîntul Ioan Gură de Aur învață, ca și Sfîntul Grigorie Teologul, deoființimea Fiului cu Tatăl. Dumnezeu este simplu, necompus și fără formă.

Opera dogmatică a Sfinților Trei Ierarhi este vastă, învățătura lor temeinică. Pentru Biserica Ortodoxă ei sînt teologi normativi, numiți, toți trei, „mari dascăli ai lumii creștine și ierarhi" [11].

Slujirea de sfințire a Sfinților Trei Ierarhi. Ca mari dascăli ai lumii creștine și distinși ierarhi ai Bisericii lui Hristos, ei au împărtășit permanent credincioșilor învățătura Bisericii, temeluită pe cuvintele Evangheliei, că Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om pentru ca omul să se facă dumnezeu după har, să fie în el aceleași simțiri ca în Iisus Hristos (Filipeni 2, 5), știind că omul nu va avea viață veșnică dacă nu se va împărtăși cu Trupul și Sîngele Fiului Omului, care se oferă în Sfînta Euharistie prin mîinile slujitorului sfințit — preotul sau arhiereul.

Tratatele despre preoție ale Sfîntului Ioan Gură de Aur și

---

10. *Ibidem,* p. 183.

11. *Ibidem.*

Sfîntului Grigorie Teologul, și *Liturghiile* întocmite în forma în care s-au păstrat pînă în zilele noastre, ale Sfîntului Vasile cel Mare și Sfîntului Ioan Gură de Aur, arată limpede conștiința și importanța slujirii spre sfințirea lor și a păstoriților lor. „Preoția, scrie Sfîntul Ioan Gură de Aur în tratatul său, se săvîrșește aici pe pămînt, dar ea are rang între dregătoriile cerești... De unde vine preotului această vrednicie fără seamăn pe pămînt ? De la puterea sa de a săvîrși Sfintele Taine și îndeosebi Sfînta Euharistie, prin care Mîntuitorul își manifestă prezența Sa reală și ne împărtășește cu Sine pentru desăvîrșirea și mîntuirea noastră [12]. Peste jertfa lui Ilie a căzut foc din cer ; peste cea creștină vine harul dumnezeiesc, care o preface în Trupul și Sîngele Domnului. Dacă nu ar fi ajutorul divin, nimeni nu ar putea suporta acest foc al jerfei [13]. Dacă cineva se gîndește cît înseamnă faptul că omul, alcătuit din carne și sînge, se poate apropia de acea Natură fericită și pură, atunci va vedea de cîtă cinste i-a învrednicit pe preoți harul Duhului Sfînt. Prin ei se săvîrșesc acestea și altele, nu mai mici decît acestea, spre demnitatea și mîntuirea noastră [14]. Cum ar îndrăzni cineva să îmbrace nume și chip de preot, scrie Sfîntul Grigorie Teologul, cînd încă n-a ajuns, în Duh, Biserică a Dumnezeului celui viu și locaș viu al lui Hristos [15] ? Omul este chemat „să fie stăpîn peste patimi“, stăruie Sfîntul Vasile cel Mare și, în primul rînd, preotul arată în rugăciunea din timpul Heruvicului în Liturghia sa, ca și în cea a Sfîntului Ioan Gură de Aur : „Nimeni din cei legați cu pofte și cu desfătări trupești nu este vrednic să vină, să se apropie sau să slujească Ție, Împărate al slavei..., deci, pe Tine Te rog, Cel ce singur ești bun și binevoitor, caută spre mine păcătosul și nevrednicul robul Tău și-mi curățește sufletul și inima de cugete viclene, învrednicește-mă cu puterea Sfîntului Tău Duh, pe mine cel ce sînt îmbrăcat cu harul preoției (arhiereul zice cu harul arhieriei) și stau înaintea sfintei Tale Mese acesteia și să jertfesc Sfîntul și Preacuratul Tău Trup și scump Sîngele Tău...“.

Cu această conștiință a slujirii preoțești au gîndit și au scris, au trăit și au arhipăstorit Sfinții Trei Ierarhi. Mărturisirea nevrednicie lor pentru slujirea preoției spre sfințirea omului era motivată de conștiința răspunderii în fața lui Dumnezeu, de a fi cît mai vrednic cu putință, a răspunderii în fața lui Dumnezeu, Care nu vrea moartea păcătosului ci să se întoarcă și să fie viu“ și a Cărui voință este sfințirea vieții omului. „Căci voia lui Dumnezeu este sfințirea voastră“ (I Tesaloniceni 4, 3). „Căutați pacea și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul“ (Evrei 12, 14). Din această conștiință ei îndemnau părinteste (și ca iconomi ai Tainelor lui Dumnezeu (I Corinteni 4, 1) ca, pe cît era posibil, cercetîndu-și fiecare cugetul (I Corinteni 11, 28) să vină să se

---

12. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, III, 4, Migne P. G., XLVIII, col. 642, la Pr. prof. Ioan G. Coman, *Sensul preoției la Sfinții Părinți*, în „Studii Teologice“, II (1949), nr. 9-10, p. 754.

13. *Ibidem*, p. 754.

14. *Ibidem*, p. 754.

15. *Despre preoție*, cap. 97, trad. de Pr. D. Fecioru în „B.O.R.“, LXXVI (1968), nr. 1-2, p. 158 la Pr. lector Const. N. Galeriu, *Valori permanente în viața și opera Sfinților Trei Ierarhi*, în „Studii Teologice“, XXXII (1975), nr. 1-2, p. 122.

împărtășească din ospățul Stăpînului ceresc, chiar și cel din al unsprezecelea ceas. „De este cineva binecredincios și iubitor de Dumnezeu să se bucure de acest praznic frumos și luminat. De este cineva slugă înțeleaptă să intre, bucurîndu-se, întru bucuria Domnului său... De a ajuns cineva în ceasul al unsprezecelea să nu se teamă din pricina întîrzierii, căci darnic fiind Stăpînul, primește pe cel de pe urmă ca și pe cel dintîi, odihnește pe cel din al unsprezecelea ceas ca și pe cel ce a lucrat din ceasul întîi ; și pe cel din urmă miluiește și pe cel dintîi mîngîie; și aceluia plătește și acestuia dăruiește și faptele le primește ; și gîndul îl ține în seamă și lucrul îl prețuiește și voința o laudă.

Pentru aceasta intrați toți întru bucuria Domnului nostru, și cei dintîi și cei de al doilea luați plata. Bogații și săracii împreună bucurați-vă. Cei ce v-ați înfrînat și cei leneși, cinstiți ziua. Cei ce ați postit și cei ce nu ați postit, veseliți-vă astăzi. Masa este plină, ospătați-vă toți. Vițelul este mult, nimeni să nu iasă flămînd. Gustați toți din ospățul credinței, împărtășiți-vă toți din bogăția bunătății. Să nu se plîngă nimeni de lipsă, că s-a arătat împărăția cea de obște. Nimeni să nu se tînguiască pentru păcate, că din mormînt iertare a răsărit. Nimeni să nu se teamă de moarte, că ne-a izbăvit pe noi moartea Mîntuitorului... Înviat-a Hristos și viața stăpînește“ [16]. Grija părintească și dragostea ierarhului pentru păstoriții săi de a se împărtăși din sfințenia lui Dumnezeu este nemărginită, fiecare primind, după starea sufletească și pregătirea duhovnicească, milă și mîngîiere. Această largă înțelegere, pogorămîntul pentru a înlesni fiecăruia putința de a se împărtăși cît de cît din sfințenia lui Dumnezeu făcea și mai mult răspunzător în fața conștiinței proprii și a lui Dumnezeu pe cel care nu depunea un minimum de efort pentru pregătirea duhovnicească în vederea împărtășirii din sfințenia lui Dumnezeu. Acest înțeles, între altele, trebuie să-l desprindem din cuvîntul de învățătură al Sfîntului Ioan, amintit mai sus. „Asceți în viața lor personală, ei au fost părinți desăvîrșiți ai credincioșilor în viața lor pastorală“ [17].

Slujirea Sfinților Trei Ierarhi a cuprins toate problemele ce frămîntau pe credincioșii timpului lor. Ei trebuiau să aibă în vedere atît pe păstorii de suflete, preoții, cît și pe păstoriții lor, credincioșii. Cele două *Tratate despre preoție* ale Sfîntului Grigore și Sfîntului Ioan, ca și cele *91 de Canoane* ale Sfîntului Vasile erau cele mai temeinice dreptare ale preoților în păstorirea credincioșilor ca și în formarea lor sufletească de slujitori sfințiți și păstori de suflete. Aceste dreptare erau pornite din sufletele celor Trei Ierarhi, stăpînite permanent de conștiința răspunderii lor în conducerea păstoriților. „Operele consacrate preoției de către acești scriitori nu sînt tratate seci de birou, ci condensarea unor frămîntări și experiențe din care noi, cei de astăzi, avem poate nu atît de învățat, cît de sorbit suflare de viață nouă, putere de înălțare spre culmile preoției patristice“ [18].

Preotul trebuie să facă totul pentru a stăpîni arta vorbirii.

---

16. *Cuvînt de învățătură al celui între sfinți Părintelui nostru Ioan Gură de Aur, Arhiepiscopul Constantinopolului, în Sfînta și luminata zi a slăvitei și mîntuitoarei Învieri a lui Hristos, Dumnezeul nostru.*
17. Prof. Teodor M. Popescu, *op. cit.*, p. 68.
18. Pr. prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 742.

„Cuvîntul este instrument, spune Sfîntul Ioan, cuvîntul este hrană, cuvîntul este cea mai bună temperare a atmosferei. El ține loc de medicament, de foc, de sabie. Dacă este nevoie de ars sau de tăiat, de el trebuie să ne servim, dacă el nu reușește, toate celelalte cad. Prin cuvînt deșteptăm un suflet adormit și potolim pe unul aprins ; prin el retezăm ce e de prisos și împlinim ce lipsește; prin el facem toate celelalte cîte desăvîrșesc sănătatea sufletului“ [19]. „Cuvîntarea preotului trebuie să fie bine informată și documentată“, învață Sfîntul Grigorie [20]. Preotul, ca acela care se împărtășește cel mai mult prin Sfintele Taine de lumina și dragostea lui Dumnezeu, trebuie să fie numai dragoste față de păstoriții săi. „Cine ar putea răbda mai ușor, se întreabă Sfîntul Ioan în numele credincioșilor, nebunia și lipsa noastră de experiență, decît voi, preoții, care sînteți obișnuiți să ne iubiți peste măsură?“ [21]. Se arată și greutățile preoției. „Păstoria noastră, zice Sfîntul Grigorie, este cu atît mai grea, cu cît are la bază legea dumnezeiască și ține să apropie pe oameni de Dumnezeu. Orice om înțelept își dă bine seama că pe cît de mare este însemnătatea și vrednicia acestei misiuni, pe atît de mari sînt și primejdiile legate de ea. Un astfel de păstor trebuie să fie în toate împrejurările, în tot locul și timpul, întocmai ca aurul sau argintul, fără sunet fals și fără amestec de alte metale mai tari decît au nevoie, de un foc mai puternic pentru a le putea topi“ [22]. De aceea trebuie să fie un îmbunătățit sau chiar un desăvîrșit sau cel puțin pe cale de a deveni astfel, pentru a putea avea reușită în lucrarea sa. „Furtunile, zice Sfîntul Ioan, care zguduie sufletul preotului, sînt mai mult decît vînturile care zbuciumă marea“ [23]. În acest chip, Sfinții Trei Ierarhi îndrumau și îmbărbătau pe păstoriții lor.

Lucrarea de slujire a Sfinților Trei Ierarhi s-a îndreptat și către cinul monahal, dîndu-le rînduieli de viețuire după principiul vieții de obște. În acest scop, Sfîntul Vasile cel Mare întocmește *Regulele mari* (55) și *Regulele mici* (313) ca cel care a trăit viața mănăstirească și a călătorit pentru a o cunoaște mai bine în marile centre monahale ale timpului și locului său. Unele scrisori ale Sfîntului Vasile care tratează probleme privind viața monahală, scrierile ascetice ale Sfîntului Grigorie (Despre feciorie, Viața Sfintei Macrina ș. a.), sau scrisorile ascetice ale Sfîntului Ioan Gură de Aur (Către Teodor cel căzut, Despre pocăință, Despre feciorie ș. a.) erau adevărate dreptare pentru trăirea vieții ascetice. În viața mănăstirilor se rînduia ca munca și rugăciunea să fie permanent împletite, adăugîndu-se și osteneala cititului și studiului. Mai mult, Sfîntul Vasile organizează pe lîngă mănăstiri acele spitale și instituții de ajutorare socială pentru cei bolnavi sau lipsiți de posibilitățile de întreținere, spitale și instituții în care slujeau, în duhul dragostei creștine, monahii. În concepția lor, monahismul poate și trebuie să fie util credincioșilor, prin exemplul virtuților creștine, al muncii, al cumpătării, al carității. Monahii trebuiau, în adevăr, să practice dragostea între ei și față de credincioși, lucrînd cu mîinile lor, între ceasurile de rugă și de odihnă, pentru „a putea să ajute și pe alții“ [24].

19. *Ibidem*, p. 752. 20. *Ibidem*, p. 753. 21. *Ibidem*, p. 755.
22. *Ibidem*, p. 756. 23. *Ibidem*.
24. Prof. Teodor M. Popescu, *op. cit.*, p. 68.

Dacă Sfinții Vasile, Grigorie și Ioan au fost mari ierarhi, apreciază unul dintre cei mai distinși dascăli ai noștri de teologie, aceasta este pentru că au rămas pe scaunele lor de episcopi ceea ce au fost ca preoți ; au rămas preoți, cu modestia, cu simplitatea, cu familiaritatea, cu grija, cu bunătatea, cu iubirea, cu apropierea, cu interesul și cu jertfa lor pentru credincioși, păstori și păstoriți ai tuturor și, îndeosebi, ai nefericiților și năpăstuiților; primitori, miluitori și mîngîietori de săraci, de bolnavi, de infirmi, de străini, de năpăstuiți, de apăsați, de îndoliați de orice suferind sau îndurerat.

În strînsă legătură de fiecare zi și în pas cu turma păstorită, ei erau continuu prezenți — văzuți și nevăzuți — în traiul, nevoile și grijile ei, dar cu îndoită rîvnă preoțească pentru binele lor, cu sporit devotament sacerdotal, pentru slujirea lor ca episcopi. „Activitatea lor se întindea la toate laturile vieții și la toate nevoile credincioșilor. Era organizată o minunată operă de asistență religioasă, morală și socială. Mai toată opera omiletică a Sfinților Trei Ierarhi este un comentar al dragostei creștine, un manual al milei, un apel la binefacere, un imn al carității ; ea oglindește iubirea și grija lor de credincioși ; este tăietura adîncă în păcatele, în lăcomia și în nesimțirea bogaților ; este apel la omenie, la dreptate, la altruism ; este avertisment și sancțiune împotriva celor care se bucură de munca, de nevoile, de bunurile și de drepturile altora. Neîntrecuți predicatori, nu se mulțumeau numai doar să vorbească, deși vorbeau atît de frumos și cu folos. Ei dau exemplu personal de caritate creștină, ca și de chibzuită organizare a binefacerii, ușurînd lipsuri și dureri cu averea lor proprie, cu bunurile și cu pîinea lor de asceți. Acțiunea lor filantropică era mai mult decît trezire a sentimentului creștin și a solidarității creștine la alții, mai mult decît predică: era faptă și sacrificiu personal“ [25].

Toți trei veneau din familii cu bunăstare, bogate chiar, dar care practicau și fapta binefacerii. Toți trei au făcut din moștenirea bunurilor pămîntești milostenie, ajungînd săraci de bună voie, păstrînd pentru ei doar puținul ce obișnuia să aibă un călugăr. Astfel, Sfîntul Vasile a dăruit partea sa de avere părintească mănăstirii de pe Iris, săracilor din Cezareea, așezămintelor de milă creștină, înființate de el ca episcop, așezăminte care se numeau chiar „Vasiliade“.

Sfîntul Grigorie, înainte de a părăsi Constantinopolul, a lăsat prin testament averea sa părintească și personală săracilor din Nazianz.

Sfîntul Ioan Gură de Aur, ca și ceilalți doi, a dăruit săracilor tot prisosul posibilităților sale personale, trăind viață aspră de ascet, întreținînd la Constantinopol așezăminte creștine de binefacere.

Mai mult, Sfîntul Vasile a cerut horepiscopilor săi să întemeieze așezăminte pentru bolnavi și săraci, așa cum făcuse el în Cezareea [26], iar din așezămîntul de la Cezareea a făcut reședința sa, stînd între săraci, bătrîni, orfani, bolnavi ; se apropia de ei, se apropia de leproși, îi atingea, îi săruta. „Nu sînt și ei oameni

---

25. *Ibidem*, p. 64.

26. Pr. asist. dr. Viorel Ioniță, *Rolul Bisericii în societate după Sfinții Trei Ierarhi*, în „Studii Teologice“, XXXV (1983), nr. 1-2, p. 13.

ca noi ? N-au fost și ei răscumpărați de Iisus Hristos ? N-au păstrat ei, poate mai bine decît noi, chipul lui Dumnezeu? (înțelegînd chipul sufletesc) — se întreba creștinește Sfîntul Grigorie, care a văzut și a lăudat gestul de desăvîrșită dragoste și devotament creștin al Sfîntului Vasile [27].

„Sfinții Trei Ierarhi nu așteptau să-i caute nevoiașii, suferinzii pe ei și să le dea ajutor la cerere, ci îi căutau ei, cercetîndu-i cu bucurie și-și deschideau inima pentru ei... Ei sînt frații lui Hristos și ai noștri, săracul, infirmul, străinul reprezintă pe Hristos Însuși. Datoria primirii și ajutorării lor este pentru Sfîntul Ioan Gură de Aur, o datorie față de Hristos".

„Cît de puțin — zice — sînt oaspeții fraților noștri !

Se știe bine că Biserica are o casă comună de primire dar trebuie să ajute fiecare, să se ducă la porțile orașului și să primească de bună voie pe cei care vin. Dimpotrivă, toți așteaptă la fondurile Bisericii. Se uită că milostenia are un scop îndoit : folosește și celui ce o face și celui care o primește. Judecînd, cum fac cei care refuză să practice ei înșiși ospitalitatea la casa lor, s-ar putea deduce, la fel, că trebuie lăsată numai preoților grija de a se ruga pentru comunitate, tu însuți renunțînd la rugăciune. Săracii sînt apărătorii noștri contra demonilor, așa cum soldații sînt apărători contra barbarilor... Să aveți, deci, fiecare acasă o cameră de primire, potrivită cu mijloacele voastre. Rezervați în casa voastră o cameră de primire pentru oaspete, adică pentru Hristos. Însărcinați pe unul din ai voștri și nu vă sfiiți de a alege pe cel mai bun, ca să primească și să îngrijească pe cerșetori și pe infirmi. Dacă nu, dacă refuzați să faceți acest sacrificiu, dacă nu vreți să primiți pe săracul Lazăr în căminul vostru, primiți-l cel puțin în grajd. Da, primiți pe Hristos în grajd. A, vă cutremurați ? Cu atît mai rău dacă refuzați să-i deschideți poarta !" [28].

„Nu-ți întoarce fața de la un cerșetor flămînd — zice Sfîntul Vasile cel Mare — căci el are același chip ca și tine... Dacă fiecare cu ceea ce îi este necesar și-ar lăsa celor lipsiți prisosul n-ar mai fi nici bogat, nici sărac" [29]. Din menționarea doar a acestor fragmente din cuvintele de învățătură și din faptele lor privind ajutorarea celor în nevoi, a „fraților mai mici ai lui Hristos", se desprinde cu toată limpezimea felul cum au gîndit și au slujit pe păstoriții lor, cu inimi de părinți și cu conștiința că slujind lor slujesc lui Dumnezeu neocolind nici un sacrificiu, sacrificîndu-și toată moștenirea părintească, agonisita muncii lor și demnității lumești la care ajunseseră în urma studiilor făcute la înaltele școlii ale timpului lor, sacrificîndu-se pe ei înșiși, toată viața lor.

„Socotesc, remarca unul din dascălii noștri de teologie, că cel mai mare merit și cea mai mare vrednicie a Sfinților Trei Ierarhi a fost anume aceasta : de a fi preferat ispititoarei „scene a lumii", cum o numeau ei, Altarul, de a fi preferat catedrei sau tribunei, amvonul, celebrității retorice, greaua slujire preoțească, satisfacțiilor și bucuriilor ușoare ale vieții și carierei de lume, demnităților și onorurilor ce-i putea aștepta, ca și chiar vieții de tihnă, de reculegere, de studiu și de rugăciune, din care ei făceau o predestinație

27. Pr. Teodor M. Popescu, *op. cit.*, p. 66.
28. *Ibidem*, p. 66-67.
29. *Ibidem.*

și o fericire, truda grea și apăsătoare, expusă tuturor grijilor, încercărilor, răspunderii și durerilor, mîniei împărătești, perfidiei eretice, neînțelegerilor și animozităților produse chiar de cei de o credință și o slujire cu ei.

Sînt, în această mare și binecuvîntată hotărîre, de a lua crucea păstorului creștin, două sacrificii, dacă nu mai multe. Și ei nu le-au făcut anume pentru compensație, aspirînd adică și cerînd Bisericii gloria sfințeniei creștine personale, în locul celei lumești sacrificate, adică din dorința de a primi, ca ierarhi, de la Biserică un premiu mai mare decît cel pe care li-l oferea lumea, ci din dorința tare și poruncitoare ca o datorie, de a sluji altora, Bisericii lui Iisus Hristos și prin ea lui Hristos Însuși.

Părăsind farmecul și dulceața lumii pentru singurătatea și privațiunile ascezei, iar binefacerile și plăcerile duhovnicești ale mănăstirii pentru jugul sacerdoțiului, ei preferau gloriei și mulțumirii omenești personale cea mai grea chemare, pe cea mai expusă mîhnirii și necazurilor, pe cea a purtării de grijă și de poveri, nu ale lor înșiși, ci ale celor mulți, bîntuiți de valuri de ispite, de nevoi și de suferințe. Au preferat și au reușit astfel să biruie și să sacrifice tot ce putea fi interes, plăcere și vanitate, ambiție și amor propriu, iluzii și idealuri pămîntești ba chiar și sfînta și îngereasca lor pasiune monahală, inspirată și hrănită de încîntătoare oaze duhovnicești ale duhului creștin retras din lume, și s-au aruncat în văpaia de foc și în adîncuri de ape agitate ale grijilor, ponoaselor, piedicilor și sarcinilor preoției, ca slujire de la Iisus Hristos către credincioșii Lui... Iată-i părăsind cariere visate sau începute... apoi și farmecul și dulceața vieții de mănăstire... pentru a asculta glas de suflete, ce cereau și așteptau ajutor pentru viața, pentru mîntuirea lor în valurile agitate ale mării. Nu era vorba de scaune episcopale, de cinste, de putere, ci doar de osteneală și de jertfă preoțească, iar ei pregetau la început, nu pentru că nu li se ofereau onorurile demnității episcopale, ci pentru că, în sfînta lor smerenie, sinceritate și frică de Dumnezeu, se credeau încă nevrednici pentru o slujire pe care o socoteau mai grea, mai mare și mai de cinste, cum zice Sfîntul Ioan Gură de Aur, decît cea îngerească în ceruri. Cine a gîndit, a trăit și a slujit apoi cu mai multă sfințenie și vrednicie decît ei sublima și greaua misiunea preoțească ?

Au ajuns, în adevăr, episcopi pe scaune de frunte, dar pentru că se distinseseră întîi în slujba preoțească. Activitatea lor preoțească a fost atît de bogată și de rodnică, încît putea să ilustreze și să echivaleze ea singură cu o mare carieră episcopală. „Cînd rangul și puterea lor de episcop a înălțat și a întins cîmpul și roadele lucrului lor, ei au făcut cu marile lor calități sufletești și cu îndoit zel și devotament pentru credincioși adevărate minuni pastorale, care umplu scurta și frămîntata lor slujire de ierarhi“ [30].

Unul din elementele alcătuitoare ale frumuseții Ortodoxiei este și varietatea formelor slujirii oamenilor și a lui Dumnezeu, în duhul unității trăirii și gîndirii învățăturii mîntuitoare descoperite de Însuși Fiul lui Dumnezeu, în Sfînta Sa Evanghelie.

30. *Ibidem*, p. 62-63.

„Darurile sînt felurite, dar același Duh, și felurite slujiri sînt, dar același Duh. Și lucrările sînt felurite, dar este Același Dumnezeu Care lucrează toate în toți. Și fiecăruia i se dă arătarea Duhului spre folos. Că unuia i se dă prin Duhul Sfînt cuvînt de înțelepciune... unuia faceri de minuni, iar altuia proorocie... Și toate acestea le lucrează Același Duh, împărțind fiecăruia deosebi după cum voiește. Căci precum trupul unul este și are mădulare multe, iar toate mădularele trupului, multe fiind, sînt un trup, așa și în Hristos. Pentru că într-un Duh ne-am botezat noi toți, ca să fim un singur trup... Căci și trupul nu este un mădular, ci multe... Iar voi sînteți trupul lui Hristos și mădulare (fiecare) în parte... Rîvniți la darurile cele mai bune. Și vă arăt o cale care le întrece pe toate, dragostea (I Corinteni 13)".

Evocarea și cinstirea Sfinților Trei Ierarhi, prin această varietate și unitate de gîndire și înfăptuire a lor, constituie o evocare a frumuseții învățăturii și trăirii creștine. Persoana și activitatea lor domină gîndirea și scrisul teologic, sînt cele mai puternice ca pilde de trăire creștină și de slujire-iubire a aproapelui (a omului). Chipurile lor, inspirînd vrednicia slujirii liturgice, sînt nelipsite din rîndurile chipurilor de sfinți ierarhi din frescele Sfîntului Altar al bisericii.

În viața Bisericii noastre ei sînt o prezență permanentă; preotul duhovnic apelează mereu la autoritatea canoanelor Sfîntului Vasile cel Mare, socotit a fi cel mai sever, pentru a trezi o mai sporită conștiință a vinovăției păcatului și a importanței Tainei Pocăinței. Viața noastră mănăstirească îl are, dintru început, ca îndrumătorul cel mai autentic, creînd conștiința superiorității vieții de obște față de cea idioritmică, aceasta din urmă fiind socotită o înstrăinare de duhul autentic al vieții călugărești. Sfîntul Grigorie, fiind deopotrivă cinstit cu ceilalți doi mari ierarhi, credincioșii noștri i-au închinat multe biserici, luîndu-l ca ocrotitorul lor. Sfîntul Ioan Gură de Aur este foarte cunoscut prin cuvintele sale de învățătură inserate în *Proloage*, din care nu lipsesc, bineînțeles, nici cuvintele celorlalți doi ierarhi ai tripticului nostru, Sfîntul Ioan predominînd. Ei sînt cunoscuți și cinstiți de Biserica noastră încă din timpul vieții lor, așa cum o arată colindele și uratul de Anul Nou, în care este pomenit foarte des Sfîntul Vasile cel Mare, sau din corespondența Marelui Vasile cu Biserica de pe pămîntul nostru strămoșesc, în care cere să fie aduse în Capadocia moaștele Sfîntului Sava de la Buzău, corespondență în care apreciază foarte frumos viața noastră creștină. Ne-a sosit dintr-o țară depărtată o scrisoare înflorind de frumusețea dragostei [31]. Frumusețea dragostei creștine este cea a slujirii omului și a Bisericii, așa cum ne-au pilduit Sfinții Trei Ierarhi, mari dascăli ai lumii creștine.

† *PIMEN SUCEVEANUL*
Episcop-vicar

---

31. Sfîntul Vasile cel Mare, *Epistola 16, 1;* † I.P.S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, *Opera Sfîntului Vasile cel Mare în evlavia credincioșilor ortodocși români;* Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, *Elemente de continuitate spirituală geto-daco-română și creștină în regiunea rîului Mousaios-Buzău, după mărturii patristice și arheologice,* în „Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților", sub îngrijirea † Dr. Antonie Plămădeală, Episcop al Buzăului, vol. I, Buzău, 1983, p. 252.

CATAFATIC ȘI APOFATIC ÎN CUNOAȘTEREA LUI DUMNEZEU

Omul se caracterizează ca o ființă cugetătoare și cunoașterea este primul sentiment pe care el îl încearcă în starea de ființare. El cunoaște realitatea înconjurătoare, se cunoaște pe sine, fără a epuiza totuși misterul în care este învăluită întreaga existență și din care, treptat-treptat, transpar noi și noi aspecte, îmbogățind și înnobilînd cunoașterea sa și pe el ca ființă, ca persoană centrală a ordinii lumii imanente.

Aspirația sa spre cunoaștere este nemărginită, frămîntînd puternic ființa sa interioară. Omul cunoaște dar își dă seama, de asemenea, și de limita cunoașterii sale, realitatea antinomică a cunoașterii revelîndu-i totodată atît limita sa, caracterul mărginit al ființei sale, cît și infinitatea, absolutul transcendentului.

Omul cunoaște lumea prin prisma înțelegerii sale, el pune pe lume pecetea rațiunii și a sensului său, existînd între rațiunea sa și lume o adecvare, o afinitate. Ceea ce el sesizează prin intelectul său se vădește de o raționalitate copleșitoare, trecînd în sfera axiologicului, spiritualizîndu-se. Omul este încercat și stăpînit de dorința totalității, pe care sesizează că nu o poate împlini niciodată. El își cunoaște astfel limita sa ontologică și intuiește posibilitatea, mai mult, necesitatea unei existențe absolute care imprimă în omul dependent de ea ceva din bogăția sa de gîndire și viață infinită și de nepătruns în întregime, așa cum omul la rîndul său pune pecetea spiritului său pe chipul lumii, al naturii. Omul dă astfel mărturie despre plenitudinea și dependența sa de un izvor de existență, superior lui, care îi dă sensul, rațiunea sa de a fi, pe care îl intuiește prin ceea ce este mai profund în ființa sa, în orizontul său de viață, acordîndu-i prin analogie cu sine și ordinea cosmică, puteri și lucrări infinite în comparație cu el. Transpare în ordinea umanului un dialog, o relație de implicare reciprocă între două planuri ale existenței. Căci „absolutul, pe care noi îl punem în afara noastră, îl punem, în același timp, în noi înșine, adică acest absolut are afirmația sa preformată în noi în fiecare moment“ [1]. Noi nu existăm decît prin acest absolut transcendent și dacă acesta ne aduce pe noi la existență, o face aceasta cu un scop special care nu poate fi în afara sa căci în afara sa e doar neantul și o dată ce existăm înseamnă că neantul este exclus și ne e dată putința împlinirii în plenitudinea ființei.

Statutul existenței absolute este acela de Persoană absolută, „persoana fiind forma unică și necesară de existență a spiritului“ [2], prin relația cu care și individul uman își dobîndește statutul său autentic de persoană. Funcțiile esențiale ale persoanei sînt acelea ale revelării de sine și ale intenționalității și realizării comuniunii,

---

1. Jules Lagneau, *De l'existence de Dieu*, Felix-Alcan, Paris, 1925, p. 90.

2. Max Scheler, *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*, Halle, 1924, p. 404.

în dimensiunea cea mai profundă și autentică a existenței care este iubirea.

De aceea Dumnezeu, Persoana absolută, vine în întîmpinarea năzuințelor omului spre bine, frumos, adevăr, revelîndu-Se treptat, pe măsura posibilității de înțelegere a omului care, în pofida mărginirii sale, inerentă stării de creatură, și slăbirii facultăților sale intelectuale și morale prin păcatul strămoșesc, mai păstrează în el un reflex palid al naturii primordiale bune și deschise spre absolutul dumnezeiesc și ordinea supranaturală a existenței. Dumnezeu Se revelează pentru ca omul să-L poată cunoaște cu adevărat, pentru ca tendința omului de a cunoaște adevărul să meargă pe calea certitudinii, nu a închipuirii subiective, ceea ce gîndește el vădindu-se a fi, de fapt, nu doar o construcție imaginară a posibilității sale supreme de a se manifesta în calitate de ființă gînditoare. Omul trebuie să fie pe calea adevărului, faptul acesta împlinindu-l în ființa sa; în caz contrar, el cade pradă pervertirii și alunecă în întunericul păcătos al existenței.

De aceea Dumnezeu Se revelează atît cît este necesar omului pentru realizarea chemării sale sădite de la creație în ființa sa. El își descoperă planul Său dumnezeiesc față de ordinea lumii, arătîndu-Se implicit prin aceasta diferite aspecte ale adîncului de viață, de nepătruns, al Dumnezeirii. Revelîndu-Se, El este cunoscut dar rămîne mai departe și pentru totdeauna Necunoscutul, înconjurat de misterul slavei negrăite a ființei Sale, putîndu-se pe drept cuvînt vorbi de o coincidență a misterului și a ontologicului [3]. Existența în sine, Ființa absolută, Dumnezeu, Treimea de Persoane, este realitatea de dincolo de toate determinațiile și categoriile logicului, dincolo de orice raționament sau judecată omenească, cunoscut cu adevărat numai de Duhul Său; „Căci cele ale lui Dumnezeu nimeni nu le cunoaște decît Duhul lui Dumnezeu“ (I Corinteni 2, 11). Orice cunoaștere a lui Dumnezeu este de aceea o cunoaștere prin Dumnezeu, o cunoaștere a lui Dumnezeu în lumina lui Dumnezeu și nu în lumina lumii, o cunoaștere de la Dumnezeu cel infinit, „Care își toarnă lumina Sa în rațiunea finită și strălucește mai departe în lucrurile create“ [4]. De aceea numai puterile mai înalte decît rațiunea — revelația și harul — ne aduc lumini despre adîncul de taină în care locuiește Dumnezeu cel neapropiat, aducîndu-ne totodată de la El și o putere și o lumină prin care Îl putem cunoaște prin credință [5]. Cunoașterea lui Dumnezeu depășește limitele naturii umane, implică credința și harul divin, ea venind dintr-un centru superior de existență, dar și din subiectul uman în cauză, fiind o „încopciere“ a cunoscutului, a realității cunoscute și a cunoscătorului, a celui ce cunoaște. Mergînd din cunoștință în cunoștință, fiecare din cei doi participă la realitatea spirituală și vitală a celuilalt. În cunoașterea lui Dumnezeu este angajată întreaga persoană umană cu toată complexitatea facultăților ei ; întreaga ființă ia parte la dialogul existențial al iubirii și la realitatea absolută și infinită a lui Dumnezeu. Este

---

3. Gabriel Marcel, *Etre et avoir*, Aubier, Paris, 1935, p. 146.
4. Max Scheler, *On the Eternal in Man*, Translated by Bernard Noble, Archon Books, 1972, p. 168 (vezi și p. 147, 250).
5. *Ibidem*, p. 120.

exclusă cunoșterea prin raportul obiect-subiect, de tipul gnoseologiei raționaliste, cunoașterea fiind intersubiectivă și deplină comuniune și viață [6].

Dumnezeu este o realitate vie, personală Care Se revelează și Se comunică. El este *Tu absolut* Care intră în dialog cu omul mărginit pentru a-l ridica la slava divină negrăită prin împărtășirea energiilor Sale mîntuitoare în comuniune deplină, în intimitatea relației „eu-Tu", în care „plenitudinea realității este funciar revelată" [7]. Iar culmea descoperirii lui Dumnezeu ca *Tu suprem* este în Hristos, Cuvîntul întrupat al lui Dumnezeu. Astfel cunoașterea lui Dumnezeu primește valențe noi implicîndu-se în cunoașterea Lui dimensiunile hristologică și eclesial-sacramentală. Cunoașterea devenind iubire, iar iubirea unire se realizează îndumnezeirea omului, tema centrală a cugetării patristice răsăritene, potrivit căreia „Dumnezeu S-a făcut om pentru ca omul să devină dumnezeu". Cunoașterea lui Dumnezeu implică deci dimensiunea soteriologică, mîntuirea și viața veșnică în Dumnezeu : „Căci aceasta este viața veșnică, ca să te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat și pe Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis" (Ioan 17, 3).

Cunoașterea lui Dumnezeu are în acest sens un caracter cu totul deosebit și aceasta datorită tocmai realității de cunoscut. Între Dumnezeu și om există o anumită „ruptură" de ordin ontologic, care separă Necreatul de creat, Absolutul de mărginit. După cum se exprimă Sfîntul Grigorie de Nazianz, „cunoașterea noastră este dependentă de condiția noastră, spiritul nostru unit cu trupul nu poate cunoaște lucrurile inteligibile decît cu ajutorul lucrurilor sensibile. Niciodată el nu-și va putea face o idee proprie sau perfectă despre Ființa în modul cel mai înalt simplă și pe Care nici o imagine n-o poate reprezenta" [8]. Cunoașterea lui Dumnezeu e astfel antinomică. Pe de o parte, El este cognoscibil, iar pe de alta, cu totul incognoscibil în transcendența Sa absolută. Pe de o parte, I se atribuie toate perfecțiunile lumii create, „modo sublimiori" — după terminologia scolastică —, El fiind Cel cu multe nume (πολυώνιμος). Pe de altă parte, nici un nume nu-L poate arăta în ceea ce privește natura Sa (ἀνώνιμος). Astfel, Sfînta Scriptură zice: „Cuvîntul S-a făcut trup și a locuit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr" (Ioan 1, 14) sau „Cerurile spun slava lui Dumnezeu" (Psalmul 18, 1), dar și că Dumnezeu „locuiește în lumină neapropiată și nimeni dintre oameni nu-L poate vedea" (I Timotei 6, 16). Sîntem în fața lui Dumnezeu Care Se manifestă „ad extra" și ale Cărui însușiri pot fi cunoscute în energiile și lucrările Sale, prin care au fost create și sînt susținute toate prin actul Providenței. Totodată sîntem puși în fața misterului incognoscibil al însăși naturii divine, a lui Dumnezeu „ad intra". Despre această dialectică, despre caracterul ambivalent al cunoașterii lui Dumnezeu mărturisește în-

---

6. N. Berdiaeff, *De la destination de l'homme. Essai d'éthique paradoxale*, Editions „Je sers", Paris, 1935, p. 24.

7. Hans Urs von Balthasar, *Du „toi" humain au „Toi" divin*, în „Mysterium salutis", Dogmatique de l'Histoire du Salut, vol. V, Editions du Cerf, Paris, 1970, p. 24.

8. Grigorie de Nazianz, *Oratio XXVIII*, Theologica, II, P. G., 36, col. 41.

treaga Sfîntă Tradiție. Astfel, Sfîntul Vasile cel Mare zice : „Că El există o știu, însă ceea ce e în esența Sa o țin ca un lucru inaccesibil spiritului nostru“ [9]. De asemenea și Sfîntul Ioan Damaschin arată : „Că Dumnezeu există, lucrul e evident, dar ceea ce este El, în esența și natura Sa, este lucru absolut de neînțeles și necunoscut“ [10].

Există de aceea, în cunoașterea lui Dumnezeu, un aspect rațional sau *catafatic,* mijlocit de rațiunile naturii, ale vieții omenești și ale Scripturii și un aspect *apofatic,* negrăit, spiritul cunoscător neputînd cuprinde pe Dumnezeu în toată imensitatea și bogăția naturii Sale, cuvintele și conceptele dovedindu-se cu totul nesatisfăcătoare pentru aceasta [11]. Intelectul își mărturisește neputința sa dar, totodată, „avem un fel de experiență directă a prezenței Sale tainice care depășește simpla cunoaștere a Lui în calitate de cauză“ [12]. Între aspectul catafatic și cel apofatic al cunoașterii lui Dumnezeu nu poate fi o separație netă, căci catafaticul trebuie însoțit și de o experiere a Absolutului dumnezeiesc pentru ca să putem vorbi de o adevărată cunoaștere a lui Dumnezeu, dar și apofaticul apelează la cuvînt ori de cîte ori vrea să-și exprime experiența sa, trimițînd permanent la înțelesuri tot mai înalte și depășind neîncetat conceptul intelectualist într-o dinamică inefabilă a ascensiunii spirituale, proprie iubirii și cunoașterii tainice.

Cunoașterea lui Dumnezeu — naturală și supranaturală — este atît catafatică cît și apofatică. Catafaticul și apofaticul constituie cele două aspecte inseparabile ale uneia și aceleiași cunoașteri, dar pentru a sesiza specificul fiecăruia le vom trata separat.

ASPECTUL CATAFATIC AL CUNOAȘTERII LUI DUMNEZEU

În această perspectivă, a apropierii de misterul divin, Dumnezeu este Cel cu multe nume. Prin analogie cu creația putem conferi lui Dumnezeu toate perfecțiunile ei, desigur în mod absolut. Astfel, Dumnezeu este existență, viață, înțelepciune, bunătate, frumusețe, căci „intuim în natura noastră umbre și imitații ale Puterilor negrăite“ [13].

Pentru prima dată, o analiză sistematică a cunoașterii lui Dumnezeu — catafatică și apofatică — o întîlnim la Dionisie Pseudo-Areopagitul, deși problema cunoașterii lui Dumnezeu este centrul teologiei creștine, atît în perioada patristică cît și în cea post-patristică, pînă în vremea noastră.

Noțiunile despre Dumnezeu însă nu prezintă pe Dumnezeu cum este El, în Ființa Sa, ci numai parțial, prin analogie cu per-

---

9. Sfîntul Vasile cel Mare, *Epistola 234,* P. G., 32, col. 869.
10. Sfîntul Ioan Damaschin, *De fide orthodoxa,* 1, I, c. IV, P. G., 94, col. 797 ; *Dogmatica,* trad. Pr. D. Fecioru, în „Izvoarele Ortodoxiei“, vol. I, București 1938, p. 12.
11. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Spiritualitatea ortodoxă (Teologia morală ortodoxă),* vol. III, București, 1981, p. 188-189.
12. Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă,* vol. I, București, 1978, p. 113.
13. Grigorie de Nyssa, *Marea cuvîntare catehetică,* trad. din grecește de Pr. D. Cristescu și N. I. Barbu, București, 1947, p. 31.

fecțiunile lumii mărginite [14], cunoscînd cele ce se referă la Dumnezeu — τὰ περὶ τον Θεόν. Totodată, „dînd lui Dumnezeu atribute pozitive, numindu-L adică, Drept, Bun, Tatăl, Îi atribuim însușiri din lumea mărginită a reprezentărilor noastre“ [15], neputînd însă gîndi în afara unui anumit antropomorfism, legat de însuși modul de cunoaștere umană. Gîndim lucrurile de sus după cele de jos, adaptăm misterul divin la modul nostru de înțelegere umană, dar intuim aici și o chenoză a Dumnezeirii, Care a binevoit să Se facă cît de cît cunoscută prin „puținătatea“ cuvîntului omenesc. Numirile pe care le atribuim lui Dumnezeu se referă la lucrările Sale, la energiile divine prin care există toate. De fapt, numirile sînt tocmai relațiile ce există între Dumnezeu și lumea față de care își manifestă lucrările Sale. Ele sînt Dumnezeirea în manifestarea Ei treimică, relațiile treimice în aplecarea spre lume, care constituie latura iconomică a Treimii. Numirile nu se referă la Ființa divină (οὐσία), ci la lucrări (ἐνεργείαι, δύναμεις), fiind simboluri ce poartă cunoașterea noastră spre realitatea ultimă, constituind „revelația existențială a divinului pe care omul o descifrează în mesajul lor“ [16]. Fără a introduce vreo fragmentare în unitatea și simplitatea divină, numirile sînt puterile care se revarsă din oceanul divin spre lume, pentru a o umple de energii și a o atrage la maximum spre izvorul de existență care este Dumnezeu. Lui Dumnezeu I se pot atribui toate numirile, căci „El este toate, cuprinzînd și avînd mai dinainte în Sine toate începuturile, toate sfîrșiturile tuturor lucrurilor. El este mai presus de toate și există în chip supraesențial, mai înainte de toate. De aceea, toate atributele pot fi afirmate despre El deodată, și totuși El nu este nici unul dintre toate. El are orice chip și orice formă și totuși este fără chip și fără formă“ [17].

Numele divine, Unime și Treime la Pseudo-Dionisie Areopagitul (Cap. XIII), Bunătate și Iubire, Dreptate și Frumusețe (cap. IV), Izvorul binelui și al vieții (cap. VI), Mîntuitor și Răscumpărător (cap. VIII), Atotputernic și Veșnic (cap. X), Pace și Desăvîrșire, Existență sau Lumină nu sînt decît puterile ce se revarsă din Necunoscutul, Incognoscibilul aplecat spre lume, „dăruindu-ne îndumnezeirea, existența, viața sau înțelepciunea“ [18]. Ele sînt concepte logice care poartă pecetea umanului și prin care acțiunea divină este înțeleasă în chip omenesc. Prin nume noi putem cunoaște pe Dumnezeu, ele avînd o semnificație pozitivă. Numele ne spun ceva despre Dumnezeu, fără a-L cunoaște însă în transcendența Sa, ci numai în parte (ἐκ μέρου), ca prin oglindă, „în ghicitură“, după cum spune Sfîntul Apostol Pavel (I Corinteni 13, 12).

Această cunoaștere presupune oarecum raportul dintre cauză și efect, o cunoaștere ce angajează subiectul cunoscător în totali-

---

14. Hristu Andrutsos, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe Răsăritene*, trad. Pr. D. Stăniloae, Sibiu, 1930, p. 44.

15. *Ibidem*, p. 45.

16. Nicolae Fer, *Cunoașterea lui Dumnezeu la Pseudo-Dionisie Areopagitul*, în „Glasul Bisericii“, XXX (1971), nr. 1-2, p. 98.

17. Pseudo-Dionisie Areopagitul, *De divinis nominibus*, V, 8; *Despre numele divine. Teologia mistică*, trad. din grecește de Pr. Cicerone Iordăchescu și Teofil Simenschy, Iași, 1936, p. 70-71.

18. *Ibidem*, II, 7, P. G., 3, col. 645.

tatea ființei sale spre Dumnezeu, oferind oarecare cunoștințe pozitive despre Dumnezeu. Acest mod de cunoaștere a fost însușit în special de gîndirea occidentală, după care cunoașterea naturală este aproape suficientă, evidențiindu-se astfel încă o dată concepția mai mult naturalistă a romano-catolicismului, de nuanță pelagiană negreșit, care este o frînă serioasă în înțelegerea și desăvîrșirea creștinului spre culmile de viață în Dumnezeu [19].

Principiul acestei cauzalități logice a desfigurat concepția adevărată despre raportul Creator-lume. Lumea rămînînd mai mult în limitele naturalului, Dumnezeu este cunoscut cu adevărat prin „naturali rationis lumine", izvorîtă dintr-o percepție și nu din autoritatea lui „Dumnezeu revelator" [20], Care vine în apropierea și intimitatea omului pentru a-l ridica la statura de fiu al lui Dumnezeu.

„Calea catafatică este misterul lui Dumnezeu exprimat în limbaj omenesc" [21]. Cuvîntul lui Dumnezeu este cuprins în cuvîntul omului. Deci cuvîntul mărginit al omului exprimă bogăția fără margini a lui Dumnezeu, Care a binevoit Să coboare pînă la noi. Paradoxal, calea catafatică este exprimarea în cuvinte a Celui inexprimabil și necuprins de nimic, a lui Emanuel. Căci El le cuprinde pe toate și le dă sens la toate. Este calea coborîrii lui Dumnezeu la noi pentru ca în toate să strălucească aceeași lumină și să se proclame unitatea existenței în Dumnezeu. Modul catafatic de cunoaștere a lui Dumnezeu este „o scară a teofaniilor sau manifestărilor lui Dumnezeu în creație" [22].

Ordinea creată reflectă „unele înfățișări și asemănări cu paradigmele divine — εἴκονες τίνες καὶ ὁμοίωματα τῶν ἐν τῷ Θεῷ παραδυγμάτων" [23], deci modul antropomorfic de înțelegere și raționalitatea sesizează ceva din realitatea divină, o adevărată chenoză a Dumnezeirii prin care Ea Se arată cu adevărat în toată măreția și atotputernicia Ei. Cum spune un Părinte al Bisericii, Dumnezeu ni Se descoperă prin Scripturi și prin făpturi, pentru că lumea creată e un drum spre teognosie, fiind un chip al paradigmelor divine și un simbol al realității transcendente. Ca operă a lui Dumnezeu, ea, desigur, evocă pe Creatorul ei [24]. Lumea este un simbol ce învăluie și revelează în același timp pe Cel care a creat-o, adică este semni-

---

19. Pr. Fr. Garigou-Lagrange, *Dieu. Son existence et Sa nature,* Beauchesne, Paris, 1933, p. 16. „Prin lumina naturală a rațiunii umane Dumnezeu, Începutul și Sfîrșitul tuturor lucrurilor, poate fi cunoscut cu certitudine prin mijlocirea lucrurilor create. Căci de la creația lumii perfecțiunile Sale „invizibile" sînt văzute prin inteligența oamenilor, prin intermediul ființelor pe care le-a făcut (Romani 1, 20); totuși, a plăcut înțelepciunii și bunătății lui Dumnezeu de a Se revela pe El Însuși și decretele eterne ale voinței Sale, pe o altă cale, calea supranaturală. Se pare că în starea naturală, deci, putem cunoaște exact pe Dumnezeu, revelația fiind ceva accesoriu". Este o concepție care lovește în însuși caracterul supranatural al creștinismului. În ultima vreme existențialismul a mai înviorat această gîndire, cunoașterea fiind relația eu-tu în iubire, dar se rămîne încă la distanță față de profunzimea problemei.

20. *Ibidem,* p. 22.

21. N. Fer, *op. cit.,* p. 79.

22. Vladimir Lossky, *Essai sur la théologie mystique de l'Eglise de l'Orient,* Aubier, Paris, 1944, p. 37.

23. Pseudo-Dionisie Areopagitul, *De divinis nominibus,* VII, 3.

24. N. Fer, *op. cit.,* p. 98.

ficatul care trimite la semnificația însăși. De fapt lumea este un complex de rațiuni care converg și relevează Rațiunea divină, Logosul dumnezeiesc și de aceea numirile atribuite lui Dumnezeu sînt ecouri mai șterse ce îmbracă haina limbajului omenesc, ale realității supraesențiale dumnezeiești. În acest sens, lumea este o icoană a rațiunilor divine. Este o urcare de la multiplu spre Cel Unul, o înălțare de la sensibil la inteligibil, dobîndindu-se încununarea în apofatism. *Via eminentiae* reprezintă un progres al puterii de cunoaștere de către om a realității divine în afara contextului creaturii, deasupra acesteia. Căci „Cauzei a toate și Ființei celei mai presus de toate I se potrivește și lipsa de nume, precum și numele toate ale celor existente pentru ca, într-adevăr, ea să fie o împărăție universală și în jurul ei să fie toate“ [25]. Dumnezeu apare astfel „mai presus de orice existență și mai presus de orice cunoaștere“ [26].

Multele numiri atribuite lui Dumnezeu sînt un imn de slavă înălțat Creatorului pentru perfecțiunile Sale nenumărate, prin care credinciosul caută să se ridice treptat la El dînd la o parte vălul ce acoperă adîncimea nemăsurată a Dumnezeirii Care Se manifestă în lume, venind în întîmpinarea lucrării noastre, a efortului omenesc de deschidere spre cunoaștere și iubire. Prin aceste „nume“ privim ca prin niște „ferestre“ spre infinitul dumnezeiesc; ele sînt deschideri ale umanului spre iubirea care coboară de sus și ne ridică spre cunoașterea lui Dumnezeu. Numirile atribuite lui Dumnezeu constituie totodată o laudă adusă atotputerniciei Creatorului, sînt o doxologie neîntreruptă prin care întregul cor omenesc slăvește pe Dumnezeu, adîncul înțelepciunii și al științei, pe Cel ale Cărui judecăți sînt de necercetat și căi de nepătruns (Romani 11, 33).

Și totuși, toate numirile atribuite lui Dumnezeu nu-L fac cunoscut, El rămînînd mai departe în misterul transcendenței Sale negrăite și pentru a cuprinde ceva mai mult din bogăția Sa infinită de viață trebuie să negăm tot ceea ce am spus despre El și încă tot n-am cuprins abisul divin, ce depășește orice cuvînt și poate fi cunoscut mai adecvat prin ridicarea pe culmile vieții, la unirea tainică cu Dumnezeu.

ASPECTUL APOFATIC AL CUNOAȘTERII LUI DUMNEZEU ȘI „ÎNTUNERICUL DIVIN SUPRALUMINOS“

Calea negativă — „via negativa“ — a cunoașterii, adică a depășirii oricărui concept, este mai adecvată cunoașterii lui Dumnezeu. Dumnezeirea este incomprehensibilă și incognoscibilă. Despre acest lucru mărturisește toată gîndirea patristică, gnoza alexandrină pînă la și prin Filon, neoplatonismul și stoicismul, la rîndul lor, la primul ca experiență extatică, la neoplatonici și stoici îmbrățișînd mai ales sfera gîndirii și recunosc caracterul de necugetat și negrăit al Divinității [27]. Aceasta ține de fapt, de un „dinamism

---

25. Pseudo-Dionisie Areopagitul, *De divinis nominibus*, I. 7; *Despre numele divine*, p. 10.

26. *Ibidem*, I, 4, p. 7.

27. M. Lot-Borodine, *La déification de l'homme, selon la doctrine des Pères grecs*, Editions du Cerf, Paris, 1970, p. 26.

al cunoașterii", al cărei progres ar fi inexplicabil fără o înaintare continuă în adevăr. Dar progresul în cunoaștere, și îndeosebi în cunoașterea lui Dumnezeu, nu se poate face decît prin contrast : orice progres e deodată afirmare și negare. Deci a cunoaște, fără îndoială, este a afirma. Dar în același timp este a nega, a se detașa [28]. Negarea înseamnă o negare a formelor care nu-l pot exprima complet pe Dumnezeu, o depășire a logicului și o angajare, o proiectare în ontic, pentru că deși logicul înseamnă și o relație cu onticul, totuși rămîne exterior acestuia luat în sine. Logicul nu poate cuprinde onticul, în totalitatea Sa. Cuvîntul și „conceptele, după natura lor, sînt după chipul creaturii" [29] și nu pot reda întreaga bogăție, plenitudinea în sine a transcendentului. În acest sens putem spune, cu Dionisie Pseudo-Areopagitul, că „Dumnezeu nu este", în sensul depășirii și al deosebirii de tot ceea ce este. Departe de a fi o cale de cunoaștere prin negare, apofatismul, negînd conceptul, redă veritabila dimensiune a onticului transcendent. Calea negativă a cunoașterii lui Dumnezeu, deci, nu are nimic cu agnosticismul, fiindcă „negativitatea nu este negare". „Cu ajutorul negațiilor ea conduce la o supraconștiință mistică, la o înțelegere cu totul paradoxală a Celui de neconceput, printr-o apropiere intuitivă, primordială, simplă" [30].

Dar conștiința incognoscibilității naturii divine coincide cu o trăire a unei întîlniri cu Dumnezeu cel personal al Revelației. Apofatismul desemnează astfel și o atitudine în fața incomprehensibilității lui Dumnezeu. Mergînd „din început în început", omul depășește mereu stadiul la care a ajuns, nerămînînd însă tributar nici unui concept, nici unei stări care l-ar împiedica în ascensiunea sa fără sfîrșit. De un sfîrșit al cunoașterii nu poate fi vorba, ea fiind identică cu viața infinită a lui Dumnezeu.

Putem vorbi, în acest sens, în apofatism de două aspecte : unul logic, mai bine-spus unul al paradoxului, al antinomiei supralogice și de altul existențial, al experienței care culminează în unirea tainică și de nespus cu Dumnezeu, cu îndumnezeirea prin progresul, ascensiunea nesfîrșită spre divinul nemărginit, copleșit de lumina din jurul Ființei Sale. Teologia apuseană a rămas mai ales la aspectul intelectual-logic al cunoașterii lui Dumnezeu, mergînd în special pe linia gîndirii lui Toma d'Aquino, care face din teologia negativă o corectare a celei afirmative [31]. După el, negația este tot un element intelectual, iar negarea o funcție a intelectului.

Apofaticul devine o cale ascendentă a gîndirii, care înlătură toate conceptele pozitive pentru a ajunge la o cunoaștere, dar și un urcuș al sufletului, al omului întreg, care se curățește de patimi, devenind, treptat-treptat, o ființă a virtuților, iluminată de har.

Dumnezeu este cu totul necunoscut în ființa Sa. Sfinții Pă-

---

28. J. Lagneau, *op. cit.*, p. 12.

29. Louis Dupré, *L'Autre dimension. Essai de philosophie de la religion*, trad. de l'englais par Marcelle Josua, Editions du Cerf, Paris, 1977, p. 282.

30. P. Evdokimov, *L'amour fou de Dieu*, Edition du Seuil, Paris, 1973, p. 26.

31. Vl. Lossky, *op. cit.*, p. 24; Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 114-115.

rinți au insistat cel mai mult asupra acestui aspect al cunoașterii lui Dumnezeu. De timpuriu, „pe baza experienței trăite a Celui de dincolo absolut și a non-obiectualizării lui Dumnezeu, s-a ajuns să se recunoască o reală neputință de a exprima pe Dumnezeu și s-au admis numai propoziții negative despre El“ [32]. Aceasta pentru a scoate Ființa absolută a lui Dumnezeu din unghiul de incidență al creaturalului și a-i conferi în totalitate planul „transcendenței abisale“. Dar adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu este, de fapt, a nu-L cunoaște, nu în sensul unei detașări de El și a unei negări a existenței Lui, ci în sensul înaintării în desăvîrșire, în experierea lui Dumnezeu ca Persoană tainică. Prin aceasta, centrul de greutate în cunoaștere trece din planul logic în cel ontologic, ființa umană trăind cunoașterea în iubire, în relația cea mai strînsă cu Dumnezeu. Apofatismul înseamnă deci o ancorare a omului, a cunoașterii sale, în ontologic, nu în conceptualul intelectualist, ci în ființa ca atare, și nu în gîndirea despre ea. „Tăcerea“ despre Dumnezeu pe culmile trăirii și ale experierii Lui este atitudinea cea mai adecvată a celui cunoscător, aceasta refuzînd să pună ceva care ar limita, ar falsifica realitatea supraființială pe care el o cunoaște în experiența și iubirea sa. Astfel, în Ortodoxie, aprofatismul este „temelie și regulă a gnoseologiei“ [33], mai exact a teognosiei. Mai mult, „cu cît Occidentul își manifestă în mod universal nevoia de a defini, cu atît Orientul nu numai că nu are nevoie de a defini ci încă de a nu defini“ [34].

Părinții capadocieni, de exemplu, s-au ridicat cu o fervoare deosebită împotriva lui Eunomiu, după care Dumnezeu este cognoscibil în însăși Ființa Sa. Însușirea esențială a lui Dumnezeu, după Eunomiu, este nenașterea, faptul de a fi nenăscut, - ἀγένητος - aceasta este deci ființa lui Dumnezeu. Cunoscînd că Dumnezeu este nenăscut, noi Îl cunoaștem în Ființa Sa. Dar logicul este copleșit de ontologic, intelectul ajunge astfel la o limită a cunoașterii, dincolo de care totul este dar al lui Dumnezeu, lumina, iubirea, simțirea prezenței divine.

Atitudinea capadocienilor este foarte energică. Sfîntul Vasile cel Mare arată că nici un cuvînt nu poate atinge Ființa divină „în fondul său intim și nici s-o exprime deplin ; noi putem numai, cu ajutorul numelor multiple și variate, să ajungem la gradul de cunoaștere care ne este posibil aici, jos. Printre aceste nume sînt pozitive și negative. Primele semnifică ceea ce este în Dumnezeu : Bun, Drept, Creator, Judecător. Celelalte semnifică ceea ce nu este (posibil gîndirii noastre de a înțelege n. n.) în Dumnezeu : Incoruptibil, Nemuritor, Nevăzut. Din această alianță a acestor două feluri

---

32. Leo Scheffczyk, *God*, în „Sacramentum Mundi“. An Encyclopedia of Theology, vol. II, Editated by Karl Rahner, Burns and Oates, London, 1968, p. 384.

33. Paul Evdokimov, *L'Orthodoxie*, Editions Delachaux et Niestle, Neuchâtel, 1965, p. 15.

34. *Ibidem*, p. 171; G. Marcel, *L'homme problématique*, Aubier, Paris, 1955, p. 49. Orice alegere, după filosoful existențialist, este o mutilare, orice determinare este o vătămare a realului, căci se riscă neconsiderarea acelei părți, rezerve, care rămîne astfel ignorată.

de numiri ne formăm o oarecare idee despre Dumnezeu — ἐκ δύο γὰρ τοῦτων οἵνει χαρακτὴρ τις ἡμῖν ἐγγίνεται τοῦ Θεοῦ“ [35].

Sfîntul Grigorie de Nyssa pleacă de la faptul că noi nu ne cunoaștem exact și în întregime pe noi înșine și lumea în care existăm, conchizînd cu atît mai mult, că nu se poate cunoaște Dumnezeu : „Dacă, într-adevăr, cum e și părerea noastră, creatura nu se cunoaște pe ea însăși, și dacă ea nu poate înțelege care este esența sufletului, cum ar putea ea vorbi de cele de deasupra ei ? E adecvat atunci, deci, să tacă. În aceste lucruri liniștea este cea mai bună“ [36]. Iar Sfîntul Ioan Hrisostom, cu geniul elocinței sale, consideră că cel care nu cunoaște pe Dumnezeu nu se resemnează să nu cunoască care este lucrarea Sa, ci dimpotrivă pretinde a o cunoaște. „Căci există neștiință în știință, și știință în neștiință“ [37]. După el, „între esența oamenilor și cea a lui Dumnezeu diferența este așa de mare, încît n-ar putea fi exprimată de cuvînt, nici măsurată de gîndire“ [38]. Identitatea de natură însemnă identitate de cunoaștere, desigur o cunoaștere adecvată și, de aceea, singuri Fiul și Duhul Îl cunosc pe Dumnezeu [39], pe cînd noi, fiind de o cu totul altă natură decît cea a lui Dumnezeu, circumscriși creatului, nu-L putem cunoaște pe Dumnezeu în esența Sa. De aceea „Dumnezeu nu este ființă în sensul de ființă pur și simplu sau de ființă determinată în oarecare fel ca să fie și principiu, nici putere în sens de putere pur și simplu, sau de putere în vreun fel determinată ca să fie și mijloc, nici lucrare în sens de lucrare pur și simplu, sau de lucrare în oarecare fel determinată ca să fie și sfîrșit al mișcării ființiale, gîndită ca existînd mai înainte ca virtualitate. Ci El este entitate de viață făcătoare și supraființială, și temelie de putere făcătoare și mai presus de toată puterea, și aptitudine lucrătoare și fără sfîrșit, pe scurt, o entitate făcătoare a toată ființa“ [40], spune Sfîntul Maxim Mărturisitorul.

Dionisie Pseudo-Areopagitul aprofundează cele două căi ale cunoașterii lui Dumnezeu, catafatică și apofatică, din care cea apofatică ne face să atingem necunoașterea totală, singura adecvată lui Dumnezeu cel incognoscibil după natura Sa [41]. „Toate cunoștințele au ca obiect ceea ce există; ori Dumnezeu este dincolo de tot ceea ce există. Pentru a se apropia de El trebuie negat tot ceea ce Îi este inferior. Prin necunoaștere (ἀγνοσία), se cunoaște Cel Care este deasupra tuturor posibilităților de cunoaștere. Procedînd prin negație ne ridicăm, plecînd de la treptele inferioare ale ființei, pînă la culmile Sale, îndepărtînd progresiv tot ceea ce poate fi cunoscut, pentru a ne apropia de Cel necunoscut, în întunericul necunoașterii

---

35. Sfîntul Vasile, *Adv. Eunomium*, I, 1, P. G., 29, col. 533.
36. Sfîntul Grigorie de Nyssa, *In Eccles. hom.*, P. G., 44, col. 732.
37. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Expos. in Psalmos*, P. G., 55, col. 459, cf. *„Sur l'incompréhensibilité de Dieu“*, tom. I, în „Sources chrétiennes“, nr. 28, Editions du Cerf, Paris, 1970, p. 26.
38. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia II*, în *„Sur l'incompréhensibilité de Dieu“*, p. 171.
39. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia III, ibidem*, p. 191.
40. Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Cele două sute de capete despre cunoștința de Dumnezeu*, I, 4, în „Filocalia“, vol. II, trad. de Pr. D. Stăniloae, Sibiu, 1947, p. 125.
41. Vl. Lossky, *Théologie mystique*, p. 23.

absolute“ [42]. În micul, dar substanțialul său tratat, *Teologia mistică*, el îndeamnă pe ucenicul său, Timotei, astfel : „Leapădă și simțurile și activitatea minții și toate cele sensibile și inteligibile și toate cele ce sînt și nu sînt și ridică-te, pe cît poți, spre unirea fără de cunoaștere cu Cel Care este mai presus de orice existență și cunoaștere“ [43], în „întunericul divin“ [44]. Observăm clar, astfel, că este vorba de o cunoaștere sui-generis în care e angajată întreaga persoană umană care tinde spre unirea cu Dumnezeu. Nu este vorba de un „simplu procedeu dialectic“ [45], o „raționare“ despre Dumnezeu, pe care a combătut-o atît de înverșunat Sfîntul Grigore Palama în disputa despre energiile necreate, insistînd asupra aspectului de viață, de trăire, de „pătimire și vedere a celor dumnezeiești“ [46], în viziunea areopagitică. Ci este vorba de cu totul altceva, de o purificare (καθάρσις) pentru Dumnezeu, care va culmina în unirea cu Dumnezeu. Nu mai este vorba de cunoaștere ci de unire, teologia negativă fiind o „cale spre unirea cu Dumnezeu, a Cărui natură rămîne necunoscută“ [47], o unire în rugăciune și în iubire.

Și neoplatonismul cunoaște unirea cu „Unul“ a ființei legate de multiplicitate și posterioară „Unului“, unire realizată în extaz.

Dar la Plotin extazul e simplificare (ἁπλωσις) — reducție a existenței la unitatea metafizică —, Unul devenind cognoscibil, iar calea unirii rămînînd, în special, în domeniul intelectual. La Dionisie, unirea este negrăită, Dumnezeu rămînînd mai departe incognoscibil, viziunea lui fiind profund creștină.

Pentru a se ilustra mai plastic apofatismul, gîndirea patristică se folosește de imaginea lui Moise urcînd pe Muntele Sinai, referindu-se astfel aspectul alegoric al faptului istoric. Se folosesc de această imagine plastică și Filon din Alexandria, dar mai ales marii reprezentanți ai epocii patristice: Sfinții Grigorie de Nyssa, Grigorie de Nazianz, Dionisie Pseudo-Areopagitul.

Astfel, Sfîntul Grigorie de Nyssa arată necesitatea purificării sufletului care se angajează în cunoașterea lui Dumnezeu, în contemplarea Firii celei mai presus de toate sălășluind în „întunericul strălucitor“ [48]. Cum pot sta împreună întunericul și lumina, căci prezența uneia este anihilarea celeilalte după cunoștința noastră omenească ? Dar aici umanul este depășit, fiind în fața abisului dumnezeiesc, care poate fi palid cuprins doar în definiții sau concepte paradoxale. „Căci mintea, înaintînd și, printr-o luare-aminte din ce în ce mai mare și mai desăvîrșită, ajungînd la înțelegerea adevăratei cunoașteri, cu cît se apropie mai mult de vedere (contemplare), cu atît vede mai mult că firea dumnezeiască este de

---

42. *Ibidem.*
43. Dionisie Areopagitul, *De mystica theologica*, I, 1, P. G., 3, col. 1000.
44. *Ibidem.*
45. Vl. Lossky, *Théologie mystique*, p. 25.
46. Sfîntul Grigore Palama, *Cuvînt pentru cei ce se liniștesc cu evlavie. Despre Sfînta lumină*, în „Filocalia“, vol. VII, trad. de Pr. prof. D. Stăniloae, București, 1977, p. 296.
47. Vl. Lossky, *Théologie mystique...*, p. 26.
48. Sfîntul Grigorie de Nyssa, *De vita Moses*, P. G., 44, col. 377; *Despre viața lui Moise*, trad. de Pr. Ioan Buga, în „Părinți și Scriitori bisericești“, 29, București, 1982, p. 73; Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Teologia mistică*, II, p. 117.

nevăzut (de necontemplat, de neînțeles)“ [49]. Conștiința umană atinge punctul culminant al neputinței cunoașterii lui Dumnezeu în Sine. Omul nu se află într-un vid ontic ci, ridicat la capacitatea sa maximă de experiere a divinului, înțelege că este în supralumina dumnezeiască. Prin acest fapt el este în întuneric și, totodată, depășește posibilitatea sa noetică și conceptuală. În aceasta constă și adevărata cunoaștere a Celui căutat: „A-L cunoaște stă chiar în faptul de a nu-L cunoaște (τὸ ἐν τὸ ἰδεῖν ἐν τῷ μη ἰδεῖν)“ [50]. Dumnezeu este mai presus de orice cunoaștere, „înconjurat din toate părțile de necuprinsul Lui ca întuneric“ [51]. Omul nu-și poate impropia „acest abis transsubiectiv, pentru ca să-i devină cunoscut total, adică să-i devină propriu sieși“. Căci, în ordinea naturii, cunoașterea are și un caracter de posesiune, o funcționalitate obiectual-empirică, pe cînd în cunoașterea lui Dumnezeu omul este integrat existențial, prin esența Sa cea mai profundă, în viața dumnezeiască, aceasta neavînd nici limită și nici sfîrșit, asigurîndu-i astfel progresul spiritual infinit. De aceea, „cuvîntul dumnezeiesc oprește mai întîi să fie asemănat Dumnezeu cu ceva din cele cunoscute de oameni, dat fiind că orice înțelegere care se ivește în cugetare sau socotința firii, prin vreo imaginație care mărginește, plăsmuiește un idol despre Dumnezeu și nu vestește pe Dumnezeu“ [52].

„Tăcerea“ despre Dumnezeu nu duce la o depărtare de Dumnezeu și la o independență față de El, contrazicîndu-se astfel caracterul teleologic al vieții creștine îndreptate spre Dumnezeu, conform tendinței sădite în sufletul omului [53]. „Tăcerea“ despre Dumnezeu înseamnă, deci, căutarea lui Dumnezeu într-o manieră existențială, nu exclusiv intelectuală, prin curățire de patimi și dobîndirea virtuților, prin progres religios-moral nesfîrșit, care culminează în unirea supraconceptuală cu Dumnezeu-Unul, urcuș ce are diferite grade [54]. În apofatism, „omul nu speculează ci se schimbă“ [55], își desăvîrșește ființa prin asceză și printr-o atașare tot mai sporită de divin. De aceea și Moise primește porunca de a se purifica mai întîi și de a se despărți de cei necurați. După ce s-a purificat, adică desăvîrșit într-un anume grad, aude „trîmbițele cu multe sunete“ și vede „lumini multe“ iradiind raze strălucitoare și curate. El se desparte apoi de mulțime și împreună cu preoții aleși ajunge pe culmea înălțării divine, unde însă nu se întîlnește cu Dumnezeu și nici nu-L vede, căci El nu poate fi văzut. Totuși urcă la locul unde El este prezent. Aceasta pentru că „cele mai divine și mai înalte dintre lucrurile văzute și înțelese sînt numai niște simboluri care înfățișează ceea ce se află mai prejos de Acela Care întrece toate... Atunci el se eliberează și de cele văzute și de cei care văd și se cufundă în întunericul cel cu adevărat mistic al necunoașterii, în care leapădă toate concepțiile bazate pe cunoaștere și ajunge la locul în care nu mai există atin-

---

49. *Ibidem*, p. 72.
50. *Ibidem*, p. 73.
51. *Ibidem*.
52. *Ibidem*, p. 74.
53. Leo Scheffczyk, *God*, în „Sacramentum Mundi“, p. 384.
54. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Spiritualitatea ortodoxă*, p. 193.
55. P. Evdokimov, *L'Orthodoxie*, p. 56. Există trei aspecte ale vieții spirituale : în lumină“ (διὰ φωτός), „în nor“ (διὰ νεφελής) și „contemplarea lui Dumnezeu în tenebre precum Moise“ (γνόφος), p. 108.

gere și văz, aparținînd cu totul Aceluia Care e dincolo de toate și Care nu aparține nimănui... și unindu-se prin ce are mai bun cu Acela Care nu poate fi cunoscut în nici un chip, prin încetarea oricărei cunoașteri, și cunoscînd mai presus de minte, prin faptul că nu cunoaște nimic“ [56]. Cunoașterea lui Dumnezeu înseamnă cunoașterea Sa în lumina necreată ce iradiază din Ființa incomprehensibilă a lui Dumnezeu și în care, ridicată, ființa umană vede pe Dumnezeu, contemplînd în energiile Sale, pe cît este cu putință creaturii, tainele Revelației [57]. Energiile divine necreate sînt lumina inefabilă, harul îndumnezeitor. De aceea cunoașterea lui Dumnezeu în lumina Sa necreată este unire mai presus de fire cu El, un salt al creaturalului în necreat, pnevmatizarea, îndumnezeirea omului.

Sfîntul Grigorie de Nyssa spune că în întuneric i s-a descoperit lui Moise, „ca printr-un chip“, taina despre cortul care cuprinde totul. Iar cortul acesta este Hristos, Puterea și Înțelepciunea lui Dumnezeu [58]. Deci în întunericul necunoașterii există o cunoaștere tainică a Rațiunii divine, care luminează și în care dobîndesc sensul lor adevărat rațiunile finite și sensibile. Întunericul divin și lumina necreată în care S-a îmbrăcat Hristos la Schimbarea la Față sînt două concepte teologice ce exprimă aceeași realitate și misterul inefabil și incognoscibil al lui Dumnezeu, experiat de cei ce se înalță pe treapta cea mai înaltă a cunoașterii tainelor divine în lumina Sa neapropiată, în unirea cu Dumnezeu. De altfel, tema luminii va fi predilectă Sfîntului Simeon Noul Teolog, iar Sfîntul Grigore Palama, în disputa isihastă din veacul al XIV-lea, va fi cel care va formula dogmatic învățătura despre energiile divine necreate și îndumnezeitoare.

Cunoașterea lui Dumnezeu este cunoaștere prin harul Său, în lumina Sa necreată, care implică ridicarea și pătrunderea creaturii de această lumină în care este cunoscut Dumnezeu. „Lumina Dumnezeirii devine principiul cunoștinței. În ea noi cunoaștem pe Dumnezeu și ne cunoaștem pe noi înșine. Ea scrutează profunzimile lui Dumnezeu și realizează unirea cu Dumnezeu“ [59]. Lumina emanînd din „Tripersonalitatea divină“ este mediul de comunicare, de pătimire a îndumnezeirii în relația personală cu Dumnezeu. Sfîntul Simeon Noul Teolog spune în acest sens: „Lumină care subzistă unică în Trei Persoane / Și se face cunoscută într-un mod incognoscibil, după voința Sa. / Căci nu este posibil creaturii a cunoaște / În întregime pe Creatorul, așa cum El Însuși / Se cunoaște prin natură, / Ci prin har, văd și percep / Toți îngerii și toată natura creată“ [60].

Pentru Sfîntul Grigore Palama cunoașterea lui Dumnezeu, spre deosebire de adversarii săi pentru care această cunoaștere este intelectuală, „este și constituie un aspect al îndumnezeirii“ [61], angajînd așadar pe omul în totalitatea sa ființială. Distingînd între

---

56. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Teologia mistică*, I, 3, p. 117.
57. Vl. Lossky, *op. cit.*, p. 40.
58. Sfîntul Grigorie de Nyssa, *Viața lui Moise*, p. 77.
59. Vl. Lossky, *op. cit.*, p. 231.
60. St. Symeon le Nouveau Théologien, *Hymnes*, vol. I, II, în „Sources chrétiennes“, 156, Editions du Cerf, Paris, 1969, p. 183.
61. Vl. Lossky, *The vision of God*, Trans. by Asheleigh Moorhouse, Preface by John Meyendorff, The Faith Press, 1973.

esență și energii fără a diviza Ființa cea una și simplă a lui Dumnezeu, el concepe unirea mai presus de fire și de cuvînt, în lumina dumnezeiască, ca toate fiind una, nedistingîndu-se între ceea ce privește și cel ce privește, ci numai atît să știe că este o lumină și privește o lumină deosebită de a tuturor făpturilor [62]. Cunoașterea lui Dumnezeu, urmînd poruncile Lui, înseamnă îndumnezeirea omului [63]. Îndumnezeirea omului însă se realizează prin harul lui Hristos prin Care a venit „tot harul și adevărul" (Ioan 1, 14) în Biserica Sa. De aici dimensiunea eclesial-sacramentală a vieții creștine. Principiul hristologic al cunoașterii lui Dumnezeu nu poate fi separat de cel pnevmatologic și de cel eclesial-sacramental. De aceea pe Dumnezeu Îl cunoaștem în Hristos, prin Duhul Sfînt, în Biserica mîntuirii — „împlinirea Celui Care plinește toate întru toți" (Efeseni 1, 23).

CUNOAȘTEREA LUI DUMNEZEU ÎN HRISTOS

În Iisus Hristos cunoașterea lui Dumnezeu atinge cea mai înaltă expresie pentru că pe Hristos Îl experiem ca pe unul dintre noi, ca pe Cel Care, în Persoana Sa dumnezeiască, a ipostaziat și natura noastră umană, natură pe care prin Jertfa și Învierea Sa a îndumnezeit-o, ridicînd-o astfel la cea mai înaltă posibilitate de desăvîrșire a ei. În relația personală cu Hristos deci, cunoaștem, atît cît este cu putință naturii noastre mărginite, infinitatea și absolutul dumnezeiesc, căci în Hristos „locuiește trupește toată plinătatea Dumnezeirii" (Coloseni 2, 9). Hristos este Cuvîntul lui Dumnezeu, Care revelează taina și adîncul dumnezeiesc, prin El cunoaștem pe Tatăl, căci El și Tatăl una sînt (Ioan 10, 30). Dar și cunoașterea lui Hristos păstrează un caracter apofatic. Deși în Hristos teofania este supremă, perfectă, Dumnezeu revelîndu-Se în cea de a doua ipostază a Sa, Fiul Său, de aceeași natură cu Sine și unic după natură, un apofatism rămîne, apofatismul fiind dimensiunea caracteristică persoanei [64]. Persoana este „un adînc", care nu poate fi exprimat în concepte; ea transcende orice definiție rațională, putînd fi înțeleasă doar în comuniunea de viață, într-o „participare" la realitatea ei [65]. Universul personal al omului este necuprins și deci, cu atît mai mult, „Tripersonalitatea divină" absolută. Persoana se descoperă în deschiderea sa spre altul, în comunicare de sine și comuniune, în unirea de viață și iubire cu un altul; ea este esențial relație și adînc de taină totodată, misterul ei comportînd dinamism și semnificație, progres spiritual și împlinire în dimensiunea autentică a existenței [66]. Iar aceasta cu atît mai mult în ceea ce privește Persoana lui Dumnezeu cea atotiubitoare, în unirea Căreia omul dobîndește cel mai înalt grad de ființare — în-

---

62. Sfîntul Grigorie Palama, *Despre sfînta lumină*, în „Filocalia" vol. VII, București, p. 311.

63. *Ibidem*, p. 286.

64. Vl. Lossky, *Essai sur la théologie mystique...*, p. 37.

65. *Ibidem*, p. 52.

66. Pr. lector Dumitru Radu, *Caracterul eclesiologic al Sfintelor Taine și problema comuniunii*, teză de doctorat, în „Ortodoxia", XXX (1978), nr. 1-2, p. 115; Thomas de Aquino, „Numele de persoane semnifică relație", în *„Summa theologica"*, I, 29, apud Vl. Lossky, *op. cit.*, p. 52.

dumnezeirea. Dialectica revelat-ascuns pecetluiește atît transcendența absolută a lui Dumnezeu, cît și imanența Sa desăvîrșită. După cum spune Sfîntul Grigorie de Nazianz, cunoașterea lui Dumnezeu înseamnă deschidere spre El și atașare de El prin purificare și viață virtuoasă, participare la misterul divin, mister care rămîne tainic chiar și în Hristos. „Înaintăm pentru a cunoaște pe Dumnezeu. Iată de ce m-am separat de materie și de tot ceea ce este corporal, m-am adunat atît cît am putut în mine însumi și mă ridicam către culmea muntelui. Dar cînd am deschis ochii, abia am putut să-L zăresc din spate și aceea fiind acoperit de piatră, adică de umanitatea Cuvîntului întrupat pentru mîntuirea noastră. N-am putut contempla natura primă și preacurată care nu e cunoscută decît de El Însuși, adică de Sfînta Treime. Căci nu pot să contemplu ceea ce se află în spatele primului văl ascuns de heruvimi. Ci numai ceea ce coboară spre noi — măreția divină care se face vizibilă în creaturi“ [67].

Prin Hristos cunoaștem pe Dumnezeu în împrejurările concrete ale vieții, cunoașterea lui Dumnezeu dobîndind astfel o solidă bază istorică și biblică și „cu cît este ridicată mai sus verticala transcendenței, cu atît mai mult este înrădăcinată în orizontala imanenței“, ținta finală a cunoașterii fiind „experiența generatoare de unitate“ [68]. Dar această „unire în iubire“ este ea însăși paradoxală, însemnînd distincție și păstrarea identității, dar și o viață a unuia în celălalt. Și unitatea se realizează în harul care se dăruiește din umanitatea îndumnezeită a lui Hristos, ridicată la dreapta Tatălui, Hristos fiind „puntea ontologică“ prin care noi avem părtășie cu Dumnezeu cel în Treime, făcîndu-ne „părtași ai dumnezeiești firi“ (II Petru 1, 4) în viața sacramentală a Bisericii, fără ca unirea noastră să fie nici după fire și nici ipostatică, ci în energii, în har [69]. Cunoașterea, unirea cu Dumnezeu, este nesfîrșită. „Cel ce urcă nu se oprește vreodată, primind începutul din început... căci niciodată dorința celui ce urcă nu se oprește la cele cunoscute, ci sufletul, printr-o altă dorire mai mare sau alta mai de sus, într-o noapte necontenită, înaintează pururea, prin cele și mai înalte, spre Cel nehotărnicit“ [70]. Ea este asemenea cu iubirea miresei din Cîntarea Cîntărilor, care își întinde mereu mîinile spre Cel dorit fără a-L ajunge vreodată. Ea caută pe Cel de neînțeles, Îl cheamă mereu, trăind profund această realitate și ajungînd la conștiința că unirea nu va avea sfîrșit și nici urcușul limită [71], în abisul energiilor divine necreate. Energia fiind necreată, iradiere din Ființa unică a Dumnezeirii tripersonale, cunoașterea se îndreaptă spre Sfînta Treime. Sfîntul Grigorie de Nazianz redă foarte sugestiv aceasta, cînd zice : „N-am început să gîndesc la Unitate, că Treimea mă scaldă în splendoarea Sa. N-am început să gîndesc la Treime, că Unitatea mă și cuprinde. Cînd Unul din Treime se

---

67. Grigorie de Nazianz, *Oratio*, XXVIII, P. G., 36, col. 29 apud Vl. Lossky, *op. cit.*, p. 33-34.

68. P. Evdokimov, *L'Amour fou de Dieu*, p. 27.

69. Vl. Lossky, *op. cit.*, p. 83.

70. Sfîntul Grigorie de Nyssa, *Omilia VIII-a. Tîlcuire amănunțită la Cîntarea Cîntărilor*, trad. de Pr. prof. D. Stăniloae, p. 223. Învățătura despre epectază, minunata depășire și depășirea de sine.

71. Vl. Lossky, *op .cit.*, p. 32.

prezintă, gîndesc că este Totul, atît de umplut e ochiul meu, atît de mult surplusul îmi scapă, căci în spiritul meu prea mărginit pentru a înțelege pe Unul singur nu mai rămîne loc de dat surplusului. Cînd unesc pe Cei Trei în aceeași gîndire, eu văd o singură Flacără, fără a putea diviza sau analiza Lumina unificată“ [72].

Nu poate fi vorba în cunoașterea lui Dumnezeu de o „viziune“ a esenței — „visio Dei per essentiam“ — ca la Fericitul Augustin, ci participare prin și în energii la Ființa divină [73].

Treimea fiind cunoscută prin Hristos în Duhul Sfînt, iar El fiind prezent în Biserică, cunoașterea, unirea cu Dumnezeu au un caracter hristocentric, pnevmatologic, eclesial și sacramental [74].

Unindu-ne cu Hristos, prin iubirea față de El și în mod suprem prin împărtășirea de El în Euharistie, sălășluim cu El, Mirele, în „cămara tainică a nunții celei mai presus de fire“ [75]. Prin Hristos, în Duhul Său, Îl cunoaștem, iar în experiența pnevmatică, iubirea și cunoașterea fiind una, înseamnă că în El sîntem ridicați pe o treaptă superioară a existenței, acolo unde creat și necreat fuzionează într-o „unitate suprafirească“, umanul fiind copleșit de măreția divinului, dobîndindu-și astfel adevărata sa statură ontologică în relație personală cu Dumnezeu, Cel în Treime, Cel nesfîrșit, Care asigură astfel în infinitatea și absolutul Său progresul fără sfîrșit al umanității, al vieții ei în timp și dincolo de timp, în unirea desăvîrșită și în cunoașterea mai înaltă a Lui în viața viitoare. Teognosia este astfel, prin hristognosie în pnevmatologic, participare și unire suprafirească a creaturalului cu Dumnezeu în energii, omul dobîndind și înscriindu-se în realitatea cea mai înaltă spre care are acces, în Dumnezeirea, Care singură îi definește adevărata sa ființă.

* * *

Catafaticul și apofaticul sînt aspectele unicei și adevăratei cunoașteri a lui Dumnezeu prin care ființa umană, atașîndu-se și detașîndu-se în același timp, într-un mod paradoxal, de orice concept despre Dumnezeu, înaintează mereu, purificîndu-se și îndumnezeindu-se treptat spre unirea cu Hristos, cu Dumnezeu în energiile Sale. Se realizează astfel unirea în iubire cu Dumnezeu, unire care înseamnă cunoaștere, experiere și trăire a Celui de necuprins. Iar cunoașterea lui Dumnezeu înseamnă și cunoaștere a noastră și a sensului nostru, al umanității întregi, a scopului nostru superior care nu poate fi detașat de existența noastră pămîntească în lume. Înseamnă o orientare și o proiectare a întregii existențe spre Cauza și Scopul ei, Dumnezeu, Care îi revelează sensurile ei plenare și profunde.

Pr. drd. Gh. PETRARU

---

72. Grigorie de Nazianz, *În Sanctum Baptesma, Oratio,* XL, P. G., t. 36, col. 417, apud Vladimir Lossky, *op. cit.*, p. 45.

73. M. Lot-Borodine, *op. cit.*, p. 39.

74. Jean Meyendorff, *St. Grégoire Palama et la Mystique orthodoxe,* Editions du Seuil, Paris, 1959, p. 128-129.

75. Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Cele două sute capete,* în „Filocalia“, vol. II, p. 129.

IERURGHILE, LUCRARE A SFÎNTULUI DUH ÎN BISERICĂ *

Biserica este „locul“ din care iradiază harul lui Hristos în lume, transfigurînd creația și înălțînd-o din “slavă în slavă“ pînă la strălucirea neasemuită a împărăției lui Dumnezeu. Astfel Biserica este „centrul dinamic“ al lucrării de sfințire a lui Hristos pînă la sfîrșitul veacurilor, din a Cărui „plinătate“ întreagă omul și făptura au luat „har peste har“ (Ioan 1, 16). Ca o permanentă Cincizecime, Biserica este locul mîntuirii săvîrșite de Hristos „în mijlocul pămîntului“ (Psalm 73, 13) prin pogorîrea neîntreruptă a Duhului Sfînt peste întreaga creație, pe Care Îl invocă și-L împărtășește oamenilor și lumii. Ea „lucrează mîntuirea lumii“ în numele lui Hristos și cu puterea Sfîntului Duh, ca ceea ce este „temelia și stîlpul adevărului“ (I Timotei 3, 15) și harului venit lumii prin Iisus (Ioan 1, 17). Ca mireasă a lui Hristos, Biserica prelungește „logodirea“ lumii cu Dumnezeu în creație, pînă ce aceasta în întregime va deveni „plinirea“ Celui „Care plinește toate“ (Efeseni 1, 23). Prin Sfintele Taine și prin ierurgii, ea împărtășește harul dumnezeiesc prin care „tot omul ce vine în lume“ “să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină“ (I Timotei 2, 4), iar o dată cu omul să se transfigureze întreaga făptură care pînă acum suspină așteptînd „înfierea“ noastră, a celor care am primit prin Jertfa și Învierea Mîntuitorului „pîrga Duhului“ (Romani 8, 23) [1]. Întruparea lui Hristos la care a participat întreaga făptură, pămîntul cu peștera, cerul cu steaua și omenirea prin Sfînta Fecioară Maria presupune „urcușul“ întregii lumi spre Jertfa și Învierea Mîntuitorului, spre transfigurarea și înnoirea ei pînă ce va deveni „un cer nou și un pămînt nou“ (Apocalipsa 21, 1) [2]. Cu lucrarea Sfîntului Duh Biserica. prin Sfintele Taine, extinde în lume Jertfa și Învierea Mîntuitorului. Harul sfințitor pe care ea îl împărtășește prin celelalte slujbe și rugăciuni nu poate fi însă despărțit de lucrarea Sfîntului Duh și de Jertfa și Învierea Mîntuitorului din care izvorăște puterea ei de a „umple lumea de strălucirea și slava lui Dumnezeu“. Dar cum „nu se poate concepe viață bisericească fără preoți“ [3], lucrarea aceasta de împărtășire a harului Sfîntului Duh lumii este strîns legată de harul preoției sacramentale, prin care se „continuă, în lume, însăși lucrarea de mîntuire săvîrșită de Iisus ca Arhiereu, Profet și Împărat“.

---

*. Lucrare de seminar, întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. prof. dr. Dumitru Gh. Radu, în cadrul cursurilor de doctorat în teologie. P. C. Sa a dat și avizul de publicare.

1. † Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Pe urmele părinților și înaintașilor noștri*, în „M.M.S.“, LXII (1986), nr. 1-2, p. 94-97.

2. Pr. lector dr. Dumitru Gh. Radu, *Caracterul ecleziologic al Sfintelor Taine și problema comuniunii*, în „Ortodoxia“, XXX (1978), nr. 1-2, p. 64-85; Pr. prof. Vasile Mihoc, *Ierurgiile în Biserica epocii apostolice*, în „Ortodoxia“, XXXVII (1985), nr. 3, p. 504 : „Taumaturgiile și exorcismele Mîntuitorului ca și toate celelalte minuni ale Sale sînt înfățișate în Sfintele Evanghelii ca manifestări ale puterii Împărăției lui Dumnezeu, inaugurată prin Întrupare. Totodată însă, scrierile Noului Testament arată că această putere continuă să lucreze în lume, prin Biserică“.

3. Pr. prof. V. Mihoc, *op. cit.*, p. 498.

Încă din primul veac, „după cum rezultă din știrile păstrate de Sfîntul Luca, în Faptele Apostolilor, cu privire la viața primilor creștini, nevoia de slujitori în fiecare biserică s-a făcut simțită, la Ierusalim, îndată după Pogorîrea Sfîntului Duh..., pentru ascultarea adevărului despre Iisus și săvîrșirea de rugăciuni..., de cuminecare și agapa frățească", precum și pentru „celelalte acte de seamă ale cultului religios al creștinilor, în epoca apostolică" [4]. Deci împărtășirea harului dumnezeiesc, ca lucrare a Sfîntului Duh și prezență reală a lui Hristos pînă la sfîrșitul veacurilor (Matei 28, 20), implică lucrarea preoției sacramentale în Biserică și pentru Biserică. „Credinciosul primește, prin rugăciunile preotului lucrarea lui Hristos în ambianța Bisericii ca trup tainic al lui Hristos, plin de viața Lui. De aceea în ele iese în relief Duhul Sfînt, Care ne face și subiectiv să simțim prezența și lucrarea lui Hristos, cu toate că este nevăzut" [5]. Astfel în Biserică omul și orice făptură se sfințesc „prin cuvîntul lui Dumnezeu și prin rugăciune" (I Timotei 4, 5), săvîrșite de preot cu puterea lui Hristos și cu lucrarea Sfîntului Duh.

BISERICA, LOCUL LUCRĂRII SFÎNTULUI DUH

Biserica este plină de Duhul Sfînt pentru că, așa cum arată încă din secolul al II-lea [6], Sfîntul Irineu, Sfîntul Duh este unde este Biserica și Biserica este unde lucrează Sfîntul Duh ; „centrul celei de a doua zidiri a lui Dumnezeu, prin Fiul Său, cu puterea Sfîntului Duh, este Biserica — trupul lui Hristos" [7]. Biserica este Cincizecimea în umanitate, prin care lucrarea harului necreat al lui Dumnezeu „se revarsă în umanitate și în întreaga creație"; aceasta este împărtășirea energiilor dumnezeiești necreate, în care este prezent Însuși Dumnezeu în sufletul nostru și în lume. „Dar harul ni se împărtășește de Duhul prin Hristos, adică prin umanitatea îndumnezeită a lui Hristos slăvit, prin înviere și înălțat întru slavă la ceruri, de-a dreapta Tatălui (Romani 5, 17, 20, 21; 6, 23) [8].

Duhul Sfînt este deci Cel care face din Biserică — acest centru al celei de a doua zidiri a lui Dumnezeu —, prin Hristos, „un sacrament sau Taină a unirii cu Dumnezeu și anume Taina principală și generală" [9]. Așa cum spunea Origen, Biserica deci nu este plină numai de Sfîntul Duh, ci prin lucrarea Sa în Biserică — Trupul tainic al lui Hristos, ea este „plină de Treime", pentru că întreaga ei viață și lucrare „este pătrunsă, pînă în cele mai adînci fibre ale ei, de Treimea cea mai presus de fire" [10]. Hristos „a plantat

---

4. Prof. Iustin Moisescu, *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*, Craiova, 1955, p. 6.

5. Pr. prof. D. Stăniloae, *Sfintele Taine și ierurgiile bisericești*, în „Ortodoxia", XXXVII (1985), nr. 3, p. 452.

6. † Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Pe urmele părinților și înaintașilor noștri*, p. 95.

7. † Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, în „M.M.S.", XLIV (1968), nr. 1-2, p. 120.

8. Pr. lector dr. Dumitru Gh. Radu, *Caracterul ecleziologic*, p. 83.

9. *Ibidem*, p. 84.

10. Pr. asist. dr. Dumitru Popescu, *Ecleziologia romano-catolică după documentele celui de al doilea Conciliu de la Vatican și ecourile ei în teologia contemporană*, în „Ortodoxia", XXIV (1972), nr. 3, p. 347.

prin Crucea Sa, în lume, viața Sa" încît cu adevărat „pe Cruce a fost anticipată Cincizecimea Duhului Sfînt în umanitate, în Biserică", a Cărui lucrare sfințită împărtășită prin Sfintele Taine este legată astfel de Golgota, pentru care fapt „toate Tainele Bisericii izvorăsc din Crucea lui Hristos" [11]. Nicolae Cabasila în acest sens subliniază : „Care este efectul și rezultatul suferințelor, propoveduirii și actelor lui Hristos? ... Nimic altceva decît coborîrea Duhului Sfînt asupra Bisericii. Ea trebuia să aibă loc" [12]. Deci Biserica este locul prezenței lui Hristos în lume prin lucrarea Sfîntului Duh, cele două brațe ale Părintelui ceresc întinse spre lume [13]. „În timpul slujirii pămîntești a lui Hristos relația oamenilor cu Duhul Sfînt nu se efectua decît prin și în Hristos; dimpotrivă, după Cincizecime, relația cu Hristos nu se efectuează decît prin și în Duhul Sfînt" [14]. Deci în Biserica lui Hristos nu se poate face o separație între lucrarea Sa și cea a Duhului Sfînt, pentru că „Biserica este Trupul lui Hristos și plenitudinea Duhului deodată" [15].

Biserica este Trupul lui Hristos în care pulsează viața, Duhul Sfînt, adică este plină de lucrarea Duhului celui „dătător de viață". Și viața ei este deci sfințenia Duhului Sfînt și curăția care au izvorît lumii din coasta lui Hristos. Comuniunea oamenilor cu Dumnezeu, ca mădulare ale Trupului lui Hristos, prin Duhul Sfînt în Care ei se sfințesc și primesc prin Sfintele Taine harul dumnezeiesc, este o comuniune și o comunitate sacramentală [16]. Biserica deci este o comunitate teandrică sacramentală, întemeiată de Hristos, a cărei viață este comuniunea cu Sfîntul Duh, comuniune de iubire și sfințire a oamenilor prin împărtășirea harului dumnezeiesc [17]. „Săvîrșitu-s-a", rostit de Iisus pe Cruce, se răsfrînge prin Duhul Sfînt asupra întregii umanități și lumii, înnoind întreaga zidire, iar Biserica este centrul acestei a doua zidiri pe care o săvîrșește Dumnezeu în Hristos prin lucrarea Sfîntului Duh pînă la sfîrșitul veacurilor.

SFINTELE TAINE ȘI IERURGIILE BISERICII

„Ceea ce a fost sfințit în trupul Mîntuitorului primim și noi prin Sfintele Taine, încît moartea nu ne mai poate robi" [18]. În

---

11. Pr. lector dr. Dumitru Gh. Radu, *Caracterul ecleziologic*, p. 68-69.
12. *Ibidem*, p. 75.
13. † Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Sfinții, chezășia desăvîrșirii creștine*, în „M.M.S.", LXI (1985), nr. 1-3, p. 151.
14. Paul Evdokimov, *L'Esprit Saint dans la Tradition orthodoxe*, Les Editions du Cerf, Paris, 1969, p. 90.
15. Pr. lector dr. Dumitru Gh. Radu, *Caracterul ecleziologic*, p. 77.
16. *Ibidem*, p. 93.
17. † Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Pe urmele părinților și înaintașilor noștri*, p. 96-97 : „Și Sfînta Liturghie, și Sfintele Taine, și slujbele Bisericii, și predica, și respectarea rînduielilor noastre creștine ortodoxe, și mărturisirea statornică a credinței, și lucrarea de slujire, după pilda Maicii Domnului și a tuturor sfinților, precum și împodobirea vieții noastre cu virtuți și înfrumusețarea locașurilor de rugăciune arată tăria credinței și prezenței lui Hristos în mijlocul nostru", în Biserica Sa, în care „prin lucrarea Sfîntului Duh se săvîrșesc Tainele și ierurgiile".
18. † Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Sfinții, chezășia desăvîrșirii creștine*, p. 153.

acest sens ele „sînt prelungirea vizibilă a Lui și a actelor mîntuitoare săvîrșite de El prin Trupul Său“, adică a lui Hristos, Arhiereul Care a străbătut cerurile cu Jertfa Sa pe Cruce, „rămînînd mai departe în stare de continuă dăruire“ [19]. El este săvîrșitorul tuturor Tainelor. „Dar Hristos Care săvîrșește Tainele este prezent și lucrează în ele asupra Bisericii și asupra celor ce le primesc, prin Duhul Său cel Sfînt, prezent ipostatic și cu toată bogăția vieții dumnezeiești în Biserică, de la Cincizecime. Deci Hristos pătrunde în noi, prin Sfintele Taine, nu singur, ci împreună cu Duhul“ [20]. După Nicolae Cabasila Tainele sînt „viața lui Hristos în Biserică prin Duhul și în același timp continua și multipla dăruire a lui Hristos prin Duhul, creștinilor, în Biserică“ [21]. De aceea nu putem „vorbi de Biserică fără de har sau fără Duhul Sfînt. Prin coborîrea Duhului Sfînt a luat ființă Biserica“ — Trupul tainic al lui Hristos. De aceea, „harul este constitutiv Bisericii“ pentru că prin harul Sfîntului Duh „se constituie, se perpetuează, se adîncește și se îmbogățește Biserica în viața cea nesfîrșită a lui Hristos“ [22]. Viața Bisericii este viața în Hristos și în Duhul, iar lucrarea ei este răsfrîngerea sfințeniei lui Dumnezeu peste lume, prin care se pogoară „cerul pe pămînt“, încît „numai în Biserică, în lumina Sfintelor Taine, împreună cu toți frații noștri, în fața dumnezeiescului altar și a împărtășirii cu Trupul și Sîngele Său, viețuirea noastră creștină se îmbogățește și crește spre desăvîrșire... În acest chip Biserica este chezășia sfințeniei și mîntuirii noastre, cum Se roagă Mîntuitorul: „Pentru ei, adică pentru noi, Eu Mă sfințesc pe Mine Însumi, ca și ei să fie sfințiți întru adevăr“ (Ioan 17, 19)“. Iar Duhul Sfînt este „Duhul adevărului“, prin Care dobîndim „adevăratele izvoare ale mîntuirii noastre“ [23]. Prin puterea sfințitoare a Bisericii, în care este prezent Hristos și Sfîntul Duh în mod real, ne „împodobim viața, familia, locașurile de rugăciune cu podoabele slavei dumnezeiești cu podoaba cea negrăită a Duhului Sfînt“ [24]. Astfel „fiecare Taină dă o putere pentru trebuința generală a omului în vederea mîntuirii de veci. Mai bine-zis, Hristos, cu Care se unește omul în fiecare dintre aceste Taine, lucrează în el conform trebuinței lui deosebite“ [25].

Dar viața creștină în creșterea ei duhovnicească se adapă continuu din legătura mereu împrospătată cu Dumnezeu. Viața cu greutățile și piedicile ei întrerupe „dialogul“ său continuu cu Dumnezeu, bolile și neputințele inerente firii umane îl fac să nu poată arăta întotdeauna iubirea sa către Dumnezeu, Care-l copleșește „cu iubirea Lui arătată în actele de ajutor, de întărire“ pe care I le cere credinciosul. Astfel „creștinul simte cu atît mai mult

---

19. Pr. lector dr. Dumitru Gh. Radu, *Caracterul ecleziologic...*, p. 101 și 103.
20. *Ibidem*, p. 109.
21. *Ibidem*, p. 111.
22. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, București, 1978, p. 310-311.
23. † Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Pe urmele părinților și înaintașilor*, p. 93.
24. *Ibidem*, p. 94.
25. Pr. prof. D. Stăniloae, *Sfintele Taine și ierurgiile bisericești*, p. 451-452.

nevoia să se adauge la rugăciunile sale individuale, rugăciunile preotului făcute în fața sa, cu cît simte că preotul este învestit pentru aceste rugăciuni cu un dar deosebit, deci cu o trimitere specială de la Hristos, și aceasta înseamnă că rugăciunile lui se vor bucura de o ascultare deosebită de la Hristos“ [26]. În acest fel „ajutoarele ce ni se dau în împrejurările concrete ale vieții noastre ne vin obiectiv de la Hristos, sau prezența lui Hristos aflat în noi de la primirea Tainelor se face activă în tot felul de împrejurări și trebuințe cunoscute ale noastre, dacă voim să rămînem în ambianța Bisericii, fapt pe care îl arătăm rugînd pe preot să-I ceară activarea acestei prezențe“ [27]. Fiecare membru al Bisericii și toți la un loc trăiesc prezența vie a lui Hristos prin rugăciunile preotului care, în numele comunității ecleziale, invocă Sfîntul Duh pentru ajutorul fiecăruia [28], raportat la nevoile pe care le are pentru a se integra comuniunii Bisericii în afara căreia nu este mîntuire [29]. „Izvorul sfințeniei și al mîntuirii noastre este prezent în fiecare familie creștină, prin lucrarea și iconomia lui Dumnezeu, prin Arhiereul nostru cel Mare, Mîntuitorul Iisus Hristos, „Care a străbătut cerurile“ făcîndu-ne părtași sfințeniei Sale, Bisericii Sale și bunătăților Sale (Evrei 4, 14). „Preotul cel Mare“ (Evrei 10, 21), Care a împărtășit Sfinților Apostoli preoția cea netrecătoare și tuturor celor ce cred în El „lucrarea preoției împărătești“ (I Petru 2, 9) [30], este Cel care ne sfințește și ne împlinește cererile noastre prin rugăciunea preotului. „Astfel ierurgiile au un loc de mijloc între Taine și rugăciunile individuale ale creștinului. Ele se referă la multiplele trebuințe concrete ale omului, ca și rugăciunile lui individuale. Dar fiind săvîrșite de preot, aduc o împlinire mai sigură a celor cerute, căci în rugăciunea preotului e prezentă Biserica, în numele căreia el se roagă și face rugăciunea pentru credincioși, în baza unei trimiteri speciale a lui Hristos“. Ierurgiile presupun lucrarea preoției lui Hristos în Biserică, prin urmașii apostolilor, adică și ele sînt legate de Jertfa Sa, luînd puterea harului, prin care „susțin vie legătura credinciosului cu Biserica, susțin conștiința că Hristos e în noi mai deplin cînd ținem legătura vie cu Biserica, susțin conștiința că Hristos ne vrea în alipirea la El solidari cu toți cei ce cred în El, formînd trupul tainic al Lui“ [31]. Astfel „una din caracteristicile unora dintre ierurgii este că nu se săvîrșește pentru o singură persoană ci pentru mai multe, adică ni-L arată pe Hristos lucrînd și azi nevăzut în mijlocul mulțimii. Căci El voiește să întărească prin aceasta nu numai o legătură aparte cu fiecare dintre noi, ci și să ne țină uniți între noi în jurul Lui. El ne vrea adunați prin unele dintre ierurgii ca și prin Sfînta Liturghie“ [32]. Prin ierurgiile Bisericii, fiecare se face părtaș comuniunii lui Hristos, așa

---

26. *Ibidem*, p. 452.
27. *Ibidem*, p. 452-453.
28. Pr. lector dr. Dumitru Gh. Radu, *Caracterul ecleziologic...*, p. 157.
29. Pr. prof. D. Stăniloae, *Din aspectul sacramental al Bisericii*, în „Studii Teologice“, XVIII (1966), nr. 9-10, p. 533-534.
30. † Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Pe urmele părinților și înaintașilor*, p. 96.
31. Pr. prof. D. Stăniloae, *Sfintele Taine și ierurgiile...*, p. 453.
32. *Ibidem*.

cum „privindu-ne și văzîndu-ne unii pe alții la Sfînta Liturghie devenim mereu fii buni ai Aceluiași Tată ceresc și ai aceleiași Mame care este Sfînta noastră Biserică", deci în comuniunea noastră umană dar și în solidaritate cu întreaga făptură, care „este hărăzită îndumnezeirii, prin lucrarea Duhului Sfînt și a lui Hristos, în Biserica slavei lui Dumnezeu. Sfîntul Maxim Mărturisitorul vorbește chiar de o Liturghie cosmică, la care ia parte întreaga făptură a lui Dumnezeu. Marea familie a Bisericii este nucleul purificator al întregii creații, care devine astfel plină de harul lui Dumnezeu" [33]. Așadar într-o anumită legătură cu aceasta stă și aceea că „unele ierurgii se săvîrșesc nu în locașul bisericesc, ci în lărgimea naturii, arătîndu-ne că așa cum ea a fost creată de Dumnezeu, așa poate fi și readusă la sfințenie. Tot universul poate fi o biserică a lui Dumnezeu prin rugăciunea și prin lucrarea lui Hristos, ca răspuns la rugăciuni. Tot universul a fost creat pentru om sau pentru ca omul să se întîlnească în el cu Dumnezeu, cum spune Sfîntul Maxim Mărturisitorul în „Mistagogia". Monahul rus Silvan zice : „Pentru cel ce se roagă neîncetat, lumea întreagă devine biserică" [34], adică „fereastră luminoasă deschisă către alte ceruri". Ierurgiile creează prin puterea sfințitoare pe care o împărtășesc omului și creaturii comuniunea izvorîtă din „binecuvîntarea și plinătatea" harului lui Dumnezeu care este viață, cum o spune atît de frumos Meister Eckhart: „Cînd Dumnezeu privește creația El îi dă prin aceasta viață, cînd creația privește la Dumnezeu ea primește prin aceasta viață" [35]. „Solidaritatea de fapt a preotului cu lumea și a lumii în structura ei în actul ierurgic aduce după sine o bogăție harică copleșitoare ce poate să înalțe zidirea la acea fremătare de bucurie dumnezeiască" [36], pentru că Hristos, cu adevărat, prin lucrarea Sfîntului Duh, „a făcut lumea întreagă Biserică și Biserica Ortodoxă, prin ierurgiile săvîrșite în natură, face la fel. Omul curat sfințește locul, dar și locul sfințit ajută la sfințirea omului" [37].

IERURGIILE ÎN VIAȚA BISERICII

Ca și în Taine, în ierurgii formula prin care „preotul nu numai cere, ci și constată că cererea se împlinește", însoțind indicarea cererii lui „cel puțin prin semnul sfintei cruci și prin invocarea Sfintei Treimi" [38], este încadrată într-un anumit ritual. Astfel ierurgiile ca și Tainele sînt legate de cultul divin, această formă sacramentală și de laudă de propoveduire a Cuvîntului lui Dumnezeu, a învățăturii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Lumina strălucitoare a harului dumnezeiesc este ascunsă și simbolizată în același timp de un văl, de ceea ce este văzut în Taine și ierurgii și care face parte din întregul actelor chenotice ale iconomiei lui Dumnezeu prin care El își arată lucrările potrivit stării Bisericii,

---

33. † Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Pe urmele...*, p. 94-95.
34. Pr. prof. D. Stăniloae, *Sfintele Taine și ierurgiile...*, p. 454.
35. Pr. Ion Buga, *Relația slujitor-har și primitor în actul ierurgic*, în „Ortodoxia", XXXVII (1985), nr. 3, p. 513.
36. *Ibidem*, p. 512.
37. Pr. prof. D. Stăniloae, *Sfintele Taine și ierurgiile...*, p. 454.
38. *Ibidem*, p. 453.

din întregul actelor cultice prin care Biserica își exprimă bucuria de a cere și de a fi dobîndit deja „pîinea Duhului“ (Romani 8, 23), trăind în Hristos, transfigurat și slăvit [39].

De fapt întregul cult al Bisericii în primele zile ale creștinismului era legat de Euharistie, după care urma „o Liturghie a Sfîntului Duh. „După Liturghia lui Hristos urma o adevărată Liturghie cu prezența reală și împărtășirea“ [40], harului mîntuitor al Sfîntului Duh, prin Taine și ierurgii, prin harisme și alte daruri minunate. Bogăția vieții cultice, a acestei „Liturghii a Sfîntului Duh“, constituită în jurul Euharistiei, prelungind prezența și lucrarea lui Hristos prin comuniunea Sfîntului Duh, precum și caracterul liturgic al consacrării creștine în Biserica primară sînt ilustrate „în primul rînd de frecvența termenilor specifici liturgici în scrierile Noului Testament“ [41].

Întreaga viață cultic-liturgică a Bisericii, legată de sărbătorirea duminicii, deci de Euharistie, se manifestă nu numai prin „lecturi, cîntece, omilii și rugăciuni“, întîlnite des în mărturiile noutestamentare, ci și prin binecuvîntări. În Sfintele Evanghelii „Mîntuitorul Însuși este înfățișat în repetate rînduri săvîrșind binecuvîntări asupra persoanelor și lucrurilor“ și aceasta desigur legată de adevărul că ele „reflectă nu numai ceea ce a zis sau a făcut Mîntuitorul, ci și viața Bisericii din epoca apostolică“ [42]. Sfîntul Marcu ne spune că Apostolii, cu puterea Sfîntului Duh dată lor de Hristos, vindecau pe cei bolnavi, ungîndu-i cu untdelemn (Marcu 6, 13), iar în salutările din epistole fără mare greutate se poate observa că sînt de fapt formule liturgice și de binecuvîntare. Chiar *Constituțiile apostolice* ne arată că episcopii și preoții binecuvîntau pe credincioși la slujbe și în afara acestora; aflăm și o formulă de binecuvîntare a episcopului de la sfîrșitul Sfintei Liturghii [43]. De asemenea ei binecuvîntau sau sfințeau lucruri „prin cuvîntul lui Dumnezeu și prin rugăciuni“ (I Timotei 4, 5), cum era sfințirea untdelemnului folosit la Taina Maslului (Marcu 6, 13 ; Iacob 5, 14), la Taina Mirungerii (II Corinteni 1, 21-22 ; I Ioan 2, 20, 27), sau în alte împrejurări — cum spune Sfîntul Dionisie Areopagitul —, sfințirea apei Botezului „baia apei prin cuvînt“ (Efeseni 5, 26) sau „apa curată“ (Evrei 10, 22), prin care se curățesc „inimile de orice cuget“ și se spală trupul de orice întinăciune. Sfîntul Ignatie Teoforul spune că prin patima Mîntuitorului a fost „curățită“ apa, ceea ce arată practica sfințirii apei Botezului [44], Pe lîngă sfințiri și binecuvîntări se mai întîlnesc vindecări de bolnavi (Fapte 3, 1-9; 14, 8-10 și 28, 8) și exorcisme, adică alungări de demoni (Fapte 16, 16-18). Chiar Sfîntul Apostol Pavel vorbește de „darul vindecărilor“ (I Corinteni 12, 9 și 28), ceea ce este o mărturie că în Biserica primară

---

39. Pr. lector dr. Dumitru Gh. Radu, *Caracterul ecleziologic...*, p. 103-104.
40. L. Duchesne, *Origines du culte chrétien*, Cinquième edition, E. de Boccard, Paris, 1925, p. 49.
41. Pr. prof. Vasile Mihoc, *Ierurgiile în Biserica epocii apostolice*, p. 498.
42. *Ibidem*, p. 500-501.
43. *Ibidem*, p. 502.
44. *Epistola către Efeseni*, XVIII, 2, în „Scrierile Părinților Apostolici“, colecția „Părinți și Scriitori bisericești“, vol. 1, București, 1979, p. 163.

erau „și alte rînduieli pentru vindecarea bolnavilor, adică ierurgii. Gesturile și cuvintele săvîrșitorilor acestor ierurgii se inspirau, desigur, din gesturile și cuvintele Mîntuitorului la vindecarea bolnavilor“ [45].

În vindecarea copilului lunatic are loc un exorcism, ca la fiecare Botez, în care are loc o „moarte“ și o „înviere“. „Iar copilul a rămas ca mort, încît mulți ziceau că a murit. Iar Iisus l-a apucat de mînă și l-a ridicat, și el s-a sculat“ (Marcu 9, 26-27). În această privință „textul evanghelic oferă elemente importante pentru teologia și practica baptismală, arată necesitatea Botezului copiilor ; atestă valoarea mărturisirii credinței de către naș etc., precum și despre existența exorcismelor prebaptismale“ [46]. Pînă în secolul al IV-lea însă lipsesc mărturiile privind rînduiala și formulele acestor ierurgii ; Sfîntul Iustin Martirul și Filosoful nu ne dă nici un text, nici o formulă de rugăciune, deși amintește de slujbele bisericești avînd în centrul lor Sfînta Liturghie [47]. Doar Sfîntul Clement Romanul în *Epistola I către Corinteni,* păstrează o parte dintr-o Liturghie care, prin limba sa liturgică, ne oferă „un document atît de vechi și atît de autorizat că ritualul prezentat de Sfîntul Iustin avea o întrebuințare generală în adunările creștine“ [48]. Surprinzătoare este asemănarea dintre textul rugăciunii Sfîntului Clement și litia pentru toată nevoința din rînduielile Bisericii : „Cel Sfînt, Care întru sfinți Te odihnești, Cel ce umilești trufia celor mîndri, Cel ce risipești sfaturile neamurilor, Cel ce ridici pe cei smeriți la înălțime și smerești pe cel înalt, Cel ce îmbogățește și faci sărac, Cel ce ucizi și faci viu, singurul binefăcător al duhurilor și Dumnezeul oricărui trup, Cel ce privești în adîncuri, Cel ce vezi faptele omenești, ajutorul celor în primejdii, Mîntuitorul celor deznădăjduiți, făcătorul și ocrotitorul oricărui duh, Cel ce înmulțești neamurile pe pămînt și din toate ai ales pe cei ce te iubesc pe Tine, prin Hristos, Fiul Tău cel iubit, prin Care ne-ai învățat, ne-ai sfințit și ne-ai cinstit, pe Tine Te rugăm Stăpîne, fii ajutorul și sprijinitorul nostru. Mîntuie pe cei dintre noi care sînt în strîmtorare ; pe cei smeriți miluiește-i, pe cei căzuți ridică-i, celor din nevoi arată-Te, pe cei bolnavi vindecă-i, pe cei rătăciți din poporul Tău întoarce-i, satură pe cei flămînzi, slobozește pe cei legați dintre noi, ridică-i pe cei slabi, mîngîie pe cei slabi la suflet, ca toate neamurile să Te cunoască pe Tine că Tu ești singurul Dumnezeu și Iisus Hristos Fiul Tău, iar noi poporul Tău și oile pășunii Tale“ [49]. Aceasta atestă că în Biserica din epoca post-apostolică pînă în secolul al IV-lea se oficiau, pe lîngă Taine și ierurgii pentru toată trebuința, sfințiri, binecuvîntări și exorcisme, toate avînd drept scop consolidarea unei vieți sfinte și curate a tuturor membrilor Bisericii prin rugăciunile slujitorilor Altarului, amintiți „în cele mai vechi documente“ [50], ca „cei

45. Pr. prof. V. Mihoc, *op. cit.*, p. 504.
46. *Ibidem,* p. 505.
47. L. Duchesne, *op. cit.*, p. 51.
48. *Ibidem,* p. 55.
49. În „Scrierile Părinților Apostolici“, LIX, 3-4, p. 76-77.
50. L. Duchesne, *op. cit.*, p. 8.

care au fost puși episcopi de Apostoli sau între timp de alți bărbați vrednici, cu aprobarea întregii Biserici și care au slujit turmei lui Hristos“ [51]. Faptul că pînă în secolul al IV-lea mărturiile privind ritualul și formulele acestor ierurgii lipsesc se datorează persecuțiilor. „Cu excepția Sfîntului Iustin și a lui Tertulian, apologeții n-au vorbit despre Sfintele Taine“ și despre ierurgii, adică de viața liturgică. „Ei au evitat discret abordarea acestei probleme întîi grație disciplinei arcane pe care erau obligați s-o păzească cu strictețe“. Astfel felurimii riturilor păgîne erau prezentate „rituri puține, curate, frumoase“, din care însă nu lipsesc referiri și la unele ierurgii, cum ar fi exorcismele prebaptismale [52]. Desigur că dintre ierurgii pomenirea morților și îngroparea „cu lauda Domnului“, cum spune Aristide din Atena [53], o atestă formula liturgică a lui Clement Romanul : „Stăpînul duhurilor și Domnul a tot trupul“ [54], întîlnită în rugăciunile noastre de astăzi, rugăciunile pentru cei în nevoi de mijlocire a harului dumnezeiesc, care e bunăvoința, dragostea și puterea cu care Dumnezeu face bine omului și întregii lumii [55], de mijlocire a unora pentru alții spre dobîndirea celor de folos sufletesc, rugăciunile pentru întreaga Biserică și pentru întreaga lume [56] sînt amintite între rînduielile Bisericii — „rezerva adevărului“ —, înfrumusețate cu strălucirile Paștilor — „Taina cosmică și universală“ —, avînd puterea Crucii, această „împletitură cosmică“, pe care s-a săvîrșit de Hristos mîntuirea lumii, prin Jertfa Sa adusă Tatălui ce copleșește lumea ca „o extindere dumnezeiască care se întinde în toate și pretutindeni“, cum spunea Meliton al Sardelor [57]. Aceste rugăciuni cu timpul dezvoltîndu-se au rodit bogăția liturgică, tezaurul de neprețuit al Bisericii, așa cum „omiliile liturgice pascale ale lui Meliton au devenit puncte de plecare pentru crearea poeziei bisericești, în special a condacelor de mai tîrziu. Omilia despre Paști a alcătuit baza slujbei din Vinerea Mare“ [58]. Astfel creștinii, care, din cauza persecuțiilor din primele veacuri, „fugeau în pustie și în păduri sau se ascundeau la morți, în catacombe, pentru ca acolo în adunări mici, la lumina unui opaiț de lut, să-și săvîrșească slujbele lor dumnezeiești, să asculte cuvîntul lui Dumnezeu și să se împărtășească cu Sfintele Taine“, neștiind „dacă nu cumva îi va ajunge aceeași soartă ca și pe aceia, ale căror nume le pomeneau la Sfînta Liturghie, ca ucenici și mărturisitori, ale căror morminte simple cu inscripții neiscu-

---

51. Sfîntul Clement Romanul, *Epistola I către Corinteni,* XL, IV, 3, *ibidem,* p. 69.

52. Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, *Patrologie,* vol. 1, București, 1984, p. 237.

53. *Ibidem,* p. 257.

54. *Epistola I către Corinteni,* LXIV, 1, în „P.S.B.“, p. 79.

55. Sfîntul Ignatie Teoforul, *Epistola către Romani,* I, 2 și *Epistola către Filadelfieni,* VIII, 1, în „P.S.B.“, p. 175 și 180.

56. Sfîntul Policarp, *Epistola către Filipeni,* XII, 3: „Rugați-vă pentru toți sfinții. Rugați-vă și pentru împărați, pentru dregători și pentru conducători, pentru cei ce vă prigonesc și vă urăsc pe voi și pentru dușmanii crucii, pentru ca roadele voastre să fie arătate în toți, ca să fiți desăvîrșiți, în El“, p. 213.

57. Pr. prof. Ioan G. Coman, *op. cit.,* vol. 1, p. 335.

58. *Ibidem,* p. 336.

site le înconjurau“ [59], au avut în rugăciunile lor multe imne și cîntări ca „Mărește suflete al meu pe Domnul“ al Sfintei Fecioare Maria, „Acum liberează pe robul Tău, Stăpîne...“ al dreptului Simeon, precum și imnul lui Zaharia, tatăl Sfîntului Ioan Botezătorul, „Bine este cuvîntat Domnul Dumnezeul lui Israel...“, compuse sub inspirație, o dată cu ivirea celor dintîi zori ai creștinismului, cărora s-au adăugat „cîntările duhovnicești“ de care amintește Sfîntul Apostol Pavel. Nu mai puțin Apocalipsa (5, 9) „ne lasă să întrevedem restul unui imn liturgic în acea cîntare „nouă“, „intonată de cele patru ființe și douăzeci și patru de bătrîni“ [60]. Chiar Sfîntul Vasile cel Mare spune despre „Lumină lină“ că „poporul repetă această cîntare veche și nimeni n-a învinuit vreodată de împietate pe cei ce-l cîntă“ [61]. Iar o dată cu acestea ei au avut anumite formule scurte de doxologii ca „Slavă Ție în veci“ sau „Că a Ta este slava și puterea prin Iisus Hristos în veci“, întîlnite în epistolele Sfîntului Apostol Pavel, în *Didahia celor doisprezece apostoli* și în scrierile post-apostolice, „Doamne miluiește“ și celelalte pe care nu le putem gîndi ca separate de Tainele și ierurgiile bisericești în care sînt întîlnite astăzi, într-o formă desigur mai elaborată. Așadar formulele treimice, credința că prin Iisus Dumnezeu a săvîrșit „a doua creație a lumii“, ziua a opta fiind „începătura acestei alte lumi“ [62], că prin lucrarea harului Duhului Sfînt în lume și în Biserica lui Hristos, lumea se înalță spre transfigurare și înnoire prin rugăciunile creștinilor [63], sînt mărturii ale existenței dintotdeauna a ierurgiilor în viața Bisericii.

Teofil din Antiohia spune că prin „ungerea cu ulei este și întărire sau rezistență, dar mai ales podoabă pentru o casă, o corabie, un turn, un atlet și orice alt lucru. Aerul și tot pămîntul de sub aer par a fi unse cu lumină și suflare... Tu nu vrei să fii uns cu uleiul lui Dumnezeu?“ [64].

Această putere transformatoare pe care o are Biserica de la Hristos prin Duhul Sfînt, ei o făceau lucrătoare asupra lumii prin „cultul duhovnicesc“, de care vorbește Atenagora Atenianul [65], pentru a înălța omul și lumea la starea de împărăție a lui Dumnezeu, de templu și biserică a Creatorului ei, sfințind viața și trebuințele omului și natura înconjurătoare încît puterea răului să fie biruită de harul lui Dumnezeu, așa cum spunea Teofil al Antiohiei : „Cînd omul nu va mai face răul, animalele vor fi și ele restaurate în starea de blîndețe, de la început“ [66]. Ierurgiile deci nu lipseau din viața creștinilor care, cum spune Apoloniu, făceau „zilnic milostenii“, rugîndu-se „în fiecare zi lui Dumnezeu

---

59. † Nicodim, Mitropolitul Moldovei, *Primele zile ale creștinismului*, Partea a III-a, trad. după R. W. Farrar, Mănăstirea Neamț, 1938, p. 350.

60. Pr. prof. Petre Vintilescu, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cîntarea bisericească*, București, 1937, p. 11-12.

61. *De Spiritu Sancto*, XXIX, 73, P. G., 32, 205.

62. *Epistola zisă a lui Barnaba*, XV, 8-9, în „Scrierile Părinților apostolici“, vol. 1, p. 133.

63. Pr. prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, vol. 1, p. 257.

64. *Ibidem*, p. 342.

65. *Ibidem*, p. 351.

66. *Ibidem*, p. 342.

Stăpînul cerului și al pămîntului“ [67]. Astfel „întreaga lume e o singură casă“ pentru Dumnezeu [68], iar „Biserica naște fără încetare pe Hristos în inima sa“ și în inima lumii, ceea ce implică o creștere infinită a vieții dumnezeiești, în sînul Bisericii și al creației, „care se revarsă asupra tuturor. Biserica împarte bunurile ei prin harul lui Dumnezeu“ [69], pentru că „tot ceea ce se face în Biserică se face prin Sfîntul Duh“, fiind ea însăși „lucrarea Sfîntului Duh“ [70]. Prin ierurgiile Bisericii, care nu pot fi concepute fără Sfintele Taine, se întărește viața fiecărui membru al ei, cu puterea sfințitoare a Sfîntului Duh, spre a trăi un „nou fel de viață, acela al lui Hristos“ [71], cum spune Clement Alexandrinul, iar lumea devine cu adevărat „templul lui Dumnezeu“ [72], în care se oglindește sfințenia și strălucirea zilei a opta — „începătura lumii noi“ —, fiind adevărata zidire și renaștere a creației în „bogăția harică copleșitoare“, care face ca întreaga zidire a lui Dumnezeu, în frunte cu omul, să ia parte la acea Liturghie cosmică de care vorbește Sfîntul Maxim Mărturisitorul [73].

IERURGII LEGATE DE SĂVÎRȘIREA SFINTELOR TAINE

Cea mai importantă Taină pentru creștinii primelor veacuri, Botezul, prin care se punea început unei noi vieți, pentru viața Bisericii a însemnat însă și „rodirea“ Jertfei de pe Golgota și îmbrățișarea întregii omeniri în slava Învierii Domnului. De aceea și ierurgiile prebatismale s-au bucurat de o atenție deosebită, fiind menționate chiar de Sfîntul Evanghelist Matei (17, 14-21), Marcu (9, 14-29) și Luca (9, 37-43). Ele aveau, ca și astăzi, nu numai caracter de exorcisme însă. Așa cum ne înfățișează o icoană din secolul al VI-lea, desigur redînd o realitate devenită tradițională în viața Bisericii, privind raportul dintre mamă și copil. Mama care a născut „poartă încă vreme de 40 zile pe prunc în inima ei“, iubirea lui Dumnezeu față de noua făptură găsește larg ecou și în sufletul ei. „Drumul pe care îl va urma copilul în lume va fi și drumul ei. Cea dintîi cale însă pe care o va străbate, va fi aceea de la locul în care a deschis ochii pe pămînt, în vatra casei, și pînă la biserică, unde va primi Taina Botezului“ [74]. Astfel rînduiala din ziua întîi cînd femeia naște pruncul, cu sfințirea apei, este „în legătură nemijlocită cu lucrarea de pregătire a pruncului nou-născut pentru Botez“ [75], cea din ziua a opta după naștere, cu însemnarea numelui și închinarea pruncului la icoana Maicii Domnului, un

---

67. *Ibidem*, p. 373.

68. Minucius Felix, *Dialogul Octavius*, XXXIII, 1, în „Apologeți de limbă latină“, colecția „Părinți și scriitori bisericești“, vol. 3, București, 1981, p. 387.

69. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. 2, București, 1985, p. 68.

70. *Ibidem*, p. 128-129.

71. *Ibidem*, p. 271.

72. Sfîntul Clement Alexandrinul, *Stromate*, V, XI, 76, 2, în „Părinți și scriitori bisericești“, vol. 5, București, 1982, p. 354.

73. † Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Pe urmele părinților...*, p. 95.

74. Pr. prof. Ilie Moldovan, *Ierurgiile privitoare la nașterea și botezul pruncilor*, în „Ortodoxia“, XXXVII (1985), nr. 3, p. 457.

75. *Ibidem*.

simbol că „Biserica întîmpină copilul ca pe o făptură creată în vederea veșniciei“ [76], pentru că ziua a opta este simbolul Împărăției lui Dumnezeu, și îmbisericirea pruncului cu rugăciunea curățirii lehuzei la 40 de zile de la naștere, cînd mama „aduce pe noul-născut ofrandă lui Dumnezeu, închinîndu-l la altar“, act prin care „fiul ei intră în oarecare legătură cu marea comunitate de viață și de iubire pe care Cuvîntul lui Dumnezeu întrupat o alcătuiește împreună cu credincioșii Săi“ [77], sînt ierurgii prebaptismale de o deosebită importanță. Ele subliniază un adevăr de netăgăduit — legătura „dintre nașterea din Tatăl, fără mamă, din planul veșniciei și nașterea din Mamă, fără tată, pe pămînt“, adică „maternitatea Fecioarei, apare drept figură omenească a paternității divine veșnice“ [78]. Mîntuirea lumii este legată de maternitatea femeii, de aceea mîntuirea pruncului a cărui pregătire pentru Botez este în același timp o pregătire și pentru mamă, care, asemenea Mîntuitorului Care a postit 40 zile înainte de a-și începe predica publică, se nevoiește cu întreaga ei fire maternă pentru a-l pregăti 40 de zile pe prunc spre a primi slava Împărăției lui Dumnezeu.

Exorcismele prebatismale însă ocupă un loc aparte, fiind menționate nu numai în Sfintele Evanghelii ci și în scrierile post-apostolice. Aristide din Atena spune că nașterea la creștini e însoțită de „lauda lui Dumnezeu“ [79]. Sfîntul Iustin Martirul și Filosoful arată că această laudă a lui Dumnezeu constă în pregătirea pruncului pentru primirea Tainei Botezului [80]. Catehumenatul era o perioadă de post, rugăciune și pocăință, de mărturisire a păcatelor [81]. Dar cum putea fi vorba de mărturisirea păcatelor ca Taină înainte de primirea Botezului? Sfîntul Ciprian al Cartaginei ne arată însă că „în prima parte a Tainei Botezului se renunță la cele ale lumii“, adică e vorba de exorcisme, pentru că în a doua parte se rostește deja *Simbolul de credință*. Și cum *Simbolul* e mai puțin probabil că se rostea prin întrebări și răspunsuri (symboli lex et interogatio) [82], înseamnă că după rugăciuni urmau întrebările care se pun și astăzi înainte de Botez în rînduielile acestor exorcisme. Tot legate de Taina Botezului sînt sfințirea apei, despre care se amintește și în Noul Testament (Efeseni 5, 26 și Evrei 20, 22), sfințirea untdelemnului și tunderea părului la sfîrșit. În legătură cu cea de-a doua Taină, Mirungerea, sfințirea Mirului în Joia Mare este tot o lucrare sfințitoare a Bisericii, săvîrșită de Sinodul unei Biserici autocefale. Centrul și culmea vieții creștine, cea care presupune și întărește unitatea de credință, Sfînta Euharistie, pe care Sfîntul Ignatie Teoforul o numește „leacul nemuririi“ [83] este însoțită de asemenea de ierurgii: binecuvîntarea darurilor la proscomidie, încheiată cu binecuvîntarea tămîiei și cădirea altarului și cu rostirea unor rugăciuni, iar în timpul Sfintei Liturghii, spre sfîrșit, binecuvîntarea căldurii

---

76. *Ibidem*, p. 462.
77. *Ibidem*, p. 463.
78. *Ibidem*, p. 456.
79. Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, *op. cit.*, vol. 1, p. 257.
80. *Ibidem*, p. 276.
81. *Ibidem*, p. 237.
82. *Ibidem*, vol. 2, p. 130.
83. *Epistola către Efeseni*, XX, 2, în „Scrierile Părinților apostolici“, vol. 1, p. 164.

și a anaforei. Taina Cununiei este însoțită de logodnă cu binecuvîntarea inelelor și, ca simbol al vechii tradiții de a se împărtăși mirii cu Trupul și Sîngele Mîntuitorului în ziua nunții, binecuvîntarea paharului cu vin. După opt zile de la cununie tinerilor la biserică li se face o moliftă de către preot ca să fie ei binecuvîntați și să li se trimită îngerul păzitor „care să-i păzească de orice rătăcire pînă la sfîrșit". Taina Hirotoniei este, de asemenea, însoțită de ierurgii: hirotesiile în citeț și din hipodiacon, prima avînd pe lîngă rugăciunea rostită de arhiereu și lucrarea sfințitoare a tunderii părului. Și hirotesiile, care se primesc după hirotonia în diacon sau preot, sînt tot lucrări sfințitoare ale Bisericii, avînd menirea de a da un scop anume și încununare a lucrării preoției, prin rugăciunea Bisericii. La Sfîntul Maslu, deși nu se citește o rugăciune anume pentru binecuvîntarea făinii, poate fi socotită ca o ierurgie însoțitoare a Tainei aceasta, ca și rînduielile pregătitoare pentru primirea Tainei Spovedaniei, ca pentru un al doilea Botez, pentru a reveni în unitatea Bisericii [84], în legătură cu care Sfîntul Policarp cerea duhovnicilor : „Fiți, dar, și voi cu măsură în această privință ; nu-i socotiți ca dușmani pe unii ca aceștia, ci chemați-i ca pe niște mădulare bolnave și rătăcite, ca să mîntuiți trupul vostru al tuturora. Făcînd așa, vă ziditi pe voi înșivă" [85]. Aceste rugăciuni, binecuvîntări și mulțumiri, legate de viața sacramentală a creștinilor primelor veacuri, amintite de Sfîntul Iustin Martirul și Filosoful [86] doar cu titlu generic, sînt ierurgiile care, încă din zorii creștinismului, au întărit viața membrilor Bisericii în trăirea sfințeniei și harului aduse lumii de Mîntuitorul Iisus Hristos, prin lucrarea „Mîngîietorului" a toată neputința, în comuniunea Bisericii slavei Sale, „în care stînd, în cer ni se pare a fi" [87].

IERURGII LEGATE DE IMPORTANTELE MOMENTE ALE VIEȚII OMULUI

Desigur că ierurgiile circumscriu întreaga viață a creștinului, de la naștere la moarte; mai mult și după moarte prin rugăciunile pentru pomenirea celor morți, adică prin cultul morților, deoarece creștinismul este credința în viața veșnică pe care a adus-o lumii Hristos, „Cel dintîi născut dintre cei morți". Însăși rugăciunea Sfîntului Clement Romanul ne oglindește acest lucru. „Stăpînul duhurilor și Domnul a tot trupul" este invocat prin preotul Bisericii de creștin pentru tămăduirea tuturor neputințelor sale sufletești și trupești, „spre a bineplăcea numelui Lui, prin Arhiereul și apărătorul nostru Iisus Hristos, prin Care Lui Dumnezeu slavă, putere și cinste și acum și în toți vecii vecilor" [88], avînd conștiința că este părtaș chipului „cel preaînfrumusețat al lui Hristos" deși poartă „rănile păcatului".

---

84. Sfîntul Ignatie Teoforul, *Epistola către Filadelfieni,* III, 2, în „Scrierile Părinților apostolici", vol. 1, p. 179.
85. *Epistola către Filipeni,* XI, 4, *op. cit.,* p. 213
86. Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, *op. cit.,* vol. 1, p. 227.
87. † Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Pe urmele...,* p. 96.
88. *Epistola I către Corinteni,* LXIV, 1, în „Scrierile Părinților apostolici", vol. 1, p. 79.

Ierurgiile legate din nașterea omului sînt cele prebaptismale, dar pe lîngă aceasta trebuie amintită rînduiala pentru „iertarea păcatelor celor de voie și celor fără de voie“ femeii care avortează, căzînd „în păcat de ucidere cu voie sau fără de voie“. Tot o ierurgie este cea de a doua și a treia nuntă, ca o binecuvîntare însoțită de rugăciuni de pocăință pentru cei doi: „Stăpîne Doamne, Dumnezeul nostru Care pe toți miluiești și de toate porți grijă. Cel ce știi cele ascunse ale oamenilor și ai cunoștință de toate, curățește păcatele noastre și iartă fărădelegile robilor Tăi, chemîndu-i pe dînșii la pocăință și dîndu-le lor iertare de greșeale, curățire de păcate, dezlegarea fărădelegilor celor de voie și celor fără de voie“ [89]. În cadrul acestei ierurgii se binecuvîntează paharul, ca și la prima nuntă. Apoi cununiile numite „de argint“, după 25 de ani de conviețuire a soților care au primit Taina Cununiei, „de aur“, după 50 de ani, și „de diamant“, după 75 de ani, cu rugăciunea de mulțumire și cu formula: „Se binecuvîntează robul lui Dumnezeu (N) cu roaba lui Dumnezeu (N), în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh“. Cu acest prilej se binecuvîntează inelele ca și la logodnă [90]. Rînduiala slujbei de mulțumire pentru toată facerea de bine, care se poate face în timpul Sfintei Liturghii sau la sfîrșitul Utreniei [91]. Legată de aceasta este și Te-Deumul care se face cu diferite prilejuri festive sau la Anul Nou [92]. Rînduiala împărtășirii grabnice a celui bolnav, conținînd rugăciuni pentru iertarea păcatelor celui bolnav și pentru împărtășirea „nu spre osîndă, nici spre adăugirea păcatelor, ci spre curățirea sufletului și a trupului și spre arvunirea împărăției“ lui Dumnezeu [93], slujba la ieșirea cu greu a sufletului, care conține o rugăciune de dezlegare pentru sufletul osîndit, „din toată legătura“ și slobozire „de tot blestemul“ și o altă rugăciune pentru cel ce se luptă cu moartea „ca să fie dezlegat“ din trup sufletul aflat în „această durere nesuferită“ și în „această neputință“ [94]. Rînduiala înmormîntării este una pentru prunci, alta pentru mireni și, în sfîrșit, alta pentru preoți și diaconi. Aceasta din urmă fiind mult mai extinsă. De asemenea este o altă rînduială a înmormîntării pînă la Duminica Tomii [95]. Slujba înmormîntării este una „din ierurgiile cele mai de seamă ale creștinismului ortodox“, strîns legată de cultul morților [96]. De fapt ea însăși este expresia credinței în nemurire, care stă la baza cultului morților, pentru că Dumnezeu este al viilor și nu al morților; toți cei ce mor în credință sînt vii în Dumnezeu, Care a dat Mîntuitorului puterea și peste „cele veșnice“, „ca să le adune în una“. Acestea „nu pot fi decît sufletele credincioșilor, care alcătuiesc, împreună cu cei vii, Biserica cea una a

---

89. *Molitfelnic*, ediția a patra, București, 1984, p. 14 și 98.
90. *Ibidem*, p. 105.
91. *Ibidem*, p. 106-113.
92. *Carte de Te Deum (Doxologii)*, București, 1950, p. 5-15 sq.
93. *Molitfelnic*, p. 154.
94. *Ibidem*, p. 165-166.
95. *Ibidem*, p. 185-291.
96. Pr. Ioan Mircea, *Cultul morților în Biserica Ortodoxă după Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție*, în „Ortodoxia“, XXXVII (1985), nr. 3, p. 465.

lui Iisus Hristos“ [97]. Credința în nemurire este legată de Sfînta Euharistie, de Jertfa lui Hristos de pe Golgota, încununată de Învierea Sa din morți — culmea lucrării Sale de mîntuire, săvîrșită de la Întrupare și pînă la Înălțare. Pe mormintele martirilor s-au săvîrșit primele Liturghii creștine. Sfîntul Clement Romanul în această privință ne spune că Învierea Domnului a fost centrul vital al creștinismului. Dacă Sfîntul Apostol Pavel îi arată grandoarea, necuprinsul care dă credinței nemărginirea dumnezeiască în gîndirea omului, Sfîntul Clement o arată a fi „adeverirea Duhului lui Dumnezeu“, care dă putere propoveduirii împărăției lui Dumnezeu. Învierea Domnului fiind „încredințarea“ [98] că această împărăție a și început și tot omul este chemat să i se facă părtaș, înțelegînd „cum Stăpînul ne arată necontenit că va fi învierea viitoare, a cărei pîrgă L-a făcut pe Domnul Iisus Hristos, înviindu-L din morți“, prin „învierea ce se săvîrșește în viața cea de toate zilele“, căci „ziua și noaptea ne arată învierea; noaptea adoarme, ziua înviază“ [99]. Aceastei învieri este chemat deci omul să i se facă părtaș împreună cu întreaga fire, care odată ce el va deveni fiul învierii ea se va împodobi de nestricăciune! De această nestricăciune se vor bucura și trupurile celor ce se vor face „fiii învierii“, cum sînt sfinții. Biserica întotdeauna a cinstit ziua morții martirilor ca ziua nașterii lor spre nemurire [100]. Viața veșnică „este nemurirea sufletului ce s-a purtat bine în viața de aici“ [101]. Așa cum întîmpinau martiriul cîntînd psalmi cei mai aleși dintre creștini, ca Perpetua care „cînta psalmi“ mergînd de la închisoare la amfiteatru pentru a fi dată fiarelor [102], Biserica întreagă se ruga pentru sfîrșitul creștinesc al tuturor fiilor ei, făcînd îngroparea morților, cum spune Aristide din Atena, încă din primele zile ale creștinismului, cu „lauda lui Dumnezeu“ [103] pentru sfîrșitul care le-a fost hărăzit și prin care ei s-au unit pentru totdeauna cu Hristos în împărăția

---

97. Prof. dr. P. Deheleanu, *Manual de sectologie*, Arad, 1948, p. 217; Sfîntul Irineu *Adversus haereses*, III, 23, 6, P. G., 7, 964 spune: „De aceea l-a izgonit Dumnezeu din rai și l-a despărțit de pomul vieții, nu că nu l-ar fi cruțat, cum se încumetă unii să afirme, ci din milostivire, ca să nu rămînă totdeauna păcătos și ca păcatul să nu fie în el nemuritor sau răul nesfîrșit și de nevindecat. Astfel, a pus neascultării hotar, întrucît a așezat în calea ei și a pus păcatului sfîrșit prin desfacerea trupului în pămînt ca omul să înceteze în sfîrșit prin aceasta să viețuiască păcatului și murind să înceapă să trăiască pentru Dumnezeu“, după Wilhelm Nyssen, *Pămînt cîntînd în imagini*, trad. și prefață de Pr. prof. dr. D. Stăniloae, București, 1978, p. 164.

98. *Epistola I către Corinteni*, XLII, 3, p. 68.

99. *Ibidem*, XXIV, 1-3, p. 59.

100. *Martirii din Lyon*, în „Actele martirice“, colecția „Părinți și scriitori bisericești“, vol. 11, București, 1982, p. 66: „Într-adevăr, bucuria muceniciei, speranța celor făgăduite, dragostea de Hristos și Duhul Tatălui îi ușurau pe aceia în chinuri... Mergeau veseli, fețele lor fiind pline de slavă și multă bucurie, iar lanțurile îi înconjurau ca o podoabă frumoasă, așa precum sînt marginile brodate cu aur ale rochiei unei mirese de nuntă, răspîndind totodată mireasma lui Hristos, încît unora li se părea că ei sînt unși cu parfum frumos mirositor“. Chinurile n-au putut face ca martirii să fie „lipsiți de o nouă naștere“ cu care se încununau, așa cum o mărturiseau și prigonitorii, avînd „speranța învierii“ (p. 71).

101. *Martiriul Sfîntului Apolonius*, 30, *ibidem*, p. 97.

102. *Martiriul Sfinților Perpetua și Felicitas*, XVIII, *ibidem*, p. 122.

103. Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. 1, p. 257.

cerurilor făcîndu-se astfel părtași bunătăților vieții celei veșnice. Despre vechimea și importanța acestor rugăciuni pentru cei adormiți ne este mărturie stihul de la ectenia cererilor prin care la orice slujbă Biserica îndeamnă pe creștini să se învrednicească a dobîndi, prin mila lui Dumnezeu, „sfîrșit creștinesc vieții, fără durere, neînfruntat, în pace și răspuns bun la înfricoșătoarea judecată a lui Hristos", rezumîndu-se în cîteva cuvinte conținutul rugăciunilor pentru cei adormiți, în care se vorbește de mijlocirile Mîntuitorului, ale Maicii Domnului, ale îngerilor și ale „tuturor sfinților" la Dumnezeu „pentru cei adormiți" [104]. Pentru cei adormiți se fac slujbe și rugăciuni de pomenire la 3 zile, înmormîntarea, la 9 zile, cînd se face și aghiazmă, la 40 zile, cu împărțire de haine pentru cel adormit, la 6 luni, la 1 an și la 7 ani, precum și în sîmbetele în care se face pomenirea morților, la Sfînta Liturghie. Pomenirea morților, parastasul sau panahida, cu obiceiul panaghiei în Moldova, se face cu binecuvîntarea tămîiei și a „apausului", vinul adus pentru cei adormiți, fiind adesea urmate de „pomeniri", adică de masa de pomenire în amintirea mortului, după un străvechi obicei, amintit și de Origen : „Noi îi invităm pe cei săraci și nevoiași la ospăț pentru ca astfel serbarea noastră să devină pomenire pentru odihna sufletului celui răposat" [105]. Împreună cu rugăciunile pentru cei adormiți mai sînt de amintit „stîlpii", care se fac în prima, a doua și a treia zi după deces, litia mică pentru morți și binecuvîntarea și sfințirea crucii ce se așează la mormînt. Dezlegările sau rugăciunile pentru iertarea păcatelor, de tot jurămîntul și blestemul și pentru împăcarea celor învrăjbiți, împreună cu moliftele pentru diferitele trebuințe ale creștinului, între care moliftele Sfîntului Vasile cel Mare și ale Sfîntului Ioan Gură de Aur și slujbele care se fac în vreme de boli și molime, rugăciunile pentru neputințe și boli sînt alte ierurgii prin care se sfințește viața fiecărui mădular al Bisericii prin rugăciunea preotului [106].

Pentru importanța ei excepțională în viața Bisericii, un loc aparte îl ocupă rînduiala tunderii în monahism [107]. Se știe „că epopeea eroică a Ortodoxiei evidențiază între eroii ei, ca luptători în primele rînduri, pe monahi" pentru că „mănăstirile cuprind între zidurile lor cele mai curate, cele mai nobile mlădițe ale familiei creștine". Monahismul exercită pentru aceste motive asupra vieții întregii Biserici, prin chipurile duhovnicilor îmbunătățiți, oameni ai rugăciunii și jertfelniciei pentru Hristos, „o puternică influență de spiritualizare, de intensificare a vieții duhovnicești, înălțîndu-i astfel nivelul religios și moral și atrăgînd-o în permanență spre idealul unei desăvîrșiri creștine din ce în ce mai depline" [108]. Mărturiile existenței monahismului în primele veacuri creștine presupun desigur și rînduieli ale consacrării vieții acestuia. Sfîntul Ignatie recomandă smirnenilor : „Nimeni să nu facă fără episcop

---

104. Pr. Ioan Mircea, *op. cit.*, p. 477.
105. *Comentar la Iov*, P. G., 7, 517.
106. *Molitfelnic*, p. 329-356, 443-461, 468-481 și 488-489.
107. *Ibidem*, p. 493-544.
108. Diac. dr. N. Mladin, *Familia creștină*, în „Biserica și problemele vremii", Sibiu, 1947, p. 112.

ceva din cele ce sînt ale Bisericii“ [109], iar Sfîntului Policarp îi scrie: „Dacă cineva poate să rămînă în curăție în cinstea trupului Domnului, să rămînă fără a se lăuda. Dacă se va lăuda s-a pierdut; iar dacă știe cineva aceasta afară de episcop, s-a stricat“ [110]. Reiese clar că existența monahismului primelor zile ale creștinismului presupune „învoiala“ episcopului. Importanța monahismului însă a crescut o dată cu încetarea persecuțiilor, întrucît prin lupta lor pentru credință monahii au fost în istoria Bisericii ceea ce au fost martirii în perioada persecuțiilor. Acest „botez“ al unei vieți martirice presupune îmbrăcarea „în veșmîntul mîntuirii“, încingerea „cu cingătoarea întregii înțelepciuni“, primirea semnului Sfintei Cruci, înarmarea „cu armele înfrînării“ pentru a purta lupta cea bună în numele lui Hristos, Căruia și-au închinat viața. Ca o nouă „moarte“ și „înviere“ pentru Dumnezeu, tunderea în monahism este considerată un al doilea Botez, fapt pentru care la intrarea în monahism, se dă încă un nume. Cele două scrisori către fecioare ale Sfîntului Clement Romanul [111], tratatele lui Tertulian *De virginibus velandis și De pudicitia* fac elogiul frumuseții „chipului îngeresc“ cărora și-au consacrat viața monahii [112], fiind cea mai aleasă dintre multele feluri de căi spre mîntuire, căci urmează chipul de viață feciorelnic al Mîntuitorului, cum spune Sfîntul Ioan Damaschin : „Însuși Hristos, slava fecioriei..., prin faptă, ne-a învățat și ne-a împuternicit spre aceasta. Dar cui nu-i este clar că acum, fecioria domnește între oameni?“. Fecioria „cultivă nașterea de copii ai sufletului și aduce lui Dumnezeu rugăciunea ca un fruct copt“ [113]. Acest chip de frumusețe, de neîncetată veghe, de rugăciune necurmată și aleasă sfințenie a vieții monahale o subliniază cu pregnanță rugăciunile rînduielii tunderii în monahism.

Între ierurgii mai pot fi considerate binecuvîntarea artoselor, vinului, grîului și untdelemnului la Litie și „miruirea“ cu untde-

---

109. „Scrierile Părinților apostolici“, vol. 1, p. 184.

110. *Ibidem*, p. 188.

111. Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, *op. cit.*, vol. 1, p. 204-211.

112. *Ibidem*, p. 459-461 și 468-472.

113. *Dogmatica*, XXIV, trad. de Dr. D. Fecioru și Pr. dr. Ol. N. Căciulă, în „Izvoarele Ortodoxiei“, vol. 1, București, 1938, p. 314; Sfîntul Ioan Scărarul, arătînd deosebirile dintre călugări și creștini, prezintă viața monahilor, în urcușul ei duhovnicesc, ca pe o scară cu 30 de trepte: 1. Retragerea din lume; 2. Lepădarea poftelor și a grijilor mincinoase; 3. Ieșirea din viața obișnuită; 4. Încordarea ascultării curajoase; 5. Pocăință aspră și serioasă; 6. Gîndul la moarte; 7. Plînsul mîntuitor, curățitor; 8. Eliberarea de mînie; 9. Renunțarea la a ține minte răul; 10. Renunțarea la orice bîrfire; 11. Tăcerea; 12. Renunțarea la minciună; 13. Lepădarea lenei; 14. Înfrînarea lăcomiei pîntecelui; 15. Neprihănirea; 16. Lepădarea zgîrceniei; 17. Neagonisirea; 18. Combaterea nesimțirii; 19. Cîntarea psalmilor în obște; 20. Privegherea de noapte; 21. Alungarea fricii zadarnice; 22. Renunțarea la slava deșartă; 23. Alungarea gîndurilor de hulă; 24. Simplitatea, blîndețea și nevoința opusă răutății; 25. Smerenia; 26. Darul deosebirii gîndurilor; 27. Sfînta liniște a trupului și a sufletului; 28. Stăruirea în rugăciune, contemplare și răbdare; 29. Liniștea minții, liberă de orice tulburare a patimilor și 30. Iubirea, nădejdea și credința. Iluminarea și cunoașterea lucrărilor dumnezeiești“ (cf. W. Nyssen, *Pămînt cîntînd în imagini*, p. 167-170).

lemn sfințit la sfîrșitul Utreniei, la slujba privegherilor la mănăstiri sau la sfîrșitul Sfintei Liturghii [114].

Slujba aghiazmei mari și sfințirea mică a apei — sfeștania — la toate zilele de întîi, în posturi sau cu prilejul sfințirii caselor credincioșilor sînt ierurgii legate deopotrivă de sfințirea omului și a naturii înconjurătoare, cu binecuvîntarea și sfințenia adusă apei prin rugăciunile preotului. Prin aceasta „Biserica sfințește casele creștinilor pentru a le apăra de duhurile rele și pentru a-i face pe cei ce locuiesc în ele să nu se lase ispitiți de certuri, de gînduri rele și planuri urîte, să nu vină peste ei neputințe și boli. Sfințește curtea creștinului, grajdul cu vitele, grădina, cîmpurile cu semănăturile... Sfințește apa ca prin ea să sfințească, prin stropire, casele, cîmpurile, veșmintele, alimentele, căci apa pătrunde în toate și susține viața în toate“ [115]. Prin sfințirea apei viața și casa creștinului se sfințesc deopotrivă.

IERURGII PRIVIND NATURA ÎNCONJURĂTOARE

În primul rînd, în această categorie de ierurgii se includ cele prin care se consacră unele obiecte uzului liturgic al Bisericii, începînd cu sfințirea locașului, a sfintelor vase, a veșmintelor și terminînd cu binecuvîntarea prinoaselor aduse de credincioși în biserică. Astfel amintim rînduiala care se face la punerea temeliei bisericii și la înălțarea crucii, slujba de sfințire a bisericii cu așezarea Sfintelor Moaște și a Sfinților Evangheliști pe Sfînta Masă, rugăciunea de resfințire a bisericii în urma unor lucrări sau a pîngăririi bisericii de păgîni sau eretici, rînduiala binecuvîntării vaselor liturgice și de cult, a sfintelor icoane, a veșmintelor și procovețelor, a clopotului și a sfințirii crucii sau troiței, ca și a colivei sau jertfei aduse de credincioși, a salciei și teiului, la Florii și Duminica Rusaliilor [116]. Alături de aceste ierurgii rugăciunea la începerea temeliei casei, a binecuvîntării casei noi, prin stropirea cu aghiazmă mică și prin ungerea cu untdelemn sfințit, rugăciunile pentru casele bîntuite de duhurile rele sau supărate de farmece sau descîntece, rugăciunile de sfințirea fîntînii noi sau în care a căzut ceva spurcat, rînduiala pentru animale, cînd se îmbolnăvesc, pentru începerea semănatului, la arie sau la sădirea și culesul viei, pentru binecuvîntarea vinului nou și a oricărui fel de pîrgă, rugăciunile pentru sfințirea vasului și a grîului sau făinei în care a căzut ceva spurcat, rînduiala pentru apărarea grădinilor și viilor de dăunători. Aici se cade a aminti și de aghiazma de la Sfîntul Trifon, cu rostirea unei rugăciuni speciale. Rugăciunile la vreme de secetă și de necontenire a ploilor sau la izbăvirea de cataclisme naturale, pentru binecuvîntarea steagului, a corabiei, mrejelor pescarilor, a binecuvîntării armelor pentru apărarea Patriei [117], sînt alte ierurgii care într-un fel anume circumscriu viața

---

114. Pr. prof. Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat*, București, 1972, p. 347-356.

115. Pr. prof. D. Stăniloae, *Sfintele Taine și ierurgiile...*, p. 454.

116. *Molitfelnicul*, p. 546-606, 626 și 633-648.

117. *Ibidem*, p. 357-442 și 476-487.

creștinului în solidaritatea sa firească, creațională cu lumea necuvîntătoare sau cu obiectele neînsuflețite de care se folosește pentru a-și manifesta credința, prin actele văzute liturgice, și pentru a-și îndestula traiul său zilnic. În toate aceste rugăciuni străbate conștiința că deși „gîndul omului este păcătos", fiind aplecat spre cele necuviincioase de multe ori, el este făcut totuși spre lauda lui Dumnezeu, pentru a se arăta în primul rînd părtaș și lucrător, sfințitor el însuși, prin rugăciunile Bisericii, al întregii creații, astfel ca aceasta să devină împărăție a lui Dumnezeu. În acest sens, ierurgiile privind natura înconjurătoare sînt un mod specific creștin, specific Bisericii lui Hristos de a săvîrși, pînă la sfîrșitul veacurilor, ceea ce a săvîrșit Iisus de la Întrupare la Înălțare, o nouă zidire a lumii, o re-creare a unei lumi în care să transpară harul sfințitor al lui Dumnezeu. Iar preoții Bisericii, în această „nouă creație" a lumii, sînt „organe prin care Hristos sfințește și binecuvîntează în orice clipă se ivește trebuința toate ale universului și prin rugăciunile lor se împlinesc cererile cele bune de tot felul ale oamenilor în orice loc s-ar face" [118].

*

Ierurgiile sînt lucrări de sfințire, binecuvîntare și consacrare făcute de preoții Bisericii, care presupun aceeași lucrare a Sfîntului Duh, harul sfințitor împărtășit prin Sfintele Taine. În primul rînd ierurgiile sînt legate de Sfintele Taine, au rugăciuni comune cu Sfintele Taine, formule și semnul Sfintei Cruci, diferind doar trebuința pentru care sînt săvîrșite. În timp ce Sfintele Taine dau „o putere pentru trebuința generală a omului în vederea mîntuirii", ierurgiile ne dau aceste haruri prin lucrarea Sfîntului Duh în Biserica lui Hristos, „în împrejurările concrete ale vieții noastre" [119]. Ele nu sînt doar simple rugăciuni, ci rugăciunile Bisericii. Iar lucrarea Bisericii nu este lipsită de Duhul Sfînt, de harul pe care l-a primit de la Hristos și-l împărtășește oamenilor prin Sfintele Taine. De aceea nu se poate spune că numai harul împărtășit prin Sfintele Taine este necesar mîntuirii, ci harul primit prin Sfintele Taine este susținut de aceste haruri ale ierurgiilor. Prin ele se adaugă acestui har necesar mîntuirii străduința noastră tot atît de necesară dobîndirii vieții veșnice, pentru că „ierurgiile susțin mereu vie legătura credinciosului cu Biserica" [120].

Prin ierurgii rugăciunea Bisericii devine rugăciunea noastră întegrîndu-ne adevărului de viață și sfințenie în care ne-a așe-

---

118. Pr. prof. D. Stăniloae, *Sfintele Taine și ierurgiile...*, p. 454.
119. *Ibidem*, p. 452-453; Arhim. Cleopa Ilie, *Despre credința ortodoxă*, București, 1981, p. 173.
120. Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 453.

zat Hristos pentru a lua parte la înnoirea și transfigurarea întregii creații în Biserică a lui Dumnezeu. Biserica este centrul de sfințenie al întregii zidiri. Elementele creației, apa, vinul, grîul și untdelemnul, roade ale muncii noastre, binecuvîntate de Dumnezeu în Sfintele Taine participă la sfințirea și înnoirea noastră, prelungind în același timp înnoirea pe care a adus-o lumii Hristos, transformînd universul într-o adevărată Liturghie cosmică. Astfel e sfințită nu numai viața omului ci și viața lumii, iar credincioșii Bisericii, prin rugăciunile preotului, iau parte la extinderea strălucirii „Luminii vieții" în întreaga creație a lui Dumnezeu. Natura, „locul de întîlnire între pornirile rele ce iradiază din oameni și din duhurile răutății și între energiile răspîndite din bunătatea lui Dumnezeu, Care vrea ca prin natură și prin oameni să ajute pe oameni în împlinirile lor cele bune", se umple de puterea sfințitoare a Sfîntului Duh și a lui Hristos. „Aceste energii sfințesc natura și pe oameni și astfel ele se pun prin natură și prin oameni — dar îndeosebi prin natura penetrată de apa sfințită — la dispoziția nu a unui singur om, ci a tuturor. De aceea prin ierurgii creștinii se unesc întreolaltă, ca Biserica cea vie a lui Hristos, dar se unesc împreună cu natura care e creată și sfințită ca mijloc de viață și sfințire pentru toți" [121]. Aceasta „face din rugăciunea mea, rugăciunea noastră ; din credința și rîvna mea, credința și rîvna noastră; din dragostea mea, dragostea noastră" [122], iar din natură Biserica în care lucrează energiile divine spre treptata transfigurare a întregii creații în împărăția lui Dumnezeu, adică în „pămîntul nou și cerul nou" (Apocalipsa 21, 1), în care va străluci slava lui Dumnezeu pe fețele sfinților Săi.

Pr. drd. V. NECHITA

---

121. *Ibidem*, p. 454.

122. † Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Pe treptele slujirii creștine*, Partea I, Mănăstirea Neamț, 1980, p. 269.

RUGĂCIUNILE PENTRU CEI ADORMIȚI

Biserica Ortodoxă, dintotdeauna, a avut și a păstrat în cultul ei rugăciunile pentru cei adormiți. De aceea este de datoria celor rămași în viață ca în comuniunea dragostei să se roage și pentru cei adormiți ca Dumnezeu să-și arate mila și iertarea Sa față de ei. Potrivit acestei învățături s-a dezvoltat în Biserica noastră și un frumos cult al pomenirii morților. În secolele trecute nimeni nu a pus la îndoială această învățătură și această practică între români, toți știind și simțind că ele fac parte din învățătura și practica dintotdeauna ale Bisericii, fiind întemeiate pe Sfînta Scriptură și pe Sfînta Tradiție.

Cultul morților trebuie păstrat ca o nestemată din coroana Ortodoxiei, lămurind însă poporul că rugăciunile prin care noi mijlocim pentru cei adormiți au și ele o ordine a importanței : Sfînta Liturghie, slujba Parastasului, în cadrul căreia locul central îl ocupă rugăciunile de dezlegare rostite de arhiereu sau de preot, apoi rugăciunile particulare pentru cei adormiți și toate formele de milostenie.

Cei care, în acțiunile lor prozelitiste, caută să facă pe credincioșii dreptmăritori să părăsească cultul morților și o dată cu el și credința străbună aduc acuzații împotriva acestui cult, susținute, zic ei, pe texte din Sfînta Scriptură.

Se susține astfel că pentru cel adormit viața lui e pecetluită și starea lui e hotărîtă definitiv de Dumnezeu. Deci nu mai poate fi vorba de o intervenție sau de o schimbare în modul lui de viață. Textele invocate sînt următoarele :

„Între noi și voi s-a întărit prăpastie mare, ca cei care voiesc să treacă de aici la voi să nu poată, nici de acolo să treacă la noi“ (Luca 16, 26).

„Și ușa s-a închis“ (Pilda celor 10 fecioare, Matei 25, 1-13).

„Ceea ce dărîmă El, nimeni nu mai zidește la loc și pe cine-l închide, nimeni nu poate să-i mai deschidă“ (Iov 12, 14. Vezi și Isaia 22, 22; Apocalipsă 3, 7).

Dumnezeu a întărit prăpastia, Dumnezeu a închis ușa? Este adevărat că nimeni nu poate desființa prăpastia sau deschide ușa, afară de Dumnezeu. Îl poate opri cineva pe Dumnezeu să facă aceasta ? Dacă am gîndi astfel ar însemna că negăm atotputernicia lui Dumnezeu. Dumnezeu S-a arătat întotdeauna mai mult îndurător și iertător decît drept. Dumnezeu poate cîte vrea, dar nu vrea cîte poate. Îndurarea lui Dumnezeu nu contravine dreptății Sale și nici nu o știrbește, deoarece este vorba de om, făptura mîinilor Sale și cununa creației. Textele citate mai sus sînt o laudă a atotputerniciei lui Dumnezeu. Ele nu contrazic rugăciunile celor în viață pentru cei trecuți în veșnicie ca Dumnezeu să le îmbunătățească prin iubirea Sa, ca răspuns la iubirea celor ce se roagă pentru cei adormiți, existența lor veșnică. De asemenea cei ce se roagă pentru cei adormiți știu că nu prin puterea lor proprie poate fi schimbată în bine existența celor mutați la Domnul, ci prin mila și atotputernicia lui Dumnezeu.

O altă categorie de texte scripturistice invocate, prin care se caută a se combate rugăciunea pentru cei morți, este următoarea :

„Vine noaptea, cînd nimeni nu poate să lucreze“ (Ioan 9, 4).

„Că nu este întru moarte cel ce Te pomenește pe Tine. Și în iad cine Te va lăuda pe Tine?“ (Psalm 6, 5).

„Oare morților vei face minuni ? Sau cei morți se vor scula și Te vor lăuda pe Tine?“ (Psalm 87, 11. Vezi și Psalm 113, 25 ; Isaia 38, 18 ; Fapte 13, 36).

Observăm din toate aceste texte scripturistice că nu este vorba de rugăciunea celor vii pentru cei morți, ci de faptul că cei morți nu-și mai pot modifica situația prin eforturi proprii. Aceasta este învățătura Bisericii dintotdeauna, dar cei care readuc în discuție aceste texte o fac numai pentru a deruta pe cei neștiutori.

Sînt aduse în discuție apoi cîteva texte veterotestamentare pentru a arăta că este interzis să te atingi de mort și deci nu se cuvine să-i dai nici o cinstire.

„Cel ce se va atinge de trupul mort al unui om, necurat să fie șapte zile" (Numeri 19, 11).

„Să nu intri în casa celor ce jelesc și să nu te duci să plîngi și să jelești cu ei, căci am luat de la poporul acesta pacea Mea, mila și părerea de rău, zice Domnul. Și vor muri cei mari și cei mici în pămîntul acesta și nu vor fi îngropați ...Nu se va frînge pentru ei pîinea de jale ca mîngîiere pentru cel mort și nu li se va da cupa mîngîierii, ca să bea după tatăl lor și după mama lor" (Ieremia 16, 5-7).

Observăm la primul text că este o prescripție cu caracter sanitar, dar care nu împiedică atingerea trupurilor morților. Altfel cine ar fi îngropat pe morți? (Vezi în acest sens: I Regi 31, 13; II Regi 2, 5-6; III Regi 17, 19 ș. a.).

Din cel de al doilea text invocat ne dăm seama de metoda de lucru a celor ce fac prozelitism. Ei iau din Sfînta Scriptură texte trunchiate, fără context, numai pentru a deruta pe cei slabi și a-i face să părăsească Biserica. Astfel textul mai sus pomenit se lămurește prin context (Vezi : Ieremia 16, 10-11). Nenorocirea despre care se vorbește este anunțată pentru că poporul evreu părăsise pe Dumnezeu și se închina la idoli.

În text se vorbește despre frîngerea pîinii de jale și despre cupa mîngîierii. Deci era și la evrei obiceiul să se pună masă de pomenire pentru cei morți. Dar totodată acestea preînchipuie și prevestesc Sfînta Liturghie, cu Sfînta Jertfă, care se săvîrșește și pentru cei vii și pentru cei morți.

Printr-o altă categorie de texte scripturistice cei ce sînt împotriva rugăciunii pentru cei morți vor să ne lămurească asupra faptului că orice intervenție a noastră de a ajuta pe cei răposați este inutilă, deoarece numai faptele fiecăruia contează.

„Pentru că noi toți trebuie să ne înfățișăm înaintea judecății lui Hristos, ca să ia fiecare după cele ce a făcut prin trup, ori bine, ori rău" (II Corinteni 5, 10).

„Căci Dumnezeu întoarce omului după faptele lui și se poartă cu fiecare după purtarea lui" (Iov 34, 11).

„Puterea este a lui Dumnezeu și a Ta, Doamne, este mila, că Tu vei răsplăti fiecăruia după faptele lui" (Psalm 61, 11).

„Știind fiecare, fie rob, fie de sine stăpîn, că faptele bune pe care le va face, pe acelea le va lua ca plată de la Domnul" (Efeseni 6, 8).

Vorbeam mai sus că mila lui Dumnezeu nu exclude dreptatea Lui, dar nici dreptatea nu desființează mila Sa. Prin textele scripturistice sîntem îndemnați să ne purtăm în așa fel încît faptele noastre să fie bune. La faptele noastre bune colaborează și harul divin (Filipeni 4, 13). Deci și mîntuirea este un dar al lui Dumnezeu, dat celor ce se ostenesc în bine. De aceea, la orice lucrare a noastră trebuie să avem în gînd dreptatea lui Dumnezeu, deoarece de mila Lui sigur avem nevoie în toată viața noastră. Oricît ar trăi și s-ar osteni, omul nu poate face toate cele pentru mîntuire, dacă nu este ajutat de har, dat de Dumnezeu în dar. Dar dacă ne-am încrede numai în mila lui Dumnezeu și am zice, precum unii, „trebuie să păcătuim, ca să aibă Dumnezeu ce ierta", am cădea în păcatul încrederii prea mari în Dumnezeu, păcat împotriva Duhului Sfînt, care nu se iartă.

Că Dumnezeu a procedat și în alt mod decît arătîndu-Și numai dreptatea, o vedem din exemplul lucrătorilor din ceasul al unsprezecelea, din Parabola lucrătorilor în vie (Matei 20, 1-15) și din exemplul tîlharului de pe cruce (Luca 23, 41-43). Oare au fost aceștia răsplătiți după faptele lor sau după mila lui Dumnezeu? Înțelegem, așadar, că textele invocate mai sus arată dreptatea lui Dumnezeu, dar nu exclud mila lui Dumnezeu.

Celor care nu vor ca și morții să beneficieze de mila lui Dumnezeu li se potrivește întrebarea Stăpînului viei pusă lucrătorilor care erau nemulțumiți: „Oare nu Mi se cuvine Mie să fac ce voiesc cu ale Mele? Sau ochiul tău este rău pentru că Eu sînt bun?" (Matei 20, 15). În același sens se exprimă Mîntuitorul și referitor la morți: „Căci după cum Tatăl scoală pe cei morți și le dă viață, tot așa și Fiul dă viață celor ce voiește" (Ioan 5, 21).

Deci textele invocate de cei care sînt împotriva rugăciunilor pentru

adormiți, nu opresc legătura dragostei ce trebuie să existe între cei vii și cei adormiți.

În sfîrșit, există o altă categorie de texte care ne avertizează că nu trebuie să ne punem încrederea în oameni în ceea ce privește mîntuirea.

Nici o minte sănătoasă de creștin nu a putut susține că un om poate mîntui pe altul sau îl poate scoate din iad. De asemenea total greșită ar fi și părerea că cineva poate face în viață orice, deoarece îl vor scoate din chinuri rugăciunile urmașilor. Pe de o parte se cade în păcatul prea marii încrederi în mila lui Dumnezeu, păcat împotriva Duhului Sfînt. Pe de altă parte se mai pune o problemă de ordin practic : o dată cu păcătosul respectiv pot muri și urmașii lui și atunci nu are cine se mai ruga pentru el. Dar ajutorul primit, de cel adormit de la cei din viață, de la Biserică, nu vine ca o obligație sau ca răspuns la o poruncă, ci este un dar al dragostei. Apoi, mijlocirea Bisericii se îndreaptă spre Dumnezeu, pentru a-L îndupleca spre milă și iertare pentru cei adormiți. Relația nu este între credinciosul în viață și cel adormit, ci între creștin și Biserică în Hristos.

Învățătura Bisericii referitoare la rugăciunea pentru cei adormiți este bine precizată chiar din veacul apostolic. În veacurile următoare, Sfinții Părinți aduc numeroase mărturii referitoare la lămurirea acestui adevăr. Amintim pe Sfinții Ioan Gură de Aur, Chiril al Alexandriei, Efrem Sirul, Dionisie Pseudo-Areopagitul, Ioan Damaschinul, Simeon al Tesalonicului. Ne vom referi însă doar la Sfînta Scriptură, bineștiind că cei care resping cultul morților resping și Sfînta Tradiție.

Am arătat mai sus că textele scripturistice folosite de cei ce resping rugăciunile pentru cei adormiți sînt răstălmăcite.

În răspunsul nostru trebuie să ținem seama de următoarele aspecte ale problemei :

1. Hristos împărățește peste toți, peste cei vii și peste cei adormiți.

2. Ca Împărat este atotputernic în Împărăția Sa și în iubirea Sa este atotmilostiv față de toți.

3. Biserica și creștinii, în particular, nu-și arogă dreptul de a schimba prin propria lor lucrare chinurile din iad, ci prin Sfînta Liturghie, dezlegări, rugăciuni și fapte de milostenie, toate pornite din solidaritate și dragoste între toți creștinii, Îl roagă pe Dreptul Judecător spre milă și iertare față de cei osîndiți, temporar, deci pînă la Judecata de apoi.

4. Domnul Iisus Hristos a dat Bisericii garanții că mijlocirile și rugăciunile preoților și ale credincioșilor vor fi împlinite.

Oprindu-ne la primul aspect al răspunsului nostru, citățm adevărul atît de frumos și de clar sintetizat de Sfîntul Apostol Pavel:

„Căci dacă trăim, pentru Domnul trăim și dacă murim, pentru Domnul murim. Deci și dacă trăim și dacă murim ai Domnului sîntem. Căci pentru aceasta a murit și a înviat Hristos ca să stăpînească și peste morți și peste vii“ (Romani 14, 8-9).

La aceasta adăugăm următoarele texte :

„Eu sînt Dumnezeul lui Avraam și Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov. Nu este Dumnezeul morților, ci al viilor“ (Matei 22, 23).

„Dumnezeu nu este deci Dumnezeu al morților, ci al viilor, căci toți trăiesc în El“ (Luca 20, 38; Marcu 12, 26-27).

„Întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cerești, al celor pămîntești și al celor dedesubt. Și să mărturisească toată limba că Domn este Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu-Tatăl“ (Filipeni 2, 10-11).

El S-a jertfit pe Sine pentru păcatele tuturor oamenilor, adică ale tuturor peste care El stăpînește, fie vii, fie adormiți:

„S-a dat pe Sine preț de răscumpărare pentru toți“ (I Timotei 2, 6).

„El este jertfa de ispășire pentru păcatele noastre, dar nu numai pentru ale noastre, ci și pentru ale întregii lumi“ (I Ioan 2, 2 ; Coloseni 1, 20 ; Ioan 1, 29).

Deci Hristos împărățește peste toți, vii și adormiți, iar jertfa Sa a fost dată pentru toți, vii și adormiți.

2. Ar fi lipsit de sens să ne întrebăm decă Dumnezeu poate schimba starea celor peste care împărățește. Dumnezeu este atotputernic și atotbun. Dar pentru cei care vor răspuns precis din Sfînta Scriptură, le arătăm

ceea ce de fapt ei știu, dar nu vor să spună, că Hristos poate schimba în mai bine starea celor din iad:

„Domnul omoară și învie; El pogoară în iad și iarăși scoate“ (I Regi 2, 6 ; Deuteronom 32, 39).

„Doamne, scos-ai din iad sufletul meu, mîntuitu-m-ai de cei ce se pogoară în groapă“ (Psalm 29, 3).

„Dar Domnul va izbăvi sufletul meu din mîna iadului, cînd mă va apuca“ (Psalm 48, 16).

„Am fost mort și, iată, sînt viu în vecii vecilor și am cheile morții și ale iadului“ (Apocalipsă 1, 18).

„Celui care va zice cuvînt împotriva Fiului Omului i se va ierta lui ; dar celui care va zice împotriva Duhului Sfînt nu i se va ierta lui nici în veacul acesta, nici în cel ce va să fie“ (Matei 12, 32).

Deducem din acest ultim text că numai păcatele împotriva Duhului Sfînt nu se iartă, deoarece cei ce le săvîrșesc refuză definitiv mîntuirea. Aceste păcate sînt : încrederea prea mare în bunătatea lui Dumnezeu (Romani 2, 4-5; Iacob 2, 6); neîncrederea sau deznădejdea de a primi ajutorul lui Dumnezeu (Facere 4, 13; Matei 27, 4-5); erezia (Ioan 9, 40-41); apostazia; invidia harului fratern și nepocăința pînă la moarte.

Înțelegem că celelalte păcate se pot ierta. Cînd ? Fie în veacul acesta, fie în veacul viitor. Și dacă în veacul viitor, adică după ieșirea sufletului din trup, nimeni nu mai poate lucra la mîntuirea lui, înseamnă că această iertare a păcatelor Împăratul Hristos o face la rugăciunea Bisericii.

Sfînta Scriptură ne oferă și cîteva exemple cînd Mîntuitorul Iisus Hristos a intervenit și a modificat, temporar sau definitiv, starea unor morți din iad. Pînă la Jertfa și Învierea Domnului toți cei care au murit, au mers în iad. În concepția veterotestamentară moartea de fapt însemna mergere în iad (Facere 37, 35). Astfel Mîntuitorul a scos pentru puțin timp sufletul lui Moise din iad, la Schimbarea la Față (Matei 17, 3). Hristos îl învie pe Lazăr pentru rugăciunea surorilor sale (Ioan 11, 41-44) ; învie pe fiica lui Iair, pentru rugăciunea tatălui său (Luca 8, 41-56) și pe fiul văduvei din Nain, pentru lacrimile mamei sale (Luca 7, 11-16). Tuturor acestora le-a schimbat starea sufletului lor de după a doua moarte, căci moartea lor avea să se întîmple după biruința Mîntuitorului Iisus Hristos asupra iadului și a morții. Ei nu mai aveau să meargă în iad, ca prima dată, ci la fericire, cu atît mai mult cu cît în viața lor intervenise Însuși Mîntuitorul Iisus Hristos.

3. Încredințată fiind că Marele Împărat, Domnul Iisus Hristos, poate schimba starea și viața oamenilor, atît în timpul acestei vieți cît și după ieșirea din această viață (după cum reiese din temeiurile scripturistice de mai sus), Biserica se roagă în duhul dragostei pentru cei adormiți. Spunem iarăși că Biserica Ortodoxă nu a pretins niciodată că numai prin puterea preoților, sau numai prin rugăciuni și fapte bune se pot scoate sufletele din iad. Biserica Ortodoxă recunoaște că „Unul este Mijlocitorul“ (I Timotei 2, 5) și pe El Biserica Îl roagă spre milă și iertare. Biserica face aceasta „pentru că într-un duh ne-am botezat noi toți, ca să fim un singur trup... Și dacă un mădular suferă, toate mădularele suferă împreună și dacă un mădular este cinstit, toate mădularele se bucură împreună. Iar voi sînteți trupul lui Hristos și mădulare fiecare în parte“ (I Corinteni 12, 13 și 26-27). Iată că, după cum atît de clar precizează Apostolul, Biserica are mereu momente de bucurie pentru sfinți și drepți, mădularele ei de cinste, dar are mereu și momente de durere pentru mădularele ei din suferință. Cei din suferință sînt și ei mădulare ale Bisericii, pentru că într-un duh au fost botezați, ca și noi. De aceea ne ostenim frățește pentru ei în dragoste, iar „dragostea nu cade niciodată“ (I Corinteni 13, 8). Iubindu-ne și ajutîndu-ne semenii ca frați în orice situație ar fi ei, avem curajul să ridicăm ochii spre cer și să-L numim pe Dumnezeu „Tatăl nostru“. Iar virtuții creștine a dragostei nu i s-a pus o măsură sau un hotar. Același lucru îl spune clar și Apostolul iubirii: „Noi știm că am trecut de la moarte la viață pentru că iubim pe frați ; cine nu iubește pe fratele său, rămîne în moarte“ (I Ioan 3, 14).

Sfînta Liturghie, continuarea nesîngeroasă peste veacuri a Jertfei de pe Golgota, este „preț de răscumpărare pentru toți“ (I Timotei 2, 6 ; I Ioan 2, 2).

După cum vedem, Sfînta Scriptură ne dă atîtea îndreptățiri să ne rugăm pentru cei adormiți, încredințîndu-ne că rugăciunile noastre, culminînd cu Sfînta Liturghie, vor fi îndeplinite. Dacă Biserica nu s-ar ruga pentru cei adormiți, ar pierde din caracterul ei comunitar, ar pierde din orizontalitatea ei, ar știrbi într-o oarecare măsură Jertfa lui Hristos.

4. Arătam mai sus că cel mai mare ajutor pe care îl putem da celor adormiți prin mila și iertarea lui Hristos este Sfînta Liturghie. În cadrul Sfintei Liturghii îi facem și pe ei părtași la Sfînta Jertfă a lui Hristos. Și dacă această jertfă s-a adus pentru toată lumea iar Sfînta Liturghie este momentul cel mai potrivit cînd rugăciunile noastre sînt ascultate, trebuie ca întotdeauna să cerem milă și iertare și pentru cei morți.

Rugăciunile de dezlegare făcute de preoți în cadrul slujbelor rînduite pentru cei morți își au temeiul lor scripturistic chiar în cuvintele Mîntuitorului Iisus Hristos: „Oricîte veți lega pe pămînt, vor fi legate și în cer, și oricîte veți dezlega pe pămînt, vor fi dezlegate și în cer“ (Matei 18, 18). Nu înțelegem că ierarhia bisericească face aceasta prin putere omenească proprie, ci prin puterea și împreună-lucrarea lui Hristos. „Iată, Eu sînt cu voi în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului“ (Matei 28, 20; Marcu 16, 20).

În rugăciunile lor particulare creștinii se roagă pentru fericita odihnă a sufletelor părinților, rudelor și semenilor lor. Și dacă rugăciunile sînt făcute cu căldură și cu lacrimi, ele sînt ascultate ca și rugăciunea lui Iair, a surorilor lui Lazăr, ca și lacrimile văduvei din Nain. Rugăciunile noastre făcute cu credință vor fi împlinite de Dumnezeu, căci El ne-a asigurat: „Toate cîte veți cere, rugîndu-vă cu credință, veți primi“ (Matei 21, 22).

Tot pentru cei adormiți ai noștri, dorind ca Dumnezeu să-și reverse mila și iertarea Sa peste ei, săvîrșim și fapte de milostenie — pomana pentru sufletul mortului, expresie a milei creștine: a hrăni pe cel flămînd, a da apă celui însetat, a îmbrăca pe cel gol, a cerceta pe cel bolnav, a primi pe cel străin etc. (Matei 25, 34-36). Și Apostolul neamurilor ne îndeamnă la aceasta: „Facerea de bine și dărnicia nu le dați uitării, căci cu jertfe ca acestea se mulțumește Dumnezeu“ (Evrei 13, 16; II Corinteni 9, 7-15).

Din cele prezentate mai sus reiese că:

a. Sfînta Scriptură nu oprește rugăciunile pentru cei morți, ci, dimpotrivă, îndeamnă Biserica la rugăciune și la fapte comunitare, în dragoste.

b. Hristos împărățește peste cei vii și peste cei adormiți și, ca Împărat al împăraților, poate schimba situația oricui, viu sau adormit. El este Împărat drept, dar și multmilostiv.

c. Atît ierarhia cît și credincioșii au încredințarea Sfintei Scripturi că toate rugăciunile lor, deci și cele pentru morți, sînt ascultate și împlinite.

Pămîntul nostru românesc este un imens cimitir, albit de oasele strămoșilor ce s-au jertfit pentru apărarea acestui „picior de plai“ și a legii românești în timpul nenumăratelor furtuni care au trecut peste el. Sîntem un unicat de statornicie și de jertfă în această parte de lume. Dar dimensiunile statorniciei se măsoară în timp și în spațiu. De aceea noi sîntem într-o perfectă comuniune cu strămoșii noștri. Bobul de grîu își trage seva din pămîntul udat de sîngele strămoșilor. Bobița viței de vie aduce către soare lacrimile vărsate deasupra cîmpurilor de oase. Pîinea și vinul sînt *hrana noastră cea de toate zilele*. Deci prin pîine și vin îi avem mereu pe strămoși cu noi la masă. Dar noi ducem pîinea și vinul pe masa Sfîntului Altar, ca elemente pentru Sfînta Euharistie. În acest moment comuniunea cu istoria, cu strămoșii, atinge punctul culminant. Ne împărtășim cu Hristos cel euharistic, dar ne unim totodată cu truda gliei, cu țara, cu strămoșii. Celor care nu respectă cultul morților li-i săracă viața. Le lipsesc din ea țara și strămoșii.

Pr. prof. C. COJOCARU

CELE ȘAPTE LAUDE ALE BISERICII

Este cunoscut faptul că prin rugăciune sufletul credinciosului se înalță spre Dumnezeu, intră în comuniune cu El, simte iubirea și puterea harului divin care necontenit îi oferă energia duhovnicească pentru a învinge ispitele de tot felul și fără încetare îl ajută să se înalțe spre urcușul desăvîrșirii. De aceea, spune psalmistul : „Voi binecuvînta pe Domnul în toată vremea, pururea lauda Lui va fi în gura mea“ (Psalmul 33, 1). La fel ne îndeamnă și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos : „Rugați-vă în toată vremea“ (Luca 21,36) ; și tot astfel glăsuiește și Apostolul Pavel „Rugați-vă neîncetat“ (I Tesaloniceni 5, 17).

Pe lîngă rugăciunile particulare pe care le rostește credinciosul, ori de cîte ori este nevoie, fără a-și fixa un anume timp, există și neîncetata rugăciune a Bisericii, a obștii credincioșilor. Aceasta însă trebuie anume rînduită în timp, precum anume rînduit este ca ea să se desfășoare în sfîntul locaș de închinare.

Grupul de rugăciuni astfel rînduite de Biserică pentru obștea credincioșilor, ca în toată vremea să fie proslăvit Domnul, sînt cele șapte Laude, la care ne vom referi în cele ce urmează.

Cele șapte Laude, cuprinzînd „toată vremea“, sînt repartizate în tot timpul zilei și al nopții, în așa fel încît permanent rugăciunea credincioșilor să se îndrepte spre Dumnezeu. „Seara și dimineața și la amiază mă voi ruga și voi striga și El va auzi glasul meu“ (Psalmul 54, 19), exclamă psalmistul. La fel : „Spăla-voi în toate nopțile patul meu, cu lacrimile mele voi uda așternutul meu“ (Psalmul 6, 6); „în miezul nopții m-am sculat să Te slăvesc pentru judecățile Tale cele drepte“ (Psalm 118, 62).

Avînd originea în cultul iudaic, ziua liturgică începe seara, constituind intervalul de timp dintre două seri. Astfel vom enumera cele șapte Laude bisericești începînd cu cea de seară, numită „Vecernia“, apoi Pavecernița, Miezonoptica, Utrenia, după care urmează slujbele numite „ale Ceasurilor“ din zi, care împart ziua în trei sferturi. Ceasul 3 (ora 9 din zi), urmat de Ceasul 6 care indică miezul zilei (ora 12), iar Ceasul 9 (ora 3 d. m.), încheie serviciul divin public al zilei. Ceasul 1 este inclus în slujba utreniei.

Cele șapte Laude, cuprinzînd rugăciuni și imne înălțate Părintelui ceresc, prezintă în fața credincioșilor, într-o formă simbolică, întreaga operă de mîntuire a lumii, referindu-se în același timp și la faptele din viața Domnului.

1. *Vecernia* (de la cuvîntul „vecera“ seară) reprezintă slujba de seară. În cadrul ei aducem mulțumire lui Dumnezeu că ne-a ajutat să străbatem durata zilei și Îl rugăm să ne ajute pe mai departe să trecem seara și noaptea în pace : „Învrednicește-ne, Doamne, în seara aceasta fără de păcat să ne păzim noi...“ ; „Seara toată desăvîrșită, sfîntă, în pace și fără de păcat, la Domnul să cerem...“

Și fiindcă slujbele bisericești fac totdeauna pomenire de istoria mîntuirii noastre, desfășurîndu-se seara, Vecernia ne amintește de epoca îndepărtată a Vechiului Testament. Psalmul 103 ne atrage atenția asupra creației lumii și ne arată puterea și înțelepciunea Creatorului ca și frumusețea creației. Ne indică apoi și crearea omului și așezarea lui în rai, precum și alungarea lui de acolo în urma păcatului. Preotul după ce dă binecuvîntare părăsește altarul și se roagă în fața ușilor împărătești, de unde rostește și ectenia, fapt ce reliefează tocmai această imagine. Reprezentînd omul căzut în păcat, preotul înalță Părintelui ceresc rugăciuni; și lui i se asociază toți credincioșii, cerînd îndurare și iertare ; „Doamne strigat-am către Tine, auzi-mă; ia aminte glasul rugăciunii mele cînd strig către Tine...“. Iar tămîia în timpul cadelnițării oferă, pe de altă parte, imaginea rugăciunii care se ridică spre cer; „Să se îndrepteze rugăciunea mea, ca tămîia înaintea Ta...“. Această rugăciune nu este însă lipsită de nădejde și de încredere în venirea unui Mîntuitor. Intrarea preotului pe ușile împărătești în Sfîntul altar, în timp ce credincioșii cîntă sau citesc imnul „Lumină lină“, arată tocmai bucuria acestei nădejdi sau așteptări.

Datînd din epoca primară a Bisericii, acest imn se cînta în vechime o dată cu apariția luceafărului de seară, cînd se aducea în biserică sfeșnicul

cu lumina care risipește întunericul. Această imagine ne duce cu gîndul și cu simțirea la lumina lui Hristos, care destramă întunericul păcatului și al morții ; „Eu sînt Lumina lumii și cel ce vine după Mine nu va umbla în întuneric, ci va afla lumina vieții“ (Ioan 8, 12). La slujba Vecerniei însă, lumina lui Hristos nu se vede în toată strălucirea ei. Este asemănătoare cu cea a luceafărului de seară în timpul nopții. Hristos nu este prezent, ci așteptat, dorit, nădăjduit, de aceea și lumina lui este palidă. Dar nădejdea în Hristos primește tot mai multă putere prin cuvintele dreptului Simeon, care Îl întîmpină pe Pruncul Iisus la templu : „Acum slobozește pe robul Tău, Stăpîne, după cuvîntul Tău, în pace. Că văzură ochii mei mîntuirea Ta, pe care ai gătit-o înaintea feței tuturor popoarelor ; lumină spre descoperirea neamurilor“. Rugăciunea dreptului Simeon ne aduce în același timp luare-aminte și de sfîrșitul vieții noastre, de pregătirea noastră duhovnicească pentru a întîmpina după cuviință lumina neapusă a lui Hristos. Troparele care încheie Vecernia oglindesc virtuțile sfinților ca rod al luminii Mîntuitorului.

Referitor la opera de mîntuire a Domnului, Vecernia ne amintește de patimile Lui, care au început încă de seara.

2. *Pavecernița,* sau „Dupăcinarea“, este slujba care urmează Vecerniei. Se săvîrșește mai mult în mănăstiri, la începutul nopții. În bisericile parohiale se săvîrșește imediat după Vecernie. După cum arată și numirea, rostul acestei slujbe este de a ne ruga lui Dumnezeu după cină și înainte de culcare. Ea are trei părți : în prima parte se mulțumește lui Dumnezeu pentru ajutorul pe care ni l-a dat în ziua care a trecut. Partea a doua are un caracter de căință și regret pentru păcatele săvîrșite, cerîndu-se iertarea lui Dumnezeu. Iar a treia exprimă rugăciunea de cerere pentru a petrece în pace somnul nopții, prin ferirea de ispite și de alte rele.

„Ziua trecînd, slăvescu-Te pe Tine, Stăpîne ; seara rogu-mă ca noaptea fără sminteală dăruiește-o mie, Mîntuitorule și mă mîntuiește“. Noaptea care se lasă aduce cu sine imaginea morții, de aceea credincioșii își exprimă prin cuvintele profetului Isaia nădejdea în ajutorul lui Dumnezeu și în lumina lui Hristos de care nu vor fi lipsiți. „Poporul care locuia întru întuneric va vedea lumină mare și voi cei ce locuiți în latura umbrei morții, lumină va străluci peste voi. Căci Prunc S-a născut vouă, un Fiu S-a dat vouă. Înger de mare sfat, sfetnic minunat, Dumnezeu tare, biruitor, Domn al păcii, Părinte al veacului ce va să fie. Și mare va fi stăpînirea Lui și pacea Lui nu va avea hotar“ (Isaia 9, 1-6).

Nădejdea biruinței asupra răului și morții este îndreptată și spre Sfînta Treime. „Nădejdea mea este Tatăl, scăparea mea este Fiul, acoperămîntul meu este Duhul Sfînt...“.

Referitor la activitatea mîntuitoare a Domnului, Pavecernița ne amintește de coborîrea Sa cu sufletul la iad pentru a dezlega pe cei osîndiți prin păcat.

3. *Miezonoptica.* După cum arată și numele este slujba care se oficiază după miezul nopții. Se săvîrșește la mănăstiri. Practica rugăciunii de noapte este tot o moștenire iudaică, adică o continuare a practicării slujbelor religioase din Vechiul Testament. Mîntuitorul obișnuia și El să se retragă în liniștea și singurătatea nopții ca să se roage. Și petrecea chiar „toată noaptea în rugăciune către Dumnezeu“ (Luca 6, 12). I-a îndemnat și pe Sfinții Apostoli ca „toată vremea să se roage“ (Luca 21, 36), și „să nu lenevească a se ruga“ (Luca 18, 1). S-a rugat chiar împreună cu ei într-un anume loc, atît ziua, cît și noaptea (Ioan 18, 2). Sfinții Apostoli au transmis această practică a rugăciunii de noapte, moștenită de ei, iar primii creștini, preluînd-o, au întărit-o și prin credința așteptării celei de a doua veniri a Domnului cît mai curînd ; ei socoteau că ea se va întîmpla să fie noaptea, asemenea prezentării acestui eveniment în pilda celor zece fecioare : „Iar la miezul nopții s-a făcut strigare : Iată Mirele vine, ieșiți întru întîmpinarea Lui“ (Matei 25, 6). De aici și porunca Domnului: „Vegheați, dar, că nu știți cînd va veni stăpînul casei: sau seara, sau la miezul nopții, sau la cîntatul cocoșilor, sau dimineața. Ca nu cumva venind fără veste, să vă afle pe voi dormind. Iar ceea ce vă zic vouă, zic tuturor: privegheați“ (Marcu 13, 35-38).

Datorită acestui înțeles pe care îl are Miezonoptica, atît rugăciunile,

cît și imnele care se cîntă, se axează pe tema celei de a doua veniri a Domnului. Toaca cu care începe slujba, de pildă, închipuie trîmbița îngerilor care vor anunța parusia Domnului. Pomenirea celor morți în slujba de sîmbătă atrage luarea-aminte asupra judecății de apoi, cînd și cei adormiți întru nădejdea învierii se vor scula împreună cu cei aflați în viață.

Slujba Miezonopticii ne amintește de rugăciunea Mîntuitorului din grădina Ghetsimani, prinderea și judecata Lui de către arhiereul Ana.

4. *Utrenia.* După cum arată numele („utro" dimineață) Utrenia este slujba de dimineață. Prin rugăciunile pe care le rostim aducem mulțumire lui Dumnezeu că ne-a ajutat să trecem noaptea și cerem ajutor pentru ziua care începe. Ea este cea mai lungă dintre toate laudele bisericești. Privind istoria mîntuirii, mai mult decît Vecernia, Utrenia ne amintește de apariția Noului Testament. De fapt, însăși ivirea luminii și a razelor de soare ne oferă imaginea luminii lui Hristos, Care își arată puterea și strălucirea din ce în ce mai mult. La început Utrenia se oficia înainte de ivirea luminii, fiind legată de Miezonoptică. Oglindind această treptată apariție a luminii lui Hristos, Utrenia începe cu psalmii de pocăință, care amintesc de sentimentul de tristețe și de căință în care se afla omul cufundat în noaptea păcatului, înainte de venirea Mîntuitorului. „Mîhnit e duhul meu în mine și inima mea încremenită înlăuntrul meu. Tins-am către Tine mîinile mele, sufletul meu, ca un pămînt însetoșat. Degrab auzi-mă, Doamne, că a slăbit duhul meu" (Psalmul 142). În suflet apare însă mîngîierea din partea lui Dumnezeu și nădejdea spre dobîndirea mîntuirii. Credincioșii cîntă : „Dumnezeu este Domnul și S-a arătat nouă; bine este cuvîntat cel ce vine întru numele Domnului". Nădejdea crește însă tot mai mult primind pecetea bucuriei care se exteriorizează printr-un imn de preamărire adus atotmilostivirii lui Dumnezeu, „că în veac este mila Lui, Aliluia". Acesta este cunoscut sub numele de „Polieleu".

Iar ca o împlinire a nădejdii și bucuriei, se citește Evanghelia, care reprezintă însăși lumina cuvîntului pe care l-a rostit Mîntuitorul. Evanghelia se pune apoi în biserică spre a fi văzută de credincioși : „Cuvîntul era lumina care luminează pe tot omul care vine în lume" (Ioan 1, 9). Arătarea Evangheliei înseamnă arătarea luminii Învierii lui Hristos, de aceea strana și credincioșii cîntă sau citesc : „Învierea lui Hristos văzînd, să ne închinăm Sfîntului Domnului Iisus, Unuia fără de păcat...". Cîntările care urmează acum, cunoscute sub numele de „canon" („catavasie") aduc starea de liniște și de împăcare a sufletului.

Pe măsură ce apare lumina zilei, tot mai vie se arată și lumina lui Hristos prin sfinții Săi și prin Sfînta Sa Maică. De aici și imnul de preamărire înălțat Sfintei Fecioare ; „Pe Născătoarea de Dumnezeu și Maica Luminii întru cîntări cinstindu-o să o mărim", Vedem că Maica Domnului este numită „Maica Luminii", numire care se referă tot la Hristos, a Cărui lumină va alunga întunericul păcatului și al morții, asemenea luminii zilei care alungă întunericul nopții.

Lauda lui Dumnezeu crește și mai mult o dată cu creșterea luminii zilei. Se cîntă acum „Laudele" : „Toată suflarea să laude pe Domnul ! Lăudați pe Domnul din ceruri, lăudați pe El întru cele înalte ! Ție se cuvine cîntare, Dumnezeule !". Iar pe măsură ce înaintează ziua și apar primele raze ale soarelui, bucuria mîntuirii crește și ea tot mai mult. Se manifestă sub forma unui entuziasm, cîntîndu-se Doxologia, în care se arată strălucirea luminii lui Hristos : „Întru lumina Ta vom vedea lumină". Această lumină apare încă de la Nașterea Domnului, încît credincioșii se alătură îngerilor spre a-și exprima bucuria mîntuirii adusă de Domnul prin întruparea Sa : „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire !" (Luca 2, 14). Troparele care urmează după Doxologie se referă la Învierea Domnului, Care a biruit întunericul păcatului și al morții.

Referitor la opera mîntuitoare a Domnului Iisus Hristos, slujba Utreniei ne amintește de Nașterea și Învierea Sa. Cu privire la patimile Sale, ne amintește de ducerea lui Iisus de la Ana la Caiafa, ca și de batjocurile care au urmat.

Ceasurile alcătuiesc Laudele de zi. Spre deosebire de *Utrenie* și *Vecernie*, care se numesc „Laude mari", *Ceasurile* se numesc „Laude mici" și corespund cîte unui sfert din timpul zilei liturgice, după cum urmează : *Ceasul I* este legat de Utrenie, iar *Ceasurile III-VI* și *IX* formează, după cum

am văzut, trei Laude separate. Ceasurile se oficiază zilnic numai la mănăstiri. La bisericile de enorie se oficiază în perioada postului mare. În această perioadă toate ceasurile se citesc înainte de masă, fiindcă după ele se oficiază *Liturghia Darurilor înainte sfințite*, care, după cum se știe, se săvîrșește împreună cu Vecernia.

Privind rînduiala slujbei Ceasurilor, remarcăm în general că ea are trei părți. Prima parte cuprinde lecturi din psalmi. Cîte trei psalmi la fiecare Ceas închipuie perioada Vechiului Testament, cînd a fost proorocită mîntuirea. Partea a doua a Ceasurilor, formată din tropare care laudă virtuțile sfinților, închipuie perioada de împlinire a mîntuirii prin viețile sfinților. Partea a treia o constituie rugăciunea de închinare. Pe lîngă Ceasurile obișnuite, mai există și așa-zisele „Ceasuri împărătești", sau „Ceasuri mari", oficiate doar de trei ori pe an în ajunul Nașterii și Botezului Domnului și în Vinerea Sfintelor Patimi. Slujba acestor Ceasuri este mai dezvoltată și are un caracter mai solemn. În cadrul ei se citește Apostolul și Evanghelia.

Referitor la opera răscumpărătoare a Mîntuitorului, Ceasul III ne amintește de condamnarea Domnului de către Ponțiu Pilat. La fel, ne aduce aminte de Pogorîrea Sfîntului Duh. Ceasul VI ne face să luăm aminte la răstignirea Domnului, iar Ceasul IX la cutremurul ce se făcuse pe tot pămîntul o dată cu moartea Mîntuitorului Iisus Hristos pe Cruce.

Împlinind porunca Mîntuitorului de a ne „ruga toată vremea", Biserica a instituit cele șapte Laude, desfășurate atît în timpul zilei, cît și al nopții. Întrucît ziua liturgică începe cu seara zilei, prima Laudă va fi Vecernia, iar ultima Ceasul IX. Astfel ziua liturgică se împarte în trei grupe, fiecare grupă avînd cîte trei slujbe. Grupa de seară este alcătuită din Ceasul IX, Vecernia și Pavecernița. Grupa de noapte și dimineață este alcătuită din Miezonoptică, Utrenie și Ceasul I. Rugăciunile din cursul zilei alcătuiesc grupa a treia. Acestea sînt: Ceasurile al III-lea și al VI-lea.

Laudele încadrate în timp au o deosebită semnificație în viața duhovnicească a credincioșilor, care se desfășoară și ea în timp. Astfel, Vecernia este rugăciunea de mulțumire adusă lui Dumnezeu, Care ne-a învrednicit să mai adăugăm încă o zi la viața pe care ne-a dăruit-o, și în felul acesta să ne apropiem de „cununa" zilei celei veșnice. Pavecernița, săvîrșită o dată cu pogorîrea nopții, ne atrage luarea aminte la moarte și ne apropie mai mult de Dumnezeu, Care nu ne va lăsa pradă ispitei și păcatului aducător de moarte. Miezonoptica ne amintește de cea de a doua venire a Domnului, iar Utrenia este o înălțare a sufletului spre Dumnezeu, cu mulțumire că ne-a ajutat să trecem în pace noaptea, rugîndu-L în același timp să ne ajute să trăim și ziua pe care o începem, împlinind poruncile Lui. Ceasurile, care revin din trei în trei ore, ne ridică mintea spre Sfînta Treime, Căreia, asemenea îngerilor, Îi aducem zi și noapte neîntreruptă preamărire.

Am văzut că numărul Laudelor bisericești este de șapte. Acest număr nu este întîmplător. În vechime cifra „șapte" era considerată sfîntă, desemnînd și închipuind plenitudinea. Astfel, sfeșnicul din cortul mărturiei avea șapte brațe, iar candelele care ardeau deasupra erau tot șapte (Ieșirea 25, 31). Tot șapte erau și zilele creației și tot șapte zile era și durata sărbătorii Paștelui sau azimelor. Dar, mai presus de toate, șapte sînt și darurile Sfîntului Duh (Isaia 11, 2). Și astfel se cuvine ca și rugăciunile zilnice să fie tot șapte, fiindcă „Însuși Duhul Se roagă pentru noi cu suspine negrăite" (Romani 8, 26). De aceea exclamă și psalmistul: „De șapte ori pe zi Te laud, Doamne, pentru judecățile Tale cele drepte" (Psalmul 118, 164).

Pe de altă parte, creștinii provenind dintre evrei au respectat la început și orele lor de rugăciune. Nu după mult timp însă creștinii își vor fixa orele de rugăciune separate de cele ale templului și sinagogii. Altfel se va forma în Biserica creștină un cult particular, neoficial, fiecare credincios rugîndu-se oricînd simte nevoia în timpul zilei. Apoi era cultul public la care participau toți creștinii. Acesta se oficia la început noaptea. Nu e de mirare, fiindcă întregul cult public avea în centru Sfînta Liturghie, iar Cina cea de Taină a fost săvîrșită de Mîntuitorul Iisus Hristos „în seara zilei". Apoi, evenimentele mai importante ca: Nașterea, Patimile și Învierea Domnului au avut loc tot noaptea. La acestea mai adăugăm și faptul că primii creștini așteptau cu ardoare cea de a doua venire a Domnului, care, credeau ei, se va întîmpla noaptea. În sfîrșit, cunoscînd și condițiile vitrege în care își desfășurau primii creștini cultul, ne dăm seama că noaptea puteau scăpa mai ușor de prigonitorii lor.

Pe lîngă cele șapte Laude fixate într-un anume timp și cu caracte periodic, sînt și rugăciuni fără obligativitate generală. Din acestea fac parte. acatistele, paraclisele, ca și rugăciunile particulare ale dimineții, de la masă, de la culcare etc.. Apoi, tot slujbe cu caracter ocazional, nelegat de anumite date și nerepetate zilnic sînt și Sfintele Taine prin care primim harul divin mîntuitor, precum și ierurgiile care mijlocesc binecuvîntarea divină spre sfințirea diferitelor lucruri sau persoane.

Sfînta Liturghie este o încununare a slujbelor bisericești. Ea este în primul rînd lauda și mulțumirea supremă adusă de Biserică lui Dumnezeu. Dar în același timp este taină și jertfă supremă, prin care ni se transmite nu numai harul mîntuitor, ci Dumnezeu Însuși, ca izvor al harului, Mîntuitorul Iisus Hristos, prin jertfa Trupului și Sîngelui Său cu care ne împărtășim.

Din cele prezentate pînă aici vedem că cele șapte Laude alcătuiesc un grup special de slujbe fixate într-un anumit timp de Biserică, prin care obștea credincioșilor neîncetat își poate îndrepta rugăciunile de laudă, de mulțumire și de cerere către Părintele ceresc.

Credincioșii avînd datoria să participe la toate slujbele oficiate în sfîntul locaș de închinăciune vor fi prezenți și la Laudele bisericești, în special la Vecernie și Utrenie, ca și la Ceasurile oficiate mai ales în perioada Postului Paștelui.

Participarea lor va trebui să fie activă, avînd datoria să cunoască rînduiala acestor slujbe, semnificația lor și a rugăciunilor pe care se cuvine să le rostească împreună cu strana. Cu acest prilej credincioșii vor repeta: Psalmul 50, „Învrednicește-ne Doamne", „Lumină lină", „Tatăl nostru" și rugăciunea de umilință a Sfîntului Efrem Sirul, „Doamne și Stăpînul vieții mele".

Participînd activ la aceste slujbe, credincioșii vor cînta în comun cîntările cele mai des întîlnite la Laudele bisericești, cum ar fi: „Doamne strigat-am...", „Lumină lină", „Cu noi este Dumnezeu", „Nădejdea mea este Tatăl...", „Apărătoare Doamnă...", „Ceea ce ești mai cinstită decît heruvimii", „Doxologia", precum și răspunsurile la ecteniile rostite de preot.

Pr. prof. Sorin COSMA

Predici

LA DUMINICA A XXIX-A DUPĂ RUSALII

Multe și frumoase lucruri învață credinciosul care nu ocolește Sfînta Biserică, și de mult folos sufletesc îi este această instituție divino-umană, ce stăruie să modeleze sufletul credinciosului, să-l învețe pe cel botezat cum trebuie să se comporte spre a-și putea păstra ființa morală întreagă și nepătată, spre a putea urca tot mai mult pe scara perfecțiunii, chiar pînă la dobîndirea cununii sfințeniei.

Prin pilde, exemple și fapte Mîntuitorul Iisus Hristos arată celui credincios calea ce poate da valoare omului, înzestrat de Dumnezeu cu înțelepciune și cu acel „suflet viu", ce-i permit să deosebească binele de rău, frumosul de urît etc. Sfînta Evanghelie de astăzi, prin pilda ce ne-o pune în față, ne învață și ne îndeamnă în același timp să nu-i uităm pe binefăcătorii noștri, să fim întotdeauna recunoscători pentru binefacerile primite, fapt ce ne va face plăcuți înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor.

Nu pot crede că s-ar găsi cineva care ar îndrăzni să-i laude pe cei nouă leproși vindecați de Mîntuitorul Iisus Hristos care n-au mulțumit binefăcătorului lor din cauza neomeniei lor și să nu aprecieze gestul celui care n-a uitat să mulțumească binefăcătorului său. Așadar din cei zece vindecați numai unul s-a gîndit să-și îndeplinească datoria lui morală, mulțumind binefăcătorului său. Numai unul, și încă de alt neam. Acesta, spune Sfînta Evanghelie, *„văzînd că s-a vindecat, s-a întors slăvind pe Dumnezeu cu glas mare..."* (Luca 17, 15), devenind, peste timp, exemplu pozitiv de felul cum trebuie să se poarte un om, mai ales un credincios, cu binefăcătorul său.

Recunoștința este o obligație morală și o însușire pornită din suflet curat. Ea îl înalță pe om, îl apropie de Dumnezeu și de oameni. Noi sîntem datori să ne amintim mereu de înaintașii noștri, de munca lor lăsată nouă moștenire, spre a nu-L supăra pe Dumnezeu, Care ne spune: *„Aduceți-vă aminte de mai marii voștri"* (Evrei 13, 7). Desigur, lui Dumnezeu îi datorăm, în primul rînd, recunoștință și zilnic trebuie să ne întrebăm, ca și psalmistul odinioară, spunînd: *„Cu ce voi răsplăti Domnului pentru toate cîte mi-a dat mie ?"* (Psalm 115, 3).

În al doilea rînd, recunoștința noastră îi cuprinde pe părinții noștri care ne-au dat viață și au știut să ne modeleze sufletul spre a ne dovedi oameni de caracter, cu dragoste de toate comorile spirituale și materiale ale neamului nostru. Recunoștință datorăm și celor care ne-au ajutat și au contribuit la educarea și lansarea noastră în viață, precum și tuturor celor ce ne-au făcut vreun bine. Prin aceasta contribuim la buna conviețuire între oameni deoarece *„o binefacere nu are voie să fie uitată niciodată"*. Omul cu suflet și de caracter niciodată nu va fi în stare să *„arunce cu pietre în fîntîna din care și-a potolit setea"*, spune un proverb.

Așa se cuvine, așa este omenește și creștinește. Ați auzit însă că procentajul unor astfel de oameni este foarte mic. Din zece vindecați, numai unul și-a dovedit recunoștința. Ceilalți nouă și-au văzut de drum, uitînd repede pe Cel care le-a făcut atîta bine. Dreptate avea un vechi înțelept să spună că: *„Recunoștința îmbătrînește repede"* (Aristotel). De cîte ori n-am avut și noi ocazia să întîlnim pe cineva care ne-a făcut cîndva un bine fără să ne amintim de fapta lui!

Este cu adevărat om cu suflet mare cine știe să fie recunoscător binefăcătorului. De cîtă recunoștință a dat dovadă Mîntuitorul Iisus Hristos Care, ori de cîte ori isprăvea ceva, nu întîrzia să mulțumească lui Dumnezeu, spunînd: *„Îți mulțumesc Părinte că M-ai ascultat"* (Ioan 11, 41). După modelul Mîntuitorului, bunii creștini făceau același lucru. Voievodul Moldovei, Ștefan cel Mare, de cîte ori biruia pe dușmani, nu uita să ridice lăcaș de închinare în semn de mulțumită lui Dumnezeu. Cîtă recunoștință față de bătrîna lui mamă a dovedit și Mitropolitul Iacob Stamate al Moldovei, atunci cînd, la instalarea sa, o așează pe mama lui de-a dreapta (o țărăncuță cu opinci și cu catrință de prin părțile Năsăudului), spunînd celor de față: „Laudele aduse nu mi se cuvin mie, ci acestor mîini bătătorite de muncă,

acestui chip obosit de griji care a știut să insufle dragostea de tot ce are mai sfînt neamul nostru". Ne impresionează comportarea unui astfel de fiu, dacă ne gîndim la cei care în loc de recunoștință își lovesc părinții și-i batjocoresc, amărîndu-le bătrînețile. De fapt, oamenii se cunosc după felul cum înțeleg să se comporte, și nu după alte criterii. Un om de omenie își cunoaște îndatoririle sale și nu renunță la ele pentru a nu-l supăra pe Dumnezeu și a nu-și pierde din valoarea sau din demnitatea sa.

Să ne ferim, deci, de greul păcat al nerecunoștinței, pentru a nu ne asemăna cu cei despre care Sfînta Scriptură spune : *„Pînă primesc sărută mîna binefăcătorului și cu glas umilit fac făgăduință..."* (Sirah, 19, 5), ca apoi să uite repede, confirmînd spusele înțeleptului din vechime că *„recunoștința îmbătrînește repede"*.

Sfînta noastră Biserică, prin îndemnul Sfîntului Apostol Pavel către toți cei botezați, propovăduiește stăruitor : *„Mulțumiți tuturor pentru toate. Mulțumiți celor ce vă fac bine și rugați-vă pentru dînșii"*. În felul acesta veți binemerita cinste, răsplată și laudă de la Dumnezeu și de la oameni. Amin.

Pr. Gh. SOLCAN

LA DUMINICA ÎNFRICOȘATEI JUDECĂȚI

„Noi toți trebuie să ne înfățișăm înaintea scaunului de judecată a lui Hristos, ca fiecare, după faptele sale cele săvîrșite în trup, să primească, ori bine, ori rău"
(II Corinteni 5, 10 ; Romani 14, 10)

Unul dintre adevărurile fundamentale ale credinței noastre ortodoxe este cel privind a doua venire a Mîntuitorului Iisus Hristos, cînd va veni să judece viii și morții. În Vechiul Testament vorbesc, cu multă tărie, despre acest fapt Profeții, în Noul Testament, Evangheliștii, iar învățătorii Bisericii vorbesc în scrierile lor cu mare cutremur despre a doua venire a lui Hristos. Atunci Dumnezeu va face o judecată și o răsplată dreaptă: cei răi își vor primi cuvenita pedeapsă iar cei buni cuvenita răsplată: „Cei ce au făcut cele bune spre învierea vieții, iar cei ce au făcut cele rele spre învierea judecății" (Ioan 5, 29). De aceea Dumnezeu nu pedepsește în această viață pe toți cei răi și nici nu încununează pe toți cei buni, ca să știm că aceasta o va face la judecata viitoare.

Cîți oameni buni nu par răi în ochii lumii, din pricina simplității lor și a nerăutății lor ? Și cîți răi nu par buni în ochii lumii din pricina fățărniciei lor viclene ? Și cu toate că Dumnezeu, spre a-și arăta dreptatea Lui, a pedepsit pe mulți păcătoși, ca pe Faraon și pe Antioh, și a eliberat pe mulți nevinovați, ca pe Iosif și pe Suzana, totuși cei mai mulți oameni păcătoși, în toată viața lor, s-au bucurat de cinste și de slavă, iar cei mai mulți oameni nevinovați au murit în necinste și în insultă. Dumnezeu însă este drept și prin urmare trebuie să facă cunoscut, la judecata întregii lumi, care a fost adevărata răutate, care a fost adevărata virtute și să strălucească adevărul lucrurilor. Deci, pentru ca să se arate dreptatea lui Dumnezeu, trebuie să fie o judecată viitoare la care ne vom înfățișa cu toții înaintea înfricoșătorului scaun de judecată, ca să fim judecați fiecare pentru cele ce am făcut, fie bune, fie rele. Despre aceasta spune Sfîntul Apostol Pavel: „Cu toții trebuie să ne înfățișăm înaintea scaunului de judecată a lui Dumnezeu, ca să ia fiecare după cele ce a făcut, fie bine, fie rău" (II Corinteni 5, 10).

Creștinilor, cum să nu ne tulburăm, cum să nu ne temem, cum să nu ne gîndim că are să vină un timp cînd noi, din mormîntul nostru, vom auzi glasul trîmbiței, iar acesta va fi glasul lui Dumnezeu, Care ne cheamă la judecată. Atunci vom învia, îmbrăcați cu trupul ce-l purtăm în viața pămîntească; atunci vom ține o carte, care va fi propria noastră conștiință, în care vor fi scrise toate cîte am făcut, cîte am gîndit, cîte am spus în tot

cursul vieții noastre; atunci vom da socoteală amănunțită de toate acestea, fără putință de apărare sau scuză; atunci martorii noștri vor fi cerul și pămîntul, iar judecătorul nostru va fi Dumnezeu. Judecata noastră se va termina cu o hotărîre, sau de viață veșnică în rai, sau de muncă veșnică în iad.

Ziua judecății este numită ziua trîmbiței și strigării. Și va trimite pe îngerii săi cu trîmbiță cu glas mare. Iar Sfîntul Apostol Pavel spune că aceasta va fi „într-un minut într-o clipeală de ochi, întru trîmbița cea de apoi; pentru că va trîmbița și morții se vor scula, nestricăcioși". „Înfricoșat este glasul trîmbiței aceleia, la care se vor supune toate stihiile cerului și pămîntului, care despică pietrele, deschide mormintele, descoperă cele mai dedesubt, zdrobește și sfărîmă porți de aramă și dezleagă și risipește legăturile morților". Iar acest sunet al trîmbiței va începe cu puțin timp înainte de înviere. Acest glas are să se audă sus în văzduh, și va răsuna în întregul văzduh, și cu groază și cu multă înfricoșare va zice tuturor: „Sculați-vă oamenilor și veniți la înviere". Acest glas și această trîmbiță va răsuna în așa fel cum nu s-a mai auzit de la întemeierea lumii și pînă în ceasul acela. Glasul acesta va ajunge și pînă la cer, ca să se pogoare de acolo fericitele suflete ale drepților; dar va ajunge și pînă la iad, ca să scoată de acolo ticăloasele suflete ale păcătoșilor. Trîmbița aceasta va deschide toate mormintele și va învia trupurile celor adormiți și le va aduna din cele patru părți ale lumii pentru înviere.

Atunci vor învia toți morții: toți pe care i-a îngropat pămîntul, pe care i-a înecat marea, pe care i-a ars focul, pe care i-au mîncat peștii, fiarele sau păsările cerului; toți cîți s-au născut din timpul lui Adam pînă atunci, bărbați, femei, copii, tineri, bătrîni, drepți și păcătoși. Toți vor învia cu aceeași vîrstă și stare, numai cu singura deosebire a faptelor proprii. Toți vor lua îmbrăcămintea trupului lor de mai înainte, toți vor fi chemați la marea și înfricoșata judecată. „Și am văzut, spune Ioan, pe cei morți, mici și mari, stînd înaintea lui Dumnezeu; marea a dat pe cei morți în ea; iar moartea și iadul au dat pe cei morți în ele și au fost judecați, fiecare după faptele lor" (Apocalipsă 20, 12-13).

Mintea noastră cîte n-a cugetat, iar limba noastră cîte n-a vorbit. Dar voința noastră, atît de ușor îndreptată spre rău, cîte n-a făcut. Atunci toate cîte am păcătuit cu limba pînă la cuvîntul nefolositor, cîte am păcătuit cu mintea, chiar cele mai mici gînduri, toate, cum s-au săvîrșit, unde s-au săvîrșit și cînd s-au săvîrșit, se vor arăta înaintea ochilor noștri și ai întregii lumi. Atunci se va vădi ceea ce era fățărnicie și părea că este virtute; ceea ce era invidie și părea rîvnă; ceea ce era viclenie și părea prietenie; ceea ce era clevetire și părea că este îndreptare. S-a săvîrșit vreo viclenie, vreo calomnie? O vorbire de rău? Atunci se va arăta gura care a plăsmuit-o. Atunci va fi descoperit înșelătorul.

Toate vor fi cercetate, nu numai cele mari, dar și cele mici. „Cele mai mici dintre faptele noastre vor fi aduse spre a fi cercetate", spune Sfîntul Grigorie de Nyssa. Va fi cercetat tot ce am greșit cu mintea, chiar gîndurile cele mai mici; tot ce am greșit cu gura, chiar și vorba deșartă; tot ce am greșit cu fapta, chiar și cele mai ușoare greșeli; toate, de la cel dintîi, pînă la cel din urmă. Nu vom putea ascunde nici unul, așa cum le ascundem acum de ochii oamenilor și chiar de ai duhovnicului. Toate se vor arăta sub aceeași înfățișare și în aceleași împrejurări, așa cum s-au săvîrșit.

Acum, în această viață, se săvîrșesc multe fapte care sau sînt complet necunoscute sau, dacă sînt cunoscute, nu știm cine le-a făcut. Pe cîte nu le acopere noaptea, pe cîte pustiul, pe cîte taina? Și lucrul cel mai grav este atunci cînd este osîndit un nevinovat, iar vinovatul rîde. Aici este mult întuneric. Dar acolo, cînd Dumnezeu va lumina cele ascunse de întuneric, atunci se vor arăta toate, „fiecare faptă așa cum a fost rostită și săvîrșită". Pe toate le va judeca singurul Dumnezeu, plin de mînie și fără de milă. Gîndește-te acum, omule, dacă mai poți spune vreun cuvînt.

Proorocul Daniil, în profeția sa și Sfîntul Ioan Teologul, în Apocalipsă, spun că în ziua Judecății se vor deschide cărțile. Cărțile acestea sînt acelea în care sînt scrise toate faptele săvîrșite în întreaga noastră viață. Și se pare că sînt două cărți: în una sînt scrise faptele rele săvîrșite de noi, păcatele noastre, iar în alta faptele bune săvîrșite de noi, virtuțile noastre.

Mai întîi se deschide cartea care cuprinde păcatele noastre. Pe o parte a cărții este scris păcatul ce l-am săvîrșit, împrejurările în care l-am săvîrșit, timpul, locul și altele. Dacă pe partea cealaltă a cărții este scris, este însemnat că am mărturisit păcatul acela, că am făcut cuvenita pocăință prin rugăciuni, post, milostenie, după canonul rînduit, dreptatea lui Dumnezeu nu ne cere socoteală de acel păcat. Este scrisă datoria, dar este scrisă și răscumpărarea. Astfel, dacă în viața de aici ne mărturisim cum trebuie, să nu ne temem de Judecata viitoare. „Dacă vom putea în viața de aici să ne spălăm prin mărturisire de păcatele noastre, mergem dincolo curați de păcatele noastre", spune Sfîntul Ioan Gură de Aur. Totul este, ca mărturisirea ce o facem să fie bine făcută. Să nu ne mărturisim numai din obicei, ci din zdrobirea inimii. Căci să știți că vom da socoteală de tot păcatul ce l-am făcut, dar și de mărturisirea păcatului pe care n-am făcut-o cum trebuie. Vai de noi dacă la judecata viitoare datoria noastră va fi deschisă, iar păcatul nostru nerăscumpărat.

Sfinții Părinți și marii teologi împart toate păcatele în patru categorii. Prin urmare sînt patru feluri de păcate. Pentru fiecare din ele orice om va da răspuns amănunțit în fața lui Dumnezeu în ceasul judecății.

Primul fel de păcate sînt acelea pe care le-am făcut noi înșine. Al doilea fel de păcate sînt acelea pe care le-am prilejuit de le-au făcut alții. Adică am îndemnat sau am dat prilej altora să păcătuiască. Al treilea fel de păcate sînt faptele bune pe care nu le-am făcut. Al patrulea fel de păcate sînt faptele bune pe care n-am lăsat pe alții să le facă.

Deci, în primul rînd, vor fi judecate relele pe care le-ai făcut, prin fărădelegile tale, prin nedreptățile tale, prin desfrînările tale și prin toate păcatele tale mari și înfricoșate. Pentru ca să capeți iertare de păcatele tale, Dumnezeu ți-a rînduit în această viață un mijloc foarte ușor. Dacă te-ai fi mărturisit, ai fi fost iertat. Dar n-ai făcut-o. Ai știut-o și n-ai făcut-o. Ți-au spus-o preoții și duhovnicii și n-ai făcut-o. Ai trăit atîta vreme și ai avut atît timp s-o faci și n-ai făcut-o. Te întreb: Ai în aceasta vreun cuvînt de apărare înaintea lui Dumnezeu?

În al doilea rînd, vom fi judecați pentru relele pe care le-am prilejuit de le-au făcut alții. Unul n-a vrut să fie martor mincinos, altul n-a vrut să fure, dar tu l-ai îndemnat. Unul n-a vrut să bea sau să înjure, tu l-ai atras de partea ta și l-ai făcut să păcătuiască. Tînărul acela sau tînăra aceea nu cunoștea nici un păcat, nici un viciu, era ca o floare în vîrstă și nevinovăție. Tu l-ai atins, l-ai vestejit. Cuvintele tale și discuțiile tale i-au otrăvit auzul și i-au stricat moravurile cele bune. Erai căsătorit și te duceai pe la alte femei, ca să-ți satisfaci poftele tale. Erai tată și ai fost pentru copiii tăi dascălul răutăților. Erai om și printre ceilalți oameni ai fost pilda pierzării. Dacă ar fi să fii pedepsit numai tu, n-ar fi poate așa de greu, căci tu ești stăpînul propriului tău suflet. Dar să pedepsești și pe alții prin sfatul tău, prin scandalul tău, prin exemplul tău? Te întreb: Ai pentru aceasta vreun cuvînt de apărare înaintea lui Dumnezeu?

În al treilea rînd ai să fii judecat pentru faptele tale bune, pe care nu le-ai făcut. Dumnezeu ți-a dat multe bunătăți naturale și duhovnicești. Erai deștept, puteai să ajungi îndreptar de virtute și înțelepciune, dar te-ai abătut spre pierzare. Aveai posibilități să faci mult bine văduvelor, orfanilor, bătrînilor ca să-i ajuți, dar nu te-a lăsat lăcomia de avere. Virtutea și sfințenia erau pentru tine un lucru cu neputință. Atîta vreme, atît timp prețios s-a cheltuit în răutăți, s-a pierdut în zadar, timp în care puteai să faci atîta bine, dar n-ai făcut nimic. Te întreb: Ai în aceasta vreun cuvînt de apărare înaintea lui Dumnezeu?

În al patrulea loc ai să fii judecat pentru faptele bune pe care n-ai lăsat să le facă alții. Unul voia să meargă la biserică, să asculte sfînta slujbă, să se mărturisească, să facă un bine sufletului său, dar răutatea ta nu l-a lăsat. Altul voia să facă un bine spre folosul multora, dar invidia ta l-a împiedicat. Te întreb: Ai în aceasta vreun cuvînt de apărare înaintea lui Dumnezeu?

Dar să închidem această carte care cuprinde păcatele tale și s-o deschidem pe cealaltă care cuprinde virtuțile tale. Gîndești că ai făcut în viața ta vreun bine?

Dacă Dumnezeu ne-ar fi făcut acest mare bine ca la a doua venire să nu ne judece pentru păcatele noastre, să ni le treacă cu vederea, ci

să ne judece numai pentru virtuțile noastre, credeți că am fi găsiți vrednici de paradis ? Credeți că am fi găsiți vrednici să auzim acele fericite cuvinte : „Veniți, binecuvîntaților Părintelui Meu, de moșteniți împărăția care este gătită vouă de la întemeierea lumii“ (Matei 25, 34) ?

Dar să vedem care sînt acele virtuți pe care le-am făcut. Am mers duminica la biserică. Da, am mers. Dar în timp ce preotul se ruga, în timp ce se săvîrșea dumnezeiasca slujbă, noi stăteam de vorbă cu vecinii. Virtute e aceasta? Ne-am rugat. Da. Dar cînd se rugau buzele noastre, unde era mintea noastră? Virtute e aceasta? Am făcut milostenie. Da. Dar cîtă? Foarte puțină. Și poate că și aceea puțină ai făcut-o ca să ai mai multă laudă de la oameni decît răsplată de la Dumnezeu. Virtute e aceasta? Ai postit. Da. Asta ni-i virtutea noastră cea mai mare. Dar pe cînd posteai și te înfrînai de la carne, pește, brînză te-ai înfrînat de la patimi, ură, dușmănie și vorbire de rău? Te-ai înfrînat de la patimile trupului? Virtute e asta? Nu mîncăm de dulce, dar înghițim pe aproapele. Virtute e aceasta? Te-ai mărturisit, dar de cîte ori te-ai mărturisit, te-ai îndreptat oare vreodată de păcatul săvîrșit? Te-ai căit, te-ai îndreptat? Virtute e aceasta? Acestea sînt faptele bune pe care le-ai făcut. Și vrei să ai cu acestea vreun cuvînt de apărare înaintea lui Dumnezeu? Cu aceste virtuți vrem să ne desfătăm în paradis? Să arătăm o singură faptă bună desăvîrșită, bună în toate privințele. Din cei 40, 50 sau 60 de ani care i-am trăit, să arătăm o singură zi, un singur ceas pe care să-l fi dăruit în întregime lui Dumnezeu. Unde este o astfel de zi sau un astfel de ceas? Și dacă noi nu avem alte virtuți decît acestea ce ni se par virtuți, atunci vai de noi la a doua venire a lui Hristos.

Atunci se va auzi acea voce atotputernică, care va zice : „Eu sînt Dumnezeu pe care L-ai insultat cu vorbele tale rușinoase, pe care L-ai vîndut prin dobînzile tale, pe care L-ai rănit cu desfrînările tale, pe care L-ai răstignit cu păcatele tale. Eu sînt Acela al Cărui nume l-ai hulit, a Cărui lege ai disprețuit-o, al Cărui sînge l-ai călcat în picioare. Eu sînt Acela pe Care de atîtea ori L-ai răstignit pe cruce, de cîte ori te-ai împărtășit cu nevrednicie. Acum să vezi și să cunoști pe Dumnezeu pe care mai înainte nici nu-L vedeai, nici nu-L cunoșteai.

Viața Fiului Meu a fost cu mult mai de preț decît toate viețile oamenilor și ale îngerilor la un ioc. Viața Lui am dat-o spre moarte. Sîngele Fiului Meu era cel mai scump mărgăritar al raiului. L-am vărsat tot pe pămînt. Dragostea pentru Fiul Meu era mai călduroasă decît toate flăcările care sînt aprinse în inimile serafimilor. Am părăsit-o. N-aveam altceva mai de preț, nici mai scump, nici mai iubit decît pe Fiul Meu. L-am jertfit pentru tine ca să te scot din robia păcatului. Nu era de ajuns aceasta ca să te facă să cunoști ura ce o am pentru păcat ? Și tu vii, încărcat de păcate, înaintea ochilor mei? M-ai îndemnat, prin păcatele tale, să-Mi dau la moarte pe Fiul Meu. Acum mă îndeamnă Fiul Meu să te judec pentru moartea Lui. Și acum omule, gîndește-te, că dacă n-a cruțat pe Fiul Său, te va cruța pe tine, dușmanul Lui? Gîndește-te care va fi sentința cea din urmă ? Nu cumva va fi aceasta; „Pleacă de la Mine, blestematule, în focul cel veșnic, gătit diavolului și îngerilor lui“ (Matei 25, 41) ?

Cît este de înfricoșată judecata lui Dumnezeu. Cît este de înfricoșătoare sentința Sa: „Du-te de la Mine“ ! Și acum, frate și soră, te sfătuiesc, te rog, te conjur, să fugi de o astfel de sentință, de o astfel de judecată. Este oare cu putință? Prin ce mijloc? Da, este cu putință. Ascultă. Dacă vrei să auzi cu multă bucurie și veselie trîmbița aceea, în acea înfricoșată zi, în care va suna dumnezeiască dreptate, ascultă de pe acum trîmbița pocăinței, pe care dumnezeiasca milostivire o sună în urechile tale în fiecare zi. De cîte ori singur în cămara ta citești cele sfinte, de cîte ori stai la slujba bisericească, de cîte ori auzi dumnezeiasca Liturghie, de cîte ori mărturisești păcatele tale, de atîtea ori socotește că prin darul Sfîntului Duh răsună în sufletul tău acel glas al dumnezeiești trîmbițe: „Ceasul nostru este ca să ne deșteptăm din somn“ (Romani 13, 11). Iar Proorocul David ne sfătuiește pe noi așa: „Astăzi de veți auzi glasul Lui să nu vă învîrtoșați inimile voastre“. N-a zis, de veți auzi Paștele, sau Nașterea lui Hristos; n-a zis, dacă după o lună sau o săptămînă, nici mîine, ci, astăzi dacă veți auzi glasul Lui, adică glasul trîmbiței dumnezeiești milostiviri, care vă deșteaptă la viață, la desăvîrșire, la mîntuire și la dar, „nu vă învîrtoșați

inimile voastre și nu vă astupați urechile voastre" căci mare primejdie urmează pentru cel ce se va arăta sau neascultător, sau surd, la strigarea acelei trîmbițe și la acel glas care zice : „Privegheați și vă rugați, fiți gata, că nu știți în care ceas vine sfîrșitul, pocăiți-vă și vă gătiți, ca să întîmpinați pe mirele sufletelor voastre. Treziți-vă din somnul păcatelor, aprindeți candela prin pocăință și milostenie".

Creștine, întoarce-te, îndreaptă-te, pocăiește-te, spală-ți prin mărturisire păcatele tale și vino să mergem acolo curați, ca să auzim și noi fericitul glas: „Veniți binecuvîntaților Părintelui Meu de moșteniți împărăția care este gătită vouă de la întemeierea lumii" (Matei 25, 34).

Protos. Clement IACOB

LA SFÎNTUL ANTONIE CEL MARE

„Pe îngerul cel de pe pămînt și omul lui Dumnezeu în ceruri, buna podoabă a lumii, desfătarea bunătăților și a faptelor bune, lauda pustnicilor, pe Antonie să-l cinstim..."

(Stihiră de la Vecernia zilei)

Luna ianuarie este foarte bogată în sfinți, este, putem zice, și luna Teofaniei, cînd Sfînta Treime se arată în lume și în viața Sfinților Ierarhi : Sfîntul Vasile cel Mare, Sfinții Atanasie și Chiril, Sfîntul Grigorie de Nyssa, Grigorie Teologul și Sfîntul Ioan Gură de Aur, care strălucesc în lumină dumnezeiască și deopotrivă și în viața Sfinților Cuvioși ca Gheorghe Hozevitul, Teodosie cel Mare, Maxim Mărturisitorul, Efrem Sirul, Pavel Tebeul, Macarie Egipteanul, aureolați de aceeași strălucire cerească. Pe sfinți Dumnezeu îi cinstește, pentru că „Dumnezeu este cu neamul dreptților", spune psalmistul (Psalmul 13, 5) și continuă : „Dumnezeu Cel preamărit în sfatul sfinților" (Psalmul 88, 7), sau: „Adevărul Tău, în adunarea sfinților" și : „Minunat este Dumnezeu între sfinții Săi" (Psalmul 67, 36).

În ceata cuvioșilor sărbătoriți în această lună se ridică ca o coloană de foc, chipul Sfîntului Antonie, numit cel Mare, pentru faptele lui mari și pentru înălțimea sfințeniei; el este considerat „părintele monahismului". Acest sfînt nu trebuie confundat cu Antonie de Padua, născut în anul 1195, în Lisabona făcînd parte din ordinul franciscanilor și trăitor în mai multe mănăstiri din Italia, care a murit în anul 1231.

Sfîntul Antonie cel Mare s-a născut în Como, în centrul Egiptului, lîngă Eracleea, în anul 251. De mic se va arăta vas al alegerii și locuință a Duhului Sfînt: se ruga mult, postea, făcea milostenii și era foarte smerit. Părinții lui fiind creștini buni i-au dat o educație aleasă, ferindu-l de întîlniri păgubitoare sănătății lui sufletești. În sărbători, mai ales, mergea la biserică și asculta, cu mare atenție, Sfînta Liturghie. Într-o zi aude cuvintele Sfintei Evanghelii: „De voiești să fii desăvîrșit du-te, vinde averea ta, dă-o săracilor și vei avea comoară în cer" (Matei 19, 21) și „Nu vă grijiți ce veți mînca". Nu stă mult pe gînduri, își împarte averea la săraci, pentru că părinții îi muriseră, și el, cu sora sa mai mică, se retrage în pustie, cînd avea doar 20 de ani, ducînd acolo cea mai aspră viață de pustnic. Viața lui, în amănunțime, a fost scrisă de Sfîntul Atanasie cel Mare, ucenicul său, și este model de „biografie a unui sfînt". Scrierea a ajuns și la Roma și astfel a fost cunoscut monahismul egiptean și-n acele părți. Sfîntul Antonie a trăit în mai multe mănăstiri. Se retrage, spre mai multă liniște, pe malul Mării Roșii, pe un munte înalt. Aici taie, în stîncă, două chilii și roagă pe ucenici să-i aducă o sapă și puțin grîu, pe care îl seamănă ca să-și asigure existența; în același timp împletea și la rogojini. Odată a

observat că lucrează cu el și un tînăr; era îngerul lui Dumnezeu, care îl ajuta și-l încuraja la lucru.

În anul 305, se pogoară din munte și înființează o mănăstire, în care se adună mulți frați, din multe părți și toți erau un cuget și o simțire și la rugăciune și la muncă, în diferite ascultări. El, deși marele stareț, era foarte simplu îmbrăcat, cu un sac iar pe deasupra purta un cojocel. Spre sfîrșitul vieții s-a retras în pustiul Tebaidei, unde și aici era cercetat de mulți monahi, cărora le dădea sfaturi, de episcopi, preoți, pelerini, suferinzi de diferite boli trupești și sufletești, săraci și bogați. A venit la el și împăratul Constantin cel Mare cu fiii lui, cerîndu-i să se roage pentru ei și de multe ori i-au scris scrisori. Ca un bun păstor, el pe nimeni nu respingea, toți aflau la el îmbărbătare și mîngîiere.

Metoda vieții din pustie, instituită de el, consta din rugăciune, austeritate, singurătate, sacrificiu, smerenie, muncă etc. și această metodă a fost adoptată de întreaga pleiadă de pustnici și din Egipt și din alte părți. Influența Sfîntului Antonie a fost foarte mare și asupra contemporanilor și asupra Bisericii, cuprinzînd întreg Orientul. Marele eremit, deși iubea pustia, nu s-a rupt nici de societate, de semeni ; cu trupul era departe de ei, dar cu sufletul era totdeauna cu ei și se ruga pentru ei. Nici un pustnic nu s-a dovedit egoist, să nu-l intereseze nevoile oamenilor, ci ei, pustnicii, s-au retras ca să fie mai aproape de Iisus Hristos, ca să-i poată ajuta și mai mult, prin slujirea lor, pe oameni.

El a fost pentru toți părinte, frate, prieten, sprijin, un far luminos în călăuzirea vieții spre bine și adevăr. Sinaxarul zilei remarcă : „Sfîntul Antonie a ajuns cel dintîi îndrumător și dascăl al vieții de obște și numai el singur a atins hotarul cel mai desăvîrșit al pustniciei și aflîndu-se în trup muritor se depărta de cele lumești".

Sfîntul Antonie cel Mare aproape avea să dobîndească și cununa de mucenic căci, în anul 311, izbucnind crunta persecuție împotriva creștinilor dezlănțuită de împăratul Maximin Daia, el, deși iubea pustia, iese cu crucea în mînă și cu un toiag sprijinindu-și bătrînețea și merge în orașul Alexandria încurajînd pe mulți creștini șovăielnici; merge și la cei închiși pentru Hristos și-i îndeamnă să moară pentru dreapta credință. Mai mult, merge și în fața tribunalelor de judecată a mucenicilor, fără frică și mărturisește că Mîntuitorul este singurul Dumnezeu adevărat. Dar cînd era gata pentru această cunună persecuția încetează și el, trist că a pierdut-o, se întoarce în pustie. Dar nu stă mult, ci iarăși se întoarce în orașul amintit, întărind Ortodoxia împotriva arienilor, care negau Dumnezeirea Fiului. El aici a fost chemat de mai mulți Sfinți Părinți, care nu mai puteau ține piept acestor ereziarhi îndrăzneți, și a ținut mai multe cuvîntări arătînd că Fiul este Dumnezeu de aceeași ființă și putere cu Tatăl și nu este o făptură creată.

Mulți auzind că a sosit marele pustnic s-au adunat să-l vadă zicînd: „Voim să vedem pe omul lui Dumnezeu". Ei au mărturisit credința cea adevărată, părăsind arianismul, iar mulți păgîni au venit la Hristos și s-au botezat. Iată și a doua cunună a Marelui Antonie, pe cea de apologet, nu numai de mucenic. El, de altfel, era mucenic, ca pustnic : mucenicia înfrînării, numită „mucenicia albă".

Sfîntul Antonie cel Mare, prin smerenie, rugăciune și post permanent a dobîndit și darul facerii de minuni : vindecarea bolnavilor, cunoașterea gîndurile oamenilor, prevederea viitorului și alungarea diavolilor, făcîndu-i neputincioși. Se cunosc ispitirile acestui sfînt al pustiei. Dar el nu numai a învățat, prin viu grai, ci a și scris multe epistole adresate și persoanelor particulare și conducătorilor din mănăstiri, dîndu-le sfaturile necesare mîntuirii: să iubească pe Dumnezeu și pe oameni și să trăiască în pace.

În Filocalie (vol. I), din opera lui se redau 170 de capitole foarte interesante, din care redăm cîteva idei: *„Omul fiind neprins de patimi este liber"* (cap. 18); *„Să nu ne mîniem"* (cap. 62), sau; *„Înfrumusețarea sufletului prin fapte bune, virtuți, credință în Dumnezeu"* (cap. 162). În cap. 71 ne îndeamnă : *„Să nu ne adunăm lucruri de prisos"*, deci să fim cumpătați, iar în cap. 170 ne îndeamnă la veghere și rugăciune. În cap. 32, Sfîntul Antonie vorbește despre „virtute" și arată : „Virtutea sufletului este singura

avere sigură care nu e furată și care după moarte mîntuiește pe cei ce au dobîndit-o". Vom vorbi în continuare despre *virtute*, dar nu înainte de a arăta că Sfîntul Antonie cel Mare a murit în anul 356, în vîrstă de 105 ani și trupul lui s-a proslăvit în Sfinte Moaște, care au fost găsite în anul 561 și aduse cu mare pompă la Alexandria, iar în 653 la Constantinopol. Ultimele lui cuvinte au fost : „Rămîneți cu bine, copiii mei".

Sfîntul Antonie cel Mare a fost împodobit de virtuțile creștinești. Cuvîntul „virtute" este de origine latină *(virtus)* și înseamnă forță, putere, tărie, pentru că în calea virtuții stau multe piedici pe care credinciosul trebuie să le învingă. Ni se cere deci o permanentă luptă pînă ajungem la desăvîrșire, la plinătatea „bărbatului desăvîrșit". Știm cum se luptă vulturul pentru a sta pe stînca înaltă, în vijelii mai ales și, de cade, iarăși se urcă, cu multă trudă. Tot așa se cere și creștinului să lupte pînă la biruință și încununarea sa de la Dumnezeu.

Cuvîntul virtute, în sens teologic, îl găsim de patru ori în Noul Testament și de foarte multe ori în sens moral. Să dăm și o definiție a virtuții: „Virtutea este practicarea neîntreruptă a binelui..., deprinderea de a trăi conform legii morale sau conștiinței", iar după Sfîntul Grigorie de Nyssa virtutea este dispoziția spre săvîrșirea binelui, a lucrurilor bune, conformarea vieții omului cu voința lui Dumnezeu.

În promovarea virtuții ne gîndim la doi factori determinanți: factorul natural (ontologic), firea bună sau rea a persoanei umane și mediul înconjurător: familie, școală, contacte, studii etc. În familie mai ales se învață cinstirea de Dumnezeu, respectul față de semeni, de părinți, dreptatea, mila, bunătatea, respectul față de oameni și chiar față de natura înconjurătoare. Ea nu trebuie să fie stricată, poluată; mulți din acești factori educativi se adîncesc în școală și prin lecturile de cărți bune.

Virtutea nu-i numai cunoașterea binelui (Socrate), o teorie, ci practicarea binelui. Poți să cunoști ce trebuie să faci, îți cunoști datoria, dar n-o împlinești, ca preotul și levitul din Vechiul Testament, care n-au ajutat pe cel căzut între tîlhari, cu alte cuvinte nu au fost virtuoși. Oare nu zice și Sfîntul Pavel că „nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl săvîrșesc" (Romani 7, 19)? În practicarea virtuții un rol mare îl au deprinderile bune, care sînt a doua natură, pentru fiecare dintre noi.

În virtutea creștină menționăm și factorul „har" primit de fiecare credincios în urma Jertfei Mîntuitorului de pe Golgota prin Sfintele Taine ale Bisericii și fără de care nu putem să fim virtuoși rămînînd mai departe în păcatele noastre. Așadar, pentru creștin, încununarea cu virtuți implică harul sau ajutorul lui Dumnezeu și străduința noastră permanentă spre desăvîrșire. Păcătuind, putem pierde acest har și atunci nu mai putem fi virtuoși. Omul virtuos, cum știm, este un om nou-născut prin Taina Sfîntului Botez, întărit și sfințit prin celelalte Taine: Mirungere, Spovedanie, Euharistie etc. Începutul l-a făcut Domnul, cum arată și cîntarea: „Cîți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și îmbrăcat", iar la acest început omul adaugă străduința sa, ajutat de harul divin în toată viața sa. Luptă cu ispitele, cu diavolii, luptă „pînă la sînge" (Evrei 12, 4), cum spune Sfîntul Pavel, cu post și rugăciune, smerenie și jertfire și alte fapte bune, în fruntea lor, coroană strălucitoare stînd milostenia.

Virtuțile sînt de două feluri : 1. *teologice*, care au ca obiect pe Dumnezeu și care la rîndul lor, sînt trei: credința, nădejdea și dragostea și 2. *virtuți morale*, care au ca obiect pe aproapele și pe noi înșine. Acestea se mai numesc și *cardinale*, pentru că ne arată cum să ne purtăm în viață cu aproapele. Ele sînt: înțelepciunea, dreptatea, cumpătarea și bărbăția (curajul), din care odrăslesc alte virtuți secundare. Prin virtutea bărbăției biruim păcatul, poftele, pe diavol, ca și Sfîntul Antonie și alți sfinți ; prin cumpătare dobîndim curăția, puritatea și urcăm pe scara valorilor morale pînă la desăvîrșire și asemănare cu Dumnezeu. Trebuie să știm că virtuțile nu se dobîndesc prin învățare ci, mai ales, prin exerciții îndelungate, făcute cu răbdare și osteneală.

O altă împărțire a virtuților, deși virtutea la obîrșia ei este una, ca și sufletul care o produce, este în: virtuți comune, mijlocii și sublime,

care fac pe eroi, apostoli și sfinți. În general, virtutea se măsoară după sforțarea noastră, după luptele noastre duse pînă atingem gradul de perfecțiune, de sfințenie.

Virtutea cuprinde în sine și lumea afectivă, sentimentul: iubirea de Dumnezeu, de aproapele și de orice creatură, cît și voința. În realizarea virtuții ia parte întreg sufletul: intelect, sentiment și voință. Virtutea are o răsplată și pe pămînt, cel ce o săvîrșește are o mulțumire, o bucurie și sufletul lui se simte mult înălțat, vibrează în mod deosebit dar, mai ales, are o răsplată în cer: „Atunci, zice Domnul, cei drepți vor străluci ca soarele, în împărăția Tatălui lor" (Matei 13, 43); și cei drepți și sfinți sînt cei care au fost virtuoși în viață. Omul virtuos, chiar de suferă și mucenicia, are mare mulțumire în suflet că este cu cei drepți, cu adevărul, că este cu Dumnezeu, pentru Care suferă, dar Care îl va încununa în cer.

Virtutea este legată și de credință, de credința cea adevărată și de smerenie. Un creștin oricît ar fi de virtuos își dă seama că este foarte departe de perfecțiunea divină. Cît de bine și de frumos ar fi dacă în lume ar fi numai oameni virtuoși, oameni noi! Alta ar fi fața lumii, a societății; ar domni pretutindeni pacea, dreptatea, adevărul, iubirea, credința și nu ar mai fi războaie, neînțelegeri, răutate și alte rele.

Virtuțile, după forma de exprimare în afară, după lucrarea lor, sînt multe, dar fiecare din ele este o treaptă de înălțare spirituală la fericirea pămînteasc̆ă și cea cerească, cum ne arată și Sfîntul Ioan Scărarul, în opera sa Scara virtuților. În lucrarea lor virtuțile nu au hotar, cum ne arată și Sfîntul Grigorie de Nyssa. El zice: „Virtutea nu are hotar, ca și Dumnezeu, este infinită. Din ce înaintezi în ea, ți se deschide vederea și dorința de a înainta în ea. Nu poți spune atît e binele și mai mult nu. Sînt destul de bun, mai mult nu vreau să fiu". Hotarul virtuții, al binelui, este răul, care te împiedică să mergi mai departe, să lucrezi binele, să te desăvîrșești, să te mîntuiești. „Virtutea are în ea mișcarea înainte", însă virtutea care se împacă cu mărginirea nu mai este virtute. Și în firea omului este sădită această mișcare, această dorință de a săvîrși binele, de a fi virtuos. Și încheie marele Părinte al Bisericii cu cuvintele: „Dumnezeu este virtutea desăvîrșită". Nici nu se poate o răsplată mai mare pentru lucrătorii virtuții decît aceea de a fi asemenea cu Ziditorul, în această lucrare sfîntă, una cu El în har, pe cît este cu putință omului.

„Binele, de altfel, ne deschide orizonturi infinite, ne atrage spre el și noi mereu tindem spre el", căci sîntem creați după chipul lui Dumnezeu, Care este Binele suprem. Însuși Domnul zice: „Fiți, dar, voi desăvîrșiți, precum și Tatăl vostru cel din cer desăvîrșit este" (Matei 5, 48). Este drept, nu putem face tot binele, nu putem împlini toate virtuțile. Să împlinim doar unele dintre ele și este o izbîndă. Să depunem toate sforțările, spre a împlini cît mai multe virtuți, ca să avem o cît mai strălucitoare cunună. Sfîntul Grigorie de Nyssa, după ce a descris virtutea, cu atîtea amănunte, nu rămîne numai la cuvinte, ci ne dă întruchiparea ei în tînărul Moise, cînd era în țara Madianiților. Deși era sărac, un simplu păstor, era foarte bogat în virtute: bun, dăruitor, drept, pașnic și, avînd aceste bogății sufletești, preotul locului îi dă pe fiica sa de soție (Ieșire 2, 16-18).

Ne va da și nouă Dumnezeu nu o soție pămînteasc̆ă, dacă vom fi virtuoși, ci o altă însoțire: logodirea noastră cu Mirele Hristos, viața noastră.

★

La prăznuirea Sfîntului Antonie cel Mare — atît de venerat și de poporul nostru prin biserici și mănăstiri cu hramul lui, slujbe și închinăciuni, privegheri de noapte, icoane cu chipul lui, nume la botez, acatist, slujbe speciale de izbăvire de diavoli — se cade să căutăm și noi să ne pictăm viața noastră cu aceleași culori, ale virtuților, cum a fost pictată viața lui, cu rugăciuni, smerenie, bunătate, credință puternică, iubire de Dumnezeu și de semeni și ajutorarea lor în nevoi, pace, din care facem ozonul trebuitor „respirației" vieții noastre duhovnicești de fiecare zi, muncă osîrdnică, în toate sectoarele de activitate, pentru că virtuțile „sînt singura avere sigură care nu e furată...", zice Sfîntul Antonie.

Sfîntul Atanasie cel Mare are un cuvînt de laudă la Marele Antonie

și zice : „Cine s-a dus la el mîhnit, fără să se întoarcă vesel?“ El, arată Sfîntul Atanasie, a șters lacrimi, a îmbogățit pe cei săraci, a sfătuit pe cei deznădăjduiți, pe tineri cuprinși de patimi și toți s-au vindecat și fiecare „s-a întors cu suflet senin“.

Cîntăm și noi smerit această laudă adusă Sfîntului Antonie de Marele Atanasie al Alexandriei și-i adăugăm și imn de acatist, zicîndu-i :

„Bucură-te frumusețea cea preastrălucită a sfinților;
Bucură-te izgonitorul patimilor omenești;
Bucură-te ridicarea celor căzuți;
Bucură-te al doilea Moise cu faptele;
Bucură-te înger purtător de chip omenesc;
Bucură-te Părinte Antonie“.

Și totdeauna îl rugăm să mijlocească la Dumnezeu pentru noi. Amin.

Protos. Ioasaf GANEA

LA SFÎNTUL MUCENIC TEODOR STRATILAT

Sfîntul slăvitul Mare Mucenic Teodor Stratilat, era de neam din Evhaita din Asia Mică. El întrecea pe mulți prin podoaba sufletului, prin frumusețea trupului și puterea cuvîntului, încît mulți concetățeni doreau să-l aibă prieten și sfătuitor.

Pentru marea lui vitejie și pricepere, ajunsese de tînăr general al oștirii pe vremea împăratului Liciniu, care a domnit între anii 307 și 324. I se încredințase și cîrmuirea cetății Heracleia, de pe malurile Mării Negre. De la această dregătorie i s-a tras și numele de Stratilat care se tîlcuiește „mare dregător“. Viteaz, înțelept și minunat cuvîntător, el se străduia să propoveduiască credința în Hristos și să îndemne pe toți a se lepăda de închinarea la idoli.

Însuși Liciniu dorea să se întîlnească cu Sfîntul, măcar că auzise că este creștin și nu crede în idoli. El se hotărîse să îndemne pe Teodor a se întoarce la păgînism, iar de nu va vrea, să-l piardă cu înfricoșătoare moarte.

Drept aceea, trimițînd de la reședința împărătească din Nicomidia pe unii din ceata lui, le-a poruncit să aducă cu cinste înaintea lui pe mucenicul. Iar ei întorcîndu-se au raportat împăratului că fericitul Teodor a răspuns că mai vîrtos se cade împăratului să meargă la el și încă să aducă și pe zeii lui cei mai mari. Împăratul auzind această invitație, s-a gîndit că poate Teodor dorește să se închine idolilor și, de îndată, merse la cetatea Heracleia, pe care o cîrmuia Teodor.

Iară Sfîntul îmbărbătîndu-se cu vedeniile ce i se trimiseră de la Dumnezeu, auzind că Liciniu este aproape, încălecă și-i ieși înainte, cinstindu-l după cum se cuvine. Iar el dîndu-i mîna dreaptă și întrebîndu-l de sănătate — semne de mare prețuire — au intrat în cetate, aducînd cu sine și idolii de aur și de argint, care reprezentau pe cei mai de seamă zei ai păgînilor. Apoi găzduind într-un palat înalt, l-a îndemnat pe Teodor să jertfească idolilor. Sfîntul ceru de la împărat pe idolii cei mai de seamă ca să-i ia acasă, să-i cinstească întîi în particular, ca apoi să le aducă

jertfe și public, după datină. Împăratul încuviință această cerere, iar el luînd chipurile cele cioplite în aur și argint, le duse acasă. Iar la miezul nopții — atunci cînd se spune că diavolul umblă mai grozav îndemnînd pe oameni la fărădelegi, precum că nu-i vede nimeni — sfîntul dădu o lovitură de moarte vrăjmașului diavol, care îndemna pe păgîni să se închine la lucruri făcute de mînă și sfărîmă idolii în bucăți pe care le împărți săracilor și lipsiților. Iar dacă se făcu ziuă, un slujitor al împăratului, anume Maxentie Comentarisie înștiință pe împărat că a văzut capul Artemidei la un sărac purtîndu-l prin oraș. Auzind împăratul asemenea ispravă, se mînie și dădu poruncă aspră ca Teodor să fie întemnițat. Apoi, scoțîndu-l, a pus de l-au dezbrăcat și fu întins de patru slujitori și bătut cu bice din vînă de bou pe spinare și pe pîntece și-l mai bătură cu măciuci de plumb peste grumaz și-i strujiră trupul. L-au ars cu făclii, l-au frecat cu hîrburi de scoici peste ranele provenite din arsuri și bătăi, aruncîndu-l iar în temniță și băgîndu-i picioarele în butuci, unde-l lăsară nemîncat șapte zile. După aceea iarăși îl scoaseră și-i pironiră pe cruce mîinile și picioarele și-l străpunseră cu un piron de jos pînă la cele dinlăuntru. Alți păgîni din jur îl săgetau în obraz și în ochi. Și rămînînd noaptea pe cruce, i se părea lui Liciniu că a murit. Dar s-a înșelat. Pentru că dumnezeiescul înger fu dezlegat din legături și însănătoșit, cîntînd și mulțumind lui Dumnezeu. Mulți din privitori au crezut în Hristos.

Văzînd toate acestea, împăratul poruncește să i se taie capul. Sfîntul rugă pe slujitorul său Uar să-i ia trupul și să-l ducă în Evhaita și să-l îngroape acolo. Multe lucruri minunate petrecîndu-se acolo și vestea despre puterea credinței sfîntului și despre curajul cu care primise cununa de mucenic răspîndindu-se pretutindeni, veneau creștinii din mari depărtări pentru a se închina înaintea Sfintelor sale Moaște. Iar orașul Evhaita s-a numit după aceea Teodorapoli adică orașul lui Teodor.

Înșiși împărații dreptcredincioși care au cîrmuit împărăția mai tîrziu cinsteau moaștele Sfîntului Teodor. Astfel, împăratul Ioan I a zidit pe la anul 970, o biserică în Evhaita unde a așezat Sfintele Moaște ale mucenicului. Apoi, prin împrejurări necunoscute, ele au ajuns în orașul Mesembria, iar în 1256 au fost duse în Veneția de un corăbier, Iacob Dandali, unde se află și astăzi. Tot în Veneția se află și o statuie a Sfîntului Teodor așezată în vestita piață Sfîntul Marcu. Slujitorul Uar care a fost martor la viața și mucenicia stăpînului său a scris pe larg toate aceste lucruri minunate ale acestui mare Sfînt al Bisericii creștine.

Pr. Laurențiu POPOVICI

CARTE VECHE ROMÂNEASCĂ ÎN BIBLIOTECA EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

La 30 martie 1392, „Io Roman voievod stăpînind Țara Moldovei de la munte pînă la mare“ răsplătea, prin uricul emis la Roman, „în cetatea noastră a lui Roman voievod“, pe una din slugile sale credincioase, cu trei sate situate în valea Siretului. Scris pe pergament, păstrat actualmente la Arhivele Statului din București, acest uric reprezintă cel mai vechi document original intern din istoria Moldovei ajuns pînă în vremurile noastre [1].

La 16 septembrie 1408, printr-un document emis la Suceava, fiul său, Alexandru cel Bun, înzestra biserica „Sfînta Vineri“, „care este în tîrgul Roman, unde zace sfînt răposata mamă a noastră cneaghina Anastasia“, între altele, cu două sate, unul din ele așezat dincolo de apa Moldovei [2]. Această biserică, existentă la 1408, zugrăvită probabil în jurul anului 1415 de zugravii Nichita și Dobre [3], ctitorie mai degrabă a lui Roman I decît a lui Alexandru cel Bun [4], se afla la cetatea lui Roman Vodă, pe locul unde, un veac și jumătate mai tîrziu, mai precis în perioada 1542-1550, a fost construită de către domnitorul Petru Rareș (1537-1538; 1541-1546), doamna Elena, fiii săi, Iliaș, succesor la domnie (1546-1551), Ștefan și Constantin, cu supravegherea episcopului de Roman, Macarie II (1531-1558) [5], actuala biserică episcopală, avînd același hram ca și aceea pe care o substituise.

Un document emis la 30 septembrie 1445, în Tîrgul de Jos (adică la Roman), de către domnitorul Ștefan, fiul lui Alexandru cel Bun, menționează pe preasfințitul mitropolit chir Calist al Romanului [6], despre care se crede că la puțin timp a ajuns în scaunul mitropolitan de la Suceava (1445-1447), că a încetat din viață înainte de 31 iulie 1451 și că a fost înmormîntat la Mănăstirea Neamț [7]. Cît privește vechimea Episcopiei Romanului, ipoteza cea mai plauzibilă ni se pare aceea care plasează întemeierea ei în

---

1. *Documenta Romaniae historica. A. Moldova,* volumul I, București, 1975, p. 3-4, (nr. 2).

2. *Ibidem,* p. 32-34 (nr. 23).

3. *Ibidem,* p. 55-57 (nr. 39).

4. N. Grigoraș, I. Caproșu, *Biserici și mănăstiri vechi din Moldova (pînă la mijlocul secolului al XV-lea).* Ediția a 2-a, revăzută, București, 1971, p. 56 ; Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova,* București, 1974, p. 721.

5. Vezi pisania bisericii, din care numele lui Iliaș a fost însă șters complet ulterior (apărea de trei ori), ca urmare a trecerii sale la mahomedanism.

6. *Documenta Romaniae historica. A. Moldova,* vol. I, p. 367 (nr. 259).

7 Diac. prof. Ioan Ivan, *Un ierarh moldovean, cu numele de Calist, înmormîntat la Mănăstirea Neamț,* în „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, XLVI, nr. 1-2/1970, p. 66-75.

perioada 1408-1413 [8]. Melchisedec este primul care observă că scaunul episcopal de la Roman s-a bucurat mereu de o atenție deosebită, reflectată, între altele, prin unele privilegii acordate în timp episcopilor acestei eparhii și îndeosebi prin calitatea lor de succesori obișnuiți ai mitropoliților Moldovei [9]. Nu trebuie să uităm nici faptul că întîii ierarhi de la Roman sînt numiți ei înșiși destul de frecvent „mitropoliți" în documentele secolului al XV-lea. Dacă această titulatură a avut o acoperire reală în toată perioada prezenței ei în documente sau numai într-o etapă foarte limitată (în vremea domniei lui Ștefan, fiul lui Alexandru cel Bun) este o chestiune insuficient de clară deocamdată [10].

De-a lungul unei istorii întinse pe durata a peste cinci veacuri și jumătate, în fruntea eparhiei Romanului s-au aflat cîteva personalități notabile ale spiritualității românești : *Macarie II*, episcop de Roman între 1531 și 1558, autor al cunoscutei cronici slavo-române scrise din porunca lui Petru Rareș și a marelui logofăt Teodor, după modelul Sinopsis-ului istoric al bizantinului Constantin Manassses; cronica lui Macarie a fost urmată, cum se știe, de cele ale lui Eftimie și Azarie; *Anastasie Crimca*, episcop de Roman între 1606 și 1608, apoi mitropolit al Moldovei, celebru caligraf și miniaturist de la care ni s-a păstrat un număr de nouă manuscrise, autor al imnului religios *Vers de plîngere al omului căzut adresat sufletului său* (în limba slavonă), ctitor al Mănăstirii Dragomirna, unde a avut, se pare, un rol efectiv în ceea ce privește stilul arhitectonic al bisericii mari, o construcție impresionantă prin proporțiile ei neobișnuite (înălțimea în primul rînd), prin armonia acestor proporții, care-i conferă suplețe, distincție, cutezanță, ca și prin elementele decorative inedite; *Dosoftei*, episcop de Roman între 1659 și 1671, apoi mitropolit al Moldovei, autor, între altele, al celebrei *Psaltiri în versuri*, care a văzut lumina tiparului în 1673, la Mănăstirea Uniev din Galiția; ținînd seama de momentul tipăririi și de date ale vieții și activității lui Dosoftei, avem suficiente motive să credem că tălmăcirea versificată a Psalmilor a fost realizată în anii tihniți ai episcopatului la Roman [11]. *Pahomie*, episcop de

---

8. Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului în secolul XV...*, p. 13; Idem, *Catedrala episcopală a Romanului*, „Mitropolia Moldovei și Sucevei" XLIV, nr. 1-2/1968, p. 58.

9. *Chronica Romanului și a Episcopiei de Roman... Partea întăea (de la anul 1392 pînă la anul 1714)*, București, 1874, p. 109-110.

10. Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului în secolul XV...*, p. 40-49.

11. „După 1665 începe să versifice Dosoftei și *Psaltirea* tipărită la Uniev în 1673" *(Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900.* București, 1979, p. 269).

În perioada 1659-1671, cînd Dosoftei, nu numai că se bucura de liniștea de la Roman, dar și traversa o perioadă de maximă forță creatoare (avea între 35 și 47 de ani), au putut fi înfăptuite și alte traduceri, între care așa numitul „Cronograf Danovici", fragmente din *Viața și petrecerea sfinților* etc. Din păcate, astăzi la Roman, în incinta Episcopiei sau în împrejurimile ei. nimic, dar absolut nimic nu amintește contemporanilor noștri că, timp de 12 ani, acolo a trăit, a trudit, a visat și a nădăjduit Ia împlinirea nobilelor sale idealuri, înfăptuind, între altele, primul monument literar în versuri al limbii române, acest mare bărbat al culturii românești a secolului al XVII-lea și al culturii românești din toate timpurile.

Roman între 1707 și 1714, ucenic și colaborator al cunoscutului mitropolit Dimitrie al Rostovului [12]; *Leon Gheuca,* episcop de Roman între 1769 și 1786, apoi mitropolit al Moldovei, „personalitate importantă a mișcării iluministe moldovene", între proiectele căreia figura tipărirea, în traducere românească, a *Aventurilor lui Telemah* de Fénelon și a *Teatrului politic* de Ambrosius Marlianus [13]; *Veniamin Costachi,* episcop de Roman între 1796 și 1803, apoi mitropolit al Moldovei, autor de prefețe cu idei iluministe, traducător, personalitate iluministă prin acțiunile sale de întemeietor și încurajator al școlii și tiparului; *Gherasim Clipa,* episcop de Roman între 1803 și 1826, discipol al lui Leon Gheuca, cărturar iluminist cu studii la Leipzig, bun cunoscător al limbilor franceză, germană, greacă, traducător al unor lucrări notabile în contextul epocii și în același timp semnificative pentru concepțiile sale : *Taina francmasonilor* 1787, traducere din Gabriel Perau, după ediția franceză tipărită la Amsterdam în 1778, *Viața domnului Heruvim de la Ronda,* 1793, traducere după opera lui Lesage, *Bacalaureatul de la Salamanca, Istoria craiului Sfeziei, Carol XII,* 1792, traducere din Voltaire (după editio princeps, 1731), *Critil și Andronicus,* 1794, traducere a două din cele trei părți ale romanului *El Criticón* al lui Baltasar Gracián y Morales, *Istoria Americăi,* 1795 (autor necunoscut). Primele trei reprezintă traduceri directe din franceză, pentru celelalte două au fost utilizate intermediare grecești. Numai *Critil și Andronicus* s-a tipărit (Iași, Tipografia Mitropoliei, 1794), celelalte rămînînd în manuscris [14]; *Melchisedec,* episcop de Roman între 1865 și 1892, militant neobosit pentru unirea principatelor, deputat în Divanul ad-hoc al Moldovei, ministru în primul cabinet al lui Kogălniceanu (1861), membru al Academiei Române (1780), istoric, istoric literar, filolog, erudit teolog, autor, între altele, al unor studii despre Grigore Țamblac și Antim Ivireanul (este primul editor al *Didahiilor),* precum și al *Cronicii Hușilor și a Episcopiei,* a *Cronicii Romanului și a Episcopiei,* lucrări utilizabile cu folos și astăzi, la peste un secol de la apariția lor.

---

12. Ucrainean de origine, pe numele său adevărat Daniil Savici Tuptalo (1651-1709), mitropolit al Rostovului între 1702 și 1709, autor, între altele, a patru volume de vieți de sfinți și a unui cronograf, tradus și în limba română, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, răspîndit, îndeosebi, în mediul bisericesc din Moldova, tipărit la Mănăstirea Neamț în 1837, prin osîrdia egumenului Mardarie și a mitropolitului Veniamin Costachi. Dimitrie al Rostovului a fost trecut în rîndul sfinților la puțin timp după moartea sa (vezi Diomid Strugaru, *Cronografele românești de proveniență rusă,* în *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași,* București, 1965, p. 364-365 ; Idem, *Cel mai vechi cronograf românesc de proveniență rusă,* „Romanoslavica", X, 1964, p. 90-96; Paul Cernovodeanu, *Préoccupations en matière d'histoire universelle dans l'historiographie roumaine aux XVII-e et XVIII-e siècles,* „Revue roumaine d'histoire", IX, 1970, p. 686-687; Idem, *Cronograful Mitropolitului Dimitrie al Rostovului în țările române,* „Mitropolia Olteniei", nr. 5-8, 1970, p. 694; Irineu Crăciunaș, *Episcopul Pahomie al Romanului,* „Mitropolia Moldovei și Sucevei", XXXV (1959), nr. 9-12, p. 627-628.

13. *Dicționarul literaturii române de la origini...,* p. 394-395.

14. *Ibidem, p.* 194-195.

Prin formația, opera, ideile lor, aceste personalități reflectă faze distincte din însăși evoluția culturii românești. Căci, cîtă deosebire, ce salt spectaculos, de pildă, de la Macarie, inițiatorul istoriografiei noastre de coloratură pur bizantină, influențată net de Manasses, la Dosoftei, cunoscător al lui Jan Kochanowski, traducător nu numai al unor scrieri bisericești pentru care a utilizat uneori ediții occidentale contemporane (vezi, spre exemplu, la Biblioteca Academiei Române, ediția venețiană din 1663 a *Vieților Sfinților* a lui Simeon Metafrastul, cu numeroasele adnotări marginale ale lui Dosoftei efectuate în perioada traducerii și tipăririi *Vieții și petrecerii sfinților),* dar și a unor scrieri istorice cum ar fi *Cronograful Kigalas,* adnotat în timpul exilului polon [15], așa numitul *Cronograf Danovici* [16], ambele tălmăcite tot după ediții venețiene recente (primele ediții ale originalelor acestor traduceri — cronografele neogrecești Dorotei și Kigalas — s-au tipărit la Veneția, respectiv în 1631 și 1637), în sfîrșit autor al celei mai vechi traduceri est-europene cunoscute a *Istoriilor lui Herodot* (efectuată după una din edițiile occidentale grecești sau greco-latine apărute pînă în vremea sa) [17], traducător al prologului tragediei *Erofili* a poetului cretan Gheorghios Chortatzis [18].

Sau, cîtă deosebire intre episcopii Pahomie, pe de o parte, Leon Gheuca și Gherasim Clipa, pe de alta. Primul — ucenic al lui Dimitrie Rostovski, trăind și formîndu-se într-o epocă în care vechea influență slavonă lăsa locul influențelor mai noi, greacă sau rusă; ceilalți — pătrunși de idei iluministe și pasionați de scrieri literare și politice ale Occidentului.

Menționarea acestor cîteva repere din istoria Episcopiei Ro-

---

15. Al. Elian, *Dosoftei, poet laic,* „Contemporanul", nr. 21 din 26 mai 1967, p. 3. Un exemplar al ediției grecești din 1650 a Cronografului Kigalas, tipărită la Veneția, se află la Biblioteca Academiei R.S.R., legat împreună cu menționata ediție venețiană din 1663 a *Vieților sfinților.* Și aici se află adnotări ale lui Dosoftei. O parte a adnotărilor existente în cele două tipărituri venețiene s-a publicat de către C. Erbiceanu (vezi *Una din cărțile de pe care și-a făcut studiile și cercetările sale neuitatul Mitropolit al Moldovei Dosoftei,* „Biserica Ortodoxă Română", X, nr. 15, București, 1887, p. 1218-1225.

16. N. A. Ursu, *Dosoftei necunoscut,* „Cronica", XI, 1976, nr. 6, p. 4-5; Doru Mihăescu, *Cronografele românești (cu privire specială asupra tipului Danovici),* Academia Republicii Socialiste România, Memoriile Secției de științe filologice, literatură și arte, seria IV, tomul I, 1977-1978, p. 45-77, tomul II, 1979-1980, p. 127-165.

17. N. A. Ursu, *op. cit.;* Doru Mihăescu, *Une version roumaine d'Hérodote au XVII-e siècle,* „Revue des études sud-est européennes", tome XVI, 1978, nr. 3, p. 529-551, nr. 4, p. 745-770.

18. Al. Elian, *op. cit.; Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900,* p. 300.

manului am considerat-o absolut necesară în perspectiva a ceea ce intenționăm să facem în continuare. Ne propunem ca prin studiul de față să purcedem la realizarea unui *Catalog* al fondului de carte veche românească de la Biblioteca Episcopiei Romanului și Hușilor. Faptul că valorile pe care le vom prezenta în paginile următoare se află astăzi în biblioteca respectivă nu poate fi desigur în nici un fel separat de această lungă și bogată istorie, de acest deosebit prestigiu. Acțiunea de catalogare a valorilor bibliotecii episcopale de la Roman a început-o în urmă cu peste douăzeci de ani profesorul Mircea Păcurariu care, într-un număr de patru articole publicate între 1961 și 1965 în revista de față, a descris 8 manuscrise românești din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, anunțînd prezentarea în viitor a manuscriselor slave și grecești, precum și a cărților vechi românești : „Am crezut că facem un lucru util prezentînd manuscrisele românești, deocamdată cele profane, din Biblioteca Episcopiei Romanului și Hușilor, urmînd ca în viitor să prezentăm și manuscrisele slave și grecești, precum și cărțile vechi românești, apărute pînă în 1830, cu însemnările pe care le au“ [19].Continuăm acum această lăudabilă acțiune, cu descrierea fondului de carte veche românească. Titlurile vor fi prezentate în obișnuita ordine cronologică, după anul apariției. Cînd vor exista mai multe exemplare ale aceluiași titlu, se va face prezentarea lor pe rînd, sub numărul de ordine al titlului respectiv. Descrierea va cuprinde elemente obișnuite pentru un asemenea gen de lucrări. Semnele convenționale vor fi și ele cele obișnuite. În ideea de a oferi cît de cît o imagine asupra răspîndirii cărților descrise aici în restul teritoriului țării și, prin aceasta, o sugestie asupra valorii prezenței lor la Roman, vom face trimiteri la un număr de cataloage de carte veche românească apărute pînă în prezent, începînd firește cu monumentala *Bibliografie românească veche*. În acest scop, vor fi utilizate abrevieri, așezate de fiecare dată în ordine alfabetică [20]. La încheierea prezentării fiecărui titlu

---

19. *Manuscrisele românești din Biblioteca Episcopiei Romanului și Hușilor*, „Mitropolia Moldovei și Sucevei“ XXXVII, nr. 7-8/1961, p. 526-533; XXXIX, nr. 5-6/1963, p. 288-290; XLI, nr. 5-6/1965, p. 325-328; XLII, nr. 1-2/1966, p. 110-112. Vezi nr. 7-8/1961, p. 526.

20. Iată lista lor, în această ordine : *B R V — Bibliografia românească veche (1508-1830)* de Ioan Bianu și Nerva Hodoș. Tomul I, (1508-1716), București, 1903; Tomul II, (1716-1808), București, 1910; Tomul IV (adăugiri și îndreptări), de Ioan Bianu și Dan Simonescu. București, 1944. *Alba Iulia (Apulum)* — Doina Lupan, Lucia Hațeganu, *Cartea veche românească în Biblioteca Muzeului de Istorie Alba Iulia*, „Apulum“, XII, 1974, p. 359-394, XIII, 1975, p. 353-372; *B C U, Cartea veche românească în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare din București*, București, 1972; *Bihor* — Florian Dudaș,

vom adăuga un paragraf de observații, concluzii în legătură cu starea cărții (cărților) respective, cu circulația în timp și spațiu (reconstituită, în măsura posibilului, pe baza unor informații directe sau indirecte), cu vechimea și însemnătatea prezenței ei (lor) la Roman etc.

La fiecare exemplar vom menționa și cota, așa cum apare ea în registrul Bibliotecii Episcopiei Romanului și Hușilor, unde, în secțiunea a doua, se află înregistrate laolaltă *Cărți vechi românești, slavonești și grecești* (tot aici au fost înregistrate din greșeală și unele manuscrise). Deoarece înregistrarea tipăriturilor în acest interval nu s-a făcut, nici după criteriul cronologic, nici după cel tematic (excepțiile sînt rare, practic neînsemnate), nici măcar după cel al limbii, a trebuit să începem prin a izola titlurile de carte veche românească, pe care apoi le-am ordonat cronologic. O dată încheiată această operațiune, a rămas un număr destul de mare de titluri nedatate (exemplare acefale, deteriorate). Asupra lor ne vom opri însă la sfîrșit, într-o anexă specială. Registrul bibliotecii cuprinde și unele titluri datate greșit; este cazul, între altele, cum vom vedea mai jos, al *Psaltirii slavo-române* a lui Dosoftei, Iași, 1680, datată însă acolo 1749, pe baza unei însemnări aflate pe fața interioară a primei coperte.

Este necesar să stăruim asupra importanței cunoașterii și descrierii tuturor fondurilor de carte veche românească și manuscrise aflate în țară sau în străinătate.

Carte veche românească în Bihor (sec. XVI-XVII), Oradea, 1977; *Dolj — Biblioteca județeană Dolj. Manuscrise și cărți vechi.* Catalogul întocmit de Gabriela Nica și Tudor Nedelcea. Prefață de Prof. univ. dr. docent Dan Simonescu, Craiova, 1977 ; *Galați* — Prof. G. Hâncu, *Cartea românească veche în Biblioteca „V. A. Urechia"*, Galați, 1965; *Iași — Cartea românească veche în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare din Iași.* Catalog adnotat (Cărți rare și prețioase-vol. 3) de Martin Bodinger, Iași, 1976; *P. Neamț* — Mircea Filip, *Cartea românească veche în Biblioteca „G. T. Kirileanu"* Piatra Neamț (Bibliografie adnotată), Bacău, 1970 ; *Sibiu (A)* — Doina Braicu, Pr. Victor Bunea, *Cartea veche românească din secolele XVI-XVII în colecția Arhiepiscopiei Sibiului*, Sibiu, 1980 ; *Sibiu (B) — Cartea românească veche în Biblioteca Brukenthal*, Sibiu, 1976 ; *Tîrgoviște* — Dan Simonescu, Victor Petrescu, *Tîrgoviște — vechi centru tipografic românesc.* Muzeul județean Dîmbovița, Tîrgoviște, 1972.

Alte abrevieri : *BAR* — Biblioteca Academiei Române; *BERH* — Biblioteca Episcopiei Romanului și Hușilor ; *ILR* — Ion Iordan, Petre Gâștescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, București, 1974; *MDGR — Marele Dicționar Geografic al României.* Alcătuit și prelucrat după dicționarele parțiale pe județe de George Ioan Lahovari, Generalul C. I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu. Vol. I-V, București, 1898-1902; *Stoicescu, Repertoriul* — Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974.

SECOLUL AL XVII-LEA

1. **Carte românească de învățătură,** Iași, 1643

B R V, I (45), p. 137-143; vezi și Alba Iulia (Apulum XIII), p. 356-357; BCU, p. 17-19; Bihor, p. 27-59; Dolj, p. 16; Galați, p. 16-17; Iași, p. 4-5; P. Neamț, p. 37-38; Sibiu (A), p. 59-74; Sibiu (B), p. 17-19; Tîrgoviște, p. 76. Pentru răspîndirea din Transilvania a acestei prime tipărituri ieșene, precum și a unor tipărituri bucureștene prezentate mai jos *(Evanghelia, Apostolul, Biblia)*, vezi Octavian Șchiau, *Cărturari și cărți în spațiul românesc medieval*, Cluj-Napoca, 1978, p. 80-120 și unele din hărțile de la sfîrșitul cărții.

B E R H, nr. 107. 28/18 cm. Conține foile 13-384 (I); 1-112 (II). Lipsesc deci, atît de la început, cît și de la sfîrșit, foi nenumerotate și numerotate. Lipsesc de asemenea foile 19, 23 (I), 72 (II). Numerotare veche a foilor, cu destule greșeli (vezi numerele 22-24; 25-29; 57-59; 176-178; 244-257, 264-267; 290-292; 307-309; 344-346; 351-353; 360-361; 376-378 (I); 19-29; 91-93 (II).

Legătura veche nu se păstrează; în locul ei, legătură modernă de carton și pînză (deteriorată). Unele foi desprinse din legătură. Se vede că exemplarul a fost mult folosit.

Însemnări

F. 180^{v} (creion, caractere latine): „Anul 1896, mai 2, au fost Inălțarea Domnului; noaptea au dat omăt". „Radu Macovei. Azi, joi, 29 Mai st[il] n[ou] 1930 am fost la biserică. Era timp frumos. Radu Macovei";

f. 198^{r} (cerneală violetă, caractere latine): „Citit astăzi în zioa de 23 Maiŭ 1889. R[adu] Macovei, cl. III-a Normală";

f. 218^{v} (cerneală neagră, caractere chirilice): „Aciastă carte este folos sufletului nostru că cine va vrea să o citească și să o asculte și să faci tu dupre cum spune aciastă carte ne s-ar erta păcatele toate... Grigorie". „Și să știț că la 1888 va fi un cutremur mare peste tot pămîntul" (însemnări scrise de aceeași mînă — n. n.);

f. 223^{v} (cerneală neagră, caractere chirilice): „Aciastă carte este a preotului Dragomer (sic!) ce este frate cu cel de Cucuten[i], a acestui să știe la velet 7285 noem[b]re 20 (1776—n. n.) Ionescu Iosiv";

f. 262^{r} (cerneală neagră, caractere chirilice): „Anul 1843, mart[ie] 9, 40 di mucenici au venit marți";

f. 268^{v} (cerneală, caractere latine): „Astăzi, la 12 iuniu 1889, luni, am avut examen la limba română, unde mi-a căzut ca bilet valoarea numerică a slovelor din cirilică; am spus introducerea și am făcut socoteala anilor de la Hristos din ani de la Adam. Ca profesor, Ghibănescu și delegați, I. Popescu, P. Haliță și Titu. Ca teză am avut petițiuni; notele mi-a fost 10 la ambele. Această carte a fost expusă pe masă la examen. R. I. Macoveiŭ", alături: „Las spre suvenire Școala Normală din Bîrlad, R. I. Macoveiŭ, 1889, maiŭ, 22";

f. 327^{v} (cerneală neagră, caractere chirilice): „Se se știe că aice au scris o mînă tare păcătoasă, că omul este prah și cenuși

după cuvîntul proorocului, iar sufletul iaste viu în veci. Grigorie, 7341 (1843)";

—*mai jos,* cerneală neagră, chirilice: încercări de condei (notați anii 1728, 7237), semnate „Ghieorghiță log[o]f[ăt]".

f. 384v (sus, cerneală neagră, caractere chirilice): „7351 ani de la Adam" (=1842-1843—n. n.):

—*mai jos* (caractere chirilice, cerneală neagră): „Adică să se știe de cînd am fost eu, Dumitru dascălul, dascăl aicea la sat la Mîrtov (sic!) cu părintele Ion Ardeleanul, aice la biserică la Buna Vestire de este hramul. Let. 7305=1796".

—*mai jos* (caractere chirilice, cerneală neagră): „Să se știe de cînd s-au cutremurat pămîntul în sîmbăta Tomi, mai 20 1796 și am scris eu, popa Ion ot Palten".

f. 85r, 103r (II) (cerneală neagră, chirilice): însemnări fragmentare datate 26 februarie 1843, respectiv 7 ianuarie 1844, ultima semnată „Ioan Dascălu[l]".

Alte însemnări, fără importanță, la foile 187r, 218r, 251r, v și 384r (I).

Concluzii. Insemnările arată că cel puțin de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea înainte, exemplarul acesta al *Cazaniei* lui Varlaam s-a aflat în jumătatea de sud a Moldovei. Inainte de a ajunge la BERH a aparținut lui Radu Macovei, fost elev al Școlii Normale din Bîrlad, a cărui ultimă însemnare datează din 29 mai 1930. Nu există nicăieri în însemnări vreo particularitate lingvistică ce ne-ar putea îndemna să credem că circulația sa ar fi depășit vreodată limitele teritoriului Moldovei.

2. **Psaltire slavo-română,** Iași, 1680

B R V, I (70), p. 226-230; vezi și Galați, p. 19-20; Iași, p. 13; P. Neamț, p. 39.

B E R H, nr. 263 (aici este datată însă în mod eronat 1749, pe baza unei însemnări aflate pe fața interioară a primei coperte —vezi mai jos); 18,2/14,2 cm.

Lipsesc, atît de la început, cît și de la sfîrșit, foi nenumerotate (exemplarul începe cu f. 2 și se sfîrșește cu f. 205). Din interior lipsesc foile 8, 9, 41 (rupte aproape în întregime), 77-148 (scoase cu totul din legătură). Cu aceste lipsuri, exemplarul de la Roman conține 129 f., față de cele 212 f. ale exemplarului aflat la B A R, avînd deci față de acesta un minus total de 83 f. Numerotare veche a foilor, aproape fără greșeală (vezi, ca o excepție, numerele 17-20). Legătura veche de lemn și piele, ușor deteriorată. Incuietorile nu se păstrează. Ornamentații în piele, motive geometrice, florale și bineînțeles crucea, pe coperta din față.

Însemnări

Pe partea exterioară a copertei din față se află o etichetă cu următorul titlu, scris cu cerneală neagră și caractere latine: *Psaltire slavo-română din 1749* (sic!)

Pe partea interioară a aceleiași coperte este însemnarea care a generat această datare greșită a cărții: „I az (și eu — n. n.) Tănase

Buciumaș dascăl ţrьcov gdь bisericii lui Dumnezeu — n. n.); ierei Tănasie mă rog să nu bănueşti căci am scris. Să să şti.ѧ de cînd s-au legat aciastă psaltire vleat (sic!) 7258 avgost (sic!) 25" (sus, în banda albă a paginii, cineva a operat scăderea 7258-5509=1749, iar mai jos, altcineva, a notat anul 1750; evident, autorul însemnării de jos a avut dreptate; cu toate acestea, pe copertă a apărut anul 1749).

F. 3r, 4r, 5r, 6r, 7r (jos, în banda albă a foilor, chirilice, cerneală neagră): „Cniga glagolenaia (sic!) Psaltirea (sic!) Monastiri Molduviţii... (neclar, lipsă f. 8, 9)...";

f. 43v, 44r, v, 45r, 46r (jos, în banda albă a foilor, chirilice, cerneală neagră): „Pre aci[as]tă sfîntă carte ce să chiamă Psăltiri scris (sic!) Stratul în zilel[e] măriі[i] sal[e] Costandin Neculai voivod, în domniia întăi şi ave muscalii bătaia cu leşii la l[ea]t 7242, mai 15" (=15 mai 1734 — n. n.).

Există şi alte însemnări fără importanţă sau care nu pot fi citite din cauza îngustării sau lipsei unor foi (vezi f. 13r, 23r, 76v, 184r etc).

Concluzii. Faptul că la BERH se află un exemplar, chiar cu lipsurile mari pe care le-am arătat, al *Psaltirii slavo-române* a lui Dosoftei rămîne notabil, în condiţiile în care BARSR posedă tot un singur exemplar (este drept mult mai complet). Cea mai veche însemnare de pe exemplarul de la BERH poartă ca dată anul 173, şi menţionează numele domnitorului „Costandin Neculai", aflat în „domniia întăi" (este vorba, evident de Constantin Mavrocordat domn al Moldovei pentru întîia oară între anii 1733 şi 1735). O altă însemnare, slavonă, nedatată ne face să credem că exemplarul a aparţinut cîndva şi Mănăstirii Moldoviţa.

3. **Evanghelie,** Bucureşti, 1682

B R V, I (74), p. 246-251; vezi şi BCU, p. 24-27; Bihor, p. 108-110; Dolj, p. 17; Iaşi, p. 15; P. Neamţ, p. 41; Sibiu (A), p. 100-105; Sibiu (B), p. 23; Tîrgovişte, p. 79-80.

B E R H, nr. 1. 28/18 cm. Lipsesc primele trei foi nenumerotate de la început (inclusiv foaia de titlu). Numerotarea veche a foilor, fără greşeli (în total, 175 f. numerotate). Legătură veche de lemn şi piele bine păstrată, avînd imprimate, pe ambele coperte, scene biblice. Se păstrează şi una din cele două încuietori metalice.

Însemnări

Pe foaia albă de la început (nenumerotată), r, caractere chirilice, cerneală neagră: „Cela ce au înv*ie*t di[n] morţi, Hristos adevărat, Dumnă*dz*ăul nostru, pentru, rugăciunile pr*e*curat*ii* maic*ii* sale, ale sfinţilor şi întru tot lăudaţilor apostol[i], ale pr*e*cuvioşilor şi de Dumnă*dz*ău purtătorilor părinţilor noştri şi ale tuturor sfinţilor, sufletul acestui mutat de la noi roba (sic!) sa în corturile d[r]epţilor s-o aşe*dz*ѣ, în sinurile lui Avram să odihnească şi drepţi să num*iri* şi pre noi să ne miluiască ca un bun şi iubitor de omen[*i*]" Ne interesează aici destul de numeroasele şi evidentele

particularităţi lingvistice moldoveneşti pe care, de altfel, le-am subliniat;

— pe verso-ul aceleiaşi foi, caractere chirilice, cerneală neagră: „1813-1682 = 131 laste aciastă sf[î]nt[ă] evanghelie". Mai jos sînt şi alte asemenea calcule, făcute în anii 1893, 1908, 1921, precum şi unele însemnări lipsite de importanţă.

Concluzii. *Evanghelia* apărută la Bucureşti în anul 1682, în vremea domniei lui Şerban Cantacuzino, este, din cîte cunoaştem pînă acum, cea mai veche carte românească tipărită în afara hotarelor Moldovei, aflată la B E R H. Am fi desigur foarte interesaţi să ştim cînd a ajuns această carte, imprimată de altfel de un moldovean, „smeritul întru ermonaşi Chiriacъ tiparniculъ" (vezi *f. 174 r*), în pămîntul de origine al tipografului său. Din păcate, însemnările pe care ea le conţine nu sînt cîtuşi de puţin „darnice" în astfel de informaţii. Totuşi, pe baza lor, putem presupune următoarele: dacă însemnarea aflată pe prima pagină a foii albe nenumerotate iniţial este scrisă de aceeaşi mînă cu aceea care, pe pagina a doua a aceleiaşi foi, a calculat vechimea cărţii la 1813 (ceea ce este posibil), înseamnă că cel puţin în acel an cartea se afla deja în posesia unui moldovean, al cărui scris reproduce multe dintre particularităţile fonetice proprii acestui grai: diftongul *ia*> *ie*; diftongul *ea*> e; *e* (final)> *i*; există africata *dz* etc. In textul acestui exemplar există însă şi unele corecturi sau adnotări, toate scrise cu cerneală şi caractere chirilice, aflate la foile 8 r, 10 v, 110 r, 120 v, 137 v, 157 r, v, 158 r. Făcute toate de aceeaşi mînă, ele pot fi cu mult anterioare anului 1813. Vom reproduce, spre exemplificare, cîteva: la *f.10 v*, la sfîrşitul capitolului, *Sîmbătă a patra săptămînă după Paşti de la Ioan, zacialo* 31, este adăugată fraza: „*Dz*ise lor I[su]s de-ar fi fost D[u]m[ne]*dz*ău tatăl vostru, m-a*ţ* iubi pre mine pentru că eu de la Dumnă*dz*ău am v*i*nit şi viu; la *f. 110 r*, în dreptul propoziţiei „puse apă în spălătore" (r. 2 sus, coloana din stînga), alături de *puse* (subliniat în text) este adăugat *turnă* iar deasupra cuvîntului *spălătoare* apare şi *umivalniţă;* la *f. 137 v* coloana din dreapta jos, după ultimul rînd) se află următoarea adăogire: „Dumin[i]ca sv[i]nţilor părinţi ev[anghe]lie caută la noemvr*i* 12 *dz*il[e]. Sau mai ales dumineca a şapt*e* după Paşti list 17". *Dzise, Dumnădzău, m-aţ, vinit, dzil[e], umivalniţă* etc. din aceste adnotări reprezintă în mod evident particularităţi dialectale moldoveneşti. Limba adnotărilor în ansamblul lor îndreptăţeşte ipoteza că mult mai devreme decît crezusem anterior, şi anume la începutul secolului al XVIII-lea, acest exemplar al Evangheliei tipărite la Bucureşti în 1682 se afla deja în uz în Moldova.

4. **Apostolul**, Bucureşti, 1683

B R V, I (76), p. 258-262; vezi şi Alba Iulia (Apulum XII), p. 374-377; B C U, p. 27-31; Bihor, p. 110-115; Dolj, p. 17-18; Iaşi, p. 16; P. Neamţ, p. 41; Sibiu (A), p. 105-110; Tîrgovişte, p. 80-81.

B E R H, nr. 27. 26/17 cm. Conţine 5 f. nenumerotate şi 109 f. numerotate. Numerotare veche a foilor, fără greşeli. Legătură veche de lemn şi piele uşor deteriorată la cotor şi la coperta a

doua. Imprimate în piele motive geometrice şi florale, iar în mijlocul copertei din faţă, scena Răstignirii. Cheutorile metalice ale legăturii nu se păstrează.

Însemnări

F. 5r (nenumerotată, caractere chirilice, cerneală neagră); „Să să ştie de cîndú a citit ficiorol (sic !) popii lui Paval (sic !) de Beci.... (neclar)... 7210“ (? neclar) (= 1701—1702—n.n.);

f. 1r (caractere chirilice, cerneală neagră, aceeaşi mînă); „Să se ştie de cîndú au citit ficiorul preotului Păval let 7221“ (= 1712—1713—n.n.);

f. 30r, 31r, 32r,v, 33r (jos, caractere chirilice, cerneală neagră): „Să s[ă] ştii că aciast (sic !) apostol l-am rescumperatú di la tetarei (sic !) şi am dăruit popiei Ion ci au vinit aici di l-au ascuns(?) şi ne-a fost preutú aice la Bolbocă ca să fii... (rupt) eu, Andrie sin Cernat, l-am dăruit şi nime să n-aibă... (şters)... sau să zic[ă] cum că este a bisericii sau a cuiva să fii neertat di mine şi di Dumnezeu cel di va lua aciast (sic !) apostol din ...(rupt, şters)“;

f. 147r (caractere chirilice, cerneală neagră): „ s[ă] ştii di cînd m-am pr[e]uţiţ e[u] Ion Dascăl o[t] Gîrla şi am vinit la M... (rupt, îngustat)... fiind dascăl şi m[-am] prioţitú la Căuşen[i] la bi-[se]rica ce vechi şi am vinit d[e am] preuţitú ai[ci] la Bolbochi (sic !), anul zidire[i] l[et] 7274, în lu[na] lui iunii în [29], di sin Petr[u] m-am prioţi[t]; aşa să fii [bla]goslovit [de] Domnu I[su]s H[risto]s, di mine er... (îngustat)... care va ceti să zică Dumn[ezeu] să-lú erte... (îngustat) ...Ştiută au neştiută Dumnezeu... (îngustat)“.

Alte însemnări, fără importanţă, se află pe foaia albă (nenumerotată) de la început (pe ambele feţe), pe foaia 5r (nenumerotată), pe f. 81v, 199r.

Observaţii, concluzii. cele mai vechi însemnări datează din anii 1701-1702 (?), respectiv 1712-1713 şi sînt scrise de feciorul preotului Păval din Beci, localitate care ar putea fi aceea din judeţul Vrancea sau aceea din judeţul Buzău (MDGR I, p. 348-350; ILR, p. 79). Răpită de tătari, cartea a fost răscumpărată de un oarecare „Andrie“ (= Andrei), fiul lui Cernat, care a dăruit-o preotului Ion de la Gîrla, preoţit la Căuseni, la 29 iunie 1766 şi stabilit apoi ca preot la Bolbocă, Bolbochi (= Bolboaca). Avînd în vedere particularităţile fonetice moldoveneşti existente atît în însemnarea lui Andrei, fiul lui Cernat (vezi ştii, di, ci, vinit, aice), cît şi în aceea a preotului Ion (vezi ştii, di vinit, prioţit, ce (= cea), vechi (= veche), iunii), putem crede, cu deplin temei, că ambii erau moldoveni de origine. În aceste condiţii, satele menţionate în însemnările lor ar putea fi localizate astfel: *Gîrla* = probabil *Gîrla Vlădicăi* din fostul judeţ Fălciu (MDGR, III, 1, p. 558-559) sau *Gîrla* (Lăpuşna) (Stoicescu, *Repertoriul*, p. 329); *Căuşeni* = sat din fostul judeţ Roman, comuna Poiana lui Iurăşcu (MDGR, II, p. 307), actualmente judeţul Neamţ, comuna Bîra (ILR, p. 102); *Bolboacă* = sat din comuna Lipovăţ, judeţul Vaslui (MDGR, I, p. 511).

5. **Biblia,** București, 1688

B R V, I (86), p. 281-291; vezi și Alba Iulia (Apulum XII), p. 377-381; B C U, p. 32-38, Bihor, p. 119-120; Dolj, p. 18-20; Iași, p. 17-19; Galați, p. 20; P. Neamț, p. 42; Sibiu (A), p. 112-121; Sibiu (B), p. 24; Tîrgoviște, p. 81.

B E R H, nr. 23. 40/26 cm. Lipsesc de la început cele 5 foi introductive numerotate, din interior paginile 89-96, 427-430, iar de la sfîrșit, 108 pagini și o foaie albă, în total deci 196 p. (exemplarul de la B E R H are 748 p., față de cele 944 ale exemplarului descris în BRV). Numerotare veche a paginilor, cu unele greșeli (vezi p. 99-100; 102-105; 230-235; 330-332; 480-483; 486-489; 489-496); paginile 817-824 sînt nenumerotate. Legătura veche nu se păstrează. În locul ei nu există nici un fel de altă legătură, fapt care se vede a fi afectat în mod serios integritatea cărții. Paginile 57-72 sînt desprinse din legătură, la fel ca și paginile 817-824, cărora le-au fost rupte colțurile din dreapta (sus) cu o parte din text și cu cifrele paginației.

Însemnări

— *P. 72* (stînga, jos, ștampilă roșie, caracterele latine): „Fundația culturală „Teodor și Maria Cincu". Biblioteca comunală Tecuci";

p. 477 (mijloc, ștampilă roșie, caractere latine): „Sfînta Episcopie Romanului. Roman".

Însemnări — fără importanță (caractere chirilice, cerneală neagră), la p. 456, 489.

Concluzii. În condițiile lipsei totale a informațiilor furnizate de însemnări, nu putem spune despre acest mutilat exemplar al *Bibliei* de la 1688, aflat la B E R H, nimic mai mult decît ceea ce spun, prin conținutul lor, cele două ștampile roșii de la paginile 72, 477.

6. **Evanghelie greco-română,** București, 1693

B R V, I (95), p. 328-335; vezi și BCU, p. 41; Bihor, p. 126-128; Iași, p. 22-23; P. Neamț, p. 43; Sibiu (A), p. 126-127; Tîrgoviște, p. 81-82.

B E R H, nr. 523. 29/21 cm. Conține 1 f. albă + 5 foi nenumerotate + 372 p. + 1 f. albă (ruptă pe jumătate). Numerotare veche a paginilor, cu caractere chirilice și grecești, corespunzînd celor două coloane, română și greacă, ale textului. Nici o greșeală de paginație. Legătura veche de lemn și piele bine păstrată. Se păstrează și una din cele două încuietori metalice. Pe ambele coperte sînt imprimate în piele chipuri și scene biblice (se distinge clar scena Răstignirii de pe coperta din față).

Însemnări

Foaia albă (nenumerotată) *de la început, v* (caractere latine, creion negru): „Evanghelia în grecește și românește, din timpul domnitorului Constantin Basarab voevod și a mitropolitului Teodosie,

1693 — deci de 250 ani. Parohia „Talpigi", Tecuci. Pr. D. Neagu, 22/6/939" ;

p. 215 (caractere chirilice, cerneală neagră): „... + Constandin C. post" ;

p. 337 (col. din dreapta, caractere chirilice, cerneală neagră): „Lăsatul săcu d*i* carn*i*". Aceeași mînă notează la p. 75, 79, 87, 93, 97, 111, 115, 117, 125, 129, 133, 137, 142, 145, 150, 155, 159, 163, 167, 171, 175, 179, 184, 189, 192, 200, 209, 217, în dreptul titlurilor de capitole ale textului în limba română, a cîta duminică este respectiva după Rusalii.

Alte însemnări fără importanță, în românește sau în grecește, pe foaia albă, nenumerotată, de la început (v), pe foaia de titlu (r), la p. 120, 289. Ștampila rotundă, roșie — „Sfînta Episcopie Romanului. Roman" apare pe foaia albă, nenumerotată, de la început (r), precum și la p. 5, 9, 23, 35, 77, 107, 127, 129, 165.

Observații. În 1939 cartea se afla în satul Tălpigi din fostul județ Tecuci (MDGR, V, 1, p. 555), actualmente în județul Galați (ILR, p. 246). Prezența sa în Moldova pare a fi însă cu mult mai veche, după cum ne-o demonstrează însemnarea de la p. 337, în care particularitățile fonetice moldovenești sînt evidente (v. săcu, d*i*, carn*i*). Să nu uităm că tot autorul acestei însemnări a numerotat în textul românesc duminicile de după Rusalii, ceea ce dovedește faptul că a utilizat efectiv cartea (trebuie să fi fost preot).

7. **Evanghelie,** Snagov, 1697

B R V, I (103), p. 343-344 ; vezi și BCU, p. 41 ; Bihor, p. 129-133 ; Cluj (Baia Mare), p. 776-777 ; Galați, p. 21 ; Iași, p. 24 ; P. Neamț, p. 43 ; Sibiu (A), p. 127-129 ; Tîrgoviște, p. 82-83.

B E R H, nr. 2a, 2b (două exemplare).

Ex. 2 a — 28,5/19,5 cm. Conține 1 f. albă (nenumerotată) + 3 f. (nenumerotate) + 180 f. (numerotate) + 1 f. albă (nenumerotată). Numerotare veche a foilor, cu o singură greșeală (vezi f. 146-148). Legătura veche, de lemn și piele, păstrată, dar destul de deteriorată. Încuietorile metalice nu se păstrează. Pe ambele coperte, imprimate în piele, ornamentații cu scene biblice, motive florale, geometrice, în general șterse sau murdare — greu de distins.

Însemnări

Coperta I (verso, caractere latine, cu creionul) : „Nerejul Mic, Putna" ;

f. 47 v-48 r (jos, caractere chirilice, cerneală neagră) : „Aciast[ă] sfînt[ă] evangghelie (sic !) iaste a bis*t*recii lui Robe căp[itanul] din Rîmnic cel bătrîn. Iar cine o va lua și o va tăgădui, să fie afurisit, și el, și neamul lui" ;

f. 133 v-134 r (jos, caractere chirilice, cerneală neagră) aceeași mînă și aceeași însemnare ca aceea de mai sus, cu excepția faptului că topica este de data asta cea normală : „... a bis*t*ricii lui Robe căpit[anul] ce[l] bătrîn..." ;

f 180 v (jos, caractere chirilice, cerneală neagră) — însemnarea

de la f. 47 v-48 r şi 133[v]-134 r, scrisă de aceeaşi mînă, cu topica de la f. 133 v-134 r.

Alte însemnări, fără importanţă, la f. 65 r, 115 r, precum şi pe cotor. La f. 21 v, 84 r — ştampilă dreptunghiulară, fond negru, caractere albe, chirilice — numele „Ion Gaman" (prezent şi în însemnarea pe pe cotor); la f. II r (nenumerotată), peste hîrtia albă, lipită pentru a o proteja, precum şi la f. 136 r, ştampilă roşie, rotundă, caractere latine: „Biblioteca Episcopiei Romanului".

Ex. 2 b — 26/19,5 cm. Conţine 1 f. albă (nenumerotată) + 3 f. nenumerotate + 180 f. (numerotate) + 1 f. albă (nenumerotată). Numerotare veche a foilor cu aceeaşi singură greşeală ca în *exemplarul 2a* sau ca în exemplarul unicat de la BAR (vezi f. 146-148). Legătură veche de lemn şi piele, deteriorată pe alocuri (la ambele coperţi şi la cotor). Încuietorile metalice nu se păstrează. Ornamentaţii imprimate în piele, chipuri şi scene biblice, motive florale şi geometrice, toate desenate şi dispuse diferit faţă de acelea de pe copertele *exemplarului 2 a*.

Însemnări

Foaia albă (nenumerotată) de la început v (caractere latine, cerneală violetă): „Această sfanta (sic!) Evanghelie s-a găsit la fosta mînăstire (sic!) de călugări (sic!) cu hramul „Sf. Neculai" din com. Carlomăneşti (sic!), jud. Tutova, Paroh Pr. Şt. J. Capotă, 1926, August 8";

— *mai jos* (caractere chirilice, cerneală neagră): „Anul 1853, avgust 12 zile. Am cumpărat moşia Cîrlomăneşti de veci de la D[umnealui] aga Manolachi Costachi şi am scris aici pe aciasta (sic!) sfînta (sic!) evanghelie spre aducera (sic!) aminte cetitorilor. ...(neclar) Veisa (?) paharnic";

f 1-6 r (jos, caractere chirilice, cerneală neagră): însemnare imposibil de citit în totalitate din cauza deteriorării foilor în partea lor de jos; la f. 5 v se poate citi: „...anul d*i* la H[risto]s 1832, mart[ie] 16"; la f. 6 r urmează o semnătură indescifrabilă;

f. 86r-93r (jos, caractere chirilice, cerneală neagră); „Aciastă sf[î]ntă şi de Dumn[e]*dz*ău orînduită la noi niş*t*i păcătoşi, adecă la popa Vasilie din Focşani, au cumpărat-o dumnealui Necula, ginerele lui Iane băcalul şi au dat-o la sf[î]nta beskrecă în Focşani, la moldovkni, unde iaste hramul Vovedeniia pr[ea]cistii... (îngustată foaia)... pomenit la sf[î]ntul jărtăvnic că dintru sf[i]nte ...(tăiată foaia)... noştri sau din nepoţi sau strenepoţi sau dintr-alţi oam*i*ni streini sau din cl*i*ricii beskrecii să o înstreinkd*z*e de la aciastă sf[î]ntă beskrecă să fie neertat de Domnul Dumne*dz*ău şi de preacurata maica sf[i]nţii[i] sal[e] şi să s[e] *gi*udece cu vovedeniia pr[e]cistii ...(îngustate foile)...".

Concluzii. La B E R H se află două exemplare ale *Evangheliei* tipărite la Mănăstirea Snagov, în 1697, de către „smeritul întru ermonahi Anthimŭ Ivireanulŭ" (vezi f. 180v). Ambele exemplare sînt complete şi păstrează, în stare acceptabilă, vechea legătură de lemn şi piele. In acelaşi timp, BAR dispune de un singur exemplar, complet şi el, avînd însă legătură modernă, de carton şi piele. Exemplarul *a* de la B E R H s-a aflat cîndva la biserica lui Robe, căpitanul din Rîmnic

(= Rîmnicu-Sărat), apoi în satul Nereju Mic (com. Nereju, jud. Vrancea), iar de aici, direct sau indirect, a ajuns la Roman. Insemnările nu ne spun mai mult despre datele acestui itinerar. *Exemplarul b* a fost cumpărat cîndva, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, de „dumnealui Necula, ginerele lui Iane băcalul" şi dat bisericii (însemnarea de la f. 86 r 93r poate fi datată aproximativ în această perioadă pe baza limbii; moldovenismele fonetice ale însemnării sint evidente. Tot un fonetism moldovenesc este şi d*i* din fragmentul de însemnare datat 16 martie 1832 (vezi f. 1-6 r). O altă însemnare menţionează o tranzacţie din 12 august 1853, privitoare la moşia Cîrlomăneşti; în sfîrşit, la 8 august 1926, preotul Şt. J. Capotă ne înştiinţează că exemplarul provine de la fosta mănăstire Cîrlomăneşti din judeţul Tutova (la 1809 schitul Cîrlomăneşti era metoh al Episcopiei Romanului, Stoicescu, *Repertoriul*, p. 198; astăzi, vezi satul cu acelaşi nume din comuna Certeşti, judeţul Galaţi, cf. ILR, p. 111). Cartea s-a aflat deci în localitatea respectivă cel puţin între aceste date, iar de acolo a ajuns la Roman.

8. **Minei,** Buzău, 1698

B R V, I (111), p. 365-369; vezi şi BCU, p. 44; Iaşi, p. 27-28; P. Neamţ, p. 44; Sibiu (A), p. 129-133.

B E R H, nr. 471. 29,5/21 cm. Volumul conţine, legate împreună, lunile ianuarie şi februarie (vezi în continuare I, II). Numerotare veche a foilor; I = 1 f. nenumerotată + 179 f. numerotate; II = 1 f. nenumerotată + 118 f. numerotate. In exemplarul de la B A R cele două luni, legate în volume separate, conţin respectiv 1 f. nenumerotată + 186 f. numerotate şi 1 f. nenumerotată + 118 f. numerotate (vezi şi B R V, I, p. 368, unde se indică însă că acest din urmă volum are 117 f. fără a se observa greşeala de paginaţie din finalul său). Mineiului pe ianuarie de la B E R H îi lipsesc deci un număr de 7 foi. Greşeli de paginaţie: în I, f. 97, 159-161, 166-168, în II, f. 11-13, 83 (rămasă, din greşeală, nenumerotată), 116-118. Legătură veche de lemn şi piele, uşor deteriorată. Incuietorile metalice nu se păstrează. Imprimate în piele motive geometrice, chenare şi scena Răstignirii (pe coperta din faţă).

Însemnări

I. *Coperta I* (interior, caractere chirilice, cerneală neagră): „De la Orgueştii noi" (= actualul Orgoieşti, sat al comunei Bogdăneşti, jud. Vaslui, vezi ILR, p. 192; vezi MDGR, IV, p. 601);

f. 2 r-13 r (pe banda albă din josul paginilor, numai pe r, caractere chirilice, cerneală neagră): „Aciaste svinte cărţi ce-s numite 12 Minꙗe datu-le-au la svꙗnta măn[ă]stire Antiohie biv hatman Floreştii unde iaste hramul marel*i* (sic!) proroc Ilie, să fie întru pomană şi pomenir*i* părinţilor săi, Gavril Jora şi monahie Theodora şi altor fraţi ai săi carii sintŭ şi întru săn[ă]tate şi sp[ă]senie celor vii anume Antiohiei j[e]na eg[o] (şi soţia sa — n. n.) Catrina i ciadih ego (şi a copiilor săi — n. n.) Toder (sic!), Safta, N*e*culai, Gh*i*orgh*i*e, Marga, Ilinca, Antiohie, Iosup Enache, l[e]t 7209, ghen. 20 (= 20 ianuarie 1701 — n. n.) şi vă rugăm să *h*iţi cu nevoinţă la ceteale, să nu-l

cetească în taină pentru grab[ă], ce a veli glas (cu voce tare — n. n.). Şi le-au dat cu afurisenie mar*i*, cin*i* s-ar ispiti a le lua să l*i* fure sau să le jăcuiască de la sv[î]nta măn[ă]stir*i*, or[i]cin*i* ar *h*i, să *h*ie afurisit unul ca aceli (sic!) şi sub blăstămul svintelor săboar[e] de la Nechiĭa (sic!) şi svѣti Ilie să-l detune cu straşnică moarte care are svinţiĭa sa putѣre de la Dumne*dz*ău dată şi part*e* lui să fie cu luda";

f. 63^{r}*-67*^{r} (jos, în banda albă a paginilor, numai pe r, caractere chirilice, cerneală neagră): „Prisel az Ieromonah Arsenii iz monastira Lѣpovina vo leato g[ospo]die 1742 ...septemvri 13. Pisao sam Arseni Zdѣlavici" („Am venit eu, ieromonahul Arsenie, de la mănăstirea Lipova în anul Domnului 1742, septembrie 13"). Lipova = probabil schitul Lipova din Tutova sau Tecuci, datînd din secolul XVIII (Adormirea), de la 1764 metoh al mănăstirilor Secu şi Neamţ (Stoicescu, *Repertoriul,* p. 538). Semnătura ieromonahului „Arseni Zdѣlarvici" se află şi la f. 79^{r} (jos).

II — *f. 2*^{r}*-12*^{r} (jos, în banda albă a foilor, caractere chirilice, cerneală neagră, aceeaşi mînă care a scris însemnarea din I, f. 2^{r}-13^{r}): „Aciaste svinte cărţi ce să cheam[ă] Mineae cumpărat-le-au Antiohie hatmanul cu femeaia sa Catrina şi le-au dat la svѣnta măn[ă]stir*i* Floreştii, unde iaste hramul slăvitul proroc Ilie şi le-au dat în pom*i*nirea sale (sic!) şi a cuconilor săi Osup (sic!) şi Enache şi-a cei vii Toader, Safta, Neculai, G*hi*orgh*i*e, Ilinca, Antiohie şi părinţilor săi, Theodora monahia şi răposatul Gavril Jora să *h*ie poman[ă] acestor scriş ş-a neamului lor. Deci ne rugăm să *h*im neuitaţi de acei preacuvioşi şi iubiţi cetitori. Iar şi cu blăstăm le-am dat să nu le cumva fure sau jăcuiască, că cin*i* ar fi îndrăz[ni]toriu să fie neertat de Dumne*dz*ău şi afurisit de 318 oteţ ce sintŭ în Nechiĭa (sic!) şi sup (sic!) straşnică mѣniĭ svѣntului Ilie. Let. 7209 gen. 20". (= 20 ianuarie 1701-n. n.).

I. — *f. 9*^{v}, însemnare fără importanţă, în slavoneşte.

Observaţii. La BERH se află, legate într-un singur volum *Mineiele* pe lunile ianuarie şi februarie, tipărite la Buzău în 1698 de episcopul Buzăului Mitrofan, fost ieromonah la Mănăstirea Bisericani, episcop de Huşi, tipăritor al scrierilor mitropolitului Dosoftei şi al Bibliei de la 1688[21]. *Mineiul* pe februarie este complet, celălalt are lipsă cîteva foi. N-ar fi exclus ca la BERH să existe, între numeroasele tipărituri nedatate, şi alte volume ale acestor Minee. O eventuală descoperire în acest sens se va putea face atunci cînd vor fi cercetate respectivele tipărituri. Însemnările cele mai vechi, datate 20 ianuarie 1701, ne înştiinţează că exemplarul a fost cumpărat de hatmanul Antiohie (= Antiohie Jora) şi de soţia sa Catrina (= Ecaterina, fiica soţiei lui Grigore Ghica) şi dăruit fostei Mănăstiri Floreşti din fostul judeţ Tutova (vezi MDGR, III, p. 395), actualmente satul Floreşti, comuna Poieneşti, jud. Vaslui, spre pomenirea părinţilor hatmanului, a sa şi a soţiei sale, precum şi a celor nouă copii ai lor (din însemnarea a doua lipseşte, din greşeală, desigur, numele unei fiice — Marga). Împreună cu Gavril

21. I. Gheţie — *Biblia de la Bucureşti şi procesul de unificare a limbii române literare,* „Studii de limbă literară şi filologie", II, Bucureşti, 1972, p. 63.

Costachi, Antiohie Jora a fost ctitor al Mănăstirii Floreşti. Însemnarea din Mineiul de la B E R H aduce unele informaţii noi despre hatman şi familia sa, completîndu-le pe cele existente în lucrarea pe care am utilizat-o (Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XIV-XVII,* Bucureşti, 1971, p. 412-413). Ambele însemnări din 20 ianuarie 1701 conţin evidente particularităţi fonetice moldoveneşti: mareli, pomeniri (sing.), Neculai, Ghiorghie, hiţi, mari (sing.), cini, li, oricini, hi, hie, Dumnedzău, parte (= partea), scriş, ş-a, him. Notabil faptul că la mai puţin de trei ani de la tipărirea sa la Buzău, Mineiul intra în proprietatea unei mănăstiri din Moldova, ca dar al unui demnitar moldovean, a cărui viaţă şi carieră, pline de peripeţii, au fost împărţite între Moldova şi Ţara Românească. Mineiul s-a mai aflat apoi (nu ştim cînd anume, probabil în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea sau la începutul celui de-al XIX-lea) în satul Orgueştii Noi, deci în aceeaşi zonă, iar de aici a ajuns la Episcopia Romanului. *Mănăstirea Floreşti,* actualmente satul Floreşti, comuna Poieneşti, jud. Vaslui, a fost construită în secolul XVI (ante 1598), reclădită la 1686-1694 de Gavriliţă Costache vornicul, de fii săi Vasile vornicul şi Lupu vistierul, împreună cu Antiohie Jora hatmanul (Stoicescu *Repertoriul,* p. 297).

Secolul al XVIII-lea

9. **Octoih,** Buzău, 1700

B R V, I (120), p. 395-402; vezi şi Sibiu (A), p. 148-149; Tîrgovişte, p. 83-84.

B E R H, nr. 201. 31/20 cm. Conţine 3 foi nenumerotate + 297 f. (numerotate) (din ultima foaie, 297, se păstrează doar o mică parte, dinspre cotor). Exemplarul de la BAR (unicat), descris în B R V, conţine 3 foi nenumerotate + 299 foi numerotate (ultima foaie este numerotată greşit 299 în loc de 298). Exemplarul de la B E R H nu are alte lipsuri decît foile finale, 297 (aproape în întregime) şi 299 (în întregime). Numerotare veche a foilor, cu unele greşeli (vezi f. 5-8, 46-48, 76-78, 129-131). Legătură veche de lemn şi piele deteriorată la cotor şi la coperta a doua. Încuietorile metalice nu se păstrează. Ornamentaţii: pe coperta din faţă, o cruce în mijloc, motive geometrice, chenar cu motive florale; pe coperta din spate, motive geometrice şi florale. F. 292 desprinsă din legătură; în general, ultimele 10 foi în stare destul de proastă.

Însemnări

F. 18^{v} (jos, în banda albă, caractere chirilice, cerneală neagră): „Catrina Macriu";

f. 72^{v} (caractere chirilice, cerneală neagră): „Milui D[u]mnădzău împărăţie ceriului şi ertare că taină streină văd şi prislăvită ceriul fii[n]d pestiri sint (?) şi al meu frati Grigorii lu[i] Baloş, ispravnic din ţinutul Dorohoiu, bil (sic!) vel vist[iernic];

f. 118^{v}-119^{r} (jos, în banda albă, caractere chirilice, cerneală neagră): „Aciastă sv[î]ntă carte, Ohtoih (sic!), iaste a lui Dimitrii Macri v[e]l ban, di la biserica ot Vlădeni";

f. 264 v (caractere chirilice, cerneală neagră : „Bine voi cuvînta pre D[o]mnul în toate vreme (sic !) pururе **lauda** lui în gura m*e* pîne c*e* cereasc*ă* şi pîne c*e* ceria... (întrerupt).

Alte însemnări fără importanţă sau ştampila Episcopiei Romanului, la f. 31 r , 50 r , 72 v , 90 r , 121 v , 145 v , 149 r , 174 r , 182 r , 210 r , 230 r , 275 r .

Observaţii. B A R posedă un singur exemplar al acestei cărţi tipărite tot la Buzău şi tot de episcopul Mitrofan [22], care semnează şi o interesantă „Prѣdoslovie cătră cititoriu", închinată domnitorului Ţării Româneşti, Constantin Brîncoveanu (vezi f. 2-3 r , nenumerotate). Toate însemnările pe care le-am reprodus conţin fonetisme moldoveneşti : Dumnă*dz*ău, împărăţ*ie,* (= împărăţia), pr*i*slăvită, frat*i*, d*i*, Dimitr*ii*, m*e* (= mea), p*î*ne, c*e* (= cea). Însemnarea de la *f. 72 v* îl menţionează pe Grigore Baloş, ispravnic al ţinutului Dorohoiului, fost mare vistiernic, iar cea de la *f. 119 v -119 r* pe Dimitrii Macri, mare ban şi biserica din Vlădeni. Cunoscînd toate acestea, credem că Vlădeni, satul în a cărui biserică s-a aflat cartea, trebuie să fie actualul sat cu acelaşi nume din comuna Frumuşica (jud. Botoşani) sau comuna cu acest nume din judeţul respectiv.

10. — **Ciaslov,** Tîrgovişte, 1715

B R V, I (170), p. 495-497; vezi şi Galaţi, p. 26; Iaşi, p. 43-44 Sibiu (B), p. 37-39.

B E R H, nr. 244. 20/15 cm. Conţine 1 f. albă nenumerotată + 4 foi nenumerotate + 531 p. + 1 f. albă nenumerotată. Numerotare veche a paginilor, fără greşeli. Lipsesc paginile 241-244, 493-496, 527-528 (exemplarului unicat de la BAR îi lipsesc paginile 513-527 care se regăsesc în schimb, aproape în totalitate, în exemplarul mai complet de la B E R H). Legătură veche de lemn şi piele deteriorată la cotor. Una din încuietorile metalice se păstrează. Ornamentaţii florale, geometrice şi icoană (neclară) în mijlocul copertei din faţă.

Însemnări

F. albă de la început v (caractere latine, cu creionul): „Dumitraşcu Neculai. Clasa I Ş.C.H. Din comuna Creţeşti, jud. Fălciu"; sub numele Creţeşti, aceeaşi mînă a scris şi numele „Budeşti";

— *mai jos* (caractere latine, cerneală maro): „Acestŭ ceaslovŭ este a subsemnatului, elevŭ Bagu loanŭ";

— *mai jos* (caractere latine, cerneală violetă): „Acestŭ ceaslovŭ este a subŭsemnatului (sic !) elevŭ Postolache Ion, cumpăratŭ de la Bagu Ion";

— *mai jos* (caractere latine, cerneală albastră): „Constanti[n] David, elev S. P. A. G. Bucureşti" (semnătura mai apare de două ori pe această pagină şi de mai multe ori pe foaia albă de la sfîrşit);

— *mai jos* (caractere latine, cerneală albastră): „Proprietatea mea. Preot Ioan Sbârnea. Budeşti (aceeaşi însemnare şi la p. 3, jos, în banda albă);

22. Doru Mihăescu, *Consideraţii asupra vieţii şi activităţii tipăritorului primei Biblii româneşti, Mitrofan, episcopul de Huşi,* „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", anul LV, nr. 3-6, martie-iunie 1979, p. 314-334.

p. 141 (sub ultimul rînd, caractere latine, cu creion chimic): „Const. V. Ochiană. Ciuteni-Fălciu. 16 iulie 1945“ ;

— *foaia albă finală r* (caractere latine, cu creionul): „Las ca amintire al meu nume și al meu pronume, Dumitrașcu Neculai, cl. I, Școala Cîntări din Huși din comu...“ (întrerupt);

— *pe aceeași foaie, r, v* (caractere chirilice, cerneală neagră) — însemnări greu de citit din cauza deteriorării hîrtiei; se disting totuși datele „27 fevruar“ 1866 și 27 iulie 1866 și numele preotului, Ioan Rogojină. Alte însemnări, fără importanță, la p. 98, 112, 124, 134, 160-169, 176.

Concluzii. Exemplarul de la B E R H al *Ciaslovului* tradus de mitropolitul Antim Ivireanul și tipărit la Tîrgoviște în 1715 este ceva mai complet decît exemplarul unicat aflat la B A R și decît cel descris în B R V. Însemnările pe care le conține sînt în totalitatea lor moderne (cea mai veche datează numai din anul 1866). Ele atestă trecerea cărții pe la mai mulți proprietari, originari, în general, din zona centrală a Moldovei.

11. **Triodul Săptămînii mari,** București, 1726

B R V, II (195), p. 33-35; vezi și Alba Iulia (Apulum XII), p. 383-384; B C U, p. 54-55; Iași, p. 50-51; P. Neamț, p. 47; Sibiu (B), p. 34.

B E R H, nr. 217 [a], 217 [b] (două exemplare; în inventarul de la B E R H este înregistrat însă doar unul singur).

— *217 [a]*. 20/14 cm. Conține 3 f. nenumerotate + 151 f. numerotate. Exemplarul unicat de la B A R, descris în B R V, conține 3 + 152 f., prin urmare numai cu una mai mult. Numerotare veche a foilor, cu rare greșeli: f. 21-23, 23-25. Foile 145, 147, deteriorate, prezintă lipsuri în text. Legătura veche de lemn și piele destul de deteriorată. Încuietorile metalice nu se păstrează. Obișnuitele ornamentații imprimate în piele (motive florale, geometrice, iar în mijlocul copertei din față, chip sau scenă biblică ștearsă aproape în întregime).

Însemnări

F. 2 (nenumerotată) r, ștampilă de culoare violetă a Episcopiei Romanului, iar în interiorul ei, caractere latine, cerneală albastră: „Donație Pr. Gh. Hrubaru. Suraia—Putna, 27. II. 1942.“;

— *pe aceeași pagină* (jos, în banda albă, caractere chirilice, cerneală neagră): „Al meu, al preotului Vasile Bălътagъ iaste acestŭ Strasnic lit (sic!) 7267“ (= 1758—1759);

f. 3 (nenumerotată) r, caractere chirilice, cerneală neagră, aceeași mînă: „De acum înainti au rămas al nostr[u] priotului Vas[i]le Băltag de la 7274“ (= 1765—1766);

f. 2 [r]-12 [r] (jos, în banda albă, caractere chirilice, cerneală neagră): „Acestъ S[trasnic] ... (rupt) ... Dumnъzuiască (sic!) carte ... (rupt) slu]ba sfintei biserici a robului lui Dumnezău Ghiorghi vt[ori] log[o]făt și mai pre urmă s-au cumpăratu de Dimitrii Hudici sîn Antohie ot vist[erie]“ ;

f. 13 [r]-15 [r] (tot jos, caractere chirilice, cerneală neagră):

„Şi [a]ciastă si-s (sic!) ştie că în urmă ... (rupt, neclar) ... l-am cumpărat eu, preotul Vas[i]le ot Sir[bi] Băltag în *Eş*“;

f. 15ᵛ-23ʳ (caractere chirilice, cerneală maro): „Să-s ştii că acestu Staster (sic!) l-am cumpărat eu, preotul Toder (sic!) d*i* Necoreşti de Sus în cumpărătoar*i* întru urma tătarilor, iar cin*i* s-ar ispiti a-l fura sau a-l lua sau de nescai ... (rupt) ... la mînă creştinească să fi*i* neertat de nu l-ar colăci şi să aibă parte cu Iuda, vînzătorulŭ şi pricops*a*l[ă] să n-aib[ă] ... (rupt);

f. 25ʳ-37ʳ (jos, în banda albă, caractere chirilice, cerneală neagră): „Şi aciasta si (sic!) o ştii tot omul că acestu Stră[snic] au fostu la mulţi şi mulţi l-au cumpărat şi eu de la *Eş*, l-am cumpărat şi l-am vîn[dut] popii lui Toder (sic!) de Necoreşti de Sus, l-am răscumpărat iarăş eu, preotul Vas[ile] ... şi d*i* acmu înainte si (sic!) d*e* Dumnă[zău] ... (rupt) aice la besirica (sic!) Sir*ghi*lor el pre Vas[i]l*i* Băltag ot Sirbi ot Necorişti de ... (rupt) Şi d*i* s-a mai găs[i] vreun ... (rupt, neclar) si-s (sic!) nu-i ţii în s*a*ma făr numai al preotului Vasile Băltag ot Sirbi“;

f. 36ʳ (jos, caractere chirilice, cerneală neagră): „Eu, preotul Simion ot Necoreşti *di Gi*os ot Sirbi“;

f. 45ᵛ-63ʳ (jos, în banda albă, caractere chirilice, cerneală deschisă la culoare): „[Să se] ştii şi aciast[a] cînd am cumpărat acestu Străsteer (sic!) în urma prăzii tătarîlor cînd au pr*a*dat în *dz*i[u]a cru[cii] la let 7267 (14 sept. 1758—n. n.). Dar la let 7268 (= 1759—1760—n. n.) au fostu iarnă bun[ă] de car[e] s-au afl[at] brînduş înflurite (sic!) în ghen[arie]. Încă iar acmu la let 7275 (= 1766-1767—n. n.) au fostu iar[nă] îndoită, nici *re*, nici bună, la care au ni[n]s la Sfete Gheorgh*i*, au ni[n]s *umăt* (sic!) de o p[a]lmă şi au ţinut o ... (şters, înnegrit) ... şi to*t* pomii era înfluriţ (sic!) ş[i] nu s-au strîcat şi s-au făcut poam[e] mult*i* p*i*ste *h*ir[e] multe p*i*ste *h*ire (sic!) şi de aceste am scris ca-s si (sic!) ştii eu pr*i*otul Vas[i]le ot ... (şters). Şi un cutremur mar[e] au fostu carel[e] au ris[i]pit multe mănăsteri şi pomii clătindu-s[e] a*g*iung*e* cu vîrvurele de pămîntu la 21 let ... (rupt);

f. 72ᵛ (jos, caractere chirilice, cerneală neagră): „Si-s (sic!) ştii că acestu Străsteer (sic!) în trei, în patru mîn[i] au îmblat, dar de acmu, după ce l-am răscumpărat (sic!) iarăş eu, preotul Vasile, [s]i d*e* Dumnă*dz*ău să priposască (sic!) aice, la bes[i]rica de Sirbi; că eu l-am adus de la *Eş* şi-l dedem popii lu Toderaşcu [ş]i acum iar l-am luat eu, erei Vas[i]le Băltag 7271“ (= 1662—1663);

f. 115ᵛ-116ʳ (jos, caractere chirilice, cerneală neagră): „Aciastă sfî[n]tă carte a priotol (sic!) Simion“;

f. 127ᵛ-130ᵛ (acelaşi scris; sus, caractere chirilice cerneală neagră deschisă): „Aciastă sf[în]tă carte este a preotului Simion c*i* să numeşt*i* Strătier (sic!) şi cine să va is[pi]ti să o fur*i* să fi*i* af[u]risit. Amin“;

f. 141ᵛ (jos, caractere chirilice, cerneală neagră deschisă): „[Să se] ştii că acestu sfînt Strasnec est*i* al meu, al preotului Vasile Băltag“.

Alte însemnări, fără importanţă, sau ştampila Episcopiei Romanului, pe interiorul primei coperte, pe f. 1 (nenumerotată) r, pe f. 148ʳ, pe interiorul copertei a doua.

217 b — conţine: 1 f. albă nenumerotată + 2 f. nenumerotate + 152 f. numerotate. Îi lipseşte f. 3 nenumerotată; în schimb, conţine ultima foaie — 152 — lipsă, după cum am văzut, în *exemplarul 217 a*. Numerotare veche a foilor, avînd, firește, aceleaşi greşeli ca în primul exemplar. Deteriorate, cu lipsuri în text, f. 146, 147. În general, exemplar în stare mai bună decît *217 a*, deşi nu mai păstrează nici un fel de legătură.

Insemnări. În mod surprinzător, însemnările lipsesc cu desăvîrşire (vor fi fost probabil unele pe interiorul legăturii, care însă nu mai există). O simplă încercare de condei la f. 105^{v} — jos (caractere chirilice, cerneală neagră).

Concluzii. La B E R H, se păstrează două exemplare ale *Triodului săptămînii mari,* tipărit la Bucureşti în 1726, în timp ce la B A R se află unul singur. Ambelor exemplare le lipseşte cîte o singură foaie (f. 152, respectiv f. 3 nenumerotată). Exemplarul *a* conservă legătura veche, dar exemplarul *b* este în rest bine păstrat. Exemplarul *a* conţine numeroase însemnări, pe cînd exemplarul *b* este total lipsit de însemnări.

Însemnările din exemplarul *a* vorbesc despre năvălirea tătarilor la 14 septembrie 1758, despre cumpărarea sa la Iaşi, în acelaşi an după năvălire, de către preotul Vasile Băltag „ot Sirbi ot Necoreşti“ (vezi actualul sat Sîrbi, comuna Nicoreşti jud. Galaţi — I L R, p. 232), care l-a vîndut preotului Toader din Nicoreştii de Sus, de la care apoi l-a răscumpărat (îl avea din nou la 1765—1766), pentru a-l aduce „aice la besirica Sirghilor“. Cartea a aparţinut cîndva şi lui „Ghiorghi vtori logofăt“, de la care a cumpărat-o „Dimitrie Hudici sîn Antohie ot vist[erie]“. În Biblioteca Episcopiei se află din anul 1942, donată fiind de preotul Gh. Hrubaru din Suraia-Putna. Aşadar, s-a tipărit la Bucureşti în 1726, a fost cumpărată la Iaşi în 1758, după năvălirea tătarilor din 14 septembrie, a trecut apoi pe la diferiţi proprietari din sudul Moldovei, pentru a ajunge în cele din urmă la Roman. Periplul ei prin Moldova este reflectat şi de multe fonetisme moldoveneşti prezente în însemnări: Gh*i*orgh*i*, *Eş* (= Iaşi), d*i*, cumpărătoar*i*, cin*i*, fi*i* (= fie), pricopsală, şti*i* (= ştie), pop*ii*, Sir*ghi*lor (= Sîrbilor), Vasil*i*, *gi*os, tătarîlor, *dz*iua, strîcat, p*i*ste etc. — vezi subl. în text). De notat apoi numeroasele „variante“ ale titlului cărţii, *Strastnic,* un slavonism pe care însemnările ni-l arată tot mai deformat (din necunoaştere desigur): *Strasnic*, *(Strasnec), Straster, Stră[snic], Străsteer, Strătier*. Despre existenţa unui *Strastnic* tipărit la Bucureşti, în 1726, menţionat într-o listă de cărţi ale bisericilor unite din vicariatul de Haţeg, întocmită la 1857 de vicarul Ştefan Moldovan pentru Timotei Cipariu, aminteşte Daniela Poenaru (vezi *Contribuţii la Bibliografia românească veche*, Tîrgovişte, 1973, p. 17). Cum vedem însă, acesta este de fapt titlul sub care a circulat *Triodul săptămînii mari,* tipărit la Bucureşti, în 1726.

12. **Octoih,** Bucureşti, 1730

B R V, IV (66), p. 52 (este descris un exemplar cu începutul titlului lipsă; titlul complet în exemplarul B A R 200 A); vezi şi Alba Iulia (Apulum XII), p. 386; Iaşi, p. 53; Sibiu (B), p. 40.

B E R H, nr. 202. 20/14 cm. Titlul: „Octoihъ. Acum într-acestaş chipъ tălmăcit pre limba rumânească spre înţelъgerea de obşte şi tipăritъ în zilele de D[u]mnezeu înălţatei domnii a prealuminatului oblăduitoriu a toată Ţara Rumânească Io Nicolae Alexandru voevod, cu bl[ago]sl[o]veniia şi cu chieltuiala preasfinţitului mitropolit al Ungrovlahiei kir Daniilъ, în sf[î]nta Mitropolie a Bucureştilor, la anul de la H[risto]s 1730, iară de la facerea lumii, 7239, de cucъrnicul întru preoţi, popa Stoica Iacovici tipografulъ. Conţine 2 f. nenumerotate + 464 p. + 166 p. + 3 foi albe nenumerotate (la fel ca exemplarul descris în B R V, dar mai puţin cu două pagini decît exemplarul B A R care conţine, în partea a doua, 168 p.; exemplarului de la Roman îi lipseşte foaia finală a părţii a doua, cu *„Scara slujbelor..., Invăţătură pentru rînduiala slujbelor de obşte* şi formula finală a tipografului). Numerotare veche a paginilor, cu rare greşeli; vezi p. 32-34 (I). Numeroase foi deteriorate (rupte în întregime sau parţial lipite) — vezi p. 61-62, 73-74, 105-106, 109-114, 125-128, 153-160, 183-188, 193-194, 197-200, 209-210, 215-216, 217-220 (rupte complet), 221-222, 235-236, 239-240, 255-258, 263-266, 269-272, 293-294, 299-300, 397-400, 433, 440, 443-444, 447-448, 451-452 (I); 31-32, 165-166 (II). Legătura veche din lemn şi piele bine păstrată; ornamentaţii (motive geometrice şi florale) pe ambele coperţi. Se păstrează una din cele două încuietori metalice.

Însemnări

P. 1 (sus, în banda albă, caractere latine, cerneală albastră): „Donat Sf[intei] Episcopii Roman de Sf[întul] schit Savu 27-9-[19]39;

p. 117-123 (jos, în banda albă, caractere chirilice, cerneală neagră): „Acest *Of[t]oi[h]*ъ (sic!) l-am cumpăratъ eu, popa Dănil[ă] din Bucureşti ...(întrerupt din cauza deteriorării p. 125-126);

prima foaie albă finală (nenumerotată) (caractere latine, creion negru): „Octoih bogat. Daat (sic!) mie Neculai V. Ad. de la Eromonahu (sic!) Ioaniche Mareş dascăl;

f. II^r (nenumerotată), p. 1, p. 37: ştampilă neagră, rotundă, caractere chirilice: „Schitul Savului Schimbarea la faţă ... (neclar)“;

f. I^r (nenumerotată), p. 197, f. I^r (finală nenumerotată): ştampilă roşie, caractere latine: „Spiritualul consistoriu al eparhiei Romanului. România“.

Însemnări fără importanţă (completări în text) la p. 198.

Observaţii. Exemplarul de la B E R H al primei ediţii, din 1730, a *Octoihului* tipărit la Bucureşti (pentru celelalte ediţii, vezi B R V II, p. 41-42, IV, p. 35-37, 235) are titlul complet, la fel ca acela păstrat la B A R. Legătura sa este mai bine conservată; în schimb, în interior, deteriorările sînt mult mai mari. Din însemnări aflăm că a fost cumpărat cîndva (poate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea sau la începutul secolului al XIX-lea), la Bucureşti, de un preot, Dănilă, probabil moldovean de origine. A fost donat Episcopiei Romanului la 27 septembrie 1938 de fostul schit Savu din jud. Bacău, întemeiat puţin după 1766 (vezi N. Stoicescu, *Repertoriul*, p. 741).

13. **Triod,** Rîmnic, 1731

B R V, II (204), p. 42-45; vezi şi Alba Iulia (Apulum XII), p. 361; Galaţi, p. 27-28; Iaşi, p. 54; P. Neamţ, p. 49.

B E R H, nr. 218. 30,5/20 cm. Conţine 3 f. nenumerotate + 420 f. numerotate + 2 f. albe nenumerotate. Din interior lipsesc f. 258-354, iar de la sfîrşit, foaia nenumerotată aflată după f. 420 şi conţinînd, pe ambele feţe, fragmente explicative şi finale ale tipografului Ieremiia Athanasievici (a se vedea exemplarul B A R). Numerotare veche a foilor, cu destule greşeli — vezi f. 7-9, 12-14, 15-16, 18-20, 45-47, 51-53, 173-175, 186-188, 220-222, 225-227, 363-365, 414-416. Legătură veche de lemn şi piele. Încuietorile nu se păstrează. Ornamentaţii imprimate în piele: pe coperta din faţă — chenar cu motive geometrice şi florale, iar în mijloc, scenă biblică (ştearsă); pe coperta din spate, motive geometrice şi florale.

Însemnări

F. 3 (nenumerotată) r (caractere chirilice, cerneală brună): „Acestŭ Triod l-am legat eu cu cheltuiala m*e*, adic[ă] doisprece (sic!) lei am dat. Venamin (sic!) eromonah. Cine a sluji să mă pomenească";

f. 9 v (jos, în banda albă, cerneală neagră): „1814";

f. 1 (nenumerotată) r — ştampilă rotundă, caractere latine, culoare vînătă: „Mănăstirea Bogdana. Jud, Bacău. 1936"; (mai apare la f. 2 (nenumerotată) r şi la f. 357 r) ştampilă rotundă, caractere latine, culoare roşcată: „Sfînta Episcopie a Romanului. Roman" (mai apare la f. 97 r , 107 r , 112 r , 238 r).

În rest, încercări de condei sau însemnări fără importanţă.

Concluzii. Ca şi la B A R, la B E R H se află un exemplar al *Triodului* tipărit la Rîmnic în 1732. Exemplarului îi lipsesc însă 98 f. Provine de la fosta Mănăstire Bogdana din jud. Bacău, ctitorie din 1670 a marelui logofăt Solomon Bîrlădeanu (vezi Stoicescu, *Repertoriul*, p. 93). Singura însemnare (nedatată) ar putea fi din prima jumătate a secolului al XIX-lea; ea aparţine în orice caz unui monah moldovean — vezi m*e*, pomen*i*ască.

14. **Antologhion,** Bucureşti, 1736

B R V, II (212 şi 213), p. 50-51; vezi şi Galaţi, p. 29; Iaşi p. 55-56.

B E R H, nr. 93. 32/22 cm. Conţine, legate împreună, *Antologhionul* (1 f. albă nenumerotată + 410 f. numerotate; faţă de exemplarul descris în B R V lipseşte 1 f. nenumerotată, iar faţă de exemplarul B A R lipsesc 2 f. nenumerotate = foaia de titlu şi următoarea foaie introductivă) şi *Octoihul* (2 f. nenumerotate + 84 f. numerotate + 1 f. albă numerotată; complet), ambele tipărite la Bucureşti, în 1736, de Popa Stoica Iacovici tipograful (vezi foile de titlu). Numerotare veche a foilor, cu unele greşeli: vezi f. 167-170, 380-382, 384-386; lipsesc cifrele foilor 17, 61, 134, 201. Legătură veche de lemn şi piele deteriorată la cotor. Încuietorile nu se păstrează. Ornamentaţii imprimate în piele: coperta din faţă, mijloc,

scenă biblică (Răstignirea) + chenar cu motive florale și geometrice; coperta din spate, motive florale și geometrice.

Însemnări

F. 1r -9v (jos, în banda albă, caractere chirilice, cerneală neagră): „Aciastă carte ce se numește Mineiu este al mieu, robul lui D[u]mnezeu ierei Gheorghie și l-am cumpărat de la preotul Vasile din sat din Calu în preț drept 7 lei, adecă șapte și l-am dat la besꙋkrica mea ce am făcut cu cheltuiala mea în sat în Oșloben[i], ca să fie pomenirea mea și a soțului mieu și am scris în zilele prealuminatului Domnŭ Ioan Alexandru vo[ie]vod la let 1786, april 30. Iară cine s-ar ispiti ca să-l fure sau să-l înstreineze, să fie lepădat de sf[î]nta biserică și să-l certe D[u]mnezeu cu judecățile sfinții[i] sale; aș҃jdere și cel ce ar propi-o (sic!) pentru dajdie tot supt acest blestăm bisericescu să fie. Aciasta și am iscălit. Ierei Gheorghie“;

f. 313v -314r (jos, în banda albă, caractere chirilice, cerneală brună, alt scris) : „Se (sic!) se știe că acestu Meniĭu (sic!) este a lui părintelui Gheorghe“;

f. 370v (jos. caractere chirilice, cerneală brună): „Să să știe de cꙗnꙗ (sic!) au fostꙗ părintele Ilie la Ocea dechiu în zil*i*le lui Cosdatinꙗ Alecꙗsandru Ipꙗsilatꙗ vo*i*vodꙗ:

f. albă nenumerotată (coperta a II-a) r (caractere chirilice, cerneală neagră): „Dat-am adevărat zapisul meu la mîna dumitale precum să să știe că m-am rugat de m*i*-*i* făcut bine cu zece lei“;

Pe foaia albă nenumerotată de la început, ștampilă rotundă, roșie, caractere latine: (Biblioteca Sft. Episcopii Romanului [1]932“ (vezi și f. 1r, 173r, 255r).

Alte însemnări, fără importanță, pe foaia albă (nenumerotată) de la început, pe f. 13v, 136v, 214v, 215r și pe foaia albă, nenumerotată de la sfîrșit.

Concluzii. *Antologhionul* și *Octoihul* tipărite la București în 1736 de popa Stoica Iacovici se păstrează la B E R H legate într-un volum unic și într-un singur exemplar, la fel ca la B A R. Exemplarul este aproape complet și destul de bine păstrat. A fost donat la 30 aprilie 1786 bisericii din Oșlobeni (Neamț) de ctitorul ei, preotul Gheorghe, care-l cumpărase de la preotul Vasile din Calu (acum Piatra Șoimului-jud. Neamț). O altă însemnare ne înștiințează că părintele Ilie a fost dichiu la Ocea (sat desființat, înglobat la satul Topolița, com. Grumăzești, jud. Neamț — I L R, p. 189) „în zil*i*le“ lui Constantin Alexandru Ipsilanti „vo*i*evod“, deci în perioada 1799—1801 (am subliniat, pentru curiozitate, două fonetisme moldovenești). În sfîrșit, ștampila Bibliotecii Episcopiei Romanului datează din 1932. Prin urmare, cel puțin în ultimele două secole, această tipăritură bucureșteană din 1736 pare să fi circulat în mod exclusiv pe teritoriul actualului județ Neamț.

15. **Antologhion,** Rîmnic, 1737

B R V, II (215), p. 52-53; vezi și Alba Iulia (Apulum XIII), p. 361-363.

B E R H, nr. 94. 32,5/22 cm. Conține 3 f. nenumerotate + 273 f. numerotate (exemplarul B A R, D_1, complet, conține 4 f. nenumerotate + 573 f. numerotate, pe cînd exemplarul descris în B R V, 4 f. nenumerotate + 650 (sic!) numerotate). Față de D_1 B A R, exemplarului de la Roman îi lipsesc o foaie nenumerotată (ultima), foile 117-122, 263, 274-573 (cu rare excepții), în total peste 300 f.; acest exemplar, la fel ca D_2 B A R, conține numai lunile septembrie-decembrie (se află totuși în volumul de la Roman și cîteva foi volante din partea următoare: 276, 408, 409, 410). Legătură veche de lemn și piele destul de deteriorată. Se păstrează una din cele două încuietori metalice. Ornamentații în piele: pe prima copertă — scena Răstignirii, în mijloc și chenar cu motive geometrice; pe coperta a doua — motive geometrice.

Însemnări

Coperta a II-a (interior) (caractere chirilice, cerneală brună): „Să știi sfinți creștini (sic!) cum că la anul 1857 s-au pus *omăt* la opt zile a lunii lui săctemvr*ii* (sic!), însă (sic!) în zio de Sintă Măriea Mică“;

mai jos (caractere chirilice, creion, același scris): „Să fi*i* știut cum că în anul 1862 au fost o iarnă cumplită, foart*i* tar*i*, dar și primăvară ca aceea bună nu s-au mai pom*i*nit la car*i* ... (șters) ... scăpat vit*i*le la iarbă în luna lui mart*i*, la Bunavestir*i*; au dat frunza la sfîn[tul] Gheorghe“.

Alte însemnări, fără importanță, sau care nu se pot citi din cauza deteriorării cărții: coperta I (interior), f. 1 (nenumerotată) r, f. 35^{v}-41^{r}, 186^{r};

f. 1 (nenumerotată) r, 92^{r}, 140^{r}, 206^{r} — ștampilă rotundă, roșie, caractere latine: „Biblioteca Sf. Episcopii Roman. 1922“.

Observații. Exemplarul cuprinde numai slujbele sfinților din lunile septembrie-decembrie. Cele mai vechi însemnări vizibile datate sînt din 1857, 1862 și conțin evidente fonetisme moldovenești: săctemvr*ii*, foart*i*, tar*i*, pom*i*nit, car*i*, vit*i*le, mart*i* (= martie), Bunavestir*i*, precum și un moldovenism lexical — *omăt*. Este de presupus că acest *Antologhion* tipărit în Oltenia la 1737 ajunsese în Moldova mai devreme. La B E R H apare înregistrat în anul 1922.

Doru MIHĂESCU

ȚIBAN, ȚIBĂNEȘTI ȘI CĂRPEȘTII

Cu patru decenii în urmă, cineva încerca să-l pună pe P. P. Carp cu neamul său, ca trăgîndu-se din seminția marelui vornic Cristea Balș și a soției sale Odochia și prin aceștia fiind unul dintre urmașii lui Alexandru vodă Lăpușneanu. Spița nobiliară a boierilor de pe Sacovăț a fost pusă pe seama unui colonel din rîndul panilor poponi, Nakolowitsch, care întovărășise cu mai bine de două secole și jumătate înainte pe Gheorghe Ștefan, Vodă, în perigrinările sale prin străinătate [1].

Ca să-l cunoaștem pe P. P. Carp, trebuie să cunoaștem Țibăneștii,

1. C. Gane, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, I, București, 1936.

ca să cunoaștem Țibănești trebuie să ne urcăm la Țiban și cunoscînd toate acestea vom cunoaște răzeșii ce-au trăit pe valea de azi a Sacovățului. Cărpeștii fără Țibănești n-ar fi existat, iar Țibănești s-au născut din Țiban, unul dintre strămoșii răzeșilor din bazinul superior al Bîrladului, care a trăit o dată cu descălecătorii: Petru I, Roman Vodă și Ștefan I.

La începutul secolului trecut, mai trăia încă în vechiul sat Brudurești (satul Tansa de azi, județul Iași) polcovnicul (căpitan de răzeși, mazil) Ioniță Cotan. Într-unul din sipetele sale se aflau mai multe documente foarte vechi, scrise în „slavonește", despre care știau cu toții că sînt din vremea lui Ștefan cel Mare, în schimb nimeni nu știa ce anume este scris în ele, căci nimeni nu le citise pînă atunci. Cel care ar fi putut să le deslușească taina era părintele diacon Miron, venit de curînd paroh la biserica cu hramul „Sfinții Voievozi Mihail și Gavril" din Suhuleț, în locul bătrînului Nicolae Iorga proin protopop nevolnic. Într-o zi de toamnă (12 noiembrie 1802), diaconul Miron, se abătu pe la locuința lui Ioniță Cotan. Acesta îl invită în casa de sus, casa bătrînească unde nu locuia nimeni, fiind destinată pentru oaspeți și în care se păstrau lucrurile cele mai de preț și odăjdiile sfinte, printre care se găsea și un sipet, croit după vechiul obicei, al răzeșilor cu capacul țintuit în cuie cu floarea mare de argint aurit, balamale de alamă și lacăt cu două chei, de care nu se putea atinge decît cel care avea ambele chei.

Ridicînd capacul, scoase afară sulul cu prosopul cel mare în care erau păstrate cele două pergamente, le privi își făcu cruce, le duse la frunte apoi le sărută cu pioasă credință întocmai ca pe orice lucru sfînt, dîndu-le și celor din jur care procedară la fel, în cele din urmă întinzîndu-i-le diaconului Miron ce asistase la procesiunea de față.

„Lucruri sfinte, părinte, pe ele au pus mîinile însuși Domnul Ștefan, în ele sînt trecute toate drepturile noastre asupra acestor ocini unde trăim azi". Ioniță Cotan, părea rămas și el din aceleași vremuri din care veneau și pergamentele pe care i le întindea cu sfințenie diaconului. El nu le citise niciodată, dar știa că în cuprinsul lor se vorbește de numele satului și strămoșilor lui. Cel care scrisese era însuși Ștefan cel Mare, care legase și pecetea cu șnurul roșu de mătase și pecetea cu capul de bour cu stea în frunte.

„Apoi, bade Ioniță — i se adresă diaconul Miron cînd le privi — dintre toate acesta-i cel mai vechi, multe cuvinte sînt roase și nu se mai cunosc. Eu voi tălmăci ce voi cunoaște din scrisul rămas, unde nu, voi lăsa locul gol.

„Tare aș vrea să aflu adevărul scris în ele, fără îndoială că este scris și numele bătrînilor noștri, nimeni nu le-a citit pînă acum. Tătuța, Dumnezeu să-l ierte, adesea îmi spunea „Vezi Ioniță tată, aceste zapise sînt de la domnul Ștefan cel Sfînt, și-n ele sînt trecute toate pămînturile și bătrînii noștrii. Nici el nu le-a citit vreodată neavînd cine să i le tălmăcească. Aceste zapise niciodată n-au ieșit de aici și nimeni în afara neamului nostru n-a pus mîna pe ele, ca pe oricare alt lucru sfînt. Diaconul își făcu semnul Sfintei Cruci, lipi pergamentul de buze, apoi îl întinse pe masa din fața lui în văzul celor din încăpere și după ce-l mai privi o dată începu să traducă cuvînt cu cuvînt, dar nu mai înainte de a scrie în partea de sus a hîrtiei pe care urma să facă tălmăcirea:

„Tălmăcire de pe uric vechiu pe sîrbie, de la Iuga Vvod din anul 6908 indiction 8, luna lui Nov. în 28; a sfîntului mucenic Ștefan, amin. Însă uricul fiind rupt, precum se vede, s-au tălmăcit în cît s-a putut scoate de pi dînsul".

„Cu mila lui Dumnezeu, noi Iuga vodă, domnul țării Moldovei, cu frații domnii mele dml. Alexandru și dml. Bogdan, înștiințare facem prin această carte a noastră, tuturor boierilor celor buni, care vor căuta spre dînsa ori citindu-se o vor auzi. Pentru această adevărată sluga noastră Țiban, ce au slujit mai întăi întru sfinții odihniților, pomenitului nostru lui Petru V. v., și lui Roman V. v., Ștefan V. v., dar acum slujind nouă cu dreaptă și credincioasă slujbă, deci noi văzînd a lui ce dreaptă și credincioasă către noi, l-em miluit pre dînsul cu deosebită milă di i-am dat în pămîntul nostru al Moldovii, două sate; un satu în Gărbovățu și altul pe Bărlad în gura Crasni; această să fie lui, nepoților și strănepoților și prestrănepoților lui, iar hotarul acelui sat pe Gărbovăț urcă pe malul Crani... apoi din drum,

malul văilor, apoi în stejar, apoi de acolo sari la stînga la strîmbătura Gărbovățului la păr, apoi peste Gărbovăț drept la deal movila săpată, în mijlocul movilei piatră, apoi drept către Soholeți, din movilă în movilă și deacolo sari pisti părău Soholeț la zăvoiul vecin apoi malul văilor în păr, apoi iarăși peste părău din geos de Igriște la zăvoiul veșnic și de acolo drept prin pădure, pînă în drumul cel mare, apoi drept în capătul cîmpului, în stejar, apoi drept unde să ridică Gărbovățu... păn la părăul Hrușova, iar hotarul (lipsă) din Bărlad (lipsă) prin pădure (lipsă) la deal, apoi di acolo (lipsă) Crasna în drumul Pancovei (lipsă) apoi drept către Bărlad (lipsă) apoi peste Bărlad, acesta este tot hotarul și pre aceste este credința domnii meli, de mai sus, numit, noi Iuga V. vodă și credință fraților noștri, a lui Alexandru și Bogdan și credință a tuturor boierilor noștri, a mari și mici și spre mai mare tărie și întărire tuturor acelor de mai sus scrise am poruncit slugii noastre lui Iațco să legi pecetea noastră cea mare" (Ispisoace și zapise, I-1, p. 7).

— Vezi dumnetale bade, acest zapis este cu mult mai vechi de cît ai bănuit, el vine de la strămoșii domnului Ștefan cel Mare.

— Ia te uită... și noi care credeam că-i din vremea marelui domn.

— Uricul este întocmit la veleat 6908 de la facerea lumii și 1399 de la nașterea Domnului nostru Iisus Hristos, de către Iuga vodă cu frații săi Alexandru cel Bun și Bogdan al II-lea.

— Apoi de, noi de acel Iuga n-am auzit, de cît doar de Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, pe aceștia doi îi cunoaștem, pe cînd despre Iuga... dar de, dacă scrie în acest zapis, înseamnă că a fost și el, căci, cîți domnitori n-a avut Moldova noastră în decursul anilor ?

— El a domnit doi ani și a făcut multe lucruri bune în țară. Iar despre Țiban, vechi boier de-al lui Petru I, a făcut parte din marele divan a lui Alexandru cel Bun, printre care se numărau: Dragoș Viteazul, Andrieș care a fost un jupîn, apoi Stanislav Rotîmpan, Vlad vornicul, Duma alt vornic, Drăgoi Brudur, un alt boier bătrîn de pe vremea lui Petru I, Ioaniș Viteazul, Horaeț vistiernicul, Bîrla de la Hîrlău, Sandru de la Tudora, Mic de la Molnița, stolnicul Tomșa...

— Apoi ne spunea tătuța că neamul nostru al răzeșilor se urcă la Domnul Ștefan și mai înaintea lui, rosti bătrînul Ioniță Cotan.

Prezența uricului de mai sus, în posesia lui Ioniță Cotan din satul Tansa, dovedește că țăranii răzeși de la începutul secolului al XIX-lea, nu numai că reprezentau „talpa țării" cum adesea se obișnuia să se spună, dar ei erau și coborîtorii care au pus bazele statului românesc de la est de Carpați de sine stătător.

Satul lui Țiban de pe Sacovăț, după 247 de ani se afla în stăpînirea bivarmașului Lungul, care la 26 martie 1646, primește zapis de întărire, după „ispisocul de pîră și de fîraie ce-au avut el de la Moisă Movilă vodă" pe jumătate de sat de la Enachi vistiernicul, pe care Enachi vistiernicul o cumpărase de la popa Ionașco din Țibănești și de la fratele său Grigorie și de la surorile lui: Dochia, Anușca, Nastasia și Antemia, feciorii Moisăi, „cărora la rîndul lor le fuseseră cumpărătură de la Hudulea vătav, pentru că fuseseră pus zălog de Gavril Hudulea. O a patra parte o cumpărase de la Costin fiul Irimii Băisanul uricarul, dintr-un uric de cumpărătură pe care o avusese Băisanul uricar de la Constantin Movilă vodă, iar Irimia Băisanu uricar i-au fost drept cumpărătură de la Gheorghe Feciorul lui Ionașcu nepotul Savei; Altă a patra parte o are de la Toader Teale și de la fratele său Neanul și de la o soră a lor Anghelina" [2].

Lungul biv armașul își avea obîrșia printre răzeșii din bazinul superior al Bîrladului, biv armaș, respectiv al doilea armaș. De la acel biv armaș Lungul a rămas satul de azi Armășeni, comuna Băcești, județul Vaslui, care, la 15 mai 1643, era în stăpînirea sa cu parte din valea Răngoaei (vale pe firul căreia azi curge pîrîul cu același nume, ce pornește din satul Schinetea, comuna Dumești, județul Vaslui, pe care se afla și drumul ce leagă satele Dumești, Schinetea, cu satele Tansa și Suhuleț).

În anul 1658, Lungul biv armaș vinde Țibăneștii pe care-l cumpărase

---

2. N. Iorga, *Studii cu privire la istoria românilor*, VI (1904), București, p. 79.

cu 12 ani mai înainte lui Necula Manos vistiernic [3]. Vînzarea se făcea contra a 600 taleri bătuți. Nici Necula Manu nu rămîne prea mult în satul Țibănești, deoarece la 17 iulie 1666, numai după 6 ani de stăpînire, întîlnim un nou zapis pentru Țibănești, prin care Eni Burnaz și sora lui, Cristina, împreună cu nepoții săi Eni și Proca cumpără cu 1400 lei întregul sat de pe Sacovăț. Timp de 19 ani (1666-1685), Țibăneștii rămîne în stăpînirea lui Eni Burnaz pînă la 26 ianuarie 1685, cînd acesta vinde lui Ștefan din visterie pe care-l dă drept „ginerile meu", jumătate de sat, iar numai după două zile același Eni Burnaz vinde și cealaltă jumătate de sat egumenului de Galata. În anul 1694, Ștefan de visterie devine stăpîn pe întregul sat de la Șacovăț, precum și pe satele învecinate, Olășenii (satul Griești, comuna Țibănești) și Armenești (satu Coticu, comuna Todirești județul Vaslui) cu părți din Brașovinița ce se găsea în hotar cu satul Găureni (Văleni, comuna Țibănești).

Ștefan de visterie, noul stăpîn al Țibăneștiului de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, este fiul lui Grigorie Zavul, nepotul popii lui Andronic, strănepotul lui Dumitrașco Sprinceană, răzeș din Suhuleți. Ei se urcau cu neamul lor pînă la Mirul de la Mirești pe Bîrlăzel, căci iată cum se arată într-un zapis de judecată de la Constantin vodă Cantemir din 11 aprilie 1687: „slugile noastre Andronic și fratesău Ștefan de visterie ficiorii Zavului, nepoții lui Andronic și a maicii lui, și a lui Cazan și a lui Sandru și a Stanii nepoți și strănepoții Mirului din sat din Mirești, ci este la ținutul Vasluiului în fundu pe apa Bîrlăzelului mai sus de Dumești..." (Ispisoace și zapise, IV-1, p. 99).

Gligore Zavul, părintele lui Ștefan de visterie, fiul popii lui Andronic și nepotul lui Dumitru Sprinceană din Suhuleț, era de stare modestă. Avea șase copii iar pămîntul pe care-l stăpînea era mai mult decît modest pentru numărul copiilor la care trebuia să se împartă frățește, așa cum reiese și dintr-un alt document din 1 mai 1690, prin care Constantin Cantemir vodă dă zapis de întărire lui Ștefan, pentru toate cumpărăturile sale făcute în a II-a jumătate a secolului al XVII-lea: „Giumătate de pămînt, ce s-au venit lui Ștefan de visterie moșie diriaptă de pe tată-său Zavul, fără părțile altor frați a lui Ștefan" (Ispisoace și zapise, IV-1, p. 173).

La începutul secolului al XVIII-lea, întîlnim stăpîni în Țibănești pe Ștefan Hermeziu de visterie ginerele lui Ștefan. După 20 aprilie 1749 satul se împarte între cei doi cumnați: Sandu Hermeziu și cumnatul său, Neculai Gherghel, biv vel medelnicer. La 1761, Sandu Hermeziu reclama pe cumnatul său Neculai Gherghel că ar fi vîndut venitul ce i se cuvenea lui din Țibănești lui Gheorghe Carp de visterie „baștină" moșan din Gîrbeștii Vasluiului". Peste alți trei ani același Sandu Hermeziu împreună cu soția sa, Zoița, și cu fiii lor, Mihai și Catrina, vînd partea lor din Țibănești lui Ioanichie, episcop de Roman, dar în virtutea dreptului de protimisis, la 11 iunie 1764, Neculai Gherghel, răscumpără partea vîndută de cumnatul său, iar în anul 1771, acesta vinde „satul întreg Țibănești de la ținutul Vasluiului pe Sacovăț și cu parte din Olășăi cu loc de prisacă și cu pometi, pentru 1000 lei", aceluiași Gheorghe Carp, „baștină moșan din Gîrbeștii Vasluiului". În cea de a II-a jumătate al secolului al XVIII-lea, cînd se face recensămîntul populației Moldovei (1772-1773 și 1774), cei din semnția lui Carp erau răspîndiți prin satele din ocolul Funduri, județul Vaslui în care intrau 39 sate din care 25 răzețești, 11 boierești și numai unul mănăstiresc. Astfel întîlnim un Carpu birnic în satul Broduresti (satul Dagîța de azi, județul Iași), Ioniță a Cărpoaiei seimen hătmănesc în fostul sat Răngoaea (satul Schinetea, comuna Dumești, județul Vaslui) Ilie Carp, birnic în satul Căzănești. Însă curpenul cu stîlpul Carp îi întîlnim în satele Cascoești (sat vechi, întemeiat de un strămoș de al răzeșilor de pe Sacovăț, Cascoe în secolul al XV-lea, tot din neamul negreștenilor și al lui Țiban, care cu timpul a fost încorporat în satul Tungujei, comuna Țibănești) și în Ivănești pe Sacovăț (satul a dispărut la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, intrînd în moșia Țibănești) Gheorghe Carp (străbunicul lui P. P. Carp, Andronache Carp, Iordache Carp, Lupașcu Carp și Ioniță Carp, răzeși cu mici înlesniri ce se acordau celor privilegiați pentru măruntele slujbe prestate pe lîngă vistierie și anume acela de a beneficia de un număr

3. Arhivele Statului-Iași, tr. 501/123, f. 59, urm.

mic de scutelnici (persoane scutite de bir, în schimbul muncii prestate în folosul anumitor persoane. Astfel, beizadelele aveau dreptul la 100 de scutelnici ; mitropolitul, episcopii și boierii protipendadei 80 de scultenici descrescînd ca număr pînă la 1-2 ce se acordau mazililor răzeși). Gheorghe Carp și Vasile Carp sînt trecuți cu cîte 8 scutelnici, Andronache Carp cu 3 scutelnici, Iordache Carp și Lupașcu Carp cu cîte 2 scutelnici și Ioniță Carp cu un singur scutelnic. Stăpînul satului Țibănești, din seminția lui Ștefan de visterie, acel Niculai Gherghel, se dă drept moșul lui Gheorghe Carp, funcționar (logofăt) pe lîngă vistierie, care se pare că era unul din departamentele cele mai importante din Moldova cu un număr ridicat de slujbași, care se ocupau cu strîngerea birurilor, arătîndu-l drept: „nepotul mieu Gheorghe Carp, logofăt ot visterie".

In trecutul lor, Cărpeștii de pe Sacovăț se ridică la un strămoș al lor, Carp, fiul lui Ionașco, care în anul 1672 împreună cu frații Ion și Durac din Ivănești se numărau printre capii răscoalei de la 6 iulie, care cuprinsese masele fierbînd de mînie împotriva neajunsurilor administrației interne sub domnia lui Gheorghe Ghica [4]. Căci iată cum se arată într-un document dat de Eustratie Dabija care iartă pe „Durac ce au fost căpitan carele au fost pribegitu printr-alte țări străine, de scîrba și de urgiia lui Gheorghe Ghica vodă și după acela lucru, iar Ghica Vodă i-au luatu un satu anume Ivăneștii ce sîntu la ținutul Vasluiului și l-au fostu datu dumisale lui Gligorie paharnicul cel mare. Acum dacă au venitu în țară și-au plecat capul, la Domnia Mea, și văzînd și noi că n-au fostu nemărui nici cu o greșeală, de care lucru ei au slujit la Domnia ce au fostu giuratu cu dreptate, am luat satu cu o prisacă ce au fostu de la D-lui paharnicul și l-am dat slugii noastre lui Durac" [5]. Acel Carp numit și Lungul, din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, frate cu Ion și Durac are fiu pe Gheorghe, pomenit în treacăt, care la rîndul său are pe Toader jitnicer (magazioner la jitnițele cu grîu ale curții domnești), socotit deja un fel de boiernaș mai cu vază în satele de pe Sacovăț (Gîrbești și Ivănești). Toader Carp jitnicer are fii pe Vasile, mort fără urmași și pe Gheorghe Carp stăpînul de mai tîrziu al satului Țibănești, străbunicul viitorului om politic român conservator, exponent principal al moșierimii din România de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Gheorghe Carp se căsătorește cu Safta Nacu, și ea originară tot din părțile acestea, din satul Băcești, așa cum reiese dintr-un zapis prin care Toader Nacul de visterie cu fratele său Ion Nacul de visterie la 21 iulie 1753 tocmește niște oameni din Tansa să repare „biserica la Băcești și clopotnița să le șindilim cu draniță de stejar și cu cuie de lemn, leațuri, căpriori, ci-or hi stricat să punem noi și să le dăm gata cu toate ci-or trebui și dlor să ne dea treizeci și cinci de lei și la lasatul secului de postul Crăciunului să fie tot lucrul gata..." (Ispisoace și zapise IV-2, p. 78).

Gheorghe Carp se stinge din viață pe la începutul veacului trecut de cînd rămîne și o foaie testamentară prin care se arată : „Măcar că eu cel ce am agonisit cu sudoare și strădania mea, am cheltuit tot cu căsătoria ficilor mele, cu boalele și patimile ci au dat peste mine, cum și la oameni răi am pierdut cîțiva bani (dați cu camătă) și nu mi-au rămas din agoniseala mea în mînă... casele din Eș... partea lui Constantin Kogălniceanu, fiul lui popa Niculaiu... două locuri de casă ci am avut în tîrgul Eși[lor], lîngă biserică Prepadoamna Paraschiva care este despre Păcurari... moșii la Gîrbești, Țibănești, Ivănești, vie în dealul Coroiului, 444 lei și 90 bani... partea mea de moșie Zvincea din Bucovina... de la soacră-mea am dat-o fiului meu Ioan... tot lui Ioan îi rămîn și Țibăneștii, Gîrbeștii, Ivăneștii..." [6].

Aga Ioan Carp, noul stăpîn al Țibăneștilor și al satelor din jur face parte din pleiada marilor proprietari de moșii din prima jumătate a secolului trecut, care asaltează moșiile răzețești, într-o perioadă în care asistăm la frecvente confruntări dintre marii proprietari, parveniți din clasa răzeșilor, cînd pe calea Sacovățului cărpeștii împreună cu kogălnicenii, cuzeștii și hermezeștii pătrund rînd pe rînd în moșiile din Glodeni, Jigoreni, Mirești,

---

4. *Istoria orașului Iași*, Iași, 1980, p. 225.
5. N. Iorga, *Studii...*, VI (1904), București, p. 83.
6. *Studii...* VI, p. 7.

Suhuleț și Brudurești, formînd, după cum spunea N. Iorga, „o nouă boierime, ageră, îndrăzneață și neastîmpărată", avidă după acapararea moșiilor răzeșești „de-atîtea ori smulse, cumpărate și răscumpărate, moștenite și pierdute, în fine dezbătute înaintea tuturor judecătorilor din țară, care se numărau în jurul acelor moșii"[7]. Ioan Carp nu-și dezamăgește înaintașii „prin muncă, poate și prin zestrea nevestei" (Safta Patrașcu), dar mai cu seamă prin tot felul de procedee mai mult sau mai puțin drepte, ajunge prin anul 1810 stăpînul mai multor sate întregi din jurul Țibăneștilor, întruchipînd o mare moșie cum nu mai fusese niciodată aici în valea Sacovățului din bazinul superior al Bîrladului. Gheorghe Carp, micul funcționar de vistierie de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, părintele agăi, ce-i drept, lăsase, după cum singur arată, mai multe sate moștenire fiului său, dar aceste sate nu erau decît cu numele (în afară de Țibănești). Celelalte, în mare parte, încă se mai aflau în mîinile vechilor stăpîni. Cel care cu răbdare și migală întrunește într-o singură moșie mare și prosperă ținutul este aga Carp, care prin iscusința sa, dar și prin funcția ce o deținea, în statul feudal moșieresc de la începutul veacului trecut, reușește să devină unul dintre cei mai bogați boieri din Moldova. Aga avea sarcina de a supraveghea străzile Iașului și de a judeca pricinile tîrgoveților, privind dezordinea și tulburarea liniștii publice, luînd măsuri pe loc. El comanda și impunea scuteala seimenilor care slujeau fără leafă, avea sub ascultarea sa semeșia agiei, un vătaf, un verificator al măsurilor și greutăților întrebuințate de negustori pentru cîntărirea mărfurilor vîndute, avea sub ordine patru bulubași și 20 seimeni care făceau de strajă în oraș, un căpitan mai mare peste 10 albanezi, un başceauș comandant peste 24 de pompieri și 18 sacagii, în total avea sub comanda sa peste 300 de oameni, care făceau serviciul împărțiți în grupe de cîte 25 de oameni. Tot aga răspundea de podari (îngrijirea ulițelor pavate cu scînduri de lemn ale Iașului). El judeca și pedepsea pe cei prinși „cu ocaua mică", respectiv cei care dădeau lipsă la cîntar, aplicîndu-le sancțiunea prin „bătaie la vederea obștei". Breslele nu se puteau constitui fără o cercetare prealabilă din partea agăi. Împreună cu marele logofăt și marele vornic, fixa prețurile maximale pentru negustori. Putea aresta pe staroști, judeca apelurile breslelor și fixa amenzile din care 10% îi aparțineau.

În august 1808, întîlnim un raport de cercetare la Glodeni, urmare unor plîngeri din partea sardarului Ioan Carpu către isprăvnicia Vasluiului prin care arăta, cum răzeșii Născulești, neajungîndu-le moșia ce o aveau, pășteau vitele mai mult pe moșia sa. Urmare acestei plîngeri (fără îndoială că-i vorba de-o înscenare) se cere celor în drept (ispravnicii de Vaslui) „a se vedea cîtă moșie au Născuleștii în imaș și cîte vite au de pășunat pe acea moșie...". Rezultatul cercetătorilor consemnate de cei care cercetează la fața locului este: „Am găsit șase pămînturi și șapte pași imaș, și pe acestea sînt cinci casă gospodari și au 49 vite. boi și vaci și 7 cai, care nu le ajung atîta loc la atîtea bucate și pascu mai mult pe moșia dum. sardariu Ionu Carpu, că acele șase pămînturi, 7 pași ce le au Născuleștii mai mult de cît 4 fălci și giumătate nu cuprindu"[8].

La 15 februarie 1812, aceiași Născulești de mai sus, fiind constrînși prin diferite metode boierești sînt nevoiți să-și vîndă moșiile, așa cum reiese din zapisul ce urmează: „Ajungînd noi la scăpăciunie și trebuință de părale... făcînd întrebări mai întîi neamurilor noastre din Glodeni să răspundă cu bani să o ea ei... vindem cu bani gata cîte 50 lei pămîntul dumnealui (aga Carp) fiind dumealui... și megieș și stăpînul celuilalt trup a moșiei..."[9]. Mai tîrziu ei fac o declarație că au vîndut lui Gheorghe Cuza spătarul după care Domnul mai poruncește a se face publicație legală și o nouă întrebare răzeșilor. La 8 iunie 1813, un alt membru al Născuleștilor vinde a șasea parte „din patruzecișisicinci pămînturi și o hîrtă ce au avut Ionașcu în moșia Glodeni din fundul Bîrlăzelului și el întreabă pe răzeși întîiu, în ființa hotarnicilor"[10]. Cu 15 ani mai tîrziu, la 3 iulie 1828, alți răzeși din fostul sat Glodeni sînt nevoiți să-și părăsească moșiile să se mute în alte părți din jur din cauza boierului care le făcea șicane. De exemplu, un răzeș, fără îndoială la originea sa din aceeași seminție cu cărpeștii de pe Sacovăț, anume Gheorghe Carp, stegar de copii din casă

7. N. Iorga, *Studii și documente*, VI, p. 73.
8. Idem, *Studii...*, VI, p. 114. 9. *Ibidem*. 10. *Ibidem*.

(funcție în statul feudal de la începutul secolului trecut) Dumitru fiul acestuia, Vasile Nașcu și cu fiii săi din moșia Glodenii de la ținutul Vaslui se plîngeau Divanului judecătoresc al Moldovei, arătînd în jalba lor: „Unii din răzeși și-au vîndut părțile de moșie dumisale boierului aga Ion Carpu încă din vechime, cari sîntem numai patru numi nevînduți, și într-acest chip pătimim greli asupriri de către numitul boieriu, că în sîlă cu țigani ne ridică la lucru boieresc ca pe niște robi, și noi pe moșia dumisale nimica nu ne hrănim, nici de arat, nici de carat, cu totul ni vedem în strămbătate, de pe a noastră moșie baștină“ [11].

Marele proces al răzeșilor, în schimb, are loc la 20 decembrie 1824, cînd Ioan Carp reușește, printr-un proces nedrept, să smulgă răzeșilor din satele Suhuleț, Tansa, Jigoreni și Mirești întreaga suprafață cu pădurea bătrînă moștenită de la Ștefan cel Mare (Uricul din 6 iulie 1469). Cu această ocazie li se ia răzeșilor și schitul de la Cetatea Brudurestilor, care nu după mult timp va fi cu totul demolat, iar odoarele însușite de boier și vîndute altor biserici din satele vecine (Suhuleț, Tansa, Jigoreni).

Aga Ioan Carp, are fii pe Nicolae și pe Petre (Petre Carp biv vel comis tatăl lui P. P. Carp) cărora le construiește în mijlocul moșiei Țibănești un frumos conac, în jurul căruia amenajează și o grădină (parc) mare, la capătul căruia a ridicat și o biserică în jurul căreia se află și satul de azi, cu parcul și conacul rămas în formă inițială.

Ajuns în pragul propriei sale săvîrșiri din viață, aga Carp încă nu a reușit să-și vadă noul urmaș al Țibăneștiului. P. P. Carp se va naște la 29 iunie 1837, dar într-un moment de profundă meditație avea să scrie următoarele:

„Ioan Carp cu rangul de agă, de faptele bune gol / Golul care împle totul, ridic acest pristol Făcătorului a toate cine-i va face sălaș / Cînd înțălepciunea își găsi lăcaș / Supt stîlp întemeiiară în vecie neclintiți / Inima iaste altariul unde vei vecuitoriu / Și cugetul, slujitoriul, rînduit de Dumnezeu / Cine îndeamnă la bine și nu mustră de la rău / Fapta bună iaste jertfa ci se cere de la noi / Nu spre a sa folosință, ci spre a noastre nevoi / Omule, dar, nu supt ziduri nici prin multe rugăciuni / Să nădăjduiești spălarea de a tale spurcăciuni / Ci în inima ta intră, cată doritul izvor / Și vei afla curăția numai prin stărpirea lor / Lacrimile și căința atunci pot folosi / Cînd păstrîndu-ți datoria d-împrumut te-i părăsi.
In satul Țibănești, județul Vasluiului anul 1835“.

Gheorghe LUPAȘCU

NOI INFORMAȚII DESPRE VIAȚA BISERICII NOASTRE STRĂMOȘEȘTI ÎN SECOLELE XVIII-XIX

Revista Mitropolia Moldovei și Sucevei a semnalat, totdeauna, cu bucurie, și a recomandat călduros cititorilor săi studiile cercetătorului ieșean N. A. Ursu care, prin contribuțiile sale asidue și cu acrivia-i binecunoscută, citind și recitind cu atenție manuscrisele și însemnările de pe manuscrise, făcute de diferiți autori sau copiști, a adus la lumină fapte mai puțin cunoscute din trecutul Bisericii noastre strămoșești și a conturat personalitatea unor cărturari de seamă, viețuitori în mănăstirile de la noi.

În rîndurile ce urmează vom prezenta cîteva din roadele strădaniilor cercetătorului N. A. Ursu.

1. Un cărturar român necunoscut din secolul al XVIII-lea, în „Cronica“, XX (1985), nr. 35, p. 5. Acest cărturar necunoscut este ieromonahul Ilarion care a scăpat atenției cercetătorilor grăbiți, deoarece rodul ostenelilor lui cărturărești a fost înglobat în marele volum de traduceri din literatura patristică greacă, efectuate în obștea lui Paisie la mănăstirile Dragomirna, Secu și Neamț.

Cercetătorii români ai mișcării paisianiste au privit nediferențiat (sublinierea aparține autorului) activitatea de traducere din literatura pa-

11. *Ibidem.*

tristică greacă din aceste mănăstiri pe vremea lui Paisie și nu au acordat atenția cuvenită școlii de traducători din limba elină în românește și în slavono-rusă. În cele trei mănăstiri, în care a viețuit obștea paisiană, această școală de traducători, a cărei activitate s-a desfășurat timp de peste patru decenii, a transpus în limba noastră un număr impresionant de lucrări ale Sfinților Părinți; aceste traduceri, care au circulat în manuscris, iar după 1807, cînd s-a înființat tipografia de la Neamț, și tipărite atît în Moldova, cît și în Țara Românească sînt deosebit de importante pentru istoria limbii române literare și a culturii noastre.

Dacă Paisie traducea mai ales în slavonește pentru ucrainieni și ruși, cărturarii români traduceau în românește din grecește, și uneori din slavonește. Numele unora sînt cunoscute: Macarie, Ilarion, Isaac, Ștefan, Gheronte, Grigore, Iosif.

Dintre acești traducători români, doi pot fi considerați învățați de prestigiu: Macarie și Ilarion. Ei erau buni cunoscători ai limbii grecești (amîndoi studiaseră la Academia domnească din București) și i-au fost dascăli de elină chiar lui Paisie, care vorbește el însuși despre calitatea superioară a traducerilor celor doi monahi români și despre ajutorul primit de la ei în munca sa de traducător. Într-o scrisoare adresată conaționalului său Teodosie, aflat la Poiana Mărului, în Țara Românească, Paisie spune: „În vederea insuficienței lexicoanelor și a neexperienței mele, am luat ca fir conducător pentru mine traducerea cărților Sfinților Părinți din limba greacă veche în cea moldovenească, făcută de iubiții noștri frați: ieromonahul Macarie și dascălul Ilarion, oameni învățați și experienți în traducerea de cărți. ... Luînd traducerile lor, după socoteala mea, ca neîndoielnic bune, am început să îndrept cărțile slavone, călăuzindu-mă de traducerea lor și urmărind textul grecesc..., ținîndu-mă gînj, ca orbul de gard, de amintitele traduceri moldovenești“ **(sublinierea autorului).**

În alt loc îl numește pe Ilarion „cel mai iscusit traducător din grecește în moldovenește... Părerea lui am urmat-o și eu în traducerea mea“.

Ieromonahul Macarie este mai bine cunoscut, este autorul uneia dintre primele gramatici românești, al unui lexicon slavono-român, este autor de versuri și a scris o poetică pe scurt. Aici, Prof. N. A. Ursu nu scapă prilejul de a atrage atenția că Macarie nu este pomenit, așa cum s-ar cuveni, nici în Dicționarul de lingviști și filologi români **(București, 1978),** nici în Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900 **(București, 1979).**

Viața dascălului Ilarion este mai puțin cunoscută. Însemnările de pe unele manuscrise, copii ale unor traduceri făcute de acest învățat monah, ne dau de înțeles că Ilarion, cu numele de familie Bou Rău, era originar din Țara Românească și că a studiat la Academia domnească din București, unde a fost elevul profesorului Manase Eliade, după anul 1757.

O altă însemnare, a unui copist, Sofronie, ne dă știrea că Ilarion a fost dascăl la sfînta episcopie a Rîmnicului. După anul 1763 el vine în obștea lui Paisie la Dragomirna, după răpirea Bucovinei de către austrieci, în 1775, va urma obștea paisiană la Secu, iar în 1779 se va muta la Neamț. Data morții dascălului Ilarion nu este deocamdată cunoscută. Pomelnicele de la Neamț din 1812 și 1846 îl amintesc doar ca „dascăl“ care „au învățat aicea în monastire părinți la limba elinească“.

O parte dintre traducerile ieromonahului Ilarion sînt menționate în catalogul bibliotecii de la mănăstirea Neamț, alcătuit la începutul secolului al XIX-lea și publicat în 1941 de Pr. prof. D. Fecioru. Copii ale traducerilor lui se află astăzi la Biblioteca Academiei Române, la Biblioteca Patriarhală, la Biblioteca Centrală Universitară din Iași, la biblioteca Episcopiei Romanului și la biblioteca Mănăstirii Neamț.

A tradus din lucrările Sfinților Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Maxim Mărturisitorul, din Talasie Livianul, Isaiia Pustnicul, Callist și Ignatie, din Marcu Efeseanul etc..

Una dintre cele mai importante traduceri ale sale este Exaimeronul Sfîntului Vasile cel Mare. Traducerea este însoțită de un comentariu (500 de note pe 208 pagini în folio în manuscrisul de la Neamț, pregătit pentru tipar de Sofronie Clipa Barbovschi), care avea rolul de a facilita înțelegerea de către cititori a textului Sfîntului Vasile cel Mare și de a explica unele noțiuni filozofice și științifice. În acest comentariu vedem ce a

învățat Ilarion, sub îndrumarea profesorului Manase Eliade, din tratatele neoaristotelice ale lui Teofil Coridaleu de logică și de fizică sau despre suflet, despre cer etc.

Astfel, în peste 100 de pagini, Ilarion alcătuiește cel dintîi tratat de cosmografie în limba română, în care prezintă concepțiile unor filozofi antici despre crearea universului, despre materie și despre formele ei în univers, explică cerul, mișcarea stelelor și a planetelor, zodiacul, calendarul, coordonatele pămîntului, diferite noțiuni de geografie și de geometrie. Sînt amintiți aici Leucip, Democrit, Epicur, Aristotel, Platon, Zenon, Heraclit, Pitagora, Anaximene, Tales, Parmenide, Empedocle, Ptolemeu, Anaxagoras, Euclid, Sfîntul Ioan Gură de Aur, Sfîntul Grigorie de Nyssa, Sfîntul Ioan Damaschinul, Origene etc..

In restul comentariului sînt explicate noțiuni de fizică, meteorologie, botanică, zoologie, matematecă, logică, gramatică, retorică, muzică etc..

Traducerea Exaimeronului și comentariul original al lui Ilarion (pe care Prof. N. A. Ursu le datează, cu argumente, în 1775), care singure fac din smeritul ieromonah „un remarcabil cărturar român din secolul al XVIII-lea", își așteaptă de multă vreme editorul, deoarece „cele peste 200 de pagini ale comentariilor sale originale la traducerea Exaimeronului... (sînt) un important text de referință pentru istoria preocupărilor filozofice și științifice în cultura românească".

2. Dascălul Macarie, autorul „Gramaticii rumânești (1772) și al „Lexiconului slavono-român" (1778), în „Limba română", XXXIV (1985), nr. 5, (septembrie-octombrie), p. 445-449. Este vorba de ieromonahul Macarie, amintit în însemnările despre dascălul Ilarion. Despre viața și activitatea lui există destul de multe știri, dar, pentru că ele sînt răspîndite în diferite publicații și manuscrise și pentru că unele date sînt controversate, autorul și-a propus, pe de o parte, să elucideze problema identității acestui mare cărturar, iar pe de altă parte, să atragă atenția asupra lucrărilor lui de lexicografie.

Viața și activitatea lui Macarie au fost cercetate de Constantin Erbiceanu, de Nicolae Iorga, Romulus Ionașcu, N. I. Apostolescu, Ion Peretz, Dimitrie Popovici, Onisifor Ghibu etc..

De origine român, „probabil din Transilvania", după cum crede C. Erbiceanu, Macarie a studiat la Academia domnească din București, în jurul anului 1750, cu doi profesori vestiți: Alexandru din Tîrnovo și Teodor din Dristra. Aceștia predau cursuri de folozofie după tratatele de fizică și logică ale neoaristotelicilor Nichifor Vlemidis (1197-1272) și Teofil Coridaleu (1570-1646). La Academia domnească a învățat și elina, latina, slavona, retorica, gramatica, teologia, poetica și altele.

Merge la muntele Athos, de unde revine împreună cu Paisie Velicikovschi, în 1763. Pînă în 1773 rămîne în obștea paisiană de la Dragomirna. În acel an pleacă la București, chemat de Mitropolitul Grigorie al II-lea (1760-1787), care îi va da mai multe însărcinări, printre care și aceea de predicator la mitropolie. Un timp a fost viețuitor la Mănăstirea Cernica, iar ultimii ani ai vieții și i-a petrecut la Mănăstirea Căldărușani. A murit în jurul anului 1810.

In mod sigur, Macarie a început să traducă din Sfinții Părinți încă de pe vremea cînd se afla la Athos. Activitatea lui de traducător se va intensifica la Mănăstirea Dragomirna. Traducerile făcute de el înainte de 1773, cînd pleacă la București, au rămas în biblioteca obștii paisiene, deoarece, la începutul secolului al XIX-lea, sînt menționate în catalogul bibliotecii Mănăstirii Neamț. Sînt înregistrate în acest catalog, sub numele ieromonahului Macarie, dascăl de elină, traduceri din Sfinții Antonie cel Mare, Vasile cel Mare, Isaac Sirul, Grigorie Sinaitul, Macarie Egipteanul, Teodor Studitul, Petru Damaschinul, din Pateric etc. Tot în acest catalog este menționată traducerea fizicii și logicii lui Nichifor Vlemidis (1197-1272). Din nefericire, aceste manuscrise, care reflectă preocupările filozofice ale românilor în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, s-au pierdut sau se află încă nedescoperite în vreo bibliotecă din țară sau din străinătate.

Cercetătorul N. A. Ursu consemnează că lucrarea cea mai importantă din această perioadă este „Gramatica rumânească", pe care autorul catalogului de la Neamț o înregistrează cu mențiunea: „Facerea lui ierom. Macarie dascăl".

Gramatica rumânească a fost scrisă în 1772 la Schitul Sihla din Mol-

dova și ea este în mod sigur a lui Macarie, lucru dovedit de identitatea grafiei și limbii acestei lucrări și ale manuscriselor autografe ale lui Macarie de la Biblioteca Academiei Române.

La București, Macarie publică în 1775 traducerea Omiliilor Sfîntului Macarie Egipteanul, pe care o făcuse la Dragomirna. Pînă în 1780 traduce din slavonește Viețile sfinților (pe lunile septembrie-aprilie) după antologia alcătuită de Dimitrie al Rostovului. În perioada 1782-1787 va traduce din elinește. Manuscrisele cu traducerile din Teodorit al Cirului, Viața Sfîntului Ioan Damaschinul, Înțelegătoarea scara lui Iacov sau oglindă sufletească, Viața Sfîntului Nicolae etc., sînt autografe și se păstrează la Biblioteca Academiei Române. Este interesant faptul că patru dintre aceste traduceri au la sfîrșit cîte un mic glosar (Lexiconaș, adecă cuvinternic), în care sînt explicate unele cuvinte greu de înțeles. Aceste patru lexiconașe sînt primele glosare alcătuite la noi de traducători, dacă nu amintim glosarul de la sfîrșitul volumului întîi al traducerii anonime a operei lui Joseph Delaporte, Le voyageur français. Dar această traducere este făcută în 1785, anul în care ieromonahul Macarie alcătuiește primul său lexiconaș. Ultima traducere importantă a lui Macarie datează din 1805. Este vorba de manualul de pictură bizantină al lui Dionisie din Furna.

Vrednic este de știut că ieromonahul Macarie a tradus, în 1779, din slavonește o Bucoavnă sau bucherniță, pe care însă nu a reușit să o publice. Traducerea se păstrează la Biblioteca Academiei Române în două manuscrise autografe.

Am lăsat în mod intenționat la urmă lucrarea de care Profesorul N. A. Ursu se ocupă în mod special.

Este vorba de dicționarul slavono-român. Manuscrisul autograf este datat 22 septembrie 1778 și se află la Biblioteca Academiei Române. Pe foaia de gardă poartă titlul Păcurariul sau Lexiconul păcurariului, iar pe foaia de titlu Lexicon, adecă cuvinternicul sau vistieria limbii slavonești și a ceii rumânești. Lexiconul cuprinde circa 20.000 de articole și are două predoslovii. Prima este adresată poetului Ienache Văcărescu, care promisese că va finanța tipărirea lucrării. Aici notează Macarie că lexiconul său este „o ușă prin care nevoitorii fiii limbii rumânești cu multă lesnire intrarea a o avea întru înțelegerea și deprinderea celui slovenesc și a celorlalte limbi politicești ce-s înjugate cu slovenia".

În cea de a doua prefață, intitulată Predoslovie către cetitorul cel cu bună înțelegere și pravoslavnic, dascălul Macarie insistă asupra folosului pe care îl are lexiconul pentru traducători și asupra bogăției limbii rumânești: „Și pentru ca să nu te plîngi prea mult și de sărăcia limbii rumânești, iată supt fiștecarele cuvînt slovenesc la prea multe locuri vei găsi poate și pînă în douăsprezece cuvinte rumânești, sau și mai multe, tot de o înțelegere și de o putere țiindu-se, întru care cuvinte ai voie a lăuntri și a le alege, și a le unelti spre trebuința tîlmăcirii ce vei avea". Din păcate, acestui lexicon nu i s-a consacrat nici un studiu special, pentru a i se putea da cinstirea cuvenită în istoria lexicografiei românești.

3. Cu privire la „momentul 1750" în dezvoltarea limbii române literare, în „Limba română", XXXIV (1985), nr. 6, (noiembrie-decembrie), p. 520-531.

Studiul acesta a fost scris de cercetătorul ieșean N. A. Ursu pentru a combate ipoteza greșită a lui Ion Gheție care susține în lucrarea „Baza dialectală a românei literare", București, 1975, și în studiul „Contribuții la problema unificării limbii române literare. Momentul 1750", apărut în „Limba română, XX (1971), nr. 2, p. 113-124, că după anul 1747 moldovenii și transilvănenii își muntenizează limba printr-un consens al ierarhilor din Moldova și Ardeal pentru a avea „o limbă liturgică comună cu a muntenilor, nu numai în fond, ci și în formă".

Profesorul N. A. Ursu demonstrează, cu argumente, netemeinicia acestei ipoteze, arătînd că „muntenizarea" limbii cărților bisericești și a altor scrieri tipărite în Moldova și în Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se explică „prin intensa difuzare, inclusiv prin retipărirea, atît în Moldova, cît și în Transilvania, a cărților bisericești traduse și tipărite în Țara Românească și prin faptul că unii tipografi, corectori și traducători care lucrau atunci la Mitropolia Moldovei și la tipografia de la Blaj erau aduși din Țara Românească".

Dacă ar fi existat un astfel de „consens" al ierarhilor moldoveni și ardeleni din perioada respectivă, acest lucru ar fi fost spus fără îndoială

în prefețele tipăriturilor din epocă și ar fi fost aplicat și în lucrările rămase în manuscris.

Cărturarii din toate provinciile românești aveau conștiința că folosesc o limbă de cultură comună, pe care o înțelegeau toți românii, și nu îi supăra faptul că în tipărituri sau în lucrările care circulau în manuscris apăreau particularități ale graiurilor locale. Astfel de preocupări apar după 1820.

Pe noi ne impresionează, ca totdeauna, erudiția autorului, bogata cunoaștere a istoriei culturii noastre și a istoriei Bisericii Ortodoxe Române. De aceea recomandăm cu toată căldura cititorilor noștri paginile închinate activității tipografice, și mișcării culturale în general, din Moldova secolului al XVIII-lea, strădaniilor mitropoliților Iacob Putneanul (1750-1760) și Iacob Stamati (1792-1803) și ale episcopului Varlaam de Rădăuți, precum și ale multor traducători, diortisitori și tipografi, pe care iconomia acestor note nu ne îngăduie să-i citățm aici.

4. Cine este Gherasim, traducătorul lui Voltaire (la 1792)?, în „Cronica", XXI (1986), nr. 1, p. 6.

Confuzia de nume a făcut să i se acorde lui Gherasim Clipa Barbovschi, ales episcop de Huși la 1 iunie 1796 și a cărui biografie era destul de bine cunoscută, preocupări literare spre paguba arhimandritului Gherasim, rămas necunoscut pînă acum.

Profesorul N. A. Ursu reușește să dezlege și firele acestei enigme literare. Totul a pornit de la un manuscris păstrat la Biblioteca Centrală Universitară din Iași, în care se află o traducere românească a Istoriei Americii, în două volume, primul datat 1800, iar al doilea 1795. Volumul al doilea se găsește și la Biblioteca Academiei Române. Nu sînt însă menționate nici numele autorului, nici limba din care s-a tradus. În schimb, pe foaia de titlu a fiecărui volum sînt menționate cuprinsul lucrării și numele traducătorului: Istoria Americăi... acum întăi tălmăcită în dialectul moldovenesc, prin osteneala smeritului Gherasim, arhimandrit mit[ropoliei] Iașului. Închinată preasfințitului episcop al Romanului chiru chir Antonii. Manuscrisul de la București este autograful traducătorului.

Deoarece limba traducerii este plină de grecisme, chiar N. A. Ursu a afirmat, în 1962, că lucrarea a fost tradusă după un izvor grecesc.

În 1968, Paul Cernovodeanu a crezut pentru un moment că a identificat izvorul în monografia lui William Robertson, The History of America, cunoscută în versiune grecească, dar în 1971 ajunge la concluzia că arhimandritul Gherasim a făcut o compilație, folosind monografia lui Robertson, precum și alte lucrări, unele identificate, altele nu.

Din păcate însă, concluzia era greșită, pentru că traducerea nu are capitole sau paragrafe care să corespundă lucrărilor menționate de Paul Cernovodeanu.

Reluînd recent cercetările, Profesorul N. A. Ursu a observat că în traducere sînt multe cuvinte cu aspect fonetic franțuzesc. Prin urmare a căutat o sursă franceză și a identificat-o într-o lucrare rară, aflată și în Iași, la Biblioteca județeană „Gh. Asachi". Este vorba de Histoire des différens peuples du monde... (titlul este foarte lung), în 6 volume, de André-Guillaume Contant d'Orville (1730-1800). Din exemplarul aflat la Iași lipsește volumul 6, în schimb pe unele foi din volumele 1, 3 și 5 se găsesc diferite însemnări în românește, în franțuzește și în grecește. Unele aparțin viitorului logofăt Dimitrie Sturdza. Una din aceste însemnări sună astfel: „Gérassim, mon ami aimable, me l'a donné cette ouvrage". Celelalte însemnări (printre care și copia textului La confession de Voltaire) aparțin persoanei care a scris textul Istoriei craiului Sfeziei Carol 12 (manuscris aflat la Biblioteca Centrală Universitară din Iași) de Voltaire, traducere din 1792 și textul Istoriei Americii, vol. 2, de la Biblioteca Academiei Române.

Lucrările începeau să se clarifice. Aceste ultime două manuscrise sînt autografele traducătorului, arhimandritul Gherasim de la Iași, după cum demonstrează N. A. Ursu. Exemplarul de la Iași al Istoriei diferitelor popoare ale lumii a lui Contant d'Orville a aparținut acestui Gherasim, care l-a dăruit prietenului său Dimitrie Sturdza.

În 1787, un „Gherasim arhidiacon" de la Mitropolia din Iași a tradus Taina francmasonilor, după scrierea abatelui Gabriel Louis Calabre Perau (1700-1767), Le secret de l'Orde de Francs-Maçons, ediția a III-a, Amsterdam, 1778. Traducerea s-a păstrat într-un manuscris aflat la Biblioteca Academiei Române și copiat de Dimitrie Sturdza. Particularitățile lingvistice din toate

aceste traduceri i-au dovedit cercetătorului ieșean că „arhimandritul Gherasim" din 1792 și 1795 este aceeași persoană cu „Gherasim arhidiaconul" din 1787.

În 1928, Nicolae Iorga considera că arhidiaconul Gherasim, traducătorul Tainei fracmasonilor, este diaconul trimis în 1782 de mitropolitul Leon Gheuca la studii, în Germania, la Leipzig. Deci este vorba de Gherasim Clipa Barbovschi, viitorul episcop de Huși (1796-1803) și de Roman (1803-1826). Așa a crezut Iorga și mai tîrziu, iar eroarea s-a perpetuat pînă astăzi, încît Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900 (București, 1979) pune pe seama episcopului Gherasim Clipa Barbovschi toate aceste traduceri despre care a fost vorba, precum și toate cele semnate de Gherasim arhidiaconul.

Profesorul N. A. Ursu arată în ce a ocnstat greșeala : cercetătorii nu au mers direct la izvoare și nu au confruntat informațiile lui Melchisedec despre alegerea lui Gherasim Clipa ca episcop de Huși cu datele înscrise pe foile de titlu ale traducerilor.

Pe scurt, la 1 iunie 1796, ieromonahul Gherasim Clipa, dichiul Mitropoliei, a fost ales episcop de Huși, iar la 17 august 1796, traducătorul lucrărilor lui Voltaire și Contant d'Orville semna Gherasim, arhimandrit mitr. Iașului.

În concluzie, nu episcopul Gherasim Clipa Barbovschi, care s-a bucurat de o glorie literară nemeritată a avut preocupări cărturărești, ci acest smerit arhimandrit Gherasim, rămas necunoscut pînă acum. De pe viața și activitatea lui bogată și valoroasă, care prezintă un mare interes pentru cultura și literatura noastră, începe să se ridice vălul. El este, de asemenea, și traducătorul anonim al Criticonului lui Baltasar Gracian și al romanului picaresc Bacalaureatul de Salamanca al lui Lesage, precum și al altor lucrări.

Originar din nordul Moldovei, după cum dovedesc unele particularități lingvistice ale traducerilor sale, acest Gherasim este probabil tînărul trimis de Leon Gheuca, în 1782, la studii în Germania. Făcînd parte din cercul lui Leon Gheuca, acesta l-a adus în 1786 la Iași, în 1787 l-a făcut arhidiacon, iar în februarie 1789 arhimandrit. A fost egumen al mănăstirii Slatina și prieten cu Dimitrie Sturdza. Atît se cunoaște, deocamdată, despre acest vrednic ostenitor al Bisericii noastre strămoșești.

5. Un scriitor necunoscut din secolul al XVIII-lea, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol", XXIII/1 (1986), p. 239-254.

Cînd publica, în 1841, în revista „Arhiva românească" textul intitulat Cuvînt de îngropare vechiului Ștefan voievod, domnul Moldovei, ce s-au numit Mare pentru marele vrednicii și vitejii ale sale, Mihail Kogălniceanu nu bănuia cîtă cerneală va curge și cîte discuții se vor naște pentru a se afla numele „necunoscutului Bossuet" român, autorul acelui manuscris destinat să ajungă celebru.

Kogălniceanu primise textul de la C. Hurmuzachi din Bucovina și va publica în „Arhiva românească" și alte texte din manuscrisul respectiv : Cuvînt pentru răbdare, Epistolie către Evagoras pentru cinste și sub titlul Corespondenții cu Rosia, toate documentele istorice aflate în manuscris. Din cauza cenzurii, sau cum spunea Kogălniceanu, „din pricina unor stavili cam grele ce se împrotivesc la tipărirea lor", el nu publică Cuvîntul unui țăran către boieri, un pamflet incendiar pentru vremea aceea, și Corespondența între doi străini.

Cuvîntul unui țăran către boieri va fi publicat prima dată în foiletonul numărului 20 al gazetei „Popolul suveran" din 20 august 1848 și va fi atribuit lui Ionică Tăutul, iar Corespondența între doi străini asupra obiceiurilor Moldovei și Țării Muntenești va vedea lumina tiparului în numerele 7 și 8 din 1893 ale „Arhivei Societății științifice și literare din Iași", prin grija lui C. Erbiceanu.

După editarea Cuvîntului de îngropare vechiului Ștefan voievod, Mihail Kogălniceanu va constata că necrologul a produs „o mare senzație între românii ce se mai îndeletnicesc cu istoria și cu adevărata literatură națională" și va publica o scrisoare primită de la spătarul Antohi Sion. Antohi Sion mărturisește că pe la anul 1806, pe cînd era „scriitor la Visterie", a copiat necrologul lui Ștefan cel Mare și celelalte texte din manuscrisul primit de Kogălniceanu de la C. Hurmuzachi, din porunca vel vistiernicului Alecu Balș, de pe o condică veche scrisă cu mîna vechiului logofăt al Mitro-

poliei Moldovei, Grigoraș. Astfel se confirma părerea lui C. Hurmuzachi că manuscrisul este rodul talentului cuiva de pe lîngă Mitropolia Moldovei.

Kogălniceanu îl va considera pe logofătul Grigoraș doar copistul manuscrisului. În schimb, B. P. Hașdeu va fi de părere că Necrologul lui Ștefan cel Mare a fost scris de logofătul Grigoraș de la Mitropolia din Iași, care era un om învățat.

Republicînd în volumul al III-lea al Lecturariului românesc (Viena, 1862), Cuvîntul de îngropare vechiului Ștefan Voievod, Aron Pumnul atrage atenția și el că textul nu datează din vremea marelui voievod.

Cuvîntul de îngropare va fi citit în întregime de către starețul Mănăstirii Putna la 16 august 1871, cu prilejul festivităților închinate memoriei lui Ștefan cel Mare, iar Mihai Eminescu va cita trei pasaje mai întinse din el în reportajul „Serbarea de la Putna întru memoria lui Ștefan cel Mare", apărut în „Curierul de la Iași", nr. 92 și 93 din acel an.

Primul istoric literar care studiază cele cinci texte anonime cu caracter beletristic este Nicolae Iorga, în 1901. Apreciindu-le frumusețea și valoarea, Iorga le consideră opera unui cărturar bisericesc, iar acesta este, după părerea lui, arhimandritul Vartolomei Măzăreanu, egumenul Mănăstirii Putna.

În 1909, Ovid Densușianu, analizînd limba Cuvîntului de îngropare, respinge afirmația făcută de C. Hurmuzachi, M. Kogălniceanu, Antohi Sion, B. P. Hașdeu, C. Erbiceanu și N. Iorga că necrologul (ca și celelalte texte) datează din secolul al XVIII-lea. El consideră textul un fals literar din secolul al XIX-lea și îi găsește modelul în Oraison funèbre de M. Turenne și în alte „oraisons" ale panegiristului francez E. Fléchier (1632-1710). El uită însă că nu e vorba de un document, ci de o scriere pur literară, care evoca figura luminoasă a marelui Ștefan.

Părerea lui Ovid Densușianu va fi acceptată și de Sextil Pușcariu, care, în 1930, socotește că autorul este „un moldovean... familiarizat cu literatura franceză și germană", probabil unul dintre scriitorii grupați în jurul Arhivei românești.

Nicolae Iorga se va lăsa convins de demonstrația lui Ovid Densușianu și va atribui Cuvîntul unui țăran către boieri și Corespondența între doi străini, iar mai tîrziu și Cuvîntul de îngropare, acesta însă cu unele îndoieli, comisului Ionică Tăutul (1795-1830). Emil Vîrtosu nu va fi de acord cu această paternitate (1939), nici, mai recent Dan Mănucă. Alții, de exemplu Al. Piru, vor pune Cuvîntul unui țăran pe seama lui Tăutu.

Ca totdeauna cercetătorul N. A. Ursu pornește de la izvoare pentru a elucida cele două probleme controversate: cînd au fost scrise cele cinci texte și cine este autorul lor?

Mai întîi dovedește că Antohi Sion a spus adevărul cînd a afirmat că a copiat, în 1806, cele cinci texte, după un manuscris din secolul al XVIII-lea. În acest scop compară manuscrisul nr. 1667 de la Biblioteca Academiei Române, în care se află textele discutate, cu manuscrisul nr. 114 (o copie a cronicii lui Neculce făcută de Antohi Sion) și nr. 298 (în care se găsesc însemnări autografe ale lui Antohi Sion din anii 1798-1821) de la aceeași bibliotecă.

Examenul grafologic demonstrează că ms. 1667 este una din cele două copii făcute de Sion după manuscrisul mai vechi, din secolul al XVIII-lea, scris de logofătul Grigoraș de la Mitropolia din Iași.

Deci, Antohi Sion a spus adevărul; pe de altă parte particularitățile lingvistice și stilistice ale textelor din cele trei manuscrise comparate dovedesc că Antohi Sion este numai copistul, nu și autorul celor cinci texte literare din ms. 1667.

În al doilea rînd, Profesorul N. A. Ursu dovedește că textele în discuție sînt din secolul al XVIII-lea, comparînd stilul și limba lor cu stilul și limba textelor aflate în două manuscrise anonime din secolul al XVIII-lea: ms. 47 de la Biblioteca Academiei Române și însemnările de pe culegerea de comentarii (vol. I) la Vechiul Testament, alcătuită de Nikifor Teotokis și publicată în 1772 la Leipzig, ambele scrise de aceeași mînă. Identității grafiei îi corespunde identitatea limbii și stilului, ceea ce dovedește că în ms. 47 se găsesc nu copii, ci traduceri sau scrieri originale ale persoanei care le-a scris și care nu poate fi decît un cleric.

În al treilea rînd, cercetătorul N. A. Ursu dovedește, studiind limba textelor românești din ms. 47 și a comentariilor din cartea editată de Ni-

kifor Teotokis în raport cu limba textelor literare editate de Mihail Kogălniceanu și de C. Erbiceanu, că toate sînt opera unui scriitor român necunoscut din secolul al XVIII-lea.

Mai trebuia stabilită identitatea autorului. Profesorul N. A. Ursu ajunge la concluzia că este un cleric învățat, un cărturar patriot, care slăvește pe Ștefan cel Mare în plin regim fanariot și înfierează decăderea boierilor pămînteni. El este familiarizat cu literatura franceză și cu culturile greacă și latină. „Calitatea de cleric a autorului și aspectele sociale și politice ale scrierilor menționate, comune în mare măsură celor ale cercului cultural și politic al episcopului Leon Gheuca de la Roman, spune N. A. Ursu, ne-au determinat să-l căutăm pe anonimul autor printre apropiații lui Leon Gheuca, fost episcop de Roman între anii 1768 și 1786 și mitropolit al Moldovei între anii 1786 și 1789".

Cercetînd și grafia semnăturii de pe unele icoane praznicale de la Biserica „Precista" din Roman, sfințite în 1793 și în 1794, și comparînd-o cu grafia adnotărilor din culegerea de comentarii la Vechiul Testament și a textelor din ms. 47, N. A. Ursu trage concluzia că autorul necunoscut al tuturor textelor discutate ar putea fi ierodiaconul Gherasim Putneanul de la Roman. În jurul anului 1780, Gherasim Putneanul (nu se știe de ce era numit așa, nici unde și-a făcut studiile) era dichiu al episcopiei Romanului, iar între anii 1785 și 1797 egumen al Mănăstirii „Precista" din Roman. În 1787 a rezidit biserica „Precista", a contribuit, de asemenea, la înființarea spitalului din Roman. A murit în 1797 și este înmormîntat la Roman, lîngă zidul bisericii „Precista", în partea de nord a altarului. Pe la 1770, în timp ce învăța limba franceză, Gherasim Putneanul a tradus primele nouă cărți din romanul lui Fénelon, Les aventures de Télémaque. El este așadar autorul predicii despre rugăciune din ms. 47 și traducătorul (sau autorul) unei mici scrieri de educație politică a conducătorilor de popoare, Palatul crailor leșăști, din același manuscris, precum și al altor creații literare.

Scriitor remarcabil, erudit și patriot, cu vederi politice și sociale înaintate, ierodiaconul Gherasim Putneanul iese astfel din anonimat și trebuie să-și ocupe locul cuvenit în istoria literaturii române.

6. O traducere necunoscută a lui Nicolae Milescu, în „Cronica", XXI (1986), nr. 44, p. 5.

Pornind de la o interpolare a traducătorului unei minuni a icoanei Maicii Domnului de la Mănăstirea Ivirilor (relatare aflată în ms. 1284 de la Biblioteca Academiei Române, în care se află traducerea românească a cărții lui Agapie Landos, Mîntuirea păcătoșilor, atribuită, în 1978, de N. A. Ursu mitropolitului Dosoftei), Profesorul N. A. Ursu descoperă în ms. 494 de la Biblioteca Academiei Române un miscelaneu alcătuit în 1694, o altă traducere românească a părții a treia a cărții lui Agapie Landos.

Cercetînd acest ultim text și raportîndu-l la alte traduceri ale lui Nicolae Milescu (unele autografe): Cartea cu multe întrebări foarte de folos (tradusă în 1661 și aflată în ms. 494), Tatăl nostru, Crezul, un fragment din tipicul la Vecernia Mare și Vechiul Testament, cercetătorul ieșean ajunge la concluzia că traducerea părții a treia din Mîntuirea păcătoșilor este opera lui Nicolae Milescu, după care merge mai departe și stabilește, pe baza particularităților lingvistice, că Nicolae Milescu a tradus în întregime Mîntuirea păcătoșilor. Traducerea lui Milescu, făcută prin anii 1655-1660, stă la baza noii versiuni românești, selectivă și rezumativă, aflată în copia ms. 1284 și atribuită tot de N. A. Ursu lui Dosoftei, care a folosit această traducere a lui Milescu incluzînd texte din ea foarte puțin schimbate, în Viața și petrecerea svinților, așa cum folosise texte din traducerea Vechiului Testament a aceluiași în Psaltirea de-nțeles (1680), în Paremiile preste an (1683), în Viața și petrecerea svinților (1682-1686), precum și în Psaltirea în versuri.

În felul acesta, activitatea literară din tinerețe a lui Nicolae Milescu este privită într-o altă lumină. Același lucru se poate spune despre cultura noastră din secolul al XVII-lea, în general, datorită implicațiilor pe care traducerea lui Nicolae Milescu le-a avut în epocă.

*

Cercetătorii literari, toți cei care iubesc cultura noastră veche, trebuie să fie recunoscători cercetătorului Prof. N. A. Ursu, care, prin strădaniile sale neobosite, desțelenește țarini necunoscute și scoate la lumină mărgăritare de mare preț, făcîndu-ne să cunoaștem sub alt chip, cel adevărat, o epocă și oamenii ei, cu destinele și preocupările lor.

UN DOCUMENT INEDIT DIN SECOLUL AL IX-LEA DESPRE ROMÂNI ȘI DESPRE BISERICA NOASTRĂ STRĂMOȘEASCĂ

În Contemporanul nr. 11 (2052) din 14 martie 1986, pagina 9, Prof. univ. dr. Nicolae Ciachir publică articolul *„Pasionante revelații despre prezența culturală a românilor în Balcani într-un document din secolul IX“*, punînd în lumină cititorului aspecte necunoscute din trecutul Bisericii noastre strămoșești, care dovesc încă o dată continuitatea românilor în spațiul carpato-danubian, dăinuirea lor de milenii pe pămîntul strămoșilor lor.

Aflîndu-se, nu cu mult timp în urmă, în Polonia, la un simpozion internațional consacrat Balcanilor, autorul a primit din partea profesorului iugoslav Branko Panov de la Universitatea din Skoplje două volume de documente intitulate: „Dokumenti za borbata na Makedonskiot narod za samostojnost i za nacionalna drzava“. Dintre documentele inedite referitoare la români, cel mai important este documentul nr. 36 din vol. I, care poartă titlul: *„Viața panonică a lui Metodiu“*.

Acest document datează de la mijlocul secolului al IX-lea și se adaugă altor izvoare medievale care vorbesc despre români: „Oguzname“ („Cronica lui Oguz han“), cea mai veche cronică turcă cunoscută pînă în prezent, care a fost scrisă în secolul al XI-lea, dar referindu-se la evenimente petrecute în secolul al IX-lea amintește de „Țara vlahilor“ (Ulak ili); geografia lui Moise Chorenați; opera lui Mutahhar al Maqdisi (aprox. 966); opera lui G. Kedrenos (976); documentul pe care Vasile al II-lea Bulgarocto-nul îl conferă lui Niculiță (980), cronica lui Anonymus (scrisă în secolul al XI-lea); Cronica lui Nestor (redactată în jurul anului 1100) etc.

Ce știri inedite aduce „Viața panonică a lui Metodiu“?

Istoricul iugoslav Hristos Andonov Polianski, care a editat respectivul volum de documente, conideră că „Viața panonică a lui Metodiu“ se referă la perioada 855-863. Rostislav (846-870), regele Moraviei Mari, a trimis, în 862, se spune în document, o solie la împăratul Bizanțului Mihail al III-lea (842-867). Scopul soliei era de a cere misionari care să cunoască limba slavă. Mihail al III-lea îl va chema pe Constantin (Chiril) Filosoful din Salonic, cunoscător al limbii slave, om cu vastă cultură și cunoscut misionar printre arabi și chazari. Retras la Mănăstirea Olimp din Bitinia, Constantin (Chiril) va crea alfabetul „chirilic“ și va traduce din greacă și latină lucrări bisericești în slava veche. După aceea, va pleca împreună cu fratele său Metodiu și cu mai mulți ucenici în Moravia.

Iată cum motiva regele Rostislav cererea adresată împăratului de la Constantinopol: „La noi au venit numeroși misionari din partea *vlahilor*, grecilor și a germanilor, învățîndu-ne în diferite feluri, dar slavii, oameni simpli, nu-i pricep și cer misionari în limba poporului“.

Editorul iugoslav consideră că autorul acestei „Vieți“ a fost contemporan cu Metodiu (815-885). La rîndul lor, specialiștii bulgari sînt de părere că documentul a fost scris „spre sfîrșitul secolului al IX-lea sau cel mai tîrziu la începutul secolului al X-lea“ („Istoria na Bălgaria, tom. II, Sofia, 1981, p. 322).

Din acest document se pot trage următoarele concluzii:

1. În secolul al IX-lea, vlahii aveau o Biserică bine organizată, cu o structură temeinică și trainică, încît puteau trimite misionari pentru creș-tinarea poporului vecin;

2. Dacă misionarii vlahi nu vorbeau slava, înseamnă că propovăduiau Evanghelia în limba poporului.

Documentul semnalat de Prof. univ. dr. Nicolae Ciachir constituie una dintre cele mai vechi mărturii despre români, ca popor creștin, de origine latină, viețuind statornic în spațiul carpato-pontico-danubian, cu o Biserică și o organizare ierarhică bisericească temeinică, capabile să răspîndească lumina Evangheliei și a cărții departe peste hotarele pămîntului strămoșesc.

Gh. BADEA

Recenzii

Vasile Drăguț, **Dobrovăț**, București, 1984, 60 p., 86 ilustrații color și alb-negru.

Binecunoscutul profesor și erudit cercetător dă la lumina tiparului în colecția *„Comori de artă din România"* frumusețile artistice și valoarea istorică a unuia din lăcașurile ctitorite de Ștefan cel Mare, biserica Mănăstirii Dobrovăț, „una dintre cele mai nobile mărturii de istorie românească..., unul dintre acele însemne de cuget care obligă la îndelungă și reculeasă contemplare" (p. 5).

Capitolul *„Întîmpinare"* (Cuvînt înainte, n. n.) prezintă așezarea pitorească a bisericii. În capitolul *„Întrebări și răspunsuri în fața unui tablou votiv"*, după o analiză judicioasă asupra tabloului votiv autorul conchide: „Departe de a fi o simplă demonstrație de meticulozitate, exactitatea redării costumelor are și ea un tîlc anumit, căci granițele imperiale reamintesc că domnitorii români se considerau printre succesorii de drept ai Imperiului bizantin care nu de mult căzuse sub puterea semilunii" (p. 8).

Partea lucrării intitulată: *„Ctitoria lui Ștefan cel Mare"*, prezintă succint dar cuprinzător istoricul mănăstirii și apoi arhitectura lăcașului de închinare, arătînd și modificările survenite la acoperiș sau în interior în decursul vremii. „Ca urmare a tuturor lucrărilor de restaurare — care au avut loc în anii 1974-1976 — ctitoria lui Ștefan cel Mare se înfățișează astăzi în plenitudinea frumuseții sale de început, sobră și impunătoare, impresionantă prin expresia de bărbătească forță" (p. 13). Reținem sublinierea: „Partea cea mai elegantă ca expresie plastică a întregului edificiu este absida altarului ale cărei fațade sînt ritmate pe întregul lor traseu de înalte arcaturi, deasupra cărora se etajează frizele de firide și ocnițe. Cornișa de piatră profilată încheie partea de zidărie a edificiului" (p. 11).

Cea mai mare parte a lucrării autorul o consacră analizei picturilor interioare ale lăcașului în capitolul: *„Pictura murală și gîndirea unei epoci noi"* în care face aprecieri de referință și subliniază particularitățile ansamblului pictural, particularități care arată gîndirea unei epoci noi în istoria Moldovei.

Oricine poate remarca, afirmă autorul, privind ansamblul pictural al lăcașului, „densa acumulare de imagini, ținuta lor gravă, rostirea picturală servită de desenul sigur și de plinătatea acordurilor cromatice" (p. 13).

Autorul constată că picturile de la Dobrovăț au fost lucrate de doi meșteri „înrudiți stilistic, dar diferiți prin mijloacele proprii de expresie și prin valențele emoționale, meșterul principal rezervîndu-și partea cea mai importantă a lăcașului, respectiv naosul și absida altarului (p. 13). Analizînd picturile din gropniță constată prezența și celui de al treilea meșter, căruia i se atribuie întregirea sinaxarului, „care a știut să se integreze în viziunea sa severă, (a meșterului din pronaos, n.n.) viziune lipsită de retorism, cu game cromatice mohorîte" (p. 41).

De remarcat că, spre deosebire de ansamblurile murale din epoca lui Ștefan cel Mare, în cadrul cărora Evangheliștii erau așezați în pandantivii mici, în timp ce pandantivii mari erau rezervați, împreună cu lunetele învecinate, zugrăvirii episoadelor de la marile sărbători, la Dobrovăț compoziția iconografică este inversată, ceea ce implică o deplasare de accent a valorilor simbolice" (p. 14). De asemenea, „Înălțarea își găsea locul de obicei în partea apuseană a naosului, dar la Dobrovăț a fost preferată o variantă iconografică larg răspîndită în pictura murală balcanică al cărei prim reflex cunoscut în pictura din Țările Române se întîlnește la Biserica domnească din Curtea de Argeș, în cel de al treilea sfert al secolului al XIV-lea" (p. 14). La Dobrovăț, Înălțarea este zugrăvită pe marele arc răsăritean al naosului către altar.

La Dobrovăț, registrul Patimilor este cel mai dezvoltat; se desfășoară pe peretele sudic, trece pe cel vestic și apoi pe cel nordic al naosului. În cuprinsul acestui ciclu „reprezentarea batjocoririi lui Iisus, prin calitățile sale artistice, se situează în rîndul celor mai reușite din întreaga noastră pictură veche" (p. 16).

Reprezentarea Mîntuitorului Iisus Hristos pe Cruce — Răstignirea —, „încununînd simbolic registrul Pati-

milor", este situată în conca absidei nordice — pentru prima oară așezată aici —, ideea fiind reluată apoi la toate ansamblurile de pictură murală din epoca lui Petru Rareș (nota 177). Scena este simplă prin numărul de personaje, dar bogată ca efect decorativ... Meșterul a evitat efectele de contorsionată suferință — căutate de pictorii Evului Mediu din Occident... Mișcarea liniștită și, mai degrabă, armonioasă a trupului lui Iisus sugerează o împăcare cu suferința, împăcare ce poate fi descifrată și pe figura de resemnată interiorizare a Crucificatului" (p. 17-18). „Cei doi crucificați sugerează, prin modul de reprezentare, ideea mîntuirii (trupul este drept și capul învăluit de aureolă la tîlharul din dreapta Mîntuitorului, n. n.) și ideea deznădăjduirii fără de sfîrșit (trupul este căzut și capul înclinat, răsucit către sine).

Icoana Învierii, sub chipul Coborîrii la iad, este așezată în continuarea registrului Patimilor, dar nu în naos, ci în altar „soluție care trebuie explicată în legătură cu atenția specială pe care meșterul a acordat-o substanței teologale a imaginilor" (p. 18), conținutului teologic al icoanei, exprimat în termeni liturgici.

Icoana Pogorîrii Duhului Sfînt este așezată pentru prima dată în iconografia noastră în conca absidei sudice a naosului, făcînd pandant cu cea a Răstignirii, de unde va fi preluată de meșterii zugravi din timpul lui Petru Rareș (p. și nota 18). Analizînd icoana Pogorîrii Duhului Sfînt, autorul remarcă faptul că, în icoană, personificarea cosmosului este înscrisă într-un cîmp cu un contur trilobat, formă ce desemnează un vădit tîlc trinitar; tufele de flori care încadrează tronul (p. 18) semnifică lucrarea Sfîntului Duh de înnoire a lumii, lucrare ce aparține celor trei Persoane ale Sfintei Treimi.

Analizînd trăsăturile fizice și psihice ale sfinților militari autorul remarcă: „Fizionomiile lor nu lasă să se deslușească bucuria brutală a triumfului ci, mai degrabă, tristețea împovărătoare a unei grele misiuni" (p. 18) și gravitatea, ca expresii ale conștiinței răspunderii lor de a mărturisi pe Hristos în fața chinurilor (n. n.).

Icoana „Cina cea de taină" oferă o rezolvare mult diferită, remarcă autorul, față de cea obișnuită în pictura din Moldova secolului al XVI-lea. La pieptul lui Iisus și-a plecat capul nu Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan ci Sfîntul Apostol Petru. Pentru a simboliza comuniunea, „întreaga zonă centrală a compoziției este ocupată de suprafața galben-luminoasă a mesei".

La aceasta se adaugă „mișcarea concentrică a aureolelor, în punctul cel mai înalt al acestei mișcări aflîndu-se figura lui Iisus Hristos" (p. 21-22).

Și la icoana „Împărtășania Apostolilor" se observă mai multe particularități dintre care „aceea că Iisus pare a se strecura pe sub perdeaua altarului, iar brațele Sale trec de o parte și de alta a unei coloane de care se sprijină cu pieptul. Stîngăcia aparentă a acestui mod de reprezentare ascunde în fapt un tîlc de subtilă interpretare teologică (n. n.) — căci în acest chip, Iisus se contopește cu arhitectura altarului în care se slujește, acesta devenind, el însuși, loc al prezenței Divinității" (p. 22). În adevăr, locașul nostru de închinare împreună cu altarul, partea cea mai importantă a sa, se numește biserică, la fel ca și obștea creștinească care este numită Trupul tainic al lui Hristos (I Corinteni 12, 27), al Fiului lui Dumnezeu întrupat, Biserica Dumnezeului celui viu (II Corinteni 6, 16).

În înfățișarea Maicii Domnului în mai multe locuri și în scene foarte cuprinzătoare autorul vede o subliniere a cultului Maicii Domnului de către meșterul zugrav, potrivit învățăturii Bisericii Ortodoxe. Într-o vreme în care mișcările reformiste contestau cultul Maicii Domnului (p. 18) „Maica Domnului devenea, în credința oamenilor..., sprijinitoare a luptei împotriva semilunei..., pentru apărarea credinței strămoșești" (p. 26), „pentru păstrarea unității de cuget a întregului popor" (p. 34).

Gropnița de la Dobrovăț, cu picturile ei originare, este cea mai veche din cele păstrate pînă astăzi (p. 24).

Reprezentarea scenei celor șapte Sinoade ecumenice, înfățișate în pronaos, apare în Moldova, pentru prima dată, la Dobrovăț și de aici se va continua și la celelalte ctitorii voievodale (p. 30); la fel și scena cu sfinții militari călări și sfîntul Ioan cel Nou de la Suceva (p. 34).

În pronaos se mai află trei ample compoziții în care sînt zugrăvite scene legate de Muntele Athos, Muntele Sinai, Mănăstirea „Sf Ecaterina" și Ierusalim (Mănăstirea „Sf. Sava"). Acestea, pentru André Grabar, au calita-

tea de „unicat în iconografia ortodoxă", fiind vorba „despre o inovație proprie mediului cărturăresc și artistic din Moldova din deceniile ce au urmat căderii Imperiului bizantin sub stăpînirea otomană. Remarcînd că cele trei mănăstiri erau înalte locuri sacre ale lumii ortodoxe, André Grabar continuă cu aprecierea că după căderea Imperiului creștin — Constantinopolului n. n. — mai rămîneau libere doar teritoriile ocupate de mănăstiri, în fruntea lor aflîndu-se acelea reprezentate la Dobrovăț. În continuarea observațiilor sale, André Grabar subliniază faptul că, după căderea Constantinopolului, fondul de artă religioasă a continuat să germineze, vreme de secole, în țările ortodoxe. Cum era firesc, s-au produs și modificări și inovații care au afectat, deopotrivă, arhitectura ca și iconografia religioasă, una din țările în care fenomenul de înnoire a fost mai accentuat fiind Moldova, semnificativ în acest sens dovedindu-se ciclul „capitalelor creștine" de la Dobrovăț (p. 36-37).

Ajuns la capătul analizelor competente cu privire la frescele Bisericii Dobrovăț, fără a epuiza toate elementele specifice (p. 41), autorul conchide că zugravii care au lucrat la Dobrovăț au săvîrșit o operă de excepție, care se baza pe tradițiile constituite ale culturii și artei din Moldova acelor ani, „prefațînd în mod fericit rodnica domnie a lui Petru Rareș" (p. 42).

Vorbind despre „Danii și Odoare", autorul amintește de două valoroase broderii păstrate pînă în zilele noastre: epitrahilul cu patrusprezece medalioane pe care, în partea inferioară, au fost înfățișați cei doi ctitori, Ștefan cel Mare și doamna Maria Voichița, și epitaful, brodat în fir de aur și argint, de o valoare deosebită, tot din epoca de glorie a lui Ștefan cel Mare.

În anul 1607 Simion Movilă construiește un paraclis, care, în decursul timpului, suferă refaceri; în 1743 monahul Macarie ridică un turn de poartă pe latura de răsărit.

Dacă picturile Bisericii Dobrovăț vădesc personalitatea unui pictor adînc cunoscător al teologiei icoanei și totodată „un artist viguros, cu fantezie bogată, propunînd cîteva soluții noi care vor deveni modele pentru generațiile următoare de pictori din Moldova" (p. 37), cum evidențiază autorul, lucrarea pe care am prezentat-o, prin analizele detailate și cuprinzătoare, prin forma artistică cît și conținutul teologic al interpretării icoanelor, este un foarte util manual de a învăța cum să citim și să înțelegem o icoană. Și dacă prin opera artistului, a meșterului frescelor de la Dobrovăț, „a fost inaugurată epoca de strălucire a muralismului frescelor din Moldova lui Petru Rareș, operă de referință pentru întreaga istorie a artei românești" (p. 48), înțelegem că lucrarea Domnului prof. V. Drăguț este unul din primele „abecedare" pentru oricine vrea să învețe să citească comorile noastre vechi de artă, în cazul nostru, vechile icoane. Această lucrare nu poate lipsi din nici o bibliotecă. Să nu uităm că autorul a dat la lumină și alte lucrări de referință pentru arta noastră veche, care face parte din comorile noastre de artă ale istoriei și culturii noastre.

† *PIMEN SUCEVEANUL*
Episcop-vicar

Traian Vedinaș, **Coresi,** București, 1985, 188 p.

Înscrisă în seria monografiilor dedicate proeminentelor personalități culturale românești, lucrarea lui Traian Vedinaș este o sinteză a tipăriturilor coresiene, încă „necunoscute" pentru cercurile mai largi de cititori, tipărituri care, de astă dată, sînt privite în totalitatea lor, dar mai ales din perspectiva unor semnificații culturale (p. 7).

Dacă cercetările lui N. Cartojan, V. Grecu, P. P. Panaitescu și I. P. S. Antonie Plămădeală conturează perspectiva istorico-culturală, iar cele ale lui B. P. Hașdeu, N. Iorga, N. Bianu, Nerva Hodoș, N. Sulică, Al. Procopovici, N. Drăgan, Al. Rosetti, I. Gheție ș. a. sînt analize „istorico-filologice", lucrarea de față își propune „o situare în epocă", atît a vieții, cît și a activității diaconului Coresi, punînd în relief faptul că, în acel veac de umaniști, unii dintre ei avînd și preocupări asemănătoare, în sensul că erau tipografi, precum Honterus și Heltai Gàspar, alții cu o epocă de mai largi rezonanțe, cum este aceea a lui Nicolae Basarab și Nicolae Olahus" (p. 6-7).

Mai mult, Traian Vedinaș, încearcă să facă din activitatea diaconului Coresi un moment de referință a culturii românești, o adevărată sinteză, „prima

manifestată în cuvînt românesc" prin care spiritualitatea românească, se arată a fi, de fapt şi de drept, între Orient şi Occident, dezvăluind „sensuri şi valori perene", oglindite în anumite „permanenţe" întîlnite şi la tipăriturile de mai tîrziu (p. 7-8).

Colaborarea diaconului Coresi cu voievozii români contemporani lui, cu reprezentanţi ai Bisericii din Ţara Românească şi din Transilvania, precum şi cu preoţii din Scheii Braşovului, „colaborările consfinţind năzuinţe spre o unitate naţională" (p. 18), presupun nu numai că circulaţia cărţii era „un fenomen continuu" în mediile româneşti, cum „au fost centrele urbane Suceava, Tîrgovişte, Braşov, Cluj, Alba-Iulia, Oradea, în numeroase mănăstiri şi chiar în sate, unde preoţii-ţărani cultivau în egală măsură cărturăria şi brazdele cîmpului" (p. 21), ci şi acest „fenomen" era unitar pe întregul spaţiu românesc la care luau parte aproape toate categoriile sociale, bucurîndu-se de sprijinul însemnat al Bisericii; mănăstirile „aveau structura unor veritabile instituţii de cultură, pentru că, aici, nu numai că se utiliza caligrafia şi miniatura, legarea cărţilor, ci se poate vorbi de existenţa unor adevărate „şcoli" în care erau educaţi caligrafii, diecii de cancelarie, întreaga brumă de cărturari ai vremii" (p. 23).

„Produsul acestor medii cărturăreşti, atestate în diferite locuri de pe cuprinsul românesc (Putna, Neamţ, Vodiţa, Tismana, Mănăstirea Bistriţa din Oltenia, Ieud în Maramureş, Suceava, Tîrgovişte, Braşov, Sibiu, Cluj, Muntele Athos) a fost în primul rînd autohtonizarea scrierii, realizarea unor schimburi culturale interromâneşti, rezolvarea unor necesităţi culturale interne, dar şi în ţinuturile din afara spaţiului românesc" (p. 24) a deschis activităţii diaconului Coresi adevărate „orizonturi culturale, filologice şi istorice, filozofice şi sociale, estetice, pe care tipăriturile coresiene le comunică, argumentînd existenţa unei mentalităţi româneşti" (p. 7), care astfel trebuie privită şi ca împlinire a cărţii româneşti, ca o sinteză a mediilor care au vehiculat cartea şi înţelesurile ei" (p. 35). Dacă „cele zece cărţi româneşti le putem socoti „momente" ale culturii scrise româneşti din acel veac al XVI-lea, al căror ctitor tehnic a fost Coresi, ajutat de ucenicii săi" (p. 17), nu trebuie să uităm că de fapt aceasta a fost posibil numai datorită contribuţiei aduse de Sfîntul Nicodim, de Grigore Ţamblac şi a contemporanilor de veac, a lui Gavriil Uric şi Teodor Mărişescul la Mănăstirea Neamţ, a mitropolitului Luca al Ungrovlahiei, a lui Filip ieromonahul de la Mănăstirea Putna, a caligrafului Nicodim de la Mănăstirea Humor, Radu Drăghici din Măcineşti, Ioan Sîrbul caligraf din Craiova, a monahului Paisie, „cîntăreţ de la Mănăstirea Putna" şi a altor anonimi, despre ale căror nume „documentele vremii sînt zgîrcite în informaţii" (p. 26-27), care „cu minte iscusită în cărturărie, în singurătatea chiliei sau în locuri special amenajate, în tăcerea necurmată a scrisului şi a filelor care îmbogăţesc patrimoniul unor aşezări culturale de o deosebită splendoare în intimitatea lor, pe care doar gîndul o mai poate renaşte", plămădind „în această îndelungată şi poate extrem de obositoare strădanie... cultul scrisului la români, din care încet şi pe nesimţite, se va contura limba scrisă, la un popor cu vocaţia scrierii şi a cărturăriei" (p. 29-30).

Trecerea de la arta caligrafiei la arta tiparului a însemnat deci „o revoluţie culturală", iar activitatea diaconului Coresi, rămâne „pentru o anumită vreme o adevărată vîrstă privilegiată a cărţii româneşti" (p. 35), înscrisă într-un veac în care, în cele trei provincii româneşti, erau figuri de veritabili umanişti şi datorită celui care „era tipograf ca Honterus şi Heltai, cărturar ca toţi umaniştii europeni, receptiv la ideile noi, . . . o figură reprezentativă a culturii umaniste româneşti" (p. 51). Activitatea sa este situată între tradiţie şi Reformă (p. 59).

Între limbă şi învăţătură „există o unitate pe care Coresi nu o exprimă în mod explicit, dar ea poate fi uşor dedusă din felul în care diaconul pune problema, referindu-se mereu la interferenţa dintre învăţătură şi limbă" (p. 84-85) atunci cînd vorbeşte de „împuţinarea" cărţilor româneşti, „aceasta apare legată de dificultăţile prin care Ortodoxia românească, cea din Transilvania, de fapt, trecea în acea vreme: „Văzînd în timpurile din urmă din partea popoarelor de această credinţă marea stricăciune şi cădere a sfintelor biserici, precum şi împuţinarea dumnezeieştilor cărţi" (Sbornicul slavonesc 1780) (p. 87). Prin urmare, unitatea de credinţă strămoşească a contribuit la formarea unităţii de grai şi de simţire românească. Scopul cărţilor coresiene este acela de alcătuire a unui "orizont cultural în limba naţio-

nală“ (p. 90), care va fi întîlnit și la tipăriturile de mai tîrziu. Autorul remarcă faptul că „manuscrisele după care a tipărit Coresi ne vorbesc de o poligeneză a scrisului din primele tipărituri românești“ (p. 104) și că „unitatea dintre religios, social și etic se manifestă de-a lungul veacurilor în viața instituțiilor religioase românești, care erau adevărate centre vitale ale mediilor sătești“ unde populația românească era cea mai numeroasă. „Bisericile și mănăstirile îi adunau pe oameni nu numai în sărbători (duminici și praznice), pentru a învăța, ci și atunci cînd anumite evenimente sociale (războaie, răzmeriţe, răscoale) amenințau unitatea vieții românești. Cărțile necesare acestor instituții refăceau ele însele această unitate, pe care vorbele „luminării“, „învățăturii“, „deșteptării“ o diversificau „în chip propriu“ (p. 112). „Cărțile coresiene erau tipărite în primul rînd spre a fi citite, copiate și învățate de vlădici și episcopi („oare vlădici“, „oare episcopi“), de preoți („să știe preutul ce zice însuși),“ „de grămătici“, dar și de românii de rînd (să „învețe oamenii cine-s rumânii preștini“ (p. 114). Scrise în limba poporului, cărțile diaconului Coresi sînt o mărturie de necontestat că numeroasele „cuvinte de origine latină sînt intrate... în structurile de gîndire ale limbii românești, dovedind o vechime considerabilă față de cele din slavonă (p. 128).

Din cercetările sale Traian Vedinaș constată că „textele coresiene ni se înfățișează și ca modalități de expresie ale spiritului limbii românești, a cărei poezie și înțelepciune — la modul spontan și sublim — o confirmă“ (p. 152), întrucît un „început al poetizării în limba românească există în Psaltirile coresiene“, așa cum remarca într-un studiu al său și Ladislau Galdi, adică acele „rime populare“, pe care le putem descoperi din abundență în Psaltirea versificată de Dosoftei“ (p. 148).

Prezența elementelor de „stil și de gîndire“, prefigurate de tipăriturile coresiene, amplificate în scrierile mitropoliților Varlaam, Dosoftei și Antim Ivireanul confirmă pe deplin importanța activității tipografului brașovean în geneza culturii scrise românești, dezvăluind nu atît faptul că „la nivelul unor influențe tipăriturile coresiene se mișcă între tradiție și Reformă“, cît mai ales aceea că „la nivelul mai profund al unor „arhetipuri“ lingvistice, ele dezvăluie o *forma mentis* românească și, mai mult, dovedesc faptul că în geneza culturii scrise românești ele reprezintă o sinteză cultă, de tradiție cărturărească tot atît de importantă precum spiritul popular în afirmarea spiritualității românești“ (p. 176), adică a credinței dreptslăvitoare și a moștenirii spirituale daco-romane, care au dat naștere la acea „lumină întru lume“, adică acelei lumini „din și spre uman“ (p. 113), a limbii românești, ca oglindire a devenirii și permanentei noastre ființări istorice și culturale.

Lucrarea lui Traian Vedinaș, fiind una din cele mai importante aprofundări ale activității „celui care a multiplicat cele mai de seamă momente ale limbii românești din veacul al XVI-lea“ (p. 5), diaconul Coresi, se recomandă de la sine oricărui doritor de a aprofunda cunoașterea „creșterii prin sine a limbii și spiritualității românești“ (p. 174), precum și a moștenirii culturale care a stat la temelia scrisului românesc.

Pr. V. VAIDA

Liviu Pendefunda, **Cabinetul doctorului Apollon,** Versuri, București 1986, 76 p.

Ultimul volum de versuri al doctorului Liviu Pendefunda, „Cabinetul doctorului Apollon“, prilejuiește cititorului aceeași satisfacție intelectuală asociată cu profunda și tainica simțire și conștiință a condiției umane, a măreției și, totodată, a tragismului ei în imensitatea macrocosmosului și a microcosmosului, patronate de Spirit, de Inteligența absolută care se reflectă în toate cele ce sînt.

Unul în multiciplitatea existenței și multiplul în Unul, în aceleași raporturi de implicare, de interdependență, de continuă căutare revelatoare și întregitoare. Și poetul este cel care, în actul creației, prin puterea cuvîntului, prin simbolizare, dă expresia cea mai pură condiției umane, sfîșiate existențial de implacabila neputință a experierii totalității și, în același timp, de extazul participării la tot, de împărtășirea de frumusețea și sublimul realității totale. Pe linia tradiției noastre spirituale și culturale Liviu Pendefunda, supunîndu-se riguros tridimensionalității vedere-mirare-tăcere,

atît de integrate și culturii contemporane și care mărturisesc despre paradoxul condiției umane, cu rupturile de nivel, sinuozitățile și iluminările ei, ne invită prin scrisul și tăcerea sa la sărbătoarea spiritului, la contemplație și participare afectivă la bucuria vieții, a existenței.

Închizîndu-se „în cămara sa" întru asceza reculegerii, a liniștirii cea spre revelare, așa cum vedem pe prima pagină, a cărții („O ultimă / încercare / în întuneric: / Să ascultăm oglinda" / p. 5), poetul aduce mai intîi un omagiu acestui popor; „Neam visător, de versuri / ți-e cugetul străpuns / vibrează axis mundi — / cuvintele de ieri", amintind de „Bacovia, Stănescu, far veșnic: Eminescu", pentru ca în paginile celelalte să se lanseze somptuos gîndurile și trăirile sale care, transpuse în cuvîntul limitator, revendică un proces exegetic, hermeneutic spre dezvăluire și înțelegere.

Volumul de versuri se prezintă astfel ca un mozaic de o policromie impresionantă prin diversitatea motivelor, a problemelor abordate în iconomia ermetică a cuvintelor, într-o modalitate „cripto-fanică" incitantă, în care regăsim pe medicul confruntat cu fascinantul univers uman, aureolat de coroana gîndirii și totuși incapabil „să vindece trupul din care-a plecat / un înger cu ghitară?" (p. 6), pe omul încercat de vicisitudinile vremii și mai ales pe gînditorul avîntat spre culmile amețitoare ale spiritului ce-și exercită permanent vraja lor îmbietoare.

Timpul este condiția umană în care ne manifestăm potențialul vital, intelectual și spiritual; „În aur ne învește-mîntăm / de cînd în mîini am prins un ciob de timp / prin care sorii curg" / (Ceasornicarul, p. 8). Spațiul cu frumusețea lui, stelele, munții, copacii, florile, sînt tot atîtea deschideri spre absolut și potențează viața noastră spre trăirea ei integrală: „Cine mai poate acum / să mă împiedice / ca din abis / să sorb începutul / de tine deschis?" (Ceahlău, p. 15) sau „Toată noaptea stelele au curs / deasupra teilor înfloriți / tremurau uitare și dorință / și amintire" (Tei, p. 18), ducîndu-ne cu gîndul la unicitatea Iașilor înmiresmați de teiul lunii mai.

Găsim apoi în poezia lui Liviu Pendefunda o tulburătoare viziune antropologică, dimensiunea umană fiind surprinsă atît în măreția strălucirii sale cît și în abisal subconștientului său, al rationalului și irationalului, gîndire și iubire îngemănate în unicitatea persoanei sale. „Mi se pare c-am fi boabe de grîu / Flăcări ne ard / în taină / fire de foc jumătăților de sfere / fum din universul care-ar putea / să ne înalțe-n cercul vrăjit" (Cercul vrăjit, p. 27). În pofida căutărilor dintotdeauna care ne dau ipostaza de eterni pelerini, rămînem cu fiecare descoperire, cu fiecare pătrundere în țesătura lucrurilor, în aceeași atmosferă de mister, într-o ambivalență ființială care va fi emblema perenă a omului. „Am devenit un călător / lumină întuneric / gheață și foc / Sînt peșteră, fîntînă / oglindă pentru soare / dar cine-mi dă puterea / să înțeleg secretul / stelelor mari din creier?" (Secretul, p. 40). Purtăm în noi informația ancestrală a unei asemănări întru spirit cu „Marele Magistru", spre care ne ridicăm mereu prin desăvîrșire în cunoaștere și iubire. „Dar simt cum tot visul / e pentru spirit realitate / în căutarea Marelui Magistru / pe figura Căruia văd masca / semănînd nespus de bine / cu a mea" (Drum, p. 62). Călătoria continuei perfecționări de sine, o neîncetată adecvare cu arhetipul este sensul vieții umane. „Raza aceea / petrecîndu-ne / dintr-un infinit / într-altul / avidă de imensitate / pentru totdeauna / te-a definit / idee". (Călătorie, p. 52). Din negura cărnii și luciditatea spiritului ne naștem „de sus" încît avem vocația transcendenței, prin har și jertfă: „Îmi citește pe piele cuvinte / dinlăuntru luminate / Grație și Taină, / ipocrită naștere de perlă" (Arbori exotici, p. 57). „La poalele falezei / lumina / nu dintr-o stea / ci din înaltul / cochiliei / unde doarme / perla" (Perfecțiune, p. 48).

Zona astrală a poeziei lui Liviu Pendefunda e zona spirituală, a transcendenței, a comuniunii eterne întru iubire dăruitoare, dominată de Logos. „Dintre astre / doar unul îmi cere / apă dulce în palme / să-i duc" (Logos, p. 55).

Găsim în poeziile sale și o confesiune hristică și eclesiologică, în unitatea fundamentală a acestor două realități ale existenței care ne înglobează în devenirea noastră. „Se făcea în vis / că mergeam cînd împreună / cînd singuri / pe drumul închipuit al aleșilor, / cavalerii astrali, cavaleri / mie, marelui comandor de corabie cosmică, / acum" (Drum, p. 62).

În acest cadru ne regăsim în identitatea noastră dintotdeauna, într-o perfecțiune originară spre care alergăm continuu în devenirea noastră. „Prin apele în care m-am scăldat / cu îngerii alunecă sărut / o arcă“ (Apele p. 39). Poetul își definește astfel un „Weltanschauung“, o concepție filosofică pe linia tradiției noastre culturale și spirituale, iar poezia sa se transformă într-un mesaj către cititorul dornic de împărtășirea în formă poetică a crezului artistic al autorului.

Citind, recitind și meditînd la versurile lui Liviu Pendefunda cititorul se regăsește în dimensiunile autentice ale ființării sale, ființare în duh, în lume, prin „Marele Magistru“ în „corabia cosmică“, în aura luminii, în tăria speranței, deschis spre plenitudinea existenței.

Pr. Gh. PETRARU

Vasile Tuchel, **Veghe și speranță,** Mărturii, București, 1986, 272 p.

Cartea de față este trecerea în revistă, în mod foarte plăcut, cursiv și convingător, a muncii de chirurg în luptă cu moartea, pentru salvarea vieții omului. Cuprinde 17 expuneri scurte a numeroase intervenții chirurgicale, sub diferite aspecte și o prefață a autorului, care a fost un bun chirurg, pasionat de profesie, foarte conștiincios în exercitarea ei, un umanist de toată lauda cu mult suflet pentru salvarea și prelungirea vieții omenești.

În prefață stăruie asupra condițiilor ce se cer chirurgului: „o muncă imensă, pe lîngă integritatea calităților sale fizice și morale, pasiunea de a valorifica această „artă“, contopită cu compasiunea și respectul față de bolnav, fac din chirurg nu un meseriaș oarecare, ci un creator cu puteri depline asupra vieții, dăruită omului cu atîta perfecțiune și generozitate de către natură“ (p. 8).

Autorul și-a petrecut tinerețea în Tg. Ocna și ne expune, în primele sale amintiri, greutățile întîmpinate, ca urmare a primului război mondial din 1916-1918. Pentru a face cunoștință cu lucrarea, redăm cîteva din mărturiile destăinuite. În primul rînd trebuie să amintim de faptul că, de la vîrsta de 14 ani, în timpul vacanțelor, a fost nevoit să-și cîștige singur existența, fiind călăuza fraților mai mici și sprijinul mamei, căci tatăl murise în război, iar mama se lupta să crească cei cinci copii pe care-i avea. La 1 octombrie 1926 își începe studiile la Facultatea de medicină din Iași, fiind nevoit să mediteze copilul unei binevoitoare familii care-i acorda în schimb masa și cazarea. Aici, printre alți renumiți profesori a avut și pe savantul N. Hortolomei, titularul unei catedre de chirurgie generală. În 1928, în anul III de studii, se transferă la Facultatea de Medicină din București, avînd, printre alții, pe iluștrii profesori: Gh. Marinescu, N. Lupu, N. Hortolomei de la Iași, Iancu Jianu ș. a. Patru ani de zile s-a format ca intern la Spitalul Brîncovenesc, și apoi 12 ani a fost asistent la clinica de chirurgie, sub conducerea renumitului profesor I. Iacobovici. Fiind de gardă într-o noapte, a fost chemat de urgență la căpătîiul Patriarhului Miron Cristea, pe un ger și viscol teribil, căruia i-a acordat asistența solicitată, salvîndu-l de dureri groaznice.

În chirurgie se întîlnesc situații deosebit de grele, care pun în balanță o indicație operatorie, o reintervenție, post-operatorie, și care cer multă precauție, destulă îndrăzneală și circumspecție, atît din partea medicului cit și a membrilor de familie, față de bolnav. Viața nu durează decît o clipă în imensitatea timpului, o clipă pentru care societatea a învestit pe chirurg cu puteri depline asupra ei; de aici decurg o serie de obligații morale, răspunderea și respectul pe care chirurgul le datorează vieții bolnavului, familiei acestuia și societății (p. 100).

Chirurgul cel mai bun, este acela care se identifică cu suferința bolnavului, îl apropie pe acesta din urmă și-i dă speranță de vindecarea bolii (p. 107). Umanismul, sentimentul onoarei, respectul față de bolnav, sînt noțiuni care, în secolul nostru, cu cele mai inimaginabile cruzimi și orori, s-au degradat, ducînd omul pe treapta cea mai de jos a sălbăticiei, cum s-a întîmplat, de pildă, în lagărele naziste, prin concursul medicilor regimului și uneori cu cel al medicilor luați prizonieri (p. 135-136). Cu toate măsurile de precauție pe care le ia chirurgul înainte de operație, totuși sînt și cazuri cînd apar pe parcurs

neprevăzuturi ale căror consecinţe pot merge pînă la pierderea vieţii pacientului. De aceea, responsabilitatea chirurgului faţă de bolnav este astăzi cu atît mai mare, cu cît ştiinţa îi pune la dispoziţie elementele de cunoaştere a organismului omenesc cu mult superioare celor existente cu cîteva decenii în urmă (p. 214).

Istoria omenirii este plină de erori, în care cel atotputernic ucide pe cel slab. În secolul nostru ameninţă suprimarea de vieţi omeneşti prin genocid sau sub forma celor mai diabolice torturi deliberate. Pe de altă parte însă, omul zilelor noastre explorează spaţiul cosmic cu tendinţe de a păşi pe aite planete. Chirurgul pătrunde în organismul omenesc, descifrîndu-i tainele într-o măsură cît mai mare, suprimîndu-i suferinţa şi salvîndu-i viaţa prin operaţii temerare, de neconceput acum cîteva decenii. În toată activitatea sa, chirurgul este călăuzit de cele mai nobile sentimente jertfindu-şi el singur o parte din viaţă, pe care o contopeşte cu durerile pacientului.

A profesat chirurgia 42 de ani, în care timp i-au trecut prin mîinile şi bisturiul său peste 30.000 pacienţi.

Cartea, deşi de strictă specialitate medicală, totuşi prin prezentările făcute merită a fi citită de toţi confraţii noştri, avînd noi de învăţat unele lucruri folositoare pentru activitatea preoţească, ca punctualitatea, spiritul de jertfelnicie, seriozitatea îngrijirii bolnavilor, respectiv a păstoriţilor noştri. Practic, ori de cîte ori avem ocazie, să îndrumăm credincioşii să-şi caute sănătatea trupului, cînd este zbuciumată, la cadrele medicale competente în această materie, îndemnîndu-i a nu tergiversa lucrurile, neglijînd şi mergînd prea tîrziu, cînd nu-i mai poate ajuta prea mult.

Cu mărturiile pe care le conţine, cartea constituie un omagiu adus medicinii româneşti, în deosebi chirurgiei, făcînd cinste deosebită autorului, care s-a trudit să ne pună la îndemînă asemenea date.

Pr. Const. Gr. CHIRICA

Maria Zahacinschi şi *Nicolae Zahacinschi,* **Elemente de artă decorativă populară românească,** Bucureşti, 1985, 127 p.

Despre semnificaţia obiceiurilor de Paşti şi Crăciun, despre rolul colindelor şi sensul altor datini legate de Botez, cununie, înmormîntare ori alte aspecte din viaţa omului s-a scris mult în literatură, în cultura noastră. Autorii lucrării de faţă, cu un adînc simţ românesc şi creştinesc, ne prezintă arta încondeierii sau decorării ouălor de Paşti din toate regiunile etnografice româneşti, dar mai ales din Bucovina, unde această artă este la ea acasă. Cartea, cu foarte multe reproduceri alb-negru şi color, se deschide cu o „Prefaţă" semnată de Prof. dr. Nicolae Dunăre, distins şi pasionat cercetător în istoria artei. Autorii, în afară de munca de teren, citează şi un bogat material bibliografic de specialitate, ceea ce conferă lucrării o valoare şi o notă aparte, contribuind la cunoaşterea riguroasă a unui fenomen etno-cultural şi tehno-artistic românesc, în care „spontaneitatea artistică s-a reunit magistral cu varietatea şi ingeniozitatea tehnicilor decorative" (p. 6). Lucrarea aduce o valoroasă contribuţie în domeniul cercetat, iar stilul clar şi curgător, literar chiar, îi conferă „o pronunţată deschidere nu numai faţă de muzeologii şi cercetătorii etnografi, dar şi pentru un cerc larg de cititori din întreg spaţiul românesc, printre care se vor număra neîndoielnic şi miile de cercetători populari şi artizanali contemporani cărora le este dedicată" (p. 8). Introducerea (p. 9-19) cuprinde numeroase informaţii din literatura de specialitate românească şi străină, contribuind la o temeinică abordare şi înţelegere istorică, culturologică, etnografică şi estetică a fenomenului cercetat. „Costumul popular, covorul sau scoarţa, neasemuita ceramică, sculpturile şi crestăturile în lemn — remarcă autorii — sînt, la români, din timpuri străvechi, elemente de artă intim legate de viaţa omului, ele transformînd casa ţăranului (ea însăşi o minunată plăsmuire a frumosului), într-un veritabil sanctuar de artă" (p. 9). Bogăţia, diversitatea şi unitatea stilistică a acestora reflectă însăşi unitatea

poporului de la Dunăre la Carpați, cum și vechimea și neclintita dăinuire a românilor în spațiul carpato-danubiano-pontic. Întrucît ponderea obiectelor prezentate o prezintă ouăle, cei doi colecționari, care-și prezintă „podoabele, arată că oul, „ca simbol al fecundității, al zămislirii vieții, a inspirat din cele mai vechi timpuri numeroase legende, basme". Pentru Brîncuși, oul e „maica tuturor formelor" ; pentru poetul Ion Barbu, oul e începutul și sfîrșitul : „Nevinovatul, noul ou ; Palat de nuntă și cavou". Mitul se regăsește și în literatura altor popoare din Europa și Asia. Vorbind despre originea ouălor colorate, cercetătorii Zahacinschi arată că acest obicei își pierde începutul în negura timpurilor. Numai românii au vreo zece legende în care ouăle au puteri năzdrăvane. Citînd pe Pr. Simeon Florea Marian, autorii remarcă faptul că arta încondeierii ouălor de Paști era cunoscută încă din „copilăria omenirii" în Franța, Germania, Italia, Spania etc. Pentru perși, egipteni, greci, gali, oul era „emblema universului". De asemeni, oul colorat era folosit de chinezi cu două mii de ani înainte de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. Săpături arheologice recente au scos la iveală ouă colorate atît la celți, perși, chinezi, romani, cît și la slavi, iar la români de pe la începutul secolului XVIII. Obiceiurile legate de „împestrirea ouălor" corespund unui act de purificare sau regenerare, de înnobilare și înfrumusețare a vieții. Spre finalul introducerii, se arată că o dată cu „civilizația" nouă, modernă sau cultă, nu numai în alte domenii, ci chiar și în arta decorării ouălor, pe care noi am avut-o dintotdeauna, fără s-o împrumutăm din altă parte, „s-a renunțat la o serie de motive străvechi, uneori înlocuite cu altele, dar alteori lăsînd un resimțit loc gol, s-au schimbat materiale, instrumente și tehnici, au apărut simplificări, ori dimpotrivă îngroșări și exagerări ale unor motive, cu efecte artistice deseori discutabile" (p. 19). Capitolele despre „Cromatică, materiale și instrumente" (p. 20-31), precum și cel despre „Tehnicile decorării" (p. 32-42) reunesc și sintetizează multiple date de teren cu multe surse bibliografice. Cercetările proprii făcute pe teren conferă autorilor o deosebită siguranță în aprecierea, situarea comparativă și interpretarea informațiilor culese la fața locului, dînd lucrării o profundă notă de originalitate. După ce autorii fac o clasificare a ouălor în funcție de procedeele de ornamentare, în ouă monocrome, monocrome cu ornamente, policrome cu ornamente și ouă cu ornamente în relief, redau simbolul fiecărei culori în parte : negrul — simbol al absolutului, al statorniciei, eternității ; roșul — e culoarea magică a folclorului, simbol al sîngelui, al vieții, al focului purificator, al soarelui, al dragostei și al bucuriei de viață ; galbenul — evocă lumina, tinerețea, fericirea, ospitalitatea, recolta ; verdele — simbolul reînnoirii naturii, al prospețimii, al rodniciei și al speranței ; albul — nașterea, puritatea, inocența ; albastrul — expresie a cerului, a văzduhului, talisman al sănătății și vitalității ; portocaliul — forța, răbdarea, ambiția ; maronul — simbol al pămîntului roditor ; violetul — exprimînd stăpînirea de sine, răbdarea, încrederea în dreptate etc. Autorii descriu apoi modul cum se aleg și se pregătesc ouăle, precum și instrumentele cu care se lucrează la încondeiere : pana de gîscă, lumînarea, chișița, condeiul, felești sau pămătuful, penseta etc. În „Tehnica decorării" (p. 32-42) ne este prezentat ritualul propriu-zis al încondeierii, un act meticulos și care cere, pe lîngă pricepere, multă răbdare și atenție. Nu este de mirare faptul că o persoană pasionată nu încondeiază mai mult de 5-6 ouă pe zi și că autorii prezentei lucrări compară această răbdare și ingeniozitate cu cea a caligrafilor, miniaturiștilor, olarilor sau pictorilor. Capitolul următor, „Ornamentica" (p. 43-84) și cel mai întins din cuprinsul lucrării, ca și cel intitulat „Aria geografică" (p. 85-110), exprimă un act de statornică și sinceră comunicare spirituală între cei doi autori și sutele de creatori, între care foarte mulți preoți, pe parcursul a mai mulți ani. Demnă de amintit este remarca autorilor că multe din motivele de pe ouă apar și în arta cusăturilor, a scoarțelor, pe stîlpii caselor, în „Coloana infinitului" la Brîncuși. Multe apropieri există și cu ouăle celorlalte naționalități conlocuitoare, obicei împrumutat de acelea de la români (p. 58). Spre sfîrșitul lucrării sînt redate imagini cu motive decorative din toate zonele țării, peste 150 reproduceri (p. 58-82). Sînt prezentate pe zone, Oltenia, Muntenia, Transilvania-Banat, Moldova și Bu-

covina, specificul fiecăreia dintre acestea, insistînd în mod deosebit asupra Țării de Sus — vatră de frumuseți naturale fără seamăn. Tot ceea ce geniul artistic al poporului nostru a izvodit prin timp ca expresii de culme ale manifestării sale își află aici întruparea majoră (p. 99). Arta țesăturilor, a cusăturilor, a costumului popular, a cioplirii și încrustării lemnului, a broderiei în piele, a arhitecturii rustice, a olăritului, alături de doină și de baladă, de basm și colind, de ritmul impetuos al dansului strămoșesc, se întîlnesc aici, în unele din cele mai desăvîrșite reprezentări. Sînt amintite multe nume de sate și de rapsozi, pasionați de această artă din Putna, Ulma, Brodina, Vicov, Ciocănești, Rădăuți, Cîmpulung Moldovenesc, Vatra Dornei etc. Ceea ce este nou aici e încondeierea ouălor cu mărgele, de o excepțională realizare artistică. Ultimul capitol se ocupă de „Prezentarea colecției autorilor" p. 111-127), munca de aproape 20 de ani a autorilor, însumînd peste 8000 piese. Între acestea, jumătate reprezintă ouă, iar celelalte ceramică, linguri, ștergare, năframe, traiste, scoarțe, căpătîie etc. Fiecare dintre acestea poartă amprenta stilistică a zonei din care provine, precum și sigiliul artistic inconfundabil al creatorului. Colecția soților Zahacinschi din București a mai fost prezentată în presă, la radio, televiziune, cinematografie. Există aici ouă din U.R.S.S., Ungaria, Polonia, Cehoslovacia, Bulgaria, Iugoslavia, Austria, S.U.A., Elveția, Germania, China, India. Prin simbolistica acestor obiecte, prin arta plină de fantezie și rafinament, prin virtuozitatea execuției tehnice, prin nesfîrșita serie de motive ori combinații de motive, purtînd pecetea unui spirit deosebit de inventiv, respectînd tradiția, îmbogățind-o și împrospătînd-o mereu, colecția prezentată în această lucrare este o veritabilă artă, definitorie pentru creația noastră populară. Respectul față de valorile artistice născute de geniul popoarelor, valori care constituie patrimoniul artei universale se întemeiază, în primul rînd, pe dragostea și respectul față de valorile propriului tău neam. Românul care nu prețuiește doina, florile ori expozițiile de culori ale iei sau scoarței, ceramica modelată de roata olarului, stîlpii de lemn sculptați ai porților din Maramureș sau ai caselor din Bucovina, hora și dansul călușarilor ori miracolul de artă încrustat pe coaja unui simplu ou, nu va putea înțelege și prețui cu adevărat nici rapsodiile lui Enescu, nici balada lui Porumbescu, nici tablourile lui Andreescu, Grigorescu, Țuculescu, Luchian ori Palady, nici pasărea măiastră a lui Brîncuși și, în ultimă instanță, nici operele titanilor artei universale. De aceea, spun autorii, „a veghea la păstrarea, la ocrotirea și la continua îmbogățire a acestui tezaur al geniului creator național este o datorie care se impune cu prisosință" (p. 110).

Protos. Ștefan GUȘĂ

Cronica bisericească

A. — Din viața Bisericii Ortodoxe

A TREIA CONFERINȚĂ PANORTODOXĂ PRESINODALĂ
(Chambésy, 28 octombrie—6 noiembrie 1986)

La Centrul Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy-Geneva, între 28 octombrie și 6 noiembrie 1986, a avut loc cea de a treia Conferință panortodoxă presinodală, la ale cărei lucrări au luat parte delegațiile a 15 Biserici Ortodoxe Surori.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte o delegație formată din I.I. P.P. S.S. Mitropoliți Antonie al Ardealului și Nicolae al Banatului, P. S. Nifon Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal, P.P. C.C. pr. profesori Ioan Bria, Dumitru Popescu și Ștefan Alexe — ultimii doi în calitate de consilieri.

Pe ordinea de zi a Conferinței au fost înscrise următoarele teme: I. Adaptarea postului la condițiile de viață modernă; II. Legăturile Bisericii Ortodoxe cu celelalte Biserici creștine din lume; III. Legăturile Bisericii Ortodoxe cu Mișcarea Ecumenică și IV. Problema păcii și a discriminărilor rasiale.

Prima temă a prilejuit sublinierea importanței postului pentru participarea fiecărui credincios la viața liturgică a Bisericii, întrucît participarea sa este, după Sfîntul Grigore Palama, o adevărată „părtășie" la moartea și Învierea Mîntuitorului.

Respectarea postului este deci legată de progresul duhovnicesc și de moștenirea vieții celei veșnice, de unde și acrivia cu care Biserica Ortodoxă privește necesitatea acesteia. Totuși, în anumite situații, Biserica Ortodoxă aplică credincioșilor și principiul iconomiei, evitînd prin aceasta desconsiderarea acestei străvechi rînduieli bisericești și recomandînd postul înainte de împărtășirea cu Trupul și Sîngele Mîntuitorului — Sfînta Euharistie —, ca un act de pocăință, ca „o ascultare duhovnicească" în vederea dobîndirii mîntuirii.

Cea de a doua temă, privind legăturile Bisericii Ortodoxe cu celelalte Biserici creștine din lume, a prilejuit participanților evidențierea că, în pofida tuturor „neajunsurilor" dialogurilor teologice, Bisericile creștine constată o sporită contribuție a Ortodoxiei în lumea creștină de astăzi doritoare de a realiza testamentul Mîntuitorului „ca toți să fie una" (Ioan 17, 22), prin dialogurile bilaterale și multilaterale ale Bisericilor Ortodoxe. Restabilirea unității în adevărul credinței și în iubire străbate ca un fir roșu strădaniile Bisericilor Ortodoxe în dialogurile cu Biserica Romano-Catolică, Biserica Anglicană, Vechii-Catolici, Vechii-Orientali, Luteranii și Reformații, precum și cu alte grupări sau confesiuni creștine. Deși nu au fost epuizate posibilitățile în promovarea aprofundării fondului comun de credință și mărturisire, de trăire și mărturie s-au realizat „mari" pași pe drumul colaborării dintre Biserici, prilejuind lumii creștine de astăzi o reevaluare la dimensiuni ecumenice a tezaurului de credință și de cult al Ortodoxiei, ceea ce îndreptățește speranța ortodocșilor că prin ajutorul lui Dumnezeu aceste dialoguri vor deveni și mai frunctuoase și mai utile în realizarea marilor năzuințe ale celor ce cred și mărturisesc astăzi lumii pe Hristos.

Tema privind Bisericile Ortodoxe și Mișcarea Ecumenică a prilejuit sublinierea legăturii indisolubile care există între adevărata credință și comuniunea euharistică. O evaluare a *Documentului de la Lima* (B.E.M.) a constituit punctul principal al discuțiilor, documentul sus-amintit fiind apreciat ca „un pas important în istoria Mișcării Ecumenice". De asemenea s-a arătat că Bisericile Ortodoxe doresc să dea mărturia și contribuția lor teologică pe care Consiliul Ecumenic al Bisericilor le așteaptă, după acordul deja intervenit între C.E.B. și Bisericile Ortodoxe membre, „înscris în așa numita *Declarație* de la Sofia *(Desiderata de Sofia)*", *pentru* a se concretiza astfel declarațiile Secretarului general al C.E.B., Emilio Castro: „Ecumenismul

este sinonim solidarității creștine". Cele peste 300 de Biserici și grupări creștine care fac parte din C.E.B. pot avea în Ortodoxie un model de unitate în diversitate concret, privind unitatea Bisericilor și pot găsi soluții practice în realizarea deziderateIor creștine majore de astăzi. Credincioșia ortodocșilor nu poate decît să încurajeze și să inspire orice acțiune ecumenică în realizarea unității „familiei ecumenice" a C.E.B., atît de prețioasă în ochii tuturor celor ce mărturisesc și cred azi în Hristos.

În sfîrșit, ultima temă, problema păcii și a luptei împotriva discriminărilor, a prilejuit posibilitatea delegației Bisericii Ortodoxe Române ca, prin intervenția I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, să contribuie la precizarea concretă a aportului Bisericii la înfăptuirea păcii în contextul căreia s-ar putea afirma unitatea panortodoxă și participarea pe care lumea creștină o așteaptă din partea Ortodoxiei. I.P.S. Sa a arătat în acest context: „Documentul nu spune nimic despre ceea ce unele Biserici au și întreprins în această privință, de pildă despre faptul că în România toate cultele au organizat deja trei întruniri religioase în apărarea păcii și pentru dezarmare. Documentul nu conține deloc recomandări practice. Iată, de curînd, România, Președintele Nicolae Ceaușescu, a propus reducerea cheltuielilor militare și a armamentelor cu 5%, la nevoie chiar unilateral, spre a da un exemplu de acțiune practică în favoarea păcii. Biserica noastră și Cultele din România au aderat cu entuziasm la această inițiativă. Oare Bisericile Ortodoxe, în general, nu au nimic de spus despre astfel de inițiative practice?" Pacea este cea mai importantă problemă a lumii de astăzi de statornicirea căreia depinde apărarea vieții a cărei permanentă înfrumusețare sîntem chemați să o săvîrșim spre lauda lui Dumnezeu și spre a face, după îndemnul Apostolului, credința lucrătoare prin iubirea față de semenii noștri. De aceea, în sens soteriologic pacea înseamnă însuși rostul, scopul întrupării Mîntuitorului la „plinirea vremii" și peste veacuri a acestei „pliniri" a lui Hristos „pentru noi și pentru a noastră mîntuire", cum mărturisim în *Crez*.

Cea de a treia Conferință panortodoxă presinodală a propus pentru cea de a patra conferință, care se va ține în maximum trei ani, următoarele teme:

I. Autocefalia și modul ei de proclamare;
II. Autonomia și modul ei de proclamare;
III. Dipticele, adică ordinea canonică a Bisericilor și
IV. Diaspora ortodoxă și modul ei de administrare.

Pe lîngă subiectele discutate și cele propuse pentru următoarea conferință — „subiecte care interesează întreaga comunitate creștină" *(La Vie protestante)* —, cea de a treia Conferință panortodoxă presinodală a stabilit și un *Regulament* de ținere a Conferințelor presinodale. Încheierea cu succes a Conferinței îndreptățește speranța că ținerea Sfîntului și Marelui Sinod Ortodox, în zilele noastre, este mai aproape ca oricînd.

Pr. V. NECHITA

B. — Arhiepiscopia Iașilor

SFINTELE SĂRBĂTORI ALE NAȘTERII DOMNULUI, ANULUI NOU ȘI BOTEZULUI DOMNULUI LA CATEDRALA MITROPOLITANĂ DIN IAȘI

În cursul fiecărui an Biserica a rînduit mai multe sărbători după importanța lor. Ele sînt prilejuri binecuvîntate pentru deschiderea sufletească a unora față de alții și sînt așteptate cu aleasă și justificată bucurie. Aceasta pentru faptul că sărbătoarea, în sensul ei religios-moral, își are obîrșia în evenimentul sau faptul dumnezeiesc unic, care este întruparea și viața, făcînd prezent un timp sfînt. Ceea ce s-a petrecut în istoria mîntuirii,

într-o singură zi, se reactualizează fără încetare, din moment în moment, revendicîndu-se timpul trecut. Faptele religioase care au avut loc în timp sînt legitim și logic considerate ca petrecîndu-se în eternitate. Așa că la obîrșia sărbătorii stă o revelație care o instituie. Revelația este definită îndeobște ca dezvăluire, descoperirea și cunoașterea unor adevăruri ascunse pentru mintea noastră. De aceea se poate spune că Sfintele sărbători preamăresc, în esența lor, un eveniment creator.

Animați de aceste simțăminte, sărbătoarea Nașterii Domnului și celelalte sărbători care țin de ea, bunii credincioși le-au petrecut, și anul acesta, cu adîncă evlavie împreună cu toți cei care le înțeleg sensul și semnificația.

În ziua Praznicului, Sfînta Liturghie a fost oficiată, din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, de P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul, împreună cu părinții slujitori ai Catedralei mitropolitane. La sfîrșitul Sfintei Liturghii P. S. Sa a citit Pastorala pentru Nașterea Domnului, pe care cu părintească dragoste Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a trimis-o clerului, cinului monahal și dreptmăritorilor creștini din cadrul Arhiepiscopiei Iașilor.

În ziua de Anul Nou, P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul a oficiat, din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, în Catedrala mitropolitană Sfînta Liturghie. După săvîrșirea Sfintei Liturghii s-a săvîrșit un Te Deum, în cadrul căruia P. S. Sa a rostit un cuvînt de învățătură. S-a referit la cele trei mari evenimente ale zilei : Tăierea împrejur a Mîntuitorului, Sfîntul Vasile cel Mare și Anul Nou. P. S. Sa a spus că, „aducîndu-ne aminte de cele ce am săvîrșit anul trecut este înțelept să alegem pe cele bune de cele mai puțin bune, așa încît Anul Nou să fie nu numai un an mai mult, ci un an în care să înaintăm spre pace și tot mai mult bine. Privind spre viitor, se cuvine să ne întrebăm ce trebuie să facem, cum trebuie să călătorim ca să ajungem să ne împlinim idealurile efemere, precum și sublimul ideal peren : mîntuirea".

★

Încadrată în ciclul marilor sărbători, ziua onomastică a Prea Fericitului Patriarh Teoctist de la 4 ianuarie, a fost sărbătorită în mod deosebit și la Centrul eparhial din Iași. Cu acest prilej, în Catedrala mitropolitană din Iași s-a oficiat un Te Deum pentru părintele nostru spiritual, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române, de către P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul, la care au participat părinții consilieri ai Centrului eparhial, preoții din orașul Iași, părinții slujitori ai Catedralei mitropolitane și credincioși. P. S. Sa a rostit un cuvînt în care a evocat personalitatea Prea Fericitului Patriarh Teoctist, precum și laborioasa sa activitate desfășurată pe tărîm social și bisericesc.

★

Botezul Domnului și sărbătorirea Sfîntului Ioan Botezătorul au fost, de asemenea, momente de trăire duhovnicească. P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul, împreună cu preoți și diaconi ai catedralei, au oficiat, într-un loc special amenajat, sfințirea apei celei mari. Și de această dată P. S. Sa a împărtășit credincioșilor un cuvînt de învățătură în care s-a referit, îndeosebi, la valoarea Botezului creștin și puterea omului de a deveni, în virtutea Botezului, „omul nou", omul integrat în unitatea bisericească și socială.

P. S. Sa a îndemnat pe toți cei prezenți să se arate și de acum înainte aceiași lucrători, plini de dăruire, pentru statornicirea păcii între oameni și popoare, alături de toți fiii Patriei, neobosiți împlinitori ai tuturor înfăptuirilor menite să asigure poporului nostru și întregii lumi un viitor pașnic și fericit.

PRAZNICUL ÎNTÎMPINĂRII DOMNULUI LA CATEDRALA MITROPOLITANĂ DIN IAȘI

Totdeauna marile praznice împărătești sînt adevărate comuniuni de har și bucurie, întărind și împrospătînd trăirea creștină a fiecărui credincios. Slava și strălucirea lor ne înalță de fiecare dată cînd le întîmpinăm. Astfel, an de an, ziua de 2 februarie, Întîmpinarea Domnului, hramul Catedralei

mitropolitane din Iași, ne procură înălțătoare momente de trăire duhovnicească.

După cum se știe, hramul inițial al Catedralei mitropolitane din Iași, dintru început, a fost *Întîmpinarea Domnului,* fixat probabil în 1682 cînd Gheorghe Duca Voievod finalizează și organizează tîrnosirea ctitoriei sale din centrul de atunci al tîrgului Iași.

Construindu-se actuala catedrală, terminată și sfințită la 23 aprilie 1887, vrednicul de pomenire Mitropolitul Iosif Naniescu a ținut ca somptuoasei sale ctitorii să i se mențină hramul Întîmpinarea Domnului, la care a adăugat pe Sfîntul Gheorghe și Sfînta Parascheva, ale cărei Sfinte Moaște au fost mutate cu acel prilej de la „Sfinții Trei Ierarhi", în noua catedrală.

Anul acesta, revărsările de bucurie ale prăznuirii Întîmpinării Domnului au fost încununate de Sfînta Liturghie, săvîrșită, din încredințarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, de P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul. Slujitorii și credincioșii s-au înălțat sufletește, ascultînd cuvîntul de învățătură al P. S. Sale.

Sorbind din apa cea pururea vie și întăritoare a bucuriei prăznuirii acestui hram, credincioșii au plecat fiecare la rosturile lor cu dorința de a spori, prin muncă și dăruire, în tot ceea ce este folositor.

Arhid. Ioachim GIOSANU

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

PREOTUL ICONOM STAVROFOR ONORIU SĂNDULESCU

După o îndelungată suferință Preotul iconom stavrofor Onoriu Săndulescu a încetat din viață la 4 iulie 1986.

S-a născut în 1898, ca fiu al preotului Gheorghe Săndulescu din Dragomirești-Neamț. După absolvirea școlii primare se înscrie la Seminarul „Veniamin Costachi", absolvindu-l chiar la începutul primului război mondial, la ale cărui lupte pentru întregirea neamului participă cu însuflețire. Urmează apoi cursurile Facultății de Teologie din București, iar în 1924 se căsătorește cu tînăra Elena Ciofu și în același an este hirotonit preot pe seama parohiei Dragomirești-Neamț.

Desfășoară o rodnică activitate pastorală, încununată de construirea unei biserici în locul vechii bisericuțe de lemn din satul Dragomirești, a cărei slujbă de sfințire a fost oficiată de P. F. Patriarh Teoctist, pe atunci vicarul Mitropoliei Moldovei și Sucevei.

Pentru deosebita activitate pastorală, pentru bunătatea și înțelegerea arătată credincioșilor, pentru strădaniile sale unite cu ale păstoriților în alinarea suferințelor războiului ale multor orfani, văduve sau lipsiți din parohia unde a păstorit sau din împrejurimi, Preotului Onoriu Săndulescu i s-a acordat distincția de „iconom stavrofor".

În ultimii ani, Preotul Onoriu Săndulescu a desfășurat o pilduitoare activitate pastorală, luînd parte activă și la multe împliniri obștești, fiind permanent exemplu viu în mijlocul credincioșilor și în parohiile Fîntînele-Pașcani, Glăvănești și Țibana-Iași.

Pînă în ultima clipă a vieții a fost preocupat de trecutul ținuturilor natale. Aceste strădanii i-au fost răsplătite cu descoperirea unei pietre funerare din vremea lui Antonie Russet, prin care astfel se confirmă vechimea bisericuței de lemn din Dragomirești-Neamț.

Corpul neînsuflețit a fost depus în biserica „Sfîntul Nicolae"-Copou, iar slujba înmormîntării a avut loc duminică 6 iulie, la cimitirul „Eternitatea" din Iași, fiind oficiată de un sobor de preoți în frunte cu P.P. C.C. Prot. A. Frunză-Iași, Pr. C. Andone-„Sfîntul Andrei"-Iași, Pr. Gh. I. Popovici-„Sfinții Împărați Constantin și Elena"-Iași, Pr. I. Muraru-Banu-Iași și Pr. I. Boca-„Sfîntul Nicolae"-Tîrgul Neamț.

P. C. Prot. A. Frunză și P. C. Pr. Gh. I. Popovici au evidențiat apoi chipul blînd și de adevărat păstor sufletesc al Preotului iconom stavrofor Onoriu Săndulescu, transmițînd condoleanțe familiei îndurerate și tuturor

celor ce cu sufletele apăsate de întristare l-au condus spre „casa cea de lut a moșilor și părinților".

În sunetul duios al clopotelor, corpul neînsufleţit a fost coborît în cripta familiei, sub privirile înlăcrimate ale celor ce l-au iubit, l-au prețuit ori s-au bucurat de prietenia lui.

Prot. A. FRUNZĂ

PREOTUL CASIAN BUCESCU

În ziua de 16 noiembrie 1986 a trecut la cele veșnice Preotul Casian Bucescu.

S-a născut în anul 1907, în satul Baineț, județul Suceava, a urmat școala primară în satul natal și liceul în orașul Siret, vechea capitală a Moldovei sub domnia lui Lațcu-Vodă. În anul 1929 s-a înscris la Facultatea de teologie din Cernăuți, pe care a terminat-o în 1933, remarcîndu-se ca un student sîrguincios.

După terminarea facultății, în 1933, tînărul Casian se căsătorește cu Eufrosina Orendvici, din aceeași comună.

Ca preot s-a dovedit a fi un strălucit păstor de suflete și un gospodar neîntrecut în îngrijirea bisericilor unde a slujit, a cimitirelor și a caselor parohiale.

A fost numit prima dată în parohia Broscăuții-Noi; a trecut apoi prin mai multe parohii, ca : Panca, Grănicești și Grămești din județul Suceava, unde și-a încheiat activitatea sa pastoral-misionară.

Slujba înmormîntării s-a oficiat în ziua de 20 noiembrie 1986 la biserica din parohia Sucevița de către un sobor de preoți, sub protia P. C. Prot. I. Ciornei-Rădăuți.

Despre viața și lucrarea pastorală a Pr. Casian Bucescu a vorbit P. C. Prot. Ioan Ciornei din partea protopopiatului Rădăuți și P. P. C. C. preoți Valerian Olariu, C. Hrehorciuc și S. Tomaziu din partea parohiilor Grănicești și Grămești, Șt. Giurgiu și V. Timoceanu. La sfîrșit s-a înconjurat biserica rostindu-se îndătinatele ectenii și s-a depus trupul adormitului întru Domnul în mormîntul de lîngă zidul bisericii din Sucevița.

Pr. V. TIMOCEANU

PREOTUL CONSTANTIN FLIGLER

În ziua de 23 ianuarie 1987, după o grea suferință, a trecut la cele veșnice preotul Constantin Gh. Fligler de la parohia Freciungi, comuna Șcheia, protopopiatul și județul Iași, în vîrstă de 64 ani.

S-a născut la data de 8 iunie 1922 în localitatea Negrești-Vaslui din părinții Gheorghe și Pena Fligler, oameni harnici și buni creștini.

Casa părintească a fost binecuvîntată de Dumnezeu cu 7 copii: 5 fete și 2 băieți, care au ajuns slujitori ai Sfîntului Altar.

Școala primară a urmat-o în localitatea Negrești-Vaslui, iar Seminarul teologic la Roman.

În anul 1946 este hirotonit preot pe seama parohiei Cuza Vodă. De aici se va transfera la parohia Tatomirești-Vaslui, apoi la parohia Portari din același protopopiat, parohie în care timp de 15 ani desfășoară o bogată activitate pastorală și administrativ-bisericească.

În anul 1963 se transferă la parohia Freciungi, aparținătoare la început de protopopiatul Negrești-Vaslui, lucrînd în același timp și la cancelaria protopopiatului.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 27 ianuarie 1987. Din sobor au făcut parte P.P. C.C. preoți: Andrei Gheorghiu-Negrești-Vaslui, Ioan Leuștean-Ipatele, Gheorghe Croitoru-Șcheia, Emil Juncu-Vulturești și Gheorghe Cucu-Poiana.

Despre viața și activitatea adormitului întru Domnul, a vorbit Pr. V. Chiroșcă. Au vorbit de asemenea și P.P. C.C. preoți; Andrei Gheorghiu, Ioan Leuștean și Gheorghe Croitoru.

Trupul neînsufleţit al Preotului Constantin Fligler a fost coborît în cripta familiei de lîngă biserica din Freciungi.

Pr. V. CHIROŞCĂ

PREOTUL HARALAMBIE LOSTUN

În ziua de 7 februarie 1987, a trecut la cele veşnice Preotul pensionar iconom stavrofor Haralambie Lostun, fost paroh al parohiei Panaci, protopopiatul Cîmpulung Moldovenesc-Suceava.

Născut la 6 februarie 1897 din părinţi ţărani şi buni creştini Ilie şi Irina Lostun, fiind primul din cei şase copii, şcoala primară o face în satul natal, studiile teologice la Seminariile de la Mănăstirea Neamţ şi Galaţi, iar Facultatea de teologie la Cernăuţi.

În anul 1922 este hirotonit preot şi numit paroh în satul natal Panaci.

Între anii 1931 şi 1933 studiază la Strasbourg în Franţa, cu o bursă primită prin concurs de la Patriarhia Română.

Întors în ţară rămîne păstor sufletesc al enoriaşilor din parohia Panaci, pe care-i păstoreşte cu multă dragoste şi competenţă, timp de 52 ani; se pensionează în anul 1974.

Preotul Haralambie Lostun a fost un vrednic slujitor, bun chivernisitor şi administrator al parohiei şi al casei sale, devotat misiunii preoţeşti, avînd o comportare morală exemplară.

Dorinţa arzătoare a Părintelui Haralambie Lostun era aceea de a construi o biserică în satul său natal. Astfel, cu sprijinul credincioşilor, între anii 1922 şi 1939 a construit monumentala biserică pe care a pictat-o în tehnica frescă, între anii 1965 şi 1968. De asemenea a construit un paraclis cu clopotniţă între anii 1955 şi 1959.

Pentru activitatea depusă i s-a acordat distincţia de iconom stavrofor.

În ziua de 9 februarie, sicriul cu trupul neînsufleţit al Preotului Haralambie Lostun a fost depus în biserica parohială, iar în ziua de 12 februarie, un sobor de preoţi a oficiat Sfînta Liturghie, apoi slujba înmormîntării.

Despre viaţa şi activitatea Preotului Haralambie Lostun au vorbit P. C. Prot. Th. Moroşan, P. C. Pr. paroh Toader Petrovici, vrednic urmaş al Preotului Haralambie în această parohie, P. C. Pr. Ioan Boca-Tîrgu Neamţ, P. Cuv. Arhim. Varahil Moraru, P. C. Pr. Ilie Mîndrilă-Lostun-Cîrlibaba.

După rînduială, sicriul cu corpul neînsufleţit, purtat de preoţi şi condus de toţi enoriaşii prezenţi, după ce s-a înconjurat biserica, a fost depus în cimitirul parohial, unde — la mormînt — a vorbit şi P. C. Pr. Constantin Rădăşanu.

Prot. Th. MOROŞAN

C. — Episcopia Romanului şi Huşilor

CONSFĂTUIREA DE LUCRU CU P.P. C.C. PROTOPOPI ŞI MISIONARI PROTOPOPEŞTI

În vederea bunei desfăşurări a activităţii celor trei sectoare, bisericesc, cultural-social-misionar şi economic, chiriarhul eparhiei, potrivit art. 20 al. b din Statutul B.O.R., a convocat la Centrul eparhial pe P.P. C.C. protopopi şi P.P. C.C. misionari protopopeşti, precum şi contabilii de la cele şapte protopopiate, în şedinţă de lucru, la data de 27 ianuarie 1987, pentru analiza activităţii desfăşurate în cursul anului 1986.

Această şedinţă a fost prezidată de P. S. Episcop Eftimie al Romanului şi Huşilor, fiind de faţă şi P. S. Arhiereu-vicar Ioachim Vasluianul, consilierii administrativi, secretarul şi inspectorul eparhial.

P. S. Episcop Eftimie a binecuvîntat pe cei prezenţi şi a deschis lucrările şedinţei printr-o cuvîntare ocazională. S-a trecut apoi la ordinea de zi, după cum urmează:

Prezentarea rapoartelor de activitate pe anul 1986. Toți cei șapte P.P. C.C. protopopi au dat citire rapoartelor după care au urmat discuții pe marginea lor.

În continuare, P.P. C.C. misionari protopopești au prezentat rapoartele de activitate misionară pe anul 1986.

La discuțiile care au urmat au fost analizate sub toate aspectele problemele care interesează bunul mers al vieții bisericești.

O mai bună lucrare pastorală a preoților, uniformizarea serviciilor divine, cîntarea în comun a răspunsurilor liturgice au constituit doar unele aspecte ale problemelor discutate.

În încheierea ședinței, Prea Sfințitul Episcop Eftimie, luînd cuvîntul, a remarcat că s-a putut constata un progres în muncă de la ultima ședință cu părinții protopopi, care s-au străduit să pună în aplicare îndrumările ce li s-au dat.

P. S. Episcop Eftimie a stăruit pe lîngă P.P. C.C. protopopi să acorde atenție deosebită problemelor de ordin economic și financiar în întocmirea bugetelor parohiale și protopopești, administrarea cu grijă a bunurilor parohiale, și respectarea disciplinei financiare.

Atît P.P. C.C. protopopi, cît și întregului cler din eparhie, Prea Sfinția Sa le cere să fie bine pregătiți, buni slujitori, avînd o ținută ireproșabilă, buni și loiali cetățeni, slujind din toate puterile avîntul însuflețit al oamenilor muncii care înscriu zi de zi noi și măreațe înfăptuiri, ce asigură o viață din ce în ce mai prosperă și mai fericită poporului nostru, atît pe plan material, cît și pe plan cultural-spiritual.

Arhid. Ilie MURĂRAȘU

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

PREOTUL ANDREI BÎRJOVEANU

În ziua de 3 ianuarie 1987, a încetat din viață Preotul pensionar Andrei Bîrjoveanu fost preot paroh la parohia Apa Asău din protopopiatul Moinești.

S-a născut la 17 februarie 1922 în comuna Butnărești, județul Neamț, din părinți agricultori, Ioan și Paraschiva Bîrjoveanu.

A urmat școala primară în satul natal, apoi Seminarul „Sfîntul Gheorghe" din Roman, pe care l-a absolvit în anul 1942.

În același an s-a înscris la Facultatea de teologie din Cernăuți, apoi se transferă la Suceava, devenind licențiat în teologie la 30 octombrie 1947.

La 7 octombrie 1943 s-a căsătorit cu tînăra Rodica Botezatu și la 30 octombrie același an a fost hirotonit diacon pe seama Catedralei mitropolitane din Sibiu, după care la 30 noiembrie 1944 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Ohava-Jiu, județul Gorj.

În octombrie 1945, la cerere, este transferat la Mănăstirea Giurgeni, județul Neamț, iar după cinci ani, în anul 1950 se transferă la parohia Sofrăcești, protopopiatul Roman.

În luna octombrie 1951 este transferat la parohia Apa Asău din protopopiatul Moinești, unde a păstorit timp de 34 ani, pînă în 1985 cînd s-a pensionat.

Înmormîntarea a avut loc în ziua de 8 ianuarie 1987, în cimitirul bisericii „Sfînta Cuvioasa Parascheva" din parohia Valea Soșii, comuna Poduri.

Despre viața și activitatea Preotului Andrei Bîrjoveanu au vorbit: P. C. Protopop Ioan Andrioaie și P. C. Pr. iconom stavrofor Constantin Nemțeanu de la parohia Cornetu-Bacău.

În sunete de clopot, trupul adormitului întru Domnul Preotul Andrei Bîrjoveanu a fost așezat în mormînt după rînduiala strămoșească.

Prot. I. ANDRIOAIE

METROPOLIE DE LA MOLDAVIE ET DE SUCEAVA

Revue officielle de l'Archevêché de Jassy
et de l'Evêché de Roman et de Huşi

ANNÉE LXIIIe No. 1 janvier — fevrier 1987

S O M M A I R E

„L'UNION EN ESPRIT ET SENTIMENTS“

L'Union — „acte de volonté de la nation roumaine“ (*P. V. Nichita*) 3

ECHELONS DE DÉVELOPPEMENT DE LA PATRIE

„Et toi, belle Roumanie, tu subsisteras toujours“ (*Archidiacre Ioachim Giosanu*) 6

E T U D E S

† *PIMEN SUCEVEANUL, Evêque-vicaire*, Les Trois Hiérarches — pasteurs et propagateurs de la juste croyance . . 12

P. drd. Gh. PETRARU, Cataphatique et apophatique dans la connaissance du Dieu 26

P. drd. V. NECHITA, Les hiérurgies — oeuvre du Saint Esprit en Eglise 42

LE JUSTE ENSEIGNEMENT DE L'EGLISE

P. prof. C. COJOCARU, Prières pour les morts . . . 62

P. prof. Sorin COSMA, Les sept Laudes de l'Eglise . . . 67

H O M E L I E S

P. Gh. SOLCAN, Au XXIXe Dimanche après la Pentecôte. . 72

Protos. Clement IACOB, Au Dimanche de l'Effrayant Jugement . 73

Protos. Ioasaf GANEA, A la Saint Antoine le Grand. . . 77

P. Laurenţiu POPOVICI, A la Saint Martyr Téodore Stratilate . 81

N O T E S 83

Ancien livre roumain dans la Bibliothèque de l'Evêché de Roman et Huşi (*Doru Mihăescu*); Ţiban, Ţibăneşti et Cărpeştii (*Gh. Lupaşcu*); Renseignements nouveaux sur la vie de notre Eglise ancestrale des siècles XVIII-XIXe; Un document inédit du IXe siècle sur Les Roumains et notre Eglise ancestrale (*Gh. Badea*).

COMPTES RENDUS 122

Vasile Drăguț, **Dobrovăț**, Bucarest, 1984, 60 p., 86 illustrations couleur et blanc-noir († *PIMEN SUCEVEANUL, Evêque-vicaire*); *Traian Vedinaș*, **Coressi**, Bucarest, 1985, 188 p. (*P. V. Vaida*); *Liviu Pendefunda*, **Le Cabinet du docteur Apollon**, Vers, Bucarest, 1986, 76 p. *(P. Gh. Petraru)*; *Vasile Tuchel*, **Veille et espoir**, Témoignages, Bucarest, 1986, 272 p. *(P. Constantin Gr. Chirica)*; *Maria Zahacinschi et Nicolae Zahacinschi*, **Eléments d'art décoratif populaire roumain**, Bucarest, 1985, 127 p. *(Protos. Ștefan Gușă)*.

CHRONIQUE ECCLESIASTIQUES 132

A. — DE LA VIE DE L'EGLISE ORTHODOXE

La IIIe Conférence panorthodoxe présynodale (Chambésy, 28 octobre — 6 novembre 1986) *(P. V. Nechita)*.

B. — L'ARCHEVÊCHÉ DE JASSY 133

Les Saintes Fêtes de la Nativité, Le Nouvel An et le Baptême du Seigneur à la Cathédrale métropolitaine de Jassy; La Fête de la Présentation du Seigneur (*Archid. Ioachim Giosanu*).

† ENDORMIS DANS LA PAIX DU SEIGNEUR: **Le Prêtre icônome stavrophore Onoriu Săndulescu** (*Prot. Anton Frunză*) **Le Prêtre Casian Bucescu** *(P. V. Timoceanu)*; **Le Prêtre Constantin Fligler** (*P. V. Chiroșcă)*; **Le Prêtre Haralambie Lostun** (*Prot. Th. Moroșan*).

C. — EVÊCHÉ DE ROMAN ET HUȘI 137

Séance de travail des protopresbytères et missionaires des doyennés *(Archid. Ilie Murăraşu)*.

† ENDORMIS DANS LA PAIX DU SEIGNEUR: **Le Prêtre Andrei Bîrjoveanu** (*Prot. I. Andrioaie)*.

R E C E N Z I I . . . 122

Vasile Drăguț, **Dobrovăț,** București, 1984, 60 p., 86 ilustrații color și alb-negru (*† Pimen Suceveanul, Episcop-vicar*); *Traian Vedinaș,* **Coresi,** București, 1985, 188 p. (*Pr. V. Vaida*); *Liviu Pendefunda,* **Cabinetul doctorului Apollon,** Versuri, București, 1986, 76 p. (*Pr. Gh. Petraru*); *Vasile Tuchel,* **Veghe și speranță,** Mărturii, București, 1986, 272 p. (*Pr. Const. Gr. Chirica*); *Maria Zahacinschi* și *Nicolae Zahacinschi,* **Elemente de artă decorativă populară românească,** București, 1985, 127 p. (*Protos. Ștefan Gușă*).

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

A. — DIN VIAȚA BISERICII ORTODOXE 132

A treia Conferință panortodoxă presinodală (Chambésy, 28 oct. — 6 noiemb. 1986) *(Pr. V. Nechita*).

B. — ARHIEPISCOPIA IAȘILOR 133

Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului, Anului Nou și Botezului Domnului la Catedrala mitropolitană din Iași; Praznicul Întîmpinării Domnului la Catedrala mitropolitană din Iași (*Arhid. Ioachim Giosanu*).

† CHEMAȚI LA DOMNUL: **Preotul iconom stavrofor Onoriu Săndulescu** (*Prot. A. Frunză)*; **Preotul Casian Bucescu** (*Pr. V. Timoceanu*); **Preotul Constantin Fligler** (*Pr. V. Chiroșcă)*; **Preotul Haralambie Lostun** (*Prot. Th. Moroșan*).

C. — EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR 137

Consfătuirea de lucru cu P.P. C.C. protopopi și misionari protopopești (*Arhid. Ilie Murăraşu*).

† CHEMAȚI LA DOMNUL: **Preotul Andrei Bîrjoveanu** (*Prot. I. Andrioaie*).

P. I - 2

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAȘILOR

ȘI A EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

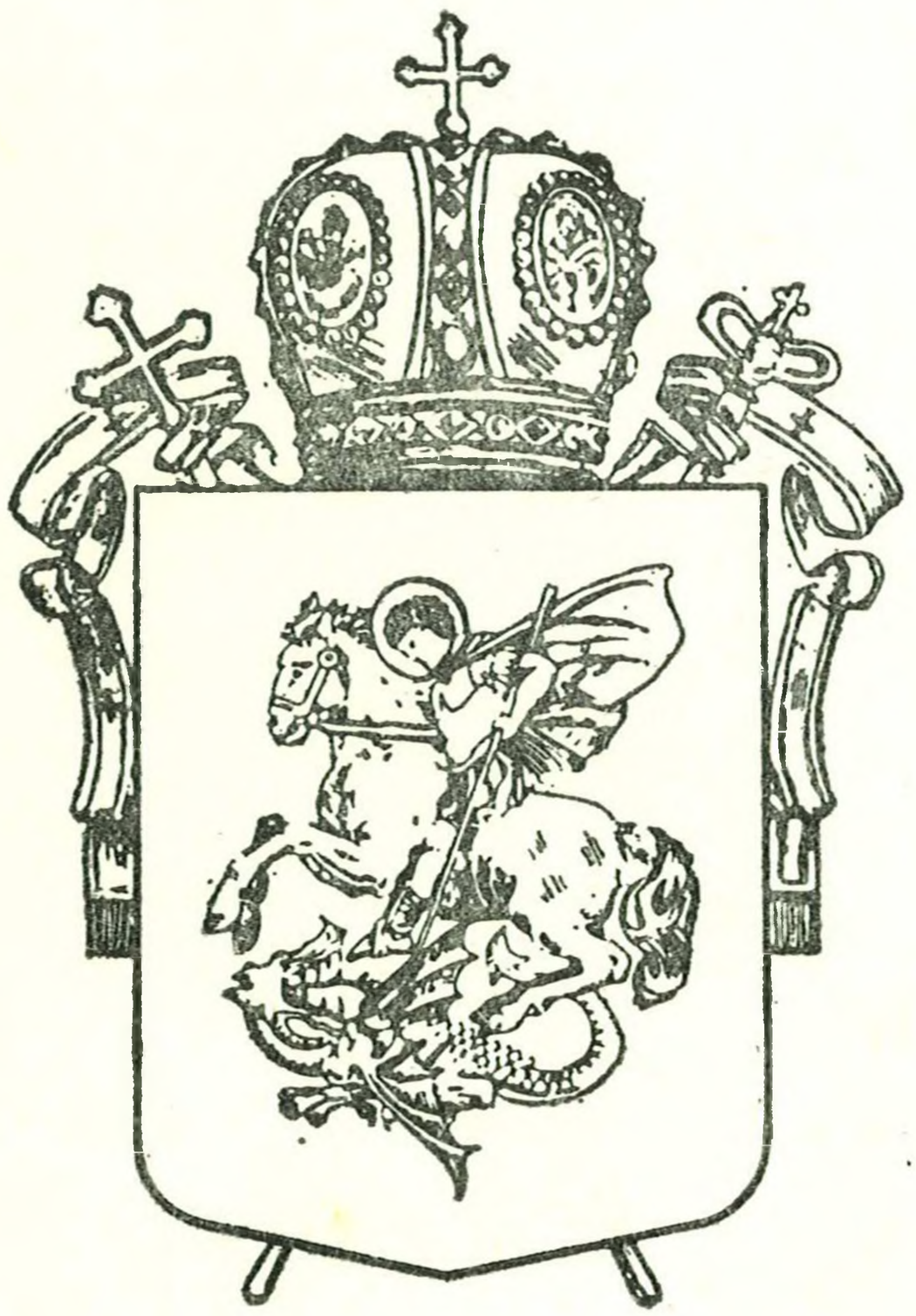

Anul LXIII, Nr. 2 MARTIE - APRILIE 1987

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI
A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CUPRINSUL

PĂMÎNT ŞI ŢARĂ ÎNFLORITOARE

25 de ani de la încheierea cooperativizării agriculturii în România (*Pr. C. Buzdugan*) 3

TREPTE DE ÎNFLORIRE A PATRIEI

„Iar tu, Românie mîndră, tot mereu să dăinuești" (*Arhid. Ioachim Giosanu*) 5

BISERICA ŞI PROBLEMELE VREMII

Despre muncă și pace în creștinism *(Prot. Anton Frunză)* . 8

LA SĂRBĂTOAREA SĂRBĂTORILOR

† *TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române şi Locţiitor de Mitropolit al Moldovei şi Sucevei,* Pastorală la Învierea Domnului — 1987 10

† *EFTIMIE, Episcopul Romanului şi Huşilor,* Pastorală la Învierea Domnului — 1987 16

S T U D I I

† *PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar,* Icoana Intrării Domnului în Ierusalim 21

Drd. Michael TIŢA, Semnificația soteriologică a coborîrii la iad a Mîntuitorului 30

DREAPTA ÎNVĂŢĂTURĂ A BISERICII

Pr. prof. Sorin COSMA, Despre Sfînta Liturghie . . . 45

P R E D I C I

Pr. C. GRIGORAŞ, La Duminica Ortodoxiei 52
Pr. I. L. BĂJĂU, La Vinerea Mare 55
Pr. Gh. POPOVICI, La ziua a III-a de Paști 58

V I E Ţ I D E S F I N Ţ I

Ierom. Iustin NEAGU, Sfîntul Grigorie Palama . . . 63

(continuare în pag. a III-a a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL LXIII, Nr. 2 MARTIE — APRILIE 1987

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
Bulevardul Ştefan cel Mare Nr. 16 — Iaşi

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† P. F. TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
și locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei

VICEPREȘEDINTE

† P. S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor

MEMBRI

† P. S. PIMEN SUCEVEANUL Episcop-vicar al
Arhiepiscopiei Iașilor
† P. S. IOACHIM VASLUIANUL, Arhiereu-vicar al
Episcopiei Romanului și Hușilor
P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, Iași
P. C. Pr. prof. MIHAI VIZITIU, directorul Seminarului
Teologic de la Mănăstirea Neamț
P. C. Pr. VASILE NECHITA, Iași

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. COSTACHE BUZDUGAN, consilier cultural, Iași

REDACTOR

P. C. Pr. GHEORGHE PETRARU, Iași

„Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-import Presă, P. O. Box 136-137, Telex, 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3".

42.420

25 DE ANI DE LA ÎNCHEIEREA COOPERATIVIZĂRII AGRICULTURII ÎN ROMÂNIA

Anul acesta se împlinește un sfert de veac de la încheierea cooperativizării agriculturii în Patria noastră, act de importanță istorică majoră pentru devenirea României socialiste. Zilele de 27-30 aprilie 1962 vor rămîne în istoria neamului, ca zile ale unei îndreptățite împliniri, de vreme ce se deschidea o nouă eră pentru agricultura noastră, care în ultimii douăzeci de ani a devenit ramură de bază a economiei românești.

Este binecunoscut faptul că românul s-a simțit, întotdeauna, legat de glie. Pămîntul a fost pentru el leagăn de sălășluire și chiar dacă au trecut alții peste plaiurile noastre românii, străvechi locuitori, statornici și de neclintit, au privit pămîntul ca un dar al tuturora și pentru toți. Din această convingere odrăslește și simțămîntul atît de adînc al legăturii românului cu pămîntul. Pămînt *și* Țară *sînt două realități indestructibile pentru oricare român. Din aprilie 1962* Pămîntul *avea să rodească pentru ca* Țara *să fie din zi în zi tot mai înfloritoare. Cu adevărat, agricultura românească intra într-o nouă fază de dezvoltare. Etapele de dezvoltare sînt cunoscute de toți. Ele au însemnat, întotdeauna, un pas înainte, pas al bunăstării și al ridicării nivelului de viață pe noi trepte.*

S-a spus și cu bună dreptate că în urmă cu un sfert de veac se vorbea despre „primăvara agriculturii românești". „Venise, într-adevăr, arcuită luminos peste întreg cuprinsul țării, peste pămînturile pentru prima oară unite laolaltă din hotar în hotar și peste însuși destinul oamenilor acelor pămînturi, o primăvară neobișnuită, o primăvară istorică. Era anotimpul unei noi întemeieri pentru satul românesc, însemnînd, cum spune poetul „Cuvintelor potrivite", „înfrățirea ins cu ins, umăr la umăr, vatră lîngă vatră, ogradă cu ogradă, sat cu sat, ca să fiți în sfîrșit, un singur popor, al unui singur pămînt. Miracolul revelației s-a împlinit". Primăvară și Istorie ! Din acea primăvară au rodit, an de an, recolte tot mai bogate. Conștiința stăpînirii pămîntului și dragostea față de pămînt a mobilizat întreaga suflare românească spre a face totul ca pămîntul să producă roade și încă din belșug, după învățătura noastră biblică (Ioan 10, 10).

Pămîntul de care românul s-a simțit și se simte atît de legat rodește pentru avuția națională an de an recolte din cele mai bogate. În anul 1986 a fost realizată cea mai mare producție cerealieră. La baza tuturor acestor realizări a stat alianța trainică între clasa muncitoare, țărănime și intelectualitate, unitatea întregului popor în jurul Conducerii de stat, „care-și îndeplinește cu cinste misiunea istorică de a călăuzi întreaga națiune pe calea făuririi unei societăți libere, care să asigure deplina egalitate în drepturi pentru toți cetățenii patriei, bunăstarea și fericirea întregii națiuni".

Dar cel mai ales omagiu adus împlinirii a 25 de ani de la cooperativizare a fost emiterea și conferirea Medaliei jubiliare „25

de ani de la încheierea cooperativizării agriculturii în Republica Socialistă România" Domnului Nicolae Ceaușescu, *Președintele Republicii Socialiste România, „pentru contribuția hotărîtoare teoretică și practică adusă la realizarea cooperativizării agriculturii, la făurirea unei agriculturi intensive, moderne, de înaltă productivitate, la elaborarea și înfăptuirea conceptului noii revoluții agrare în România, pentru aportul determinant în sporirea rolului agriculturii, ca ramură de bază a economiei, la creșterea avuției naționale, a nivelului de trai material și spiritual al întregului popor".*

Cu o bază tehnică-materială dezvoltată, agricultura românească poate și trebuie să dea recolte tot mai bogate. De altfel, Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu *spunea :* „Sînt încredințat că toți oamenii muncii din agricultură, toți cooperatorii, întreaga țărănime vor acționa în deplină unitate pentru înfăptuirea obiectivelor din agricultură, realizarea noii revoluții agrare și obținerea unor recolte record în acest an". *Încredere și chemare în același timp. La aceste chemări pot și trebuie să răspundă cu o nouă conștiință, cu mai mult angajament cei ce lucrează numeroasele lanuri ale Patriei.*

Satul românesc a cunoscut prefaceri adînci, structurale și în felul acesta a căpătat chip nou, dispărînd diferența dintre orașe și sate, dacă ne gîndim la posibilitățile de viață ale locuitorilor satelor: aparate de radio, televizoare, frigidere și alte bunuri de uz casnic se găsesc în locuințele oamenilor de la țară.

O atenție deosebită s-a acordat pregătirii cadrelor : „Am dezvoltat puternic, o dată cu baza tehnico-materială, și învățămîntul agricol, formarea cadrelor pentru toate obiectivele noii revoluții agrare se realizează numai pe baza celor mai noi cuceriri ale științei biologice, geneticii, științelor agricole, ale tehnicii, dar numai cu oameni de o înaltă calificare, cu înalte cunoștințe profesionale, științifice. Am obținut o ridicare puternică a nivelului de cunoștințe ale țărănimii noastre, în general al cooperatorilor". *Sînt toate aceste mărețe realizări chezășii ale ridicării agriculturii românești pe cele mai înalte trepte de dezvoltare și bunăstare. La cei 25 de ani agricultura noastră, ramură de bază a economiei naționale, a înscris cu slove de istorie și pentru istorie realizări pe care nu le mai cunoscuse.*

* * *

Biserica Ortodoxă Română prin ierarhii, clerul și toți dreptmăritorii creștini, care au fost cu toții una întru a răspunde nobilei chemări, a contribuit la cooperativizarea agriculturii, pămîntul fiind nu numai creația lui Dumnezeu, ci și mediu al Proniei dumnezeiești, sub ocrotirea Căreia se desăvîrșește mîntuirea credinciosului dreptmăritor, avînd, prin urmare, o valoare soteriologică. Sîntem împreună-creatori și de aceea coresponsabili față de pămînt și țară, de pîine și bunăstare.

Să ne unim deci vrerile, gîndurile și slujirea noastră cu aceea a întregului popor, pentru ca pămîntul nostru străbun să devină, cu fiecare zi, o țară tot mai înfloritoare.

Pr. C. BUZDUGAN

Trepte de înflorire a Patriei

„IAR TU, ROMÂNIE MÎNDRĂ, TOT MEREU SĂ DĂINUIEȘTI"

Evocări. *După cum s-a consemnat în publicistica românească, anul acesta se împlinesc 80 de ani de la marea răscoală țărănească din anul 1907. Evenimentul a fost evocat prin ample acțiuni cultural-științifice în toate sectoarele de activitate. Din desfășurarea acestora s-a desprins ideea că „momentul 1907" desemnează, nu doar sensul unei răscoale cu mobiluri exclusiv economico-sociale, ci conținutul răscoalei poartă, direct sau indirect, un mesaj politic de interes național, indicînd necesitatea istorică a înlăturării acelor stări care mențineau România în condiții de înapoiere economică și dependență de alte puteri.*

Se împlinesc anul acesta 340 de ani de la moartea ilustrului cronicar moldovean Grigore Ureche (1590-1647). După cum se știe Grigore Ureche este cel dintîi român, care a scos literatura, istorică românească din sfera îngustă a cronicilor oficiale și a dezbrăcat-o de haina străină a slavonismului. „Letopisețul Țării Moldovei pînă la Aron Vodă" *este o expunere a istoriei Moldovei de la întemeiere (1359) pînă la 1595. Grigore Ureche a demonstrat originea latină a poporului și a limbii române, a unității etnice și lingvistice a moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor. În Predoslovia Letopisețului său, el afirma că „românii, cîți se află lăcuitori în țara ungurească și la Ardeal și la Maramurășu de la un loc sînt cu Moldovenii și toți de la Rîm se trag". Ureche extrage din izvoarele istorice ale vremii sale un fond lexical latin, afirmîndu-se ca primul lingvist și susținător al latinității românilor, pe bază de izvoare. Prin opera sa Grigore Ureche aducea un suflu nou în gîndirea istorică românească, atît în privința concepției asupra istoriei întregului popor și asupra relațiilor acestuia cu popoarele vecine, cît și în ceea ce privește locul pe care îl ocupă omul în istorie.*

Acum 175 de ani se năștea la Iași reputatul diplomat și scriitor Costache Negri, eminent patriot și personalitate de frunte a epocii sale. În decursul timpului, de la N. Bălcescu și D. Bolintineanu, pînă la autorii celor mai recente studii ce i s-au consacrat, a fost subliniată noblețea caracterului acestei personalități de seamă a istoriei noastre moderne și patriotismul înflăcărat de care era însuflețit în tot ce întreprindea.

Primul spectacol de teatru cult în limba română, care a avut loc cu 170 de ani în urmă, a fost omagiat în cadrul celei de a VI-a ediții a „Săptămînii muzeelor ieșene", la Iași, unde a fost marcată, cu acest prilej și împlinirea unui deceniu de la înființarea Muzeului Teatrului din Iași.

La 137 ani de la nașterea lui Mihai Eminescu, Comitetul județean de cultură și educație socialistă din Botoșani a organizat în toate localitățile județului întîlniri ale unor poeți, scriitori și

alți oameni de artă și cultură cu marele public, în cadrul cărora a fost evocată perenitatea Luceafărului poeziei românești.

În sesiunea generală a Academiei Române din luna mai 1887, deci acum 100 de ani, reputatul cărturar și om de stat M. Kogălniceanu a fost ales președinte. Va conduce, cu multă competență, Academia pînă în 1890.

Dimitrie Cantemir în universalitate. *Se împlinesc anul acesta 270 de ani de la apariția uneia dintre cele mai de seamă lucrări de istoriografie românească a cunoscutului umanist Dimitrie Cantemir. Este vorba de lucrarea* „Historia Moldo-Vlahica“. *D. Cantemir a elaborat lucrarea aceasta la cererea Academiei din Berlin, fiind o sinteză a istoriei românilor, redactată în limba latină. Mînat, însă, de dorul de țară, în ultimii săi ani (1719-1722), respectiva lucrare a tradus-o în limba română sub titlul* „Hronicul vechimii a româno-moldo-vlahilor“, *cu scopul de a cuprinde istoria românilor de la origini pînă în vremea sa. Aceasta, de fapt, este opera capitală a savantului umanist, scrisă la nivelul epocii și criticii istorice europene. Lucrarea este dominată de ideea latinității, unității și continuității poporului român în Dacia. Prin cel de-al doilea titlu pe care i l-a dat: „Hronicon a toată țara românească, care apoi s-a reîmpărțit în Moldova, Muntenească și Ardealul, din descălecatul ei de la Traian, împăratul Rîmului“, D. Cantemir sugera ideea vechii comunități statale românești, fragmentată apoi în trei provincii istorice despărțite.*

Tot la cererea Academiei din Berlin, în 1714, Dimitrie Cantemir scrie în limba latină lucrarea „Descrierea Moldovei“ (Descriptio antiqui et hodierni status Moldavae). *Prin concepție și problematică lucrarea se înscrie în spiritul istoriografiei moderne ca o lucrare de referință. Înfățișarea geografiei, a vieții politice, demografiei, etnografiei, a instituțiilor și culturii, fac din aceasta cea dintîi lucrare care oglindește într-o manieră științifică structura societății feudale din Moldova secolului XVII.*

Grijă permanentă pentru sănătatea oamenilor. *Cadrele didactice și studenții de la Institutul medico-farmaceutic din Iași au realizat cu succes un nou și valoros medicament denumit „Rutin solubil“ (brevetat de O.S.I.M.), produs finalizat pe bază de extracte din plante. Noul medicament, sub formă de comprimate, este un vaso-tonic, fiind eficient în tratamentul flebitelor, varicelor, al bolii hipertensive, în hemoragii de tot felul și-n alte maladii legate de patologia vaselor sanguine.*

La Botoșani a avut loc primul simpozion de meloterapie (meloterapia este totalitatea metodelor care utilizează în scop terapeutic efectele muzicii asupra funcțiunilor somatice și psihice ale organismului uman), care s-a bucurat de un binemeritat interes din partea cadrelor medicale. Cadrele medicale universitare participante au reliefat atenția de care se bucură în lumea medicală această ingenioasă terapie, avîndu-se în vederea cadrul atît de complex al vieții contemporane.

Împliniri industriale. *Producția anuală a Întreprinderii de tricotaje „Zimbrul" din Suceava este apreciabilă. Aici se fabrică, anual, îmbrăcăminte pentru aproximativ 20 milioane de oameni, produse care sînt lansate pe toate meridianele globului.*

Specialiștii de la Întreprinderea de utilaj chimic de la Borzești-Bacău au realizat, în premieră națională, o cisternă specială pentru transportat pe calea ferată a unor produse chimice din cunoscuta rafinărie de petrol de la Dărmănești. Tot aici s-a realizat și un nou tip de celule de electroliză destinate combinatului petrochimic din localitate. Introducerea acestora în circuitul de producție marchează o însemnată economie de energie electrică.

A șasea platformă de foraj marin a plecat spre largul Mării Negre de la șantierul naval din Galați. Ca și alte instalații similare, aceasta este dotată cu echipamente și instalații realizate în proporție de peste 90% în întreprinderi românești, între care se numără Întreprinderea de țevi din Roman și Întreprinderea „Tehnoton"-Iași.

Situat cam la jumătatea distanței dintre Bacău și Piatra Neamț, Buhuși — orașul textiliștilor de pe Bistrița — a cunoscut în ultimii ani o puternică dezvoltare economico-socială. Unitate-etalon a industriei noastre textile, Întreprinderea de postav care concentrează aproape 90% din forța de muncă a orașului, anual, de pe rampele fabricii, pornind, pe toate meridianele pămîntului, peste 800 de sortimente de țesături în care este înglobată întreaga fantezie și dragostea pentru frumos a textiliștilor de aici.

Noutăți în agricultură. *La Întreprinderea mecanică pentru agricultură din Iași s-a trecut la fabricarea de subansamble și piese speciale destinate echipării plugurilor normale de tractor, cu ajutorul cărora se pot efectua arături pe terenurile situate în pantă în scopul evitării, limitării sau opririi fenomenului de eroziune, precum și pe solurile sărate. Plugurile execută arături fără răsturnarea brazdei, permițindu-se în acest mod o bună afînare a solului, executarea oricărei lucrări de aducere la suprafață a straturilor cu concentrație alcalină.*

Arhid. Ioachim GIOSANU

Biserica și problemele vremii

DESPRE MUNCĂ ȘI PACE ÎN CREȘTINISM

Creștinismul acordă muncii, activității umane creatoare o valoare deosebită, dîndu-i o aureolă divină. Cel ce muncește se aseamănă cu Dumnezeu — Care e activitate necontenită : „Tatăl Meu lucrează și Eu lucrez“ (Ioan 5, 17) — și colaborează cu Însuși Dumnezeu la desăvîrșirea creaturii, a sa proprie și a întregii omeniri. Cel ce muncește în calitatea sa de membru al societății împlinește prin activitatea sa și o funcție socială, pentru că muncește nu numai pentru sine ci și pentru binele semenilor și al societății. Cînd pronunțăm cuvîntul „muncă“ ni se ridică în fața imaginea milioanelor de oameni de pe întreg globul pămîntesc din toate epocile istoriei, care din prima clipă a apariției omului pe pămînt pînă astăzi au mărturisit faptic că viața e activitate, e efort creator. Și care este conținutul dominant al vieții dacă nu această activitate. acest efort, numit muncă, îndreptat spre un scop ? Cine trăiește muncește și cine muncește simte că trăiește. Munca e manifestarea firească a vieții. Om și muncitor sînt noțiuni sinonime. Așa încît am putea spune că om cu adevărat este numai cel ce muncește. Munca, totodată, dezvoltă talanții, capacitățile fizice și sufletești ale omului și contribuie la formarea caracterului moral. Ea este singura producătoare de bunuri materiale și spirituale și constituie baza dreptului la cele necesare unei existențe umane. „Cine nu vrea să muncească nici să nu mănînce“ (II Tesaloniceni 3, 10) pentru că „vrednic este lucrătorul de plata sa“ (de hrana sa) (Luca 10, 7) sînt afirmații care condiționează de muncă împărtășirea oamenilor din bunurile produse de societate. Munca — forța creatoare de cultură și civilizație — este pentru fiecare îndreptățirea la o viață vrednică de numele de om. Prețuirea muncii este împreunată cu condamnarea lenei și a nedreptății sociale. Munca este o necesitate vitală. De ce ? Pentru că natura nu oferă omului de-a gata bunurile materiale și spirituale necesare pentru satisfacerea cerințelor sale bio-psiho-sociale. Pentru a-și potoli instinctul de hrană, pentru a-și apăra trupul de intemperiile vremii, pentru a-și crește copiii, pentru a-și ocroti familia, pentru a-și împlini setea religioasă, nevoia de organizare social-politică și a-și împlini setea după adevăr, bine și frumos și multe altele, trebuie să trudească, să-și desfășoare în tihnă activitatea sa conștientă și liberă de transformare a naturii, să presteze un efort disciplinat, calculat, statornic, prin care să producă hrană, îmbrăcăminte, locuință, temple, valori morale, știință, opere de artă. Deducem că munca e ceva specific omului. Concepția creștină despre muncă este întru totul favorabilă muncii. Creștinii au fost și sînt oameni ai muncii.

Muncitorul este imaginea lui Dumnezeu pe pămînt, este imaginea activității Lui creatoare în lume. De aceea omul nu poate produce nimic decît prin muncă și pe drept cuvînt s-a zis că orice muncă adevărată este sfîntă pentru că în ea, în icoana ei, se reflectă ceva dumnezeiesc. Muncitorul este un demiurg, reflexul creat al

lui Dumnezeu, Creatorul său. Prin muncă însă creștinul nu este numai imaginea și asemănarea lui Dumnezeu, el este colaboratorul lui Dumnezeu. „Tatăl Meu lucrează și Eu lucrez“ sînt cuvinte care nu exprimă numai imitație sau asemănare ci și colaborare. O coloratură particulară a omului înclinat spre o viață liniștită și pașnică o dă munca. Pacea este un fenomen care condiționează chemarea omului de a crea, de a lua parte la re-crearea lumii. Creștinismul recunoaște popoarele ca realități istorice. El le-a confirmat prin propovăduirea Evangheliei în limbi diferite, în limba lor națională, prin sprijinirea dezvoltării popoarelor. Popoarele însă nu sînt izolate. Ele fac parte din trupul omenirii. Deci ele trebuie să contribuie, fiecare în felul său, la progresul omenirii și să conviețuiască în pace, să conlucreze, să se ajute și să se sprijine unele pe altele.

Principiile libertății, egalității, fraternității, muncii și dreptății trebuie aplicate și în relațiile dintre popoare. Un luptător pentru pace îndeplinește un rol social major, cînd este angajat și în muncă; pe unul ca acesta îl supără orice acțiune potrivnică păcii, pentru că-i stînjenește activitatea, munca sa. Pacea îi creează o stare de spirit emoțională specific umană și îi întărește puterile sale puse în slujba muncii, adică a semenilor săi. Pacea fiind un fenomen social se încadrează în vastul program al relațiilor cu ceilalți oameni.

Biserica, clericii și credincioșii participă activ la lupta pentru pace. Participarea aceasta nu este izvorîtă dintr-o adaptare de circumstanță la cerințele epocii noastre, ci este bazată pe învățătura creștină, așa cum o oglindește Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție, predania Sfinților Apostoli și a Sfinților Părinți ai Bisericii peste veacuri. De aceea este îndreptățită și temeinic documentată biblic. Conlucrarea creștină la lupta pentru pace a oamenilor de pretutindeni este deci o realitate pe care o implică însăși viața creștină. Biserica a stat și stă în slujba păcii, după cum se vede și din rugăciunile ei, din imnele care fac parte din cultul bisericesc, nelipsite fiind cererile de pace, atît pentru pacea lăuntrică, pentru pacea între oameni, cît și pentru pacea a toată lumea. Aceasta a avut și are o influență directă asupra sufletelor slujitorilor și credincioșilor Bisericii.

În spiritul „păcii lui Hristos“, oamenii de pretutindeni muncesc și doresc pacea, caută pacea, pășesc pe calea păcii, luptă pentru pace, muncesc pentru ca să aibă pace, nu numai ca indivizi izolați, ci și prin unire laolaltă, unire cu toți luptătorii pentru pace de pe suprafața pămîntului. Tuturor acestor luptători ai păcii și bunei înțelegeri se alătură și fiii Bisericii dreptslăvitoare împreună cu toți fiii întregului nostru popor, prin rîvna și elanul creator cu care se unesc în munca ce o depun cu jertfelnicie și dăruire pentru necontenita înflorire a scumpei noastre Patrii, pentru viitorul pașnic și luminos al întregii omeniri.

Prot. Anton FRUNZĂ

PASTORALĂ LA ÎNVIEREA DOMNULUI — 1987

† *TEOCTIST*

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
ȘI LOCȚIITOR DE MITROPOLIT AL
MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

„Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim întru ea“
(Psalmul 117, 24)

Din comorile nepieritoare ale vestirilor sfinte cu care Biserica Ortodoxă a înveșmîntat această „aleasă și sfîntă zi, praznic al praznicelor și sărbătoare a sărbătorilor“, *strălucește ca un luceafăr și cîntarea profetică, înscrisă înaintea cuvîntului nostru pastoral. Ea pune început slujbei Învierii din zorii zilei de astăzi. Ecourile ei răsună stăruitor în auzul credincioșilor pe toată întinderea liturgică a Paștilor, iar adevărul cuprins în aceste puține cuvinte se află la însăși temelia dreptei noastre credințe: Învierea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos a treia zi după Scripturi.*

Pentru iubirea cu care întotdeauna v-am iubit și pentru prețuirea vredniciilor voastre ca fii ai Bisericii strămoșești și ai Patriei străbune, doresc să vă așez în suflet această vestire a Învierii, acum cînd ne aflăm „în ziua cea dintîi a săptămînii“ *(Matei 28, 1), Sfînta Duminică, spre a se* „bucura inima voastră“ *și ca* „bucuria voastră nimeni să nu o ia de la voi“ *(Ioan 16, 22). Atît îndemnul Psalmistului, cît și acesta, al Mîntuitorului Hristos, au dobîndit în viața creștină valori nemuritoare, au revărsat peste noi darurile Sfîntului Duh și au devenit mărturii ale comuniunii noastre cu Biserica întemeiată de El, prin Învierea Sa cea de a treia zi. Retrăind această pascală bucurie cu El, a unității depline, asemenea mlădițelor cu vița, dăm mărturie despre ea și în acest ceas mîntuitor, cînd ne întîmpinăm, după datină, cu salutul creștinesc:*

„Hristos a înviat!“

Slăvim mesajul dumnezeiesc al învierii și vieții, al triumfului ei asupra a tot ceea ce ar putea să aducă vieții știrbire, să o primejduiască sau să o nimicească. Înălțăm cuvinte de preamărire, de ziditoare nădejde și de credință tare către Bunul Dumnezeu, Care ne-a adus din neființă la ființă, cum ne învață Sfîntul Ioan Gură de Aur, și, prin Învierea Fiului Său, ne-a trecut „din moarte la viață și de pe pămînt la cer“. *Purtînd firea noastră omenească, Fiul lui Dumnezeu Se pogoară de bună voie în mormînt spre a zdrobi puterea morții, spre a aduce firea noastră* „din întuneric la lumina Sa cea minunată“ *(I Petru 2, 9), făcîndu-ne* „moștenitori ai harului vieții“ *(I Petru 3, 7). În icoana Învierii, aceste adînci și atît de cuprinzătoare adevăruri sînt înfățișate cu negrăită putere de pătrundere de geniul creator al pictorilor noștri din trecut și de azi, în frescele de pe pereții mănăstirilor și bisericilor noastre. În-*

vierea Domnului pe care o sărbătorim este o continuă chemare la viață. Este, cum tîlcuia atît de limpede la 1643 în Cazania *„pentru întreaga seminție românească" marele și înzestratul mitropolit al Moldovei, Varlaam,* „veselie netrecătoare celor întristați și mîngîiere celor ce plîng; ridicare celor căzuți; slobozire celor robiți; lumină celor din întuneric; viață celor morți". *În acest cuprinzător înțeles de preamărire a vieții în toată plinătatea ei, a vieții noastre și a lumii, a întregii creații a lui Dumnezeu, noi toți ne îmbrățișăm și rostim iarăși unii către alții, împreună, cu îngerul lui Dumnezeu:*

„Hristos a înviat!"

Înviere și viață, viață și Înviere, lumină și pace, pace și lumină sînt nestemate care strălucesc luminîndu-ne ființa noastră dinlăuntru și îmbălsămează văzduhul duhovnicesc la această „dumnezeiască strajă", *cînd cu ochii credinței* „Îl vedem pe Hristos strălucind cu neapropiata lumină a Învierii". *Bucuria sfîntă care ne învăluie în aceste zile, asemenea înnoirilor binefăcătoare ale primăverii asupra întregii firi, ne deschide noi căi de lumină spre limpezimea valorilor supreme ale ființei noastre, a darurilor și drepturilor ei, îndemnîndu-ne la împlinirea îndatoririi de a le apăra și a le da mereu o mai sporită strălucire. Pe bună dreptate, cugetul creștin își ia din nou zborul spre înțelesul adînc, spre piscurile mărturisirii depline, vestind într-un glas cu întreaga creștinătate, care în acest an împreună prăznuiește Învierea:* „Hristos a înviat din morți, cu moartea pre moarte călcînd și celor din mormînturi viață dăruindu-le".

Învierea din morți a Domnului nostru Iisus Hristos este pentru noi creștinii nu numai prilej de aleasă și sfîntă bucurie, nu numai izvor de învățăminte pentru plinătatea vieții date de Dumnezeu, ci este și far călăuzitor pentru a o trăi și prețui cum se cuvine. Noianul iubirii dumnezeiești a Celui ce „S-a dat pe Sine pentru noi" *(I Timotei 2, 6), spre a ne îndestula de bucuriile vieții, ca Unul care a venit ca lumea* „viață să aibă și din belșug să aibă" *(Ioan 10, 10) s-a arătat și prin aceea că împlinind jertfa Sa răscumpărătoare, înviind din morți, înălțîndu-Se la ceruri și șezînd de-a dreapta Tatălui (Marcu 16, 19), Mîntuitorul a rămas mereu alături de noi, în mijlocul nostru, în Biserica măririi Sale. Îndată după Înviere, El S-a aflat împreună cu sfinții Săi Ucenici și Apostoli; a venit în mijlocul lor, i-a binecuvîntat zicîndu-le:* „Pace vouă!" *(Ioan 20, 19), i-a încredințat despre realitatea Învierii Lui (Luca 24, 39) și le-a împărtășit puterea Duhului Sfînt (Ioan 20, 22). Pacea și puterea Duhului Sfînt, dăruite Sfinților Apostoli în primele clipe după Înviere, au rămas pentru totdeauna cu valoare de îndreptățiri harice spre continuarea lucrării lor în Biserică de către urmașii ucenicilor Domnului, aleși și hirotoniți pentru aceasta.*

Dar prezența Mîntuitorului Iisus Hristos nu a rămas închisă în cetatea inimii Apostolilor, ci ea s-a revărsat și se revarsă neîncetat, cu binefăcătoarea ei putere de dumnezeiască «apă vie», în ogorul vieții duhovnicești al întregii Biserici. Ca mădulare ale Trupului tainic al Domnului, care este Biserica lui Hristos, noi ne împărtășim neîncetat de adevărul cuprins în cuvintele Mîntuitorului: «Eu sînt vița, voi sînteți mlădițele. Cel ce rămîne întru Mine

și Eu întru el, acela aduce roadă multă, căci fără Mine nu puteți face nimic» *(Ioan 15, 5). Aceste cuvinte au un dublu sens: ele ne încredințează, pe de o parte, de părtășia noastră cu Hristos, Cel ce ne dăruiește și ne călăuzește viața, iar pe de alta, condiționează sălășluirea lui Hristos în noi de rămînerea noastră în El. Îl avem adică pe Hristos cu noi și în noi în măsura în care ne străduim să viețuim în El. Iar această viețuire în Hristos o înțelegem ca pe o trăire în unitatea de credință, de mărturisire și de slujire a vieții Bisericii. Mîntuitorul Hristos, biruitorul morții, voiește ca și noi să fim biruitori ai păcatului, — care este moartea morală — pentru ca și noi să trăim împreună cu El și să-I simțim mereu prezența, în fiecare zi a vieții noastre, în fiecare pas, în fiecare gînd și faptă.*

Viețuirea cu Hristos și în Hristos o realizăm prin îndeplinirea voii Sale, prin primirea cu vrednicie a Sfintelor Taine, prin iubirea semenilor și, de asemenea, prin participarea la Sfînta Liturghie, care actualizează viața și jertfa Mîntuitorului. De fiecare dată cînd ne rugăm, sau luăm parte împreună cu ceilalți semeni la săvîrșirea jertfei liturgice, sau facem binele, simțim că nu sîntem singuri, ci împreună cu Hristos. Participarea și rămînerea noastră în starea hărăzită nouă de fii ai Bisericii înseamnă o permanentă străduință întru sporirea virtuților, care definesc trăsăturile ființei noastre: credința, nădejdea și dragostea. Drept aceea, îndemnul Mîntuitorului: «Rămîneți în Mine și Eu în voi» *(Ioan 15, 4), trebuie să ne determine spre necontenite străduinți de înălțare duhovnicească a vieții noastre, trăită în comuniune de rugăciune și sfințire a Bisericii și de doxologie adusă lui Dumnezeu, pentru a realiza năzuința pe care o mărturisim și pe care o auzim la fiecare Liturghie:* «Toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm».

Primăvara duhovnicească a Învierii ne îndeamnă acum să răsădim în grădina inimii noastre florile unei vieți noi, înfrumusețate de năzuința desăvîrșirii. Iar năzuința spre desăvîrșirea morală cere și o deschidere spre voia lui Dumnezeu și spre slujirea aproapelui. «Precum Hristos a înviat din morți, prin slava Tatălui, *spune Sfîntul Apostol Pavel,* așa să umblăm și noi întru înnoirea vieții» *(Romani 6, 4). Această înnoire a vieții înseamnă împodobirea ei cu roadele virtuții și ale vredniciilor și, mai cu seamă, cu iubirea cea nemuritoare care dă sens și strălucire întregii noastre vieți, călăuzindu-ne și întărindu-ne pe drumul slujirii semenilor noștri, drum care înseamnă și întîlnirea noastră cu Hristos cel înviat.*

Prezența Lui în noi nu trebuie însă înțeleasă ca un ideal abstract și nici numai ca un act de interiorizare proprie, sau numai ca o relație personală între Hristos și noi. Ea se vădește în îndatorirea noastră de a lucra și pentru îmbelșugarea ogoarelor sufletești ale celorlalți semeni, concretizîndu-se în faptele de dragoste și întrajutorare frățească recomandate de Biserică. Nu putem urca singuri spre culmile însorite ale Ierusalimului învierii noastre și nici nu ne putem îndrepta spre Emausul întîlnirii și călătoriei noastre cu Hristos dacă nu simțim alături de noi pe toți cei zidiți, ca și noi, după chipul și după asemănarea lui Dumnezeu. Numai împreună cu toți semenii, adunați la sînul ocrotitor de mamă al Bisericii noastre strămoșești, care ne luminează și ne încălzește cu

văpaia dragostei nesfîrșite, simțim cum crește în noi puterea lui Hristos, așa cum o simțea odinioară marele Apostol Pavel cînd exclama: „Acum nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine“ *(Galateni 2, 20).*

Hristos trăiește în noi în măsura în care, împlinindu-ne datoriile față de semeni, putem auzi în conștiința noastră ecoul cuvintelor Lui: „Întrucît ați făcut unuia dintr-acești frați ai Mei, prea mici, Mie Mi-ați făcut“ *(Matei 25, 40). Să ne întocmim viața în așa fel, încît Mîntuitorul Hristos să sălășluiască în noi, prin deschiderea inimii noastre față de cerințele celorlalți semeni, prin apropierea de năzuințele lor și prin întărirea comuniunii de bucurie și frățească dragoste cu ei. Mai ales să nu uităm că din cununa slujirii semenilor nu trebuie să lipsească floarea aleasă a sprijinirii dreptului lor fundamental la viață, pace și fericire.*

Ca un mesaj spre această unitate, spre frățietate și pace, creștinii de pe toate meridianele globului pămîntesc vestesc și slăvesc împreună în acest an, fiecare în graiul său, marea și mîntuitoarea sărbătoare a Paștilor. Uniți în același crez în Învierea Fiului lui Dumnezeu și avîndu-L pe El în mijlocul nostru, bucuria tuturor trebuie să fie mai adîncă. Dar și îndatorirea tuturor și a fiecăruia în parte se cade să fie și mai mare în efortul de a ne apropia tot mai mult de viața și învățătura Mîntuitorului Hristos și de a avea în El și în Biserica Sa „Un Domn, o credință și un botez“ *(Efeseni 4, 5). Din această conștiință de părtășie a bucuriei pascale să izvorască, să se reînnoiască zelul tuturor credincioșilor Învierii în a întruchipa prin întreaga lor lucrare pacea stătătoare între oameni și popoare.*

În înfăptuirea părtășiei noastre cu Hristos cel înviat, pildă pururea vrednică de urmat ne este Sfînta noastră Biserică străbună. De-a lungul întregii sale existențe, ea și-a împletit slujirea sa cu viața, munca și aspirațiile poporului român cu care împreună a odrăslit și a viețuit neîntrerupt pe această vatră părintească, păstrînd, încă de la predicarea Sfîntului Apostol Andrei, pe plaiurile noastre strămoșești, tot tezaurul de învățătură al Sfinților Părinți. Bucuriile, durerile, nădejdile și împlinirile ei s-au împletit întotdeauna cu cele ale poporului român, afirmînd și întărind astfel necontenit strînsa legătură dintre unitatea noastră de credință și unitatea de neam.

În frămîntările învolburatei sale istorii din trecut, poporul nostru, așezat în „calea răutăților“ ce s-au abătut asupra lui ca vijeliile pustiitoare, nu s-a lăsat îngenuncheat sau biruit de vitregii, ci a luptat cu dîrzenie, de-a lungul întregii sale existențe, pentru înfăptuirea idealurilor sale mărețe. Stăpîni ai gliei străvechi românești, uniți în jurul aceluiași Altar al dreptei-credințe, strămoșii noștri au păstrat și au afirmat peste veacuri conștiința unității de neam, de grai și de simțire. Încălziți neîncetat de această conștiință, cu sufletul la sînul Bisericii care le-a însuflețit nădejdile și le-a luminat cugetul, ei au rămas neclintiți în leagănul ființării lor, prisosind în muncă, în jertfelnicie și în dragostea pentru apărarea integrității țării, pentru păstrarea și sporirea valorilor culturale ale neamului. Viața pilduitoare a vrednicilor noștri înaintași, fii devotați ai neamului, ca și strădaniile și lupta lor îndîrjită pentru liber-

tate socială, independență și suveranitate națională, ne îndatorează și pe noi cei de azi să le cinstim și să le sporim agonisita lor de veacuri.

Astăzi, năzuințele poporului român sînt tot atît de arzătoare, îndreptîndu-se spre o viață din ce în ce mai luminoasă și mai îmbelșugată, trăită în pace și bună înțelegere cu toate popoarele. Spre a-și realiza aspirațiile lor legitime, toți fiii Patriei se simt uniți în cuget și în simțiri pentru apărarea dreptului lor la moștenirea sfîntă a înaintașilor, la făurirea cu eroism a prezentului și viitorului ei luminos. Sîntem fii și stăpîni acestui pămînt, sfințit cu sudoarea și cu sîngele strămoșilor noștri și nu vom îngădui niciodată nimănui să ne conteste sau să ne știrbească acest drept. Pe vatra pe care locuim astăzi ne-am născut și am viețuit neîntrerupt, fără ca vreuna din urgiile care au trecut peste noi să ne poată clinti. Pe aceeași vatră vrem să trăim liberi și independenți, muncind în pace, încrezători în viitorul strălucit al Patriei dragi.

În vremea noastră, munca și entuziasmul nestăvilit al poporului român se oglindesc în strălucirea epocalelor înfăptuiri materiale și spirituale, dînd țării întregi chip nou, iar fiilor ei conștiința părtășiei și a unității de gînd și de faptă cu cel ce este suflet din sufletul poporului nostru, Domnul Nicolae Ceaușescu, *Președintele Republicii Socialiste România, al cărui geniu creator stă la temelia înfloririi Patriei noastre. Neobosita sa putere de muncă și dăruirea sa pilduitoare în slujirea poporului, a țării și a idealurilor de pace ale omenirii însuflețesc, zi de zi, tot mai mult și sporesc, neîncetat, elanul întregului popor în munca sa avîntată pentru ridicarea țării pe noi trepte de împliniri luminoase.*

Să sprijinim, iubiții mei, *cu sporită rîvnă, munca avîntată a harnicului nostru popor, planurile sale mărețe de dezvoltare a țării. Ierarhi și preoți, monahi și monahii, cler și credincioși să depunem eforturi sporite pentru continua înfrumusețare a chipului Patriei, pentru îmbunătățirea continuă a vieții noi pe care și-a făurit-o poporul român și pentru sprijinirea năzuințelor sale înalte și nobile, de pace și fericire. Călăuză întru aceasta ne sînt și cuvintele Sfîntului Apostol Petru :* „După harul pe care l-a primit fiecare, slujiți-vă de el spre folosul tuturor ca niște buni iconomi ai harului celui de multe feluri al lui Dumnezeu“ *(I Petru 4, 10). Să ne unim vrerea de apărare a vieții și de pace cu voința întregii omeniri dornice să înlăture coșmarul cataclismului nuclear, al nesiguranței, neîncrederii și temerii, întreținute de nesăbuita cursă a înarmărilor. Să ne rugăm cu sufletul plin de încredere, pentru pacea și viața lumii, pentru sporirea simțămîntului de responsabilitate al conducătorilor de popoare față de viitorul omenirii, pentru sălășluirea liniștii și a păcii pe toată fața pămîntului.*

Preamărind pe Părintele nostru ceresc, Cel ce prin Învierea Fiului Său „ne-a trecut din moarte la viață“, *așa cum glăsuiește cîntarea praznicului de astăzi, vă fac părintesc îndemn să vă îndreptați luarea-aminte spre propășirea necontenită a vieții voastre și a semenilor. Luînd lumină din lumina lui Hristos Cel înviat, luminați-vă din belșug Sionul vostru sufletesc în această zi de aleasă sărbătoare și fiți în același timp* „purtători de lumină“ *pentru toți cei din jur.*

Ca fii ai Bisericii noastre strămoșești „ziditi fiind pe temelia apostolilor și proorocilor“ *(Efeseni 2, 20), rămîneți deci statornici în dragostea curată față de Biserica noastră și față de scumpa noastră Patrie. Stați neclintiți în dreapta credință a înaintașilor noștri, iubiți-vă unii pe alții și întindeți iubirea voastră frățească asupra tuturor semenilor. Rămîneți mlădițe vii și roditoare pe tulpina Trupului lui Hristos, care este Biserica Sa și pe tulpina viguroasă a Patriei noastre străbune.*

Rog pe Bunul Dumnezeu, Care ne-a învrednicit, în acest fapt de primăvară a firii, să întîmpinăm cu voioșie luminatul praznic al primăverii noastre sufletești, ca pacea și bucuria Sfintei Învieri să vă fie deplină în casele și familiile voastre, sărbătorind cu aleasă mulțumire Sfintele noastre Paști.

Din prisosul acestor simțiri părintești, vă îmbrățișez și vă vestesc iarăși :

„Hristos a înviat !“

„Adevărat a înviat !“

PASTORALĂ LA ÎNVIEREA DOMNULUI — 1987

† *EFTIMIE*
EPISCOPUL ROMANULUI ŞI HUŞILOR

„Dacă vrem să ne îmbogăţim din comoara Învierii Domnului, atunci să reproducem în propria noastră viaţă scenele care au precedat şi care au însoţit Învierea Cuvîntului lui Dumnezeu“
(Sf. Grigorie Teologul, Cuvînt la Paşti)

„Hristos a înviat !“

În învăţătura noastră creştină ortodoxă, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos şi Învierea sînt una şi aceeaşi numire. Sîntul Vasile cel Mare numeşte pe Domnul nostru Iisus şi Înviere [1]*. În cîntarea Prohodului noi toţi Îl numim „Primăvară dulce...“. Este o foarte veche numire în legătură cu Învierea, folosită de Sfîntul Chiril al Alexandriei din Egipt, apărătorul Ortodoxiei la Sinodul IV ecumenic. El spune că, o dată cu Paştile, vine la noi în fiecare an primăvara cea duhovnicească, cînd noi contemplăm cu toate simţirile frumuseţea nespusă a dumnezeiescului har al Învierii. Întreaga omenire zăcea sub cortul de gheaţă al păcatului care încopciase pe om şi răcise dragostea dintre acesta şi Dumnezeu. S-a ivit însă primăvara, cînd Soarele Dreptăţii, Hristos, ne-a făcut cu* „duhul mai arzînd“, *cum zice Apostolul (Romani 12, 11). Aşa că noi, care pînă mai ieri, adică pînă la venirea lui Hristos, eram fără rod, fără flori, fără frunze asemenea pomilor şi plantelor îndeobşte, noi oamenii am păşit, prin Înviere, la o înnoire a vieţii ; ne-am îmbogăţit ca nişte cîmpii şi coline înverzite, înflorite şi înspicate cu tot felul de pomi şi plante, care sînt învăţăturile Sfintei Scripturi* [2]*, în centrul cărora stă pomul Învierii, adevăratul „pom al vieţii“.*

În această atmosferă plăcută pe care o aduce şi anotimpul primăverii v-aţi adunat la Sfînta Biserică, vatra noastră străbună şi duhovnicească, spre a primi lumina Învierii lui Hristos, ca să ascultăm frumoasa *şi înmiresmata slujbă şi să vă salutaţi cu creştinescul şi tradiţionalul salut cu care şi noi vă întîmpinăm zicîndu-vă tuturor :*

„Hristos a înviat !“

A înviat cu adevărat, căci Hristos, Dumnezeu-Omul, este Fiul lui Dumnezeu-Tatăl şi prin El „toate s-au făcut ; în El era viaţă şi viaţa era lumina oamenilor“ *(Ioan 1, 3—4). Prin Fiul şi Cuvîntul Său, Tatăl a creat lumea aceasta ca ea să vieţuiască veşnic şi viaţa ei să fie drumul luminos al omenirii. A creat Dumnezeu şi a desfă-*

---

1. *Despre Sfîntul Duh,* 19, la Pr. prof. Ioan G. Coman, *Iconomia Învierii Domnului...*, „Glasul Bisericii“, nr. 3-4, 1955, p. 177.
2. *Cuvînt la Paşti,* trad. Pr. prof. dr. T. Bodogae, în „Telegraful Român“, 127, nr. 15-18, 1978.

șurat în univers o imensitate de legi după care să se organizeze și să se desăvîrșească fiecare creatură, legi mereu ajutate și conduse de purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Iar în centrul acestei lumi văzute a creat Dumnezeu pe om după chipul și asemănarea Sa și l-a rînduit stăpîn peste întreaga făptură, dîndu-i astfel și omului puterea de cîrmuire a lumii. Soarta întregii creaturi materiale depindea de purtarea omului față de Dumnezeu. Dar prima pereche de oameni nu a ascultat de porunca lui Dumnezeu și omul cu întreaga fire creată s-a supus stricăciunii. Trupul omului a ajuns muritor, sufletul însă a rămas nemuritor sub greul păcatului.

Destinul omului și al întregii creaturi era viața și nu moartea, lumina și nu întunericul. Omenirea, deși cu ochii întinați de păcate, a dibuit totuși neîncetat cu antenele minții această viață spirituală, această lumină dumnezeiască.

A fost nevoie ca Dumnezeu-Fiul și Cuvîntul Tatălui să se unească, prin Sfînta Fecioară Maria, cu firea omenească, luînd trup asemenea nouă, dar fără de păcat, ca astfel să poată ridica pe om și, o dată cu el, întreaga fire la starea cea dintîi. Această ridicare a început cu Întruparea și s-a desăvîrșit cu Învierea, împărtășindu-se deplin omenirii prin pogorîrea Sfîntului Duh. Sfinții Grigorie Teologul și Grigorie de Nyssa „concep Învierea Domnului ca actul final al Întrupării cu toate urmările lui“ [3], *adică viața, pătimirile și moartea Mîntuitorului.*

Prin această iconomie a mîntuirii, începînd cu Întruparea și sfîrșind cu Învierea, Dumnezeu înnoiește omenirea și întreaga fire creată; este o a doua creare. Iar prin Înviere, umple toate de lumină ca și în prima zi a creației acestei lumi. Această primă zi este Duminica, pe care adevărații creștini o serbează de două mii de ani. Iată de ce cîntă azi Biserica într-un vesel glas: „Acum toate s-au umplut de lumină: și cerul și pămîntul și cele dedesubt“, înțelegînd prin „cer“ lumea îngerilor, dar și întregul univers, prin „pămînt“, pămîntul ca planetă cu tot ce-l înveșmîntează, dar și omul, iar prin „cele dedesubt“, profunzimile materiei în general, dar și toate sufletele care zăceau în temnița iadului de la începutul omenirii.

Vineri la ceasul al nouălea, adică la ora trei după amiază, blîndul și Dumnezeiescul nostru Mîntuitor și-a dat duhul pe Cruce. Ceea ce a urmat apoi ne arată Biserica într-o atotcuprinzătoare cîntare în cinstea Învierii: „În mormînt cu trupul, în iad cu sufletul ca un Dumnezeu, în rai cu tîlharul și pe scaun ai fost, Hristoase, cu Tatăl și cu Duhul, toate umplîndu-le Cela ce ești necuprins“ [4]. *După gîndirea profundă a Sfîntului Grigorie de Nyssa, în cele trei zile de moarte trupească a Domnului, sufletul Lui omenesc, unit cu Dumnezeirea, a lucrat izbăvirea întregului neam omenesc din căderea cea dintîi. Trei au fost pricinuitorii doborîrii omului din fericirea de la început: diavolul sub forma șarpelui, femeia prin acceptarea sfatului celui rău și bărbatul care a ascultat de femeie. Trei au fost și zilele ridicării omului: în partea zilei întîi a fost izbăvit neamul bărbătesc, în ziua a doua a fost eliberat neamul femeiesc,*

---

3. Pr. prof. Ioan G. Coman, *art. cit.*, p. 177.
4. *Tropar* la Ceasurile Sfintelor Paști.

iar la începutul zilei a treia a fost distrusă definitiv împărăția diavolului cu toată puterea lui [5]. *În această perioadă de timp, Mîntuitorul a dus în rai întîi pe tîlharul cel de-a dreapta și după acesta pe toți cei din iad, care au așteptat venirea Izbăvitorului și care au crezut în cei trei ani de propovăduire ai Sfîntului Ioan Botezătorul, martirizat de Irod; au fost duși toți cei „adormiți întru nădejdea învierii și a vieții celei veșnice" care au recunoscut în Hristos cel coborît la iad pe Însuși Fiul lui Dumnezeu Care arăta tuturor că „lumina Sa acoperă și pe cei ce ședeau în întuneric și în umbra morții"* [6].

Ca să ajungă la Înviere, Domnul nostru Iisus a trebuit să ducă o viață în lipsuri și strîmtorări, să facă voia Tatălui care-L trimisese *(Ioan 4, 34), să suporte disprețuirile, să pătimească, să fie răstignit pe Cruce și în aceste condiții să-și dea duhul în mîinile Tatălui. A fost disprețuit și necinstit Hristos, cînd Îl numeau* samarinean *și* că are demon *(Ioan 8, 48), cînd Îl sărută și-L dă Iuda în mîinile dușmanilor, cînd este judecat, cînd mulțimea instigată striga ca Cel nevinovat și Binefăcătorul tuturor să fie răstignit, iar tîlharul Baraba să fie eliberat, cînd ostașii Îl biciuiau și-L batjocoreau, cînd Îl pironeau pe Cruce, cînd Îi dădeau să bea oțet cu fiere* [7]. *Și toate acestea le-a îndurat milostivul Dumnezeu pentru mîntuirea noastră, dîndu-ne și nouă pildă de urmat; să știm că orice realizare măreață se temeluiește pe jertfă și răbdare. Foarte bine ne îndeamnă, cu prilejul Sfintelor Paști, Sfîntul Grigorie Teologul, zicînd: „Dacă vrem să ne îmbogățim din comoara Învierii Domnului, să reproducem în propria noastră viață scenele care au precedat și care au însoțit Învierea Cuvîntului lui Dumnezeu"* [8]. *Să biruim în noi toate voile noastre care nu sînt în acord cu voința lui Dumnezeu, cu interesele vitale ale demnității noastre de ființe rațională și cu cerințele juste ale semenilor în mijlocul cărora trăim. Să ne războim duhovnicește împotriva pornirilor rele ca să le înfrîngem, chiar dacă ni se pare că în adîncul nostru suferim, căci dezrădăcinarea răului din fire este o suferință, iar creșterea virtuților este o muncă ostenitoare, care ne încununează. Să facem ceea ce învață Apostolul:* să răstignim omul cel vechi, „ca să nimicim trupul păcatului pentru a nu mai fi robi ai păcatului" *(Romani 6, 6). Numai așa putem spune cu același Apostol:* „M-am răstignit împreună cu Hristos, și nu eu mai trăiesc, ci Hristos (cel Înviat) trăiește în mine" *(Galateni 2, 20). Numai astfel* înnoim, din zi în zi, omul nostru cel dinăuntru *(II Corinteni 4, 16), devenind făpturi noi.*

Întreaga istorie a omenirii ne dovedește că marile păcate, ca orgoliul sau mîndria, lăcomia de orice fel de bunuri materiale, nedreptățirea oamenilor, cruzimea, tirania, crima, furtul, exploatarea, minciuna, calomnia, îmbuibarea, beția, desfrîul și altele ase-

---

5. *Cuvîntul I la Paști,* P. G. 46, col. 609 CD—612 A, la Pr. prof. Ioan G. Coman, *art. cit.*, p. 181.

6. Sf. Ioan Damaschin, la Pr. prof. dr. Ion Bria, *Dicționar de Teologie Ortodoxă,* București, 1987, p. 200.

7. Sf. Grigore de Nyssa, *Cuvînt la luminata Înviere,* în „Telegraful Român", 130, 1982.

8. Pr. prof. Ioan G. Coman, *art. cit.*, p. 185.

menea acestora nu au contribuit cu nimic la măreţul edificiu al civilizaţiei şi bunei stări a omenirii, ci dimpotrivă au surpat şi dărîmat. Şi Biserica creştină şi legi laice ale diferitelor popoare confirmă acest adevăr, căci întotdeauna săvîrşitorii păcatelor au fost şi sînt pedepsiţi, de multe ori izolaţi de societate ca fiind foarte dăunători. După învăţătura noastră creştină, aceştia sînt ca nişte stîrvuri rău mirositoare, ca nişte morţi între cei vii. Adevereşte aceasta Duhul Sfînt prin Apostolul cînd spune că cel care trăieşte în păcate, deşi este viu, este totuşi mort *(I Timotei 5, 6).*

Iată de ce Biserica noastră sprijină cu fermitate toate iniţiativele Conducerii noastre superioare, în frunte cu Domnul Preşedinte Nicolae Ceauşescu, *iniţiativele tuturor popoarelor iubitoare de bine, de dreptate, de pace, de frumuseţe spirituală şi bun trai material. Din aceste considerente, noi, fiii Bisericii străbune, ne asociem la condamnarea oricărui fapt nedemn care duce la dispreţuirea semenilor sau la discriminarea rasială, oricărei lăcomii de bunuri materiale prisositoare, oricărei exploatări şi subjugări a altor popoare, ne alăturăm acelora care condamnă cruzimea şi crima în scopul cărora se fac înarmări şi se pregăteşte război nimicitor pentru întreaga omenire. Toate aceste plăgi morale germinează egoismul şi distrug iubirea de oameni. Or, în consensul Sfintei Scripturi, zice Sfîntul Vasile cel Mare, „cine iubeşte pe aproapele este numit fiu al lui Dumnezeu, cine, dimpotrivă, îl urăşte este numit fiul diavolului“* [9]*. Ce altceva este acest zăngănit de arme decît opera răului, indiferent cum se motivează înarmarea? Războiul este apogeul urii, cruzimii şi crimei, pe cînd „pacea este vîrful bunurilor..., este siguranţa oamenilor... De aceea cine distruge pacea... ne păgubeşte mai mult decît dacă ne-ar lua avutul. Pacea şi înţelegerea sînt încununate de admiraţia tuturor, mai mult chiar decît desăvîrşirea, căci pacea este mai mare decît desăvîrşirea, adică decît sfinţenia“* [10].

Dumnezeu este Viaţă şi Lumină, cum spuneam la începutul cuvîntului. Dar atributul fundamental al Dumnezeirii este dragostea, „căci Dumnezeu este dragoste, *zice Apostolul iubirii,* şi cel ce petrece în dragoste rămîne în Dumnezeu şi Dumnezeu rămîne în el“ *(I Ioan 4, 16). O undă din izvorul acestei iubiri a mînat pe femeile mironosiţe, în toiul nopţii, la mormîntul Domnului cu miresme să*

---

9. *Către un fiu duhovnicesc, IV,* în „Mitropolia Olteniei“, nr. 1-3, 1979, p. 60.

10. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilie la psalmul 127,* P.G. 55, col. 370 şi la *Epistola către Romani,* P.G. 60, col. 638.

ungă sfîntul Lui trup. Drept răsplată au fost primele care au primit vestea Învierii, care L-au văzut pe Hristos înviat și L-au propovăduit. „Să mergem și noi la dumnezeiasca priveliște, ne îndeamnă Sfîntul Grigorie de Nyssa, avînd în mîini aromate, care sînt credința și conștiința, *căci acestea sînt mirosul cel bun al lui Hristos“* [11]. *Credința și conștiința sînt ochii sufletului. Să ascultăm glasul Bisericii care ne îndeamnă astăzi prin cîntare: „Să ne curățim simțirile și să vedem pe Hristos strălucind cu neapropiata lumină a Învierii...“. Să ne curățim și noi ochii sufletului de orice pete ale păcatelor, căci după dumnezeiescul nostru învățător:* „De va fi ochiul tău curat, tot trupul tău va fi luminat; iar de va fi ochiul tău rău, tot trupul tău va fi întunecat“ *(Matei 6, 22—23). Toți sîntem membrii obștii creștinești prin moșii și strămoșii noștri creștini de două mii de ani, toți sîntem fiii acestui vechi neam românesc. Sufletele tuturor constituie forța care conduce trupurile și întregul complex material necesar vieții omului. Ochii conștiinței și credinței tuturor acestor suflete să fie cît mai curați de păcate ca să poată savura lumina Învierii, să poată să se bucure de o viață fericită și prosperă și material și spiritual. Să ne plecăm cu stăruință urechile sufletului la glasul Duhului Sfînt care zice prin proorocul:* „De veți vrea și Mă veți asculta, bunătățile pămîntului veți mînca“ *(Isaia 1, 19). Să ascultăm, așadar, de Dumnezeu și de toți cei ce ne învață în spiritul poruncilor lui Dumnezeu ca să avem o viață fericită aici în acest leagăn al desăvîrșirii noastre, care este pămîntul acesta, și să fim părtași Învierii și vieții veșnice.*

Vă împărtășesc arhierești binecuvîntări tuturor și vă zic:

„Hristos a înviat!“

---

11. *Cuvîntul I la Paști,* P. G., 46, col. 625 C, la Pr. prof. Ioan G. Coman, în *art. cit.*, p. 186.

ICOANA INTRĂRII DOMNULUI ÎN IERUSALIM

Este zugrăvită ca icoană praznicală, singură pusă pe tetrapodul obișnuit pentru închinarea credincioșilor în ziua praznicului sau în catapeteasmă, în șirul icoanelor praznicelor împărătești. Pe pereții locașului de închinare — în biserică — este zugrăvită în conca de nord a absidei naosului, în imediata vecinătate cu icoana Învierii (Voroneț) sau în absida altarului — partea de sud (Dobrovăț). Ea este descrisă de Sfinții Evangheliști : „Iar cînd S-a apropiat de Ierusalim și au venit la Betfaghe la Muntele Măslinilor, atunci Iisus a trimis pe doi ucenici, zicîndu-le : mergeți în satul care este înaintea voastră și îndată veți găsi o asină legată și un mînz cu ea ; dezlegați-o și aduceți-o la Mine. Și dacă vă va zice cineva ceva, veți spune că-I trebuie Domnului ; și le va trimite îndată. Iar acestea toate s-au făcut ca să se plinească ceea ce s-a zis prin proorocul ce zice : Spuneți fiicei Sionului : Iată Împăratul tău vine la tine blînd și șezînd pe asină, pe mînz, fiul celei de sub jug. Mergînd deci ucenicii și făcînd după cum le-a poruncit Iisus, au adus asina și mînzul și deasupra lor și-au pus veșmintele, iar El a șezut pe ele. Și cei mai mulți din mulțime își așterneau hainele pe cale, iar alții tăiau ramuri din copaci și le așterneau înaintea Lui și care veneau după El strigau zicînd : Osana, Fiul lui David ! S-au mîniat și I-au zis : Auzi ce zic aceștia ? Iar Iisus le-a zis : Au niciodată n-ați citit că din gura copiilor și a celor ce sug Ți-ai pregătit laudă... ?“ (Matei 21, 1-12, 15-16). Sfinții Evangheliști Marcu și Luca vorbesc numai de mînzul asinei nu și de asină : „Mergeți... îndată veți afla un mînz legat, pe care n-a șezut pînă acum nici un om. Dezlegați-l...“ (Marcu 11, 2 ; Luca 19, 30). Strigătele de primire exclamate de mulțime au fost variate, așa cum se desprinde din Sfintele Evanghelii. Marcu : „Osana, bine este cuvîntat cel ce vine întru numele Domnului ! Binecuvîntată este împărăția ce vine a Părintelui nostru David ! Osana întru cei de sus !“ (11, 9-10) ; Luca : „Binecuvîntat este Împăratul care vine întru numele Domnului ! Pace în cer și slavă întru cei de sus !“ ; Ioan : „Osana ! Binecuvîntat este cel ce vine întru numele Domnului, Împăratul lui Israel !“ (12, 13). Sfîntul Evanghelist Luca arată că și „mulțimea ucenicilor bucurîndu-se a început să laude pe Dumnezeu, cu glas tare, pentru toate minunile pe care le văzuseră“ (19, 37), dintre care cea mai mare învierea lui Lazăr, cum menționează Sfîntul Evanghelist Ioan despre mulțimi : „De aceea L-a și întîmpinat mulțimea pentru că auzise că El a făcut minunea aceasta — învierea lui Lazăr“ (12, 17-18). Sfîntul Evanghelist Luca mai dă și amănuntul : „Dar unii farisei din mulțime au zis către El : Învățătorule, ceartă-Ți ucenicii ! Și El, răspunzînd, a zis : Zic vouă : Dacă vor tăcea aceștia, pietrele vor striga“ (19, 39-40). Întreagă această măreție a faptului dumnezeiesc, starea de bucurie sinceră a mulțimilor care au strigat pentru toate minunile pe care le văzuseră ca și starea de invidie și răutate a fariseilor care reproșau Mîntuitorului pentru strigătele ucenicilor și o dată cu ele și cele

ale mulțimilor sînt înfățișate de vechii noștri iconari cu toată iscusința cerută de importanța faptului dumnezeiesc al intrării Domnului în Ierusalim, fapt prin care Mîntuitorul se descoperă și este mărturisit de mulțimi ca „Împăratul lui Israel", ca „Dumnezeu" (Luca, 19, 37).

Vechimea și evoluția compoziției icoanei ne este prezentată succint și cuprinzător de unul din marii noștri istorici ai artei creștine : „Sculpturi pe sarcofage vechi ne arată compoziția orientală a scenei. În fața lui Hristos, doi tineri învesmîntați în tunici scurte ; unul își întinde mantaua pe drumul pe care înaintează acesta, iar celălalt se suie într-un copac. Hristos stă pe asin, cu amîndouă picioarele de aceeași parte. În secolul VI, în manuscrise ilustrate, compoziția se îmbogățește : Doi apostoli urmează pe Hristos, copiii Îl întîmpină cu frunze de palmier ; arhitecturi înfățișează Ierusalimul. Aceasta este și dispoziția scenei murale din Capadocia. În secolele X și XI însă, apar unele amănunte modificate. Vedem astfel, în biserica El-Nazar, privitori zugrăviți la ferestrele Ierusalimului, ori, în alte monumente, așezați între crenelele zidului de înconjur al orașului. Pictorii Apusului, în Europa, s-au inspirat din aceeași tradiție. La San Marco din Veneția, copiii, tinerii sînt rînduiți într-un cortegiu ordonat. Iconografia bizantină se desparte de Capadocia și de Apus, punînd, în primul plan, evrei cu bărbi și cu capul învăluit. Se văd copii mai puțini și, uneori, unul singur ; exemplu : Dafni. Începînd din secolele XI sau XII ideea bizantină și-a făcut loc în Orient și în Occident. Miniaturiștii evangheliarelor ilustrate în secolele X și XI (care reproduc modele mai vechi) zugrăvesc compoziția pe două planuri, despărțite printr-un drum mărginit cu copaci. În depărtare, Hristos coboară dealul, călăuzit de un ucenic ; tineri și bărbați în vîrstă, îmbrăcați în tunici scurte, Îl așteaptă în fața porților Ierusalimului. Un copil își întinde haina pe cale, în fața asinului, alții țin în mîini ramuri de palmier. În fundul scenei, pe marginea drumului o femeie înalță creanga de palmier în mîna dreaptă. Aflăm într-o asemenea compoziție un peisaj pictat în perspectivă.

Cu vremea, compoziția pitorească se îmbogățește. Interesante în această privință sînt mozaicurile din Capela Palatină și din Basilica de la Betleem (sec. XI). În Serbia și Macedonia, și anume din secolul XIV pînă în secolul XVI, pictorii s-au inspirat din exemplele bizantine. Păstrează totuși, mai totdeauna, motivul oriental al celor doi copii care, unul lîngă altul, își întind mantalele în calea lui Hristos. Pictura în mozaic din Capela Palatină la Palermo (sec. XII) stă la originea compozițiilor pitorești din Serbia și păstrează, la rîndul ei, note vechi din monumentele secolelor VI-XI" [1]. Scena este încadrată într-un peisaj de dealuri, zugrăvite în stînga, un palmier apare lîngă zidul de incintă al Ierusalimului, pe dreapta. În pragul porților orașului, vedem numeroși tineri și bătrîni, cu expresii deosebite. „Hristos vine din dreapta și coboară poteca, așezat pe asin alb. În stînga ține un volumen închis iar cu dreapta face un gest de subliniere a cuvintelor pe care le spune Apostolu-

---

1. I. D. Ștefănescu, *Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești*, Editura Meridiane, București, 1973, p. 103-104.

lui Petru, în picioare, în stînga Lui. Drumul e semănat cu verdeață. Copiii se dezbracă și așternmantiile în fața lui Hristos. Apostolii Îl urmează". La Mistra, scena din biserica Peribleptos (prima jumătate a secolului XIV) prezintă note noi : „Nu se vede orașul ; lîngă asinul lui Hristos este pictat și asinul cel mic, de care vorbește Evanghelia". La Pantanassa (prima jumătate a sec. XV) „reapare orașul".

Dionisie de Furna, sintetizînd tradiția iconografică ajunsă pînă în vremea sa și călăuzindu-se de textul Evangheliilor praznicului îndrumă : „O cetate și în afara ei un munte și Hristos șezînd pe un măgăruș și binecuvîntînd, iar dinapoi apostolii și dinainte-I pe munte, un copac, iar în copac cîțiva copii ce taie ramuri cu securile și le aruncă jos iar un alt copil ce se urcă și privește în jos spre Iisus; mai în jos de măgăruș iarăși copii, unii purtînd crenguțe, alții înghesuindu-se, alții așternîndu-și jos veșmintele, alții aruncînd ramuri de palmieri sub picioarele apostolilor ; iar în afara porții mulțime de iudei, femei și bărbați, purtînd în brațe ori pe umeri copii ce țin la rîndul lor ramuri, iar alții Îl privesc pe Hristos de pe ziduri și de pe porțile lăturalnice ale cetății" [2].

Zugravii noștri au urmat îndeaproape îndrumările Erminiei lui Dionisie din Furna urmărind și o simplificare a compoziției prin reducerea numărului persoanelor participante la evenimentul dumnezeiesc, așa cum vedem în frescele bisericilor din secolele XV-XVI (Voroneț, Dobrovăț ș. a.) și chiar în icoanele praznicale din catapetesmele vechilor noastre biserici sau în icoanele praznicale care se așează pe iconostasul obișnuit pentru închinare în ziua praznicului. Cîteva observații se impun pentru a sublinia din adîncimea conținutului teologic al icoanei Intrării Domnului în Ierusalim.

Chipul Mîntuitorului ocupă locul central al compoziției ; El stă pe asin — mînzul asinei — nu călare obișnuit, cu un picior pe o parte și cu alt picior pe cealaltă parte, ci cu amîndouă picioarele de aceeași parte. El este înfățișat stînd ca pe un tron ; nu pe tronul slavei ci pe tronul smereniei, pe asin, animalul cel mai smerit socotit întotdeauna, față de cal, simbolul stăpînirii acestei lumi. La acest înțeles al ședерii Mîntuitorului pe asin ne conduc atît cuvintele Evangheliei luate din prooroci (Isaia 62, 11 ; Zaharia 9, 9) : „Bucură-te foarte fiica Sionului, ... iată Împăratul tău vine la tine drept și biruitor, smerit și călare pe asin, pe mînzul asinei..." (Zaharia 9, 9), cît și textele liturgice ale slujbei praznicului. „Pe scaun în cer și pe mînz pe pămînt fiind purtat, Hristoase Dumnezeule, laudă de la îngeri ai primit și cîntare de la tinerii cei ce strigau : Binecuvîntat ești Cel ce vii să chemi pe Adam (Condacul praznicului). „Și în Sfînta Cetate ai intrat cu ucenicii Tăi, șezînd pe mînzul asinei, ca și cum Te-ai fi purtat pe heruvimi, plinind propoveduirea proorocilor..." (Stihira, glas 4, de la Laude din ziua praznicului). Aceasta o simțeau și cei ce L-au întîmpinat : „Vrînd Tu, Doamne, să intri în Sfînta Cetate, stîlpări de copaci

---

2. Dionisie de Furna, *Carte de pictură,* trad. în românește de Smaranda Bratu-Stati și Șerban Stati, *Cuvînt înainte* de Vasile Drăguț, *Studiu introductiv și antologie de ilustrații* de Victor Ieronim Stoichiță, Editura Meridiane, București, 1979, p. 140-141.

mulțimile purtau, lăudîndu-Te pe Tine Stăpînul tuturor și văzîndu-Te pe mînz, Te priveau ca și cum ai fi fost pe heruvimi. Pentru aceasta strigau : Osana..." Mîntuitorul, purtat de mînzul asinei, se îndreaptă către mulțimi, cu mîna dreaptă binecuvîntînd, iar în mîna stîngă ține volumenul închis, simbolul Evangheliei ; deși privirea se îndreaptă către mulțimi totuși meșterul iconar nu înfățișează fața Mîntuitorului din profil, față de noi care Îl privim, ci, potrivit rînduielii iconografice și datorită neîntrecutului său meșteșug artistic el înfățișează fața din trei părți încît cu privirea Sa ne cuprinde și pe noi cei care stăm în fața icoanei. În unele icoane (Dobrovăț) deși cu mîna dreaptă binecuvîntează mulțimile, cu fața se îndreaptă înapoi, fie către Apostoli, vrînd a le spune că din aceste mulțimi, care strigă: „Osana", se vor ridica și glasuri, nu peste mult timp, care, în vremea patimilor vor striga : răstignește-L, răstignește-L, sau către farisei, care cereau Mîntuitorului să oprească strigătele, spunîndu-le : „Dacă vor tăcea aceștia pietrele vor striga". În alte icoane (Voroneț), Mîntuitorul este înfățișat stînd pe asin către noi și întors către mulțimi numai cu fața, privindu-le cu sentimentul celor ce se vor întîmpla în timpul patimilor cînd, așa cum s-a amintit mai sus, din rîndul mulțimilor vor striga : „Răstignește-L...". „Șederea pe mînz însemna, potrivit comentarului liturgic al praznicului, întoarcerea neamurilor neînfrînate de la necredință la credință" (Idiomela, glas 8, de la Doamne strigat-am, Vecernia de Duminică seara din săptămîna Patimilor), sau Răscumpărătorul nostru cel drept a șezut pe mînz ca să piardă cutezanța cea dobitocească a vrăjmașilor, care nu strigă : „Toate lucrurile lăudați-L pe Domnul și-L preaînălțați în toți vecii" (Cîntarea 8 din canonul Utreniei praznicului). Mîntuitorul a venit în lume să nimicească păcatul, sub toate formele lui, nu numai sub cea a cutezanței, și să aducă pe om la starea de integritate în care a fost creat, a cărui menire este să laude pe Făcătorul său, pe Dumnezeu. „Pe mînz tînăr, încălecînd Împăratul Tău, Sioane, Hristos a venit să strice înșelăciunea idolilor cea necuvîntătoare și să oprească pornirea cea neoprită a tuturor neamurilor, ca toți să cînte : „Toate lucrurile lăudați-L pe Domnul" (Ibidem).

Deși Mîntuitorul intră în Ierusalim călare pe cel mai smerit animal, totuși mulțimile L-au primit ca pe un împărat, pe Împăratul lui Israel ; aceasta, pentru că Însuși Duhul Sfînt i-a luminat și îndemnat să înțeleagă și să mărturisească pe Împăratul lui Israel : „Prea Sfîntul Duh, Cel ce a învățat pe Apostoli să grăiască cu alte limbi străine, Același a îndemnat și pe tinerii evreiești cei fără de răutate să strige : Osana, Celui dintru înălțime ; Bine este cuvîntat Cel ce vine, Împăratul lui Israel" (Stihira, glas 1, de la Litia praznicului). Mulțimile au strigat, mărturisindu-L pe Mîntuitorul ca Împăratul lui Israel, deci nu la îndemnul Apostolilor ci la îndemnul Duhului Sfînt, îndemn care a putut lucra în inimile cele fără răutate. De aceea Apostolii sînt înfățișați în icoană mergînd în urma Mîntuitorului, nedumeriți de măreția faptului dumnezeiesc : „Acestea nu le-au înțeles ucenicii Lui la început, dar cînd S-a preaslăvit Iisus, atunci și-au adus aminte că acestea erau scrise pentru El și că acestea I le-au făcut Lui" (Ioan 12, 16), ba au strigat și ei, o dată cu mulțimile care veneau în urmă cu ei : „Toată mulțimea

ucenicilor bucurîndu-se, a început să laude pe Dumnezeu, cu glas tare, pentru toate minunile pe care le văzuse“ (Luca 19, 37), „iar mulțimile care mergeau înaintea Lui și care veneau după El strigau zicînd : Osana...“ (Matei 21, 9). „Iconarii, cel mai adesea, înfățișează mergînd în urma Mîntuitorului numai ceata ucenicilor, toată sau numai doi, cum vedem nu numai în icoanele vechi ale începutului vieții creștine, ci și în cele de mai tîrziu, în secolul al XVII-lea, cum vedem într-unul din vechile noastre manuscrise miniate“ [3].

Intrarea Domnului în Ierusalim nu este numai un fapt de cunoaștere și de mărturisire a Sa ca Împărat-Dumnezeu ci și un fapt de înnoire a omului și o dată cu el a întregii creaturi sau cunoașterea și mărturisirea lui Dumnezeu este un act de înnoire, iar prin starea de înnoire, sau numai în această stare de înnoire duhovnicească, putem să cunoaștem și să-L mărturisim pe Dumnezeu, lăudîndu-L. Starea de înnoire este biruința virtuții asupra păcatului care înseamnă moarte deci și reușita vieții asupra morții, biruința totală fiind învierea cea obștească. Starea de înnoire fiind un lucru duhovnicesc ea se manifestă printr-o stare de bucurie care se mărturisește prin simboluri sau semne materiale purtătoare de simboluri ale unei stări spirituale-duhovnicești, în cazul de față stîlpările sau ramurile de finic pline de seva primăverii pe care mulțimile le purtau în mîini și strigau cu glas de bucurie : „Osana !...“ Comentarul liturgic este limpede : „...Pruncii semnele biruinței purtînd, Ție, Biruitorului morții, strigăm : Osana !...“ (Troparul praznicului). Înnoirea are ca treaptă premergătoare înlăturarea patimilor cu rugăciuni luminătoare și ținînd ramuri de virtuți să ne sîrguim a întîmpina pe Hristos, pe care-L așteptăm să încalece pe mînz „și gătindu-Se spre patimi, ca să ne mîntuiască pe noi“ (Tropar de la Pesna 9 de la Utrenia de Marți în Săptămîna Patimilor). „Curățindu-ne sufletele, să lăudăm pe Hristos prin credință, cu ramuri înțelegătoare, ca și pruncii, strigînd cu glas mare Stăpînului : „Bine ești cuvîntat...“ (Sedelna, glas 4, după a doua stihologie de la slujba Utreniei praznicului). „...Și munții, adică neamurile cele potrivnice, cu inimile împietrite, de fața Ta s-au veselit, cîntîndu-Ți Ție cîntare de biruință“ (Tropar Pesna 1, de la slujba Praznicului), iar El venind în Ierusalim, spre Patima cea de bună voie, poporul cel ce ședea întru întuneric și în umbra morții, luînd semnele biruinței, adică ramuri de copaci și stîlpări de finic, mai înainte închipuind învierea, L-au întîmpinat...“ (Rugăciunea binecuvîntării sălciilor). Înnoirea duhovnicească este pîrga învierii noastre cea de obște, simbolizată prin ramurile de copaci și stîlpările de finic și arătată mai înainte prin învierea lui Lazăr: „Învierea cea de obște mai înainte de Patima Ta încredințînd-o, Hristoase Dumnezeule, pe Lazăr din morți l-ai sculat. Pentru aceasta și noi ca pruncii semnele biruinței purtînd, Ție, Biruitorul morții, strigăm : Osana !...“ (Troparul praznicului). Starea noastră de înnoire adusă prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu și împărtășită și în faptul Intrării în Ierusalim se păstrează și crește prin faptele cele

---

3. C. Popescu-Vîlcea, *Un manuscris al Voievodului Ieremia Movilă*, Editura Meridiane, București, 1984, planșa 53.

bune, prin virtuți, vorbind în general, care sînt ca și stîlpările cu care mulțimile au întîmpinat pe Domnul. „Să ne veselim... aducînd lui Hristos și noi acum, ca pruncii aceia, stîlpări de virtuți ; să-I întindem haine de fapte dumnezeiești și cu taină să-L primim în suflete“; „Stîlpări de fapte bune, să aducem fraților, lui Hristos Dumnezeu...“ (Stihiri, glas 6, de la Doamne strigat-am, de la Vecernia mică a praznicului). „Să aducem stîlpări de înțelepciune...“ ; „Să pregătim virtuțile ca niște ramuri și ca niște stîlpări, spre întîmpinarea Împăratului...“ (Tropar, Pesna 8, de la Tricîntarea din Joia Săptămînii Floriilor).

Pentru a sublinia starea de înnoire duhovnicească împărtășită de Mîntuitorul prin dumnezeiescul fapt al Intrării în Ierusalim, iconarul teolog înfățișează hainele așternute în calea Mîntuitorului peste care El trebuia să treacă în culoarea albă, simbolul curăției sufletului („Spăla-mă-vei și mai vîrtos decît zăpada mă voi albi“, Psalmul 50), chiar și asinul este înfățișat în alb, arătînd prin aceasta că și firea nerațională s-a împărtășit de o stare de înnoire, ca o pîrgă, o dată cu cea a omului (Romani 8, 21).

Prezența copiilor este permanentă în icoana praznicului, unul sau doi suiți în copac, finic, pentru a tăia ramurile necesare iar unul înaintea asinului aranjînd hainele și stîlpările puse pe cale pentru a călca pe ele Mîntuitorul, Care stă pe asin. Copiii sînt simbolul nevinovăției și al curăției sufletești care deși datorită vîrstei lor nu pot să facă prea multe dar aduc laudă lui Dumnezeu, mai mult decît cei înaintați cu vîrsta anilor dar gîrboviți de povara păcatelor, a împietririi inimilor. Prezența și fapta lor au fost spuse mai dinainte de prooroci cu privire la Intrarea Domnului în Ierusalim (Psalmul 8, 3). Aceștia au întîmpinat cu strigăte pe Mîntuitorul la intrarea în Cetate, deși Evangheliile nu menționează; se înțelege de la sine că de la o asemenea adunare ei nu puteau lipsi și, mai ales ei, copiii, prezenți ca în toate împrejurările de acest fel, ei au strigat și după ce Mîntuitorul a intrat în Ierusalim și apoi în templu ; strigătele lor nevinovate, sincere au făcut însă pe arhierei și cărturari să se mînie și să reproșeze Mîntuitorului (Matei 21, 15).

Asinul care poartă pe Mîntuitorul pășește mîncînd din ramurile de copaci așternute de mulțimi. Zugravul-teolog a înfățișat în acest fel asinul pentru a arăta că intrarea Mîntuitorului în Ierusalim, triumfală, se face nu ca a oamenilor veacului vrednici de o asemenea intrare, călări pe cai; Mîntuitorul folosește asinul, cel mai umil animal, și acesta, pășind în toată voia lui, biruit de frăgezimea ramurilor de copaci și nu este nici măcar condus de cineva pentru a da faptului un aspect de intrare triumfală, solemnă; nu era nevoie de aceasta pentru că cei care au ieșit în întîmpinarea Împăratului lui Israel nu erau mînați de măreția din afară a faptului, care lipsea cu totul, ci mulțimile erau mînate, să întîmpine cu bucurie, de Duhul Sfînt, Care stăpînea în acel moment inimile lor, ale celor fără răutate : „Mulțimea cea fără răutate, firea care încă era pruncească, cu dumnezeiască cuviință Te-a lăudat pe Tine Împărate al lui Israel și al îngerilor... Cu stîlpări de finic și cu ramuri, Hristoase Te-a lăudat mulțimea și a strigat : „Bine ești cuvîntat !...“ (Pesna 7 slujba praznicului).

Compoziția icoanei, cortegiul faptului se desfășoară nu cum ne-am fi așteptat, realist, pe orizontală ci pe verticală ; chiar și acolo unde orizontala este mai întinsă, nu cu mult decît verticala, se desfășoară tot într-un cadru pe un plan adunat, cu o tendință de înălțare ; aceasta pentru a sugera ideea și învățătura teologică a faptului dumnezeiesc de coborîre a lui Dumnezeu la om, la oameni, „ca toți să fie una“ și să-i ridice din adîncul păcatului la înălțimea împărăției celei cerești. „Sioane, munte Sfînt al lui Dumnezeu și Ierusalime, ridică-ți ochii tăi împrejur și vezi pe fiii tăi adunați întru tine ; că iată au venit de departe să se închine împăratului Tău. Pace spre Israel și mîntuire neamurilor“ (Pesna 5, Utrenia praznicului). „Mulțimea cea de Dumnezeu aleasă a sfinților sihaștri, împreună cu poporul, adunați-vă să întîmpinați cu stîlpări pe Hristos, strigînd : „Bine ești cuvîntat !...“ (Stihira, glas 4, la Doamne strigat-am de la Vecernia de joi seara pentru Vinerea Săptămînii Floriilor). „Doi sfinți apostoli, care Te știau pe Tine, Hristoase, că ești Unul din Treime, au fost trimiși acum de Tine ca să aducă mînzul, fiul asinei, precum scrie ; pe care smerindu-Te ai șezut. Îndură-Te ca să găsești cu voia Ta șederea întru înălțime a tuturor celor ce Te iubesc pe Tine...“ (Ibidem).

Arhitectura clădirilor Cetății Ierusalimului ca și muntele, se desfășoară pe verticală ; muntele este înfățișat cu piscuri abrupte, foarte înalt pentru a sugera ideea de înălțare spre cele înalte, de înnoire și bucurie a întregii lumi : „Să vestească veselie mare pentru milă ; dealuri și toți munții și lemnele dumbrăvii să salte...“ (Pesna 4 de la slujba Praznicului).

Numărul mulțimilor care au întîmpinat pe Mîntuitorul este redus la minimum cuprinzînd totuși toate stările sociale și vîrstele: copii și vîrstnici, femei și bărbați, fariseii și cărturarii, înfățișînd pe fiecare cu starea sa sufletească cu care a participat la dumnezeiescul fapt al intrării Domnului în Ierusalim; este geniul artei icoanei și învățătura Bisericii Ortodoxe privind teologia sa vizuală cu aceeași sobrietate pe care o vedem și în Sfînta Scriptură, mai ales în Sfînta Evanghelie.

Intrarea Domnului în Ierusalim, petrecîndu-se a doua zi, după Sîmbătă, în ziua cea dintîi a săptămînii, Duminica, această Duminica este numită în cărțile de slujbă Duminica Stîlpărilor, pentru că Mîntuitorul a fost întîmpinat cu stîlpări, ramuri de finic și alți copaci existenți în Țara Sfîntă. Poporul nostru dreptcredincios numește de obicei această Duminică, și este menționată încă din vechime și în cărțile de slujbă, Duminica Floriilor sau Floriile. Niciodată în vorbirea obișnuită poporul nostru nu zice Duminica Stîlpărilor.

Potrivit rînduielii liturgice, în această zi sînt aduse la biserică ramuri de salcie care la timpul său sînt binecuvîntate printr-o rugăciune specială și apoi împărțite credincioșilor pe care le țin în mînă în timpul slujbei și apoi le iau cu ei acasă, ca cele care sînt împărtășite de binecuvîntarea praznicului și le păstrează, folosin-

du-le pentru nevoile duhovnicești ale familiei și cuprinsului gospodăriei (Simeon Florea Marian).

Smicelele, ramurile de salcie aduse în Duminica Floriilor, sînt în stare de vegetație înaintată, cu acei „mîțișori“ care sînt, din punct de vedere botanic, florile lor deci salcia este înflorită, semn sigur al venirii primăverii, cînd întreaga fire amorțită în timpul iernii începe să revină la viață, să învie. Deci aducînd în Duminica Stîlpărilor ramuri de salcie înflorită zicem că de aici poporul nostru a dat Duminicii Stîlpărilor denumirea de Duminica Floriilor. Mai este și o altă explicație, potrivit căreia denumirea de sărbătoarea Floriilor, dată Duminicii Stîlpărilor, intrării Domnului în Ierusalim, vine de la o sărbătoare a romanilor, Floralia, adică sărbătoarea închinată florilor sau zeiței florilor, sărbătoare care avea loc, cum era și firesc, la început de primăvară cînd începeau să înflorească pomii și iarba cîmpului. Îmbisericirea unei asemenea sărbători era un lucru obișnuit în viața strămoșilor noștri care au îmbrățișat creștinismul nu numai în timpul apostolic, cel mai devreme, dar și cu cea mai mare ușurință de asimilare ca cei care aveau o credință aproape monoteistă, adică henoteistă, cum bine se știe. Creștinismul nostru a încreștinat „colindele“ și mai ales sărbătorile păgîne închinate soarelui, înglobînd această sărbătoare celei a „Soarelui dreptății“, lui Hristos Dumnezeu, îndeosebi Nașterii Domnului ; această sărbătoare păgînă nu era în religia nerevelată altceva decît o înstrăinare a închinării primilor oameni Făcătorului cerului și al pămîntului, Celui care a făcut luminători pe tăria cerului în ziua a patra, închinare prin care, ca urmare a păcatului, omul a cinstit făptura în locul Făcătorului ei (Romani 2, 25).

Deși florile salciei nu sînt atît de atrăgătoare sau prea parfumate față de multe altele, totuși poporul nostru care folosește ramurile de salcie înflorită în Duminica Stîlpărilor a numit sărbătoarea, Duminica Floriilor sau simplu Floriile, aceasta pentru a exprima bucuria mare a sărbătorii pe care o trăiește și mai ales mesajul teologic-bisericesc al sărbătorii : înnoirea, învierea pe care nu poate să o simbolizeze și exprima în chipul cel mai plenar decît floarea. Firea omului pămîntului nostru strămoșesc, firea florei țării noastre clocotește în chip tainic și izbucnește în chip vădit de bucuria primăverii, atît a celei a firii neraționale cît și mai ales a firii raționale, a omului, fiul credincios al Bisericii moșilor și strămoșilor noștri. În această zi de Florii numărul mare de credincioși, și în zilele care urmează, se înnoiește și se umple de nemărginită bucurie prin Sfînta Taină a Spovedaniei și apoi a Cuminecăturii, precum bucuria întîmpinării Domnului cînd a intrat în Ierusalim a fost prelungită și după intrarea Sa în Sfînta Cetate, în

Templu, prin glasul copiilor care strigau : „Osana“, așa și bucuria Floriilor, a Intrării Domnului în Ierusalim este prelungită deci în zilele următoare primind pe Domnul euharistic în trupurile și sufletele lor curățite prin Sfînta Taină a Spovedaniei.

Dacă icoana Intrării Domnului în Ierusalim plasticizează, înfățișează, în linii și culori, faptul dumnezeiesc descris de cuvintele Evangheliei, întipărind deci mai limpede chipul și mesajul praznicului, denumirea de Florii vine să îmbogățească și să sublinieze înțelesul adînc duhovnicesc al faptului dumnezeiesc și la care facem părtașă și firea lumii florale, a florei pămîntului nostru strămoșesc. Sîntem singurii care facem părtașă sărbătorii flora sub chipul ei plenar : în starea de înflorire. În toate Bisericile creștine sărbătoarea Intrării Domnului în Ierusalim se numește simplu Duminica Stîlpărilor. Înțelegem și de aici mesajul icoanei, acela de a înfățișa chipul lumii înnoite ; orice sărbătoare împărătească — praznic împărătesc — este un fapt duhovnicesc de înnoire, de restaurare, de întoarcere a chipului lumii la „frumusețea cea dintîi“, prin harul lui Dumnezeu adus de întruparea Sa. Starea noastră de înnoire cu care vom fi îmbrăcați la învierea obștească este înfățișată de textul liturgic din Săptămîna Floriilor și sub chipul înfloririi : „Că în locul acestor răni trupești de acum, strigă sfinții mucenici, îmbrăcăminte luminată va înflori nouă la înviere“ (Stihira, glas 5, de la Stihoavna Utreniei de Joi din Săptămîna Floriilor). Înflorirea fiind starea plenară a frumuseții și a bucuriei lumii. Termenul este foarte des folosit de imnografii Bisericii, termen față de care poporul nostru a fost foarte receptiv folosindu-l, cum vedem, cu dreaptă socoteală și cu adînc simț teologic și în denumirea praznicului Intrării Domnului în Ierusalim — Floriile.

† *PIMEN SUCEVEANUL*
Episcop-vicar

SEMNIFICAȚIA SOTERIOLOGICĂ A COBORÎRII LA IAD A MÎNTUITORULUI

Orientată ca un tot unitar spre un scop superior — mîntuirea omului — activitatea Fiului lui Dumnezeu întrupat în lumea căzută în păcat se desfășoară pe trei planuri : învățătoresc, arhieresc și împărătesc. Fiecare dintre acestea trei constituie o parte distinctă în raport cu celelalte, însă într-o interdependență și continuitate evidentă.

Hristos este Cuvîntul lui Dumnezeu cel întrupat, Care aduce „Legămîntul cel nou“ al Său cu omul, sfințindu-l pe acesta și reașezîndu-l în comuniunea din care căzuse prin Adam. El este Logosul în care jertfa, ca act de smerenie totală, este oferită Tatălui, ca supremă dovadă a iubirii Sale față de om. Prin Hristos, omul redevine partenerul de dialog al lui Dumnezeu, într-o atitudine de liberă acceptare a conlucrării cu harul dumnezeiesc, spre revenirea la o stare paradisiacă, deiformă. În Hristos, transfigurat după Înviere, ne este dată potențial biruința asupra puterii păcatului existent în lumea pervertită.

Toate aceste direcții se întrepătrund, fără însă a se confunda una cu cealaltă, într-o convergență, spre realizarea scopului ultim : mîntuirea omului. Intre acestea, perioada de la Patimile și moartea pe Cruce și pînă la Învierea din morți a Mîntuitorului este una din cele mai de seamă ale soteriologiei creștine.

Prin întruparea, moartea și, în mod deplin, prin Învierea Sa, Hristos a recîștigat pentru firea omenească Duhul Sfînt, pierdut prin Adam. „S-a făcut deci Unul-Născut ca noi — spune Sfîntul Chiril al Alexandriei — pentru ca în El, cel dintîi, să i se păstreze întregii firi bunătățile restituite prin harul Duhului înrădăcinat, prin aceea că Unul-Născut ne dăruiește stabilitatea neclătinată a firii Sale“ [1].

Fiecare dintre aceste acte își are rolul și importanța sa în planul mîntuitor al lui Hristos. Pentru a prezenta într-un cadru particular coborîrea la iad socotim că este necesar ca el să fie privit în contextul actelor ce l-au precedat sau l-au succedat : Patimile și moartea, respectiv Învierea din morți a Domnului nostru Iisus Hristos.

PATIMILE ȘI MOARTEA LUI HRISTOS CA ACT MÎNTUITOR. BIRUINȚA ASUPRA MORȚII

Prologul Evangheliei Sfîntului Ioan mărturisește : „Toate prin El s-au făcut ; și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut“ (Ioan 1, 3). Prin acestea se confirmă apariția și lucrarea în istorie a Logosului întrupat, Care a venit ca lumea „viață să aibă și din belșug să aibă“ (Ioan 10, 10). Și cine putea să aducă viața cea adevărată pentru lume decît Cel care a mărturisit despre Sine: „Eu sînt calea, adevărul și viața“ (Ioan 14, 6)?

Intrarea Sa în istorie s-a făcut ca o necesitate, pentru că pă-

---

1. *In Iohanis Evanghelia,* V, P.G. 73, 756.

catul adamic a opacizat structura psiho-fizică a omului și a făcut din moarte un element al structurii istorice în care se desfășoară viața noastră de după cădere [2].

Istoria n-a început însă prin păcat, așa cum susține teologia dialectică protestantă prin Brunner și Küneth, ori catolicul Oskar Bauhofer. Fapt este însă că istoria, în structura ei actuală, are ca elemente necesar moartea (Romani 5, 12). Orice om este, îndată ce se naște, un candidat la moarte (Sein zum Tode), prin faptul că e un rezultat al păcatului [3]. Moartea e deci o concluzie logică a păcatului.

Din iubire pentru creatura Sa, însă, Dumnezeu nu l-a lăsat pe om în starea de decădere în care îl adusese neascultarea. Restabilirea comuniunii cu Creatorul a fost un proces de durată, în care aportul omului n-ar fi însemnat nimic fără acceptarea liberă a Fiului lui Dumnezeu de a Se face subiect al firii omenești și al însușirilor modeste ale noastre, devenind „blestem pentru noi“ (Galateni 3, 13). A fost nevoie de un întreg șir de evenimente care toate și-au găsit valorizarea maximă în jertfa, moartea și Învierea lui Hristos din morți, ca Mîntuitor. Se poate spune deci că îndumnezeirea firii omenești a fost dată numai potențial și deci începe cu momentul nașterii, crește progresiv cu fiecare act din opera de răscumpărare a neamului omenesc și culminează cu momentul Învierii, Înălțării la cer și șederii de-a dreapta Tatălui, cînd îndumnezeirea supremă a omenității lui Hristos înseamnă o perfectă capacitate a ei de a transmite toată infinitatea puterilor divine [4].

Progresul în opera soteriologică a lui Hristos este în același timp un progres în firea omenească a Logosului întrupat care tindea spre momentul culminant cînd „va fi total vivificată, înnoită și îndumnezeită de Duhul, după moartea pe Cruce și îngropare, prin Învierea din morți“ [5].

Așadar, situarea Patimilor și a Învierii din morți în centrul operei răscumpărătoare a Mîntuitorului Iisus Hristos face din aceste acte un punct de cea mai mare importanță pentru definirea atitudinii noastre față de Dumnezeu, pentru că „fără Cruce mîntuirea nu ar fi fost realizată“ [6].

Dar înțelegerea cea mai cuprinzătoare a jertfei lui Hristos este cea definită de gîndirea Sfinților Părinți, pe baza Sfintei Scripturi, potrivit căreia această jertfire de Sine a Fiului lui Dumnezeu coborît între noi este îndreptată spre Dumnezeu, însă și spre firea omenească asumată de Hristos și, prin ea, spre ceilalți oameni. Antropologia ortodoxă culminează cu enunțarea acelui *théosis*, ce pune în relief prioritatea absolută a lui Dumnezeu, Care Se întrupează în Cuvîntul Său, și demonstrează astfel că finalitatea omului

---

2. Prot. dr. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 293.

3. *Ibidem.*

4. Magistrand Dumitru Gh. Radu, *Semnificația soteriologică a Botezului Domnului*, în „Ortodoxia“, VII (1955), nr. 4, p. 523.

5. Pr. lector Dumitru Gh. Radu, *Caracterul eclesiologic al Sfintelor Taine și problema comuniunii*, Teză de doctorat, în „Ortodoxia“, XXXI (1978), nr. 1-2, p. 44.

6. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Învățătura ortodoxă despre mîntuire și concluziile ce rezultă din ea pentru slujirea creștină*, în „Ortodoxia“, XXIV (1972), nr. 2, p. 203.

este participare la natura divină, participare făcută nouă accesibilă de apariția în lume și de actele mîntuitoare ale lui Hristos, Dumnezeu-Omul. Într-un cuvînt, jertfa servește restabilirii comuniunii dintre Dumnezeu și om, așa cum spune Nicolae Cabasila : „Hristos S-a făcut dreptate de la Dumnezeu și răscumpărare ; și desființează dușmănia în trupul Său și împacă pe Dumnezeu cu noi“ [7].

Înainte de toate, păcatul a distrus orice comuniune a creaturii cu Dumnezeu, el a îndepărtat pe om de la orientarea sa către scopul înalt și ziditor la care îl destinase Creatorul său. Ontologic vorbind, păcatul este ruptura relațiilor cu Dumnezeu și cu aproapele, este absența stării harice cu care omul fusese înzestrat de Dumnezeu în Eden.

Hristos S-a făcut om adevărat întru totul asemenea nouă afară de păcat, rămînînd în același timp și Dumnezeu adevărat, iar în această calitate de persoană divino-umană El S-a adus jertfă lui Dumnezeu pentru oameni, ca o inițiativă a Sa, dar și ca o acțiune a Tatălui [8]. „Căci Dumnezeu așa a iubit lumea încît pe Fiul Său cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică“ (Ioan 3, 16). Sfințirea la care ne cheamă Dumnezeu prin actul specific al Fiului nu este însă o operă îndreptată spre un obiect inert, aflat într-o stare de pasivitate, ci răspunde unei aspirații a subiectului uman conceput ca individualitate capabilă de stabilire a unei relații personaliste. Cu toate acestea a fost nevoie ca Însuși Dumnezeu să ia inițiativa în procesul de restabilire a omenescului pervertit, printr-o atitudine de liberă adeziune și profundă milă față de Adam perpetuat în fiecare om. Fiind singurul fără acest păcat cu care ne naștem toți în virtutea unui act inițial, Hristos, Dumnezeu întrupat în mod supranatural, Se aduce ca un „Miel spre junghiere“, El, „Cel care ridică păcatul lumii“ (Ioan 1, 29).

„În cazul lui Hristos inițiativa lui Dumnezeu Tatăl se întîlnește cu răspunsul simultan și total al Fiului înainte de întrupare, iar după întrupare cu răspunsul Său ca om, desăvîrșind într-o deplină disponibilitate aspirația umană spre preoție“ [9].

Pe aceeași linie, cuvintele Sfîntului Irineu pun într-o lumină particulară universalismul jertfei lui Hristos și prin ele se prefigurează finalitatea spre care trebuie să tindem cu toții : „Hristos S-a făcut ca noi pentru ca noi să devenim ca El“ [10], restaurînd ceea ce căderea a stricat : comuniunea îndumnezeitoare. „Iisus reprezintă arhetipal ceea ce sîntem noi“ [11], spune Sfîntul Grigorie de Nyssa, în timp ce Nicolae Cabasila adaugă : „Ne întoarcem către Cel care a fost punctul nostru de origine“ [12].

Iată de ce Patimile și moartea lui Hristos nu ni se înfățișează într-un cadru îngust, rigid, ca aducere a unei satisfacții substitutive

---

7. *Despre viața în Hristos*, trad. și studiu introductiv de Prof. dr. Teodor Bodogae, Sibiu, 1946, p. 17.
8. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1978, p. 138.
9. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 139.
10. *Adversus Haereses*, P. G. 7, 972.
11. *Oratio cathehetica magna*, P. G. XXXVI, 45, 2.
12. *Despre viața în Hristos*, p. 54.

pentru onoarea lezată a lui Dumnezeu în locul oamenilor, ori ca ispășire a unei pedepse substitutive pentru ei, așa cum încearcă să o prezinte teologia romano-catolică și ulterior cea protestantă. Teologia apuseană consideră ca singură alternativă pentru a-l scoate pe om de sub tirania păcatului suportarea pedepsei pentru el, ori amnistia în baza unei satisfacții aduse lui Dumnezeu [13]. Biserica Răsăriteană, conform Sfintei Scripturi și Sfinților Părinți, transcende însă acestei idei apusene a satisfacției substitutive, situîndu-și poziția dincolo de această alternativă exterioară și anume în aceea că Însuși Dumnezeu ne caută, restabilind în noi o ordine primordială. „Distincția între omul păcătos și păcat se face numai acolo unde iertarea nu vine în urma ispășirii sau satisfacerii, ci Dumnezeu ia inițiativa comuniunii cu omul pentru a provoca și în om răspunsul prin comuniune“ [14].

Omul e persoană, iar prin unirea cu Dumnezeu el devine o personalitate. Dumnezeu l-a zidit pe om realmente ca partener de dialog, dar în același timp și ca spirit liber. Fără comuniune, zadarnic ar crede omul că e liber, căci ar fi o libertate fără Dumnezeu, deoarece unde nu există tendința spre comuniune nu-L mai găsim pe Dumnezeu, ci doar sinea noastră egoistă. Tocmai de aceea Dumnezeu întrupat în persoana lui Iisus Hristos a venit pentru taina comuniunii cu noi, fiind numit Emanuel, adică „Dumnezeu este cu noi“ (Isaia 7, 14). Nici un om nu se naște cu necesitatea de a trăi după Cuvîntul lui Dumnezeu, ci cu libertatea. Singur Hristos, Dumnezeu și Om în aceeași persoană, a ales liber să devină subiect al însușirilor noastre, făcîndu-Se întru totul asemenea nouă, cu excepția păcatului și acceptînd să pătimească, să moară și apoi să învieze, într-un cuvînt, să asculte de Dumnezeu. Ascultarea aceasta necondiționată față de Cuvîntul lui Dumnezeu constituie dimensiunea specifică a lui Hristos. Sfințenia la care ne cheamă Dumnezeu prin Fiul Său e deci o sfințenie prin participare, care înseamnă restabilirea firii în Hristos, vindecarea ei, „întoarcerea a ceea ce este împotriva firii spre ceea ce-i este propriu“ [15].

Dar această lucrare de restaurare a noastră numai Hristos o face cel dintîi și doar în El o putem face și noi. În Hristos pătimirea și moartea își schimbă pentru întîia dată menirea lor de pedeapsă pentru păcat. Astfel, Iisus este în viața și în moartea Sa prin excelență omul pentru ceilalți. Acest mod de a fi „pentru ceilalți“ constituie esența Sa cea mai profundă, căci în aceasta se evidențiază iubirea lui Dumnezeu întrupată pentru binele oamenilor [16]. Numai în El moartea a fost biruită, deoarece doar în El ea a devenit jertfă sfîntă sau mijloc de sfințire a firii noastre și doar în El durerile au devenit și ele mijloace de biruință deplină asupra lor și a morții. El a voit să biruiască moartea suportînd-o, nu evitînd-o, pentru ca dăruirea Sa să fie totală și astfel să creeze acccesul omului spre realizarea deplinei comuniuni cu Dumnezeu, comuniune în care și omul să fie integrat prin efortul său de renunțare la sine, printr-o primire liberă către unirea cu Dumnezeu. Cu acest scop,

13. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 140-141.
14. *Ibidem*, p. 141.
15. Sf. Ioan Damaschin, *De fide orthodoxa*, I, 30.
16. W. Kasper, *Jésus le Christ*, Ed. du Cerf, Paris, 1976, p. 180.

enipostazierea firii omenești în firea divină a pus dintru început baza învierii [17], căci spune Sfîntul Grigorie de Nyssa că „El a unit iarăși cele despărțite ca printr-un cheag, prin puterea dumnezeiască, articulînd la un loc ceea ce era rupt spre o unire de nedesfăcut. Aceasta este Învierea“ [18].

Prin revenirea omului la Dumnezeu, Acesta reface legătura dintre suflet și trup care se rupsese sau se slăbise prin actul neascultării. „Dacă Hristos a acceptat moartea în Sine, a acceptat-o numai din iconomie pentru ca să dea ocazie puterii Sale dumnezeiești să se manifeste în așa fel încît să reunească sufletul și trupul chiar despărțite prin moarte“ [19]. Hristos acceptă ca om moartea, neîndoindu-se nici o clipă de faptul că Dumnezeu Îl va învia prin unirea deplină cu El, realizată de totala deșertare de Sine, unire care este în același timp o comuniune deplină a Sa ca om cu Dumnezeu-Tatăl. Hristos e în stare de jertfă, însă o stare în care trece dincolo de moarte și în care se desființează orice moarte a noastră.

„Iisus trebuia să moară, nu prin ființă, ci prin misiune“ [20], necesitatea morții Lui decurgînd nu din fatalitatea involuntară a naturii, ci din suprema Sa putere de a se ridica deasupra morții și stricăciunii.

Dintr-un alt punct de vedere, coborîrea lui Hristos în moarte a fost o condiție necesară ca aceasta să fie învinsă din interior spre exterior, în așa fel ca natura omenească a Sa, trecută prin moarte în mod biruitor, să iradieze tuturor puterea învingătoare de moarte. În acest sens spune și Sfîntul Ioan Damaschin : „Moartea, înghițind trupul Domnului, s-a străpuns de Dumnezeire ca de un bold, ca de o undiță și gustînd trupul cel fără de moarte și de viață făcător, însăși a pierit și a întors pe toți cei pe care îi înghițise mai înainte...“ [21]. Moartea a venit pentru că El a voit ca ea să vină, pentru că S-a așezat benevol între omenire și moarte, ca să o învingă nu din exterior, cu Dumnezeirea, ci din lăuntrul Său, cu omenitatea. Puterea Sa asupra morții stă în siguranța neclintită că neantul și „părăsirea“ Lui de către Dumnezeu, respectiv moartea, nu are cuvîntul ultim. Moartea Lui a fost jertfă deplină, dar nu o moarte definitivă, ca scop ultim, ci o trecere spre înviere, un mod de a ieși din sfera morții în care se află viața în trup, „căci nu era cu putință ca El să fie ținut de moarte“ (Faptele Apostolilor 2, 24). „Însăși moartea Lui a fost un act de biruință asupra morții și deci de depășire a necomuniunii omului cu Tatăl și cu semenii săi. Căci a fost pentru Tatăl și pentru noi. Prin aceasta ne-a implicat pe noi în ea“ [22]. Suferința Lui urca profund la originea răului care este diavolul însuși, în fața căruia Hristos descoperă puterea lui Dumnezeu. De fapt, mesianismul lui Hristos a însemnat un progres spiritual continuu de învingere a păcatului și a morții în lume, ridi-

---

17. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 143.
18. *Oratio cathehetica magna*, P. G. 45, 52.
19. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 143.
20. Idem, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, p. 294.
21. *De fide orthodoxa*, III, 27.
22. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. cit., p. 146.

cîndu-se biruitor deasupra stricăciunii pe care păcatul o adusese. „Nașterea din nou“ (Ioan 3, 5 ; Tit 3, 5) la care ne cheamă Hristos nu se poate realiza decît prin perspectiva Învierii Sale, care singură învinge moartea ca plată pentru păcat.

Semnificația mîntuirii realizată de Iisus Mîntuitorul nu este deci limitată exclusiv la moartea Sa, ci moartea este integrată într-un lung șir de evenimente care toate își au rolul și importanța lor în scoaterea lumii de la întuneric la lumină. Ea pune însă în deplină claritate sensul convergent sper care trebuie să tindem pentru a alătura Jertfei de pe Cruce a Mîntuitorului jertfa noastră. „Hristos de aceea a ales moartea pe Cruce ca să moară îmbrățișînd lumea“, spune Sfîntul Atanasie cel Mare. Biruința asupra morții, ca o restituire și definitivare a unității și vieții omului este o biruință a Persoanei. Această Persoană dumnezeiască și omenească în același timp a lui Hristos se folosește de moarte pentru desăvîrșirea relației cu Dumnezeu și cu oamenii, prin Înviere, pentru că „moartea fără speranța învierii vine din păcatul izolării și moartea fără înviere e una cu scufundarea definitivă în solitudine“ [23]. În acest sens, Sfîntul Chiril al Alexandriei consideră moartea lui Hristos ca un somn de scurtă durată „iar unde moartea e acceptată ca un somn, acolo trebuie să se aștepte și revenirea la viață“ [24]. De aceea, se poate spune că momentul morții coincide cu acela al izbucnirii vieții Sale depline, de ridicare a vieții deasupra morții. Singură moartea lui Hristos inițiază prin ea însăși, din lăuntrul ei, Învierea, moartea purtînd numele special de Cruce [25]. Dar moartea Sa a învins moartea ca entitate malefică. Hristos moare de moartea noastră ca și noi să murim împreună cu El și să înviem precum a înviat.

Între moarte și înviere există deci o legătură indisolubilă, situată într-un cadru universal soteriologic care ne plasează pe noi într-o stare de jertfă, atîta timp cît acceptăm această jertfire de Sine conform arhetipului Hristos. De la moarte pînă la Înviere, Hristos însă își completează actul mîntuitor prin coborîrea Sa la iad, pentru a aduce și celor de acolo mîntuirea. O analiză mai amănunțită a acestui act o vom face în cele ce urmează.

COBORÎREA LA IAD A MÎNTUITORULUI HRISTOS — CALE SPRE ÎNVIERE. IMPORTANȚA COBORÎRII LA IAD

Coborîrea la iad, ca act de putere al lui Dumnezeu — a sfărîmat puterea iadului — este în același timp act de dreptate, prin care Hristos, biruind moartea, ridică pe cei adormiți întru nădejdea venirii Sale și îi reașează într-o relație harică, mîntuitoare, cu Dumnezeu. Textul clasic ce arată precis timpul și scopul pentru care Domnul nostru Iisus Hristos merge la iad este cel de la I Petru 3, 18-20. Coborîrea la iad este un adevăr fundamental de credință ce își află rădăcinile în învățătura dintru început a Bisericii.

La rîndul ei Sfînta Tradiție, în special literatura patristică, a păstrat nenumărate comentarii legate direct sau indirect de coborîrea la iad. Această întărire a veridicității coborîrii la iad a Mîntui-

---

23. *Ibidem*, p. 148.
24. *Glaphyrorum in Genesim*, IV, P.G. 69, 220 B.
25. Pr. prof. D. Stăniloae, *Legătura interioară dintre moartea și Învierea Domnului*, în „Studii Teologice“, VIII (1956), nr. 5-6, p. 276.

torului pentru a face cunoscută tuturor mîntuirea și a o extinde și la cei adormiți, a fost un punct deosebit de puternic în dovedirea realității existenței sufletului omenesc în Cuvîntul întrupat împotriva ereziarhilor din primele secole creștine. „Dacă sufletul e corporal, spune Sfîntul Atanasie cel Mare în fața ereziei apolinariste, de ce nu moare o dată cu trupul și pentru ce Petru, numind sufletele din închisoarea iadului „duhuri", a zis : „Hristos a coborît să vestească învierea duhurilor din închisoare" [26] ?

Această învățătură despre coborîrea la iad a lui Hristos a pătruns și în Simboalele de credință ale Bisericii primare, respectiv în cel apostolic (secolul al IV-lea) și în cel atanasian (atribuit din secolul al IV-lea Sfîntului Atanasie cel Mare) [27], iar ulterior în cultul și Mărturisirile de credință ale Bisericii Ortodoxe [28].

Coborîrea la iad se încadrează în demnitatea împărătească a Mîntuitorului, așa cum învață Biserica Ortodoxă [29]. Protestantismul vechi, precum și unii ortodocși, ca Sergiu Bulgakov, o consideră ca aparținînd tot slujirii arhierești. Dar, așa cum au observat și unii protestanți, „Iisus nu S-a putut duce în iad ca să continue suferința, căci chinurile iadului constau din suferința împreunată cu persistența în păcat" [30]. Așadar, prin actele Sale mîntuitoare, Hristos, pe lîngă faptul că a învățat și S-a jertfit, Și-a completat deschiderea Sa spre noi făcîndu-ne „cetățeni ai cerului" (Efeseni 2, 19) și conducîndu-ne cu puterea Sa spre participarea desăvîrșită la Împărăția lui Dumnezeu, care constituie de fapt esența mîntuirii [31]. Se poate afirma însă că puterea Sa, ca atribut al umanității îndumnezeite exercitată asupra sufletelor din iad, se conciliază cu puterea iubirii chenotice a lui Hristos, Dumnezeu și Om. Hristos pentru aceea își dovedește atît acceptarea suferinței, cît și puterea măririi Sale pentru ca în El omul să-L recunoască pe Dumnezeu care vine între noi cu iubirea, ce îi este nedespărțită de ființa Sa. „Transcendența evenimentului pe care Iisus îl instituie se manifestă în aceea că în cadrul existenței Sale istorice El a operat o deschidere ce îndată s-a împărțit în două; într-o deschidere către înălțime, către Dumnezeu și una în jos, către moarte și iad" [32].

Coborîrea Mîntuitorului la iad e deci un act de putere, căci înainte de a muri Hristos spusese : „Am puterea să-Mi pun sufletul și am putere să-l iau iarăși" (Ioan 10, 18). De aceea spune Sfîntul Chiril al Alexandriei : „Sufletul lui Hristos care fusese unit cu Logosul divin s-a coborît la iad; și folosindu-se de puterea dumnezeiască și de stăpînirea divină S-a arătat și duhurilor de acolo... ci, precum Unul Născut a petrecut în trup cu cei care trăiau în trupuri,

---

26. *Contra Apolinarium*, II, P.G. 26, 1145 AB.

27. Hristu Andrutsos, *Simbolica*, trad. de Prof. Iustin Moisescu, Ed. Centrului Mitropolitan al Olteniei, Craiova, 1955, p. 23 ș. u.

28. Vezi *Mărturisirea de credință a lui Petru Movilă* (1642), București, 1922, p. 59-60 ; *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, București, 1951, p. 109-110.

29. Hristu Andrutsos, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe Răsăritene*, trad. de Pr. dr. D. Stăniloae, Sibiu, 1930, p. 230.

30. Prot. dr. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, p. 314.

31. W. Kasper, *op. cit.*, p. 179.

32. Hans Urs von Balthasar, *L'Unité en Christ*, en „Collection oecuménique", nr. 7, Ed. Labor et Fides, Genève, 1968, p. 39.

tot așa sufletelor din iad le-a vorbit sufletul Său, avînd veșmîntul Său propriu“ [33]. Aplicarea mîntuirii începe îndată prin coborîrea lui Hristos la iad, căci „Hristos a murit cu trupul pentru noi, nu și cu sufletul și cu firea lui dumnezeiască, aceasta fiind nemuritoare și dătătoare de viață“ [34]. Așadar, Dumnezeirea nu S-a despărțit nici în timpul morții, nici de sufletul Lui, nici de trupul Lui. Datorită acestui fapt, Hristos rămîne în moarte și în veșnicie „piatra cea din capul unghiului“ (I Petru 2, 4 ș. a.) pe care s-a zidit restaurarea omului. Hristos a coborît în infern pentru a supune puterile iadului și a urmat mai sus decît cerurile pentru a-și afirma suveranitatea asupra puterilor cerești. Chenoza și înălțarea proclamă suveranitatea Sa universală asupra lumii. „Înainte deci de înviere, sufletul glorificat al lui Hristos rămîne viu și dătător de viață pentru cei care petreceau împreună cu El în iad“ [35].

Astfel, Mîntuitorul, între moartea și Învierea Sa, a exercitat o acțiune particulară în iad îndreptată atît către cei drepți, care așteptau mîntuirea, dar chiar și către păcătoși, căci El stăpînește „peste cei vii și peste cei morți“ (Romani 14, 9). Mai mult, învățătura Bisericii extinde predicarea Evangheliei în iad și buna vestire a biruinței asupra morții și a diavolului la toți cei adormiți — de la Adam și pînă la Hristos, evrei ori păgîni, drepți și păcătoși, cu toate că nu toți au avut parte, ca și pe pămînt, de izbăvirea pe care Hristos a adus-o [36].

În acest sens, Clement Alexandrinul consideră că Hristos a convertit și pe nenumărații filosofi și înțelepți păgîni. „De aceea a binevestit Domnul (Hristos) și celor din iad... Apostolii au evanghelizat și ei, acolo ca și aici, pe iudeii și pe păgînii apți de convertire“ [37]. Asemenea lui Clement, susțin predica Mîntuitorului către toți morții — de după crearea lumii : Sfîntul Irineu, Sfîntul Ipolit, Sfîntul Grigorie de Nazianz, Sfîntul Chiril al Alexandriei și Sfîntul Ioan Damaschin [38].

Alții, ca de exemplu Origen, Sfîntul Efrem Sirul, Sfîntul Grigorie de Nyssa, privind mesajul pe care Hristos îl aduce celor din iad în sensul său obiectiv, susțin că este posibilă mîntuirea tuturor păcătoșilor, restabilirea tuturor în starea primordială (ἀποκαταστὰσις τῶν πὰντου)[39], învățătură care însă a fost condamnată de Sinodul al V-lea ecumenic (553).

Dar cei mai mulți exegeți și teologi susțin activitatea de propoveduire a mîntuirii și biruința lui Hristos asupra morții, a diavolului și a iadului. Dar deși prin Hristos toți am fost mîntuiți obiectiv, eliberarea acelora din iad este numai parțială în funcție de cre-

---

33. *De recta fide ad Theodosium,* P.G. 76, 1165.

34. Sfîntul Atanasie cel Mare, *Sermo major de fide orthodoxa,* P. G. 26, 1281 A, 24.

35. Charles Perrot, *La descente de Jésus aux enfers,* în „Lumière et Vie“, tom. XVII, Lyon, 1968, p. 21.

36. *Învățătura de credință creștină ortodoxă,* p. 110.

37. *Stromata* VI, 6, P. G. 9, 265 AB ; vezi și Athanase Coquerel fils, *Histoire du Crédo,* Paris, 1869, p. 100.

38. Cf. C. Spicq, *Les Epîtres de Saint Pierre,* Sources Bibliques, Paris, 1966, p. 138.

39. Origen, *Contra Celsum,* V, P.G. 11, 86 AC ; Grigorie de Nyssa, *Oratio cathehetica magna,* XXVI, P. G. 45, 69 ; Idem în *Christus resurrectionem oratio,* P. G., 46, 609-610 A, vorbește chiar de răscumpărarea diavolului.

dința și de nădejdea în care au adormit. Este vorba firește de patriarhi, profeți și drepți ai Vechiului Testament în primul rînd și apoi de alți drepți sau miluiți [40], cum afirmă și Sfînta Scriptură cînd vorbește despre credincioșia lui Avraam, care i s-a socotit lui ca dreptate (Evrei 11). Dintre cei care merg pe această linie, Sfîntul Ignatie afirmă : „Hristos mergînd la iad i-a sculat din morți pe proorocii care-L așteptau ca Învățător și căruia Îi erau ucenici cu duhul“ [41]. „Păstorul“ lui Herma vorbește de cei „care adormiseră întru dreptate și în mare curăție, dar nu aveau pecetea (botezului) pe care le-au dat-o Hristos și Apostolii“ [42]. Sfîntul Iustin Martirul și Filosoful întărește că „cei care nu s-au pocăit înainte de moarte nu se pot mîntui întru nimic“ [43], iar Clement Alexandrinul susține eliberarea drepților, evrei sau păgîni, spunînd : „Sufletele neascultătoare (păcătoșii) aflate în iad, au auzit glasul lui Hristos, dar n-au putut vedea fața Lui“ [44].

Pentru alții, imaginea intrării triumfale în iad a lui Hristos, Împăratul și Domnul, este cea mai elocventă dovadă a puterii Sale prin care eliberează pe cei drepți în strigătul disperat al morții neputincioase, a iadului și a diavolului. Manifestarea puterii Sale, prin sufletul Său omenesc unit cu Dumnezeirea, face din acesta primul suflet pe care iadul nu-l poate reține, ci scapă din el, eliberînd pe toți cei care au contemplat pe Logosul profețit de Vechiul Testament. „Persoana Cuvîntului, intrată prin suflet într-o relație nemijlocită cu acele suflete, le-a menținut în această relație, deci în raiul pe care l-a întemeiat prin aceasta pentru ele și pentru toți cei ce vor răposa în El“ [45]. Într-adevăr, răstimpul pe care Iisus l-a petrecut în iad a însemnat o biruință asupra iadului ca „existență chinuită pe planul eternității“ și ca „neputință a iubirii și a comuniunii“ [46]. Cele trei zile cît Hristos S-a aflat cu duhul între cei morți au făcut și începutul unei epoci noi, aceea a Fiului lui Dumnezeu, Mîntuitorul lumii, epoca chemării la învești nicirea tuturor în Hristos Iisus. Doar ca rezultat al activității Sale biruitoare din iad ia naștere viața raiului, ce nu exista pentru noi pînă la moartea Sa, inaugurînd viața fericită a drepților după moartea cu trupul [47].

Răscumpărarea tuturor celor credincioși Lui este deci supremul act de biruință pe care Hristos ca Dumnezeu și Om ce învinge moartea și iadul, glorificat în marea taină a Învierii Sale, îl înfățișează omului. „Au fost răscumpărați toți drepții pe care îi înghițise moartea, căci trebuia ca Împăratul propoveduit să fie Răscumpărătorul bunilor propoveduitori..., căci Biruitorul ne-a răscumpărat“ [48].

---

40. Pr. Ioan Mircea, *Coborîrea la iad a lui Iisus Hristos,* în „Studii Teologice“ XXIV (1972), nr. 3-4, p. 241.

41. *Epistola către Magnesieni,* Patres Apostolici, P.G. 5, 969 ; vezi și în „Scrierile Părinților Apostolici“, trad., note și indici de Pr. Dumitru Fecioru, București, 1979, p. 167.

42. *Păstorul lui Herma,* Asemănarea IX, 16, Patres Apostolici, P.G. 2, 995-996 și în trad. cit., p. 303.

43. *Dialog cu iudeul Trifon,* P.G. 6, 577.

44. *Stromata* VI, 6, P. G. 9, 268-269 B.

45. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă,* p. 170.

46. Idem, *Iisus Hristos sau restaurarea omului,* p. 317.

47. *Ibidem.*

48. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza XIV, 19,* P. G., 33, 848 C, și în trad. Pr. D. Fecioru, București, 1945, vol. II, p. 73.

Despre același lucru vorbește și Sfîntul Epifaniu: „Hristos a pus pentru cei vii pocăința ca o condiție a iertării lor ; dar celor ce erau în iad le-a acordat iertarea prin milă și pentru mîntuire“ [49]. Drept aceea, „ducînd cuvîntul credinței la iad, Hristos a extins harul Său la întreaga fire“ [50]. De aici, universalismul binefăcător al lucrării lui Hristos, biruitorul iadului și al morții.

Teologia înaltă pe care o fac Sfinții Părinți cînd vorbesc de coborîrea la iad a Mîntuitorului Hristos și de triumful Său asupra iadului și a morții și-a găsit un corespondent deosebit de edificator în cultul Bisericii Ortodoxe. Astfel, la intrarea cu cinstitele Daruri, preotul rostește în taină rugăciunea : „În mormînt cu trupul, în iad cu sufletul, ca un Dumnezeu, în rai cu tîlharul și pe scaun împreună cu Tatăl și cu Duhul ai fost Hristoase, toate umplîndu-le, Cela ce ești necuprins“ [51]. La fel, anaforaua Sfîntului Vasile mărturisește: „Coborînd prin Cruce în iad, pentru a se împlini toate prin El, (Hristos) a învins chinurile morții“ [52], iar la Vecernia din Sîmbăta Mare, imaginea biruinței lui Hristos asupra iadului este de o expresivitate deosebită : „În această zi iadul se tîngui și strigă : „Puterea mea este înghițită, Păstorul a fost pe Cruce și Adam s-a arătat ; sînt despuiat de cei peste care stăpînisem și toți cei pe care i-am înghițit în puterea mea, i-am înapoiat întregi ; Răstignitul a golit toate mormintele ; puterea morții nu mai este“ [53].

Iar ca o sinteză a învățăturii Bisericii Ortodoxe reprezentată de cugetările Sfinților Părinți, referitoare la coborîrea la iad a Mîntuitorului Iisus Hristos, „Cuvîntarea din Sîmbăta cea Mare“ exprimă prin cuvintele Sfîntului Ioan Damaschin foarte sugestiv destinația și scopul pentru care Hristos Domnul a petrecut cu cei de acolo. „După părerea mea, spune el, n-au avut de primit de la bunătatea Sa mîntuitoare decît cei care pe pămînt au dus o viață foarte curată, care au practicat modestia, cumpătarea și castitatea, fără ca totuși să fi primit lumina credinței. Pe aceia, Domnul, Care-și întinde peste toți Providența Sa, i-a prins în plasa Lui dumnezeiască, determinîndu-i să creadă în El. Căci El, Cel milostiv, nu putea îngădui, cu adevărat, ca ei să fi lucrat în zadar“ [54]. Deci, deși acest mesaj mîntuitor a fost adresat tuturor, căci Hristos a venit, „ca toți oamenii să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină“ (I Timotei 2, 4), totuși de folos nu a fost decît pentru cei ce au crezut în venirea Sa și au adormit cu această speranță, lucrînd cele bineplăcute lui Dumnezeu. „Mîntuirea nu este la întîmplare ; căci, deși Hristos a venit pentru toți oamenii, totuși, nu toți se mîntuiesc, ci numai cei care vor crede. Fiindcă de fapt mîntuirea este și lucrarea liberei voințe a fiecăruia... De aceea și iconomia divină prin

---

49. *Contra Haereses*, XVII, 4, P.G. 41, 368-369.

50. Sf. Chiril al Alexandriei, *Omilia X Pascalis*, P. G. 77, 605 D.

51. *Liturghier*, București, 1967, p. 136.

p. 136.

52. Cf. Patrick Jacquemont, *La descente aux enfers dans la tradition orientale*, în „Lumière et Vie“, tom. XVII, Lyon, 1968, p. 34.

53. Vezi *Triod*, București, 1970, p. 664.

54. *Cuvîntarea din Sîmbăta cea Mare*, (aflată în *Cazania* retipărită în 1911, după ediția lui Grigorie Ieromonahul de la Rîmnicu Vîlcea, 1781) la Pr. Ioan Mircea, *op. cit.*, p. 244.

coborîrea Domnului la iad a urmărit să mîntuiască de acolo numai pe cei care fuseseră într-o viață curată și morală în timpul vieții lor“ [55].

Pentru a explica predica lui Hristos în iad, Clement Alexandrinul face apel la noțiunea atît de uzitată de teologia greacă, de *oikonomie*. Această iconomie a mîntuirii trebuie să fie aceeași pentru toți, idee împrumutată școlii din Alexandria. Fără a mai menționa pozițiile deja foarte juridice ale lui Tertulian și care conduc ulterior la concluziile minimaliste ale Fericitului Augustin și ale lui Grigorie cel Mare [56], este de semnalat poziția Sfîntului Irineu, care consideră că mîntuirea adusă de Hristos nu este limitată în vreun fel. Hristos coboară în iad „pentru absolut toți care, încă de la început, după capacitățile și timpul lor, au crezut și au iubit pe Dumnezeu, au practicat dreptatea și bunătatea față de aproapele, au dorit să vadă pe Hristos și să-I asculte cuvîntul“ [57].

În același timp, actul coborîrii la iad a Mîntuitorului este o acțiune binefăcătoare nu numai asupra omului, ci și asupra întregii creaturi, a cosmosului, pe care păcatul și stricăciunea îl pervertiseră (Romani 8, 19 ș. u.). Iconomia mîntuirii, pe care Clement n-a vrut să o refuze nici unei făpturi, interesează în aceeași măsură întreaga creație. „Liturghia cosmosului, inaugurată de primele pagini ale Genezei, se desăvîrșește în celebrarea Sabatului veșnic“ [58].

Însă, o permanentă actualizare a acțiunii binefăcătoare a Mîntuitorului coborît printre sufletele celor adormiți din iad o face Biserica de la începutul existenței ei și pînă la Parusie în Sfînta Taină a Botezului. Părinții greci utilizează tema coborîrii la iad pentru a ilustra și evoca în același timp realitatea misterului baptismal.

Această scufundare prin Botez este comparată de Sfinții Părinți mai înainte de orice cu îngroparea [59]. „Întorcîndu-ne la elementul înrudit cu pămîntul care este apa, spune Sfîntul Grigorie de Nyssa, ne scufundăm în ea precum Mîntuitorul în pămînt și, făcînd-o de trei ori, imităm prin aceasta cele trei zile (prin care dobîndim harul învierii)“ [60]. Iar la Sfîntul Ioan Hrisostomul paralelismul este desăvîrșit : „Acțiunea de coborîre în apă și ieșirea după aceea simbolizează coborîrea în iad și ieșirea din acest locaș“ [61]. Catehumenul se întoarce de la Apus către Răsărit, refăcînd în propria-i persoană mișcarea lui Adam de reîntoarcere în paradisul din care fusese izgonit. Atît pentru cel botezat cît și pentru umanitatea întreagă, a ieși din iad este sinonimul întoarcerii în paradis [62]. Iconomia sacramentală și iconomia răscumpărării nu sînt de fapt decît o singură iconomie, aceea a mîntuirii tuturor prin Hristos,

---

55. Ecumenius, *Comentariu la Epistola întîi sobornicească a Apostolului Petru*, P. G., 119, 556-557 și Teofilact, *Comentariu la Epistola întîi a Sfîntului Apostol Petru*, P.G. 125, 1232.
56. Patrick Jacquemont, *op. cit.*, p. 37.
57. Sf. Irineu, *Adversus Haereses*, 4, 22, 2 ; P.G. 7, 1045.
58. Patrick Jacquemont, *op. cit.*, p. 41.
59. Cf. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheze mystagogice*, 2, 4 ; P.G. 33, 1080 C.
60. *Cugetare despre Botezul lui Hristos*, P.G. 46, 585 B.
61. *Homilia LX in Corinthens*, 15, 29 ; P.G. 61, 348.
62. Sf. Chiril al Ierusalimului, *op. cit.*, 1, 9 ; P.G. 33, 1073 B.

Domnul și Mîntuitorul nostru. Celebrarea coborîrii la iad este pentru tradiția orientală inseparabil legată de celebrarea lui Hristos, Sacramentul originar [63], în care ne regăsim cu toții în umanitatea Sa îndumnezeită. Prin coborîrea la iad, ca și prin ridicarea din stricăciune a celor de acolo, Hristos aduce răscumpărarea universală și definitivă în mod obiectiv prin persoana Sa, rămînînd omului să-și aducă contribuția sa la acceptarea totală a actului lui Hristos ca act mîntuitor. Fiecare, prin actul integrator în viața lui Hristos și a Bisericii Sale, care este Taina Botezului, triumfă împreună cu Iisus într-un mod personal. „Prin Cruce, firea umană a fost eliberată de sclavia păcatului și a morții, întărită și deschisă lucrării Duhului Sfînt asupra ei prin Sfintele Taine care izvorăsc din Hristos cel răstignit și înviat“ [64].

Ca o concluzie a celor spuse în acest capitol se poate afirma că actul coborîrii la iad a Mîntuitorului cu sufletul îndumnezeit este unul dintre cele multe care l-au precedat sau succedat, dar care toate la un loc au constituit o unitate în activitatea răscumpărătoare a Sa. Fără această privire de ansamblu, coborîrea la iad și-ar pierde din importanța deosebită pe care o are în istoria mîntuirii. Iar această importanță a coborîrii la iad se reflectă deplin în evenimentul cel necuprins cu mintea : Învierea din morți a Împăratului Iisus Hristos, Dumnezeu și Om (Matei 27, 53).

ÎNVIEREA LUI HRISTOS — PLENITUDINEA VIEȚII

Jertfa și Crucea Mîntuitorului Hristos reprezintă calea care duce către Înviere. Prin Jertfă și Cruce Hristos Se oferă și ne oferă în același timp pe noi jertfă bineplăcută Tatălui, iar, ca răspuns la Jertfa Sa, Tatăl Îl preamărește și-I dă Lui „nume care este mai presus de orice nume : ca în numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cerești, al celor pămîntești și al celor de dedesubt“ (Filipeni 2, 9-10). Din această perspectivă, Crucea și Învierea trebuie privite într-o unitate desăvîrșită. Nu e de conceput jertfă fără Înviere, așa cum nu e de conceput nici o jertfă fără un scop ziditor, fără o finalitate, deoarece numai actul creator este justificat.

Învierea este adevărata și deplina biruință asupra păcatului și a morții. În ea se preamărește omorîrea morții, dărîmarea iadului și începutul unei alte vieți veșnice. Hristos cel înviat face vii și sufletele și viața noastră pentru că a înviat, iar întreaga Sa ființă, pnevmatizată și transfigurată de puterea Duhului Sfînt prin voia și lucrarea Tatălui, iradiază tuturor energiile divine necreate, care ne transformă în cetățeni potențiali ai împărăției lui Dumnezeu. „Prin Învierea Sa din morți, Hristos a înnoit și îndumnezeit firea umană întărită și restaurată prin Jertfa pe Cruce...; moartea pe Cruce este strîns legată de Înviere ca și de întrupare și se desăvîrșește în Înviere“ [65]. Astfel au privit toți Sfinții Părinți legătura indisolubilă a actelor mîntuitoare ale lui Hristos. „Căci a înviat Hristos, călcînd moartea, ca și pe noi să ne izbăvească de stricăciune și, oprind tînguirea din pricina ei, să ne încredințeze să strigăm plini de bucurie :

---

63. Vezi Pr. lector. D. Gh. Radu, *Caracterul eclesiologic...*, p. 24-63.
64. *Ibidem*, p. 50.
65. *Ibidem*.

„Schimbat-ai plîngerea mea întru bucurie, rupt-ai sacul meu și m-ai încins cu veselie“ (Psalmul 29, 11)[66].

Moartea Domnului Hristos cuprinde în ea începutul Învierii, dar în același timp și stării de Înviere a Lui nu-i lipsește o atare prezență a Crucii. Împreună, ele se constituie într-un paradox, căci se succed și se cuprind una în cealaltă, deși se contrazic[67]. Asemănarea cu bobul de grîu, care semănat fiind nu moare definitiv, ca apoi să răsară, ci în timp ce moare, începe să germineze și să dea viață noii plante, începînd viața cea nouă din el, este de o expresivitate deosebită.

Însă nu orice moarte inițiază prin ea însăși, din interiorul ei, Învierea, ci doar moartea lui Hristos, Care a învins moartea prin acțiunea Sa de Împărat și Mîntuitor. „În identitatea chenozei și a modului divin al Patimii se operează unitatea contrariilor. Căci chenoza este „această putere fără margini“, este ea însăși semnul și manifestarea unei „măreții infinit de puternice“[68]. Crucea apare Sfîntului Maxim Mărturisitorul abisul chenozei care aduce mîntuirea și anticipează Parusia, o chenoză care se identifică aproape total cu iubirea, ca ultim cuvînt al Evangheliei[69]. Astfel, Hristos străbate prin jertfa Sa cerurile (Evrei 4, 14) și rămîne permanent în starea de Jertfă, de predare totală Tatălui, pentru ca să ne atragă pe noi toți în aceasta (Evrei 10, 12). „Hristos S-a gîndit să păstreze pe trup mărturia Jertfei Sale“[70]. Hristos eliberează sufletele din iad pentru că sufletul Lui iradiază puterea Duhului în urma jertfei cu trupul. În suferința Sa pe Cruce a fost implicată și suferința pentru sufletele din iad, ca o compătimire pentru noi, dar avînd în același timp și o putere mîntuitoare.

Hans Urs von Balthasar socotește concepția răsăriteană despre Învierea care începe încă din iad, concretizată și în icoana Învierii din Răsărit, ca reprezentînd „o anticipare care situează evenimentul Paștilor Sîmbătă și o transformare a triumfului obiectiv și pasiv într-un triumf subiectiv și activ al lui Hristos“[71]. Din sufletul lui Hristos îndumnezeit deplin va iradia și puterea ce va învia sau pnevmatiza și drumul din mormînt, fapt ce ne îndreptățește să afirmăm că Învierea începe în iad. Acest lucru este foarte bine exprimat de iconografia ortodoxă, care ne face să vedem latura soteriologică și socială a operei de răscumpărare, în timp ce icoanele occidentale ale Paștilor arată pe Hristos înviind totdeauna singur[72]. „În teologia ortodoxă, Hristos iradiază din El Însuși, sau din sufletul și din trupul Lui, energia necreată, începînd această ira-

---

66. Sf. Chiril al Alexandriei, *Glaphyrorum in Leviticum*, P. G., 69, 544 A.
67. Pr. prof. D. Stăniloae, *Legătura interioară...*, p. 275.
68. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, P.G. 91, 1053 C și 120 A, la Hans Urs von Balthasar, *Liturgie cosmique. Maxime le Confesseur*, Traduit de l'allemand par L. Lhommet et H. A. Prentout, Paris, Aubier, Editions Montagne, 1947, p. 192.
69. Alain Riou, *Le Monde et l'Eglise selon Maxime le Confesseur*, Paris, Beauchesne, 1973, p. 185, la Pr. lector D. Gh. Radu, *Caracterul eclesiologic...*, p. 47.
70. Nicolae Cabasila, *op. cit.*, p. 138.
71. *Le Mystère Pascal*, Ed. du Cerf, 1972, p. 174, la Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, p. 171.
72. *Ibidem.*

diere încă în iad, și penetrîndu-i prin ea pe cei ce au nădăjduit în venirea Lui dinainte de venirea Lui, de fapt, în trup“ [73].

Hristos mort și înviat a însemnat sfîrșitul domniei morții asupra oamenilor. Așa cum predicarea mîntuirii în timpul slujirii pămîntești a lui Hristos a fost urmată de alungarea duhurilor rele (Marcu 1, 39 ș.a.), tot astfel, dar într-o manieră definitivă, proclamarea mîntuirii în evenimentul Învierii aduce cu sine supunerea puterilor malefice, diabolice, incitatoare la păcat (Efeseni 3, 10; I Petru 3, 22). Iisus, Dumnezeu-Omul, S-a coborît în iad și a cunoscut moartea în toată grozăvia ei. În El, lucrarea morții a atins punctul său limită, exceptînd stricăciunea. El a plătit pentru păcatele noastre, iar moartea Sa, precum și coborîrea în iad, primește profundul sens de ridicare deasupra iadului și a morții, respectiv triumful lui Hristos cel înviat. Reprezentarea lui *Anastasis*, Învierea, înseamnă evocarea coborîrii la iad, o coborîre ca o urcare din iad, de unde Hristos iese victorios, călcînd în picioare porțile zăvorîte ale iadului și smulgîndu-i de acolo pe Adam și pe toți cei ce se aflau în el. „Deci aceeași moarte, în Adam este osînda firii de pe urma păcatului, iar în Hristos o osîndă a păcatului de pe urma dreptății. El a îndreptat trăsătura pătimitoare a firii prin nestricăciunea voii Sale libere, făcînd din sfîrșitul trăsăturii pătimitoare a firii, adică din moarte, începutul prefacerii spre nestricăciunea cea după fire“ [74].

Iată de ce, Învierea lui Hristos înseamnă o afirmare puternică, de nezdruncinat, a vieții în fața morții, respectiv o plenitudine a ființării noastre în virtutea statutului existenței veșnice pe care Hristos, Dumnezeu și Om, l-a cîștigat cu sîngele, cu moartea, cu supunerea iadului, cu Învierea și cu Înălțarea Sa la Tatăl, de fapt cu fiecare act al existenței Sale între noi ca Persoană divină-umană. Cînd spunem „Hristos a înviat din morți“, spunem „Hristos ne-a mîntuit“, ne-a adus plenitudinea vieții, El, Care este viața, începutul și sfîrșitul din care ne avem ființa și în care ne întoarcem, dar îndumnezeiți.

* * *

Așadar, semnificația soteriologică a coborîrii la iad a Mîntuitorului trebuie înțeleasă într-un cadru general, plasînd-o alături de celelalte momente de seamă ale activității răscumpărătoare a lui Hristos Dumnezeu coborît între noi și anume: Patimile, moartea, Învierea, Înălțarea, suirea la cer și șederea de-a dreapta Tatălui. Toate, la un loc, formează un întreg indestructibil, pe care doar conceptualizarea și categorisirea de care se face uz în studierea lor le împart și le analizează pe fiecare. A afirma întîietatea uneia în detrimentul alteia înseamnă a nega valoarea unora față de altele.

Coborîrea la iad, cu rezultatul său firesc, învingerea păcatului și a morții și ridicarea celor credincioși de acolo, rămîne în veac ac-

---

73. Pr prof. dr. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 172.
74. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, P.G. 90, 61; *Filocalia*, III, p. 340 și *Răspunsuri către Talasie*, P.G. 90, 42, *Ibidem*, p. 147.

tul biruitor al Împăratului-Miel, ce se ridică deasupra puterilor răului. „Acestea sînt darurile Celui răstignit. Acestea trofeele mormîntului... Mormîntul s-a făcut tămăduire paradisului; Crucea a dezlegat blestemul pomului“ [75]. Coborîrea lui Hristos la iad e a unui puternic; chiar atunci cînd coboară, El urcă precum un biruitor, ridicîndu-ne și pe noi împreună cu El din împărăția întunericului. „Moartea Celui fără de păcat e supremul act de tărie, cîtă vreme moartea de pe urma păcatului e ultima treaptă de slăbire a firii“ [76].

Deci, moartea Sa este punctul de plecare către Învierea Sa și, prin aceasta, către învierea noastră. „Punîndu-și sîngele pentru noi, a desființat moartea și a nimicit stricăciunea; și așa ne face ai Săi, ca unii ce nu mai trăim viața noastră, ci mai degrabă viața Lui“ [77]. El ne devine mai interior decît ne sîntem noi înșine — *interior me ipsum* — dar într-o relație în care nu ne confundăm. În relația aceasta cu Hristos trebuie să depășim subiectivitatea, aflîndu-ne în El ca în realitatea cea mai obiectivă.

Așadar, prin moartea, coborîrea la iad, Învierea și Înălțarea Sa, Logosul întrupat în istorie, care devine astfel o istorie soteriologic-eshatologică, „unește cu Sine toate cele create, care vor redobîndi sensurile și valorile lor inițiale, mult sporite însă, precum și relația lor mult mai strînsă cu Logosul..., Care adună în Sine pe cele împrăștiate (Efeseni 1, 10; Coloseni 1, 16). Readunarea dinamică a tuturor în Hristos, prin puterea Duhului care strălucește și lucrează din umanitatea lui Hristos înviat și înălțat, în toți, constituie stadiul final al mîntuirii“ [78]. Spre acestea tindem, către acestea năzuim, la aceasta nădăjduim să ajungem. Toate speranțele noastre sînt însă îndreptățite doar prin faptul prezenței și lucrării Fiului lui Dumnezeu, care S-a făcut om, a trăit printre noi, și-a împlinit misiunea de Cale spre Adevăr și Viață pentru ca și noi să devenim „una“ (Ioan 17, 22) în El, Dumnezeu-Omul, Mîntuitorul nostru al tuturor și astfel să trăim învești niciți în taina zilei a opta.

Drd. Michael TIȚA

---

75. Sf. Proclu, *In Domini nostri Jesu Christi resurrectionem*, P.G. 65, 788.
76. Pr. prof. D. Stăniloae, *Legătura interioară...*, p. 281.
77. Sf. Chiril al Alexandriei, *Glaphyrorum in Genesim*, P.G. 69, 437 B.
78. Pr. lector D. Gh. Radu, *Caracterul eclesiologic...*, p. 53.

Dreapta învățătură a Bisericii

DESPRE SFÎNTA LITURGHIE

Rugăciunea reprezintă modul de ridicare a sufletului nostru spre Dumnezeu, spre a intra în comuniune cu El. Ea poate fi particulară, atunci cînd fiecare credincios își îndreaptă gîndurile și simțămintele de laudă, cerere și mulțumire către Părintele ceresc. Dar poate fi și publică, cînd obștea credincioșilor, într-o unitate de simțire, își înalță sufletele spre Dumnezeu. Acesta este cultul divin public.

În centrul cultului divin public stă Sfînta Liturghie, la care ne vom referi în cele ce urmează.

La originea cultului creștin public stă Sfînta Liturghie întemeiată de către Mîntuitorul Iisus Hristos la Cina cea de taină, cînd „a luat pîinea și mulțumind a frînt și a dat ucenicilor și a zis : Luați, mîncați, acesta este Trupul Meu. Și luînd paharul și mulțumind le-a dat zicînd : Beți dintru acesta toți, acesta este Sîngele Meu, al Legii celei noi, care pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor“ (Matei 26, 26-28). La Cina cea de taină Mîntuitorul instituie deci o jertfă nouă, prefăcînd pîinea și vinul în Trupul și Sîngele Său și o Sfîntă Taină spre iertarea păcatelor și dobîndirea mîntuirii.

Întemeind, sub forma pîinii și vinului, în Trupul și Sîngele Său, forma cultului public, Domnul a poruncit Sfinților Apostoli „să facă aceasta întru pomenirea Sa“ (Luca 22, 19, I Corinteni 11, 24-25). Căci, spune Apostolul, „ori de cîte ori veți mînca pîinea aceasta și veți bea paharul acesta vestiți moartea Domnului pînă va veni El“ (I Corinteni 11, 26). Astfel Sfinții Apostoli, împreună cu toți cei care în fiecare zi se adunau spre „frîngerea pîinii“, se împărtășeau cu „Trupul și Sîngele Domnului“ (Fapte 2, 46). Și cum „frîngerea pîinii“, ca prefacere în Trupul și Sîngele Domnului, se făcea prin rugăciunea de mulțumire și de invocare a Sfîntului Duh, „Cina Domnului“ (I Corinteni 10, 16), ea se mai numea și „Euharistie“ (adică „Mulțumire“), iar cadrul general în care se săvîrșea poartă numele de slujire, oficiere, sau Liturghie.

Această slujbă sfîntă în care își are originea cultul divin public creștin s-a transmis apoi din generație în generație, păstrîndu-se neîntinat miezul adevărului de credință care exprimă esența ei, înfrumusețată fiind slujba cu rugăciuni și imne dintre cele mai înălțătoare, încît în forma în care o avem azi reprezintă cel mai înalt mod de înălțare duhovnicească a credincioșilor care participă la cultul divin public.

Dacă primul săvîrșitor al Liturghiei a fost Mîntuitorul, El a lăsat puterea sfințitoare Apostolilor, „ca iconomi ai tainelor lui Dumnezeu“ (I Corinteni 4, 1), iar aceștia episcopilor și preoților. Încît, dacă ne întrebăm, cine sînt săvîrșitorii Sfintei Liturghii, răspunsul este că aceștia sînt episcopii și preoții. Cei pedepsiți prin caterisire nu pot săvîrși cele sfinte.

Trupul și Sîngele Domnului se dă spre iertarea păcatelor tuturor acelora care alcătuiesc Biserica, Trupul lui Hristos. Și prin ce altceva poate fi dovedită mai mult apartenența la Trupul lui Hristos, decît prin însăși împărtășirea din aceeași pîine și vin prefăcute în Trupul și Sîngele Domnului ! Sfinții Părinți arată că nu zadarnic Mîntuitorul a binevoit ca pîinea și vinul să fie prefăcute în Trupul și Sîngele Său. Așa cum pîinea și vinul aduc în aceeași unitate mulțimea boabelor, tot astfel, cei ce se împărtășesc din același Trup și Sînge al Domnului alcătuiesc Biserica cea una, care este Trupul Tainic al Domnului. Și pentru a arăta că fără credincioși nu poate fi săvîrșită Euharistia, este suficient să ne gîndim la faptul că ei sînt aceia care aduc pîinea și vinul ca daruri pentru Sfînta Jertfă care va urma. Aici se cuvine să facem o precizare, și anume că preotul, ca slujitor, nu este decît un organ sau un instrument prin care Hristos săvîrșește această Jertfă. El este Acela care aduce Jertfa și Care Se aduce ca Jertfă. Aceasta ca om. Iar ca Dumnezeu, împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfînt, Hristos este în același timp și primitorul acestei Jertfe. Așa glăsuiește de altfel și rugăciunea rostită în taină de preot în timpul cîntării imnului Heruvic : „...căci Tu ești Cel ce aduci (jertfa) și Cel ce Te aduci (ca jertfă) Cel ce primești (jertfa) și Cel ce Te împarți, Hristoase Dumnezeul nostru“.

Privind locul săvîrșirii Sfintei Liturghii acesta este, desigur, sfîntul

locaș de închinăciune, Biserica. Ea mai poate fi săvîrșită cu binecuvîntarea episcopului și afară sau în vreo casă. Lucrul principal este că la săvîrșirea Sfintei Liturghii să existe Sfîntul Antimis. Fără el nu poate fi săvîrșită.

Timpul săvîrșirii Sfintei Liturghii. Sfînta Liturghie se săvîrșește în zilele de duminică și sărbători. Urmînd exemplul primilor creștini, la mănăstiri, sau la catedralele episcopale, se săvîrșește zilnic Sfînta Liturghie. Ca timp al zilei liturgice, ea se săvîrșește înainte de masă. Se recomandă să fie la ora 9 dimineața, cînd a avut loc Pogorîrea Sfîntului Duh și cînd Domnul a fost răstignit (Marcu 15, 25). Dată fiind durata în care se desfășoară, s-a încetățenit ca să înceapă la ora 10 și să se termine la ora 12. Avem însă în timpul anului și zile numite „aliturgice", cînd nu poate fi săvîrșită Sfînta Liturghie. Acestea sînt zilele cu ajunare totală pînă seara : Vinerea Patimilor, luni și marți din prima săptămînă din Postul Paștelui ; miercurea și vinerea din săptămîna premergătoare Postului Paștelui ; iar dacă Crăciunul și Boboteaza cad duminica sau lunea, atunci vinerea care le precede este aliturgică.

În Biserica Ortodoxă se oficiază trei Liturghii. Cea mai frecvent oficiată și mai bine cunoscută de credincioși este cea a Sfîntului Ioan Gură de Aur. Apoi avem liturghia Sfîntului Vasile cel Mare, cu mici deosebiri față de cea amintită. Liturghia Sfîntului Vasile se săvîrșește de 10 ori pe an : primele cinci duminici din Postul Mare ; Joia și Sîmbăta Patimilor, ajunul Crăciunului și ajunul Bobotezei precum și la 1 ianuarie, ziua Sfîntului Vasile cel Mare. În sfîrșit, Liturghia numită a „Darurilor înainte sfințite" se săvîrșește numai în perioada Postului Paștilor, la mănăstiri zilnic, iar la bisericile parohiale numai miercurea și vinerea. Dar în chiar perioada Postului Mare nu se săvîrșește duminica la Buna Vestire, sau atunci cînd se săvîrșește Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare. Liturghia „Darurilor înainte sfințite" este deosebită de celelalte două. După cum arată numele, cinstitele Daruri nu se sfințesc în cadrul ei, ci sînt sfințite înainte, la Liturghia precedentă a Sfîntului Ioan sau a Sfîntului Vasile. Săvîrșirea acestei sfinte Liturghii numai în Postul Paștilor îi explică și obîrșia. Astfel, Biserica, încă din secolul IV, a stabilit ca perioada Postului Paștelui să fie trăită de evlavia credincioșilor ca o perioadă de pocăință, de post, de smerenie și de întristare, cu gîndul și simțirea patimilor și morții Mîntuitorului, la faptul că Mirele nu mai este printre ei. Pe de altă parte însă, Liturghia oferă momente de bucurie duhovnicească, de înălțare și comuniune cu Dumnezeu. De aceea s-a hotărît ca Sfînta Liturghie, ca jertfă de bucurie adusă lui Dumnezeu, să nu fie săvîrșită decît sîmbăta și duminica. În același timp însă, unii credincioși, cu mai multă evlavie, cereau să se împărtășească și miercurea și vinerea. Pentru a nu sminti evlavia lor, Biserica le-a satisfăcut această dorință duhovnicească, folosind Darurile sfințite în cadrul Liturghiei oficiate sîmbăta sau duminica. Dar cum miercurea și vinerea era zi de ajunare, ei se puteau împărtăși numai seara. Iar în seara zilei se săvîrșea Vecernia. În felul acesta, la slujba vecerniei a fost adăugat și ritualul pregătirii Darurilor înainte sfințite, pentru împărtășirea credincioșilor. Această combinație a Vecerniei cu ritualul de împărtășire a credincioșilor constituie Liturghia Darurilor înainte sfințite, atribuită Sfîntului Grigorie cel Mare († 604). La început, am văzut că se săvîrșea seara, dar cu timpul s-a încetățenit practica săvîrșirii în timpul corespunzător celorlalte Sfinte Liturghii.

Fiindcă cel mai frecvent folosită este Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur, vom vedea care sînt părțile ei componente și care este explicația gesturilor și actelor liturgice care o compun.

Sfînta Liturghie a Sfîntului Ioan Gură de Aur are trei părți : 1. *Proscomidia,* săvîrșită numai de preoți, ca fază de pregătire a darurilor aduse de credincioși pentru jertfa liturgică. 2. *Liturghia propriu-zisă,* săvîrșită de preot împreună cu credincioșii, în scopul prefacerii cinstitelor Daruri în Trupul și Sîngele Domnului, precum și a împărtășirii cu ele. Liturghia propriu-zisă are la rîndul ei două părți : a. *Liturghia catehumenilor* și b. *Liturghia credincioșilor.*

Cuvîntul „Proscomidie" înseamnă „punerea înainte" sau „oferirea unui dar", E vorba de darurile de pîine și vin, care alcătuiesc materia Sfintei Jertfe. Ele sînt aduse de credincioși și simbolizează tocmai comunitatea lor. Preotul pregătește în cadrul Proscomidiei, în chip tainic, darurile pentru jertfă. Le pregătește în locul numit „proscomidiar" (o nișă în partea de nord

a altarului). Acolo se află candela și lumînări aprinse, care simbolizează lumina lui Hristos. Pîinea adusă de credincioși este făcută din frămîntătură dospită fiindcă tot pîine dospită a folosit și Domnul Iisus Hristos la Cina cea de Taină. Această pîine este făcută în formă de cruce, ceea ce ne duce cu gîndul la Crucea Mîntuitorului. Sînt cinci la număr, în amintirea celor cinci pîini și doi pești, binecuvîntate și înmulțite de Domnul în pustie. Fiecare prescură poartă o pecete, pe care se află inscripția sub formă pătrată : „IS-HS-NI-KA", ceea ce înseamnă : „Iisus Hristos biruiește".

Din prima prescură se scoate cu ajutorul copiei întreg pătratul cu pecetea (IS-HS-NI-KA). Aceasta se numește „agneț", adică „Miel", și reprezintă pîinea pentru a fi prefăcută în Trupul Domnului. El ne aduce aminte de cuvintele Sfîntului Ioan Botezătorul : „Iată Mielul lui Dumnezeu, Care ridică păcatele lumii" (Ioan 1, 29). Amintind de răstignirea Domnului pe Cruce, preotul împunge cu copia în inscripția „IS" din prima prescură, asemenea sutașului care a împuns coasta lui Iisus din care a ieșit sînge și apă (Ioan 19, 34). Sfîntul Agneț, tăiat și împuns, se pune pe disc. Din celelalte prescuri se scot așa numitele „miride", adică părticele, care se pun alături de Agneț. Se scoate o miridă mai mare întru amintirea Maicii Domnului și se așează în dreapta Agnețului. În stînga Agnețului se așează miride pentru ceilalți sfinți împărțiți în nouă cete. În partea de jos se așează mirida pentru arhiereu, pentru patriarh și pentru ctitori, iar mai jos miridele pentru credincioși, despărțite în două grămăjoare. Unele sînt pentru vii, altele pentru morți. Sfîntul Agneț și miridele astfel așezate închipuie întreaga Biserică, din care fac parte atît cei vii, cît și cei adormiți. Toți formează o unitate în jurul Agnețului care este Hristos — Capul Bisericii. În potirul alăturat se toarnă vin și apă, care se va preface în Sîngele Domnului. Peste disc se pune steluța și apoi acoperămintele. La fel și potirul este acoperit. Se citește rugăciunea Proscomidiei, după care se cădesc darurile și apoi altarul. Darurile astfel pregătite se numesc „cinstite Daruri", fiindcă ele sînt închinate lui Dumnezeu spre a fi sfințite la timpul potrivit și prefăcute în Trupul și Sîngele Domnului.

Cinstitele Daruri au o dublă semnificație. Ele amintesc atît Nașterea, cît și moartea Mîntuitorului. Privind Nașterea Domnului, scoaterea Agnețului închipuie întruparea și nașterea din Sfînta Fecioară. Proscomidiarul este locul unde S-a născut, a copilărit și Și-a petrecut viața pînă la Botez Iisus Hristos. Discul simbolizează locul ieslei din Betleem. Acoperămîntele ne amintesc de scutecele cu care a fost înfășat. Steluța care acoperă darurile este steaua care a călăuzit pe magi, iar tămîierea darurilor reprezintă darurile magilor. Acoperirea darurilor se referă la epoca necunoscută dinaintea activității Sale publice.

Interpretarea Proscomidiei, cu referire la răstignirea Domnului, scoate în evidență simboalele caracteristice Jertfei Sale. Proscomidiarul reprezintă Golgota, adică locul unde a fost răstignit Hristos. Copia reprezintă sulița sutașului cu care a fost împunsă coasta Celui răstignit. Vinul și apa care se toarnă în potir aduc aminte de sîngele și apa care au curs din coasta Domnului. Discul pe care este așezat Agnețul indică patul pe care a fost coborît Domnul de pe cruce, iar mirida în amintirea Maicii Domnului așezată în dreapta discului ne duce cu gîndul la Sfînta Fecioară care, îndurerată, a stat sub crucea Fiului ei. Tămîierea altarului de la sfîrșitul Proscomidiei reprezintă darurile Sfîntului Duh.

2. *Sfînta Liturghie a catehumenilor* se numește astfel întrucît, în vechime, la ea puteau lua parte cei care se instruiau pentru primirea Botezului și care se numeau catehumeni. Această parte a Liturghiei ține de la binecuvîntarea în numele Sfintei Treimi și pînă la cuvintele „Cei chemați ieșiți...". Aceste cuvinte atrăgeau în vechime atenția catehumenilor că nu vor mai putea participa din acel moment la Sfînta Liturghie, cînd se sfințeau darurile și se împărtășeau credincioșii. Catehumenii, nefiind botezați, nu erau socotiți membri ai Bisericii și, ca urmare, nu se puteau împărtăși. Părțile Liturghiei catehumenilor sînt următoarele : „Ectenia mare ; Antifoanele, Vohodul mic sau ieșirea cu Sfînta Evanghelie ; imnul Trisaghion (Sfinte Dumnezeule...) ; Citirea Apostolului și a Evangheliei, apoi ectenia întreită și ectenia pentru catehumeni.

Ectenia mare este rugăciunea de la început, care exprimă cereri pentru

diferite trebuințe. Răspunsul credincioșilor, „Doamne miluiește“, după fiecare cerere, arată adeziunea lor la rugăciunea preotului și comuniunea tuturor în Biserica lui Hristos.

Antifoanele sînt imne cîntate de credincioși sau de strane, alternativ. Ele cuprind părți din psalmii profetici. Aceștia indică așteptarea Mîntuitorului, iar „Fericirile“ arată începutul activității Sale mesianice, primele Sale cuvinte.

Vohodul mic sau ieșirea cu Sfînta Evanghelie, ni-L înfățișează pe Mîntuitorul la începutul activității Sale. Lumina care merge înainte ne amintește de profeții Vechiului Testament și de Înainte-Mergătorul Domnului, Sfîntul Ioan Botezătorul : „Veniți să ne închinăm și să cădem la Hristos“ exprimă bucuria că am aflat pe Mîntuitorul lumii.

Trisaghionul (Sfinte Dumnezeule...), care reproduce cuvintele proorocului Isaia, cîntat de credincioși, înfățișează unirea Bisericii triumfătoare cu cea luptătoare, în persoana Mîntuitorului Hristos și indică participarea îngerilor și oamenilor la Sfînta Jertfă a Domnului.

Citirea Apostolului închipuie trimiterea Apostolilor la propovăduire, iar citirea Evangheliei închipuie însăși propovăduirea Domnului Iisus Hristos. Cădirea care se face în timpul citirii Apostolului reprezintă mireasma propovăduirii apostolice, conform cuvintelor Sfîntului Apostol Pavel : „Mulțumită fie lui Dumnezeu, Celui ce ne face pururea biruitori în Hristos și arată prin noi mireasma cunoștinței Sale în tot locul, că sîntem bună mireasmă a lui Hristos pentru Dumnezeu...“ (II Corinteni 2, 14-15).

Apostolul se citește înaintea Evangheliei, pentru a ne arăta că cele spuse de Mîntuitorul sînt mai depline, mai lămurite decît cele spuse de Apostoli, dar Domnul nu Se va arăta în toată strălucirea Lui decît la a doua Sa venire.

3. *„Liturghia credincioșilor“* se numește astfel fiindcă la ea nu puteau participa decît cei care, prin Botez, au devenit membri ai Bisericii. Întrucît partea principală a ei este prefacerea cinstitelor Daruri pe Sfîntul Altar, primul lucru este a aduce cinstitele Daruri de la proscomidiar pe masa altarului. Și aceasta se face la Vohodul mare, sau ieșirea cu Darurile. Înainte însă se cîntă Imnul heruvimic și se face tămîierea, pentru crearea atmosferei de taină și pentru înmiresmarea ei spre a primi pe Domnul care se aduce ca Jertfă. Vohodul mare închipuie ultimul drum al Mîntuitorului din Betania la Ierusalim, unde se va aduce ca jertfă ; sau mai degrabă luarea Trupului Domnului de pe cruce și punerea în mormînt. De aceea, preoții liturghisitori spun în taină tocmai troparele care redau această taină : „Iosif cel cu bun chip de pe lemn luînd preacurat Trupul Tău...“, „În mormînt cu trupul...“ și „Ca un purtător de viață“. Pomenirile care se fac în timpul vohodului aduc aminte de rugăciunea tîlharului de pe cruce : „Pomenește-mă Doamne, cînd vei veni întru împărăția Ta“. În acest caz, Antimisul închipuie mormîntul în care a fost pus Trupul Domnului, iar masa altarului, grădina unde se afla mormîntul. Acoperămîntul potirului simbolizează giulgiul în care a fost pus trupul Domnului, iar acoperămîntul discului, mahrama pusă pe fața Mîntuitorului. Acoperămîntul mare (numit „Aer“), pus peste potir și disc închipuie piatra prăvălită la intrarea în mormînt, iar steluța care rămîne pe disc reprezintă pecetea pusă pe piatra mormîntului ; Cădirea amintește de miresmele aduse de femeile mironosițe la mormînt.

De acum urmează partea pregătitoare pentru săvîrșirea Jertfei : 1. Rugăciunea redată prin ectenie și 2. „Sărutul păcii“, practicat încă dintru început între creștini, ca manifestare a dragostei care îi leagă în unitatea jertfei care se aduce spre iertarea păcatelor. La început, acest sărut era practicat de întreaga comunitate, bărbații între ei și femeile între ele. Acum îl practică numai preoții slujitori. 3. Mărturisirea de credință, rostirea crezului de întreaga comunitate, este precedată de cuvintele „Ușile, ușile...“. La început aceste cuvinte atrăgeau atenția celor ce păzeau ușile ca nu cumva să fie lăsat vreun catehumen să participe la Sfînta Jertfă. Acum aceste cuvinte atrag atenția asupra mărturisirii de credință. În timpul rostirii „Crezului“, preoții în altar clatină deasupra Darurilor acoperămîntul cel mare simbolizînd cutremurul care a avut loc în timpul răstignirii Domnului. Clătinarea încetează la cuvintele : „Și a

înviat a treia zi..." acoperămîntul fiind pus alături, aducîndu-ne aminte de răsturnarea de către înger a pietrei de pe mormînt.

Partea centrală a Liturghiei este sfințirea Darurilor. Aceasta este numită „Anaforaua" (cuvînt grecesc care înseamnă ridicare, înălțarea jertfei. A nu se confunda cu cuvîntul „anafură" care înseamnă pîine binecuvîntată), și cuprinde mai multe rugăciuni prin care se înalță, se oferă, se aduc darurile ca jertfă lui Dumnezeu. Înainte însă preotul anunță pe credincioși : „Să stăm bine, să stăm cu frică, să luăm aminte Sfînta Jertfă cu pace a o aduce". La aceasta strana și credincioșii răspund : „Mila păcii, jertfa laudei" și primind apoi binecuvîntarea preotului răspund : „Cu vrednicie și cu dreptate este a ne închina Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh...". În acest timp preotul citește în altar „Marea rugăciune euharistică". Aceasta este prima rugăciune din anaforaua liturgică. Ea exprimă recunoștința și mulțumirea adresată lui Dumnezeu pentru toate binefacerile primite. În acest timp, preotul intervine cu ecfonisul : „Cîntare de biruință cîntînd..." și citește mai departe rugăciunea, în timp ce credincioșii cîntă „Sfînt, Sfînt, Sfînt Domnul Savaot...". Rugăciunea euharistică se încheie cu ecfonisul care reproduce cuvintele Domnului de la Cina cea de Taină : „Luați, mîncați, acesta este Trupul Meu" și „Beți dintru acesta toți, acesta este Sîngele Meu...".

A doua rugăciune din anaforaua liturgică rostită de preot se numește „Anamneză", adică „amintirea" întregii opere de mîntuire ; de cruce, de groapă, de învierea cea de a treia zi, de suirea la ceruri, de șederea de-a dreapta Tatălui și de cea de a doua venire", încheind cu ecfonisul : „Ale Tale dintru ale Tale..." și ridicînd în acest timp Darurile spre a le oferi lui Dumnezeu spre sfințire, credincioșii cîntă : „Pe Tine Te lăudăm..." iar preotul continuă cu cea mai importantă rugăciune numită „epicleză", adică „invocarea" sau „chemarea" Sfîntului Duh spre a sfinți Darurile. Ea este adresată lui Dumnezeu Tatăl și are următorul conținut : „Încă aducem Ție această slujbă duhovnicească și fără de sînge și Te chemăm, Te rugăm și cu umilință la Tine cădem, trimite Duhul Tău cel Sfînt peste noi și peste aceste Daruri ce sînt puse înainte. Și fă, adică, pîinea aceasta, cinstit Trupul Hristosului Tău. Iar ceea ce este în potirul acesta, cinstit Sîngele Hristosului Tău. Prefăcîndu-le cu Duhul Tău cel Sfînt. Amin ! Amin ! Amin ! Pentru ca să fie celor ce se vor împărtăși spre trezirea sufletului, spre iertarea păcatelor, spre împărtășirea cu Sfîntul Duh, spre plinirea împărăției cerurilor, spre îndrăznirea cea către Tine, iar nu spre judecată sau spre osîndă". Prin această rugăciune cinstitele Daruri se prefac în Sfintele Daruri, adică în Trupul și Sîngele Domnului.

Anaforaua se sfîrșește cu rugăciunea de mijlocire pentru întreaga Biserică deopotrivă, pentru cei în viață și pentru cei adormiți. Aceste rugăgiuni de mijlocire ale Bisericii se numesc „diptice". În continuare, în cadrul dipticelor se face pomenirea Maicii Domnului și în timp ce credincioșii cîntă „Axionul" („Cuvine-se cu adevărat...") preotul face pomenirea Sfîntului Ioan Botezătorul, a Apostolilor și a Sfîntului zilei, mijlocind în continuare pentru toată lumea, pentru Biserică, pentru conducătorii țării, pentru chiriarhul locului etc., încheind cu ecfonisul : „Și ne dă nouă cu o gură și cu o inimă a mări și a cînta preacinstitul și de cuviință numele Tău...", care anunță că anaforaua liturgică s-a sfîrșit.

Pînă aici am văzut Liturghia ca jertfă, adică sfințirea Darurilor și prefacerea lor în Trupul și Sîngele Domnului. Slujba care va continua se referă la taina Liturghiei, adică la pregătirea Darurilor sfințite pentru sfințirea credincioșilor prin împărtășirea cu ele. Astfel va avea loc, în altar, frîngerea Agnețului în patru părți, ceea ce ne aduce aminte de frîngerea pîinii la Cina cea de taină. Părticica cu inscripția „IS" va fi pusă în potir și va însemna unitatea Trupului și Sîngelui Domnului, adică Învierea Sa. Cu părticica „HS" se vor împărtăși preoții, iar celelalte două părticele „NI" și „KA" introduse în potir spre împărtășirea credincioșilor, simbolizează tot Învierea Domnului. Apa caldă introdusă în potir simbolizează apa care a curs împreună cu sîngele din coasta Domnului împunsă cu sulița, și se referă la căldura Sfîntului Duh, Care, de viață făcător fiind, niciodată nu S-a despărțit de Sfîntul Trup și Suflet al Domnului. Urmează apoi împărtășirea, mai întîi a preoților și apoi a credincioșilor. În acest caz, masa altarului va înfățișa masa de la Cina cea de taină. Prima arătare a potirului și chemarea credincioșilor să se împărtășească închipuie arătarea Domnului după În-

viere. La fel și arătarea potirului după împărtășirea lor. Cea de a treia arătare a potirului simbolizează ultima arătare a Domnului, iar ducerea și depunerea la proscomidiar a Sfintelor Daruri închipuie înălțarea Domnului la cer. Cădirea darurilor ne amintește de norul în care S-a înălțat Domnul la cer, sau răspîndirea în lume a învățăturii Sale. Masa proscomidiarului simbolizează locul ședерii Fiului de-a dreapta Tatălui, iar masa Altarului închipuie acum scaunul slavei lui Dumnezeu Tatăl.

Anafura este pîinea binecuvîntată (a nu se confunda cu „Anaforaua" la care ne-am referit mai sus), tăiată din prescurile din care s-au pregătit Cinstitele Daruri. Ea închipuie comuniunea credincioșilor. În vechime, cei care nu se puteau împărtăși cu Trupul și Sîngele Domnului primeau din prescurile din care se lua Trupul Domnului. Și cum această prescură închipuie pe Sfînta Fecioară din care a luat trup Fiul lui Dumnezeu, împărțirea anafurei la credincioși închipuie pe Maica Domnului care permanent va fi printre noi.

„Potrivirea" Sfintelor Daruri înseamnă consumarea lor de către preot și închipuie cina fericirii veșnice în împărăția lui Dumnezeu împreună cu Mîntuitorul.

Dacă jertfa reprezenta forma cea mai înaltă de adorare a lui Dumnezeu, Liturghia ca Jertfă reprezintă o adorare supremă. Și aceasta rezultă din însăși valoarea Jertfei liturgice. În primul rînd, cel care aduce Jertfa este Hristos Însuși, „Fiul cel iubit al Tatălui". El este Arhiereul desăvîrșit, „cuvios, fără răutate, fără pată, osebit de cei păcătoși și fiind mai înalt decît cerurile (Evrei 7, 26). În al doilea rînd, darul de Jertfă este tot El. Iar „firea omenească a lui Hristos" e tot ce a creat Dumnezeu mai sfînt, mai curat și mai desăvîrșit ; e opera cea mai de preț a lui Dumnezeu, împodobită cu toate virtuțile, harurile și perfecțiunile. Aceasta are mai ales o valoare nemăsurată prin aceea că, în persoana unică a lui Hristos, ea este unită, în chip indisolubil, cu Dumnezeirea : „căci în El sălășluiește trupește toată deplinătatea Dumnezeirii" (Coloseni 2, 9). Iată de ce jertfa liturgică întrunește în ea și împlinește, în chipul cel mai desăvîrșit, scopurile diferite ale tuturor jertfelor Legii vechi, pe care ea le-a înlocuit. Ea este în același timp cea mai înaltă jertfă de laudă și de mulțumire, de împăcare și ispășire, ca și de cerere sau mijlocire, pe care o putem aduce lui Dumnezeu" (Pr. prof. dr. Ene Braniște, *Liturgica specială*, București, 1980, p. 295-296).

Privind raportul Jertfei liturgice față de Jertfa de pe Cruce, în esență este una și aceeași. Adică, noi ne împărtășim cu Trupul și Sîngele Domnului cu care S-a întrupat din Sfînta Fecioară, cu care a pătimit, a înviat și S-a înălțat la cer. În formă însă apar unele deosebiri. Astfel, Jertfa de pe Cruce s-a adus în chip dureros și sîngeros, aducînd moartea fizică, pe cînd Jertfa liturgică, sub forma văzută a pîinii și vinului, ne oferă în mod nesîngeros, sacramental, Trupul și Sîngele Domnului. Apoi, Jertfa de pe Golgota este adusă pentru mîntuirea oamenilor de Hristos singur, pe cînd Jertfa liturgică este adusă și cu participarea obștii credincioșilor, a Bisericii. În sfîrșit, dacă Jertfa liturgică se aduce pretutindeni, pînă la sfîrșitul veacurilor, Jertfa de pe Cruce s-a adus o singură dată pentru totdeauna și într-un singur loc. Altfel spus, „Jertfa din Liturghie este o reproducere, o formă de prelungire în timp și în mijlocul nostru a prezenței lui Hristos, Cel junghiat o dată pentru totdeauna ; este o multiplicare în timp și în spațiu a unicei Jertfe de pe Golgota" *(Ibidem*, p. 291-292).

Datorită acestei identități dintre Jertfa liturgică și cea de pe Cruce,

credincioșii se împărtășesc în cadrul slujbei nu numai cu harul divin, ci cu însuși Izvorul harului divin. Din acest motiv Sfînta Liturghie se află în centrul cultului divin public, în jurul ei gravitînd toate celelalte Sfinte Taine prin care primim harul divin, sau ierurgiile prin care dobîndim sporul duhovnicesc în sfințirea vieții. De aceea în cadrul ei se săvîrșesc și unele din Sfintele Taine și ierurgii, cum ar fi : Hirotonia, Împărtășirea, Sfințirea apei mari, Sfințirea Sfîntului și marelui Mir, parastasul, pomenirea morților etc. Apoi, înaintea ei, sau după ea, se săvîrșesc hirotesiile, sfințirile de biserici, Taina Cununiei și a Botezului. Pe de altă parte, toate cele șapte Laude bisericești constituie o pregătire duhovnicească a credincioșilor în vederea Sfintei Liturghii.

De aici vedem că Sfînta Liturghie reprezintă originea și centrul cultului divin public, fiind cea mai înălțătoare formă de manifestare a lui, fiindcă prin ea aducem cea mai înaltă adorare lui Dumnezeu și ne împărtășim de roadele mîntuitoare aduse de Jertfa lui Hristos.

Avînd în vedere importanța Sfintei Liturghii pentru viața duhovnicească a credincioșilor, porunca Bisericii ne îndeamnă să participăm cu regularitate și evlavie la Sfînta Liturghie și să ne împărtășim în cele patru mari posturi de peste an, sau cel puțin în Postul Paștelui.

Preoții care oficiază Sfînta Liturghie, îndeplinind — spun Sfinții Părinți — o misiune mai înaltă decît a îngerilor, trebuie să fie pregătiți atît trupește, cît și sufletește.

La fel și credincioșilor le revine această datorie. Ei sînt angajați în participarea la Jertfa liturgică, nu numai prin darurile pe care le aduc, ci și prin împărtășirea din roadele ei duhovnicești. Chiar dacă nu se împărtășesc, ei trebuie să participe cu regularitate la Sfînta Liturghie, de la început și pînă la sfîrșit, cu sufletul liniștit și împăcat, despovărat de orice grijă și lipsit de orice mînie, ură sau invidie față de semeni. La fel și cu trupul va trebui să fie curat și îmbrăcat „de sărbătoare", să ajuneze pînă la primirea anafurei. Se cuvine apoi ca fiecare credincios să participe activ la întreaga Sfîntă Liturghie, urmărind cu atenție gesturile preotului și străduindu-se să înțeleagă simboalele fiecărui act liturgic. În sfîrșit, să-și îndrepte simțămintele spre Părintele ceresc prin rugăciunile care se rostesc pentru vii și pentru adormiți, și prin imnele care se cîntă și la care trebuie toți să ia parte activă.

Se vor cînta cu credincioșii imnele liturgice mai importante : „Sfinte Dumnezeule...", „Heruvicul", „Sfînt Domnul Savaot", „Pe Tine Te lăudăm", „Axionul", „Am văzut lumina cea adevărată...", „Fie numele Domnului binecuvîntat", ca și pricesne tipiconale aflate în cărțile de cult.

Se va rosti cu credincioșii Simbolul de credință (Crezul) și rugăciunea „Tatăl nostru", indicîndu-se apoi și rugăciunile pe care trebuie să le rostească înainte și după împărtășanie.

Pr. prof. Sorin COSMA

P r e d i c i

LA DUMINICA ORTODOXIEI

Neamul omenesc a fost izbăvit din legăturile păcatului și din puterea cea nebiruită a acestuia prin Jertfa Domnului Iisus Hristos de pe Crucea Golgotei, unde El Și-a vărsat sîngele Său preacurat pentru iertarea păcatelor noastre. La temelia acestei jertfe se găsește dragostea cea nemărginită și pururea lucrătoare a lui Dumnezeu față de noi, după cum spune Sfîntul Ioan Evanghelistul : „Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică“ (Ioan 3, 16).

Învățătura Sa mîntuitoare și roadele Jertfei Sale, Mîntuitorul le-a așezat în Biserica Sa cea sfîntă, întemeiată de El pe Sfînta Cruce și căreia i-a dat chip văzut în lume în ziua Cincizecimii, pentru ca în ea și prin ea Duhul Sfînt să ducă mai departe credința cea dreaptă și, în numele și cu puterea Jertfei Domnului, lucrarea cea mare și sfîntă de izbăvire din păcate pînă la sfîrșitul veacurilor.

Împotriva acestei drepte credințe însă, în multe veacuri ereziarhii de tot felul au dus război, vrînd s-o întineze. Dar Întemeietorul și Capul ei, Cel ce a zis : „O iotă sau o cirtă din Lege nu va trece“ (Matei 5, 18), „a păzit-o prin furtunile istoriei și a apărat-o prin Apostoli și urmașii acestora, arhierei, preoți, dascăli și părinți de Dumnezeu insuflați, cît și prin credincioșii Bisericii Lui, făcînd această dreaptă credință biruitoare asupra tuturor ereziarhilor. Ortodoxia a fost prigonită de împărații păgîni, dar sîngele martirilor căzuți pentru Hristos și pentru dreapta învățătură a Lui a așezat-o pe temelii de neclintit. Același sfîrșit l-au avut și frămîntările pricinuite Ortodoxiei de feluritele eresuri ivite în sînul ei, cu deosebire începînd din veacul al IV-lea și pînă în veacul al VIII-lea, frămîntări care au silit ierarhia Bisericii ca la primele șase soboare a toată lumea să stabilească dreapta credință cu privire la tot ceea ce privește pe Dumnezeu și legătura Sa cu omul, iar în soborul al șaptelea să precizeze — împotriva hulitorilor de icoane — învățătura ortodoxă despre cinstirea sfintelor icoane.

Atît de strălucite au fost aceste biruințe ale Ortodoxiei, încît patriarhul Ignatie și împărăteasa Teodora — apărătorii sfintelor icoane — hotărăsc la anul 843 ca prima Duminică din Postul Sfintelor Paști să fie prăznuită de Biserică în chip deosebit ca „Duminica Ortodoxiei“, în care Biserica dreptmăritoare să slăvească această biruință. Și nu putem să prăznuim această sărbătoare decît în măsura în care ne adunăm gîndurile și cumpănim cu înțelepciune înțelesul și importanța ei pentru noi cei de azi. Această sfîntă Duminică a Ortodoxiei este pentru noi pricină de îndoită bucurie duhovnicească.

Noi prăznuim și slăvim în această zi mai întîi biruințele Ortodoxiei ecumenice —adică biruința dreptei învățături creștine a Bisericii Răsăritului, aceea care nu s-a abătut de la descoperirea dumnezeiască statornicită de Mîntuitorul Iisus Hristos de la întemeierea Bisericii Sale și pînă acum —, împotriva ereticilor. Noi, astăzi, preaslăvim în psalmodii de tropare Biserica Răsăritului, ca fiind singura mărturisitoare și tălmăcitoare a dreptei credințe. Căci Biserică adevărată este numai aceea care stă în conglăsuire cu învățătura și rînduielile cuprinse în Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție și așezate de Sinoadele ecumenice, pentru care ea se și numește sobornicească, iar unde sînt nesocotite hotărîrile acestora — pe vremea cărora Biserica a fost una și nedespărțită —, acolo nu este Biserică adevărată, Biserică apostolească și sobornicească.

Într-un moment de mare tulburare a tuturor Apostolilor, Mîntuitorul a dat această dumnezeiască încredințare zicînd : „Eu sînt Calea, Adevărul și Viața. Nimeni nu vine la Tatăl Meu decît prin Mine“ (Ioan 14, 6). Această dumnezeiască încredințare este temelia Ortodoxiei ecumenice. În lumina acestei dumnezeiești încredințări Ortodoxia este :

Credința într-un singur Dumnezeu, închinat și mărit în Sfînta Treime, Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh, credința în întrupare, patima și moartea răscumpărătoare, în Învierea, în Înălțarea la cer și a doua venire a Domnului

Hristos ; credința în Duhul Sfînt Dumnezeu Sfințitorul, Care de la Tatăl purcede, credința în una, sfîntă, sobornicească și apostolească Biserică și în toate Sfintele ei Taine și predanii ; credința în Preacurata Fecioară Maria, în sfinții îngeri, prooroci, apostoli, mucenici și mărturisitori ; credința în sfintele lor icoane și moaște și în viața ce va să fie.

Ortodoxia este credința că sufletul Bisericii este Duhul Sfînt, iar Capul acesteia este Hristos și numai Hristos. Ea este credința că Învierea Domnului este piatra din capul unghiului a mîntuirii noastre. De aceea în centrul vieții duhovnicești ortodoxe se află bucuria Învierii Domnului, biruința vieții asupra morții, legată de așteptarea plină de nădejde a arătării împărăției lui Dumnezeu. Totul izvorăște în Ortodoxie din credința în Învierea Domnului. Așa se face că această credință s-a arătat în decursul zbuciumatei istorii a Bisericii Ortodoxe ca o putere de viață nețărmurită, care, de-a lungul timpului a născut bucuria de a suferi și de a pătimi pentru Hristos și învățătura Lui cea adevărată.

Ortodoxia mai este trăirea în viața noastră a poruncii poruncilor din Legea nouă : a poruncii iubirii față de oameni și de Dumnezeu. Biserica Ortodoxă a fost o permanentă mărturisitoare a acestei porunci în mijlocul popoarelor pe care ea le-a sfințit. Inima Ortodoxiei este iubirea, ceea ce a făcut ca în curgerea timpului ea să nu caute a impune cu silnicie, cu arme și cu foc, credința în Dumnezeul dragostei. Ortodoxia este credința în puterea iubirii și a păcii evanghelice în lume ; ea este credința că în Biserică se săvîrșește opera de rezidire în har și sfințenie a lumii, că în Biserică și numai în Biserică are loc lucrarea de mîntuire a credincioșilor Domnului, potrivit învățăturii Sfîntului Apostol Pavel care zice : „Iar voi sînteți trupul lui Hristos și mădulare (fiecare) în parte“ (I Corinteni 12, 27) și „Pentru că într-un Duh ne-am botezat noi toți, ca să fim un singur trup...“ (12, 13). În Ortodoxie darul de a nu rătăci în credință îl are numai Biserica întreagă, legată prin iubirea dintre toți cei ce o alcătuiesc — ierarhia și poporul credincios, Biserica sobornicească care singura este din cer și păstrătoare a Cuvîntului lui Dumnezeu însuși. Iar în Ortodoxie adevărurile de credință și curăția rînduielilor bisericești sînt încredințate spre pază atît ierarhiei cît și tuturor credincioșilor, căci toți fac parte din trupul mistic al lui Hristos.

Ortodoxia învață că cel care vrea să se împărtășească de împărăția lui Hristos și de viața cea veșnică, trebuie să moară păcatului cu Hristos și să învie cu Acesta la o viață nouă în har, pentru a-L mărturisi pe Hristos prin viață și existență. Ea învață că fără pocăință, fără rugăciune, fără străduanie în lupta împotriva păcatului, fără ajutorul harului dumnezeiesc ce se revarsă asupra omului prin Sfintele Taine și mai ales fără iubirea față de oameni, nu e nici biruință, nici mîntuire, nici parte la nemurire.

Iată, iubiți credincioși, ce comoară de adevăruri dumnezeiești mîntuitoare ne-a păstrat Biserica Ortodoxă. Și de aceea se cuvine ca astăzi, cînd prăznuim Duminica Ortodoxiei, să ne bucurăm și să mulțumim lui Dumnezeu, că ne-a învrednicit să mărturisim aceeași credință și să păzim aceeași rînduială ca și Biserica apostolească și sobornicească cea una nedespărțită din cele opt veacuri de la început.

Dar noi mai avem astăzi și altă pricină de bucurie și de creștinească prăznuire a Duminicii Ortodoxiei. Se cunoaște că Biserica Ortodoxă a crescut și a educat de la naștere sufletul poporului nostru. Ea a suferit veacuri de-a rîndul lîngă poporul nostru obidit, stînd împreună cu el pentru a-i da lumina de carte, pentru a-i da mîngîiere în cumplitele bejenii ce au trecut peste capul lui în decursul istoriei și pentru a-i întări nădejdea într-un viitor mai bun. De aceea, profund atașat cu întreaga sa ființă de credința lui ortodoxă, poporul nostru a dat atîtea dovezi de trăirea acestei credințe încît el a identificat Ortodoxia cu propria sa ființă. De multe ori el a fost pus în grea cumpănă de vifornițele istoriei ce îi amenințau această ființă. Dar aceasta n-a putut fi clătinată, căci ea a avut o sfîntă, curată și binecuvîntată ocrotitoare : Ortodoxia, dreapta lui credință. Veacuri de-a rîndul ea, și numai ea, a fost păzitoarea sfîntului tezaur al sufletului românesc. De aceea, în apărarea acestei Ortodoxii, poporului nostru nu i-au lipsit nici martirii și nici mărturisitorii. Voievozi, ierarhi, preoți, cuvioși, cuvioase și nenumărați credincioși, știuți doar de Dumnezeu, au susținut și apărat în vîltorile istoriei, uneori chiar cu prețul vieții lor, „legea“ ortodoxă.

Sărbătorim astăzi, în fața sfintelor noastre altare, Praznicul Ortodoxiei,

sărbătoarea biruințelor dreptei credințe în lume în cele dintîi opt veacuri creștine. Este aceasta o zi de bucurie și de slavă, zi de lumină și de preamărire. Este ziua pe care a făcut-o Domnul ca să ne aducem aminte cu respect de chipurile acelora care s-au lăsat zidiți, ca și soția meșterului Manole, la temeliile neamului nostru și ale Ortodoxiei, pentru a le înălța mărețe și biruitoare peste vîltorile istoriei.

Mari și minunate sînt figurile celor care au înfruntat pentru mărturisirea dreptei credințe viclenia ereziarhilor și tirania împăraților păgîni. De aceea temeiul neclintit al praznicului de astăzi ei sînt. Ei sînt de față aici cu duhul în fața acestui sfînt altar, toți mărturisitorii dreptei credințe. Toți cei care au mărturisit pe Hristos și au depus mărturie cu mintea, cu cuvîntul, cu scrisul, cu viața pentru adevărul Ortodoxiei, toți cei în care Ortodoxia s-a întrupat ca într-un templu însuflețit de Duhul Sfînt s-au adunat nevăzuți ca într-un sobor a toată lumea sub cupola acestei sfinte biserici. Îi văd duhovnicește strînși la rugă împreună cu noi : mari ierarhi care s-au nevoit în a păstra curată învățătura Domnului, împărații și voievozii noștri, apărătorii și ocrotitorii Ortodoxiei, înconjurați de slava pe care au binemeritat-o de la Domnul. Văd venind, pentru a îngenunchea la rugăciune, pe marii mărturisitori ai Ortodoxiei de pretutindenea. În fruntea lor pășește smerit Brîncoveanu Constantin înconjurat de ceata mucenicească a copiilor săi, care și-au dat viața întru mărturisirea credinței ortodoxe.

Iată că se arată și ceata îngerilor în trup, soborul monahilor, cei care au făcut mai ales ca Ortodoxia să fie biruitoare în lume. În fruntea lor păsesc încet, ca într-o grandioasă procesiune mănăstirească cu mîinile încrucișate spre rugă, soborul călugărilor mănăstirilor ardelene, ocupate de tunul vrăjmașilor Ortodoxiei românești. Ei cer fierbinte ajutorul și binecuvîntarea lui Dumnezeu pe seama noastră, a celor care le cinstim în acest praznic mare al Ortodoxiei faptele și memoria lor de apărători ai legii noastre strămoșești. Dar văd duhovnicește că se întunecă zarea de mulțimi nesfîrșite ce vin la această sărbătoare. Ce să fie oare ? Sînt mulțimile mari de români iobagi, mucenicițți pe acest pămînt strămoșesc pentru apărarea credinței și a libertății sufletești, care au trecut din această lume cu cinste, apărînd Ortodoxia. Vin și ei la rugă conduși fiind de Ilie Iorest, Visarion Sarai, Sofronie de la Cioara și Oprea Nicolae — sfinți ai Ortodoxiei — vin asemenea unui val puternic împins de istoria veacurilor trecute spre a vedea că ceea ce ei au semănat, a rodit peste veacuri ; vin să vadă minunea lui Dumnezeu și răsplătirea suferințelor lor ; vin să vadă cum știu urmașii lor să le cinstească jertfelnicia.

Așadar, iubiți credincioși, cei scumpi ai noștri, sînt de față astăzi în fața acestui Sfînt Altar ; toți au venit ca să ne împărtășim de bucuria Ortodoxiei și să-I mulțumim lui Dumnezeu, după cuviință, pentru tot ceea ce a făcut și ne-a dat nouă prin învățătura sfîntă a Ortodoxiei. Dumnezeule mare, cum să ne arătăm vrednici de toată bunătatea Ta ?

Ne arătăm vrednici rugîndu-L ca să ne dea putere să urmăm și noi pe înaintașii noștri, prezenți cu duhul la această sărbătoare. Să-i urmăm în credincioșia noastră față de neamul și Biserica noastră Ortodoxă, să privim cu luare-aminte cum și-au încheiat ei viața și să le urmăm credința cum ne poruncește Apostolul Pavel. Să rămînem statornici în credința sfintei noastre Biserici Ortodoxe în slujba căreia să punem toată fapta noastră cea bună, căci ea singură este adevărata Biserică, una, sfîntă, sobornicească și apostolească, întru care ne vom învrednici și noi de viața cea veșnică.

Să ne legăm prin iubire și jertfă de Biserica Ortodoxă, la icoanele căreia n-au pregetat a-și pleca genunchii, pentru închinare smerită către bunul Dumnezeu, părinții, moșii și strămoșii noștri. Și să nu uităm că aceștia ne-au lăsat, ca o datorie sfîntă nu numai păzirea învățăturii celei adevărate a Ortodoxiei, ci și porunca mare de a susține cu credincioșie Biserica și neamul nostru.

De aceea, iubiții mei frați, preamărind, astăzi, după cuviință, Ortodoxia, noi trebuie să ne mărturisim recunoștința pentru tot ceea ce a săvîrșit și săvîrșește pentru nevoile veșnice ale sufletului nostru Biserica Ortodoxă și să luăm hotărîrea sfîntă de a fi ascultători poruncilor ei, învățăturilor ei și chemărilor ei, pentru ca Biserica să-și poată face lucrarea ei mîntuitoare cu care a încredințat-o Mîntuitorul în mijlocul lumii acesteia pînă la sfîrșitul veacurilor. Amin.

Pr. C. GRIGORAȘ

LA VINEREA CEA MARE

În această zi a Cinstitelor și Înfricoșatelor Patimi ale Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Sfînta Biserică îmbracă veșmînt de doliu, de tristă și dureroasă amintire. Iar noi credincioșii creștini niciodată nu ne simțim mai mult vinovăția păcatelor ca în această zi, cînd prin fața ochilor noștri se perindă întreaga istorie a vieții pămîntești a Domnului și îndeosebi cele petrecute cu El, acum aproape 2000 de ani, batjocurile, patimile, răstignirea și moartea. Pentru că, deși toate acestea au avut loc într-un anumit timp și au fost săvîrșite de anumiți oameni, nimeni din noi nu se poate dezvinovăți de ele, întrucît Fiul lui Dumnezeu S-a pogorît din cer, S-a întrupat și a pătimit nu numai pentru poporul Israel și păcatele lui, ci pentru păcatele tuturor oamenilor din toate timpurile și locurile. Așa încît, simțurile noastre nu pot și nu trebuie să rămînă indiferente în fața fărădelegii, răutății și nedreptății celor de atunci. Noțiunea însăși se împotrivește tuturor acelora.

De aceea, însoțindu-L pe Domnul pe ultimul drum al vieții Sale pămîntești ne mîhnim de răutatea și fărădelegea omenească.

Iată-ne în grădina Ghetsimani. Aici, văzînd fapta ucenicului trădător, simțim rușinea și vina păcatului și, dezaprobîndu-l, zicem sufletului nostru: „Fugi de sufletul nesățios, cel ce a îndrăznit unele ca acestea asupra Învățătorului...“ (Troparul „Cînd slăviții ucenici...“).

Suferim alături de Dumnezeiescul Învățător împreunîndu-ne gîndul cu imnograful, care mustrîndu-l pe ucenicul nerecunoscător, îi zice: „De ce te-ai făcut, Iudo, vînzător Mîntuitorului? Au doară te-a despărțit din ceata Apostolilor...? Au doară cinînd împreună cu ceilalți pe tine te-a alungat de la masă? Au doară picioarele celorlalți le-a spălat, iar pe ale tale nu le-a băgat în seamă? O! De cît bine te-ai făcut uitător!“ (Sedelna, glasul al 7-lea).

În grădina Ghetsimani Domnul suferă sub povara păcatelor întregii omeniri, își pleacă genunchii și exclamă: „Întristat este sufletul Meu pînă la moarte“ (Matei 26, 38). Se roagă Tatălui ceresc, zicînd: „Părintele Meu, de este cu putință, treacă de la Mine paharul acesta!“ (Matei 26, 39). Este greu să suporți chiar și chinurile și povara unui singur păcat. Dar atunci cînd păcatele sînt mai multe decît nisipul mării? Asupra Domnului planau în acele clipe păcatele tuturor oamenilor din toate veacurile. De aceea îngrozitoare sînt chinurile și torturile sufletești venite asupra Sa în Ghetsimani.

Îl însoțim pe Domnul și pe drumul de judecată, pînă la Pilat, apoi la Ana și Caiafa, unde sufletul nostru, însetat după adevăr și dreptate, așteaptă ca aici acesta să triumfe. Dar în locul adevărului auzim strigătele mulțimilor înfuriate: „Să fie răstignit!“ (Matei 27, 22-23); „Sîngele Lui asupra noastră și asupra copiilor noștri!“ (Matei 27, 25). În locul dreptății vedem biruind minciuna și răutatea, vedem pe Iisus biciuit, îmbrăcat într-o hlamidă roșie și pe cap cu o cunună de spini, batjocorit și dat spre răstignire.

Suferim apoi împreună cu Domnul alături de Simon Cirineanul pe drumul ce urcă spre Golgota, sub povara Crucii.

Nu există o privelițte mai copleșitoare decît aceasta, văzînd pe Iisus Hristos părăsit pînă și de ucenicii Săi, ducîndu-și Crucea pe Golgota în defăimările și rîsetele mulțimilor, încununat cu coroană de spini, ca apoi să fie răstignit între doi tîlhari. Aici, pe Golgota, patimile Sale trupești și sufletești ating apogeul. Îl vedem părăsit pentru o clipă chiar și de Părintele Său cel ceresc: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?“ (Matei 27, 46).

Aici pe Golgota, în chinurile Crucii, Mîntuitorul a suferit cel mai mult, dar tot aici și-a arătat mai mult ca oriunde și oricînd iubirea Sa de oameni. Știm că întreaga viață a Domnului Iisus Hristos, de la naștere și pînă la moarte, este închinată răscumpărării neamului omenesc de sub blestemul păcatului. Dar numai aici, pe Golgota, pe lemnul Crucii, s-au auzit din gura Pătimitorului cuvintele: „Săvîrșitu-s-a“ (Ioan 19, 30). Aici, orice om, oricît de împietrit la inimă ar fi, poate cunoaște și trebuie să înțeleagă nemărginirea iubirii de oameni a lui Dumnezeu. Căci nu există om străin de iubirea lui Dumnezeu. Și n-a existat om pe care Fiul lui Dumnezeu, Mîntuitorul lu-

mii, să nu fi vrut să-l apropie de Sine, să-l încălzească cu dragostea Sa, să-l mîntuiască ca un milostiv şi iubitor de oameni.

Domnul era urît, dispreţuit şi prigonit de contemporanii Săi. Nevinovat fiind, totuşi, L-au răstignit. Ura şi răutatea oamenilor nu-L părăsesc nici pe Cruce. Cei din jur Îl batjocoresc. La nemărginita Sa iubire de oameni, I se răspunde cu răutate. Dar nu există o putere o răutăţii omeneşti care să-I încovoaie fermitatea hotărîrii Sale de a lua, aici pe Golgota, paharul suferinţelor pînă la sfîrşit, revărsînd, astfel, asupra tuturor, chiar şi asupra celor mai înverşunaţi duşmani ai Săi, rîuri nesfîrşite de iubire: „Părinte, iartă-le lor, că nu ştiu ce fac!" (Luca 23, 34).

Invidia, răutatea, mîndria, păcatele oamenilor pironesc pe Cruce pe Cel fără de păcat, pe Fiul lui Dumnezeu. Creatura se ridică împotriva Creatorului. Omul, purtător al chipului lui Dumnezeu, căzut sub stăpînirea întunericului, se face ucigaş de Dumnezeu! Ne înspăimîntăm la vederea sîngelui Său.

În acea zi, mîna celor fărădelege nu tremură, atunci cînd pironeşte prea curatele Sale mîini şi picioare, ochii lor orbiţi de zavistie nu văd curgînd cel mai sfînt sînge din coasta Dumnezeiescului Pătimitor. Natura, însă, se cutremură de răutatea ucigaşilor, soarele se întunecă, pămîntul se clătină, iar catapeteasma bisericii se rupe în două.

Dar noi creştinii de astăzi, venind la biserică în această mare şi sfîntă zi şi participînd la dumnezeiasca slujbă a Patimilor Domnului, privind la Sfînta Cruce, la Chipul Pătimitorului, atît de blînd „împodobit, după cum spune psalmistul, cu frumuseţea mai mult decît fiii oamenilor" (Psalmul 44, 3), privind la gura şi la ochii Săi închişi, la ranele mîntuitoare, nu ne întrebăm: Oare nu pentru noi s-au închis aceşti ochi, nu pentru noi a amuţit această gură? Şi de tot ceea ce s-a petrecut pe Golgota nu sîntem şi noi oare vinovaţi? Dumnezeul Pătimitor nu este victima răutăţii şi păcatelor noastre?

Este adevărat că noi, cei de astăzi, nu am fost acolo în Iudeea, în vechiul Ierusalim, atunci, în zilele vieţii pămînteşti a Mîntuitorului. Nici n-am făcut parte din mulţimile poporului care-L urmau, nu I-am văzut minunile şi nici nu I-am ascultat cuvîntul. Nu L-am întîmpinat cu „Osana" şi nici n-am strigat: „Răstigniţi-L, răstigniţi-L!". Dar nu înseamnă, cu toate acestea, că rămînem nevinovaţi de Patimile Sale, de înfricoşatul păcat al omorîrii Sale.

Ştim cu toţii, după mărturia proorocului Isaia, că „El a luat asupră-Şi durerile noastre şi cu suferinţele S-a împovărat. Şi noi Îl socoteam pedepsit, bătut şi chinuit de Dumnezeu. Dar El fusese străpuns pentru păcatele noastre şi zdrobit pentru fărădelegile noastre. El a fost pedepsit pentru mîntuirea noastră. Şi prin rănile Lui noi toţi ne-am vindecat..." (Isaia 53, 4-6).

Suferinţele Mîntuitorului deci nu pot fi izolate de păcatele oamenilor. Păcatele oamenilor sînt cauza suferinţelor, după cum orice suferinţă este consecinţa păcatului. Suferinţele sînt legate de păcatele oamenilor, din toate timpurile şi locurile. Conştiinţa însăşi, care totdeauna este dreaptă, mărturiseşte că rănile Domnului sînt pricinuite de păcatele omeneşti. Iar la toate acestea omul nu poate rămîne indiferent. Prin sîngele lui Hristos noi ne-am mîntuit. Iar „prin rănile Lui noi toţi ne-am vindecat" (Isaia 53, 5). Proorocul Isaia, supranumit, pe bună dreptate, evanghelistul Vechiului Testament, prin „voi toţi" înţelege atît omenirea dinainte de Hristos cît şi cea de după Hristos. Aşa încît, să luăm aminte că prin orice păcat pe care-l săvîrşim, noi înşine cu mîna noastră lovim peste obraz pe Mîntuitorul lumii, Îi punem pe cap coroană de spini, din nou Îl răstignim pe Cruce, Îi pironim mîinile şi picioarele, Îl luăm în rîs împreună cu fariseii şi cărturarii.

Jertfa Domnului este mereu actuală. Din rănile lui Hristos cel răstignit pururea ţîşneşte lumina nemuririi şi vieţii veşnice.

Prin păcatele noastre, prin faptele noastre cele rele noi participăm la omorîrea Fiului lui Dumnezeu cel întrupat. Şi aceasta nu este numai o deducţie a noastră, ci este povaţa directă a Apostolului, care spune că oamenii gustînd darul cel ceresc şi făcîndu-se părtaşi ai Duhului Sfînt (Evrei 6, 4) — şi cine dintre creştini nu s-a făcut părtaş Duhului Sfînt, cel puţin prin Taina Sfîntului Botez! — oamenii aceştia, zic, adică creştinii, căzînd de la viaţa cea sfîntă şi curată în întunericul necinstei „răstignesc loruşi, a doua oară, pe Fiul lui Dumnezeu şi-L fac batjocură" (Evrei 6, 4-6).

Știind acestea vom recunoaște că nu există om care, cu sufletul curat și conștiința împăcată, privind la chipul Pătimitorului, să poată spune: „Nevinovat sînt de sîngele Dreptului acestuia“ (Matei 27, 24). Cuvintele acestea, de îndreptățire, au fost spuse cîndva de Pilat, dîndu-L pe Domnul la judecată. Dar ele au fost goale, lipsite de adevăr și așa rămîn pentru oricine îndrăznește să le rostească.

Conștiința noastră judecă drept, fără părtinire, ori de cîte ori încercăm să distingem binele de rău, fapta bună de păcat. La această judecată a ei stă de față, în chip nevăzut, Domnul Însuși, ca oarecînd la judecata lui Pilat. El așteaptă cu îndelunga Sa răbdare de la fiecare dintre noi sentința. Iar noi putem rămîne neclintiți, tari în împlinirea voii Sale dumnezeiești și credincioși adevărului Sfintei Evanghelii, împlinind astfel, în numele Domnului, un act al dreptății, ori înclinați și stăpîniți de povara păcatelor ca să-L osîndim din nou la patimile Crucii.

Da, este adevărat că după răstignirea și moartea Domnului a amuțit glasul Său dumnezeiesc, usturător pentru toți cei care-L urîseră, dar plin de nădejde pentru ucenicii Săi. Și totuși, dacă pecetea morții a închis gura Domnului, glasul Său dumnezeiesc chiar și după aceasta răsună încă cu o putere neîngrădită în conștiința oamenilor și chiar a dușmanilor Săi. Cea dintîi conștiință trezită de acest glas este a ucenicului trădător: „Atunci Iuda, cel ce L-a vîndut, văzînd că a fost osîndit la moarte, s-a căit și a adus înapoi arhiereilor și bătrînilor cei treizeci de arginți, zicînd: „Am greșit vînzînd sîngele nevinovat... și aruncînd arginții în templu, a plecat și, ducîndu-se, s-a spînzurat“ (Matei 27, 3-5).

Glasul Său răsună apoi în conștiința celor doi ucenici apropiați, Iosif și Nicodim, care disprețuind orice teamă merg la Pilat și-i cer trupul lui Iisus ca să-L îngroape. Același glas răsună în conștiința sutașului roman, care deși nu cunoscuse încă pe Adevăratul Dumnezeu și care aflat acum pe Golgota și înfiorat de ceea ce văzuse, exclamă: „Cu adevărat Omul acesta era Fiul lui Dumnezeu!“ (Marcu 15, 39).

Dar noi auzim acest glas al lui Dumnezeu în conștiința noastră? Știm cu toții că menirea Cuvîntului lui Dumnezeu este de a trezi conștiințele oamenilor din somnul păcatului și al nepăsării.

Este oare cu putință, mai cu seamă în aceste zile, cînd acest Cuvînt al lui Dumnezeu, ascultat atît de mult la sfintele slujbe de fiecare dintre noi, să nu ne frămînte ființa noastră, să nu ne condamne înaintea dreptății lui Dumnezeu, atunci cînd prin răutatea și viclenia noastră înjosim această dreptate?

Orice păcat al nostru, orice nedreptate din partea noastră îndreptată împotriva aproapelui care pătează conștiința este tot o participare la actul inumanității acelora care L-au răstignit pe Domnul, supunîndu-L chinurilor și morții. De aceea, de la durerile Crucii Domnului, de la suferințele Sale, să ne întoarcem cu gîndul și inima mai cu seamă la viața noastră împovărată de tot felul de păcate. Este creștinește și firesc să ne înfiorăm de durerile Crucii și patimilor Domnului, dar este ideal și cu atît mai mult creștinește să ne pătrundem de propriile noastre păcate, motivul adevărat al tuturor durerilor și suferințelor.

În drumul spre Golgota, sub calvarul Crucii, Mîntuitorul Iisus Hristos nu S-a mulțumit, din partea celor care-L urmau și-L plîngeau, numai cu compasiunea lor. Gîndul divinului Învățător s-a îndreptat îndeosebi la tragedia păcatului în sine, motivul compasiunii. De aceea le poruncește să nu-L plîngă pe El, ci păcatele lor: „Fiice ale Ierusalimului, nu Mă plîngeți pe Mine, ci pe voi plîngeți-vă și pe copiii voștri“ (Luca 23, 28).

Să fim dar cu luare-aminte la cele spuse, înlăturînd orice nerecunoștință față de Izbăvitorul sufletelor noastre, ca apropiindu-ne de Sfînta Sa Cruce să I ne închinăm, să sărutăm cu multă evlavie și frică de Dumnezeu rănile Sale preacurate și mîntuitoare, știind că Hristos Domnul nostru și astăzi suferă din pricina nedreptăților noastre, iar prin fărădelegile noastre noi Îl răstignim din nou pe Cruce.

Aici, în fața Sfintei Sale Cruci, în aceste clipe, se cade mai mult ca oricînd, să urîm păcatul și să ne întrebăm conștiința noastră, în rîndul cui ne va pune, după faptele săvîrșite. Sîntem noi oare în rîndul acelora care au suferit împreună cu Domnul, cu Sfîntul Evanghelist Ioan, cu toți Sfinții Apostoli și ucenici ai Domnului, cu Simon Cirineanul, Iosif și Nicodim, cu

femeile mironosițe ? Sîntem apropiați și devotați lui prin credința, viața și faptele noastre ? Ori sîntem în rîndul lui Iuda, prin fățărnicia noastră, a lui Caiafa, Irod sau Pilat, prin răutatea, perfidia sau nepăsarea noastră ?

Să-i aducem Domnului în dar lacrimi de pocăință și suspinuri de rugăciuni pentru neascultarea și păcatele noastre, întocmai mirului celui de mult preț al femeilor mironosițe, pentru ca iubirea lui Dumnezeu, care nu cunoaște margini și este atotputernică și întocmai focului care arde și nimicește toată necurăția, să ne dea putere de îndreptare. Să ne dea hotărîrea fermă spre a răspunde la iubirea Sa cu credință fierbinte și dăruire totală.

Iar acum să ne oprim din nou privirile asupra Mîntuitorului lumii, Care stă răstignit pe Sfînta Cruce, Care se află înaintea noastră în mijlocul bisericii, pentru plecăciune și sărutare, și să ne întrebăm fiecare : „Iisuse al meu, Răscumpărătorul meu, este drept ca Tu să fii pironit pe Cruce și eu să mă tăvălesc în noroiul păcatelor ? Tu să porți cununa de spini și eu să am atîtea gînduri rele în minte ? Tu să ai rană deschisă în coastă și eu să țin în inimă ură veșnică împotriva aproapelui meu ?... Eu trebuia să port o astfel de cruce! Eu să primesc atîtea patimi ! Eu să rabd o astfel de moarte ! Dar dacă nu pot să mor pentru Tine, cel puțin să mă pocăiesc ; dacă nu pot să-mi vărs sîngele, să vărs cel puțin lacrimi...“ (Ilie Miniat, *Predică la Vinerea cea Mare).*

Așa gîndind și simțind, cu inimile pline de durere și evlavie, după creștinescul nostru obicei, să-I împletim pe coroana Sa de spini în semn de recunoștință cele mai gingașe și frumoase flori ale primăverii, dar, o dată cu acestea, să-I aducem în dar și florile sufletului nostru, florile blîndeții, ale curăției, înmiresmate și de pietatea creștină, florile iubirii, ale dăruirii și a tot ceea ce ar putea crește mai curat și frumos în ființa noastră.

Astfel, vom putea întîmpina cu vrednicie și dreptate Praznicul cel luminos al Învierii lui Hristos, ca fii ai luminii, fii ai iubirii lui Dumnezeu. Și așa ne vom împărtăși din izvorul vieții și nemuririi în ziua cea neînserată a Împărăției lui Hristos. Amin.

Pr. I. L. BĂJĂU

LA ZIUA A III-A DE PAȘTI

„Iar ochii lor erau ţinuţi ca să nu-L cunoască“

(Luca 24, 16)

Aceste cuvinte pun la grea încercare mintea omenească, se cere din partea ei o mare forțare ca, prin meditație, să poată să pătrundă tîlcul lor adînc. Ce a vrut Sfîntul Evanghelist Luca să exprime prin ele ? O stare psihologică a Apostolilor ? Un eveniment ce întrecea puterea de înțelegere a minții, lăsînd ca fiecare să cugete ?

Cîte întrebări nu deșteaptă aceste cuvinte pentru mintea omenească de la înțelesul cel mai simplu de exprimare a unei idei pînă la descoperirea că în aceste cuvinte este formulat un adevăr suprafiresc, transcendent, un mister.

Prima și cea mai firească întrebare ce se impune minții : cum se face că Apostolii, care au convieţuit cu Mîntuitorul timp de trei ani, zi de zi, numai după trei zile s-a șters din memoria lor figura Mîntuitorului, de nu-L mai cunoșteau ? Cum, cînd chipuri și imagini imprimate în memorie, încă din fragedă copilărie, se păstrează și revin, după ani, cu putere și devin un substrat sufletesc puternic ?

Cum putea Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan, care a stat la Cina cea de Taină rezemat la pieptul Mîntuitorului, cunoscut ca ucenicul cel iubit și singurul dintre Sfinții Apostoli care nu L-a părăsit și a stat lîngă crucea Sa și s-a învrednicit să audă și să înscrie în Evanghelia sa ultimele cuvinte și să vadă sfîrșitul Învățătorului său, ca la arătarea Mîntuitorului înviat să creadă împreună cu ceilalți Apostoli că vede un Duh ?

Cum putea Maria Magdalena, care, împreună cu Maica Domnului, a vegheat neîntrerupt lîngă cruce, la mormînt, să nu-L cunoască, crezînd că-i grădinarul ?

Un singur înțeles au aceste cuvinte, în ele Sfîntul Evanghelist Luca a exprimat un adevăr supranatural etern — o dogmă fundamentală a creștinismului — ce trebuia să fie propoveduit. Pentru exprimarea lui, pentru că în imensitatea și profunzimea lui nu putea fi redat în amănunțime, l-a exprimat simplu fără a știrbi importanța și deplinătatea lui : „Ochii lor se țineau să nu-L cunoască". Așa după cum, pe Muntele Taborului, celor trei Apostoli, Petru, Iacob și Ioan, li s-a descoperit același adevăr suprafiresc „Schimbarea la Față" a Mîntuitorului, într-o lumină ce nu putea fi suportată de ochii trupești, Petru s-a mărginit să-l exprime : „Doamne bine era nouă de a fi aici !".

În cuvinte este cuprinsă învățătura, iar prin tălmăcirea lor se descoperă și se împărtășește oamenilor. Sfîntul Vasile cel Mare spune : „Cum vor ști oamenii, dacă nu este cine să-i învețe ?".

Deci explicarea cuvintelor Sfintei Scripturi este o datorie cu scop înalt, învățarea oamenilor.

În cuvintele Sfîntului Apostol Petru și ale Sfîntului Evanghelist Luca se cuprinde și se descoperă unul și același adevăr, lui Petru, ca premergător și prevenitor ca la vremea hotărîtă să creadă și să nu se îndoiască, iar prin Sfîntul Evanghelist Luca înfăptuirea lui.

Adevărul la cei doi este : „Îndumnezeirea firii omenești în Iisus Cuvîntul" despre care voi vorbi astăzi.

A predica despre îndumnezeirea firii omenești a Mîntuitorului înseamnă a păși pe o cale anevoioasă a unei meditații de clipă cu clipă a cunoașterii, a pătrunderii în relațiile dogmelor, adică a învățăturilor fundamentale creștine, care sînt însăși ființa creștinismului și a nu ieși din consensul universal al Bisericii, adică a nu te abate de la învățătura stabilită de Biserică.

Dogmele, în ființa (esența) lor conțin adevăruri supranaturale revelate oamenilor de Dumnezeu. Deși mai presus de înțelegerea minții omenești, totuși mintea omenească s-a încumetat a și le explica și a și le impropria, iar unele minți au greșit, și cînd aceste minți au încercat să cîștige adepți, atunci Sfinții Părinți, în soboare locale — adică adunări de episcopi — dar mai ales în cele ecumenice, adică a toată lumea, au combătut erorile și au statornicit dogmele, ca adevăruri fundamentale și obligatorii pentru toți creștinii și condiție absolut necesară pentru mîntuire.

Dogma (învățătura) îndumnezeirii firii omenești a Mîntuitorului stă în strînsă legătură și este consecință a dogmei: „Despre cele două firi, divină și umană, în ipostasul Iisus-Cuvîntul".

Dogma despre cele două firi, dumnezeiască și umană, în persoana Fiului lui Dumnezeu, stă la temelia întregii opere de mîntuire a omului. Cum firea dumnezeiască în Sine este nepătimitoare, ea a primit, și-a asociat firea omenească spre a putea aduce jertfa sîngeroasă, ca preț pentru spălarea culpei lui Adam și Eva, ea intră în planul de mîntuire din veci conceput de Dumnezeu.

Atotștiința lui Dumnezeu, încă înainte de crearea primilor oameni, a știut că vor cădea în ispită și a conceput și planul de mîntuire a lor. Cît despre o grațiere, ce Dumnezeu ar fi putut-o da, n-a putut fi posibilă, căci chiar din momentul călcării poruncii lui Dumnezeu, pervertirea firii lui Adam și Eva s-a produs, întru atît s-a deteriorat firea lor, că nici n-au cerut grațierea. Adam atribuie vinovăția Evei, iar Eva șarpelui, în locul smereniei intra semeția. O grațiere ar fi fost o modificare a planului de mîntuire din veci conceput de Dumnezeu în baza Atotștiinței Sale, care prevedea opera de mîntuire ca activitate proprie a Fiului, iar hotărîrile dumnezeiești sînt adevăruri supranaturale ce în sine sînt imutabile și neschimbătoare.

Epoca confruntării între adevăr și eroare a fost cea mai importantă

din întreaga istorie a Bisericii creștine, numită epoca de aur, a celor mai iluștri Sfinți Părinți, cînd Răsăritul și Apusul s-au înfrățit în afirmarea adevărului absolut. Sfinții Părinți, cît și făuritorii erorilor, erau oamenii eruditi formați în cele două școli teologice-filosofice din Alexandria și Antiohia.

Atît au zguduit aceste erori unitatea de credință și liniștea spirituală, încît, pentru curmarea răului, și-au dat concursul nu numai Sfinții Părinți, ci și unii împărați bizantini, fie în persoană sau prin miniștrii lor imperiali.

La baza acestor abateri de la adevăr au fost ca puncte de plecare: negarea uneia sau ambelor firi în Iisus Hristos; separarea lor în așa măsură că în Hristos ar fi două persoane, una divină și una umană; absorbirea firii umane de firea divină în Iisus Hristos, sau, în sfîrșit, se admiteau două firi — una divină și una umană, dar numai o singură voie — cea divină.

Sfinții Părinți, adunați în Sfintele Sinoade sub inspirația Sfîntului Duh, le-au combătut și au statornicit adevărul:

a. Contra negării firii divine în Iisus Hristos, că nu ar fi de o ființă cu Tatăl, ci cea mai perfectă și prima creatură, eroarea lui Arie, s-a combătut la Sinodul I de la Niceea, 325. S-a stabilit deofiinţimea Fiului cu Tatăl.

b. Contra separării celor două firi în Iisus Hristos și negarea Sfintei Fecioara Maria ca Născătoare de Dumnezeu, de Nestorie, s-a pronunțat Sinodul al III-lea din Efes, la 431.

c. Contra absorbirii firii umane de firea divină în Iisus Hristos, eroarea lui Eutihie, s-a pronunțat Sinodul al IV-lea, Calcedon-451.

d. Contra erorii că în Iisus Hristos voința umană a fost absorbită de voința divină, că în Iisus Hristos ar fi numai o singură voie — cea divină — s-a combătut de Sinodul VI ecumenic (680-681) din Constantinopole.

În acest fel, Sfîntul Sinod și-a încheiat cea mai importantă parte a învățăturii creștine statornicindu-se Dogma Hristologică: „În Iisus Hristos sînt două firi, precum și două voințe, unite între sine neîmpărțit și neschimbat, nedespărțit și neamestecat; dar voia umană și lucrarea umană sînt subordonate cu totul voii divine și lucrării divine".

Din această dogmă stabilită de Sinodul VI ecumenic: „Despre minunea cea ipostatică a naturii dumnezeiești și omenești într-un mod neamestecat, neprefăcut sau neschimbat, neîmpărțit și nedespărțit în Iisus Hristos", răsar unele adevăruri de credință, consecințe naturale și necesare ale acestei uniri:

1.Comuniunea intimă a proprietăților ambelor naturi în Iisus Hristos, cea dumnezeiască și cea umană (Sfîntul Ioan Damaschin).

2. Ca dogmă și adevăr de credință formula exprimată de Sinodul VI ecumenic este învățătura despre îndumnezeirea naturii omenești în Iisus Hristos.

Pentru a nu cădea în rătăcire să ne ținem de învățătura Sfinților Părinți, cum trebuie să înțelegem îndumnezeirea firii omenești în Iisus Hristos. Prin îndumnezeirea firii omenești în Iisus Hristos trebuie să se înțeleagă nu o schimbare a ei, ci ea fiind unită ipostatic cu cea dumnezeiască, s-a făcut părtașă de Dumnezeirea Fiului și s-a ridicat la treapta cea mai înaltă a perfecțiunii.

Ca ultimă consecință a uniunii celor două naturi divină și umană în Iisus Hristos este dogma adorării ce i se cuvine adevăratului Dumnezeu-Om, atît după dumnezeire, cît și după omenire, nu separîndu-se, ci ambele se adoră ca una (Sinodul VII ecumenic).

În întrebarea pe care Mîntuitorul o pune celor doi Apostoli pe calea spre Emaus pare a fi vorba despre îndumnezeirea firii Sale umane, cauza care-L făcea de nerecunoscut: „Nu trebuia oare ca Hristos să pătimească acestea și să intre întru slava Sa?" (Luca 24, 26). Este lucru vădit că Mîntuitorul nu vorbește despre slava Sa după firea Sa dumnezeiască, ci despre slava Sa după firea Sa omenească, mai ales după Învierea Sa, cauză a unei noi înfățișări a Sa.

Îndumnezeirea firii umane în Iisus Hristos are loc chiar în momentul concepției Fiului lui Dumnezeu în Sfînta Fecioara Maria; iar desigur, după Patimile Sale, în actul Învierii, această îndumnezeire vădit îmbracă (firea) corpul Mîntuitorului ca un veșmînt inseparabil.

Această îndumnezeire a firii umane în Iisus Hristos primii au văzut-o străjerii romani ce străjuiau mormîntul sigilat și fără a fi luate peceţile, prin lespedea de piatră, ei văd cum Se ridică întru slavă Cel ce a fost pus în mormînt, iar ei au fost garda de onoare a Aceluia, cum Pilat a scris pe cruce, „Iisus Nazarineanul Împăratul Iudeilor"; acum acest împărat biruitor (al morţii) vine să-și ia tronul Părintelui său David și să împărățească în veci, în împărăția Sa fără de sfîrșit". Acum s-a împlinit ceea ce Iisus a spus lui Pilat : „Împărăția mea nu este din lumea aceasta".

În fața alcestei minuni ei cad de groază ca niște morți și nu cînd îngerul se pogoară să răstoarne piatra, după actul Învierii. Întru această slavă a firii Sale umane Hristos Se arăta Apostolilor prin ușile încuiate, și această slavă ei o atribuie unui duh. Tot în această slavă (îndumnezeire) Se arată și Mariei Magdalena la mormînt și celor doi Apostoli pe calea spre Emaus. Cu firea Sa umană îndumnezeită, Se va înălța la cer și tot așa va veni la Judecata de apoi. Firea umană a lui Hristos îndumnezeită rămîne neseparată de firea Sa dumnezeiască și ca Fiu al lui Dumnezeu stă de-a dreapta Tatălui.

Grija Mîntuitorului era de a convinge pe Apostoli nu numai despre Învierea Sa din morţi — actul culminant al mîntuirii —, dar că și corpul pe care ei l-au văzut trei ani zi de zi, pe care ei acum nu-l recunosc, este același corp înviat, cu care a pătimit și prin patima și Învierea Sa este slăvit (îndumnezeit). Mîntuitorul nu S-a înălțat la cer pînă ce nu a avut certitudinea că Apostolii recunosc, în acest corp, corpul real al Învățătorului lor ; trebuia o mărturisire a Apostolilor.

Intrarea prin ușile încuiate, apariția și dispariția Mîntuitorului pe neașteptate, puteau ușor pune pe Apostoli la grea încurcătură. Puteau crede că Mîntuitorul, prin Învierea Sa, a luat alt corp spiritualizat (eteric), cum chiar credeau că văd un duh — ceva imperial.

Mîntuitorul procedează într-un mod cu totul realist, chemînd pe Apostoli să-I pipăie ranele Sale, locul cuielor, iar pe Toma cel mai zabavnic a crede îl cheamă să-și pună mîna pe coasta Sa. Toma face prima mărturisire a recunoașterii corpului real și slăvit al Mîntuitorului și în același timp o adorare a ambelor firi : „Domnul meu, și Dumnezeul meu".

Maria Magdalena îi recunoaște glasul : „Învățătorule !". Celor doi Apostoli, pe calea spre Emaus, le tîlcuiește Scripturile despre Sine, cu scopul de a-i face să mediteze despre cele întîmplate.

Mîntuitorul, spre convingerea lor, avea să le aducă argumentul cel mai puternic, cel harismatic al frîngerii pîinii, cînd a rămas cu ei să cineze : „Și luînd pîinea a binecuvîntat-o". Acel care le-a tîlcuit pe cale Scripturile este Acela ce Și-a dat corpul mîncare și sîngele Său băutură : „Luați, mîncați, acesta este Trupul Meu... beți dintru aceasta toți, acesta este Sîngele Meu". A fost cel mai puternic argument, i-a răscolit sufletește, acesta era semnul de a se recunoaște între sine urmașii Săi și întru acesta se vor înfrăți popoarele în unire haricâ cu Hristos. Fără zăbavă s-au întors în Ierusalim spre a spune celorlalți : „Cum s-a cunoscut de ei întru frîngerea pîinii".

La Marea Tiberiadei, în urma pescuirii minunate, Apostolul Ioan spune: „Domnul este". Este o mărturisire la care Petru se aruncă în mare spre a ajunge mai întîi la țărm, aici găsesc jar și peștele pus deasupra : „Și nimeni nu cutează să-L întrebe Tu cine ești ? știind că „Domnul este". Este o mărturisire și o recunoaștere a Mîntuitorului în slava Sa dumnezeiască. La Înălțare, Apostolii, convinși prin binecuvîntare, recunosc pe Învățătorul lor

și-L adoră deopotrivă după firea Sa dumnezeiască cît și după firea Sa omenească îndumnezeită și închinîndu-se Lui s-au întors în Ierusalim cu bucurie mare (Luca 24-28).

Sfinții Părinți au pus credința ca factor de cunoaștere a acestor adevăruri suprafirești, reducînd astfel sfera și rolul rațiunii ca un factor secundar (ajutător). Ei au făcut studii asupra acestor adevăruri de credință cunoscute sub numele de dogme, le-au sistematizat, le-au clasificat în scrierile lor. Dar ceea ce au făcut ei și le-a garantat și propagarea lor în masa credincioșilor, este că ei au introdus dogmele în cult, în canoane, imnuri, asocind muzica; prin aceasta ei au dat un rol important simțirii sufletului, creînd evlavia creștină. Dogmele au devenit o parte integrantă a sufletului, creștinul le mărturisește și le trăiește prin actele de cult.

Dar Biserica a fost și pictura prin care adevărurile supranaturale au fost concretizate, prin culori și combinații se poate reda chipul Mîntuitorului în acea lumină dumnezeiască ce îmbracă și emană din ființa Sa. În icoana Învierii sau cea a Înălțării, pictorul, prin măiestria sa, a redat această lumină dumnezeiască, ce învăluie ființa Mîntuitorului care radiază, iar creștinul în această icoană adoră pe Mîntuitorul, atît după firea Sa dumnezeiască, cît și după firea Sa omenească îndumnezeită.

Sfîntul Ioan Gură de Aur, referindu-se la dogma adorării Mîntuitorului după ambele firi, se exprimă în următorul chip : „În adevăr, mare și minunat și uimitor este aceasta, că corpul nostru tronează în cer și primește închinăciune de la îngeri și arhangheli, heruvimi și serafimi“, iar Sfîntul Ioan Damaschin zice : „Mă închin ambelor naturi ale lui Hristos, pentru Dumnezeirea cea unită cu corpul“.

Am încercat ca, din cuvintele Sfîntului Evanghelist Luca : „Iar ochii lor erau ținuți ca să nu-L cunoască“, să descoperim marea taină ce se cuprinde în ele, acum a III-a zi de Paști, cînd sufletele noastre sînt copleșite de marele adevăr al Învierii Domnului și sînt atît de sensibile de a primi și cunoaște toate adevărurile de credință ce decurg din marele adevăr. Că ochii Apostolilor „erau ținuți ca să nu-L cunoască“ după Învierea Sa din morți este un miracol, un adevăr suprafiresc, Mîntuitorul cu același corp avea o nouă înfățișare. S-a îndumnezeit. Apostolii, sub această natură (corp) îndumnezeită, au recunoscut pe Învățătorul lor și s-au bucurat și s-au închinat Lui și s-au întors în Ierusalim și au propoveduit pretutindeni pe Domnul. Sfinții Părinți au învățat și au propoveduit această Dumnezeire a naturii omenești în Iisus Hristos, ca o consecință naturală a uniunii celor două naturi în Iisus Hristos, divină și umană, în uniune ipostatică și tot ca o dogmă a acestei uniuni a celor două naturi este și dogma adorării Mîntuitorului, acordîndu-I o singură închinare atît după firea Sa divină cît și după cea umană îndumnezeită.

Pr. Gh. POPOVICI

SFÎNTUL GRIGORIE PALAMA

Părinte al isihasmului și fiu al dumnezeieștilor lumini neînserate, Sfîntul Grigorie Palama s-a născut în Constantinopol în anul 1296 din părinți evlavioși și de neam ales; tatăl său, cu numele Constantin, era membru al Senatului și consilier intim al împăratului Andronic II (1282-1328). Om integru și cu viață morală, a fost desemnat de împărat și ca pedagog pentru nepotul său Andronic III. Cu evlavia și blîndețea sa i-a cucerit deopotrivă pe cei mari și pe nevoiași, cărora le făcea dreptate și-i apăra din primejdiile ce uneori le veneau de la cei puternici. În familie însă cu cei cinci copii (trei băieți și două fete) se purta sobru și nu-și lăsa marea lui dragoste să se manifeste, sub motivul că dacă ar pierde pe vreunul i-ar fi durerea prea mare și ar mînia pe Dumnezeu.

Și, de fapt, acest exercițiu de voință i-a și folosit atunci cînd, chiar întîmplîndu-se aceasta, cu multă bărbăție, la înmormîntarea unui fiu al său, cînta din psalmii lui David. Cînd Grigorie, cel mai mare fiu avea abia șapte ani, mama, anume Kale, rămîne văduvă, iar copiii numai în grija mamei și a Maicii Domnului, trecînd la cele veșnice bunul lor tată Constantin, dar nu mai înainte de a trece în cinul monahal sub numele de Constantinus, ca o binecuvîntare a lui Dumnezeu pentru credința sa lucrătoare de fapte bune, fiind în ultimii ani ai vieții într-o strînsă legătură cu îmbunătățiții părinți ai mănăstirilor. Suflet distins și cu inteligență nativă remarcabilă, micuțul Grigorie împreună cu frații și surorile sale, după ce pe inima sa bună pune ca o pecete învățătura și legea Domnului, primite ca o zestre spirituală de la mama lor cea bună și evlavioasă, este dat să studieze și științele profane, căci zice biograful său de referință, Filotei, patriarhul Constantinopolului: „Un astfel de suflet și o astfel de fire, trebuia să se înarmeze și cu aceste arme". A învățat deci cu dascăli iscusiți gramatica, retorica, fizica, logica și disciplinele filosofiei artistotelice și a dovedi o inteligență neobișnuită, remarcată de scriitori, savanți ai vremii și de însuși împăratul Andronic II. care deseori le sprijinea cauza familiei; îi chema la el și-i făcea plăcere să discute cu tînărul Grigorie, despre a cărui erudiție un mare logofăt, ascultîndu-l, ar fi rostit: „Însuși Aristotel de l-ar auzi, l-ar lăuda, cred, nu puțin".

Buna creștere și educația aleasă primite în casa părintească, armonios îmbinate în sufletul său cu studiile din palatul împăratului, l-au făcut cunoscut pe tînărul Grigorie în lumea Constantinopolului, mai înainte de a fi apărut disputa isihastă.

Deși stăpînea în mare parte filosofia și științele vremii, sufletul său simțea mai multă atracție pentru viața și meditația religioasă, așa încît, la vîrsta de 20 de ani, socotindu-le pe toate mai înșelătoare decît visurile, alergă cu sîrguință la izvorul și dătătorul înțelepciunii, Dumnezeu, hotărîndu-se pentru o viețuire desăvîrșită, pentru o viață cu totul dăruită lui Dumnezeu.

Face cunoscut dorul și dragostea sa înflăcărată mamei sale, de la care află de fapt că și ea nutrește de mult aceleași gînduri. A adunat deci mama îndată în jurul ei pe copiii săi și le-a zis cu veselie: „Iată eu și pruncii pe care mi i-a dat Dumnezeu". I-a ispitit pentru intențiile lor de viitor și le-a descoperit scopul fratelui lor mai mare și al său personal. Și, o minune, ca într-o glăsuire, cu bucurie în suflet cu toții îmbrățișînd același gînd și hotărîrea vieții celei mai desăvîrșite. După sfatul evanghelic și-au împărțit toată averea la săraci, mergînd mama cu surorile într-o mănăstire de călugărițe, iar tînărul Grigorie, cam la 21 de ani fiind, împreună cu frații săi, a plecat din Constantinopol; trecînd prin Tracia spre Macedonia a iernat în muntele Papikion, vestit pe atunci prin numărul mare de călugări și mănăstiri.

Prin erudiția și evlavia sa deosebită îi uimește pe toți și reușește să convertească o parte din monahi din erezia bogomililor, stabiliți ca într-o chinovie pe un munte învecinat.

Cu toate insistențele monahilor din Papikion Grigorie, sosind primă-

vara, împreună cu frații, își continuă drumul pînă cînd s-au stabilit în Muntele Athos, supranumit „Muntele sfințeniei". Aici îi sfătuiește pe frați să nu rămînă la un loc, ci să meargă fiecare în altă mănăstire, iar pe sine s-a dat în ascultarea unui bătrîn cu viață îmbunătățită, cu numele Nicodim, din Mănăstirea Vatoped, care trăia în isihie numai pentru Dumnezeu. De la acesta a învățat cu fapta calea virtuților și umilința sufletului. Fiind aplecat cu deosebită evlavie spre cinstirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, s-a învrednicit aici și de unele descoperiri tainice, de ajutorul și sprijinul grabnic al Maicii Domnului.

Arătîndu-se cu rîvnă spre cele înalte, la scurtă vreme a fost tuns în monahism de către bătrînul Nicodim.

Fiind iubitor de liniște, de rugăciune și nevoința postului, după moartea lui Nicodim se duse la lavra cea mai mare a Sf. Atanasie (prin 1321), unde, printr-o viață înaltă și prin cuvînt iscusit, le era tuturor pildă și îndreptare, trăind cu adevărat ca un înger în trup, cu post, priveghere, înfrînare și rugăciune neîncetată zi și noapte.

În jurul anului 1324, dorind după o viață contemplativă și cu totul dăruită lui Dumnezeu, părăsește marea lavră, retrăgîndu-se într-un loc singuratic numit Glosia, și adăugînd dar lîngă dar și căutînd necontenit să fie cu Dumnezeu, își petrecea tot timpul numai în rugăciune ; știind cele dumnezeiești din Sfintele Scripturi, își întocmea viața pe calea sfințeniei pentru care nu puține i-au fost luptele ce i le aduceau demonii. S-a învrednicit de darul lacrimilor mîntuitoare și al descoperirilor dumnezeiești. N-a putut rămîne nici acolo decît doi ani, căci desele incursiuni ale turcilor îl silesc să se refugieze cu un grup de doisprezece monahi la Tesalonic, unde a fost hirotonit preot. Neîmpăcîndu-se cu zgomotul orașului, însoțit de 10 prieteni ai săi, se retrage într-un schit pe un munte de lîngă localitatea Veria (prin 1326). Era la vîrsta de 30 de ani, sănătos la trup și încă neatins de vreo boală, pentru care motiv continuă și aici același ritm aspru de viață, stînd cinci zile din săptămînă izolat în meditație și nevoință, iar sîmbăta și duminica se adunau la slujba Sfintei Liturghii și aveau loc între ei convorbiri duhovnicești. În timpul Sfintei Liturghii, toți îl vedeau îngerește slujind și fața luminîndu-i-se mai presus de fire. I s-a dus vestea în orașul învecinat, de unde venea lumea să-l vadă.

În acest răstimp, de la surorile sale primește trista veste a morții mamei lor. Venind în Constantinopol le ia alături de el în orașul Veria, povățuindu-le să-și continue viața ascetică, iar el cu frații săi se suie iarăși pe munte. La scurt timp însă îi moare sora Epiharia, care mai înainte profețește că în curînd va muri al doilea dintre frați, Teodosie, iar pentru Grigorie și Macarie cum că vor merge din nou în Athos, unde vor întîmpina mari greutăți, dar vor sfîrși în bine, adevăruri întocmai petrecute, căci după cei cinci ani petrecuți în schitul de lîngă Veria, siliți de desele incursiuni ale sîrbilor, s-au reîntors în Muntele Athos, așezîndu-se în apropiere de marea lavră la schitul Sfîntul Sava.

Aici impresionează prin predicile și scrierile sale, dar mai ales prin slujirea Sfintei Preoții, arătîndu-se ca și cînd ar fi fost în afară de timp și în afară de el însuși, încît sufletele celor ce-l asistau se pocăiau numai văzîndu-l. A dobîndit dar mare de la Dumnezeu și putere împotriva demonilor, izbăvind pe cei cuprinși de înșelăciunea și uneltirile lor ; făcea ca pomii neroditori să dea roade, vedea mai dinainte cele ce aveau să fie și era împodobit cu toată darea cea bună și roadele dumnezeiescului *Duh*. Și toate acestea l-au înfățișat curat și destoinic înaintea lui Dumnezeu, demn pentru vremea marilor încercări, cu care de acum înainte avea să se înfrunte și precum aurul din foc să iasă lămurit și mai curat, bun de pus în vistieria cea nestricată a Bisericii lui Hristos. Căci ce cuvînt poate să spună acuzele, uneltirile și bîrfelile aduse lui de luptătorii împotriva lui Dumnezeu, suferind din partea vrăjmașilor vătămări, închisoare și felurite necazuri ?

Ca un lup în staulul dreptei credințe s-a năpustit Varlaam din Calabria, a cărei identitate monahală și origine etnică nu pot fi acceptate, după spusele sale, cînd personal se recomanda ca monah ortodox, dar vădit de înșelătorie prin imoralitatea vieții și gîndirea aristotelică filolatină, prin care învăța nebunește că harul, ca lucrare a Sfîntului Duh și lumină a veacului ce va să fie, prin care vor străluci și drepții ca soarele, după chipul

în care Mîntuitorul Hristos a arătat-o schimbîndu-Se la Față pe Muntele Taborului, cu toată puterea și lucrarea treipostatică ar fi creată, deci nu veșnică precum Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh și cu totul deosebită de firea dumnezeiască. Iar pe cei ce cugetau drept cum că acea lumină este necreată și veșnică ca și Dumnezeu și deci nu un alt Dumnezeu, ci doar o manifestare „ad extra" (în afară) a Dumnezeirii îi socotea, precum iudeii, Arie și Sabelie, ca fiind închinători la doi sau mai mulți dumnezei.

Dumnezeiescul Grigorie, întrarmat cu dreapta învățătură, cu rîvna cea sfîntă și puterea lui Dumnezeu, scrie trei tratate de apărare, în cîte trei părți combătînd temeinic punct cu punct rătăcirile și răstălmăcirile ereticești a lui Varlaam și examinînd limpede dreapta învățătură a Bisericii. Disputa ia amploare pe plan pancreștin, așa încît împăratul Andronic al IV-lea teologul, împotriva voinței Patriarhului Ioan Caleca, atras în tabăra adversă, a adunat un Sfînt Sinod în anul 1341, la care, fiind și Varlaam de față, marele Grigorie, plin de dumnezeiescul Duh și îmbrăcat cu putere nebiruită de sus, a astupat acea gură hulitoare împotriva lui Dumnezeu și a biruit-o, iar cuvîntările și scrierile Sfîntului Grigorie au devenit ca niște flăcări mistuitoare arzînd spinii ereticești, ai lui Varlaam și Anchindin, susținătorul său.

Cu toate acestea, ei și partizanii lor nu încetau să tulbure Biserica lui Dumnezeu. Din rînduială dumnezeiască, spre a le fi ca o adevărată stavilă din voia împăratului și silit mai mult de Sfîntul Sinod, Grigorie a fost înduplecat să se urce pe scaunul arhiepiscopal și să fie astfel păstor al Sfintei Biserici a Tesalonicului. Învestit cu autoritate și har divin a dat cu bărbăție și stăruință cu mult mai multe lupte pentru apărarea credinței ortodoxe. Prin scrieri documentate și prin întruniri și sinoade i-a biruit pînă în sfîrșit. Trimis cu misiune la Constantinopol spre a potoli unele certuri între împărați, a fost prins de agareni și ținut în stăpînirea lor un an întreg. Plin de dumnezeiescul dar, propoveduia „cu timp și fără timp" cuvîntul drept al Evangheliei Domnului Hristos, pe cei credincioși întărindu-i spre fapte bune, pe cei păcătoși determinîndu-i să-și părăsească stricăciunea păcatului, iar celor răi și neînduplecați vădindu-le rătăcirea și îndărătnicia lor. Pe unii îi uimea, iar pe alții îi înfuria împotriva lui și își întindeau mîinile spre el ; i-ar fi pus mucenicește capăt zilelor, dacă Dumnezeu nu l-ar fi ocrotit.

Acestea și multe altele pe care cuvîntul nu le poate cuprinde îl situează între cei mai mari luminători ai Ortodoxiei, pe care a trăit-o, învățat-o și apărat-o cu toată priceperea, puterea și înțelepciunea și pentru care Sfînta Biserică Ortodoxă de pretutindeni i-a închinat, pe lîngă slujba de pomenire din ziua de 14 noiembrie, și a doua duminică din Postul Mare, după Duminica Ortodoxiei, ca un model de nevoință și stîlp neclintit al Ortodoxiei.

Întorcîndu-se iarăși la păstoriții săi, care l-au primit cu multă bucurie, la vîrsta de numai 63 de ani, s-a mutat la viața cea mai presus de lume, la Hristos, Împăratul cel fără de moarte, primind cununa răsplătirilor pentru toate ostenelile și dragostea cu care a trăit, a lucrat și a înmulțit talanții dați de Dumnezeu.

Ierom. Iustin NEAGU

Un eveniment solemn de acum un secol la Iași

SFINȚIREA CATEDRALEI MITROPOLITANE — 23 APRILIE 1887

Cele ce urmează îndreaptă, prioritar, gîndurile cititorului la sfințirea Catedralei mitropolitane din Iași, eveniment solemn săvîrșit la 23 aprilie 1887. Socot, totuși, că, înainte de a mă referi la neuitata sărbătoare a Ortodoxiei moldovenești, de acum un secol, nu este de prisos o sumară prezentare a acestei ctitorii, dominantă în peisajul arhitectural al Iașului, prin măreția și monumentalitatea sa.

La 15 martie 1803, trecea, prin îndătinata alegere, în scaunul mitropolitan al Moldovei și Sucevei, Episcopul Veniamin Costachi de la Roman care, cu unele întreruperi, avea să păstorească aproape 40 de ani. Strădaniile și înfăptuirile, multe și variate, ale acestui ierarh îl așază la loc de cinste în istoria bisericească și culturală a neamului nostru. Între remarcabilele înfăptuiri ale pururea pomenitului mitropolit este și Catedrala mitropolitană. Deși a avut, chiar de la începutul păstoriei, gîndul de a înălța o biserică încăpătoare și monumentală, cu toate acestea n-a pornit la acțiune decît după ce în Moldova au încetat tulburările pricinuite de Eterie și după ce în scaunul domnesc a fost numit un domn pămîntean.

La 8 august 1826, domnul Moldovei, Ioan Sandu Sturdza, emitea, negreșit, la sugestiile și îndemnurile Mitropolitului Veniamin, un hrisov pe care-l consider actul de naștere al catedralei. Din acest document reiese că populația capitalei era numeroasă, iar cele două biserici — „Stratenia“ și „Sf. Gheorghe“ — „în care astăzi se mărginește această mitropolie sînt mici și zdruncinate de cutremure și de primejdii“. În acea zi, glăsuiește documentul, s-a hotărît „zidirea din nou a unui sfînt locaș a mitropoliei cu clopotnița sa împreună, ce nu o avem nicidecum întru așa mărime și chibzuință, precum cere atît trebuința și rîvna norodului celui înmulțit de acum, cît și însăși cinstea și lauda patriei“. Potrivit hrisovului, „planurile arhitectonicești“ ale catedralei erau deja întocmite.

Din cauza groaznicului incendiu din 20 iulie 1827 care „a pîrjolit“ o mare parte a orașului și a pricinuit, deci, stricăciuni grave, a căror tămăduire cerea eforturi neobișnuit de mari, lucrările de construcție ale catedralei n-au început. Zidirea locașului s-a pus din nou în anul 1833, în atmosfera statornicită de pacea încheiată la Adrianopol. La 2 martie acel an, Mitropolitul Veniamin se adresa clerului și dreptcredincioșilor moldoveni amintindu-le că „este neapărată trebuință de o sobornicească biserică, care urmează a fi mitropolie“. Nădăjduind în „agiutorul a întru tot preputernicului și înduratului Dumnezeu și în bunăvoința clerului și a tuturor cinstitorilor de Dumnezeu pravoslavnici“, fericitul ierarh anunța că piatra fundamentală a catedralei se va pune, chiar, în primăvara acelui an. El cerea, totodată, sprijinul celorlalte eparhii, al mănăstirilor, clericilor și dreptcredincioșilor. Urmare apelului mitropoli-

tan, s-au colectat importante sume de bani cu care se puteau procura diferite materiale de construcție și începe lucrările.

S-a procedat, întîi, la „stricarea“ bisericii „Stratenia“, în locul căreia avea să fie înălțată noua catedrală, s-au săpat șanțurile pentru temelii, potrivit proiectului, și, în ziua de 3 iulie 1833, după Sfînta Liturghie, săvîrșită în biserica „Sf. Gheorghe“, „la 12 ceasuri“, Mitropolitul Veniamin, înconjurat de un mare sobor de preoți și diaconi, a coborît în șanțuri unde a oficiat sfințirea apei, apoi a luat mistria și ciocanul și a pus cu mîinile sale piatra fundamentală. Într-o nișă săpată în piatră, ierarhul ctitor a așezat o candelă și într-o cutie (plotie), potrivit datinilor ortodoxe, Sfintele Moaște și Sfîntul Mir. S-a luat hotărîrea de a se păstra, pentru noul locaș, hramul „Stratenia“, dar s-a adăugat și „Sfîntul Mare Mucenic Gheorghe“, patronul și ocrotitorul Mitropoliei Moldovei și Sucevei și al țării.

La Arhivele Statului din Iași se păstrează o condică în care sînt notate lucrările efectuate între 1833 și 1841 și sumele cheltuite, în acest răstimp, pentru procurarea materialelor de construcție, transportarea acestora, organizarea șantierului, pentru arhitecții și tehnicienii care au condus lucrările, muncitorii și salahorii care au executat aceste lucrări. Din această condică, document de foarte mare importanță, nu numai pentru că pune în lumină modul în care s-au desfășurat lucrările de construcție ale catedralei, ci și pentru faptul că oglindește metode, procedee și practici folosite la construirea unor edificii impunătoare în secolul trecut, reiese limpede că bolta inițială care acoperea „biserica peste toată lungimea ei“, fiind construită din cărămidă, deci foarte grea, a pricinuit fisuri îngrijorătoare în grosimea zidurilor. Această boltă, la construirea căreia nu s-a ținut seama de „dimensiunile lărgimei și lungimei bisericii“, a fost dată jos „cu mare grăbire“, chiar pe vremea Mitropolitului Veniamin. S-a făcut altă boltă de lemn, cu avizul și sub supravegherea unui nou arhitect, „dar și aceasta, din cauza aceleiași defectuozități de calcul în dimensiunile construcției, a căzut cu mare zgomot“ în ziua de 23 mai 1857.

După retragerea Mitropolitului Veniamin, în ianuarie 1842, învinuit, între altele, că n-a chivernisit treburile eparhiale cu destulă grijă, că deși a cheltuit 2 milioane de lei pentru construcția catedralei aceasta n-a rămas decît un edificiu brăzdat de crăpături și amenințat cu ruina, nu s-au mai efectuat lucrări la locașul ieșean. Este adevărat, urmașii fericitului ctitor doreau „să scape de ruină această mitropolie spre a o reda sfintei sale destinațiuni“, dar, de fapt, nu s-a făcut aproape nimic.

În contextul condițiilor noi statornicite în patria noastră, în ultimele decenii ale secolului XIX, „restaurarea“ catedralei, după planuri științifice, apărea, pentru Iași, supranumit, atunci, a doua capitală a țării, ca o necesitate, ca o poruncă a vremurilor. Arhipăstorul care a preluat cîrja mitropolitană a Moldovei în anul 1875, fericitul întru pomenire Iosif Naniescu, și-a fixat ca țel esențial al activității sale chiriarhale : terminarea catedralei cu orice preț. Intervenind la forurile superioare de stat pentru restaurarea locașului ieșean, impusă de estetica edilitară a orașului, s-au trimis ex-

perți care, după sondaje și investigații, au găsit soluțiile potrivite pentru efectuarea lucrărilor. Corpurile legiuitoare ale țării, în martie-aprilie 1880, au votat legea prin care se „autoriza guvernul a face restaurarea catedralei mitropolitane din Iași în decurs de 5 ani“ cu fonduri acordate de stat. Notez că, în Senat, au susținut, prin cuvîntările rostite, restaurarea catedralei, senatorii Vasile Alecsandri, Mitropolitul Iosif Naniescu și ministrul B. Boerescu. Lucrările au început în primăvara anului 1881, conduse de o comisiune constituită ad-hoc, potrivit studiilor și planurilor întocmite de arhitectul Al. Orăscu și s-au încheiat în anul 1886. Pictura monumentalului locaș a fost săvîrșită în 1885-1886 de pictorul Gh. M. Tattarescu. Amintesc, în treacăt, că pictura de pe bolta logiei vestice, deteriorată, între timp, a fost înlocuită, în 1984-1985, cu un mozaic, prin stăruința P. F. Patriarh Teoctist, atunci întîistătător al clericilor și dreptcredincioșilor moldoveni. În anul 1886, prin mijlocirea ministrului României la Paris, Vasile Alecsandri, la intervenția mitropolitului Iosif Naniescu, s-au procurat candele, sfeșnice și stofe de bună calitate pentru veșminte bisericești.

Nu mă refer, în aceste rînduri, la particularitățile arhitectural-artistice ale catedralei ieșene. Problema aceasta cere competența specialistului. Menționez, doar, că impunătorul monument seamănă cu unele biserici din Debrețin, Liov, Gorița și Roma — redau opinia arhitectului G. M. Cantacuzino —, toate inspirate din forme ale Renașterii italiene și, în special, romane. Această ctitorie, în istoria arhitecturii bisericești din Moldova, este unicat.

După ce, în decembrie 1886, au fost deshumate, la Mănăstirea Slatina, osemintele mitropolitului Veniamin și strămutate la Iași, iar, aici, reînhumate, întru prinos de cinstire, în ctitoria sa, joi 23 aprilie 1887, sărbătoarea Sf. Mare Mucenic Gheorghe, al doilea hram al catedralei, după dumnezeiasca sărbătoare a Sfintelor Paști din anul acela, s-a săvîrșit, cu mare fast, sfințirea monumentalului locaș.

Începînd de la 16 aprilie 1887, în ziarul ieșean „Liberalul“, pînă la 23 aprilie — numerele 83, 84, 85, 86, 87, 88 — profesorul ieșean G(heorghe) E(rbiceanu) a publicat un studiu intitulat : „Reflexiuni religioase cu ocasiunea restaurării și sfințirii Sf. Mitropolii din Moldova“, în care a expus învățătura dogmatică a Ortodoxiei despre Biserică, împărăție duhovnicească, întemeiată de Mîntuitorul Hristos, despre biserică, locaș de închinare, referindu-se îndeosebi la condițiile și împrejurările istorice în care au început lucrările de construcție ale catedralei ieșene și la modul în care s-au desfășurat ele pînă la terminarea acestui măreț locaș. În nr. 86, din 19 aprilie 1887 al aceluiași ziar, a fost publicată „Programa sfințirii bisericii mitropolitane din Iași“. Programul a fost republicat și în nr. 89 din 23 aprilie 1887 al aceluiași ziar. În ajunul slăvitei solemnități, 22 aprilie 1887, au sosit la Iași regele Carol I, miniștrii D. A. Sturdza, C. Nacu, general Anghelescu, E. Stătescu, Pherekyde, Radu Mihail, general D. Lecca, președintele Camerei, Al. Orăscu, vicepreședintele Senatului și alți demnitari din București spre a lua parte la această festivitate bisericească a Moldovei. Înalții oaspeți au mers direct la mitropolie unde s-a oficiat un Te Deum și, în continuare, Vecernia Mare, de către un sobor de

arhierei, arhimandriți și diaconi, în frunte cu Mitropolitul Iosif Naniescu. La orele 7,30 seara, „mărețul templu, potrivit însemnărilor unui martor ocular, era luminat de jur împrejur de lampioane, lucrate de elevii Școlii de arte și meserii din Iași, așezate în grilajul de fier ce înconjoară curtea celor două biserici și casa mitropolitană". Pe toată lungimea împrejmuirii fuseseră orînduite ramuri de brad și steaguri. Locașul era luminat și în interior cu impresionantă splendoare. La orele 7,30, a început slujba privegherii cu sfințirea Litiilor, continuată cu Utrenia în prezența înaltului cler, a ministrului Cultelor și Instrucțiunii, D. A. Sturdza, și a numeroși credincioși din fosta capitală a Moldovei și din diferite colțuri ale țării. Privirile tuturor, a notat același martor ocular, erau uimite de frumusețea decorațiunilor artistice, de asemenea, de lumina făcliilor și candelelor din monumentalul locaș. Înălțătoarea atmosferă „chema la dragoste frățească, libertate și dreptate". Privegherea sfîrșea la miezul nopții.

Dimineața, în ziua de 23 aprilie 1887, tunuri așezate pe culmile din jurul Iașului, anunțau prin 21 de bubuituri evenimentul zilei. Clopotele tuturor bisericilor din oraș sunau. La orele 8, Mitropolitul Moldovei Iosif, înconjurat de Episcopii Melchisedec al Romanului, Ghenadie al Rîmnicului, Silvestru al Hușilor, Ghenadie al Argeșului, Partenie al Dunării de Jos, de arhiereii : Ieremia Gălățeanul, Valerian Rîmniceanul, Dositei Botoșăneanul, Ioanichie Băcăoanul, Dionisie Craioveanul, Inochentie Ploieșteanul, reprezentantul mitropolitului primat, arhimandriți și diaconi, îmbrăcați în odăjdii se aflau în biserica „Sf. Gheorghe" (mitropolia veche). La orele 9 soseau regele, miniștrii și alți demnitari din capitală și din Iași. În fața vechii biserici, înalții oaspeți au fost întîmpinați de mitropolit și de ceilalți ierarhi. Potrivit rînduielilor ortodoxe, mărețul cortegiu a înconjurat catedrala de 3 ori, s-au citit evangheliile de la astfel de ocazii, s-au rostit ectenii, s-au stropit fațadele bisericii cu apă sfințită și s-au uns cu Sfîntul și Marele Mir. La intrare s-au înălțat Celui Atotputernic rugăciunile prin care s-a cerut revărsarea harului dumnezeiesc asupra noului locaș.

În biserică s-a procedat, mai întîi, la spălarea prestolului cu apă și aromate după obiceiul Bisericii Ortodoxe, s-au așezat sfinte moaște pomenindu-se fericiții ctitori, s-a uns întreaga față a pietrei, lucrată potrivit indicațiilor Mitropolitului Veniamin, cu Sfînt Mir, s-au lipit, la colțuri, cei 4 Evangheliști, apoi Sfînta Masă a fost îmbrăcată cu o pînză mare albă și „o țesătură națională, împodobită cu broderii lucrate de credincioase române", a fost înfășurată, peste tot, cu sfoară și pecetluită cu sigiliul Mitropoliei Moldovei și Sucevei, s-a acoperit, în sfîrșit, „cu o trainică și frumoasă stofă... deasupra căreia s-a pus o altă îmbrăcăminte mai luxoasă". Pe Sfînta Masă au fost așezate : Sf. Antimis, Sfînta Evanghelie, Sf. Cruce, două chivote de la Veniamin și un candelabru. A fost „aprinsă, apoi, candela simbolică, dimpreună cu lumînările", după care a urmat „miruirea templului la cele 4 părți cruciș ale sale de către înaltul și piosul mitropolit" Iosif.

S-a oficiat, în continuare, cea dintîi Liturghie în sfîntul locaș la care răspunsurile au fost date „de renumitul cor vocal al mitropoliei sub conducerea vestitului profesor, G. Musicescu, care intona

cele mai sublime și mai transportatoare cîntări religioase alcătuite „ad-hoc“ printre care „Înnoiește-te, înnoiește-te, noule Ierusalime...“. Tainică lumină a candelelor, unită cu razele soarelui ce blînd pătrundea prin vitraliile hărăzite, chiar, de rege, părea o rază a maiestății divine“. „Totul era măreț, totul era demn și sublim“, notează martorul ocular.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, s-a împărțit „simbolica anaforă“, apoi întreaga asistență a ieșit în curtea catedralei. Pe treptele din fața intrării, Mitropolitul Iosif Naniescu, în calitatea sa de conducător duhovnicesc al clericilor și dreptcredincioșilor moldoveni, ca și aceea de președinte al comisiunii care a fost însărcinată cu conducerea lucrărilor de restaurare ale catedralei, a făcut un scurt raport în legătură cu fondurile primite din partea statului și cu modul în care s-au desfășurat lucrările de restaurare, apoi a adus respectuoase mulțumiri regelui și înalților demnitari din capitală și de la Iași care au luat parte la această festivitate bisericească, cum și credincioșilor care au ascultat, în acea zi, sfintele rugăciuni. Luînd cuvîntul, șeful statului a spus, între altele: „Un semisecol biserica mitropolitană a vechei capitale a Moldovei a rămas o măreață ruină, un corp fără suflet. Părăsită și zguduită pînă în temelii, se înălța deasupra Iașului această însemnată clădire avînd ușile închise. Vîntul și ploaia pătrundeau prin crăpăturile ei și numai sunetul clopotelor de la bisericuța din față, chemînd la slujba dumnezeiască, găsea în bolțile deșarte ale acestor ziduri un răsunet mîngîietor cu șoapte tainice povestind că opera începută a fericitului întru pomenire Mitropolit Veniamin nu va pieri... După cincizeci de ani de îngăduire răsare aici, din niște ziduri surpate, un sfînt locaș vrednic de vechiul scaun arhiepiscopal al Moldovei și Sucevei“. Salutînd cu vie mulțumire această zi, această frumoasă serbare și pe toți cei care au fost de față, vorbitorul a dat îndemnul de a păstra această comoară nepieritoare, ca pe o moștenire prețioasă pentru generațiile viitoare.

Ministrul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, D. A. Sturdza, în cuvîntarea rostită, referindu-se la a 30-a aniversare a Unirii Țărilor Române și la urmările binefăcătoare ale acestui epocal act pentru istoria poporului nostru, a scos în relief, între altele, faptul că, în contextul condițiilor noi din țara noastră, s-a putut restaura „această măreață biserică, fondată de piosul Mitropolit Veniamin, al cărui nume se pronunță și astăzi pretutindeni cu iubire și veneratiune. Jumătate de secol au stat ruinile ei înaintea noastră ca niște semne ale neputinței, în care trăim, căci nu simțeam în noi puterea de a termina clădirea începută“.

Primul ajutor de primar al orașului Iași, Ioan Ornescu, prezent la solemnitatea sfințirii — primarul fiind bolnav — a mărturisit că Moldova, în veșnicie, parte inseparabilă a României, serbează, astăzi, un mare eveniment: sfințirea catedralei care a stat atîția ani în ruină, dar, care, cu ajutorul acordat de guvern, a fost restaurată și dată destinației sale. „Bisericile, marile monumente religioase, a încheiat vorbitorul, vorbesc plăcut poporului; prin înălțimea stilului, prin frumusețea formelor îi răpesc omului respect, admirațiune și trimit posterității ideile și civilizațiunea timpului în care s-au înălțat“.

Deoarece timpul era înaintat — orele 14 — Mitropolitul Iosif

Naniescu n-a mai rostit ampla cuvîntare pregătită pentru acest eveniment din istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei. Ea fusese tipărită în 3000 de exemplare și, la sfîrșit, împărțită celor ce au luat parte la această ceremonie. Redau, în cele ce urmează, sumar, cuprinsul ei. În primul rînd, Mitropolitul Iosif și-a îndreptat privirile la înaintașul său în scaun, fericitul întru pomenire Veniamin, care ar fi putut spune ceea ce el însuși rostește acum : „Doamne, iubit-am bună cuviința casei tale și locul locașului măririi tale“ (Psalmul 25, 8). Referindu-se la viața și înfăptuirile marelui ierarh, a amintit, între altele, înființarea Seminarului de la Socola care ulterior, avea să-i poarte numele, tălmăcirea unor cărți bisericești, dintre care unele au fost tipărite la Iași, iar altele la Neamț, statornicirea disciplinei bisericești, numeroasele sale ctitorii încoronate de „această măreață și frumoasă biserică la a cărei sfințire ne-am adunat astăzi“. Evocînd faptul că, în „fragedă copilărie“ a luat parte la punerea pietrei fundamentale a Catedralei, a dat slavă că a fost învrednicit să se închine în acest sfînt locaș lui Dumnezeu care este nemărginit, atotputernic, întru tot înțelept și prea bun, nevăzut și neajuns de mintea omenească, fără de început și fără de sfîrșit. După ce a afirmat că scopul Bisericii este unirea, iubirea și frăția, gîndind, firește, la rostul instituției dumnezeiești întemeiate de Mîntuitorul Hristos, vorbitorul s-a referit la Biserica locaș de închinare, la unii dintre fericiții ctitori români și la cele mai reprezentative ctitorii din patria noastră. În această ordine de idei, a vorbit despre Catedrala mitropolitană ctitorită de Veniamin, în locul bisericii „Stratenia“, înălțată de Anastasia Duca, la rîndul ei, în locul unei biserici „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul“, despre care se spune că ar fi fost zidită de Ștefan cel Mare.

În continuare, vorbitorul a dat unele detalii cu privire la lucrările de construcție ale catedralei, a amintit dificultățile survenite din cauza greutății boltelor, apoi s-a referit la restaurarea sau terminarea acestui impunător edificiu, în intervalul 1881-1887, cu sprijinul acordat de stat. Lucrările au fost conduse de o comisiune compusă din mitropolit ca președinte și două „onorabile persoane“ dimpreună cu doi arhitecți. S-a referit, apoi, la împodobirea bisericii cu picturi, la vitraliile donate de rege și la aducerea „venerabilelor oseminte ale fericitului Veniamin“.

Încheind, Mitropolitul Iosif a vorbit despre strădaniile unor slujitori ai Bisericii în lucrarea de îndrumare morală și patriotică a credincioșilor, a amintit că multe biserici sînt restaurate cu sprijinul statului, apoi a dat următoarele îndemnuri : „Să menținem credința în Dumnezeu împreună cu tradițiunile și obiceiurile strămoșești, căci bătrînii noștri cu acestea au trăit, cu acestea au înfruntat toate nevoile străbătînd veacurile pînă în zilele noastre și conservîndu-ne nouă țara, biserica și naționalitatea nedespărțite una de alta. Însuflețiți de aceste simțăminte naționale românești și cu credință nestrămutată în Dumnezeu, să aducem totdeauna, ca și ei, rugăciunile noastre înaintea lui Dumnezeu, cu inima curată, cu credință și cu dragoste“.

Prin împărțirea broșurii în care se afla cuvîntarea întocmită de Mitropolitul Iosif, festivitatea sfințirii a luat sfîrșit. Însoțit de înaltul cler, de miniștrii și demnitarii care luaseră parte la cere-

monia de la Catedrală, regele s-a îndreptat spre poarta incintei mitropolitane în fața căreia a primit defilarea trupelor din garnizoana Iași și a tuturor școlilor din oraș.

Primăria orașului a oferit în cinstea oaspeților, la Teatrul Național „într-o sală împodobită cu ghirlande de brad și flori, aranjate cu gust ales", un banchet la care au luat parte peste 200 de invitați : miniștri, ierarhi, diferiți demnitari din capitală și localitate. Deschizînd seria toasturilor, primul ajutor de primar, I. Ornescu, a mulțumit șefului statului și membrilor guvernului pentru că au luat parte la festivitatea de sfințirea Catedralei mitropolitane. Ieșenii, a spus el, în continuare, „vor păstra o dulce și românească amintire" tuturor celor ce au împărtășit cu ei bucuria zilei de astăzi. General D. Lecca, președintele Camerei, în numele Corpurilor legiuitoare, a adus mulțumiri pentru marea onoare ce s-a făcut demnitarilor de stat din capitală invitîndu-i „la această mare serbare". A reliefat, apoi, faptul că restaurarea și terminarea catedralei ieșene n-au fost posibile decît după ce s-a pus „cheia de boltă a aspirațiilor naționale", adică după Proclamarea independenței de stat a României. Dacă piatra fundamentală a catedralei s-a pus o dată cu „începutul redeșteptării noastre morale și naționale, ea nu s-a sfințit decît după ce națiunea nu și-a văzut îndeplinite cele mai multe din aspirațiile sale". Încheind, vorbitorul a spus că „acest monument ridicat de generația noastră în a doua capitală va fi o aducere aminte generațiilor viitoare și răsplată sacrificiilor ce le-a făcut Iașul pentru unirea neamului". Au mai toastat E. Stătescu, V. Gheorghian, N. Dimancea, N. Gane, N. Culianu, A. Vizanti, At. Gheorghiu, general Angelescu și Dr. E. Riegler.

Într-o piață publică a orașului, primăria a oferit o masă la care au luat parte 1000 de persoane sosite din diferite părți ale țării la serbarea bisericească de la Iași : „Îți sălta inima de bucurie văzînd frățeasca veselie ce domnea la masa poporului" a notat unul dintre martorii oculari.

Creștinească atmosferă din ziua de 23 aprilie 1887 a impresionat adînc atît pe ieșeni cît și pe cei din diferite colțuri ale țării sosiți, în acea zi, la Iași. Litaniile sfinților slujitori, simfonia clopotelor, cîntările serafimice ale ansamblului coral și cuvîntările care s-au rostit au înălțat pe cei care au participat la dumnezeiasca slujbă de tîrnosire a catedralei.

Cu prilejul acestei ceremonii solemne din capitala Moldovei s-a emis o medalie de aramă argintată, cu diametrul de 28 mm. Pe aversul medaliei, vederea bisericii, un ornament și inscripția în semicerc: *Catedrala Mitropoliei Moldovei din Iași;* pe reversul medaliei, o inscripție pe 9 rînduri: *Începută la 1833 de Mitropolitul Veniamin Costachi. Inaugurată la 23 aprilie 1887 de Mitropolitul Iosif Naniescu.*

Cel din urmă act din suita manifestărilor care au avut loc cu prilejul sfințirii catedralei ieșene a fost pomenirea ctitorilor acestui impunător locaș. Sîmbătă 25 aprilie 1887, deci a treia zi după slujba solemnă a sfințirii, Mitropolitul Iosif, înconjurat de episcopi, arhierei, arhimandriți și diaconi, a oficiat în catedrală Sf. Liturghie, urmată de „panahida ctitoricească". În saloanele reședinței mitropolitane, apoi, potrivit îndătinatului obicei ortodox, s-a ofe-

rit o masă în amintirea ctitorilor și tuturor binefăcătorilor catedralei sfințite la care au luat parte peste 60 de persoane, printre care ierarhi, miniștri, demnitari din capitală și din localitate. Seria toasturilor, la această masă, a deschis-o Mitropolitul Iosif care a vorbit despre recunoștință, virtute creștină de căpetenie. Orice fiu al Bisericii strămoșești, a spus înaltul arhipăstor, trebuie să-și îndrepte privirile, cu sentimente de prețuire, de dragoste și mulțumire, la toți cei care fac bine, în cazul de față, la ctitorii catedralei care este o comoară de preț a Iașului. Încheind, el a rugat pe Cel Atotputernic să așeze sufletele celor mai dinainte adormiți, ctitori și binefăcători, în curțile drepților, iar celor în viață, care au dat sprijin pentru terminarea și înzestrarea catedralei le-a urat îndelungă înzilire cu sănătate și sporire în săvîrșirea lucrului celui bun. Au mai rostit toasturi, general Lecca, Episcopul Ghenadie Enăceanu al Rîmnicului, Episcopul Ghenadie al Argeșului, Grigore M. Sturdza ș. a. Cel din urmă a vorbit ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, D. A. Sturdza, care a spus că trebuie să păstrăm recunoștință tuturor celor ce săvîrșesc binele. În afară de recunoștință, orice fiu al poporului trebuie să fie încununat de sentimentul puternic al încrederii. „Credința cea tare a poporului nostru în viitorul său, a adăugat vorbitorul, l-a făcut de a învins toate dificultățile spre a ajunge la țelul dorit ; acestea erau mari ; lumea nu ne cunoștea și nici nu ne prețuia. Credința noastră cea tare a spulberat toate piedicile și din două principate umilite și încălcate de cel dintîi venit, am devenit un stat onorat și respectat". „Biserica strămoșească a fost recunoscută autocefală. Nădejdea și puterea credinței au făcut de s-a clădit și terminat frumoasa catedrală a venerabilei Mitropolii a Moldovei". În încheiere, a urat îndelungă înzilire Mitropolitului Iosif „pentru predicarea cuvîntului lui Dumnezeu". Bisericii autocefale a românilor i-a dorit tărie spre a fi „scutul cel puternic al națiunii și al țării noastre".

După incendiul care a izbucnit, pe neașteptate, la finele anului 1888, în paraclisul de la biserica „Sf. Trei Ierarhi", cinstitele moaște ale Prea Cuvioasei Parascheva care, în timpul lucrărilor de restaurare ale bisericii, erau adăpostite în acel paraclis, au fost strămutate în Catedrala mitropolitană.

Dreptcredincioșii creștini și toți cei care vizitează Mitropolia au înaintea ochilor monumentalitate arhitectonică, pictură săvîrșită de penelul purtat de o mînă măiastră, mormîntul prea fericitului ctitor, Veniamin Mitropolitul, cum și racla cu moaștele Prea Cuvioasei Parascheva, vas ales al Ortodoxiei.

Dîndu-și obștescul sfîrșit, sîmbătă 26 ianuarie 1902, Mitropolitul Iosif Naniescu a fost înmormîntat „lîngă zidul bisericii marii Catedrale a Mitropoliei Moldovei din Iași, în partea dreaptă din afară spre miazăzi", cum scrie pe lespedea ce acoperă mormîntul său.

Prin măiestria ei impunătoare, Catedrala mitropolitană din Iași este, într-adevăr, maica bisericilor din Moldova, cum a dorit ctitorul ei cel dintîi, Veniamin Mitropolitul.

Pr. Scarlat PORCESCU

100 DE ANI DE LA SFINȚIREA CATEDRALEI MITROPOLITANE DIN IAȘI

Comemorările sînt reiterări ale unor evenimente, participări la realitatea și strălucirea unor împliniri și fapte, ele însele constituindu-se în fundamente ontologice ale altor împliniri. Astfel ele crează legătura între generații. De aici și importanța lor deosebită pentru viața și istoria unui neam și ale unei instituții, pentru afirmarea comuniunii și unității care depășesc circumscrierea unui anumit timp și spațiu prin revărsările de bucurie și perspectivele pe care le deschid. Trecutul este văzut în întreaga lui măreție, iar viitorul își descoperă, ca și zorile care anunță ivirea soarelui, luminile și înălțimile care vor aureola vredniciile și strădaniile prezentului. De aceea ele sînt și firești și necesare pentru viața fiecăruia și a obștii din care facem parte.

Pentru noi românii — născuți în lumina pe care a adus-o lumii Fiul lui Dumnezeu, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, prin predica celui dintîi chemat la apostolat, Sfîntul Apostol Andrei — sărbătorirea unor asemenea momente importante este încununată de bucuria și revărsările duhovnicești ale dreptei-credințe, prilejuindu-ne adevărate popasuri duhovnicești și întărind conștiința de neam, unitatea de grai și de simțire românească. Din acest punct de vedere aniversările și comemorarea unor momente din viața fiilor acestor plaiuri danubiano-carpato-pontice au fost fundamentul trăirii conștiinței că prin credința lor strămoșească au fost și au rămas „fii împărătești“ în această parte a Europei, afirmînd peste veacuri cu sabia și inteligența, cum spune marele nostru istoric N. Iorga, gloria și mîndria Romei, poezia și cîntecul, setea de libertate și neatîrnare, statornicia și tăria de a fi ei înșiși. Prin predica Sfîntului Apostol Andrei strămoșii noștri au trăit legătura cu Roma și Bizanțul în egală măsură, păstrîndu-le pe amîndouă neștirbite. De aceea au și rămas singuri păstrători la această „răscruce“ dintre Orient și Occident ai creștinismului ortodox de limbă latină, dar și ai romanității orientale în tot ce a avut ea mai măreț și specific, cu toate că peste vatra ființei lor s-au abătut vremurile tulburi, timp de un mileniu, ce le-au adus popoarele migratoare, pe care, fără nici o excepție, le-au botezat în credința creștină, fiindu-le — cum o spune atît de plastic Gh. Asachi — „nași“ în Hristos. Iată de ce oricărei comemorări nu poate lipsi bucuria și comuniunea dreptei credințe pentru fiii Bisericii noastre strămoșești, lumina învierii care a întărit pe moșii și părinții noștri în nădejdea că dreptatea și libertatea acestui neam nu vor pieri niciodată. Aceasta a dat tărie neclintită luptei lor de afirmare a unității de neam, de grai, de simțire, de datini și năzuințe, de închinare și mărturisire dreptslăvitoare, a neatîrnării și iubirii de glia părintească, pe care cu dorul lor mioritic au făcut-o să fie, chiar în vîltoarea atîtor tulburi vremuri, o adevărată „gură de rai“, iar ei „necuceriți și necuceritori“. Aceasta este realitatea devenirii noastre istorice ca neam, a afirmării noastre naționale în nebiruita cetate a Carpaților — adevărată „coloană vertebrală“ a existenței de sine și a statorniciei românilor

pe această vatră a părinților și înaintașilor. Iar pentru noi, fiii Bisericii Ortodoxe Române, ea este neștirbita și neîncetata mărturisire a dreptei credințe primite prin predică apostolică, conștiința că prin tezaurul de credință, păstrat de la moșii și strămoșii noștri, aparținem Bisericii celei una, sfîntă, sobornicească și apostolească.

Asemenea încredințări ne-a prilejuit și comemorarea împlinirii unui veac de la sfințirea măreței Catedrale mitropolitanae din Iași, ctitorită de neuitații și pururea pomeniții mitropoliți Veniamin Costachi și Iosif Naniescu, din ziua de duminică 26 aprilie 1987, a cărei bucurie și strălucire sărbătorească au fost încununate de prezența *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române*, cel de-al treilea mare ctitor al Catedralei mitropolitane. Sfînta Liturghie săvîrșită de Prea Fericirea Sa, înconjurat de P.S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor, P.S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul și de un sobor format din P.C. Pr. prof. dr. Al. Ciurea, profesor onorar la Institutul teologic universitar din București, P.C. Pr. Scarlat Porcescu, fost vicar administrativ al Arhiepiscopiei Iașilor, P.C. Pr. Costache Buzdugan, consilier cultural, P.C. Prot. Teodor Moroșan-Cîmpulung Moldovenesc și slujitori ai Catedralei mitropolitane, a dat aura dumnezeiască a sfințeniei și a comuniunii harice bucuriei sărbătorești pe care au trăit-o cei prezenți, precum și rugăciunilor de mulțumire și de laudă înălțate lui Dumnezeu pentru toate binefacerile Sale revărsate asupra credincioșilor din Moldova și Bucovina în anii care au urmat sfințirii catedralei. Bucuria de a avea prezent în mijlocul nostru pe Întîistătătorul Bisericii noastre strămoșești, pe Părintele duhovnicesc — cel care, ca Mitropolit la Moldovei, timp de un deceniu, ne-a îndrumat și călăuzit în împlinirea unor măreție înfăptuiri, ca mărturii peste ani ale lucrării de slujire a marilor valori naționale și bisericești, urmaș vrednic al marilor mitropoliți ai Moldovei, prin rîvna și dăruirea, prin larga cuprindere și profunzime vădite în rezolvarea tuturor problemelor privind restaurarea monumentelor istorice, valorificarea neprețuitului tezaur al geniului creator și al credinței strămoșești, în permanenta îmbunătățire a lucrării pastoral-misionare, a trăirii și păstrării unității de credință, precum și înțelegerea dimensiunilor ecumenice și a responsabilităților slujirii creștine chemate să contribuie la apărarea păcii și vieții pe pămînt — a fost ca o firească „cunună", pe care a așezat-o cel de-al treilea ctitor al Catedralei mitropolitane, spre mîngîierea tuturor celor prezenți și aureolarea aleselor revărsări de bucurie duhovnicească trăite de ei, așa cum s-a subliniat și de către cei care au arătat, în cuvintele rostite cu acest prilej, importanța momentului aniversar — împlinirea a o sută de ani de la sfințirea Catedralei mitropolitane, la 23 aprilie 1887.

Făcînd o scurtă prezentare istorică a ridicării Catedralei mitropolitane din Iași, monument arhitectonic de impresionante dimensiuni și de o excepțională realizare artistică, ca o adevărată „Capelă sixtină a României", cum a fost numită adesea datorită picturilor marelui pictor Gh. M. Tattarescu, P.C. Pr. Scarlat Porcescu a arătat bucuria trăită de toți cei prezenți, ei înșiși conștienți că această sărbătorire reprezintă un ales moment al istoriei bisericești din Moldova.

P.C. Pr. prof. dr. Al. Ciurea, subliniind importanța mărețului

praznic al Învierii Domnului care dă o strălucire inefabilă mărețului moment sărbătoresc cît și faptul că prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la această comemorare dă acestei festivități nu numai o importanță deosebită cît și aureola care se cuvenea unei asemenea catedrale, între ai cărei ctitori se numără și Prea Fericirea Sa, prin lucrările de restaurare a picturii și prin realizarea impunătorului mozaic — poate cel mai mare din Patriarhia română realizat în acești ani — a dat glas aleselor simțăminte care i-au mișcat sufletul și inima luînd parte la această sărbătorire.

„Unui asemenea moment nu i se poate arăta, prin cuvinte, imensa importanță, a spus P.S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor, dar, peste ani, desigur că în bogata cronică a Mitropoliei Moldovei acest moment va rămîne scris cu litere de aur, ca o luminoasă pagină, căci Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și-a înscris și în fața lui Dumnezeu și a oamenilor numele în cartea marilor mitropoliți ai Moldovei iubitori de cultură și de artă, prețuitori ai trecutului nostru național și bisericesc și părtași la marile momente din istoria neamului și a Bisericii străbune. Negreșit, faptul însuși al participării Prea Fericirii Sale la acest moment vorbește despre aceasta. Prea Fericirea Sa este și rămîne legat, ca moldovean, de ținuturile acestea de legendă și istorie, unde și-a început treptele slujirii Bisericii strămoșești, cît și prin activitatea bogată în împliniri ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei. Dar această participare dă aura nemuririi cu care a fost consfințită legătura marilor ierarhi din istoricul jilț de la Iași cu Moldova — această vatră pe care au înflorit de timpuriu atîtea Sioane ale credinței și vetre de închinare, nepieritoare mărturii despre statornica ființare și neclintita mărturisire a dreptei credințe din cele mai vechi timpuri a fiilor acestor plaiuri românești. Sărbătoarea acestei aniversări se înscrie, a spus P.S. Sa, cu cea mai aleasă semnificație, în paginile de cronică ale Moldovei, în special datorită prezenței Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la acest sfînt și binecuvîntat popas, deoarece Prea Fericirea Sa este legat prin ființă, prin dăruire și prin slujirea destinelor spirituale ale acestei Moldove sfinte, fiind născut, crescut pe pămîntul Moldovei.

Acest moment de trăire duhovnicească este ancorat profund în istoria spiritualității noastre și a Ortodoxiei noastre românești. Evlavia, dăruirea și credința cu care fiecare dintre noi participă pentru a marca acest moment din viața Bisericii moldovene strămoșești, mișcă sufletele oricui privește această adevărată icoană a comuniunii ortodoxe, în Duhul de iubire al Mîntuitorului Iisus Hristos, pentru că fiecare am venit să sărbătorim momentul în sine, dar și să înălțăm împreună rugăciuni lui Dumnezeu pentru folosul nostru duhovnicesc, în Catedrala mitropolitană din Iași, îmbrăcată azi în straie frumoase de sărbătoare.

Sînt profund recunoscător Bunului Dumnezeu, Care m-a învrednicit de această bucurie aleasă, de a coliturghisi astăzi cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist în sfîntul locaș de rugăciune al catedralei sărbătorite, care ne-a oferit clipe de trăire spirituală, duhovnicească, rugăciunile noastre împletindu-se cu ale Întîistătătorului Bisericii noastre. Dacă prăznuirea bisericilor este prilej de mare bucurie pentru credincioșii parohiilor respective, cu atît mai

multă bucurie ne oferă momentul aniversar de astăzi al Catedralei mitropolitane „maica bisericilor și credincioșilor“ din această eparhie binecuvîntată de Dumnezeu și amintirile trecutului.

Cu toate că este mai nouă decît vechile zidiri ale Iașului, Catedrala mitropolitană, cu arhitectura ei specifică secolului al XIX-lea, cu pictura renumitului pictor Gh. Tattarescu și impunătoarea catapeteasmă, și-a dobîndit în primul secol de existență un loc în rîndul marilor edificii ieșene și un renume deosebit în patrimoniul spiritual și artistic al țării. Ea domină orașul și ne oferă tuturor desfășurări cuprinzătoare prin frumusețea picturii și icoana „Întîmpinarea Domnului“, executată în mozaic în bolta de deasupra intrării principale, sub îndrumarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, în timpul arhipăstoririi Sale din Iași.

Marele și vrednicul de pomenire *Mitropolitul Veniamin Costachi* a așezat, la 2 martie 1833, prima piatră fundamentală a Catedralei mitropolitane. Amintindu-ne de acest măreț moment, ne amintim de asemenea cu pioșenie că el fusese ales episcop la Huși, în 1792, la vîrsta de 23 de ani, iar în 1796 (27 ani) episcop la Roman, pentru ca în 1803 să fie promovat ca mitropolit al Moldovei, unde a păstorit aproape 40 de ani.

Ca episcop de Roman, în timpul celor șapte ani de arhipăstorire, pune o temeluire sănătoasă vieții spirituale, culturale și administrative, îngrijindu-se și de înălțarea spitalului mare din localitate. A construit o clădire din piatră și cărămidă în incinta episcopiei, unde își avea și reședința episcopală. Această clădire există și astăzi și este păstrată ca un edificiu bisericesc cu valoare istorică. S-a ocupat apoi cu întreținerea materială a spitalului, care era sub epitropia „Sfîntului Spiridon“ din Iași.

Ca episcop de Roman s-a ocupat și cu îndeletniciri culturale, traducînd „Tîlcuirea Evangheliilor“ de Teofilact, episcop de Ohrida, și răspîndind cărțile bisericești la parohiile din Eparhia Romanului. În scurtul timp de păstorire ca episcop de Roman, Veniamin Costachi s-a remarcat ca un bun gospodar, cu viziuni social-umane, preocupări cărturărești și ca un apărător integru al dreptei credințe. Experiența dobîndită la Roman l-a ajutat la desfășurarea activității sale de strălucit mitropolit al Moldovei.

Marele ctitor al fastuoasei catedrale n-a avut fericirea s-o vadă terminată, deoarece a fost surghiunit la Mănăstirea Slatina unde și-a dat obștescul sfîrșit. Cel care săvîrșește și tîrnosește această capodoperă arhitecturală este *Mitropolitul Iosif Naniescu*, în primăvara anului 1887, chiar în ziua de 23 aprilie, cînd Biserica prăznuiește pe Sfîntul și Marele Mucenic Gheorghe, atunci cînd, ca și astăzi, mărețul templu era iluminat de jur împrejur de lampioane așezate în grilajul de fier și de mulțimea credincioșilor.

Creștineasca atmosferă din ziua de 23 aprilie 1887, a rămas înscrisă în istoria vieții bisericești a Moldovei ca un eveniment de mare importanță, catedrala adăpostind, după tîrnosirea ei, Moaștele sfinte ale Cuvioasei maicii noastre Parascheva, ocrotitoarea Moldovei.

Fie ca și ziua de astăzi să rămînă ca o zi de mare rezonanță pentru posteritate, pentru toți cei care vor prețui această catedrală, fructul unor gînduri, expresia unor idei, unor frămîntări îndelun-

gate, unor sentimente, unor strădanii neobișnuite de ordin tehnic.

Fiind cel dintîi locaș de închinare din Moldova, „maica bisericilor", cum o numea Veniamin Costachi mitropolitul, în Catedrala ieșeană s-au înscris și se vor înscrie pagini de o deosebită importanță pentru istoria noastră, a credinței și vieții noastre religioase.

La sărbătoarea Sionului altarelor românești din Moldova și Bucovina, Catedrala noastră mitropolitană, să înălțăm un gînd cucernic pentru toți cei care au ostenit pentru temeluirea ei și s-o prețuim ca pe o capodoperă de mare preț.

Să mulțumim Bunului Dumnezeu pentru clipele înălțătoare de astăzi, rugîndu-L să ne întărească cu dragoste fierbinte în slujirea noastră, a lui Dumnezeu și a oamenilor, spre slava Bisericii lui Hristos".

Subliniind importanța deosebită a momentului aniversar *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*, în cuvîntul ascultat cu atenție de toți cei prezenți, a spus :

„Ați înțeles cu toții că astăzi trăim un ales moment festiv, căruia îi dăm strălucirea unui mare act și împlinire, din multiseculara istorie a Mitropoliei Moldovei și Sucevei — sfințirea Catedralei mitropolitane acum 100 de ani, așa cum a arătat atît de grăitor P. S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor. Valoarea acestui moment, tîrnosirea, care a avut loc acum un veac, a mărețului edificiului în care ne aflăm, reiese din felul cum a fost înscris în istoria Iașului și a Bisericii strămoșești din Moldova, căci o asemenea catedrală nu este numai mîndria acestui ținut românesc, ci a întregului cuprins românesc; monumentalitatea ei, realizarea arhitectonică și artistică de excepție, am putea spune, exprimă pe de o parte respectul față de înaintașii noștri, dar pe de altă parte responsabilitatea față de prezentul și viitorul Bisericii noastre.

Acestea, de fapt, ne-au îndemnat și pe noi să facem acest popas, ne-au determinat ca să lăsăm treburile de la Patriarhie și să fim astăzi aici în mijlocul dumneavoastră, a clerului și credincioșilor ieșeni, pentru a sărbători împreună acest moment festiv. Cele evocate aici, cu acest prilej, ne-au făcut să trăim măreția evenimentului, purtîndu-ne cu gîndul la cele petrecute acum o sută de ani și umplîndu-ne sufletele noastre cu strălucirile și emulațiile spirituale care au însoțit acest măreț moment în urmă cu un veac, cînd soborul de ierarhi, în frunte cu Mitropolitul Iosif Naniescu, săvîrșea slujba de sfințire a Catedralei mitropolitane, la 23 aprilie 1887. Și atunci erau probleme mari, mărețe, care se puneau poporului român și Bisericii noastre dreptslăvitoare, căci sfințirea catedralei avea loc la numai un deceniu de la dobîndirea cu multe jertfe a Independenței de stat a României, care a însemnat înscrierea statului român în rîndul țările de prestigiu din Europa și la aproape trei decenii de la săvîrșirea acelui act despre care M. Kogălniceanu spunea că a însemnat „cheia de boltă a întregii noastre istorii naționale" — Unirea Principatelor în 1859.

Negreșit că, privită în alt context, sfințirea catedralei acum un veac însemna un act de afirmare națională, românească desigur, nu numai ortodoxă, care se adăuga firesc altor momente istorice, trăite și împlinite de înaintașii noștri, cum a arătat Părintele Scarlat Porcescu. Totodată ea a însemnat o încoronare a unor străduințe de

a înălța un edificiu pe măsura credinței moldovenilor, dar și o mîngîiere adusă Moldovei după mutarea capitalei la București. Catedrala aceasta impunea Iașul în slava și strălucirea de odinioară recunoscîndu-se prin aceasta contribuția acestei părți de țară, a Moldovei și a Bisericii de aici, la dobîndirea independenței de stat dar și ca o întruchipare a unei viziuni profetice pentru cele ce vor urma — cînd în timpul primului război mondial Iașul devine centrul rezistenței românești, tăria unui neam de a spune cuceritorilor: „Pe aici nu se trece!".

Spiritul vizionar al Mitropolitului Veniamin Costachi a distins conturul tuturor acestora, punînd gînd și faptă întru zidirea acestei catedrale pe care n-a avut bucuria de a o vedea terminată. Aceste două chipuri ale lui Veniamin Costachi și Iosif Naniescu strălucesc peste veacuri, aureolate de nemurire, nu numai prin viața și vredniciile lor, dar și datorită măiestriei și talentului lui Gh. Tattarescu, pictura căruia dă și mai multă strălucire acestei impresionante catedrale. Primul, Veniamin Costachi, este cel care a dat chip de nemurire credinței și culturii din Moldova în niște vremuri de nestatornicie. Viziunea sa profetică a avut darul de a depăși greutățile datorate momentului istoric în care a trăit, întărind Biserica Moldovei în nădejdea biruinței dreptății acestui neam românesc. Și această viziune a luat chipul măreț al catedralei. Iar celălalt, Iosif Naniescu, a fost cel care s-a avîntat, și nu i-a fost în zadar truda, de a termina și sfinți catedrala Moldovei și a credincioșilor acestor ținuturi românești, legînd viziunea înaintașului său, Mitropolitul Veniamin Costachi, cu măreția și strălucirea credinței din Moldova. Astfel, dacă Mitropolitul Veniamin a fost un mare mitropolit pentru vremea sa, această catedrală înscrie alături de numele său pe al Mitropolitului Iosif Naniescu; ea este „legătura" care pentru Moldova a însemnat mult acum o sută de ani. Măreția și gloria mitropoliților Moldovei de odinioară, ctitori și vizionari, cum a fost Veniamin Costachi, se arăta întărire și dătătoare de nădejdi, în vremile lui Iosif Naniescu, după vorba cronicarului, că „și în Moldova se mai nasc oameni" de talia celor de odinioară. Iată deci ce „legătură" făcea între un glorios trecut de luptă pentru afirmare națională și vremurile de aur și dreptate pentru întregul neam românesc pe care le vestise Unirea de la 1859 și dobîndirea independenței la 1877.

De aceea sfințirea ei de acum o sută de ani, cum am spus, era „pecetluirea" unor împliniri dobîndite cu jertfe și sînge, de care negreșit că a beneficiat și Biserica noastră. Și vestirea că ceasul dreptății românești se apropia. Și așa a fost. Dar Dumnezeu a hărăzit tot acestui pămînt străbun de la est de Carpați — unde cu trei secole în urmă Mihai Viteazul, punînd pe frunte coroana celor trei Principate : Moldova, Ardealul și Țara Românească, împlinea pentru o clipă milenarul vis al tuturor românilor: Unirea — să fie pămîntul împlinirii tuturor făgăduințelor românești, după atîtea secole de luptă, pentru că Moldova și Iașul în timpul primului război mondial au fost pavăza și cetatea de nebiruit a celor ce au vrut să nesocotească toate biruințele acestui neam. Și Moldova a întărit convingerea tuturor românilor că dreptatea acestui neam nu pierise,

cum spunea adeseori Pimen Georgescu, Mitropolitul Moldovei, afirmată prin jertfele tuturor românilor la Mărăști, Mărășești și Oituz.

Așadar iată ce înseamnă pentru noi anul 1887, moment înscris devenirilor naționale și bisericești care au fost deschise de împlinirea actului Unirii de la 1859. Dar despre însemnătatea momentului sărbătorit ne mărturisește și un alt fapt. Prin așezarea oseminte-lor Mitropolitului Veniamin Costachi în nișa din zidul sudic al catedralei, Mitropolitul Iosif Naniescu a dat „chip" jertfelor înaintașilor care stau la temeliile tuturor „zidirilor" mărețe ale neamului, ca adevărate „pietre fundamentale", coloane de sprijin ale întregului edificiu național și bisericesc, întărind peste veacuri credința românilor în înviere și în dreptatea acestui neam.

Tradiția adaugă acestui fapt și un altul plin de semnificație: Atunci cînd Mitropolitul Veniamin Costachi a pus piatra fundamentală a catedralei a luat parte și Iosif Naniescu ca ipodiacon. Deci catedrala apare ca un măreț simbol al credinței dar și al acestei „legături" dintre generații, ca un rod al acestei bogate și neîntrerupte legături dintre înaintași și urmașii urmașilor, cum o afirmase aproape o jumătate de secol Ștefan cel Mare cu sabia în mînă și prin nemuritoarele-i ctitorii de la Rădăuțiul mușatinilor, la Bistrița și Humorul lui Alexandru cel Bun, la Probota și Neamț, la Putna, Voroneț sau Dobrovăț. Respectul acesta față de înaintași l-a făcut pe Mitropolitul Iosif Naniescu să poarte în suflet ca pe cea mai arzătoare dorință a sa terminarea catedralei. Din respectul față de părintele său, pe urmele căruia n-a cutezat să păsească decît cu evlavie și smerenie, neîndrăznind să-și pregătească nici măcar criptă alături de el, ci lîngă catedrală, ca o sălășluire în „umbra și strălucirea înaintașilor", cum consemnează cineva atît de plastic.

Iată, iubiții mei, ce semnificații prezintă pentru noi asemenea momente aniversare legate de această împlinire măreață, Catedrala mitropolitană care se înscrie cu cinste în salba neegalatelor monumete din Iași, alături de „Sfinții Trei Ierarhi", „Sfîntul Nicolae", Golia și celelalte, consfințînd o continuitate, o legătură dintre generații și o moștenire păstrată ca în familie. De fapt aceasta este specifică adevăratei comuniuni a Bisericii și credinței dreptslăvitoare. Darurile lui Dumnezeu se moștenesc și prin binecuvîntarea Sa își dobîndesc cununa strălucirii; fiii moștenesc darurile părinților, iar părinții se străduiesc să lase fiilor daruri cît mai alese. Și asemenea părinți duhovnicești iată ce daruri ne-au lăsat nouă moștenire. Desigur, după vrednicia lor sînt și darurile pe care ni le-au lăsat. La rîndul lor fiii sînt pătrunși de respect față de părinți și de responsabilitatea păstrării darurilor moștenite, cărora le adaugă și strălucirea străduințelor proprii.

De aici și sărbătorirea noastră de astăzi privește respectul față de înaintași dar și responsabilitatea față de urmași, de cei ce ne vor urma în credință și vor moșteni aceste alese daruri. Iată, dar, ce dimensiuni are pentru noi asemenea moment de bucurie duhovnicească. Este desigur foarte interesantă o privire a unui asemenea moment și din punctul de vedere al cercetării istorice a vieții spirituale, desfășurată de-a lungul secolelor în aceste străbune ți-

nuturi est-carpatice, de la primele organizări ierarhice bisericești, între care Tomisul și celelalte scaune episcopale amintite de istorici, la strămutarea lui Iachint de la Vicina și recunoașterea lui Iosif Mușat ca mitropolit al Moldovei și pînă în zilele noastre.

O sută de ani este de bună seamă un fragment din lunga istorie a vieții bisericești și românești pe aceste străvechi plaiuri, care însă se înscrie, în șirul atîtor fapte și momente istorice, cu importanța ei, cu împlinirile ei, cu aura ei de nemurire dată de cei doi mari mitropoliți, Veniamin Costachi și Iosif Naniescu, dar și de ceilalți care le-au urmat, personalități de mare prestigiu cultural și național-patriotic, unul mai impunător ca celălalt. Așa cum Veniamin se înscrie ca mare ctitor de cultură și școli românești pentru fii de țărani, ctitor de grai și scris românesc prin tipografiile din vremea sa, iar Iosif ca un mare sprijinitor al războiului de independență, întărind sufletește pe toți fiii Bisericii noastre, atît pe cei plecați la luptă din rîndul cărora n-au lipsit monahii și monahiile mănăstirilor moldovene, cît și pe cei rămași acasă, îndurerați sau în lipsă. Și cei ce le-au urmat au avut incontestabile merite, dacă ar fi să amintim doar pe Pimen Georgescu, Nicodim Munteanu, Justinian Marina, Sebastian Rusan sau Iustin Moisescu.

O sută de ani s-a adăugat în viața Mitropoliei Moldovei și Sucevei cu semnificațiile, cu implicațiile ei pentru afirmarea continuă a țării și Bisericii noastre. Și cînd sărbătorim acest moment, o întrebare firească ne răscolește sufletul: Cum putem noi, cei de astăzi, să mergem pe urmele înaintașilor noștri, bineînțeles pe măsura vremurilor mărețe pe care le trăim și a chemării de a pune lucrarea noastră în slujba afirmării unității de credință, a conlucrării panortodoxe și în sprijinirea măreților idealuri ale poporului și țării noastre? Desigur toate acestea cirscumscrise năzuințelor creștine și rezolvării tuturor problemelor ce confruntă omenirea în acest ultim sfert de veac al secolului al XX-lea, de care nu se poate izola slujirea noastră, pentru că ea reprezintă o deschidere față de lume și nu o izolare. Această deschidere o postulează de altfel și tendințele ecumenice din zilele noastre, iar fiii și slujitorii Bisericii noastre, care a fost o Biserică deschisă tuturor realităților în decursul vremurilor, trebuie să fie atenți la toate aceste cerințe ale slujirii creștine pentru o autentică și eficientă valorificare a întregului tezaur de dreaptă credință și închinare. Ca Biserică integrată istoriei și vieții poporului nostru, Biserica Ortodoxă Română — prin slujitorii ei — trebuie să-și arate atașamentul ei față de toate cuceririle poporului nostru, contribuind, prin lucrarea ei de slujire specifică, la afirmarea principiilor de egalitate dintre toate Cultele din țara noastră și de suveranitate și independență națională ale țării noastre — atît de scumpe fiecărui fiu al poporului nostru.

De fapt, prin aceasta ne afirmăm libertatea de care ne bucurăm și că sîntem în adevăratul sens al cuvîntului o Biserică autocefală, o Biserică egală cu toate celelalte Biserici Ortodoxe și creștine.

Ați auzit aici pomenindu-se de Sanctitățile lor Patriarhul ecumenic, Patriarhii apostolici și Întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe Surori. Și ați înțeles, desigur, că aceasta este mărturia comuniunii

și egalității de care ne bucurăm în rîndul tuturor Bisericilor. Negreșit că toate acestea își au temei în existența statornică a Bisericii și organizării bisericești „din vechime", cum spunea Episcopul Melchisedec Ștefănescu al Romanului, dar și în recunoașterea formală a autonomiei și autocefaliei Bisericii noastre, în 1885, deci aproape de anii cînd a avut loc sfințirea Catedralei mitropolitane din Iași. În legătură cu aceasta aș vrea să vă spun că recunoașterea autocefaliei a creat o legătură și mai trainică între Biserica noastră și Patriarhia ecumenică, ceea ce a dus, în 1925, la ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la cinstirea în treapta de Patriarhat. Și asta a fost o altă împlinire care s-a așezat pe fruntea Bisericii, ca o îndreptățită recunoaștere a prestigiului ei între celelalte Biserici Surori. În luna mai, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române, vom face o vizită la Constantinopol. Desigur e o vizită ca expresie a dragostei noastre frățești și în spiritul acesta al egalității. Deci și discuțiile care vor avea loc vor fi de la egal la egal, într-o atmosferă frățească, pentru intensificarea conlucrării noastre în afirmarea unității panortodoxe, în duhul evanghelic, pe care creștinii, astăzi, au datoria, mai mult ca oricînd, să-l facă lumii și oamenilor cunoscut, împlinind porunca Mîntuitorului ca Evanghelia Sa să fie vestită tuturor neamurilor pînă la marginile lumii, dar și în respect pentru Biserica Bizanțului, de care, canonic, am depins de la început.

Dacă acum o sută de ani, prin dobîndirea autocefaliei, Biserica se bucura de crearea unui nou cadru de afirmare a lucrării sale, comemorarea unui veac găsește Biserica noastră, am putea spune reînnoită, cu școli proprii de învățămînt teologic dotate cu locașuri, profesori și cărți după ultimele cerințe didactico-pedagogice, cu o organizare și lucrare adaptate cerințelor vremii noastre, cu ierarhi și slujitori, pildă pentru celelalte Biserici Ortodoxe Surori, cu o viață și slujire dinamic afirmate la nivel de parohie, cu activități cărturărești valoroase și cu o aproape unică în felul ei valorificare a scrisului patristic și filocalic, cu mănăstiri și biserici, mărturii de netăgăduit ale preocupărilor de a da viață tuturor mărețelor idealuri creștine în duhul tradiției și al principiului statornicit de Sfinții Părinți — „ora et labora". Aceasta a fundamentat integrarea Bisericii noastre în viața și istoria poporului român, sprijinind mărețele lui idealuri de afirmare și unitate națională. De aici izvorăște și atașamentul nostru hotărît în sprijinirea marilor năzuințe ale țării și poporului nostru în zilele noastre, în primul rînd de apărare a întregii agonisite a fiilor acestui pămînt străbun, a independenței și suveranității țării, de statornicire a păcii și bunei înțelegeri între oameni și popoarele lumii. Toți fiii Bisericii noastre, ierarhi, cler și credincioși, sînt la înălțimea vremurilor pe care le trăim, pătrunși de conștiința responsabilității misiunii noastre, legați de pămîntul și vatra străbună pentru a căror continuă înflorire ne aducem contribuția prin lucrarea noastră de slujire alături de toți fiii scumpei noastre Patrii, plini de recunoștință și devotament față de conducerea țării noastre. Prin toate acestea vădim adevărul că mergem pe același drum bătătorit de înaintași, care nu este decît drumul urmat de toți fiii acestui popor. Și aceasta datorită libertăților religioase de care ne bucurăm, atît noi cît și celelalte Culte

din țara noastră, fiind ca o recunoștință pentru atenția și prețuirea ce se acordă astăzi Bisericii noastre. Desigur că aceasta este, în același timp, și o onoare pentru noi, slujitori și credincioși. Iată cu ce simțăminte trăim bucuria acestui moment aniversar!

Mulțumesc Bunului Dumnezeu că mi-a ajutat să vin la Iași cu acest prilej deosebit pentru viața fiilor Bisericii strămoșești din Moldova și Bucovina și în comuniunea bucuriei pascale să vă adresez acest cuvînt tuturor, cler, credincioși și viețuitori din mănăstiri, cu îndemnul meu de părinte duhovnicesc de a spori în slăvire și rîvnă în împlinirea tuturor rînduielilor noastre ortodoxe, de a păstra unitatea de credință dreptslăvitoare care ni-i scumpă ca lumina ochilor, de a fi devotați și loiali conducerii statului nostru, de a sprijini orice acțiune în favoarea păcii și apărarea vieții pe pămînt. Negreșit că toate acestea și rodirile lor bogate le admiră toți cei ce au posibilitatea să le cunoască nemijlocit. Or, aceasta înseamnă recunoașterea, de bună seamă, a valorii și dinamismului credinței noastre, care este atît de pilduitoare aici, în Moldova. Iată pentru ce, o dată cu aceste îndemnuri, vă adresez și cuvîntul meu de adîncă prețuire și dragoste, rugînd pe Bunul Dumnezeu ca să facă și mai strălucitoare cununa vredniciilor dumneavoastră, ca fiecare dintre noi să poată rosti cu inimă curată: „Iată, Doamne, fac voia Ta", și asigurîndu-vă pe toți, slujitori și credincioși, de dragostea și respectul meu, de prețuirea pe care v-o port tuturor pentru hărnicia, conștiinciozitatea și responsabilitatea pe care le arătați în împlinirea rosturilor în care sînteți rînduiți — misiune sfîntă românească pentru fiecare și un titlu de adevărată și îndreptățită mîndrie.

În toate lucrările făcute la catedrală, cu ocazia restaurării picturii și a executării mozaicului din semicupola vestică a catedralei, a lucrărilor de restaurare de la vechea catedrală ca și de la toate bisericile și mănăstirile monumente istorice am simțit permanent ajutorul și prezența dumneavoastră, însuflețirea părinților slujitori ai catedralei, în frunte cu P.S. Episcop-vicar Pimen și P.Cuv. Arhim. Partenie Apetri, rîvna și dăruirea clerului și credincioșilor din eparhie. De aceea, folosesc acest prilej de a adresa tuturor toată prețuirea mea, toată iubirea pe care v-o port. Mulțumesc apoi Părintelui Scarlat Porcescu, unul dintre preoții cei mai luminați din Moldova, pentru osteneala de a aduce date din hrisoave și documente în legătură cu ridicarea și sfințirea catedralei. De asemenea și Părintelui prof. Al. I. Ciurea, pentru sublinierile făcute. În mod cu totul deosebit mulțumesc P.S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor care a luat parte la această festivitate, aceasta oglindind încă o dată bunele relații dintre cele două centre eparhiale Iași și Roman, așa cum le-a consemnat istoria noastră bisericească întotdeauna. Toată dragostea noastră frățească și bucuria de a fi adus aici și un ales cuvînt, prin care a subliniat importanța acestui moment sărbătoresc, unitatea eparhiilor din Mitropolia Moldovei și Sucevei, liturgică dar și canonică, ca o oglindire vie și de netăgăduit a unității care caracterizează viața și lucrarea Bisericii noastre, afirmată și cu prilejul realizării Fondului Central Misionar, la care eparhiile din Moldova au fost în frunte.

De aceea, în calitatea mea de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române și de președinte al Sfîntului Sinod vă adresez tuturor mulțumiri pentru contribuția pe care ați adus-o ca pe un obol pentru slava și afirmarea tot mai dinamică a Ortodoxiei românești, în țară și peste hotare.

Încheind, iubiții mei fii duhovnicești, vă binecuvîntez din toată inima, împărtășindu-vă toată dragostea mea părintească și rugîndu-vă să transmiteți tuturor iubirea și prețuirea mea. Fiți mîndri în adevăratul înțeles al cuvîntului că sînteți fiii și moștenitorii unei Biserici dreptmăritoare, ai unor asemenea înaintași, după statura duhovnicească a fericiților ctitori. Bunul Dumnezeu să vă binecuvînteze și Mîntuitorul cel înviat să vă umple inimile de bucurie deplină, ca și ucenicilor în mijlocul cărora a venit și le-a împărtășit Duhul Sfînt, Mîngîietorul și Sfințitorul sufletelor noastre. Amin".

★

Partea a doua a festivităților s-a constituit într-un adevărat cenaclu pascal, prin reîntîlnirea Prea Fericitului Părinte Teoctist cu membrii Permanenței și Consiliului eparhial și alți invitați.

În atmosfera de emulație sărbătorească, prilejuită de această reîntîlnire, au fost subliniate dimensiunile și orizonturile momentului festiv în contextul vieții culturale și bisericești din vremea noastră, purtînd „pecetea" unității de neam și de credință, pe care le-au trăit în egală măsură fiii Bisericii noastre, slujind cu aceeași dăruire și jertfelnicie Altarul credinței și al Patriei.

Deschizînd șirul vorbitorilor, Dl. Aurel Leon a arătat că unitatea românilor în decursul veacurilor este adevărul de necontestat al istoriei și culturii noastre. De aceea nu ni se pare nici o exagerare a spune că Biserica Ortodoxă Română n-a fost o Biserică separată de viața neamului românesc. O mărturie în acest sens este faptul că la Voroneț sfinții au ieșit din biserică în întîmpinarea țăranilor noștri, ei înșiși îmbrăcînd ițarii și bundița moldovenească. Iar la Durău N. Tonitza dă o altă expresie acestei realități introducînd țăranii în icoană. Și tuturor acestora se adaugă în mod fericit faptul că însuși Prea Fericirea Voastră sînteți fiu de țăran ridicat la cinstea și demnitatea de Întîistătător al Bisericii românești. Această unitate românească ne dă și nouă putere în munca de zi cu zi, mijlocindu-ne permanenta legătură cu glia străbună și vrerile și înaltele năzuințe ale poporului și țării noastre.

E adevărat că fără trecutul istoric orice neam este ca și fără părinți. Asemenea unui edificiu fără temelie, fără trecut prezentul nu ar avea tăria durabilității, a spus P. Cuv. Arhim Mitrofan Băltuță. Acest trecut, pentru noi, fiii Bisericii strămoșești, este legătura cu moșii și strămoșii care au înălțat mărturii ale unității, credinței și spiritualității lor, ale puterii de creație a geniului românesc — mănăstiri și biserici monumente istorice. Și nu întîmplător pe aceste vetre a înflorit și eroismul vieții creștine — monahismul, a cărui floare aleasă, ca o nestemată a Moldovei pusă în netrecătoarea coroană a Ortodoxiei românești, este și Prea Fericirea Voastră, alături de atîtea luminoase chipuri ale vizionarilor și ctitorilor de grai și simțire românească din aceste istorice și legendare ținuturi românești de la est de Carpați.

Prea Fericirea Voastră sînteți al patrulea patriarh pe care jilțul marilor mitropoliți de la Iași l-a dat Bisericii noastre, a spus Domnul Ioan Zamfirescu, o adevărată pildă pentru noi toți de slujire a Altarului strămoșesc. De aceea bucuria momentului de astăzi este mărită în mod fericit de prezența Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române și părintele nostru duhovnicesc. Vă mulțumim pentru cununa pe care ați așezat momentului sărbătoresc al clerului și credincioșilor moldoveni prin prezența Prea Fericirii Voastre.

P. C. Pr. Teodor Bodnar-Gura Humorului a arătat că sufletul moldoveanului a fost deschis totdeauna marilor valori și năzuințe, așa cum o vedem și în balada Miorița. Iar Prea Fericirea Voastră venind la acest moment aniversar la Iași, a spus P. C. Sa, ați arătat că această deschidere a sufletului moldovean se concretizează într-o firească și necurmată căutare a se împărtăși cu orice prilej din bucuria unității de credință și de neam. De aceea, asemenea momente festive se constituie în adevărate revărsări de bucurie și inconfundabile popasuri duhovnicești. În bucuria românului întotdeauna a fost și sfințenia lui Dumnezeu, cum ne-ați convins astăzi cu prisosință Prea Fericirea Voastră.

Nu găsesc cuvintele alese care să dea glas simțămintelor de bucurie trăite astăzi, a spus P. C. Prot. Theodor Moroșan-Cîmpulung. În asemenea împrejurări nu te poți împăca numai cu atît cît redau cuvintele. De aici sesizăm un alt aspect fundamental unor asemenea momente. Din tăria și prisosul lor te simți luînd putere în slujirea la care sîntem chemați. Ceea ce împlinim deci o facem cu puterea luată din aceste izvoare ale credinței și vieții noastre. Faptul că Prea Fericirea Voastră ați dorit să fiți aici prezent la acest moment festiv ne este pildă tuturor din ce izvoare dătătoare de viață și tărie trebuie să ne împărtășim neîncetat.

Momentul sărbătoresc de astăzi îmi prilejuiește posibilitatea să-i mulțumesc încă o dată Prea Fericirii Voastre pentru că ați dorit să fiți în mijlocul nostru, a spus Dl. prof. I. D. Lăudat, și totodată să evoc figura aproape legendară a Mitropolitului Iosif Naniescu care a reluat și desăvîrșit truda și visul marelui Veniamin Costachi, ridicînd această Catedrală mitropolitană, sfințită în cadrul unor mari festivități la 23 aprilie 1887. Dar aceasta nu este singura lui faptă de seamă, ci i se adaugă aducerea Seminarului „Veniamin Costachi“ de la Mănăstirea Socola în fostul palat al domnitorului Mihai Sturdza, de lîngă Mitropolie. Pe tărîm cultural a susținut ceea ce puțini știu — apariția „Revistei teologice“, între 25 martie 1883 și 18 ianuarie 1887, avînd redactori pe C. Erbiceanu și Dragomir Demetrescu.

Asemenea acestui mare mitropolit al Moldovei și Prea Fericirea Voastră v-ați arătat unul din ctitorii acestei Catedrale prin mozaicul din logia de vest, prin restaurarea picturii interioare și instalarea mecanismului de acționare electro-mecanică automată a clopotelor. Acestora se adaugă lucrările de la biserica „Sfîntul Gheorghe“, de la Putna și Neamț, de la Voroneț și Bistrița, de la Seminarul teologic și Tipografia Centrului mitropolitan. Și concomitent ați îmbogățit conținutul și îmbunătățit apariția revistei „Mitropolia Moldovei și Sucevei“. Iată, așadar, atîtea motive ca avîndu-vă pe Prea Fericirea Voastră între noi, ca cel de-al treilea ctitor al Cate-

dralei mitropolitane, sărbătoarea noastră să fie însoțită de aceste revărsări ale unei alese și negrăite bucurii duhovnicești.

Pentru noi cei ce ne-am bucurat de părintească și înțeleapta călăuzire a Prea Fericirii Voastre momentul de astăzi se constituie într-un adevărat periplu duhovnicesc, a spus P. C. Pr. consilier Toma Rîpă. Are o inefabilă semnificație acest moment sărbătoresc pentru toți colaboratorii Prea Fericirii Voastre de la Iași, constituindu-se într-un fel de bilanț al realizărilor dar și al celor ce trebuiesc să fie împlinite. Pilda Prea Fericirii Voastre ne este însă far călăuzitor. Avîndu-vă pe Prea Fericirea Voastră în mijlocul nostru și la acest moment festiv, sîntem încredințați că vom împlini mai ușor responsabilitățile și chemarea noastră în care am fost rînduiți de Biserica străbună. Vă mulțumim pentru toate acestea Prea Fericirii Voastre și vă încredințăm că vom urma pilda de slujire a Prea Fericirii Voastre cu toată dăruirea și responsabilitatea pe care le presupune slujirea Altarului strămoșesc și a Patriei noastre înfloritoare.

P. C. Pr. prof. dr. Alexandru I. Ciurea a arătat că importanța unui moment festiv trebuie privită cu aceiași ochi cu care l-au ctitorit înaintașii, adică nu trebuie lipsit de aura sa vizionară, de orizonturile pe care ni le deschide o asemenea aniversare. Stă în firea omului să privească spre viitor. Iar asemenea momente negreșit trebuie să ne dea putere în a discerne orizonturile care ni se deschid, în lumina lor să pătrundem zările și strălucirile credinței — nesecat izvor al tuturor bucuriilor și împlinirilor noastre. Se impune o privire orizontală, o evocare a trecutului și o proiectare spre viitor a lucrării noastre de slujire, dar și una verticală, adică a legăturii noastre cu Dumnezeu, căci tot ce facem cu puterea lui Dumnezeu facem. Și aceste dimensiuni au același punct de confluență: învierea. Ea este temelia tuturor înfăptuirilor noastre. Astfel putem spune că învierea a dus la înălțarea catedralei, la sfințirea ei și acum la aceste luminoase evocări prilejuite de acest moment sărbătoresc. Așa cum spuneați adeseori Prea Fericirea Voastră trecutul nostru istoric este străluminat de credința fiilor acestui pămînt, de aceea orice moment al bucuriei noastre își are izvorul în credința temeluită pe adevărul învierii. Vă mulțumesc Prea Fericirii Voastre de a mă fi făcut părtaș acestui moment aniversar care, trebuie s-o mărturisesc, pentru mine a fost și ca o „reîntoarcere acasă“, aici în Moldova atîtor împliniri și biruințe ale cugetului și geniului românesc.

Cu toții am împărtășit bucuria momentului aniversar, a spus P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul. Așa cum a ținut Mîntuitorul să se întîlnească cu ucenicii Săi și Prea Fericirea Voastră cu dor ați dorit să fiți în mijlocul nostru în aceste luminoase zile de Înviere. Dar cu dor am dorit și noi să ne reîntîlnim cu Prea Fericirea Voastră. Această bucurie au nutrit-o toți cei din Moldova, de la Putna, de la Neamț, de la Suceava, de la Centrul eparhial, unde Prea Fericirea Voastră ați lăsat atîtea realizări de prestigiu. Este în firea noastră a românilor dar mai ales a moldovenilor, ca la asemenea momente sărbătorești să privim la vredniciile și pilda mai marilor noștri. De aceea, prezența Prea Fericirii Voastre încununează bucuria sărbătorească a celor o sută de ani de la sfințirea

Catedralei mitropolitane, așa cum a arătat și Prea Sfințitul Eftimie, și ne dă tărie de a ne împlini cu și mai multă responsabilitate lucrarea noastră de slujire. Aceasta se constituie ca un angajament față de înaintași dar și ca o recunoștință fiască față de Prea Fericirea Voastră, pentru permanenta grijă pe care o arătați Bisericii noastre strămoșești, dar mai ales credincioșilor și slujitorilor din Moldova și Bucovina, monumentelor istorice — aceste vetre de cultură națională și de închinare dreptslăvitoare. Din pilda Prea Fericirii Voastre învățăm ce înseamnă să fim străjeri neadormiți ai acestor monumente între care Catedrala mitropolitană ocupă un loc de frunte, ca realizare arhitectonică deosebită, cu o pictură care a făcut pe mulți — după cum s-a mai spus — să o numească pe bună dreptate „Capela sixtină a României". Catedrala mitropolitană este cu adevărat „maica bisericilor din Moldova". Deci grija arătată ei este o oglindire aparte a prețuirii pe care Prea Fericirea Voastră o arătați bisericilor și mănăstirilor din Moldova. Semnificativ pentru noi este în acest sens faptul că înainte de sărbătorirea acestui moment Prea Fericirea Voastră ați vizitat cele mai multe din mănăstirile și bisericile monumente istorice. Iată dar ce pildă de slujire și de veghe a valorilor credinței noastre ni se oferă nouă tuturor din partea Prea Fericirii Voastre cu acest binecuvîntat prilej al comemorării a o sută de ani de la sfințirea Catedralei mitropolitane. Chipul de odinioară al marilor mitropoliți, prin pilda Prea Fericirii Voastre, ne devine oglindire vie a felului în care Biserica înțelege să slujească neamul și vrerile lui, că părtășia noastre la vredniciile lor constituie izvorul bucuriei noastre de a ne simți în aceeași unitate de gînd și de faptă românească. Sîntem ai vremurilor pe care le trăim, neuitînd nici trecutul plin de faptele mărețe ale înaintașilor, dar nici viitorul, spre care se îndreaptă țara și poporul nostru, prin mărețele fapte ale fiilor acestui pămînt străbun, contribuind la statornicirea păcii și apărarea vieții pe pămînt.

Încheind, *Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*, a spus între altele :

„Împărtășesc împreună cu dumneavoastră bucuria momentului sărbătoresc care ne-a prilejuit un adevărat simpozion sufletesc. Trebuie să recunosc că mi-ați prilejuit prin aceasta trăirea uneia din cele mai frumoase zile din viața mea, aureolată de strălucirea luminii neînserate a Învierii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Deci, așa cum învierea este legată de ființa și istoria acestui neam tot astfel și această bucurie, pe care am trăit-o noi astăzi, își are rădăcinile adînci în trecutul neamului nostru românesc și în lucrarea Bisericii dreptmăritoare. Fragmentul scurt din istoria Bisericii din Mitropolia Moldovei și Sucevei — acest veac pe care l-am sărbătorit astăzi — este destul de bogat în împliniri bisericești și naționale și trecerea sa în revistă impune atenției pe înaintași, iar nouă ne cheamă sufletul spre o sporită responsabilitate față de ei și de tot ceea ce au înfăptuit lăsîndu-ne asemenea moșteniri! Pentru noi această sărbătorire trebuie să însemne o chemare la slujire. Ne determină popasul, deci nu-l determinăm noi. El este prilejuit de împlinirile înaintașilor noștri care, la rîndul lor au avut, una după alta, împliniri atît de numeroase, după legi și rînduieli nescrise.

Datoria noastră este doar să le dăm valoare prin însăși activitatea noastră, prin luarea aminte la mesajul lor — adevărat testament peste veacuri al strămoșilor și părinților noștri. Deci nu-i vorba numai de o sută, pe care noi o sărbătorim, ci de alte sute de ani de care se leagă acest scurt fragment din istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei. Desigur, vremurile care au precedat sfințirea catedralei și în decursul cărora au fost înălțate alte ctitorii pe temeliile cărora se înalță măreața Catedrală mitropolitană, între care s-au amintit bisericile Albă și Stratenia, ridicate, fără doar și poate, la vremea lor, pe temeliile altor lăcașuri sfinte. Și astfel, iată cum, în înlănțuirea aceasta logico-istorică, ne ducem cu gîndul pînă la întemeierea Țărilor române și a Mitropoliilor Munteniei, Moldovei și Ardealului și de acolo pînă la începuturile noastre creștine pe această vatră părintească. Încît, această sută de ani pe care o sărbătorim, însumează niște vrednicii anterioare, niște temelii pe care s-au clădit împlinirile ce i-au urmat, înscriindu-se ca o verigă într-un firesc lanț al vredniciilor credinței ortodoxe românești. Pe de o parte, acest veac este o sumă, un bilanț, o încununare, iar pe de alta, un început, o chemare de a face mai mult învățînd din pilda înaintașilor noștri atît de minunată și strălucită, oferită de asemenea mari împliniri, înscrise cu jertfe în istoria neamului și a Bisericii. Ele aparțin unor adevărați luceferi, cum au fost și acești mari mitropoliți, Veniamin Costachi și Iosif Naniescu, care prin această catedrală au dat slujirii și credinței lor chip nemuritor și veșnic în marele șir de ierarhi din Moldova — de la Iași, Roman, Rădăuți sau Huși, iubitori de neam și de tot ceea ce a creat geniul românesc pe acest ținut la est de Carpați.

Doresc, de altfel, ca această latură a sărbătoririi noastre de astăzi să ne fie pururea vie în mintea și sufletele noastre; aceasta ne aparține numai în măsura care o slujim determinîndu-ne, cum am spus, și nu determinînd-o, ca și atîtea altele din istoria noastră națională și bisericească — adevărate culmi de trăire și afirmare românească și creștinească. Această privire a sărbătorii de azi ne sădește în suflete simțămîntul integrării și responsabilității, pe care l-au avut întotdeauna înaintașii noștri. Dîndu-le strălucirea cuvenită unor asemenea momente noi înșine ne umplem de lumina lor sărbătorească. Ce concretizare mai puternică a acestui fapt ne mai trebuie decît sărbătorirea de anul trecut, 1986, a șase sute de ani de la prima atestare documentară a Mitropoliei Moldovei, care ne-a îmbrăcat pe toți în haina sărbătorească — cercetători, care au închinat momentului adevărate studii și contribuții documentare, ca și clerul și credincioșii din Moldova și Bucovina, strălucind în virtuțile și vredniciile înaintașilor !

Ideea realizării proiectatului volum comemorativ a fost lansată mai demult și trebuia să apară anul trecut. Socotim însă — dacă ne încredințează și Părintele consilier C. Buzdugan — că va apare măcar anul acesta. Studiile acestui volum se vor referi nu numai la istoria Mitropoliei Moldovei, ci — în egală măsură — și la cultura noastră străveche care a înflorit pe aceste plaiuri românești la est de Carpați, la importanța și rolul vieții bisericești în afirmarea năzuințelor românești, la contribuțiile Bisericii noastre privind unitatea și afirmarea limbii române. Aceasta pentru că Biserica n-a

fost niciodată separată de viața neamului, cum spune cu atîta îndreptățire marele savant N. Iorga și o dovedește întreaga noastră istorie, constituind rădăcinile și fundamentul lucrării noastre de astăzi puse în slujba marilor năzuințe ale poporului și țării noastre. Marile valori ale unei națiuni — limba, obiceiurile, etosul, cultura și credința — împreună cu apărarea integrității teritoriale, independenței și suveranității naționale nu au fost niciodată străine slujirii noastre, ci au constituit adevărate dimensiuni ale afirmării acesteia, așa cum ne-o demonstrează și descoperirile arheologice ale ultimelor decenii, între care se înscriu și cele de aici, de la Iași, din apropierea Catedralei mitropolitane, cele din Dobrogea secolelor IV-VI, din sudul Moldovei, din Muntenia, Oltenia și Transilvania acelorași secole. Cine nu a auzit de gema de la Potaissa, inscripția de la Biertan sau atîtea basilici creștine, candele și engolpioane sau cruciulițe aproape pe tot întinsul românesc? Toate acestea fiind, o dată mai mult, mărturii ale unității culturii de pe vatra străbună. Iată, dar, căror adevăruri ne-am făcut părtași prin comemorarea acestui moment festiv, strălucirea lui sărbătorească dezvăluind preocupările noastre și cărei salbă i se înscriu, adică acestei impresionante valorificări a istoriografiei și tuturor documentelor și descoperirilor arheologice privind permanenta și unitara noastră ființare pe această vatră strămoșească, de a arăta lumii cine sîntem în lumina adevărului istoric, nu ca o replică la ceea ce unii ar nega despre noi, ci ca o necesară mărturie a conștiinței despre sine a unui popor, ca o „rostuire" — cum spune C. Noica — în viața lumii și popoarelor.

Strămoșii noștri au slujit adevărul, umanismul și ospitalitatea, strămoși cărora noi le sîntem urmași și la înălțimea cărora dorim permanent să ne arătăm a fi cu toată demnitatea și mîndria în cel mai autentic înțeles al acestor cuvinte. Desigur că la această afirmare de sine de-a lungul secolelor a înaintașilor, Biserica și-a adus contribuția ei, ca o statornică slujitoare a progresului și mai binelui fiilor acestui popor. Mulți dintre slujitorii și ierarhii ei au fost printre cei ce au luptat și apărat drepturile acestui neam, independența și neatîrnarea lui, atunci cînd acestea erau amenințate, înscriindu-și cu cinste numele în rîndul atîtor știuți și neștiuți, dar neuitați eroi.

În acest sens, afirmam că sfințirea Catedralei mitropolitane are o deosebită semnificație pentru noi și momentul sărbătoresc nu trebuie să ne facă a-i uita semnificația. Semnificativă și specifică expresie a unității românești după cucerirea independenței de stat a României! Nu este numai o recompensă adusă Moldovei și Iașului, ci, mai ales, o „revelare" a mîinii lui Dumnezeu, Care ocrotind acest ținut românesc, a ales asemenea bărbați pentru a ridica o asemenea ctitorie.

Gîndul celui dintîi s-a împlinit prin cel de-al doilea mare ctitor, ca o aparte oglindire a acestei legături între generații, cum de altfel se constituie și această sărbătorească și aleasă comemorare. Această legătură între generații au înțeles-o și unul și altul. Veniamin Costachi, acest mare bărbat al Moldovei secolului XIX, cînd i s-a părut că este o „piedică" în împlinirea mărețului vis, al său și al Moldovei, ridicarea Catedralei mitropolitane, s-a retras pentru a da loc altora să continue ceea ce a început. Iar Iosif Naniescu cel

sfînt, de asemenea, a fost la înălțimea înaintașului său, cu smerenie luînd asupra sa greaua sarcină de a da strălucire la ceea ce se părea că ar fi sortit să rămînă ruină, într-o vreme cînd Moldova nu trebuia să uite slava de odinioară pentru a întări unitatea și afirma neatîrnarea ce și-o cucerise și impusese tînăra Românie în lume. Acesta a fost în egală măsură un act de cultură, de istorie și de teologie, unind pe toți ieșenii acelor timpuri, precum și autoritățile de stat, conducerea Bisericii și intelectualitatea întregului neam românesc. Și această unitate a adus roade nu numai atunci ci și de-a lungul deceniilor pînă în zilele noastre. Dacă ne gîndim numai la faptul că multe prezentări monografice și istorice ale monumentelor noastre bisericești din Moldova le datorăm tocmai acestei colaborări este de ajuns pentru a înțelege realitatea și firescul acesteia, căreia toți cei de față sînteți într-un fel sau altul părtași.

Cuvintele care au fost rostite aici în acest cenaclu al colaborării noastre, de care am amintit, au avut darul să sublinieze rodnicia și direcția preocupărilor care concretizează această împreună-lucrare, cerute și de acest moment sărbătoresc, moment de bilanț, de împlinire și încununare, dar și de angajare, de privire în perspectivă. Momentelor de sinteză și unitate din trecut trebuie să le adăugăm, desigur, altele, pe măsura vremurilor pe care le trăim și condițiilor de care ne bucurăm, căci în Moldova — fără să impietăm celelalte provincii românești — s-au întîlnit mari curente culturale. Dacă ne gîndim la arhitectură, artă, tipar sau chiar teologie. Acesteia din urmă nu i-a fost străină trăirea filocalică, după învățătura Sfinților Părinți, așa cum era practicată în întreaga Ortodoxiei, de aceea a și fost posibilă reînvierea isihasmului în mănăstirile moldovene, în secolul XVIII, unde călugării din țările balcanice, din pravoslavnica Rusie și alte țări ortodoxe, în drum spre Sfîntul Munte, sau reîntorcîndu-se de acolo și găsind aici isihia și rînduiala călugărească cum nu erau în alte părți. Ei nu au adus ceva nou, ci au adăugat la ceea ce era. Așa au fost apoi, pe tărîm cultural, străinii veniți aici, care au creat școli sau curente, desigur în legătură cu preocupările și năzuințele fiilor acestor plaiuri, făcînd din mănăstirile „Trei Ierarhi" sau Cetățuia adevărate tribune de proclamare a unor adevăruri românești și ortodoxe necesare în confruntările vremurilor. Ceea ce nu putea face Ierusalimul, Constantinopolul sau altă patriarhie apostolică, iată că se împlinea aici, pe pămîntul Moldovei, o adevărată „fortăreață" a Ortodoxiei împotriva amenințărilor ridicate de Reformă sau Romano-catolicism. De bună seamă că de această acțiune nu era străină nici Muntenia și nici Transilvania. Și asta datorită credinței strămoșești și bogatelor

tradiții care au înfrumusețat acest pămînt străbun. Pilduitor de grăitoare ne este în acest sens activitatea culturală din mănăstirile noastre, a căror existență, amintită la începutul secolelor IV-V și în continuare, presupune existența unui cadru cu adînci rădăcini istorice în ființa neamului nostru, datorită căruia s-a cunoscut o înflorire cu totul aparte. Credința noastră dreptmăritoare s-a integrat vieții, istoriei și culturii neamului nostru din cele mai vechi vremuri. Aceasta a dat tărie strămoșilor noștri dar iată că, în același timp, s-a răsfrînt benefic și asupra credinței, făcînd din vetrele noastre de închinare vetre de spiritualitate românească dar și adevărate „metereze" ale Ortodoxiei. Țările noastre, avînd în centrul lor cetatea Carpaților, au fost, în înțelesul cel mai adevărat, „fortăreață" a dreptei credințe aici, la „răspîntia" dintre Apus și Răsărit, cum arată marele Iorga, ca un zid puternic ridicat „în calea tuturor răutăților", cum o spune atît de plastic cronicarul moldovean. Aceasta a întărit în mod firesc unitatea noastră de neam, dar și pe cea a credinței, fiind ca un foc în care „s-a lămurit" aurul credinței ortodoxe.

De aceea, atunci cînd vrei să cauți originea unei tradiții, a unei biserici sau a unui eveniment istoric, aceste columne ale neatîrnării noastre, trebuie să purcezi în adîncimea veacurilor de viață și spiritualitate românească și creștină ce au înflorit aici încă din veacul apostolic. Negreșit că acest lucru e necesar permanent să-l subliniem. Ni s-a părut prea cunoscut și știut de toată lumea. Dar nu întotdeauna a fost așa, pentru că în cercetarea istoriei mulți au uitat principiul sine ira et studio, *falsificînd adevăruri cunoscute și acceptate de toată lumea. Se cuvine deci să urmăm în această „zăbavă" pe înaintași și să dăm oricui lămuriri despre rolul nostru ca popor și cultură romanică înflorită la gurile Dunării, cum spune marele Luceafăr al poeziei românești, despre importanța credinței în ființarea românilor pe această vatră atît de încărcată, secole de-a rîndul, de „pustietățile" aduse de năvălirile celor ce-au căutat „pămînt și apă" aici, la Dunăre, Carpați și Mare. E o mîndrie și, în același timp, datorie care ne onorează de a spune lumii cine am fost și ce datorează Europa și cultura universală existenței noastre statornice în apărarea acestei „porți a creștinătății" — după expresia marelui și slăvitului Ștefan, voievodul Moldovei.*

Pentru că a trebuit să ne apărăm și cu ascuțișul minții nu **numai cu sabia** *— ceea ce nu-i secret pentru nimeni — nu-i de mirare de ce întreaga noastră spiritualitate este străbătută de un spirit de sinteză specific. Și orice moment al istoriei noastre este caracterizat de acest spirit sintetic. Fără a exagera, referindu-ne la momentul aniversat astăzi, putem spune deci că mitropoliții Venia-*

min Costachi și Iosif Naniescu au vădit împărtășirea aceluiași spirit de sinteză, integrînd ctitoria lor valorilor culturale și artistice ale neamului românesc și pecetluind cu aura sfințeniei momentele trăite în Moldova și Muntenia prin înfăptuirea Unirii de la 1859, dobîndirea Independenței la 1877-1878 și recunoașterea autocefaliei Bisericii noastre strămoșești, în 1885. De aceea am dorit să fiu prezent la acest moment deosebit din viața Bisericii, a clerului și credincioșilor din bătrîna Moldovă. Cu acest prilej am revăzut cu bucurie și multe din mănăstirile și bisericile monumente istorice din ținuturile Sucevei și Neamțului, apreciind lucrările care se fac și preocupările tuturor pentru buna lor restaurare și gospodărire, cum ar fi cele de la Putna, Neamț, sau chiar cele de aici, datorită cărora biserica „Sfîntul Gheorghe" și-a redobîndit frumusețea cea dintîi prin refacerea pridvorului deschis — expresie inedită a unității dintotdeauna a Moldovei cu Muntenia. Grija aceasta față de valorile trecutului izvorăște din datoria noastră de neadormiți străjeri la fruntariile credinței strămoșești.

Vă încredințăm pe toți, ca și în catedrală, că toate acestea sînt temeiuri, că mergem pe același drum cu poporul nostru, mulțumindu-vă tuturor pentru colaborarea și preocupările arătate de toți, începînd cu P. S. Episcop Eftimie și colaboratorii de la Centrul eparhial, de dumneavoastră care ne-ați fost oaspeți dragi astăzi. De fapt, dumneavoastră, prin scrisul și contribuția din publicațiile ieșene: „Cronica", „Convorbiri literare", „Analele Universității", „Anuarul Institutului „A. D. Xenopol" și altele, sînteți prezenți zi de zi și în preocupările mele.

Cu aceste gînduri și simțăminte vă doresc mulți și fericiți ani".

Acest moment, comemorarea a o sută de ani de la sfințirea Catedralei mitropolitane, la împlinirea a șase secole de la atestarea documentară a Mitropoliei Moldovei și Sucevei, se constituie ca o nestemată în cununa împlinirilor bisericești de pe aceste străbune plaiuri est-carpatine spre bucuria slujitorilor și credincioșilor Altarului strămoșesc din aceste străvechi ținuturi românești, însuflețiți de hotărîta dorință ca, prin rugăciunile și lucrarea lor de slujire, cu dăruire jertfelnică, să contribuie la întărirea unității de neam și de credință dreptmăritoare, pentru slava Sfintei noastre Biserici și continua înflorire a scumpei noastre Patrii și pentru un viitor luminos și pașnic de care să se bucure toți oamenii lumii.

Pr. V. NECHITA

Voievodului Moldovei

O GUVERNARE DE EXCEPȚIE : DOMNIA LUI ȘTEFAN CEL MARE (1457-1504)

Epopeea moldavă care s-a desfășurat pe pămîntul românesc est-carpatic acum cinci secole pare de necrezut. Dobîndind cu timpul, în conștiința istorică națională, trăsăturile mitului și ale simbolului, nota ei de neverosimil s-a accentuat. Și totuși, supunînd-o judecății istorice, chiar și numai în coordonatele sale esențiale, opera de guvernămînt a lui Ștefan cel Mare acuză, neîndoielnic, caracterul epocal, iar personalitatea domnului, geniul olimpian. Strădaniile istoriografiei românești moderne și contemporane n-au încetat, de altfel, să descifreze realitățile vremii, adăugînd noi dovezi în favoarea dimensiunilor neobișnuite ale fenomenului ștefanian. Cu aceeași intenție vom încerca, la rîndul nostru, în cele ce urmează, să relevăm accepțiuni și resorturi mai puțin investigate ale guvernării marelui domn, îndreptățindu-i astfel caracterul excepțional al împlinirilor.

OBIECTIVE, RESURSE, METODE

Privită în ansamblul manifestărilor sale, opera de guvernămînt a lui Ștefan cel Mare, se înfățișează ca rezultat al cîtorva preocupări esențiale, urmărite de-a lungul întregii sale domnii. Un prim obiectiv l-a format sporirea necontenită a importanței tronului în conducerea statului feudal, prin ameliorarea poziției sale față de organul reprezentativ al boierimii : sfatul domnesc, în interior, sau față de monarhiile înconjurătoare, în exterior. Deziderat imperios la începutul domniei, cînd patronajul aristocrației boierești ajunsese să reducă considerabil prerogativele tronului, el și-a menținut acuitatea, datorită semnificațiilor majore pe care structura feudală a societății i le conferea, și în deceniile următoare. De la refacerea poziției interne și internaționale pierdută anterior, Ștefan cel Mare, a trecut, de aceea, la o politică de nuanță autocratică, urmărind atît transformarea calitativă a instituției domnești, cît și egalizarea dinastiei moldovenești cu regalitățile învecinate. Un loc aparte în acest efort l-a ocupat încercarea domnului Moldovei de a cumula tradițiile dinastice proprii celor două țări românești extracarpatice și de a oferi astfel o bază juridică reală necesității lor de cooperare, prin căsătoria sa cu Maria, fiica lui Radu cel Frumos. Firește, necesitatea continuării și desăvîrșirii inițiativelor de această natură impuneau, în final, adoptarea principiului primogeniturii în sistemul de succesiune la tron, principiu pentru al cărui triumf a folosit, în ultimele clipe ale domniei, constrîngerea elementelor opoziționiste.

Perfecționarea și întărirea continuă a statului feudal, asigurîndu-se, firește, puterii domnești rolul conducător, au constituit cel de al doilea scop principal al politicii lui Ștefan cel Mare. Dezideratul se impunea cu atît mai mult cu cît, după domnia lui Alexandru cel Bun, cînd au fost puse bazele organizatorice ale statului moldovenesc, îndelungata criză politică a impietat asupra dezvoltării acestora. Ca urmare, în fața domniei lui Ștefan cel Mare s-a aflat, de la început, sarcina desăvîrșirii sistemului teritorial-administrativ al țării, principalele ținuturi moldovenești apărînd, de aceea, tocmai acum, menționate documentar : Suceava, Neamț, Trotuș etc. Alături de ținuturi, domnia a creat, în același timp, și o amplă rețea de ocoale, supuse direct ascultării tronului și menite a-i oferi acestuia elementul de certitudine necesar tuturor întreprinderilor sale. Aflate în aceeași dependență, tîrgurile țării s-au bucurat, la rîndul lor, de o atenție sporită din partea domnului, care le-a instituit hotare proprii sau le-a refăcut pe cele cotropite (Vaslui, Bîrlad, Tîrgul Frumos etc.). Firește, o dată cu reorganizarea administrativă a fost definitivată și structura aparatului de stat, format din curteni și slujitori. Curților domnești, puse sub ascultarea unor vornici, ca și cetăților, conduse de pîrcălabi, le-a revenit în acest sistem rolul organizatoric principal, dispozițiile puterii centrale fiind transmise și executate cu

promptitudine. Iar calitățile administrației ștefaniene n-au întîrziat să se manifeste, mai ales cu prilejul războaielor purtate de moldoveni, cînd concentrarea și manevrarea trupelor a constituit deseori cheia succeselor de pe cîmpurile de bătălie.

În sfîrșit, conștient că rolul puterii centrale și al statului feudal era condiționat, în ultimă instanță, de prosperitatea întregii țări, domnul a promovat permanent o politică de stimulare a procesului productiv și a schimbului de mărfuri, creînd regimul de siguranță necesar reproducerii lărgite și obținerii unor venituri sporite, ori apărînd interesele producătorilor interni în fața concurenței străine. El a izbutit, totodată, să ferească acumulările interne de pericolul distrugerii sau pierderilor definitive, chiar în cazul agresiunilor desfășurate pe teritoriul țării, și să antreneze astfel punerea integrală a acestuia în valoare. La rîndul său, dezvoltarea economică a constituit baza necesară susținerii unei acțiuni militare de proporții neobișnuite sau realizării unei opere constructive și cultural-artistice rămasă fără egal în întreg evul mediu românesc.

Firește, preocupările politice fundamentale ale domniei lui Ștefan cel Mare, apărute și înfăptuite treptat, în funcție de solicitări și posibilități, au necesitat, în primul rînd, resurse adecvate, de utilizarea cărora tronul să poată dispune necondiționat. Domn, potrivit concepției vremii, „din mila lui Dumnezeu“ și reprezentant suprem al puterii în stat, Ștefan cel Mare n-a întîrziat, de aceea, să-și făurească tocmai acele instrumente prin intermediul cărora să-și transforme în fapt dreptul teoretic. Armata, în primul rînd, urma să joace în stabilirea acestui raport rolul primordial și, nu întîmplător, conform tradiției înregistrate de Grigore Ureche, cea dintîi grijă a domnului după înscăunare a fost reorganizarea și punerea ei sub conducerea unor elemente credincioase. Chiar din primii ani ai domniei el a reușit, de aceea, să întreprindă acțiuni militare eficiente, iar după zece ani, să dispună, în fața agresiunii maghiare, de 12 000 de ostași călări, redînd astfel Moldovei potențialul militar de care aceasta dispunea la sfîrșitul domniei lui Alexandru cel Bun. Creșterea numerică a oastei feudale moldovene a continuat însă și în anii următori, ajungînd, spre finele secolului, să se dubleze, datorită tocmai permanentei recrutări de curteni și slujitori ai domniei din rîndul maselor populare. În acest fel, principala îndatorire a boierimii în cadrul sistemului feudal, aceea de apărare a statului și a potențialului uman și material al acestuia, a devenit reală, ca și obligația prestării serviciului militar în folosul suzeranului. Alături de perfecționarea organizării militare specifice, Ștefan cel Mare n-a neglijat însă nici elementele complementare de aceeași natură. Reîntregind sistemul de fortificații al țării, cu cetățile Hotin (1463) și Chilia (1465), el l-a dezvoltat apoi prin consolidări și extinderi (Suceava, Neamț și Cetatea Albă) sau prin adaosul unor noi fortărețe, ca cele de la Roman, Orheiul Vechi și Chilia. Un rol important în apărarea țării le-a fost rezervat, de asemenea, curților domnești fortificate, precum și cetăților de pămînt și lemn, din care unele, Crăciuna și probabil Tighina, au dispus chiar de garnizoane permanente și de o conducere proprie. De altfel, în legătură cu acest din urmă aspect, măsura domnului, începînd din 1464, de a numi cîte doi pîrcălabi pentru fiecare cetate s-a dovedit salutară, ea corespunzînd nu numai diversificării atribuțiilor acestora, ci și necesității de supraveghere reciprocă a fidelității lor.

Desigur, acordînd oastei feudale o astfel de atenție, Ștefan cel Mare n-a urmărit doar întărirea capacității militare a țării sau perfecționarea aparatului de stat. Necesitatea lărgirii bazei sociale a domniei obținea, de asemenea, o cale de realizare corespunzătoare, întrucît în cadrul și prin intermediul oștirii se putea stabili acel contact nemijlocit, extrem de prețios, între conducător și țară. Conștient de acest imperativ încă de la înscăunare, cînd modificarea survenită pe tronul țării a fost supusă aprobării obștești pe cîmpul de la Direptate, Ștefan cel Mare n-a pregetat, de altfel, să întrețină caracterul popular al armatei sale, în rîndurile căreia a promovat permanent elemente țărănești capabile și credincioase.

Pe de altă parte, instituind, de la început, un riguros control asupra dreptului de proprietate, domnul a izbutit să diminueze, treptat, ponderea marilor domenii în structura social-economică a statului feudal, iar spre sfîrșitul secolului să sporească în mod hotărîtor numărul micilor stăpîniri,

realizînd astfel o sensibilă atenuare a diferențierii sociale și a parazitismului clasei dominante. Alături de cultivarea intereselor boierimii mărunte și ale țărănimii libere, domnul a promovat consecvent și o politică de apărare a intereselor tîrgoveților, observînd respectarea autonomiei orășenești și creînd în jurul centrelor urbane ale țării oaze de libertate țărănească, ocoalele, în măsură să le stimuleze dezvoltarea. Nu întîmplător, în 1476, după episodul de la Războieni, în jurul lui Ștefan cel Mare s-a reconstituit rapid oastea țării, cu ajutorul căreia a putut fi respinsă invazia otomană.

Instituție de bază a statului feudal și singura capabilă să ofere politicii domnești suportul ideologic necesar, Biserica a fost transformată treptat, la rîndul ei, într-unul din cele mai eficiente instrumente de guvernare. Și într-adevăr, însușindu-și inițiativele domnești și garantîndu-le acordul puterii divine, Biserica, sub oblăduirea mitropoliților Teoctist, pînă în 1477, iar apoi Gheorghe, a promovat consecvent idealul suveranității de stat și a participat activ la opera culturală inițiată de Ștefan cel Mare. In condițiile coexistenței mai multor confesiuni, îndeosebi în rîndurile orășenimii, politica domnului de apărare a credinței ortodoxe nu a îmbrăcat însă haina intoleranței religioase, cum se va proceda uneori mai tîrziu, sub influența Contrareformei. Dimpotrivă, ca și bunicul său, Ștefan cel Mare a tolerat manifestările husitismului, folosindu-l în direcțiile politice care nu afectau bazele feudale ale societății. Domnul Moldovei a înțeles, totodată, de timpuriu necesitatea sprijinirii rezistenței creștine din Peninsula Balcanică împotriva opresiunii otomane, precum și rolul clerului de la Muntele Athos în această acțiune, căruia i-a acordat substanțiale ajutoare.

Un ultim resort folosit de domnie în realizarea obiectivelor sale a constat în totalitatea resurselor materiale pe care i le oferea statul feudal. De o atenție deosebită s-a bucurat îndeosebi domeniul domnesc, refăcut și sporit considerabil prin confiscări și cumpărări de moșii, precum și tezaurul statului. Acesta a beneficiat nu numai de adaosul obișnuit, al unei politici financiare echilibrate și susținută de emisiunile monetare de argint, pentru afacerile curente, ci și de sursa suplimentară a comerțului de tranzit, stimulat prin redobîndirea Chiliei, în 1465. Tocmai de aceea, domnia a fost în măsură, spre sfîrșitul secolului, să dirijeze majoritatea transferurilor de proprietate, devenind principalul cumpărător al satelor boierești, și să întreprindă o operă constructivă de proporții, înzestrîndu-și, în același timp, ctitoriile, cu dărnicie și fast. De altfel, în 1538, cînd tezaurul Moldovei a fost descoperit și capturat de Soliman Magnificul, el i-a impresionat pînă și pe cuceritori prin valoarea sa neobișnuită.

În afara resurselor menționate, Ștefan cel Mare a folosit în politica sa internă întreaga suită de metode pe care practica feudală le îngăduia. Prevalîndu-se astfel de dreptul stăpînului suprem și absolut al țării, el a promovat, în primul rînd, actul de autoritate și intransigență adoptînd măsurile cuvenite față de nesupunere și ostilitate. Pedeapsa capitală a fost, ca urmare, tot atît de des aplicată dușmanilor interni, la fel cum războiul a fost arma cu care și-a întîmpinat adversarii externi. Indiferent de situație, decizia extremă n-a fost însă luată decît după ce au fost epuizate metodele de intimidare sau pedepsele parțiale. Elementele nesupuse ale boierimii au suportat, de aceea, mai întîi privațiunile dizgrației politice sau pierderea averilor, pentru ca abia în cazul „hicleniei“ fățișe să fie condamnate la moarte. Într-un mod asemănător și-a făcut, de altfel, cunoscută voința domnul Moldovei și față de puterile vecine, confruntările hotărîtoare fiind precedate de conflicte care atenționau dar și amenințau totodată.

Înțelegînd însă arta politicii în cea mai autentică accepțiune a sa, Ștefan cel Mare a îmbinat constrîngerea cu clemența, atribuind „milei“ domnești rolul funcțional care o generase. Întărirea stăpînirilor feudale anterioare, ca și noile danii domnești au format în special suportul acestei politici, putîndu-se aprecia că, de fapt, repartiția întregului teritoriu al țării a obținut, treptat, atributul „milei“ domnești. Firește, alături de conținutul material al acesteia, modificarea condiției sociale a beneficiarului sau ridicarea lui în funcții a constituit un procedeu tot atît de frecvent pentru formarea cadrelor necesare guvernării. În acest sens este cunoscută mai ales inițiativa domnului de a ridica în rîndurile boierimii elementele ostășești care se remarcau pe cîmpurile de bătălie, acordîndu-le titlul de „viteji“. Nu

mai puțin eficientă ca metodă de atragere a principalelor familii boierești din țară sau de formare a unor aliați externi, înrudirea a fost la rîndul ei utilizată deseori de Ștefan cel Mare. În acest fel, la sfîrșitul domniei, principalii reprezentanți ai aristocrației boierești au ajuns, în același timp, membri ai casei domnești, după cum înseși căsătoriile voievodului au adus Moldovei alianțe și simpatii externe deosebit de utile.

În eventualitatea eșuării lor, cele două modalități politice au făcut loc, nu de puține ori, în guvernarea lui Ștefan cel Mare, neutralizării vrăjmașilor. Opoziția logofătului Mihu din Polonia a fost astfel permanent temperată de avansurile domnului, care i-au întreținut iluzia reîntoarcerii, după cum, în cîteva situații interne, oponenții au fost nevoiți să se călugărească și să renunțe astfel la mobilul care le întreținea ostilitatea. Dublarea persoanelor pe funcții, cum s-a procedat în cazul pîrcălabilor, anihilarea garnizoanei din Chilia prin înțelegerea încheiată cu tîrgoveții, sigilarea unor acte de proprietate și de către membrii sfatului, precum și unele demersuri externe demonstrează aceeași atitudine, domnul reușind să evite, o îndelungată perioadă, depunerea omagiului solicitat de regele polonez sau să obțină încetarea stării de război cu Poarta otomană prin plata tributului. Tocmai de aceea, reluarea raporturilor cu turcii nu a însemnat o renunțare la suveranitatea statului, haraciul ca și omagiul de la Colomeia exprimînd, în politica domnului Moldovei, atributul unor procedee politice și nu obiectivul urmărit prin acestea.

Desigur, specificul activităților desfășurate a impus însă și procedee deosebite, politica externă solicitînd îndeosebi îmbogățirea practicilor diplomatice. Și într-adevăr, dacă pînă la domnia lui Ștefan cel Mare diplomația moldovenească a cunoscut o arie relativ restrînsă de manifestare, în a doua jumătate a secolului au fost puse bazele unei activități politice externe aproape curente. În sfera diplomației moldovenești au fost cuprinse astfel, treptat, principalele state din centrul, sudul și răsăritul Europei (statul papal, Veneția, Ungaria, Boemia, Austria, Polonia, Lituania, Rusia, Hanatul Crimeei, Țara Românească și, firește, Poarta otomană), ajungîndu-se chiar la raporturi temporare cu Uzun Hasan, șahul Persiei. Demn de relevat în acest sens este mai ales faptul că inițiativa a aparținut, în majoritatea împrejurărilor, domnului Moldovei, care a emis, în 1475, cel dintîi document cu valoare internațională, circulara către toate puterile creștine ale continentului, pentru a le convinge să-i susțină lupta antiotomană. De asemenea, se impune, ca procedeu diplomatic mai puțin uzitat, propaganda ideologică făcută realizărilor deosebite ale domniei, prin intermediul difuzării, în Rusia, Polonia, Germania, Țara Românească și, probabil, Italia, a cronicii alcătuite din porunca voievodului.

În sfîrșit, remarcîndu-se prin ineditul său în peisajul feudalismului românesc, se cuvine a fi subliniată, alături de celelalte metode ale politicii externe, și încercarea domnului Moldovei de a-și asigura colaborarea unor factori externi pe calea legăturilor vasalice, așa cum au fost cele acceptate în 1471 de secui, sau cum au fost stabilite inițial cele cu pretendenții tronului muntean (Laiotă Basarab, Țepeluș sau Vlad Călugărul). De altfel, nu întîmplător *Letopisețul cantacuzinesc* inserează printre domniile Țării Românești și pe cea de 16 ani a lui Ștefan cel Mare, iar cronicarul de curte al acestuia califică participarea lui Vlad Călugărul, în 1484, la cucerirea Chiliei și Cetății Albe de către turci, drept „trădare față de domn". Căsătoria domnului cu fiica lui Radu cel Frumos, Maria, nu era menită, la rîndul ei, decît înlesnirii unei subordonări de această natură, care, în cazul reușitei, urma să consfințească prima unire politică a celor două țări românești extracarpatice.

ETAPE ȘI EVENIMENTE

Dezvăluindu-și o astfel de structură tematică, politica promovată de domnul Moldovei s-a concretizat, din punct de vedere cronologic, în trei mari etape evolutive, diferențiate nu atît de specificul obiectivelor urmărite, cît de ponderea diferitelor aspecte în ansamblul preocupărilor generale. Astfel, în prima perioadă a domniei, principalul efort al domnului s-a concentrat asupra refacerii pozițiilor anterioare ale tronului și statului feudal, modificate de îndelungata criză politică ce i-a precedat înscăunarea. Comba-

terea pretendenței lui Berindei, dar mai ales a lui Petru Aron a fost cel dintîi obiectiv politic care i se înfățișa cu acuitate și căruia, în ciuda tinereții sale, domnul Moldovei, i-a găsit cele mai potrivite remedii.

Reorganizînd armata și punînd-o sub conducerea unor elemente credincioase („hotnogi și căpitani"), sau alcătuindu-și un sfat din boierii care susținuseră domnia tatălui său ori nu se compromiseseră în vremea lui Petru Aron, noul domn s-a aflat, de la bun început, în măsură să ofere dușmanilor riposta cuvenită. Dar, în timp ce față de pretendența unchiului său vitreg nu încăpea nici o concesie, față de partizanii acestuia (Duma Bracevici, Costea Danovici, Stanciul, Cozma Șandrovici, Știbor și Lazea Pitic), domnul s-a comportat cu indulgență, reușind să provoace reîntoarcerea în țară a pribegilor, cu excepția logofătului Mihail. Adăugînd manevrelor politice interne demersuri externe la fel de abile, Ștefan cel Mare a izbutit astfel, după numai cîțiva ani, să neutralizeze pretendența fostului domn în Polonia și să determine refugierea acestuia în Transilvania, sub oblăduirea lui Matei Corvin.

Firește, atitudinea adoptată de tînărul voievod față de temutul contracandidat la domnie n-a fost dictată numai de imperativul consolidării propriei sale guvernări. La sfîrșitul perioadei de lupte feudale interne suveranitatea și integritatea teritorială a statului se aflau grav compromise, noii domnii revenindu-i, de aceea, sarcina refacerii poziției internaționale a țării. Față de multiplele posibilități existente și în deplin acord cu imperativele interne, domnul a ales însă alternativa cea mai potrivită, continuînd să răscumpere prin tribut pacea otomană și să cultive orgoliul de putere suzerană al Poloniei. Ca urmare, el a izbutit nu numai să anuleze sprijinirea lui Petru Aron de către polonezi, ci să și obțină retrocedarea cetății Hotin, aflată de multă vreme sub controlul acestora (1463).

Ca și în cazul relațiilor cu regele polon, cele cu Matei Corvin au suportat, începînd din anul 1461, consecințe asemănătoare. Azilul oferit lui Petru Aron și deținerea cetății Chilia, cedată încă din 1448 în stăpînire personală lui Iancu de Hunedoara, formau tot atîtea motive de încordare a raporturilor directe și vor conduce, în cele din urmă, la războiul moldo-ungar din 1467. Domnia lui Ștefan cel Mare se consolidase însă treptat pe plan intern, din 1464 făcîndu-și astfel apariția în sfatul domnesc viitorul moștenitor al tronului, Alexăndrel. Totodată, în 1463, Ștefan cel Mare a reușit să contracteze o căsătorie de prestigiu în lumea Europei răsăritene, cu o membră a familiei cneziale din Kiev, Elena Olelcovici, înrudită cu Paleologii bizantini. Ca o mărturie a rolului pe care începuse să-l joace domnia în viața statului feudal se înscrie, de asemenea și inițierea unei noi ctitorii religioase domnești, în 1466, la Putna.

Dar, în ciuda succeselor înregistrate, promovarea unei conduceri autoritare și centralizate a provocat nemulțumirea marii boierimi, desele remanieri ale sfatului domnesc din această perioadă anunțînd o iminentă criză în raporturile politice interne, pe care confruntarea militară cu Ungaria, din 1467, o va declanșa. Defecțiunea boierească, înregistrată cu acest prilej, impresionantă ca proporții, a eșuat însă în condițiile victoriei militare repurtată de oastea credincioasă domnului, permițîndu-i în același timp, acestuia, pedepsirea celor aproximativ 60 de trădători, în frunte cu vornicul Crasnăș. Procedînd astfel, Ștefan cel Mare repurta însă o victorie categorică asupra opoziției interne, ale cărei rînduri nu se vor mai putea reface decît peste aproape două decenii. În anii următori crizei din 1467 domnul va continua, de altfel, deconspirarea elementelor ostile, ultimele capete de boieri căzînd o dată cu încercarea lui Petru Aron de la sfîrșitul anului 1470 de a reocupa tronul Moldovei. Și, este cu atît mai sugestivă această latură a politicii domnești, cu cît pedeapsa capitală nu i-a ocolit nici chiar pe membrii familiei domnitoare, așa cum a fost cazul vornicului Isaia.

După 15 ani de guvernare, Ștefan cel Mare a reușit deci să îndeplinească obiectivul central pe care și-l propusese redînd domniei rolul conducător de care aceasta fusese frustrată în perioada luptelor pentru tron, un prestigiu extern în continuă creștere și o forță militară capabilă să apere hotarele reîntregite ale țării. Sfințirea Mănăstirii Putna și inițierea unui letopiseț al domniei, care să-i consfințească izbînzile marcau, îndeosebi, sfîrșitul acestei perioade. Eliberat totodată de pretendența lui Petru Aron și aflat în raporturi normale cu Polonia și Ungaria, Ștefan cel Mare se afla

în situația de a putea să-și propună eliberarea țării de cea mai gravă legătură externă, dependența otomană.

O dată cu anul 1471 începe, de aceea, în istoria domniei lui Ștefan cel Mare o nouă etapă, al cărei conținut constă mai ales în epopeea marelui război de apărare a țării împotriva expansiunii otomane. Firește, dată fiind importanța scopului urmărit, politica internă a domnului a exprimat, în primul rînd, necesitatea conlucrării tuturor categoriilor sociale ale țării pentru realizarea dezideratului obștesc. Nici un moment însă principiile definitorii ale guvernării statului n-au fost părăsite, tocmai acum făcîndu-și, de altfel, debutul inițiativa domnului de cumpărare a satelor scoase la vînzare și de „miluire" a celor ce susțineau programul tronului. Numeroasele confruntări militare au fost, de asemenea, tot atîtea prilejuri de împrospătare a cadrelor oștirii domnești cu elemente populare, cronicarul vremii menționînd lacunar de fiecare dată tratamentul deosebit acordat vitejilor. „Și a instituit atunci mulți viteji și a dăruit atunci multe daruri și îmbrăcăminte scumpe boierilor săi și vitejilor și întregii lui oștiri" — se consemnează astfel după bătălia de la Rîmnic. Victoriile repurtate pe cîmpurile de luptă au fost totodată abil exploatate de către domnie, sărbătorirea lor făcîndu-se cu mult fast și în prezența reprezentanților bisericii, care garantau consensul puterii supreme. Consemnîndu-le în letopisețul domniei, cronicarul vremii nu uita, de aceea, să amintească ajutorul primit de apărătorii dreptei credințe din partea voinței cerești, precizînd chiar uneori numele sfinților care au participat la lupte: Procopie, în 1481, și Dimitrie, în 1497.

Propaganda ideologică întreținută de domnul Moldovei în vederea obținerii adeziunii unanime la rezistența antiotomană a fost susținută, în același timp, de reînvierea trecutului eroic al țării și al celor mai nobile tradiții pe care poporul și domnia le reprezenta. Conștiința latinității românilor (valahilor) și a misiunii lor istorice, de apărare a credinței ortodoxe de pericolul păgîn, a obținut astfel o expresie adecvată în legenda despre Roman și Vlahata, după cum noblețea dinastiei moldovene reieșea din legenda întemeietorului ei: maramureșeanul Dragoș. Redactarea analelor propriei domnii a condus, de asemenea, la alcătuirea unui letopiseț general al țării menit să ateste, în primul rînd, rolul domniei în perpetuarea operei descălecătorului, iar investigarea trecutului l-a determinat pe domn să reînnoiască, în anii 1479-1480, lespezile funerare ale predecesorilor săi înhumați la Rădăuți. Bisericuța de lemn de la Volovăț, atribuită de tradiție voievodului Dragoș s-a bucurat, totodată, de atenția deosebită a domnului, care o va și muta, la începutul secolului următor, alături de ctitoria sa de la Putna. În sfîrșit, în același spirit se încadrează și preocuparea de etapizare a creșterii puterii domnești, conducătorii statului fiind calificați, începînd cu Alexandru cel Bun, drept „țari" și tot astfel fiind proslăvit de popor, în 1475, învingătorul de la Vaslui. „Și s-a întors Ștefan voievod cu toți oștenii lui ca un purtător de biruințe în cetatea de scaun a Sucevii, și i-au ieșit în întîmpinare mitropolitii și preoții... binecuvîntînd pe țar: „Să trăiască țarul !".

Dar, ca și în prima etapă a domniei, nemulțumirea și-a făcut treptat partizani în rîndurile noii boierimi promovate de Ștefan cel Mare la conducerea statului. Cerînd un maxim efort material și necurmate jertfe pe cîmpurile de luptă, războiul antiotoman amenința să se permanentizeze și să răpească astfel marii boierimi posibilitatea practică de a beneficia de poziția sa socială dominantă. Dificultățile externe, mai ales imposibilitatea menținerii Țării Românești în frontul de luptă antiotoman, accentuau la rîndul lor decepția și pesimismul. Pierderea Chiliei și Cetății Albe, în 1484 — ultima, datorită descurajării garnizoanei, în numai două zile — a constituit, de aceea, semnalul izbucnirii unei noi crize în raporturile domniei cu marea boierime, criză marcată de încetarea, timp de doi ani, a emiterii documentelor de proprietate feudală și de modificarea sfatului domnesc. Ca de obicei, defecțiunea internă a coincis cu apariția unei pretendențe în afara granițelor țării, cea a lui Hroiot (sau Hronoda), învins și decapitat la Șcheia (Bulgari), pe Siret, la începutul anului 1486.

Nu este, de asemenea, întîmplătoare, în acest context, nici concesia pe care Ștefan cel Mare a făcut-o, tocmai acum, pretențiilor regelui polonez, Cazimir, de a depune personal omagiul de credință, în 1485, la Colomeea. Firește, imperativul redobîndirii celor două cetăți pierdute în 1484

a determinat, în primul rînd, hotărîrea domnului, însă natura ei trădează o constrîngere multilaterală, din care factorul intern nu putea să lipsească. Baza socială pe care și-o crease deja domnia s-a dovedit însă suficient de puternică pentru depășirea impasului intern, iar reglementarea ulterioară a raporturilor cu Poarta i-a îngăduit lui Ștefan cel Mare nu numai să continue aceeași politică, ci s-o și dezvolte în forme superioare. Din 1487 începe, de aceea, ultima etapă a guvernării sale, al cărei principal obiectiv l-a constituit prosperitatea întregii țări, desăvîrșindu-se realizările anterioare și adăugîndu-li-se elementele de suprastructură necesare.

Una din principalele preocupări ale domnului Moldovei în această perioadă a fost aceea de a compensa, teritorial și economic, pierderea Chiliei și Cetății Albe, care aduceau vistieriei statului venituri însemnate, provenind nu numai din taxele de import-export, ci și din contribuțiile populației (Cetatea Albă adăpostea în momentul cuceririi, 20 000 de suflete). Denunțînd alianța cu Cazimir al IV-lea, stabilită în 1485, datorită ineficacității acesteia, dar mai ales treptatei concilieri polono-otomane, pecetluită în 1489 printr-un tratat de pace, Ștefan cel Mare a putut astfel să reia legăturile amicale cu Matei Corvin, și să beneficieze de sprijinul regelui, care i-a cedat în Transilvania, ca despăgubire, Ciceul și Cetatea de Baltă. În același timp, el a procedat la ocuparea parțială a Pocuției în 1490, pentru ca ulterior s-o înglobeze integral în granițele statului moldovenesc și s-o supună administrației sale. Firește, în afara compensației pentru pierderile menționate, cele două acte de politică externă exprimau orientarea nouă a domnului Moldovei, în condițiile încetării războiului antiotoman și ale reapariției pericolului jagiellon.

Ampla campanie de construcții religioase și înzestrarea acestora cu inventarul de cult necesar atestă, de altfel, că veniturile tezaurului domnesc au continuat să se acumuleze, chiar dacă valoarea lor anuală s-a diminuat. Și într-adevăr, în decurs de 18 ani, Ștefan cel Mare a reușit să devină ctitorul a nu mai puțin de 19 noi edificii religioase, care se adăugau celor mai vechi, de la Putna și Chilia : Milișăuți (1487), Pătrăuți (1487), Sfîntul Ilie — Suceava (1488), Voroneț (1488), Sfîntul Ion — Vaslui (1490), Adormirea Maicii Domnului — Bacău (1491), Sfîntul Nicolae — Iași (1491-1492), Sfîntul Gheorghe — Hîrlău (1492), Borzești (1493-1494), Sfinții Petru și Pavel — Huși (1495), Sfîntul Nicolae — Dorohoi (1496), Războieni (1496), Sfîntul Nicolae — Botoșani (1496), Tazlău (1496-1497), Neamț (1497), Sfîntul Ion — Piatra Neamț (1497-1498), Volovăț (1500-1502), Reuseni (1503-1504) și Dobrovăț (1503-1504). Șirul acestora se întregea însă cu cel al bisericilor dispărute ulterior, zidite în afara granițelor țării (la Rîmnicu-Sărat, în Țara Românească, și la Vad, pe Someș, în Transilvania), sau doar refăcute și extinse (Bistrița, Căpriana ș. a.).

Construcțiile religioase inițiate de Ștefan cel Mare în această perioadă n-au reflectat însă numai preocuparea domnului de a oferi condiții superioare de desfășurare cultului ortodox sau de a răsplăti biserica pentru adeziunea ei la politica tronului. Urmărind, ca întotdeauna, să asigure o finalitate complexă înfăptuirilor sale, Ștefan cel Mare și-a dispus cea mai mare parte a ctitoriilor sale în orașe și curți domnești, adică tocmai acolo unde se cîștiga practic atașamentul tîrgoveților și al slujitorimii mărunte, iar o altă parte în locuri istorice de semnificație deosebită pentru trecutul dinastiei și al țării (la Reuseni, unde fusese ucis tatăl domnului, la Borzești, unde se născuse acesta, sau la Războieni și Rîmnicu-Sărat, unde s-au desfășurat importante bătălii). De altfel, zidirea bisericii de la Războieni s-a făcut cu prilejul „comemorării" a douăzeci de ani de la tragica bătălie, așezarea însăși fiind întemeiată atunci și denumită astfel. Tocmai de aceea, valoarea documentară adaugă zidirilor ștefaniene valențe deosebite, tendințele ideologice antiotomane ale programului iconografic subliniindu-le pregnant. Astfel, *Cavalcada împăratului Constantin cel Mare*, pictată pe pereții bisericii de la Pătrăuți, în afara erminiei bizantine, explicată de *Panegiricul* aceluiași, pe care ieromonahul Iacov de la Putna îl copiase încă de la 1474, și însoțită de acordurile imnului compus de protopsaltul Eustație de la Putna în cinstea Sfîntului Ioan cel Nou, patronul Moldovei, constituiau, neîndoielnic, elemente de puternică sugestionare a dreptcredinciosului care pătrundea într-o biserică ștefaniană.

În același timp, ridicarea atîtor edificii religioase și înzestrarea lor cu

obiectele de cult necesare a prilejuit societății feudale a epocii o afirmare artistică pe cît de amplă, pe atît de autentică. Stilul moldovenesc își dezvăluie acum conținutul, sistemul de boltire perfecționîndu-se și diversificîndu-se, iar plastica fațadelor reușind să introducă în ansamblul clădirilor elemente decorative de cea mai bună factură populară. Fără îndoială însă că pictura murală interioară, de mai veche tradiție în Moldova, dar abia acum extinsă și perfecționată tehnologic, conferă îndeosebi ctitoriilor ștefaniene atributul unicității acestora. În sfîrșit, obținînd prin Teodor Mărișescu un caligraf de talent în măsură să continue opera lui Gavril Uric, școala miniaturistică moldovenească, alături de cea a broderiei, reprezintă, în peisajul artistic al vremii lui Ștefan cel Mare, tot atîtea domenii de realizări excepționale.

Aflîndu-se în nemijlocită legătură cu potențialul economic de care ajunsese să dispună domnia Moldovei, construcțiile religioase nu au constituit totuși singura latură a patronajului cultural-ideologic exercitat de Ștefan cel Mare. Curtea domnească de la Suceava, ca și celelalte curți regionale, renovate și extinse tocmai în această perioadă, au reprezentat, la rîndul lor, centre de iradiere a politicii domnești. Nu întîmplător, de exemplu, în 1495, la Iași, grămăticul Damian a copiat *Syntagma lui Matei Vlastares,* reeditînd opera din 1472 a ieromonahului Ghervasie de la Neamț, iar la Roman, episcopul Vasile a alcătuit, în 1484, o scriere cu caracter dogmatic, pe care i-o solicitase mitropolitul Moscovei.

Dar elementul spiritual care a exprimat cu maximum de profunzime și acuratețe spiritul gîndirii politice ștefaniene a fost, desigur, istoriografia. Redactate în mediul curții voievodale, de un colaborator politic al domnului, și, probabil, sub directa supraveghere a acestuia, atît *Analele domniei lui Ștefan cel Mare,* cît și *Letopisețul de cînd, cu voia lui Dumnezeu, s-a început Țara Moldovei,* au fost încheiate în jurul anului 1500, dovedind încă o dată capacitatea culturii medievale românești de a depăși și îmbogăți moștenirea bizantino-slavă. Ambele scrieri atestă, totodată, locul deosebit pe care conștiința istorică i-l preconiza încă de atunci marelui domn în dezvoltarea generală a neamului, întreaga lor structură și expresivitate fiind subordonate relevării personalității acestuia. Și într-adevăr, adăugînd episodul confruntării moldo-polone din 1497 și desfășurîndu-l pe un spațiu impresionant în economia operei (patru din cele zece pagini), autorul anonim înfățișa un profil de adevărat monarh, stăpîn absolut nu numai al situației ci și al destinelor țării. El nu mai putea fi, de aceea, prezentat ca unul din voievozii obișnuiți ai Moldovei, pentru că devenise, „domnul Ștefan voievod, domn al Țării Moldovei", capabil și în drept să instituie, la rîndul său alți voievozi ai oștirii, așa cum a procedat cu vornicul Boldur, biruitorul de la Lențești.

În sfîrșit, în această din urmă perioadă a guvernării, Ștefan cel Mare și-a încheiat acțiunea de perfecționare a statului feudal, procedînd la ultimele măsuri de reorganizare teritorial-administrativă a acestuia sau de înzestrare a sa cu un aparat administrativ corespunzător. Tocmai de aceea activitatea concelariei domnești se înfățișează, după 1487, în proporții mereu crescînde, numărul actelor emise acum (peste 300), întrecîndu-l pe cel însumat de anii precedenți ai domniei (circa 200). În legătură cu acțiunile întreprinse, reședința domnului a încetat a fi doar cetatea Sucevei, Vasluiul, Hușii, Iașii sau Hîrlăul bucurîndu-se, la rîndul lor, periodic, de aceeași atenție. De altfel, începînd din anul 1490, Ștefan cel Mare a procedat la refacerea hotarelor orășenești sau ale ocoalelor domnești, inițiativă care îi reclama prezența la fața locului, așa cum soluționarea pricinilor de proprietate, din ce în ce mai numeroase, l-au determinat să fixeze, în diferite zone ale țării, scaune de judecată, pe care, conform tradiției, le vizita periodic.

Și, în același sens, se impune a fi reținut masivul transfer al drepturilor de proprietate, operat, prin intermediul domniei, în favoarea boierimii mărunte, transfer care a schimbat radical raportul de forțe în cadrul clasei dominante a vremii. Peste 80% din totalul documentelor cancelariei domnești se referă astfel la micile stăpîniri boierești, apărute în urma fărîmițării domeniilor anterioare, fărîmițare încurajată de domnie prin limitarea posibilităților de redistribuire a marii proprietăți în cadrul aristocrației nobiliare. Este semnificativ, de asemenea, pentru amploarea acestui proces, prezența

din ce în ce mai frecventă a zonelor sudice ale țării, fapt ce confirmă relativa siguranță de care se bucura, în ciuda avansului otoman, procesul productiv de aici. De altfel, la nordul Chiliei și al Cetății Albe se afla un întins teritoriu, supus direct jurisdicției domnești și înglobat în ocolul Tintului, împrejurare care înlesnea apărarea hotarului țării de obișnuitele încălcări ale turcilor. Ca urmare a acestei politici, în 1497, Ștefan cel Mare a fost în măsură să opună agresorilor polonezi o impresionantă forță armată, cca 50 000 de oșteni, demonstrînd astfel succesul deplin al programului de guvernare de pînă atunci.

REZULTATE ȘI URMĂRI

Însumînd faptele politice ale domniei lui Ștefan cel Mare, înseriindu-le și descifrîndu-le semnificațiile, se impun, desigur, în final, cîteva constatări referitoare la caracterul fundamental al operei. Rămînînd astfel, în esența ei, feudală și circumscrisă imperativelor vremii, guvernarea ștefaniană dovedește totuși o înțelegere superioară a intereselor momentane, rezolvîndu-le în spiritul tendințelor de bază ale dezvoltării istorice românești. Într-adevăr, promovarea instituției monarhice pe primul plan al vieții de stat, în afara satisfacerii propriului deziderat dinastic, constituia, în același timp, reflexul direct al procesului de transformare a regalității dintr-o centrală a clasei boierești într-o reprezentantă a trebuințelor obștești. De asemenea, perfecționarea statului feudal corespundea nu numai funcției sale esențiale, de garantare a dominației unei clase asupra alteia, ci și de apărare a întregului potențial uman și material al țării de consecințele nefaste ale abuzului boieresc sau ale imixtiunii externe. În sfîrșit, stimularea procesului productiv urma să aducă beneficii nu numai celor ce exercitau constrîngerea extraeconomică asupra producătorului direct, ci și acestuia însuși, înlesnindu-i într-o mai mare măsură acumularea plusprodusului și deci o relativă prosperitate.

Pentru realizarea tuturor acestor obiective, de maximă acuitate în momentul înscăunării sale, Ștefan cel Mare a dovedit, de asemenea, un profund discernămînt, optînd pentru acele mijloace și metode care să permită continua dezvoltare a programului de guvernămînt. Punînd astfel la baza puterii sale politice adeziunea categoriilor de mijloc ale societății, el a izbutit nu numai să înfrîngă opoziția marii boierimi, ci să și atragă de partea domniei masele populare, realizînd acel echilibru social și acea conlucrare obștească necesară tuturor marilor eforturi și înfăptuiri ale unei țări. Și într-adevăr, după 47 de ani de domnie, Ștefan cel Mare a reușit să transmită urmașilor săi o moștenire neprețuită : libertatea și prosperitatea țării. Epoca sa a rămas, tocmai de aceea, fără egal în conștiința istorică a poporului, după cum numelui său i-a fost atribuit cel mai de seamă determinativ : „cel Mare".

Valoarea excepțională a operei ștefaniene s-a resimțit, de altfel, în dezvoltarea istorică a Țării Moldovei, aproape încă un secol după moartea sa. Puterea militară neobișnuită creată de geniul conducătorului a rezervat încă multă vreme statului moldovenesc un rol important în răsăritul european, pe care concentrarea de forțe otomană din anul 1538 o recunoștea implicit, iar revolta ulterioară a lui Ioan Vodă, în 1574, o atesta ca ființînd încă. În același timp, organizarea statală desăvîrșită de Ștefan cel Mare va asigura primatul politic al domniei încă o jumătate de secol, în ciuda răscoalelor și trădărilor boierești, modificări substanțiale fiindu-i aduse abia spre sfîrșitul secolului al XVI-lea, o dată cu instaurarea unui regim nobiliar în locul celui domnesc propriu-zis. În sfîrșit, întreaga dezvoltare cultural-artistică a secolului al XVI-lea, cu pictura murală exterioară a vremii lui Petru Rareș, cu scrierile istorice retoric-apologetice ale lui Macarie, Eftimie și Azarie, și chiar cu acel orizont renascentist căruia Despot Vodă va încerca să-i ofere o împlinire, Școala latină de la Cotnari, se întemeia pe debutul inegalabil al epocii ștefaniene.

Leon ȘIMANSCHI

Dascăli ai teologiei românești

PREOTUL PROFESOR DR. GRIGORIE T. MARCU

Preotul profesor dr. Grigorie T. Marcu a trecut la Domnul în ziua de luni 21 ianuarie 1987. Născut în localitatea Broșteni, județul Sibiu, la 7 decembrie 1911, într-o familie de preoți, tînărul Grigorie va fi mîndria celor doi părinți ai săi Ioachim și Ana.

După terminarea școlii primare a urmat cursurile liceului la Blaj și la Sibiu, între anii 1925 și 1929, după care pe cele teologice la Facultățile din București și Cernăuți, între 1929 și 1933.

Încă din timpul studenției publică în „Telegraful Român" peste 40 de articole, fără a mai aminti și de altele apărute în diferite publicații ale vremii.

Pentru astfel de merite mitropolitul Ardealului, Dr. Nicolae Balan, i-a oferit o bursă la Atena și Brisgau, unde înmănunchează un minunat buchet de cultură teologică. În această perioadă a continuat să publice lucrări, articole și însemnări privind studiul Noului Testament, la loc de cinste situîndu-se teza sa de doctorat. În 1936, reîntors la Sibiu, a fost numit profesor la Catedra de Studiul Noului Testament a Academiei Andreiene, catedră pe care o va sluji cu devotament timp de 46 ani (1936-1982).

Preotul profesor dr. Grigorie T. Marcu a fost un dascăl neîntrecut, o fire delicată și sensibilă, apropiat de studenții săi, ca un adevărat părinte și îndrumător duhovnicesc, în mijlocul cărora — după cum adesea îi plăcea s-o spună — se simțea nespus de bine, niciodată uitînd sau ezitînd a ajuta pe fiecare dintre viitorii slujitori ai Altarelor să dezlege multe din tainele Sfintelor Scripturi.

Tuturor ucenicilor săi adesea le atrăgea atenția asupra importanței studiului Sfintei Scripturi, spunîndu-le: „Cu Sfînta Scriptură nu-i de glumit, trebuie bine și corect stăpînită".

Cu o competență deosebită, cu o rară prestanță și cu o exprimare plină de farmec la care se adăuga și un subtil talent literar, Preotul profesor dr. Grigorie T. Marcu își cucerea auditoriul, esențialul prelegerilor sale imprimîndu-se cu ușurință tuturor celor care îl urmăreau în excursul său academic.

În persoana sa studenții teologi au avut întotdeauna chipul profesorului model, identificat deplin cu idealurile cărora și-a consacrat slujirea sa. De aceea a fost printre profesorii cu numeroși ucenici. Însă el a vădit astfel de calități și ca slujitor al Sfîntului Altar, fapt pentru care mulți preoți și credincioși îi cereau permanent sfatul și îndrumarea duhovnicească. De aceea nu-i o exagerare a se spune despre Preotul profesor dr. Grigorie T. Marcu că a fost un model de slujitor al Altarului strămoșesc, al cărui chip era aureolat de lumina credinței și învățăturii teologice, dar și de o pilduitoare responsabilitate a înaltei misiuni preoțești. Dacă ar fi să creionăm prezența sa în institut dar și în viața culturală, negreșit că trebuie să-l vedem mereu prezent în viața studenților și a tuturor celor ce au apreciat darurile sale de ales dascăl, dar și în viața bisericească, necontenit încredințîndu-i-se diferite responsabilități și în cea cultural-spirituală, răspîndind cu generozitate darurile cu care l-a înzestrat Dumnezeu și semănînd peste tot mărgăritarele cunoașterii.

Cu adevărat se poate spune, fără exagerare, că întreaga sa viață a fost o adevărată „jertfă vie, sfîntă, bineplăcută lui Dumnezeu", pusă în slujba Bisericii și neamului.

Dacă chipul dascălului și al păstorului luminat e păstrat cu iubire și recunoștință în inimile foștilor ucenici, despre priceperea și rîvna sa negreșit vor mărturisi peste ani nenumăratele și temeinicele sale contribuții — cărți, studii, articole și recenzii prin care și-a spus cuvîntul în probleme de larg interes ecumenic, ortodox și creștin, bisericesc și național. Dar toate acestea ar fi lipsite de-o oglindire concretă dacă n-am enumera cîteva din ele, cum sînt: Rătăciți neștiind Scripturile **(1938);** Saul din Tars **(1939);** Studii

biblice **(1940)**; Antropologia paulină **(1941)**; Procesul Mîntuitorului **(1945)**; O știință nouă: Istoria vremurilor neo-testamentare **(1946)**; Epistola Sfîntului Apostol Pavel către Tit. Introducere, text și comentar **(1947)** și Studiul Noului Testament, **manual pentru Institutele teologice, editat împreună cu alți colaboratori, care pînă în prezent a apărut în trei ediții.**

Toate lucrările sale constituie o valoroasă contribuție la aprofundarea studiului scripturistic neotestamentar și un prețios aport la afirmarea teologiei biblice românești din ultima jumătate de veac, fapt care-l situează pe Preotul profesor dr. Grigorie T. Marcu în galeria marilor profesori ai teologiei ortodoxe românești.

Preotul profesor dr. Grigorie T. Marcu a adus deopotrivă o însemnată contribuție, în calitatea sa de redactor responsabil, la impunerea unor publicații teologice românești printre cele mai de seamă apariții bisericești. Astfel amintim: „Revista Teologică" (1936-1947), „Foaia bunului creștin" (1953-1955) și „Mitropolia Ardealului" (1956-1976).

Figură luminată, adînc cunoscător al multor taine cărturărești, fire chibzuită și stăpînită de darul cunoașterii, de sentimentul trăirii adevăratei credințe și manifestare a unei sincere dragoste față de semeni, dublată de prestigiul și modestia unui adevărat savant, sînt doar cîteva din alesele trăsături ale chipului de adevărat slujitor și devotat dascăl și înflăcărat patriot al celui ce a fost Preotul profesor dr. Grigorie T. Marcu.

Tuturor celor care l-am cunoscut și apreciat, sau ne-am bucurat de calda și părinteasca sa îndrumare, ne va rămîne întotdeauna întipărit în suflet chipul său, pildă de slujire a Bisericii strămoșești și de devotament față de scumpa noastră Patrie și de slujirea celor mai nobile năzuințe ale acestui popor din sînul căruia am răsărit.

Pilda sa de viață și slujire ne va fi exemplu de felul cum în spiritul unei autentice înțelegeri a Sfintei Scripturi trebuie să slujim cea mai arzătoare dorință a lumii creștine de astăzi, apărarea păcii, pentru a împlini testamentul Mîntuitorului: „Ca toți să fie una".

Pr. V. VAIDA

PREOTUL PROFESOR DR. IOAN G. COMAN

In ziua de 11 martie 1987, în al optzeci și cincilea an al vieții sale, s-a mutat la Domnul Părintele profesor dr. Ioan G. Coman, fostul titular al Catedrei de Patrologie și rector al Institutului Teologic Universitar-București.

Cu o activitate deosebit de laborioasă și roditoare — teologic și cultural — și lăsîndu-ne „merindea" ostenelilor sale nepieritoare, ce îi vor învești nici numele, preotul, profesorul, teologul de mare prestigiu, precum și omul de știință cu o vastă și diversă orientare cultural-științifică, a servit, deopotrivă, Altarul străbun, învățămîntul teologic și poporul român pe care l-a prezentat și reprezentat în studii și lucrări științifice, dar mai ales prin demnitatea comportamentului și frumusețea virtuților sale creștine.

Născut dintr-o familie de români harnici și cinstitori de Dumnezeu, din satul Dîmbroca, comuna Săgeata, județul Buzău, tînărul Ioan Coman s-a distins prin cumințenie și inteligență, fiind un elev eminent pe tot parcursul învățămîntului elementar și gimnazial, care i-au deschis setea de cunoaștere și dragostea de urmare a tot ceea ce este bine, adevăr și frumos.

Apoi urmează și studiile superioare ale facultăților de teologie și filosofie clasică la București, încununate cu specializări în străinătate la cunoscutele facultăți din Strasbourg, Montpellier și Paris. În 1931 și 1934 i s-a conferit titlul de doctor în teologie și filosofie.

La vîrsta de numai 32 de ani, tînărul Ioan Coman era un erudit de prestigiu. Intre 1936 și 1942, va funcționa ca asistent la Facultatea de litere și filologie din București, Catedra de limbă și literatură latină.

În 1939 se căsătorește cu Maria Vintilescu, iar în 1940 este hirotonit preot.

Timp de 30 de ani, pînă în 1970, desfășoară o deosebit de rodnică activitate didactică, teologică și științifică, funcționînd ca profesor titular de Patrologie la Institutul Teologic de grad Universitar București, fiind și rectorul acelui institut, între anii 1954 și 1962.

Roadele muncii Pr. prof. dr. Ioan G. Coman se concretizează într-un impresionant de mare număr de lucrări științifice și studii teologice (peste 200 de titluri în aproximativ 8000 pagini tipărite și alte 2000 pagini dactilografiate), dintre care amintim prea binecunoscutul manual de Patrologie în **trei volume (1984, 1985 și 1986), lucrare de referință privind cultura străromână și etnogeneza românilor, publicată în 1979,** Scriitori bisericești din epoca străromână, **precum și alte numeroase studii publicate în diferite publicații din țară și peste hotare.**

Cu prestigiu academic și o ținută demnă de adevărat român, Pr. prof. dr. Ioan G. Coman a reprezentat Biserica Ortodoxă Română la numeroase întîlniri teologice și ecumeniste, interortodoxe și intercreștine, în țară și peste hotare, dovedind statornic maturitate cărturărească și frățească dragoste creștină.

Părintele prof. dr. Ioan G. Coman merită deplin atributul de „personalitate distinsă" a Bisericii noastre strămoșești; pentru viitorime el rămîne prin moștenirea roadelor sale cărturărești și teologice, iar nouă celor ce i-am cunoscut chipul său blînd și viața sa duhovnicească ne va rămîne ca un model autentic de trăire a duhului Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos. În această trăire adevărat ortodoxă și specific românească i-a instruit, format și pregătit pe studenții și ucenicii săi, cu dorința fierbinte de a dărui Bisericii și țării noastre scumpe preoți și intelectuali adevărați.

În mod sintetic și magistral a fost redat conturul personalității Părintelui dr. Ioan Coman, de către Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, care, asistînd la slujba înmormîntării, a rostit un cuvînt, prezentîndu-l auditoriului îndoliat ca cel ce a fost „preot distins, profesor conștiincios și exemplar, teolog sîrguincios, om de știință și de cultură vastă și diversă, afirmîndu-se și evidențiindu-se la altar, la catedră și la masa de lucru, cu toată dăruirea, devoțiunea, cunoștințele și puterea slujirii lui Dumnezeu, teologiei ortodoxe și culturii românești.

A unit, **spunea Prea Fericirea Sa,** binecuvîntat și indivizibil, armonios și creator, în viața și activitatea sa : preotul, profesorul, teologul și omul de cultură. Preoției i-a dat aureolă de sublim, catedrei de profesor prestigiu și eficacitate, teologiei ortodoxe temelii solide, culturii românești i-a descoperit mărturii de vechime istorică strămoșească".

Intregul buchet de virtuți morale și teologice, care prin balsamul și buna lor mireasmă dau strălucire și împodobesc creștetul cucernic al smeritului slujitor al lui Hristos și prea iubitului nostru Părinte prof. dr. Ioan G. Coman, îl înscrie în galeria marilor personalități ale neamului românesc.

Ierom. Iustin NEAGU

NICOLAE IORGA, ISTORIC AL PREISTORIEI ȘI AL ANTICHITĂȚILOR DE PE TERITORIUL ROMÂNIEI

În „Prefața" la Istoria românilor, **cea mai cuprinzătoare sinteză realizată de istoriografia românească pînă în deceniul de mijloc al secolului nostru, Nicolae Iorga scria: „În cîțiva ani, dacă-mi va fi dat să-i trăiesc, dincolo de cei șaizeci și patru pe care i-am încheiat fără conștiința că aș fi făcut rău poporului mieu ori că aș fi pierdut vremea în zădar, cred să ajung la capăt. Acel moment va fi unul din cele mai frumoase ale vieții mele".**

La împlinirea unei jumătăți de veac de la această adevărată profesiune de credință, oricine crede că are cugetul cinstit și mintea limpede trebuie să admită că marele istoric și-a îndeplinit cu prisosință datoria față de țara pe care a iubit-o și față de neamul pe care l-a cinstit.

A ne referi, în aceste rînduri, la valoarea tuturor scrierilor istorice ale geniului istoriografiei românești ar constitui o încercare cu adevărat temerară, căci cine oare își poate îngădui să afirme că a putut să parcurgă întreaga literatură istorică a savantului, sau că a înțeles întru totul extraordinara bogăție de idei pe care a lăsat-o posterității?

Nicolae Iorga este unul dintre puținii istorici care, fără a fi și arheolog, a reușit să realizeze o primă mare sinteză a trecutului îndepărtat, pentru întregul spațiu carpato-dunărean și pontic, luînd în considerație și o zonă geografică mult mai largă: „Moldova mare... identică **(s. n.) cu cultura regiunilor transilvane, pănă către Dunărea de Mijloc, și sud-dunărene, pînă către Marea Egee"** [1].

Considerăm necesar să mai precizăm faptul că această deosebit de valoroasă lucrare a istoriografiei românești, și îndeosebi primele sale volume, tratează preistoria și antichitatea spațiului carpato-dunărean într-o perioadă în care cercetările arheologice se aflau încă într-un stadiu de pionierat, chiar dacă văzuseră lumina tiparului alte importante sinteze [2], **de unde N. Iorga a preluat o serie de date informative sau de interpretări. Valoarea operei istorice a lui N. Iorga constă tocmai în faptul că s-a urmărit în mod judicios evoluția comunităților umane pe spații geografice continentale, din paleolitic și pînă după apariția elementelor de civilizație romană la Dunărea de Jos, trasînd și liniile directoare atît de necesare studierii corecte a fenomenelor istorice, și pe care unii istorici străini, de după al doilea război mondial, au reușit să le „uite". Iată cum aprecia marele savant evoluția istorică: „Istoria poporului român, a cărui dezvoltare trebuie s-o urmărim, este în legătură, desigur, cu toate națiile care au trecut pe pămîntul, mult mai larg decît al Daciei, refugiu și punct de plecare, pe rînd, și mai ales cu acelea care, prin șederea lor îndelungată pe această vastă bază geografică, au contribuit la alcătuirea acestui neam. A vorbi de dînsele este o neapărată datorie, dar numai în anumite proporții. Istoria acestor seminții poate fi interesantă în ea însăși, ca a oricărei grupări omenești, firește după însemnătatea ei, în mersul general al lumii, la care oricine, popor sau om, trebuie să se raporteze. Dar numai atunci cînd e vorba de dînsa, și nu de partea de material omenesc sau de influență ce a putut da unei formațiuni dezvoltare proprie, autonomă"** [3]**. Dar, deși N. Iorga a dat cel mai elocvent exemplu de analiză ponderată și judicioasă a influențelor primite de populația geto-dacică și apoi daco-romană din partea marilor civilizații contemporane, deși marele savant a precizat că „nu se poate face o excepție pentru nimeni", unii istorici au exagerat (și o mai fac încă) cu ostentație importanța unor**

---

1. I. Andrieșescu, *Contribuție la Dacia înainte de romani,* București, 1912, p. VII-VIII.

2. Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei,* București, 1926; I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien,* Frankfurt am Main, 1933 etc.

3. N. Iorga, *Istoria românilor,* vol. I, p. I, București, 1936, p. 9.

factori externi în istoria poporului român și chiar în alcătuirea sa etnică, idei care n-au reușit să se impună cu durabilitate.

Fără a avea preocupări statornice cu privire la studierea preistoriei din spațiul carpato-dunărean și pontic, N. Iorga a interpretat în mod just evoluția comunităților umane, apreciind : „Culturile nu apar neted și absolut nedespărțite una de alta, ci în cele mai nouă se păstrează elemente din epoca întrecută... Și niciodată o civilizație nouă nu acopere totul ca o singură pînză“ [4]. Aceste elemente au putut fi urmărite și explicate îndeosebi în urma cercetărilor arheologice ulterioare, cînd s-a constatat că în primele culturi neolitice (Criș, Hamangia) persistă materiale de tradiție epipaleolitică-mezolitică, ori de proveniență eneolitică, în perioada de tranziție la epoca bronzului, fără a mai vorbi de elementele de continuitate directă și neîntreruptă între prima și cea de a doua epocă a fierului etc. Referindu-se la importanța fenomenului de indo-europenizare (definit ca atare ulterior, tot pe baza cercetărilor arheologice), autorul „Istoriei românilor“ a apreciat la adevărata valoare factorul local, pe care s-au grefat apoi diverse elemente etnice, inclusiv actualele popoare, folosind expresii plastice : „...supt Bulgar stă de foarte multe ori Tracul,... supt Muntenegrean Albanezul iliric, supt Grec elemente umane care n-au a face de loc cu sîngele elenic“ [5].

O importanță cu totul particulară o au aprecierile istoricului cu privire la elementele esențiale ale procesului de sedentarizare, de evoluție locală. „Satul e deci la origine“, afirmă N. Iorga, pentru a preciza apoi că „Așezarea e caracterul general al acestei civilizații, opusă astfel rătăcirii, de necesitate economică, a sciților, și aceleia, din spirit de aventură, a celților“ [6]. Permanența de locuire traco-geto-dacică este reliefată cu pregnanță de savantul român atunci cînd postulează adevăruri confirmate ulterior, pe baza cercetărilor arheologice : „...satele de azi fiind chiar pe locul celor de odinioară“ și că „oriunde întîlnim resturi de așezare preistorică e și satul sau orașul de mai tărziu“. A generalizat, oare, marele istoric, puținele date oferite de cercetările de specialitate, efectuate pînă atunci, cu privire la caracteristica esențială a oricărei așezări, indiferent de epoca istorică, și anume, apropierea de o sursă permanentă de apă, sau geniul istoricului a avut capacitatea de a intui atît de corect evoluția comunităților umane ? Cert este că aceste adevăruri, stabilite cu o jumătate de veac în urmă, își păstrează și astăzi întreaga valoare, întrucît la Hlincea-Iași, Dodești-Vaslui, Botoșana-Suceava, București, Dridu, Alba Iulia, ca și în multe alte locuri, stratigrafia a consemnat o impresionantă continuitate de locuire pînă în zilele noastre.

Contribuții deosebit de importante a adus Nicolae Iorga și în ceea ce privește civilizația traco-geto-dacică și rolul ei în istorie, viața economică, socială, religie etc. Astfel, referindu-se la acest din urmă aspect, istoricul precizează că „Acest element de unire în superstiție între toate țările și rasele e, desigur, unul din aporturile de căpetenie ale sufletului trac la cultura religioasă a lumii“, în timp ce, în ceea ce privește viața economică, subliniază că „agricultura e milenară în aceste regiuni ale geților“. De asemenea, referindu-se la valorile de originalitate ale artei geto-dacice, la trăsăturile sale specifice, savantul scria că „Singurul element de originalitate pe care l-au dat tracii (geto-dacii) istoriei universale este deci arta“ [7].

Deosebit de interesante sînt considerațiile marelui istoric cu privire la continuitatea unor aspecte ale vieții populațiilor agricole protoistorice, inclusiv acelea legate de anumite ritualuri de înmormîntare, care ni s-au transmis din acest fond comun, geto-dacic și daco-roman, îndeosebi în ceea ce privește ospățul funerar sau priveghiul din noaptea care precede înmormîntarea : „Multe din ciudatele și jignitoarele obiceiuri de la morți, cu amestecul de tristeță și de beție zgomotoasă, cu glume, cu necuviințe, cu adaosul de măști curioase... pot veni din acest fond milenar. Dacă nu e o prescripție generală a riturilor ortodoxe, s-ar putea atribui acestui trecut așa de depărtat și stropirea mortului cu vin, pe care Xenofon a observat-o la amicii săi, odrysii traci“ [8]. Aceste obiceiuri mai pot fi constatate și întîl-

---

4. *Ibidem*, p. 26.
5. *Ibidem*, p. 13.
6. *Ibidem*, p. 62.
7. *Ibidem*, p. I-II, *passim*.
8. *Ibidem*, p. I, p. 87.

nite în diferite localităţi din multe zone etnografice şi folclorice ale ţării, nu numai din spaţiul de la est de Carpaţi (unde, în secolele II-III e. n., carpii, daci liberi, practicau ospăţul funerar, încheiat prin spargerea vaselor şi aruncarea lor în groapa mormîntului), dar şi în Transilvania, Oltenia, Banat, Muntenia, dovedind şi din acest punct de vedere o anumită unitate de credinţe, obiceiuri, tradiţii. Mai mult încă, în unele sate putnene, în vinerea dinaintea Duminicii Paştelui, femeile aduceau la biserică ghivece cu grîu încolţit, simbolizînd moartea în scopul învierii, a renaşterii naturii. Alte transmisiuni ne vin direct din fondul romanizării şi le putem urmări cu ocazia sărbătorilor de iarnă, a urăturilor. Se ştie că niciodată un cuceritor nu este acceptat de poporul supus, dar poporul român l-a văzut pe „Bădica Traian" nu ca pe împăratul Romei, ci ca pe orice plugar preocupat să-şi lucreze liniştit ogorul său, să scoată pămîntului cît mai bogate roade, iar la diferite etape ale muncilor agricole participă întreaga obşte a satului — încă o dovadă a acelor obşti teritoriale, care şi-au menţinut formele de organizare în vremea migraţiei neamurilor necreştine. În aceste elemente folclorice, ca şi în numeroasele toponime (Valul lui Traian, Troianul), aproape echivalente (cel puţin în Moldova) cu fîntînile, podurile ori beciurile atribuite de popor lui Ştefan cel Mare (dovadă a perenităţii cu care s-a impus în conştiinţa naţională personalitatea celor doi mari conducători), trebuie să vedem faptul că poporul a uitat sau nici n-a vrut să păstreze în memoria sa momentul cuceririi Daciei, cu umilinţa înfrîngerii, ci elementele şi mai ales efectele romanizării, începute, aşa cum o demonstrează cercetările de specialitate, cu cel puţin două secole mai devreme. Prin analogie, referindu-se la fenomenul general al elenizării, care a cuprins parţial şi regiunile noastre, marele istoric afirma că: „Dacă Alexandru singur ar fi adus elenismul în Orient, rezultatul ar fi fost că, a doua zi după moartea lui, s-ar fi ridicat Orientul întreg şi ar fi înlăturat cu indignare cea din urmă rămăşiţă, fie şi de cultură folositoare, care ar fi amintit timpurile de umilinţă şi de restriste. Dar Orientul trăia aşa de mult din elenism, elenismul şi-l însuşise în atîtea chipuri şi aşa de adînc, încît nu creator al elenismului în Orient este Alexandru, ci cucerirea lui încunună... o dezvoltare economică şi culturală veche de cel puţin două secole" [9].

Tradiţiile puternice, păstrate de poporul român în toate elementele vieţii sale, de la naştere şi pînă la moarte, ori în legătură cu începutul muncilor agricole, sau cu culesul roadelor pămîntului, al sărbătorilor de iarnă şi de primăvară etc., tradiţii pe care Nicolae Iorga le-a cunoscut atît de bine, toate acestea l-au determinat să conchidă că „în dreptul nostru popular, aşa de puternic, încît a putut ţinea piept codurilor moderne, şi în ţara liberă, şi în teritoriile supuse austriecilor, ungurilor şi ruşilor, este o mare parte de obiceiuri tracice..." [10].

Contribuţii deosebit de importante a adus marele istoric român şi la substratul traco-dacic şi latin al limbii române. Astfel, referindu-se la raporturile lingvistice româno-bulgare şi albaneze, Nicolae Iorga îşi exprimă punctele de vedere, care denotă o cunoaştere aprofundată a fenomenului lingvistic, acceptînd şi observaţiile lui Timotei Cipariu: „E probabil că bulgarii, viind între români, precum au adoptat articolul, pe care nu-l aveau, aşa şi postpunerea lui au adoptat-o tot de la români, care o aveau, şi e mai probabil că o părticea mai mică a elementului slavonesc a adoptat şi articolul şi postpunerea lui de la o naţiune întreagă şi mai mare, decît viceversa. Iar, ca românii să fi luat acest uz de la un popor aşa de mic, şi răspîndit, cum sînt albanezii, e încă şi mai puţin probabil" [11].

Ar putea să existe posibilitatea interpretării faptului că Nicolae Iorga admite şi susţine, ori că el „caută" argumente pentru a încerca să dovedească autohtonia şi romanitatea românilor, din pur patriotism; pentru a preîntîmpina o astfel de prezumtivă acuzaţie, autorul „Istoriei românilor" a dorit să precizeze caracterul de autentic profesionalism al operei sale istorice: „Ca orice om cult şi cu simţire normală, îmi iubesc şi eu neamul... Dar pentru a scrie istorie, n-am nevoie de iubire, nici de ură; îmi trebuiesc

---

9. Idem, *Observaţii ale unui nespecialist asupra istoriei antice. Lecţii făcute la cercul femeiesc de înaintare culturală*, Bucureşti, 1916, p. 155.
10. Idem, *Istoria românilor*, vol. I, p. I, p. 90.
11. T. Cipariu, *Gramatica*, Bucureşti, 1870, p. 181.

numai izvoare și o minte sănătoasă în atîta măsură, cîtă este nevoie pentru a le lumina. Ce prezint eu aici este produsul unei astfel de observații importiale a izvoarelor autentice..." [12]. Așadar, oricine trebuie să recunoască faptul că istoricul a fost animat doar de cultivarea și păstrarea adevărului istoric. Astfel, referindu-se la viața sedentară a strămoșilor noștri, el afirmă că „trebuie să ne oprim, deci, la realitatea unei lumi statornice de veche așezare. Autohtonia, legătura cu pămîntul pe care-l ocupă și azi, prin urmașii lor, a tracilor,... nu poate fi tăgăduită. Nu vedem pe cine ar fi înlocuit ei pe o hartă așa de vastă, de la Vistula la Bug și de la Carpații Nordici în Arhipelag și în Asia Mică și pe ce drumuri, din ce impuls, în ce stare de spirit și cu ce idee de viitor în minte ar fi putut veni" [13]. Aceste idei, postulate de savantul român, într-o perioadă în care sursele de informație arheologică erau destul de insuficiente, au fost confirmate ulterior prin bogăția și varietatea materialelor recoltate în urma cercetărilor sistematice, efectuate în așezări, necropole, ori prin descoperiri izolate, cum ar fi tezaurele monetare ori de obiecte de artă etc. Astfel, pe baza săpăturilor efectuate în toate categoriile de obiective arheologice, s-a putut demonstra că bronzul tracic constituie o creație a populației locale, evident cu unele influențe venite și primite din alte arii culturale, fie de pe continentul european, fie din Orient, Anatolia etc., cultura și civilizația traco-geto-dacică influențînd, la rîndul lor, alte comunități umane cu care au venit în contact. De altfel, atunci cînd N. Iorga afirmă că „tracii sînt un popor în mișcare, fără hotar", trebuie să înțelegem mai întîi faptul că aceștia constituiau un popor în sensul modern al cuvîntului, și că ocupau un teritoriu atît de vast, încît creau impresia unei mari mobilități, fără, însă, a fi migratori, caracter care poate fi atribuit atîtor neamuri antice: sciți, celți, bastarni, sarmați etc. De asemenea, caracterul sedentar al tracilor, și îndeosebi al urmașilor lor, geto-dacii, este dat și de ocupațiile principale: agricultura, creșterea vitelor (nu păstoritul nomad), ca și diferitele îndeletniciri gospodărești, cum ar fi torsul, țesutul, olăritul. Statornicia strămoșilor noștri mai este demonstrată și de existența numeroaselor centre întărite, adevărate davae, ridicate, uneori, după modelul polis-urilor grecești, în jurul cărora gravitau zeci de așezări deschise, unde se practicau îndeletnicirile oricărei populații pașnice, cu caracter sedentar. În acest sens, vremelnica supremație militară ori politică pe care geto-dacii au suferit-o din partea unor triburi migratoare este explicată de istoricul Rostovtzev, care spune că „nomazii din Răsărit au fost totdeauna triburi cuceritoare... care s-au impus unei populații agricole" [14]. Astfel, referindu-se la sciți, N. Iorga îi prezintă cu o autentică plasticitate: „O aristocrație iraniană de călăreți, cum o dovedesc numele șefilor, o masă de supuși și auxiliari uralo-altaici, făcînd parte din asociația primitivă sau tîrîți de călărimea în mișcare, iată ce sînt sciții", pentru ca pe sarmați, alt neam iranian nomad, să-i caracterizeze cu aceeași forță sugestivă"... sarmații care vin la piață cu stofe proaste și vin rău".

Atît în „Istoria românilor", cît și în alte lucrări care tratează antichitatea pe teritoriul de astăzi al României, N. Iorga a luat în considerație și problematica cetăților elenice de la Marea Neagră, raporturile lor cu populația locală, influențele reciproce, ca și faptul că unele așezăminte grecești au fost ridicate pe locul unor foste așezări ale localnicilor: „Troesmis, desigur după nume, un sat getic la origine". Este bine cunoscut faptul că starea înfloritoare a cetăților grecești de la Pontul Euxin, în vremurile de pace, se datora tocmai relațiilor comerciale cu lumea geto-dacică, despre care istoricul afirmă cu îndreptățit temei: „Până atunci, în adîncul tracic un puternic comerț urmase: grîu din interior, lucruri de lux și de artă din Orientul elenic", din care desprindem nu numai aceste relații de schimb, ci și o altă trăsătură specifică populației locale din Carpați, de la Dunăre și Mare, și anume, gustul pentru frumos, pentru obiectele de lux, pe care aristocrația tribală și le procura prin intermediul coloniilor grecești de pe litoralul vest-pontic. De altfel, referindu-se la fenomenul elenizării unor zone din apropierea țărmului pontic și la influențele elenismului chiar și asupra organizării

---

12. N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, ediție îngrijită de G. Penelea, București, 1985, p. 13-14.
13. Idem, *Istoria românilor*, vol. I, p. I, p. 120.
14. *Ibidem*.

social-economice și politice a societății locale, fapt care, după părerea savantului va constitui un precedent în realizarea procesului de romanizare, acesta afirmă că „întâi va fi prin spiritul grecesc, pe urmă prin puterea și ordinea romană", reprezentînd, în această formulare plină de miez, și o firească urmărire a evoluției istorice. În acest sens, coabitarea populației locale, geto-dacice, cu diverse alte neamuri, inclusiv preluarea unor elemente de viață spirituală, este sugestiv tratată de autorul „Istoriei românilor", atunci cînd afirmă, bazîndu-se și pe unele surse ale literaturii istorice antice, că „e și o epocă de confuzie a zeilor, care va face, în secolul întâi după Hristos, pe Diodor din Sicilia să declare că nu mai e în stare să se orienteze în amestecul unor nume divine, care-i par că acopăr aceleași ființe supranaturale" [15].

Constituirea statului dac centralizat și independent, pentru a cărui geneză și evoluție cercetările arheologice din ultimele decenii au furnizat date de o mare valoare științifică, a fost tratată cu mult temei de către N. Iorga, apreciind că „Geții așezați în șes n-au avut viața așa de risipită pe văi ca a celorlalți traci și ei au fost îndemnați de la început spre o regalitate mai solidă și mai puțin concurată și contestată decît a fraților lor de la sudul Balcanilor" și că „getul Burebista nu va fi decît urmașul acestora". Aceeași formulare plastică o utilizează istoricul nostru atunci cînd tratează autohtonia poporului român, perenitatea tradițiilor sale, dăinuirea sa neîntreruptă în ciuda tuturor vicisitudinilor, a momentelor dramatice pe care le-a traversat în decursul veacurilor, puterea sa de a depăși toate aceste greutăți și de a-și păstra ființa națională: „Un pom în fiecare primăvară dă alte flori; trunchiul rămîne același. Trunchiul în viața umanității este necesitatea de viață unitară a ei, florile însă și frunzele vin din ceea ce ploile cerului și bogăția pămîntului adaugă la viața aceasta esențială a pomului și culturile naționale sînt față de nevoia oamenilor de a trăi împreună în anumite forme tot ce se adaugă din toamnă pănă în primăvară ca vigoare la rădăcina copacului, pentru ca trunchiul să dea din nou din ramurile sale fragede frunze și flori" [16].

Umanist prin excelență și istoric prin vasta sa erudiție și prin vocație, Nicolae Iorga a dorit să ofere oamenilor ideea unității lor, ca specie, indiferent de granițele politice, statornicite pe criterii etnice sau artificiale. Aceste trăsături ale caracterului său s-au coordonat reciproc în tratarea, atît a istoriei poporului român, cît și a altor popoare, printr-o vădită urmărire a evoluției istorice, din cele mai vechi timpuri, motivînd esența faptelor și a fenomenelor istorice, care, în viziunea sa urmau să se deruleze într-o succesiune firească. În felul acesta savantul a demonstrat necesitatea istorică a romanizării pentru dezvoltarea ulterioară a societății pe largi spații geografice. „Roma trebuia să vie — afirmă N. Iorga. Peste lucrurile trecutului deplin îngropate, pecetluite deasupra cu piatra sfîntă a religiilor dispărute, era să se ridice un Imperiu, și anume, un alt Imperiu. Roma n-a pornit deci din inițiativa ei către dominația lumii, ci puterea ei regeneratoare a fost sorbită de dorul nemărginit al omenirii..." [17].

Crezul său istoric, întreaga sa concepție despre evoluția societății în general, și a celei românești în special, constituie trăsături definitorii ale personalității sale, care îl plasează printre marii gînditori ai vremii în care a trăit. Nicolae Iorga a dorit să lase moștenire urmașilor și umanității nobila sa concepție despre esența fenomenului istoric, despre locul și rolul fundamental al elementului uman, atunci cînd afirmă că „Orice privește pe om nu se poate îmbrăca decît în forme care să corespundă cu ceea ce omul însuși e așa de aproximativ și de supus prefacerilor celor mai neașteptate și mai felurite. A trata sufletul omenesc ca pe un corp cristalin care neapărat și oricînd înfățișează aceleași fenomene, lămurite o dată pentru totdeauna, e cea mai formidabilă dintre greșeli. El trebuie înțeles cu o nesfîrșită simpatie și redat așa încît să faci simțite toate tainele lui și toate îndoielile; caută, cu multă delicateță și sub povara multor întrebări, să-l descrie fără a-l falsifica, să-l facă priceput fără a pretinde că nu mai e nimic de găsit într-însul..." [18].

---

15. *Ibidem*, p. 191.
16. Idem, *Observații ale unui nespecialist...*, p. 198.
17. *Ibidem*, p. 187-188.

Fără îndoială, așa cum afirmam de la început, extraordinara bogăție de idei a vastei opere istorice a marelui savant nu poate fi redată în doar cîteva pagini ; nici măcar întreaga problematică a antichităților daco-romane de pe teritoriul țării noastre. Alte pagini s-ar cuveni închinate operei social-politice și militare pe care a realizat-o „Măria Sa, Decebal", războaielor daco-romane și urmărilor lor, care au însemnat „actul de naștere" al poporului nostru, pentru a putea spune încă o dată și cît va fi nevoie, că „din coapsa Daciei și-a Romei, în veci s-or naște pui de lei".

Vasile CHIRICA

PĂRINTELE GHEDEON

„Virtutea încoronează pe cel ce o cinstește"

(Proverb românesc)

Se împlinesc patru decenii de cînd a plecat spre cele veșnice cuviosul părinte Protosinghel GHEDEON [1] Verenciuc, fost ierodiacon la catedrala mitropolitană din Iași, timp de 5 ani, apoi stareț 25 de ani al Schitului Sihăstria Voronei, din județul Botoșani, fiind un vrednic slujitor al Sfîntului Altar, distins cîntăreț și neobosit predicator, pregătind permanent și temeinic calea spre mîntuire, lăsînd urma vieții sale aspră, dar neprihănită.

Din cele istorisite de cei ce l-au cunoscut și apreciat, așa-l văd, aievea, pe vrednicul protosinghel Ghedeon, odihnindu-se puțin, însă întocmai după rînduiala pravilei. Nu da sărindare de canon, adesea trimitea pe frații creștini la preotul lor, și nici nu privea lumea ci lumina, străduindu-se continuu să „arvunească veșnicia", după cum spunea sfinția sa.

Deși nu l-am cunoscut personal, însă vorbindu-se mereu despre faptele sale deosebite, voi căuta să ilustrez aceasta prezentînd cîteva impresionante întîmplări :

1) TIRZIU, FRATE, TÎRZIU !...

De Vovidenie, în anul 1973, Anton Timus de la Oneaga (în etate de 79 de ani), **îmi istorisea cum a mers părintele Ghedeon la Runc, la un canton din pădure, ca să-l împărtășească pe tatăl său, fiind bătrîn și slab, căzuse la pat.**

— Vii mîine dimineață, la ora 4 !... zise părintele cu tonul calm dar hotărît.

Venim la ora fixată, însă nu îndrăzneam să-l deranjez în puterea nopții, fiind pe la sfîrșitul lunii noiembrie, din 1942, deși în chilie era o luminiță de la o plăpîndă făclie. Deodată, moșu Anton îndrăzni și bătu sfios la ușa chiliei, și-ndată aude o voce sonoră, blîndă și totuși gravă :

— Tîrziu, frate, tîrziu !... Hai să mergem !...

— Mă uit la părintele, zice moșneagul, era echipat ca de obicei cu culionul pe cap, rasa cam groasă, dar cafenie și de șiac mănăstiresc pînă în pămînt, însă desculț ; și afară era o brumă groasă și promoroacă, dă, vreme de iarnă aspră, nu ca acum... Creștinul avea ciubote, căciulă mițoasă în cap, suman peste cojoc și încins, iar cuviosul ieromonah slab și desculț, însă tare în virtute.

— Stai părinte, s-aduc ceva de-ale încălțării : opinci, ciubote, că-i doar vreme de iarnă !

— Nu frate, că-i tîrziu ! Să mergem ! Și-am plecat... Ajunși la canton, în pădure la Runc, părintele rugă pe gazdă cu o voce slabă :

— O covățică cu apă rece ! Își dezgheță picioarele învinețite. Făcu întreaga rugăciune după rînduială, fără să se grăbească, apoi se retrase grăbindu-se acum pe cărare spre schit.

Pe cînd era mai tînăr i se ofereau bani, nici nu se uita la aceștia, dar împărțea tuturora : sfaturi duhovnicești și iconițe, cruciulițe și cărticele de rugăciuni sau cu istorioare morale. Îndruma cu tact și hotărît ; însă fie că erai vîrstnic sau tînăr, adesea te întreba stăruitor :

— Frate, cum stai cu mîntuirea? Aceasta îi era principala preocupare permanentă a cuviosiei sale.

2) LA HRAM DE SFÎNTU NICOLAE.

Părintele ieromonah Ghedeon împreună cu ierodiaconul Nicandru H. erau poftiți la masă prin 1930, de Sfîntul Nicolae, la Domnul N. Ungureanu, directorul școlii de la Coșula. După ce se face rugăciunea și părintele binecuvîntează, toți musafirii mănîncă cu poftă, însă părintele Ghedeon lua cu atenție, dar numai din miezul de pîine rumenă.

Observă D-na Ungureanu și zice: — Vai, părinții postesc! Trimite imediat o vecină la dugheană să aducă ce-o găsi: scrumbie, măsline. Se-ntoarce îndată cu răspunsul: Nu-i!

Atunci părintele Ghedeon se ridică în picioare, cu fața la răsărit, apoi se uită în jos, smerit, și zice în sine cu ton ușor:

— Mănîncă părinte și tu, doar hram ți-a trebuit!... Din acea zi n-a mai gustat carne niciodată, și nici rachiu; dar nici la hram nu s-a mai dus. (Mi-a istorisit Mihai N. Arhip, de 72 de ani, de loc din Coșula.)

Altădată, imediat ce s-a ridicat de la un praznic din trapeza schitului, îndată ce s-au retras mesenii, zise către tatăl său, bătrînul monah Ilarion:

— Nu te recunosc de tată!... Domnul de sus mi-e tată! De ce-ai luat și-al doilea, și-al treilea pahar?

Așa am început a-l cunoaște pe părintele Ghedeon, doar din auzite; dar și din unele petiții întocmite dintru acele vremuri.

Tînărul Gheorghe Verenciuc, născut la 7 martie 1887 în satul Oneaga, din vechiul ținut al Botoșanilor, fusese în școală un element eminent. Apoi s-a pregătit temeinic pentru a intra în tagma monahicească, făcînd ascultare la Mănăstirea Slatina, din județul Suceava. Se constată aceasta și din cererea sa înregistrată la nr. 135 din anul 1907, ianuarie 25 (Dosar nr. 42), unde a rămas scris caligrafic: „...Doresc din adîncul inimii, și cu toată convingerea de a mă consacra vieții monahicești...". Apoi înnoiește petiția sa la 21 februarie același an, spre a fi primit printre frații din mănăstire, subliniind: „...fiind deplin statornic în hotărîrea mea". Bineînțeles, există anumite formule și formalități, dar și distinse persoane pe deplin hotărîte, cu o voință fermă, servind ca exemplu tuturora. Are loc tunderea în monahism, la 25 aprilie 1907, făcîndu-se cuvenita recomandare la Sfîntul Sinod.

Datorită „calităților sale excepționale", destoinic și bun cîntăreț, este chemat la Iași de către Mitropolitul Pimen Georgescu, și slujește ca ierodiacon între anii 1915 și 1920, la Catedrala mitropolitană, însoțind pe vlădica la slujbe arhierești. Deși a locuit timp de cinci ani la oraș, în Iași, n-a uitat de satul său natal de unde a plecat. Astfel, din acel timp a lăsat, „spre a se păstra după buna cuviință", la biserica de la Oneaga următoarele obiecte de cult:

1. O cruce mare de argint pentru blagoslovit; 2. Candelabrul de bronz pentru 7 făclii de pe Sfînta Masă; 3. Sfeșnic așezat în fața icoanei Maicii Domnului cu făclie de ceară curată; 4. Cruci sculptate de mîna sa în lemn de păr (Una e sus la rug); 5. „Povățuitoriu despre chipul cum se cuvine a sta creștinul în biserică", avînd scris în partea de jos: „Las acest Povățuitoriu întocmit de P. S. Arhiereu Antim Botoșineanu (Petrescu), la biserica din Oneaga, spre a se păstra după buna cuviință. 15 decembrie 1915, ierod. Ghedeon V.".

Același „Povățuitoriu..." înrămat se află și la Mănăstirea Vorona în veșmîntar, iar la schitul Sihăstria Voronei, e în pridvor. Aici, la 2 iunie 1973 s-a așezat deasupra portretul său chiar din acel an, „spre a se păstra alăturea, deoarece nu mai este chilia sa zidită din cărămidă, dar se vor păstra vorbele-i de duh iar dîra sa luminoasă va servi de călăuză celor ce doresc mîntuirea, monahi sau mireni..."; lăsînd într-adevăr atîtea amintiri emoționante, chiar și pentru acei vizitatori care ajungînd la Mănăstirea Vorona (la 22 km de Botoșani, sau 14 km gara Liteni) vor mai continua încă 4 km prin frumoasa pădure, pe drumul forestier pînă la Sihăstria Voronei. Aici admirăm două picturi de lemn foarte rare „Maica Domnului cu Pruncul de mînă" (90 × 120 cm) și „Pruncuciderea" (30 × 40 cm), dar și rare frumuseți ale naturii.

Prin 1929, **îl întîlnim, pentru scurt timp, ca ieromonah slujitor la Mănăstirea Agafton ; apoi, obișnuit, mergea de Înălțarea Domnului la Mănăstirea Neamț.**

Cel mai mult timp l-a petrecut la acest schit, Sihăstria Voronei, unde a fost stareț un sfert de veac (1920-1945), fiind... „ajutat de însușirile sale excepționale ce le avea“ (așa lăsase scris un fost ucenic de al său, la intrarea în pronaos).

Părintele Ghedeon era un desăvîrșit organizator și gospodar. Din proprie inițiativă lărgește cărăruia de la intrare și deschide un drum nou, pietruit, cu plăcuta alee de brazi ce duce la acea Sihăstrie tăinuită în codrul des. Apoi, împreună cu obștea schitului a plantat aici în poiană o prea frumoasă livadă, a întemeiat o mare prisacă cu stupi sistematici, lucrați și îngrijiți de dînsul, a săpat două mici iazuri populate cu pește ; însă, mai presus de toate, urmărea permanent „pepeniera“ de tineri care făceau ascultare, avînd ce învăța de la acest iscusit egumen. Într-adevăr a dovedit că „omul sfințește locul“, căci împreună cu obștea schitului, la care s-au mai alăturat pentru un timp și doi gospodari ce aveau doar familie, transportînd cu carul, moșu Ghiță Olaru și V. Amarandei, aducînd piatră și lemnul necesar, clădind paraclisul fără meșteri, iar părintele Ghedeon singur l-a drănițit și a încheiat stranele. Totul făcea din pasiune, nu pentru mărire ci mărind pururea pe Dumnezeu, îndrumînd continuu pe toți la mîntuire, urmărind execuția melodică bisericească după arhim. T. Stupcanu, iar la predică se orienta după predicatorul Catedralei mitropolitane. În cele din urmă avusese un mare necaz, prin 1943 pusese rugăciuni stăruitoare pentru străinul care prădase biserica. Apoi, răufăcătorul singur a venit și căuta să-și ceară iertare, însă părintele cu lacrimi în ochi atît i-a zis : „N-ai prădat casa mea, ci Casa Domnului, mergi !...“ ; n-a ajuns departe, „îndată a murit, așa ca din senin...“ (mi-a istorisit Petrea Pleșca de 69 de ani, paznicul schitului).

Și părintele se străduia să drămăluiască timpul continuu și cu folos : la rugăciune și muncă, așa după rînduială. Uneori se îndeletnicea cu sculptarea cruciulițelor în lemn de păr, fiind un bun xilograf. Astfel, un distins părinte protoiereu de la Botoșani scria, în anul 1922 : „Nu pot trece sub tăcere pe ieromonahul Ghedeon Verenciuc, neîntrecut sculptor de cruci pentru ritualul bisericesc, care s-a retras în acest ascuns și pitoresc loc, dîndu-și silința spre a fi cît mai folositor bisericii“ [2].

Apoi, un cuvios părinte de la Mănăstirea Bistrița-Neamț, cunoscut prin strădania și lucrările publicate, amintește în „Patericul“ scris și despre părintele Ghedeon, iar într-o recentă lucrare apreciază astfel : „Ultimul sihastru trebuie considerat protosinghelul Ghedeon Verenciuc, mare nevoitor și împlinitor al Evangheliei lui Hristos“ [3].

Prin întreaga sa activitate, desfășurată cu pasiune și dăruire, în spiritul monahismului, după ani de ascultare la Mănăstirea Slatina și la Catedrala mitropolitană din Iași, precum și 25 de ani de îndrumare continuă prin rugă și muncă, s-a retras la această Sihăstrie de pe plaiuri botoșenene, dovedind pînă la sfîrșitul vieții sale prin vorbă și faptă că „Virtutea încoronează pe cel ce o cinstește“, știind că „Bună-cuviința este o monedă care-l îmbogățește nu pe cel ce o primește, ci pe acela care o cheltuiește“.

Pr. D. MIHĂILESCU

---

1. Despre acest ieromonah distins s-a amintit, în treacăt, într-un articol intitulat : *„Unele particularități întîlnite la Mănăstirea Vorona, județul Botoșani“*.

2. Iconom. Al. H. Simionescu, *Mănăstirea Vorona,* Botoșani, 1922, p. 27-28.

3. Ieromonah Ioanichie Bălan, *Vetre de sihăstrie românească,* București, 1982, p. 168.

Recenzii și note bibliografice

Românii în istoria universală, coordonatori *I. Agrigoroaie, Gh. Buzatu, V. Cristian*, Iași, 1986, XLVIII + 727 p. (cu un *rezumat* în limba engleză și *indice general*).

Volumul a fost proiectat și realizat în cadrul Facultății de Istorie-Filologie a Universității „Al. I. Cuza" și Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol" din Iași.

Plecînd de la afirmația savantului N. Iorga : „Fără să exagerăm, avem (în istoria universală) o parte pe care nu înțeleg să o dăm nimănui", din lucrarea sa *La place des Roumaines dans l'histoire universelle*, autorii *Studiului introductiv* — I. Agrigoroaie, Gh. Buzatu, V. Cristian și D. Rusu — anunță că volumul — primul dintr-o serie — este o sinteză cu tema : *Românii în istoria universală*, utilă din multe și importante motive. Istoria românilor, susțin autorii *Studiului introductiv*, nu este deplin înțeleasă dacă nu este încadrată în contextul condițiilor în care s-a desfășurat ea. Deoarece fiecare popor contribuie la progresul economic-cultural al omenirii, cu alte cuvinte, deoarece și românii au un loc al lor în istoria universală, interpretarea trecutului nostru, prin acest unghi de vedere, este o necesitate. Mulți fii ai neamului nostru care sînt menționați, în continuare, au fost preocupați de această problemă. Astfel, cronicarul *Macarie* socotea „că este drept să povestim puțin" și „despre domniile din afară". *Grigore Ureche* se referea, în *Letopiseţul* său, la țările „ce sînt prin prejur... fiindu-ne vecini de aproape". *Miron Costin* nota „că fiind această țară mai mică, nice un lucru singură den sine, fără adunare și amestesc cu alte țări n-au făcut". Domnitorul cărturar, *Dimitrie Cantemir* avea conștiința că „istoria românilor face parte din istoria universală". *Ion Neculce* dă informații asupra spațiului „mergînd din Anglia pînă în India". Corifeul școlii ardelene, *Gh. Șincai*, își intitulează opera sa capitală *Hronica românilor și a mai multor neamuri încît au fost iale așa de amestecate cu românii...* ; avem deci „prima adevărată sinteză a istoriei românilor". *M. Kogălniceanu*, în renumitul *Cuvînt pentru deschiderea cursului de istorie națională*, nu se teme să afirme „că istoria noastră ar fi mai prejos decît istoria a orișicărui popor vechiu sau nou". Contribuția românilor în dezvoltarea culturii europene a fost remarcată de *Nicolae Bălcescu, Ioan Heliade Rădulescu* și de alți vestiți fii ai neamului nostru. Mișcarea lui Horea, faimosul act *Supplex libellus valachorum* și Revoluțiile din 1821 și 1848 au fost „evenimente... (cu) o incontestabilă însemnătate europeană". Lucrări cu caracter general, scrise de străini — *J. A. Vaillant, A. Ubicini, Jules Michelet, Edgar Quinet* ș. a. — „privesc istoria românească într-o perspectivă generală, comparatistă, ceea ce le conferă un interes aparte pentru tema noastră". Interesantă și sugestivă este lucrarea lui *Elias Regnault*, pe care a folosit-o Marx în cunoscuta sa operă *Însemnări despre români.* Acesta considera Unirea Principatelor „sub garanția colectivă a Europei... insuficientă pentru pacea europeană" și credea că „singura soluție valabilă, justificată de istorie, era „reunirea într-un singur imperiu a tuturor românilor, de la Nistru pînă la Tisa, de la frontiera Galiției pînă la malurile Dunării, cuprinzînd, în consecință, Basarabia, Bucovina, Moldova, Țara Românească, Transilvania, Banatul Timișoarei", întrucît, în ciuda separațiilor politice seculare, „toate aceste regiuni au păstrat unitatea rasei, unitatea limbii, unitatea moravurilor și a sentimentelor ; toate aspiră la unitatea politică" (p. XIV). Elocventă este părerea lui *Jules Michelet* privitoare la români ; el considera poporul român „una din pavezele de apărare a Europei" și adresa un „patetic apel" națiunilor apusene : „Popoare din Occident, cultivînd de-atît de îndelungată vreme, departe de barbarie, artele păcii, păstrați pururea o recunoscătoare amintire națiunilor orientale : așezate la hotarele Europei v-au ocrotit și v-au adăpostit de revărsarea tătarilor, de

armiile turcilor și rușilor ; nu uitați tot ceea ce-i datorați Ungariei, Poloniei, nefericitei Românii. Popoarele acestea au oprit în loc barbarii, i-au hărțuit mereu. Învinse chiar și tot vă erau de folos, tocînd furia dușmanilor lui Dumnezeu prin suferințele ce le îndurau" (p. XV). *Marx,* prețuind, în mod deosebit, „lupta antiotomană a românilor", admira „victoria lui Ștefan cel Mare de la Vaslui, cu o oaste alcătuită din țărani care fuseseră luați aproape direct de la plug" (p. XVI). Un deputat în parlamentul de la Viena și „autor al mai multor scrieri de istorie", *Julian Klaczko,* sublinia că înfăptuirea epocală românească din 1859, *Unirea,* „a constituit primul exemplu al acelei strategii naționale care trebuia să se producă curînd pe o scară mai vastă în Toscana și Emilia". Autorii studiului introductiv se referă, în continuare, la istoriografia europeană în care interesul pentru istoria românilor este frecvent, „mai ales în lucrări care privesc Chestiunea Orientală". Ei citează istorici ca : *Alfred Rambaud, Frédéric Damé, A. Débidour* care au scris despre români și despre rolul acestora în istoria universală.

Un rol deosebit în ceea ce privește încadrarea românilor în istoria universală a revenit istoricilor români. De pildă, A. D. Xenopol, în *Istoria românilor în Dacia Traiană*, apoi în *Istoria românilor,* insistă asupra altor țări, reliefînd într-o oarecare măsură, rolul pe care vecinii noștri l-au avut în dezvoltarea istorică a neamului nostru, dar afirmînd că „românii au apărat, mai ales, civilizația apuseană contra cuceririi turcești". Strădaniile lui A. D. Xenopol au fost continuate de *N. Iorga* „în opera sa de proporții monumentale". Pentru marele nostru savant „încadrarea românilor în istoria universală a constituit o preocupare aproape permanentă" (p. XXIII) în cunoscuta sa carte *Geschichte des Rumänischen Volkes,* în *Istoria Imperiului otoman,* în *Trei lecții despre însemnătatea românilor în istoria universală,* în *La place des Roumains dans l'histoire universelle,* în marea sinteză *Istoria românilor* și în alte lucrări. Istoricul în operele căruia se vede interesul „pentru istoria universală... asociat de acela pentru o mai bună cunoaștere a evoluției propriului popor" este *Gh. I. Brătianu.* „Încadrarea românilor în istoria universală" a fost o importantă preocupare a altor istorici și oameni de cultură, notează autorii *Studiului introductiv,* pînă în anul 1944. „Studiile privind locul românilor în istoria universală s-au înmulțit considerabil după 1944". Aceste studii sînt repertoriate în *Bibliografia istorică a României,* iar unele dintre ele, expresiile rezultatelor mai noi, sînt incluse „în mai multe capitole ale lucrării de față". Între istoricii zilelor noastre care au avut în vedere „locul românilor în istoria și civilizația universală" sînt *Virgil Cândea, Dinu C. Giurescu, Andrei Pippidi, Dimitrie Berlescu* ș.a.

În partea finală a studiului, autorii conchid că „pentru studierea locului și rolului românilor în istoria universală, cunoașterea profundă a documentelor aflate în marile colecții de izvoare străine ori, mai ales, în arhivele și bibliotecile de peste hotare este de o însemnătate științifică cu totul deosebită". De asemenea, a *scrierilor străine* despre români (dicționare, enciclopedii, ghiduri arhivistice, cronologii, bibliografii), colecții de izvoare, literatură memorialistică, monografii, sinteze elaborate de istorici cunoscuți. Numeroase scrieri, cu autorii acestora, sînt menționate în studiu. Autorii precizează că forma adoptată a titlului acestei cărți este mai cuprinzătoare, prin evitarea „termenilor obișnuiți, ca *rolul* sau *locul* românilor în istoria universală" și consideră că problema *Românii în istoria universală* trebuie privită „în spiritul istoriei globale", ținînd seama de factori politici, economici, sociali, culturali. De aceea, în volum „sînt examinate o varietate de probleme și aspecte : istoriografie, relații politice internaționale, contacte economico-sociale, influențe și interferențe culturale, imaginea românilor în izvoare străine etc., în diferite etape și momente ale istoriei noastre", aducîndu-l pe cititor „mai aproape de *adevăr*" în ceea ce privește rolul și locul românilor în istoria universală.

După consistenta *Introducere* despre care a fost vorba pînă acum, urmează 37 articole, unele dintre ele studii în adevăratul sens al cuvîntului. Practic, este imposibil de redat, într-o recenzie, demersul fiecărui autor sau, mai corect, problematica acestor articole. Enunțiativ, doar, notez că autorii în lucrările scrise de ei dezbat probleme de

importanță majoră. Astfel, *I. Ioniță*, în *„Obîrșia vocației pentru universal“*, afirmă că dacii liberi au reprezentat, în prima jumătate a mileniului I e.n., alături de puterea romană, „un factor constant de stabilitate și de echilibru politic în această parte a Europei“. *D. Ciurea*, în *„Permanența istorică a poporului român reflectată în istoriografia universală“*, consideră că „limba (de origină latină) a rămas, în esență, mărturia cea mai fidelă a permanenței bimilenare a poporului român“, iar în *„Preocupări despre români în literatura istorică europeană“* citează cîțiva istorici de prestigiu care s-au referit, în scrierile lor, la români. *D. Gh. Teodor*, în *„Regiunile est-carpatice și Bizanțul în secolele V-XI e.n.“* se referă la vestigiile arheologice care pun în lumină legăturile Bizanțului cu regiunile est-carpatice ; printre acestea, și cele religioase — vase cu inscripții creștine, cruciulițe de bronz, cruci pectorale, engolpioane decorate cu figuri de sfinți ș.a. —, care demonstrează vechimea creștinismului în părțile noastre. *Vasile Neamțu* și *Stela Cheptea*, în *„Contacte între Centrul și Sud-Estul Europei reflectate în circulația monetară de la Baia (secolele XIV-XV)“*, conchid că monedele descoperite oglindesc legăturile cu țările învecinate. *Ștefan S. Gorovei*, în *„Cîteva însemnări pentru istoria relațiilor româno-otomane în veacurile XV-XVI“*, susține că actele cunoscute sub numele de *capitulații* au existat, dar s-au pierdut ca atîtea documente valoroase. *Gh. Pungă*, în *„Țările române în contextul relațiilor europene la mijlocul secolului al XVI-lea (1538—1572)“*, și *Veniamin Ciobanu*, în *„Țările române în raporturile politice polono-habsburgo-otomane din deceniile 6-7 ale secolului al XVI-lea“*, aduc în discuții numeroase fapte istorice care oglindesc legăturile românilor cu țările învecinate. *Victor Neumann*, în *„Luminile Renașterii în Europa Est-Centrală. Tentația lui „Homo Europaeus“, Sens și durată“*, pornind de la istoria variatelor și neîntreruptelor relații culturale în societățile Europei Centrale și de Sud-Est, afirmă că bazele culturii umaniste (a luminilor), la noi, se pun, mai cu seamă, pe vremea domnitorilor Matei Basarab și Vasile Lupu. *Ștefan Lemny*, în *„Românii în istoriografia franceză din secolul XVIII“*, menționează cîțiva istorici francezi care, în scrierile elaborate de ei, se referă la români. *Doina Lemny* semnalează dicționare enciclopedice din secolul XVIII care cuprind informații despre strămoșii românilor și despre români în *„Știri despre români în dicționare istorice din secolul ul XVIII-lea“*. În două studii : *„Principatele Române — „piatră de încercare“ în evoluția raporturilor internaționale (1768—1774)“* și *„O nouă etapă a desfășurărilor politice internaționale (1768—1792) și Principatele Române“*, *L. Boicu* arată, între altele, că, în vîltoarea relațiilor dintre puterile europene, Principatele Române au fost „folosite ca monedă de schimb“. *Constantin Bușe*, în *„Orașele românești — focare de cultură pentru sud-estul european în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*, pune în lumină faptul că școlile, societățile culturale și cărțile imprimate în tiparnițele înființate în unele orașe românești au condus la emanciparea politico-socială a românilor. *Gh. Platon*, în *„Revoluțiile române de la 1821 și 1848 și problema independenței naționale. Context național și internațional“*, se ocupă de implicațiile naționale și internaționale ale acestor două revoluții. *D. Vitcu* reproduce și comentează articole din publicații americane privind *„Personalitatea și epoca lui Al. I. Cuza în viziunea contemporanilor din lumea nouă“* ; același cercetător, în *„Ecouri americane ale jacqueriei românești din anul 1907“*, se referă la răsunetul răscoalelor țărănești din acel an în America. Despre unele evenimente premergătoare independenței și despre urmările acestui epocal act din istoria neamului nostru avem informații valoroase în studiile : *„Drumul spre Independență (1856—1877)“* de *V. M. Russu* și *Gh. Civeti*, *„România și Congresul de pace de la Berlin (1878)“* de *V. Cristian* și *„Considerații privind locul României în contextul european după cucerirea Independenței“* de *V. Cristian* și *Gh. Iacob*. *Aurel Filimon*, în *„Tendințe, convergențe și acțiuni comune : România și Belgia“*, scoate în relief colaborarea comercială care a dezvoltat legăturile între cele două țări. *Ecaterina Negruți* semnează studiul : *„Implicații ale forței de muncă de peste hotare în viața economică și social-politică a României moderne“*. Contribuția românilor la clarificarea unor probleme balca-

nice este evidențiată de studiul lui *Constantin Paraschiv*: *„Diplomația României în Balcani în timpul crizei bosniace“*. Evenimente care au precedat Marea Unire, relațiile româno-cehe în slujba unor idealuri comune, atitudinile marilor puteri față de români în intervalul 1914—1918 și cum s-a desfășurat Conferința de pace de la Paris (1919—1920), scoțîndu-se în relief rolul îndeplinit de șeful delegației române, I. I. C. Brătianu, sînt prezentate în studiile: *„Lupta românilor pentru Marea Unire și opinia publică europeană“* de *C. Gh. Marinescu*, *„Românii și cehii în lupta pentru idealuri comune“* de *I. Saizu*, *„Poziția marilor puteri față de România, 1914—1918“* de *I. Agrigoroaie* și *„Conferința de pace de la Paris (1919-1920)“* de *Emilian Bold* și *Valeriu Florin Dobrinescu*. Cîteva studii sînt consacrate unor evenimente interbelice și unor acțiuni diplomatice din această etapă care privesc România: *„Rolul și locul României în relațiile internaționale din perioada interbelică“* de *I. Agrigoroaie*, *„Conferința de la Locarno (octombrie 1925) și reflexe românești“* de *Emilian Bold*, *„Evoluția politică a Europei în perioada 1918-1940. Situația României“* de *Ioan Scurtu*, *„Prezențe românești în efortul lumii interbelice de organizare științifică a producției și a muncii“* de *I. Saizu*, *„Martie 1939: Un demers al României impune schimbarea cursului politicii mondiale“* de *Gh. Buzatu*, *„Garanțiile anglo-franceze din aprilie 1939 și securitatea României“* de *Valeriu Florin Dobrinescu* și *Sorin Pârvu*, cum și *„Anglia și România în fața războiului mondial (septembrie-decembrie 1939)“* de *Gh. Buzatu*. Volumul se încheie cu cinci studii privitoare la România și lupta mondială pentru înfrîngerea fascismului, Conferința păcii de la Paris (1946) și rolul nostru în „lumea în schimbare“: *„România și lupta pe plan mondial pentru victoria asupra fascismului. Realități istorice și dezbateri istoriografice“* de *Gh. Buzatu* și *Pătroi*, *„România și Conferința păcii de la Paris (1946)“* de *Valeriu Florin Dobrinescu* și *„Rolul și locul României într-o lume în schimbare 1945-1985“* de *Elisabeta Petreanu* și *Gh. Buzatu*.

Problemele incluse și dezbătute în volumul *Românii în istoria universală*, pe care le consider de mare însemnătate, impun oricărui român, fie el cărturar sau nu, o înaltă îndatorire, aceea de a căuta această carte care, cum reiese din studiul introductiv, este cap de serie, spre a o citi cu luare-aminte, cu patos patriotic. În aceste rînduri, am prezentat volumul, cu totul sumar, în limita spațiului de care am dispus. De către cel ce vrea să se documenteze în legătură cu ceea ce au însemnat românii în istoria universală — preoții au această îndatorire —, cartea trebuie citită. Am convingerea că volumele viitoare consacrate acestei probleme vor cuprinde studii — negreșit, unele teme vor fi reluate și tratate în extensiune — care vor pune în lumină vie ceea ce au însemnat românii în istoria universală. Intenția de a întocmi o sinteză, scrisă în limbile de circulație, este demnă de toată lauda. Prețuind strădaniile cărturărești ale autorilor, cu sintagma cronicarului „nasc și în Moldova oameni“, aș dori să fie incluse, în volumele viitoare, studii privind locul Ortodoxiei românești în familia Bisericilor Ortodoxe și în marea familie a creștinătății. Prezența românilor, înflăcărați de etosul spiritualității ortodoxe, în istoria universală, este atît de multilaterală și atît de bogată, încît ar trebui luată în atenție.

Pr. Scarlat PORCESCU

† Epifanie Norocel, Episcopul Buzăului, **Pagini din istoria veche a creștinismului la români**, Editura Episcopiei Buzăului, 1986, 339 p.

Cunoscutul om de cultură Prof. dr. Iosif Constantin Drăgan, în una din numeroasele sale lucrări, spunea că „noi vrem să cucerim viitorul, ceea ce nu e rău, dar pentru aceasta trebuie să cunoaștem și mai bine de unde venim din trecut, din ce stigmă spirituală ne desprindem, din ce obîrșie imperială, din ce substraturi originare, care au dat întotdeauna lumii noastre un impuls, încredere în noi și o credință în zilele de încercare. Timp de aproape o mie de ani, de prin secolele II și III ale erei noastre, noi avem conștiința imperială. Ea s-a menținut și s-a păstrat prin „apostolii daco-romani“, cum îi numea Pârvan. Pe la anul

70 l-am avut pe Andrei, apoi pe Ulfila, care vorbea aici goților în limba latină, l-am avut pe Niceta Remesianul, pe Casian, filosoful, și pe Dionisie de la Constanța, dominînd în spiritualitatea noastră".

Această conștiință a originii, păstrată prin credința și spiritualitatea creștină, a constituit fundamentul de neclintit al permanentei noastre ființări ca neam, cum arată Prea Fericitul Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române. Poporul român, dacă n-ar fi fost creștin, în vîltoarea migrațiilor și-ar fi pierdut identitatea, arată istoricul Radu Vulpe, dar așa, a devenit „nașul" întru primirea credinței Domnului nostru Iisus Hristos popoarelor vecine, care s-au creștinat mult mai tîrziu : „Toate popoarele din jurul Daciei își cunosc data precisă cînd au devenit creștine, cu anul și uneori chiar ziua, căci toate au adoptat noua religie tîrziu, din calcule politice minuțios chibzuite. Poporul nostru însă n-o poate preciza, deoarece n-are certificat de botez, S-a născut creștin în mod spontan, natural, o dată cu formarea romanității sale, la a cărei desăvîrșire creștinismul popular și-a adus contribuția cea mai de seamă. Noi sîntem romani fiindcă sîntem creștini și creștini fiindcă sîntem romani". Inscripțiile și documentele arată că noi românii ne-am născut creștini, fiind cu adevărat certificate de naștere ca neam în această vatră carpato-danubiano-pontică.

Acest adevăr îl confirmă și cartea Prea Sfințitului Episcop Epifanie Norocel al Buzăului, *Pagini din istoria veche a creștinismului la români.*

P. S. Episcop Epifanie, preocupat de a da la lumină asemenea mărturii, s-a impus ca un cercetător deosebit de laborios și perseverent, cu pasiunea documentării temeinice, riguroase și științifice. În felul acesta, P. S. Sa a ajuns la rezultate dintre cele mai dorite, dînd la iveală prețioase date și informații, dovezi literare și descoperiri arheologice — din trecut sau de dată recentă — care demonstrează permanența noastră „dintru începuturi" în vatra strămoșilor, cultura înaintașilor și vechimea creștinismului pe teritoriul Patriei noastre.

După cum mărturisește însuși P. S. Sa în *Cuvîntul înainte*, „cartea de față reprezintă o contribuție în contextul publicațiilor de istorie veche care s-au tipărit în țara noastră. Animat de gîndul cunoașterii și răspîndirii adevărului pur istoric, autorul vrea să edifice pe credincioși și, în același timp, dorește să răspundă acelora care ignoră faptele autentice, dovezile incontestabile din punct de vedere științific și încearcă să denatureze sau să răstălmăcească tendențios trecutul poporului român și începuturile vieții noastre creștine, aproape bimilenară pe acest pămînt părintesc, sfințit prin sîngele și osemintele strămoșilor, întru apărarea neamului și a credinței străbune" (p. 7).

În ceea ce privește conținutul, lucrarea este structurată în trei părți.

Partea I, *Creștinismul străvechi în Dobrogea* (p. 19-198), cuprinde următoarele capitole : Sfîntul Apostol Andrei în tradiția românilor, mărturie a vechimii creștinismului și a continuității noastre ; Viața bisericească la Tomis în secolele IV-VI ; Vestigii arheologice la Tomis ; Bazilicile creștine din Dobrogea ; Nașterea Domnului în inscripțiile vechi creștine descoperite în Dobrogea; Cruce și Înviere în vechi inscripții creștine din Dobrogea; Chipul și numele Maicii Domnului însemnate pe obiecte și inscripții vechi creștine descoperite în Dobrogea ; Noi descoperiri de elemente creștine în județul Constanța; Alte descoperiri arheologice cu caracter creștin, pe teritoriul Dobrogei în ultimii ani; Dobrogea — vatră a Ortodoxiei românești și Unitate, continuitate strămoșească și creștin-ortodoxă în Dobrogea.

Se prezintă începuturile creștinismului în țara noastră, strîns legat de persoana Sfîntului Apostol Andrei, care, după Sfintele Evanghelii, tradiția veche și unii istorici, a predicat în Scythia Minor (Dobrogea de astăzi). Referindu-se la moaștele Sfîntului Andrei, P. S. Epifanie arată că „Sfîntul Ambrozie menționează că bisericile din Milan, Nola și Brescia au primit părți din Sfintele lui Moaște, iar capul său se păstrează într-o cutie frumoasă la catedrala de la Roma. La 26 septembrie 1964, capul Sfîntului Apostol Andrei a fost restituit Bisericii Ortodoxe de către Biserica Catolică și readus la Patras, ca simbol al dragostei frățești restabilită între

cele două Biserici“ (p. 24). Amintirea acestui apostol se păstrează și acum în țara noastră, mai ales în părțile Dobrogei, în diferite povestiri, colinde și alte creații folclorice. Așa, de pildă, o variantă a colindei *Bună dimineața* se referă la Sfîntul Andrei :

„Ne dați ori nu ne dați ?
Că mergem la altă casă,
Unde Sînt Andrei ne iasă
Și ne face tolba groasă“

Viața bisericească de aici s-a manifestat în primele patru secole prin episcopia de aici, de altfel „cel mai vechi centru eclesiastic“ din aceste părți, prin „bazilicile ridicate pentru săvîrșirea cultului, ierarhia și monahismul, dovedite de inscripții și arheologie“ (p. 47). „Istoricul bisericesc Eusebiu al Cezareei († 340), în lucrarea sa *Despre viața împăratului Constantin,* referindu-se la lucrările Sinodului I ecumenic, care s-a ținut la Niceea în anul 325, menționează că „nici schitanul nu lipsea din ceată“. Cei mai mulți cercetători cred că acesta a avut reședința la Tomis și a fost reprezentantul Bisericii creștine din Scythia Minor, identificat cu Teofil al Goției“ (p. 63). „Episcopul Gerontius sau Terențius a luat parte la Sinodul II ecumenic care s-a ținut la Constantinopol în anul 381“ (p. 65), iar la lucrările „Sinodului al III-lea, ce s-a ținut la Efes în anul 431, a participat episcopul Timotei, de la Tomis“ (p. 66). „La Sinodul IV ecumenic de la Calcedon, în anul 451, a participat episcopul Alexandru, iar la Sinodul al V-lea ecumenic de la Constantinopol, din anul 553, a participat episcopul Valentinian, care a fost și ultimul episcop al Tomisului cunoscut“ (p. 68-72).

Săpăturile arheologice au scos la iveală un număr mare de vestigii, reprezentînd o valoare inestimabilă. Dintre acestea amintim : „Parcul Catedralei“ (p. 83), unde se pot vedea și astăzi la suprafață ziduri de locuințe, străzi și sisteme de canalizare“ (p. 83), „Parcul arheologic“ — „amenajat în anul 1963 pe o lungime de 500 m, ce cuprinde o porțiune din zidul de apărare al cetății Tomis“ (p. 83). S-au mai descoperit „Galeriile subterane“ și „edificiul roman cu mozaic“ pe faleza portului antic.

În Dobrogea s-au descoperit „bazilici paleocreștine, răspîndite în aproape toate centrele urbane de pe întinsul provinciei Scythia Minor, a veacurilor IV-VII d. Hr.“.

Inscripțiile descoperite sînt „săpate pe blocuri și pe plăci de calcar sau marmură, pe geme și opaițe, pe vase de piatră și de lut, iar conținutul inscripțiilor este variat : texte biblice și liturgice, scurte rugăciuni, iar unele texte se referă numai la Maica Domnului, cu cea mai frecventă formulă : „Maria naște pe Hristos“, care este întîlnită și în unele colinde chiar.

Partea a II-a, *Creștinismul străvechi în eparhia Buzăului* (p. 201-238), cuprinde capitolele: Răspîndirea și organizarea creștinismului în primele veacuri și Sfîntul Sava de la Buzău (Gotul).

În această zonă situată în estul Munteniei și sudul Moldovei, pe baza mărturiilor literare, lingvistice și arheologice, viața creștină a fost propoveduită încă din primele veacuri, cunoscînd apoi, în secolele IV-V, o organizare după toate rînduielile bisericești. Astfel sînt amintiți episcopi, cu „credincioși zeloși, dintre care unii au fost martirizați pentru dreapta credință ortodoxă“. Un loc aparte îl ocupă în viața creștină de aici martiriul Sfîntului Sava, sfînt de ale cărui moaște se interesa Sfîntul Vasile cel Mare, cum reiese dintr-o scrisoare trimisă guvernatorului Sciției Minor, Iulius Soranus, capadocian de neam, ceea ce arată strînsa legătură dintre Dobrogea și ținuturile Buzăului și în ceea ce privește viața religioasă a strămoșilor noștri. Sfîntul Sava era numit Gotul, căci vatra noastră străbună se numea în acea vreme Goția, „era originar din Capadocia și a suferit martiriul în timpul persecuției lui Atanaric. S-a născut în anul 334 și a trăit un timp într-un sat din părțile muntoase ale Buzăului. El a fost martirizat prin înecare în apele rîului Mouseos — Buzăul de astăzi —, la 12 aprilie 372, în vîrstă de 38 ani“ (p. 220-221).

Și în sfîrșit, partea a III-a, *Creștinismul la români în general* (p. 241-282) cuprinde capitolele: Creștinismul la români, după Dimitrie Cantemir și Comunitatea românească și creștină. Considerații noi.

„Dimitrie Cantemir, care a trăit arzînd ca o torță între un asfințit și un răsărit de veac (1673-1723), a fost o personalitate proeminentă și un remarcabil reprezentant al cul-

turii românești de talie europeană și renume mondial“ (p. 250); „acest ilustru cărturar și domn moldovean, în operele sale, tratează probleme complexe și multiple, de o impresionantă diversitate și mare importanță, printre care abordează și problema începuturilor creștinismului pe meleagurile țării noastre“ p. 251).

În ultimul capitol se subliniază adevăruri într-o largă și cuprinzătoare considerare istorică : „Noi românii, aici ne-am născut și ne-am format ca popor și națiune. Noi am moștenit acest pămînt de la Dromichete, Burebista și Decebal. Deci am fost și vom rămîne aici, în virtutea unei lungi istorii și a unei civilizații pe care am creat-o de-a lungul secolelor și mileniilor“ (p. 280). „Creștinismul la români ca fenomen cultural-istoric poate fi înțeles și explicat numai privindu-l în legătură indisolubilă cu procesul general de romanizare a populației autohtone. Așadar, creștinismul ortodox român este una din cele mai concludente dovezi ale continuității daco-romane și ale poporului nostru, pe teritoriul Patriei noastre“ (p. 281).

Lucrarea se încheie cu un *rezumat* în limbile engleză și franceză, *indici de nume* și *lista ilustrațiilor*.

P. S. Episcop Epifanie al Buzăului ne-a dăruit o carte de istorie veche, ce se citește cu mult interes și plăcere și a cărei valoare se impune de la sine. Prin documentarea ei, prin patriotismul și noua lumină de necontestat în care sînt prezentate mărturiile continuității poporului nostru care s-a născut creștin și a moștenit din generație în generație aceste tezaure, lucrarea de față trebuie să fie în mîna fiecărui teolog și credincios.

Pr. C. CREȚU

Dorinel Ichim, **Monumente de arhitectură populară din județul Bacău. Bisericile de lemn,** Episcopia Romanului și Hușilor 1984, 418 p.

Despre diferite aspecte ale monumentelor de arhitectură populară din județul Bacău s-au scris numeroase articole în revistele de specialitate și în presa locală. În acest context se înscrie și lucrarea pe care o semnalăm, autor, Dorinel Ichim — etnograf la Complexul muzeal județean Bacău —, care, cu pasiune și consecvență, pe parcursul mai multor ani, și-a consacrat activitatea spre cercetarea acestor monumente, valorificînd științific aceste nestemate ale creației populare din veacurile trecute.

Dintre monumente, autorul a selectat, cu multă perspicacitate și competență științifică, pe cele mai semnificative și mai reprezentative. Criteriul care a stat la baza selecției a fost acela de a fi reprezentate doar bisericile de lemn foarte vechi și cu o vechime medie, construite în tehnica cununilor orizontale, cunoscută în literatura de specialitate sub numele de „Blockbau“.

După cum se consemnează și în cuvîntul înainte, „lucrarea scrisă de Dorinel Ichim are marea calitate de a fi unică în felul ei și în parte necunoscută în ceea ce privește tratarea unitară a acestor monumente de arhitectură avînd la bază cercetarea nemijlocită de teren, precum și un bogat material de arhivă. Cartea este structurată pe mai multe capitole“.

În primul dintre acestea, intitulat „Bisericile de lemn ale Bacăului“, autorul prezintă istoricul cercetărilor, adunînd informații referitoare la aceste monumente ce sînt consemnate în diverse izvoare istorice, arhivistice și bibliografice. Construirea din bîrne orizontale a făcut posibilă marea mobilitate și mutarea bisericilor dintr-o localitate în alta. Asemenea monumente, denumite convențional „călătoare“ au stat în atenția autorului, urmărindu-le prin documente de arhivă-pelerinaj. În această situatie au fost bisericile de la Crucea de Piatră (astăzi Borzești), Asău, Isaca, Păgubeni-Dărmănești etc. Autorul prezintă tipologia planurilor făcînd remarci deosebit de interesante cu privire la evoluția planimetrică, care are la bază locuința țărănească. Important este că pe tot parcursul lucrării autorul consemnează asemănarea dintre casa țărănească și monumentul de arhitectură din satul respectiv, atît în ceea ce privește materialul de construcție, cît și tehnicile de construcție. Astfel, „construirea bisericii de lemn pune în evidență acele aspecte de asemănare cu aceea a casei țărănești din planul căreia a evoluat. A-

ceastă asemănare se poate urmări în toate etapele construcției pornind de la temelie pînă la acoperiș".

Monumentele băcăuane de lemn nu atrag, în mod deosebit, atenția prin masivitatea și înălțimea lor, dar bogata lor decorație — sculptura în lemn — le conferă un loc aparte în arhitectura de lemn din România. Motivele ornamentale, geometrice și naturaliste, într-o variată gamă componistică, împodobesc ancadramentele ușilor de la intrare, pereții despărțitori și bolțile. Meșteri ca Enache, Vasile, Toader, Neculai, Ilie-Păduraru, Pisaru Radu și mulți alții din veacurile trecute și-au dăltuit numele în bîrnele de stejar. Pictori populari ca Mihai Zugrav, Ștefan Sîntpavel, Gheorghe Rusein, Lazor Popa și alții au împodobit cu multă măiestrie și simț artistic interioarele acestor sfinte locașuri în secolele XVII-XIX.

După ce autorul face prezentarea sintezei acestui gen de arhitectură, urmează expunerea bisericilor, adevărate nestemate ale geniului creator popular. Ce descoperă cititorul pe parcursul celor 418 pagini ? În primul rînd istoria cunoscutelor biserici de la Luncani, Orbeni, Soci, Drăgești, Tisa-Silvestri, Răchitoasa, Dărmănești, Cașin, Merișor-Scorțeni, precum și cele de la Fundătura-Țepoaia, Șendrești, Plopu, Ruseni, Poieni și altele mai puțin cunoscute. Fiecare biserică — monument istoric — este precedată de un scurt istoric al localității respective. Sînt prezentate, cu multă competență și probitate științifică, principalele caracteristici ale monumentului, analogiile sau deosebirile în raport cu altele din zonele învecinate sau din țară. Cititorul va lua cunoștință cu inscripțiile dăltuite în lemn, descifrate din chirilică și tălmăcite, care constituie adevăratele acte de paternitate ale monumentelor.

După cum consemnează autorul, aceste monumente de arhitectură populară „împreună cu tot ce au mai de preț în ele au marea calitate de a constitui dovezi nepieritoare de continuitate și de statornicie, de creativitate a românilor din satele răzășești, de veche tradiție".

Prezentarea grafică, ilustrația bogată, schițele și desenele conferă lucrării calitățile unui veritabil album de artă cu aspecte de viață și cultură specifice zonei băcăuane. De menționat și inspirația autorului de a pune pe supracopertă o reproducere după un tablou al pictorului băcăuan Nicu Enea, reprezentînd monumentul de la Merișor-Scorțeni, iar pe copertă pridvorul bisericii de la Luncani. O hartă a județului Bacău, amplasată la începutul lucrării și alta la sfîrșitul ei, consemnează toate bisericile prezentate.

Cartea, scrisă în stil plăcut, constituie un aport la cunoașterea mai profundă a acestor mărturii de viață spirituală și de cultură, îmbogățind patrimoniul de valori al etosului popular românesc din ținuturile băcăuane, integrîndu-le în circuitul valorilor naționale și universale.

Recomandăm cititorilor lucrarea „Monumente de arhitectură populară din județul Bacău. Bisericile de lemn" a Prof. Dorinel Ichim cu toată căldura, pentru că ea constituie în literatura de specialitate o contribuție științifică și documentară.

Pr. C. CATANĂ

Jocul periculos al falsificării istoriei, București, 1986, 384 p.

Cartea a apărut sub coordonarea Academicianului Ștefan Pascu și a Prof. univ. Ștefan Ștefănescu și constituie o culegere de studii și articole publicate în anii 1985-1986 în diverse reviste : *Magazin istoric*, *Contemporanul*, *România liberă*, *Luceafărul*, de autori cunoscuți : Acad. Ștefan Pascu, Conf. univ dr. Mircea Mușat, Dr. Augustin Deac, Conf. univ. dr. Nicolae Petreanu, Mihai Retegan, Prof. univ. Ștefan Ștefănescu, Francisc Păcurariu, Dr. Oliver Lustig, Prof. univ. Dinu C. Giurescu, M. Ungheanu, M. Diaconescu etc. Articolele și studiile privesc întreaga istorie a României, de la originea și formarea poporului român pînă azi, cu referiri speciale însă la istoria Transilvaniei.

Pe tot cuprinsul cărții se dezvoltă sub diverse forme și se afirmă originea poporului român și continuitatea sa pe locurile în care trăiește și astăzi. Este menționată vatra și viața strămoșilor noștri getodaci cu caracteristicile lor ca popor, conviețuirea lor cu romanii după cucerirea Daciei, formele de organizare

ale poporului român pînă la primele cnezate și voievodate, venirea ungurilor și așezarea lor în Cîmpia Panonică, ocuparea de către ei, în decurs de cîteva secole, a unei părți din nord-vestul României, extinderea autorității politice ungare în Transilvania în secolele XIII-XIV, specificul vieții românilor din această parte a țării. De asemenea, se scoate în evidență legătura dintre cele trei provincii românești în timpul domnitorilor de mai tîrziu, poziția independentă a lor față de Poarta otomană, impunerea regimului dualist în Transilvania, prin dubla asuprire la care erau supuși românii, politica ungară față de Transilvania în timpul și după perioada dualismului, acțiunile de maghiarizare a populației autohtone.

Ideea unității de neam și de limbă a fost o constantă majoră a vieții românilor din cele trei provincii în decursul întregii lor istorii și aceasta este demonstrată cu argumente istorice, arheologice, filologice etc.

Cartea se axează în principal însă pe combaterea unor teze false referitoare la istoria poporului român, prezente în unele articole apărute în diverse reviste din străinătate, din care menționăm: *„Hungary's New Way"* (Noul drum al Ungariei), apărut în publicația americană *National Geografic,* din Washington, vol. 163, din 2 febr. 1983, *„Atlasul istoric"* pentru școlile medii, apărut în 1984, la Budapesta, *„Transilvania independentă"* de Péter Ruffi, în nr. 3/1985 al revistei *„Hungaria"* (în lb. spaniolă), *„Politica balcanică a României"* de Antonina Kuzmanova, carte apărută în Editura Academiei Bulgare de Științe, un redacțional al ziarului iugoslav „Vjesnik" etc.

În aceste publicații, autorii fac o serie de afirmații tendențioase, eronate, neprietenești la adresa istoriei României și a poporului român, mistificări și ignorări voite ale adevărului istoric privitor la originea și continuitatea românilor din Transilvania.

Volumul de față, cuprinzînd mărturii interne și externe, demonstrează, într-un mod indubitabil, originea, continuitatea și unitatea poporului român din cele trei provincii românești în general și din Transilvania în special, și reprezintă o luare fermă de poziție, cu argumentarea obiectivă, de rigoare, împotriva tuturor tezelor apropiate de teoriile lui Röesler, împotriva oricăror tendințe revizioniste care denaturează în mod voit adevărul istoric, fie referitor la originea și continuitatea românilor pe teritoriul de astăzi al patriei, fie la *Tratatul de Pace de la Paris* sau la *Dictatul de la Viena,* la relațiile românilor cu popoarele balcanice etc.

Manevrele diplomatice subversive desfășurate de Ungaria horthystă în scopul izolării diplomatice a României de celelalte state din Balcani și din Europa și în special față de marile puteri, eforturile acesteia de a dobîndi un rol prioritar în rîndurile popoarelor din sud-estul Europei, declarațiile revizioniste ale lui Mussolini, precum și condițiile abuzive în care s-a impus *Dictatul de la Viena,* prin care se prevedea cedarea unei părți din Transilvania, toate acestea au fost întîmpinate cu un val de proteste în România și din partea opiniei publice internaționale.

Articolele din Cartea *„Jocul periculos al falsificării istoriei"* reprezintă o corecție competentă, rostită cu indignarea legitimă a apărării adevărului evident, ce este ignorat sau falsificat de cei ce caută să știrbească pe diverse căi drepturile pe care românii le au și cu privire la țara lor, Patrie de două ori milenară, păstrată cu sacrificii și iubită cu devotament.

Se mai fac o serie de precizări cu privire la prigonirea evreilor în alte țări comparativ cu situația lor privilegiată în România, în anii de tristă amintire ai celui de-al doilea război mondial, cu privire la contribuția armatelor române, a întregului popor român ca forță internă la înfrîngerea definitivă — prin acte de adevărat eroism — a fascismului în România și în Europa, împotriva unor istorici străini care în mod intenționat minimalizează această contribuție.

Cartea de față, deși ne pune înainte o serie de evenimente revelatoare, mărturisite de oameni care au trăit și suferit persecuțiile regimului horthyst în Transilvania, totuși subliniază ideea că problemele specifice fiecărei țări în contextul deosebit din acea perioadă, s-ar fi putut rezolva pe cale pașnică așa cum o demonstrează *Acordul de la Salonic* dintre țările membre prin „înțelegerea balcanică" cu Bulgaria, după cum au afirmat-o diverse per-

sonalități ale vieții politice din România acelui timp.

Cartea se încheie cu un studiu referitor la originea românească a ceangăilor din Moldova, în care se face corecția vechii concepții care acredita ideea că aceștia ar fi unguri ardeleni emigrați în Moldova și dovedirea cu argumente istorice filologice că ei sînt de fapt români ardeleni, maghiarizați și veniți în Moldova ca urmare a vitregiilor pe care au trebuit să le întîmpine. Problemele tratate sînt un comentariu la cartea preotului Dumitru Mărtinaș intitulată „Originea ceangăilor din Moldova".

Este deosebit de important faptul că, în toată documentația lor, autorii cărții „Jocul periculos al falsificării istoriei" se folosesc de mărturii interne și externe, punînd un accent deosebit pe mărturile externe, ale istoricilor unguri, bulgari, francezi etc., care vorbesc despre originea, continuitatea, unitatea și drepturile românilor din Transilvania, așa cum se vede din aceste cîteva citate ilustrative : În urma Legii electorale, votată de Dieta de la Pesta din 1874, consulul general al Marii Britanii la Budapesta arată : „Românii sînt excluși prin tot felul de șiretlicuri de la funcțiile administrative obținute prin alegeri, deși în unele districte ei constituie 96 pînă la 97 la sută din populație și aici nu are loc din partea lor nici o abținere de la vot. Tot astfel, funcțiile de stat sînt pentru ei inaccesibile. După o statistică examinată de mine, numai 2 la sută din locurile de funcționari de stat erau ocupate de persoane de naționalitate română" (p. 119).

Atitudinea și starea de spirit a românilor din Transilvania în timpul stăpînirii horthyste sînt descrise de vice-comitele Köllö din Mureș-Turda, într-un raport pe care îl înainta ministrului de interne al Ungariei : „De la încheierea celui de al doilea război balcanic, conștiința națională în rîndurile cetățenilor cu limba maternă română a crescut în mod periculos. Preoți și învățători nu numai că au curajul să propage în mod deschis, la întrunirile oficiale și în localurile publice, ideile lor ostile statului ungar, dar și amenințările sînt la ordinea zilei... Sînt dator să raportez Domniei Voastre că în rîndurile cetățenilor de limbă română terenul este astfel pregătit încît în caz de război vor răsări din belșug rațiuni dușmănoase zilnice... Dacă nu, vom lua măsurile de precauție necesare" (p. 127), iar atitudinea românilor față de poporul ungar este descrisă într-un articol publicat de Valeriu Braniște în *„Drapelul"* din 21 februarie 1905 : „Politica noastră nu este condusă de ură contra maghiarilor, ci de dragoste pentru interesele de existență națională a poporului român. Dragostea aceasta ne îndeamnă la cea mai rezolută rezistență contra tendințelor utopiste de deznaționalizare sprijinite de politica de stat a Ungariei, iar dragostea aceasta e mult prea curată și sfîntă încît să se poată profana prin manifestații de ură" (p. 130).

Poziția fermă a românilor față de politica statului ungar cu privire la Transilvania reiese cu evidență din declarația lui Ion Rațiu, exprimată în timpul procesului memorandist de la Cluj : „Ceea ce se discută aici este însăși existența poporului român. Existența unui popor însă nu se discută ci se afirmă. De aceea nu ne dă în gînd să venim înaintea dv. să dovedim că avem dreptul la existență. Într-o asemenea chestiune nu ne putem apăra în fața dv. ; nu putem decît să acuzăm, în fața lumii civilizate, sistemul asupritor care tinde să ne răpească ceea ce un popor are mai scump : legea și limba ! De aceea nu mai sîntem aici acuzați, sîntem acuzatori" (p. 124).

În lumina conținutului ei cartea *„Jocul periculos al falsificării istoriei"* ne apare ca un „memento" referitor la istoria zbuciumată a poporului român din veacuri și ca un omagiu adus tuturor strămoșilor care s-au jertfit pentru moștenirea pe care ne-au lăsat-o.

Pr. Teodor DAMIAN

ÎNTÎLNIREA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST CU PREOȚII ȘI CREDINCIOȘII DIN IAȘI

Bucuria pascală, trăită de slujitorii și credincioșii din Moldova și Bucovina, a fost aureolată de revărsările duhovnicești, prilejuite de întîlnirea cu Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, între 20 și 27 aprilie 1987.

Marți, 21 aprilie Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, însoțit de P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul, de P. C. Pr. prof. dr. Al. I. Ciurea, de la Institutul teologic universitar București și membrii Permanenței Consiliului eparhial, a fost întîmpinat în sala de festivități a Centrului eparhial de slujitorii Catedralei mitropolitane, salariații Centrului eparhial, de preoți și credincioși din municipiul Iași cu imnul biruinței pascale: „Hristos a înviat...".

Dînd glas aleselor simțăminte de bucurie prilejuite de reîntîlnirea cu Părintele duhovnicesc, în numele celor prezenți, a rostit un cuvînt P. C. Pr. C. Andrei de la parohia „Sfîntul Pantelimon"-Iași. Prezența în mijlocul nostru a Prea Fericirii Sale, a spus vorbitorul, se constituie într-un ales moment de trăire duhovnicească, purtînd inefabila strălucire a mărețului praznic al Invierii Domnului. Slujirea și dragostea față de Altarul Patriei și al Bisericii străbune sînt cele ce au făcut pe Prea Fericirea Sa să urce pe treptele demnităților bisericești pînă la aleasa cinste de Întîistătător al Bisericii, spre bucuria tuturor celor care, vreme de un deceniu, l-am avut Părinte și călăuzitor duhovnicesc în jilțul marilor mitropoliți ai Moldovei; arhipăstorirea Prea Fericirii Sale la Iași constituie una din cele mai alese file ale cronicii de aur a străvechii Mitropolii a Moldovei și Sucevei, faptele Prea Fericirii Sale înscriindu-se între alesele împliniri bisericești pe care le-a rodit credința străbună dreptslăvitoare în aceste ținuturi românești de la est de Carpați. Pilda de slujire a Prea Fericirii Sale este un exemplu viu pentru atașamentul și dăruirea plină de jertfelnicie cu care trebuie să ne împlinim fiecare dintre noi, a spus vorbitorul, lucrarea pastoral-misionară pentru întărirea și afirmarea unității de credință strămoșească. Pastorala Prea Fericirii Sale, ascultată cu deosebită atenție de credincioși, a subliniat cu pregnanță că unitatea de credință nu poate fi lipsită de lucrarea de slujire pastorală, iar amîndouă nu pot fi înțelese deplin fără Jertfa și Invierea Mîntuitorului, cum a arătat Prea Fericirea Sa de atîtea ori, atît în cuvîntările rostite, cît și în aprofundările teologice și pastoralele apărute în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei". Dar Învierea a adus împăcarea lumii, spulberînd noaptea păcatului. Acestui măreț ideal, apărarea păcii și vieții pe pămînt, care cuprinde inimile și voința tot mai multor oameni din lume, sîntem chemați să-i slujim, cum ne îndeamnă Prea Fericirea Sa, cu luminile și adevărurile pline de înnoitoare putere dumnezeiască ale Invierii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos — baza credinței dreptmăritoare, a spus P. C. Sa în încheiere, încredințînd pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist de fiasca dragoste pe care i-o poartă fiecare fiu al Bisericii dreptslăvitoare din Moldova și Bucovina, slujitor sau credincios, împreună cu recunoștința și mulțumirea ale căror flăcări vor fi nestinse în candela sufletului nostru al tuturor.

Arătînd că a devenit o tradiție ca, în luminoasa strălucire a Învierii Domnului, Părintele duhovnicesc să împărtășească aceeași bucurie cu slujitorii și credincioșii pe care-i păstorește, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a spus că ori de cîte ori se află în mijlocul slujitorilor și credincioșilor din Moldova, trăiește alese sentimente de bucurie. De astă dată sînt luminate de negrăitele străluciri ale Învierii Domnului. Credința, nădejdile, lucrarea noastră de slujire, a preoției privite în lumina Învierii, dezvăluie nebănuite dimensiuni. A fi martor al lui Hristos cel înviat și

proslăvit cere deci o transcendere a noastră înșine și o depășire a lumii, înseamnă a întîlni strălucirea lui Dumnezeu cea de viață dătătoare. Această aureolă a luminii vieții se imprimă faptelor, gîndurilor și năzuințelor noastre, cum spune Sfîntul Grigore de Nazianz, așa cum întreaga natură se umple de lumina Soarelui spre viață și împlinire. Dacă nu o purtăm în faptele slujirii noastre la altar, în fața semenilor și a lumii nu putem încredința pe nimeni de adevărul credinței noastre ; de aceea fără lumina și adevărul Invierii strădania creștină ar fi o zădărnicie, o strădanie lipsită de împlinire. Dar prin Învierea lui Hristos, iată, toate s-au înnoit și umplut de slavă. Această înnoire trebuie să o arate lumii slujirea noastră. Și atîta timp cît în lume mai sînt oameni a căror viață le este amenințată de norii grei și întunecați ai morții înseamnă că slujirea vieții, aureolată cu strălucirea Invierii, rămîne chemarea și datoria noastră cea dintîi ca „martori ai Învierii". Astfel, prin Înviere, slujirea noastră se leagă pururea de năzuințele oamenilor. Iar preoția este o slujire a cerințelor timpului în care trăim, o integrare veacului căruia aparținem, pentru că slujirea noastră este legată de lume, după cuvîntul Mîntuitorului : „Mergeți în toată lumea și propoveduiți Evanghelia la toată făptura" (Marcu 16, 15). De aici izvorăște și responsabilitatea noastră față de lume, de viața ei, de apărarea păcii și liniștii ei. Iată dar cum, în strălucirile Învierii, pătrundem înțelesul adînc al luminii lui Hristos care luminează tuturor și căreia noi trebuie să fim slujitori cu toată dăruirea și responsabilitatea. Acestor adevăruri din care izvorăște responsabilitatea creștină în general și cea preoțească în special ne facem părtași ori de cîte ori Învierea Domnului ne prilejuiește asemenea întîlniri și împărtășiri duhovnicești. De aceea, îndemnul meu părintesc, a spus P. F. Părinte Teoctist în încheiere, în strălucirile luminatului praznic al Invierii Domnului, este acela de a vă face tuturor toate cu dăruirea și responsabilitatea specifice adevăratei slujiri preoțești și creștine. Hristos a înviat !

P. C. Protopop Anton Frunză-Iași a mulțumit pentru aceste părintești îndemnuri și a încredințat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist că preoții și credincioșii din Protopopiatul Iași, ca de altfel toți fiii Bisericii strămoșești din Moldova și Bucovina, vor face totul pentru întărirea unității de credință și de neam, pentru promovarea binelui obștesc și înflorirea scumpei noastre Patrii.

După ce s-a cîntat „Pre Stăpînul și Patriarhul...", Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a întreținut duhovnicește cu mulți din cei prezenți.

Pr. V. NECHITA

VIZITA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST LA UNELE MĂNĂSTIRI DIN MOLDOVA

Ca într-un adevărat periplu duhovnicesc, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a cercetat unele mănăstiri moldovene, vestite vetre ale isihiei și neclintite mărturii ale permanentei noastre ființări pe această vatră părintească în trăirea aceleiași unități de neam, de grai și de simțire creștină și românească.

Miercuri, 22 aprilie 1987, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a vizitat Mănăstirea Vorona, județul Botoșani, binecuvîntat loc duhovnicesc ce l-a atras din fragedă copilărie și unde Prea Fericirea Sa a devenit cu timpul ctitorul principal a ceea ce se vede în zilele noastre. Ajuns aici a fost întîmpinat de întreg soborul mănăstirii și condus în procesiune în biserica „Nașterea Maicii Domnului".

După Te Deum, luînd cuvîntul P. Cv. Stareță Teofana Scîntei a dat glas bucuriei viețuitoarelor acestui așezămînt botoșănean de a avea în mijlocul lor pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, care acum mai bine de o jumătate de veac, a venit aici cu gîndul curat de a se consacra vieții monahale, iar de astă dată spre a cerceta și binecuvînta, ca unul din cei mai mari ctitori ai acestei vetre de închinare, obștea mănăstirii.

Prea Fericitul Părinte Patriarh în cuvîntul rostit a mulțumit P. Cv.

Maicii stareţe pentru cuvîntul de bun venit cît şi pentru evocarea unui eveniment însemnat din viaţa Prea Fericirii Sale pe care nu-l va putea uita desigur niciodată. Apoi a continuat spunînd între altele:

„Sîntem încă în săptămîna luminată, luminată în sensul că ea străluceşte prin adevărul etern pe care-l vesteşte întregii vieţuiri creştine, care se prelungeşte în eternitate, prin Învierea Domnului Hristos. În răspîndirea acestui măreţ adevăr al credinţei noastre un rol însemnat l-au avut chiar de la început femeile mironosiţe care sînt, în mod neîndoielnic, cei dintîi vestitori ai Învierii Domnului, căci ele s-au învrednicit primele a se convinge de „cunoaşterea nemijlocitei arătări" a tainei „mormîntului gol", chiar înaintea Sfinţilor Apostoli, de cel mai de seamă adevăr al întregii credinţe creştine, acela că Hristos a înviat şi că, asemenea Lui, noi cu toţii vom învia.

Asemenea sfintelor femei şi noi să vestim acest adevăr, prin faptele noastre, că moartea şi Învierea Mîntuitorului Hristos sînt izvorul de putere şi lucrare jertfelnică spre slava Bisericii şi păstrarea neştirbită a unităţii de credinţă. Hristos a înviat! La mulţi şi fericiţi ani, în bucuria Învierii Domnului!"

Apoi Prea Fericirea Sa, împreună cu P. Cv. Maica stareţă şi personalul care conduce lucrările ce se execută la ultimul corp de clădire, a vizitat la faţa locului cum se desfăşoară lucrările, dînd cuvenitele îndrumări.

In după amiaza aceleiaşi zile Prea Fericitul Părinte Teoctist s-a îndreptat spre Suceava, unde a vizitat Mănăstirea „Sfîntul Ioan cel Nou".

A doua zi, 23 aprilie — Sfîntul Mare Mucenic Gheorghe, Purtătorul de biruinţă — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a plecat la Mănăstirea Neamţ, unde a luat parte la Sfînta Liturghie săvîrşită în biserica „Sfîntul Gheorghe", rostind cu acest prilej un cuvînt despre Sfîntul Mare Mucenic Gheorghe, Purtătorul de biruinţă, ocrotitorul Moldovei lui Ştefan cel Mare, şi evocînd apoi rolul sfinţilor în viaţa şi lucrarea Bisericii, în mijlocirea harului dumnezeiesc fiecărui credincios. Prea Fericirea Sa a arătat că pe mormintele lor s-au săvîrşit primele Liturghii creştine căci ei sînt cei dintîi martori şi vestitori, prin cuvînt şi faptă, ai Bisericii Domnului. Astfel ei au arătat cum fiecare creştin poate să fie adevărat vestitor al Învierii Domnului.

În aceeaşi zi de pomenire a marelui mucenic al Bisericii de la marea lavră a Neamţului Prea Fericirea Sa a plecat la Mănăstirea Agapia, unde a fost întîmpinat de întreg soborul în frunte cu P. Cv. Stareţă Eustochia Ciucanu şi condus în biserica mare, împodobită cu pictura lui Nicolae Grigorescu.

Maica stareţă a rostit un cuvînt de bun venit în care a dat glas simţămintelor trăite de întreaga comunitate monahală pe care o conduce, primind pe Intîistătătorul Bisericii dreptmăritoare.

Luînd cuvîntul, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a mulţumit, mai întîi, pentru cuvintele calde cu care a fost întîmpinat, după care a arătat că orice bucurie îşi are izvorul în bucuria Învierii — cel dintîi şi cel mai mare adevăr al credinţei noastre, ale cărei rodiri în viaţa noastră creştină trebuie să fie viaţa veşnică prin transfigurarea de străfulgerările faptului care a făcut ca istoria şi lumea să devină împărăţie a lui Dumnezeu. În acest sens chiar faptele noastre cele mai neînsemnate, în aparenţă, au deosebită valoare în afirmarea vieţii creştine şi în dobîndirea mîntuirii; totul trebuie să fie străbătut şi adînc înmiresmat de credinţa şi nădejdea Învierii.

Dintre faptele cele mai semnificative ale acestei sfinte mănăstiri — a spus Prea Fericirea Sa — nu putem trece cu vederea fără a pomeni de contribuţia deosebită pe care au adus-o maicile de aici care au îngrijit, pe cîmpul de luptă şi în spitale, pe soldaţii români din războiul de independenţă din 1877-1878, ca şi pe cei din 1916-1918, precum şi rolul mănăstirii astăzi, în întărirea unităţii panortodoxe şi creştine. Toate acestea se desprind luminos din monografia Maicii stareţe Eustochia Ciucanu, închinată de curînd (1986) acestui aşezămînt, cu adevărat al dragostei şi jertfelniciei creştineşti.

Să continuaţi a vă duce mai departe viaţa închinată voturilor monahale cu aceeaşi jertfelnicie izvorîtă din Învierea Domnului Iisus Hristos şi să vă învredniciţi a auzi din gura Stăpînului vieţii şi morţii: „Bucuraţi-vă,

bucuria aceasta nu se va lua de la voi" (Ioan 16, 22). Binecuvîntarea Domnului nostru Iisus Hristos să fie cu noi toți. Amin.

De la Mănăstirea Agapia, Prea Feritcitul Părinte Patriarh Teoctist a plecat la Mănăstirea Varatec. De asemenea, Prea Fericirea Sa a fost primit și condus în biserică de către întreaga obște a viețuitoarelor, în frunte cu P.Cv. Maică stareță Nazaria Niță, care a rostit cu acest prilej un cuvînt, în care a mărturisit marea bucurie de a avea în mijlocul lor pe Întîistătătorul Bisericii strămoșești.

Prea Fericirea Sa a mulțumit pentru caldele cuvinte de bun venit după care s-a referit la credința creștină și la temelia ei de nezdruncinat — Învierea Domnului.

Ridicarea Domnului dintre cei adormiți înseamnă nu numai cel mai de seamă adevăr al credinței noastre strămoșești bimilenare, ci însăși „piatra de temelie", piatra fundamentală, „cea din capul unghiului", pe care s-a înălțat și stă statornic întreg edificiul spiritual și doctrinal al Bisericii noastre dreptslăvitoare. Totodată, Învierea Domnului este cea mai luminoasă, cea mai mare sărbătoare a creștinătății. Într-adevăr, sărbătorim acest important praznic împărătesc ca pe nici un altul, timp de 40 de zile — de la Înviere pînă la Înălțare —, căci în toată această perioadă cîntăm imnul de biruință și de bucurie al Învierii. Și în acest răstimp de 40 de zile toți ucenicii Domnului trăiesc în deplină armonie și bucurie adevărul tuturor adevărurilor creștinești, credința în Învierea Domnului, care este chezășia netrecătoare a învierii noastre și a viețuirii în eternitate.

Dacă Iisus Hristos a înviat, cu putere și nădejde, atunci toate au înțeles, toate sînt cu rost, cu semnificație, toate se înfrumusețează și devin sublime.

La ce bun munca, cinstea, prietenia, dragostea, știința, talentul, virtutea, viața însăși, ridicate la cele mai înalte potențe, fără Învierea lui Iisus Hristos și fără învierea noastră ?!

Fără Inviere, vălul existenței noastre de după moarte ar fi rămas netras, netîlcuit.

Fără Inviere, soarele, luna, grăitoarea boltă înstelată, stihiile firii, înseși viața și moartea noastră nu dezvăluie lumina dumnezeiască.

Numai Învierea Domnului dă sens desăvîrșit vieții noastre, lumii înconjurătoare și universului întreg!

Pentru aceea, să purtăm, cu toată scumpătatea, în potirul sufletelor noastre, icoana atotbiruitoare a lui Hristos cel înviat, ca o rouă cerească a dumnezeieștilor adevăruri ce izvorăște din mîntuitoarea Înviere, și cu Biserica de veacuri să zicem: „Învierea Ta, Hristoase Mîntuitorule, îngerii o laudă în ceruri și pe noi pe pămînt ne învrednicește, cu inimă curată să o slăvim" totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin!

De aici Prea Fericirea Sa s-a îndreptat spre Mănăstirea Bistrița, unde era așteptat de întreaga obște călugărească în frunte cu P. Cv. Arhim. Ciprian Zaharia, starețul mănăstirii și condus în biserica mare. Părintele stareț a rostit un cald cuvînt de întîmpinare, dînd glas satisfacției deosebite trăite de întreaga obște bistrițeană pentru că Prea Fericitul Părinte Teoctist, care „a plecat de aici în toate ascultările pe care le împlinește de mai bine de o jumătate de veac, s-a întors aici de această dată, în eminenta calitate de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române". Vorbitorul, încheind, a spus: „Bine ați venit Prea Fericite Părinte Patriarh la Mănăstirea Bistrița".

Răspunzînd, Prea Fericirea Sa a spus: „Hristos a înviat! Bine v-am găsit!". În continuare P. F. Sa a arătat că viața de mănăstire constituie neîncetată ascensiune spre zidire și înălțare duhovnicească, pentru cei ce vin în mănăstire, dorind neîncetată rugăciune și duhovnicească îndrumare. Credința, nădejdea și dragostea față de Învierea Domnului sînt temelia tuturor acestora, biruind toate.

A doua zi, vineri 24 aprilie 1987 — Izvorul Tămăduirii — hramul Mănăstirii Bistrița, după sfințirea apei, a fost săvîrșită Sfînta Liturghie de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și de Prea Sfințitul Eftimie Luca, Episcopul Romanului și Hușilor, înconjurați de un sobor de preoți și diaconi. Sfînta Liturghie s-a oficiat în curtea mănăstirii.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, P. Cv. Arhim. Ciprian Zaharia, starețul mănăstirii, a arătat că hramul mănăstirii, Izvorul Tămăduirii, dimpreună cu cel al Adormirii Maicii Domnului, sînt prăznuite încă din timpul mare-

lui voievod ctitor Alexandru cel Bun (1400-1432). Dar, în vremea din urmă ctitoria mușatinilor a îmbrăcat o haină nouă, deosebit de frumoasă, prin grija statornică a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, care, ca oblăduitor al mănăstirilor din Moldova, s-a ocupat cu mare atenție și de această sfîntă mănăstire căreia i-a acordat substanțiale fonduri, nelipsind niciodată sfaturile și îndrumările Prea Fericii Sale, pentru care fapt, în numele obștei monahale și a închinătorilor, P. Cv. Sa a exprimat cele mai respectuoase simțăminte de mulțumire și recunoștință față de P. F. Părinte Patriarh Teoctist.

In cuvîntul său, Prea Sfințitul Eftimie Luca, Episcopul Romanului și Hușilor, s-a referit mai întîi la harurile Săptămînii Luminate pentru sufletele credincioșilor și a făcut, în continuare, un scurt istoric al sărbătorii Izvorul Tămăduirii, sărbătoare statornică de secole în credința poporului român.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române, în cuvîntul ascultat cu atenție de toți cei prezenți, a dat slavă Tatălui Ceresc pentru marea bucurie de a fi iarăși la Bistrița la acest popas duhovnicesc.

In continuare, P. F. Sa, referindu-se la istoricul Mănăstirii Bistrița, a arătat că această ctitorie mușatină a îndeplinit un important rol în istoria culturii, limbii și unității noastre etnice, încît multe pagini din istoria mănăstirii alcătuiesc nemuritoare pagini în istoria Patriei, în istoria națională. Vechile noastre mănăstiri au fost adevărate vetre de evlavie, de viețuire virtuoasă, de pace cu Dumnezeu și cu oamenii, dar ele au fost, totodată, adevărate faruri călăuzitoare în zămislirea ființei duhovnicești a seminției noastre creștine.

Referindu-se la sfințenia, măreția și dimensiunea spirituală cu totul excepțională a Sfintelor Paști, în comparație cu toate celelalte sărbători ale calendarului creștin ortodox, P. F. Sa a spus că pe toate le depășește, căci fără Înviere „zadarnică este propoveduirea noastră și zadarnică este și credința voastră" (I Corinteni 15, 14). Noi sîntem cu toții martori ai Învierii Domnului (Fapte 1, 22) și avem astfel datoria a o vesti prin toate faptele noastre (Fapte 4, 2), căci în ea și în faptele ei este cuprinsă toată mîntuirea noastră (Fapte 16, 17).

Bisericile noastre ortodoxe, în care străbunii și părinții noștri și-au plămădit ființa lor lăuntrică, au avut neîncetat și au și astăzi un altar sfînt de rugăciune, dar care simbolizează de totdeauna și înainte de toate, mormîntul gol al Domnului, din care a înviat. În schimb, pe Sfînta Masă sau Altarul nostru ortodox se săvîrșește neîncetat Jertfa cea fără de sînge, la fiecare Sfîntă Liturghie, potrivit poruncii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Totodată este prezent pe oricare sfînt altar Trupul și Sîngele Domnului, adică trupul și sîngele cel glorificat, prin Patima și Învierea Mîntuitorului. Toate aceste lucruri ne fac să înțelegem mai bine tîlcul adînc al credinței noastre. Cei ce nu trăiesc adevărul Învierii nu pot spune că au „Un Domn, o credință și un Botez", cum mărturisim noi. De aceea, să rămînem cu statornicie în mărturisirea adevărului Învierii Domnului — a spus P. F. Sa în încheiere.

De la Mănăstirea Bistrița P. F. Părinte Patriarh Teoctist a plecat la Iași.

CRONICAR

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN TRIMESTRUL I/1987

Cancelaria Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a rînduit pentru conferința preoțească din luna martie 1987 tema : „Preotul în viața morală a societății de astăzi".

Conferințele preoțești s-au ținut la sediile celor 11 protopopiate din Arhiepiscopia Iașilor, între 17 și 30 martie a. c., după cum urmează : în ziua de 17 martie, la protopopiatele Iași și Piatra Neamț; 18 martie, Tg. Neamț și Pașcani ; 19 martie, Hîrlău și Fălticeni; 20 martie, Botoșani și Cîmpulung ; 27 martie, Dorohoi și Rădăuți și 31 martie, Suceava.

Lucrările conferințelor preoțești din luna martie 1987 au fost prezidate de către P. S. Episcop Pimen Suceveanul, la protopopiatele Iași, Suceava și Rădăuți ; P. C. Pr. vicar-administrativ Constantin Sîrbu, la protopopiatele Pașcani și Hîrlău; P. C. Pr. consilier Toma Rîpă, la protopopiatele Piatra Neamț și Tg. Neamț; P.C. Pr. consilier Dimitrie Isopescu, la protopopiatul Botoșani și P. C. Pr. inspector bisericesc Aristide Lefter, la protopopiatele Dorohoi, Cîmpulung și Fălticeni.

Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul și delegații eparhiali care au condus lucrările conferințelor preoțești de la cele 11 protopopiate din Arhiepiscopie au transmis preoților binecuvîntările Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, care poartă în continuare o grijă deosebită față de preoții și viața bisericească din Arhiepiscopia Iașilor, scoțînd totodată în evidență importanța deosebită a subiectului : „Preotul în viața morală a societății de astăzi".

Cu acest prilej au fost trecute în revistă evenimentele care au avut loc în viața Bisericii și a Patriei de la ultima conferință, evenimente cu semnificație majoră petrecute la sfîrșit și început de an, care ne-au angajat pe toți fiii Patriei în nobila noastră slujire de preoți și cetățeni.

Ca o confirmare a slujirii și rolul preotului în societatea noastră de astăzi este și tema conferinței.

Referatele conferințelor au fost susținute de către următorii P.P. C.C. preoți : Ioan Cîrciuleanu de la parohia Galata, la protopopiatul Iași, Vasile Florian de la parohia Mogoșești-Siret, la protopopiatul Pașcani, Ioan Aioanei de la parohia Bulbucani, la protopopiatul Hîrlău, Aristotel Vieru de la parohia „Sfîntul Spiridon"-Botoșani, la protopopiatul Botoșani, Xenofont Urzică de la parohia Dumeni, la protopopiatul Dorohoi, Alecu Amarinei de la parohia Buhalnița, la protopopiatul Piatra Neamț, Ioan Antistescu de la parohia Plăeșu, la protopopiatul Tg. Neamț, Gheorghe Cărărușă de la parohia Șcheia, la protopopiatul Suceava, Ioan Gușă de la parohia Rotopănești, la protopopiatul Fălticeni, Iulian Dănilă de la parohia Coșna, la protopopiatul Cîmpulung și Andrei Mucea de la parohia Arbore, la protopopiatul Rădăuți.

Pe marginea referatelor prezentate au luat cuvîntul un număr însemnat de preoți la toate protopopiatele.

Toți participanții la discuții pe marginea referatelor prezentate au scos în evidență rolul major, decisiv, al preotului din parohie în viața morală a enoriașilor, rol care crește, se amplifică în mod pozitiv la scara întregii societăți în mijlocul căreia ne desfășurăm activitatea.

Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul a arătat în cuvîntul P. S. Sale că „noi preoții sîntem și trebuie să fim sarea pămîntului și lumina lumii". Acest lucru ni-l cere Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, ni-l cere Biserica Sa și ni-l cere societatea noastră de astăzi. Rolul preotului este foarte mare, covîrșitor, în a întări unitatea de credință și de neam a poporului nostru. Noi ne-am simțit întotdeauna integrați în viața poporului", în viața satului, fiind una cu poporul. Conferința de astăzi, în perioada Postului Mare, să fie pentru toți ca o meditație, ca o mărturie pentru fiecare dintre noi, ce am făcut și ce mai avem de făcut. Este prea frumoasă slujirea preoțească și vrednicia la care am fost chemați. Noi sîntem cei care trebuie să-i căutăm pe credincioși și nu credincioșii pe noi.

Putem și trebuie să aducem o contribuție imensă la viața morală a societății de astăzi, prin viața morală a noastră și a familiilor noastre".

Conferințele preoțești cu o temă atît de legată de slujirea preoțească au avut darul ca să ofere preoțimii nu numai un prilej de reflecții, de meditație, dar și unul de angajare în slujirea devotată la Altarul Bisericii și al Patriei străbune.

Pr. V. CHIROȘCĂ

CURSURILE CU MUZEOGRAFII, SUPRAVEGHETORII ȘI CUSTOZII—SALĂ DIN ARHIEPISCOPIA IAȘILOR

Înscrise unei cunoscute tradiții, cursurile de perfecționare profesională a muzeografilor, supraveghetorilor și custozilor—sală din Arhiepiscopia Iașilor s-au desfășurat și anul acesta la Centrul eparhial Iași, între 10 și 21 martie 1987, cursanții bucurîndu-se și de această dată de prezentarea unor referate de înaltă exigență științifică, culturală și patriotică prin purtarea de grijă a Prea Fericitului Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a Prea Sfințitului Episcop-vicar Pimen Suceveanul și a Centrului eparhial.

Desfășurate într-o aleasă atmosferă de trăire patriotică și românească, prilejuită de cununa sărbătorească a celui de-al 40-lea an al proclamării Republicii, cursurile au prilejuit tuturor participanților bucuria de a avea în mijlocul lor pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist care a dovedit prin aceasta, încă o dată, atașamentul față de plaiurile Moldovei presărate cu comori inestimabile, de artă bisericească, pentru a căror bună păstrare, valorificare și prezentare adecvată, Prea Fericirea Sa s-a străduit „cu timp și fără timp" în anii de oblăduire duhovnicească din jilțul marilor mitropoliți ai Moldovei. Grija pentru valorile de artă și culturale ale trecutului este majoră în vremea noastră, ea fiind o expresie a prețuirii ființei naționale însăși în devenirea sa istorică și spirituală. Cunoscînd trecutul ne cunoaștem mai bine identitatea proprie. De aceea grija străjerilor valorilor patrimoniale românești, a celor ce păstrează și prezintă oaspeților comorile noastre ortodoxe și românești, crește an de an, spre o prezentare corespunzătoare a exponatelor, a lăcașurilor de închinare. Și cursurile de perfecționare profesională a personalului muzeografic au tocmai acest scop.

Intrînd în sala de festivități a Centrului eparhial Iași, P. F. Patriarh Teoctist, însoțit de P.S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor, P.S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul și membri ai Permanenței Consiliului eparhial, a fost întîmpinat de P.P. C. Cv. stareți și starețe de la mănăstirile moldovene, de monahii, monahiile și muzeografii de la colecțiile muzeale de pe lîngă mănăstiri și biserici, monumente istorice din Arhiepiscopia Iașilor.

Luînd cuvîntul P. C. Pr. consilier Costache Buzdugan a salutat prezența Prea Fericitului Teoctist, exprimîndu-și, în numele tuturor, bucuria de a fi de față la acest moment sărbătoresc din viața Arhiepiscopiei Iașilor.

A luat apoi cuvîntul P. F. Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române. P. F. Sa a relevat importanța acestor cursuri în contextul actual din viața Patriei și a Bisericii noastre. Dînd îndrumări părintești pentru buna desfășurare a activității de prezentare a monumentelor istorice, a spus, între altele :

„Avem în față pe reprezentanții străjerilor frumoaselor noastre monumente istorice, mănăstiri și biserici — adevărate cronici, adevărate letopisețe nemuritoare, înălțate de unitatea și jertfelnicia strămoșilor noștri... Această responsabilitate de străjeri izvorăște nu numai din calitatea noastră de fii ai acestui leagăn strămoșesc ci și din aceea de slujitori ai Altarului străbun, ai unei Biserici care de-a lungul veacurilor a fost una cu viața poporului, cu lupta lui pentru independență și libertate. Cunoscută fiindu-ne pilda unora dintre slujitorii Bisericii noastre care au înțeles această dăruire pînă la jertfirea propriei lor vieți, alături și împreună cu fiii acestor plaiuri, fie în apărarea fruntariilor țării, fie în alte împrejurări vitrege care s-au abătut asupra acestei vetre străbune. Ei n-au făcut deosebire între vrerile și năzuințele lor și cele ale poporului. Întotdeauna le-au fost una, cum ne spunea nouă, membrilor Sinodului permanent, Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu la primirea prilejuită de alegerea mea ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Adînc cunoscător al tuturor acestor realități, Președintele țării noastre arăta că acestea au contribuit la sudarea și integrarea Bisericii în viața și istoria poporului nostru. Și nu-i o exagerare dacă spunem că în asemenea vremuri preotul era într-o mînă cu crucea și în cealaltă cu sabia, gata de a apăra acest scump pămînt străbun, sfîntă moștenire ca și credința. Neînțelegînd să fie știrbit, precum neștirbit au păstrat tezaurul de credință. Sînt realități deosebit de frumoase despre care s-a scris și negreșit se va mai scrie. E necesar să se mai scrie pentru o și mai cuprinzătoare cunoaștere

a lor, mai ales în zilele noastre cînd li se adaugă mărturiile arheologice — aceste cronici păstrate în pămîntul nostru strămoșesc, completînd multe știri din cele ce au fost scrise dar s-au pierdut în vîltoarea vitregiilor vremurilor. Ele oglindesc patriotismul slujitorilor Altarului străbun care au fost pildă în credință cît și în trăire românească credincioșilor, păstoriților, ai căror îndrumători și dascăli au fost de-a lungul și de-a latul întregului cuprins românesc. Din adîncul vremurilor, în iureșul luptelor pentru libertate și neatîrnare și pînă în anii de întunecată ocupație horthystă ei se arată martirii și mărturisitorii sfîntului crez al neamului, într-un chip cum nu s-a mai pomenit altundeva pe fața pămîntului. Ele sînt pietre de temelie ale vieții luminoase de astăzi a poporului nostru.

Toate aceste adevăruri ale istoriei și culturii noastre naționale și bisericești vor fi expuse în tematicile acestor cursuri. De asemenea și cele ce privesc prezentul țării și al poporului nostru, înfăptuirile grandioasei noastre epoci. Astfel, de la sine, tematica se anunță deosebit de bogată și complexă, solicitînd interes și sete de cunoaștere pentru a putea fi aprofundată cum se cuvine. De aceea nu lipsește îndemnul nostru de a vă sili cu hărnicie și dăruire, de adevărați străjeri ai acestor sanctuare, în asimilarea tuturor acestor cunoștințe care vi se vor prezenta, fiind și prin aceasta la înălțimea înaintașilor noștri, care n-au făcut deosebire între Altarul strămoșesc și cel al Patriei, dar și la înălțimea epocii pe care o străbatem, cînd poporul, deplin stăpîn pe destinele sale, își clădește o viață nouă, liberă și suverană. Acestor crezuri să le aducem prin strădania noastră un spor și cu prilejul acestor cursuri.

Țin să mulțumesc încă o dată domnilor profesori, care, ca întotdeauna, și de data aceasta sînt alături de noi în aceste preocupări și să-mi fie îngăduit să le împărtășesc îndatoritoare afecțiune pentru colaborarea, chibzuirea și strădaniile arătate ca totul să fie împlinit cum se cuvine, ca o adevărată liturghie pe altarul acesta al patriotismului și iubirii de neam".

În continuare, P. F. Sa a susținut prelegerea închinată celei de-a XL-a aniversări a proclamării Republicii.

Tematicile prezentate au cuprins o gamă largă și diversă de aspecte istorice, culturale, bisericești și social-politice de actualitate și au fost abordate cu înaltă competență și probitate științifică de către un distins corp de profesori de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza"-Iași, cercetători de la Institutul de istorie „A. D. Xenopol"-Iași, Complexul muzeistic-Iași, Institutul teologic-București, dintre care amintim: Prof. dr. Mircea Petrescu-Dîmbovița, Dr. Silviu Sanie, Dr. Vasile Chirica, Dr. Dan Gh. Teodor, Pr. prof. Al. I. Ciurea, Prof. dr. C. Ciopraga, Prof. dr. Al. Husar, Adrian Pricop, Prof. dr. Gavril Istrati, Prof. dr. I. D. Lăudat, Dr. Leon Șimanschi, Prof. dr. Gh. Platon, Dr. Ștefan Lemny, Dr. Al. Zub, Prof. dr. Ilie Grămadă, Arhit. Cristian Moisescu, Prof. dr. I. Caproș, Prof. dr. Gh. Macarie, Prof. I. Solcanu, Prof. C. Andronovici, Prof. V. Nechita, Prof. A. Olcescu, Prof. Gh. Filip, Dr. Șt. Gorovei, Pr. Sc. Porcescu și Conf. C. Gh. Marinescu.

P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul în prelegerea „Biserica Ortodoxă Română la patru decenii de viață liberă și înfloritoare" a evidențiat viața și lucrarea Bisericii noastre în epoca cea mai plină de realizări din istoria neamului nostru, epocă de afirmare proeminentă a României, prin politica ei de pace și colaborare, pe toate meridianele.

Prelegerile, abordînd diferite probleme culturale și profesionale, atrăgînd și polarizînd interesul cursanților, au fost următoarele: „Cultura Cucuteni în lumina noilor cercetări arheologice", „Viața spirituală a geto-dacilor de la est de Carpați în lumina noilor cercetări arheologice", „Cele mai vechi dovezi creștine cu privire la viața spirituală la est de Carpați", „Noi mărturii arheologice privind romanitatea orientală", „Creștinismul în Moldova secolelor XI-XIV", „Construcții pe teritoriul Moldovei în secolele XIV-XVIII", „Ștefan cel Mare în evlavia credincioșilor creștini", „Arhitectura în Moldova în secolele XIV-XVIII", „Ștefan cel Mare în literatura română", „Arta în epoca lui Ștefan cel Mare", „Răscoala din 1907. Preoți participanți și ecoul ei în sufletele seminariștilor", „Ecourile răscoalei din 1907 în presa străină", „Lupta pentru unitate și independență oglindită în tipăriturile vechi românești", „Începuturile scrisului în limba română", „Apariția și dezvoltarea istoriografiei din Moldova în secolele XV-XVI, parte integrantă a culturii

medievale românești", „110 ani de la cucerirea independenței de stat", „Lupta poporului român pentru independență, oglindită în literatura română", „Conștiința de neam și de unitate națională în societatea românească a veacului al XVIII-lea", „Dezvoltarea culturii românești în epoca modernă", „Elemente originale în arhitectura din Moldova", „Moldova și Bizanțul. Raporturi ecleziastice", „Valoarea istorică a inscripțiilor și pomelnicelor bisericești", „Elemente de arhitectură la biserici și mănăstiri, monumente istorice din Iași", „Muzeologia românească în ultimele decenii", „Integrarea culturii și artei moldovenești medievale în cultura și arta europeană", „Monumente naționale (sec. XIV-1980) reflectate în arta românească", „Arta populară — temei al continuității, de locuire neîntreruptă a poporului român în spațiul carpato-danubiano-pontic", „Lupta pentru independență națională, reflectată în scrisul artistic românesc", „Contribuția României socialiste, personal a Președintelui Nicolae Ceaușescu, la formularea conceptului și la necesitatea statornicirii unei noi ordini economice în lume", „Contribuția României, a Președintelui Nicolae Ceaușescu, la statornicirea unui climat de pace și securitate în lume", „Soluționarea diferendelor lumii contemporane prin mijloace politico-diplomatice. Poziția Președintelui Nicolae Ceaușescu privind soluționarea diferendelor prin negocieri" și „Responsabilitatea față de muncă în lumina codului muncii și a reglementărilor în vigoare". Așadar un periplu istorico-cultural în prezentul incandescent al ctitoriilor contemporane, o armonioasă îmbinare a gloriilor istorico-naționale cu idealurile contemporane de muncă avîntată, de pace și viață pentru toți fiii planetei cu reverberanță profundă în conștiința participanților la cursurile din acest an, le-au trăit toți cei ce au audiat cursurile angajîndu-se cu deplină responsabilitate creștină și românească în îndeplinirea, cu trăire aleasă și competentă, a activității lor.

În ziua de 21 martie cursurile au luat sfîrșit. A fost prezent P. S. Pimen Suceveanul care a vorbit despre rolul acestor cursuri în buna desfășurare a activității muzeografilor și importanța lor deosebită pentru cunoașterea exactă a obiectivelor muzeistice: bisericile și mănăstirile, locașuri de închinare și monumente istorice și de artă din Arhiepiscopia Iașilor și prezentarea la un nivel adecvat exigențelor timpului. P. S. Sa a mulțumit tuturor profesorilor și cercetătorilor referenți, precum și cursanților pentru buna desfășurare a programului cursurilor de perfecționare a muzeografilor.

Pr. V. NECHITA
și
Pr. Gh. PETRARU

DE ÎNVIEREA DOMNULUI LA CATEDRALA MITROPOLITANĂ

Marea bucurie a Învierii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos ne-a prilejuit tuturor, slujitori și credincioși, momente de aleasă trăire duhovnicească. Credincioșii ieșeni, după ce și-au împodobit cămara sufletului cu osteneala și nevoința celor 40 de zile ale Postului Mare, au ținut să participe, seară de seară, la deniile din Săptămîna Patimilor.

Denia din Joia Patimilor a fost săvîrșită, din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, de Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul, la sfîrșitul căreia P. S. Sa a rostit un cuvînt despre pocăință.

Aceeași atmosferă de rugăciune și meditație a oferit și denia din Vinerea Patimilor. Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul, în fruntea soborului de preoți și diaconi al catedralei, după ce s-a cîntat Prohodul Domnului a înconjurat, după tradiție, cu Sfîntul Epitaf Catedrala mitropolitană. După apolisul deniei, P. S. Sa a rostit un cuvînt despre importanța Jertfei Mîntuitorului.

În Sîmbăta Mare, aproape de miezul nopții, credincioșii ieșeni au început să se îndrepte către Catedrala mitropolitană pentru a participa la comemorarea celui mai mare act din istoria mîntuirii noastre, Învierea Domnului nostru Iisus Hristos. După chemarea Prea Sfințitului Episcop-

vicar Pimen Suceveanul: „Veniți de luați lumină“, cu făclii aprinse în mîini și în melosul cîntării „Învierea Ta, Hristoase Mîntuitorule...“, soborul preoților și credincioșilor au ieșit afară, în fața Catedralei mitropolitane, pentru a începe slujba Învierii. S-a citit mai întîi pericopa Sfintei Evangheliei, după care Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul, cu făclia aprinsă în mîini, a spus „Hristos a înviat“. Mulțimea credincioșilor, însuflețită de nespusa bucurie a Învierii Domnului a răspuns, într-un cuget „Adevărat a înviat“, S-a cîntat apoi „Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcînd și celor din morminte viață dăruindu-le“.

Retrăind, astfel, bucuria pascală în plinătatea harului și a unității de credință, credincioșii au ascultat cu atenție Pastorala Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române, din paginile căreia s-a desprins dragostea părintească a Prea Fericirii Sale, ca revărsare înmiresmată spre îmbelșugarea virtuților creștinești pe măsura chemării noastre la slujirea în vederea realizării binelui obștesc și a unității de credință. Prea Fericirea Sa a arătat motivația pentru care în fiecare an sărbătorim Învierea Domnului spunînd :

„Retrăind această pascală bucurie cu El, a unității depline, asemenea mlădițelor cu vița, dăm mărturie despre ea în acest ceas mîntuitor, cînd ne întîmpinăm, după datină, cu salutul creștinesc. „Hristos a înviat“ ! Slăvim mesajul dumnezeiesc al Învierii și vieții, al triumfului ei asupra a tot ceea ce ar putea să aducă vieții știrbire, să o primejduiască sau să o nimicească. Înălțăm cuvinte de preamărire, de ziditoare nădejde și de credință către Bunul Dumnezeu, Care ne-a adus din neființă la ființă, și, prin Învierea Fiului Său, ne-a trecut din moarte la viață și de pe pămînt la cer. *Purtînd firea noastră omenească, Fiul lui Dumnezeu se pogoară de bunăvoie în mormînt spre a zdrobi puterea morții, spre a aduce firea noastră* din întuneric la lumina sa cea minunată *(I Petru 2, 9), făcîndu-ne,* moștenitori ai harului vieții *(I Petru 3, 7). În icoana Învierii, aceste adînci și atît de cuprinzătoare adevăruri sînt înfățișate cu negrăită putere de pătrundere de geniul creator al pictorilor noștri din trecut și azi, în frescele de pe pereții mănăstirilor și bisericilor noastre. Învierea Domnului pe care o sărbătorim este o continuă chemare la viață. Este, cum tîlcuia atît de limpede la 1643 în* Cazania *pentru întreaga semințe românească, marele și înzestratul mitropolit Varlaam,* veselie netrecătoare celor întristați și mîngîiere celor ce plîng; ridicare celor căzuți; slobozire celor robiți; lumină celor din întuneric; viață celor morți. *În acest cuprinzător înțeles de preamărire a vieții în toată plinătatea ei, a vieții noastre și a lumii, a întregii creații a lui Dumnezeu, noi toți ne îmbrățișăm și rostim iarăși și iarăși unii către alții, împreună, cu îngerul lui Dumnezeu: Hristos a înviat!.*

Să sprijinim, iubiții mei, a arătat în final Prea Fericirea Sa, *cu sporită rîvnă, munca avîntată a harnicului nostru popor, planurile sale mărețe de dezvoltare a țării. Ierarhi și preoți, monahi și monahii, cler și credincioși să depunem eforturi sporite pentru continua înfrumusețare a chipului Patriei, pentru îmbunătățirea continuă a vieții noi pe care și-a făurit-o poporul român și pentru sprijinirea năzuințelor sale înalte și nobile, de pace și fericire. Călăuză pentru aceasta ne sînt și cuvintele Sfîntului Apostol Petru :* După harul pe care l-a primit fiecare, slujiți-vă de el spre folosul tuturor ca niște buni iconomi ai harului celui de multe feluri al lui Dumnezeu. *(I Petru 4, 10). Să ne unim vrerea de apărare a vieții și de pace cu voința întregii omeniri dornice să înlăture coșmarul cataclismului nuclear, al nesiguranței, neîncrederii și temerii, întreținute de nesăbuita cursă a înarmărilor. Să ne rugăm cu sufletul plin de încredere, pentru pace și viața lumii, pentru sporirea simțămîntului de responsabilitate al conducătorilor de popoare față de viitorul omenirii, pentru sălășluirea liniștei și a păcii pe toată fața pămîntului“.*

După citirea cuvîntului pastoral s-a oficiat în Catedrală slujba Utreniei și a Sfintei Liturghii.

În zorii zilei credincioșii îndreptîndu-se la casele lor purtau în suflete, ca niște făclii aprinse, strălucirea sfințeniei și bogăția darurilor duhovnicești ale Învierii lui Hristos.

Arhid. Ioachim GIOSANU

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

PREOTUL ICONOM STAVROFOR MIHAIL SENCEANU

În ziua de 13 ianuarie 1987 a trecut la cele veșnice Preotul pensionar Mihail Senceanu.

S-a născut în anul 1899 în Ipoteștii Sucevei, vlăstar al familiei Dumitru și Ileana Senceanu. După absolvirea școlii primare a urmat liceul din Suceava, înscriindu-se, în anul 1921, la Facultatea de Teologie din Cernăuți.

În 1926 a fost hirotonit, slujind între 1926 și 1931 ca preot II în parohia Bilca-Rădăuți. Din 1931 pînă în 1943 a fost paroh la Burla-Rădăuți, iar din 1941 în 1973 a slujit în parohia Pătrăuți. Cîtva timp a fost protopop la Protopopiatul Suceava.

De-a lungul anilor s-a arătat împlinitorul grelelor îndatoriri preoțești. A fost mereu pildă de muncă și rîvnă pentru Biserică și neam.

Prin munca lui s-a terminat monumentala biserică din Pătrăuți. Pentru meritele sale i s-a acordat rangul de iconom stavrofor.

După pensionare (1973), a slujit la Biserica „Adormirea Maicii Domnului" din Suceava.

Vineri, 16 ianuarie 1987, s-a oficiat în Biserica „Sfîntul Dumitru"-Suceava, slujba înmormîntării. Pr. Nicolae Pentelescu a rostit un panegiric.

Sicriul cu trupul neînsuflețit al Preotului Mihail Senceanu, condus de numeroși credincioși, a fost coborît în cavoul familiei din cimitirul Sucevei.

Pr. N. PENTELESCU

PREOTUL DIONISIE PREDA

În dimineața zilei de 19 ianuarie 1987 a trecut la Domnul Preotul Dionisie Preda, în vîrstă de 75 de ani.

Preotul Dionisie Preda s-a născut la 19 februarie 1912, în satul Mușenița, ca fiu a lui Ioan și Amalia Preda. După absolvirea școlii primare din satul natal și a liceului „Lațcu Vodă" din Siret, a urmat Facultatea de Teologie, pe care a absolvit-o în anul 1935, cînd a și fost hirotonit.

A păstorit în parohiile Calafindești, Verpolea (azi Pădureni)-Siret, Vîjnicioara și Părhăuți.

Slujba înmormîntării s-a oficiat în ziua de 21 ianuarie 1987, în cimitirul din Iței-Suceava.

Despre meritele și însușirile sale au vorbit P.P. C.C. Prot. M. Ciubotar, Pr. V. Timoceanu și Pr. T. Boteanu.

Pr. V. TIMOCEANU

PREOTUL ICONOM STAVROFOR ARISTOTEL A. POPESCU

În ziua de 9 februarie 1987 a trecut la cele veșnice Preotul iconom stavrofor Aristotel A. Popescu, paroh în satul Călinești, timp de 40 de ani.

Părintele Aristotel A. Popescu s-a născut la 21 august 1905, fiind fiul vrednicului preot Aristotel Popescu din Horodiștea-Dorohoi.

Școala primară a făcut-o în satul natal, apoi a făcut studiile teologice la Seminarul din Dorohoi, unde a avut între profesori și pe Părintele D. Furtună. În 1927 este hirotonit pe seama parohiei Horodiștea. În primii ani de preoție construiește din piatră biserica din satul Crăiniceni (sfințită în 1931), filie la parohia Horodiștea. S-a transferat la parohia Călinești-Bucecea, județul Botoșani, pe care a păstorit-o pînă în 1978, cînd s-a pensionat.

Slujba de prohodire a avut loc în ziua de 12 februarie în biserica „Cuvioasa Parascheva" din Botoșani. P.C. Prot. Grigorie Diaconu a rostit un cuvînt în care a evidențiat activitatea și bunătatea Părintelui Aristotel Popescu.

Cortegiul funerar s-a îndreptat apoi spre cimitirul „Pacea", unde sicriul a fost coborît în cavoul familiei.

Pr. D. BUȚERCHI

PREOTUL TEODOR SAVA

În ziua de 10 februarie 1987 a trecut la cele veșnice Preotul pensionar Teodor Sava de la parohia Siminicea-Grigorești, după o pastorație de 48 ani.

S-a născut la 27 februarie 1905, în Rădeni-Iași, fiind primul din cei 6 copii ai lui Constantin și Elena Sava. A urmat 8 ani la Seminarul „Veniamin Costachi" din Iași, pe care l-a absolvit în anul 1928. A urmat cursurile Facultății de Teologie din Cernăuți, obținînd titlul de licențiat în anul 1933. Și-a început misiunea preoțească la 25 decembrie 1931 la parohia Audia-Neamț, fiind transferat apoi la Siminicea-Grigorești la 1 aprilie 1935, de unde s-a pensionat la 1 octombrie 1979.

Înconjurat și asistat de mulțimea credincioșilor pe care i-a păstorit cu demnitate, i s-a făcut prohodul în biserica nouă din Siminicea-Grigorești, de un sobor de preoți.

Despre viața și lucrarea pastorală a Preotului Teodor Sava au vorbit P.C. Pr. paroh D. Mihoc și P.C. Pr. D. Rădăuceanu-Dumbrăveni. Soborul de preoți și mulțimea de credincioși l-au condus pe ultimul drum la cimitirul din Grigorești, unde a vorbit P.C. Pr. Miron de la Hîntești, și i s-a făcut înhumarea în cavoul familiei.

Pr. D. RĂDĂUCEANU

MONAHUL EFREM GEANA

În ziua de 24 martie 1987 a trecut la Domnul Monahul Efrem Geană de la Schitul Bucium-Iași.

Născut la 3 mai 1924 în localitatea Bucești, județul Galați, tînărul Iordache a primit în casa părintească o aleasă creștere, fapt pentru care a dorit să îmbrățișeze viața monahală. La Mănăstirea Slatina-Suceava a fost tuns în monahism, primind numele de Efrem.

Viața sa a fost pildă pentru cei ce l-au cunoscut.

Slujba înmormîntării a fost săvîrșită de un sobor de slujitori sub protia P.C. Arhim. Partenie Apetrei, mare eclesiarh la Catedrala mitropoli-

tană din Iași. În cuvîntul său P. C. Arhim. Partenie Apetrei a evocat viața și meritele monahale ale celui trecut la Domnul.

Conducîndu-l la locul de veșnică odihnă din cimitirul Schitului Bucium, toți cei prezenți s-au rugat pentru sufletul său bun și ales.

Arhid. Ioachim GIOSANU

PREOTUL ICONOM STAVROFOR VLADIMIR GROSARU

În ziua de 9 aprilie 1987, pe neașteptate, a trecut la cele veșnice Preotul Vladimir Grosaru de la parohia „Sfinții Voievozi"-Roșca din municipiul Iași. În momentul cînd pleca să înmormînteze o enoriașă, atunci i-a venit sfîrșitul „creștinesc, fără durere și în pace".

S-a născut la 13 iunie 1911 la Cernăuți, din părinții Roman, muncitor ceferist, și Elisabeta, casnică. Școala primară, liceul și Facultatea de teologie le-a urmat la Cernăuți, precum și studiile pedagogice. La 24 septembrie 1933 se căsătorește cu Constanța Ariciuc, fiică de preot. La 26 octombrie 1936 primește Sfînta Taină a Preoției. Vremurile l-au purtat prin multe locuri: Boian și Comena, Erghivița-Turnu Severin, Romanești și apoi în municipiul Iași la bisericile „Sfîntul Spiridon", „Sfîntul Neculai"-Domnesc, Galata, Bărboi, „Buna Vestire" și, de la 1 iulie 1962, la parohia „Sfinții Voievozi"-Roșca.

A scris la revistele teologice și în publicațiile laice, fiind totdeauna în pas cu vremea. În opera samariteană a fost prezent.

În arhiva Mitropoliei Iași există un act care arată că la Spitalul „Sfîntul Spiridon"-Iași și-a depus tot zelul pentru îngrijirea și alinarea suferințelor răniților, colectînd 10.000 lei și „stînd mereu la căpătîiul lor".

Se menționează, de asemenea, că în 1953, ca membru al Comitetului de sănătate, a avut misiunea de a vizita familiile din Circ. IV-a din Iași, pentru catagrafii, depistări de maladii suspecte, controale, vaccinări etc.

Pentru activitatea sa a fost apreciat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și, în prima zi de Paști din 1986, la Vecernie, a fost hirotesit iconom-stavrofor, în Catedrala mitropolitană din Iași.

De Florii, 12 aprilie 1987, după oficierea Sfintei Liturghii, a urmat slujba prohodului, săvîrșită de către un sobor de preoți, în biserica „Sfinții Voievozi"-Roșca, unde a slujit timp de un sfert de veac și unde a fost depus.

P. C. Pr. Toma Rîpă, consilier administrativ, a evocat chipul celui plecat în veșnicie, transmițînd și regretul Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, care l-a apreciat, și al tuturor preoților ce l-au cunoscut, a Consiliului și Comitetului parohial, precum și al tuturor enoriașilor pe care i-a păstorit cu multă dăruire. A transmis condoleanțe familiei.

După aceasta, înconjurîndu-se, după datină, biserica, adormitul întru Domnul a fost condus pe ultimul său drum pămîntesc de cler și credincioși și depus în cavoul familiei sale din cimitirul „Eternitatea"-Iași.

Pr. Toma RÎPĂ

PREOTUL TEODOR BALAN

În ziua de 13 aprilie 1987, a trecut la Domnul, în casa parohială din Părhăuți, județul Suceava, Preotul paroh Teodor Balan în vîrstă de 62 de ani, în urma unei grele suferințe.

A fost fiul preotului Silviu Balan. Școala primară a urmat-o în satul

Măzănăeşti, judeţul Suceava. Liceul la Suceava, iar Facultatea de teologie la Sibiu. A păstorit în parohiile Băbiceni, judeţul Botoşani, Cîlnic, unde a construit o biserică, şi Căpîlna, judeţul Alba.

A păstorit apoi în parohia Părhăuţi, judeţul Suceava, din anul 1971 pînă în clipa morţii sale — 1987.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 17 aprilie 1987.

Despre meritele şi realizările Preotului Teodor Balan au vorbit P.P. C.C. Prot. M. Ciubotar-Suceava şi Pr. V. Timoceanu, după care a urmat înhumarea în cripta din cimitirul Părhăuţi.

Pr. V. TIMOCEANU

PREOTUL GHEORGHE JESCU

În seara zilei de Sfîntul Gheorghe, 23 aprilie 1987, candela vieţii Preotului Gheorghe Jescu s-a stins. Clipa trecerii spre cele veşnice s-a săvîrşit la vîrsta de 82 de ani de viaţă şi 58 de ani de preoţie în ogorul Domnului.

S-a născut la 20 octombrie 1905 în comuna Udeşti din părinţii Constantin şi Ecaterina Jescu, familie cu 6 copii dintre care doi, Octavian şi Gheorghe, au îmbrăţişat misiunea preoţiei.

Tînărul Gheorghe Jescu face şcoala primară în satul natal, apoi urmează liceul „Ştefan cel Mare"-Suceava şi Seminarul teologic din Dorohoi. Îşi continuă studiile la Facultatea de teologie din Cernăuţi, iar în anul 1928 se căsătoreşte cu Virginia Varzar, întemeind o familie binecuvîntată de Dumnezeu cu doi copii.

În anul 1929 este hirotonit preot pe seama parohiei Pleşani-Călăraşi, protopopiatul Botoşani. În 1935, la cerere, este transferat la parohia Chiscovata, protopopiatul Botoşani, iar în anul 1968 este transferat la parohia Vorona, acelaşi protopopiat, de unde în anul 1977 se pensionează.

Ca pensionar se retrage în satul Udeşti, slujind la diferite biserici şi dînd dovadă de un neobosit zel pastoral pînă în ultima clipă.

Slujba prohodului a fost oficiată în biserica parohiei Udeşti. Din partea slujitorilor a rostit un cuvînt Pr. Mihai Fădur-Udeşti, care a scos în evidenţă înalta demnitate cu care şi-a împlinit slujirea preoţească şi a subliniat deosebitele calităţi sufleteşti ale celui trecut la Domnul.

În dangătul clopotelor sicriul a fost depus în cripta familiei.

Pr. M. FĂDUR

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN TRIMESTRUL I/1987

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a rînduit pentru cea dintîi conferință preoțească a acestui an tema : „Preotul în viața morală a societății de astăzi".

Conferințele preoțești au fost programate la următoarele date: 16 martie, la protopopiatul Roman; 18 martie, la protopopiatele Bacău și Vaslui ; 19 martie, la protopopiatele Moinești și Huși ; 20 martie, la protopopiatele Tg. Ocna și Bîrlad.

Lucrările conferinței preoțești au fost prezidate de P. S. Episcop Eftimie, la protopopiatul Roman; P. S. Ioachim Vasluianul, Arhiereu-vicar, la protopopiatele Moinești și Tg. Ocna; P. C. Pr. N. Toderici, consilier administrativ, la protopopiatele Bacău și Bîrlad; P. C. Pr. Gh. Miron, consilier administrativ, la protopopiatele Vaslui și Huși.

Delegații Centrului eparhial au rostit cuvîntul de deschidere a ședințelor în care s-a reliefat libertatea religioasă de care se bucură Cultele din țara noastră și au prezentat, ca de obicei, cronica evenimentelor interne și externe.

Referatele au fost prezentate de următorii P.P. C.C. preoți: la protopopiatul Roman, V. Brumărașu-Doljești; la protopopiatul Bacău, I. Sdrobiș-Pîncești; la protopopiatul Moinești, V. Lupescu-Deleni; la protopopiatul Tg. Ocna, D. Izvoranu-Berești; la protopopiatul Vaslui, I. Pleșca-Pungești; la protopopiatul Huși, Al Vîjîianu-Rînceni și la protopopiatul Bîrlad, Marcel Batog-Epureni.

Au luat cuvîntul apoi preoți care au reliefat diferite aspecte ale lucrării preoțești, tema programată de Sfîntul Sinod fiind de cea mai strictă actualitate.

Îndrumările date clerului de P. S. Eftimie și de delegații Centrului eparhial au arătat că prin actul hirotoniei preotul este slujitor al Evangheliei și propoveduitor al principiilor morale în mijlocul credincioșilor. El trebuie să fie model de viață morală pentru ca atît el cît și păstoriții săi să ajungă „la starea bărbatului desăvîrșit după măsura vîrstei lui Hristos". „Cel ce voiește să vindece patimile altora să le vindece mai întîi pe ale sale, cel ce voiește să lumineze altora, mai întîi să lumineze sieși, cel ce voiește să aducă pe alții la desăvîrșire, trebuie să le arate în persoana sa chipul desăvîrșirii" (Sfîntul Grigore de Nazianz).

Preotul trebuie să fie, ca cetățean, exemplu de trăire, de simțire ortodoxă și românească, un buchet al virtuților morale din parfumul cărora să se înmiresmeze toți credincioșii, un exemplu în respectarea legilor și un permanent făclier al păcii.

Pentru aceasta, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române ne adresează îndemnul de a ne strădui să fim slujitori vrednici ai sfintelor altare străbune și ai apostolatului social al vremurilor noastre, cu conștiința unei slujiri depline, pentru ca, în același duh de credință și într-un gînd cu credincioșii noștri „să proslăvim cu o inimă și cu o gură pe Dumnezeu și Tatăl, pe Domnul nostru Iisus Hristos" (Romani 15, 6).

CRONICAR

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

PREOTUL GHEORGHE DIACONU

Sîmbătă, 14 martie 1987, orele 16, după o îndelungată și grea suferință, a trecut spre cele veșnice Preotul pensionar Gheorghe Diaconu, fost paroh al parohiei Fruntișeni din județul Vaslui.

Născut în luna martie 1899, tot în ziua de 14, în care a și decedat, în satul Grăjdeni din comuna Grivița, de lîngă Bîrlad, dintr-o familie de plugari săraci, a urmat școala primară în satul natal și Seminarul teologic din Huși.

Hirotonit, i s-a încredințat spre păstorire parohia din apropierea Bîrladului, alcătuită din satele Fruntișeni, Grăjdeni și Dealul Mare, pe care a păstorit-o din tinerețe și pînă la pensionare.

În tot timpul celor 45 de ani de pastorație s-a dovedit a fi la înălțimea tuturor așteptărilor, atît din punct de vedere misionar-pastoral, administrativ-bisericesc și economic-gospodăresc, cît și din punct de vedere social-cetățenesc, fiind permanent lîngă popor în toate acțiunile sociale.

În ziua înhumării, marți 17 martie a. c., credincioșii din Fruntișeni, Grăjdeni și Dealul Mare au condus pe ultimul drum pe acela ce a fost Preotul Gheorghe Diaconu.

Slujba înmormîntării a fost săvîrșită în biserica „Sfîntul Mina" din Bîrlad, de către un sobor de preoți. În cuvîntările funebre ce s-au rostit, s-au scos în relief însușirile sufletești ale regretatului preot trecut la Domnul, cum și înfăptuirile lui pe tărîm pastoral. De la Biserica „Sfîntul Mina" cortegiul a pornit spre cimitirul „Sfinți Trei Ierarhi", unde a fost înmormîntat.

Pr. Th. LIFICIU

METROPOLIE DE LA MOLDAVIE ET DE SUCEAVA

Revue officielle de l'Archevêché de Jassy
et de l'Evêché de Roman et de Huşi

ANNÉE LXIIIe No. 2 — mars — avril 1987

SOMMAIRE

TERRE ET PAYS FLORISSANT

25 ans depuis l'achèvement de la coopérativisation de l'agriculture en Roumanie *(P. C. Buzdugan)* 3

ECHELONS DE L'EPANOUISSEMENT DE LA PATRIE

„Et toi, belle Roumanie, tu subsisteras toujours" (*Archid. Ioachim Giosanu*). 5

L'EGLISE ET LES PROBLÈMES CONTEMPORAINS

Sur le travail et la paix dans le christianisme *(Archip. Anton Frunză)* 8

A LA FÊTE DES FÊTES

† *TEOCTIST, Patriarche de l'Eglise Orthodoxe Roumaine et Métropolite locum tenens de la Moldavie*, Lettre-pastorale à la Résurrection du Seigneur — 1987 10

† *EFTIMIE, Evêque de Roman et de Huşi*, Lettre-pastorale à la Résurrection du Seigneur — 1987 16

E T U D E S

† *PIMEN SUCEVEANUL, Evêque-vicaire*, L'Icône de l'Entrée triomphale du Seigneur à Jérusalem 21

Drd. Michael TIŢA, Signification sotériologique de la Descente du Seigneur aux enfers 30

LE JUSTE ENSEIGNEMENT DE L'EGLISE

P. prof. Sorin COSMA, Sur la Sainte Liturgie 45

H O M E L I E S

P. C. GRIGORAŞ, Au Dimanche de l'Orthodoxie . . . 52
P. I. L. BĂJĂU, Au Vendredi Saint 55
P. Gh. POPOVICI, Au troisième jour de Pâques . . . 58

VIES DE SAINTS

Hiérom. Iustin NEAGU, Saint Grégoire Palamas . . . 63

UN ÉVÉNEMENT D'IL Y A UN SIÈCLE A JASSY

P. Sc. PORCESCU, La consécration de la Cathédrale métropolitaine — le 23 avril 1877 66
P. V. NECHITA, Le centenaire de la consécration de la Cathédrale métropolitaine de Jassy 74

LE VOÏVODE DE LA MOLDAVIE

Leon ŞIMANSCHI, Le Règne d'Etienne le Grand (1457-1504): Un gouvernement d'exception 93

MAITRES DE LA THÉOLOGIE ROUMAINE

P. V. VAIDA, Le Prêtre-professeur dr. Grigore T. Marcu . 102
Hiérom. Iustin NEAGU, Le Prêtre professeur dr. Ioan G. Coman 103

NOTES 105

Nicolae Iorga, historien de la préhistoire et des antiquités du territoire de la Roumanie (*V. Chirica)* ; Le Père Ghédéon (*P. D. Mihăilescu*).

COMPTE-RENDUS ET NOTES BIBLIOGRAPHIQUES . 113

Les Roumains dans l'histoire universelle, coordonateurs *I. Agrigoroaie, Gh. Buzatu,* et *V. Cristian,* Jassy, 1986, XLVIII + 727 p. (Un *résumé* en langue anglaise et *indice général) (P. Scarlat Porcescu*); † *Epifanie Norocel, Evêque de Buzău,* Pages d'histoire ancienne du christianisme aux Roumains, Editions de l'Evêché de Buzău, 1986, 339 p. (*P. C. Creţu)* ; *Dorinel Ichim,* Monuments d'architecture populaire du département de Bacău. Les Eglises en bois, Evêché de Roman et de Huşi, 1984, 418 p: (*P. C. Catană*); Le jeu dangereux de la falsification de l'histoire, Bucarest, 1986, 384 p. (*P. Teodor Damian).*

CHRONIQUE ECCLÉSIASTIQUE

A. — ARCHEVÊCHÉ DE JASSY 123

Rencontre de Sa Béatitude le Père Teoctist avec les prêtres et les croyants de Jassy *(P. V. Nechita)*; Sa Béatitude le Père Teoctist en visite à certains monastères de Moldavie (*Cronicaire*); Conférences ecclésiastiques du premier trimestre, 1987 *(P. V. Chiroşcă)*; Cours aux muséographes et gestionnaires-surveillants de l'Archevêché de Jassy (*P. V. Nechita* et *P. Gh. Petraru*); Fête de la Résurrection á la Cathédrale métropolitaine (*Archid. Ioachim Giosanu*).

† ENDORMIS DANS LA PAIX DU SEIGNEUR: Le Prêtre iconome stavrophore Mihai Senceanu (*P. N. Pentelescu)*; Le Prêtre Dionisie Preda *(P. V. Timoceanu)*; Le Prêtre iconome stavrophore Aristotel A. Popescu *(P. D. Buţerchi)*; Le Prêtre Teodor Sava *(P. D. Rădăuceanu)* ; Le Moine Efrem Geană *(Assistant)* ; Le Prêtre iconome stavrophore Vladimir Grosaru (*P. Toma Rîpă*); Le Prêtre Teodor Balan (*P. V. Timoceanu*); Le Prêtre Gheorghe Jescu *(P. M. Fădur*).

B. — EVÊCHÉ DE ROMAN ET DE HUŞI 137

Conférences ecclésiastiques du premier trimestre 1987 (*Chroniqueur*).

† ENDORMIS DANS LA PAIX DU SEIGNEUR: Le Prêtre Gheorghe Diaconu (*P. Th. Lificiu*).

UN EVENIMENT SOLEMN DE ACUM UN SECOL LA IAȘI

66 *Pr. Scarlat PORCESCU,* Sfințirea Catedralei mitropolitane — 23 aprilie 1887 66

74 *Pr. V. NECHITA,* 100 de ani de la sfințirea Catedralei mitropolitane din Iași 74

VOIEVODULUI MOLDOVEI

93 *Leon ȘIMANSCHI,* O guvernare de excepție: Domnia lui Ștefan cel Mare (1457-1504) 93

DASCALI AI TEOLOGIEI ROMÂNEȘTI

102 *Pr. V. VAIDA,* Preotul profesor dr. Grigore T. Marcu . . 102

103 *Ierom. Iustin NEAGU,* Preotul profesor dr. Ioan G. Coman . 103

105 ÎNSEMNĂRI 105

Nicolae Iorga, istoric al preistoriei și al antichităților de pe teritoriul României (*Vasile Chirica)*; Părintele Ghedeon *(Pr. D. Mihăilescu*).

113 RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRFICE . . . 113

Românii în istoria universală, coordonatori *I. Agrigoroaie, Gh. Buzatu*, și *V. Cristian*, Iași, 1986, XLVIII + 727 p. (cu un *rezumat* în limba engleză și *indice general)* (*Pr. Scarlat Porcescu*); † *Epifanie Norocel*, Episcopul Buzăului, **Pagini din istoria veche a creștinismului la români**, Editura Episcopiei Buzăului, 1986, 339 p. (*Pr. C. Crețu); Dorinel Ichim*, **Monumente de arhitectură populară din județul Bacău. Bisericile de lemn**, Episcopia Romanului și Hușilor, 1984, 418 p. *(Pr. C. Catană)*; **Jocul periculos al falsificării istoriei**, București, 1986, 384 p. (*Pr. Teodor Damian*).

CRONICA BISERICEASCĂ

123 A. — ARHIEPISCOPIA IAȘILOR 123

Întîlnirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist cu preoții și credincioșii din Iași (*Pr. V. Nechita*); **Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la unele mănăstiri din Moldova** *(Cronicar)*; **Conferințele preoțești din trimestrul I/1987** (*Pr. V. Chiroșcă)*; **Cursurile cu muzeografii, supraveghetorii și custozii-sală din Arhiepiscopia Iașilor** (*Pr. V. Nechita* și *Pr. Gh. Petraru*); **De Învierea Domnului la Catedrala mitropolitană** (*Arhid. Ioachim Giosanu*).

† CHEMAȚI LA DOMNUL: **Preotul iconom stavrofor Mihail Senceanu** (*Pr. N. Pentelescu*); **Preotul Dionisie Preda** (*Pr. V. Timoceanu*); **Preotul iconom stavrofor Aristotel A. Popescu** *(Pr. D. Buțerchi*); **Preotul Teodor Sava** (*Pr. D. Rădăuceanu)*; **Monahul Efrem Geană** (*Arhid. Ioachim Giosanu*); **Preotul iconom stavrofor Vladimir Grosaru** (*Pr. Toma Rîpă*); **Preotul Teodor Balan** (*Pr. V. Timoceanu*); **Preotul Gheorghe Jescu** (*Pr. M. Fădur*).

137 B. — EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR 137

Conferințele preoțești din trimestrul I/1987 (*Cronicar*).

† CHEMAȚI LA DOMNUL: **Preotul Gheorghe Diaconu** (*Pr. Th. Lificiu)*.

P. I - 2

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR

ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

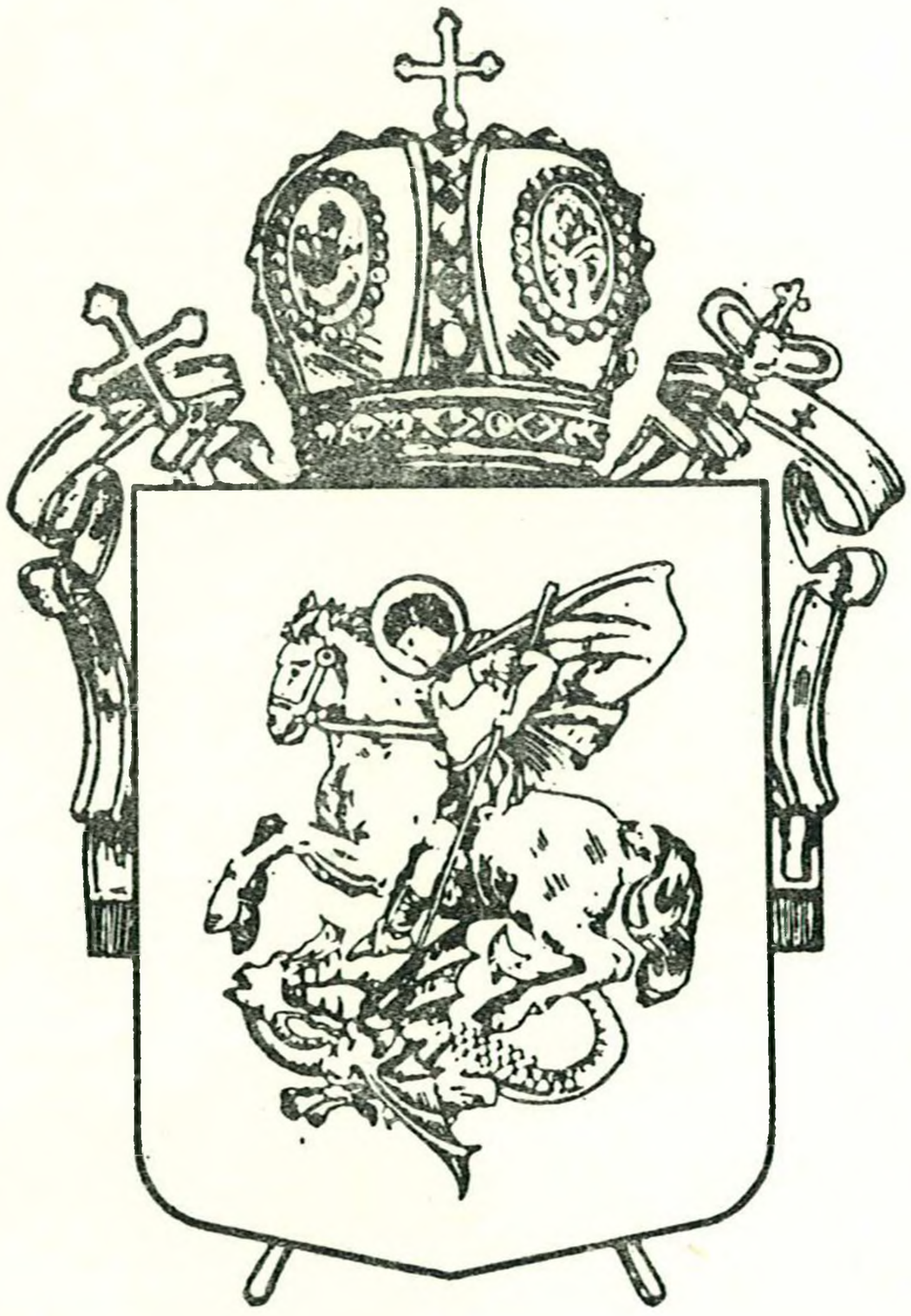

Anul LXIII, Nr. 3 MAI - IUNIE 1987

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI
A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CUPRINSUL

INDEPENDENŢĂ ŞI PACE

9 Mai 1877, 9 Mai 1945, 9 Mai 1987 *(† PIMEN SUCEVEANUL Episcop-vicar)* 3

IAR TU, ROMÂNIE MÎNDRĂ, TOT MEREU SĂ DĂINUIEŞTI

Noi trepte de înflorire şi dezvoltare a Patriei (*Arhid. Ioachim Giosanu*) 12

ÎN DUHUL UNITĂŢII PANORTODOXE

† *EFTIMIE, Episcopul Romanului şi Huşilor,* Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST în fruntea unei delegaţii sinodale la Patriarhia Ecumenică 16

S T U D I I

Protos. Ioasaf POPA, Sfinţii Pahomie, Vasile cel Mare şi Ioan Casian 22

Pr. prof. C. C. COJOCARU, Biserica Moldovei, sprijinitoare a Orientului Ortodox. Partea a II-a: Secolele XVII-XVIII . . 39

Pr. drd. N. DĂNILĂ, Materiale arheologice paleocreştine din Moldova 63

DREAPTA ÎNVĂŢĂTURĂ A BISERICII

Pr. Lucian LEONTE, Despre materia Tainelor lui Dumnezeu . 82

P R E D I C I

Diac. conf. P. I. DAVID, La Duminica a V-a după Paşti . . 91

Pr. N. TODERICI, La Sfînta Treime 94

Protos. Ştefan GUŞĂ, La Duminica Tuturor Sfinţilor . . 97

(continuare în pag. a III-a a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

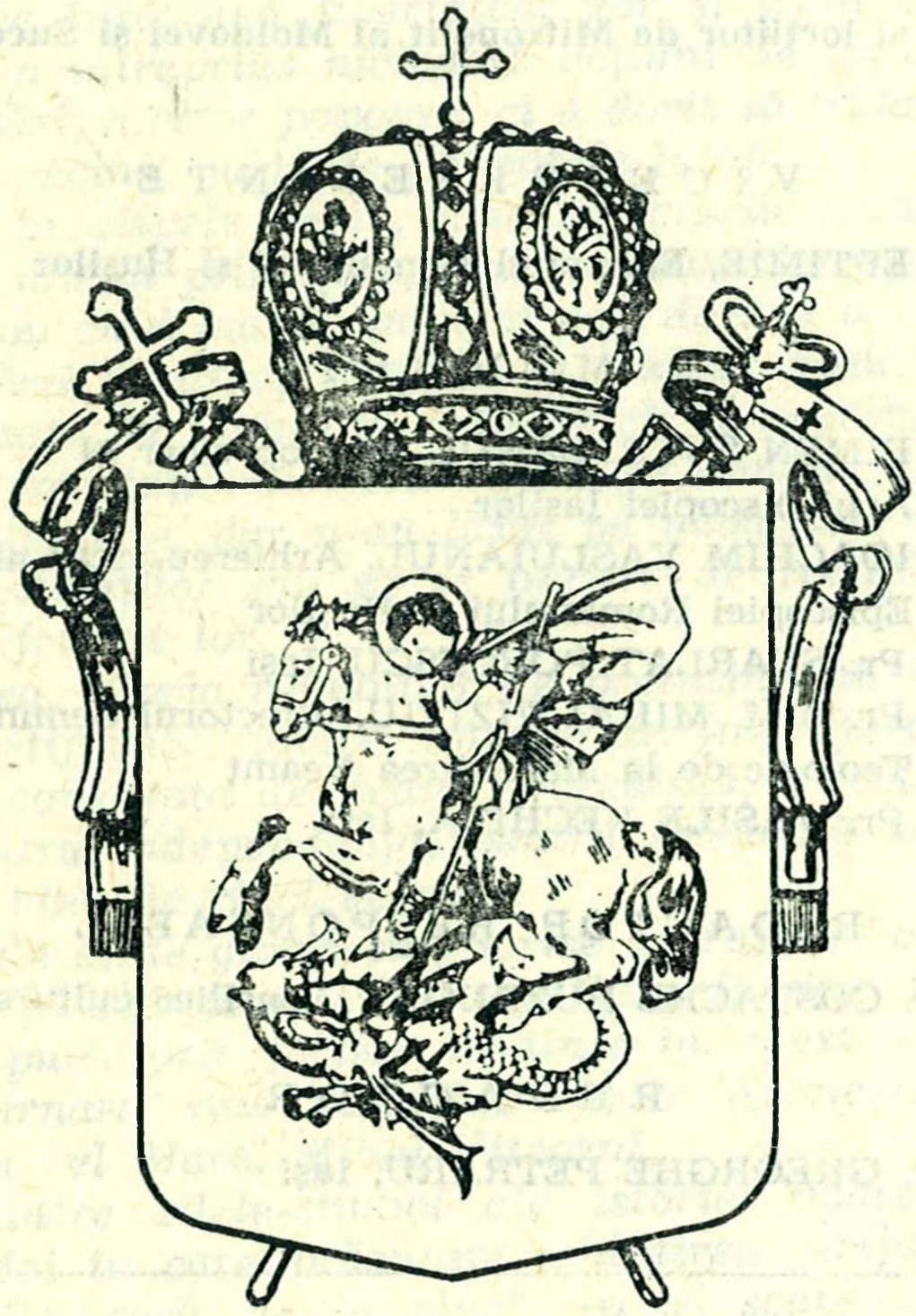

ANUL LXIII, Nr. 3 MAI — IUNIE 1987

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
Bulevardul Ştefan cel Mare Nr. 16 — Iaşi

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† P. F. TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
și locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei

VICEPREȘEDINTE

† P. S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor

MEMBRI

† P. S. PIMEN SUCEVEANUL Episcop-vicar al
Arhiepiscopiei Iașilor
† P. S. IOACHIM VASLUIANUL, Arhiereu-vicar al
Episcopiei Romanului și Hușilor
P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, Iași
P. C. Pr. prof. MIHAI VIZITIU, directorul Seminarului
Teologic de la Mănăstirea Neamț
P. C. Pr. VASILE NECHITA, Iași

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. COSTACHE BUZDUGAN, consilier cultural, Iași

REDACTOR

P. C. Pr. GHEORGHE PETRARU, Iași

„Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-import Presă, P. O. Box 136-137, Telex, 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3".

42.420

9 MAI 1877, 9 MAI 1945, 9 MAI 1987

În milenara și frămîntata sa istorie, poporul român, înfruntînd cu vitejie, cu dîrzenie și cu jertfe de sînge răutățile în calea cărora era așezat, după cum nota cronicarul la vremea sa, și-a păstrat trăsăturile fundamentale care i-au definit personalitatea și i-au stabilit locul de neconfundat printre popoarele lumii : setea de dreptate, năzuința permanentă spre unitate, dorul de libertate, nepotolita dorință de independență și suveranitate.

Știind ce înseamnă libertatea, dar și lipsa libertății, neamul românesc nu a întreprins niciodată acțiuni de cucerire și de supunere a altor țări, a altor popoare, ci a dorit să trăiască în bună pace cu popoarele vecine, cu toate popoarele lumii.

Totuși, în clipele grele, cînd vremurile erau tulburi și glia strămoșească era în primejdie, cînd neamuri barbare, aduse de vîntul istoriei, sau cînd marile imperii mai doreau o bucată de pămînt din trupul țării noastre, românii au luptat eroic pentru apărarea moștenirii lăsate de înaintași, a libertății și neatîrnării, pentru apărarea ființei lor naționale. Au căzut pe cîmpul de luptă, dîndu-și viața cu jertfelnicie, dar n-au lăsat pe năvălitori să le pîngărească mormintele părinților sau să se bucure de roadele holdelor udate cu sudoarea frunții lor.

De aceea, istoria românilor de pretutindeni, despărțiți de vremelnice și artificiale hotare impuse de împrejurările politice, dar păstrîndu-și conștiința de neam și credință, a fost un necurmat șir de lupte pentru independență, pentru existență de sine stătătoare, purtate mai bine de cinci veacuri.

Ceasurile ei de glorie sînt scrise cu roșu în calendarul neamului nostru și poartă numele Posada, Baia, Rovine, Podul Înalt, Călugăreni, iar purtătorii făcliei nestinse în acest maraton al luptei pentru neatîrnare sînt numiți Basarab Întemeietorul, Mircea cel Mare, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul.

Una dintre zilele-simbol ale istoriei noastre naționale este ziua de 9 Mai în care prăznuim amintirea jertfei ostașilor plecați „din cîmp, de-acasă, de la plug", ca să scape „de turci, de jug, sărmana, scumpa țară", după cuvîntul legendarului Peneș Curcanul, cîntat de bardul de la Mircești.

9 Mai este pentru noi simbolul ideii de independență, de liberă afirmare a Patriei, dar și de largă afirmare și implicare a poporului român în ampla mișcare de eliberare a națiunilor, deoarece, prin jertfa ostașilor români, în 1877-1878 a dobîndit independența nu numai România, ci și-au cucerit libertatea și alte popoare din Peninsula Balcanică.

9 Mai 1877 este cea de a treia „Revoluție" (după 1848 și 1859), prevestită de mintea clarvăzătoare a lui Nicolae Bălcescu, flacăra vie ce a ars pînă la nemurire pe altarul Patriei.

Independența României nu a fost darul cuiva, ea a fost înfăptuită prin strădaniile, prin luptele și jertfele celor ce credeau

și năzuiau într-o lume nouă și dreaptă; ea a fost urmarea firească a voinței și hotărîrii poporului român de a trăi liber și stăpîn în țara sa și pe destinul său.

Înfruntînd pe Darius, „regele regilor", pe macedoneni, pe romani, iar în sumbrul mileniu întîi apărînd civilizația Europei de năvălirile popoarelor migratoare, oamenii acestui pămînt de la Carpați, Dunăre și Mare nu și-au părăsit niciodată vatra părintească, ci au opus rezistență vitregiei veacurilor, atît prin vitejie, cît și prin înțelepciune.

Aproape cinci veacuri au trebuit să înfrunte românii puterea otomană, apărîndu-și „sărăcia, și nevoile și neamul". Niciodată n-a încetat lupta lor pentru libertate. Avînd același pămînt, aceeași limbă, aceeași lege sau credință, românii au fost conștienți că sînt un singur neam, un singur popor și că numai prin ei înșiși vor reuși să treacă prin veacuri, deoarece singura lor armă a fost dragostea de țară, după cum spune poetul George Coșbuc, unul dintre cei mai de seamă cîntăreți ai gloriei străbune:

„Noi, prin vremi ce ne-ncercară / Altă armă n-am avut / Numai dragostea de țară / Ce strămoșii ne-o lăsară / Și pe Domnul Sfînt de scut! / Dar ne-a fost destul atîta, / Fruntea sus, voi, frați ai mei! / Astfel Cerul hotărît-a / Să ne-nalțe amărîta / Țară — prin puterea ei!" *(Scut și armă).*

Asemenea unui fulger luminează istoria neamului nostru Marele Voievod Mihai, care reușește să unească pentru prima dată, într-un singur stat, toate provinciile vechii Dacii. Deși scurtă, izbînda lui rămîne peste veacuri un far spre lumina căruia își îndreptau privirile toți românii.

În epoca modernă, Unirea *și* Independența *vor deveni obiective fundamentale ale luptei celor mai buni fii ai neamului.*

În 1848, în „Prințipiile noastre pentru reformarea Patriei", revoluționarii cereau făurirea unui stat „neatîrnat" românesc.

Unirea Principatelor Române, în 1859, va deveni un temei pentru dobîndirea independenței naționale. Acest lucru era evident nu numai pentru români, care urcaseră o nouă treaptă pe Golgota jertfei spre independență, ci și pentru străini. Astfel, un diplomat belgian declara: „Dubla alegere (a lui Cuza) echivalează cu Unirea Principatelor; Unirea Principatelor înseamnă independența lor", iar în 1861 cancelarul Imperiului habsburgic recunoștea: „Este evident că Unirea nu face decît să deschidă drumul spre o completă independență a Daco-României".

Redeschiderea problemei orientale, în 1875, prin răscoalele din Herțegovina și Bosnia, urmate de răscoala bulgarilor și de intrarea Serbiei și Muntenegrului în războiul antiotoman, au creat un cadru internațional favorabil încadrării României în lupta de eliberare a popoarelor din Balcani. Dar intrarea României în luptă nu trebuia să pericliteze libertatea ei. În situația creată și-a spus cuvîntul diplomația conducătorilor țării, în mod deosebit a ministrului de externe, Mihail Kogălniceanu.

La 16/28 iunie 1876, Mihail Kogălniceanu adresează un memoriu Porții otomane, cerînd recunoașterea deplinei autonomii și suve-

ranități a Principatelor, adică Independența și neatîrnarea, dar Poarta continuă să considere, în Constituția adoptată în acea perioadă, că Principatele sînt doar „provincii privilegiate" ale Imperiului otoman.

În acest climat țara era pregătită. „Armata română freamătă sub jugul disciplinei, doritoare să ia parte la luptă", spunea Mihail Kogălniceanu, în iulie 1876, în nota trimisă reprezentanților țării peste hotare.

În vara anului 1876, primul ministru al guvernului român are o întrevedere cu împăratul Francisc Iosif, care declară că Austro-Ungaria nu se opune proclamării independenței României.

În septembrie, același an, încep pregătirile pentru alianța cu Rusia. Tratativele se vor încheia prin convenția fixată de pe poziții de egalitate, la București, la 4/16 aprilie 1877, convenție prin care România permitea trupelor rusești libera trecere pe teritoriul ei, cu respectarea deplinei suveranități a Patriei noastre.

Astfel, în primăvara anului 1877, România este gata de luptă pentru dobîndirea independenței naționale.

La 6/18 aprilie se decretează mobilizarea generală și, în trei săptămîni, 58.700 de soldați, care formau armata operativă (din cei 100.000 mobilizați), sînt gata de luptă.

La 12/24 aprilie izbucnește războiul ruso-turc. Cele patru divizii românești sînt desfășurate pe linia Dunării, între Turnu-Severin și Călărași, pentru ca turcii să nu aleagă drept teatru de război Nordul Dunării.

Armata otomană bombardează porturile românești: Brăila, Calafat, Bechet, Oltenița, Călărași. Acest fapt este socotit un act de agresiune împotriva unei țări care nu era în război și românii ripostează. La 26 aprilie / 8 mai, armata română trage primul foc de tun la Calafat, iar la 29 aprilie / 11 mai și 30 aprilie / 12 mai, prin votul corpurilor legiuitoare ale României se proclamă starea de război cu Turcia.

Urmarea firească a acestor acțiuni a fost Proclamarea independenței naționale *la 9/21 mai 1877. Cu acest prilej Mihail Kogălniceanu declara în fața reprezentanților națiunii: „S-a recunoscut că sîntem în stare de rezbel —, că sîntem deslegați de legăturile noastre cu Înalta Poartă... Deci sîntem independenți și nu am nici cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața reprezentanțiunii naționale că noi sîntem o națiune liberă și independentă... Voim să fim independenți, pentru că voim să trăim viața noastră proprie, pentru că nu voim să mai pătimim pentru greșelile altora, pentru că voim ca la gurile Dunării de Jos să fie un bulevard în contra războiului".*

In felul acesta, 9 Mai 1877 a marcat existența unui nou stat independent pe harta Europei.

Dar independența trebuia dobîndită și pe cîmpul de luptă și românii, nu numai cei din Principatele Unite, ci și voluntarii veniți din provinciile aflate sub stăpînirea Austro-Ungariei, o vor apăra cu vrednicie, cu eroism și cu demnitate.

Atît domnitorul țării cît și primul ministru I. C. Brătianu vor arăta că pentru români războiul este o necesitate internă de apărare, nu de cucerire. „Nu avem să cucerim..., nu avem să luăm Constantinopolul, declara primul ministru I. C. Brătianu, avem să ne afirmăm și să ne asigurăm naționalitatea română înaintea Europei care trebuie să asculte dreptățile noastre".

În aprilie și mai 1877, guvernul român a oferit rușilor o cooperare militară la sud de Dunăre, dar țarul Alexandru al II-lea și cancelarul Gorceakov refuzaseră colaborarea, susținînd că Rusia a mobilizat forțe suficiente pentru a birui pe turci. În realitate, Rusia nu accepta semnarea unei convenții de colaborare militară, cu garanții și angajamente reciproce și nici nu voia să acorde armatei române un sector propriu de front. Cu toate acestea, la 16 iulie 1877, „în urma insistențelor personale ale împăratului", Domnitorul Carol I a trimis o brigadă de cavalerie și o brigadă de infanterie din Divizia a 4-a românească pentru a ocupa Nicopole și pentru a colabora cu trupele rusești în luptele din Bulgaria. Trupele rusești suferă grele înfrîngeri la Plevna și, la 19 iulie, marele duce Nicolae, comandantul suprem al trupelor rusești, cere, printr-o telegramă, ajutor militar urgent domnitorului Carol I al României. În urma tratativelor româno-ruse, ambele armate sînt puse sub comanda domnitorului Carol, iar armata română are un sector propriu de operație, sub comanda propriilor cadre militare. Comanda efectivă a trupelor române (38.000 de ostași, adică jumătate din trupele aliate, îndreptate spre Plevna) o avea generalul Alexandru Cernat, ministrul de război al României.

La 20 august 1877 trupele române trec Dunărea și se vor acoperi de glorie la Vidin, Smîrdan, Nicopole, Grivița, Rahova, Plevna. 10.000 de fii ai României vor rămîne pe cîmpul de luptă. Printre ei se numără figurile legendare ale lui Valter Mărăcineanu, D. Sonțu, Alex. Cernat.

Vitejia ostașilor români a trezit admirația întregii Europe care era la curent cu mersul războiului prin veștile transmise de corespondenții ziarelor aflați pe frontul de luptă.

De aceea este semnificativ faptul că, după cucerirea Plevnei, la 28 noiembrie / 10 decembrie 1877, Osman Pașa se va preda, împreună cu toată armata sa, colonelului român Cerchez, spunînd: „Capitulez cu armata, predîndu-mă în mîinile junei și bravei armate române".

Aceasta însemna consfințirea pe cîmpul de luptă a Declarației de independență din 9 Mai 1877.

Independența României va fi recunoscută în primul protocol încheiat, după armistițiul ruso-turc, la 29-31 ianuarie 1878, iar apoi de întreaga Europă prin pacea de la San Stefano (19 februarie / 3 martie 1878) și prin pacea de la Berlin (iunie-iulie 1878).

Se împlinea astfel un vis secular, o năzuință de veacuri a națiunii române care trebuia să-și afirme plenar dreptul la existență independentă și suverană, să aibă încredere în propriile forțe pentru o nouă orientare în viața socială și politică a țării, după cucerirea independenței, așa cum scria și marele Eminescu în ziarul „Timpul"

la 10 februarie 1878, în articolul „Credință în trăinicia poporului român“ : „În viața sa îndelungată niciodată poporul român nu a fost la înălțimea la care se află astăzi, cînd cinci milioane de români sînt uniți într-un singur stat. Astăzi e dar timpul ca să întărim, atît în români, cît și în popoarele mari ale Apusului, credința în trăinicia poporului român“.

Recunoscută de țările europene ca stat suveran, România putea acum să se dezvolte liber, să desfășoare pe plan intern și extern o politică proprie, să-și mențină și să-și consolideze identitatea națională. În acest sens, sînt atît de semnificative și actuale cuvintele rostite de Mihail Kogălniceanu în 1883 : „Noi nu trebuie să avem nici o predilecție pentru nici o putere în parte... Numai avînd o politică românească putem scăpa de aceasta furtună mare, care, din zece în zece ani, izbucnește pe marea Europei și care ar putea pune în pericol statul român“.

★

Împletindu-și de-a lungul veacurilor viața sa cu viața credincioșilor, Biserica Ortodoxă Română a sprijinit totdeauna năzuințele, strădaniile și lupta poporului nostru pentru dreptate socială și pentru dreptate națională. Slujind poporul, Biserica noastră strămoșească a făcut din marile năzuințe ale credincioșilor săi propriile ei năzuințe.

În toate marile încercări ale istoriei reprezentanții Bisericii au fost alături de forțele binelui, au sprijinit pe cei ce doreau zidirea unei vieți noi. În 1821, în 1848 și în 1859, glasul Bisericii a răsunat cu tărie în favoarea vremurilor noi și a oamenilor noi. Așa a fost și în timpul războiului de independență. De aceea, Biserica Ortodoxă Română „ia parte cu negrăită bucurie la marea sărbătoare a cuceririi independenței poporului român. Ea aprinde în această zi mare candelele de veghe în care au ars și vor arde ca luminile în policandru simțirile noastre românești și citind din ceaslovul trecutului nostru de neîncetată luptă, tîlcuiește credincioșilor săi Evanghelia iubirii de Patrie și libertate“, după cum spunea cu un prilej festiv fericitul întru pomenire Patriarhul Justinian.

Membru de drept al Senatului, Mitropolitul Iosif Naniescu nu era de față cînd s-a votat, în ziua de 9 Mai 1877, moțiunea de independență a României. Sosind puțin mai tîrziu a cerut cuvîntul și a spus, dînd expresie sentimentelor tuturor clericilor și credincioșilor din Moldova : „Declar solemn că mă asociez din toată inima mea cu acest vot și nu voi uita, în toată viața mea, a ruga pe Dumnezeu ca această dorință unanimă a națiunii române exprimată prin reprezentanții ei să devină de acum înainte o realitate fericită pentru toate generațiunile viitoare în eternitate“.

A doua zi, la 10 mai 1877, mitropolitul Iosif Naniescu, vorbind în numele Bisericii Ortodoxe Române, declara la palatul domnesc din București : „Clerul Bisericii române, în toți timpii și în toate împrejurările, a fost împreună cu națiunea... În decursul veacurilor, pînă în ziua de astăzi, precum însăși istoria noastră ne arată, cu adevărat, întotdeauna, Biserica a fost cu țara și țara cu Biserica. Astăzi, cînd Patria noastră comună, scumpa noastră

România, trece prin niște împrejurări grave, care însă ne fac să sperăm că această țară binecuvîntată... va ajunge în fine la o stare mai fericită, la o stare de sine stătătoare, după dorința unanimă exprimată prin reprezentanții ei, clerul, de la cel dintîi pînă la cel din urmă, nu poate să rămînă nemișcat de aceleași simțăminte românești de care tot românul este astăzi însuflețit".

În vara lui 1877, mitropolitul primat Calinic Miclescu a săvîrșit în fața Universității bucureștene Sfînta Slujbă, în fruntea unui sobor de preoți și diaconi, a binecuvîntat drapelele oștirii și a rostit un cuvînt de îmbărbătare, spunînd că ambulanțele pornesc peste Dunăre spre grabnica însănătoșire a ostașilor răniți și spre vindecarea „ranelor seculare ale României".

La 14 iulie 1877, mitropolitul Iosif Naniescu trimitea protoiereilor din Arhiepiscopia Iașilor o scrisoare în care, după ce amintea că la noi „clerul, ales și ieșit din națiune, a fost totdeauna alături și împreună cu națiunea", le cerea nu numai să facă rugăciuni „neîncetat, ziua și noaptea, către Dumnezeu, pentru ajutor", ci să strîngă și ajutoare materiale, după putere.

Preoții, monahii, monahiile, credincioșii din Moldova au răspuns apelului făcut de mitropolitul Iosif Naniescu. S-au făcut înscrieri, s-au organizat comitete și instituții de binefacere. S-au adunat bani pentru arme, pînză, cămăși, șervete, perne, alimente, în frunte cu pururea pomenitul Iosif, care a oferit în luna august 1877 suma de 1000 de lei „în folosul armatei române".

Episcopul Melchisedec Ștefănescu, titular în vremea aceea al Episcopiei Dunării de Jos cere, într-o carte pastorală dată în 1877, să se facă rugăciuni în biserici pentru biruința armatei române și să se adune de la creștini tot ceea ce ar putea să fie de folos pentru ostașii români. El însuși a oferit în bani și în cupoane peste 3000 de lei, pentru cumpărarea de arme și pentru spitalele de campanie. De asemenea, prin relațiile sale, a strîns suma de 17.000 de lei pentru îngrijirea ostașilor răniți.

Episcopul Ghenadie Petrescu al Argeșului a organizat colecte și a încurajat pe preoți să plece voluntari la spitale și să se înroleze confesori.

Episcopul Atanasie Stoenescu al Rîmnicului și Noului Severin dă o carte pastorală în iulie 1877, cerînd „ajutorul și sprijinul binevoitor al tuturor românilor pentru soldații răniți". El însuși se înscrie „cu 50 de lei pe fiecare lună pentru nevoile spitalului din Craiova pînă la terminarea războiului".

Același episcop săvîrșește la Corabia în ziua de 20 august 1877, în prezența domnitorului Carol și a primului ministru I. C. Brătianu, slujba solemnă de binecuvîntare a armatei române ce urma să treacă Dunărea.

Urmînd exemplul mitropolitului primat Calinic Miclescu, care a rînduit rugăciuni în toată Biserica pentru eroii căzuți și pentru invocarea ajutorului lui Dumnezeu, episcopul Atanasie Stoenescu cere preoților să facă rugăciuni pentru toți creștinii în caz de război și tipărește cărți de rugăciuni pentru trebuințele ostașilor.

Mulți preoți și ieromonahi au activat pe front în calitate de confesori militari: Preotul Ilie Grigoriu, Ierom. Narcis Crețulescu, Preotul Gavrila Ursu, Ieromonahul Isihie Donici, Preotul N. Galin, toți din Moldova; pe lîngă aceștia, mai sînt cunoscuți următorii preoți de garnizoană: Arhimandrit Ghenadie Merișescu, Protos. Sava Dimitrescu, Ieromonahul Veniamin Alexandrescu și Preotul Nicolae Budișteanu (în garnizoana București), Protos. Agatanghel Guțu (Craiova), Arhim. Chiriac Nicolau și Preotul Neofit Racoviță (Galați), Ieromonahul Irinarh Grădeanu (Brăila) etc.

Mulți clerici, monahi și monahii au luat parte la îngrijirea bolnavilor fie pe front, fie în spitalele de campanie, lucrînd ca brancandieri, infirmieri și surori de caritate.

La 27 august 1877, mitropolitul Iosif Naniescu cerea monahilor și monahiilor în vîrstă să se roage neîncetat lui Dumnezeu pentru a ajuta oștirea română, iar celor în putere de a lupta cu ostenelile „să meargă în mijlocul ostașilor Patriei ce se luptă cu armele și cad răniți, a le îndulci suferințele și durerile rănilor prin serviciul ce se face la ambulanțe".

Călugărițe de la Agapia (30) și de la Văratec au lucrat la ambulanța Crucea Roșie din București.

De la Mănăstirile Neamț și Secu mai mulți călugări și frați, din care au fost aleși 25, s-au înscris pentru a merge la „Serviciul Ambulanței Române".

Din Episcopia Rîmnicului-Noul Severin au lucrat la spitalele militare monahii de la mănăstirile Hurez, Bistrița, Dintr-un lemn și monahi de la Tismana și Lainici.

De la mănăstirile Pasărea și Țigănești vor merge 30 de călugărițe, iar de la Cernica și Căldărușani 30 de călugări.

În total, peste 300 de monahii și monahi au acordat asistență medicală ostașilor răniți, au lucrat în administrație sau au făcut serviciul la mese și la spălătorii. Mulți reprezentanți ai Bisericii au căzut în timpul războiului pentru independență. Patria le este recunoscătoare și le-a trecut numele în calendarul eroilor neamului. Foarte mulți preoți confesori, monahi și monahii au primit medalii și decorații, păstrate pînă astăzi cu sfințenie în muzeele mănăstirilor noastre.

Independența, cucerită după atîtea veacuri și cu atîtea sacrificii, va fi un moment de răscruce nu numai în viața țării, ci și în viața Bisericii noastre strămoșești.

După războiul din 1877-1878, Biserica Ortodoxă Română va relua cu mai mult avînt problema neatîrnării ei canonice, autocefalia, care va fi recunoscută în 1885 și îi va deschide calea spre noi înfăptuiri.

*

9 Mai este însă și simbolul eforturilor națiunii române de apărare a independenței cucerite în 1877.

9 Mai 1945 a însemnat sfîrșitul celei mai mari conflagrații din istoria omenirii, în care armatele române au alungat din țară fiara nazistă, contribuind după aceea la eliberarea altor popoare ale Europei.

La 23 August 1944 se pune capăt în țara noastră dominației Germaniei naziste și se afirmă independența națională a României.

Germania pierde acum nu numai România, ci și Balcanii. Pierderilor pe plan militar li se adaugă pierderea materialelor strategice. Hitler însuși declara în august 1944: „Dacă pierdem regiunile petrolifere nu mai putem cîștiga războiul".

De aceea, relevînd importanța actului de la 23 August 1944, istoricul englez Hugh Seton-Watson scria că este „unul din evenimentele decisive ale celui de-al doilea război mondial", iar Albert Speer, ministrul nazist al armamentului, mărturisea: „Fără doar și poate acea zi de 23 August 1944 a dus la o întorsătură decisivă în istoria producției și economiei de război, deci în istoria conflagrației însăși".

În primele opt zile de după insurecție armata română a eliberat un teritoriu de 150.000 km pătrați, luînd peste 50.000 prizonieri.

Apoi cu curaj, cu patriotism, cu sacrificii, ostașii români eliberează, pînă la 25 octombrie 1944, întreg teritoriul țării, pe cîmpul de luptă vărsîndu-și sîngele zeci de mii de frați ai noștri.

Solidar cu lupta de eliberare a celorlalte popoare de sub dominația fascistă, poporul român a continuat lupta pînă la înfrîngerea definitivă a hitlerismului, contribuind la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și a unei părți din Austria.

În cele 263 de zile cît au durat încleștările armatei noastre cu inamicul hitlerist, România a angajat în luptă 538.536 de militari, avînd permanent în prima linie de luptă cel puțin 180.000 de oameni. Pierderile s-au ridicat la 169.822 de militari morți, răniți și dispăruți. Efortul economic la înfrîngerea Germaniei s-a cifrat la peste un miliard de dolari (în valuta din 1938), ceea ce însemna de patru ori veniturile bugetului României pe anii 1937/1938. Pe bună dreptate, postul de radio Londra aprecia în ianuarie 1945 că „dintre națiunile care luptă împotriva Germaniei, România se situează azi în al patrulea rînd în ceea ce privește numărul de ostași ce participă la bătălia de distrugere a nazismului".

Subliniind semnificația participării României la războiul antihitlerist, Gh. Tătărăscu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, declara la cîteva luni după terminarea războiului: „Dintre toate popoarele care s-au raliat la cruciada Națiunilor Unite împotriva hitlerismului, noi am dat jertfa cea mare și istoria obiectivă va înregistra că la asaltul cel din urmă România s-a clasat a patra putere, atît prin forțele azvîrlite în acest asalt, cît și prin jertfele pe care le-a adus pentru obținerea victoriei finale".

Prin lupta împotriva fascismului, prin eliberarea de sub dominația nazistă, țara noastră și-a restabilit și și-a consolidat inde-

pendența, putînd să meargă pe un drum nou, să-și croiască o viață nouă, liberă, să dea glas unor noi năzuințe, unor noi idealuri. România se poate afirma astăzi ca un factor activ în zidirea unei lumi noi, mai bune și mai drepte, a unei lumi fără arme și fără război. Făcînd, ca și în alte împrejurări un pas înainte, țara noastră, prin Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu, a dat un exemplu viu, reducînd cheltuielile militare cu 5% și acționînd cu toată hotărîrea în cadrul O.N.U. și al altor reuniuni internaționale pentru ca lumea să fie ferită de un nou război, care, în condițiile actuale, ar duce la distrugerea civilizației umane, a întregii planete.

* * *

Potrivit învățăturii Mîntuitorului Hristos, Care este „Domnul Păcii" și ne-a lăsat moștenire pacea Sa, Biserica Ortodoxă Română sprijină cu tărie toate acțiunile statului nostru în favoarea păcii.

Întîiul poet cult din literatura noastră, Mitropolitul Dosoftei, slăvea pacea și condamna războiul în versurile sale :

„Cine-și face zid de pace, / Turnuri de frăție, / Duce viață fără greață / 'Ntr-a sa bogăție. / Căci mai bună de-preună / Viața cea frățească, / Decît arma ce destramă / Oaste vitejească".

Prin pastoralele ierarhilor, prin predica preoților, ca și prin participarea la diferite conferințe pe plan național și internațional, Biserica noastră strămoșească cheamă continuu la pace, îndemnîndu-ne să veghem fără încetare ca vîntul nebuniei războiului să nu stingă făclia dătătoare de viață a păcii.

Remarcabile sînt Adunările pentru Dezarmare și Pace din 1981, 1984 și 1985, convocate din inițiativa Bisericii noastre și la care au participat reprezentanții tuturor Cultelor de la noi, precum și personalități teologice de frunte din străinătate.

Zidită pe bucuria Învierii, pe bucuria împăcării, Biserica Ortodoxă Română slujește cu jertfelnicie idealul păcii, al înfrățirii tuturor oamenilor, al armoniei universale.

† *PIMEN SUCEVEANUL*
Episcop-vicar

Iar tu, România mîndră,
tot mereu să dăinuiești

NOI TREPTE DE ÎNFLORIRE ȘI DEZVOLTARE A PATRIEI

Cinstirea trecutului național. *În conștiința românească, ecourile Independenței naționale proclamate la 9 Mai 1877 și ale războiului eroic purtat pentru transformarea acestei independențe în fapt istoric ireversibil au fost atît de puternic consolidate în ființa poporului român, încît ele sînt evocate în fiecare an cu profundă semnificație și aleasă prețuire. 9 Mai are pentru poporul nostru, printr-o frumoasă coincidență, o dublă semnificație: se împlinesc 110 ani din 1877 și 42 de ani de la victoria fascismului, la care țara noastră a avut, după cum bine se știe, o contribuție deosebit de importantă. Această dată va rămîne în istoria poporului român ca zi de răscruce a dezvoltării și făuririi viitorului, cum, de altfel, s-a reliefat în cadrul manifestărilor cultural-educative organizate în întreprinderi, instituții de învățămînt și de cultură din toată țara.*

În diferite localități de pe văile Trotușului și Oituzului a devenit o tradiție ca, la începutul lunii mai a fiecărui an, să se organizeze ample manifestări patriotice evocatoare, consacrate luptei poporului român pentru independența națională. Astfel, la Oituz, tradiționala manifestare, purtînd genericul „Memoria Oituzului", a fost dedicată, în acest an, aniversării a 70 de ani de la eroicile lupte purtate de români în legendarele localități Mărăști, Mărășești și Oituz.

Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă din Botoșani a organizat două noi puncte muzeistice: Miorcani și Pomîrla. La Miorcani s-a organizat o expoziție permanentă care evocă personalitatea poetului și traducătorului Ion Pillat, iar la Pomîrla o altă expoziție în care se evocă personalitatea marelui Eminescu, care a poposit în această localitate la poetul Samson Bodnărăscu, pe atunci directorul instituției școlare din localitate.

Prin reamenajarea unei impunătoare clădiri din zona centrală a orașului Rădăuți s-a redeschis noua bibliotecă a bătrînului oraș. Fondul actual de carte al așezămîntului este de peste 70.000 de volume. Inaugurarea edificiului a prilejuit o suită de manifestări cultural-educative la care au luat parte numeroși cititori.

Biblioteca județeană „Gh. Asachi" din Iași este una din marile biblioteci din Moldova. Fondul de carte al bibliotecii depășește 500.000 de volume. Amenajată în Palatul Culturii, biblioteca se bucură de o mare afluență de cititori, de toate vîrstele. Însă pentru a facilita solicitările cititorilor s-a luat inițiativa înființării de filiale în unele cartiere ale Iașului. Astfel s-au deschis alte biblioteci, care la rîndul lor își îmbogățesc fondul de carte în funcție de numărul și exigențele cititorilor.

La Hîrlău, din 1975, ființează Societatea literară „Petru Rareș", care, de fapt, continuă, sub același nume, tradiția Societății înte-

meiate cu 62 de ani în urmă. Societatea s-a preocupat și de înființarea unui teatru popular care a debutat cu succes, jucîndu-se piesa „Omul care a văzut moartea" de Victor Eftimiu.

La Bacău a fost recent deschis un observator astronomic popular intitulat, sugestiv, „Cetatea stelelor". Instalat în clădirea fostului castel de apă al orașului, el se numără deja printre cele mai prestigioase așezăminte de cultură din localitate. Cele peste 400 de exponate: fotografii, desene, elemente de grafică, scheme însoțite de texte explicative, alcătuiesc la ora actuală una din cele mai însemnate expoziții astronomice permanente din țară.

I. Creangă și Jean Boutière. *Cărturarul Gh. T. Kirileanu din Piatra Neamț, de la care pitorescul oraș deține un impresionant fond de carte, a purtat de-a lungul anilor o interesantă corespondență cu scriitorul francez Jean Boutière, la cererea căruia i s-au comunicat multe informații despre scriitorul I. Creangă, ajutîndu-l să-și întocmească monografia „Viața și opera lui Creangă", care a avut un ecou deosebit în Franța primelor decenii ale acestui veac. Atras de frumusețea limbii române, Jean Boutière, care în perioada anilor 1922-1923 fusese profesor al Misiunii Universitare Franceze în România, i s-a adresat în nenumărate rînduri lui Gh. T. Kirileanu, cunoscut autor al unei serioase ediții Creangă, cerîndu-i informații biografice în legătură cu „Țăranul cel Mare din Humulești", pentru elucidarea unor date controversate.*

Perenitatea lui Eminescu. *Poetul M. Eminescu spunea despre umanism și despre specificul național: „Ș-apoi, ni se pare că nici un neam de pe fața pămîntului nu are mai mult drept să ceară respectarea sa decît tocmai românul, pentru că nimeni nu este mai talentat decît dînsul. Singurele țările românești sunt acelea, în care, din vechimi străvechi, fiecare a avut voie să se închine la orice Dumnezeu a voit și să vorbească orice limbă i-a plăcut".*

„Momentul Eminescu" este titlul sub care a apărut recent un elegant și substanțial volum cuprinzînd prestigioase studii și eseuri, în variantă românească, franceză și italiană, dedicate marelui poet M. Eminescu. Noul opus închinat operei eminesciene este un argument în plus care justifică intrarea poetului de multă vreme în perenitatea românească și în universalitate.

Șantier arheologic. *La Izvoare-Neamț, șantier binecunoscut, s-au executat primele săpături arheologice care au dat la iveală vestigii ale renumitei ceramici Cucuteni. Recent, însă, s-a descoperit aici o colecție de vase de factură mai nouă, care vine să întregească panoplia arheologică din această zonă încărcată de istorie. Ceramica descoperită datează din secolele XIV-XV și ilustrează dimensiunea reală a dezvoltării satului românesc medieval. Ceramica de Izvoare nu este, din punct de vedere calitativ, cu nimic inferioară produselor similare descoperite în alte localități medievale urbane, cum ar fi Suceava, Baia, Iași etc.*

Grijă permanentă pentru sănătatea oamenilor. *Stațiunea de cercetări biologice „Stejarul" din Piatra Neamț a devenit un eficient avanpost al științei pus în slujba producției de către* 39

oameni ai muncii, între care 20 sînt cercetători de înaltă calificare și 11 doctori și doctoranzi în științe. Cercetarea se îndreaptă, cu deosebire, în două direcții: 1. deținerea și multiplicarea unor forme de plante medicinale cu productivitate superioară; 2. utilizarea metodelor ecologice în producția și ameliorarea mediului înconjurător.

În cadrul spitalului orășenesc din Cîmpulung Moldovenesc s-a creat o bază de tratament prin procedee de balneoterapie. Dispunînd de spații și instalații pentru hidroterapie, băi galvanice, termoterapie, băi de nămol și plante, moderna bază de tratament va deveni, în acest an, izvorul de sănătate pntru cei ce vor veni.

Cea de a XV-a reuniune a chirurgilor din Moldova s-a desfășurat anul acesta în binecunoscuta stațiune montană Durău, avînd ca temă „Abdomenul acut" și „Actualități tehnice și terapeutice în chirurgia generală".

Realizări industriale. *La oțelăria de pe platforma industrială a Combinatului de Utilaj Greu din Iași au fost puse în producție alte patru noi mărci de oțeluri speciale, elaborate pe baza unor tehnologii aparținînd specialiștilor întreprinderii. Noile mărci de oțel sînt destinate producerii rulmenților grei, precum și altor sectoare de activitate ale economiei naționale. Facem și mențiunea că, pînă în prezent pe platforma acestui combinat s-au produs aproape 150 mărci de oțel.*

Întreprinderea de rulmenți din Bîrlad este considerată unitate etalon a industriei noastre naționale. Ea asigură circa 40 la sută din producția națională de rulmenți și întreține relații comerciale cu firme specializate din peste 70 de țări.

La Roman, Întreprinderea textilă „Smirodava" se remarcă, pe plan național, prin ingeniozitatea și eleganța produselor executate. În fiecare an, în atelierele de confecții sînt omologate felurite modele care dau o notă deosebită produselor textile. Numai anul acesta, pînă în luna mai, au fost realizate peste 54 de noi modele de confecții.

Recent a fost pusă în funcțiune la Întreprinderea de Celuloză și Hîrtie din Piatra Neamț o modernă instalație de fabricat hîrtie pergaminată. Racordarea acesteia la circuitul de producție duce la creșterea economică a întreprinderii, cît și la diversificarea gamei sortimentale. Hîrtia pergaminată este o noutate a acestei ramuri industriale, întreprinderea nemțeană fiind, deci, prima unitate din țară care produce acest sortiment.

Agricultura și roadele pămîntului. *Tradiția constructorilor de mașini agricole de la Intreprinderea Mecanică „Ceahlăul" din Piatra Neamț este binecunoscută. De-a lungul anilor această unitate repre-*

zentativă pentru economia națională s-a remarcat prin produsele sale apreciate nu numai în țară, ci și peste hotare. Recent, la Tîrgul internațional de la Leipzig semănătoarea SEMO 12 a obținut medalia de aur. Acest nou produs al intreprinderii nemțene a întrunit cele mai exigente performanțe tehnico-funcționale, situîndu-se ferm la cota superioară a competitivității cerute de Piața mondială.

Anul acesta au început lucrările inițiate și supravegheate de către Consiliul Național al Apelor la un nou obiectiv hidrografic. Este vorba de Canalul-magistrală Siret-Bărăgan. Obiectivul se încadrează în programul național de asigurare a unor producții agricole superioare. Misiunea de antreprenor general a fost încredințată Antreprizei de lucrări hidrotehnice speciale „Moldova" din Iași, care a probat, de-a lungul anilor, competență în execuția unor lucrări complexe și dificile, amplasate într-un perimetru întins de la Suceava pînă la Tulcea și Mangalia. Canalul se va întinde pe o distanță de 200 km și va asigura irigarea unei suprafețe de peste 70.000 de hectare.

Specialiștii de la stațiunea centrală pentru combaterea eroziunii solului Perieni, județul Vaslui, a conceput și realizat două agregate care permit aplicarea unei noi tehnologii de semănat și prășit pe terenurile în pantă. Trecute de faza testărilor noile agregate pot executa lucrări pe terenurile în pantă de la 11-14 la sută pînă la 20-22 la sută.

Arhid. Ioachim GIOSANU

VIZITA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST ÎN FRUNTEA UNEI DELEGAȚII SINODALE LA PATRIARHIA ECUMENICĂ

Datele de 13 și 22 mai 1987 vor rămîne de referință pentru cronica noastră bisericească, căci o delegație a Bisericii Ortodoxe Române, însuflețită de adînci simțăminte de înțelegere, pace și frățietate care au animat și pecetluit întotdeauna legăturile strînse, de conlucrare, ale Bisericii noastre cu celelalte Biserici Ortodoxe Surori, a vizitat străvechea Patriarhie Ecumenică a Constantinopolului. Din delegația condusă de *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* au făcut parte I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P.S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor, P.S. Nifon Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal, P. C. Pr. prof. Ștefan Alexe, P. C. Pr. asist. O. Coman și P. C. Diac. Grigore Andronescu.

Misiunea Bisericii este de a da un înțeles dumnezeiesc rosturilor pămîntești, împăcînd pe om cu el însuși, cu semenii și cu Dumnezeu prin împărtășirea roadelor mîntuitoarei opere săvîrșite în lume de Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat. În lumina și sensul acestor năzuințe eclesiale s-au desfășurat și vizita întreprinsă și discuțiile ce au avut loc la Patriarhia Ecumenică, pentru a continua tradiționala conlucrare dintre Biserica Țarigradului și Biserica din ținuturile dunărene, surori întru Ortodoxie, cum numea Biserica noastră fericitul întru pomenire Patriarhul Atenagora, pentru a contribui pozitiv la afirmarea unității panortodoxe și a tuturor creștinilor, după îndemnul Sfîntului Apostol Pavel: că datori sîntem a păzi neștirbită „unitatea duhului întru legătura păcii“ (Efeseni 4, 20).

Această vizită oficială făcută Marii Biserici a Constantinopolului și la invitația Sanctității Sale Dimitrios I, a prilejuit întîlnirea Întîistătătorului istoricului Scaun Ecumenic, apostolic și patriarhal, care se străduiește să continue în mod fidel tradiția ortodoxă, veghind la păstrarea dreptmăritoarei credințe și la întărirea unității panortodoxe atît de necesară lumii creștine de astăzi, cu Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, P. F. Patriarh Teoctist.

La Constantinopol, pe vizitator îl încearcă o emoție vie, la amintirea istoriei încărcate a celui ce s-a numit „sedes mundi“ peste un mileniu. Istoria Romei celei noi începe în anul 652 a. Hr., cînd un oarecare Byzas, corăbier din Megara, după ce consultă celebrul oracol din Delphi, pleacă într-o îndrăzneață expediție maritimă în Portul Euxin. Trecură prin Helespont, Propontida și, la intrarea în Bosfor, descoperiră un golf alungit în pămîntul european, în care și-au adăpostit corăbiile de furtuni. Acest golf l-au numit „Cornul de Aur“. Totodată a luat hotărîrea să rămînă aici, unde a înființat colonia care mai tîrziu s-a numit Bizanț, de la numele respectivului conducător al expediției.

Mai tîrziu, Bosforul și Marea Marmara, prin Bizanțul devenit

între timp mare oraș portuar și comercial, au căpătat și o importanță strategică, fapt care-l determină pe Septimiu Sever, împăratul roman, să-l cucerească. În sec. IV d. Hr. Imperiul Roman devenind foarte vast, iar Roma aflîndu-se astfel parcă la un capăt al imperiului, datorită importanței strategice remarcabile a Bizanțului, așezat la întretăierea drumurilor care legau Roma de Orient, Constantin cel Mare l-a ales ca noua capitală a Imperiului roman, schimbîndu-i numele în Constantinopol. Ca să semene cu vechea Romă își așează capitala tot pe șapte coline, ridicarea construcțiilor durînd 6 ani. În anul 330 va avea loc ceremonia inaugurării noii capitale, ce va purta încă de la începutul epocii sale de aur denumirea de a doua Romă sau Noua Romă. Pînă astăzi Patriarhul de Constantinopol se intitulează „al Noii Rome". Desigur, începînd de la Constantin cel Mare s-a dorit ca Bizanțul să fie o capitală plină de măreție. De fapt, capitala lui Constantin cel Mare este așezată, parcă simbolic, jumătate în Europa și jumătate în Asia.

O dată cu Constantin cel Mare începea o măreață epocă de dezvoltare și înflorire pentru Constantinopol, perioadă care însă a fost curmată de drama istorică din 1453, cînd furtuna iscată de turcii lui Mohamed II Cuceritorul a făcut să apună măreția lui „sedes imperii".

Împărații bizantini, care s-au succedat după Sfîntul Constantin, au ridicat noi edificii, străzi, apeducte, monumente. Dar în anul 395 Imperiul roman s-a scindat în două. Cel de Apus, avînd capitala la Roma, se va prăbuși la puțin timp, în 476. Cel de Răsărit a durat încă un mileniu și istoricii l-au numit Imperiul bizantin.

În timpul lui Iustinian (527-565) orașul cunoaște o a doua vîrstă de aur pentru ca apoi, încet, încet, să decadă. O perioadă tristă cunoaște mai întîi în timpul iconoclasmului (726-824), ca și în timpul Cruciadei a IV-a, cînd a fost cucerit de latini, de la 1204 pînă la 1261. Deja după această dată Constantinopolul nu mai poseda imensele și neînchipuitele bogății de odinioară. Astfel, în fața expansiunii otomane, sfîrșește prin a fi cucerit, la 29 mai 1453, după ce fusese asediat, cu artileria grea, timp de 53 zile de turcii sultanului Mohamed al II-lea. Focul grecesc a fost biruit de pulberea turcească și tunul lui Urban !

După cucerirea sa de turci numele i-a fost schimbat în Istanbul. Totuși, pentru creștini rămîne orașul lui Constantin, cel care i-a dat strălucire și viață în istorie. În colindele noastre, precum și în cronicile mai vechi românești, este numit Țarigrad, adică orașul împăratului. În timpul Imperiului otoman în el s-au petrecut multe evenimente legate de istoria poporului nostru. Pe la „Poarta" din Istanbul, astăzi, o simplă casă, au trecut învățatul domn Dimitrie Cantemir, Constantin Brîncoveanul, credinciosul și martirul pentru credința lui Hristos, decapitat împreună cu cei patru copii ai săi la 15 august 1714, spătarul Milescu și mulți alții.

Constantinopolul și lumea Bizanțului ne-au lăsat deci o moștenire de o importanță deosebită, precum și o aleasă cultură religioasă. Școlile înalte ale Bizanțului cu poeți și oratori vestiți, cu

arhitecți și astronomi iscusiți, cu juriști învățați, dar mai ales cu teologi și scriitori bisericești, care ne-au transmis o literatură teologică și agiografică, unică și inconfundabilă, încununată de operele Sfîntului Ioan Gură de Aur, Sfîntului Simeon Noul Teolog, Sfîntului Grigorie Palama, Leonțiu de Bizanț, Patriarhii Nichifor și Fotie, Nicodim Aghioritul, Roman Melodul și mulți alții, rămași în patrimoniul spiritual al Bisericii Răsăritene.

Din renumitele vestigii ale trecutului bizantin, imortalizat în Istanbulul de astăzi, delegația Bisericii noastre a admirat bisericile Vlaherne, Izvorul Tămăduirii, măreața catedrală Sfînta Sofia — capodoperă a arhitecturii bizantine și Moscheea Ahmed.

Biserica Vlaherne, aflată în vechiul cartier al Fanarului, a fost zidită în sec. VII, căpătînd mai tîrziu numele de Vlahernă, după toate probabilitățile de la vlahii care venind de departe cu turmele lor arătau o evlavie deosebită pentru această biserică în care a fost așezat, după tradiție, Veșmîntul Maicii Domnului. În Imnul-acatist al Sfîntului Acoperămînt al Maicii Domnului se face amintirea unei minuni petrecute în această biserică pe timpul împăratului Leon Înțeleptul (886-911), cînd Sfînta Fecioară Maria s-a arătat în toată slava ei cerească Cuviosului Andrei, ca ocrotitoare și mijlocitoare a creștinilor. Din această veche biserică a rămas doar un colț din care se prelinge apa limpede a unui izvor cu apă rece. Biserica de astăzi a fost refăcută mai tîrziu. Prezintă un interes deosebit inscripția de la izvorul amintit: „Spală-ți și fărădelegile, nu numai fața".

Biserica „Izvorul Tămăduirii" este de asemenea o biserică cu o istorie foarte veche. A fost zidită de Leon I (457-504), în amintirea unei minuni la care a fost părtaș. Astfel, se spune că Leon, pe cînd încă nu era împărat, în drumul său pe lîngă o pădure, a întîlnit un orb foarte însetat, care i-a cerut apă. Milos, Leon intră în pădure, găsește apă, la indicația unei voci providențiale, și revenind îi dă orbului să bea, spălîndu-i totodată și ochii. Orbul și-a recăpătat îndată vederea, iar Leon, ajungînd împărat, a zidit această biserică închinată Sfintei Fecioare Maria, biserică sfințită în Vinerea din Săptămîna luminată. Mai tîrziu, împăratul Iustinian, vindecîndu-se el însuși cu apa de la izvorul acelei biserici după o boală grea, a zidit o alta mai mare și mai frumoasă, sfințită probabil tot în Vinerea din Săptămîna luminată.

Constantinopolul este desigur și orașul legat de viața Sfîntului Ioan Gură de Aur. Aici și-a rostit marele dascăl al Ortodoxiei, în fața poporului însetat de cuvîntul lui Hristos, predicile și omiliile sale inspirate, în care ne învață că adevărata preamărire a lui Dumnezeu nu constă numai dintr-o viață virtuoasă, ci și dintr-o cinstire spirituală a lui Hristos. Dar Constantinopolul a fost cunoscut ca orașul bisericii închinate „Sfintei Înțelepciuni" — *Hagia Sophia*. Azi, turiștii caută să vadă neapărat Biserica cea Mare, catedrala Sfînta Sophia. Este una din operele rare care au rezistat timpului și a supraviețuit în decursul secolelor pînă astăzi. Într-adevăr este cea de-a opta minune a lumii!

Ea a fost ridicată la porunca împăratului Iustinian, care, în urma renumitei dispute interne izbucnite în 532, în Hipodromul

din Constantinopol, atunci cînd vechea bazilică a lui Constantinos, fiul lui Constantin cel Mare, fusese distrusă prin incendiere, a decis, ca, pe colina orașului, să se înalțe o bazilică cum nu s-a mai văzut niciodată. Pe ruinele vechii bazilici, lucrările au început în 532. Planul și executarea lucrărilor s-au făcut sub conducerea renumiților Anthemios de Tralles și Isidor din Milet. În timp ce preoții se rugau pentru ajutorul și protecția lucrărilor, construcția continua cu coloane și numeroase blocuri de marmură de diferite nuanțe, aduse din cele patru colțuri ale imperiului : piatră de Rhodos, coloane de porfiră roșie provenind de la Roma, ornamente de aur și argint aduse din Efes, serpentine din Tessalia, marmură albă din insulele Mării Marmara, marmură verde din Salonic, marmură galbenă din Africa de Nord.

Cea mai mare biserică a lumii ortodoxe a fost ridicată într-un timp record (5 ani). Cu adevărat aceasta este o performanță, dacă ne gîndim la imensitatea construcției, la proporțiile ei. Terminată acum 1450 ani, în 537, cînd Iustinian a intrat în biserică, întîmpinat de patriarh, minunația realizării sale artistice l-a făcut pe împărat să exclame : „Slavă lui Dumnezeu ! Te-am învins, o Solomoane !“. Într-adevăr, dacă regina din Saba s-a minunat de harul lui Solomon și vizitatorul care privește această catedrală este uimit de minunația artistică, de neînchipuita ei frumusețe. Interiorul parcă semnifică bolta cerească răsfrîntă peste slava de odinioară a Imperiului Bizantin. Fusese menită să fie simbolul orașului și al imperiului, chintesența lor spirituală și temporală. Dar după ce fusese timp de 916 ani prima biserică a imperiului și timp de 477 ani moschee, a devenit muzeu din 1935.

La despărțirea de Sfînta Sophia rămîne foarte expresiv unul din mozaicuri, datînd din secolul X. Sfînta Fecioară Maria ținînd Pruncul în brațe, avînd de-a stînga pe Constantin cel Mare, care îi oferă simbolic Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu macheta zidurilor orașului, iar în dreapta pe împăratul Iustinian, care îi oferă macheta bisericii Sfînta Sophia. Adîncă năzuință și speranță creștină ! Adîncă înțelepciune !

În biserica Sfînta Sophia s-au ținut Sinoadele ecumenice V și VI, iar în partea asiatică a Constantinopolului, unde s-a aflat cîndva Calcedonul, s-a ținut cel mai numeros Sinod ecumenic — în biserica Sfînta Eufimia — al IV-lea, renumit prin celebra definiție dogmatică în legătură cu cele două firi ale Logosului întrupat, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

În apropierea bisericii Sfînta Sophia se află moscheea sultanului Ahmed (Moscheea Albastră). Este unul din cele mai cunoscute monumente ale lumii islamice, fiind vizitată de toți turiștii care vin să admire Istanbulul. Construită între 1609 și 1616 a devenit unul din locașurile de rugăciune ale musulmanilor de pretutindeni.

Delegația Bisericii noastre, condusă de Prea Fericitul Patriarh Teoctist, a mai vizitat și vechea școală din insula Halki, unde au fost ascunse, probabil, în gropnița unei mănăstiri, osemintele lui Constantin Brîncoveanul, prin grija unor cuvioși călugări ai Patriarhiei Ecumenice. De aici Doamna Marica le-a adus apoi în Țara Românească, înmormîntîndu-le în biserica „Sfîntul Gheorghe“-Nou

din București, sub o lespede fără inscripție. La institutul din Halki au învățat chiar Patriarhul ecumenic Dimitrios I, mitropoliți și episcopi ai Patriarhiei, profesori de teologie renumiți prin opera și cultura lor.

*

Vizita delegației Bisericii noastre a prilejuit relevarea bunelor și strînselor relații dintre cele două Biserici Ortodoxe Surori, legate prin împărtășirea aceleiași unități de credință, de cult și organizare canonică, prilej cu care s-a evocat numele episcopilor din Dacia care au luat parte la Sinoadele ecumenice și locale, care s-au ținut la Constantinopol, precum și ale legăturilor călugărilor sciți cu Sfîntul Ioan Gură de Aur, care a avut chiar ucenic apropiat pe unul dintre ei, Sfîntul Ioan Casian, organizatorul vieții monahale în Apus (Marsilia). De asemenea s-a mai arătat că din Sinodul Patriarhiei Ecumenice, ca o expresie a acestei legături, au făcut parte mitropoliți ai Țării Românești, ca Iachint, Hariton și Antim, ceea ce și explică participarea la sfințirea bisericii de la Curtea de Argeș, în 1517, a Patriarhului ecumenic Teolit I. Desigur, vizita sa în Țara Românească se înscrie în șirul vizitelor făcute de patriarhii ecumenici în Țările Române, dintre care amintim pe Nifon II, Pahome I, Ieremia I, Ioasaf II, Pahome II, Athanasie, Patelarie, Partenie IV, Meletie Pigas, Chiril Lucaris și alții.

Înființarea Mitropoliilor din Țara Românească și Moldova (sec. XIV) marchează această strînsă legătură a Bisericii noastre cu Patriarhia ecumenică, evidentă și cu prilejul recunoașterii autocefaliei (1885), autonomiei și ridicării Bisericii Ortodoxe Române la rang de Patriarhat, în 1925.

În timpurile noastre în 1955, la canonizarea sfinților români, sau a celor care au moaște pe teritoriul țării noastre și al căror cult a fost generalizat în întreaga Biserică Ortodoxă, au luat parte și delegați ai Patriarhiei Ecumenice, iar în 1967, le serbarea a 450 ani de la sfințirea bisericii de la Curtea de Argeș, a fost prezent și un delegat al Bisericii din Constantinopol.

Dar momentul culminant al acestor legături din ultimii ani l-a constituit vizita Patriarhului ecumenic Atenagoras I, în octombrie 1967, în țara noastră, urmată de cea a Întîistătătorului Bisericii noastre, în 1968, la Constantinopol. Aceste vizite au deschis perspective noi în relațiile celor două Biserici Ortodoxe Surori, reflectate și în discuțiile dogmatico-canonice ce au avut loc, îndeosebi în legătură cu problema ținerii Sfîntului și Marelui Sinod al Ortodoxiei, precum și cu dialogul teologic al Ortodoxiei cu Biserica Romano-Catolică.

Vom remarca, totodată, și vizita oficială la Constantinopol a

unei delegații a Bisericii noastre, din care a făcut parte și Prea Fericitul Patriarh Teoctist, pe atunci Mitropolit al Olteniei, între 8 și 15 iulie 1974, ca și cea a unei delegații conduse de fericitul întru pomenire Patriarhul Iustin, în 1979.

Actuala vizită se înscrie, de asemenea, pe linia frumoaselor tradiții de colaborare dintre cele două Biserici Ortodoxe Surori. Discuțiile care au avut loc s-au purtat sub semnul acestei legături, aureolată de unitatea de credință și închinare. În cadrul lor s-a evaluat că problemele ecumenice actuale impun Ortodoxiei înmănuncherea tuturor posibilităților ei pentru a oferi lumii creștine de astăzi întregul său tezaur de credință și de cult, precum și specifica sa contribuție la statornicirea păcii, armoniei și bunăvoirii între toți oamenii. În acest sens trebuie întărită unitatea tuturor Bisericilor care fac parte din Ortodoxie pentru ca unitatea ecumenică dintotdeauna a Ortodoxiei să poate arăta lumii care este „Voia lui Dumnezeu cea bună și plăcută și desăvîrșită“ (Romani 12, 2), unitate care poate contribui mai mult ca oricînd la împlinirea mărețului deziderat creștin — poruncă și testament ale Mîntuitorului nostru Iisus Hristos: „ca toți să fie una“ (Ioan 17, 21).

La invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române Sanctitatea Sa Dimitrios I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului, va efectua o vizită Bisericii noastre, în septembrie a. c.

Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române făcută Patriarhiei Ecumenice a contribuit, firește, la întărirea și afirmarea legăturilor de veacuri dintre cele două Biserici Ortodoxe Surori, a unității lor de credință, cît și la promovarea bunelor relații dintre statele român și turc, la statornicirea păcii și bunei înțelegeri între oameni și popoare.

† *EFTIMIE*
EPISCOPUL ROMANULUI ȘI HUȘILOR

Studii

SFINȚII PAHOMIE, VASILE CEL MARE ȘI IOAN CASIAN

Se împlinesc 1701 de ani de la nașterea Sfîntului Pahomie (286-1986), primul organizator al monahismului chinovit, adică în viață de obște. Cu cîțiva ani în urmă s-au sărbătorit 1600 de ani de la trecerea către Domnul a Sfîntului Vasile cel Mare (379-1979), cel care reorganizează monahismul chinovit și-l temeluiește pe pilonii de diamant ai Sfintei Evanghelii și învățăturii Sfinților Apostoli, dîndu-i astfel universalismul în timp și spațiu de care se bucura Sfînta Scriptură. Și tot acum sînt 1602 ani de cînd Sfîntul Ioan Casian și prietenul său Gherontie părăsesc mănăstirea de metanie din Betleem (385-1985) și merg de vizitează chinoviile din Egiptul acelor vremuri și pe călugării pustnici-chilioți, rămînînd printre ei timp de 14 ani și trăind viața acelora.

Mănăstirile noastre sînt în majoritatea lor chinovii, iar o parte din mănăstirile de călugărițe, chiar dacă nu sînt întru totul chinovii, ele totuși sînt chinovii sub aspect duhovnicesc, iar ca locuințe, sînt grupate pe case ca și la Sfîntul Pahomie, fiecare casă avînd o bătrînă drept stareță a casei.

Și cum rînduiala vieții din mănăstiri este într-o anumită măsură și cea a Sfîntului Pahomie, dar în măsura cea mai mare este a Sfîntului Vasile cel Mare, iar Sfîntul Casian este din Sciția Minor (Dobrogea de astăzi), și pe aceste plaiuri și-a făcut educația și a gustat frumusețile vieții monahicești, se cuvine a arăta în scurt valoarea acestor sfinți pentru ecumenismul creștin din vremea noastră precum și influența lor asupra monahismului creștin de după ei.

1. Ecumenismul Sfinților Vasile cel Mare, Pahomie și Ioan Casian

Învățăturile acestor trei mari Sfinți Părinți constituie temeliile esențiale ale trăirii creștine în faza ei de început. Mai mult decît orice este evidentă la ei unitatea în diversitate.

Sfîntul Pahomie își alcătuiește obștiile sale cu mulți dintre pustnicii Sfîntului Antonie cel Mare și modelează viața pustnicească în viața de obște, păstrîndu-i totuși aroma inițială. Însuși marele patriarh al pustnicilor, Sfîntul Antonie, elogiază viața de obște inițiată de Sfîntul Pahomie, regretînd că nu a avut și el prilejul să trăiască într-o astfel de viață [1].

Sfîntul Vasile cel Mare, ca o albină înțeleaptă, alege ceea ce este esențial și permanent valabil din centrele monahale vizitate și le adaptează condițiilor din patria sa și din acea vreme, punînd temelii și mai trainice monahismului chinovit și încadrîndu-l în ritmul Bisericii sobornicești. Nu a disprețuit trecutul și pe înaintași.

---

1. Schwiwtz St. Dr., *Monahismul răsăritean*, vol. I, Mainz, 1904, *trad. rom.* (dactil.) de Grecu M. Romul, București, 1936, p. 301-302; cf. H. Leclerc, art. *Cénobitisme*, în Dictionn. d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie (DAL), tom. II, part. 2, col. 3091-3097.

Și-a recrutat ucenici chiar dintre cei ai rigoristului Eustațiu de Sebasta [2], dar a trebuit „să așeze toate din nou“ [3]. În Noul Testament el găsește mai bine de 1500 de texte pentru susținerea vieții ascetice pe care le clasează în rînduielile morale și în cele ascetice scrise de el [4]. Precizez că rînduielile monahale ale Sfîntului Vasile cel Mare nu sînt reguli propriu-zise ca cele ale Sfîntului Pahomie, ci sînt îndrumări moral-duhovnicești sprijinite cu esențiale citate din Sfînta Scriptură, toate rînduielile avînd un caracter general.

Sfîntul Casian culege toată mireasma vieții spirituale din Palestina, Egipt, părțile Constantinopolului cu Asia Mică, adaptînd monahismul stilului de viață și climei din Apus, din sudul Galiei, fără a sacrifica esențialul [5].

Așadar concepția ascetico-monahală a acestor trei mari sfinți cuprinde întreaga arie a vieții creștine primare și a vieții monahale din Egipt, Palestina, Siria, Mesopotamia, Asia Mică, Constantinopol și sudul Galiei. De aceea „nimic nu este orientat așa de ecumenic ca monahismul care nu cunoaște hotare etnice“. Monahismul este păstrătorul în cea mai mare măsură a trăsăturilor vieții duhovnicești din epoca de aur a Bisericii creștine și de unitate a creștinilor. „Mănăstirile au fost de la început și continuă să fie și astăzi importante vetre și prețioși factori ecumenici“ [6].

Elogiind personalitatea Sfîntului Vasile cel Mare, la 1600 de ani de la trecerea sa către Domnul, vrednicul de pomenire Patriarhul Iustin Moisescu al Bisericii Ortodoxe Române spunea că acest sfînt „a fost mare în rîvna pentru trăirea sa monahală..., ca tată al orfanilor și ocrotitor al văduvelor, bogăție pentru săraci..., învățătură pentru tineri, călugărilor dreptar al faptei bune... Nu numai Vasiliada, Liturghia, apărarea dreptei credințe și rînduielile vieții monahale îl țin aproape de sufletele noastre (ale românilor), dar și legăturile pe care le-a avut cu conducerea civilă și probabil și cu ierarhia bisericească din ținutul nostru“ [7]. Apreciind rolul Sfîntului Vasile cel Mare, unul dintre cei mai competenți ecumeniști, Dr. Lukas Vischer, zice că acest sfînt are o „extraordinară semnificație pentru istoria sec. IV“ și exercită „o enormă influență pentru epoca următoare“ [8]. Părintele I. Hausherr arată rolul acestui sfînt pentru unitatea creștinilor [9], iar Pr. prof. Ioan G. Coman pune în evidență ecumenismul

---

2. Pargoire J., art. *Basile*, în DAL, II, 1, col. 502.

3. *Vechile Rînduieli ale vieții monahale* (VRM)..., Moscova, 1892, trad. românească de prof. C. Tomescu, editura Mănăstirii Dobrușa, 1929, p. 238.

4. J. Gribomont, *Le monachisme au IV-e siècle en Asie Mineur* — de Gangres au Messalianisme, în Studia Patristica, vol. II, 1957, Akademie Verlag-Berlin, p. 407.

5. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Contribuția scriitorilor patristici din Scitia Minor...* în Ortodoxia XX (1968), nr. 1, p. 3-24.

6. Idem, *Scriitori bisericești din epoca străromână* p. 89-90.

7. *Cuvînt înainte* la Volumul omagial: *Sfîntul Vasile cel Mare*, închinare la 1600 de ani de la săvîrșirea sa, București, 1986, p. 5-6.

8. Irenikon, LII (1979), nr. 4, p. 450, *Cu prilejul aniversării a 1600 de ani de la moartea sfîntului Vasile.*

9. *Études de spiritualité orientale*, în Orientalia Christiana Analecta nr. 183, 1969, p. 315-332.

acestui sfînt, vizibil mai ales în scrisorile sale irenice adresate multor Biserici, inclusiv celei din Sciția Minor (Dobrogea) [10].

O importanță aproape tot așa de mare se acordă și Sfîntului Pahomie, care este primul întemeietor al monahismului de obște. „Văzut în profunzime, monahismul de obște este o formă de energie spirituală... După 16 secole de existență, se poate măsura imensa valoare a organizării în viața de obște și se poate recunoaște puterea geniului creator al organizatorului său, Sfîntul Pahomie“.[11]. Citînd texte din mai mulți cercetători ai vieții Sfîntului Pahomie, I. Rezác din care am citat mai sus, conchide că acest părinte este primul și cel mai mare părinte al monahismului [12]. Desigur dacă ne gîndim la monahismul apusean pe care îl are în vedere acest autor, monahism strîns în chingile regulilor, acest autor are dreptate.

Un alt cercetător, P. Christophe, scoate în evidență rolul ecumenic al Sfîntului Casian afirmînd sigur că acest sfînt a asimilat în Occident tradiția orientală. „Supus pe rînd la patru patriarhi ai epocii, celui de Antiohia ca monah la Betleem, celui de Alexandria în timpul șederii sale în Egipt, celui de Constantinopol unde Sfîntul Ioan Gură de Aur îl hirotonește diacon și, în sfîrșit, celui din Roma, unde patriarhul din Occident, Papa Inocențiu I, îl ridică la treapta de preot, el (Casian) poate fi considerat fără exagerare ca precursor al ecumenismului și patronul Unității creștinilor“ [13]. Prin această „trecere activă prin foarte importante centre creștine culturale și politice, Casian a semănat el însuși sau își însușește termeni ecumenici variați și bogați. Contactul cu atîtea regiuni și personalități de prim rang l-au pregătit și l-au determinat să dea ce avea mai bun în spiritul și în credința sa ecumenismului general creștin“ [14]. La regiunile creștine indicate mai sus trebuie adăugată și Sciția Minor (Dobrogea), unde Sfîntul Casian a primit primele învățături creștine și monahale al căror balsam a înmiresmat sufletul său pentru toată viața.

2. Influența principiilor ascetice ale acestor sfinți asupra monahismului posterior

a. *Sfîntul Pahomie*

Fundamentată pe principiile unității spirituale creștine, concretizată în prima comunitate creștină din Ierusalim, crescută și consolidată în obștea duhovnicească a coloniilor de pustnici îndrumați de Sfîntul Antonie cel Mare [15], obștea Sfîntului Pahomie, desăvîrșită și prin comunitate de bunuri materiale, a influențat puternic monahismul din acea vreme. Puternică impresie a produs și asupra Sfîntului Vasile acest stil de viață, chiar dacă a trebuit

---

10. *Scriitori bisericești...*, p. 87.
11. I. Rezác, *De forma unionis monasteriorum S. Pachomii*, în Orientalia Christiana Periodica, nr. 23, 1957, fasc. I-II, p. 382.
12. *Ibidem*, p. 382-384.
13. *Cassien et Césaire, predicateurs de la morale monastique*, Ducu-lot-Lethielleux Paris, 1969, p. 13.
14. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Scriitori bisericești...*, p. 67.
15. Montalambert, *Les moines d'Occident...*, tom. I, Paris-Lyon, 1878, p. 62.

să-l supună unui proces de transformare spre a-i da o existență permanent viabilă.

Sub sfinții Teodor și Orsisie, ucenicii Sfîntului Pahomie, monahismul chinovit pahomian a continuat să predomine întreaga structură a mănăstirilor din Egipt din acele vremuri, deși nu cu aceeași intensitate. Declinul pînă aproape la dispariție s-a produs mult mai tîrziu.

Doi mari reorganizatori ai vieții chinovite pahomiene din Egipt, ava Pgol și nepotul său Senute din Atripe († 452), au reînviorat acest monahism, prelungindu-i existența. Scrisorile și rînduielile avei Senute aveau la bază rînduielile Sfîntului Pahomie, dezvoltate și completate [16], toate înmănunchind „spiritul celor bătrîni (înaintașilor)", cum declară însuși Senute [17]. Și pentru Senute obștea monahală era „împărăția cerului" aici pe pămînt, esența ei fiind trăirea integrală în „neîntinarea trupului" (feciorie), „ascultare", „sărăcie", gîndire la Domnul [18], cercetarea Scripturilor [19], rugăciune [20], munca de obște ca întruchipare a ascultării [21] și posesia în comun a bunurilor materiale [22].

Învățătura monahală a Sfîntului Varsanufie († 540) [23], își are rădăcinile adînc înfipte nu numai în viețile de sfinți, existente în acea vreme, ci „mai ales în acea a Sfîntului Pahomie" [24].

Viețile și rînduielile Sfîntului Pahomie s-au răspîndit în Etiopia încă de la sfîrșitul secolului V, fiind traduse din grecește [25]. Aceste reguli au constituit normă și model pentru regulile date de întemeietorii mănăstirilor etiopiene, făcîndu-se mențiune despre Abba Filipos (sec. XIV-XV) că „... a dat... ucenicilor săi o regulă monahală precisă, avînd ca model admirabilele instituții ale Sfîntului Pahomie" [26].

În mare măsură și Sfîntul Casian este influențat de obștiile pahomiene, atunci cînd organizează mănăstirile sale din sudul Galiei și le dă o rînduială. Pentru acest sfînt, obștiile din Tabene sînt socotite „cele mai austere din toate" [27], motiv pentru care le dă ca

---

16. H. Leclerq, art. *Cénobitisme*, col. 3105.
17. Leipoldt, *Schenute von Atripe*, Leipzig, 1903, în „Textes und Untersuchungen, XXV, NF. X, 1, p. 99.
18. *Ibidem*, p. 109-110.
19. *Ibidem*, p. 48 nota 2.
20. *Ibidem*, p. 130.
21. *Ibidem*, p. 136.
22. *Ibidem*, p. 107, 108, nota 1.
23. Egiptean la origine, trăitor într-o mănăstire din Gaza, stareț al avvei Dorotei, cf. Cayré, *Patrologie...*, tom. II, Paris, Tournai, Rome, p. 108.
24. I. Hausherr, *Barsanuohe (Saint)*, în Dictionn, de Spiritualité Ascétique et Mystique, tom. I, Paris 1937, col. 1261.
25. Bern M. Weischer, *Historical and Philological problems...*, în „Journal of Ethiopian Studies", vol. IX, nr. 1, Instituto of Ethiopian Studies, January, 1971, p. 85, citat de pr. N. V. Dură, *Organizația Bisericii Etiopiene și bazele ei canonice*, teză de doctorat în teologie, 1978, p. 395 (dactilografiată).
26. Jean Doresse, *L'Empire du Prêtre Jean...*, vol. II, Paris, 1957, p. 115, la același, loc. cit.
27. *De institutis coenobiorum...*, în „Corpus Scriptorum Eclesiasticorum Latinorum" XVII, partea I, ex recensione Michailis Petschenig, Praga-Viena-Lipsca, 1888, IX, 30, 2, p. 69; cf. H. Delhougue, *Autorité et participation chez les Pères du cénobitisme*, în Revue d'Ascetique et Mystique (RAM) 45, (1969), nr. 180, p. 374.

pildă de supunere absolută în scopul de a pune bazele unei discipline solide la călugării din sudul Galiei [28].

Structura chinoviilor pahomiene și modul lor de organizare au exercitat o influență mare asupra monahismului posterior, îndeosebi asupra cenobitismului medieval [29]. Ignațiu de Loyola cunoaște regula Sfîntului Pahomie prin intermediul scrierilor Fericitului Ieronim [30].

Marile chinovii din Orientul creștin (Athos și Rusia), deși vasiliene în concepție, au fost totuși influențate de obștiile pahomiene sub raport organizatoric. De aceea alături de rînduielile Sfîntului Vasile cel Mare și Ioan Casian, se traduc în rusește și rînduielile Sfîntului Pahomie, trecute apoi și în limba românească [31].

Se poate afirma că influența pahomiană s-a manifestat și în țara noastră într-o anumită măsură o dată cu apariția mănăstirilor constituite din case izolate, grupate în jurul bisericii [32].

b. *Sfîntul Ioan Casian*

Lucrările Sfîntului Ioan Casian: *Instituțiile* (rînduiala vieții de obște și despre cele opt patimi) și *Convorbirile* (discuțiile sale cu cei mai îmbunătățiți avi ai Egiptului) au exercitat o mare influență asupra monahismului apusean.

A doua serie din convorbirile sale este adresată starețului Honorat, întemeietorul mănăstirii din Lerin, adevărată pepinieră de episcopi [33], care a adoptat ca bază a spiritualității sale scrierile Sfîntului Casian și care a devenit o vatră de sfințenie cu mari personalități bisericești [34]. Episcopii ieșiți din această mănăstire au trăit viață de obște cu personalul monahal de la episcopiile unde au păstorit [35]. O mare înrîurire a exercitat Sfîntul Casian asupra Sfîntului Cezar de Arelate († 452), în ale cărui opere morale și monahale este evidentă această influență [36].

În organizarea mănăstirilor sale din Spania, Sfîntul Isidor de Sevila († 636) urmează într-o anumită măsură pe Sfîntul Casian, a cărui rînduială o adaptează condițiilor țării sale [37].

---

28. Citat de același, loc. cit.

29. J. Leroy, *Le Cénobitisme chez Cassien*, în RAM, 43, 1962, nr. 170, p. 158.

30. Hugo Rahner, *Ignatius und die aszetiche Tradition der Kirchenväter*, în „Zeitschrift für Aszese und Mystik", 17, (1942), 2 Heft, p. 69.

31. Traduse de episcopul Teofan și în care sînt publicate pe 200 pagini *Viața Sfîntului Pahomie, Rînduielile sfîntului și ale ucenicilor săi, Teodor și Orsisie.*

32. La Sfîntul Pahomie exista organizarea pe case, cu cîte un ava (stareț) peste 10 viețuitori, toți depinzînd de starețul general. Au existat și la noi astfel de grupări pe case, cu un ava pe fiecare casă. Acest mod este mai evident astăzi în mănăstirile de călugărițe cu viață chinovită numai sub raport duhovnicesc, dar idioritmice sub raport gospodăresc, bătrînei dintr-o casă fiindu-i subordonate mai multe ucenice, dar bătrînele toate, starețe de chilii, fiind subordonate starețeî mănăstirii.

33. P. Christophe, *Cassiem et Césaire...*, p. 48.

34. *Ibidem*, p. 42: Ilarie, Lup, Eucheriu, Salvian, Vincențiu, Maxim, Cezar de Arelate și alții.

35. *Ibidem*, p. 49.

36. *Ibidem*, p. 75.

37. Paul Dom Séjourné, *Le dernier père de l'Eglise, Saint Isidor de Seville...*, Paris, Gabriel Beauchesne éditeur, 1929, p. 84-85.

Convorbirea a III-a a Sfîntului Casian privind dreapta socoteală (discretio) este amintită și tratată într-o anumită măsură și de Sfîntul Ioan Scăraru în treapta XXXVI-a, acesta putînd citi scrierile aceluia, îndeosebi așezămîntul cenobiților și despre cele opt păcate, precum și Convorbirea I și II, dintr-o traducere în grecește care circula încă din secolul V [38]. O versiune a acestei traduceri o menționează și o elogiază mult și Fotie (secolul IX) [39].

Sfîntul Benedict de Nursia († 549), în redactarea rînduielii sale, folosește pe Sfîntul Casian, recomandînd citirea scrierilor acestuia, deși nu-i consideră toate principiile valabile pentru viața de obște [40]. Totuși fără apariția Așezămintelor monahale ale Sfîntului Casian nu poate fi concepută orientarea monahismului apusean prin Sfîntul Benedict și alți începători de mănăstiri din Apus [41].

Prin faptul că *Regula Magistri*, lucrare de bază pentru monahismul apusean din acele vremuri, insistă asupra doctrinei trinitare, înseamnă că autorul acestor rînduieli s-a folosit de scrierile Sfîntului Casian a căror lectură îi era familiară [42].

Sfîntul Euheriu rezumă pe Sfîntul Casian, iar Casiodor îl recomandă spunînd că „este așa de psiholog și descrie așa de bine mișcările sufletului, încît aproape forțează pe cititor să-și zărească defectele și să le evite“ [43].

Ignațiu de Loyola folosește *Instituțiile* și *Convorbirile* Sfîntului Casian [44].

Marele teolog al Bisericii apusene, Toma d'Aquino, citea în fiecare seară din opera Sfîntului Casian [45].

Referindu-se la contribuția Sfîntului Casian pentru Occident, cel mai bun cunoscător al operei acestuia spune: „Ceea ce a fost Sfîntul Vasile pentru Răsărit, a fost Sfîntul Ioan Casian pentru Apus“, prin cele două mănăstiri ale sale din Marsilia și prin scrierile sale monahale, „creînd conștiința unității creștine a Europei“, unitate grav atinsă de invaziile barbare [46].

---

38. Hausherr, în lucrarea sa *La théologie du monachisme chez Jean Climaque*, p. 361-386, spune că Sf. Ioan Scărarul aduce elogii sfîntului Casian pentru filosofia din tratatul despre dreapta socoteală, cit. în lucrarea *Etudes...*, p. 369; cf. Umberto Morica, *Storia della Letteratura latina cristiana*, 3, partea I, Società Editure Internationale, Torino, Milano, Roma, 1932, p. 811, la Pr. prof. I. G. Coman, *Scriitori bisericești...*, p. 338; pentru Sf. Ioan Scărarul, Sf. Casian era „marele Casian“, citit de călugării din Sinai; cf. *Scara* 4, PG 88, col. 717, citat de M. O. Galliard, art. *Cassien*, în Dictionn. de Spiritualité, tom. VII-VIII, Paris, 1937-1938, col, 269.

39. Bibliotheca 197, PG 103, col. 661 BCD — 664 A; cf. Pr. D. Stăniloae, *Filocalia românească*, I, p. 95, unde se face mențiunea că traducerea grecească circula sub numele Sf. Atanasie cel Mare (PG 28, col. 849-905).

40. J. Leroy, *Les Préfaces des écrits monastiques de Jean Cassian*, în RAM, tom. 42, 1966, nr. 166, p. 157,

41. Pr. prof. I. G. Coman, *Scriitori bisericești...*, p. 230.

42. J. Perez de Urbel, *La règle du Maître*, în Revue d'Histoire Ecclésiastique (RHE), t. XXXIV, nr. 4, 1938, p. 715 și 726: se numește *Regula Magistri* din pricina cuvintelor care se repetă la începutul fiecărui capitol: Interogatio discipuli...“, „Respondet Dominus per magistrum“, p. 707.

43. PL 70, col. 1144, la M. Viller, *La Spiritualité des premiers siècles chrétiens*, Libr. Bloud et Gay, 1930, Paris, p. 109-110.

44. H. Rahner, *art. cit.*, p. 64, 76, 69 și 71.

45. F. Cayré, *op. cit.*, p. 535.

46. *Scriitori bisericești...*, p. 89.

Se pare că Sfîntul Casian vine din Egipt la Constantinopol cu intenția de a se reîntoarce în patria sa și a reorganiza monahismul de acolo. Ucenicia sa pe lîngă Sfîntul Ioan Gură de Aur, și strădania sa de a-l salva pe acesta l-a mînat în Apus, la papă, abandonînd astfel dorul lui inițial. Sîntem însă îndreptățiți să credem că nu și-a uitat patria și că va fi trimis și în Sciția Minor un exemplar în limba latină din scrierile sale. Așadar „operele Sfîntului Casian au circulat în limba latină, în Dobrogea“ [47].

La începutul secolului trecut, chiar și mai înainte în manuscris, dar mai ales în secolul nostru, o parte din scrierile Sfîntului Casian au văzut lumina tiparului românesc, deși unele din ele nu sînt decît rezumate [48], ceea ce, firește, nu ne comunică cu toată limpezimea doctrina ascetică a acestui mare sfînt.

c. *Sfîntul Vasile cel Mare*

Este de presupus că influența curentului vasilian s-a exercitat asupra Sfîntului Casian din anii copilăriei, cînd a ucenicit la una din mănăstirile din Sciția Minor, care erau sub influența acestui curent. Dar cea mai puternică influență a primit-o în timpul celor cinci ani de ședere la Constantinopol (399-404), cînd a luat cunoștință de operele în original ale Sfîntului Vasile și cînd va fi vizitat Capadocia, unde a văzut la fața locului rînduiala vasiliană [49]. Mai mult, el spune limpede că „bărbați nobili și prea străluciți prin viața, cuvîntul și știința lor, anume Sfîntul Vasile și Ieronim, au scris multe cărți în legătură cu viața monahală...“, primul răspunzînd cu elocință și cu îmbelșugate temeiuri scripturistice la întrebările puse de ucenici [50].

Sfîntul Benedict de Nursia a cunoscut opera ascetică a Sfîntului Vasile prin traducerea lui Rufin [51] și desigur și prin traducerile Fericitului Ieronim. Așa de puternică este înrîurirea vasiliană,

---

47. *Ibidem*, p. 231.

48. *Două cuvinte oarecare ale Sf. Casian Rîmleanu*, București 1825 (se tratează despre cele opt gînduri ale răutății și despre dreapta socoteală); în VMR este tradusă *Rînduiala vieții de obște*, respectiv primele 4 cap. din *Institutiones...*, în Filocalia rom. sînt traduse *Despre cele opt gînduri ale răutății și despre darul deosebirii;* traducerea este după Filocalia greacă (Atena, ediția din 1893) de către Pr. prof. D. Stăniloae. Dar Filocalia greacă este o prescurtare (un rezumat foarte condensat al operei originale a Sf. Casian. În Filocalia rom. sînt 25 de pagini, ori în Patrologia Latină 49 sînt 140 coloane.

49. *Cartea* I, 17 unde se menționează că citirea la mănăstiri în timpul mesei este obicei luat de la mănăstirile vasiliene din Capadocia; de asemenea în *Cartea* I, 19, se dau ca model de distribuire a ascultărilor mănăstirile din Capadocia și alte ținuturi din Orient, ceea ce presupune sigur că le-a vizitat; cf. VRM, p. 640-641.

50. *Instit.* pref. 5, în colecția *Sources Chretiennes* (*SCh*), vol. 109, p. 26-27: „...quod semper hac re viri nobilis et sermone scientiaque preclari multa iam opuscula desudarunt, sanctum Basilium et Hieronimum dico...“; Cf. nota 2, p. cit., J. Gribomont, *Histoire du texte des ascetiques de S. Basile*, socotește că Sf. Casian a cunoscut numai Regula Monachorum sau Asceticul Mic (Regulele Mici) în traducerea lui Rufin (PL 103, col. 487-554). Este însă de presupus mai mult ca sigur că a cunoscut toate rînduielile Sf. Vasile direct din textul grecesc, căci știa bine grecește poate și din școală, dar mai ales din timpul celor 5 ani de ședere la Constantinopol lîngă Sf. Ioan Gură de Aur.

51. D. D. Amand, *Le Monachisme de Saint Basile de Césarée*, în Rev. Liturg. et Monast. nr. 2, 1936, p. 91.

încît Sfîntul Vasile este „singurul la care se referă ca la un părinte, numind-o Regula Sfîntului părintelui nostru Vasile“ [52]. Comparată cu „Admonition“ a Sfîntului Vasile, rînduiala Sfîntului Benedict ne obligă să cunoaștem dependența acestuia de acela [53]. Se pare totuși că principala sursă a Sfîntului Benedict a fost *Regula Magistri,* care este anterioară regulei benedictine și poate că la ea se referă în prologul regulei sale [54]. Așezîndu-se în paralelă textele Ioan 6, 30 și Galateni 5, 17, privind împlinirea voinții dumnezeiești, comentate de Sfîntul Ciprian și Sfîntul Benedict, s-a tras concluzia că acesta a fost influențat și aici tot de Sfîntul Vasile [55]. Avem toate temeiurile să ne însușim concluzia autorului editorialului de aniversare a Sfîntului Vasile care scrie : „Dacă Europa este pusă sub patronajul Sfîntului Benedict, se datorește, mi se pare, Sfîntului Vasile“, la care „Benedict trimite ca la o instanță ultimă pe cei care aspiră la desăvîrșire în viața monahală“ [56]. Sfîntul Benedict împrumută evident multe și de la Sfîntul Pahomie [57].

Urmele concepției vasiliene se găsesc și în lucrările Fericitului Augustin în ceea ce privește temeiurile vieții de obște și argumentele cu care acesta combate călugării din acea vreme care nu voiau să lucreze cu brațele sub pretextul rugăciunii neîncetate [58].

Rînduielile Sfîntului Vasile sînt menționate și de Sfîntul Grigore de Tours († 594), de Benedict de Anina (sec. IX) [59] și de Ignațiu de Loyola [60].

Dacă asupra Apusului concepția ascetică vasiliană și-a pus indirect amprenta prin reorganizatorii monahismului de acolo, în Răsărit „influența Sfîntului Vasile, amestecată cu alte curente (mai puțin viguroase n. n.), s-a exercitat pînă departe prin rînduielile sale, ceea ce este de ajuns spre a justifica numele de „vasilieni“,

---

52. *Irenikon*, tom. cit., p. 449.

53. Eugène Mannig, *L'Admonitio S. Basilii ad Filium Spiritualem et Règle de S. Benoit*, în RAM 42, 1966, nr. 168, p. 479. În limba română lucrarea *Admonitio* este tradusă și publicată în „Mitropolia Olteniei“, XXXI (1979), nr. 1-3, p. 58-69.

54. M. Alamo, *La Règle de S. Benoit, éclairée par la source, la Règle du Maître*, în RHE, tom. XXXIV, nr. 4, 1938, p. 741-742 și 755; „În prolog“ se spune: „Obsculta, o fili, praecepta magistri...“, sau în cap. 3: „In omnibus igitur omnes magistram sequantur Regulam.,.“.

55. A. de Vogüe, *La doctrine du Maître sur l'obéissance,* în Rev. d'hist. de la Spiritualité, tom. 50, 1974, nr. 198, p. 116, 122.

56. *Irenikon*, t. LII..., p. 449.

57. M.-J. Rouët de Journel, *Monachisme et monastères russes*, Payot, Paris, 1952, p. 9.

58. A. de Vogüe, *Les deux fonctions de la méditation dans les Règles monastiques anciennes,* în Rew. d'Hist. de la Spirit., tom. 51, 1975, 1-2, p. 5 și 6 : se face o paralelă între lucrarea Fer. Augustin, *Praecep.* I, 2-3 și *Rînduiala Mare* 3 a Sf. Vasile, analizîndu-se modul cum interpretează fiecare Psalmul 67, 7 și 132, 1, precum și Faptele Apostolilor 4, 32-35, privind obștea din Ierusalim. Se ajunge la concluzia că amîndoi aduc aceleași argumente pentru susținerea vieții de obște. Tot astfel și pentru combaterea unor monahi din vremea lor care motivau că ei nu trebuie să lucreze, ci să se roage continuu, amîndoi acești sfinți folosind aceleași argumente. Cf. analiza lucrării Fer. Augustin, *De opere Monahorum*, în Studii Teologice, V (1953), nr. 7-8, p. 502-509, precum și *Rînduiala Mică*, 306.

59. M. Viller, *op. cit.,* p. 70.

60. H. Rahner, *op. cit.,* p. 69.

cum sînt numiți călugării ortodocși [61]. În comparație cu monahismul apusean, cel răsăritean n-a evoluat propriu-zis, ci a rămas la modelul pe care i l-a dat Sfîntul Vasile [62], Orientul spunîndu-și ultimul cuvînt cu acest mare părinte [63].

Reforma adusă de Sfîntul Vasile monahismului a venit tocmai în momentul de criză, cînd tendința sectară pustnicească a lui Eustațiu de Sebasta tindea să facă din monahism o instituție sectară cu un excesiv rigorism moral. Sfîntul Vasile „realizează integrarea în Biserică a instituției monahale, ceea ce contemporanul său, Pseudo-Macrie, reformatorul vieții sihăstrești la acea dată nu a reușit să facă [64].

Viața de obște și sub aspectul material, așa cum a conceput-o și practicat-o Sfîntul Vasile, este reglementată și de Sinodul VI (681), care statornicește că monahii nu au nimic al lor, ci toate sînt de obște [65]. Pentru Sfîntul Ioan Scăraru, „viața de obște este cerul pămîntesc“ [66]. Concepția vasiliană monahală cu privire la bunurile materiale este însușită și de Zenon, călugăr în Siria, de obîrșie capadocian, care înainte de moarte rînduiește ca econom al bunurilor sale pe episcopul locului, ceea ce face pe Teodoret de Cir să spună că în acest gest este influența marelui episcop de Cezareea [67].

Cu privire la ascultare, Sfîntul Vasile influențează pe Sfîntul Varsanufie [68]. De asemenea Sfîntul Dorotei, definind virtutea, citează pe Sfîntul Vasile : „Este drept cu inima cel care nu are gîndul înclinat nici spre exces, nici spre lipsă, ci merge pe drumul de mijloc al virtuții“ [69]. Referindu-se la dubla îndeletnicire a călugărilor, „de a studia Sfintele Scripturi și a se ocupa și cu lucrul mîinilor potrivit fiecăruia“, Sfîntul Sava reglementează în vremea sa o concepție vasiliană [70].

Se susține și este evident că reforma monahală întreprinsă de Sfîntul Teodor Studitul precum și înfăptuirile acestuia își au izvorul în învățăturile Sfîntului Vasile cel Mare [71]. Nu se poate spune că Sfîntul Teodor citează pe Sfîntul Vasile aproape la fiecare

---

61. Cf. P. de Meeste, *Voyage de deux Bénédictines aux Monastères du Mont-Athos*, p. 147, la J. O. Galliard. art. *Cénobitisme*, p. 407.

62. Cf. Ph. Meyer, *Die Haupturkunde für die Geschichte der Athosklöster*, p. 10, la același, p. 406.

63. La același, p. 407.

64. André de Halleux (recenzie a lucrării lui H. Dörries, *Die Thëologie des Makarios/Symeon...*, Goettingen, Vandenhoeck et Ruprecht, 1978, nr. 4, p. 477, în RHE, LXXVI, nr. 1, p. 93.

65. *Pidalionul* editat de arhim. Zosima Tîrîlă și Ic. stavr. Haralambie Popescu, București, 1933, p. 245-246.

66. *Scara* 4, PG 88, col. 713 B.

67. A de Vogüe (recenzie la lucrarea lui Theodoret de Cyr, *Histoire des moines de Syrie*), în RHE, LXXV, nr. 2, p. 364.

68. I. Hausherr, art. *Barsanuphe*, col. 1261.

69. *Didascalia* X, 3, PG 88, col. 1725 D.

70. Albert Dufourcq, *Histoire ancienne de l'Eglise, tom. IV — ... du III-e — XI-e siècle*, Paris, 1910, p. 315.

71. E. Marin, *De studio coenobio constantinopoletano*, Paris, 1897, p. 67-68 și J. Leroy, *La réforme studite — Il monacheismo orientale*, în Orientalia Christiana Analecta (OChA), 153, Roma, 1958, p. 181-214, citat de J. Leroy, *L'Influence de Saint Basile sur la réforme studite d'après les cathéchèse*, în Irenikon, nr. 4, tom. 52, 1979, p. 491.

pagină în operele sale, cum au susținut unii [72], dar totuși în ansamblul operelor acestui sfînt se găsește de 78 de ori menționat Sfîntul Vasile [73], redînd scopul vieții monahale prin termeni vasilieni și cerînd și Sfîntul Teodor observarea poruncilor în vederea mîntuirii [74]. Dar nu numai Sfîntul Vasile a fost sursa Sfîntului Teodor, ci și părinții din Egipt, în fond toți avînd aceeași concepție, adică păzirea poruncilor și trăirea integrală a Evangheliei [75]. Evident că în organizarea pe unități monahale mari și în tratarea cu amănuntul a principiilor de disciplină, Sfîntul Teodor este influențat de Sfîntul Pahomie. Cu privire la cele șapte Laude însă el a urmat rînduiala vasiliană. Rînduiala Sfinților Părinți de care el vorbește în legătură cu rugăciunea este o aluzie la rînduiala vasiliană [76]. Sfîntul Teodor ia unele principii și din Sfîntul Dorotei întrucît găsește doctrina acestuia în deplin acord cu a Sfîntului Vasile [77]. De altminteri mănăstirile din regiunea Constantinopolului urmau fiecare rînduielile lor proprii, rareori scrise, inspirate însă fiecare din îndrumările date odinioară de Sfîntul Vasile, rînduieli care erau aproape pretutindeni aceleași, singurul stil de viață acceptat fiind acela de obște [78]. Indisolubil legată de viața de obște era la aceste mănăstiri bizantine sărăcia de bunăvoie, reglementată amănunțit de Sfîntul Vasile [79]. Este întru totul sigur că întregul ascetism de la Bizanț are la bază „doctrina și rînduielile Sfîntului Vasile cel Mare“ [80].

Sfîntul Simeon Noul Teolog (†1022) folosește pe Sfîntul Vasile și-i rezumă învățătura într-un capitol special privind autoritatea părintelui duhovnicesc, respectiv a starețului [81].

Canonistul bizantin din secolul XII, Balsamon, a spus despre Sfîntul Vasile că este „cel mai mare dintre Sfinții Părinți, slava locuitorilor Cezareei, stăpînul universului în discursurile lui de Dumnezeu insuflate, prin care învață viața ascetică“ [82].

---

72. Fr. M. Guetté, *Une récension stoudit des Règles basiliennes ?*, în Melanges Bénédictins, St. Wandrile, 1947, p. 65, la același, p. cit.

73. J. Leroy, *L'influence de S. Basile...*, p. 495.

74. *Ibidem*, p. 500, 501 și 504 : „Nădăjduiesc că noi vom păzi poruncile ca să nu fim condamnați și îndepărtați de Dumnezeu din cauza neîndeplinirii unei singure porunci“.

75. *Ibidem*, p. 506.

76. D. J. Leroy, *Le cursus canonique chez Théodore Studite*, în Ephem. Liturg. 58, 1954, p. 5-19, citat în Rev. des Etudes Byzantines, t. XIII, 1955, Paris, p. 165.

77. I. Hausherr, *Les Grands courants de la spiritualité orientale*, în Orientalia Christiana Periodica (OChP), vol. I, 1935, p. 134.

78. R. Janin, *Les églises et monastères de Constantinopole byzantine*, în Rev. des Etudes byzantines, tom. IX, 1951, Inst. franc. d'Etudes byzantines, Paris, 1952, p. 151.

79. E. Herman, *Die Reglung der Armut in den byzantinische Klöstern*, în (OChP), nr. 3-4, 1941, Roma, p. 409.

80. M. O. Galiard, *Ascèse*, în (DSpAsM), tom. I, Paris, 1937, col. 976.

81. *Vie de Syméon le N. Th.*, Roma, 1928, nr. 66, p. 90, la I. Hausherr, *Direction spirituelle en Orient autrefois*, în OChP, nr. 144, Roma, 1955, p. 198-199 : „Să nu arăți nici un dispreț sau nemulțumire față de cuvintele sau faptele sale, chiar dacă sînt contrarii spiritului părinților, plecați-vă provizoriu capul. Dacă printre voi există unii distinși prin bătrînețe, viață și competență, să-i destăinuiască deosebit nemulțumirea, după rînduiala de conduită a Sf. Vasile cel Mare...“.

82. La I. Hausherr, *Direction spirituelle...*, p. 68.

Cea mai importantă reformă însă în monahismul chinovit ortodox rămîne cea a Sfîntului Teodor Studitul, întemeiată în cea mai mare măsură pe concepția vasiliană și care a inspirat numeroase constituții monahale (typica) în Imperiul de Răsărit și în țările slave ortodoxe [83].

Concepția monahismului chinovit a studiților s-a exercitat puternic asupra vieții mănăstirești din Sfîntul Munte Athos [84]. Aici exista viață monahală încă din secolele VI-VIII, ca urmare a cotropirii musulmane în Egipt, Palestina și Siria precum și a răspîndirii monofizitismului, existînd la Athos în secolul IX și mănăstiri mici cu o conducere centrală [85]. Adevăratul organizator al vieții de obște în Athos a fost Sfîntul Atanasie Trapezuntul, care prelucrează rînduiala bizantină studită, la rîndu-i vasiliană în esența ei, introducînd și unele aspecte din rînduiala Sfîntului Benedict de Nursia [86], firește în ceea ce aceasta avea vasilian în conținutul ei.

Este adevărat că la Athos, pe lîngă viața chinovială care predomina, se dezvoltă paralel și viața pustnicească și încă un tip intermediar reprezentat prin lavre (grupuri de chilii pustnicești, grupate în jurul unui povățuitor comun) [87], a căror rînduială era semichinovială. În timpul stăpînirii turcești apare stilul „idioritmic", care lasă călugărilor mai multă libertate individuală [88]. Bineînțeles că exista o justificare a apariției acestui stil; descentralizarea ca astfel monahismul să poată supraviețui furiei inițiale turcești. Dar pe măsură ce relațiile dintre Biserică și stăpînirea otomană se reglementau și se îmbunătățeau, acest stil trebuia să dispară. Dar mulți din călugări o dată scăpați de sub disciplina chinovială, reveneau greu la viața de obște. Patriarhul Grigore al V-lea (1821) s-a străduit mult să înlocuiască idioritmia cu viața chinovită, întrucît viața monahală idioritmică a contribuit mult la decăderea vieții spirituale din Athos, acest stil fiind pînă în zilele noastre una din cele mai slabe laturi ale Sfîntului Munte [89].

Referindu-se la ascultarea specifică chinoviilor, Sfîntul Ioan Scărarul spune că „această ascultare duce la mîntuire și din ea nu se desprinde decît o singură cărare care duce la rătăcire, și anume rînduiala de sine" (idiorithmia = ἰδιορυθμία) [90].

În părțile de sud ale Rusiei, la Kiev, Sfîntul Antonie de Pecersca aduce din Athos stilul de viață pustnicească necesar la început, dar incomodînd progresul colectiv duhovnicesc pe măsură ce numărul monahilor creștea. De aceea, Sfîntul Teodor de Pecersca († 1074) aduce de la Constantinopol rînduiala studită, respectiv vasiliană, și statornicește stilul de viață chinovită, în care monahii

---

83. N. D. Knoules et D. Obolenschy, *Nouvelle Histoire de l'Eglise...*, vol. II, *Le moyen âge*, trad. din engleză de Laurent Jézéquel, Editions du Seuil, 1968, p. 118.
84. Cf. Ph. Meyer, *op. cit.*, la M. O. Galliard, art. *Cénobitisme*, p. 407.
85. Hiéromoine Basile Kryvochein, *L'Athos dans la vie spirituelle de l'Eglise Orthodoxe* (în limba rusă), în Mésager de l'Exarchat de Patriarchie Russe en Europe Occidentale, nr. 12, 1952, p. 1-2.
86. *Ibidem*, p. 7-8.
87. M. D. Knoles..., *op. cit.*, p. 119.
88. *Ibidem*, p. cit.; cf. ierom. B. Kryvoșein, *art. cit.*, p. 17.
89. Ierom. B. Kryvoșein, *art. cit.*, p. 17.
90. *Scara* 4, PG 88, col. 680 C.

se roagă și lucrează în comun sub conducerea unui avă, exercitînd astfel o puternică influență asupra dezvoltării ulterioare a monahismului rus.[91].

3. **Influența vasiliană asupra monahismului românesc**

Pe plaiurile noastre românești, viața monahală a luat ființă și s-a dezvoltat mai întîi în Sciția Minor (Dobrogea) de unde s-a extins în Carpații de curbură, munții cei mai apropiați de Dobrogea, și unde încă din a doua jumătate a secolului III fusese stabilit un mare număr de familii creștine capadociene, dislocate de Goții năvălitori. Legăturile dintre populația dislocată și țara lor de obîrșie au fost menținute și sporite. Faptul este evident în aceea că Iunius Soranus, guvernatorul Sciției Minor, era capadocian, nepot al Sfîntului Vasile cel Mare, iar episcopul Ascolios al Tesalonicului era tot capadocian și prieten bun cu Sfîntul Vasile, avînd jurisdicție peste meleagurile noastre și deci și peste Sfîntul Niceta de Remesiana a cărui arie misionară se întindea și la nordul Dunării [92]. Rodnicia imediată a reformei vasiliene va fi produs o profundă impresie și va fi mișcat la acțiune pe acești doi episcopi care, siguri, au cunoscut scrierile ascetice ale marelui capadocian, întreprinzînd astfel o organizare vasiliană pe meleagurile noastre [93]. Nu este exclus ca însuși Sfîntul Vasile să fi trimis călugări misionari în aceste ținuturi, din grupul acestora făcînd parte și Sfîntul Sava, zis Gotul, capadocian după unul din părinții săi, sfînt care „trăia în feciorie, în post și în rugăciune", într-un sat din Muntenia de azi, pe malurile Buzăului, între păduri, „cîntînd psalmi în biserică" [94]. În munții Buzăului s-au descoperit chilii rupestre asemeni celor din Capadocia, „avînd încrustat în piatră simbolul creștin *peștele*", chilii care „este posibil să fi folosit drept ascunzători misionarilor creștini ai centrului religios al Capadociei, persecutați de popoarele migratoare" [95]. Această asemănare între chiliile rupestre duce inevitabil la concluzia că cei care le-au săpat au avut ca model pe cele din patria-mamă și că au fost chiar călugări care au trăit în ele sub îndrumarea directă a Sfîntului Vasile, în rînduială chinovită, oricît de mici vor fi fost aceste comunități. Este de presupus că în astfel de unități chinovite vor fi trăit și călugării din mănăstirile dobrogene, unde Sfîntul Oasian și-a imprimat inițial dragoste pentru viața monahală.

Paulin de Nola ne informează că în partea de vest a țării noastre era răspîndit și consolidat de Sfîntul Niceta de Remesiana monahismul. Acesta putuse lua cunoștință de rînduielile monahale

---

91. M. D. Knoules..., *op. cit.*, p. 382-383 : cf. M. J. Rouët de Journel, *op. cit.*, p. 33, unde se afirmă că „regula atribuită Sfîntului Teodor Studitul a fost codul vieții monahale ruse".

92. După Pr. prof. I. G. Coman, *Scriitori bisericești...*, p. 123-128 răspîndit.

93. *Ibidem*, p. 123.

94. Pr. prof. dr. Mircea Păcuraru, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1980, p. 99.

95. L. Băciucu ..., *Ghidul turistic al Jud. Buzău*, București, 1978, p. 65.

ale Sfîntului Vasile, o dată cu alte opere ale acestuia ca cele *Despre Sfîntul Duh, Despre Post, Scrisori, Omilii la Psalmi* [96].

Se știe că una din reformele de bază ale Sfîntului Vasile a fost organizarea așezărilor monahale în obști cu număr redus de călugări, atît cît poate starețul să cunoască îndeajuns, dar nu mai puțin de 12 viețuitori. În Apus Sfîntul Grigore cel Mare menționează numărul de 12 pentru fiecare mănăstire; Chiril de Scitopolis, în *Viața Sfîntului Eftimie*, vorbește tot de 12 frați; de asemeni și în Viața Sfîntului Simeon Stîlpnicul se amintește numărul de 12 frați; Anatolie întemeiază pe malul Bosforului o mănăstire cu 12 viețuitori ; tot 12 ucenici se găsesc și în jurul avei Silvan din pustiul Scitic [97].

Viața monahală de pe plaiurile noastre, așa cum apare în documentele scrise, este viața cu rînduială de obște, rămasă din secolele IV-V și strecurată prin vitregiile vremurilor. Mănăstirea Sfîntul Gheorghe din Banat, întemeiată de Sfîntul Gerard de Cenad († 1046), era de tip vasilian. De vreme ce în toate hrisoavele date de voievozi și în alte documente ale vremii, rugăciunea, munca și bunurile materiale apar ca fiind comune tuturor viețuitorilor mănăstirilor respective [99], este limpede că mănăstirile duceau viață de obște. Sfîntul Nicodim de la Tismana aduce din Sfîntul Munte Athos tot stilul monahal chinovit, adaptat marilor unități monahale, dar tot de coloratură vasiliană, care ușor a fuzionat cu cel găsit pe meleagurile românești. Desele așezări monahale de la Carpații de curbură, numărînd cîte 12 viețuitori fiecare [100], socotim că își au obîrșia organizatorică în structura chinoviilor vasiliene de cel puțin 12 monahi cu viață de obște, cu proprietate colectivă, cu munca și rugăciunea în comun. Nu ne putem închipui că evlavia strămoșilor noștri eclesiastici ar fi venit în contradicție cu sfintele canoane, cu rînduielile Sfinților Vasile cel Mare, Ioan Casian și Teodor Studitul. Chiar dacă vremurile vitrege au impus uneori sfărîmarea nucleului de 12 viețuitori, călugării au continuat să trăiască tot în viața de obște : comuniunea de dragoste prin adunarea la rugăciunea obștească, primirea hranei de la mănăstirea lîngă care unii pustniceau, hrană realizată tot prin munca lor obștească. Preoții călugări conduceau acele colonii de monahi pustnici, săvîrșeau Liturghia pentru împărtășire, făceau tunderi în monahism, spovedeau pe monahi, erau subordonați chiriarhilor locului. Ori așa cum prevede canonul 4 al Sinodului IV ecumenic (451), chiriarhii erau

---

96. Dr. W. A. Patin, *Niceta, Bischof von Remesiana als Schriftsteller und Theologe*, München, J. Lidauerche Buchhandlung, 1909, p. 50-54, la Pr. prof. dr. I. G. Coman, *Scriitori bisericești...*, p. 123.

97. A. de Vogüe, *Règle du Maître et les Dialogues de S. Grégoire*, în RHE, LXV, nr. 1, Leuvain-Leuveu, 1966, p. 54 și 55. nota 1.

98. *Viața Sf. Gerard*, la I. D. Suciu și R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980, p. 57.

99. *Documente privitoare la Istoria României*, veac XVI, B — Țara Românească, *Doc. 1502*, nr. 8, vol. I, p. 14 ; *Doc. 1508*, nr. 43, vol. I, p. 18 ; *Doc. 1501*, nr. 1, vol. I, p. 2 ; *Doc. 1578*, nr. 330, vol. V, p. 316 ; *Doc. 1507*, nr. 37, vol. I, p. 41, pentru alte documente, a se vedea art. *Știri despre viața mînăstirească...*, în „Mitropolia Olteniei" IX (1957), nr. 7-8, p. 469-481.

100. Ierom. Ioanichie Bălan, *Vetre de sihăstrie românească*, sec. IV-XX, București, 1982, p. 182-201 și în alte locuri.

datori să respecte sfintele canoane, iar monahii să se supună chiriarhului locului. Toate sfintele canoane însă reglementează viața de obștei ca specifică monahismului. Însuși canonul 41 al Sinodului VI ecumenic (691) obliga pe cei ce vor să se facă pustnici să se exerseze cel puțin trei ani în obștea monahală, așa cum de altfel rînduia și Sfîntul Vasile.

Este clar că și pe meleagurile noastre viața chinovită a fost stupul vieții călugărești, iar cea pustnicească s-a desprins din aceasta prin unele figuri mult îmbunătățite duhovnicește.

Părintele I. Hausherr semnalează încă din 1937 existența în Biserica Ortodoxă a unui curent de condamnare și abandonare a vieții monahale de obște și întoarcerea la viața sihăstrească [101]. Fără îndoială că nu se merge pe linia Sfinților Părinți ai monahismului autentic răsăritean, ai celui chinovit și nici pe linia monahismului tradițional românesc, cînd într-o lucrare de mare răsunet pentru Biserica și tradiția mănăstirească monahală, recent apărută, se afirmă clar și întemeiat că „mănăstirile cu caracter de chinovii... au împiedicat și tulburat viața isihastă (sihăstrească n. n.)... căci viața singuratică și de liniște în rugăciune a fost dintotdeauna mai firească monahismului românesc... decît viața monotonă de chinovie. Aceasta o dovedește și temperamentul contemplativ... al românilor...“ [102]. Și în multe locuri din lucrare autorul proslăvește viața idioritmică și afirmă că „sihăstriile noastre cu greu au acceptat trecerea lor de la viața isihastă idioritmică, specifică sufletului nostru contemplativ, în organizarea lor în mănăstiri *(„chinovii“)* cu viață de obște, cu moșii și griji materiale, care le înstrăinau de liniștea și trăirea interioară“ [103]. Se reiau deci niște teorii despre care amintește și I. Hausherr că se vehiculau în 1937. Și uimitor că se reiau tocmai în zilele noastre cînd și lumea laică se smulge din carapacea egoismului (idiorithmiei) și tinde spre unitate cît mai mult.

Tendința spre idioritmie, spre un monahism de coloratură sihăstrească, este în contradicție evidentă cu însuși concepția Sfîntului Antonie cel Mare, patriarhul pustnicilor, care a spus deschis despre Sfîntul Pahomie : „... m-a întrecut pe mine prin întemeierea vieții chinovite, care este cu adevărat apostolică“ [104]. De asemenea se ignorează faptul că însuși starețul Vasile de la Poiana Mărului a organizat mănăstirile sale în viață de obște. Cuviosul Paisie de

---

101. *À propos de spiritualité hésychaste : controverse sans contradicteur*, în OChP, III, 1937, p. 263-264 : în revista sîrbă Духовна Стража (VII, 4, 203-206), într-un articol al lui Inok Teofan se afirmă că prin organizarea vieții de obște *„Pahomie a rănit monahismul la rădăcină“, tot așa și Vasile cel Mare*, care, privind „problema prin prisma optimismului“, anume că în obște „monahul își va mîntui sufletul și în același timp va fi și de folos altora“, a greșit, pentru că din evul-mediu pînă în vremea noastră se vede clar că „viața de obște ușurează mai mult înrăirea celor buni decît îmbunătățirea celor răi. Sihaștrii erau pentru contemplație, monahii de obște sînt pentru agricultură și meserii. În concluzie autorul menționat opinează ca monahii de viitor să se întoarcă la viața sihăstrească.

102. Ierom. Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 183.

103. *Ibidem*, p. 196.

104. A se vedea *nota 1*.

la Neamțu motivează organizarea monahismului în viață de obște pe concepția Sfîntului Vasile cel Mare și pe practica Sfîntului Munte Athos [105]. Sub influența curentului chinovial paisian se și tipărește din lucrările monastice ale Sfîntului Vasile cel Mare [106] sau se traduc în manuscris [107].

Tendința spre sihăstrii idioritmice este în contradicție și cu Statutul Bisericii Ortodoxe Române și cu regulamentele de aplicare, privind viața monahală, toate avînd caracter de legi aprobate și de conducerea de stat.

Legea de bază a Bisericii Ortodoxe Române [108] și regulamentele pentru organizarea vieții monahale din 1953, respectiv 1959, numesc mănăstirea un așezămînt în care trăiește o comunitate religioasă de călugări sau călugărițe în înfrînare, sărăcie și ascultare necondiționată [109]. Sfîntul Casian preferă ca așezarea monahală să se numească chinovie (obște), ceea ce indică specificul făgăduințelor și felul de viață, pe cînd denumirea de mănăstire indică așezarea în sine [110]. Fericitul Augustin deduce cuvîntul „monah" de la μόνας (unitate) [111]. Din acest conținut al noțiunii rezultă că monahii, locuind împreună, „trebuie să formeze un singur om și să fie într-adevăr, cum se spune la *Faptele Apostolilor* despre primii creștini, o inimă și un suflet" [112].

În acest sens = μοναστήριου monastirion, adică locul unde

---

105. Serghie Cetfericov, *Paisie, Starețul Mînăstirii Neamțu din Moldova*, trad. de Nicodim Patriarhul României, Edit. M-rii Neamț, 1943, p. 179-187, unde se redă sintetic rînduiala vieții de obște după Sf. Vasile cel Mare și alți sfinți părinți chinoviți așa cum se practica și la sfîntul Munte.

106. *Așezămîntul vieții monahale și scrisoarea către Hilon*, publicate în *Cuvinte puține oarecare ale sfinților Vasile cel Mare și Grigore Cuvîntătorul de Dumnezeu*, 1826.

107. *Rînduielile mici*, ms. cirilic, copiat în M-rea Neamț la 1811, în Biblioteca Institutului Teologic Universitar din București.

108. Art. 74 din *Statutul BOR*, aprobat în 1949 prin Decretul din 23 febr., în temeiul art. 7 din *Legea Cultelor religioase din R.P.R.*, promulgată în 1948, unde se precizează: „Cultele *să se organizeze după norme proprii, conform învățăturilor canonice și tradițiilor lor*".

109. Art. 1 din *Regulamentul vieții monahale* (RVM)/1953, respectiv art. 2, *RVM*/1959.

110. Κοινὸς βίος = viață în comun, adică de obște; citat la J. Daniélou, *Nouvelle Histoire de l'Eglise*, sub conducerea lui L. J. Rogier..., vol. I, *Des origines à Saint Grégoire le Grand*, Editions de Seuil, Paris..., p. 316. Și *Convorbirile*, 18, 10, în CSEL XIII, part. 2, p. 517, r. 9-17: „...quod monasterium nomen est diversori, nihil amplius quam locum, id est habitaculum significans monahorum, coenobium vero etiam professionis ipsius qualitatem disciplinamque designat".

111. Sensul acesta de „*unitate*" îl are și la Platon, în opera *Phaedon*.

112. St. Scwiwtz, *op. cit.*, vol. I, *trad. cit.*, p. 1-2.

locuiesc monahii, este acea așezare în care vieţuitorii alcătuiesc o unitate din punct de vedere al structurii duhovnicești și al chiver-nisirii celor de trebuință vieții materiale, unitate crescută și strîns sudată prin cele trei atotcuprinzătoare făgăduințe. Astfel definiția dată de Sfîntul Sinod al B. O. R. corespunde sensului Sfinților Părinți.

* * *

Viață de obște este aceea care „dă un temeiu de bună vrednicie rugăciunii și muncii în mănăstire“ [113]. Se are în vedere aici obștea sub raport duhovnicesc, sistematizată de Regulamentul în spiritul Sfîntului Vasile cel Mare ca „unirea în duh și legătura dragostei între frați“, adică unitate de gîndire, de simțire și de voință, ceea ce constituie sufletul obștei și în cele materiale. Cu privire la folosirea bunurilor materiale, Sfîntul Vasile indică drept normă „trebuința“ [114], adică distribuirea după nevoile fiecăruia, ceea ce rînduiește și Regulamentul cînd obligă pe călugări să socotească bun al obștei fructul muncii lor și să primească în schimb cele necesare existenței după trebuința fiecăruia [115], avîndu-se însă totdeauna în vedere cazurile de munci sau locuri de muncă dificile precum și bolnavi, neputincioși și alte cazuri similare [116].

Rugăciunea obștească este prima trăsătură a vieții chinovite. Regulamentul obligă pe toți vieţuitorii să participe la cele șapte Laude, explicate prima dată de Sfîntul Vasile [117]. Participarea este întru totul obligatorie la Sfînta Liturghie care „preface și îndumnezeiește firea“ omenească, întărește cu dumnezeiasca merinde omul cel nou [118], împărtășindu-ne Sfîntul Duh „spre îndreptare și întărire“, cum spune Sfîntul Vasile [119]. Participarea la slujbele religioase să fie „cu pricepere“ pentru că „ceea ce este simțul gustului în cunoașterea mîncărilor, același lucru să fie priceperea cînd este vorba de cuvintele Sfintei Scripturi..., numai astfel plinindu-se cuvîntul „cîntați Lui cu înțelegere“ [120].

Munca este a doua trăsătură a trăirii în obște și ea este cea care produce bunurile materiale obștești. După Regulament mănăstirea este „un așezămînt organizat de evlavie... și de muncă orga-

---

113. Art. 64, RVM/1953.
114. *Rînduiala mică*, 93, 148, 252, PG 31, col. 1148 A, 1208 CD, 1260 DC.
115. Art. 67, RVM/1953.
116. Art. 73, RVM/1953 și *Rînduiala Mare* 20, *Rînduiala Mică* 136, PG 31, col. 970 C-976 A ; 1172 CD.
117. Art. 50, RVM/1953 și *Rînduiala Mare* 37, PG 31, col. 1009 C-1016 A.
118. Art. 50, RVM/1953.
119. *Rugăciunea a VI-a de la Rînduiala împărtășaniei.*
120. Art. 52, RVM/1953 și *Rînduiala mică* 279, PG 31, col. 1280 A.

nizată în duhul Mîntuitorului, fiindcă viața de evlavie nu îngăduie să fie prilej de lenevie". În continuare același articol aduce în sprijin pe Sfîntul Vasile care, comentînd cuvintele Apostolului : „Cel ce nu lucrează, să nu mănînce", constată că precum avem nevoie de hrană zilnică, tot astfel sîntem datori să muncim zilnic după puterile noastre [121].

Regulamentul prevede ca și în timpul muncii să ținem treaz duhul de rugăciune, fie prin citiri sfinte, făcute de supraveghetori, fie prin meditații la părți din Sfînta Scriptură învățate pe de rost [122], așa cum însuși Sfîntul Vasile ne îndeamnă ca „mișcînd mîinile la lucru, în același timp să ne și rugăm" [123].

În rînduielile actuale ale Bisericii noastre sînt și alte aspecte ale vieții monahale de obște inspirate din acești trei mari sfinți, ctitori ai monahismului chinovial. Traducerea în viață a învățăturilor monahale ale acestor trei mari sfinți ar duce în mare măsură la unitatea turmei lui Hristos în duhul dragostei și ale înțelegerii reciproce. În ceea ce privește fiecare unitate monahală în parte, astăzi cînd pretutindeni se împuținează numărul călugărilor, ar fi de văzut și întreprins ceva pentru aplicarea principiului Sfîntului Vasile cel Mare ca numărul monahilor într-o chinovie să nu fie mai mic de 12. Este sigur că la el chiar cele mai mari unități nu depășeau numărul de 30 viețuitori.

Inițial suflul monahal al Sfinților Pahomie, Vasile și Casian a pătruns și a crescut în toate mănăstirile creștine de pretutindeni. Același suflu poate și astăzi să aducă unirea în duh a monahilor, ei reactualizînd la nivelul zilelor noastre aspectul comunității creștine din Ierusalim, acela de unitate spirituală, sfințenie în toate acțiunile, dreptate socială, prin ei viața în Hristos devenind pilduitoare și aducătoare de unitate și mîntuire pentru toți cei ce sînt ai lui Hristos.

Protos. Ioasaf POPA

---

121. Art. 57 RVM/1953 și *Rînduiala Mare* 37, *Rînduiala Mică* 61, PG 31, col. 1009 C-1016 A, col. 1124 B.

122. Art. 63, RVM/1953.

123. *Rînduiala Mare* 37, PG 311, col. 1012 C.

BISERICA MOLDOVEI
SPRIJINTOARE A ORIENTULUI ORTODOX
Partea a II-a: Secolele XVII — XVIII

Secolul al XVII-lea.

„Reîntoarcerea în vreme ... înseamnă aplecare asupra alcătuirii noastre... Prin istorie ne descoperim structurile esențiale [1].

În anul 1985, a apărut prima parte a acestui studiu [2], la aniversările bisericești: 100 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române și 60 de ani de la înființarea Patriarhiei Române. Venim cu a doua parte a acestui studiu să ne aducem de această dată contribuția la marcarea sărbătorii Mitropoliei Moldovei: împlinirea a 600 de ani de la prima atestare în documentele Patriarhiei de Constantinopol a Mitropoliei Moldovei (septembrie 1386), sau, altfel zis, 600 de ani de la recunoașterea oficială a Mitropoliei Moldovei de către Patriarhia de Constantinopol.

Rememorînd cu mintea și cu inima opera filantropică și samarineană a Bisericii Moldovei față de Orientul Ortodox, timpul ne-a purtat la sfîrșitul secolului al XVI-lea și anume la 25 august 1595, cînd pe tronul Moldovei urcau Movileștii, dinastie nouă provenită din boierii moldoveni. De la această dată și pînă în iulie 1711 avem 116 ani de domnii considerate pămîntene, dar scurte, schimbătoare și nestatornice, între ele evidențiindu-se domnia de 19 ani a lui Vasile Lupu, domnie plină de fapte mari în toate domeniile. Dar chiar și ceilalți domni moldoveni din acest secol, voind să dovedească faptul că sînt vrednici de tronul pe care îl ocupă și de iluștrii lor înaintași, s-au întrecut în a milui, ctitori, ajuta. Este secolul cînd „locurilor sfinte“ din Orient li se închină sumedenie de mănăstiri din Moldova, ctitorite de domni prezenți sau din trecut.

Secol de frămîntări teologice, cînd tocmai prin mijlocirea Moldovei Biserica Ortodoxă și-a apărat și mărturisit credința dreptmăritoare în Sinodul de la Iași (1642), secol în care au activat doi dintre cei mai mari ierarhi ai românilor, mitropoliții moldoveni Varlaam și Dosoftei. Iată, în mare, trăsăturile definitorii ale secolului al XVII-lea în raport cu problema de care ne ocupăm.

Ieremia Movilă, primul din familie care a urcat pe tronul Moldovei, a avut o domnie mai lungă (1595-1606) [3], întreruptă numai în 1600, între lunile mai și septembrie, de domnia lui Mihai Vodă Viteazul, domnul primei uniri a românilor. Mitropolit în

---

1. G. Vlăduțescu, *Contemporaneitatea filosofiei vechi*, prefață la volumul „Antologie filosofică. Filosofia antică“, București, 1975, p. XXVIII.

2. *Biserica Moldovei sprijinitoare a Orientului Ortodox. Partea I. Secolele XV-XVI*, în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei“ (mai departe M.M.S.), anul LXI (1985), nr. 4-6, p. 337-352.

3. *Istoria României în date*, elaborată de un colectiv condus de C. C. Giurescu, București, 1971, p. 457-460. Vom utiliza această lucrare pentru datarea tuturor domniilor moldovene de care ne vom ocupa.

Moldova era Gheorghe Movilă (fratele domnului Ieremia Movilă), în a doua a sa păstorie (1595-1605, cu întrerupere în vara anului 1600) [4].

Ieremia Vodă Movilă a întreținut corespondență cu patriarhul Meletie Pigas al Alexandriei (1590-1601), care între anii 1596 și 1598 a fost locțiitor de patriarh ecumenic. Domnul Moldovei i-a trimis patriarhului ajutoare la Constantinopol și l-a invitat în mai multe rînduri să vină în Moldova. Chiar i se făgăduiește că Moldova se va face ctitoră la Patriarhia de Constantinopol. La rîndul său, patriarhul a făgăduit să ridice mitropolia din Suceava la treaptă de patriarhie. Chiar s-a trecut la pregătirea acestei acțiuni, prin înființarea episcopiei de Huși. Mitropolitul Gheorghe Movilă primește de la locțiitorul de patriarh ecumenic mantia cu patru rîuri și cîrja arhiepiscopală [5]. Dar înălțarea în rang preconizată nu s-a mai săvîrșit, deoarece în 1598 Meletie Pigas s-a întors în scaunul său din Alexandria [6].

Ieremia Vodă a fost, ca și înaintașii săi, o bună gazdă pentru diferite personalități bisericești ale vremii care au trecut în acel timp prin Moldova. Arătasem la timpul potrivit [7], că ieromonahul Chiril Lucaris trecuse în 1594 prin Moldova, în drum spre Ostrog. În 1600, la întoarcere spre Alexandria, s-a oprit la Iași, din postul mare pînă după Paști, bucurîndu-se de ospitalitatea domnului și a mitropolitului [8].

În anul 1598 se îndrepta spre Polonia, după milă, patriarhul Nectarie de Ohrida. El s-a oprit la curtea lui Ieremia Vodă mai bine de un an. Poate a participat la hirotonia primului episcop de Huși. Dar, uitînd de ospitalitatea de care s-a bucurat din partea domnului Ieremia și a mitropolitului Gheorghe Movilă, Nectarie a prezidat la Iași, la 2 iunie 1600 sinodul pentru pedepsirea ierarhilor moldoveni fugari [9].

Am arătat mai sus că Ieremia Movilă a miluit patriarhia de Constantinopol. Ajutorul său s-a îndreptat și către mai multe mănăstiri de la Sfîntul Munte Athos. El se numără printre ctitorii Marii Lavre [10]. La 3 martie 1597 voievodul moldovean dădea mă-

---

4. Pr. prof. Mircea Păcurariu, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, în revista „Biserica Ortodoxă Română" (mai departe B.O.R.), an XCIII (1975), nr. 3-4, p. 332-340. Vom folosi această lucrare pentru anii de păstorire a tuturor ierarhilor moldoveni de care ne vom ocupa.

5. În Bisericile grecești arhiepiscopul este mai mare decît mitropolitul.

6. Pr. prof. Gheorghe I. Moisescu, Pr. prof. Ștefan Lupșa, Pr. prof. Alexandru Filipaşcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1957, p. 383; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1980, p. 598; Diacon asistent I. Pulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria cu țările române*, în rev. Studii Teologice (mai departe S. T.), anul VIII, (1956), nr. 1-2, p. 61-63; Diacon Ioan Ivan, *Patriarhi ortodocşi în Moldova*, în M.M.S., an LI, (1975), nr. 9-12, p. 673.

7. Pr. prof. C. C. Cojocaru, *studiu citat*, partea I, p. 352.

8. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, București, 1981, p. 264-265; Pr. prof. Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. I, p. 384.

9. Diacon Ioan Ivan, *studiul citat*, p. 697.

10. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. a 2-a, vol. I, București, 1928, p. 262; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 602.

năstirii Stavronichita un ajutor anual de 4000 aspri [11]. La 14 martie 1599 Ieremia Vodă hărăzește un ajutor de 7500 aspri pentru biserica Mănăstirii Zograful și 500 aspri pentru bolniță [12], iar la 1600 același voievod dă un ajutor de 6000 de aspri pentru Mănăstirea Hilandar și 300 aspri cheltuială de drum pentru călugării ce vor veni să încaseze ajutorul [13].

Tot în acești ani de la sfîrșitul secolului Nestor Ureche, mare vornic al Țării de jos și soția sa Mitrofana au închinat Mănăstirii aghiorite Xeropotamul ctitoria lor, Mănăstirea Secu [14].

În anul 1606 Ana, văduva logofătului Ioan Golia, și fiul ei Mihail închinau Mănăstirea lor, zisă „a Goliei" Mănăstirii Vatoped din Sfîntul Munte [15].

Dar mila moldovenilor se îndreaptă și acum, ca și în alte atîtea rînduri și către Muntele Sinai. Nestor Ureche închină o altă ctitorie a sa, anume Biserica „Sfînta Vineri (Sfînta Parascheva)" din Iași către aceste locuri sfinte [16]. Mănăstirea „Sfînta Ecaterina" din Sinai avea la Iași, de la cumpăna veacurilor, drept metoh Biserica „Sfinților Arhangheli" (Biserica Frumoasa de mai tîrziu) [17], iar Ieremia Vodă Movilă i-a dăruit în anul 1598 o Evanghelie în limba greacă, copiată și înfrumusețată cu cheltuiala sa [18].

Alexandru Movilă, fiul lui Ieremia, a dăruit în anul 1596 un Liturghier manuscris Mănăstirii Sistovăț din Serbia [19].

Iată-l, așadar, pe Ieremia Movilă, cu rudele și cu boierii săi, miluind în toate părțile Orientului Ortodox. Și, bineînțeles, nu puteau să lipsească din mila Movileștilor mănăstirile, bisericile și frățiile ortodoxe din Polonia, țara în care ei studiaseră și unde și-au găsit refugiul în vremuri de restriște.

Biserica frăției ortodoxe din Lvov a fost refăcută cu ajutorul familiei Movileștilor și cu contribuția marilor boieri moldoveni: eruditul mare logofăt Luca Stroici, Isac Balica și marele vornic

---

11. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *Contribuția românească pentru susținerea Muntelui Athos în decursul veacurilor*, în rev. „Ortodoxia", an V, (1953), nr. 2, p. 262.

12. Pr. prof. Gh. I. Moisescu și coautorii, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 258; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 602.

13. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *studiul cit.*, p. 251; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 602.

14. N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, secolele XIV-XVII*, București, 1971, p. 332-333; N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 262; Pr. prof. Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. I, p. 415.

15. Melchisedec episcopul Romanului, *Cronica Romanului și a episcopiei de Roman*, vol. I, București, 1874, p. 237; N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 263; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu *Istoria Bisericii...*, vol. II p. 271; Pr. prof. Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. I, p. 415.

16. N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 262; Pr. prof. Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. I, p. 415; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 272.

17. N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 218 și 263; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 272.

18. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 603.

19. Pr. prof. Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. I, p. 392.

Nestor Ureche [20], chiar dacă lucrările s-au terminat abia în 1629, după cum vom vedea.

Doamna Elisabeta, soția lui Ieremia Movilă, și fiica ei Maria, au ajutat și au miluit Mănăstirea ucraineană Schitul Mare din Pocuția. Mai pomenim și următoarele biserici și mănăstiri ucrainene miluite de moldoveni: Biserica „Sfîntul Onufrie" din Lvov, în care au fost înmormîntați mai mulți moldoveni; Mănăstirea din Uniev, în al cărei pomelnic sînt trecuți mai mulți binefăcători din Moldova; Mănăstirea Zadovska, ajutată de Elisabeta Movilă; Mănăstirea Hustinski, din Volhinia, ajutată de Irina, fiica lui Ieremia Movilă; Mănăstirea din Buczacz, restaurată de Maria, fiica lui Ieremia Movilă; Mănăstirea Krecovski, căreia i-a dăruit un sat Ana, o altă fiică a lui Ieremia Movilă [21].

La 9 octombrie 1608, cînd pe tronul Moldovei se afla Constantin Movilă (1607-1611) și cînd mitropolit era Anastasie Crimca (1607-1617; 1619-1629), logofetesa Ana Golia a mai dăruit Mănăstirii Vatoped de la Sfîntul Munte patru moșii și cîteva vii la Cotnari. Mănăstirea Golia, închinată de ea Vatopedului, după cum am arătat mai sus, avea laolaltă 58 de moșii și părți de moșii, cu vii la Cotnari și Vaslui, precum și mai multe sălașe de țigani [22].

În anul 1610 Nicoară Prăjescu, mare vistier sub Constantin Vodă Movilă și rudă cu Movileștii, dăruiește Bisericii Sfîntului Onufrie din Lvov un Tetraevanghel ferecat în argint [23].

Între anii 1611 și 1615 s-a aflat pe tronul Moldovei, în prima sa domnie, Ștefan Vodă Tomșa II. În anul 1612 un boier cu numele Iurie, logofăt în vremea lui Constantin Movilă, a dăruit frăției ortodoxe din Lyov 100 taleri [24].

Dar evenimentul principal petrecut în timpul domniei lui Tomșa Vodă a fost altul. Din noiembrie 1613 pînă în primăvara anului 1614, s-a aflat în Moldova în vizită Chiril Lucaris, de data aceasta în calitate de patriarh de Alexandria. Este primul patriarh alexandrin care ne vizitează. El era însoțit de ieromonahul Mitrofan Critopulos, viitor patriarh. Se va fi simțit bine patriarhul în aceste cîteva luni pe care le-a petrecut la Iași. Credem că domnul Tomșa și mitropolitul Anastasie Crimca se vor fi purtat atent cu el și cu însoțitorul lui și-i vor fi încărcat de daruri, dovadă fiind faptul că Chiril a continuat legăturile cu Moldova [25].

În anul 1616 episcopul Efrem al Rădăuților dăruiește un Slu-

---

20. Pr. prof. dr. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 606; Tr. Ionescu-Nișcov, *Din istoria relațiilor moldo-ucrainene în prima jumătate a secolului al XVII-lea,* în B.O.R., an LXXXIII, (1965), nr. 11-12, p. 1086-1088. Pentru boierii-ctitori și funcțiile lor vezi: N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 326, 341, 332-333.

21. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 287-288.

22. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *studiul cit.*, p. 248.

23. Tr. Ionescu-Nișcov, *studiul cit.*, p. 1088-1089; N. Stoicescu. *op. cit.*, p. 426-427.

24. Tr. Ionescu-Nișcov, *studiul cit.*, p. 1089. Este vorba fie de Iurașco Bașotă, logofăt, în 1608, febr. 15, fie de un alt Iurașco, logofăt III în 1610, iun. 24. Vezi: N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 344-345.

25. Pr. prof. Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. I, p. 384; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 264-266; Diacon Ioan Ivan, *studiul cit.*, p. 676-677; Diacon asistent I. Pulpea-Rămureanu, *studiul cit.*, p. 63 și urm.

jebnic slavon, scris pentru el de ieromonahul Epifanie de la Moldovița, episcopului sîrb Iosif al Pojarevațului. Acesta, la rîndul lui, l-a dăruit Mănăstirii Șișatovaț [26].

Radu Vodă Mihnea a avut în Moldova două domnii (1616-1619; 1623-1626). În prima domnie a contribuit și el cu 100 zloți la rezidirea bisericii frăției ortodoxe din Lvov [27]. La curtea sa de la Iași a venit în anul 1617 patriarhul Teofan al Ierusalimului (1608-1644). Voievodul, cunoscut sprijinitor al grecilor, a închinat Sfîntului Mormînt Mănăstirea ieșeană Galata, ctitoria lui Petru Șchiopul. Deși Teofan era în drum spre Rusia, el se simte bine la Iași și stă aici mai bine de un an. Se amestecă în treburile Bisericii Moldovei, încurajat probabil de domn, încercînd să o grecizeze. Scoate din scaun pe mitropolitul Anastasie Crimca și-l înlocuiește cu un oarecare Teofan [28]. Încurajat și, miluit, patriarhul va reveni încă de două ori în Moldova, după cum vom vedea.

În a doua a sa domnie Radu Mihnea închina, în 1624, Mănăstirea Aroneanu de lîngă Iași către Mănăstirea „Sfîntul Ioan Botezătorul“ din Sozopele, dar peste cîțiva ani, și anume în 1630, Alexandru Coconul (domn al Moldovei în anii 1629-1630), închina aceeași ctitorie a lui Aron Vodă Mănăstirii „Sfîntul Ioan“ din insula Halki [29].

Ctitoria lui Alexandru Lăpușneanu din Lvov care, așa cum am arătat, la această cumpănă de veacuri se reconstruia cu ajutorul lui Petru Vodă Șchiopul și al Movileștilor, a fost terminată abia după patru decenii de strădanii, în 1629, sub domnia lui Miron Barnovschi Movilă [30]. El a sprijinit și înființarea tipografiei din Lvov și a subvenționat editarea a două cărți de cult în limba slavă, pe ale căror pagini a fost reprodusă stema Moldovei [31].

Acest domn, Miron Barnovschi, deși a avut parte numai de două domnii scurte pe tronul Moldovei (1626-1629 ; 1633 aprilie-iunie), a fost un mare ctitor și un mare mecenat al culturii și artei. Ctitor în țară, a continuat tradiția înaintașilor săi și dincolo de hotarele țării [32]. Am vorbit despre activitatea sa ctitoricească în Polonia,

---

26. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 286.

27. Tr. Ionescu-Nișcov, *studiu cit.*, p. 1090.

28. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 267-268 ; Magistrand Ilie Georgescu, *Legăturile Țărilor Române cu Ierusalimul. Patriarhii Ierusalimului în Țările Române (veac XVII-XVIII)*, în rev. S. T., an. VIII, (1956), 5-6, p. 350-351 ; Diacon Ioan Ivan, *studiul cit.*, p. 689-691.

29. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 273. Despre închinarea bisericii la insula Halchi vezi și : Toma G. Bulat, *Danii românești pentru creștinătatea greacă puțin cunoscute*, în rev. „Glasul Bisericii“, an. XXII, (1963), nr. 3-4, p. 261. Despre Mănăstirea Aroneanu vezi și : N. Grigoraș, *Biserica Aroneanu*, în M.M.S., an. XLIII, (1967), nr. 7-8, p. 521-541.

30. Despre fazele și terminarea reconstrucției acestei biserici vezi pe larg la Aurel H. Golimas, *Un domnitor, o epocă. Vremea lui Miron Barnovschi Moghilă, voievod al Moldovei*, București, 1980, p. 120-124, cu bibliografie în notele de la p. 125 ; Tr. Ionescu-Nișcov, *studiul cit.*, p. 1090-1091.

31. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 287 ; Pr. Paul Mihail, *Manuscrisul slav de la Schitul Mare din Galiția aflat la Iași*, în M.M.S., an. XXXVIII, (1962), nr. 7-8, p. 587.

32. Aurel H. Golimas, *op. cit.*, passim.

la Lvov. La 30 iulie 1628 el a închinat Mănăstirii aghiorite Zograful Biserica „Uspenia“ din Vaslui [33].

În vremea lui Miron Vodă revine în Moldova patriarhul Teofan al Ierusalimului, în anul 1628, cu toate că acum se afla din nou în funcție, în a doua păstorie, mitropolitul cărturar și artist Anastasie Crimca, pe care el îl scosese din scaun. Încă o dovadă că moldovenii, pe lîngă faptul că au fost milostivi, au fost și iertători. Miron Barnovschi a închinat acum patriarhiei de Ierusalim ctitoria sa din Iași, biserica „Adormirea“, cunoscută sub numele de Barnovschi, cu două sate: Toporăuți și Șipot [34].

Depășind, în rememorarea evenimentelor, alte domnii scurte, care vor fi avut și ele partea lor de contribuție la sprijinirea Orientului Ortodox, am ajuns, pe firul ascendent al anilor și descendent al domniilor moldovene, la Vasile Vodă Lupu (1634-1653). Atît de strălucită a fost perioada domniei sale, atît pe plan intern cît și pe plan extern, încît ar fi greu să-i facem o succintă caracterizare. Dar, înainte de a derula filmul memoriei documentelor ce ni-l prezintă pe marele domn moldovean ca sprijinitor al Orientului Ortodox, să lăsăm să vorbească o scurtă dar elocventă caracterizare făcută în acest sens de Nicolae Iorga:

„Orînduitor al întregii vieți ortodoxe, supraveghetor al ei de fiecare clipă, răsplătitor darnic dar și pedepsitor fără cruțare, făcător și răsturnător de patriarhi, găzduitor al fruntașilor Bisericii răsăritene, convocator de sinoade și îndreptător al credinței prin hotărîrile acestor adunări ținute în umbra lui, Vasile Vodă merită un loc mare în istoria întregii lumi ortodoxe“ [35].

Într-adevăr, Vasile Lupu a fost un adevărat ocrotitor al Patriarhiei ecumenice. I-a achitat datoriile mari și numeroase, cerînd în schimb ordine, disciplină și încetarea simoniei. Pentru ajutorul neprețuit oferit de domnul român, patriarhul ecumenic și sinodul său au dăruit lui Vasile Vodă moaștele Cuvioasei Parascheva, așezate cu mare cinste în Biserica „Trei Ierarhi“ din Iași, la 13 iunie 1641 [36].

Patriarhul ecumenic Partenie al II-lea (1644-1646; 1648-1651) spunea, referindu-se la dărnicia lui Vasile Vodă Lupu: „Dacă n-ar fi grăbit prea luminatul, cucernicul și iubitorul de Hristos Domn, binefăcătorul și ajutătorul Patriarhiei noastre, domnul domn Vasile Voievod ... și dacă n-ar fi plătit el, o dată și de două ori, datoria noastră patriarhicească, 25.000 de ruble, apoi Patriarhia noastră s-ar fi nimicit și pe viitor n-ar fi mai putut să fie Patriarh“ [37].

---

33. Diacon prof. Gh. I. Moisescu, *siudiul cit.* p. 258 ; Pr. prof. Gh. I, Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. I, p. 415 ; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu. *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 271. Despre ctitorii bisericii și despre închinarea ei vezi și: N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova,* București, 1974, p. 901 și nota 16 de la p. 928.

34. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 267-268 ! Magistrand Ilie Georgescu, *studiul cit.*, p. 350-351 ; Diacon Ioan Ivan, *studiu cit.*, p. 689-691.

35. N. Iorga, *Vasile Lupu ca următor al împăraților de Răsărit în tutelarea Patriarhiei de Constantinopol*, în Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice, seria II, tomul XXXVI, București, 1913, p. 207.

36. N. Iorga, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 316-317 ; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 264.

37. N. Iorga, *Istoria Bisericii...*, vol. I. p. 318-319.

Un alt patriarh ecumenic, Atanasie al III-lea Patellaros (1643; 1653), spunea că Vasile Lupu, „are vistieria lui deschisă și mila lui se revarsă din belșug peste toți săracii; precum apele Nilului adapă toată țara Egiptului, așa a făcut și acest cucernic domn: a plătit datorii fără număr ale sfîntului, dătătorului de viață Mormînt“ [38]). Acest fost patriarh, gonit din Constantinopol de creditorii săi, și-a găsit refugiul în Moldova, fiind găzduit și întreținut pe cheltuiala domnului moldovean fie la Mănăstirea Clatia de la Bucium, din marginea Iașilor, ctitoria lui Păun Vameșul, fie la Mănăstirea „Sfîntul Nicolae“ din Galați. Aici, la Galați, a stat ecumenicul mazilit timp de 12 ani, între 1643 și 1654 [39].

Dacă acestea erau relațiile cu Patriarhia ecumenică, față de care domnul moldovean se angajase să-i plătească datoriile multe și grele dar să pună și ordine și disciplină acolo unde nu exista, ajungînd pînă la a așeza și schimba patriarhi, mila sa s-a revărsat și asupra celorlalte patriarhii. Doi patriarhi alexandrini și anume : Nichifor Klarozanis (1639-1645) și Ioanichie Diodios (1645-1657) au ocupat scaunul patriarhal cu ajutorul lui Vasile Lupu. Primul a venit de două ori în Moldova după milostenie: mai întîi în 1639 iar a doua oară în 1645, cînd a murit în Moldova. Urmașul său a venit și el la curtea lui Vasile Lupu după ajutoare [40].

Arătasem mai sus, prin spusa fostului patriarh ecumenic Atanasie al III-lea Patellaros că Vasile Vodă al Moldovei a avut o grijă deosebită față de Țara Sfîntă și de Patriarhia de Ierusalim.

Patriarhul Teofan al Ierusalimului care, așa cum am arătat, vizitase Moldova în 1617 și în 1628 a revenit (poate în 1634), de data aceasta la curtea lui Vasile Lupu, pe care l-a determinat să plătească toate datoriile patriarhiei, care se ridicau la 56.000 florini. În 1643 se afla iarăși la Iași și sfințea Sfîntul și Marele Mir. A primit cu această ocazie închinarea către Patriarhia Ierusalimului a bisericii „Adormirea Maicii Domnului“ din Ismail, refăcută de marele paharnic Gheorghe, fratele domnului [41]. Acest mare patriarh ierusalimitean, care timp de 37 ani luptase împotriva infiltrării catolicilor în Ierusalim, a murit la 15 decembrie 1644 și a fost îngropat în insula Halki cu cheltuiala domnilor români Vasile Lupu și Matei Basarab și a capuchehailor acestora la Poarta otomană [42].

După moartea lui Teofan, Vasile Lupu a izbutit să impună alegerea ca patriarh de Ierusalim a lui Paisie, egumen la Galata și exarh pentru mănăstirile românești închinate Sfîntului Mormînt. Alegerea s-a făcut la Ierusalim iar hirotonia la Iași, la 23 martie 1645. Din soborul de arhierei care au săvîrșit hirotonia făceau

---

38. *Ibidem*.

39. *Ibidem*, vol. I, p. 295-296, 314-315 ; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 265; M. Branişte, *Patriarhii de Constantinopol prin Țările Române în a doua jumătate a sec. XVII*, în rev. „Mitropolia Olteniei“, an. X, (1958), nr. 1-2, p. 48 ; Diacon Ioan Ivan, *studiul cit.*, p. 674.

40. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 266 ; Diacon asistent I. Pulpea-Rămureanu, *studiul cit.*, p. 67-68.

41. Pr. prof. Liviu Stan, *Locurile sfinte din Orient*, în rev. „Ortodoxia“, an. IV, (1952), nr. 1, p. 19 ; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 267-268 ; Magistrand Ilie Georgescu, *studiu cit.*, p. 350-351 ; Diacon Ioan Ivan, *studiul cit.*, p. 689-691.

42. Magistrand Ilie Georgescu, *studiul cit.*, p. 351.

parte: Grigore de Larissa (din Thesalia, Grecia), Varlaam al Moldovei, Atanasie al Romanului, Lavrentie de Casandra, și alții. După o scurtă ședere în Ierusalim, Paisie a venit în Țara Românească, Moldova și Rusia după milostenie, iar Vasile Lupu a primit titlul onorific de epitrop al Sfîntului Mormînt [43].

Pe la curtea milostivului domn moldovean au trecut și un patriarh de Ohrida și unul de Pec [44]. Pînă și episcopi de Naupact sau din Georgia aflau adăpost bun la Vasile Vodă [45].

Patriarhul Atanasie III Patellaros, pe care l-am pomenit mai sus, arăta într-o scrisoare în versuri sumele dăruite de Vasile Lupu pentru plata datoriilor mănăstirilor din Muntele Athos. În încheiere îl caracteriza astfel: „unicul sprijinitor și unica glorie a neamului grecesc, singura lui lumină și glorie... Căci grecii fiind lipsiți de împărat, tu, vrednicule de amintire, ești pentru noi împărat“ [46]. Și într-adevăr, Vasile Lupu a plătit în anul 1645 toate datoriile Sfîntului Munte [47]. Dar domnul moldovean a miluit și unele mănăstiri athonite, pe fiecare în parte. Astfel el a închinat Marii Lavre a Sfîntului Munte, din Karies, unde-și aveau reședința protosul și cei 20 de egumeni, ctitoria sa, Mănăstirea „Sfinții Trei Ierarhi“ din Iași, împreună cu metohul acesteia, Bisericuța „Sfîntul Atanasie“ din Copou și cu alte numeroase metohuri și moșii. Această închinare a făcut-o probabil în anul 1645. Moșiile, pădurile, livezile și viile aparținătoare Mănăstirii „Trei Ierarhi“ și deci închinate o dată cu ea Marii Lavre athonite, dădeau laolaltă, pe la începutul secolului trecut, un venit anual de aproape 50.000 piaștri sau peste 250.000 lei [48].

Mănăstirii Vatoped i-a închinat Vasile Lupu Biserica „Precista“ din Galați, ctitoria negustorilor brăileni Dia și Șerban, înzestrată cu moșia Slobozia din Covurlui, cîteva sălașe de țigani și venitul vămii din Galați [49]. În 1650 Vasile Lupu a închinat aceleiași Mănăstiri athonite, Vatoped, Biserica „Sfîntul Dumitru“ din Galați, ctitorie a sa din anul 1649 [50]. Fiecare din aceste două biserici gălățene aduceau în anul 1835 pentru mănăstirea athonită care le patrona cîte un venit de 25.000 aspri pe an [51].

---

43. N. Iorga, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 315-316; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 268; Magistrand Ilie Georgescu, *studiul cit.*, p. 352-353; Pr. prof. Liviu Stan, *studiul cit.*, p. 19; Diacon Ioan Ivan, *studiul cit.*, p. 691-692.

44. N. Iorga, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 316; Diacon Ioan Ivan, *studiul cit.*, p. 697.

45. N. Iorga, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 320.

46. Pr. Prof. I. Rămureanu, *Contribuția Țărilor Române la dobîndirea independenței naționale a poporului grec*, în B. O. R., an. XC, (1972), nr. 1-2, p. 135.

47. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *studiul cit.*, p. 243.

48. N. Iorga, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 320; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 271; Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *studiul cit.*, p. 244-245.

49. N. Iorga, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 314, nota 1; Melchisedec, episcopul Romanului, *Notițe istorice și arheologice adunate de la 48 monastiri și biserici antice din Moldova*, București, 1885, p. 311-316; Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *studiul cit.*, p. 248; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 271.

50. N. Iorga, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 314, nota 1; N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 317 și 342, nota 15.

51. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *studiul cit.*, p. 248.

Altă mănăstire athonită care s-a bucurat de mila lui Vasile Vodă Lupu a fost Mănăstirea Zograful. Continuînd tradiția înaintașilor săi de miluire a acestei mănăstiri, domnul moldovean i-a închinat, prin hrisovul iscălit de el și de ierarhii țării: Mitropolitul Varlaam și episcopii: Anastasie al Romanului, Teofan al Rădăuților și Ghedeon al Hușilor, la 25 martie 1651, Mănăstirea Dobrovăț, ctitoria lui Ștefan cel Mare, cu toate moșiile ei: Cîrșești, Bulbuca și Mălăești-Tutova, Lipovățul, Chintești, Dărăgoi și niște grădini în Iași. Numai în județul Vaslui, Dobrovățul avea peste 141.000 ha. de pămînt [52]. Prin această danie Vasile Lupu și-a așezat chipul său în tabloul votiv al Mănăstirii Zograful, alături de cel al lui Ștefan cel Mare și al lui Alexandru Lăpușneanu [53].

Vasile Lupu a miluit și Muntele Sinai și metohul lui de la Cairo [54]. Dar de mila marelui domn moldovean a beneficiat nu numai creștinătatea greacă, ci și cea slavă.

La cîrma duhovnicească a ucrainenilor ortodocși, încă aflați în regatul catolic al Poloniei [55], se afla din 1633 marele mitropolit Petru Movilă „al Kievului, al Galiției și al întregii Rusii" (1633-1646), fiu și frate de domni moldoveni, mare teolog, mare om de cultură. În mod particular mitropolitul kievean a fost foarte bun prieten cu mitropolitul Moldovei, Varlaam și cu domnul Vasile Lupu [56]. Îndemnat de această prietenie, Vasile Vodă își îndreaptă mila sa și către ortodocșii din regatul Poloniei. Biserica „Adormirea Maicii Domnului" din Lvov, veche ctitorie moldovenească a lui Alexandru Vodă Lăpușneanu și apoi a Movileștilor (în care fusese hirotonit întru arhiereu mitropolitul Petru Movilă) avea în 1642, prin dărnicia lui Vasile Lupu, acoperiș de aramă aurită iar în anul următor (1643) primea din partea aceluiași mare donator un epitrahil foarte scump [57].

În anul 1644 Vasile Vodă a refăcut din temelii o altă biserică din Lvov, căreia i-a fixat hramul „Sfînta Parascheva" (ale cărei moaște se aflau la Iași din 1641). Pentru această biserică ctitorul a cumpărat și o moșie, în apropierea orașului. Dovezi peste veacuri ale acestei miluiri au fost stema Moldovei și iconostasul, sculptat în stil specific moldovenesc [58].

---

52. *Ibidem*, p. 258; Pr. prof. Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. I, p. 415; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 271; N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 254; Pr. Gheorghe Mihoci, *Mănăstirea Dobrovăț*, în rev. M.M.S., an. XXXI, (1955), nr. 10-11, p. 724.

53. N. Iorga, *Muntele Athos în legătură cu țările noastre*, București, 1914, p. 466 și urm.

54. N. Iorga, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 318.

55. La 1654, la începutul războiului ruso-polon (1654-1667) Ucraina răsăriteană, cu Smolenskul și Kievul se alipesc Rusiei, situație recunoscută prin armistițiul de la Andrusovo (30 ianuarie 1667) iar Ucraina apuseană și Bielorusia mai rămîn pentru mai mult timp, fie în componența regatului Poloniei, fie sub stăpînire turcească.

56. Pe lîngă ajutoarele în specialiști și în material tipografic dăruite de Petru Movilă Bisericii din Moldova, amintim faptul că la începutul anului 1645 mitropolitul kievean a binecuvîntat în biserica „Sfinții Trei Ierarhi" din Iași, căsătoria fiicei lui Vasile Lupu, Maria, cu un nobil lituan, Radziwiill, căsătorie pe care însuși Petru Movilă o mijlocise.

57. Tr. Ionescu-Nișcov, *studiu cit.*, p. 1093.

58. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 286; Pr. Paul Mihail, *studiul cit.*, p. 587.

Tot în anul 1644 Vasile Lupu făcea danii unei biserici din Kiev; dovadă inscripția cu inițialele sale și stema Moldovei.

În 1646 el a cumpărat un teren în Lvov, pe care a ridicat mănăstirea de călugărițe Vovidenia [59].

În 1648, în urma cererii Mariei Movilă, sfătuit și de Mitropolitul Varlaam, Vasile Lupu întărește închinarea Mănăstirii Sucevița, cu toate moșiile și veniturile ei, către mănăstirea ucraineană „Schitul Mare" din Pocuția. Această mănăstire s-a menținut mai bine de un secol din veniturile Suceviței [60].

În pomelnicul Mănăstirii din Uniev se află și numele lui Mateiaș Gavrilaș, mare logofăt în timpul domniei lui Vasile Lupu [61].

Și Mănăstirea sîrbească Lipovina (Lepavina) din Croația a fost miluită de Vasile Lupu cu o danie anuală de 5.000 aspri, plus 500 aspri pentru cei ce veneau să-i ridice [62].

La Varna, în Bulgaria, exista o fîntînă realizată cu banii și după indicațiile lui Vasile Lupu [63], iar doi dregători ai săi, slugerul Gheorghe și fiul său, postelnicul Constantin, au fost zugrăviți în anul 1643 la Mănăstirea Bacicova, tot din Bulgaria, probabil pentru contribuția lor la rectitorirea acestei mănăstiri [64].

Nici Transilvania nu a rămas în afara preocupărilor lui Vasile Vodă. Astfel în satul Ticușul Nou din Țara Oltului, sat întemeiat de moldoveni, s-a ridicat o biserică cu ajutorul domnului Moldovei, la stăruința Mitropolitului Varlaam, care era înrudit cu cei doi preoți ce merseseră în fruntea pribegilor moldoveni din cauza tătarilor. Biserica are obișnuitul stil moldoveanesc, cu frumoase picturi [65].

În ultimele luni de domnie ale lui Vasile Lupu au venit în Moldova, după milostenie Patriarhul Antiohiei Macarie III Zaim, însoțit de fiul său, arhidiaconul Paul de Alep, care ne-a lăsat o bogată însemnare a călătoriei lor prin Moldova, Țara Românească, Ucraina și Rusia, importantă lucrare de referință pentru istoria noastră națională și bisericească. Ei au petrecut pe pămîntul Moldovei de la 17 ianuarie 1653 pînă la sfîrșitul lui noiembrie, același an. Au fost primiți cum se cuvine de Mitropolitul Varlaam și de Vasile Vodă Lupu și găzduiți la Mănăstirea „Sfîntul Sava" din Iași. Patriarhul a slujit la diferite biserici ieșene, a sfințit Marele Mir în Joia Patimilor și a vizitat alte numeroase biserici. Datorită luptelor pentru tron, la care oaspeții au fost martori, înfrîngerii lui Vasile Lupu și urcării pe tron a lui Gheorghe Ștefan, antiohienii au fost nevoiți să plece în Țara Românească fără a fi primit din

---

59. Tr. Ionescu-Nișcov, *studiul cit.*, p. 1093.

60. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 288; Tr. Ionescu-Nișcov, *studiul cit.*, p. 1093; Pr. Paul Mihail, *studiul cit.*, p. 589-590.

61. Tr. Ionescu-Nișcov, *studiu cit.*, p. 1089; N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători...*, p. 413-414.

62. N. Iorga, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 319; nota 5; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 286.

63. Ovidiu Marina, *Însemnări din Bulgaria*, București, 1954, p. 59.

64. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 285.

65. Mircea Păcurariu, *Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în secolele XVI-XVIII*, Sibiu, 1968, p. 147; Idem, *Din istoria legăturilor bisericești ale Transilvaniei cu Moldova*, în M.M.S., an. XLIV, (1968), nr. 11-12, p. 662.

Moldova ajutoare și regretînd înfrîngerea lui Vasile Lupu, care promisese să plătească și Patriarhiei Antiohiei toate datoriile [66].

Prin cele spuse pînă acum considerăm că am ilustrat pe deplin elogioasele aprecieri pe care personolități de seamă i le-au făcut de-a lungul timpurilor marelui domn al Moldovei, Vasile Lupu. Documentele vorbesc mai mult despre activitatea ctitoricească a domnului, cum e și firesc, ele rezultînd din cancelaria domnească și fiind acte oficiale. Din toate punctele de vedere : doctrinal, juridic și economic, inima Ortodoxiei a bătut la Iași, în capitala Moldovei, devenită acum „Bizanțul" Ortodoxiei.

Gheorghe Vodă Ștefan (1653-1658), ridicat din demnitatea boierească de mare logofăt la tronul Moldovei, a avut și el ambiția a se număra între domnii care au ctitorit și miluit și dincolo de hotarele țării. Ctitoria sa din 1655, frumoasa Mănăstire a Cașinului cu biserica decorată în stil baroc, el a făcut-o stavropighie a „Bisericii celei Mari", adică a Patriarhiei de Constantinopol [67].

În tezaurul Sfîntului Mormînt de la Ierusalim se păstrează, printre felurite alte odoare românești, și un epitrahil dăruit de Gheorghe Ștefan [68]. Tot el a dăruit și Mănăstirii athonite Ivir un ajutor anual de 3.500 aspri [69].

În anul 1656 Domnul Gheorghe Ștefan a întărit Bisericii din Șcheii Brașovului dania lui Aron Vodă, de 8.000 aspri anual. La această întărire și-au dat binecuvîntarea mitropolitul Moldovei Ghedeon (1653-1659; 1664-1671) și episcopii: Anastasie al Romanului (1644-1658), Sava al Rădăuților (1656-1658) și Teofan al Hușilor (1656-1658) [70].

Fosta Mănăstire de lemn din orașul Toplița, pe pîrîul Doamnei [71], a fost ridicată, după tradiție, de Doamna Safta, soția lui Gheorghe Vodă Ștefan, care a trecut pe aici în 1658, cînd și-a pierdut scaunul domnesc [72].

În timpul domniei lui Gheorghe Ștefan au trecut prin Moldova, în două vizite scurte, în drum spre Rusia, între 2 și 6 iunie 1654 și la întoarcere din Rusia, între 1 septembrie și 9 octombrie 1656, Patriarhul Macarie al Antiohiei și diaconul Paul de Alep [73]. Nu știm ce daruri și ce sume de bani vor fi strîns din Moldova, în acei ani frămîntați și nesiguri, dar știm din jurnalul lor de călătorie, despre care am amintit mai sus, că cu banii adunați din cele patru țări, patriarhul antiohian și-a plătit datoriile scaunului său și a

---

66. Asistent Mircea Păcurariu, *Legăturile Țărilor Române cu Patriarhia Antiohiei,* în rev. S. T., an. XVI, (1964), nr. 9-10, p. 597-599.

67. N. Iorga, *Istoria Bisericii...,* vol. I, p. 321.

68. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 272.

69. *Ibidem*, vol. II, p. 271 ; Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *studiul cit.,* p. 250.

70. Mircea Păcurariu, *Din istoria legăturilor...*, p. 663.

71. Deoarece în orașul Toplița azi există o altă mănăstire din lemn, ctitoria patriarhului Miron Cristea, cunoscută sub numele de mănăstirea Toplița, mănăstirea de care ne ocupăm aici, restaurată și resfințită în 1984, este numită tot mai mult „mănăstirea Doamnei", sau „mănăstirea de la Moglănești-Toplița". Vezi : „Telegraful Român" an. CXXXI, (1984), nr. 37-38, p. 4 și nr. 43-44, p. 4.

72. Mircea Păcurariu, *Legăturile B. O. R. din Transilvania...,* p. 147 ; Idem, *Din istoria legăturilor...*, p. 662.

73. Asistent Mircea Păcurariu, *Legăturile Țărilor Române cu Patriarhia Antiohiei...*, p. 600-601.

început o seamă de lucrări la reședința și catedrala patriarhală din Damasc [74].

În locul lui Gheorghe Ștefan a ajuns domn al Moldovei pentru mai bine de un an și jumătate albanezul Gheorghe Ghica (martie 1658-noiembrie 1659) capuchehaia lui Vasile Lupu și a lui Gheorghe Ștefan la Constantinopol, de unde vine numit domn. În scurta sa domnie miluiește și el Mănăstirea Schitul Mare din Pocuția, dîndu-i zeciuiala cerealelor tîrgului Cernăuți [75]. Această milă, împreună cu daniile mai vechi, a fost întărită în 23 februarie 1660 și de Ștefăniță Vodă Lupu (noiembrie 1659-ianuarie 1661; februarie-septembrie 1661) [76].

În 1660 Mănăstirea Hlincea, de lîngă Iași, terminată și pictată de Ștefăniță Vodă este închinată Mănăstirii Andriano de la Arghirokastro din Rumelia [77].

Ștefăniță Vodă Lupu termină în 1660 refacerea Mănăstirii athonite Vatoped, începută de tatăl său. Sora sa, Domnița Ruxandra, văduva lui Timuș Hmelnițiki, dona cîțiva ani mai tîrziu, în 1667, aceleiași mănăstiri athonite trei sate [78]. O altă fiică a lui Vasile Lupu, Maria Radziwill, a refăcut vechea biserică de lemn a sloboziei rusești din Kejdani, lîngă Wilno, oferind leafă pentru doi preoți și doi slujitori. Prin testamentul ei († 1662) lasă aproape 600.000 de galbeni pentru ajutorarea unor mănăstiri ortodoxe din Ucraina, precum și icoane și obiecte de preț frăției ortodoxe din Wilno [79].

Așa se stingea frumos și așa își încheia opera sa filantropică familia lui Vasile Lupu.

După Ștefăniță Lupu a urmat în scaunul Moldovei, pentru patru ani încheiați, Eustratie Dabija (septembrie 1661-septembrie 1665), boier de țară, dintr-o familie foarte veche [80]. Noul domn, secondat de vrednica sa soție, Doamna Dafina (Ecaterina) a fost în scurta sa domnie cu priință față de toți cei în nevoi. La curtea sa de la Iași a poposit, din septembrie 1663 pînă în aprilie 1664, Patriarhul Nectarie al Ierusalimului (1661-1669) împreună cu diaconul său, Dositei Notara. Sînt găzduiți în chiliile de la Sfîntul Sava, metoh al Sfîntului Mormînt. Patriarhul ierusalimitean voia să plece la Moscova, la procesul Patriarhului Nicon, dar nu i se îngăduie să treacă granița. Trimite numai pe diaconul său, iar el rămîne mai departe la Iași. Primește de la Vodă Dabija bani, cu care refăce apoi numeroase biserici din Țara Sfîntă [81]. Domnul i-a

---

74. *Ibidem*, p. 603. Vezi și: Prof. Francisc Pall, *Noi mărturii inedite despre călătoriile patriarhului Macarie al Antiohiei în Țările Române*, în B. O. R., an. XCIV, (1976), nr. 3-4, p. 343-348; Diacon Ioan Ivan, *studiul cit.*, p. 685-687.

75. Pr. Paul Mihail, *studiul cit.*, p. 590.

76. *Ibidem*.

77. N. Iorga, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 394; N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 454; Melchisedec, episcopul Romanului, *Cronica Romanului...*, vol. I, p. 280-281.

78. Prof. diacon Gh. I. Moisescu, *studiu cit.*, p. 248.

79. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 288.

80. N. Stoicescu, *Dicționar...*, p. 393 și nota 2.

81. N. Iorga, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 362-363; Magistrand Ilie Georgescu, *studiul cit.*, p. 353; Diacon Ioan Ivan, *studiul cit.*, p. 692.

mai dăruit patriarhului o cruce mare, împodobită cu plăci de aur și de argint, avînd la bază, în basorelief, chipul său și al Doamnei Dafina, cruce păstrată în tezaurul Sfîntului Mormînt [82].

Mănăstirii Schitului Mare din Pocuția, despre care am mai vorbit, Eustratie Vodă i-a dăruit satul Mămăiești, cu mori pe Prut și patru prisăci, cu scutire de dări [83].

Unii boieri moldoveni au miluit în acest timp mănăstirile din Muntele Athos. Astfel, în anul 1662 vornicul Gavriil Costachi închină ctitoria sa de la Ciocănești, Schitul Bursuci, din ținutul Fălciu, cu cîteva moșii, Mănăstirii athonite Esfigmenul [84].

În anul 1664 marele boier moldovean Miron Costin (cronicarul) închină altei mănăstiri aghiorite și anume Mănăstirii „Sfîntului Pavel", Mănăstirea Todireni-Burdujeni, ctitoria lui Teodor Movilă din 1597, dar restaurată de familia Costineștilor [85].

Gheorghe Duca Vodă a urcat de trei ori pe tronul Moldovei (1665-1666; 1668-1672; 1678-1683). În a doua a sa domnie în Moldova vine la Iași Dositei, patriarhul Ierusalimului (1669-1707), despre care s-a spus pe bună dreptate că a avut reședința sa patriarhală la București și Iași, nu la Ierusalim. Domnul Moldovei închină cu această ocazie Ierusalimului Mănăstirea Cetățuia, ctitoria sa, și Mănăstirea Hlincea, de lîngă Iași. Din daniile primite Dositei a refăcut Biserica „Nașterii Domnului", din Betleem [86].

În anul 1669 i-a fost închinată Mănăstirii athonite Vatoped Mănăstirea Bărboi din Iași [87], iar în anul următor (1670) vameșul Păun închina Mănăstirii Xiropotamul de la același Sfînt Munte Mănăstirea sa, nou zidită de la Bucium, de lîngă Iași, mănăstire ce a fost declarată stavropighie a Patriarhiei de Constantinopol [88].

Gheorghe Duca Vodă este pomenit și între miluitorii Mănăstirii „Sfîntul Ioan Evanghelistul", din Insula Patmos [89]. Cu numele lui ne vom mai întîlni și în anii celei de a treia domnii a sa. Dar pînă atunci trebuie să mai amintim partea de contribuție și a altor domni moldoveni în susținerea Orientului Ortodox, care, deși cu domnii scurte, nu au vrut să rămînă mai prejos și să nu-și înscrie numele în pomelnicul celor ce au ctitorit și miluit dincolo de hotarele țării.

Alexandru Vodă Iliaș (1666-1668) găzduia pe Patriarhul Paisie al Alexandriei care poposea în Moldova la întoarcerea de la Mos-

---

82. Marcu Beza, *Urme românești în Răsăritul ortodox*, București, 1935, p. 108; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 272.

83. Pr. Paul Mihail, *studiul cit.*, p. 590. Vezi și: N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 553.

84. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *op cit.*, p. 265; N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 138; Idem, *Dicționarul...*, p. 380-381.

85. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *studiul cit.*, p. 262; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 272; N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 810.

86. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 268-269; Magistrand Ilie Georgescu, *studiul cit.*, p. 354; Diacon Ioan Ivan, *studiul cit.*, p. 692-695.

87. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *studiul cit.*, p. 248-249; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 271; N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 437.

88. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *studiul cit.*, p. 256.

89. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 274.

cova, unde luase parte la sinodul ce îl judecase pe patriarhul Nicon al Rusiei [90]. Desigur că și el va fi plecat de la noi încărcat de daruri.

Tot Alexandru Iliaș întărea Mănăstirii Schitului Mare din Pocuția dania lui Eustratie Vodă Dabija, anume satul Mămăiești, dar împreună cu selișteа numită Revna, dăruită de marele logofăt Solomon Bîrlădeanul [91].

Ștefan Vodă Petriceicu (1672-1673; 1673-1674; 1683-1684), a găzduit și el, pentru scurt timp pe patriarhul Dositei al Ierusalimului, în anul 1673, cînd mitropolit al Moldovei era marele cărturar Dosoftei, în prima sa păstorie (1671-1674). Cu banii adunați din Moldova și din Țara Românească Dositei răscumpără de la turci Sfîntul Mormînt, pe care aceștia voiau să-l vîndă catolicilor [92].

Mila acestui Ștefan Vodă și a unor boieri moldoveni s-a îndreptat și către credincioșii ortodocși din Polonia, tot mai strîmtorați de propaganda catolică. Ei au ajutat Mănăstirea Ugornițki din Pocuția și biserica din orașul Stanislawow. În biserica satului Socola, tot din acele părți, Ștefan Petriceicu era zugrăvit în mărime naturală pe peretele ctitoricesc [93].

În anii 1676-1677 revine în Moldova patriarhul Dositei al Ierusalimului. Antonie Vodă Ruset, domnul de atunci (1675-1678) îi închină Mănăstirea Cașin, ctitoria lui Gheorghe Ștefan. Mitropolitul Dosoftei al Moldovei închină Sfîntului Mormînt Mănăstirea Probota, iar doamna Safta, văduva lui Georghe Ștefan închină Bistrița, ctitoria lui Alexandru cel Bun, fără vreun drept ctitoricesc [94].

Căutînd să respectăm cît de cît cronologia evenimentelor în acești ani de dese schimbări de domnie, ne întîlnim din nou cu Gheorghe Duca Vodă, în a treia a sa domnie (1678-1683). Între anii 1680-1682 patriarhul Dositei al Ierusalimului se afla la Mănăstirea Cetățuia, metoh al Ierusalimului, pe care patriarhul o considera reședința sa din Moldova. Aici el a înființat o tipografie grecească și a tipărit cărți de slujbă și lucrări de teologie [95].

Domnul Gheorghe Duca retrage în 1682 închinarea Mănăstirii Hlincea către Mănăstirea Andriano de la Argyrocastro-Rumelia, dînd în schimb mănăstirii rumeliote Biserica „Sfîntul Ioan Gură de

---

90. *Ibidem*, vol. II, p. 266; Diacon asistent I. Pulpea-Rămureanu, *studiul cit.*, p. 68.

91. Pr. Paul Mihail, *studiul cit.*, p. 590.

92. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p, 268-269; Magistrand Ilie Georgescu, *studiul cit.*, p. 354-355; Diacon Ioan Ivan, *studiul cit.*, p. 692-695.

93. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 288; Pr. Paul Mihail, *studiul cit.*, p. 588.

94. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 268-269; Magistrand Ilie Georgescu, *studiu cit.*, 354-355; Pr. prof. Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. I, p. 415; N. Iorga, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 393 și 397; Diacon Ioan Ivan, *studiul cit.*, p. 696. Vezi și: P. P. Panaitescu, *Patriarhul Dositei al Ierusalimulu și mitropolitul Dosoftei al Moldovei*, în B. O. R., an. LXIV, (1946), nr. 1-3, p. 93-109.

95. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 269; Magistrand Ilie Georgescu, *studiul cit.*, p. 355.

Aur", terminată de el chiar în acel an. Am văzut mai sus că acum Hlincea era închinată Ierusalimului și devine metoh al Mănăstirii Cetățuia [96].

Tot în anii domniei lui Gheorghe Duca Vodă mai petrece în Moldova și un alt patriarh apostolic și anume patriarhul Partenie Prohoros al Alexandriei (1678-1688), fost exarh al mănăstirilor închinate Sfîntului Mormînt, deci cunoscător al plaiurilor moldovenești. El stă aproape doi ani, în 1679-1680, atît în Moldova cît și în Țara Românească, iar în 1683 îl întîlnim din nou la Iași [97], dovadă că era bine găzduit și miluit.

În timpul domniei lui Constantin Vodă Cantemir (1685-1693) au venit în Moldova, afară de patriarhul Antiohiei, toți ceilalți trei patriarhi apostolici ortodocși, fie pentru strîngere de ajutoare și vizitarea mănăstirilor închinate lor, fie participanți la evenimente deosebite. Astfel ecumenicul Iacob (cu trei păstorii între 1679 și 1688) a venit pentru prima dată în Moldova, la curtea lui Constantin Vodă în 1688, în ultimul an al păstoriei sale [98]. Credem că a fost bine primit și miluit deoarece, așa cum vom vedea, el s-a legat sufletește de acest pămînt românesc al Moldovei.

Patriarhul Alexandriei, Gherasim Palladas (1688-1710) a întreținut strînse legături cu Constantin Cantemir și a vizitat Moldova în mai multe rînduri [99].

Patriarhul Dositei al Ierusalimului, ca cel ce-și considera Moldova a doua patrie a lui este din nou la Iași în anul 1692 și rămîne pentru mai mult timp [100].

Constantin Vodă Cantemir a făcut și unele închinări de mănăstiri Sfîntului Munte Athos. Astfel pe la anul 1690 el a închinat Mănăstirii Vatoped, Mănăstirea Mira din ținutul Focșanilor, ctitorie a sa din 1686. Această mănăstire avea vreo zece moșii în ținutul Putna și vii la Odobești. În anul 1828 venitul ei era de aproape 20.000 piaștri [101].

Tot Constantin Cantemir a închinat Mănăstirii athonite Zograful Mănăstirea Căpriana din ținutul Lăpușna. Această mănăstire avea o avere enormă dincolo de Prut: 23 de moșii cu 50.000 ha [102].

În martie 1693, Constantin Cantemir trece la cele veșnice. La înmormîntarea sa au slujit, alături de mitropolitul Sava și de episcopii Misail al Romanului, Lavrentie al Rădăuților și Varlaam al Hușilor și cei trei patriarhi pomeniți mai sus. Iacob, fostul ecumenic, venise la Iași din 1692. Luau parte la eveniment și Gherasim Palladas, al Alexandriei și Dositei al Ierusalimului [103]. Dositei venise din 1692 pentru a-și rezolva problemele în legătură cu mănăstirile închinate Ierusalimului, dar rezolvarea o va avea abia în timpul unei domnii următoare... Tot în acea lună martie a anului 1693

---

96. Melchisedec, episcopul Romanului, *Cronica Romanului...*, vol. I, p. 280-281; N. Iorga, *Istoria Bisericii...*, vol. I, p. 394.

97. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 266; Diacon asistent I. Pulpea-Rămureanu, *studiul cit.*, p. 68-69.

98. Pr prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 266-267.

99. *Ibidem*, vol. II, p. 267; Diacon asistent I. Pulpea-Rămureanu, *studiul cit.*, p. 69.

100 Magistrand Ilie Georgescu, *studiul cit.*, p. 356.

101. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *studiul cit.*, p. 248.

102. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 271.

cei trei patriarhi și cei patru ierarhi ai țării au pomăzuit, pentru o foarte scurtă domnie, pe Dimitrie Cantemir (1693 martie 19—aprilie 8) [104].

Patriarhul Dositei al Ierusalimului, rezident mai mult în Țările Române, era obișnuit cu schimbările de domnii. De aceea el rămîne liniștit la Iași pînă ce se așează în prima domnie Constantin Duca Vodă (1693-1695 ; 1700-1703). Imediat după instalarea noului domn, deci în 1693, patriarhul ierusalimitean obține de la acesta un hrisov de întărire a mănăstirilor închinate Sfîntului Mormînt: Galata, Barnovschi, Bîrnova, Sfîntul Sava, Hlincea, Dealul Mare (Hadîmbul) [105], Dumbrăvița [106], Tazlău [107] și Cașin. Peste cîțiva ani patriarhul Dositei a renunțat la Mănăstirile Bistrița, Probota și Tazlău, întrucît erau greu de administrat [108].

Se pare că în ultimul an al primei sale domnii Constantin Duca a închinat Mănăstirii „Sfînta Ecaterina“ din Muntele Sinai, Mănăstirea Adam din ținutul Fălciu [109]. A continuat să trimită Mănăstirii „Sfîntului Ioan Evanghelistul“ din insula Patmos donația anuală de 4.000 aspri [110], iar în a doua domnie, anume în 1701-1702, a închinat Mănăstirii „Sfinții 40 de Mucenici“ din Meteore (Tesalia) Biserica Dancu din Iași [111].

Domniile lui Constantin Duca s-au împletit cu cele două domnii ale lui Antioh Cantemir (1695-1700; 1705-1707) filul (elefantul) din *Istoria Ieroglifică* a fratelui său Dimitrie.

În anul 1698, cînd Antioh Cantemir desființa „văcăritul“, la acea adunare se afla și proin-patriarhul ecumenic Iacob, care știm că de mai mulți ani trăia la curtea domnilor moldoveni sau la Mănăstirea Golia. În anul 1700 el trece la cele veșnice și e înmormîntat la această mănăstire, pe care se pare că o condusese în ultimii ani ca egumen [112]. Desigur că au slujit la această înmormîntare ierarhii țării: mitropolitul Sava, episcopul Misail al Romanului, episcopul Lavrentie al Rădăuților și episcopul Varlaam al Hușilor.

În anul 1710, Mănăstirea ucraineană Schitul Mare din Pocuția a primit jumătate din satul Mitcău, pe Nistru, de la Maria, soția marelui ban Savin, iar mai tîrziu satul Revna, dăruit de Solomon Bîrlădeanu [113].

---

103. *Ibidem*, vol. II, p. 266-267 ; Diacon asistent I. Pulpea-Rămureanu, *studiul cit.*, p. 69 ; Diacon Ioan Ivan, *studiul cit.*, p. 674-675 și 692-695.

104. Magistrand Ilie Georgescu, *studiul cit.*, p. 356.

105. Construită de postelnicul Iane Hadîmbul în pădurea Iașilor în 1659 ; N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 247.

106. N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 273.

107. Ctitoria lui Ștefan cel Mare din 1487. Vezi : Pr. Gh. Vîrtolaș, *Biserica din Tazlău*, în M. M. S., an. XXXIV, (1958), nr. 11-12, p. 903-909.

108. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 269.

109. N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 21.

110. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 274.

111. *Ibidem*, p. 273 ; C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a catedralei mitropolitane din Iași*, București, 1888, p. 330-331 ; N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 445.

112. Diacon Ioan Ivan, *studiul cit.*, p. 674-675; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 266; Constantin Turcu, *Biserica Golia*, în M. M. S., an. XXXIV, (1958), nr. 5-6, p. 464.

113. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 228 ; Pr. Paul Mihail, *studiul cit.*, p. 590.

Depășind anii primului deceniu al secolului al XVIII-lea, cu nestatornicia lor și cu slaba activitate ctitoricească, mai facem un scurt popas la numele lui Dimitrie Cantemir (domn al Moldovei: 1693; 1710-1711). Retras în Rusia după eșecul de la Stănilești, 1711, marele cărturar moldovean a ctitorit o biserică în Moscova, în Mănăstirea „Sfîntul Nicolae", cu hramul „Sfinți Împărați Constantin și Elena", unde a și fost îngropat împreună cu o parte din membrii familiei. A ajutat de asemeni multe biserici și schituri în părțile Harkovului și Poltavei [114].

Secolul al XVIII-lea.

Bătălia de la Stănilești (18-22 iulie 1711) și eșecul în fața turcilor al armatelor aliate ruso-moldovene este o nouă piatră de hotar în istoria Moldovei. Turcii, putere suzerană, se hotărăsc să trimită în Moldova domni fanarioți. Și astfel în Moldova, de la 6 octombrie 1711 (cu patru ani și trei luni mai înainte decît în Țara Românească), prin numirea ca domn a lui Nicolae Mavrocordat, se inaugurează regimul fanariot, regim ce va dura pînă în 1821.

În epoca fanariotă sau secolul fanariot, cum i se mai spune acestei perioade în istoria României, sistemul domniilor a fost și mai mozaicat și mai efemer decît în secolul al XVII-lea. Unii domni fanarioți au domnit de mai multe ori și în Moldova și în Țara Românească.

Domniile au fost scurte și exploatarea excesivă, datorită dorinței de îmbogățire rapidă a acestor domni și a celor din anturajul lor.

Pe plan cultural se fac simțite progrese și se dezvoltă în continuare conștiința națională a românilor. Asistăm la reforme importante în viața socială și economică în ambele Principate.

Activitatea ctitoricească este redusă și slab susținută de domni, iar ajutoarele către Răsăritul Ortodox grecesc capătă și ele pecetea perioadei fanariote.

Spre deosebire de frații de peste Milcov, moldovenii nu au primit (cu două excepții) în secolul fanariot ierarhi greci la conducerea Bisericii.

„Locurile sfinte" grecești, adică patriarhiile apostolice, mănăstirile din Muntele Athos, Mănăstirea „Sfînta Ecaterina" din Muntele Sinai, mănăstirile de la Meteore și cele din Ianina, din insula Patmos și din alte ținuturi grecești au continuat să se bucure de veniturile pe care le aduceau mănăstirile românești închinate în secolele trecute. De exemplu, Mănăstirea „Sfîntul Ioan" din insula Patmos a primit o danie anuală de 400 aspri aproape în tot cursul epocii fanariote [115].

Nicolae Vodă Mavrocordat (1711-1715) cel ce începe șirul domniilor fanariote în Moldova, găzduiește pe patriarhul alexandrin Samuil Capasulis (1710-1723) care călătorește după ajutoare prin Țările Române între 1715 și 1718. Pe lîngă alte daruri, el primește în 1715 și închinarea către Patriarhia Alexandriei a Mănăstirii Hangu-

---

114. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 654.
115. *Ibidem*, p. 648.

Buhalnița, ctitoria lui Miron Vodă Barnovschi, cu satele Bălțătești și Mînjești [116].

În anul 1714, chiar la începutul domniei lui Nicolae Mavrocordat, a venit la Iași patriarhul Ierusalimului, Hrisant Notara (1707-1731), nepotul și urmașul patriarhului Dositei. Știm că el călătorise și mai înainte de mai multe ori prin Țările Române, fie ca însoțitor al unchiului său, fie în calitate de exarh al Sfîntului Mormînt. Sigur că în 1714 a fost bine primit și miluit, dovadă că a continuat legăturile cu domnii fanarioți și după cum vom vedea mai jos, ne-a mai vizitat încă o dată țara [117].

Pe lîngă alte întăriri de danii vechi, Mavrocordații au miluit și Mănăstirea Silivri de lîngă Constantinopol, căreia i-au dăruit 200 bolovani de sare (25.440 kg) [118].

Mihai Racoviță domnește în Moldova ca domn fanariot între anii 1715 și 1726. (Mai avuse în această țară două domnii scurte în primul deceniu al secolului.) El luase în anul 1703 de la Mănăstirea athonită „Pantocrator“ Mănăstirea Doamnei, din Botoșani (ctitoria din 1552 a Elenei Rareș) și o înapoiase Mănăstirii Rusicon, care avea asupra ei drepturi mai vechi de închinare, din 1631. În anii 1724-1725 Mihai Vodă Racoviță înnoiește și modifică această mănăstire, lăsînd-o în continuare metoh al Rusiconului [119]. Această închinare este întărită de toți domnii, pînă la anul 1750.

Tot de la Mihai Racoviță se păstrează un potir în Biserica „Arhanghelului Mihail“ din Arnăutchioi-Constantinopol [120].

Grigore II Ghica (domn al Moldovei: 1726-1733; 1735-1739; 1739-1741; 1747-1748) în prima sa domnie a primit și a găzduit în Moldova pe patriarhul Antiohiei Silvestru Cipriotul (1724-1766) [121]. Tot el a hărăzit un ajutor anual de 500 groși Mănăstirii Chicu din insula Cipru. Este momentul să arătăm că tot în această insulă și anume în Biserica Faneromeni din Nicosia se păstrează o icoană donată de un oarecare Iosif Moldovlahul, care a zidit aici și o biserică, acum ruinată. Mănăstirea Mahera, de lîngă Nicosia a primit de asemeni ajutoare din ambele Principate Române [122].

În timpul lui Grigore II Ghica s-au adus în Moldova de la Mănăstirea athonită Marea Lavră moaștele Sfîntului Teodor. Pentru minunile ce s-au săvîrșit atunci domnul a hotărît să dea Lavrei cîte 8.000 de aspri pe an și 800 aspri cheltuială de drum pentru călugării care vor veni să-i ridice [123].

În anul 1729 Grigore Ghica Vodă închină Mănăstirii aghiorite Vatoped Mănăstirea Răchitoasa din ținutul Tecuci. Această mănăs-

---

116. *Ibidem*, p. 642-643; N. Iorga, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 81-82; Diacon asistent I. Pulpea-Rămureanu, *studiul cit.*, p. 70-72.

117. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 270; Magistrand Ilie Georgescu, *studiul cit.*, p. 359-360.

118. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 648.

119. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *studiul cit.*, p. 255; N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 110-111.

120. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, vol. II, p. 648.

121. Asistent Mircea Păcurariu, *Legăturile Țărilor Române cu Patriarhia Antiohiei...*, p. 610-613.

122. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 647.

123. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *studiul cit.*, p. 247.

tire avea în 1828 în stăpînire 17 moșii și un venit de 28.610 piaștri [124].

În anul 1731, fruntașii Bisericii „Sfîntul Nicolae“ din Șcheii Brașovului au cerut lui Grigorie Ghica reînnoirea hrisovului de danie de la Aron Vodă și de la Gheorghe Ștefan, deoarece hrisovul se pierduse. Dania le-a fost întărită de domn și de urmașii lui precum și de ierarhii moldoveni, pînă în 1781 [125]. Mai mult decît atît, în 1733 Constantin Vodă Mavrocordat (domn al Moldovei în anii: 1733-1735; 1741-1743; 1748-1749; 1769), a acordat preoților șcheieni și dreptul de a ține la pășunat 400 de oi, scutindu-i de toate dările oieritului. Acest drept a fost întărit și de alți domni ce au urmat [126].

Tot Constantin Mavrocordat, în prima sa domnie în Moldova întărește Mănăstirii athonite Marea Lavră dania de 6.000 aspri pe an, danie mai veche, după cum am văzut [127].

În timpul celei de a doua domnii a lui Grigore II Ghica (1735-1739), dintr-o dajdie specială a preoțimii moldovene se sprijinea școala patriarhiei de Ierusalim [128].

În anul 1743, cînd pe tronul Moldovei se afla pentru a doua oară Constantin Mavrocordat, venise la Iași patriarhul Partenie al Ierusalimului (1737-1766) și domnul îi dădea un hrisov de miluire. La cererea patriarhului revin sub stăpînirea Sfîntului Mormînt mănăstirile „de la munte“ ce fuseseră înapoiate de patriarhul Dositei Moldovei (Probota, Tazlău, Cașin și Bistrița). Acestora li se mai adaugă Mănăstirea Soveja [129].

În timpul domniilor următoare: a lui Ioan Mavrocordat (1743-1747), a celei de a patra domnii în Moldova a lui Grigore II Ghica și a celei de a treia domnii în Moldova a lui Constantin Mavrocordat și anume între anii 1744 și 1749 a venit pentru a doua oară în Țările Române patriarhul Antiohiei Silvestru. El a înființat tipografie arabă la Mănăstirea „Sfîntul Sava“ din Iași și a tipărit aici cărți de apărare a credinței ortodoxe [130]. În anul 1751 domnul Constantin Racoviță (1749-1753; 1756-1757), închină patriarhiei Antiohiei Mănăstirea Popăuți din Botoșani (ctitoria lui Ștefan cel Mare) ce fusese înnoită de mama sa Ana, soția lui Mihai Racoviță [131].

Acest domn, Constantin Mihai Racoviță, spori dania făcută de înaintașii săi Mănăstirii aghiorite „Sfîntul Pantelimon“ (Rusicon) cu încă 50 de piaștri, danie reînnoită și de urmașii săi în 1754, 1757 și

---

124. *Ibidem*, p. 248-249. Este dat în mod greșit la anul 1729 Constantin Racoviță. Vezi și : N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 696-697.
125. Mircea Păcurariu, *Din istoria legăturilor...*, p. 663.
126. *Ibidem*.
127. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *studiul cit.*, p. 247.
128. N. Iorga, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 84.
129. *Ibidem*, p. 76; Magistrand Ilie Georgescu, *studiul cit.*, p. 361; Diacon Ioan Ivan, *studiul cit.*, p. 696.
130. Asistent Mircea Păcurariu, *Legăturile Țărilor Române cu Patriarhia Antiohiei...*, p. 610-613; Pr. Ilie Gheorghiță, *Tipografia arabă din mănăstirea Sf. Sava și venirea lui Silvestru, patriarhul Antiohiei la Iași*, în M. M. S., an. XXXIV, (1958), nr. 5-6, p. 419-423.
131. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 643-644; N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 113.

1758. Doamna Sultana, soția sa, dărui aceleiași mănăstiri racla de argint în care se păstrează moaștele Sfîntului Pantelimon [132].

Aici este momentul să menționăm faptul că între anii 1740 și 1750 Biserica Moldovei a fost condusă de mitropolitul Nichifor, grec de origine, impus de domnul Grigore II Ghica, Mitropolitul Iacob Putneanul (1750-1760), care a urmat lui Nichifor, a adunat la 1 ianuarie 1752 un „sobor" format din ierarhii țării: mitropolitul Iacob, Ioanichie, episcopul Romanului (1747-1769), Ierotei, episcopul Hușilor (1743-1752), Dositei, episcopul Rădăuților (1750-1789), din egumenii mănăstirilor și din marii boieri. Aceștia au hotărît cu mare blestem să nu fie nicicînd aleși în Moldova ierarhi străini, ci numai români [133]. De mult timp se îndătinase ca la astfel de soboare, după ierarhii țării, să semneze întîi egumenii mănăstirilor închinate. Dar de data aceasta actul este semnat întîi de egumenii mănăstirilor pămîntene (neînchinate), începînd cu egumenii Mănăstirilor Putna și Neamț [134]. Era încă un strigăt de dreptate împotriva celor care transformaseră mila în proprietate.

Matei Ghica Vodă (1753-1756) își înscrie numele între ctitorii Mănăstirii Popăuți, pe care înaintașul său în scaun o închinase patriarhiei Antiohiei. El construiește aici chiliile, zidul împrejmuitor și împodobește biserica [135]. Tot el acordă în 1753 un ajutor bănesc Mănăstirii athonite Vatoped [136].

În a doua a sa domnie în Moldova (1756-1757) Constantin Racoviță dăruia Marii Lavre de la Athos suma de 8.000 aspri pentru aducerea în Moldova a moaștelor Sfîntului Mihail Sinadon [137].

Scarlat Ghica (1757-1758), Ioan Callimachi (1758-1761), Grigore Callimachi (1761-1764) și Grigore III Ghica (1764-1767) întăresc Mănăstirii „Sfîntului Pantelimon" (Rusicon) de la Athos dania de 100 piaștri (10.000 de groși), adăugînd și venitul dijmelor din Botoșani și scutind metohul acesteia, Biserica „Uspenia" din Botoșani, de orice dări. Grigore III Ghica îi mai dăruiește 500 taleri pe an de la ocnele de sare [138].

În timpul acestor domnii, între anii 1757 și 1765, Mănăstirea athonită Xiropotam fiind împovărată cu grele datorii, trimite în Țările Române pe vestitul călugăr cărturar Chesarie Daponte, cu moaște din moaștele celor 40 de mucenici, ca să adune milostenii și ajutoare. Este una din multele astfel de colecte practicate în trecut, cînd orice simplu credincios putea să dea bănuțul său pentru ajutorarea locurilor sfinte. După opt ani de colindare prin satele și orașele Moldovei și Țării Românești, el se întoarce la mănăstirea sa cu 100 pungi de bani, adică 50.000 groși sau 150.000 franci aur, din care el oprește jumătate pentru cheltuieli [139].

---

132. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *studiul cit.*, p. 266.
133. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 348 și 356; † Teoctist, Mitropolit al Moldovei și Sucevei, *În slujba Ortodoxiei românești, a năzuințelor de unitate națională și de afirmare a culturii române. Mitropolitul Iacob Putneanul, 1719-1778.* Mănăstirea Neamț, 1978, p. 46-50, și 73-76.
134. N. Iorga, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 88-91.
135. N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 113 și 150, nota 163.
136. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *studiul cit.*, p. 248.
137. *Ibidem*, p. 247.
138. *Ibidem*, p. 266.
139. *Ibidem*, p. 256.

În 1766 a fost închinată patriarhiei Alexandriei Biserica „Sfîntul Ilie“ din Iași, ctitoria de pe la 1620 a marelui logofăt Ionașco Ghenghea. Această biserică s-a administrat de către patriarhie împreună cu Mănăstirea Hangu-Buhalnița [140].

Tot în timpul domniei lui Grigore III Ghica și anume în 1765 s-a tipărită la Iași în slavonește și românește lucrarea „Îndreptarea păcătosului cu duhul blîndețelor“ scrisă de episcopul sîrb Vichentie Ioanovici Vidac al Timișoarei (1759-1774). Pentru tipărirea ei și-a dat binecuvîntarea mitropolitul Gavriil Callimachi al Moldovei (1760-1786) [141].

În anul 1768, în timpul celei de a doua domnii a lui Grigore Callimachi (1767-1769) era găzduit la Iași, la „Sfîntul Sava“ (metohul Sfîntului Mormînt), patriarhul Ierusalimului Efrem (1766-1771) [142]. Tot în acest an Mănăstirea athonită Ivir primește închinarea Mănăstirii Răducanu din Tg. Ocna [143].

În anul 1773 sau 1774 Mănăstirea Berzunți din ținutul Bacău este închinată Marii Lavre de la Athos, împreună cu moșiile ei: Lupeni și Berzunți (4.000ha), din venitul cărora s-a refăcut Lavra adeseori [144]. Ne întrebăm cine putea să facă această închinare către o mănăstire grecească în acești ani de ocupație rusească (1769-1774)? Sîntem în timpul unor mari evenimente: Congresul de pace de la Focșani (1772, iulie 24-1773, martie 22), unde delegații Moldovei și Țării Românești au cerut independența și unirea celor două țări. În iulie 1774 a avut loc tratatul ruso-turc de la Kuciuk-Kainargi, prin care Rusia capătă dreptul de a interveni în favoarea Principatelor. Și totuși o închinare către locuri din Imperiul Otoman! Credem că avem de a face cu închinarea din partea ctitorilor. În 1774 familia boierească Vîrnav a refăcut această Mănăstire Berzunți [145], Probabil că tot ei au făcut și închinarea și, în lipsă de domn, au avut binecuvîntarea mitropolitului Gavriil Callimachi, mare susținător al grecilor.

În noua domnie a lui Grigore III Ghica (1774-1777) continuă închinările către Muntele Athos. Astfel în 1777 sau ceva mai înainte a fost închinată Mănăstirii Grigoriu Mănăstirea Vizantea din ținutul Vrancea [146].

În anul 1781, în timpul domniei lui Constantin Moruzi (1777-1782), vine în Moldova și e găzduit la Iași patriarhul Avramie II al Ierusalimului (1775-1787), care a izbutit să strîngă de la noi sume frumoase de bani pe seama patriarhiei sale [147].

---

140. Diacon asistent I. Pulpea-Rămureanu, *studiul cit.*, p. 73 ; N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 463-464 ; Idem, *Dicționar...*, p. 400-401.

141. Toma G. Bulat, *O carte bisericeească pentru Banat tipărită la Iași în 1765*, în rev. „Mitropolia Banatului“, an. XX, 1970, nr. 1-3, p. 138-144.

142. Magistrand Ilie Georgescu, *studiul cit.*, p. 361 ; Diacon Ioan Ivan, *studiul cit.*, p. 696.

143. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *studiul cit.*, p. 250.

144. *Ibidem* p. 247.

145. N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 70.

146. Ioana Cristache Panait, *Circulația în Moldova a cărții în limba română tipărită în secolul al XVIII-lea*, în M.M.S., an. XLVIII, (1972), nr. 5-6, p. 431.

147. Diacon Ioan Ivan, *studiul cit.*, p. 696 ; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, p. 405.

Domnii fanarioți, atît cei din Moldova cît și cei din Țara Românească, au ajutat numeroase școli grecești din Constantinopol, de la Athos, din Peninsula Balcanică și din alte ținuturi grecești [148]. De exemplu, în 1782, sub Constantin Moruzi al Moldovei, Școala cea mare a patriarhiei din Constantinopol primea un ajutor de 2400 lei anual, din care jumătate pentru burse la 12 elevi săraci și silitori. Restul de 1.200 lei provenea din venitul moșiei Hotărniceni, ținutul Lăpușna, cumpărată de mitropolitul Gavriil Callimachi și închinată Marii școli din Constantinopol [149].

Episcopul de Roman și viitorul mitropolit Leon Gheucă a întreținut strînse legături de prietenie cu marele cărturar sîrb Dositei (Dimitrie) Obradovici, care l-a și cercetat la Roman, cînd era episcop acolo (1769-1786). Mai precis, Dositei vine la Iași în anul 1783 iarna și e găzduit de mitropolitul Gavriil Calimachi. În primăvara aceluiași an este găzduit la Roman, la prietenul său. Că Leon Gheucă a fost atent și materialicește cu cărturarul sîrb, reiese dintr-o dedicație din anul 1784, în care Dositei îl numește pe episcopul Leon „al meu făcător de bine cel mai mare“ care „atîtea bunătăți și faceri de bine ai arătat spre mine“. [150].

Alexandru Vodă Ipsilanti, domn și în Moldova (1786-1788), a ridicat o mănăstire la Calopetra, în insula Rodos [151], iar o candelă donată de el și de doamna sa, Ecaterina, se află la Mănăstirea „Sfînta Ecaterina“ din Muntele Sinai [152].

În decembrie 1790 sau 1791, în ani tulburi de ocupație țaristă și austriacă, se afla la Iași, îndreptîndu-se spre Rusia, patriarhul Ierusalimului Antim (1788-1808) [153]. Poate în scurtul său popas din capitala Moldovei va fi fost găzduit la metohul Sfîntului Mormînt. Sau poate a fost primit chiar de arhiepiscopul rus Ambrozie Serebrenicov, numit exarh pentru Biserica Moldovei de către sinodul rus (1789-1792).

Una dintre mănăstirile athonite miluite de ultimii domni fanarioți ai Moldovei a fost Mănăstirea Xenofon, Din anul 1792 și pînă în 1820 a primit din Moldova la început 4.000 oca de sare, iar spre sfîrșitul perioadei 40.000 oca [154].

Între anii 1790 și 1792 a trăit în Moldova, la Iași, mitropolitul gruzin Iona Ghedevanișvili de Ruissa (1737-1821), căruia i s-a dat egumenia Mănăstirii Pîngărați din ținutul Neamț, ca să aibă cu ce trăi [155].

---

148. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 648-649.

149. *Ibidem.*

150. Diacon asist. Alexandru I. Ciurea, *Leon Gheucă,* Chișinău, 1942. p. 16-19.

151. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 647.

152. *Ibidem*, p. 648.

153. Magistrand Ilie Georgescu, *studiul cit.*, p. 361 ; Diacon Ioan Ivan, *studiul cit.*, p. 696.

154. Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *studiul cit.*, p. 264.

155. Pr. Paul Mihail, *Mitropolitul gruzin Iona Ghedevanisvili și Biserica Moldovei între 1790-1792,* în B.O.R., an. XCII, (1974), nr. 5-6, p. 711-720.

În ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea doi călugări de la Mănăstirea Mahera de lîngă Nicosia-Cipru, Ciprian și Haralambie, au strîns ajutoare din ambele Principate Române. Mihail Suțu, domn al Moldovei între anii 1792 și 1795, le-a dăruit 100 de groși, iar pe călugărul Ciprian l-a pus să studieze în Academia de la Iași [156]. Mănăstirea Mahera mai păstrează încă obiecte de cult și manuscrise de muzică psaltică aduse din Moldova [157] și donate desigur de ierarhii țării: mitropolitul Iacob Stamati (1792-1803), episcopul Antonie al Romanului (1787-1796) și episcopul Veniamin Costachi al Hușilor (1792-1796).

De la domnul Mihail Suțu se mai păstrează la Patriarhia ecumenică un omofor de mătase albă, din anul 1795 [158].

La începutul secolului al XIX-lea mitropolitul Veniamin Costachi este solicitat de egumenul Mănăstirii athonite Esfigmen să transforme acest așezămînt în mănăstire moldovenească. Solicitarea aceasta se făcea cu atît mai mult cu cît egumenul Esfigmenului cunoștea faptul că mitropolitul Veniamin este urmașul direct al marelui vornic Gavriil Costachi, cel care închinase mănăstirii athonite în 1682 ctitoria sa, schitul Bursuci (vezi nota 84).

Nu se știe de ce mitropolitul Veniamin nu a acceptat propunerea. Totuși, pentru a ajuta mănăstirea aghioritâ care era săracă și în nevoi, marele mitropolit moldovean îi închină în 1806 Mănăstirea Florești, din părțile Bîrladului, ctitorie a strămoșilor săi [159]. În anii ce au urmat mitropolitul Veniamin a mai închinat Mănăstirii Esfigmen încă două schituri și o biserică, toate ca metohuri ale Mănăstirii Florești. Astfel în anul, 1809 a închinat schitul Hîrșova (schitul lui Gălușcă); probabil în 1814 a închinat schitul Golgota de la Ivănești (ambele din județul Vaslui) și tot în această perioadă a închinat și Biserica „Sfîntul Dumitru“ (Badiul) din Galați [160].

Venitul moșiilor Mănăstirii Florești și al celor trei metohuri ale sale au oferit Mănăstirii Esfigmen sursă suficientă pentru depășirea stării de criză în care se afla. Calculate în 1827, aceste venituri se ridicau la suma de 21.020 piaștri [161].

Oprindu-ne la aceste ultime închinări de mănăstiri, notăm faptul că după statistica alcătuită la 1848, mănăstirile închinate din Moldova posedau 197 moșii sau părți de moșii al căror venit global se ridica la cifra de 106.450 galbeni anual [162].

---

156. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, vol. II, p. 647.

157. *Ibidem.*

158. *Ibidem*, p. 648.

159. Prof. Alex. Elian, *Biserica Moldovei și Muntele Athos la începutul veacului al XIX-lea*, în rev. S.T., an. XIX, 1967, nr. 7-8, p. 396-400; N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 297.

160. Prof. Alex. Elian, *studiul cit.*, p. 400; N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 361, 333 și 217.

161. Prof. Alex. Elian, *studiul cit.*. p. 400.

162. Ecaterina Negruți-Munteanu, *Moșiile mănăstirilor din Moldova închinate locurilor sfinte, după o statistică alcătuită la 1848*, în M.M.S., an. XLIII, (1967), nr. 7-8, p. 499.

În anul 1859 întinderea moșiilor mănăstirești din Moldova era apreciată la cca 653.260 fălci, 2/9 din suprafața țării; din acest teritoriu, cca 355.680 fălci aparțineau mănăstirilor închinate [163]. Iată de ce secularizarea averilor mănăstirești și rezolvarea problemei mănăstirilor închinate au creat în a doua jumătate a secolului trecut momente de tensiune.

*

În momente istorice deosebite Biserica Română a fost capabilă să-și lărgească astfel posibilitățile încît să cuprindă în trăirea ei întreaga Ortodoxie. În acele momente în Moldova, ca și în Țara Românească, a pulsat inima întregii Ortodoxii, concretizată prin: ajutor material dezinteresat, găzduirea atîtor conducători bisericești, ctitoriri, donații de cărți și obiecte de cult, tipărirea de cărți în diferite limbi ale Ortodoxiei, susținerea școlilor și a activității culturale a diferitelor popoare ortodoxe, apărarea dreptei credințe.

Exemplul Bisericii Moldovei ca sprijinitoare a Orientului Ortodox poate fi apreciat în conjunctura strădaniilor ecumenice de azi. În decursul celor patru secole de care ne-am ocupat, Biserica Moldovei a susținut nevoile materiale, culturale și spirituale ale Ortodoxiei fără să-și impună specificul său cultural sau etnic și fără să influențeze distructiv identitatea etnică și culturală a celor ajutați, conștientă fiind că Biserica dă „tuturor neamurilor“ (Matei 28, 19) o altă dimensiune și identitate, aceea a unității lor ontologice în Hristos (Galateni 3, 28) [165]. Simțindu-se ființial integrată în această unitate, inima Bisericii Moldovei a bătut, cînd a fost nevoie, pentru întreaga Ortodoxie, cum ar trebui să bată inima fiecărei Biserici locale pentru întreaga Biserică Creștină.

Cele de mai sus, fără pretenția de tratare exhaustivă a problemei, se alătură eforturilor de sărbătorire a împlinirii a 600 de ani de la prima atestare documentară în actele patriarhiei de Constantinopol a Mitropoliei Moldovei (septembrie 1386), și a 585 de ani de la recunoașterea de către aceeași patriarhie a mitropolitului Iosif Mușat (26 iulie 1401).

Pr. prof. C. C. COJOCARU

---

163. *Ibidem*, p. 497, nota 1.

164. Pr. prof. Ioan Bria, *Curs de Teologie și Practică Misionară*, Geneva, 1982, p. 30.

165. *Ibidem*, p. 31.

MATERIALE ARHEOLOGICE PALEOCREȘTINE DIN MOLDOVA *

I. PRELIMINARII

În strînsă legătură cu problema romanizării și a continuității populației autohtone pe teritoriul de azi al României, procesul pătrunderii și generalizării creștinismului în spațiul carpato-danubiano-pontic a trezit în ultimele decenii un interes deosebit în rîndurile cercetătorilor, mai ales al arheologilor. Aceștia, prin săpăturile sistematice efectuate în diferite așezări și necropole, au dat la iveală numeroase materiale paleocreștine, care, luate în ansamblu, vin să întregească imaginea vieții daco-romanilor și să ne ajute la înțelegerea procesului apariției limbii române și a etnogenezei noastre.

Teritoriul de azi al Moldovei, încadrat perfect în aria de cultură și civilizație romană, atît prin stăpînirea efectivă a părții lui sudice de către romani, cît și prin controlul exercitat de aceștia în părțile centrale și, poate, nordice, a fost socotit multă vreme un ținut din care nu provenea nici un material arheologic paleocreștin. Luînd în considerare părerilor istoricilor care afirmau acest lucru, însemna să privăm teritoriul est-carpatic de o componentă a procesului de etnogeneză. Cercetătorii respectivi aveau, într-o oarecare măsură, dreptate, deoarece pînă la acea dată nu apăruse nici un vestigiu paleocreștin : de-abia cu începutul deceniului opt au început să fie publicate „studii de arheologie creștină“ din Moldova.

Un prim pas îl face, în 1971, cercetătorul Gh. Coman, care discută descoperirile paleocreștine din 9 localități [1], aparținînd dacilor liberi, deja în mare parte romanizați. Îi urmează D. Gh. Teodor, care, în 1974, prezintă 13 materiale [2] ; I. Barnea discută în 1977 patru vestigii [3]. În același an I. T. Dragomir și S. Sanie prezintă cele mai timpurii urme paleocreștine din sudul roman al Moldovei, în număr de 4, și datate în secolele III-IV [4]. În anul următor (1978), Pr. prof. Mircea Păcurariu amintește 6 obiecte [5], urmat de D. Gh. Teodor, care discută, mai ales pe baza cercetărilor arheologice personale, 10 materiale paleocreștine, toate aparținînd populației romanice [6]. Gh. Coman, într-o sinteză privind epoca prefeudală și

---

* Memoriei savantului Vasile Pârvan (1882—1927), istoric al creștinismului daco-roman, la 60 de ani de la trecerea sa în veșnicie.

1. Gh. Coman, *Mărturii arheologice privind creștinismul în Moldova în secolele V—XI*, în „Danubius“, V (1971), p. 76-83.

2. D. Gh. Teodor, *Cele mai vechi urme creștine din Moldova*, în „M.M.S.“, L (1974), 7-8, p. 561-573.

3. I. Barnea, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Città-del-Vaticano, 1977, p. 255-257.

4. I. T. Dragomir și S. Sanie, *Începuturile creștinismului în sudul roman al Moldovei*, în *De la Dunăre la Mare*, Galați, 1977, p. 117-122 (ed. a 2-a, 1979, fără vreo modificare).

5. Pr. prof. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1978, passim.

6. D. Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI*, Iași, 1978, passim.

feudal-timpurie a Moldovei, menționează 10 vestigii creștine în 1979, punînd pentru prima dată în discuție eventualul caracter creștin al unor materiale apărute în mediul culturii dacilor liberi (sec. II-III) [7]. În același an, I. Barnea discută critic 6 obiecte, dintre care 3 sigur creștine [8]; în anul următor, (1980) Pr. prof. M. Păcurariu amintește 13 materiale [9], iar I. Mitrea 12, dintre care 4 inedite [10]. În 1981, S. Sanie repune în atenția cercetătorilor vestigiile paleocreștine din sudul roman al Moldovei în număr de 4, la care, însă, adaugă alte trei [11]. Tot atunci, D. Gh. Teodor amintește 9 obiecte de influență bizantină, printre care se remarcă „3 linguriță de argint", descoperite la Botoșani [12]. Doi ani mai tîrziu, în 1983, același cercetător prezintă sintetic 9 materiale [13], iar I. Barnea, într-o comunicare prezentată în cadrul Comisiei istorice româno-bulgare (Sofia, decembrie 1983), dă un prim repertoriu al materialelor arheologice paleocreștine din Moldova, însumînd 15 obiecte [14]. O ultimă sinteză a descoperirilor arheologice paleocreștine din Moldova o datorăm lui D. Gh. Teodor, care menționează 11 materiale în 1985 [15].

Avîndu-se în vedere caracterul neunitar al mențiunilor acestor materiale arheologice paleocreștine, descoperite pe teritoriul Moldovei, dăm în cele ce urmează un *repertoriu* al lor, însoțit de considerații critice, în urma cărora, unele obiecte, de caracter nesigur, vor fi excluse de pe lista vestigiilor paleocreștine est-carpatice.

II. REPERTORIUL MATERIALELOR ARHEOLOGICE PALEOCREȘTINE

Menționăm că vor fi prezentate 47 de vestigii creștine timpurii, printre care și un edificiu de cult, toate datate între secolele III și VI, adică în perioada romanizării și creștinării dacilor liberi. Materialele au fost descoperite în 23 localități și vor fi prezentate în ordinea alfabetică a provenienței lor.

Bacău, jud. Bacău

1—2. Două *fragmente ceramice*, provenind de la vase-borcan,

---

7. Gh. Coman, *Contribuții la cunoașterea fondului etnic al civilizației secolelor V—XIII în jumătatea sudică a Moldovei*, în „Cronica", XI, 1979, p. 181-216.

8. I. Barnea, *Arta creștină în România*, I: *Secolele III—VI*, București, 1980, passim.

9. Pr. prof. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I, București, 1980, passim.

10. I. Mitrea, *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în secolele VI—X e. n.*, în „Cronica", XII, (1980), p. 55-190.

11. S. Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec. II î. e. n.—III e. n.)*, Iași 1981, passim.

12. D. Gh. Teodor, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în secolele V—IX*, Iași, 1981, passim.

13. Idem, *Continuitatea autohtonilor în regiunile de sud ale Moldovei în secolele IV—XI*, în *Spiritualitate și istorie la Întorsura Carpaților*, I, Buzău, 1983, p. 109.

14. I. Barnea, *Le christianisme sur le territoire de la République Socialiste de Roumanie aux IIIe — XIe siècle*, în „Études balcaniques", t. 47, 1985, 1, p. 100-105. Acest studiu se va cita în continuare : Barnea.

15. D. Gh. Teodor, *Autohtoni și migratori la est de Carpați în secolele VI—X e. n.*, în *Arheologia Moldovei*, X, (1985), p. 50-73.

au fost descoperite în 1970, în locuința nr. 9 din așezarea prefeudală. Ambele au fost lucrate cu mîna și prezintă următoarele particularități : dim., Î. = 4,7 cm și, respectiv, 5,4 cm, și două ornamente în formă de cruce ; unul aparține tipului „decussata", cu brațul din dreapta terminat în val, iar celălalt, intermediar, între „crux decussata" și „quadrata".

Secolele VI—VII. Muzeul de istorie și artă—Bacău [16].

Fragmentul nr. 1, are ca analogie, în țară, un vas descoperit la Dulceanca, jud. Teleorman, datat în secolul VI, și care prezintă un ornament similar : o cruce terminată în val [17]. Acest ornament, frecvent în arta paleocreștină, simbolizează pe Mîntuitorul Hristos (redat prin crucea simplă) și opera Sa mîntuitoare (redată prin val, imitînd apa și fiind o aluzie la Sfîntul Botez) [18].

Cel de-al doilea fragment, cu crucea simplă, are numeroase analogii pe ceramica creștină a mileniului I, descoperită în România [19].

Barboși, jud. Galați

3. *Cruciuliță,* lucrată din sidef. Dim., 1,7 × 1,7 cm. Descoperită în 1974, într-o locuință situată la S—E de castrul roman, alături de monede ale împăratului Elagabalus (218-222), dar se presupune că așezarea a dăinuit pînă în timpul lui Aurelian (271-275). Piesa ar fi fost aplicată pe material perisabil (lemn, pînză) sau ar fi fost purtată în vreo cutie, avînd deci caracter apotropaic ; orificiul de prindere este rupt.

Secolul III. Muzeul județean—Galați [20].

Deși prea elaborată pentru secolul III, cruciulița poate fi, cu serioase rezerve, inclusă între materialele paleocreștine, mai ales în contextul celorlalte descoperiri de acest gen (rep. nr. 4-7) de la Bărboși. Pentru piesa în discuție nu cunoaștem decît o singură analogie (o cruciuliță metalică, aparținînd tipului „gemmata"), datată în epoca preconstantineană, deci tot în secolul III, descoperită în Palestina [21].

4. *Pandantiv,* lucrat din sidef. Dim., Î = 2 cm. Descoperit în 1975, într-o locuință din castru. În centru prezintă, ca ornament,

---

16. I. Mitrea și Al. Artimon, *Descoperirile prefeudale la Curtea Domnească—Bacău,* în „Cronica", IV, (1971), p. 239, 244, fig. 16/1-2, 17/1-2 ; Barnea, nr. 78.

17. S. Dolinescu—Ferche, *Așezări din secolele III și VI e. n. în sud-vestul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca,* București, 1974, p. 65, fig. 52/2.

18. B. Bagatti, *Alle origini della Chiesa,* I, Città-del-Vaticano, 1981, p. 187, fig. 10/2-3 (Roma).

19. O menționare a descoperirilor de acest gen, la: N. Dănilă, *Materiale arheologice paleocreștine din Muntenia, în* „Glasul Bisericii", XLIII, (1984), 7-8, p. 552 și notele 57-65.

20. I. T. Dragomir și S. Sanie, *op. cit.,* p. 118, nr. 1, fig. 49; I. Barnea, *Arta...,* p. 48, pl. 6/1 ; S. Sanie, *Civilizația...,* p. 220, nr. 1, pl. 2/1.

21. B. Bagatti, *op. cit.,* p. 155, fig. 7/16 ; pentru acest model de cruce, a se vedea: S. Aurigemma, *L'area cemeteriale cristiana di Ain Zára presso Tripoli di Barberia,* Roma, 1932, p. 68, nr. 10, fig. 35 (cruce pe placă funerară).

un trafor în formă de cruce greacă, cu brațele egale. La partea superioară se găsește orificiul de prindere. În așezare s-au găsit monede de la împăratul Severus Alexander (222-235), ceea ce asigură datarea piesei în prima jumătate a secolului III.

Secolul III. Muzeul județean—Galați [22].

Neexistînd analogii, piesa poate fi socotită creștină cu rezerve.

5. *Delfin,* turnat din bronz, descoperit în 1972, în așezarea civilă. Dim., L = 5 cm; se opinează că ar putea reprezenta un simbol creștin.

Secolul III. Muzeul județean—Galați [23].

Într-adevăr, delfinul, preluat de creștini din arta sepulcrală păgînă, era simbolul Mîntuitorului Iisus Hristos [24], însă în ultimul timp s-a demonstrat că astfel de reprezentări nu pot fi socotite creștine decît însoțite de semne specifice (cruci, monograme creștine, litere apocaliptice) [25], încît acest obiect *nu are caracter creștin sigur.*

6. *Fibulă,* turnată din aur, aparținînd tipului timpuriu al așa-numitelor „Zwiebelknopffbeln" ; piesa a fost descoperită în anul 1978 într-un mormînt de înhumație, orientat V—E, aparținînd unui adult. Puse în mormînt, s-au descoperit trei monede de la Claudius Gothicus (268-270), dar care nu exclud datarea mai tîrzie a mormîntului, eventual la începutul secolului IV. Pe arc se observă o inscripție latină, conținînd numele (poate al defunctului) INNOCENS. Caracterul creștin ar fi asigurat de numele Innocens, exprimînd deci o calitate morală, specifică creștinismului.

Secolele III-IV. Muzeul județean—Galați [26].

Numele este într-adevăr creștin [27], dar există și păreri conform cărora el ar putea proveni din păgînism [28]. Orientarea [29], inventarul [30], tipul de fibulă și numele de pe ea [31], sînt indicii serioase pentru atribuirea acestui mormînt creștinismului.

---

22. I. T. Dragomir și S. Sanie, *op. cit.,* p. 119-120, nr. 3, fig. 51 ; I. Barnea, *loc cit;* S. Sanie, *op. cit.,* p. 220-221, nr. 3, pl. 2/3 ; Barnea, nr. 2.

23. S. Sanie, *op. cit.,* p. 222.

24. H. Leclercq, *Dauphin,* în *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie,* IV/1, Paris, 1920, col. 283-295.

25. J. Engemann, *Fisch,* în *Reallexikon für Antike und Christentum,* VII, (1968), col. 1081-1083; la col. 1081 este semnalată o lucernă pisciformă, descoperită la Drobeta-Turnu-Severin; o altă analogie în acest sens este opaițul de la Lipova (azi pierdut), dar al cărui caracter creștin, de asemenea, este contestabil (cf. N. Dănilă, *Izvoare literare, epigrafice, arheologice și numismatice privind prezența bizantină în Banat în secolele IV-VI,* în „Mitropolia Banatului", XXXIV (1984), 3-4, p. 158).

26. S. Sanie, *op. cit.,* p. 83, 221, pl. 68/4 a-c, 5; I. T. Dragomir, *Morminte romane într-un tumul funerar în ringuri de piatră descoperite la Tirighina—Barboși, în sudul roman al Moldovei,* în „Danubius", X, (1981), p. 76-87, fig. 13/2, 14/2; C. C. Petolescu, *Cronica epigrafică a României (II, 1981-1983),* în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie", t. 34, 1983, 4, p. 385, nr. 207; Barnea, nr. 3.

27. E. Diehl, *Inscriptiones latinae christiane veteres* [3], Zürich-Dublin, 1970, nr. 1251, 2763, 2876, 3023, 3394, 4163, 4674.

28. A. Ferrua, *Nuove correzioni alla silloge del Diehl,* Città-del-Vaticano, 1981, p. 212 (nr. 3995 A-C din lucrarea citată la nota 27).

29. B. Kötting, *Grab,* în *Reallexikon...,* XII, (1983), col. 390.

30. Maria-Barbara von Stritzky, *Grabbeigabe, ibidem,* col. 429-445.

31. J. Heurgon, *Fibel, ibidem,* VII, *vol. cit.,* col. 792.

7. *Amforă*, din pastă gălbui-roșiatică. Dim., Î = 65 cm. A fost descoperită în anul 1966 într-un mormînt tot de înhumație. Pe umăr au fost trasate cu vopsea roșie 4 litere grecești : ΒΠ și ΧΡ în ligatură, acestea din urmă redînd monogramul creștin cunoscut sub numele de „constantinian" sau „chrismon", prescurtare a numelui lui Hristos. Autorii descoperirii nu exclud nici caracterul păgîn al inscripției (ΠΒΡ = 182, iar Χ semnul pentru dinari ; sau — prescurtarea unui nume, iar ΧΡ — prescurtarea pentru χιλιάρχης = tribun).

Secolele III-IV. Muzeul județean—Galați [32].

În primele trei veacuri prescurtarea ΧΡ avea un caracter ambiguu [33] și abia începînd cu secolul IV primește sens deplin creștin. Această prescurtare apare cu sens creștin și înainte de Constantin cel Mare (306-337), însă niciodată singură, ci însoțind cuvinte scurte tipic creștine, așa numitul „compendium Scripturae" [34]. În această situație n-ar fi exclus ca inscripția de la Barboși să aibă un astfel de sens, deocamdată nedeslușit pentru literele ΒΠ. Nu este sigură lectura dată de autori în ce privește literele ΒΠ, deoarece cuvîntul „Βαπτίσης" nu există în limba greacă, eventual Βάπτισμα sau Βαπτισμος = Botez. Avîndu-se. în vedere acest caracter ambiguu al monogramului ΧΡ în primele veacuri, inscripția de pe amforă poate fi socotită, cu serioase rezerve, creștină.

8. Mai multe *fragmente ceramice*, aparținînd unui vas de mari dimensiuni, au fost descoperite în anul 1974, împreună cu alte materiale dacice și romane. Vasul, de culoare cenușie, a fost lucrat la roată și prezintă ca ornamente cîteva incizii, executate după ardere, redînd literele MTPM, care au fost citite, inițial : M(A)TR(I) M(AGNAE), adică o dedicație zeiței Cybele, socotită „marea mamă a zeilor". Ulterior, în 1977, fragmentele sînt reluate, cu observația că între timp a apărut un alt fragment din același vas, avînd ca ornament crucea monogramatică răsturnată, adică litera Χ, avînd pe brațul drept superior bucla literei P. Ca lectură probabilă se dă :

a) MAPIA MHTHP [ΘΕΟΥ]ΧΡ(ICTOY) (??),
b) RM(A)TR(I) M(AGNAE)
c) M(I)TR[OBATHZ] PMX (= 140 dinari).

Secolul III. Muzeul județean—Galați [35].

Menționăm că în articolul publicat în 1975, pe figura 3/10,

---

32. I. T. Dragomir și S. Sanie, *op. cit.*, p. 120-121, fig. 52-53; S. Sanie, *op. cit.*, p. 221, pl. 2/2, 33/2; I. Barnea, *Arta...*, p. 46, pl. 5/1-2; Barnea nr. 1.

33. M. A. Yonah, *Abbreviation in Greek Inscriptions (the Near East 200 B. C. — 1100 A. D.)*, Jerusalim, 1940, p. 138, 177-180: ΧΡ era prescurtarea pentru următoarele cuvinte grecești : ἑκατονάρχης (centurion), χιλιάρχης (tribun), χρεοφτλάκειον, χρήσιμον (folositor), ορόνος (timp sau numele zeului), χρύσος (aur), Χριστὸς (Hristos), χριστιανὸς (creștin).

34. P. Testini, *Archeologia cristiana* [2], Bari, 1980, p. 353-354. Despre sensul teologic al celor două litere, care formează monogramul zis constantinian, a se vedea : B. Bagatti, *op. cit.*, p. 157-160, 166-170.

35. S. Sanie, I. T. Dragomir și Ș. Sanie, *Noi descoperiri de ceramică romană cu inscripții în Moldova*, în „Studii și cercetări...", t. 26 (1975), 2, p. 204, nr. 47, fig. 3/10; S. Sanie și I. T. Dragomir, *op. cit.*, p. 118-119, nr. 2, fig. 50; S. Sanie, *op. cit.*, p. 220, nr. 2, pl. 36/10.

vasul fragmentar apare identic cu cel de pe figura 50, apărută în studiul din 1977, încît nu poate fi vorba de un fragment cu monogramul XP, descoperit ulterior. N-ar fi exclus ca pretinsul monogram să fie o zgîrietură contemporană, făcută din neatenție între 1975 și 1977. În această situație inscripția are *caracter categoric necreștin*, mai ales că lectura creștină este fantezistă. Calitatea de Maică a lui Hristos Dumnezeu i se va recunoaște Sfintei Fecioare Maria, oficial, de-abia la Sinodul III ecumenic de la Efes (431) și ar fi absurd să afirmăm existența unei formule complete „Maria, Maica lui Hristos Dumnezeu“ în secolul III.

9. *Tipar*, de formă rectangulară, cu colțurile rotunjite (10,70 × 7,3 × 1,10 cm), provenind dintr-un mormînt. Are reprezentat pe el un om cu cap de măgar, opinîndu-se că ar putea fi un șacal sau o caricatură la adresa iudeilor sau a creștinilor.

Secolele II-III. Muzeul județean—Galați [36].

Reprezentări similare provin de la Roma (un om cu cap de asin răstignit pe cruce) și din localitatea Erodion, Palestina (un asin asociat cu numele lui Iisus) [37]. Socotim că piesa ar putea fi socotită iudeo-creștină numai în combinație cu alte semne specifice creștinismului, cum avem situația clară la exemplele de mai sus.

Bărboasa, jud. Bacău

10. *Vas* (întreg ? fragmentar ?) descoperit de V. Căpitanu. Prezintă, ca ornament, simbolul Sfintei Cruci. *Inedit.*

Secolele VI-VII. Muzeul județean de istorie și artă—Bacău [38].

Botoșana, jud. Suceava

11—12. Două *vase*, de mici dimensiuni, socotite „de cult“, provin din locuința nr. 9 (1964) și, respectiv, nr. 23 (1970), aparținînd așezării prefeudale. Ambele au fost lucrate cu mîna și prezintă diferite ornamente, constînd din cruci simple, terminate în val, litere grecești (nr. 11) și, respectiv, 4 cruci aparținînd tipului „quadrata“ (nr. 12).

Secolele VI-VII. Muzeul județean—Suceava [39].

13. *Tipar*, din marnă locală, păstrat fragmentar, descoperit în locuința nr. 27 în anul 1972. Era folosit pentru turnat cruciulițe,

---

36. S. Sanie, *Medalioane și tipare romane descoperite la Tirighina-Barboși*, în „Danubius“, II-III, 1969, p. 88-89, fig. 4/4, 8/1; idem, *Civilizația...*, p. 222, pl. 22/9, 22 bis/4.

37. P. Testini, *op. cit.*, p. 11 fig. 1 (Roma); B. Bagatti, *op. cit.*, p. 21, fig. 2/4 (Erodion, Israel).

38. Semnalat de I. Mitrea, *op. cit.*, p. 107 și nota 301.

39. D. Gh. Teodor, *Cele mai vechi...*, p. 563-564, fig. 1/1, 3; I. Barnea, *op. cit.*, nr. 80; D. Gh. Teodor, *Civilizația romană la est de Carpați în secolele V-VII e.n. Așezarea de la Botoșana—Suceava*, București, 1984, p. 29, fig. 42/3; 43/6; 46-47; idem, *Autohtoni...*, p. 50, fig. 6/2, 7.

aparținînd tipului „Malta“, cu brațele egale și ușor lățite spre capete, precum și obiecte de podoabă.

Secolul VII. Muzeul de istorie al Moldovei—Iași [40].

Exemplarul de la Botoșana prezintă analogii cu alte tipare folosite în același scop și descoperite în mai multe localități din România *(București*—Străulești, *Celei,* jud. Olt, *Davideni,* jud. Neamț, *Izvorul Dulce,* jud. Buzău, *Olteni,* jud. Teleorman și *Sînmiclăuș,* jud. Alba) [41].

14. *Fusaiolă,* de lut, de formă cilindrică aplatizată, descoperită în locuința nr. 22 în anul 1970. A apărut printre pietrele dărîmate ale cuptorului : prezintă ca ornament un pește, socotit simbol creștin, și linii ondulatorii, imitînd valurile apei, executate înainte de ardere.

Secolele VI—VII. Muzeul județean—Suceava [42].

Apariția singulară a peștelui pe vas, fără alte semne specific creștine, ne fac să ne îndoim de apartenența acestui obiect la ceramica paleocreștină, simbolul respectiv părînd să aibă rol pur decorativ [43].

Botoșani, jud. Botoșani

15-17. Trei *linguriță,* lucrate din argint, au apărut în cadrul unui tezaur compus din vase și monede bizantine, descoperit în anul 1904. Dim., L =24-28 cm. Piesele prezintă o cupă piriformă și coadă ce se subțiază spre capăt, unite printr-un element intermediar în volută. Despre rostul lor s-a afirmat că erau folosite la administrarea Tainei Sfintei Euharistii (D. Gh. Teodor).

Sfîrșitul sec. IV — începutul sec. V. Muzeul de istorie—Moscova (inv. nr. 42422-42424) [44].

Linguriței nu au caracter creștin din două motive :

a) În secolele I—VII Sfînta Euharistie se administra sub ambele forme, însă separat: Sfîntul Trup se dădea credinciosului în mînă, iar Sfîntul Sînge se consuma direct din potir [45]. Abia în

---

40. *Ibidem,* p. 565, fig. 2, 4/3; N. Dănilă, *Tipare de turnat cruci din secolele IV—VI descoperite în România,* în „B.O.R.“, CI (1983), 7-8, p. 559, nr. 1, cu bibliografia mai veche; D. Gh. Teodor, *Conceptul de cultură Costișa—Botoșana. Considerații privind continuitatea populației autohtone la est de Carpați în secolele V-VII,* în „Studia antiqua et archaeologica“, I: *Corolla memoriae Nicolai Gostar dedicata,* Iași, 1983, p. 215-227, fig. 6/1; idem, *Civilizația romanică...,* p. 41, 50, fig. 20/1, 21/1 a-c.; I. Barnea nr. 54.

41. N. Dănilă, *op. cit,,* p. 557-561.

42. D. Gh. Teodor, *Cele mai vechi..., loc. cit.,* fig. 4/1; idem, *Conceptul..., loc. cit.,* fig. 6/2.

43. Cf. J. Engemann, *op. cit.,* col. 1082-1083.

44. L. Matzulewitsch, *Byzantinische Antike. Studien auf Grund der Sibergefässe der Ermitage,* Berlin—Leipzig, 1929, p. 118; A. Bank, *L'art byzantin dans les musées de l'Union Soviétique,* Leningrad, 1977, p. 286, nr. 92, pl. 92/a, f; D. Gh. Teodor, *Romanitatea...,* p 37.

45. *Didache,* IX, 5, la J. Quasten, *Monumenta eucharistica et liturgica vetustissima,* Bonn, 1935-1937, p. 11 ; Sf. Justin, *Apologia,* I, 65, 67, *ibidem,* p. 17, 19 ; Sf. Ignatie al Antiohiei. *Epistola către Romani,* 7, 3, ed. P. Th. Cancelot, *(Sources chrétiennes,* 10), Paris, 1985, p. 116; Sf. Irineu, *Contra ereziilor,* V, 2, 2-3, în Migne, *PG.,* t. VII. col. 1124-1125; *Canoanele Sf. Hipolit,*

secolul VIII, Sfîntul Grigorie Decapolitul amintește folosirea linguriței la Sfînta Euharistie în Biserica Siriei [46], practică ce s-a generalizat apoi în întreagă Biserică Răsăriteană [47]. Apusul n-a cunoscut niciodată această practică [48], deși unii cercetători, avînd la bază linguriţele cu simboluri creștine, au afirmat contrariul [49], însă fără sorți de izbîndă [50].

143-147, ed. H. Achelis, în *Texte und Untersuchungen*, VI, 4, Leipzig, 1981, p. 100-101; Sf. Hipolit, *Tradiţia apostolică*, ed. B. Botte (= *Sources...*, 11 bis), Paris, 1969, p. 92-94; Dionisie al Alexandriei, *Epistola a 5-a către Sixtus, episcopul Romei*, păstrată la Eusebiu, *Istoria bisericească*, VII, IX, 4, ed. G. Bardy (= *Sources...*, 41), Paris, 1955, p. 174; Origen, *Omilia la Ieremia 19, 13*, la J. Quasten, *op. cit.*, p. 350; idem, *Omilia la Numeri 16, 9, ibidem*, p. 351; Sf. Ciprian, *De lapsis*, XXV, în Migne, PL, t. IV, col. 500; *Constituţiile apostolice*, VIII, 13, în Migne, *PG.*, t. 1, col. 1109; *Testamentum Domini*, II, 10, la J. Quasten, *op. cit.*, p. 272-273; Sf. Ciril al Ierusalimului, *Cateheza mistagogică a V-a*, 21, 1-7, 22, 1-5, ed. A. Piédaguel (*Sources...*, 126), Paris, 1966, p. 170-172 ; Sf. Vasile cel Mare, *Epistola 93*, în Migne, *PG*, t. 32, col. 484-485; Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a 3-a la Efeseni* I, *ibidem*, t. 62, col. 28; Teodoret al Cirului, *Istoria bisericească*, V, 17, *ibidem*, t. 82, col. 1232: Teodor de Mopsuestia, *Cuvîntări catehetice*, VI, ed. A. Rücker (*Opuscula et textus, series liturgica*, II), Münster, 1933, p. 37; *Canonul 101 al Sinodului trullan (692)*, în *Pidalionul*, Bucureşti, 1933, p. 299-300; Sf. Ioan Damaschinul, *Expunerea credinţei ortodoxe*, IV, 13, în Migne, *PG*, t. 94, col. 1149. Despre căderea în desuetudine a acestei practici, a se vedea: *Viaţa Sfintei Maria Egipteanca*, IV, 32, în *Acta Sanctorum Aprilis*, I, Paris-Roma, 1865, p. 82-83; *Canonul 101*, în *op.cit.*; Sf. Teodor Studitul, *Epistola 219*, II, în Migne, *PG*, t. 99, col. 1661.

46. Sf. Grigorie Decapolitul, *Cuvînt istoric*, IV, *ibidem*, t. 100, col. 1232. Pentru o folosire mai timpurie a linguriței, încă din timpul Sfîntului Ioan Gură de Aur, a se vedea: J. Goar, O. P., Εὐχολσδιὸν *sive Rituale Graecorum* [2], Veneţia, 1730, p. 130, nota 179. Din păcate afirmaţia nu are acoperire patristică. A se vedea bibliografia de la nota de mai sus.

47. *Canonul 10 al Sinodului local de la Constantinopol (861)*, în *Pidalionul*, p. 187-188.

48. H. Leclercq, *Cuiller*, în *Dictionnaire...*, III/2, Paris, 1914, col. 3174. H. von Petrikovits, *Frühchristliche Silberlöffel*, în *Corolla memoriae Erich Swoboda dedicata*, Graz—Köln, 1966, p. 173. O folosire a linguriței în alte momente ale Liturghiei romane pontificale (punerea apei în potir, a hostiilor pe disc și a vinului din potirul pentru popor în cel al preoţilor cu ajutorul ei) este acceptată pe bază de documente (cf.L'Abbé Martigny, *Cuiller liturgique*, în *Dictionnaire des antiquités chrétiennes*, Paris, 1889, p. 233-234).

49. *Bildwerke der christlichen Epochen von der Spätantike bis zum Klassizismus*, München, 1966, p. 38-39, nr. 70-71; VI. Milojicic, *Zu den spätkaiserlichen und merowingischen Silberlöffeln*, în *Berichte der Römisch-Germanischen Kommission*, t. 49, 1968 (1970), p. 111-148, H. Vetters, *Drei Silberlöffel aus Carnuntum, ibidem*, p. 149-152; O. Sherlock, *Zu einer Fundliste antiker Silberlöffel, ibidem*, t. 54 (1973), 1974, p. 203-211 ; K. S. Painter, *A Roman Christian Silver Treasure from Biddulph, Staffordshire*, în *The Antiquaries Journal*, t. LV, 1975, 1, p. 62-69; V. H. Elbern, *Uber die liturgische Kunst im frühbyzantinischen Altarraum*, în *Des Münster*, t. 31, 1978, p. 1-14.

50. H. W. Böhme, *Löffelbeigabe in spätrömischen Gräbern nôrdlich der Alpen*, în *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Museums Mainz*, t. 17 (1970), 1972, p. 172-200 ; J. Engemann, *Anmerkungen zu spätantiken Geräten des Alltagsessens mit christlichen Bildern, Symbolen und Inschriften*, în *Jahrbuch für Antike und Christentum*, t. 15 (1972), p. 165-172 ; St. Foltinv, *Spätrömische und völkerwanderungszeitliche Silberlöffel aus der alten Welt in Metropolitan Museum of Art*, în *Opuscula Josepho Kastelic sexagenario dedicata*, Ljubljana, 1974, p. 263-268 ; V. Bierbrauer, *Die ostgothischen Grab — und Schatzfunde in Italien*, Spoleto, 1975, p. 180-188; M. Martin,

b) Exemplarele de la Botoșani nu prezintă nici un semn creștin care să le asigure un asemenea caracter, singurul indiciu, indirect, în acest sens ar fi datarea tîrzie a lor.

Ele se încadrează tipului V (a 2-a jum. a sec. IV—sec. V) după cronologia stabilită de H. W Böhme [51] și aparțin, ca piese de import, epocii romane tîrzii [52]. Lingurițe similare s-au mai descoperit pe teritoriul României la : Orșova, jud. Mehedinți (2 buc., sec. IV), într-un loc necunoscut din Transilvania (1 buc., sec. IV) și Izvoarele, jud. Constanța (6 buc., sec. VI) [53].

Cîndești, jud. Vrancea

18. *Fibulă,* în formă de cruce latină (immissa), deci cu brațele inegale, a fost descoperită în mediul arheologic al unei necropole dacice împreună cu monede de la împăratul Severus Alexander (222-235). Piesa este considerată o *cruce,* deci simbol creștin. *Inedită.*

Secolele II-III. Muzeul județean de istorie Vrancea—Focșani [54].

În general, se admite secolul V pentru apariția fibulelor creștine cruciforme [55], încît exemplarul de la Cîndești, fără anaologii în lumea paleocreștină, pare să fie o simplă fibulă cruciformă tracică, avînd caracter magic solar [56].

Esslöffel, în H .A. Cahn, A. Kaufmann-Heinimann, *Der spätrömische Silberschatz von Kaiseraugst,* Derendingen, 1984, passim. Nu se pronunță : T. W. Potters, *A fourth centry silver spoon,* în *The Antiquaries Journal,* LXII (1982), 2, p. 375-377 ; Em. Riha, W. Stern, *Die römischen Löffel aus Augst und Kaiseraugst,* Augst, 1982, passim.

51. H. W. Böhme, *op. cit.,* p. 186.

52. Analogii în studiile citate la notele 48-49.

53. R. Florescu și I. Miclea, *Tezaure transilvane la Kunsthistorisches Museum din Viena,* București, 1979, p. 39, nr. 76-77, fig. 31-32; Idem, *Dacoromanii. Vestigii milenare de cultură și artă,* I, București, 1980, p. 106, nr. 316 (pentru Orșova); M. Gramatopol, *Dacia antiqua,* București, 1982, p. 266-267, nr. 151, pl. XXVIII/7 (pentru Transilvania). Informația despre exemplarele de la Izvoarele, făcînd parte dintr-un tezaur de vase din argint, achiziționat în 1984, o avem de la Dr. A. Rădulescu, directorul Muzeului de istorie națională și arheologie din Constanța, căruia îi mulțumim și pe această cale. Nu am citat aici linguriția din secolele VI-VII, presupusă a fi fost descoperită la Deleni (fost Cioara) jud. Sălaj, și păstrată la Kunsthistorisches Museum din Viena (cf. M. J. Ackner, Fr. Müller, *Die römischen Inschriften in Dacien,* Viena, 1865, p. 158, nr. 752; H. Leclercq, *op. cit.,* col. 3179, nr. 48; Vl. Miljcic, *op. cit.,* p. 136, fig. 4/24 ; B. W. Böhme, *op .cit.,* p. 198; K. Horedt, *Siebenbürgen in spätrömischer Zeit,* București, 1982, p. 169, nota 382), deoarece, după precizări mai noi, nu provine din România, ci a fost achiziționată în 1826, la Paris, dintr-o colecție particulară (cf. R. Noll, *Vom Altertum zum Mittelalter* [2], Viena, 1974, p. 22, nr. 24; D. Sherlock, *op. cit.,* p. 206; informație primită în scris de la Prof. R. Noll (Kunsthistorisches Museum din Viena) la 2 martie 1985, căruia îi mulțumim și pe această cale).

54. A. Gabor *Mărturii arheologice privind vechimea creștinismului în sudul Moldovei,* în „M.M.S.", LXII (1986), 1-2, p. 84.

55. J Heurgon, *Fibel,* în *Reallexikon..., vol. cit.,* col. 798.

56. R. Florescu, *Cruce, în Dicționar de istorie veche a României,* București, 1976, p. 123. Ca analogii din epoca bronzului și Hallstatt I-II, amintim două exemplare, dintre care unul descoperit la Fizeșu Gherlii, jud. Cluj, datat în sec. IX î.e.n. (V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei* [2], București, 1982, p. 180, fig. 203/11, p. 227, fig. 272/2). N-ar fi exclus ca, în cazul fibulei de la Cîndești, să avem de-a face cu o continuitate a fibulei tracice cruciforme pînă în epocă geto-dacică și romană.

Cucorăni, jud. Botoșani

19. *Fragment ceramic.* Dim., Î = 8,2 cm, provenind de la un vas-borcan, formă bitronconică, aparținînd grupului Korceak (slav?); este lucrat cu mîna și prezintă ca ornament striuri verticale și oblice, dînd impresia unor cruci unite în monogram.

Secolele VI—VII [57].

Cu rezervele cuvenite, menționăm că ar putea fi vorba de monogramul lui Iisus, format din literele IH și unite cu cîte o cruce, cum avem unele analogii de pe monumente preconstantiniene, descoperite la Ierusalim (osuarii), Capernaum (casa Sfîntului Petru) și Roma (catacomba Priscillei) [58].

Davideni, jud. Neamț

20. *Cruciuliță,* păstrată fragmentar, brațul superior fiind rupt; a fost descoperită în locuința nr. 16, a așezării prefeudale; Dim., 3 × 3 cm, turnată din bronz ; aparține tipului Malta, cu brațele lățite spre extremități și capete ușor rotunjite: în centru prezintă o adîncitură pentru fixarea pietrei prețioase; pe marginea brațelor, într-un chenar, prezintă un decor pseudoperlat.

Secolul VI. Muzeul județean—Piatra Neamț [59].

Cruciulița se încadrează perfect în tiparele descoperite la Botoșana, jud. Suceava (mai sus, nr. 13) și București—Străulești. Acest gen de cruce, caracteristic mai ales artei orientale, apare pe diferite monumente creștine : inscripții, plăci funerare, mese de altar, relicvarii [60].

21. *Tipar,* din gresie, păstrat fragmentar, descoperit tot în așezare; are formă dreptunghiulară și a fost folosit pentru turnarea unor aplice mici. La partea inferioară se observă brațul lateral al unei cruci drepte.

Secolul VI. Institutul de istorie și arheologie—Iași [61].

22. *Fragment ceramic,* provenind din același mediu arheologic; aparține unui vas-borcan, lucrat cu mîna, aflat în locuința nr. 3 ;

---

57. D. Gh. Teodor, *Teritoriul...,* p. 44, fig. 22/10 (nu se pronunță pentru caracterul creștin).

58. B. Bagatti, *op. cit.,* p. 165, fig. 8/14-16, 18.

59. I. Mitrea, *Influențe bizantine în cultura materială și spirituală din regiunea subcarpatică a Moldovei în secolele VI-IX,* în „Studii și cercetări...", t. 30 (1979), 2, p. 152-154, fig. 3/1; idem, *Regiunea centrală...,* p. 94, 106, pl. XLII/1, L/1; I. Barnea, *op. cit.,* nr. 58.

60. R. Canova, *Iscrizioni e monumenti protocristiani del paese di Moab,* Città-del-Vaticano, 1954, p. 346-347, fig. 379-380 (Iordania); Staatliche Museen zu Berlin, *Frühchristlich-Byzantinische Sammlung,* Berlin, 1964, p. 21, 38, fig. 1-2. (Bâwit, Cairo-Egipt); P. de Palol, *Arqueologia cristiana de la Espana romana, Siglos IV-VI,* Madrid-Valladolid, 1967, p. 188-189, pl. LXXV (Alcandete, Spania); H. Buschhausen, *Die spätrömischen Metallscrinia und frühchristlichen Reliquiare,* Viena, 1971, nr. C, 52, pl. 22 (Leukosia, Cipru), nr. C 80, pl. 30 (Ierusalim); R. Noll, *op. cit.,* nr. C 89 a- b,fig. 30; D. Pallas, *Les monuments paléochrétiens de Grèce découverts de 1959 à 1973,* Città-del-Vaticano, 1977, p. 260, fig. 183, (Chersones, Creta-Grecia); B. Bagatti, *op. cit.,* p. 193, pl. VIII/1 (Cairo, Egipt), etc.

61. I. Mitrea, *Influențe...,* p. 152, fig. 4/1 ; idem, *Regiunea...,* p. 109, pl. XLVI/3; N. Dănilă, *loc. cit.,* nr. 3.

are imprimat semnul Sfintei Cruci, operație executată înainte de ardere, în pasta moale a vasului.

Secolul VI. Muzeul județean—Piatra Neamț [62].

Dănești, jud. Vaslui

23. *Cataramă,* de centură, turnată din bronz, descoperită în anul 1965 într-un mormînt de incinerație, de Constantin Buraga din localitate. Piesa aparține tipului „Sucidava", avînd placa ajurată în formă de cruce *(Inedită).*

Secolul VI. Colecția C. Buraga—Dănești [63].

Catarama de la Dănești se alătură celorlalte exemplare similare, descoperite pe teritoriul României, la: Adamclisi, jud. Constanța, Alba Iulia, jud. Alba, Bratei, jud. Sibiu, Celei, jud. Olt, Drobeta—Turnu Severin, jud. Mehedinți, Histria, jud. Constanța, Izvoarele, jud. Constanța, Noșlac, jud. Alba, Orșova jud. Mehedinți, Pecica, jud. Arad și Piatra—Frecăței, jud. Tulcea [64], și a căror proveniență din Imperiul bizantin este incontestabilă [65], dovedind legături comerciale ale populației romanizate cu lumea sud—dunăreană.

Dacă exemplarul de la Dănești provine, într-adevăr, dintr-o necropolă de incinerație, valoarea ei ar fi considerabilă, deoarece ar documenta practicarea unui rit păgîn de o populație creștină. probabil cea autohtonă.

Dodești, jud. Vaslui

24. *Fragment ceramic,* aparținînd unui vas-borcan. A fost descoperit în anul 1969 în locuința nr. 1 a așezării prefeudale; lucrat cu mîna, fragmentul prezintă ca ornament o „crux decussata" și o alta, de tipul „immissa" (sau latină).

Secolele VI—VII [66].

Considerăm că cele două cruci nu au fost incizate întîmplător,

---

62. I. Mitrea, *Contribuția cercetărilor arheologice de la Curtea Domnească—Bacău și Davideni—Neamț la cunoașterea epocii secolelor VI—VII e. n. din Moldova,* în „Studii și cercetări științifice", Bacău, 1972, p. 16-17, fig. 18/1; idem, *Influențe...,* p. 154, fig. 1/1, 2/3; idem, *Regiunea...,* p. 76, pl. XXVI/1, pl. XXXII/1 ; I. Barnea, *op. cit.,* nr. 79.

63. D. Gh. Teodor, *Unele probleme privind evoluția culturii materiale din Moldova în sec. VI-X,* în „Carpica", II, 1969, p. 266; idem, *Elemente și influențe bizantine în Moldova în secolele VI-XI,* în „Studii și cercetări de istorie veche" t. 21 (1970), 1, p. 110-11; Gh. Coman, *Creștinismul...,* p. 78, nota 20; D. Gh. Teodor, *Teritoriul...,* p. 12, 19; I. Barnea, *op. cit.,* nr. 56.

64. Bibliografia descoperirilor de acest gen, la N. Dănilă, *Viața creștină în Oltenia în secolele IV-VI în lumina documentelor romano-bizantine,* în „Mitropolia Olteniei", XXXVI, 1984, 5-6, p. 338, notele 198-208.

65. J. Werner, *Byzantinische Gürtelschnallen des 6. und 7. Jahrhunderts aus der Sammlung Diergardt,* în *Kölner Jahrbuch für Vor — und Frühgeschichte,* I, 1955, p. 36-48; Z. Vinski, *Die altsässige Bevölkerung der Spätantike im salonitanischen Bereich glemäss der archäologischen Hinterlassenschaft des vorslavischen Substrats,* în *Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku,* LXIX, (1967), p. 5-87, pl. XXX-XXXII.

66. D. Gh. Teodor, *Continuitatea populației autohtone la est de Carpați. Așezările din sec. VI-XI e. n. de la Dodești-Vaslui,* Iași, 1984, p. 23, 41, fig. 19/7.

deoarece o astfel de combinație este frecventă în arta paleocreștină, avînd ca analogie o reprezentare similară descoperită în osuarele (morminte iudeo-creștine) preconstantiniene de la Ierusalim [67].

Dumbrăveni, jud. Botoșani

25. *Vas* de lut, descoperit în necropola de tip Sîntana-de-Mureș—Cerneahov, avînd incizat semnul Sfintei Cruci.

Secolele IV—V. Vasul a fost semnalat de D. Gh. Teodor. *Inedit* [68]. Necropola ar putea aparține populației autohtone, avîndu-se în vedere caracterul provincial roman al culturii Sîntana-de-Mureș [69].

Galați, jud. Galați

26. *Basilică,* paleocreștină, presupusă a fi fost descoperită în anul 1974. Ar data din secolul IV [70].

Deocamdată literatura de specialitate nu cunoaște o asemenea basilică paleocreștină la Galați, încît s-ar putea să fie o confuzie, eventual cu cavourile funerare romane din secolele II-III, descoperite în aceeași localitate [71].

Horga, jud. Vaslui

27. *Vas* de lut, lucrat cu mîna, descoperit în anul 1968 într-o locuință a așezării prefeudale; executat în tehnica tradițională a daco-geților, vasul (Dim., Î = 15 cm) are ca ornament 4 cruci, dispuse cardinal.

Secolul VI. Muzeul județean—Vaslui [72].

Pentru exemplare similare, a se vedea mai sus nr. 1—2, 10—12, 18, 20, 23—24.

Iași—Nicolina, jud. Iași

28. *Vas* de lut, de mici dimensiuni, lucrat cu mîna, apărut în locuința A 1 a așezării prefeudale; prezintă mai multe ornamente, printre care se disting trei cruci, aparținînd tipului intermediar „quadrata" — „decussata".

Secolele IV—V. Institutul de istorie și arheologie—Iași [73].

---

67. B. Bagatti, *op. cit.*, p. 207.
68. D. Gh. Teodor, *Teritoriul...*, p. 663.
69. I. Ioniță, *Din istoria și civilizația dacilor liberi,* Iași, 1982, p. 99-113.
70. Pr. prof. N. Șerbănescu, *Pătrunderea și dezvoltarea creștinismului în Scythia Minor,* în *De la Dunăre la Mare, vol. cit.*, p. 28; idem, *Pătrunderea și răspîndirea creștinismului pe meleagurile locuite de români,* în *Îndrumător bisericesc,* III, Cluj-Napoca, 1980, p. 212; A. Gabor, *op. cit.*, p. 87.
71. M. Brudiu, *Un cavou roman descoperit la Galați,* în Studii și cercetări...", t. 27 (1976), 1, p. 85-95.
72. Gh. Coman, *Creștinismul...*, p. 76, fig. 2/2; idem, *Evoluția...*, p. 486, fig. 2/4; D. Gh. Teodor, *Cele mai vechi...*, p. 563, fig. 1/2; I. Barnea, *Les monuments...*, p. 257, fig. 105/2; idem, *Arta...*, p. 272, pl. 118/2; Gh. Coman, *Stăruință și continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui,* București, 1980, p. 131, fig. 147/1; I. Barnea, *Le christianisme,* nr. 77.
73. I. Ioniță, *Importante descoperiri arheologice din perioada de formare a poporului român în așezarea de la Iași-Nicolina,* în *Arheologia Moldovei, vol. cit.*, p. 36, fig. 5/5.

Moldoveni, jud. Neamț

29. *Fibulă,* turnată din bronz. Dim., L = 7,9 cm. Descoperită întîmplător. Aparține tipului „mit ungeschlagenem Fuss", avînd arcul și piciorul ornamentat; pe mijlocul piciorului, pe axul longitudinal, se observă 13 „cruces decussatae".

Secolele V—VI [74].

Avîndu-se în vedere că pe fibulele de acest tip apar și alte ornamente (linii în zig-zag, litera V etc.) [75], considerăm că *nu are caracter creștin,* semnele respective avînd rol pur decorativ.

Murgeni, jud. Vaslui

30. *Fragment ceramic,* provenind de la un vas lucrat cu mîna, descoperit în așezarea prefeudală. Pe umărul vasului a fost trasat în pasta crudă semnul Sfintei Cruci.

Secolul VI. Muzeul județean—Vaslui [76].

Poiana—Dulcești, jud. Neamț

31—38. Material *ceramic* (vase întregi, fragmentare) provenit din așezarea dacilor liberi și ornamentat cu diferite semne, care, după părerea unor cercetători (Gh. Coman), ar putea reprezenta simboluri creștine [77]. Este foarte interesant că numai în această așezare au apărut astfel de ornamente. Semnele respective ar fi : crucea simplă („quadrata") [78], în formă de X („decussata") [79], latină („immissa") [80]. În acest context, alt ornament care ar putea fi considerat creștin este cel format din două triunghiuri unite la vîrf, adică securea. Ea apare pe 4 materiale ceramice din așezare [81]. În simbolistica paleocreștină securea era privită ca simbol al crucii, avîndu-se în vedere materialul folosit la confecționare ei: lemn și metal. Pe baza textului de la Matei 3, 10, securea a fost asemănată de Sfinții Părinți (Sfîntul Irineu) cu Cuvîntul lui Dumnezeu (Logosul), adică cu Iisus Hristos. De asemenea era simbolul perfecțiunii, spre care trebuia să tindă orice creștin [82].

Așezarea de la Poiana—Dulcești a fost datată în secolele II-III, încît, deocamdată, semnele respective nu pot fi considerate cu certitudine creștine; deoarece noua concepție despre lume și viață nu putea pătrunde aici decît prin romani, care, după cum se știe, au stăpînit efectiv în acele secole numai sudul Moldovei. Acest

---

74. I. Mitrea, *Regiunea centrală...,* p. 105, pl. XLII/6.
75. Gh. Bichir, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană,* București, 1984, pl. XLII/7, XLIV/9, XLV/11.
76. Gh. Coman, *Creștinismul..., loc. cit.,* fig. 2/1, 4/1; idem, *Evoluția..., loc. cit.,* fig. 2/5; D. Gh. Teodor, *loc cit.*
77. Gh. Coman, *Contribuții...,* p. 209; mai precaut: Em. Popescu, *Creștinismul în eparhia Buzăului pînă în secolul al VII-lea,* în *Spiritualitate și istorie...,* vol. cit., p. 262.
78. Gh. Bichir,*Cultura carpică,* București, 1973, p. 148-150, pl. CXXII/3, CXXXI/2.
79. *Ibidem,* pl. CLII/2.
80. *Ibidem,* pl. CL/3.
81. *Ibidem,* pl. LXXXVIII/3, CLI/1, CLII/4, CLIII/5.
82. B. Bagatti, *op. cit.,* p. 209-211, fig. 13/1-6.

material ceramic trece, în mod provizoriu, pe lista materialelor paleocreștine nesigure, sperînd că cercetările viitoare vor elucida problema unui eventual creștinism primar la dacii liberi în secolele II—III.

Poienești, jud. Vaslui

39. *Fragment ceramic,* aparținînd unei amfore romane (de import); se păstrează doar gîtul. Dim., Î = 2,6cm. A fost descoperit în așezare în anul 1949. La baza gîtului și pe umăr a fost trasată cu vopsea roșie litera X, interpretată ca simbol creștin, prescurtare a numelui lui Hristos (Emilian Popescu). Fragmentul, descoperit în așezarea care a precedat necropola (sec. III—IV), este datat în secolul III [83]. Gh. Bichir, în urma cercetărilor întreprinse, a precizat că, de fapt, cronologia este inversă: așezarea de tip Sîntana-de-Mureș, datînd din secolul IV, s-a suprapus unei necropole a dacilor liberi din secolul III [84].

Apariția singulară a crucii în formă de X, al cărei caracter creștin este contestat în ultimul timp [84bis], ne face să ne îndoim de apartenența acestui fragment ceramic la materialele paleocreștine, litera respectivă părînd să fie un simplu decor ornamental.

Rateșul Cuzei, jud. Vaslui

40. *Disc,* de formă circulară, ornamentat pe ambele părți cu motive pseudoperlate. Patru cerculețe, executate *à jour,* dispuse în formă de pătrat. Între acestea se observă o cruce de Malta formată din pseudoperle. Piesa, datată în secolele V-VII, a fost purtată ca obiect de podoabă [85].

Gh. Coman o consideră piesă de harnașament, datînd-o în secolele X—XI [86]. În monografia consacrată Moldovei în secolele X—XIII, recent apărută [87], piesa nu este amintită, încît datarea ei timpurie pare verosomilă. În altă ordine de idei, piesa, chiar de harnașament, poate fi totuși considerată creștină pe baza unor exemplare similare din Spania (sec. V), pe care apare „chrismon"-ul, executat *à jour* [88]. Pentru crucea de Malta avem o analogie de pe o inscripție din Bulgaria (Varna) [89].

---

83. R. Vulpe, *Săpăturile de la Poienești din 1949,* în *Materiale și cercetări arheologice,* I, 1953, p. 290-291, nr. 1, fig. 78; Em. Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România,* București, 1976, p. 401, nr. 443 (datează fragmentul în secolele III-IV).

84. Gh. Bichir, *op. cit.,* p. 14.

84 bis. A. Ferrua, *L'epigrafia cristiana prima di Costantino,* în *Atti del IX Congresso Internazionale di Archeologia Cristiana, Roma, 21-27 settembre 1975,* I, Città-del-Vaticano, 1978, p. 608.

85. D. Gh. Teodor, *Autohtoni și migratori...,* p. 55, fig. 4/2.

86. Gh. Coman, *Stăruință, continuitate...,* p. 221, fig. 144/5.

87. V. Spinei, *Realități etnice și politice în Moldova meridională în secolele X-XIII. Români și turanici,* Iași, 1985, passim.

88. P. de Palol, *op. cit.,* p. 357, p. 109/3-4.

89. V. Besevliev, *Spätgriechische und spätlateinische Inschriften aus Bulgarien,* Berlin, 1964, p. 94, nr. 137, pl. 50/136.

Suceava—Șipot, jud. Suceava

41—42. Două *fragmente ceramice*, apărute în așezarea prefeudală, cu dim., Î = 3,7 cm și, respectiv, 4,2 cm. Au ca ornament cîte o cruce cu brațele egale, executate în pasta crudă, înainte de ardere.

Secolele VI—VII. Muzeul de istorie și artă—Bacău [90].

Tăcuta, jud. Vaslui

43. *Vas* de lut, apărut în necropola de tip Sîntana-de-Mureș—Cerneahov și avînd incizat semnul Sfintei Cruci.

Secolele IV—V. Semnalat de D. Gh. Teodor *(inedit)* [91].

Pentru analogii, a se vedea nr. 24 din acest repertoriu.

Trăian, jud. Bacău

44. *Tipar*, din rocă vulcanică. Dim., Î = 9 cm. Descoperită întîmplător în anul 1961 de V. Căpitanu și M. Florescu; exemplarul era folosit la turnarea unor aplice din metal, avînd mai multe ornamente, printre care se remarcă, la partea inferioară, o cruce cu brațele egale și rotunjite : la capătul fiecărui braț și în centru se găsește cîte un cerculeț.

Secolele VI—VII. Muzeul de istorie și artă—Bacău [92].

Asocierea dintre cruce și cercule nu este întîmplătoare. Socotit de cei vechi simbol al vieții, cercul a fost preluat de către creștini, care l-au considerat simbol al lui Dumnezeu, ca izvor al vieții. Conbinația cruce-cerc, care apare pe diferite monumente paleocreștine, se referă la Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mîntuitorul nostru [93].

Valea Jijiei (Șantierul arheologic din...)

45. *Fragment ceramic*, provenit dintr-un vas de lut ; are incizat în partea moale, înainte de ardere, un pește, socotit simbol creștin. Datează din secolele VI-VII [94].

Peștele a fost socotit simbol creștin, datorită cuvîntului grecesc care-l desemnează (ἰχδύς) și prescurtează cuvintele : Ἰ(ησοῦς) χ(ριστὸς) Θ(εοῦ) Υ(ἱός) Σ(ωτήρ) = Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mîntuitor [95]. Cu toate acestea, nu orice reprezentare a peștelui poate

---

90. D. Gh. Teodor, *Cele mai vechi...*, p. 563, fig. 1/6; idem, *Teritoriul...*, p. 19, fig. 20/3-4; I. Barnea, *Le christianisme...*, nr. 81.

91. A se vedea nota 68.

92. D. Gh. Teodor, *Unele probleme...*, p. 272, fig. 13 (datat VII-VIII); idem, *Elemente și influențe...*, p. 101, fig. 6/12 ; Gh. Coman, *Creștinismul...*, p. 79, fig. 5 (datat sec. VI-VII); D. Gh. Teodor, *Cele mai vechi...*, p. 565-566, fig. 4/7 (datat sec. VII); I. Barnea, *Les monuments...*, *loc. cit.*, fig. 105/1 ; Idem, *Arta...*, *loc. cit.*, pl. 118/1 ; idem, *Le christianisme...*, nr. 57 (datat sec. VI-VII).

93. B. Bagatti, *op. cit.*, p. 153-156, fig. 7/10-16.

94. D. Gh. Teodor, *Cele mai vechi...*, p. 565; idem, *Teritoriul...*, p. 21.

95. J. Engemann, *op. cit.*, col. 1021-1057.

fi socotită creștină, cum se opina pînă nu demult[96], ci doar acelea însoțite de semne specifice creștinismului (cruce, chrismon etc)[97]. (Cf. nr. 4, 14).

În această situație fragmentul ceramic de pe Valea Jijiei nu are caracter sigur creștin. Acest simbol apare pe diferite alte monumente din România și tuturor li s-a atribuit caracter creștin[98]. Materialele pot fi considerate creștine în general, dacă aparțin unor așezări sau necropole creștine, dar în special, deci ca obiecte de sine stătătoare, nu, deoarece, deseori, în același context cu peștele apar și alte animale, fără vreo legătură cu creștinismul.

* * *

Din cele 45 de monumente presupuse paleocreștine, descoperite pe teritoriul moldav, numai 25 pot fi, după părerea noastră, considerate cu siguranță creștine, acestea fiind cele notate cu nr.: 1—4, 6—7, 10—13, 19—25, 27—28, 30, 40—44. Celelalte 20 materiale, datorită caracterului lor echivoc, trec deocamdată pe lista celor nesigure (nr. 5, 8—9, 14—18, 26, 29, 31—39, 45); dintre acestea nr. 15—17 au caracter categoric necreștin.

Descoperirile de la Cîndești (nr. 17) și Poiana-Dulcești (nr. 30-37)

---

96 H. Leclercq, IXΘYC, în *Dictinnaire...*, VII/2, Paris, 1927, col. 1990-2086.

97. A se vedea nota 93.

98. Acestea s-au descoperit în următoarele localități: *Băile Herculane*, jud. Caraș-Severin (inel cu gemă, sec. III-IV; L. Mărghitan, *Banatul în lumina arheologiei*, II, Timișoara, 1980, p. 166), *Bărboși*, jud. Galați (în acest repertoriu nr. 5), *Botoșana*, jud. Suceava (fusaiolă, sec. VI-VII, în acest repertoriu nr. 14), *Constanța*, jud. Constanța (opaiț, cu doi pești pe disc, sec. III-C. Chera-Mărgineanu, și V. Lung, *Noi descoperiri din necropolele tomitane*, în *Pontica* XVII (1984), p. 116, 128, pl. 3/29), *Copăceni*, jud. Vîlcea (vas, sec. III-Cr. M. Vlădescu, și Gh. Poenaru-Bordea, *Elemente de cult la Praetorium în secolele II-III e.n.*, mss); *Gilău*, jud. Cluj (monument funerar, sec. II—III), M. Bărbulescu, *Urme vechi creștine*, în *Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, Cluj-Napoca, 1982, p. 65-66; împotriva caracterului creștin, a se vedea: E. Jastrzebowska, *Les scènes de banquet dans les peintures et sculptures chrétiennes des III—IV-e siècles*, extras din *Recherches augustiniennes*, XIV, 1979, p. 1-90), *Histria*, jud. Constanța, (fragment ceramic, sec. VI; I. Barnea, *Les monuments...*, p. 236, fig. 93/7), *Isaccea*, jud. Tulcea (cataramă, sec. IV—VI, *ibidem*, p. 231, fig. 89/2), *Izvoarele*, jud. Constanța, (cărămidă fragmentară, sec. IV, V. Culică, *Antichitățile...*, p. 778, fig. 4/1), strecurătoare, sec. VI, (A. Rădulescu, și Tr. Cliante, *op. cit.*, p. 31), *Lipova*, jud. Arad (opaiț, sec. IV—V, L. Mărghitan, *loc. cit.*, și nota 80), Mangalia, jud. Constanța (cataramă, sec. IV—VI), C. Preda, *Callatis. Necropola romano-bizantină*, București, 1980, p. 40, pl. XLVI/6), *Racovița*, jud. Vîlcea (cărămidă fragmentată, sec. III, Cr. M. Vlădescu și Gh. Poenaru-Bordea, *loc. cit.), Răcari*, jud. Dolj, (candelabru, sec. IV—V, V. Pârvan, *Știri nouă din Dacia Malvensis*, București, 1913, p. 18, nr. 20, pl. VI/V), *Turda*, jud. Cluj, (monument funerar, sec. II—III, M. Bărbulescu, *loc. cit.,).*

vor putea fi considerate creștine numai cînd se va observa apariția creștinismului pe scară largă în cultura dacilor liberi din secolele II-III. De aceea, ele rămîn, deocamdată, între materialele nesigure, pînă la noi cercetări.

III. CONSIDERAȚII ISTORICE

Urmînd exemplul altor repertorii [99], vom face cîteva precizări privind *cantitatea, răspîndirea teritorială* și *apartenența etnică* a materialelor arheologice paleocreștine descoperite în Moldova, urmate de considerații generale privind viața religioasă a daco-romanilor din spațiul est-carpatic în secolele III—VI.

Cantitativ, materialele de caracter creștin timpuriu repertoriate mai sus, sînt relativ puține (în număr de 26) în comparație cu așezările și necropolele cercetate. Majoritatea acestor vestigii paleocreștine *au fost lucrate local* (19), nr. 1—2, 10—13, 18—21, 23—24, 26—27, 29, 40—43, fapt ce sporește considerabil valoarea documentară a creștinismului est—carpatic. Între aceste materiale nu sînt decît *7 obiecte de import,* care indică relații strînse mai ales cu Imperiul bizantin (nr. 3, 4, 6—7, 22, 38—39).

Ca *răspîndire teritorială,* aceste vestigii provin de pe întreg ținutul Moldovei, deci atît din sud, unde avem o stăpînire efectivă romană pînă la sfîrșitul secolului III, dar care a putut continua apoi prin populația locală, cît și din centrul și nordul regiunii susamintite, supravegheată de romani pînă la retragerea aureliană, act care a fost binefăcător pentru facilitarea procesului de romanizare a dacilor liberi. 21 de materiale provin din așezări, 3 din necropole, iar 2 din descoperiri întîmplătoare. Majoritatea (21) acestor medii arheologice au fost atribuite populației autohtone, sedentare, de tradiție romanică ; 4 provin din aria culturii Sîntana-de-Mureș—Cerneahov, cu un pregnant caracter provincial roman. Un singur material (nr. 39) este susceptibil de a fi aparținut unor migratori (cf. părerii lui Gh. Coman că este vorba de o piesă de harnașament), dar, ca obiect de podoabă, el putea fi folosit și de autohtoni.

Apartenența etnică a majorității acestor materiale la o populație sedentară, de tradiție romană provincială cu puternice elemente dacice, este incontestabilă. Această populație, romanizată sau în curs de romanizare, nu putea fi decît vechea populație autohtonă (dacii liberi), peste care s-a suprapus elementul cultural roman și care se va constitui într-o cultură materială unitară, numită *Costișa—Botoșana,* aparținînd primei faze a etnogenezei românești.

Strîns legat de acest proces de romanizare a fost acela al creștinării populației est-carpatice. În lipsa unor documente istorico-literare, din care să reiasă misionarismul și viața creștină în Moldova

---

99. I. I. Russu, *Materiale arheologice paleocreștine din Transilvania,* în „Studii teologice", s. n., X, 1958, 5-6, p. 335-340; D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii,* București, 1966, p. 153-157; N. Dănilă, *Considerații asupra noilor materiale arheologice paleocreștine din Transilvania,* în „B.O.R.", C (1982), 7-8, p. 742; idem, *Materiale arheologice...* p. 563-564.

secolelor III—VI [100], singurele indicii în acest sens rămîn, deocamdată, vestigiile arheologice și logica istorică.

Dacă pentru secolul III putem vorbi de creștini „izolați (cf. descoperirile de la Barboși, deși termenul este impropriu), nu același lucru îl putem afirma pentru secolele IV—VI, din care provin numeroase vestigii arheologice paleocreștine. Singura explicație logică a apariției acestora este misionarismul unor *horepiscopi,* trimiși în aceste locuri, cel mai probabil, de episcopii de Tomis (pentru secolele IV—V) și ai celorlalte 14 episcopate (în speță, Noviodunum, Beroë, Halmyris, Aegyssus), active în secolul VI și începutul celui următor [101], adică tocmai în perioada definitivării procesului de romanizare și creștinare a populației autohtone est-carpatice. În acest context existența unui *cler superior* (cel puțin preoți) este indiscutabilă, altfel nu ne putem explica practicarea unor obiceiuri creștine de către o populație locală. În lipsa unui cler, sigur poporul ar fi revenit la păgînism. Deși nu s-a descoperit nici o urmă sigură de edificiu de cult, presupunem că acestea au existat, fiind construite din lemn, după un plan derivat, poate, din acela al locuințelor și edificiilor de cult absidate geto-dacice, după cum afirmă unii cercetători [102]. Argumente indirecte pentru existența unor astfel de biserici și a unui cler deservent sînt „vasele de cult“ de la Botoșana (rep. nr. 11—12) și, poate, amfora de la Barboși (rep. 7).

Populația autohtonă romanică mărturisea creștinismul în viața de toate zilele prin purtarea unor cruciulițe (Barboși, Davideni), turnate local în tipare specifice (Botoșana, Davideni), a unor pandantive sau obiecte de podoabă cu semnul Crucii (Barboși, Rateșul Cuzei), a unor accesorii de îmbrăcăminte (Barboși, Dănești), prin aplicarea unor semne creștine, mai ales Sfînta Cruce, pe ceramica

---

100. Este lipsită de orice fundament științific afirmația unor cercetători, conform căreia orașul Galați și teritoriul din jur ar fi fost întemeiat și creștinat prin „activitatea vicarului roman Cocceius Gallatos, misionar creștin trimis în aceste ținuturi în secolul IV de Constantin cel Mare“, (Cf. C. Buzdugan, *Itinerarii arheologice moldovene*, București, 1981, p. 21).

101. Em. Popescu, *Inscripțiile...*, p. 30; V. Muntean, *Organizarea mănăstirilor românești în comparație cu cele bizantine*, București, 1984, p. 27. Pentru activitatea unor horepiscopi pe teritoriul daco-roman, a se vedea; M. Păcurariu, *Istoria...*, I, p. 105-106.

102. D. Antonescu, *Originea dacică a arhitecturii bisericilor transilvănene din lemn,* în *Îndrumător pastoral,* II, Alba-Iulia, 1978, p. 79-86 (fig. 3, reconstituirea unei biserici paleocreștine din lemn, sec. VI); idem, *Introducere în arhitectura dacilor,* București, 1984, p. 47-50. Pentru analogie, a se vedea situația din Noricum (Austria), unde, în secolul V, sînt atestate biserici de lemn, aparținînd populației romanice (cf. Eugippius, *Vita Sancti Severini,* cap. 15, 1, ed. R. Noll, Passau, 1981, p. 79).

lucrată local (Bacău, Bărboasa, Botoșana, Cocorăni, Davideni, Dodești, Dumbrăveni, Horga, Iași-Nicolina, Murgeni, Suceava-Șipot, Tăcuta) sau importată (Barboși, Poienești); aceeași practică se observă în ritul și ritualul de înmormîntare, prin adoptarea înhumației și a orientării creștine a mormintelor (Barboși, Săbăoani și Secuieni, jud. Neamț), a depunerii unor ofrande creștine (Barboși). Izolat se observă continuarea incinerației (Dănești), dacă într-adevăr mormintele aparțin acestui rit, caracterizat printr-un ritual creștin (catarama cu cruce).

În acest context, aportul teritoriului est-carpatic la istoria creștinismului daco-roman este cosiderabil, alăturîndu-se descoperirilor similare din celelalte provincii românești : Dobrogea [103], Transilvania [104], Banat [105], Oltenia [106] și Muntenia [107]. Toate acestea la un loc, pe lîngă importanța lor ca dovezi ale continuității, duc la includerea spațiului carpato-danubiano-pontic printre teritoriile care au contribuit, în mod considerabil, la dezvoltarea și propășirea „orbis"-ului „christianus antiquus".

Pr. drd. Nicolae DĂNILĂ

---

103. I. Barnea, *Les monuments...*, passim ; Idem, *Arta..*, passim.

104. I. I. Russu, *op. cit.*, p. 311-340; D. Protase, *op. cit.*, p. 141-158; K. Horedt, *Siebenbürgen...*, p. 163-171 ; N. Dănilă, *Considerații...*, p. 731-742 ; I. Barnea, *Continuitatea...*, p. 259-266.

105. M. Moga, *Vestigii paleocreștine în Banat*, în *In memoriam C. Daicoviciu*, Cluj-Napoca, 1974, p. 259-266; I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 24-32; L. Mărghitan, *op. cit.*, p. 162-168 ; N. Dănilă, *Izvoare literare...*, p. 156-159.

106. O. Toropu, *Romanitatea tîrzie și străromânii în Dacia traiană sud-carpatică*, Craiova, 1976, p. 107-110; D. Tudor, *Oltenia romană* [4], București, 1978, p. 464-466; † Nestor, Mitropolitul Olteniei, *Creștinismul între Carpați, Dunăre și Olt de la origini pînă în secolul al XIV-lea*, în *Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic*, I, Craiova, 1984, p. 17-25; N. Dănilă, *Viața creștină...*, p. 325-341.

107. I. Miclea, și R. Florescu, *Daco-romanii...*, II, București, 1980, passim; Em. Popescu, *Creștinismul...*, p. 275-276; I. Catrinoiu, *Rolul Bizanțului în viața religioasă din Muntenia în secolele IV-VI în lumina izvoarelor literare și arheologice*, în „B.O.R.", CI (1983), 7-8, p. 597-599; N. Dănilă, *Materiale...*, p. 546-564.

Dreapta învățătură a Bisericii

DESPRE MATERIA TAINELOR LUI DUMNEZEU

Materia a fost rînduită de iconomia divină, ca unul din aspectele fundamentale ale existenței. În stări și structuri diferite, face parte din tot ceea ce există. Ea constituie, alături de substanța spirituală, o substanță de bază a cosmosului, a existenței, creată și organizată de lucrarea divină în diverse stări și forme. Constituie ambianța minunată dăruită de Dumnezeu drept casă în care ne începem veșnicia. Este îmbrăcăminte și parte a vieții, a noastră înșine și, în supremă instanță, a fost și este asumată de Dumnezeu Însuși prin Fiul Său spre a o așeza și pe ea în capul unghiului spre care Tatăl ne „trage" pe toți și pe toate.

Structura, formele ei, îmbinările, transformările ei, izbăvirea ei de dizarmonie și repunerea ei în sens și împlinire — toate aceste aspecte au fost voite de Dumnezeu, găsite „bune" și slobozite să fie, să se desfășoare spre înălțarea la chipul cel nou al Învierii. Un cer nou și un pămînt nou, o nouă stare a existenței create se lucrează în starea de acum de către Dumnezeu în marea Sa iubire de oameni.

Materia, deci, face parte din identitatea noastră umană, așa cum natura pur spirituală rămîne identitatea îngerilor. Făcînd parte din ale noastre și din noi, materia rămîne spațiul și timpul nașterii și desăvîrșirii noastre. Toată, cîtă există, intră în responsabilitatea noastră înaintea lui Dumnezeu, în fața Căruia nu sîntem primiți decît înfățișîndu-ne cu talantul lucrat, împlinindu-ne misiunea încredințată păstrării bune și înălțării de bine a acestui sfînt dar primit. Tot ceea ce este, cosmosul întreg, se reazimă tainic în chipul nou pe care noi îl dobîndim cu stăruință rămînînd sub umbrirea Duhului, și apoi se cuvine ca noi, parte din el, să atingem în trupul nostru starea de slăvire a lui Dumnezeu și cu această lumină ne integrăm în corul cosmic ce-și cîntă divers și frumos Creatorul.

Materia devine astfel sălașul iubirii divine, iar pînă la această stare suportă lucrări de taină, dumnezeiești și omenești, începe rezonanțe cutremurătoare, atinge starea vălului ce diafan ascunde și descoperă nuntirea Mirelui și miresei Sale.

În viața creștină realitatea materială a vieții noastre își ridică cuminte fruntea spre starea de sfințire, spre starea de har. Alegem elemente reprezentative, esențe pe care le integrăm ascensiunii spre divin și aceste torțe, odată aprinse, vor incendia cu lumină tot rugul. Cînd viața divină pătrunde viața creștinului, cununa creației, din cunună se împărtășesc de binecuvîntare și înălțare toate celelalte realități materiale. Devin darul care ne sensibilizează la mesajul prezenței lui Dumnezeu în fața noastră, în fiecare loc al existenței materiale. Aceasta este starea în care eliberăm realitatea materială de suspin și o împodobim cu bucuria slăvirii Ziditorului-Dumnezeu în toate cîte sînt.

Laboratorul acestei tainice lucrări este Biserica cu Sfînta Liturghie și de aici, prin fiecare participant se revarsă în lucruri, în ființe, în cosmosul întreg starea de sfințire, de pătrundere divină în tot ceea ce este. Energiile dumnezeiești lucrînd în persoana creștinului, unindu-se cu el, prin el iau drumul lucrurilor lumii spre înălțarea lor. Nu trebuie decît să păstrăm starea aceasta de har, să ținem potirul nostru și al ființei materiale a lumii sub revărsarea divină. Toate se vor umple de lumină, de bucurie, de pace, toate vor crește nestingherit spre buna lor împlinire.

Structura noastră materială presupune mijloace materiale pentru stabilirea și întreținerea dialogului cu Dumnezeu. Așa este destinația noastră existențială — atingerea desăvîrșirii spirituale și materiale. Din timpul și starea zero a istoriei lumii materiale și a noastre, tindem, avem chemarea ascensiunii căutăm drumul și stăruințele noastre sînt, împletite cu harul, trepte ce urcă spre starea împlinirii în iubire cu Dumnezeu. De la început și pînă la sfîrșit, în desfășurarea vieții materiale a fost și va fi tăinuit pulsul divin neîntrerupt. Sufletul nostru a avut mai mare sau mai mică pulsația pentru acest fior, l-a receptat mai mult sau mai puțin, însă această energie a încălzit mereu pașii noștri. În ansamblul ei lumea materială a

fost pătrunsă de sacru, Dumnezeu prezent în ale Sale, iar pentru acest dialog, unire cu El, noi am folosit și vom folosi lumea materială la scară reală, sau restrînsă în elemente reprezentative, în esențe.

Din inițiativă divină — inspirația — s-au ales întotdeauna timpuri și locuri, acțiuni și instrumente materiale pentru clipe de incandescență ale iubirii și comuniunii, descoperirii și dăruirii Dumnezeu-om și om-Dumnezeu. Clipe de taină, sfinte, cînd omul parcă iese din materie și timp, răpit de îmbrățișarea Creatorului său, clipe de taină cînd Dumnezeu Se odihnește întreg în noi, în sufletul nostru care-L cuprinde uitînd de sine. Acest pisc se cheamă azi Sfînta Liturghie — ieșire din timp a sufletului uman, pentru a aduce în materie focul iubirii, bunătății, blîndeții, curăției și păcii lumii; intrare în timp a lui Dumnezeu, răscolitoare prezență, căreia îi dăm seama de sine, de aproapele și de lumea cosmosului, adînc de iubire care revarsă în noi rîuri de apă vie, tainica putere a creștinului adevărat cu care acesta ctitorește o lume dreaptă și bună, după voința și planul Creatorului său.

Astăzi, întîlnirea cu Dumnezeu este deci, prin lucrarea Sfintelor Taine — lucrări în care slujindu-ne de materie, primim și descoperim Duhul. Aceste vaduri între cer și pămînt Biserica le-a primit de la Hristos — Dumnezeul cel întrupat —, Cel ce a ridicat trupul uman la rangul de materie divină și prin care a realizat cea mai intimă unire și descoperire relativ la om. În trupul Său a realizat prima Liturghie, cea mai înaltă, asumîndu-Și omul și întreg cosmosul material, reintegrîndu-le în sensul și destinația inițiale, pe care acum le împlinește în Sine. Rămîne făgașul deschis definitiv, pentru fiecare din noi, de ieri, de azi și de mîine. Drumul este parcurs pînă la capăt, capătul fiind perfecțiunea. Într-acolo mergem noi, slujindu-ne de Sfintele Taine. Într-acolo tinde întreaga lume materială pe care Biserica o însumează în materia Tainelor prin esențe și elemente respective, care răsfrîng energiile divine necreate în om și-n tot cosmosul.

Materia umană este elementul pe care-l posedă persoana dumnezeiască a Fiului și fiecare dintre noi oamenii. Celelalte stări de organizare nepersonale, vii sau nevii ale materiei, sînt într-o ierarhie rînduită de Dumnezeu spre slujirea omului, vieții și desăvîrșirii sale.

Desființînd granița dintre lumea nevăzută, spirituală și noi, unită cu ea, există veșnic firea umană asumată de persoana Mîntuitorului Iisus Hristos, înfășurîndu-I prezența și substanța, descoperindu-i-o pentru ochii întregii creații. Trupul uman al Domnului este realitatea materială cea mai scumpă nouă, rămasă însă încă în stare de răstignire și jertfă prin Trupul euharistic, care stă „pînă la sfîrșitul veacurilor" între noi, cu noi, pentru ridicarea și desfășurarea noastră, pentru coborîrea continuă a energiilor divine în noi — vitalizatoare, sfințitoare și care mențin trează căutarea și lucrarea noastră spre Dumnezeu.

Pîinea și vinul pentru Trupul euharistic al Domnului este darul pe care Dumnezeu, în marea Sa iubire, îl primește din mîinile omului ca reprezentare a persoanei umane însăși, care trebuie dăruită total lui Dumnezeu. În ochii noștri, Dumnezeu îi dă chipul la care ne cheamă să participăm și noi, și acest dar ni-L lasă ca Trupul Său euharistic. Să avem mereu cu noi piscul și izvorul, lumina și puterea. Există o deșertare de sine în Cinstitele Daruri a ființei noastre („Fie Mie după cuvîntul Tău"), o încredințare totală, o dăruire lui Dumnezeu Care ne primește în ele pe noi înșine, firea noastră, pe care o transfigurează, o asumă în Persoana Sa și în dumnezeiasca deșertare de Sine ia chipul pîinii și al vinului, se naște mereu pe Altarele noastre și se jertfește mereu pentru înnoirea omului și a lumii. Sfînta Euharistie este deci materia dumnezeiască ce leagă, unește, îmbrățișează cele două lumi, materială și spirituală, legînd pe om de Dumnezeu. Pe cît de adevărat este realitate materială, pe atît de adevărat este Trup divin, ridicînd prin smerenie, în cadrul celei mai mari Taine creștine, firea la starea desăvîrșită.

Acesta este punctul central al existenței materiale și spirituale în lumina căruia lucrează materiile celorlalte Sfinte Taine și ierurgii ale credinței noastre.

Toate materiile Tainelor, presupun cei doi poli — Dumnezeu și omul, toate implică caracter de dar și jertfă, toate cuprind pe Dăruitor și-L duc

celui ce primește darul. Prin felul și forma materiei Tainelor, Biserica cuprinde simbolic și real în ea viața persoanei și o trimite altei persoane.

Există un hristocentrism al materiei Tainelor și o ierarhie sacră a lor în Biserică, există o ierarhie de cinstire a lor. Spre Trupul euharistic converg toate materiile și obiectele materiale ale Bisericii. Acestei realități îi sînt reazemul. Altarul Sfînt cu Trupul Domnului este punctul central al Bisericii, este fața Bisericii ca arhitectură spiritualo-materială — lucru pentru care Biserica este de obicei așezată pe planul mai înalt și central al spațiului geografic, material și spiritual pentru care există; este inima comunității creștine legată de el, este Ierusalimul spre care se pleacă din Ierihon, este piscul muntelui spre care urcă fiecare viață creștină din Biserica luptătoare. Ba aici doresc și îngerii să participe la lucrarea mîntuitoare a lui Dumnezeu, întreaga lume spirituală și materială înconjoară cu acea cutremurare prezența divină de aici.

De aceea obișnuiesc credincioșii a-și acoperi și descoperi cu semnul crucii acea mișcare a sufletului lor cînd trec pe lîngă lăcașul slavei Domnului. De aceea drumul spre biserică ne magnetizează parcă sufletul și apropierea de ea ne luminează, ne bucură, ne hrănește, ne cheamă cu dorul de divin. Acest hristocentrism trebuie să fie dimensiunea vieții preotului care să cerceteze zilnic sfîntul lăcaș, cu închinare Domnului.

Același loc central al Trupului Domnului există și în comuniunea Bisericii. Noi comunicăm aici cu îngerii, cu sfinții — reprezentați material prin Sfintele Moaște, icoane, comunicăm cu ierarhii Bisericii, cu confrații preoți, cu credincioșii. Însă, intrînd în sfîntul lăcaș, sufletul nostru selectează acea prezență a „Celui mai mare“ pe care-L cinstim cu adorare și închinare. Vai nouă, de vom intra în biserică și sufletul nostru nu va avea acea tresărire, acea emoție, acel gest sfînt, sensibilitatea la divin. Nimic să nu copleșească acest sentiment, nici o altă persoană sau obiect, sau lucrare căci ne vom dovedi că nu dăruim cea mai mare iubire lui Dumnezeu.

Preotul are datoria să întrețină sau să deștepte această atitudine credinciosului care-l ajută în Sfîntul Altar și tuturor celor din biserică, să fixeze deci această ierarhie de credință și închinare.

În ce privește ierarhizarea lucrurilor, a obiectelor Sfîntului Altar, și ale bisericii este un loc al fiecăruia, ordonat în funcție de Sfintele Taine și de lucrarea lor. Obiectele de cult sînt instrumentele de lucru ale lui Hristos și deopotrivă ale preotului și credincioșilor. Biserica este un spațiu al lucrării Domnului Iisus Hristos, acțiunile de cult exprimînd lucrări tainice ale momentului și nu doar amintirea celor arhetipale. (Clopotul înseamnă pentru credincios binevestirea Arhanghelului, chemare la pește ră, la Evanghelie și la Jertfelnic). Cînd preotul sau paraclisierul rînduiesc locul și ierarhia lucrurilor ce sînt piedestalul acestei lucrări divino-umane din biserică, Ochiul divin de pe Altar le indică ce trebuie să facă. Preoții trebuie să gătească biserica cu o atare potrivire și rînduială a lucrurilor sfințite încît piciorul lui Hristos să nu se oprească a călca în vreun loc. Biserica este maica ce naște pe Hristos în fiecare credincios care intră în ea, deci preoții trebuie să rînduiască cu pietate și cutremurare cele trebuincioase maicii ce dă chipul — sămînță sub brazda sufletului ce intră în ea. Biserica este Templul cel Mare și minune care înnoiește spre desăvîrșire lumea și ordinea interioară și exterioară a lucrurilor. Este un tipic al lucrurilor sfințite, lăsat moștenire de inspirația Sfinților Părinți, care fixează locul și ordinea aceasta și care în biserică este actual și obligatoriu.

În Sfîntul Chivot stau Sfintele Taine și nimic altceva, pe Sfînta Masă stau exclusiv obiectele ei proprii și nimic altceva — pomelnice, instrumente de scris, ochelari, veșminte, lumînări, alte cărți decît Sfînta Evanghelie și cartea de slujire; în Sfîntul Altar vor fi doar obiectele proprii și cerute de rînduiala acestui loc și la fel în celelalte părți ale bisericii. Totul este rînduit la locul cerut de structura și sensul tuturor actelor de cult.

În același sens există și o ierarhie a persoanelor, cu acest specific fiecărei trepte la cele sfinte, care trebuie respectat ca cinstire a lui Dumnezeu. Intră în Sfîntul Altar persoanele cu hirotonie și cele alese ca ajutor (paraclisierii) și consacrate cu rugăciune acestei slujiri. Unele din obiectele

de cult sînt specifice lucrării slujitoare anumitor trepte ierarhice și această distincție trebuie păstrată, însă cu respectul deosebit ce-l dăm fiecărei slujiri în parte.

Calitatea materiilor și obiectelor Tainelor este un important aspect ce influențează comuniunea noastră cu Dumnezeu. Prescripțiile Bisericii noastre sînt foarte atente cu calitatea pîinii și vinului pe care le vom folosi la Sfînta Liturghie și neglijența este considerată păcat de moarte pentru slujitori. Ceea ce oferim noi ca dar lui Dumnezeu nu poate fi altceva decît ceea ce avem mai bun. Pregătirea prescurilor, de obicei, o încredințăm unei persoane de frunte între bunii credincioși ai Bisericii, care cu evlavie, cu rugăciune și post pregătește în numele tuturor cinstita pîine. Plămădind-o, frămîntînd-o, va trebui să cuprindă în ea înălțarea de suflet și credință a întregii obști, slăvirea cea fără de cuvînt a făpturii materiale, reprezentată prin bobul de grîu. Să adauge acolo nădejdea și dragostea noastră pentru Dumnezeu Căruia i-o dăruim și prin ea pe noi înșine. Să simtă sub mînă frămîntările sufletului nostru, dogoarea dorului după Cer și cutremurarea că acest dar va fi dat în însăși mîna Domnului. Vinul este simbolul vieții și al bucuriei; să se pună acolo căldura inimii creștinilor în numele cărora se dă la Altar, bucuria dăruirii. Să pulseze sufletul în măreția darului. Viața însăși să se cuprindă în rodul strugurelui viței de vie. Prescurarul sintetizează în pîinea și vinul ce le va da preotului la Altar omul întreg și cosmosul întreg.

Iată ce primește preotul la Altar pentru a înfățișa Domnului ca cinstit dar, pîine și vin — sinteză și reprezentare a vieții ce se dăruie curată și arzînd de iubire pentru a dobîndi mai înaltă curăție și iubire. Cînd va întinde mîna să arate Domnului „pîinea aceasta" și „ceea ce este în potirul acesta" trebuie să simtă în el cutremurarea și prezența adoratoare a întregii obști creștine care l-a trimis cu acest dar să fie prefăcut în Jertfa Sfîntă. Să se simtă un trup cu poporul îngenuncheat și care slăvește pogorîrea Focului pe Altar, care nu mistuie jertfa, ci o transformă în văpaie de calitatea aceea a focului ce luminează și nu orbește, nu arde decît nevrednicia. Să se teamă ca Moise și Ilie, ca Apostolii pe Tabor și-n același timp să soarbă cu ființa definitiv deschisă iubirea totală prezentă, întreagă Treimea dumnezeiască invocată și Care nevăzut și văzut se află pe Altar. Întreaga lucrare a Proscomidiei cere parcurgerea, materializată în acele părticele, cu reprezentarea Bisericii biruitoare și luptătoare, la cota unei adecvate stări spirituale a preotului. În jurul cinstitului Agneț grupăm și reprezentăm întreaga Biserică: Prea Sfînta Fecioară și Maică, Îngerii, Sfinții, creștinii adormiți în credință, Biserica luptătoare în calea spre desăvîrșire. Toți se împărtășesc văzut sau nevăzut de Domnul prin Jertfa Sa.

Nu mai puțină grijă se cere preotului pentru materia celorlalte Taine și ierurgii, mirul, untdelemnul, apa, tămîia, lumînarea a căror calitate va fi conformă măreției lucrării la care slujesc aceste materii. Trebuie să dăm amploare lucrărilor Tainelor, fructificînd lăuntric semnificațiile și legăturile lor cu Dumnezeu și realitatea omenească și materială.

Cantitatea materiilor întrebuințate la Sfintele Taine și ierurgii nu va fi depășită sau neîndestulătoare, ci se ține cont întotdeauna de ceea ce cere lucrarea însăși. Pîinea, vinul și apa la Proscomidie se vor întrebuința atît cît cere necesitatea strictă a împărtășirii, respectîndu-se proporțiile pe care îndrumările Liturghiei le cer în acest sens. Cantitatea întreagă a anaforei trebuie chivernisită cu grijă. Această pîine este sfințită și are mare putere pentru credința noastră; este important să nu risipim nici cea mai mică fărîmitură.

Aghiazma mare sau mică este numai aceea „tulburată" de mîna preotului, cum minunat a simbolizat-o îngerul în Vechiul Testament. Mana dată evreilor în pustie nu trebuia strînsă pentru zilele de după sabat, căci Dumnezeu a făgăduit să o dea din nou. Sfînta Împărtășanie pregătită pentru bolnavi nu va fi ținută zeci de ani cu riscul de a se produce schimbări în firea reală a pîinii. În fiecare an se face această pregătire, încît lucrarea noastră să nu fie în afara voii lui Dumnezeu. Aghiazma mare nu se păstrează mai mulți ani, ci ea este întrebuințată în decursul unui an, după care o primim din nou pentru aceeași vreme. Calitatea păstrării ei să fie

însă după importanța ce o are pentru noi. Acolo unde sînt date prescuri la Altar de credincioși, preotul se va îngriji cu atenție și evlavie, după luarea din ele a părticelelor pentru pomenirea dăruitorilor.

Și firea lucrurilor ne spune aceste lucruri. Alimentele, hrana noastră, au un timp de folosire ; cantitatea este dată pentru o vreme cînd ne hrănim din ea. De vom încerca s-o prelungim peste firea ei se va degrada. Totul este viu în existență, trăiește, se înnoiește, își schimbă înspre desăvîrșire forma.

Calitatea, cantitatea și ordinea obiectelor și cărților de cult este un aspect important pentru slujirea noastră, ele fiind bunuri materiale, instrumente de lucru la toate Tainele și ierurgiile ortodoxe. Mare grijă se cuvine a acorda Sfîntului Chivot, Sfintei Mese, obiectelor sfințite de pe ea cum și tuturor celorlalte obiecte de cult din Sfîntul Altar și întreaga biserică. Cu cîtă cutremurare se cinstea în Vechiul Testament Chivotul ! Cum credem că este Mormîntul Domnului, cum credem că este scaunul slavei cerești, așa trebuie să fie Sfîntul Chivot și Altarul. Cum știm că este Peștera Nașterii, așa trebuie să fie Proscomidiarul cu obiectele lui, de cea mai bună calitate materială și păstrarea în aceeași înaltă calitate pe tot timpul întrebuințării lor să caracterizeze Sfîntul Chivot, sfintele vase, celelalte obiecte auxiliare, Sfîntul Antimis, Sfintele Cruci, Sfînta Evanghelie, icoanele, veșmintele, cărțile, și celelalte. Curățenia lor este o obligație strictă.

Păstrarea caracterului bisericesc al obiectelor, realizarea unor forme specifice Ortodoxiei românești, simple și profunde, fără întortocheri care nu aderă la sensul și prototipul specific al obiectului, vor fi în atenția noastră.

Dacă peste un lucru îngrămădim altceva ce nu îi este propriu, îi deturnăm sensul, îi stricăm natura și funcția, îl dezarticulăm din întreg. Să nu îngrămădim obiectele, impunînd atenției credinciosului o depolarizare; simplitatea aduce concentrare, adunare în sine spre o singură lucrare. Să ne ferim de excrescențe care complică inutil și umbresc simplitatea curată a izvorului, opresc, matizează sau fac intermitent dialogul divino-uman în loc să-l favorizeze și să-i dea un curs continuu.

Frumusețea obiectelor trebuie să fie cadrul ce exprimă marea frumusețe a Tainei ce se realizează cu întrebuințarea lor. Aceste obiecte materiale trebuie să aibă capacitatea de a sugera dintr-o dată realitatea pe care ele o transmit. Trebuie să fie transparente, forma și calitatea, cantitatea materiei lor să nu împiedice ci să ușureze această transparență și calitate de vehicul ce o au. Dacă printr-un obiect, printr-o materie nu pulsează viața, este inert, opac, netransparent, nu vehiculează nimic sfînt între noi și Dumnezeu, nu-și are loc în biserică.

Ideea permanentă a raportului nostru cu lumea obiectelor cultice și cu materia Tainelor este aceea că ele nu-s un scop în sine sau în noi ci stau permanent la mijloc între noi și Dumnezeu, sînt cleștele ce ține cărbunele de foc. Să ne străduim să descifrăm lucrările ce au loc prin ele, să fim receptivi la ceea ce ne vorbesc ele și să înscriem la rîndu-ne în ele și-n oficierea cu ele gîndurile, sentimentele, viața noastră duhovnicească.

Cădelnița este un jertfelnic pe care aducem ardere de tot. Parfumul ei îmbălsămează pe Domnul, înconjoară muntele slavei, exprimă rugăciunile și credința noastră, a preotului și credinciosului deopotrivă. Acesta este focul cu care urcăm la Dumnezeu, cu care înconjurăm jertfelnicul Domnului, un altfel de foc este foc străin. Cădelnița cu arderea de tot este și norul, vălul din care ne vorbește Dumnezeu, este rugul aprins în fața căruia Moise s-a descălțat și s-a închinat, este descoperire.

Sfeșnicul cu lumină, din ceară curată, este viața noastră pe care o sădim, îi înfigem rădăcinile în casa slavei, unde dorim să fie jertfă și ardere de sine, să ne reprezinte înaintea Domnului, dar este și lumină din lumina cea neapropiată, revărsare din Răsăritul cel de sus.

Un strălucitor veșmînt de slujire este întotdeauna un potir care cuprinde frumusețea, sublimul credinței creștinilor noștri și a noastră, este starea și haina îngerilor și a sfinților care nevăzut intră cu noi spre slujire, este chipul Bisericii care se înfățișează ca o mireasă împodobită înaintea

Mirelui ceresc, dar este, în același timp, spațiul material de revărsare a energiilor necreate, a harului. Preotul întîi și apoi credincioșii sărută și se pleacă sub ocrotirea veșmîntului în care știm că este, simțim, trăim că este, că ne atinge, ne umbrește, ne mîngîie sau ne apasă harul, prezența și lucrarea divină, prezența și încredințarea credincioșilor. Preotul trebuie să trăiască puterea și lucrarea ce-o poartă prin veșmintele sale, împletirea energiilor divino- umane și niciodată nu-i va părea această stare o strălucire sau înălțare personală, ci se va smeri sub sublima și grava povară.

Urmarea acestor sensuri este și rostul hainei specifice preoțești ; purtarea ei este o lucrare și o misiune

Această trăire a prezenței lui Dumnezeu, trecînd din nevăzut în material și pătrunzînd adîncul de taină din lăuntrul nostru spiritual încarcă materia, obiectele sfințite cu valențe adînci; ele prind și transmit, vehiculează o părticică din viața ce se scurge nevăzut din Hristos în noi, scînteiază cînd noi primim ceea ce ne aduc și cuprindem în ele lumina noastră, oferind-o definitiv lui Dumnezeu.

Trăim astfel o dublă realitate. Hristos deplin pogorînd la și în noi, prea plini de El gustăm starea Taborului și ne simțim deșertați de sine, de noi înșine. Lăuntrul nostru e cuprins în El cu iubire, nemăsurată iubire, iar în noi e pacea și mulțumirea, bucuria aceea lină a mamei ce și-a născut pruncul. Aceste două ape scaldă sufletul nostru ieșind din Liturghie, din Taine, din rugăciune. Hristos este în noi și noi sîntem în Hristos.

Această dublă funcționalitate o au pîinea și vinul, apa, untdelemnul și celelalte materii ale Tainelor și ierurgiilor; ne substituie înaintea Domnului și aduc lucrarea și prezența Sa la noi. Oferim firea materială întreagă prin ele spre sfințire și primim harul sfințitor.

Materiile dăruite lui Dumnezeu aduc har și celor neprezenți în materie — creștinilor răposați. Așa este Jertfa Euharistică, pîinea și vinul din pomeni, cum și hrana, băutura cu care facem milostenie pentru ei.

Materiile dăruite lui Dumnezeu se întorc spre ridicarea și înălțarea noastră. Dumnezeu proslăvește și trupurile sfinților și ni le dă ca prețioase instrumente de mîntuire ; Dumnezeu ne dă trupurile răposaților noștri cu același sens. Ele sînt sprijinul material al cultului nostru pentru morți, sînt spațiul sacru, rădăcinile noastre sfinte. De aceea cimitirele, mormintele, trebuie privite cu pioasă prețuire și înaltă grijă, fiind după biserică următorul loc sfințit și următorul cîmp de lucru al Bisericii.

Avem în cultul nostru forme materiale ce ne deschid direct contemplația unor persoane sau realități existențiale. Porumbelul de pîine așezat deasupra pomenilor la morți, este simbolul Duhului Sfînt care umbrește pomul vieții, cum este și simbolul sufletului celui răposat. Formele de pîine, pomul de brad, de măr, de cireș etc. , sînt o sacră realizare la scara materiilor cultice a însăși actului morții și principiilor de credință în care se integrează aceasta — viața veșnică, curățirea prin înviere, nemurirea prin Dumnezeu. Pîinea împletită sub forma semnului infinit, ce-o pun creștinii în ajun de Crăciun la icoană și unde stă pînă la Bobotează, ne dă contemplația întrupării Celui fără sfîrșit. Crucea de ghiață de la Bobotează, crucea de ceară de pe pieptul mortului și cea de la căpătîiul lui, crucea de busuioc și flori de la sărbătorile Crucii — ne descoperă pătrunderea tainică a întregii creații de Jertfa Domnului, a întregii desfășurări existențiale umane și cosmice. Înroșirea ouălor la Paști, pîinea „pască" — pătrunse de Cruce și Înviere și multe alte prezențe de acest fel din viața noastră creștină ne dau ideea prezenței și lucrării, comuniunii lui Dumnezeu cu oamenii în toate formele de existență și viață materială, cum și ridicarea noastră prin materie și formele ei întru întîmpinarea și primirea harului și pentru dăruirea de sine lui Dumnezeu. Dumnezeu și omul sînt axa lumii și aceste forme și materii sînt expresia acestei stări din care crește și se desfășoară nesfîrșit viața.

Nu este propriu cultului Bisericii noastre înlocuirea materiilor Tainelor cu altceva decît materia consacrată. Pîinea și vinul pentru Euharistie nu pot fi decît pîine și vin de calitatea cea mai bună posibilă, altfel, ne avertizează învățătura Părinților privitor la aceasta, greșim grav. Mirul

are reţeta lui respectivă; untdelemnul cel mai curat ne este solicitat pentru Taine şi ierurgii, pentru candela luminii sfinte. Preoţii se pot îngriji prin preocupare personală ca Altarul unde slujesc să aibă lumînarea de ceară curată ; „apaosul" răposaţilor va fi de vin, iar biserica, cimitirul vor fi spaţiul unde alte materii folosite în cadrul cultului, la pomenirile cu milostenie de hrană şi băutură, vor fi derivînd din „piatra din capul unghiului" — pîine şi vin.

În biserică materiile de cult — pîinea, vinul, apa, untdelemnul, pîrga roadelor — sînt în acelaşi timp „pîinea spre fiinţă", hrana noastră. Această destinaţie iniţială a lor le-a adus consacrarea ca materii reprezentînd şi sintetizînd viaţa în cultul creştin. Au fost folosite în religiile păgîne trupul uman, sacrificiile de animale, diferite alimente, băuturi diferite. Credinţa creştină n-a preluat nimic din toate acestea, deci nu-şi au loc în actele şi spaţiile noastre de cult. Expresie a acestui specific avem interdicţia rînduielilor Bisericii de a introduce în Altar, în biserică altceva decît materiile folosite de cult — pîinea (prescurile), vinul pentru cult, untdelemnul, tămîia, lumînările, iar în biserică numai prinoase adecvate, derivînd din cele consacrate, apropiate lor, spre a fi binecuvîntate pentru viaţa credincioşilor.

Icoana nu poate fi înlocuită cu un tablou religios şi nici cu o fotografie.

Un exemplu de surogat, de efect, şi de fond, este conştiinţa că ne-am împărtăşit dacă am luat aghiazmă mare, opriţi fiind de duhovnic de la Sfintele Taine, ceea ce-l ţine pe credincios într-o suficienţă de sine vătămătoare. Trebuie făcută credincioşilor distincţia — ce înseamnă a ne împărtăşi cu Trupul şi Sîngele Domnului şi ce înseamnă a primi mîngîierea şi harul ce vine prin aghiazmă, care nu înlocuieşte Sfintele Taine, ci e un indicator spre ele.

De asemenea a distinge în înţelegerea şi închinarea credincioşilor, închinarea propriu-zisă de actul de binefacere pentru biserică sau de milostenie, care nu se pot înlocui, nu se identifică, nu se pătrund ca stare şi timp de desfăşurare, ci sînt două căi deosebite una de alta, două facultăţi complementare sufletului creştin. Starea de rugăciune trebuie să fie profundă şi completă vorbire cu Dumnezeu şi, ca rod al acesteia, urmînd ei, să fie starea de binefacere.

Aducerea de dar pătrunde rugăciunea cînd dăm lui Dumnezeu direct ceva ce ne reprezintă, ce ne sintetizează, cînd acel dar material îl folosim ca instrument de mijlocire, cînd invocăm prezenţa lui Dumnezeu peste el, dîndu-i bivalenţa pe care o are materia la toate Tainele.

Avem în cultul nostru materii şi forme materiale consacrate diferitelor grade de sfinţire şi acestea nu pot fi suplinite prin prezenţa altora, care prin însăşi natura lor alterează sensul, produc o deviere, introduc conexiuni nepotrivite Tainelor, îndepărtări de la fond, de la spiritul lucrării, spre o surpare a stării de har. De aceea preoţii şi sub acest aspect trebuie să fie consecvenţi îndrumărilor de tipic, învăţăturilor speciale din cărţile noastre de cult.

Aspectul fundamental al materiei Tainelor Bisericii este consacrarea, sfinţirea, binecuvîntarea. Pentru ca materia, un obiect material să devină vehicol al lucrării divino-umane, trebuie ales, selectat din toate celelalte. Criteriile sînt : vocaţia prin structură, formă, destinaţie, funcţionalitate, potrivire de sens cu investirea ce i se va face prin sfinţire; capacitatea de a putea exprima, pe cît este exprimabil şi necesar nouă, misterul divin şi de a putea implica mesajul nostru spre cer; calitatea de a fi reprezentative şi sintetice. Aşa realizăm o ierarhie, o ordine a apropierii de divin a materiei Tainelor pentru Trupul Domnului (uman-spiritualizat şi euharistic-material), trupurile spiritualizate (Enoh, Ilie), trupurile (Moaştele) Sfinţilor, trupurile Bisericii biruitoare, trupurile Bisericii luptătoare, pămînteşti, materiile întrebuinţate la Sfintele Taine (Cinstitele Daruri, apa, mirul, untdelemnul), o clasă specială a materiilor „create ad-hoc" la diferite lucrări minunate din istoria mîntuirii (mana, toiagul lui Aron preschimbat în şarpe sau înverzit, pîinea şi apa aduse de înger lui Ilie, înmulţirea pîinilor şi peştilor, inelul Sfintei Ecaterina), materiile întrebuinţate la ierurgii şi în fine lumea materială în general. Aceste realităţi sînt materiile Tainelor Bisericii noastre, instituite de Hristos şi reinstituite de El prin arhiereu oriunde este nevoie.

Avem o consacrare specială a materiei, cea din Biserică, Taine și ierurgii și o consacrare generală a întregii lumi materiale — bună prin creație și îmbunătățită prin înnoirea adusă de Taine.

Tot ce este sfințit prin cuvîntul lui Dumnezeu și prin rugăciunile noastre este bun, curat, consacrat vieții și dobîndirii mîntuirii. Cel ce consacră este Dumnezeu, prezența și lucrarea Sa prin rugăciunea noastră. Obiectul consacrării este materia sau reprezentarea ei. Consacrarea înseamnă scoaterea, prin lucrare dumnezeiască, din articulația firească din natură a unei materii, a unui obiect și destinarea lui unei noi funcționalități, cea a sacrului. Deci materie din materie reală, scoasă pentru sfințirea și înălțarea materiei și persoanei; osebită din ale ei spre a se atinge de divin, spre a fi aprinsă. cuprinsă de lucrarea lui Dumnezeu și întoarsă lumii sale, omului spre a-i dărui acest dar și a prelua viața lumii pe care s-o incendieze de divin.

Materia sau obiectul material devin un spațiu și instrument de acoperire și descoperire a lucrării sfinte, devin un spațiu purtător al energiilor personale ce se află în comunicare, dialog.

În fața noii dimensiuni căpătate de materie ne schimbăm fundamental atitudinea (Moise și Ilie pe Horeb) și privim spre noua realitate ce începe în forma veche, sîntem sensibili la noua prezență, neobișnuită firii lucrului, nemaiavută în acel grad. Materia, obiectul au devenit materie sau obiect de cult, de legătură între Dumnezeu și om.

Prin voința lui Dumnezeu, cuvîntul Său, inspirația Sa, omul a ales materie din materie și obiect dintre obiecte, potrivite cu firea noii lucrări la care vor fi puse; a adus și libera sa cunoaștere, alegere, voie și hotărîre la ele exprimîndu-le în rugăciunea de consacrare și Dumnezeu, încununînd această necesitate și dorință divino-umană, consacră nevăzut, spiritual materia sau obiectul aduse înainte, așează în ele în diferite grade prezența și lucrarea Sa.

Catalogul materiilor și obiectelor de cult nu este mare ; deja numit, deja cunoscut și validat prin tradiția de cult a Bisericii noastre este pentru noi, cei de azi și de mîine, o certitudine. Am primit răspunderea păstrării lor, bunei întrețineri, bunei chivernisiri și feriri de desacralizare. Această nefericită și nedorită stare de retragere a sfințeniei materiei sau obiectului de cult vine din scoaterea lor din uzul pentru care au fost consacrate și întrebuințarea lor din nou în sensul firesc, cel pe care l-au avut în natură sau din profanarea lor. O folosire neconformă cu destinația lor specifică, accesul la ele al celor ce nu au această calitate și trimitere; degradarea lor încît își pierd starea, structura, forma particulară scopului lor; întinarea lor prin atingere cu ceva neconsacrat și ceea ce este mai grav, desacralizarea prin acțiune și intenție profanatoare.

Atenție mare se cuvine pentru aceasta preoților, ca aceia ce sînt responsabili de apărarea și întreținerea, păstrarea caracterului sacru al materiilor și obiectelor sfinte. Atenție mare se cuvine atunci cînd din motive binecuvîntate, firești scoatem din ordinea sacrului aceste comori, sau cînd folosim în lucrarea preoției materiile și obiectele sfinte. Cînd oficiem cu ele, nu umblăm mecanic. Cu închinare și cutremurare se potrivesc Sfintele Taine; cu închinare se ia Sfînta Împărtășanie pentru lucrarea cu ea și cu închinare se pune înapoi în Sfîntul Chivot, care-i singurul loc de păstrare al ei, neputînd a fi păstrată în case particulare. Cu evlavie și trezvie lucrăm cu toate celelalte materii și obiecte sfințite, atenți la fiecare părticică și aspect al lor, cu cucernicia, atenția, grija și iubitoarea noastră slujire.

Materia Tainelor lui Dumnezeu în desfășurarea ei de forme și acțiuni cultice este frumoasă, sublimă pentru că ne aduce pe Duhul Sfînt, pentru că ne conduce la El, pentru că este transparența, fereastra acestei contemplări, uniri și iubiri reciproce. Ea este cupa ce deșartă cerul în palmele sufletului nostru, ne duce la Dumnezeu crescînd și înnoindu-se odată cu noi. Este a lui Dumnezeu, ca și a noastră — ca dar; de aceea a o distruge, a-i perverti firea înseamnă a dărîma puntea dintre două țărmuri.

În mod strict cultic, materia Tainelor, obiectele cultice, presupun iubire din partea slujitorilor și credincioșilor, grijă și primirea lor cu credință în viața noastră spiritual-materială ca pe unicul mod de transmitere a

harului și de reprezentare a noastră la Dumnezeu. Ele sînt vălul necesar prin care cunoaștem acum ca prin ghicitură, ca și norul care oprește prea multa slavă pe care ochii noștri n-ar putea-o acum privi. Ele ne cheamă să le pătrundem. să trecem dincolo de ele, să le pășim treapta. Ne cer ascensiune și ne oferă foarte puțin dacă noi nu ne însușim acest mod de a fi : prefacerea întru desăvîrșire. Ele, așa cum sînt consacrate, sfințite, se vor tot supuse nouă, se vor tot slujind la înălțarea noastră, ne țin rezervat tronul de cunună al făpturii. S-au sfințit ca noi să avem mai multă sfințire. Stau acum între Persoana divină și noi pînă cînd noi vom ocupa acest loc și ele vor rămîne în urma noastră.

Materia Tainelor lui Dumnezeu este o chemare și nu locul ce rodește suferința. Acest din urmă sens nu-i este propriu, ci și-l împlinește cu suspin și doar pentru o vreme — pînă cînd noi vom aprinde definitiv și ireversibil flacăra trezviei de sine.

Toată materia, toată creația trebuie cinstită și truda omului sfîntă să-i descopere, să-i dezvăluie cît mai evident cîntecul ei fără cuvînt, de slăvire a Ziditorului. Este groaznic să-i ucizi cîntecul și să i-l transformi în suspin, este groaznic să-i transformi raiul în iad, distrugînd-o, mutilîndu-i forma, sensul sau uitînd-o, ignorînd-o, neîmplîntîndu-ne adînc și constructiv în plămadă ei mîinile ființei noastre. Este un dar primit și vom răspunde de el Celui ce ni l-a dat.

Desțelenirea lumii, scoaterea suspinului din ea înseamnă sfințirea ei după ce a fost eliberată de rău, de păcat. Cîtă vreme a fost și există păcatul ca lucrare a omului sau și mai grav ca stare, lumea sa materială este cuprinsă de dezordine, dezarmonie, lipsă de frumusețe, de sens, de bine. Aceasta pentru că răul dezechilibrează ordinea și sensul, sădește contrarii, împotrivire, distrugere, haos în toate.

Lumea noastră materială și spirituală se află în lucrare, în transformare. Cînd noi vom fi devenit „pară de foc“, materie spiritualizată ne va fi piedestalul pe care vom străluci. Dumnezeu se dăruiește pe Sine în măsura dăruirii și devenirii noastre. Este o mișcare vie, apropiere a Bisericii către El în istoria mîntuirii. Organismul ei viu crește și pe măsura creșterii se umple de Duhul. Cerul nou și pămîntul nou, omul nou este capătul spre care mergem și nici un efort în această înnoire și desăvîrșire nu este neînsemnat. Oricine, prin lucrarea și jertfa propriei vieți înnoiește, duce înainte colțul său de viață spirituală și materială unde a fost sădit de Dumnezeu, a făcut mult, a făcut totul.

Pr. Lucian LEONTE

Predici

LA DUMINICA A V-A DUPĂ PAȘTI

Faptul acesta, al convorbirii Mîntuitorului cu o femeie de alt neam, a dat naștere la multe comentarii ale Sfinților Părinți. Dacă fiul văduvei din Nain a fost înviat din mila Mîntuitorului, pentru mama acestuia (Luca 7, 13), dacă femeia bolnavă de 12 ani a fost vindecată cu puterea nevăzută a Dumnezeirii lui Hristos (Matei 9, 20-21), dacă femeii canaaneence i s-a vindecat fiica pentru credința ei (Matei 15, 28), dacă femeile purtătoare de mir au primit bucuria Învierii (Matei 28, 9), pentru dragostea lor față de Domnul și a păstrării obiceiurilor străbune (Luca 23, 56), convorbirea cu femeia samarineancă trebuie privită în perspectiva cugetării adînci despre „închinarea în duh și adevăr" (Ioan 4, 23).

Femeia samarineancă este exemplul tuturor acelor femei a căror viață în Hristos este o cunoaștere profundă a ceea ce numim sfînt și drept: Biserica, familia, educația, învățătura.

Mîntuitorul Hristos descoperă acestei femei că este Mesia pe Care și ea Îl aștepta, dar nu-L înțelegea. Citise Legea, știa proorocii, cinstea strămoșii, gîndea la viața de apoi și era convinsă că Hristos va apare din neamul iudeilor și va veni pentru toate popoarele, în ciuda barierelor naționale și religioase ridicate de tîlcuitorii Legii.

Convorbirea Mîntuitorului cu femeia samarineancă este un moment aparte : evreii și samarinenii se urau din motive naționale și religioase în primul rînd, iar în al doilea rînd acum întîia oară un evreu dă atenție unei femei obișnuite pe vremea aceea, dar care astăzi este cunoscută de lumea creștină ca primul apostol și propoveduitor al Evangheliei de alt neam, a cărei activitate în slujba credinței în Hristos și Învierii Sale, în slujba binelui și adevărului, a sacrificiului și demnității, copleșește pe orice creștin : *aceasta este Femeia samarineancă.*

Ca să înțelegem jertfa pentru credință a acestei ființe de o inteligență și vioiciune rară, trebuie să cunoaștem mai întîi mediul de creștere și educare al ei.

După cum se știe, samarinenii sînt amestecul dintre iudei și asirieni, care s-au localizat în preajma muntelui Samar. Ei erau foarte eruditi, încît însuși Alexandru Macedon (secolul al IV-lea î. Hr.) i-a angajat în armata sa „ca tălmaci și cunoscători ai lumii". Tot din aceste locuri romanii recrutau copii și apoi aceștia erau instruiți la Roma, fiind trimiși în calitate de conducători și strategi unde nevoile imperiului o cereau, de aceea femeia samarineancă avusese cinci bărbați, conducători de oști și cetăți, dar toți dispăruseră. Mîntuitorul, cu puterea Sa dumnezeiască, știa această situație și femeia L-a recunoscut întîi ca Mare Prooroc, iar apoi ca un posesor al unor taine și secrete, pe care ea, în setea de cunoaștere, dorea să le împărtășească.

Amănunte despre viața ei înainte de întîlnirea cu Hristos nu se cunosc. Era fiica unui conducător al cetății Sihar cu aleasă educație și o solidă cultură. Întîi născută la părinți, tatăl ei dorea un soț pentru a-l lăsa moștenitor cetății sale. Se bucura de mare reputație între consăteni atît pentru știința ei, dar mai ales pentru frumusețea și seriozitatea ei, încît atunci cînd duce vestea în cetate că „am văzut pe Acela care știe gîndurile și inima", toți locuitorii au alergat să-L vadă și după ce Domnul Hristos a mers și a mîncat cu ei, aceștia au asigurat pe femeie: „Acum credem nu numai că ne-ai spus, ci noi înșine L-am văzut, L-am auzit și știm că Acesta este într-adevăr Hristosul, Mîntuitorul lumii" (Ioan 4, 42).

Mîntuitorul a stat în cetatea Sihar, încă două zile, propovăduind viața veșnică și nemurirea sufletului, fiind în ultimul an al activității Sale, apoi a plecat în Galileea, iar femeia samarineancă L-a urmat.

În anul morții Mîntuitorului, femeia samarineancă era în Ierusalim la Paștile iudeilor, conducînd pe Domnul pe ultimul său drum pămîntesc. O tradiție pioasă spune că ea a trimis pe Veronica să șteargă fața Mîntuitorului de transpirație și sînge și pe maramă s-a imprimat chipul lui Iisus Hristos.

După scularea din morți a Mîntuitorului, această femeie a dus *vestea* locuitorilor Samariei că a înviat Cel pe care L-au răstignit și pe care L-ați văzut, iar după Pogorîrea Sfîntului Duh, cînd Apostolii primesc harul necesar pentru propovăduire, femeia samarineancă este printre cele care pleacă în misiune. Avea forță în cuvînt și a fost numită de însăși Sfînta Fecioară Maria, *Fotinia* (purtătoare de lumina și chipul lui Hristos) și a convertit la adevărul credinței pe cele cinci surori ale sale, a botezat șapte copii crescuți de ea. Înainte de distrugerea Ierusalimului (anul 70), surorile sale pleacă la Roma. Din cauza persecuției iudeilor pleacă și ea la Alexandria. După o ședere în Egipt merge spre centrul Africii și se stabilește, în timpul împăratului roman Nero (54-68) la Cartagina aducînd „la cunoștința adevărului" (I Timotei 2, 4) pe mulți închinători la idoli și la zei. Fotinia a încercat prin propovăduire „cu timp și fără timp" (II Timotei 4, 2) să desființeze cultul sîngeros al zeului Moloh, căruia i se sacrificau copii.

Datorită forței sale spirituale și curăției ei sufletești, Fotinia reușește să înființeze prima comunitate de creștini în capitala Africii. Ea era numită sfîntă și făcătoare de minuni, în viață fiind, cugetul ei curat, inima sa sinceră și pregătirea ei deosebită în învățătura sfîntă topea multe inimi de ghiață ale închinătorilor la idoli. Lîngă ea stătea permanent copilul cel mai mic Iovi, care ajunsese centurion în garnizoana romană din Cartagina.

Vestea despre ea ajunsese la comunitățile creștine din Atena și Roma conduse de Sfinții Apostoli Petru și Pavel.

Dar, împăratul Neron începe persecuția sîngeroasă împotriva creștinilor. Furia de nedescris a fanaticilor religiilor vechi scotocește și cele mai intime locuri de rugă și catacombe ale sărmanilor credincioși. Este prins Sfîntul Petru și spînzurat cu capul în jos, iar Sfîntul Apostol Pavel este întemnițat și i se taie capul în închisoarea Mamertină din Roma în aceeași zi cu răstignirea Sfîntului Apostol Petru (29 iunie 67).

Informatorii și lingușitorii împăratului i-au adus la cunoștință că Victor, slujitorul său, este fiul creștinei Fotinia din Cartagina. După o anchetă făcută de ruda împăratului, Sebastian, Victor este descoperit că este creștin și i se cere să fie adusă mama sa, dacă nu, i se vor lua toate averile și el va fi dat fiarelor. Datorită tăriei sufletești și credinței în Hristos a lui Victor printr-o strălucire în ochii lui Sebastian face ca acesta să rămînă mut. Faptul acesta a înspăimîntat pe mulți, dar Victor roagă pe Mîntuitorul să dezlege limba lui Sebastian, el și cei mai de aproape ai săi. Furia împăratului s-a întețit, niște slujbași ai zeilor și cultelor de misterii cu suflete de fiare, după ce au ars mulți creștini au descoperit surorile Fotiniei. Între timp a sosit la Roma și cărunta, dar înțeleapta și sfînta propovăduitoare, după ce-i fusese răpit și fiul cel mic. În fața ei are loc un spectacol tragic. Cîțiva dezmățați îmbuibați de jertfele și ofrandele aduse zeilor lovesc bestial, cu ciocanul, picioarele surorilor ei: Anatolia, Parascheva și Chiriachi, apoi sînt mutilate și schingiuite. Bătrîna Fotinia este legată și împreună cu surorile ei sînt aruncate în temniță. Persecutorii nu le-au ucis, crezînd că ele se vor lepăda de Hristos și astfel mulți, în frunte cu Fotinia, vor părăsi credința în înviere și în Evanghelia dreptății. Dimpotrivă, cu cît prigoana se înteța, mulțimile creștinilor primeau jertfa pentru Hristos fără trădare și fără lepădare. Toți vedeau în Sfinte pe purtătoarele de mir și în copiii lor pe apostoli.

Împăratul, sătul de sînge și de jertfe, de chinurile creștinilor și de aruncarea lor în circuri și la fiare, poruncește ca familia Fotiniei să fie adusă la el. Pregătise daruri în aur și pietre scumpe, considerînd că și Dumnezeul creștinilor este ca și ceilalți zei, cînd slujitorii orbiți de bogății își pierd capul și încep urgiile și nelegiuirile și își schimbă stăpînii.

Fotinia cu surorile și copiii ei nici nu s-au uitat la ispita împăratului, ci ele, cu dezgust și curaj, au aruncat mulțimii curioase toată oferta. Domnina, fiica împăratului, se botează, luînd numele de Antusa. Primește credința în Hristos și sclava ei, cu numele de Ștefania. Împăratul furios a ucis pe Victor în fața mamei lui. Ea l-a sărutat și i-a zis: ne vom vedea în curînd! Împăratul a chemat farmacistul să pregătească o otravă concentrată pentru Fotinia. În același timp surorile sînt jupuite în fața ei și tăiate bucată cu bucată. Dar bătrîna înțeleaptă a zis: Cel ce după Înviere

a întîmpinat pe purtătoarele de mir cu : Bucurați-vă!, vă așteaptă în slava Sa (Matei 28, 9).

A sosit Lampadiu cu otrava. Fotinia a luat cupa zicînd: a trăi sau a muri pentru mine este Hristos (Filipeni 1, 21; II Corinteni 5, 15) și înghițînd a rămas nevătămată. Atunci farmacistul a căzut la picioarele sfintei și a zis: Cred, Doamne! (Matei 9, 28) și s-a botezat cu numele de Teoclit; dar împăratul a poruncit ca imediat să i se taie capul slujitorului său, iar după aceasta, uns cu rășină, i s-a dat foc.

Fotinia a fost tîrîtă în grădinile publice să privească cum ard creștinii și văzînd durerile înspăimîntătoare să se lepede de Hristos. Dar pe unde trecea ea îmbărbăta pe cei în suferință cu cuvintele lui Hristos: „Unde sînt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sînt și Eu“ (Matei 18, 23); „Cine rabdă pînă la sfîrșit acela se va mîntui“ (Luca 21, 17); „Nu vă temeți de cei ce ucid trupul“ (Matei 10, 28) ; „Ați văzut pe creștini cum și-au încheiat viața, deci urmați-le credința“ (Evrei 13, 7) ; „Cel ce mi-a dat apa cea vie (Ioan 4, 10), ca să nu-mi mai fie sete (5, 15), mă ferește de moarte...!“.

După trei zile, soldații au adus-o iarăși în fața împăratului, iar acesta a întrebat-o dacă se închină zeilor. Ea a răspuns: Voi vă închinați la ceea ce nu cunoașteți (Ioan 4, 22), pentru că Dumnezeu este Duh și adorarea Lui trebuie făcută în duh și adevăr (23), adică în sinceritate și dăruire de sine. Deci „cine face binele este de la Dumnezeu, cine face rău, neagă pe Dumnezeu“ (III Ioan 11); „Cum poți să iubești pe Dumnezeu pe care nu-L vezi dacă pe fratele tău pe care îl vezi îl urăști... Dumnezeu este iubire...“ (I Ioan 4, 8). Voi slujiți unor zei inexistenți, muți și surzi (III Regi 18, 27) și din cauza rătăcirii voastre vi s-a împietrit inima și vi s-a întunecat mintea (Romani 1, 21). Voi v-ați creat învățături și dumnezei după poftele voastre (II Timotei 4, 3).

După acest cuvînt, împăratul, în diabolica sa pornire, a ordonat să fie spînzurată de picioare ca să se lepede de Hristos. A fost jupuită, apoi i s-au despicat mușchii de pe corp. Persecutorii au strîns oasele și carnea și le-au aruncat într-o fîntînă părăsită, iar pielea a fost aruncată în rîul Tibru din centrul Romei.

Așa s-a săvîrșit din viață Fotinia, Femeia samarineancă, în vîrstă de peste 80 de ani, în ziua de *26 februarie anul 68*, una din cele mai strălucitoare stele ale creștinismului primelor veacuri.

Aici se încheie martirajul Fotiniei cea care a vorbit cu Mîntuitorul, a băut apă din aceeași fîntînă, a mîncat la aceeași masă și acum petrece împreună cu Iisus Hristos în împărăția cerurilor. Prăznuirea ei a fost așezată de Sfînta Biserică în Duminica a V-a după Paști, ca o deosebită cinste adusă prin viața ei Învierii Domnului Iisus Hristos.

Viața Sfintei Fotinia a cutremurat multe cugete și a făcut lumină în nenumărate suflete răzlețite și întunecate, luînd cunoștință despre minunile și patimile ei; de aceea credincioșii doresc să-i înțeleagă credința, participînd la slujbele în cinstea pomenirii sfintei.

Cuvioasa Maria Egipteanca, înainte de moarte, dorea să vadă Fîntîna lui Iacov sau a Femeii samarinence unde a poposit Mîntuitorul, obosit de drum și copleșit de căldură, și să picure lacrimile ei în apa care a izvorît lumii nădejdea reînvierii.

Împărăteasa Bizanțului, Teodora, a mers pe locurile unde Fotinia a aruncat sămînța dreptei credințe, unde a vărsat lacrimi pentru suferința altora, unde și-a plîns copiii și și-a înduioșat inima de surorile ei. Însuși împăratul Justinian a ridicat pietrele fîntînii lui Iacov pe care a stat Mîntuitorul cu Femeia samarineancă și le-a adus la Constantinopol, unde se văd și astăzi la intrarea în biserica „Sfînta Sofia“.

Fîntîna din Roma, unde a fost aruncată sfînta, se numea în vechime „Fîntîna Fotiniei“, oamenii vindecîndu-se de boli trupești și sufletești. Sculptorul Nicolo Salvi ridică în acest loc celebrul monument, numit pînă astăzi „Fîntîna Trevi“. Marii artiști în lemn, piatră și în penel au închinat artei lor convorbirea Mîntuitorului cu Femeia samarineancă la puțul lui Iacov.

Dar pentru cei care credem în transformarea ființei noastre, viața sfintei a fost o permanentă urmare a lui Hristos, Cel care este calea, adevărul și viața (Ioan 14, 6). Generații după generații de credincioși cinstesc memoria martirei și prăznuiesc amintirea ei, căutînd să-i urmeze pilda în credință și dragoste jertfelnică. Ea a cunoscut pe femeile purtătoare de mir și pe Maica Domnului cu care a plîns la patimi și s-a bucurat după Înviere.

s-a întristat la Înălțare, dar acum trăiește în bucuria Domnului Iisus Hristos. Așa cum ea s-a învrednicit să mănînce cu Mîntuitorul și să bea apa cea vie și noi să o cinstim pentru ca ea să roage pe Hristos Domnul să ne învrednicească de împărtășirea vieții veșnice prin cinstit Trupul Său și scump Sîngele Său, pentru că El Însuși a spus: „Eu sînt pîinea vieții, cel ce vine la Mine nu va flămînzi și cel ce crede în Mine nu va înseta niciodată..." (Ioan 6, 35). Amin.

Diac. conf. P. I. DAVID

LA SFÎNTA TREIME

Toți am fost botezați de preot în apa sfințită, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, în numele Sfintei Treimi, spre spălare de păcatul strămoșesc și nașterea la o viață nouă, cea de creștin. Prin botezul în numele Sfintei Treimi am devenit creștini, fii ai Sfintei Biserici.

Toți am fost unși cu Sfîntul Mir îndată după Botez, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, în numele Sfintei Treimi, spre întărire și creștere duhovnicească.

În numele Sfintei Treimi ne rugăm la sfintele slujbe ale Bisericii noastre.

În numele Sfintei Treimi începem și sfîrșim orice lucru bun.

În numele Sfintei Treimi mulțumim lui Dumnezeu pentru toate binefacerile trupești și sufletești pe care le revarsă necontenit asupra noastră cu dărnicie Părintele nostru ceresc.

În numele Sfintei Treimi cerem ajutorul lui Dumnezeu la necaz și strîmtorare.

În numele Sfintei Treimi viețuim aici pe pămînt și vom viețui în veșnicie.

În numele Sfintei Treimi ne mîntuim.

Taina Sfintei Treimi este temelia învățăturii noastre de credință și de aceea se cuvine ca fiecare dintre noi să credem drept, în conformitate cu învățătura Sfintei noastre Biserici despre Sfînta Treime.

Această învățătură este adîncă și nepătrunsă în adîncimea ei de mintea omenească. Nici îngerii nu cunosc deplin această taină.

Cum vom putea noi ca oameni, creaturi ale lui Dumnezeu, să cuprindem cu mintea noastră mărginită pe Creatorul lumii?

Cum noi, care nu putem privi nici la soare, lucrul mîinilor lui Dumnezeu, să privim și să cunoaștem pe Soarele cel veșnic al dreptății!

Cum vom putea noi, în stropul de înțelepciune pe care ni l-a dat Dumnezeu, să cuprindem adîncul necuprins al oceanului Dumnezeirii și înaltul nesfîrșit al cerului?

Picătură de rouă oglindește cerul, dar niciodată nu-l poate cuprinde.

Cum vom putea cuprinde în cuvinte pe Cel necuprins?

Aceste gînduri pătrunse de smerenie l-au făcut pe Apostolul Pavel să exclame: „O, adîncul bogăției și al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu! Cît sînt de necercetate judecățile Lui și cît de nepătrunse căile Lui!" (Romani 11, 33).

Dar Dumnezeu în iubirea Sa de oameni ne-a descoperit despre Sine ceea ce este necesar să știm spre mîntuirea noastră în Vechiul și Noul Testament ca și în Sfînta Tradiție.

Vechiul Testament nu ne vorbește lămurit despre Sfînta Treime și aceasta din mai multe motive.

Iudeii au fost aleși de Dumnezeu pentru ca din sînul lor să se nască Mesia. Spre a-i pregăti să fie vrednici de acest lucru, Dumnezeu le-a dat Legea și Proorocii. Dar poporul iudeu, trăind în mijlocul popoarelor păgîne, de multe ori se lepăda de credința într-un singur Dumnezeu și îmbrățișa credințele deșarte în idolii ciopliți de mînă omenească ai popoarelor din jurul lor.

Văzîndu-le înclinarea spre idolatrie, spre închinarea la mai mulți zei ciopliți, Dumnezeu, în atotînțelepciunea Sa, nu le-a descoperit adevărul despre Sfînta Treime, din care iudeii cu siguranță ar fi făcut trei Dumnezei, rătăcind de la dreapta credință într-un singur Dumnezeu.

Vechiul Testament fiind umbra și prefigurarea Noului Testament cuprinde totuși referiri la Sfînta Treime.

Astfel, înainte de nimicirea Sodomei și Gomorei, au poposit la Avraam, care-și avea turmele și corturile la stejarul din Mamvri, trei călători tineri și frumoși la chip. Acești trei tineri sub chip de îngeri, care au coborît foc din cer asupra orașelor pomenite, pedepsindu-le pentru frădelegile lor (Facerea 18), închipuie Sfînta Treime — pe Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh.

Marele prooroc Isaia, evanghelistul Vechiului Testament, pentru credința sa a văzut cerul deschizîndu-se și îngerii cîntînd în jurul tronului lui Dumnezeu: „Sfînt, Sfînt, Sfînt este Domnul Savaot, plin este tot pămîntul de mărirea Lui" (Isaia 6, 3). Îngerii prin lauda lor arătau că Sfînt este Dumnezeu-Tatăl, Sfînt este Dumnezeu-Fiul, Sfînt este Dumnezeu-Duhul Sfînt, cele trei fețe ale Domnului Savaot.

În Vechiul Testament mai sînt și alte prefigurări ale Sfintei Treimi.

Cu venirea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos în lume, Sfînta Treime S-a arătat oamenilor în chip văzut.

Sfîntul Evanghelist Marcu (1, 9, 11) ne spune că la Botezul Domnului nostru Iisus Hristos în Iordan, cerurile s-au deschis, Duhul Sfînt în chip de porumbel a pogorît deasupra capului Său, iar Tatăl glăsuia din ceruri: „Tu ești Fiul Meu cel iubit întru care am binevoit".

Sfînta Treime, Cele trei Persoane ale Dumnezeirii sînt prezente aici: Dumnezeu-Tatăl în ceruri glăsuind, Dumnezeu-Fiul în apele Iordanului botezîndu-Se și Dumnezeu-Duhul Sfînt în chip de porumbel deasupra Mîntuitorului Iisus Hristos.

Timp de peste 3 ani Mîntuitorul Iisus Hristos a propoveduit neîncetat Evanghelia Sa, învățînd și instituind Sfintele Taine spre mîntuirea oamenilor, iar înainte de a Se despărți de ucenicii Săi prin Înălțarea la cer, le-a poruncit acestora, și nouă preoților, ca urmași ai lor, să săvîrșească toate ale mîntuirii în numele Sfintei Treimi, zicînd: „Drept aceea, mergînd, învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, învățîndu-le ca să păzească toate cîte am poruncit vouă. Și iată, Eu cu voi sînt în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului" (Matei 28, 19-20).

Domnul Dumnezeul nostru este „singurul Domn" (Marcu 12, 29), unicul Dumnezeu, neîmpărțit, Unul în ființa Sa, căci a zis Mîntuitorul: „Eu și Tatăl Meu una sîntem" (Ioan 10, 30).

Dar Dumnezeu unul în ființa Sa este în trei fețe trei persoane distincte; Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh; Tatăl este Dumnezeu, Fiul este Dumnezeu, Duhul Sfînt este Dumnezeu și totuși nu sînt trei Dumnezei, ci unul singur în trei fețe, unul în ființă, întreit în persoane.

Spre a înțelege mai bine misterul sau taina Sfintei Treimi și a se face cunoscută și creștinilor, Sfinții Părinți ai Bisericii s-au folosit de aspecte apropiate din realitatea înconjurătoare, din viața noastră.

Precum pomul e alcătuit din rădăcină, tulpină și coroană de ramuri, deci din trei părți neamestecate și totuși e unul, neîmpărțit, tot astfel e și cu Sfînta Treime.

La primul Sinod ecumenic, adică adunarea episcopilor întregii Biserici creștine, ținut sub împăratul Constantin cel Mare, la Niceea, la anul 325, un bătrîn și evlavios episcop — Spiridon al Trimitundei — luînd o cărămidă a explicat astfel ereticului Arie taina Sfintei Treimi: „Precum această cărămidă este alcătuită din pămînt, apă și foc și totuși e una, tot astfel e și cu Sfînta Treime cea în trei fețe și totuși un Dumnezeu". Spre adeverirea celor spuse de el, Dumnezeu a făcut în acel moment o minune. Din cărămidă aceea a picurat apă, pe palma episcopului a rămas pămînt, iar o flacără de foc s-a ridicat din cărămidă. Toți s-au convins că aceasta e învățătura cea dreaptă despre Sfînta Treime.

Dumnezeu, Cel unul în ființă și întreit în persoane, este Dumnezeu despre care zice psalmistul David: „Mare este Domnul și lăudat foarte și mărirea Lui nu are sfîrșit" (Psalmul 144, 3). El este veșnic necreat și a adus toate din neexistență la existență.

El nu este supus schimbării ca omul ce se naște, crește și moare, ci cum zice Sfîntul Apostol Iacob (1, 17): „La Dumnezeu nu este schimbare, nici umbră de mutare. El, ieri, azi și în veci este Același" (1, 17).

„Dumnezeu este veșnic, viu în veac!" (Deuteronom 32, 10). El este Alfa și Omega, începutul și sfîrșitul (Apocalipsa 8, 17), la El o mie de ani sînt ca o zi (Psalmul 89, 4).

„El este pretutindeni și dincolo de lume este numai El. Cerul este scaunul Meu și pămîntul așternut picioarelor Mele“ (Isaia 66, 1), căci, „de mă voi sui la cer, Tu acolo ești și de mă voi pogorî la iad, Tu de față ești“ (Psalmul 138, 8).

„El este atotputernic. A zis să se facă lumea și toate cîte a vrut Dumnezeu a făcut în cer și pe pămînt“ (Psalmul 113, 11).

Dumnezeu este Duh nemuritor și nemărginit, ne arată Sfîntul Apostol Ioan. „Duh este Dumnezeu și cei ce I se închină trebuie să I se închine în duh și adevăr“ (Ioan 4, 24).

Dumnezeu este atotștiutor, Cel ce numără mulțimea stelelor și dă tuturor numele lor (Psalmul 146). El cearcă inimile și știe gîndurile omului (Iov 28, 24). Nimic nu se petrece fără știrea Lui în cer și pe pămînt. El știe cele ce au fost, cele ce sînt și cele ce vor fi toate.

El este atotînțelept, precum zice psalmistul David: „Cît s-au mărit lucrurile Tale, Doamne, toate întru înțelepciune le-ai făcut!“ (Psalmul 103, 25).

El este atotputernic, face totul după sfatul voiei Sale (Efeseni 1, 11), nesilit de nimeni și de nimic.

El este sfînt și ne cheamă la sfințenie. „Fiți sfinți, precum și Domnul Dumnezeul vostru sfînt este!“ (Levitic 11, 44).

Dumnezeu are bunătate nesfîrșită față de noi oamenii. „Mărturisiți-vă Domnului că este bun, că în veac e mila Lui!“ (Psalmul 117, 1). El Își arată iubirea Sa nesfîrșită față de noi, căci „așa a iubit Dumnezeu lumea, încît și pe Fiul Său Unul-Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică“ (Ioan 3, 16).

Dumnezeu este drept și va răsplăti fiecăruia după faptele sale (Matei 16, 27).

Învățătura despre Sfînta Treime a fost răstălmăcită de ereziarhi în decursul istoriei Bisericii.

Pentru a fixa învățătura cea adevărată despre Sfînta Treime s-au ținut două Sinoade ecumenice, primul la Niceea, la 325, și al doilea la Constantinopol la anul 381.

Învățătura despre Sfînta Treime pe care o stabilesc aceste două Sinoade, o cunoaștem cu toții și o rostim la Sfînta Liturghie și la alte slujbe ale Bisericii noastre. Este *Crezul* sau *Simbolul credinței*, care expune pe scurt, cu temeiuri din Sfînta Scriptură, adevărul despre Sfînta Treime.

Dumnezeu Unul, întreit în Persoane, Tatăl atottțiitorul, Făcătorul cerului și al pămîntului, al tuturor văzutelor și nevăzutelor. Și întru Unul Domn, Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, Care din Tatăl S-a născut mai înainte de toți vecii. Și întru Duhul Sfînt, Domnul de viață făcătorul, Care din Tatăl purcede, Cel ce împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și mărit... Fiecare persoană a Sfintei Treimi își are lucrarea Sa specifică față de lume, deși orice lucrare dumnezeiască este una treimică, o lucrare unitară la care participă fiecare Persoană a Sfintei Treimi.

„Dintru început Tu, Doamne, pămîntul I-ai întemeiat și lucrurile mîinilor Tale sînt cerurile“ (Psalmul 101, 26-28) (Ioan 3, 16), Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, Lumină din Lumină, să ne mîntuiască. El S-a pogorît din cer și întrupîndu-Se din Duhul Sfînt și din Sfînta Fecioară Maria S-a făcut om, asemenea nouă în afară de păcat, ne-a învățat Evanghelia, a pătimit, S-a răstignit, S-a îngropat și a înviat a treia zi din morți, zdrobind legăturile morții și ale iadului ca un atotputernic. S-a înălțat la ceruri întru mărire de-a dreapta Tatălui, trimițîndu-ne pe Sfîntul Duh Mîngîietorul, Care ne arată și ne învață tot adevărul mîntuitor în Biserica Sa.

Dumnezeu-Tatăl a creat lumea, Dumnezeu-Fiul, născut din Tatăl din veci și întrupat de la Duhul Sfînt și din Fecioara Maria la „plinirea vremii“ a mîntuit lumea din păcate, iar Dumnezeu-Duhul Sfînt, purcezător din Tatăl (Ioan 15, 26), prin pogorîrea Sa peste Sfinții Apostoli, sfințește lumea prin Sfintele Taine în Biserica lui Hristos.

Tatălui, Fiului și Sfîntului Duh, Treimii celei de o ființă și nedespărțite, Dumnezeului celui atotputernic fie slava în veci. Amin.

Pr. Nicolae TODERICI

LA DUMINICA TUTUROR SFINȚILOR

„Minunat este Dumnezeu întru sfinții Săi, Dumnezeul Părinților noștri“

În toate zilele de peste an serbăm de obicei unul sau mai mulți sfinți. Astfel, serbăm laolaltă pe Sfîntul Apostol Petru și Pavel, pe Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril, pe Sfinții Împărați Constantin și maica sa Elena, serbăm apoi la 30 ianuarie pe Sfinții Vasile, Grigore și Ioan; serbăm la sfîrșitul lunii iunie soborul celor 12 Apostoli; la 9 martie pe Sfinții 40 de Mucenici. Astăzi, însă, este singura zi din cursul anului, cînd Biserica face pomenire tuturor sfinților știuți și neștiuți, care au strălucit pe cerul Ortodoxiei, întocmai ca niște luceferi de lumină purtători. Știm cu toții, din viața de toate zilele, că mai multe flori la un loc (un buchet) răspîndesc și mai multă mireasmă; mai multe pietre scumpe pe o coroană, dau acelei coroane o strălucire și mai mare. Tot așa pomenirea tuturor sfinților, la un loc, dă duminicii de astăzi o strălucire fără de margini. Aceștia toți la un loc, apostoli, ierarhi, mucenici și mucenițe, cuvioși și cuvioase, pustnici, drepți, doctori fără de arginți și toți cei care în această lume s-au nevoit după dreptarul bunei credințe, alcătuiesc în cer *Biserica biruitoare;* iar noi cei de pe pămînt alcătuim *Biserica luptătoare,* pentru că zilnic ne luptăm și ne ostenim să biruim în lupta noastră cu păcatul. Astăzi e plin văzduhul de cîntări omenești și îngerești, bisericile îmbrăcînd haină de sărbătoare, iar clopotele chemîndu-ne pe toți la rugăciune. Astăzi, deci, Biserica luptătoare împreună cu cea biruitoare se bucură, cîntările omenești unindu-se cu cele îngerești. În creștinism, încă de la început, în cinstea sfinților s-au alcătuit slujbe, cîntări, canoane, acatiste și paraclise, serbări deosebite. Pe mormintele lor se zidesc biserici, fiecare biserică fiind închinată (dedicată) unui sfînt. Fiecare biserică are în Sfîntul Antimis (fără de care nu se poate face Liturghie), părticele din moaștele unui sfînt. Biserica a numit cultul sfinților *venerare* (cinstire), cultul Prea Sfintei Fecioare Maria *supravenerare,* iar cultul lui Dumnezeu *adorare* sau *închinare.* Cînd noi ne închinăm sfinților nu-i adorăm și nici nu ne închinăm lor ca lui Dumnezeu, ci-i venerăm, adică îi cinstim în mod deosebit și-i chemăm în ajutor ca pe niște frați mai mari. Ei, sfinții, sînt cei despre care s-a auzit astăzi în pericopa Apostolului că au biruit împărății, au astupat gurile leilor, au închis gurile ereticilor, au stat tari în războaie, au umblat în cojoace și în piei de capre, au locuit în peșterile pămîntului, au răbdat bătăi și munci pentru numele lui Hristos, înfruntînd furtuna și valurile tuturor primejdiilor. Ei, sfinții, nu s-au născut sfinți, ci au fost ca și noi, oameni pămîntești, care au suferit foame, sete, frig, ocări, bătăi, prigoane, dar toate le-au îndurat pentru numele lui Hristos. Pe aceștia i-a numit Domnul „prietenii Mei“ și aceștia sînt cei „care vor judeca lumea“. Avem astăzi creștini care resping cultul sfinților sub pretextul că aceștia nu ne pot ajuta cu nimic și că în Sfînta Scriptură nu există temei al cinstirii lor. Dar oare Avraam nu s-a rugat pentru Abimelec (Fapte 20, 7), Moise nu s-a rugat pentru popor încă în viață fiind, Sfîntul Apostol Pavel nu s-a rugat în nenumărate rînduri pentru creștinii pe care el îi convertise!? Sfîntul Ioan Evanghelistul ne arată că „rugăciunile sfinților sînt duse la Dumnezeu“ (Apocalipsa 5, 8). Cinstind pe sfinți noi nu micșorăm cu nimic slava lui Dumnezeu, căci Însuși Sfîntul Duh a zis prin gura proorocului: „Lăudați pe Domnul întru sfinții lui, lăudați pe El întru tăria puterii Lui“ (Psalmul 150, 1). Sfinții au fost proslăviți de Însuși Dumnezeu, cînd a zis: „Cel ce vă ascultă pe voi pe Mine Mă ascultă și cel ce se leapădă de voi de Mine se leapădă“ (Luca 10, 16), sau cînd a spus: „Cel ce vă primește pe voi, pe Mine Mă primește și cel ce Mă primește pe Mine, primește pe cel ce M-a trimis pe Mine. Cel ce primește prooroc în nume de prooroc, plată de prooroc va lua, iar cel ce primește drept, în nume de drept, plată de drept va lua“ (Matei 10, 40, 41). Citim apoi în Sfînta Scriptură că împăratul Ohozia se roagă Sfîntului Ilie (IV Regi 1, 13); feciorii proorocilor din Ierihon s-au închinat înaintea proorocului Elisei pînă la pămînt (IV Regi 2, 15); împăratul Nabucudonosor venind

s-a închinat înaintea lui Daniil (Daniil 2, 46). Astfel de exemple avem aproape în fiecare carte din Sfînta Scriptură, dar cele amintite sînt suficiente spre a arăta că Dumnezeu primește rugăciunile pentru cinstea sfinților. Pe sfinți Însuși Dumnezeu i-a cinstit și i-a iubit, i-a încununat și i-a ascultat, împlinind dorința inimii lor, precum zice psalmistul: „Dea Domnul după inima ta și tot sfatul tău să-l împlinească" sau „Sfinților celor de pe pămînt, minunate a făcut Domnul toate voile Sale întru dînșii". Cu atît mai mult noi se cuvine să-i cinstim cu toată vrednicia, pentru că ei se roagă neîncetat pentru noi și ei duc rugăciunile noastre la Tatăl ceresc, mijlocesc pentru noi atît în viață, cît și după moarte, ne ajută în viață, în ceasul morții și al judecății. Ei cunosc trebuințele noastre și se bucură mult de întoarcerea păcătoșilor. Sfinții n-au trăit pentru ei, ci pentru semenii lor, împărtășindu-se din toate darurile Sfîntului Duh. Trupurile lor au devenit încă din viață temple al Duhului Sfînt. Ei au avut o voință puternică, împletind în mod armonios munca cu rugăciunea și viața cu fapta. Ei au mărturisit totdeauna adevărul și unii au fost mai bucuroși să primească moarte martirică, decît să se lepede de Hristos, viața lor curată luminînd ca un far în bezna întunericului. De aceea îi cinstim și le cîntăm: „Ceata sfinților a aflat izvorul vieții și ușa raiului". Citind viețile sfinților ne minunăm de curajul și demnitatea lor. Sfinți ca Petru și Pavel, Gheorghe și Dimitrie, Ioan Botezătorul au primit să fie schingiuiți fără a renunța la viața lor demnă și sfîntă, la mărturisirea lui Hristos.

Pentru ca rugăciunile noastre să fie primite de sfinți, noi trebuie să le urmăm viața. Bucuria lor este deplină atunci cînd ne hotărîm și izbutim să mergem pe drumul cel bun. Numai așa ei se vor bucura de noi și ne vor ajuta. Învățătura Bisericii ne spune că la înfricoșata judecată fiecare se va prezenta cu faptele și ostenelile sale. Apostolii vor arăta lanțurile și bătăile ce le-au răbdat pentru numele lui Hristos, mucenicii își vor arăta rănile și privegherile; mamele își vor arăta pe cei ce i-au născut și crescut în frică de Dumnezeu; bolnavii — răbdarea și suferința lor; săracii — lipsurile, foamea și frigul; sfinții — ostenelile lor.

Și noi ne vom prezenta atunci cu încredere dacă împlinim cuvintele Mîntuitorului Care ne spune: „Învățați de la Mine că sînt blînd și smerit cu inima". Faceți inimile voastre temple ale Duhului Sfînt. Renunțați la voi, imitați pe sfinți și așa veți primi pe Hristos în inimile voastre. Așa au fost sfinții pe care noi îi serbăm astăzi. Ei au renunțat la ei în favoarea altora, deși se pare că a renunța la tine pentru altul nu este ceva firesc. Dar nu este așa, ci dimpotrivă. Făcînd ceva pentru altul faci și pentru tine, te împlinești prin cel de lîngă tine. Ei au făcut totul pentru Hristos, încît Sfîntul Apostol Pavel scria că „pe cele nebune ale lumii le-a ales Dumnezeu, ca să-i rușineze pe cei înțelepți; și pe cele slabe ale lumii le-a ales Dumnezeu ca să rușineze pe cele tari; și pe cele de neam de jos ale lumii, cele nebăgate în seamă, ca pe cele ce sînt să le strice" (I Corinteni 1, 27-29). Aceasta a fost filosofia sfinților; au preferat să fie nebuni pentru Hristos decît înțelepți pentru lume; au preferat și au fost bucuroși că pot să sacrifice lumea pentru Hristos, nu pe Hristos pentru lume. Tocmai pentru această „nebunie" li se cîntă astăzi cîntări de laudă. Aceștia toți laolaltă și fiecare în parte au trăit la un moment dat toată tragedia neputinței sufletului omenesc de a se birui pe sine și a se ridica din mocirla acestei vieți înșelătoare. Fiecare sfînt a simțit durerea fiului risipitor, departe de căminul părintesc, departe de Dumnezeu. Așa au fost sfinții, așa sîntem și noi și așa vor fi și urmașii noștri. Istoria vieții unui om nu-i altceva decît o luptă și o goană după adevăr, dreptate și frumos. „Fără de Mine, nu puteți face nimic" a spus Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. Să căutăm, de aceea, dreptatea, desăvîrșirea, să întîmpinăm pe Hristos și El va da odihnă sufletelor noastre, iar sfinții toți vor mijloci la tronul ceresc pentru a fi și noi primiți într-una din cămările dumnezeiești slave. Amin.

Protos. Ștefan GUȘĂ

Vechi așezări sătești și obiceiuri tradiționale

SATUL STROEȘTI, COMUNA TODIREȘTI, JUDEȚUL IAȘI

Așezare. Satul Stroești este situat la o distanță de 23 km, față de orașul Pașcani și la 5 km față de Cotnari pe drumul județean 208 ce leagă aceste două localități. Se învecinează: la nord cu Todirești, nord-est cu Cîrjoaia, sud-vest cu Băiceni de Baia și cu vestita vatră a descoperirilor arheologice de la Cucuteni, la vest cu Ruginoasa. Cu alte cuvinte, satul se încadrează într-o zonă ce prezintă un important interes istoric, arheologic, etnografic și folcloric.

Vatra satului se întinde pe valea ce se deschide începînd din partea de sud-est a „platoului" și se continuă între dealurile Pietrăriei la miază-noapte și Laiu la miazăzi, fiind străbătută de pîrîul Recea.

Satul Stroești este un sat de tip răsfirat, caracteristic zonei de coline a Moldovei, ce cuprinde o mică parte din platoul format din straturi de piatră, apoi se răsfiră pe Valea Recea care începe de la poalele acestuia și se pierde undeva în zare, fapt care dă impresia în imaginația vizitatorului unui leagăn, care a legănat secole de-a rîndul fapte și legende cu oșteni și haiduci.

„Platoul" pomenit — denumit așa de băștinași, datorită poziției sale geografice — se aseamănă cu un munte uriaș căruia pe undeva i s-a tăiat vîrful. Se apreciază cota de 980 m, față de nivelul mării. Printr-o secțiune imaginară, se descrie o structură geologică interesantă a solului: la suprafață un strat de pămînt fertil cu o grosime cuprinsă între 60-100 cm, după care un strat subțire de nisip marin, format din cochilii de scoici și din piatră sfărîmicioasă, după care cîte 7-8 straturi de piatră-lespede intercalate cu straturi de nisip. Se apreciază că aici ar fi fost un fund de mare, care a făcut ca în decursul miliardelor de ani să se sedimenteze și să se formeze structura descrisă. O dovadă grăitoare în acest sens o constituie prezența în straturile de nisip și în straturile de piatră a cochiliilor de scoici și urme de animale marine fosilizate. Piatra fiind de calitate bună și lucrîndu-se ușor la construcții, aici, de-a lungul secolelor a fost permanent carieră de extracție a ei. De aici s-a extras piatra pentru construcția bisericii monument istoric și zidului de fortificație „Sfinții Voievozi" din localitate: podurile lui Ștefan cel Mare, precum și bisericile monument istoric din Cotnari și Hîrlău.

Datorită acestei forme de relief, față de vecinătăți, aici clima este deosebită. Primăverile tîrzii, iar iernile timpurii și geroase, cu zăpezi abundente; crivățul dinspre miazănoapte biciuiește năpraznic acest con de piatră, ce s-a ridicat îndrăznet în mijloc de codru.

Astăzi, satul Stroești se întinde pe o suprafață de 2240 ha și numără 165 gospodării cu vreo 789 suflete.

În centrul civic al satului se află Școala generală de I-VIII clase, vechi local, construit și donat de fosta proprietăreasă a acestor pămînturi, Smaranda Costin, soția lui Mihail cavaler de Costin. A făcut această danie împreună cu trei sute de fălci de pămînt și pădure cu care înzestra școala pentru ca fiecare copil fie cît de „necăjit", să fie ajutat și să învețe. Aceste donații s-au făcut prin testament în jurul anului 1867. La aproximativ 50 m de școală, se află un beci din piatră ce se întinde pe o lungime de 15 m sub forma de T. Tot în acest perimetru se găsește localul fostului Consiliu popular Stroești, apoi magazinul sătesc ce s-a ridicat mai nou pe locul fostului „Han al lui Iancu", moara de măcinat porumb, punctul farmaceutic și renumita secție de împletituri din nuiele de salcie. La vreo 400 m de centru se află biserica cu hramul „Sfinții Voievozi", ctitorie din timpul domnitorului Ștefan cel Mare, și, în vecinătate, sediul Cooperativei agricole de producție, Ferma 3 Stroești.

Ceea ce trezește curiozitatea iubitorului de legende, ar fi legenda „hanului" pe locul căruia în prezent este construit magazinul sătesc. Este vorba de un han zidit din piatră în prima jumătate a secolului XIX, care zilnic era cercetat de un haiduc pe nume Iancu. Acesta colinda ținutul și era temut de ciocoi, căutînd să facă dreptate țăranilor obidiți și să-i ajute cu ceea ce obținea prin forță de la cei avuți. Era locul de întîlnire a

haiducului cu cei nevoiași. Hanul avea și o ieșire secretă prin care Iancu scăpa de poteră. Personajul legendar se păstrează în memoria băștinașilor, iar legenda lui se face cunoscută la fiecare generație. Din aceste motive, băștinașii au numit acest han „al lui Iancu". În fața hanului se desfășura un „median" unde trăgeau drumeții căruțele și trăsurile. În partea dreaptă a hanului se aflau grajduri din lemn pentru adăpostul cailor și cîte două perechi de cai pentru schimbat la „poștalion" — trăsura oficială ce deservea transportul de persoane și corespondență.

Satul se încadrează într-un peisaj pitoresc, cu livezi de cireși și vișini, grădini cu viță de vie pe lîngă fiecare gospodărie, case moderne și răsfirate.

Istoric. Cît privește datele istorice, despre satul Stroești formarea și vechimea cu adînca sa obîrșie, se pot spune cîteva lucruri precise, care nu scapă din memoria băștinașului legat cu sufletul și trupul de glia sa, pe care o moștenește din moși strămoși și pe ei care au apărat-o cu prețul vieții lor, atunci cînd cotropitorii voiau s-o subjuge.

Satul a început să se formeze încă din timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Prin acest loc trecea foarte des voievodul avînd drum deschis înspre Hîrlău și Iași. Printre codrii pădurоși ce ocupau majoritatea din aceste plaiuri, pe aici era singura „poartă deschisă" ce făcea posibilă fără greutate trecerea cu oastea spre Hîrlău. Adesea venea de la Cetatea Neamțului sau de la Cetatea de Scaun Suceava la Hîrlău. De fiecare dată se abătea pe la Timișești, unde avea herghelia de cai, de-și schimba caii. Apoi își continua drumul prin codrii pădurоși ai Pașcanilor, ajungea la Valea Siretului, de unde se îndrepta prin această poartă deschisă, fiind cea mai bună trecătoare care-l ferea de primejdii. Drumul se descrie pe itinerariul: Lunca Siretului-Blăgești-Hărmănești-Codrii Dumbrăvii-Codrii Laiului (Stroești)-Codrii Cîrjenilor (Cîrjoaia)-Codrii Cătălina (Horodiștea)-Zlodica și Hîrlău. În general prezența voievodului pe acest drum era de interes militar și strategic, inspectînd tabăra de oaste ce se afla pe platoul Stroeștilor și una în apropierea Cotnarilor.

Trecînd des prin acest loc, lui Ștefan cel Mare i-a plăcut poziția și frumusețea platoului cu luminișul verde răsărit în mijlocul codrilor. Aici de fiecare dată făcea cîte un mic popas, de se odihnea și adăpa caii însetați de arșița drumului la izvorul pîrîului Recea. Datorită acestui fapt, acest loc a fost dat prin hrisov domnesc unui căpitan de al său Stroe, pentru a aduna aici oastea și-a forma tabăra, sub considerentul că este un punct strategic foarte bine situat. Stroe s-a instalat aici, ridicîndu-și tabăra de oșteni, instruindu-i pentru luptă împotriva cotropitorilor. Se spune că aici a fost locul de întîlnire a trei comandanți de oști din nordul Moldovei de au pornit înspre Vaslui, conduși de voievod, înfrîngînd pe turci la 10 ianuarie 1475.

Acest loc a fost îngrijit de Stroe, despădurind o parte din platou pentru a fi locuit și plantat. Au fost împămînteniți oștenii însărcinați cu paza taberei, împroprietăriți cu terenuri pe care le-au defrișat și le-au cultivat. Cu timpul au fost aduși „palmași" pentru munca pămîntului. Treptat codrii au fost defrișați pe întreaga suprafață a platoului, o dată cu mărirea numărului de locuitori și a celor ce munceau pămîntul. Astfel s-a format vatra de sat pe partea de sud-est a platoului pe locul numit astăzi Pietrăria. Numele de „Pietrărie" vine de la faptul că pe acest loc, chiar din timpul lui Ștefan cel Mare a fost carieră de piatră de construcție. Prin săpăturile pe care le-au efectuat localnicii, cu ocazia unor trebuințe personale, pe acest teren au găsit la o adîncime de aproximativ 1,20 m vatră de sat, vatră de cuptor de ars ceramică, cioburi de ceramică care prezintă forme și caracteristici ale unei epoci îndepărtate, lănci și săbii. Din ele se mai află la muzeu la Cucuteni, dar multe s-au pierdut, fie că n-au prezentat interes pentru uzul locuitorilor, fie distruse de bombardementele celui de-al doilea război mondial. Astăzi Pietrărie nu mai este locuită, vatra satului mutîndu-se cu timpul pe Valea Recea, iar locul cultivat cu viță de vie.

O altă mărturie că pe aici era punctul de trecere a voievodului Ștefan cel Mare o constituie existența a două poduri zidite din porunca sa, situate în mijlocul satului ce înlesnesc trecerea peste doi afluenți ai pîrîului Recea. Este vorba de podul din piatră de la Velniță vis-a-vis de locuința gospodarului Parasca V. Constantin. Al doilea se află la o distanță de aproximativ 1 km față de primul, situat între gospodăriile lui Ungureanu Ioan și Bostan Gheorghe. Ambele sînt la fel de trainice și puternice. De-a lungul traseului

descris de la Valea Siretului și pînă la Hîrlău au existat unsprezece poduri, din care se mai păstrează doar cîteva. Podurile din Stroești au suferit modificări.

Toată istoria acestor locuri, în special a satului Stroești, este legată de figura istorică a căpitanului Stroe. Tot de figura acestui brav oștean se leagă și istoria bisericii pe care a ridicat-o în mijlocul platoului ca o cetate la porunca voievodului.

Satul Stroești se continuă contopindu-se cu satul Băiceni de Baia, sat format prin secolul al XVIII-lea, purtînd numele întemeietorului său Ioan Băiceanu. A rămas în tradiția moldovenilor ca satele să poarte majoritatea numele întemeietorului lor, așa cum s-a întîmplat și cu satele Stroești și Băiceni.

Ocupații ale locuitorilor. Satul Stroești este un vechi sat de răzeși, purtînd pecetea întemeietorului său. Din vechime ocupația locuitorilor în prim plan era cultivarea pămîntului și păstoritul. Cultivarea pămîntului cu viță de vie și grîu era preocuparea de bază și se completa cu creșterea oilor, preocupare ce astăzi foarte puțin se mai întîlnește. Satul situîndu-se în zona viticolă a Cotnarilor a făcut ca preocuparea primordială să fie viticultura. Astăzi, locuitorii istoricului sat Stroești se ocupă îndeosebi cu agricultura, cultivarea viței de vie, bulgăria și pomicultura, mai puțin cu păstoritul ca altădată.

Una din preocupările cu care se fac vestiți și peste hotare este arta împletitului, cultivarea „răchitei" pentru nuielele ce sînt preparate și pregătite pentru a fi puse în lucru de cei pricepuți.

Pomicultura s-a dezvoltat în această zonă, cultivîndu-se cireși, vișini și viță de vie.

Arta populară. Despre forma și arhitectura locuințelor se poate spune că cele mai răspîndite sînt casele de tip țărănesc cu două camere: una de zi și una „de curat", despărțite de o tindă ce comunică cu o „standoală", care se întinde de-a lungul casei în spate. În față casele sînt prevăzute cu prispă, unele cu cerdac din scîndură de brad.

Se mai păstrează și astăzi, ca fiind cele mai vechi, case cu o singură cameră numite „bojdeuci". Sînt ridicate din „furci", cu pereții din nuiele și bătute cu „vălătuci" din pămînt, acoperișul fiind din paie sau stuf. În interiorul acestor locuințe predomină cu desăvîrșire ornamentarea lor țărănească: cu vatră, un pat din scîndură cu saltea de paie, o masă joasă ce se sprijină pe patru picioare încrucișate sau numai în două picioare, o „laiță" ce este așezată între pat și masă. Pe jos este lipit cu pămînt adus la îndreptar și fățuit sau podit cu scîndură din brad. În partea opusă geamului se ridică o vatră cu plită și cuptor cu „prichici" confecționate din lut galben. În zilele călduroase de vară, razele soarelui pătrund difuze prin mici ferestruici făcute din „cercevele" de lemn puse cruciș în care se încadrează cîte un ochi mic de sticlă. Exemple de astfel de case sînt cele ale cetățenilor: Cojoc C. Aglaia și Huțanu Paraschiva în vîrstă de 78 de ani, a lui Ungureanu Gheorghe și Ancuța, Buzdugan Constantin și altele.

Amintind de secolul al XIX-lea, locuințele cele mai solide erau lucrate din chirpici de pămînt nears și de chirpic ars așa cum au fost cele de la curtea Smarandei Costin, dintre care ne-au mai rămas pînă astăzi: localul Școlii generale și al fostului Consiliu Popular, construite înainte de 1858.

În ultimii ani, majoritatea locuințelor se construiesc din chirpic sau cărămidă, acoperite cu draniță sau tablă zincată, tencuite în interior cu mortar făcut din var și nisip, iar în exterior cimentuite. Au cîte 3-4 camere.

Ornamentările interioare ale locuințelor prezintă importante elemente de artă decorativă. Războaiele de țesut mai prezintă și astăzi un viu interes și o preocupare în timpul liber ale gospodinelor, care au învățat și au moștenit de la străbuni talentul și îndemînarea de a așterne frumoase și expresive modele decorative pe pînza de in curat. Modelele existente pe țesăturile de pînză, preșuri, covoare, ștergare, casînci și catrințe sînt inspirate din viața materială și spirituală a țăranului, care știe cu dăruire să-și împartă timpul pentru munca cîmpului și pentru preocuparea cu arta frumoasă.

În această zonă predomină „țolul" sau preșul țesut în război cu urzeală și cordele. Se folosește la așternutul podelelor. Apoi „macatul" e o țesătură din urzeală de bumbac cu lînă de oaie, executat în 4-24 ițe. Predomină fondul alb și galben, iar motivele decorative sînt lucrate din lînă

de diferite culori: grena, bleu, verde şi roşu, reprezentate prin trandafiri şi viţă de vie. Se mai întîlnesc macaturi executate „în vrîste", pe culori intercalate şi diferite.

De remarcat este faptul că pentru a se obţine anumite culori, artistele populare apelează la metode originale pe cale naturală din extracte de plante şi flori, metode moştenite prin tradiţie. De pildă: culoarea verde se obţine din frunze de stevie; din coajă de nucă verde se obţine culoarea iodului, numită în termen popular „culoarea nucărie", adică un grena spre maron; din coajă de stejar se obţine culoarea neagră; din poama de boz se obţine culoarea grena-vişinie, care este cea mai frecvent folosită.

Covorul ocupă un loc deosebit în preocuparea gospodinelor, Ca motiv ornamental covorul se înscrie într-un chenar simplu sau ornamentat cu trandafiri pe fond alb sau bej. În centrul covorului predomină motive de trandafiri, viţa de vie sau simple romburi de culori în curcubeu.

Ştergarele sînt ţesute în război în 2-4 iţe din in şi bumbac. La capete prezintă motive simple decorative: vrîste de diferite culori, roşii, galbene, verzi şi albastre, de trandafiri grena cu frunzele în verde, de viţă de vie cu „ciorchine" în grena şi frunza de vie în verde. Capetele se continuă cu un rînd de „canafi" croşetaţi sau lucraţi de mînă prin „noduri" din bumbac.

Portul popular, se compune din piesele specifice moldoveneşti: iţari, bondiţă, cămaşă, suman, căciulă, opinci şi cojocul ciobănesc.

Iţarii sînt confecţionaţi din pînză ţesută din fir subţire de lînă albită. Sînt croiţi ca pantalonii, dar strîns pe picior.

Bondiţa este lucrată din piei de oaie, fondul alb şi cusut cu acul, motive de viţă de vie de culoare grena şi verde la poale şi la mînici. Este purtată atît de bărbaţi, cît şi de femei.

Cămaşa este ţesută în război din in, apoi cusută cu mîna, aceleaşi motive ornamentale ca pe bondiţă; de viţă de vie sau de trandafiri ornate cu „fluturi" (paiete) de culoarea motivului.

Sumanul, este confecţionat din postav ţărănesc, lucrat din lînă şi bătut „la piuă". Culoarea sumanului rămîne la culoarea lînii din care s-a lucrat: brumăriu, negru sau alb. Este croit larg cu clini laterali şi la spate, cu ornamente pe margini lucrate din fir de lînă croşetat de culoare neagră. La guler se încheie printr-un „găitan" confecţionat din acelaşi şnur.

Căciula este lucrată moldoveneşte din piei de miel brumăriu.

Cojocul ciobănesc, confecţionat din piei de oaie de culoare albă, este croit larg şi de lungimea unei staturi de om, de pe umeri pînă la călcîie. Nu prezintă nici un motiv ornamental, pielea fiind în interior, iar în exterior lîna.

Portul popular feminin se compune din următoarele piese: cămaşă, catrinţă, opinci, casîncă şi bertă.

Cămaşa este lucrată tot ca şi cea bărbătească, din pînză de in cu motive naţionale pe mîneci, în jurul gîtului şi pe piept. Motivele sînt cele specifice locului: viţa de vie şi trandafirii.

Catrinţa, ţesută în război în 2 iţe din fir subţire de lînă de culoare neagră, cu vrîste perpendiculare de culoare grena şi verde. Se poartă strîns pe corp şi încinsă cu brîul sau betele. Brîul este ţesut din lînă (urzeala şi beteala) pentru a fi rezistent, distingîndu-se printr-un colorit vioi, bazat pe tonuri de roşu, albastru şi verde, ornamentate cu motive geometrice realizate prin „neveditură".

Casînca şi berta sînt piese introduse în port de factură mai nouă începînd cu secolul al XIX-lea au pătruns la sate. Casînca asemănătoare cu baticul din fir foarte subţire de lînă şi foarte înflorată pe fond alb. Se poartă de femeile tinere pe timpul călduros. Pe timpul răcoros se poartă berta, care, spre deosebire de casîncă, este mai mare, se acoperă capul şi se înfăşoară după gît acoperind şi o parte din spate. Este de culoare neagră, pe margini este lucrată prin „noduri" o dantelă neagră din mătase şi terminată cu canafuri alungite. Berta este purtată mai cu seamă de bătrîne. In timpul răcoros femeile se îmbracă cu cojoace şi sumane.

Costumul popular tradiţional din zona Stroeştilor se încadrează prin structura sa în aria mai largă a costumului din Moldova de nord. Se impune printr-o tendinţă de simplitate şi sobrietate. Coloritul este redus de cele mai multe ori la culorile primare: roşu, alb, verde şi grena.

Pr. I. V. ARGATU

TRADIȚII ȘI OBICEIURI DE PAȘTI DIN MOLDOVA DE NORD

Între obiceiurile calendaristice din Țara de Sus, cele legate de Sfintele Paști ocupă un loc aparte, atît prin modul lor specific de desfășurare, cît mai ales prin semnificațiile adînci pe care le poartă în universul spiritualității românești.

Sărbătoare aleasă și „Praznic al Praznicelor", cum este numită, Învierea Domnului, prilejuiește aici, ca și în alte părți ale țării, o dată cu bucuria pascală o deosebită trăire creștinească, în care datinile înscrise în peisajul reînnoit al primăverii devin adevărate acte arhetipale urcînd către sensuri și simboale străvechi. Expresie a unei concepții tradiționale de festivizare cu farmec și pitoresc, ele constituie totodată forme autentice de manifestare a credinței noastre strămoșești la care creștinii au adăugat dintotdeauna măiestria lor artistică realizînd, an de an, în atmosfera divină a marii sărbători o îmbinare de datini și culori de o neasemuită frumusețe.

Întîlnite pretutindeni, cu trăsături distincte după zone și sate, obiceiurile de Paști, dincolo de practicile obișnuite atestă o permanență vie a tradiției populare în spațiul Ortodoxiei românești.

Datinile Paștilor în nordul Moldovei încep din duminica premergătoare, a Floriilor, care vestește apropierea luminatului praznic, și se continuă pînă în săptămîna Învierii.

De *Florii*, considerată în popor „ziua florilor de primăvară" [1], sau „sărbătoarea înfloririi salciei" [2], obiceiul cel mai răspîndit este al „stîlpărilor". În această zi, de dimineață, îmbrăcați în frumoasele costume populare, creștinii din unele sate de pe Valea Solonețului, cu ramuri de salcie înflorită în mîini, numite aici „mîțișori", merg la biserică pentru a le sfinți. În cele mai multe localități însă ei le primesc gata sfințite de la biserică.

Obiceiul acesta este mult mai vechi decît menționarea făcută de diaconul sirian Paul de Alep în secolul al XVII-lea, care în timpul călătoriei sale în Țara Românească cu Patriarhul Macarie al III-lea Za'im, l-a văzut la curtea voievodului Constantin Șerban. Iată cum îl descrie el:„ Devreme, în dimineața Duminicii Floriilor, domnul l-a poftit pe domnul nostru patriarh să ia parte la Utrenie și la Polieleu și i-a adus ramuri de copac asupra cărora s-au rostit rugăciuni. Apoi, domnul a venit spre el și i-a dat o ramură și tot astfel toți boierii au primit ramuri" [3].

Stîlpările sfințite în Moldova sînt folosite apoi la anumite practici tradiționale, cu credința unor efecte benefice. Astfel, în ținutul Neamțului se obișnuiește mai demult ca în ziua de Florii unii să se încingă cu ele peste mijloc, ca să nu-i doară mijlocul vara, în timpul muncilor la cîmp [4]. În satul Dolhești Mici, cu „mîțișoarele" sfințite și cu lumînarea de la Înviere se înlătură grindina în timpul verii [5], iar la Cîmpulung Moldovenesc se dau pentru sănătatea vitelor. În acest scop mîțișoarele se păstrează în casă cu multă grijă, puse în odaia cea mare la icoane, pe perete înfipte după scorțare sau deasupra ușii de la intrare.

Despre originea folosirii salciei la noi pentru stîlpări, o tradiție mai veche spune: „Maica Domnului vrînd să vadă pe Hristos răstignit, a avut în cale o apă. S-a rugat de toate buruienile ca să o treacă și nici una n-a voit, numai salcia a întins o cracă și a trecut-o dincolo. Maica Domnului a binecuvîntat-o ca să o ducă în biserică, s-o slujească preoții și să se încingă oamenii cu ea ca să nu-i doară mijlocul la seceratul grîului" [6].

De Florii, mai este obiceiul ca femeile și fetele care au purtat mărțișor să-l pună de dimineață pe trandafiri sau pe măcești, pentru a vedea din felul cum se prinde roua pe el dacă vor avea noroc în timpul anului. Mai demult, în Moldova de Jos se practica acum obiceiul numit „Goghia" [7].

---

1. Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, București, 1976, p. 129.
2. *Ibidem.*
3. *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, București, 1976, p. 175.
4. Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 129.
5. *Ibidem*, p. 130.
6. *Ibidem.*
7. *Ibidem.*

Pentru aceasta în ziua sărbătorii se adunau flăcăii și fetele la un loc cu verdeață. Aici fetele își puneau inelele într-o cofiță sau alt vas și una dintre ele scotea un inel la întîmplare. În unele părți era pus un copil ca să scoată inelul din vas. Cea al cărei inel era scos se numea „goghia cea mare" sau „surata cea mare" și în ziua de Paști, uneori a doua zi, cu contribuția tuturor fetelor ea trebuia să dea o masă celor prezenți [8].

Apropierea Paștilor prilejuiește în nordul Moldovei o serie de tradiții specifice, în care arta se îmbină cu datina, într-o realizare cu profunde semnificații creștine. Încă din zilele Patimilor se pregătesc pasca, mielul din pîine sau unt, ouăle încondeiate și cîteva simple, vopsite în diferite culori, precum și alte preparate pentru masa pascală.

Dintre acestea, *datina ouălor încondeiate* este cea mai bogată și a atins în satele bucovinene adevărate culmi de măiestrie artistică. Practicarea ei la noi, ca și în spații largi, are începuturi străvechi. Originea ouălor încondeiate a rămas însă destul de controversată, majoritatea cercetătorilor atribuindu-le o vîrstă precreștină, legată de mitul oului și simbolismul său în tradiția popoarelor antice. Astfel Al. Tzigara Samurcaș pornind de la unele mărturii românești și străine consideră ouăle vopsite că „ar fi de origine păgînă" [9]. De asemenea, preotul Simion Fl. Marian, în studiul său asupra sărbătorilor la români, susține că tradiția ouălor de Paști provine de la sărbătoarea Anului nou, cînd aceasta se ținea primăvara după vechiul calendar roman. Avînd simbol de fecunditate, de miracol al vieții latente închisă în coaja unui univers de taină, acestea se ofereau atunci ca și astăzi în dar celor cunoscuți, ca semn de afecțiune reciprocă [10]. Tot el spune că: „femeile evreice la sărbătoarea pascală puneau pe o masă ouă tari, ca simbol al păsării mitologice *Ziz*", iar romanii foloseau ouăle colorate la anumite ceremonii religioase, precum era cea a expiațiunilor. „Oul se zice că reprezintă pe Creatorul lumii care produce tot și conține în sine totul. La perși, egipteni, greci, gali și la primele popoare ale Italiei, oul era emblema universului, opera divinității supreme" [11]. Obiceiuri cu ouă vopsite au existat în trecutul îndepărtat și de la chinezi, unde se făceau daruri la nașterea unui copil, ca „semne ale începăturilor vieții" [12].

Dar ouă s-au pus și în morminte, așa cum s-au descoperit în mai multe locuri din țara noastră [13]. Studiul acestei tradiții învederează totuși o reală diferențiere între folosirea ouălor albe și cele vopsite în cadrul datinilor antice, cele albe fiind întîlnite numai la ritualurile funerare. Pe teritoriul Moldovei acest lucru a fost documentat în necropola de la Lețcani-Iași. Astfel cu ocazia săpăturilor arheologice făcute aici de Cătălina Blosiu, într-un mormînt din secolul IV e.n. ea a găsit un ou alb de găină pus într-un pahar de sticlă, cu care a fost reconstituit apoi în întregime [14].

Prezența oului în mormînt are, desigur, ca în toate cazurile descoperite un rol simbolic, legat de credința despre moarte și viața „de dincolo". Ea nu aparține unui anumit cult păgîn, ci tradiției populare care a păstrat-o în virtutea unei concepții specifice, cu temei într-o profundă trăire spirituală.

Descoperirile menționate fac unele apropieri cu credințele sumeriene și din vechiul Egipt, după care din ouăle puse în morminte trebuia să se nască o pasăre care făcea sufletul zburător către soare. Mircea Eliade referindu-se la această tradiție susține că miturile, credințele și ritualurile

---

8. *Ibidem*, p. 132.

9. Al. Tzigara Samurcaș, *Ouăle de Paști*, în „Convorbiri literare". nr. 41, 1907.

10. Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, vol. III, București, 1901, p. 12.

11. *Ibidem*, p. 13.

12. Maria și Nicolae Zahacinschi, *Elemente de artă decorativă populară românească, București*, 1985, p. 14; apud. Gertrud Weinhold, *Das schöne Orterei in Europa*, Kasel, 1967.

13. I. Ioniță, *Contribuții cu privire la cultura Sîntana de Mureș-Cerneahov pe teritoriul Republicii Socialiste România*, în *Arheologia Moldovei*, vol. IV, București, 1966, p. 239.

14. Cătălina Blosiu, *Necropola din secolul al IV-lea e.n. de la Lețcani (jud. Iași)*, în *Arheologia Moldovei*, vol. VIII, București, 1975, p. 223.

străvechi în legătură cu urcarea la cer sau „zborul magic" sînt atestate în trecut pe toate continentele [15].

Spre deosebire de ouăle albe cele vopsite au avut dintotdeauna un simbolism deosebit în practicile populare, datorită semnificației ce o purta coloritul lor, în special roșul, seva vieții noi și semnul naturii reînviate, urcînd astfel de la reprezentări particulare către sensuri universale. Pentru că în substratul credinței despre ouăle vopsite stă totuși simbolul Învierii, de unde și folosirea lor la Sfintele Paști ca și la morți. Este evident deci, că în lumina mărturiilor istorice pe care le avem, practica întrebuințării ouălor în tradiție ne apare la origine cu două valențe simbolice: ouăle albe erau considerate simbolul fecundității, al vieții latente care trebuia să germineze viață în locul defunctului prin pasărea sufletului, pe cînd cele vopsite, prin primirea culorii, deveneau simbol al Învierii de obște și erau folosite în cadrul ceremoniilor și datinilor de la marile sărbători, preînchipuind astfel Învierea creștină. Dacă acestea din urmă s-au pus mai tîrziu și în morminte cum s-a descoperit într-un sarcofag din anul 320 e. n. din Worms [16], s-a făcut cu ouă ceremoniale, în credința că prin prezența lor se atribuie o participare a celui adormit la învierea cea de obște.

Faptul este semnificativ și pentru aria noastră de cultură unde atari înțelesuri se regăsesc în tradiție pînă astăzi. Punerea de ouă roșii sfințite pe morminte în dimineața de Paști, cum se face în comuna Bilca-Suceava și colacii în formă de păsări „pupeze", folosiți în toată zona la morți, dovedesc continuitatea unor forme de credință cu vechimi aproape insondabile la poporul român, urcînd pînă în vremea apostolică și poate mult mai înainte.

În Moldova de nord, ouăle vopsite sau încondeiate sînt specifice Paștilor. Ele reprezintă simbolul Învierii lui Hristos și învierea lumii din păcat și din moarte. Cu privire la originea lor, o tradiție din Pîrteștii de Sus spune că ouăle roșii sînt „picurușurile" de sînge care au curs din rănile Mîntuitorului Hristos atunci cînd a fost răstignit pe Sfînta Cruce. Mai sînt însă și alte tradiții legendare despre sorgintea ouălor roșii. Preotul Simion Fl. Marian nota deja vro nouă culese din Țara de Sus [17], toate de esență creștină. Prima mențiune documentară despre folosirea ouălor de Paști o avem în cartea logofătului Gheorgache; *„Condice ce are întru sine vechi și nouă a Prea Înălțaților Domni"*, scrisă în anul 1762 [18]. Cam în aceeași epocă meșteșugul ouălor colorate este amintit și în Țara Românească de către Del Chiaro, secretarul voievodului Constantin Brîncoveanu, care îl descrie în cartea sa *„Revoluțiile Valahiei"* [19].

Dincolo de datele istoriei destul de sporadice, tradiția ouălor pascale a dăinuit în viața creștinilor noștri, împodobind ziua cea mai aleasă din an și „sărbătoarea sărbătorilor" cu măiestrii de suflet și credință, devenite adevărate simboluri de spiritualitate ortodoxă.

Încondeierea ouălor de Paști este în general asemănătoare cu cea întîlnită și în alte zone mai înzestrate ale țării cum sînt: Bran, jud. Brașov, Oboga, jud. Olt, Țara Lăpușului ș. a., dar are și unele elemente de tradiție specifice. Operația propriu-zisă se desfășoară pe mai multe etape.

Mai întîi, ouăle pe care gospodina le-a adunat cu grijă tot timpul Postului Mare, în cămară, sînt scoase de acolo și alese. De obicei se aleg cele mai albe, de formă lunguiață și cu coaja netedă. Totodată se caută să fie mai proaspete, ca să se „scrie" bine. În acest scop, o practică din zona Cîmpulungului este încercarea lor în apă. Ouăle se pun toate într-un vas, apoi se toarnă apă în el pînă se umple. Atunci ouăle proaspete se lasă la fund, iar cele mai vechi se ridică deasupra.

Ouăle alese se pun la fiert într-un vas larg, astfel ca să stea toate pe un singur rînd și culcate, pentru ca bula de aer ce se formează în timpul fierberii să fie într-o parte. Pentru a vedea cînd sînt destul de fierte, în satul Pîrteștii de Sus se obișnuiește a se căuta mai întîi unul din

---

15. Mircea Eliade, *Istoria credinţelor și ideilor religioase*, vol. I, București, 1981, p. 26.
16. Maria și Nicolae Zahacinschi, *op. cit.*, p. 12.
17. S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 14-20.
18. Maria și Nicolae Zahacinschi, *op. cit.*, p. 15.
19. Cf. Venetia Newal, *An Egg at Easter*, London, 1971, p. 129.

ele. Se scoate deci un ou din vas și se învîrte titirez pe masă, pe capătul cu „bănuț". Dacă se rotește ușor și nu se răstoarnă din mers, e semn că este fiert îndeajuns și toate celelalte vor fi la fel. Atunci ouăle se scot din vasul unde au fiert și se așează lîngă sobă, pe o pînză moale ca să se usuce.

Se folosesc pentru încondeiat ouă de găină, de rață și mai rar de gîscă. Cele mai bune sînt, însă, ouăle de rață, pentru că se lucrează ușor și prind bine culorile.

Ouăle fierte, cînd s-au răcit se iau la încondeiat. Pentru această operație se folosește „chișița", un condei confecționat dintr-un bețișor de lemn, lung de circa 10 cm., cioplit pe două părți în care la un capăt se prinde în despicătură un cioc de tablă răsucită, ca să aibă un orificiu atît cît se poate trece un fir de păr de cal pe dinăuntru, care se prinde în partea de sus pe „chișiță". Pentru montarea fixă a ciocului de bețișor, se înfășoară capătul despicat cu ață, iar firul de păr se taie la lungimea ciocului. Rolul lui este ca să țină ceara în timpul încondeierii. Pentru încondeiat, se folosește ceară de albine curată care se topește într-un vas mic și se ține tot timpul lucrului pe plită, la căldură. Cu chișița muiată în ceară, se trag modele pe ouă, pornind de la liniile simple care împart „cîmpul" oului în părți anume și pînă la motivele cele mai complicate.

În unele sate de pe valea Sucevei ca Bilca, Vicov, Gălănești, Horodnic, ouăle se fac și pictate. În acest scop se folosește un bețișor cu pămătuf la capăt, cu care se așternculorile direct pe alb, fără a trasa mai întîi cu ceară. Motivele reproduse în ceară sînt însă cele mai artistice și expresive. Se desenează începînd cu împărțirea suprafeței oului în jumătăți și formînd două fețe, apoi în 4, în 8, în 16 părți, fiecare suprafață creată servind unor motive anume, după formă și compoziție.

Mai obișnuite sînt, pe valea Moldoviței, motivele rozetă, centrate pe punctele de întretăiere a liniilor meridiane, la Putna și Brodina brîiele ornamentale bogate înfășurate vertical, orizontal, sau în diagonală, iar în zona Cîmpulungului predomină motivele geometrice asamblate. Alte motive mai vechi întîlnite frecvent sînt: Crucea Paștelui, brăduțul, creasta cocoșului, calea rătăcită, cîrligul ciobanului, secera, pana păunului, ochiul boului, ochiul șarpelui, steaua ciobanului, soarele, șarpele, urechea iepurelui, apoi diferite tipuri de flori și frunze. O statistică întocmită de Artur Gorovei cu motivele încondeiate pe ouă care circulau în epocă, stabilește peste 400 de astfel de motive [20].

După ce s-au scris cu ceară, ouăle se dau în culoare. Pentru aceasta se folosesc mai multe vase cu culori diferite : roșu, galben, albastru, verde, portocaliu, violet și negru, culori care în trecut se obțineau din plante. Și astăzi în Arbore, Pîrtești de Sus, galbenul se face din coajă de măr păduret, negrul din coajă de nucă, albastrul din flori de albăstrele. Pentru întărirea culorii se adaugă oțet și piatră acră. În lipsa culorilor naturale se folosesc peste tot culorile chimice, cu efecte cromatice destul de reușite. Neajunsul lor constă în faptul că se spală repede de tonurile expuse la lumină.

Ouăle încondeiate, pentru obținerea unui decor policrom se trec de mai multe ori prin culoare. De obicei se trage un model cu ceară, apoi oul se dă într-o culoare. Se scoate de acolo și se trage alt model, dîndu-se iar altă culoare, operație ce se repetă de 7-8 ori, de fiecare dată adăugînd noi ornamente. Din acest motiv în ținutul Rădăuților ouăle încondeiate se mai numesc și „muncite".

În zonele bucovinene mai înzestrate în arta încondeierii ouălor de Pași, cum sînt satele românești și huțule de pe văile superioare ale Moldovei, Moldoviței și Sucevei, decorarea ouălor se începe de la fond de culoare închisă, negru sau vișiniu, către culorile deschise, cruțînd suprafața albă cu ceară pe care gospodinele o învrîstează cu motive policrome, realizînd adevărate broderii de figuri și culori de o surprinzătoare precizie și finețe. În general coloritul diferă de la o zonă la alta, existînd chiar anumite preferințe specifice în alegerea tonurilor de fond. Astfel în partea Brodinei, la Izvoarele Sucevei, Moldovița și Botoș predomină fondul negru, la Vatra Dornei fonduri galben și negru, la Putna fondul roșu sau vișiniu, la Cîmpulung și Ciocănești maron-închis, iar la Rogojești-Dorohoi de culoare

---

20. Artur Gorovei, *Ouăle de Pași*, studiu de folclor, București, 1937.

roșie-maronie. După decorare sau „împistrire" și vopsit, ouăle se curăță de ceară punîndu-le la căldură, apoi se lustruiesc cu grăsime, mai nou se dau cu lac incolor, și sînt bune pentru întrebuințare.

Pe lîngă ouăle încondeiate, în Bucovina se mai fac de obicei și cîteva roșii sau multicolore, numite în partea Humorului „merișoare", denumire simbolică provenind de la faptul că mai demult acestea se vopseau numai în roșu și galben, culorile merelor. Astăzi în satul Gălănești și împrejurimi se fac ouă cu mărgele, iar la Putna se aplică pe motivele încondeiate „fluturi" din metal.

Ouăle de Paști se duc în noaptea Învierii la sfințit. Pentru aceasta, după o veche tradiție, în părțile Cîmpulungului se folosesc „păscărițele", ciubărașe din lemn, „cu toarta peste mînă" și împodobite cu ornamente pirogravate, în care se așterne mai întîi un ștergar înflorat, lăsînd capetele peste margini în afară. În ele gospodinele pun apoi cu grijă pască, un miel de colac, ouă încondeiate și cîteva roșii, caș proaspăt, carne, cozonac, dulciuri și sare, toate așezate într-o ordine anume. Pe lîngă acestea, folclorista Elena Niculiță-Voronca într-o scrisoare către S. Fl. Marian despre plante, mai amintește că: „În Cîmpulung Pepigioiul îl pun pe pască și-l dau la biserică" [21].

Această găteală specifică de Paști se numește în Pîrteștii de Sus „blid", iar operația de pregătire „a face blidul". În cele mai multe sate pentru „blid", se folosesc astăzi în locul păscărițelor coșuri din nuiele frumos împletite, „cu toarta peste mînă" și vopsite unicolor sau chiar împodobite cu modele în mai multe culori. Din „blid" creștinii dau un ou la sfințire, iar în dimineața de Paști, la întoarcerea acasă ciocnesc ouă roșii și gustă primele bucate de dulce după Postul Mare.

Obiceiurile din ziua Învierii încep cu *spălatul cu ou roșu.* Pentru aceasta într-o farfurie se pune puțină apă, un ou roșu sfințit și o monedă. Apoi toți membrii familiei începînd cu copiii se spală pe rînd cu apă din farfurie, dau oul roșu pe față zicînd: „Să fiu roșu ca oul" și cu moneda, la care spun: „Să fiu bănos ca banul". Tot acum de dimineață, copiii mici umblă cu Învierea sau „după ouă roșii". Ei merg pe la casele sătenilor și intrînd înăuntru zic „Hristos a înviat"! pentru care primesc cîte un ou încondeiat. În unele sate fetele și feciorii își iau cîte un ou la ei și în după-amiaza zilei de Paști merg la biserică „la toacă", unde se întîlnesc și le ciocnesc unii cu alții, cel ce lovește zicînd „Hristos a înviat" iar celălalt răspunde „Adevărat a înviat". După tradiție, mai demult cel care spărgea oul celuilalt, îl dobîndea și era al lui. De asemenea, acum se fac daruri din ouăle încondeiate pe la rude și cunoscuți, în special unde sînt copii mici.

În comuna Moldovița și satele din împrejurimi, feciorii umblă în zilele Paștilor *„Cu udatul"*. Constituiți în cete sau cîte unul, ei merg pe la casele unde sînt fete și le stropesc cu apă parfumată sau colonie zicînd: „Hristos a înviat". Fetele răspund: „Adevărat a înviat" și le dau cîte un ou încondeiat de cel mai frumos, apoi îi cinstesc cu băutură și gustări. Obiceiul acesta este semnalat încă la începutul veacului nostru de S. Fl. Marian care spune că udatul se făcea cu parfum sau cu apă ne-ncepută [22].

Mai demult se întîlnea acum și *„Vălăritul"* [23]. Obiceiul era organizat de flăcăii satului care se adunau în cete și însoțiți de muzicanți mergeau pe la casele unde erau fete, salutau gazdele cu „Hristos a înviat", apoi jucau hora în curte. În părțile Neamțului ei cîntau „Hristos a înviat" și ridicau pe copii în sus, uneori și pe cei mari, urîndu-le să trăiască la mulți ani. O însemnare din veacul trecut, spune despre feciorii care umblă cu „vălăritul", că: „La fiecare casă ridică în sus pe cei mari ca să trăiască mult. Fetele mari fug, flăcăii aleargă după ele, le prind, le ridică și le cer ouă roșii" [24]. Totodată ei felicitau pe gazde și invitau fetele la horă sau la „scrînciob", care se inaugura de Paști. Ca daruri, flăcăii primeau bani, ouă roșii, pască și cozonaci. În unele locuri fetele mari le închinau colaci, ouă roșii și cozonaci, iar gospodarul le dădea bani. După „colindatul" prin

---

21. Cf. N. Moscaliuc, *Elena Niculiță-Voronca pentru Simion Florea Marian*, în „Pagini bucovinene", nr. 2/1987.
22. Simion Fl. Marian, *op. cit.*, p. 130.
23. Vezi Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 356.
24. *Ibidem*, p. 358.

sat, flăcăii se duceau cu toții la „scrînciob“ sau făceau o petrecere cu lăutari la locul de adunare [25].

Un obicei de veche atestare în Moldova la sărbătoarea Paștilor este *„Trasul în vale“* menționat încă din secolul al XVIII-lea. În cartea *Viețile svinților* (1682-1684) scrisă de Mitropolitul Dosoftei, el amintește pe lîngă obiceiul *Cucilor* „și ceia ce trag la vale“ [26], iar *Synopsisul* de la Iași, din 1757, îl descrie ca o practică ce se apropie de ceremoniile antice. Iată ce spune textul : „Mai jertveau unii dintre acei închinători de idoli și apelor, adecă bălților, izvoarălor (...). Deci unde era apa aproape, ei să aduna odată într-un an și mergea de să arunca unii pre alții în apă. Iară unde era apa departe, înșiși turna apă pre dînșii unii altora. Aceasta acum și la unii creștini vedem făcîndu-se, adecă a doua zi de Pași, numindu-să *„Trasul în vale“*, dintre care tras în vale prin îndemnarea diavolului să fac multe sfăzi, gîlcevi și bătăi“ [27].

Tot de Paști se obișnuia mai demult și *scăldatul* în zori, cu credință că oamenii se curățesc de boli pentru tot anul. Simion Fl. Marian menționează obiceiul scăldatului în satele bucovinene Bălăceana și Capu Codrului. În special fetele, în dimineața Învierii, pe întuneric, se duceau la pîrîu unde se scăldau, rostind în același timp un descîntec „de dragoste“ și „ursită“, ca să fie iubite de feciori și să aibă noroc [28].

Unele obiceiuri pascale sînt legate de *cinstirea morților*, cu ducerea de ouă roșii sfințite la morminte și aprinderea de lumînări care ard toată noaptea Învierii sau se fac focuri prin grădini numite „focurile Paștilor“ [29]. În localitatea Emil Bodnăraș, în ziua de Paști, sătenii se adună la cimitir pregătiți cu pască și ouă roșii, unde ciocnesc ouă și mănîncă de sufletul morților. Obiceiul acesta este semnalat de Virginia Cartianu și în satul Tețcani-Bacău, unde se practică însă în Duminica Tomei, cu credința că oamenii stau de vorbă și mănîncă împreună cu cei adormiți [30]. Sînt așa-numiții *Moși de Paști* care se țineau altădată în mai multe zone ale țării, asemenea zilelor de pomenire a morților de peste an, cînd se făceau daruri din bucate de sufletul strămoșilor, între care mai ales pască și ouă roșii.

În concluzie, sărbătorirea Învierii Domnului în Moldova de nord este un moment ceremonial deosebit, în care rînduielile pascale au fost încadrate dintotdeauna unor tradiții și obiceiuri specifice, de mare semnificație în viața locuitorilor de aici, Desfășurate în fapt de primăvară, cu măiestrie și pitoresc, acestea ne poartă, de fiecare dată, către măreția Învierii și mărturisesc trăirea ei într-o formă autentică spiritualității noastre creștine.

De asemenea, prin elementele decorative create, în special ouăle încondeiate, oamenii și-au comunicat credința și dragostea de frumos, ideile și concepția artistică proprie, plecîndu-se de la reprezentări ocazionale către sensuri străvechi.

Astfel înscrise în sufletul veșnic viu al poporului, datinile de Paști, dincolo de aspectul religios obișnuit, constituie veritabile mărturii ale continuității de neam și credință întîlnite în forme variate pretutindeni în spațiul românesc.

Pr. N. COJOCARU

---

25. *Ibidem*, p. 359.
26. Dosoftei, *Viața și petrecerea svinților*, vol. II, Iași, 1682-1686, Ex. B. p. 273.
27. *Synopsis...*, Iași, 1757, fila 52, cap. 3.
28. Simion Fl. Marian, *op. cit.*, p. 65.
29. A se vedea și Leonida Bodnarescul, *Cîteva datini de Paști la români*, Cernăuți, 1908, p. 18 și 22.
30. Virginia Cartianu, *Urme celtice în spiritualitatea și cultura românească*, București, 1972, p. 203.

MISAIL, MITROPOLITUL MOLDOVEI, 1701-1708

Misail a fost episcop de Rădăuți între anii 1685 și 1689, episcop de Roman între anii 1689 și 1701, trecut în scaunul mitropolitan al Moldovei la începutul anul 1701, unde rămîne pînă la începutul anului 1708, cînd se mută la Domnul fiind înmormîntat la Mănăstirea Secu lîngă biserică [1]. Un întregitor de cronici, un neobosit apărător al celor săraci și neajutorați, intervine pe lîngă voievodul Moldovei, Mihai Racoviță vodă, să scutească de biruri pe „mișeii" din tîrgul Romanului, orbi, șchiopi și ciungi [2]. Se împotrivește cu îndîrjire creșterii birurilor și obține desființarea „văcăritului", supunînd încălcarea acestei legi unui înfricoșător blestem asupra celor care ar fi încercat să reintroducă acest bir, făcînd „silă" celor săraci [3].

Care este obîrșia ieromonahului Misail ce parcurge aproape în totalitate secolul al XVII-lea, urcînd rînd pe toate treptele ierarhiei ecleziastice, ajungînd în cei din urmă ani ai săi în scaunul mitropolitan ? Literatura de specialitate ne vorbește prea puțin de viața particulară a acestui vrednic prelat. Ceea ce ne-a atras atenția asupra sa însă au fost actele răzeșilor din bazinul superior al Bîrladului, în care-l găsim pomenit, nu atît în calitatea sa de ieromonah, cît mai ales ca martor în diferite ocazii, punîndu-și pecetea și semnătura alături de ceilalți martori și împricinați, indiferent de rangul și poziția lor socială. Prezența unui înalt prelat printre răzeșii din bazinul superior al Bîrladului în treburi diferite de cele legate de biserică ne face să înțelegem că Misail își trage obîrșia din aceste locuri. Spre sfîrșitul secolului al XVII-lea, prezența boierilor Cantacuzinești în satele din bazinul superior al Bîrladului conduce în mod inevitabil la o serie de conflicte dintre aceștia și răzeși. Satul Dumești de azi (județul Vaslui), vine de la un Dumaș, fiul unui Duma (Duma Brudur clucerul lui Ștefan cel Mare). Incepînd cu data de 2 martie 1640 trece, printr-un act de vînzare dat de vodă Vasile Lupu, din mîinile răzeșilor în cele ale lui Iordache Cantacuzino, marele vistiernic și cumnat al domnitorului (Isp. și zapise **II-1, p. 188). Vistiernicul Iordache moare în 1664-1665 cînd : „cu multă pofală și cu mare jale despre toți pemintenii l-au îngropat în (mînăstirea Barnovschi din Iași, în virtutea înrudirii cu ctitorul ei), că, măcar că era grec, om strein, dar era om bun...". Spre sfîrșitul secolului al XVII-lea, cel care stăpînea satul Dumești de azi era fiul răposatului Iordache Cantacuzino vistiernicul, Iordache Cantacuzino stolnicul. La 10 noiembrie 1696, din porunca lui Constantin Duca vodă se face o cerecetare în pricina morii răzeșilor din Suhuleț „den Bărlăzel, ce i le-a înecat dumnealui stolnicul Iordache cu niște mori a dumisale, ci-au făcut mai din geos...". Cei doi judecători, Gheorghiță Străjescu, și Golăi, vornici de poartă, care s-au deplasat la fața locului, au strîns „mulți oameni buni și megieși, și-au fost și dumnealui stolnicul Iordache de față și au fostu și svinția sa părintele Episcopul Misail, episcopul de Roman și preutul mării tale popa Ursul protopopul, și alți mulți, și am văzut că au mare strîmbătate morile dumisale lui Andronic de morile dumisale stolnicului Iordache"** (Isp..., **V-1, p. 12).**

Un mare boier de la sfîrșitul secolului al XVII-lea înfățișat cu un răzeș, un înalt prelat deplasîndu-se pentru a participa ca martor într-un conflict care nu are nici o legătură cu Biserica ne face să înțelegem fără îndoială că este vorba despre o rudenie dintre răzeși și episcop, doarece pe același episcop de Roman, la 1 martie 1686, îl întîlnim, tot martor, printre răzeșii de pe Bîrlăzel la o vînzare prin care Alexandru Murgoci și cu femeia sa Alexandra vindeau aceluiași răzeș, Andronic, cu 15 lei părțile lor de moșie din Slobozieni, la Vaslui pe Bîrlăzel (Isp. și zapise, **IV-1, p. 108).**

---

1. Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, Roman, 1984, p. 210.
2. *Ibidem*, p. 101.
3. *Ibidem*, p. 120.

La 25 mai 1676, (nu se precizează locul), se făcea o vînzare prin care Alexandra și cu surorile ei (este vorba de aceeași Alexandra din 1686, soția lui Alexandru Murgoci răzeș din Slobozienii de la Vaslui) vindeau lui Constantin Arapul și jupînesei lui, Catrina, pentru 50 lei, un loc pentru casă în Cîndești. Cel care scrie zapisul nu este altul decît același ieromonah Misail așa cum se menționează în partea de jos a zapisului respectiv: „A scris ieromonah Misail de la Sfînta mănăstire Putna să se știe" (Isp. și zapise, **IV-1, p. 10).**

Ieromonahul Misail, erudit cărturar „de metanie" în Mănăstirea Secu, „ispisal (scriitor de ispisoace, zapise) eromonah Misail ot sta mînăstirea Putna de zidetsia (să se știe)" se folosea mult și de limba slavonă, de unde se poate deduce că Misail era un întregitor de cronici, unul și același cu pisarul (secretarul) lui Grigore Ureche, ce-și avea în acea perioadă în stăpînire satele de azi Tansa și Suhuleț, (vechiul sat Bruduresții din prima jumătate a secolului al XVII-lea). Legătura de rudenie a Mitropolitului Moldovei de la începutul secolului al XVIII-lea cu răzeșii din bazinul superior al Bîrladului nu ne este greu de demonstrat, mai ales că în urma lor răzeșii ne-au lăsat un număr însemnat de documente în care sînt trecuți bătrînii și urmașii acestora pînă la a patra și chiar a cincea spiță de neam. Astfel, la 15 martie 1625, cînd Miron de Gîrcina fiul lui Iurașcu din Hodorăni vindea a lui dreaptă ocină și moșie: „den sat den Armășeni..." cel care scrie zapisul de vînzare este același „... Misail de Soholeț, în casa lui Iurașco din Hodorăni" (Isp. și zapise, **IV-2, p. 71).**

Gh. LUPAȘCU

ULTIMA CTITORIE A SCHIMONAHIEI SAFTA BRÎNCOVEANU

Cununa cea nevestejită a măririi a primit-o tînăra domniță atît prin descendența sa, fiică a marelui logofăt, generalul Teodor Balș [1], dar mai ales a desăvîrșit-o prin zestrea sa spirituală, prin cultura și faptele sale cele deosebite, fiind întradevăr o ființă distinsă, apreciată de toți cei ce prețuiesc marile valori ale umanității, după buna-cuviință, specifică poporului nostru român.

Vizitatorul, dornic să cunoască monumentele de artă din nordul Moldovei lui Ștefan Voievod, admirînd frescele Voronețului, își îndreaptă apoi pașii către ținutul Neamțului, cu renumitele mănăstiri de la Neamț, Agapia și Văratec. Aici la Mănăstirea Văratec, îndată ce trecem pe sub bolta masivă a clopotniței, pășim printre ronduri de flori ce conturează un strălucit monument situat în preajma Sfîntului Altar al bisericii. Ne întîmpină o tînără domniță în jilț, un monument impresionant lucind în soare; iar alături două morminte ale celor două monahii; mama și fiica, Elisabeta Th. Balș († 1887) și Safta Brîncoveanu († 1857).

Oricît de obosit sau de grăbit ar fi vizitatorul, găsește timp să mediteze puțin, să admire impunătorul monument; apoi să se intereseze de faptele deosebite ale schimonahiei Safta Brîncoveanu. **De fapt, aici peste tot se vorbește despre dînsa: și persoane, și obiecte, și inscripții... Ne strecurăm**

---

1. Fusese caimacan (locțiitor domnesc) între 1 iulie 1856 și 17 februarie 1857; apoi a trecut al patrulea pe lista celor 39 candidați la domnia Țării Moldovei, publicată în 28 decembrie 1858 (Cf. „Magazin istoric", nr. 12, din 1975, p. 8); Tînăra Elisabeta Balș se născuse la Iași în anul 1776, purtînd numele mamei sale. Primise o aleasă creștere, învățînd mai multe limbi europene, însă mai ales limba elină, după curentul epocii, fiind considerată cea mai cultă.

prin șirul de măicuțe care-n sunetul tainic al toacei de lemn de paltin și al clopotelor se-ndreaptă la rugăciune, intrăm în pridvorul bisericii, și pisania fixată deasupra ușii glăsuiește; „Al doilea mari ctitori au fost... maica Elisabeta Balș, au dăruit Vultureștii, Maica Safta Brîncoveanu au hărăzit moșiei Osica și Vlădulenii, cu multe îndatoriri în testamentul său... 1841 oct. 20". Atît în această sfîntă biserică a mănăstirii, cît și în muzeul de alături, întîlnim mai multe obiecte de cult lucrate de mîna ei sau lăsate de dînsa: prețioase cruci și vase liturgice executate în filigran, veșminte arhierești și broderii, rod al muncii cu migală și dăruire, precum și unele icoane valoroase; toate ne încîntă privirea, ne aduc mari satisfacții și sîntem profund mișcați... Parcă auzim pașii săi ușori și ne urmărește continuu chipul său smerit dar luminos din pragul casei sale. Aici, la Colecția de obiecte bisericești de la Mănăstirea Văratec, se păstrează un portret al schimonahiei, pictură pe pînză; dar și la catedrala Domnița Balașa din Capitală întîlnim portretele mari ale ctitorilor brîncoveni, executate în anul 1885 de pictorii Kott și Rikolski, în stil neo-renascentist caracteristic epocii, fiind pe peretele de vest din partea dreaptă a pronaosului; și marele ban al Țării Românești și băneasa, deoarece cea din a treia biserică în stil neo-gotic fusese înălțată de monahia Safta între anii 1838 și 1842, în apropierea fostei biserici Domnița Balașa din 1744, dărîmată îndată (din cauza inundațiilor Dîmboviței), rămînînd și acum cea de-a patra biserică (unde-i mormîntul și statuia de marmură a fiicei adoptive Zoe); băneasa fiind și fondatoarea „Spitalului Brîncovenesc" (1835).

Desigur că aceste danii și ctitorii ale mărinimoasei schimonahii, precum și altele de care ne vom ocupa, au loc după moartea soțului ei, din anul 1832. In anul 1793 se căsătorește cu tînărul ban Grigore Brîncoveanu, ultimul descendent al voievodului martir Constantin Basarab-Brîncoveanu († 1714), fiind în mai multe rînduri unul dintre candidații la scaunul domnesc al Ungro-Vlahiei. A locuit în palatul brîncovenesc de la Mogoșoaia. „În timpul mișcării revoluționare de la 1821, palatul a suferit alte stricăciuni. Tot atunci a ars și biblioteca marelui ban Gr. Brîncoveanu..." [2]. După ani de încercare, de zbucium, marele ban încetă din viață la 1832 aprilie 26, în etate de 65 de ani; iar distinsul orator al vremii, Episcopul Ilarion Gheorghiadis al Argeșului, rosti oratia funebră spunînd, între altele: „Închisu-s-au gura cea izvorîtoare de dulceață cuvîntului și frumos vorbitoare! Închisu-s-au ochii cei pătrunzători de adevăr! ... Înghețat-au picioarele care în calea vieții celei fără prihană umblau în legea Domnului și în căile poruncilor Lui! Ce dar, să facem noi? Să plîngem pentru paguba ce se pricinuiește, despărțirea lui de trup, sau să ne bucurăm împreună cu sufletul lui cel nemuritor, pentru viața ce a dobîndit-o el acum?..." [3]. Este îngropat la biserica „Sfîntul Gheorghe"-Nou din București, slujba religioasă fiind oficiată de Episcopul Ilarion înconjurat de un mare sobor de preoți. (Fostul stareț de la Mănăstirea Dealu, fusese ales de divan la 1 nov. 1820. A fost unul din sfetnicii lui Tudor Vladimirescu și, se pare, chiar secretarul său. Se crede că unele din „proclamațiile" sale au fost întocmite de „Chir Ilarion". Era un cuvîntător de talent, însă nu s-au păstrat decît 17 cuvîntări. Era om de mare cultură... A murit în ian. 1845, la Mănăstirea Antim din București, fostă metoc a Episcopiei Argeșului. S-a impus prin preocupările sale cărturărești, fiind un ilustru predicator. Era cunoscător al limbilor franceză, germană și greacă. Personalitățile vremii îl numeau „predicatorul nostru" fiind solicitat în București la diverse ocazii).

La grea încercare a fost pusă atunci băneasa văduvă prin pierderea soțului, fapt constatat și din scrisoarea adresată la 8 iunie 1832 către Mitropolitul Veniamin Costachi, prin care se tînguie; „Amar mie, prea sfinte părinte, că sabia ascuțită a pătruns ticălosul meu suflet, despărțindu-mă de prea iubitul meu soț... Întristare mare foarte și nespusă obidă m-au cuprins încît nu pot afla mîngiiere, căci amărîta durere a cuprins creștetul

---

2. Șt. Ionescu și Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brîncoveanu, Viața domnia, epoca*, București, 1969, p. 353.

3. C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. III, Iași, 1973. p. 323-324.

meu. Ce dar rămîne să fac, ticăloasa ?“ [4]. Mîngîierea și-a căutat-o în cuvîntul lui Dumnezeu, venind din nou pe pămîntul Moldovei, dar retrăgîndu-se la Mănăstirea Văratec, unde se afla și mama sa, maica Elisabeta Balș.

Va face unele obositoare călătorii și pe plaiuri botoșenene, vizitînd Mănăstirile Vorona și Coșula. Astfel, înainte de anul 1835, destoinicul stareț al Mănăstirii Vorona, Arhim. Rafail, „a fost ajutat cu fonduri bănești... de schimonahia Safta Brîncoveanu, ș. a.“ [5]; zidindu-se din cărămidă catedrala si biserica „Sfîntul Nicolae“; apoi numai după cinci ani, venind de la fosta Mănăstire Coșula, va poposi iarăși la Mănăstirea Vorona, tocmai pe cînd se înălța turla clopotniței și dărui clopotul cel mare de 900 de kg, „spre pomenirea sa și a tot neamul sf. sale, 1840“, după cum spune inscripția; dar și pomelnicul ctitoresc al Mănăstirii Vorona cuprinde alături de Schimonahia Safta și marele ban Grigorie Brîncoveanu și pe domnitorul Constantin Voievod Brîncoveanu cu Marica Doamna.

In anii ce au urmat, după cum am văzut, Schimonahia Safta Brîncoveanu „au hărăzit moșiile Osica și Vlădulenii Mănăstirii Văratec“, la 1841; însă în anul următor terminase cea de a treia biserică în stil neo-gotic, în apropierea catedralei Domnița Balașa din București... (între 1832 și 1842). Și la Mănăstirea Agapia se află un rînd de sfinte vase liturgice, din anul 1847, dăruite de dînsa.

Aflînd despre evlavia credincioșilor de la Oneaga, județul Botoșani, despre situația lor deosebită, deși satul singur alcătuia comuna, însă n-aveau biserică în satul lor, luă mai întîi legătura cu proprietarul moșiei Cristești-Botoșani, apoi schimonahia, „venind de la Mănăstirea Văratec, în anul 1849, în unire cu vornicul [6], Iordache Cristescu [7] au sfințit locul, au pus piatra fundamentală“ [8], fiind preoții: Iordachi (Gh.) Mascan și Gheorghe Simeon Cernescu, Nu se cunoaște cînd și în ce împrejurări a aflat și-apoi a luat hotărîrea de a ridica aici această biserică. Probabil după vizita făcută la Mănăstirea Coșula (1840), avînd de acolo vederea panoramică a acestui sat răsfirat; cît și de la Cristești, însă informații primise desigur și de la Iord.

---

4. Vechiul tîrg al Botoșanilor fusese dăruit de Petru Rareș Doamnei Elena (cea de a doua soție a sa, soră cu Doamna Despina a lui Neagoe Basarab), constituindu-i un „apanaj“, fiind cîrmuit de un șoltuz și 12 pîrgari, însă și de „Vornicii Doamnei“ (Cf. N. Iorga, *Istoria Românilor în chipuri și icoane...*, București, p. 169). Orașul acesta fusese numit și „Tîrgul Doamnei“, ea locuind aici; iar după moartea voievodului, fiul ei cel dintîi Alexandrel, ajuns la tron, va domni din acest oraș. În acel timp Elena Doamna zidi bisericile : „Sfîntul Gheorghe“ și Uspenia din Botoșani, în anii 1841 și 1852. Cel mai vechi vornic de Botoșani cunoscut pînă astăzi este Cîrstea, din anul 1592. Cu timpul, acest titlu devenise onorific prin sec. al XIX-lea, încît întîlnim la Cristești pe vornicul Iordache Cristescu în etate de 45 de ani, la 1849.

5. „Kristescu, bulgari, pe vremea domnului Moruz viind în beilic cu strîngerea oilor... pentru Țarigrad... Și fiindcă mai erau Caramfili... s-au poreclit Cristescu de pe moșie, ca să nu se propuie că-i rudă cu ciocoii..., și nici să nu-l cunoască că-i bulgar“ (Paharnicul Constantin Sion, *Arhondologia Moldovei*, București, 1973, p. 130-131).

6. *Cultul ortodox din județul Botoșani*, 1906, p. 193.

7. Piatra brută a fost adusă din cariera de la Dealu-Mare din partea de vest, în imediata apropiere sau poate și de la Bahlui, către pădurea Runc, spre sud. S-au pregătit de asemenea: cărămida, varul și întregul material lemnos; grinzi și căpriori de brad, cheresteaua și șindrila pentru acoperiș. Cît privește materialul pentru schele, l-a dăruit vornicul Iordache Cristescu care pusese la dispoziție și locul pentru construcția bisericii; și apoi la „Schitu Orășeni“, (în comuna Cristești) era considerat necesar al ctitorilor fondatori, iar pădurea sa era în imediata apropiere. Totodată se asigurase transportul materialelor, la Oneaga fiind mulți boi de muncă pe atunci, rămînînd și azi denumirea „iazul boilor“. În anul 1865 erau aici 65 locuitori cu doi boi, la 233 familii ale comunei, iar în anul 1915 la cele peste 320 familii existau 245 boi și 152 cai.

8. C. Gane, *op. cit.*, p. 326. Casa ei a fost mistuită de un incendiu.

Cristescu. Construcția se va începe după 7 ani, pregătindu-se mai întîi materialele[9] necesare.

Biserica de la Oneaga fusese proiectată după un plan mare, pentru acea epocă, avînd formă de navă, în stil moldovenesc cu dimensiunile exterioare: 26 m lungime × 9 m înălțime, iar Sfîntul Altar e în semicerc, avînd acoperișul aparte.

Schimonahia Safta a zidit această biserică din cărămidă pe cînd era în etate de 80 de ani și se afla în ultimul an al vieții sale. Mai întîi se pusese fundația din piatră brută de carieră de 2 m. Aceasta era executată în primăvara anului 1856, „deoarece se zidi de Zoe în cursul acestui an, încît în august 1857 cînd schimonahia încetă din viață biserica era deja zidită și acoperită cu șindrilă, iar turla clopotniței înălțată pînă la ferestre... Astfel, mărinimoasa schimonahie și-a îndeplinit parțial dorință care o frămînta în ultimii ani ai vieții sale, fără însă s-o vadă terminată și înzestrată după posibilitatea de care dispunea dînsa ; totuși avu credința împăcată", încheindu-și salba ctitoriilor sale cu biserica din această „slobozie" deși neterminată, însă înălțată din temelii, singura care dăinuie.

Biata schimonahie se stinse cum s-ar topi o lumînare; iar la mormîntul ei afară, lîngă sfîntul Altar al Mănăstirii Văratec, unde-și avea metania, Arhiereul Neofit Scriban, în odăjdii, spuse lucruri atît de frumoase: „Pentru ca mai bine să ne încredințăm de adevăratul suflet al răposatei, să ne fie iertat ca să intrăm aici puțin în casa sa și să cercetăm viața ei cea ascunsă în lume. Pentru că în viața casnică a oamenilor virtuoși se pot afla mai multe și mai adevărate fapte, decît în viața lor cea publică... Răposata împlinea în ascunsul cămării sale faptele milosteniei și ale îndurării..., ca o mamă blîndă făcătoare de bine, iubitoare de oameni[10].

Și oamenii evlavioși din satul Oneaga și părinții și bunicii lor mergeau de-un veac la rugăciune la fostul schit Oneaga. Însă pe cît s-au bucurat văzînd zidită biserica lor, numai după cinci ani s-au întristat la desființarea schitului. Însă au primit în dar unele obiecte valoroase de cult, pe care le păstrează cu deosebită grijă și astăzi.

Au trecut 17 ani de zbucium și lucrarea bisericii nu se mai desăvîrșea, rămînînd cu turla clopotniței neterminată ; atunci a intervenit ultimul proprietar de la Cristești al moșiei satului Oneaga, Astfel, „Teodor Cristescu în anul 1874..., a convenit cu locuitorii acestei comuni, ca în schimbul unui angajament agricol să le termine și să le sfințească biserica, ceea ce s-a și făcut în anul 1875". Antimis propriu au primit, sfințit la 1878, de la Mitropolitul Iosif Naniescu.

Locuitorii acestei „Slobozii" au fost obligați atunci să facă „cirtă" adică să lucreze gratuit timp de cinci ani pe moșia proprietarului nemilostiv; dar au cîștigat, totodată, încrederea reciprocă, încît toate lucrările de reparații singuri le-au făcut și la timp, fără nici un ajutor din afara satului. Și tocmai din acest motiv, poporenii sînt bravi și milostivi. Totuși, abia terminată, numai după zece ani, a necesitat înlocuirea învelitorii de șindrilă.

Astfel, „după un timp, din cauza ploilor și a vînturilor, putrezînd și rupîndu-se șindrila, a fost acoperită de epitropi cu tablă roșie, în anul 1885, însă după cîțiva ani... s-a vopsit din nou cu vopsea gri deschis, la anul 1889, cînd s-a tencuit și s-a văruit pereții de la turnul bisericii".

Lucrări mai însemnate de consolidare a clădirii acestei biserici s-au făcut în anii 1925 și 1933, devizele fiind întocmite de ing. Eftimiu și lucrînd maistrul zidar Ilie Siverman. În 1925, suplinind ierom. Ghenadie V., s-au turnat contraforturi de beton armat la Sfîntul Altar; iar la 1933 s-au turnat în părțile laterale ale naosului cîte 4 stîlpi de beton armat adînci de 2,5 m, pentru susținerea temeliei și a pereților mai subțiri la mijloc, unde sînt și largile ferestre (clădirea fiind construită pe o „argilă contractilă"), iar stîlpii respectivi sînt protejați de largul trotoar. Tot atunci s-au făcut și legături laterale în fier, iar pictura tîmplei a fost spălată de prof. pictor Șt. Stroynic, avînd studii la Viena. Aceste lucrări s-au făcut la stăruința preot. Antonie

---

9. *Cultul ortodox...*, p. 193.
10. *Ibidem.*

Frunzetti, care fiind și învățător la școală, a zidit în curtea bisericii o casă de „catehizare".

Pe atunci, între anii 1930 și 1942, căminul cultural din Oneaga purta numele „Safta Brîncoveanu".

Intre timp, locuitorul Gheorghe Apostică, administratorul moșiei soțului, de hramul bisericii, în anul 1902, la Sfîntul Gheorghe, îndrăzni și-i spuse părintelui Gheorghe Gh. Cernescu că-i foarte mulțumit de slujba la biserică și cuvîntul de învățătură, dar că fiind cam bătrîn n-aude bine clopotele (pentru că era numai unul și acela avea abia 36 de kg....) Apoi adăugînd zise: „Am comandat și trebuie să primim îndată: două clopote mai mari din Italia, și niște tablă zincată din Germania, ca să acoperim biserica; iar icoana Maicii Domnului doresc s-o îmbrac cu argint...". Astfel se dovedi că acest vechil era blînd și milostiv. Deși neștiutor de carte în anul 1902, însă știa cum să prețuiască și cartea și omul și faptele cele bune prin însăși pilda vieții sale și vorbele-i cu tîlc. Era evlavios și întotdeauna se sfătuia cu părintele și cu bătrînii satului.

Dar și părintele Cernescu și-a îndeplinit misiunea cu dăruire și pasiune. Doar „a absolvit cel dintîi între externi gradul I al Seminarului Veniamin din Iași, dar nu numai sămînța, ci și lucrarea ne interesează în această viață, și de aceea în continuare singur afirma: „Credincioșii în majoritate sînt evlavioși și vin regulat la biserică".

In preajma Sfintelor Sărbători de Crăciun din 1972, mergînd la parohie, am avut fericita ocazie, dar și satisfacția de-a începe slujirea în ultima ctitorie a schimonahiei Safta Brîncoveanu de la Oneaga. S-au procurat și așezat atunci două mari tablouri ale ctitorilor: Schimonahia Safta Brîncoveanu, ctitor fondator și locuitorul Gheorghe Apostică ctitor ajutător, precum și 3 portrete ale unor distinși sfinți slujitori: Pr. Gh. Gh. Cernescu, pr. Antonie Frunzetti, și ierodiaconul Ghedeon Verenciuc, care au adus mari servicii sfintei Biserici.

Pr. D. MIHĂILESCU

O PRESTIGIOASĂ MANIFESTARE ȘTIINȚIFICĂ

In zilele de 8-9 mai 1987, s-a desfășurat la sediul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol"-Iași sesiunea științifică anuală, intitulată „Zilele Institutului" organizată de binecunoscutul for de știință ieșean, la care și-au adus contribuția și Facultatea de istorie și filosofie a Universității „Al. I. Cuza" și Sindicatul Invățămîntului din Iași.

La această manifestare științifică, dedicată împlinirii a 110 ani de la cucerirea independenței de stat a României, au participat, pe lîngă numeroși arheologi și istorici din Iași și invitați din alte centre științifice și localități ale țării, care au prezentat interesante comunicări în cadrul mai multor secții (de istorie veche și arheologie, istorie medie, modernă, contemporană, istoria culturii și Românii în istoria universală), precum și la simpozionul, organizat cu același prilej, intitulat „Contribuția profesorului I. D. Ștefănescu la studierea artei românești".

Cele 84 de comunicări prezentate în secțiile și simpozionul amintit au abordat subiecte de un real interes științific, aducînd, fiecare în parte, contribuții noi la clarificarea unor însemnate aspecte de ordin cronologic, social-economic, etno-cultural, artistic și politic, evidențiind valoarea aparte a rezultatelor obținute, în ultimii ani în domeniul arheologiei și istoriei României, istoriei culturii, istoriei artei, memorialistică etc., precum și experiența și competența autorilor în tratarea unor chestiuni de o mare actualitate pentru istoria României, în general.

Astfel, în domeniul arheologiei și istoriei vechi s-au formulat puncte de vedere noi, referitoare la cronologia și conținutul unor aspecte de cultură materială din paleolitic și pînă în evul mediu timpuriu, insistîndu-se

îndeosebi asupra civilizației geto-dacice și a continuității autohtone în mileniul marilor migrații.

Comunicările susținute în cadrul secției de istorie medie au abordat cîteva domenii de interes major, în înțelegerea fenomenului medieval românesc. Cele mai multe, au reconsiderat aspecte esențiale ale epocii lui Ștefan cel Mare sau ale personalității lui Iancu de Hunedoara. Altele au subliniat implicația factorului economic sau cultural în procesualitatea istorică, valorificîndu-se informații documentare, numismatice și arheologice inedite.

În secția de istorie modernă au fost înfățișate rezultate ale unor cercetări referitoare la o serie de aspecte social-economice, culturale și politice din secolele XVIII-XIX și începutul secolului XX, tratîndu-se implicațiile unor mari evenimente din istoria țării, cum ar fi războiul pentru independență, marile răscoale țărănești, primul război mondial etc.

În cadrul secției de istorie contemporană comunicările au abordat teme diverse în legătură, fie cu perioada interbelică, fie referitoare la cel de al doilea război mondial sau perioada de după Eliberare, evidențiindu-se o serie de chestiuni interesante din punct de vedere social-economic, cultural și politic.

La secția de istoria culturii s-au prezentat lucrări cu implicații epistemologice și de metodă, cu referiri îndeosebi la devenirea istorică și progresul moral, critica poperiană a istorismului, mentalitatea țărănească și evenimentul istoric, pozitivismul în cultura românească, modernizarea României în perioada interbelică, care prin noutatea și concluziile formulate au trezit un real interes.

În secția pe tema „Românii în istoria universală" au fost prezentate cele mai multe comunicări, care au tratat o gamă foarte largă de subiecte, începînd cu evul mediu și pînă în epoca contemporană, subliniindu-se rolul și locul românilor în istoria universală, al implicării acestora în desfășurarea marilor evenimente mondiale, cu consecințele sale pozitive sau negative asupra dezvoltării societății românești de-a lungul veacurilor.

În sfîrșit, în cadrul simpozionului special dedicat contribuției profesorului I. D. Ștefănescu la studierea artei românești, comunicările au relevat cu noi și interesante date preocupările cunoscutului savant în domeniul artei medievale românești, în general, și a celei religioase, în special arheologie și istoria României etc., scoțîndu-se în evidență și cu acest prilej, valoarea deosebită a operei și activității lui I. D. Ștefănescu la înțelegerea fenomenelor vieții artistice românești.

Discuțiile rodnice, ipotezele formulate, confruntările de idei generate de comunicările prezentate la această sesiune științifică, au relevat interesul aparte pe care l-a oferit bogata tematică abordată, noutatea și importanța ei.

Înalta ținută a comunicărilor, contribuțiile importante, dialogul deschis între cercetările și concluziile interesante care s-au formulat, au caracterizat întreaga sesiune, scoțînd în relief nu numai bogata activitate a Institutului de istorie și arheologie ieșean, ci și înaltul prestigiu științific de care acesta se bucură în istoriografia românească contemporană.

Manifestarea științifică ieșeană, „Zilele Institutului", a evidențiat, de asemenea, forța și valoarea arheologilor și istoricilor români, în nobila misiune de a contribui la o mai bună cunoaștere a istoriei și artei românești, a celor mai însemnate evenimente și personalități din viața poporului român și a strămoșilor lui.

Dr. Dan Gh. TEODOR

Recenzii

† *Dr. Antonie Plămădeală Mitropolitul Ardealului,* **Lupta împotriva deznaţionalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar, în vremea lui Miron Romanul, 1874—1898, după acte documente şi corespondenţe inedite,** Sibiu, 1986, 358 p.

Noua carte a Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Antonie este un alt dar prodigios — după *Pagini dintr-o arhivă inedită* (1984) şi *Lazăr-Leon Asachi în cultura română* (1985) — al străduinţei binecuvîntate a I.P.S. Sale de cercetător al arhivelor şi al documentelor: un cercetător asiduu şi cu achiziţii dintre cele mai preţioase; străduinţă unită cu perseverenţă şi pricepere în interpretarea şi prezentarea lor literară, atît de personală, înzestrat fiind şi cu talent de scriitor.

A arătat I.P.S. Sa, în *Preliminarii,* că, în arhiva particulară a fostului Patriarh Miron Cristea, a găsit un pachet, aruncat (!), cu scrisori trimise de fostul mitropolit ortodox al Transilvaniei, Miron Romanul. Miron Cristea a scris, sub pseudonimul Ilie Dinurseni, o monografie despre Arhiepiscopul şi Mitropolitul Dr. Miron Romanul, atunci cînd se afla asesor la Arhiepiscopia Sibiului. A luat cu el şi a păstrat materialul documentar, cu precădere corespondenţa Mitropolitului, în vederea unei lucrări mai ample. La acestea Mitropolitul Antonie a adăugat documente ce le-a descoperit în arhiva Mitropoliei, fondul „Miron Romanu", material de presă şi alte mărturii şi referinţe — în mare măsură neexplorate şi necunoscute, inedite.

Noua carte a Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Antonie mai este şi un act de justiţie reparatorie pentru înaintaşul său din secolul trecut, Arhiepiscopul şi Mitropolitul Miron Romanul, nedreptăţit de contemporani şi de urmaşi (!), prin necunoaştere justă şi prezentare tendenţioasă, bazată pe prejudecăţi, părtinire şi ostilitate. A fost privit ca colaborator al duşmanului românesc şi trădător, cu toate urmările!... „Iată motivele pentru care ne-am gîndit, explică Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Antonie, să încercăm, totuşi, o reevaluare a lui (a Mitropolitului Miron Romanul) sau măcar, un excurs mai adînc, în viaţa, activitatea şi relaţiile lui, pentru a-l înţelege şi a-l explica mai bine decît pînă acum sau, măcar, a-l arăta aşa cum a fost" (p. 24).

Mitropolitul Antonie a reexaminat, critic, obiectiv şi lucid, în lumina documentelor noi, învinuirile ce i s-au adus Mitropolitului Miron Romanul, precum şi activitatea sa bisericească, socială, culturală şi cetăţenească patriotică, raportate la contextul politic al epocii în care a activat; le-a înţeles şi le-a înfăţişat în acest fel, cinstit şi judicios, şi i-a găsit şi stabilit calităţi sufleteşti, etice, religioase, umane personale deosebite şi merite mari bisericeşti şi patriotice româneşti, evidente, în felul cum a gîndit şi s-a comportat în probleme şi situaţii grele, realist şi înţelept, cu simţ diplomatic, răbdător şi cumpănit în hotărîri, cu judecată chibzuită şi prevenitoare, dînd dovadă şi de decizii şi acţiuni, de curaj şi opoziţie dîrză cînd a fost nevoie, toate pentru binele şi salvarea poporului şi a Bisericii lui Ortodoxe, a fiinţei şi existenţei lor, pentru menţinerea şi consolidarea unităţii naţionale şi confesionale, pentru întărirea rezistenţei româneşti împotriva maghiarizării.

Acestea şi-a propus I.P.S. Mitropolit Antonie să evidenţieze, cu precădere, şi să rectifice profilul psihologic, moral, ecleziastic şi patriotic al Mitropolitului Miron Romanul, restabilindu-i, în posteritate măcar, numele, figura şi exemplul, efectuînd un act salutar de *restitutio in integram...*

În paginile cărţii a arătat, concret şi documentat cu fapte, poziţia şi acţiunile conducătorului Bisericii Ortodoxe din Transilvania şi ale românilor transilvăneni, din timpul dualismului austro-ungar, cînd s-a accentuat, în termeni ultimativi, maghiarizarea românilor transilvăneni, prin legi şi constrîn-

geri de stat, cu toate forțele și cu toate mijloacele și căile... Mitropolitul Miron Romanul s-a aflat în fruntea opoziției și luptei românilor împotriva maghiarizării lor, în fața tuturor acțiunilor de acest fel ale guvernului și oficialității maghiare, precum: lupta împotriva maghiarizării școlilor românești primare (1879), împotriva maghiarizării școlilor românești medii (1883), împotriva maghiarizării grădinițelor de copii, dezaprobată de toată Europa (1891), împotriva încercării de desființare a Gimanaziului ortodox din Brașov (1893), împotriva maghiarizării numelor românești (1879), împotriva altei încercări de desființare a școlilor românești (1898), lupta pentru asigurarea salariilor preoților ortodocși (1898), apogeul luptei și al biruinței fiind „Epocalul Circular Milenar", cînd s-a opus sărbătoririi și de către români a mileniului de ocupație și administrație ungurești în Transilvania. Mitropolitul Miron Romanul a scris, a tipărit, a trimis preoților o *Circulară* oficială, nr. 2362 din 10/22 aprilie 1896, pe care preoții au citit-o în biserici și i-a oprit pe români de a participa la festivitățile maghiare de sărbătorire a mileniului de asuprire. „Este un document de atitudine românească de mare demnitate, îl apreciază I.P.S. Mitropolit Antonie; unul dintre acelea care, produse la vremuri de răscruce, încălzesc inimile celor oprimați și trezesc speranțele și curajul" (p. 150). Iar despre autorul *Circularei* istorice, afirmă că „a fost culmea cea mai înaltă la care s-a ridicat Miron Romanul. Cineva trebuia să aibă curajul să spună acest lucru deschis și public. Nu l-au avut nici episcopii și nici mitropolitul de la Blaj, nici alți politicieni, altfel gălăgioși, ci l-a avut Miron Romanul, Mitropolitul românilor ortodocși din Transilvania și Ungaria. Așa ceva nu se uită. Nu trebuie uitat!... *În acel moment, Miron Romanul a fost într-adevăr egalul lui Șaguna* — subl. Mitropolitului Antonie (pp. 55, 180). *Circulara* s-a tipărit și s-a difuzat și în foaie volantă; adevărat manifest mobilizator"!

Ca concluzie generală, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Antonie a opiniat: „Că o fi greșit (Mitropolitul Miron Romanul) uneori, e posibil. Că a trecut și el prin momente de frică și de demobilizare, e iarăși posibil. Dar din cele cîteva acte pe care le-a îndrăznit în văzul lumii și cu prețul pierderii de tot a scaunului de mitropolit (precum a fost *Circulara* n. ns.), nu numai că și-a răscumpărat toate eventualele greșeli, dar și-a înscris numele printre marii bărbați ai Transilvaniei, nume de erou și de martir".

În *Addenda* cărții, I.P.S. Mitropolit Antonie a tipărit textele a 123 de scrisori, primite de Mitropolitul Miron Romanul, de la 32 de emitenți — personalități clericale, politice, culturale, precum: Episcopii Ioan Popasu, Nicolae Popea, Ioan Mețianu, arhiereul Ilarion Pușcariu. Partenie Cosma, Iosif Gall, istoricul George Barițiu, Ioan cavaler de Pușcariu, Alexandru Mocsonyi (Mocioni), cît și de peste Carpați, Take Ionescu, Titu Maiorescu ș. a.

A însoțit paginile cărții cu o bogată și diversă iconografie: portretele Mitropolitului Miron Romanul, Mitropolitului Andrei Șaguna, Arhimandritului Elie Miron Cristea, Vicențiu Babeș, Alexandru Mocioni, Episcopului Caransebeșului, Ioan Popasu, Episcopului Nicolae Popea, Mitropolitului Ioan Mețianu ș. a. Tablouri : Biserica din comuna Meziaș-Bihor, în care a fost botezat Miron Romanul, Casa în care s-a născut (în Meziaș), Clădirea Institutului teologic și pedagogic din Sibiu, pînă în anul 1914, Membrii Congresului național bisericesc al Mitropoliei Transilvaniei, sesiunea 1893, „Telegraful Român" cu textul *Circulariului,* „Telegraful Român" pagina îndoliată și Necrologul Mitropolitului Miron Romanul, 5/17 octombrie 1898, Mormîntul cu cruce-monument al Mitropolitului Miron Romanul în curtea bisericii din Sibiu-Iosefin, Catedrala mitropolitană din Sibiu.

Datorită stilului literar, antrenant și captivant, cartea se citește ușor și este instructivă și prețioasă, prin mărturiile noi ce le aduce din lupta istorică a românilor transilvăneni împotriva înstrăinării, pentru menținerea și apărarea ființei neamului, a limbii, a școlii și culturii și a „legii românești". Mitropolitul Miron Romanul constituie un exemplu strălucit.

Mulțumim Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală și pentru această minunată carte!

Pr. Gheorghe CUNESCU

† *Dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei,* **Aethicus Histricus,** Craiova, 1986, 52 p. + 26 p. Anexe și Ilustrații (cu versiuni integrale în limbile franceză și engleză).

Pe foaia de titlu a volumului se dau unele detalii referitoare la numele celui despre care va fi vorba în carte: *Un filosof străromân de la Histria dobrogeană: Aethicus Histricus, autorul unei cosmografii și al unui alfabet (sec.IV-V).*

Despre filosoful străromân, cu numele de mai sus, se „precizează că" s-a născut în Histria, că și-a făcut educația și a fost instruit în școlile vremii din partea locului", că a primit „o instrucție particulară cu profesori de literatură clasică, latină și greacă, și nu este exclus ca, asemenea altor fii ai Daciei Pontice din secolele anterioare sau posterioare, să fi urmat și cursuri academice la școlile înalte ale timpului din Asia Mică, din Grecia sau din alte părți ale lumii, mai ales că a călătorit foarte mult, s-a informat și nu a păstrat toate informațiile și cunoștințele numai pentru sine, ci le-a destinat cunoașterii de către contemporani și urmași. Îl interesa posteritatea cunoștințelor pe care le acumulase. A cutreierat lumea cunoscută de atunci, străbătînd, împreună cu discipolii săi, ținuturi din Europa, Asia și Africa. Urmărea, apoi, cu predilecție să cerceteze neamurile care se găseau în afara sferei de cultură greco-romană, neamuri care nu erau menționate nici de scrierile care alcătuiau Vechiul Testament. „Timp de peste cinci ani, a stat în părțile Greciei, la Atena și în alte cetăți din Grecia continentală și din insulele grecești și a purtat discuții cu filosofii timpului".

Același lucru l-a făcut și în Spania, timp de un an. A călătorit apoi spre nord, în ținuturi pe care, la acea dată, nu le străbătuseră nici geografii greci și romani. A cunoscut neamurile germanice continentale, ca și pe cele din insulele și peninsulele din Marea Nordului și din Marea Baltică.

A călătorit în Danemarca, Finlanda, Norvegia, Suedia și, probabil, în Groenlanda.

În călătoriile sale, în Sud și Răsărit, a cunoscut Armenia, unde a stat un an, a călătorit la Porțile Caspice, Alania și Marea Caspică, iar spre Nord pînă la „Marea Înghețată". A cunoscut ținutul Mesopotamiei, Mongolia, India, izvoarele Gangelui din Himalaia. A călătorit pe Gange cu o navă proprie, continuînd apoi călătoria tot pe apă, pînă în Ceylon.

Întoarcerea spre casă a făcut-o prin Babilonia, Canaan, Egipt și Libia p. 9). Despre toate acestea s-au păstrat date și detalii în *Cosmografia* lui Aethicus abreviată (p. 9).

Se crede că acest „jurnal de călătorie" sub titlul de *Cosmografie*, a fost alcătuit în limba latină, la Histria dobrogeană. În ea se găseau date, în special geografice, care nu se mai aflau în nici o altă lucrare din literatura greco-romană. *Alfabetul* — așa cum se arată la pagina 10 — este deosebit de alfabetul cunoscut pînă atunci.

Un exemplar din *Cosmografia* lui Aethicus Histricus, în secolele VI-VII, a ajuns în ținuturile din sudul Spaniei. Multe date care se găseau numai acolo au fost folosite de Arhiepiscopul Isidor al Seviliei.

În concluzie: „Opera lui Aethicus Histricus dovedește prezența culturii latine în forme superioare de manifestare în părțile Histriei dobrogene, în secolele IV-V.

Alături și împreună cu celelalte opere ale străromânilor elaborate în limba latină, opera lui Aethicus a contribuit la procesul consolidării romanizării acestor ținuturi și în același timp la unitatea spirituală a Europei" (p. 19).

Alfabetul lui Aethicus conținea și elemente locale din cultura geto-dacă. El a fost folosit și în epoca romanizării geto-dacilor, în epoca etnogenezei noastre.

„Cultura din spațiul carpato-danubiano-pontic ținea direct și în chip firesc de lumea daco-romană, dar și de întreaga Europă, cum și de restul lumii cunoscute la acea vreme" (p. 20).

Sînt reproduse apoi în *Anexe* pagini din *Cosmografia* Aethicus (text latin) și ilustrații.

Lucrarea de față este o cercetare de înalt nivel intelectual, care se adaugă altor scrieri valoroase ale cărturarului de care ne-am ocupat, ierarh de prestigiu al Bisericii noastre Ortodoxe.

I. D. LĂUDAT

† *Epifanie Norocel, Episcopul Buzăului*, **Mănăstirea Ciolanu,** Editura Episcopiei Buzăului, Buzău, 1987, 204 p. și 84 imagini-foto.

Este cunoscut darul cu care a fost înzestrat Prea Sfinţitul Epifanie Norocel al Buzăului. Cu acest har al scrisului inspirat și încîntător, prin echilibrul și bogăţia fondului, mereu la subiect, bazat pe o bibligorafie sever selectată (44 de titluri) și înveșmîntat într-un limbaj dulce, precum este mierea fînețelor, luncilor și pădurilor de la îngemănarea piemontului valah cu zona căreia se integrează Mănăstirea Ciolanu, și-a realizat noua sa carte.

Scriitor cu pasiune de necontestat pentru istoria poporului român, de la străvechile și apoi creștinești sale origini, este de înţeles ca Prea Sfinţia Sa să prezinte, ca un magistru al stilului concis, ambianţa geopolitică și socială în care a evoluat populaţia locală. Astfel a ajuns la concluzia că începuturile monahismului buzoian — recte din eparhia aceasta, vatră primitoare — să se situeze în secolul III și cert în al IV-lea secol. Exemplul elocvent îl află în Sfîntul Sava Gotul de la Buzău.

Se pare deplin îndreptăţită opinia precaută, relativă la presupunerea că „întemeierea (acestei mănăstiri) este pusă pe seama Doamnei Neaga", de îndată ce chiar documentele pertinente o înlătură. Acordă o marjă de nouă ani în datarea ctitoririi (1568-1577). Dimitrie, „mic proprietar", întemeietorul, fiind stăpînul de atunci al dealului Ciolanu, și-a însușit ca nume de distincţie pe acela al moșioarei lui, trecîndu-l în cascadă și mănăstirii ce-l poartă și astăzi, după 300 de ani.

Soborul iniţial — cîţiva monahi — ca și cei de mai tîrziu, au dispus de puternică și dîrză credinţă dar și de spirit gospodăresc, pentru a se întreţine din cei 150 de stînjeni dăruiţi de ctitor, din care erau îndreptăţite să-și ia părţile încă două chinovii, Bradu și Borca. După dania monahului Calevit, 1617 și ale altora următori, lucrurile păreau a se îmbunătăţi. De reţinut este anul 1617, ca cea mai veche menţiune documentară a mănăstirii.

Dar necazurile au împresurat-o de la început. Și cel mai greu a fost închinarea către Mănăstirea Dusico din Rumele, la 8 decembrie 1625, patronată de acum de călugării greci ai Mănăstirii Banu, încît monahii localnici au fost nevoiţi s-o părăsească. Lăsată părăsirii și ruinării, Mănăstirea Ciolanu a primit suflul renașterii și înnoirii, cu începere din 1767, prin grupul de monahi de la Mănăstirea Poiana Mărului, fără a se mai întrerupe pînă astăzi.

În incinta mănăstirii se află două biserici. Prima dintre ele, ca vechime, este „biserica din deal, cu hramul „Sfîntul Gheorghe", din 1854. Sub stăreţia lui Antonie și apoi sub Ioanichie, i s-au făcut adăugiri, reînnoiri și înfrumuseţări. Sondajele realizate de curînd arată că „paramentul originar (ar fi) din piatră", încasetat cu cărămidă aparentă, motiv pentru care se nutresc speranţe de restaurare în acest sens.

Dacă în amănuntele ei arhitecturale apare de dimensiuni reduse și uneori disproporţionate, interiorul prezintă un interes deosebit, pentru picturile făcute de călugărul Elisei în 1850-1855 și renovate apoi de G. Georgescu sau monahul pictor Eftimie Obrocea, originar din Poseşti-Prahova.

După 200 de ani de la întemeiere, a apărut și a doua biserică, cu hramul „Sfinţilor Apostoli Petru și Pavel", incendiată în 1855 și refăcută în 1862. Marea deosebire, faţă de prima o constituie dimensiunile impunătoare, pridvorul pe coloane legate sus prin arcaturi simple și disproporţia dintre turla cea mare și celelalte două mici de pe pronaos. În interior sînt remarcabile sculpturile în lemn și de stil baroc (exemplu ilustrat în carte: ușile împărătești) și pictura, la care au trudit pictori faimoși ca N. Teodorescu, Gh. Tattarescu sau N. Șolescu.

Printre celelalte clădiri se află clopotnița, în al cărei parter de piatră cioplită s-a practicat gangul boltit, care permite accesul în incintă și scara ce conduce la etajul de lemn cu eșafodajul clopotelor. Clopotnița este îngemănată de chilii.

În apropierea intrării se află trapeza, pictată de același Elisei și care adăpostește în prezent superba colecţie de artă veche bise-

ricească, împreună cu vechea stăreție. O atracție deosebită exercită cele două cișmele, „cu baldachin zugrăvit", borduri și stîlpi din piatră cioplită, adevărate bijuterii ale genului, ce împodobesc incinta.

În afara incintei, Mănăstirea Ciolanu are în administrare încă trei biserici. Cea mai apropiată este Biserica Cetățuia, în mijlocul pădurii din vîrful dealului Măgura. A fost ctitorită de episcopul Filotei și singhelul Iosif în 1862. Caracteristicile deosebite ale acestui metoh sînt: construcția în întregime din blocuri de piatră fățuită și marea turlă de pe naos. Pictura inițială, săvîrșită de Costache Dumitrescu, a fost deteriorată de igrasie și refăcută pe tablă de zinc de către monahul Obrocea.

Ultimele două biserici, mai depărtate de Ciolanu, se află tot pe dealul Măgura, versantul dinspre rîul Buzău (nord), și au aparținut fostului schit Nifon, prefăcut și folosit din 1895 în sanatoriu. Un funicular leagă zona cu calea ferată de pe valea Buzăului. Biserica cea mare a fost înălțată prin 1862 de către marele clucer Nicolae Pîcleanu, dar pe pămîntul donat în 1811 de vătaful Nițu Fințescu.

Biserica cea mică, din afara incintei fostului schit, a servit drept capelă a cimitirului. A fost ctitorită sub stăreția lui Constandie, de același mare clucer și soția sa Casandra, în 1860. Are o gropniță boltită din piatră cioplită care a servit de osuar. Din inițiativa episcopului cărturar Dionisie Romano, au funcționat la Nifon un complex de băi sulfuroase și o școala primară. Vestitul ierarh însuși a fost înhumat la Ciolanu.

Cartea în cauză, pe lîngă intenția de a constitui o monografie științifică, țel realizat în chip magistral, are și calitatea deosebită și declarată în cuvîntul înainte, de călăuză practică și bogat documentată la îndemîna numărului impresionant de vizitatori din țară și mai ales, din alte multe țări ale lumii contemporane. Se pare că aprecierile admirative ale acestora umple deja un apreciabil număr de file în cartea de aur a mănăstirii.

Acest amănunt excepțional justifică multe din aspectele acestei cărți. Mai întîi este prezentarea capitolului, extrem de interesant, relativ la colecția de artă veche bisericească și ilustrat de cel puțin 20 de imagini în culori fermecătoare, de icoane pictate pe lemn (exemplu strălucit, Iisus, în catapeteasma bisericii „Sfinții Apostoli", de Gh. Tattarescu, (p. 45) cărți (exemplu, *Evanghelia* de la Neamț, 1858, p. 107 și *Evanghelia* de la Rîmnic, 1794, p. 109) și obiecte de cult (exemplu, potirul de argint aurit, 1858, p. 111), unele cu titlu de unicat.

O atracție de interes aparte îl constituie biblioteca. Mănăstirea Ciolanu posedă peste 1500 de volume. Din tezaurul bibliofil de aici a fost recoltat în 1888 primul exemplar cunoscut pînă atunci din *Tetraevanghelul* lui Coresi, tipărit la Tîrgoviște în 1560-1561. El a fost adus la Ciolanu de la fosta Mănăstire Ungurei. Exemplarul rarisim se află acum la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România.

Iată și cîteva alte titluri: *Liturghier* de Buzău, 1702, *Penticostar* de București, 1743, *Triodion* de Rîmnic 1782, *Evhologhion* de Iași, 1784, etc. Un loc aparte îl dețin cele 62 manuscrise filocalice-teologice și cele 21 de manuscrise psaltice. Multe provin de la cei 12 ucenici ai starețului Vasile de la Poiana Mărului, sub conducerea schimonahului Teodosie ca stareț (1767-1793).

În același scop sînt prezentate, în capitole aparte, Muzeul Pietrii la Fîntîna Rece și Tabăra de sculptură de la Măgura care a totalizat 256 opere în cele 16 ediții ce le-a avut pînă în 1985, cînd a luat sfîrșit.

De asemenea, rezumatele în patru limbi de mare circulație (franceză, engleză, germană și rusă) sînt menite a înlesni cercetarea vizitatorilor străini.

Ce s-ar putea spune în încheiere? Cartea aceasta devine prin conținutul său științific, prin ilustrația sa excepțională, o podoabă a oricărei biblioteci. Este îndrituită speranța în apariția altor lucrări de valoare ale neobositului ierarh.

Gion D. IONESCU

Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, **Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă,** Craiova, 1986, 442 p.

Cu ultimul mare volum al Părintelui D. Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă,* care se adaugă celorlalte apărute în ultimii ani, *Teologia Dogmatică Ortodoxă* (București, 1978) și *Spiritualitatea ortodoxă* (București, 1981) putem spune că P. C. Sa a dăruit Ortodoxiei românești o adevărată trilogie teologică ce reflectă profund preocuparea cărturarului de o viață. Într-adevăr, oprindu-ne asupra specificului fiecărei lucrări putem spune că *Teologia Dogmatică Ortodoxă* este tratatul teologic în care sînt analizate adevărurile credinței noastre într-o viziune profundă, sînt redate fundamentele crezului ortodox de viață și închinare pe care se va clădi viața creștină autentică, spiritualitatea vie a Ortodoxiei. *„Spiritualitatea Ortodoxă"* este lucrarea de bază a desăvîrșirii personale în Domnul nostru Iisus Hristos prin Duhul Sfînt, urmînd cele trei trepte clasice ale ascensiunii spirituale întru asemănarea cu Dumnezeu: *purificarea, iluminarea și unirea cu Dumnezeu,* iar *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă,* este expresia desăvîrșirii credinciosului prin viața liturgico-sacramentală a Bisericii, în comuniunea iubirii și a vieții de sfințenie din Biserica Mîntuitorului nostru Iisus Hristos prin lucrarea Sfîntului Duh și în relație, în comuniune cu semenii.

Lucrarea de față abordează în maniera cunoscută a Părintelui Stăniloae, rezidînd în profunzimea și larga cuprindere teologică, spirituală și filosofică aureolată de bogata fundamentare patristică și filocalică, „urcușul liturgic trăit de credincioși ca unire crescîndă comună cu Dumnezeu cel în Treime, deci ca experiență a dragostei lui Dumnezeu, a relației intime cu Dumnezeu cel viu... În Sfînta Liturghie se întîmplă ceva între Dumnezeu și oameni. Ea nu e o trăire pur subiectivă. Ea e Evanghelia mereu actualizată, relația actualizată cu Hristos din Evanghelie, relație mereu experiată de credincioși" (p. 9). Bogăția expresivă a lucrării este reflex al consistenței ontologice, a darului lui Dumnezeu Care este Iubire, împărtășind astfel existența ființelor raționale, realitate pe care Părintele Stăniloae o trăiește cu cea mai acută intensitate și vibrație în ființa sa. Centralitatea lui Hristos, Sfînta Treime, comuniunea desăvîrșită a celor trei Persoane, în viața Bisericii, în viața creștinului sînt ideile majore și ale acestei opere teologice atît de binevenită în aria Ortodoxiei românești.

Viața creștină este de fapt un răspuns permanent plin de responsabilitate la eterna chemare a lui Dumnezeu care dorește fericirea omului prin participare la viața dumnezeiască în har.

Lucrarea de față cuprinde trei părți mari: *Preliminarii, Despre Sfînta Liturghie* și *Anexe,* precedate de un cuvînt introductiv al autorului în care justifică și motivul lucrării de față: ea arată „că rugăciunea permanentă a creștinului ca persoană presupune o încălzire prealabilă și des repetată a lui prin rugăciunea făcută cu alții", faptul că „de spiritualitate ține în mod necesar comuniunea" (p. 1) a cărei expresie supremă în viața credincioșilor este Sfînta Liturghie.

În „Preliminarii" cu subcapitolele „Locașul bisericesc, chip al creațiunii cosmice și umane", „Locașul bisericesc al creației", „Sfintele icoane în cultul ortodox" și „Modurile prezenței lui Hristos în cultul Bisericii" autorul aprofundează aspectul Bisericii ca locaș de închinare al credincioșilor în paralel cu creația cosmică și ființa umană, ca biserici în devenire (p. 13). Astfel locașul bisericesc este „centrul liturgic al creației" (p. 27) de unde ne mîntuim prin puterea lui Hristos, iar la rîndul său omul este un templu în care se săvîrșește liturghia interioară, unificînd mișcările sale cu Dumnezeu în unitatea Liturghiei cosmice, ce deschid spre Liturghia propriu-zisă. Raționalitatea creației converge spre Dumnezeu și Îl descoperă pe El pentru ca toate să se actualizeze în Biserica propriu-zisă și astfel „ființa umană își împlinește în mod normal funcția de preot al creațiunii cosmice în măsură în care descoperă rațiunile nevăzute ale lucrurilor și le face să devină eficiente în conținutul lor adevărat și deci în mod propriu, în creațiunea văzută" (p. 16).

De o deosebită profunzime și actualitate este subcapitolul „Sfintele Icoane în Cultul ortodox“ pentru că „credincioșii știu că icoana nu le vorbește numai despre Hristos și nu le arată numai pe ce linie de înduhovnicire au să-și conducă viața lor pentru a se face tot mai asemenea cu Hristos. Ei sînt convinși în primul rînd că prin icoană intră într-o comunicare reală cu Hristos“ (p. 61), dată fiind „structura iconică a ființei umane“ prin creațiunea omului „după chipul lui Dumnezeu“ (p. 73). De asemenea, subcapitolul „Modurile prezenței lui Hristos în cultul Bisericii“ redă amplu și clar lucrarea lui Hristos în Sfînta Liturghie, și anume prin: a. „lucrările personale și împrejurările vieții“; b. prin „cuvintele lui Hristos din Evanghelie sau prin cele despre Hristos rostite de preot primite cu credință prin rugăciuni“; c. „prin cuvintele și gesturile rostite și săvîrșite de preot ca ierurgii și Taine“ și d. „prezența cu Trupul și Sîngele Său sub chipul pîinii și vinului“ care e „o prezență în care Hristos e de fapt în modul cel mai accentuat ca Persoană împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfînt pentru că ne dă nu numai o lucrare prin trupul Său, ci Însuși Trupul Său jertfit și înviat“ (p. 105-106).

Partea „Despre Sfînta Liturghie“ cu capitolele „Proscomidia sau rînduiala proaducerii darurilor pentru Sfînta Jertfă a lui Hristos“, „Liturghia propriu-zisă: înaintarea comună în împărăția Sfintei Treimi“ și „Liturghia credincioșilor sau a Jertfei și a Sfintei Împărtășanii“ este o explicare a întregii Sfinte Liturghii într-o viziune originală încărcată de sensurile teologice cele mai profunde, o explicare și a simbolismelor veșmintelor liturgice, a sfintelor vase necesare la Sfînta Liturghie, a Proscomidiarului sau a Sfîntului Altar pe care se aduce Sfînta Jertfă, Mielul lui Dumnezeu pentru ca oamenii, asemenea lui Hristos și prin puterea Sa, să devină „homo homini agnus“ (p. 118), a gesturilor sfinte săvîrșite de liturghisitor. În Sfînta Liturghie „tot trecutul este prezent în spiritualitatea creștină. Simbolizarea multiplă a momentelor, cuvintelor și actelor cultului se explică tocmai din faptul că Hristos fiind viu, în El e condensat trecutul o dată cu prezentul și viitorul anticipat în veșnicie. Aceasta se mai explică și din interioritatea reciprocă a tuturor celor ce slujesc lui Hristos, în Hristos și împreună“ (p. 181). Sfînta Liturghie are astfel sens hristologic și soteriologic, pentru că în ea Jertfa lui Hristos ne mîntuiește, creștinii fiind sfințiți prin Hristos în Duhul Sfînt în comuniunea Bisericii unde se realizează unirea tainică între credincios și Dumnezeu. În Sfînta Liturghie ne predăm total lui Dumnezeu, ne jertfim la rîndul nostru și ne împărtășim de jertfa liturgică mîntuitoare. De aceea în Euharistie „întreg omul, toată comunitatea liturgică și prin ei toată creațiunea devine o singură cerere, rugăciune și implorare și primesc coborîrea Sfîntului Duh, harul Cincizecimii“ (p. 293-294). Prin Sfînta Liturghie totul se înnoiește și se îndumnezeiește, prin ea omul și cosmosul întreg se integrează vieții divine în Dumnezeu.

Sfînta Liturghie este slujba unității, în ea se înfăptuiește comuniunea între credincioși și Dumnezeu și de aceea „s-ar cuveni ca toate cîntările să se săvîrșească în comun pentru ca și prin aceasta credincioșii să înainteze în tot mai multă unire și comuniune“ (p. 327). Sfînta Liturghie și împărtășirea cu Hristos cel euharistic reprezintă sfințirea omului, îndumnezeirea lui, sensul întrupării lui Hristos, și al existenței creștine și de aceea „Liturghia este mediul trăirii și cunoașterii de către noi a iubirii personale dumnezeiești, ca supremul sens — sau „lumina adevărată“, plenară a existenței“ (p. 371).

Partea ultimă a lucrării Părintelui Stăniloae, „Anexe“, cuprinde diferite aprofundări teologice de mare actualitate cum ar fi „Mărturisirea credinței în Sfînta Treime și în iconomia Fiului celui întrupat“, „Dreapta credință comună, condiție a împărtășirii personale de Hristos“, „Pîinea și Mielul Euharistic“ și altele.

Lucrarea Părintelui Stăniloae este o apariție editorială de excepție în teologia românească. Importanța ei constă în fundamentarea teologică copleșitoare a subiectului Ortodoxiei față de alte concepții filosofice și religioase. Cartea este un permanent izvor de meditație teologică, de exercițiu spiritual și de invitație a eului liturgic al omului la rugăciune și iu-

bire în comuniunea cu Hristos în Biserica slavei Sale. Cartea este un aport al Ortodoxiei în general și al Ortodoxiei românești în special la cristalizarea dimensiunii liturgico-sacramentale a vieții creștine și a implicației soteriologice a împărtășirii de jertfa liturgică, de Hristos Mîntuitorul. De aici însemnătatea excepțională a operei de față care este expresie vie a lucrării Bisericii, a vieții creștine ortodoxe autentice.

Pr. Gh. PETRARU

Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, **Istoria Mănăstirii Prislop,** Arad, 1986, 190 p.

Cum remarcă, în *Precuvîntare,* P.S. Timotei, Episcopul Aradului, cu sprijinul căruia a fost publicată cartea pe care o semnalez, „Prislopul face parte din salba minunată de vetre ale Ortodoxiei românești, care prin rostul lor de veacuri și-au înscris cu toată plenitudinea numele pe coordonatele ce prospectau destinul măreț al neamului pe glia moștenită și păstrată ca legămînt în nesfîrșite generații". Autorul acestei scrieri este profesorul de Istorie bisericească, Mircea Păcurariu, fiu al tărîmurilor în care se află Prislopul. Motivele care au condus, între altele, la întocmirea și editarea monografiei sînt de ordin aniversar-comemorativ: 1. „420 de ani (în 1984) de la rezidirea bisericii Mănăstirii Prislop... de către Zamfira, fiica lui Moisă Vodă al Țării Românești" ; 2. „400 de ani (în 1985), de cînd a urcat pe treptele scaunului mitropolitan din Alba-Iulia vrednicul egumen Ioan din aceeași mănăstire" ; 3. „580 de ani (în 1986) de la săvîrșirea din viață a marelui reorganizator al monahismului românesc, Sfîntul Nicodim de la Tismana". La acestea se adaugă, negreșit, și necesitatea de a scoate în lumină „particularitățile complexe ale sfîntului locaș" de la Prislop, cum și rolul îndeplinit de această vatră călugărească „în pofida lipsei de izvoare documentare". Într-o documentată *Introducere,* autorul notează scrierile consacrate, de-a lungul vremurilor, acestei, așezări călugărești și locașului sfînt, Prislop, ca monument de artă, începînd de la „Plîngerea sfintei mănăstiri a Silvașului din eparhia Hațăgului din Prislop", pînă la cele din zilele noastre, pe care le-a utilizat la redactarea lucrării monografice *Istoria Mănăstirii Prislop.*

Miezul propriu-zis al scrierii este constituit din 12 capitole, prin mijlocirea cărora cunoaștem zona geografică în care este situată mănăstirea, împrejurările învolburate prin care au trecut românii de aici, semnificația toponimului Prislop, începuturile vieții monahale în regiunea Hațegului cu referiri la tradiția potrivit căreia cea dintîi așezare călugărească la Prislop a fost întemeiată de cuviosul Nicodim, rezidirea bisericii în secolul XVI prin strădania doamnei Zamfira „fiica blagocestivului domn Io Moise Voevod Basarab din București, la anul 7072" (1564), stabilirea aici a unui vlădică român (mitropolit), *Ioan de Pești eana,* la jumătatea secolului XVI, ridicarea unor călugări prislopeni în scaune vlădicești — mitropolitul *Ghenadie I* al Transilvaniei (1579-1585), mitropolitul *Ioan III* (1585-1605(?), episcopul *Teofil* al Vadului (1615-1622(?), călătoria unor călugări din Prislop, în 1629, — ierom. *Teodosie,* ierod. *Ghedeon* și monahul *Mardarie* — în Rusia pentru a cere sprijin, îndepărtarea călugărilor ortodocși din mănăstire la jumătatea secolului XVIII și preluarea ei de către Episcopia unită de la Blaj, încetarea existenței ei, ca și a altor mănăstiri ardelene în a doua jumătate a secolului XVIII, urmare hotărîrilor luate de generalul N. A. Bukow (fapt dramatic consemnat în „Plîngerea mănăstirii Prislop"), trecerea acestei așezări călugărești în secolul XIX în grija unor preoți de mir vecini numiți de Episcopia Blajului apoi a unor călugări, dar în primele decenii ale secolului XX rînduiți tot de Blaj, reintrarea ei în făgașul ortodox după revenirea preoților și credincioșilor uniți la Biserica strămoșească fiind, acum, restaurată, înzestrată și reorganizată. În continuare, autorul se ocupă de arhitectura și pictura bisericii de la Prislop și de activitățile cărturărești de la această mănăstire, notînd că aici a existat o școală modestă în care învățau carte călugări și tineri din împrejurimi. Mai pe larg s-a referit la „Cîntecul

de jale“ al mănăstirii Prislop în care avem știri privind viața mănăstirii Silvașului (Prislopului), istoria „uniației în Transilvania“, cu urmări dureroase pentru mănăstire și cu diferite „fapte din trecutul întregii Biserici din Transilvania“, alcătuit de un ieromonah Efrem, prin 1763, după ce s-a reîntors din Țara Românească. Interesante amănunte se dau cu privire la manuscrisele și cărțile vechi care au aparținut mănăstirii cum și la icoanele pe lemn și pe sticlă păstrate în patrimoniul acestei așezări călugărești.

Deși s-ar părea că micromonografiile mănăstirilor *Plosca* și *Cerna* din zona geografică Hunedoara, adăugate de autor, nu au o legătură organică cu tema lucrării, totuși nu le consider de prisos, deoarece atît istoria Mănăstirii Prislop, cît și a celorlalte două arată grăitor că Hunedoara a fost totdeauna o regiune în care a dăinuit neîntrerupt neamul românesc și credința ortodoxă. Materialul și anexele, în număr de 15, copii după diferite documente referitoare la Mănăstirea Prislop, folosite de autor la întocmirea monografiei, arată intuitiv fapte și împrejurări din trecutul și prezentul acestei așezări călugărești.

Noua carte a harnicului profesor Mircea Păcurariu pune la îndemîna cititorului, în expunere sintetică, istoria Mănăstirii Prislop, o vatră a monahismului românesc și, în același timp, un monument de artă. Mai mult decît atît, paginile acestei scrieri aduc în conștiința celui ce zăbovește asupra lor aspecte din istoria social-politică a românilor din Transilvania și aspecte de odinioară, unele dintre ele dramatice, ale Ortodoxiei transilvănene.

Pr. Scarlat PORCESCU

Diac. prof. Marin M. Velea, **Compoziții și prelucrări corale pentru voci egale, mixte și bărbătești**, vol. I, București, 1985, 50 p.

Diaconul profesor Marin Velea, este bine cunoscut nu numai în rîndul teologilor și preoților Bisericii noastre, ci și printre muzicologii de renume ai țării. Absolvent al Cursurilor de doctorat în teologie, secția practică, avînd ca specialitate principală Muzică bisericească, și al Conservatorului de muzică din București, Diac. prof. M. Velea s-a impus pe tărîmul muzicii corale românești, ca profesor la diferite licee din țară și la Seminarul teologic din București — unde activează și în prezent — și dirijor de cor mixt la diferite biserici din București. P. C. Sa a condus și corul Parohiei ortodoxe din Londra, între anii 1968 și 1969, cînd a beneficiat de o bursă de specializare din partea Patriarhiei Române.

Diac. prof. M. Velea, s-a impus însă și în domeniul creației corale. Lucrările și prelucrările sale corale, care au o tematică patriotică, de inspirație folclorică și religioasă, au fost executate de diverse formații corale de stat și bisericești. Linia melodică a lucrărilor sale, lipsită de încărcături armonice și dificultăți exagerate de intonație, oferă și ascultătorilor mai puțin avizați o întîlnire cu sublima artă corală românească.

Valorificînd melosul popular românesc, Diac. prof. M. Velea a creat lucrări corale de largă respirație melodică și de un profund mesaj uman-creștin. Colindele prelucrate de P. C. Sa exprimă sentimentul profund religios al neamului românesc și trăirea sa autentică, unică în felul său. Diac prof. M. Velea a izbutit să redea acestor colinde poezia și sensibilitatea lor autentică. Sub bagheta sa, colindele, compozițiile și prelucrările corale pentru voci egale, mixte și bărbătești au darul să încînte și să trezească emoții puternice pînă și ascultătorului mai puțin avizat. În aceste compoziții și prelucrări corale, autorul își definește crezul artistic și-și învederează talentul cu care a fost hărăzit.

În prefața lucrării pe care o prezentăm cititorilor noștri, autorul mărturisește că, în cuprinsul ei, însumează cinsprezece lucrări care sînt „destinate formațiilor corale de amatori și ansamblurilor școlare din întreaga țară. Ele „reprezintă — precizează P.C. Sa — o modestă contribuție pe care încerc să o aduc la îmbogățirea repertoriului coral al muzicii românești“.

Unele dintre aceste piese au fost deja trecute în repertoriul unor formații corale. Apariția și executarea lor au fost elogiate și de presa de specialitate. De exemplu, muzicologul Claudiu Moldovan, releva că l-a impresionat „în mod deosebit... tulburătoarea prelucrare a lui Marin Velea „Oltule, rîu blestemat“ *(Frumoase zile de tinerețe,* în „Înainte“, XLII (1986), nr. 12745, 23 martie, p. 2), pe care a executat-o corul Liceului pedagogic din București la Filarmonica de Stat „Oltenia“ din Craiova. În comentariul care s-a făcut la radio — joi 3 aprilie 1986 — se elogia aceeași piesă prelucrată de Diac. prof. M. Velea și executată de același cor la Ateneul Român, în ziua de 30 martie 1986.

Presa de specialitate a elogiat de altfel, încă din anul 1967, activitatea de dirijor a Diac. prof. M. Velea. Critica de specialitate a evidențiat în acel an calitățile de excepție ale corului Căminului Cultural din Borănești, dirijat de Marin Velea, „...L-am auzit, l-am aplaudat — scria un muzicolog — rămîne să mai auzim de el...“ (Constantin Buzdugan, *Concursul al VIII-lea al artiștilor amatori,* în „Steagul Roșu“, XIX (1967), nr. 5575, p. 2, și nr. 5686, p. 2). Cu siguranță, despre dirijorul Diac. prof. M. Velea s-a mai auzit și se va auzi, fiindcă este înzestrat cu darul creației autentice și cu o certă vocație în domeniul muzicii corale. Prelucrările sale corale din Colecția „Compoziții și prelucrări corale pentru voci egale, mixte și bărbătești“, vol. I, îl impun criticii de specialitate și publicului larg meloman din țara noastră ca unul dintre realele talente ale creației corale românești contemporane.

Confirmînd această realitate, criticul Silvian Georgescu releva că „fondul dramatic și meditativ“ din piesa „Oltule, rîu blestemat“ îl impun pe compozitorul Marin Velea atenției publicului meloman și specialiștilor ca pe unul dintre talentele de certă valoare *(Formația corală,* în „Contemporanul“, nr. 21, din 23 mai 1986, p. 14).

Prin activitatea sa la îmbogățirea repertoriului coral al muzicii românești, Diac. prof. M. Velea se înscrie pe linia vrednicilor săi înaintași, creatori de școală corală românească. Cele cinsprezece [illegible] crări destinate formațiilor corale de amatori și ansamblurilor corale din întreaga țară — de care am amintit în prezentarea noastră — pot fi considerate și un prinos de recunoștință adus de compozitor neamului și Bisericii sale, fiindcă ele exprimă trăirea artistică, patriotică și religioasă ale autorului.

Pr. prof. dr. Nicolae V. DURĂ

C. G. Marinescu, **Națiunea și conștiința națională în lumea contemporană,** Iași, 1986, 304 p.

Subiectul prezentei lucrări face de mulți ani obiectul gîndirii autorului și al proiectelor sale, fiind sugerat de controversele atît de accentuate ale gîndirii filosofice și politice actuale privind locul și rolul națiunii și statului național în lumea contemporană, cît și a perspectivelor lor în procesul de dezvoltare a societății umane.

În condițiile recrudescenței politicii rasiste, a naționalismului, a șovinismului, revizionismului și neofascismului, în întreaga lume se desfășoară puternice acțiuni ale forțelor progresiste împotriva acestor curente nocive.

Un demers științific era cerut și de necesitatea de a releva contribuțiile teoretice și practice aduse de Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu referitoare la creșterea în lumea contemporană a rolului națiunilor și statelor naționale, a rolului lor profund progresist în dezvoltarea civilizației materiale și spirituale.

Conducerea statului nostru ocupă poziții de avangardă în confruntarea de idei din lumea contemporană, poziții de apărare a virtuților națiunii și conștiinței naționale, a independenței și suveranității naționale.

Prezenta lucrare își propune să demonstreze, pe baza unei ample cercetări, faptul că în epoca pe care o traversăm, aceea a revoluției științifice și tehnice, asistăm la o redeșteptare și accentuare a sentimentelor patriotice, naționale, a conștiinței independenței și suveranității naționale.

În acest sens, în primul și al doilea capitol se prezintă, pe baza unor ample referințe la literatura filosofică și politologică, principalele aspecte ale confruntărilor ideologice contemporane privind conceptul de națiune și conștiință națională, rolul și destinul statului național în epoca contemporană ca și perspectivele evoluției civilizației umane în mileniul următor. Se demonstrează inconsistența și caracterul tendențios al doctrinelor și teoriilor mondialiste, integraționiste, planetariste, ale suveranității limitate sau relative, a împărțirii lumii în zone de influență, relevînd opțiunea popoarelor pentru conservarea și consolidarea independenței și suveranității naționale, ca valori fundamentale ale civilizației contemporane.

În capitolul al treilea sînt ilustrate diversele forme de manifestare ale națiunii și conștiinței naționale în țările capitaliste dezvoltate, în legătură cu problematica vieții economice, politice și culturale, reflectată în gîndirea, simțirea și acțiunea diverselor clase și categorii sociale, a unor personalități de notorietate ca și a opiniei publice progresiste internaționale.

Capitolul următor este consacrat analizei particularităților și formelor de manifestare ale națiunii în lumea a treia, procesului de cristalizare a comunității etnice umane din această sferă a lumii contemporane, de consolidare a statului național democratic, precum și a specificității manifestării conștiinței naționale, patriotice.

Penultimul capitol este rezervat unei ample investigații a concepției și poziției statului nostru, privind problematica națiunii și conștiinței naționale în general, specifică socialismului în particular, contribuțiilor originale la definirea acestor concepte, a atributelor și funcțiilor lor, la combaterea argumentată, științifică a nihilismului național cu diversele sale forme de manifestare, la reconsiderarea și interpretarea dialectică, judicioasă, a raportului dintre național și internațional, la demonstrarea rolului deosebit de viabil, plurivalent al națiunii și conștiinței naționale în societate.

Lucrarea se încheie printr-un capitol evocînd locul și rolul românilor în istoria și cultura europeană și universală, prestigiului de care se bucură România în civilizația contemporană, în viața politică internațională.

Prin conținutul bogat al ideilor ce le cuprinde, lucrarea se recomandă tuturor.

Prot. Anton FRUNZĂ

Cronica bisericească

A. — Arhiepiscopia Iaşilor

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN TRIMESTRUL II/1987

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a rînduit pentru conferința preoțească din luna mai 1987, o temă de o deosebită importanță și rezonanță ortodoxă și românească : *„Biserica Ortodoxă Română și contribuția ei la promovarea unității panortodoxe și a unității creștine“* (Cu prilejul împlinirii a 1200 de ani de la Sinodul VII Ecumenic).

Lucrările Conferinței preoțești au avut loc la sediile protopopiatelor din Arhiepiscopia Iașilor, după cum urmează : 12 mai la protopopiatele Iași și Fălticeni, 13 mai la protopopiatele Dorohoi și Suceava, 14 mai la protopopiatele Botoșani și Rădăuți, 15 mai la protopopiatele Cîmpulung și Hîrlău, 19 mai la protopopiatele Piatra Neamț și Pașcani și 26 mai la protopopiatul Tg. Neamț. Lucrările au fost prezidate de către P. S. Pimen Suceveanul, Episcop-vicar, la protopopiatele Iași, Botoșani și Dorohoi, P.C. Pr. Constantin Sîrbu, vicar administrativ, la protopopiatele Pașcani și Tg. Neamț, P. C. Pr. Costache Buzdugan, consilier cultural, la protopopiatul Hîrlău, P. C. Pr. Dimitrie Isopescu, consilier administrativ, la protopopiatele Suceava și Fălticeni, P. C. Pr. Toma Rîpă, consilier administrativ, la protopopiatele Rădăuți și Cîmpulung și P. C. Pr. Aristide Lefter, inspector bisericesc, la protopopiatul Piatra Neamț.

După oficierea Te Deum-ului, delegații eparhiali au transmis părinteasca binecuvîntare a Prea Fericitului Patriarh Teoctist, cu bunele doriri de spor în lucrarea pastorală și administrativă a preoților Mitropoliei Moldovei și Sucevei, după care au trecut în revistă evenimentele principale din viața Patriei și a Bisericii noastre în intervalul dintre conferința preoțească din martie și cea care se desfășura.

S-a trecut, în continuare, la prezentarea referatelor de către următorii P.P. C.C. preoți : Ioan Leon-Țibana, la protopopiatul Iași, Viorel Popa-Talpa, la protopopiatul Piatra Neamț, Dan Văideanu-Bulai-Moara, la protopopiatul Suceava, Nicolae Bobîrnea-Drislea, la protopopiatul Botoșani, Petru Vlădeanu-Războieni, la protopopiatul Pașcani, Mihai Amarghioalei-Pîrcovaci, la protopopiatul Hîrlău, Ilie Cojocaru-Broscăuți, la protopopiatul Dorohoi, Ioan Răduc-Timișești, la protopopiatul Tg. Neamț, Toader Candrea-Holda, la protopopiatul Cîmpulung, Petru Lupăștean-Iaslovăț, la protopopiatul Rădăuți, Gheorghe Sava-Văleni-Stînișoara, la protopopiatul Fălticeni.

Au luat apoi cuvîntul, la fiecare protopopiat, mai mulți preoți, care au arătat importanța temei conferinței, temă care readuce în conștiință rolul Bisericii Ortodoxe Române în viața și istoria poporului român, dar și a Bisericii Ortodoxe în general și în Mișcarea Ecumenică, care însuflețește în vremea noastră pe toți creștinii din lume pentru realizarea unității bisericești. Încă în epoca patristică, Biserica noastră strămoșească s-a afirmat în focul disputelor teologice pentru păstrarea Ortodoxiei la Sinoadele Ecumenice. Este acest fapt un titlu de glorie pentru Ortodoxia românească, pentru Biserica noastră de origine apostolică și cu o viață bisericească înfloritoare în perioada Sinoadelor Ecumenice atît în Dobrogea, dar și în stînga Dunării. Sinodul VII Ecumenic reprezintă pentru Biserica Ortodoxă biruința pentru totdeauna a adevărului de credință mîntuitor, garanția păstrării tezaurului ortodox de viață și închinare neștirbit și curat și stabilirea adevărului de credință despre Sfintele Icoane după interminabilele dispute iconoclaste. Așezată pe temelie apostolică și patristică, Biserica Ortodoxă Română și-a adus contribuția în vremea noastră la unitatea Ortodoxiei și afirmarea ei în lume. Patriarhiile orientale, Locurile Sfinte, Muntele Athos

s-au împărtășit de generozitatea Bisericii noastre și a poporului românesc prin danii sau numeroase cărți de cult. Astăzi prestigiul Bisericii Ortodoxe Române este cunoscut în toată Ortodoxia, dar și în lumea creștină în general. Este bine cunoscut aportul ierarhilor și teologilor români la conferințele panortodoxe (Rodos I-IV), la Conferințele presinodale, pentru implicarea mai accentuată a Bisericii Ortodoxe în viața omenirii de astăzi și pentru cristalizarea unei atitudini ortodoxe ferme în dialogul interteologic. Se cunoaște de asemenea revirimentul resimțit în Mișcarea Ecumenică, în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, prin reintrarea în 1961, la Adunarea Generală de la New-Delhi, a Bisericii Ortodoxe Române în acest for creștin mondial, aprecierile unanime de care se bucură luările de cuvînt ale reprezentanților Bisericii noastre în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene sau Conferința Creștină pentru Pace. De asemenea, Biserica Ortodoxă Română este slujitoare perenă, prin împletirea organică și armonioasă a vrerilor și idealurilor ei cu cele ale poporului român, a vieții noi a fiilor Patriei noastre, lucrînd temeinic prin slujirea ei însuflețită de mesajul creștin de „pace și bunăvoire între oameni“ la apărarea păcii și vieții în lumea de astăzi.

Luînd cuvîntul, P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul și ceilalți delegați eparhiali au apreciat referatele și luările de cuvînt ale preoților, ecoul generat în conștiința și simțirea lor ortodoxă și românească de frumusețea și actualitatea temei tratate, comemorarea evenimentelor majore, esențiale din viața Bisericii creștine la care Biserica Ortodoxă Română și-a adus contribuția sa și angajare actuală în lucrarea de zi cu zi a Bisericii noastre în păstrarea și cultivarea dreptei credințe, a iubirii dreptății și păcii, a apărării vieții în lume, toate ca expresii ale mesajului etern al Evangheliei Mîntuitorului Iisus Hristos.

Delegații eparhiali au adus în discuție rolul cultural al Bisericii noastre pentru poporul român, dar și pentru alte popoare ortodoxe prin tipărirea de-a lungul veacurilor a unor cărți de cult în limbile greacă sau arabă contribuind la păstrarea identității ortodoxe și naționale a unor Biserici confruntate cu grele probleme în vicisitudinea vremurilor trecute, ca și aportul Ortodoxiei românești la unitatea panortodoxă în decursul veacurilor, exemplificînd cu Sinodul de la Iași de la 1642 în vremea domnitorului Vasile Lupu. Au trecut în revistă vizite ale delegațiilor Bisericii noastre făcute altor Biserici Ortodoxe sau de către delegați ai Bisericilor Ortodoxe Surori în Biserica noastră, uneori la aniversări jubiliare, toate contribuind la unitatea dogmatică, canonică și cultică a Ortodoxiei.

S-au amintit dialogurile cu Biserica Romano-Catolică, cu Vechii-Catolici, cu Biserica Anglicană, Biserica Luterană sau Bisericile Necalcedoniene Orientale.

Un rol proeminent în aria ecumenică a zilelor noastre, în afirmarea Bisericii Ortodoxe Române, are P. F. Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române, prin participarea P. F. Sale, încă pe cînd era Mitropolit al Moldovei și Sucevei, la diferite întruniri ale forurilor creștine mondiale sau interortodoxe, ducînd mesajul creștin și românesc de dreptate, iubire, pace și frăție.

Conferința a polarizat atenția tuturor, constituind un bun prilej de reevaluare a unui istoric bogat și a unui prezent laborios al slujirii Bisericii Ortodoxe Române.

Pr. Gh. PETRARU

SLUJBE ARHIEREȘTI ȘI MISIONARE

Duminică 3 mai, Duminica Mironosițelor, credincioșii din parohia „Sfîntul Nicolae"-Tg. Frumos, păstoriți de P. C. Pr. I. Apetroaiei au trăit clipe de neuitat, participînd la slujba de sfințire a bisericii la care s-au efectuat lucrări de renovare exterioară și împodobirea interiorului cu pictură. Slujba de sfințire și Sfînta Liturghie au fost oficiate de către P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, P. C. Pr. paroh I. Apetroaiei a făcut o dare de seamă, prezentînd lucrările executate și, totodată, mulțumind tuturor celor care și-au adus obolul lor pentru buna desfășurare și terminare a acestor lucrări, Centrului eparhial și autorităților locale pentru sprijinul și înțelegerea acordate.

P. S. Pimen a rostit un cuvînt de învățătură în care a apreciat rîvna tuturor la împodobirea sfintei biserici și participarea la bucuria din această zi, cînd își văd binecuvîntate ostenelile prin sfințirea sfîntului locaș.

Apoi P. S. Sa a vorbit despre importanța sfințirii sfîntului locaș și a icoanelor. În încheiere, P. S. Sa a transmis tuturor celor prezenți patriarhicești binecuvîntări din partea Prea Fericitului Patriarh Teoctist.

Duminică 17 mai, P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul a sfințit biserica din parohia Avîntu, protopopiatul Hîrlău, județul Iași.

După slujba de sfințire, P. S. Sa a oficiat Sfînta Liturghie, la sfîrșitul căreia a rostit cuvînt de învățătură, insistînd asupra semnificației adînci a expresiei „a ne închina în Duh și în adevăr". Noi sfințim locașul de închinare însă cerem ca Duhul lui Dumnezeu să se pogoare și să sfințească și lucrarea noastră, viața noastră. P. S. Sa a vizitat și parohiile Epureni și Horlești, același protopopiat.

Luni 8 iunie, Sfînta Treime, P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul a oficiat slujba de sfințire a bisericii „Sfîntul Ioan Botezătorul" din municipiul Iași, ctitorie a voievodului Vasile Lupu.

După slujba de sfințire, P. S. Sa a săvîrșit Sfînta Liturghie. După otpustul Sfintei Liturghii, P. C. Pr. consilier Dumitru Hadîrcă a prezentat un scurt istoric al acestei biserici, monument istoric, și a făcut o dare de seamă asupra lucrărilor executate, mulțumind tuturor celor care l-au sprijinit și în mod deosebit Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru sprijinul moral și material și pentru delegarea P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul la sfințirea bisericii.

Apoi a luat cuvîntul P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul care a vorbit despre însemnătatea sărbătorii Sfînta Treime.

În continuare, P. S. Sa a apreciat activitatea desfășurată de P. C. consilier Dumitru Hadîrcă și la biserica „Sfîntul Ioan Botezătorul".

Sîmbătă 13 iunie, P.S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul a vizitat parohiile: Drăgușeni, Dumbrăvița, Cornu Luncii, Băiești, Brăiești—protopopiatul Fălticeni și Mănăstirea Humor și Biserica Voroneț—protopopiatul Suceava.

Duminică 14 iunie, Duminica Tuturor Sfinților, credincioșii plaiurilor dornene din frumoasa localitate Ciocănești și-au văzut încununată strădania lor de înfrumusețare a locașului de închinare prin participarea la slujba de sfințire oficiată de P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul. După slujba de sfințire, P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul a oficiat Sfînta Liturghie. În cuvîntul de învățătură rostit la sfîrșitul Sfintei Liturghii, P. S. Pimen Suceveanul a îndrumat pe credincioși să mărturisească pe Dumnezeu înaintea oamenilor prin cuvînt și fapte bune, să iubească pe semeni. La toate acestea adăugînd harul sfințitor al lui Dumnezeu, dobîndit prin Sfintele Taine pentru a avea nădejdea mîntuirii noastre.

P. S. Sa a apreciat jertfelnicia bunilor credincioși ai acestor ținuturi și în special ai parohiei Ciocănești, păstoriți de P. C. Pr. Iulian Ghețu. P. S. Sa

a încheiat cuvîntul, transmiţînd credincioşilor patriarhiceasca binecuvîntare din partea P. F. Patriarh Teoctist.

P. C. Pr. paroh Iulian Gheţu a exprimat bucuria credincioşilor acestor plaiuri de a-l avea în mijlocul lor pe P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul, prezentînd apoi o dare de seamă asupra lucrărilor executate şi a mulţumit tuturor celor care l-au sprijinit.

În aceeaşi zi, P. S. Sa a vizitat şi parohiile: Vatra Dornei, Dorna-Arini, Cozăneşti, Ortoaia şi Gheorghiţeni—protopopiatul Cîmpulung. *Luni 15 iunie*, P. S. Sa a vizitat parohiile : Holda—protopopiatul Cîmpulung, Broşteni, Cotîrgaci, Mădei, Pîrîul Cîrjei, Pîrîul Pintei şi Dreptu—protopopiatul Tg. Neamţ.

Suceava, 24 iunie. Ca în fiecare an, la 24 iunie credincioşii ortodocşi cinstesc Naşterea Sfîntului Ioan Botezătorul şi Înaintemergătorul Domnului nostru Iisus Hristos şi, deopotrivă, cinstesc şi Aducerea Moaştelor Sfîntului Mucenic Ioan cel Nou de către dreptcredinciosul voievod Alexandru cel Bun, la anul 1402, de la Cetatea Albă şi aşezarea lor în biserica Mirăuţilor. Această zi de 24 iunie, a Aducerii Moaştelor Sfîntului Ioan cel Nou în cetatea Sucevei, adună credincioşi din toate colţurile ţării pentru a se închina la Sfintele Moaşte şi a se împărtăşi din slujba privegherii şi a Sfintei Liturghii.

În ajunul sărbătorii, slujba de priveghere a fost oficiată de P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul înconjurat de preoţi şi diaconi.

A doua zi, P. S. Sa, înconjurat de arhimandriţi, stareţi ai mănăstirilor din nordul Moldovei, preoţi, şi diaconi, a săvîrşit Sfînta Liturghie.

În cadrul Sfintei Liturghii, P. S. Sa a hirotonit în preot pe diaconul Gigel Zaharia.

La sfîrşit, P. S. Sa a rostit un cuvînt de învăţătură, evidenţiind însemnătatea sărbătorii. Apoi a îndemnat pe credincioşi la mărturisirea credinţei noastre, potrivit învăţăturii Sfintei Scripturi, cu faptele cele bune, aşa cum au mărturisit-o moşii şi strămoşii noştri, aşa cum au învăţat-o din propoveduirea Sfîntului Apostol Andrei. P. S. Sa a mai îndemnat credincioşii spre unitatea credinţei care este temelia dragostei, este dătătoare de pace şi de tot binele. Apoi a transmis tuturor binecuvîntări patriarhiceşti din partea P. F. Patriarh Teoctist.

În încheiere, s-a oficiat îndătinatul Polihroniu, pentru conducerea bisericească, pentru conducerea Patriei şi pentru credincioşi.

DE ÎNĂLŢAREA DOMNULUI LA MĂNĂSTIREA NEAMŢ

Miercuri 27 mai, P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul a primit la reşedinţa episcopală pe ieromonahul George Ewver din Anglia. În după-amiaza aceleiaşi zile, P.S. Sa, împreună cu oaspetele s-au îndreptat către Mănăstirea Neamţ, pentru a participa la hramul aşezămîntului monahal de acolo, „Înălţarea Domnului". În drum spre Mănăstirea Neamţ au vizitat parohiile : Sîrca, „Sfîntul Nicolae"-Tg. Frumos, Ruginoasa.

La Mănăstirea Neamţ, credincioşii tuturor ţinuturilor româneşti, potrivit tradiţiei seculare, au venit să ia parte la hramul mănăstirii, menţinînd în acest fel conştiinţa unităţii în credinţă şi în neam.

P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, a dat binecuvîntarea pentru slujba privegherii, după rînduiala mănăstirească.

În însăşi ziua Praznicului, la aghiazmatarul mănăstirii a oficiat slujba sfinţirii apei. Apoi P.S. Sa a rostit un cuvînt de învăţătură despre măreţia praznicului Înălţării.

„Mîntuitorul nostru Iisus Hristos înălţîndu-Se la cer a stat de-a dreapta Tatălui. El a venit pe pămînt ca să dea iertare de păcate, ca să înnoiască

pe om. Înviind din mormînt, Mîntuitorul Iisus Hristos, zice cîntarea Bisericii „toate s-au umplut de lumină, și cerul și pămîntul". Prin lucrările dumnezeiești pe care Mîntuitorul Hristos le-a săvîrșit pentru noi oamenii, ne-a împărtășit de această stare de înnoire, ne-a îndumnezeit cum zic Sfinții Părinți ai Bisericii noastre, adică ne-a dat puterea ca noi să avem aceleași simțiri pe care le avea El Însuși: dragostea creștinească unul față de altul, duhul iertării, al sincerității, al răbdării, al rîvnei pentru orice faptă bună.

Acest chip înnoit al omului, Dumnezeu nu-l lasă pe pămînt, ci înălțîndu-Se Mîntuitorul Iisus Hristos la cer, ca Dumnezeu și Om, ia cu Sine firea noastră omenească în persoana Sa și o așează de-a dreapta Tatălui, în cea mai mare cinste rînduită de Dumnezeu omului. Iată de ce este mare Praznicul de astăzi : pentru că firea noastră a fost așezată în cea mai mare cinste de-a dreapta lui Dumnezeu Tatăl. De aceea, cum zice Sfîntul Apostol Pavel, să luăm aminte la aceste vrednicii și să ne străduim, ostenindu-ne, pentru a ne înnoi din zi în zi".

În continuare, P. S. Sa a subliniat faptul că atunci cînd ascultăm cuvîntul lui Dumnezeu în Biserică îl înțelegem mai bine pentru că cel care l-a rostit, Mîntuitorul Iisus Hristos, este permanent prezent în chip euharistic în Sfînta Taină a Împărtășaniei în Sfîntul Altar.

Apoi harul și darul lui Dumnezeu care se află în toate slujbele Bisericii dă o înțelegere mai mare pentru orice lucru și mai ales pentru cuvîntul lui Dumnezeu.

P. S. Sa a vorbit în continuare despre prezența Mîntuitorului Iisus Hristos între noi, după cum El Însuși a spus Sfinților Apostoli: „Iată Eu sînt cu voi în toate zilele pînă la sfîrșitul veacurilor" (Matei 28, 20). Prezența Lui noi o simțim în toate lucrările de sfințire, dar mai ales în Sfînta Taină a Euharistiei.

După cuvîntul rostit la sfințirea apei, P. S. Sa, înconjurat de soborul de preoți și diaconi, s-a îndreptat către incinta mănăstirii unde, pe un podium dinainte pregătit afară, a oficiat Sfînta Liturghie. În cadrul Sfintei Liturghii P. S. Sa a hirotonit întru diacon pe tînărul licențiat Viorel Vîrlan.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, P.S. Sa a adresat credincioșilor din nou cuvînt de învățătură spunînd: „Una din cîntările noastre bisericești spune că Mîntuitorul, plinind rînduiala cea părintească, a unit cele de pe pămînt cu cele cerești și, într-adevăr, în timpul Sfintei Liturghii am simțit acest adevăr dumnezeiesc".

Credincioșii din incinta mănăstirii alcătuiau o icoană vie a trăirii credinței noastre străbune și a unității de neam. Aceasta arată unitatea de credință a poporului nostru, unitatea și legătura cu moșii și strămoșii noștri, cu ctitorii mănăstirilor noastre care, prin ctitoriile lor, au știut să exprime frumosul sufletului și al statorniciei lor în credința ortodoxă.

P. S. Sa a spus că „frumusețea acestui hram constă și în faptul că sîntem mulți și sîntem una într-un suflet, într-un cuget, într-o simțire, într-o credință, după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel „Un Domn, o credință, un Botez..." (Efeseni 4, 5). Unitatea de credință este chezășia mîntuirii noastre. Dacă sîntem uniți înseamnă că în noi sînt aceleași simțiri care erau și în Domnul nostru Iisus Hristos, Care ne cere ca toți să fim una.

După alte îndemnuri făcute credincioșilor, P. S. Sa a amintit despre înnoirile care au loc în țara noastră, înnoiri care se observă peste tot, dar și la bisericile și mănăstirile noastre care au fost și sînt restaurate.

În încheiere, P. S. Sa a transmis tuturor celor prezenți din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist patriarhicească binecuvîntare.

La sfîrșit s-a făcut un Polihroniu, pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, pentru Conducerea țării, pentru P. S. Pimen Suceveanul, pentru slujitorii și toți credincioșii prezenți.

Diac. Gr. TIMOFTESCU

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

PREOTUL GHEORGHE ROTARU

După o lungă și grea suferință, în dimineața zilei de 9 mai 1987, a trecut la cele veșnice vrednicul Preot Gheorghe Rotaru.

S-a născut la 26 august 1908 în satul Udești, județul Suceava, dintr-o familie de țărani și buni creștini, ca fiu al lui Nicolae și Nastasia.

Școala primară a urmat-o în satul natal, după terminarea căreia și-a continuat studiile la liceul „Ștefan cel Mare" din Suceava, iar Facultatea de teologie din Cernăuți, unde și-a luat licența în teologie în anul 1934.

S-a căsătorit în anul 1936 cu tînăra Constanța Munteanu din satul Plăvălari, comuna Udești, aducînd pe lume șase copii.

În anul 1937 a fost hirotonit în preot pe seama parohiei Mihoveni pe care a păstrat-o pînă în anul 1940, cînd se transferă la parohia Plăvălari unde păstorește pînă în anul 1960. În anul 1960 se transferă la parohia Reuseni, unde păstorește pînă în anul 1971 cînd se pensionează.

În toate parohiile unde a activat, a desfășurat o bogată activitate pastorală, gospodărească și administrativ-bisericească.

Despre viața și activitatea Preotului Gheorghe Rotaru au vorbit P.P. C.C. preoți slujitori: Pîrlac Adrian, misionar protopopesc, Mihai Fădur, paroh la parohia Udești, Vasile Timoceanu, pensionar, și Constantin Rotaru, parohul parohiei Reuseni.

În sunetul clopotelor, regretat de membrii familiei îndoliate, sub privirile înlăcrimate ale păstoriților săi, corpul neînsuflețit al Preotului Gheorghe Rotaru a fost coborît în mormîntul familiei sale din satul Plăvălari.

Pr. C. ROTARU

PREOTUL CONSTANTIN I. COSMA

În ziua de 1 iunie 1987, după o scurtă și grea suferință, inima caldă a vrednicului de pomenire, Preotul Constantin I. Cosma, a încetat să mai bată.

S-a născut la 17 mai 1907, din părinții Ioan și Elena, în satul Humulești,

orașul Tg. Neamț, județul Neamț, fiind unul din cei 6 fii ai familiei Cosma. Cursurile primare le face în localitatea natală, apoi urmează cursurile liceului din Tg. Neamț după care se înscrie și urmează cursurile Seminarului teologic din orașul Dorohoi, absolvindu-l în anul 1928.

După absolvirea Seminarului, se căsătorește cu Clemansa, fiica învățătorului Chiriac și Aglaia Roșescu din localitatea Grumăzești, județul Neamț, avînd trei copii.

A fost hirotonit în august 1928, diacon și preot pe seama parohiei „Sfîntul Nicolae" din Răcăciuni, județul Bacău, pe care o păstorește timp de doi ani.

La 1 septembrie 1930, este numit la parohia Humulești pe care o păstorește pînă la 1 septembrie 1979, cînd se transferă la parohia Bogdănești, protopopiatul Fălticeni, județul Suceava, unde păstorește pînă la 1 septembrie 1980, cînd se pensionează.

În parohia Humulești a renovat și a pictat biserica, a construit aghiazmatarul din curtea bisericii, sfințit în anul 1955, a turnat două clopote, a sistematizat cele două cimitire.

A fost depus în biserica „Sfîntul Nicolae" din Humulești, unde enoriașii păstoriți, preoții din jur și cei care l-au cunoscut, precum și credincioșii care l-au iubit ca pe un părinte sufletesc, au venit și i-au adus ultimul lor omagiu.

În ziua de 4 iunie 1987, după Sfînta Liturghie, s-a săvîrșit slujba înmormîntării. Despre viața și activitatea celui răposat au vorbit P. C. Prot. Gh. Aparaschivei, P. C. Pr. prof. Mihai Vizitiu, directorul Seminarului teologic de la Mănăstirea Neamț, care au evidențiat activitatea pastoral-misionară în mijlocul enoriașilor, P. C. Pr. prof. Constantin Mosor, P. C. Pr. I. Văcărean.

Sicriul cu corpul neînsuflețit al Părintelui Constantin Cosma, plîns de membrii familiei și de enoriași, a fost coborît în cavoul familiei din cimitirul din curtea bisericii, lîngă Sfîntul Altar.

Prot. Gh. APARASCHIVEI

B. — **Episcopia Romanului și Hușilor**

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN TRIMESTRUL II/1987

Cancelaria Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a rînduit pentru această conferință preoțească tema : *„Biserica Ortodoxă Română și contribuția ei la promovarea unității panortodoxe și a unității creștine“* (Cu prilejul împlinirii a 1200 de ani de la Sinodul II Ecumenic).

Conferințele preoțești s-au ținut la sediile protopopiatelor din Episcopia Romanului și Hușilor, după cum urmează: 12 mai, la Roman, Bacău și Vaslui, 13 mai, Huși și Moinești și 14 mai, la Bîrlad și Tg. Ocna.

Lucrările acestor conferințe au fost conduse de către delegații Centrului eparhial: P. S. Ioachim Vasluianul, Arhiereu-vicar, la protopopiatul Roman, P. C. Pr. Toderici Nicolae, consilier administrativ, la protopopiatele Vaslui, Huși și Bîrlad și P. C. Pr. Miron Gheorghe, consilier administrativ, la protopopiatele Bacău, Moinești și Tg. Ocna.

După oficierea Te Deum-ului, delegații Centrului eparhial au prezentat cronica evenimentelor interne și externe ale Patriei și Bisericii noastre, care au avut loc după ultima conferință preoțească.

Referatele au fost prezentate de următorii P.P. C.C. preoți : Hîncu Vasile-Poenari, la protopopiatul Roman, Ciocoiu Ioan-Mărgineni, la protopopiatul Bacău, Moraru Petru-Valea Șoșii, la protopopiatul Moinești, Chilianu Vasile-Fundătura, la protopopiatul Tg. Ocna, Bîrsan Ioan-Chițoc, la protopopiatul Vaslui, Melinte Isidor-Tătărani la protopopiatul Huși și Petru Ioan-Fălciu II, la protopopiatul Bîrlad.

La fiecare protopopiat, pe marginea referatelor au luat cuvîntul P.P. C.C. preoți, care au reliefat importanța temei prezentate, arătînd deosebita valoare a hotărîrilor celor șapte Sinoade Ecumenice în păstrarea adevărului de credință și a unității bisericești.

Iconoclasmul a fost o erezie care a tulburat liniștea Bisericii mai mult de un secol. De aceea Sinodul al VII-lea Ecumenic este o sinteză a hotărîrilor tuturor Sinoadelor Ecumenice și locale ținute pînă atunci.

S-a evidențiat contribuția substanțială a ierarhilor români din Schytia Minor la hotărîrile Sinoadelor Ecumenice. A fost prezentată apoi contribuția Bisericii Ortodoxe Române la promovarea unității panortodoxe după 1054, prin tipăriturile bisericești din Țările Române pentru alte Biserici Ortodoxe din Orient, donații românești la Locurile Sfinte și Patriarhiilor ortodoxe din Orient, mijloc de solidaritate ortodoxă și întărire a unității de credință. *Mărturisirea de credință* a lui Petru Movilă și hotărîrile Sinodului de la Iași-1642 constituie de asemenea contribuții românești la păstrarea unității interortodoxe.

În vremea noastră Biserica Ortodoxă Română contribuie consecvent la realizarea unității panortodoxe și intercreștine prin participarea la Conferințele panortodoxe (Rodos I-IV, Atena, Chambésy) și la dialogurile intercreștine.

S-a reliefat prezența Bisericii Ortodoxe Române și aportul ei substanțial în Mișcarea Ecumenică, în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Conferinței Bisericilor Europene și al Conferinței Creștine pentru Pace.

Delegații Centrului eparhial au sintetizat ideile dezbătute, arătînd rolul unității în viața creștină și a lumii în general, pentru „ca toți să fie una" (Ioan 17, 21). Astfel, Sinoadele Ecumenice mărturisesc un Dumnezeu în Ființă, dar întreit în Persoane și o Biserică „una sfîntă, sobornicească și apostolească". Ele au consolidat unitatea dogmatică și canonică a Bisericii, păzind dreapta învățătură de erezii.

La aniversarea a 1200 ani de la Sinodul VII Ecumenic, care a statornicit, pentru totdeauna, adevărul despre cinstirea sfintelor icoane, aruncînd anatema asupra celor care le consideră idoli și precizînd că prin venerarea lor noi nu cinstim materia ci, mergînd de la tip la prototip, cinstim pe cel ce este reprezentat de ea, pe Dumnezeu-Tatăl, pe Dumnezeu-Fiul și pe Dumnezeu-Duhul Sfînt, pe Născătoarea de Dumnezeu și pe sfinții care au bineplăcut Lui „și, privind la exemplul vieții lor, să le urmăm credința" (Evrei 13, 7).

Sinodul al VII-lea Ecumenic constituie o sinteză a tuturor hotărîrilor sinodale ecumenice, lăsînd posterității învățătura evanghelică, apostolică, patristică și ecumenică — după opt sute de ani de confruntare istorică cu ereziile — curățită de orice influențe străine și valabilă pentru toate veacurile creștine.

Deși fiecare sinod ecumenic își are specificul său, în funcție de contextul dogmatic, istoric sau canonic pentru care se convoca, fiecare reflectă consensul Bisericii prin aceea că oricare sinod ecumenic aproba hotărîrile Sinoadelor Ecumenice sau locale anterioare, ducînd în acest fel la unitatea Bisericii.

Sinoadele Ecumenice sînt deosebit de actuale, în epoca ecumenistică de astăzi, de apropiere și unire a Bisericilor. La păstrarea tezaurului de credință a celor șapte Sinoade Ecumenice se adaugă și contribuția ierarhilor Bisericii strămoșești, prin episcopii de la Tomis: Teotim I, Teofil, Betranion.

S-a arătat apoi contribuția Bisericii Ortodoxe Române la păstrarea unității spirituale și naționale și a unității panortodoxe prin ajutoarele acordate Patriarhiilor apostolice, Locurilor Sfinte și mănăstirilor de la Muntele Athos, aportul ei la cultivarea și păstrarea limbii naționale, la cultura, arta și istoria poporului român, fiind una cu el în vatra de ființare carpato-pontico-dunăreană.

S-au amintit dialogurile interteologice ale Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Anglicană, Biserica Veche-Catolică, cu unele Biserici Protestante, cu Biserica Romano-Catolică, cu Biserici Neocalcedoniene.

Participînd la Mișcarea Ecumenică, Biserica Ortodoxă aduce o contribuție substanțială în toate forurile pentru realizarea unității creștine.

Biserica Ortodoxă este un membru deplin și egal în Consiliul și Mișcarea Ecumenică, cunoscîndu-se că, Consiliul Ecumenic al Bisericilor nu trebuie să devină o „Super-Biserică", rolul său fiind numai acela de a negocia între Biserici.

În cadrul comisiei „Credință și Constituție" a fost aprofundat Documentul de la Lima, B.E.M., al cărui text nu exprimă direct credința Bisericii Ortodoxe, dar constituie un pas important în istoria mișcării ecumenice.

Biserica Ortodoxă își aduce contribuția însemnată la rezolvarea problemelor lumii creștine și ale contemporaneității în general; evanghelizare,

slujire, sănătate, formare teologică, dialog interreligios, combaterea rasismului, promovarea idealurilor de pace şi dreptate socială.

Contribuţia Bisericii Ortodoxe Române la realizarea păcii, libertăţii, dreptăţii şi înfrăţirii între popoare, în cadrul Conferinţei panortodoxe-presinodale se sintetizează astfel: valoarea persoanei umane, fundament pentru pace, valoarea libertăţii omeneşti, misiune ortodoxă pentru promovarea păcii şi dreptăţii în lume, combaterea discriminărilor rasiale, înfrăţirea şi solidaritatea dintre popoare.

Conferinţa preoţească, prin multiplele aspecte ale vieţii Bisericii noastre angajate plenar în slujirea vieţii poporului nostru, a idealurilor de dreptate şi pace, ale întregii lumi, a avut un ecou deosebit în rîndurile preoţimii noastre.

Cronicar

SFINŢIREA BISERICII PAROHIALE DIN PAROHIA BOŞOTENI, PROTOPOPIATUL MOINEŞTI

In ziua de 10 mai 1987, P. S. Episcop Eftimie al Romanului şi Huşilor a săvîrşit sfinţirea bisericii parohiale cu hramul „Sfîntul Ierarh Nicolae" din parohia Boşoteni, protopopiatul Moineşti, ca urmare a lucrărilor de reparaţii interioare şi exterioare, restaurarea picturii şi reînnoirea mobilierului la stăruinţa tînărului Preot paroh Vasile Cernat, ajutat permanent de consiliul şi comitetul parohial.

P.S. Sa a săvîrşit, în continuare, Sfînta Liturghie, la sfîrşitul căreia P. C. Pr. Vasile Cernat a făcut o succintă dare de seamă, aducînd respectuoase mulţumiri Prea Sfinţitului Episcop şi tuturor celor ce l-au ajutat să ducă la bun sfîrşit lucrările de înfrumuseţare a bisericii.

Pentru meritele sale P. C. Pr. paroh Vasile Cernat a fost hirotesit „sachelar", iar din soborul preoţilor a fost hirotesit „iconom" P. C. Pr. Dragoş Popa, parohul parohiei Bereşti-Tazlău.

A urmat apoi cuvîntul P. S. Episcop Eftimie, care şi-a exprimat bucuria de a se întîlni cu preoţii şi credincioşii din această parte a Eparhiei. Între altele, P. S. Sa a vorbit de bucuria Învierii: „Timp de 40 de zile de la Paşti şi pînă la Înălţarea Domnului, sînt zile de aleasă bucurie datorită biruinţei vieţii asupra morţii prin moartea şi Învierea Mîntuitorului Iisus Hristos şi, în continuare, Pogorîrea Sfîntului Duh care este actul de întemeiere a Bisericii creştine".

După ce P. S. Episcop a explicat credincioşilor vindecarea de către Mîntuitorul Iisus Hristos a slăbănogului care aşteptase pe malul Lacului Vitezda din Ierusalim de 38 de ani (Ioan 5, 1-15), a arătat că în viaţa noastră avem datoria de a ne ajuta unii pe alţii (Galateni 6, 2), aceasta fiind o poruncă divină: „Aceasta este porunca Mea: să vă iubiţi unii pe alţii, precum Eu v-am iubit" (Ioan 15, 12).

La sfîrşit s-a săvîrşit un Polihroniu.

SLUJBE ARHIEREȘTI

Cu binecuvîntarea Prea Sfinţitului Eftimie, Episcop al Romanului şi Huşilor, *duminică 21 iulie 1987*, Prea Sfinţitul Ioachim Vasluianul, Arhiereu-vicar la acea eparhie, a săvîrşit Sfînta Liturghie la parohia Palanca, protopopiatul Moineşti.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii s-a făcut un parastas de obşte pentru ctitori şi eroii satului care au căzut pe cîmpurile de luptă în ultimele două războaie mondiale şi pentru toţi cei înmormîntaţi în cimitirul parohiei Palanca.

După slujba parastasului a urmat un scurt istoric al acestei parohii prezentat de P. C. Pr. paroh Samuil Burlacu şi cuvîntul P. C. Prot. I. Andrioaie.

A urmat cuvîntul Prea Sfinţitului Ioachim, care a vorbit despre preoţia Vechiului şi Noului Testament, cu cele trei trepte: episcop, preot şi diacon, şi cu cele trei atribuţiuni de slujire distincte: a învăţa, a sfinţi şi a conduce pe credincioşi pe calea mîntuirii. P. S. Sa a arătat că preoţia este de origine divină: „Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, aşa vă trimit şi Eu pe voi", se adresează Mîntuitorul celor 12 Apostoli (Ioan 20, 21-22) şi tot ucenicilor Săi le dă poruncă: „Mergînd învăţaţi toate neamurile..." (Matei 28, 19-20).

Această înaltă misiune de slujire a oamenilor şi de a le face cunoscut cuvîntul lui Dumnezeu este întărită de cuvîntul lui Dumnezeu, este întărită de cuvintele Mîntuitorului : „Cine vă primeşte pe voi, pe Mine Mă primeşte" (Matei 10, 40).

Vorbind despre pericopa Evangheliei din această duminică, a II-a după Pogorîrea Sfîntului Duh (Matei 4, 18-23), cu chemarea Apostolilor la această sublimă misiune, Prea Sfinţia Sa a arătat că fiecare dintre noi avem o chemare în această viaţă la care trebuie să răspundem, făcîndu-ne conştiincios datoria fiecare la locurile noastre de activitate.

În încheiere, P. S. Sa a transmis arhiereşti binecuvîntări din partea Prea Sfinţitului Episcop Eftimie.

La plecare spre Centrul eparhial, P. S. Ioachim a vizitat parohiile : Brusturoasa, Goioasa, Lăloaia, Supan, Asău şi biserica filială din Lunca-Asău, precum şi parohia Apa-Asău, dînd îndrumări pentru păstrarea dreptei credinţe şi buna întreţinere a sfintelor biserici, cimitirelor, caselor parohiale şi îndemnînd la devotată slujire a Bisericii şi Patriei.

Prot. I. ANDRIOAIE

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

PREOTUL ȘTEFANACHI CAZAN

Duminică 21 iunie 1987, a încetat din viață, în mod fulgerător, tînărul Preot Ștefanachi Cazan, paroh al parohiei Pogonești, din comuna Iveşti, județul Vaslui, în vîrstă de numai 32 de ani, îndurerînd atît familia cît și pe toți enoriașii din Pogonești, pe care a știut a-i îndruma cu deosebit tact pastoral.

Născut în anul 1955, în satul Pogonești, comuna Iveşti, județul Vaslui, dintr-o familie de harnici plugari și buni credincioși, a urmat școala în satul natal și Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț, fiind hirotonit preot, după terminarea seminarului, pentru parohia Pogonești, satul său natal.

În timpul scurt cît a păstorit parohia Pogonești, s-a dovedit a fi un preot bun, fiind la înălțimea tuturor așteptărilor, atît din punct de vedere pastoral-misionar, administrativ-bisericesc și economic-gospodăresc, cît și din punct de vedere social-cetățenesc.

În ziua înhumării, joi, 25 iunie 1987, credincioșii au mers să conducă la locul de veci pe bunul lor Preot Ștefanachi Cazan și să mîngîie familia greu lovită de această cruntă pierdere.

Tînărul Preot Ștefanachi Cazan a fost înhumat în apropierea bisericii.

Pr. Th. LIFICIU

METROPOLIE DE LA MOLDAVIE ET DE SUCEAVA

Revue officielle de l'Archevêché de Jassy
et de l'Evêché de Roman et de Huşi

ANNÉE LXIIIe No. 3 mai — juin 1987

SOMMAIRE

INDEPENDANCE ET PAIX

9 Mai 1977, 9 Mai 1945, 9 Mai 1987 († *PIMEN SUCEVEANUL, Evêque-vicaire*) 3

ET TOI, BELLE ROUMANIE, TU SUBSISTERAS TOUJOURS

Nouveaux échelons de fleuraison et développement de la Patrie *(Archid. Ioachim Giosanu)* 12

DANS L'ESPRIT DE L'UNITE PANORTHODOXE

† *EFTIMIE, Evêque de Roman et de Huşi,* Visite à la Patriarchie Oecuménique de Sa Béatitude notre Père Patriarche Teoctist en tête d'une délégation synodale . . . 16

ETUDES

Protos. Ioasaf POPA, Les Saints Pahomie, Basile le Grand et Jean Cassian 22

P. prof. C. C. COJOCARU, L'Eglise de la Moldavie, appui de l'Orient Orthodoxe. Deuxiéme partie: Les XVII-XVIII siècles . 39

P. drd. N. DĂNILĂ, Matériaux archéologiques paléochrétiens en Moldavie 63

LE JUSTE ENSEIGNEMENT DE L'EGLISE

P. Lucian LEONTE, Sur la matière des Sacrements . . . 82

HOMELIES

Diacre conf. P. I. DAVID, Au Ve Dimanche après les Pâques . 91

P. N. TODERICI, A la Sainte Trinité 94

Protos. Ştefan GUŞĂ, Au Dimanche des Tous Saints . . 97

DE VIEUX HABITATS VILLAGEOIS ET COUTUMES TRADITIONNELLES

Le village de Stroeşti, commune Todireşti, département de Jassy (*P. I. V. Argatu)* 99

Traditions et coutumes de Pâques en Moldavie du nord (*P. N. Cojocaru)* 103

NOTES 109

Misail, Métropolite de Moldavie, 1701-1707 (*Gh. Lupaşcu)* ; Dernière fondation de la Schimoniale Safta Brîncoveanu *(P. D. Mihăilescu)*; Une prestigieuse manifestation scientifique (*Dan Gh. Teodor*).

COMPTES RENDUS 116

† *Dr. Antonie Plămădeală, Métropolite d'Ardéal,* La lutte contre la dénationalisation des Roumains en Transylvanie pendant le dualisme austro-hongrois au temps de Miron le Romain, 1874-1898, Sibiu 1986, 385 p. *(P. Gh. Cunescu)* ; † *Dr. Nestor Vornicescu, Métropolite d'Olténie,* Aethicus Histricus, Craiova, 1986, 52 p. + 26 p. Anèxes et Ilustrations (avec des versions intégrales en français et en anglais) *(I. D. Lăudat)*; † *Epifanie Norocel, Evêque de Buzău,* Monasterè Ciolanu, Edition de l'Evêché de Buzău, 1987, 204 p. et 84 images photo (*Gion D. Ionescu); P. prof. dr. Dumitru Stăniloae,* Spiritualité et communion dans la Liturgie orthodoxe, Craiova, 1986, 442 p. *(P. Gh. Petraru) ; P. prof. dr. Mircea Păcurariu,* Histoire du Monastère de Prislop, Arad, 1486, 190 p. *(P. S. Porcescu); Diacre prof. Marin M. Velea,* Compositions et interprétations corales pour voix égales, mixtes et d'homme, Ier volume, Bucarest, 1985, 50 p. *(P. prof. dr. N. V. Dură)*; *C. Gh. Marinescu,* La nation et la conscience nationale dans le monde contemporain, Jassy, 1986, 304 p. (*Prot. Anton Frunză)*.

CHRONIQUE ECCLÉSIASTIQUE

A. — ARCHEVÊCHÉ DE JASSY 127

Conférences ecclésiastiques du II-ème trimestre/1987 (*P. Gh. Petraru);* Messes épiscopales et missionnaires ; À la fête de l'Ascension au Monastère de Neamț (*Diacre Gh. Timoftescu*).

† ENDORMIS DANS LA PAIX DU SEIGNEUR : Le Prêtre Gheorghe Rotaru *(P. C. Rotaru)*; Le Prêtre Constantin I. Cosma *(Prot. Gh. Aparaschivei)*.

B. — EVÊCHÉ DE ROMAN ET DE HUȘI . . . 134

Conférences ecclésiastiques du II-ème trimestre/1987 (*Chroniqueur)*; La consécration de l'Eglise paroissiale de Boșoteni, doyenné de Moinești; Messes épiscopales *(Prot. I. Andrioaie)*.

† ENDORMIS DANS LA PAIX DU SEIGNEUR: Le Prêtre Ștefanachi Cazan (*P. Th. Lificiu)*.

VECHI AȘEZĂRI SĂTEȘTI ȘI OBICEIURI TRADIȚIONALE

Satul Stroești, comuna Todirești, județul Iași (*Pr. I. V. Argatu*) . 99
Tradiții și obiceiuri de Paști din Moldova de nord (*Pr. N. Cojocaru*) 103

ÎNSEMNĂRI . . . 109

Misail, Mitropolitul Moldovei, 1701-1708 (*Gh. Lupașcu*); Ultima ctitorie a Schimonahiei Safta Brîncoveanu (*Pr. D. Mihăilescu*); O prestigioasă manifestare științifică (*Dan Gh. Teodor*).

RECENZII 116

† *Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului*, Lupta împotriva deznaționalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar în vremea lui Miron Romanul, 1874-1898, Sibiu 1986, 385 p. (*Pr. Gh. Cunescu*); † *Dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei*, Aethicus Histricus, Craiova, 1986, 52 p. + 26 p. Anexe și Ilustrații (cu versiuni integrale în limbile franceză și engleză) (*I. D. Lăudat*); † *Epifanie Norocel, Episcopul Buzăului*, Mănăstirea Ciolanu, Editura Episcopiei Buzăului, Buzău, 1987, 204 p. și 84 imagini foto (*Gion D. Ionescu*); *Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae*, Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă, Craiova, 1986, 442 p. (*Pr. Gh. Petraru*); *Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu*, Istoria Mănăstirii Prislop, Arad, 1986, 190 p. (*Pr. S. Porcescu*); *Diac. prof. Marin M. Velea*, Compoziții și prelucrări corale pentru voci egale, mixte și bărbătești, vol. I, București, 1985, 50 p. (*Pr. prof. dr. N. V. Dură*); *C. Gh. Marinescu*, Națiunea și conștiința națională în lumea contemporană, Iași, 1986, 304 p. (*Prot. Anton Frunză*).

CRONICA BISERICEASCĂ

A. — ARHIEPISCOPIA IAȘILOR 127

Conferințele preoțești din trimestrul II/1987 (*Pr. Gh. Petraru*); Slujbe arhierești și misionare; De Înălțarea Domnului la Mănăstirea Neamț (*Diac. Gr. Timoftescu*).

† CHEMAȚI LA DOMNUL: Preotul Gheorghe Rotaru (*Pr. C. Rotaru*); Preotul Constantin I. Cosma (*Prot. Gh. Aparaschivei*).

B. — EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR 134

Conferințele preoțești din trimestrul II/1987 (*Cronicar*); Sfințirea Bisericii parohiale din parohia Boșoteni, protopopiatul Moinești; Slujbe arhierești (*Prot. I. Andrioaie*).

† CHEMAȚI LA DOMNUL: Preotul Ștefanachi Cazan (*Pr. Th. Lificiu*).

P. I - 2

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR

ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

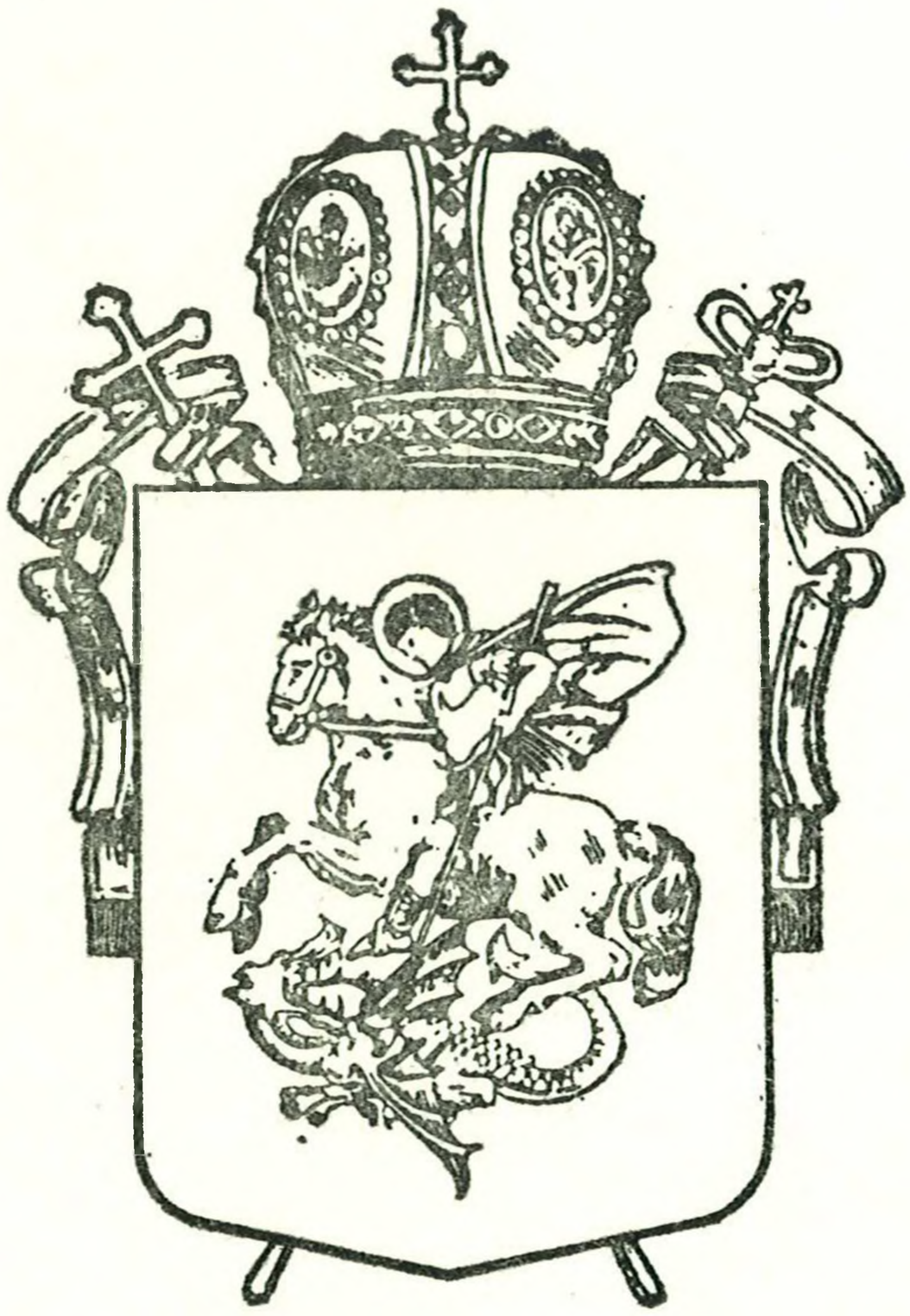

Anul LXIII, Nr. 4 IULIE - AUGUST 1987

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI
A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CUPRINSUL

23 August 1944 — 23 August 1987 (*† IOACHIM VASLUIANUL Arhiereu-vicar*) 3

POPAS ANIVERSAR

70 de ani de la eroicele lupte de la Mărăşeşti. Reverberaţii istorice: Mărăşti-Mărăşeşti-Oituz (*D. Vitcu*) 9

IAR TU, ROMÂNIE MÎNDRĂ, TOT MEREU SĂ ÎNFLOREŞTI

Noi trepte de dezvoltare a Patriei (*Arhid. Ioachim Giosanu*) . 22

ÎN SLUJBA ECUMENISMULUI

Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST al Bisericii Ortodoxe Române în Austria (*Pr. V. Nechita*) . . . 29

S T U D I I

Pr. asist. dr. N. V. DURĂ, Data serbării Paştilor în lumina tradiţiei canonice a Bisericii Ortodoxe 36

Şt. S. GOROVEI, Note şi îndreptări pentru istoria Mitropoliei Moldovei (II). 69

DREAPTA ÎNVĂŢĂTURĂ A BISERICII

Pr. drd. C. DAVIDEANU, Sfînta Scriptură şi Biserica . . 83

P R E D I C I

Pr. Th. DAMIAN, La Duminica a V-a după Rusalii . . . 93
Arhid. Ioachim GIOSANU, La Duminica a IX-a după Rusalii . 96

(continuare în pag. a III-a a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR

ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL LXIII, Nr. 4 IULIE — AUGUST 1987

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR

Bulevardul Ştefan cel Mare Nr. 16 — Iaşi

COMITETUL DE REDACȚIE

P R E Ș E D I N T E

† **P. F. TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei**

V I C E P R E Ș E D I N T E

† P. S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor

M E M B R I

† P. S. PIMEN SUCEVEANUL Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor
† P. S. IOACHIM VASLUIANUL, Arhiereu-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor
P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, Iași
P. C. Pr. prof. MIHAI VIZITIU, directorul Seminarului Teologic de la Mănăstirea Neamț
P. C. Pr. VASILE NECHITA, Iași

R E D A C T O R R E S P O N S A B I L

P. C. Pr. COSTACHE BUZDUGAN, consilier cultural, Iași

R E D A C T O R

P. C. Pr. GHEORGHE PETRARU, Iași

„Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-import Presă, P. O. Box 136-137, Telex, 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3".

42.420

23 August 1944 — 23 August 1987

Semnificative și pline de fior sînt popasurile din viața unui om, a unei familii, a unei țări; popas în drumul amintirilor, moment de calcul asupra unui bilanț și de referință la vîrsta maturității scumpei noastre Patrii în plin progres și afirmare la cea de a patruzeci și treia ei aniversare.

August 23, piatră de hotar între prezent, trecut și viitor, între ceea ce este și între ceea ce va fi — România de astăzi, România de mîine, România binecuvîntată și fericită în veci.

Astăzi, la patruzeci și trei de ani, la vîrsta deplinei sale maturități, te găsesc atît de împodobită, atît de frumoasă, atît de bogată și atît de maiestuoasă, draga mea țară!

Acest miracol s-a împlinit pentru că pe acest pămînt sacru, în zilele fierbinți ale lui August 1944, a răsărit soarele eliberării neamului nostru românesc plin de strălucire și de fericire pentru toți fiii gliei noastre strămoșești.

Pentru înfăptuirea acestui măreț ideal, 14 divizii române au luptat timp de 260 zile, străbătînd 12 masive muntoase și eliberînd 3.831 localități între care 53 orașe și contribuind în felul acesta cu sînge eroic și jertfă martirică la eliberarea teritoriului propriu al țării noastre și la dezrobirea țărilor vecine și prietene — Ungaria și Cehoslovacia.

Ziua de 23 August înseamnă „plinirea vremii", cînd poporul român își realizează pe deplin suveranitatea și independența, unitatea de gîndire, de simțire patriotică și de afirmare în contextul măreților sale idealuri naționale și sociale.

23 August constituie împlinirea testamentului scris vitejește, cu lacrimi și cu sînge, de eroii și martirii pămîntului nostru românesc.

Lumea nedreptăților sociale și a exploatării omului de către om a apus pentru totdeauna. De la 23 August 1944 înainte, munca nesovăitoare, hărnicia și binele pentru fiecare și pentru noi toți sînt pietrele de temelie ale mărețului edificiu temeluit pe dreptate socială și simțire umanitară. Munca cinstită și demnă, indiferent de caracterul ei, astăzi, este înălțată la rangul de mare virtute, realizîndu-se prin ea atît prosperitatea Patriei cît și fericirea fiilor ei.

Porunca creștină: „Cine nu vrea să lucreze, acela să nu mănînce" (II Tesaloniceni 3, 10), în vremea noastră a primit caracter de lege. Toți fiii Patriei astăzi sînt educați în spiritul dragostei față de muncă, pe fondul dreptății și echității sociale, după principiul consacrat: „Nici pîine fără muncă și nici muncă fără pîine".

Pe plan intern, *numai după această restructurare a ființei umane și formarea unei noi conștiințe sociale despre muncă, s-a putut păși la mărețele transformări care au putut fi înfăptuite în Patria noastră. În acest fel, după eliberarea teritorială a țării noastre, s-a trecut la tămăduirea tuturor suferințelor, la înlăturarea nedreptăților, a exploatării, preluîndu-se atît economia țării, cît și forțele de producție de către popor.*

Statutul naționalităților conlocuitoare înlătură discriminarea națională dintre fiii Patriei noastre, contribuind la formarea unei conștiințe naționale unitare după principiul : „Nici iudeu, nici elin, nici tăiere împrejur, nici netăiere împrejur, nici barbar, nici scit, nici rob, nici slobod“ ((Coloseni 3, 16).

După 23 August 1944, România visată de înaintașii noștri a urcat mereu pe treptele desăvîrșirii, sub imboldul voinței unui popor liber, independent și în deplină afirmare. „Înfăptuirea acestui măreț act de la 23 August — *a spus Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu* — a deschis calea unei dezvoltări noi, democratice și progresiste a societății românești, precum și a lichidării definitive a oricărei dependențe a poporului nostru față de monopolurile străine, de cercurile imperialiste internaționale. România și-a dobîndit — *a spus Domnia Sa* — pentru prima dată în mod cu adevărat plenar independența și suveranitatea națională la baza căreia au fost puse eliberarea poporului de orice exploatare și asuprire, cucerirea puterii politice și economice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea, cu intelectualitatea, cu celelalte forțe sociale, edificarea noii orînduiri socialiste în care masele muncitoare, poporul își făurește propriul viitor, propria istorie“.

Dacă pînă acum, același popor trudea și se jertfea pentru fericirea altora, de acum înainte sudoarea care va picura de pe fruntile celor ce muncesc în uzine, pe ogoare, în școli și institute de cercetare va constitui un permanent izvor pentru fericirea noastră și a celor ce vin după noi.

Pe acest fond de conștiință patriotică s-a pornit la o muncă planificată și entuziastă într-o țară în care fiecare cetățean este chemat să contribuie conștient la prosperitatea Patriei sale, la ridicarea nivelului de trai, la clădirea unui viitor fericit.

În toate cătunele, opaițul cu seu și lampa cu petrol sînt înlocuite pentru totdeauna cu lumina electrică.

Agricultura, bazată pe mecanizare și pe o știință agrotehnică avansată, a căpătat un caracter social, ajutînd și obligînd pămîntul să ofere an de an producții agricole tot mai sporite. Dintr-o țară eminamente agricolă, Patria noastră, prin efortul comun al tuturor celor ce muncesc, a devenit o țară industrială, la nivelul marilor țări industrializate ale lumii contemporane. Produsele finite ale marilor uzine, ale industriei grele și ale celei ușoare ca și producția agroalimentară, sînt solicitate și apreciate astăzi pe toate meridianele lumii, iar standul românesc de la tîrgurile internaționale ocupă locuri de onoare.

Hidrocentrale, termocentrale, combinatele chimice, șantierele industriale și navale, industria petrolieră, forestieră, minieră etc. îmbogățesc peisajul românesc zugrăvit de penelul lui Grigorescu, florile lui Luchian, umanismul lui Tonitza, încordarea în plin efort a muncitorului român din pînzele lui Corneliu Baba, care la un loc completează în chip feeric peisagistica Patriei noastre, chipul întinerit al pămîntului nostru strămoșesc.

La vîrsta de 43 ani, țara noastră se prezintă ca un vast șantier în care orașele și-au schimbat complet veșmîntul demodat, îm-

brăcînd haina civilizației contemporane, iar sătucul copilăriei noastre se grăbește să-și ajungă partenerul din urmă.

Munca constituie un drept al fiecărui cetățean din Patria noastră, ca și dreptul la odihnă și ocrotire socială avînd caracter de lege. În acest scop satele și orașele țării noastre posedă o adevărată gamă de instituții pentru ocrotire socială, concretizată prin dispensare, case de nașteri, policlinici, spitale, sanatorii etc., utilizate cu cele mai moderne aparaturi medicale de specialitate și cu un personal care reprezintă cu cinste medicina românească, cu rădăcini atît de profunde în știința medicală. Salba de vile sanatoriale de pe malul mării, ca și cele din peisagistica montană, pînă la cabanele îndepărtate din munți, sînt puse la dispoziția celor ce trudesc, a tuturor fiilor Patriei, a vizitatorilor și a turiștilor străini, care pot gusta din frumusețea naturală a acestui pămînt străbun împletit atît de armonios cu confortul și eleganța civilizației contemporane.

La 43 ani de viață, portretul fiilor Patriei noastre exprimă chipul nou, transfigurat prin cultura, prin etica și prin civilizația secolului XX, plantate pe tulpina sănătoasă a unui popor încercat într-o istorie multiseculară.

Flacăra culturii este profund implantată în conștiința și ființa fiilor Patriei prin învățămîntul general de zece clase, învățămîntul profesional mediu și industrial, precum și prin institutele de învățămînt superior.

Instituțiile specializate de cercetare științifică își împlinesc programul la locul de producție, realizînd un perfect acord între teorie și practică în timp ce cadrele specializate și metodele științifice de lucru fac ca graficul producției agricole și industriale să fie ascendent din an în an.

Literatura, cultura, cercetarea științifică, poezia, muzica, folclorul și arta românească sînt cunoscute și apreciate la catedrele și de pe scenele cele mai prestigioase ale lumii.

Dialogul între oamenii de știință din țara noastră și personalități de prestigiu de peste hotare, ca și relațiile cultural-științifice ale țării noastre cu peste 140 state ale lumii, confirmă acest fapt.

În acest fel trudește poporul nostru pentru înfăptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate. Acestea sînt meritele prin care poporul nostru și-a cîștigat locul de cinste în marea familie a popoarelor, iar chipul Patriei noastre stă cu cinste alături de toate națiunile lumii.

Pe plan extern, *23 August 1944, deschide perspective noi în orientarea României pe arena internațională.*

După proclamarea Republicii, la 30 decembrie 1947, România a militat pentru afirmarea sa în viața internațională pe baza principiilor de respectare a suveranității și independenței naționale, a egalității în drepturi și neamestecului în treburile interne, nerecurgerii la forță sau amenințarea cu forța, păstrării integrității teritoriale, inviolabilității frontierelor, avantajului și respectului reciproc în relațiile cu alte state. Promovînd aceste principii, România și-a extins relațiile diplomatice și de colaborare pe multiple planuri cu toate statele lumii, indiferent de orînduirea lor social-politică,

iar relațiile diplomatice și spiritul de colaborare a dus la încheierea unor tratate de prietenie și asistență mutuală pe termen lung. Remarcabilă este contribuția României în cadrul O.N.U. Inițiative și poziții românești s-au bucurat în nenumărate rînduri de cinstea de a fi însușite în unanimitate și apoi a fi publicate ca documente ale O.N.U.

Sesiunea jubiliară O.N.U. din anul 1970 a fost onorată de prezența Domnului Nicolae Ceaușescu, Conducătorul statului nostru, care în cuvîntul său declara:

„Este necesar să se aibă în vedere interesele tuturor popoarelor, iar la elaborarea măsurilor privind pacea și securitatea să se asigure participarea egală a tuturor statelor mari și mici... Lumea spre care mergem este aceea în care fiecare popor va fi stăpîn pe soarta sa; va decide singur asupra viitorului său și va putea acționa pentru colaborarea pașnică cu celelalte popoare".

România a cerut și cere ca rolul Organizației Națiunilor Unite să crească în menținerea și instaurarea păcii și securității internaționale. Pentru crearea unui climat de pace și colaborare între popoare, Președintele țării noastre a formulat premiza unei noi ordini economice internaționale, în care fiecare națiune să fie stăpînă pe bogățiile lor naționale pentru a le valorifica în deplină concordanță cu interesele lor proprii.

Referindu-se la afirmarea României pe arena internațională prin intermediul O.N.U., fostul secretar general al acestui organism internațional, Kurt Waldheim, printre altele, spunea:

„România a dat numeroase dovezi ale dorinței de colaborare pe arena internațională. A făcut numeroase propuneri, a luat multe inițiative pentru a contribui la colaborarea internațională. Pentru aceasta doresc să exprim profunda mea recunoștință și aprecierea Organizației Națiunilor Unite" (România liberă, 13 decembrie 1975).

Scriitorul elen Menelaos Luctenis consemna în reportajul său: „Președintele Nicolae Ceaușescu, acest brav bărbat și conducător din lumea contemporană — ctitorul României noi —, este purtătorul ideilor politice ale strămoșilor săi de la Decebal la A. I. Cuza, de la N. Bălcescu la M. Kogălniceanu, care și-au jertfit viața pentru deșteptarea românilor. Metoda de a cultiva numai prietenii și nu vrajbă constituie o descoperire românească, ea poartă numele de Ceaușescu, poartă numele de România. Nu există nici o țară în lume care să aibă atît de mulți prieteni și atît de puțini dușmani. Dacă aș vrea să fiu mai precis, aș spune nici unul".

*

Biserica noastră strămoșească *și-a împletit întotdeauna activitatea sa cu aspirațiile poporului pe care l-a slujit. Dacă 23 August înseamnă, pentru Patria noastră, independență și suveranitate, dezvoltare și prosperitate, pentru Biserica noastră această piatră de hotar istorică constituie autonomie, sinodalitate și principialitate. Dacă popasul acesta istoric pentru viitorul poporului nostru are semnificația împlinirilor mărețelor deziderate de libertate, egalitate și dreptate socială, ele au același înțeles și aceeași traducere și pentru viața noastră bisericească.*

În Constituția țării noastre stă scris: „Libertatea conștiinței

este garantată tuturor cetățenilor Republicii Socialiste România. Oricine este liber să împărtășească sau nu o credință religioasă. Libertatea exercitării cultului religios este garantată".

În legătură cu prevederile constituționale de mai sus, Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu, acordînd un interviu corespondentului diplomatic al ziarului „Jerusalem Post", a spus :

„În ce privește problema libertății religioase, am pornit întotdeauna de la faptul că toți cetățenii țării, indiferent de naționalitate, se pot bucura de libertatea de a-și alege și de a practica o anumită credință".

Conducerea supremă a Bisericii Ortodoxe Române prin conferințele preoțești trimestriale, administrative și misionare, prin cursurile de perfecționare a preoților etc., a realizat portretul slujitorului nou al sfintelor noastre altare cu o conștiință adecvată apostolatului social al zilelor noastre prin care, așa cum a afirmat Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, „clerul și credincioșii Bisericii noastre sînt împreună-lucrători cu toți oamenii la zidirea vieții celei noi în Patria noastră scumpă".

Apostolatul social este concretizat prin contribuția preoțimii ortodoxe adusă în realizarea tuturor cerințelor cu caracter social-obștesc din parohiile pe care le păstoresc și prin slujirea măreților idealuri contemporane ale poporului nostru cu care este înfrățit în conștiința patriotică de monolit al F.D.U.S. Sub îndrumarea Sfîntului Sinod slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române se situează pe linia tradițională a Bisericii de propoveduire a adevărului revelat și de înfăptuire a binelui obștesc. Ca o slujitoare credincioasă a „Domnului păcii", Biserica se roagă „pentru pacea a toată lumea" care este „o lege a firii, o cerință a rațiuni umane și o necesitate a vieții". Încălzită la flacăra iubirii de oameni, Biserica Ortodoxă Română s-a alăturat dintru început nobilei slujiri a luptei pentru pace. Moscova, Praga sau Viena sînt doar cîteva centre europene în care Biserica Ortodoxă Română și-a adus în permanență contribuția cuvenită în cadrul mișcării mondiale pentru pace. Solia de pace a Bisericii Ortodoxe Române, reprezentată prin distinsa personalitate a Prea Fericitului Patriarh Teoctist, a I.P.S. Mitropolit Dr. Antonie al Ardealului, ca și a celorlalți venerabili vestitori ai păcii și mesageri ai Bisericii și poporului nostru, a fost transmisă prin intermediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și cel al Conferinței Bisericilor Europene, ca mesaj sfînt al poporului nostru, crez al vieții celei noi.

În anii vieții celei noi s-a întărit lucrarea pe tărîm panortodox. Întîlnirile panortodoxe au consolidat unitatea duhului ortodox în Biserica ecumenică a Răsăritului prin unitatea dogmatică, canonică și de cult. Biserica Ortodoxă Română și-a adus o valoroasă contribuție în cadrul întîlnirilor interortodoxe cu privire la realizarea unui concept unitar în formularea punctelor comune ortodoxe abordate în cadrul Mișcării ecumenice și al dialogurilor cu celelalte Biserici creștine, precum și cu privire la lucrările pregătitoare ale viitorului Sinod Panortodox.

Mesagerii Bisericii Ortodoxe Române au căutat de la început să creeze în cadrul Mișcării ecumenice ca și în toate întîlnirile intercreștine un climat de pace, de înfrățire și dragoste creștină, ur-

mărind unitatea în diversitate și crearea unui ecumenism practic de slujire a omului și a măreților imperative umanitare ale lumii contemporane, prin tot ceea ce ne unește și nu prin ceea ce ne desparte, contribuind prin aceste dialoguri ale dragostei creștine și umane la realizarea unui front comun de condamnare a războaielor și a înrobirii coloniale și neocoloniale, binecuvîntînd existența pașnică și înfrățirea între popoare. Celei trei Adunări ale Cultelor organizate de Biserica Ortodoxă Română în anii 1981, 1984 și 1985 sînt edificatoare în acest sens.

Devotamentul patriotic de slujire al preotului ortodox reflectat în cadrul celor 43 ani de apostolat social a fost apreciat și confirmat, în nenumărate rînduri, de Conducerea statului nostru.

Sîntem mîndri că grația divină a rînduit ca noi să fim generația care să aducă la îndeplinire testamentul moșilor și al strămoșilor noștri, care jertfindu-se au murit îndurerați că mărețele deziderate de libertate, egalitate, fraternitate, dreptate socială și pace n-au putut fi înfăptuite de ei. Sîngele lor martiric însă a pregătit climatul favorabil pentru renașterea contemporană a Patriei noastre sfinte. De s-ar scula strămoșii noștri și ar vedea chipul nou al pămîntului românesc, ar avea impresia de vis, privind la acest colț de paradis cu adiere de zefir. Memoria strămoșilor noștri a constituit temelia trainică pe care astăzi stă înălțată România fericită.

La acest popas festiv, Biserica Ortodoxă Română — care este Biserica slujirii lui Dumnezeu prin slujirea omului și care a suferit și s-a bucurat întotdeauna împreună cu poporul din care a fost plămădită — privește acum peste vremi cu mulțumire, cu conștiința datoriei împlinite că sîngele eroilor neamului nostru a fost amestecat în trecutul nostru istoric cu sîngele martirilor credinței în slujirea și împlinirea măreților deziderate ale fiilor acestui neam.

Biserica Ortodoxă Română își aruncă cu drag privirea peste culmea celor 43 de ani, conștientă fiind că istoria a memorat și aportul ei la înfăptuirea măreților idealuri ale poporului nostru, fapte care vor rămîne înscrise în cronica vremii spre mărturie veacurilor de conștiință patriotică și de slujire spirituală. La acest popas aniversar recunoștința noastră se îndreaptă către strămoșii și părinții neamului nostru românesc, către Ștefan cel Drept și Sfînt, către Mihai Viteazul sau Mircea cel Mare, către Tudor, Bălcescu și Cuza, către eroii anului 1877, către martirii lui 1907, către eroii de la Mărășești, Oituz și Mărăști, către ceferiștii anului 1933 și mai ales către jertfele anului 1944 prin care s-a implantat în istoria neamului românesc piatra de hotar a lui 23 August.

În acest context sărbătoresc Biserica noastră strămoșească, prin slujitorii și credincioșii ei, își reînnoiește jurămîntul față de Patrie și față de poporul pe care cu rîvnă îl slujește de a se ruga și de a munci pentru împlinirea măreților lui idealuri, pentru prosperitatea Patriei și propășirea neamului nostru românesc, pentru afirmarea lui pe arena internațională, ca și pentru propoveduirea și slujirea virtuților umanitare ale lumii contemporane, ale păcii și ale înfrățirii între oameni și popoare.

† *IOACHIM VASLUIANUL*
Arhiereu-vicar

Popas aniversar

70 DE ANI DE LA EROICELE LUPTE DE LA MĂRĂȘEȘTI. REVERBERAȚII ISTORICE: MĂRĂȘTI—MĂRĂȘEȘTI—OITUZ

Sînt momente în viața unui popor, clipe la scara istoriei, pe care implacabila scurgere a timpului nu numai că nu poate așterne vălul uitării asupră-le, ci dimpotrivă, le luminează și dimensionează mereu, propulsîndu-le statornic și justițiar în conștiința posterității. Un asemenea moment, aparținînd deopotrivă istoriei naționale ca și celei universale, s-a consumat în urmă cu șapte decenii „la porțile Moldovei“ dinspre sud, acolo unde toponimele pînă atunci obscure: Mărăști, Mărășești, Oituz s-au metamorfozat în simbol al demnității și dorului de neatîrnare al unei întregi națiuni, iar numele lor, purtate de ecoul tunurilor, a străbătut lumea ca un eroic imn al suferinței și vitejiei românești. Atunci și acolo a fost scrisă — ca în atîtea alte rînduri și locuri în mult prea dramatica noastră istorie — încă o pagină de epopee, pe cît de firească în viziunea făptuitorilor, pe atît de vrednică de cinstirea urmașilor. Pentru că bravura, curajul și spiritul de jertfă al ostașului român în acea fierbinte vară a anului 1917, amintind de Plevna ca și de Rahova, de Călugăreni ca și de Roșcani, de Podul Înalt ca și de Rovine, își trăgeau seva dintr-unul și același sacru simțămînt: dragostea de neam și țară, care a călăuzit prin vremi și a fortificat în ceasuri de restriște pe apărătorii gliei străbune.

Dacă Unirea din 1859 condiționase cucerirea independenței de stat în 1877, după această dată neatîrnarea s-a constituit în premisă a luptei pentru eliberarea întregului teritoriu național și realizarea deplinei unități politico-statale românești. De ambele versante ale Carpaților se nutrea speranța înlăturării granițelor nedrepte tăiate în trupul țării; o întreagă generație a crescut în acest crez imperativ și l-a înfăptuit în anii de sînge și jertfă ai primului război mondial. Eroismul popular, grație căruia ființa de stat românească a supraviețuit atîtor invazii și dominații succesive, a stat la temelia independenței și a unității politice a tuturor românilor din cuprinsul străvechii Dacii.

Politic și, mai ales, strategic, România se afla în preajma declanșării primei conflagrații mondiale în atenția marilor puteri, grupate în cele două blocuri militare adverse, fiind insistent curtată, atît de Tripla Alianță, cît și de Antanta. „Fiecare din aceste tabere — remarca deplin îndreptățit prestigiosul ziar american „The New York Times“ — este nerăbdătoare să dobîndească de partea sa simpatia guvernului român. Aceasta plasează firesc România într-o poziție politică demnă de invidiat, consolidîndu-i independența în fața presiunilor externe de orice fel“ [1]. Dacă, privită din afară, situația se prezenta într-adevăr astfel, din perspectiva

---

1. „The New York Times“ (în continuare NYT), 13 ianuarie 1914, p. 4, col. VI (Apud Dumitru Vitcu, *Românii în presa americană. 1859-1918*, în *AIIAI*, XXIII/1, Iași, 1986, p. 94).

obiectivelor politico-naționale urmărite, poziția și opțiunea României după izbucnirea ostilităților reclamau prudență sporită, curaj și luciditate, tact și înțelepciune din partea factorilor politici de decizie.

Dispusă geografic ca o semilună pe lanțul carpatic, ori — cum se exprima un comentator politic de peste Ocean — precum brațele unui uriaș crustaceu ieșind din Marea Neagră pentru a devora munții, România despărțea, avantajînd ori stînjenind în egală măsură și concomitent, cele două tabere aflate în conflict: spre răsărit se afla Rusia, reprezentînd Antanta, implicit pericolul încă potențial al expansionismului spre sud-estul continentului căruia-i căzuse victimă, în urmă cu un secol, jumătate din teritoriul Moldovei; spre Apus, ca și spre Nord, românii aveau în fața ochilor alternativa primejdiei austro-ungare, verificată iarăși dureros pentru ei prin menținerea celor aproximativ patru milioane de conaționali sub opresiunea coroanei bicefale. Prin urmare, oricare ar fi fost direcția opțiunii românești în momentul izbucnirii flagelului, aceasta ar fi presupus, în viziunea multora, renunțarea deliberată la înfăptuirea uneia sau alteia dintre componentele esențiale ale obiectivului național.

Din rațiuni cunoscute[2], la scurt timp după izbucnirea războiului, România a optat pentru soluția neutralității armate, continuînd însă să desfășoare o intensă activitate diplomatică cu ambele tabere aflate în conflict. Dar neutralitatea, în împrejurările generale europene, ca și în cele specifice României, a însemnat doar amînarea intervenției, nicidecum renunțarea la luptă, al cărei obiectiv fundamental era bine cunoscut: eliberarea provinciilor românești aflate sub dominații străine.

În tot cursul celor doi ani de expectativă armată, acțiunile politice oficiale românești, ca și starea de spirit generală în opinia publică, au fost urmărite cu atenție de către mediile de informare din Europa și de peste Ocean. Aproape în totalitate acestea relevau faptul că politica României era complet subordonată obiectivului ei național și că deosebirile de opinie la nivelul factorilor de decizie vizau doar alegerea căilor mai potrivite momentului pentru atingerea acelui obiectiv. „Într-o astfel de cauză sfîntă, ca aceea a unei Românii întregite, animozitățile politice dispar“ [3] — remarca, pe bună dreptate, Martin H. Donahue, corespondentul ziarului londonez „Daily Chronicle“, în ianuarie 1915. Comentînd, bunăoară, declarația făcută de șeful partidului conservator (de opoziție), N. Filipescu, cu privire la iminența unei înțelegeri cu puterile Antantei, corespondentul din Sofia pentru „Giornale d'Italia“ citat de „The New York Times“, afirma că România spera, în cazul victoriei aliaților, în recuperarea Transilvaniei și Bucovinei de la Austro-Ungaria și a Basarabiei de la Rusia[4]. Așadar, indiferent de direcția către care-și va fi orientat mult așteptatul sprijin, revendicările teritoriale urmărite de România nu aveau un caracter selectiv.

---

2. C. Nuțu, *România în anii neutralității (1914-1916)*, București, 1972; Glenn E. Torrey, *Rumania and the Beligerants 1914-1916*, în „Journal of Contemporary History“, vol. I, 1966; Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Oprescu, *România în primul război mondial* (în continuare vom cita doar titlul lucrării), București, 1979, p. 33. și urm.

3. Dumitru Vitcu, *op. cit.*, p. 95.

4. NYT, 15 iunie 1915, p. 1, col. VI.

Prelungirea expectativei armate și amînarea deciziei chiar și după intrarea Italiei în război, atitudine pentru care guvernul condus de Ion I. C. Brătianu dobîndise — se spunea — consimțămîntul tuturor românilor, crease multora iluzia că neutralitatea urma a fi extinsă pe toată durata războiului. Desigur, soluția convenea mai mult Puterilor Centrale, care s-au și grăbit să reînnoiască României vechile promisiuni, ori să-i facă altele noi, care să-i răsplătească neamestecul. Conduita guvernului de la București, dictată nu numai de rațiuni politico-strategice, dar și economice (în perspectiva războiului de lungă durată) a reținut, firesc, atenția analiștilor și comentatorilor străini, care au formulat interesante puncte de vedere privind șansele României în oricare dintre ipostazele posibile față de conflictul mondial. Încercînd a desluși resorturile intime care dictaseră conduita politică a țării la începutul războiului, semnatarul unei scrisori către redacția ziarului „The New York Times", Alexander Brociner, consemna, în primăvara anului 1915, marea dilemă ce stăpînea pe români, înțelegînd prin ei pe factorii de decizie: „este destul de greu de spus dacă ei preferă o România mai mare, cu Transilvania și Bucovina dar fără Basarabia și cu îndoielnica prietenie a Rusiei, ori cu dobîndirea Basarabiei și, implicit, prin acceptarea subjugării pe mai departe a românilor din Transilvania, Crișana, Maramureș și Bucovina" [5]. În aceeași vreme, un comentator politic al aceluiași mare cotidian remarca periculozitatea deosebită pentru „teutoni", reprezentată de potențiala inamiciție a României, țară care, în afara unei baze economice ce-i asigura independența de acțiune și de opțiune, a unei forțe armate de temut și a unei poziții strategice de invidiat, avea, mai presus de toate, „aspirații naționale și un obiectiv clar în război" [6]. Acest obiectiv, care avea să definească de altfel caracterul participării României la primul război mondial, a fost relevat și argumentat admirabil de către juristul și parlamentarul Neculai Basilescu în cuprinsul unui comentariu publicat în „Journal de Genève", reprodus apoi și în coloanele lui „The New York Times" din vara anului 1915.

Afirmînd că România era „singura putere europeană care nu pune în discuție simple pretenții, ci drepturi istorice legitime", universitarul bucureștean adăuga: „astăzi cînd principiul naționalității pare să triumfe, cînd în numele acestuia Rusia promite polonezilor reconstituirea vechiului lor regat; cînd Italia este în ajunul realizării viziunii dantești a unității poporului ei; cînd Serbia năzuiește la un teritoriu de trei ori mai mare decît posesiunile sale actuale; cînd Franța reclamă Alsacia și Lorena; cînd fiecare beligerant dorește să aibă partea sa mai mult ori mai puțin îndreptățită din prada de război, de ce România singură să-și vadă drepturile disprețuite, aspirațiile nesocotite ?" [7]. Invocînd același principiu al libertății popoarelor de care făceau atîta caz statele antantiste, către care se îndreptau cvasi-totalitar simpatiile românești, el apela la formula rămasă celebră din Codul lui Justinian, „restitutio

5. NYT, 26 aprilie 1915, p. 8, col. VI-VII.
6. NYT, 26 mai 1915, p. 12, col. II.
7. NYT, 27 iunie, 1915, p. 2, col. V.

in integrum", pentru a legitima drepturile sacre ale țării asupra tuturor provinciilor ei înstrăinate și pentru a înlesni astfel cititorului străin înțelegerea deplină a idealului național românesc.

În numele și pentru înfăptuirea acestui ideal, guvernul român prezidat de Ion I. C. Brătianu a perseverat în impunerea propriilor condiții la masa negocierilor purtate în răstimp cu reprezentanții puterilor Antantei, conduită interpretată de către unii comentatori politici drept „egoism național" [8]. Pe fondul complicațiilor militare generate de ofensiva prelungită a trupelor germane pe frontul apusean, presiunile diplomatice pentru atragerea României în război împotriva Puterilor Centrale au sporit într-atît, încît au dobîndit uneori caracter ultimativ [9]. Dacă numai libera trecere îngăduită armatelor rusești spre Balcani era socotită de mare valoare strategică, pentru că ar fi oferit frontului sudic potențialul rol decisiv în tranșarea victoriei, cooperarea directă a României, cu resursele ei umane și materiale, de partea Aliaților occidentali era apreciată de analiști ca „cheie a întregii situații balcanice", cum se exprima Joseph Reinach, expert militar al ziarului francez „Le Figaro", și anticipată ca „eveniment de cea mai mare importanță în desfășurarea războiului [10]. Nu întîmplător guvernul francez, prin mijlocirea ambasadorului său la București, cerea, la 9 iulie 1916, intervenția imediată a României, după ce toate condițiile puse de aceasta fuseseră — se spunea — acceptate. „România își va lua locul în coaliție la momentul psihologic și va asigura legitim, în ochii tuturor, satisfacerea largă a aspirațiilor sale naționale". În schimb, în condițiile menținerii în expectativă, „ea nu va mai regăsi posibilitatea de a deveni un mare popor prin reunirea fiilor săi" [11]. Vital interesată în intervenția rapidă a armatei române pe frontul răsăritean pentru a diminua presiunea inamică la Verdun, Franța a acționat cu egală stăruință și pentru acceptarea de către aliații ei, în primul rînd de Rusia, a pretențiilor formulate de guvernul român.

La 4/17 august 1916, Ion I. C. Brătianu și miniștrii Franței, Angliei, Rusiei și Italiei la București semnau Tratatul de alianță și Convenția militară privind intrarea României în război alături de Antantă și recunoașterea dreptului statului român de a reuni la Patria mamă toate provinciile românești (delimitate într-un articol special) din cuprinsul monarhiei austro-ungare. Această recunoaștere

---

8. NYT, 23 octombrie 1915, p. 10, col. II.

9. Colonelul american Stanley Washburn, corespondent de război al ziarului „Times", referindu-se la acțiunile Antantei din vara anului 1916, scria într-un raport că „asupra generalului Alexeev, șeful Statului Major al armatei ruse, se exercită o intensă presiune din partea comandamentelor francez și englez pentru a forța România să intre în război" (cf. Ion Stanciu, *Stanley Washburn an American War Correspondent on the Romanian Front*, în „Revue Roumaine d'Histoire", nr. 7, 1976, p. 695-717). Telegramele subscrise de către acesta din urmă, la 22 iunie, și de către generalul francez Joffre la 6 iulie 1916, se încheiau printr-o formulă identică: „Situația poruncește românilor de a se alătura nouă *acum, ori niciodată*" (cf. Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, ed. a II-a, vol. I, București, 1925, p. 174-176).

10. NYT, 21 martie 1916, p. 10, col. VI.

11. Maurice Palèologue, *La Russie des tsars pendant la grande guerre*, vol. II, Paris, 1922, p. 312-313.

simultană și colectivă a unor drepturi istorice legitime reprezenta unul dintre marile succese ale diplomației românești de pînă atunci. Și chiar dacă Tratatul nu oferea, prin el însuși, certitudinea împlinirii idealului național, oricum făcea realizarea posibilă, firește prin imensele sacrificii umane și materiale pretinse întregului popor. Era — cum s-a afirmat deja — una dintre etapele necesare pe calea deplinei afirmări a unui drept sacru și inalienabil al națiunii române [12]. Consiliul de Coroană întrunit la Palatul de la Cotroceni în ziua de 14/27 august și reunind, în afara membrilor guvernului, pe șefii de partide, foștii prim-miniștri și foștii președinți ai Camerei, a ratificat — după aprinse dezbateri care au relevat și poziții rezervate față de natura deciziei — cele două acte fundamentale care reglementau condițiile participării României în război. În seara aceleiași zile, ministrul român la Viena prezenta la Ministerul de Externe al Austro-Ungariei declarația de război ce-i parvenise însă, potrivit „însemnărilor zilnice“ ale lui N. Iorga [13], cu o săptămînă înainte și care menționa între altele: „Războiul la care ia parte întreaga Europă pune în discuție cele mai grele probleme, atingînd dezvoltarea națională și chiar existența statelor. România, împinsă de dorința de a contribui să grăbească sfîrșitul conflictului și sub imperiul necesității de a-și salva interesele sale, se vede nevoită să intre în luptă alături de aceia care pot să-i asigure înfăptuirea unității sale naționale“ [14].

Vestea declarației de război a României a făcut repede ocolul lumii. O telegramă din Washington a agenției „Associated Press“, arăta că mult așteptata decizie a fost „salutată cu expresie de satisfacție la ambasadele Aliaților din capitala federală, unde agenții oficiali au pronosticat însemnate schimbări în Balcani în următoarele șase săptămîni“, calificînd momentul drept „unul dintre marile evenimente istorice ale anului“ [15]. După opinia profesorului american Louis G. Michael, aflat vreme de șase ani (1910-1916), ca expert în serviciul guvernului țarist, „rolul pe care România începe să-l joace în acest mare război este foarte pozitiv și practic totodată“ [16]. Pozitiv, prin obiectivele urmărite, practic, prin înlesnirile făcute aliaților și îndeosebi Rusiei. La rîndul său, generalul Erich Ludendorff, șeful Cartierului general al Comandamentului suprem al armatei germane, constata cu amărăciune efectele hotărîrii românești determinată, după opinia sa, de politica egoistă a Ungariei și de aprobarea sa pasivă de către Germania. „Intrasem într-o luptă titanică fără seamăn — aprecia el — și nu puteam să-mi dau seama pe atunci cît de greu ne lovea declarația de război a României“ [17].

Declanșată într-un moment neprielnic din punct de vedere militar pentru dînsa, dar impusă și avînd urmări favorabile pentru aliații confruntați cu mari dificultăți pe Somme, la Verdun și în Galiția, intervenția românească în noaptea de 14

---

12. *România în primul război mondial*, p. 128.
13. N. Iorga, *Memorii. Însemnări zilnice (mai 1917-martie 1920)*, vol. I. București, f. a., p. 302.
14. *România în primul război mondial*, p. 142.
15. NYT, 29 august 1916, p. 8, col. I-II.
16. NYT, 3 septembrie 1916, s. III, p. 1, col. I-IV.
17. Erich Ludendorff, *Souvenirs de guerre*, vol. I, Paris, 1920, p. 283.

spre 15 august 1916 semnifica începutul unui război național și popular, de eliberare și întregire [18]. Entuziasmul cu care ostașii români s-au angajat în luptă din primele clipe era comparabil doar cu bucuria confraților eliberați. Exprimînd aceste sentimente, „Gazeta Transilvaniei“ scria: „Stăm încă uluiți, nu găsim cuvinte să dăm glas bucuriei înăbușite de suferințele seculare (..) Frații eliberatori au sosit (...) Bine ați venit și să mergeți cu bine tot înainte“ [19]. Iar un memorialist nota: „Coloană după coloană pășesc trupele române pe țărîna scumpului nostru Ardeal. Muzica intonează „Deșteaptă-te române“. Uralele nu mai contenesc. Populația întîmpină cu drag rîndurile oștirii noastre eliberatoare, binecuvîntîndu-le“ [20]. Exemplara cooperare între armata română și populația localităților eliberate s-a exprimat nu numai prin acțiunile acesteia din urmă vizînd aprovizionarea trupelor cu alimente, efectuarea transporturilor de muniții ori executarea lucrărilor genistice, ci și prin participarea directă la luptă, cu arma în mînă, a numeroșilor voluntari transilvăneni.

Dar ofensiva pe frontul transilvan — începută în condițiile cunoscute și fără a se fi respectat din partea aliaților angajamentele asumate solemn, adică atacul simultan al generalului rus Brussilov în nord, pe frontul galițian, și al generalului englez Sarrail în sud, la Salonic — a trebuit să fie foarte curînd oprită, iar planul campaniei modificat prin transferul centrului de greutate al operațiunilor din Carpați spre noul front deschis de trupele germano-bulgare în sudul Dobrogei. Deliberat, Puterile Centrale au acordat atenție specială acestor două fronturi, apreciindu-se că aici se putea obține un important succes nu numai militar, dar și material și moral: „ca să putem trăi — rememora ulterior generalul Ludendorff, gîndindu-se la grînele și petrolul nostru — trebuie să învingem România“ [21]. În consecință, Înaltul Comandament german, avantajat de situația creată pe frontul de vest, a concentrat pe frontul românesc nu mai puțin de 40 de divizii, realizînd aici o covîrșitoare superioritate numerică și tehnică. Pe bună dreptate, cunoscutul istoric francez Lacoun-Gayet, scriind în noiembrie 1916 în „Petit Parisien“ despre intrarea României în război, o compara cu „un paratrăsnet imens care a atras asupra sa întregul uragan ce sufla din toate părțile orizontului“ [22].

Această superioritate a determinat, precum se știe, replierea succesivă a liniilor noastre de rezistență, după lupte îndîrjite în Transilvania, în trecătorile Carpaților, apoi pe dealurile și șesurile Olteniei și ale Munteniei. Bătălia de la Sibiu, luptele dintre Sibiu și Brașov, din defileurile Jiului, Oltului și Prahovei, cele de la Cîineni, Bran, Predeal, Bratocea și Oituz, bătălia de la Argeș-

---

18. Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol. I, București, 1983, p. 339.

19. Ion Cupșa, *Armata română în campaniile din anii 1916-1917*, București, 1967, p. 52.

20. Florian Tucă, *Triunghiul eroic Mărăști-Mărășești-Oituz*, Iași, 1977, p. 12.

21. Erich Ludendorff, *op. cit.*, p. 329.

22. C. Minesco, *L'action diplomatique de la Roumanie pendant la guerre*, Paris, 1922, p. 60.

Neajlov, precum și toate cele care au urmat în perioada retragerii pe aliniamentul Carpații Răsăriteni — Siret — Dunăre au reliefat pregnant vitejia, curajul și spiritul de jertfă al ostașilor români, care au reușit, cu prețul unor mari eforturi și sacrificii, să contracareze ascendentul tehnic și numeric inamic și să oprească tăvălugul la „porțile de sud ale Moldovei". După patru luni și jumătate de aprige încleștări, campania anului 1916 pe frontul românesc se încheia fără ca intențiile mărturisite de adversari să se materializeze. În pofida grelelor pierderi suferite în oameni și materiale, armata română nu a putut fi distrusă, inamicul recunoscînd cu franchețe: „Noi am respins armata română, dar n-am izbutit s-o nimicim. A trebuit să lăsăm în Dobrogea și Valahia forțe pe care, înainte de intrarea României în război le-am folosit pe frontul oriental, pe cel occidental sau în Macedonia. Cu toată victoria noastră asupra armatei române, eram mai slabi ca înainte în ce privește desfășurarea generală a războiului" [23]. În aprecierea bilanțului acestei campanii pentru România, trebuiesc avute în vedere, deopotrivă, cauzele interne care au concurat la căderea sub ocupație a două treimi din trupul țării (dotarea tehnică necorespunzătoare, insuficienta pregătire a rezerviștilor, greșelile de comandament ș. a.), ca și factorii externi, numind astfel atitudinea aliaților. Aceștia nu și-au îndeplinit obligațiile asumate prin cele două convenții, oferind posibilitatea Puterilor Centrale să realizeze cu nepermisă ușurință o covîrșitoare superioritate de efectiv și tehnică de luptă pe frontul românesc. Materialul de război englez și francez promis sosea prin Rusia cu mare întîrziere și adesea descompletat în timpul tranzitului, ofensiva conjugată pe fronturile din Galiția și Salonic a fost amînată nejustificat, efectivele rusești mult reduse față de promisiuni au intervenit tîrziu și fără energie, așa cum consemna cu îndreptățită mîhnire C. Mavrodin în „L'Union Latine" din 14 ianuarie 1917: „Munițiile n-au sosit, iar soldații promiși, ca și ofensivele lui Sarrail și Brussilov au fost lovite de o paralizie quasi generală" [24]. Trupele rusești au început să pătrundă masiv abia după ce inamicul intrase în București și se apropia amenințător de Moldova. De altfel, comandamentul țarist nici nu intenționase pînă atunci să ofere un sprijin substanțial armatei române, apreciind — prin cuvintele generalului Alexeev — că „România se apără pe Siret" [25]. C. Kirițescu găsește explicația acestei atitudini în cuprinsul faimosului „raport Polivanov", care dezvăluia nesinceritatea aliatului: „Dacă împrejurările s-au dezvoltat astfel încît convenția militară și politică din 1916 cu România s-ar putea realiza complet, s-ar crea astfel în Balcani un stat foarte puternic compus din Moldova, Valahia, Dobrogea, Transilvania, Banatul și Bucovina, cu o populațiune de aproape 13 milioane de locuitori. Este evident că nu s-ar putea conta ca acest stat să rămînă amical față de Rusia și că el nu ar năzui să-și realizeze aspirațiile națio-

---

23. Erich Ludendorff, *op. cit.*, p. 331.

24. I. Agrigoroaiei, *Importanța istorică a victoriilor din vara anului 1917, în context internațional,* în vol. „Românii în istoria universală", vol. II, Iași, 1987, p. 137-148.

25. Ion Cupșa, *op. cit.*, p. 92; vezi și *1918 la români,* vol. II, București, 1983, p. 874-876.

nale asupra Basarabiei. În Balcani, el s-ar strădui de asemenea să contrabalanseze influența Rusiei și, fiind dat caracterul latin predominant al populațiunii sale, el s-ar găsi sub marea influență politică a Italiei și Franței. Iată de ce năruirea visurilor României, în ceea ce privește voința ei de a ajunge o mare putere în proporțiile arătate mai sus, nu este contrară intereselor politice ale Rusiei“ [26]. Numai că obiectivul urmărit de România atunci nu era de a ajunge o mare putere, ci de a ajunge o România a tuturor românilor, deci cu totul altceva.

Pe măsură ce teritoriul țării cădea sub ocupația dușmanului, autoritățile au luat măsuri în vederea evacuării ministerelor și altor sedii ale instituților centrale, precum și a mașinilor și utilajelor aparținînd industriei de război, în Moldova. Au fost evacuați, de asemenea, recruții anilor 1917-1920, răniții și bolnavii, prizonierii de război și cei aproximativ 30.000 de cetățeni ai statelor cu care România se afla în război. În afara acestora, spre Moldova s-au revărsat o mare mulțime de oameni, populație civilă aparținînd tuturor categoriilor sociale. „Convoiuri întregi de mii și mii de fugari — consemna un contemporan — cu ochii zăpăciți, cu fața trasă, cu hainele în neorînduială, abia se mișcau gîfîind în lungul drumului. Mame cu copii în brațe sau cu ei de mînă, moșnegi ducînd carul cu boi în care și-au pus toată averea; nevasta, copii cu cîteva țoale, toți se mișcă în lungul drumului, în preajma armatei, ca și cum ar căuta sprijin în puterea ce reprezintă“ [27]. După evaluările făcute de factorii în drept, populația flotantă, civilă și militară, evacuată în Moldova se ridica la mai bine de un milion și jumătate de suflete care se suprapunea populației existente aici.

Viața Moldovei în acei ani concentra dramatic întreaga istorie românească. Acolo s-a adunat „toată vlaga țării“, adică „mintea care plănuiește și brațul care lovește“. În acele împrejurări grave pentru destinul neamului, orașul Iași a devenit capitala unei țări reduse la aproximativ o treime din fostul ei teritoriu, centrul refacerii și al „rezistenței pînă la capăt“ [28]. Iarna timpurie, gerul persistent, lipsa alimentelor, a combustibilului și a medicamentelor, aglomerația și insuficiența adăposturilor au dus la izbucnirea molimelor, a tifosului exantematic în primul rînd, care au făcut în foarte scurt timp zeci de mii de victime. Numai la Iași mureau zilnic 400-500 de oameni, care erau duși în gropi comune [29]. Aici, în Moldova, afirma Take Ionescu în septembrie 1917, „tifosul exantematic ne-a costat mai mult dect zece bătălii“ [30]. Conform unei statistici americane întocmită la sfîrșitul anului 1916, România pierduse pînă atunci aproximativ 100.000 de oameni, pierdere amplificată de cei 150.000 de răniți și de 250.000 de prizonieri.

---

26. Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, p. 348.

27. General C. Găvănescu, *Epopeea română. Războiul nostru pentru întregirea neamului*, Iași, 1918, p. 55; Petre Grigorescu, *Însemnări din pribegia războiului, 1916-1918*, Constanța, 1929, p. 20.

28. *Iași. 1600-1859-1918. Aspecte ale luptei pentru unitate națională*, Iași, 1983, p. 219 și urm.

29. Petre Grigorescu, *op. cit.*, p. 14.

30. *România în primul război mondial*, p. 252.

Acest tragic bilanț al campaniei militare din primele 4-5 luni ale războiului n-a putut ucide nici zdruncina speranța poporului român în victoria cauzei sale naționale. M. Sadoveanu scria, în ziarul „România“ din februarie 1917, că în acele grele încercări „energiile latente ale națiunii s-au deșteptat și s-au încordat. Tot poporul s-a strîns într-un bloc sub izbitura de val a nefericirii“ [31]. De la tribuna Parlamentului, în presă, în diferite întruniri publice, reprezentanți ai vieții publice și politice, personalități de frunte ale spiritualității românești, au combătut resemnarea și defetismul, au îmbărbătat opinia publică, menținîndu-i trează încrederea în izbîndă.

În acest cadru s-a procedat la reorganizarea armatei române, la refacerea efectivelor, completarea armamentului și echipamentului cu acel primit din Anglia și Franța, la o instruire corespunzătoare. De la 14 ianuarie și pînă în iulie 1917, conform notațiilor generalului G. A. Dabija, „armata română s-a reorganizat și instruit ca să corespundă nevoilor războiului ce-l purta“ [32]. În acțiunea de reorganizare a armatei, comandamentul și trupele române au primit un sprijin deosebit din partea misiunii militare franceze condusă de generalul H. M. Berthelot. Desfășurată pe fondul preocupărilor unor cercuri politico-diplomatice reprezentînd marile puteri în direcția sacrificării României, în cadrul unor planuri de împărțire a zonelor și sferelor de influență [33], și concomitent cu vizita la Iași, a unor înalte oficialități franceze (ministrul munițiilor Albert Thomas), belgiene (ministrul Vanderwelde) ori omericane (generalul Hugh Scott), această acțiune a avut ca epilog entuziasta primire făcută în zilele de 7-8 iunie 1917 voluntarilor transilvăneni și bucovineni recrutați în Rusia dintre prizonierii din armata austro-ungară. Încadrarea lor în armata română, în scopul mărturisit al fortificării ei, semnifica unitatea de luptă a românilor de pe ambele versante ale Carpaților, dimensionînd idealul comun de refacere a țării, de clădire a unei Românii întregite.

După ce în martie 1917 regele făgăduise soldaților pămînt și o mai largă participare la viața politică, în mai s-a trecut la dezbaterea în Parlament a reformelor agrară și electorală, pentru ca în iunie acestea să fie incluse în Constituție. Într-un cadru teritorial mult restrîns, „viața noastră de stat — scria ziarul „Mișcarea“ — a atins o intensitate pe care n-a cunoscut-o niciodată, iar poporul român a dovedit că posedă o rezervă de forță inepuizabilă și veșnic tinerească. Dacă în prima fază a războiului România a dovedit a ști să lupte în cele mai grele condițiuni și nu știe să tremure în fața celei mai furtunoase primejdii, în cea de a doua fază a războiului ea a dovedit lumii întregi că forța de viață a poporului român este nesecată și că această forță face minuni“ [34].

Intrarea în luptă a trupelor române reorganizate și refăcute a avut loc în prima decadă a lunii iulie 1917. Pentru vara acelui

---

31. „România“, 2 februarie 1917.
32. General G. A. Dabija, *Armata română în războiul mondial (1916-1918)*, vol. IV, București, 1936, p. 26.
33. I. Agrigoroaiei, *Poziția marilor puteri față de România 1914-1918*, în vol. „Românii în istoria universală“, vol. I, Iași, 1986, p. 448.
34. Idem, *Importanța istorică a victoriilor din vara anului 1917...*, p. 142.

an inamicul preconiza dezlănțuirea unei mari acțiuni ofensive concentrice pe frontul din Moldova, în sectorul Nămoloasa, vizînd spulberarea rezistenței româno-ruse — facilitată de situația revoluționară din Rusia și de spiritul de necombatanță persistent în rîndurile armatei țariste — și scoaterea României din rîndul cobeligeranților. Un amplu plan ofensiv fusese însă elaborat și de Comandamentul român în colaborare cu cel aliat, a cărui desfășurare urma să aibă ca centru de greutate tot zona Nămoloasa, acesteia articulîndu-i-se și o acțiune de aceeași natură în zona Mărăștilor. Aici, la Mărăști, a și început de altfel, în dimineața de 9 iulie 1917, ceea ce tradiția va prelua sub numele de „triunghiul eroic Mărăști-Mărășești-Oituz“ [35].

Faptele de arme săvîrșite de oștirile române în crîncenele bătălii din iulie-august 1917, sub deviza-legămînt „pe aici nu se trece“, eroismul și uitarea de sine ridicate pe treptele supreme ale sacrificiului pentru gloria patriei au făcut să se spulbere toate visurile de cucerire a ceea ce mai rămăsese din Moldova și, totodată, să arate dușmanului — după cum declara solemn unul dintre eroii acelor bătălii, generalul Eremia Grigorescu — că românii nu au de dat din pămîntul scump al țării decît locul de mormînt. Într-adevăr, „Mărășeștii fu mormîntul iluziilor germane“. Comunicatele referitoare la evoluția operațiilor militare, ordinele de zi și corespondențele de presă date publicității în acele zile incendiare evidențiau, în fața opiniei publice interne și internaționale, dîrzenia inimaginabilă a ostașului român călăuzit și de destoinicia comandantului său, dar mai ales de noblețea idealului pentru care luase arma în mînă.

Manifestul către țară dat cu prilejul împlinirii unui an de la intrarea României în război, dezvăluind caracterul just al participării noastre în conflict, releva cu limpezime: „ori izbutim să înfigem steagul românimii dincolo de munte, ori s-ar stinge viața noastră dincoace de munte (...). Prin suferințele noastre vom cîștiga dreptul la viață al românilor de pretutindeni, singura viață care are preț pentru noi toți. Sus inimile și, strîns uniți împrejurul steagului acoperit de glorie prin vitejia ostașilor, să nu iasă din piepturile noastre decît un singur strigăt : Înainte pentru România Mare !“ [36].

Ziarele ce apăreau atunci la Iași subliniau zi de zi bravura și jertfele armatei române în acele bătălii de importanță capitală, atît pentru destinele neamului, cît și pentru soarta războiului în general. Pentru a doua oară în cursul războiului — se afirma

---

35. Florian Tucă, *op. cit.*, p. 19.
36. „Mișcarea“, 15 august 1917.

într-un articol — frontul român devenea teatrul luptelor celor mai intense și căpăta o însemnătate majoră pentru desfășurarea întregii campanii europene. Iar luptele au demonstrat cu prisosință în chipul cel mai dureros pentru germani, că „armata română refăcută este un factor peste care nu se poate trece atît de ușor. Și această dovadă li se făcea tocmai în momentul cînd hoardele teutone se aruncaseră asupra frontului cu nădejdea că aici aveau să înregistreze o victorie deosebită“ [37].

Bătălia de la Mărășești, prin durata, prin proporțiile și intensitatea ei, rămîne — după expresia poetului Octavian Goga — „una dintre cele mai formidabile vărsări de sînge ale marelui război“ [38]. Încercarea dușmanului de a scoate România din luptă s-a soldat cu pierderea pentru el a 60-65.000 de soldați și ofițeri morți, răniți și dispăruți. Succesul obținut a fost plătit cu un însemnat tribut de sînge. Armata română a pierdut la rîndu-i aproximativ 27.000 de oameni despre care cei care i-au văzut luptînd și suferind relatau cu superlativă admirație: „O măreție nespusă se revarsă din acești soldați îmbrăcați în uniforme zdrențuite și dintre care mulți nu mai au nici echipament, nici mântăi, nici încălțări. Acești oameni se luptă de șase luni fără o zi de odihnă, fără să se înfrupte niciodată de dulceața cantonamentului. În prima linie, întodeauna, mereu. Au văzut tot, au cunoscut tot, au îndurat tot: îmbătarea celor dintîi izbînzi, groaza celor dintîi înfrîngeri, sfîrșeala acestei goane înnebunitoare de la Carpați la Dunăre și de la Dunăre la Carpați pentru a ține piept îndoitei năvăliri austro-germane și bulgaro-turcești. Nici o odihnă, nici schimb, nici veșminte, nici hrană — dar nici o plîngere... Măreți soldați români, nu vă voi uita niciodată! Puterea voastră de îndurare e fără pereche, tăria voastră în nefericire e sublimă“ [39].

Desfășurarea și epilogul bătăliilor de la Mărăști, Mărășești și Oituz, din iulie-august 1917, au preocupat opinia publică europeană, iar personalități proeminente ale vieții politice internaționale — precum primul ministru britanic, Lloyd George și regele Angliei George al V-lea, primul ministru francez Georges Clemenceau și ministrul de război al Franței, Painlevé, fostul președinte al S.U.A., Theodor Roosevelt ș. a., cărora le-am putea adăuga numele generalilor Scerbacev și Monkevitz, Berthelot, Pershing, Cadora, Gren Leey ș. a. — au rostit și scris, atunci ca și mai tîrziu, frumoase cuvinte de laudă la adresa vitejiei, devoțiunii și spiritului de

---

37. Cf. I. Agrigoroaiei, G. Calcan, M. Strugariu, *Rezistența română din 1917 reflectată în presa din orașul Iași,* în „Cercetări istorice“, XI, Iași, 1980, p. 437-446.
38. „România“, 8 august 1917.
39. *Cartea Unirii,* București, 1928, p. 47-48.

sacrificiu probate de armata română în cele mai vitrege împrejurări. Chiar și unii adversari ai românilor, cum a fost generalul german Kurt von Morgen și feldmareșalul von Hindenburg, în consens cu istoricii și publiciștii germani Köster Adolf, Hanz Carossa și M. Schwartze, au recunoscut, într-o formă sau alta, tenacitatea și eroismul plenar al diviziilor române, care „au știut să apere patria lor de o completă cucerire. Luptele de la Focșani și Tîrgu Ocna (Oituz) sau bătălia de la Mărășești cum îi zic românii, au devenit mîndria armatei române în războiul mondial“ [40].

Larga publicitate de care s-au bucurat luptele din Moldova în presa vremii ilustrează, de asemenea, puternica impresie produsă în rîndul opiniei publice internaționale de faptele de arme ale ostașilor români. Marile cotidiene din țările aliate, neutre și chiar adverse, precum „Times“, „Manchester Guardian“, „Truth“, „Morning Post“, „The New York Times“, „Pittsburgh Sun“, „Excelsior“, „Corriere della Sera“, „Novoe Vremea“, „Neue Freie Presse“, „Fremdenblatt“ ș. a., au consacrat spații ample știrilor, relatărilor și aprecierilor celor mai pertinente relative la situația frontului și a trupelor românești în vara anului 1917. Fără a mai stărui asupra unor lucruri îndeobște cunoscute, ne îngăduim doar a reproduce aici un sugestiv pasaj dintr-o corespondență transmisă, de la fața locului, redacției prestigiosului „Times“ la 29 august: „Ultimele 15 zile vor rămîne scrise cu litere de aur în istoria acestei țări. Apărarea pe frontul de la Mărășești, spre nord de Focșani, a fost cea mai glorioasă faptă de arme pe care a săvîrșit-o vreodată armata română (...). Pierderile dușmanului au fost enorme și prizonierii corpului alpin au mărturisit că de la Verdun n-au mai văzut o luptă atît de crîncenă (...). Românii s-au luptat cu o vitejie fără seamăn, fiind mai presus de orice laudă. Soldații germani, în fața unor atacuri atît de violente, aruncau armele pentru a fugi mai iute. Această înfrîngere este lovitura cea mai importantă pe care au primit-o germanii în orientul european“ [41].

Într-adevăr, rezistența românească din vara anului 1917 a făcut să eșueze una dintre cele mai puternice ofensive inițiate de Puterile Centrale pe frontul de Est și să bareze drumul acestora spre Rusia. Rămînînd pe loc, într-o atitudine de fermă apărare, românii — după cum aprecia istoricul Seton Watson — au împiedicat pe Mackensen să ocupe Odessa și pe Leopold de Bavaria, Moscova [42].

---

40. Col. I. Cupșa, D. Tuțu, P. Ilie, *50 de ani de la luptele de la Mărăști, Mărășești, Oituz,* în „Revista de istorie“, nr. 4/1967, p. 635.

41. C. Botoran, O. Matichescu, *Documente străine despre lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar,* Cluj-Napoca, 1980, p. 163-165.

42. R. W. Seton Watson, *Histoire des Roumains de l'époque romaine à l'achévement de l'unité,* Paris, PUF, 1937, p. 561.

În urma înfrîngerilor din iulie-august 1917, Comandamentul german a renunțat definitiv la operații ofensive pe acest front, care se stabiliza aici pentru o perioadă de timp ce nu putea fi, atunci, estimată. Între Rusia și Puterile Centrale continua să ființeze, în această zonă, statul român.

După bătăliile victorioase de la Mărăști, Mărășești și Oituz, Marele Cartier general al armatei române s-a adresat țării printr-un manifest în cuprinsul căruia, elogiind vitejia ostașilor, afirma încrederea deplină în izbînda finală, în înfăptuirea idealului național: „Vom avea Ardealul, vom avea Bucovina, vom avea Banatul. Vom fi încă o dată România de sub Mihai Viteazul și slava țării va străluci de-a pururi". Iar apelul *Către frații bucovineni* declara solemn că numai atunci se va stîrpi războiul și răutatea în lume „cînd nici un popor nu va mai rîvni la țara și la bunurile altuia (...), cînd fiecare nație o să-și aibe țara sa unde să trăiască liberă și să se conducă după limba, legea și obiceiurile sale". În aceste condiții „urmează ca toate popoarele din Austro-Ungaria, care au fost rupte pe nedrept de la națiile lor, să se întoarcă la acele nații; în consecință, și românii din Ardeal, Bucovina, Maramureș, Crișana și Banat să se unească cu România liberă și să facă o Românie Mare (...), cum au dorit-o voievozii Ștefan și Mihai (...) și cum au visat-o moșii și părinții noștri" [43]. Temeinica încrederii în realizarea mult-rîvnitului obiectiv național, pe cînd războiul și suferințele provocate românilor erau încă departe de a se fi încheiat, izvora, pe de o parte, din legitimitatea istorică a cauzei apărate și, pe de alta, din prefacerea sufletească a soldatului-țăran după victoriile din vara anului 1917.

Adevărată lecție de pedagogie națională, epopeea românească de la Mărăști-Mărășești-Oituz a conferit patriotismului născut din sentimentul demnității umilite a soldatului român și din durerea pentru țara-i cotropită, un element nou: încrederea acestuia în forțele proprii, în superioritatea lui atît față de dușmanului înfrînt, cît și față de aliatul infidel. Disprețuind orice pericol, gata de orice jertfe, conștient de dreptatea idealului pentru care lupta, dar și de dificultatea drumului ce urma a fi străbătut, ostașul român a dovedit, nu atît lumii, cît mai ales sieși că reprezintă o forță demnă de respect și un factor esențial în procesul desăvîrșirii construcției național-statale. A fost, cum s-a mai spus [44], marea biruință a sufletului românesc în campania anului 1917.

Dr. Dumitru VITCU

---

43. Ștefan Pascu, *op. cit.*, vol. I, p. 421.
44. Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, p. 689.

Iar tu, România mîndră, tot mereu să înfloreşti

NOI TREPTE DE DEZVOLTARE A PATRIEI

Evocări. *Anul acesta se împlinesc 70 de ani de la marile bătălii de la Mărăşeşti, Mărăşti şi Oituz, bătălii care au înscris în cartea de aur a neamului nostru pagini de eroism şi de glorie ce nu se vor şterge niciodată. Primul adevăr fundamental care se cuvine rostit în aceste momente evocatoare este că ţara noastră a intrat în primul război mondial, la declanşarea căruia n-a avut şi nici nu putea să aibă vre-un rol — nu pentru a cuceri ceea ce nu era al său, ci pentru a-şi desăvîrşi făurirea statului naţional unitar, operă cu profund caracter românesc. E necesar să accentuăm faptul că participarea României la marea conflagraţie mondială alături de puterile Antantei, ne garanta satisfacerea deziderateloi naţionale pentru care românii s-au jertfit de veacuri.*

Pentru a marca acest eveniment naţional, între manifestările cultural-ştiinţifice amintim iniţiativa profesorilor de istorie de la liceele din Bacău de a organiza în localităţile sus amintite reuniuni ştiinţifice în cadrul cărora au fost prezentate o serie de consideraţii în legătură cu identificarea şi valorificarea vestigiilor arheologice din zonă cu tema: „Participarea României la primul război mondial".

La 10 iulie 1987 s-au împlinit 70 de ani de cînd Marele Cartier General al armatei române de la Mărăşti, dă următorul ordin de zi: „Scumpi ostaşi! S-a dat ordin de ofensivă pe întregul front. Ochii tuturor sînt aţintiţi asupra noastră. În vitejia voastră toată suflarea românească şi-a pus nădăjdea şi credinţa nestrămutată în victorie. Purtaţi drapelele înainte, alungaţi pe duşman din pămîntul strămoşesc, fiţi pildă de vitejie, pildă de toate virtuţile omeneşti". Însufleţită de acest ordin armata română a obţinut una din cele mai strălucite victorii din istoria naţională, schimbînd soarta primului război mondial.

Prin stăruinţa locuitorilor, cu cîţiva ani în urmă locuitorii din comuna Măgireşti, jud. Bacău, au plantat pe culmea unui deal din apropierea localităţii lor o livadă pentru a preamări eroii satului lor care s-au jertfit în crîncenele lupte din aceste ţinuturi. Livada s-a numit, astfel, „Livada eroilor". Însă, ca un corolar al acestor înălţătoare simţăminte pentru înaintaşi, recent în această livadă s-a dezvelit un monument închinat aceloraşi martiri ai neamului. Realizat de sculptorul Gh. Rădulescu-Giro, monumentul poartă înscrise pe soclu, spre eternă cinstire, numele fiilor comunei căzuţi în războiul pentru independenţă naţională în prima conflagraţie mondială şi în războiul împotriva fascismului.

Alte jubilee naţionale. *Anul acesta se împlinesc 1900 de ani de la urcarea pe tronul Daciei a lui Decebal, fiul lui Scorillo, despre care Dio Cassius, sintetizînd foarte sugestiv însuşirile sale, spunea: „... era priceput în ale războiului şi iscusit în faptă, ştiind cînd să se retragă la timp, meşter în a întinde curse, viteaz în luptă, ştiind a se folosi cu dibăcie de o victorie şi a scăpa cu bine*

dintr-o înfrîngere; pentru care lucruri el a fost mult timp pentru romani un potrivnic de temut". Preluarea puterii în anul 87, în urma renunțării la tron a bătrînului rege Duras-Durpaneus, a constituit o mobilizare generală a dacilor pentru independența pămîntului strămoșesc, care avea să se mențină pînă la căderea Daciei sub imperiul roman la anul 105-106.

De asemenea, se împlinesc anul acesta și 530 de ani de la urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare (1457-1504). Ca să marcăm acest eveniment citățm un mic pasaj din Istoria românilor a lui C. Giurescu: „Domnia lui Ștefan cel Mare de aproape o jumătate de veac este cel mai frumos timp din istoria Moldovei. Niciodată țara n-a fost mai întinsă, mai bogată și mai respectată; niciodată faima domnului ei n-a străbătut atît de departe, deopotrivă în Apusul creștin ca și în Răsăritul musulman; niciodată nu s-au ridicat atîtea locașuri — civile și bisericești — și într-o formă atît de desăvîrșită. Întocmai cum grecii cei vechi au avut epoca lui Pericle — acel maximum de strălucire politică și artistică — noi am avut epoca lui Ștefan cel Mare. Depășind hotarele Moldovei ea a fost și va rămîne reprezentativă pentru întregul nostru popor".

Pentru a consemna evenimentul „Tribuna României" (nr. 343/1 iulie 1987) publică în spații largi comentarii și fotografii ale faptelor și operei marelui domn. Se poate vedea, pe prima pagină, chipul solitar al lui Ștefan aflat pe Tetraevanghelul *Mănăstirii Humor (1473), apoi vederea generală a ctitoriei principale a voievodului, Mănăstirea Putna, precum și detalii din aceasta. Nu lipsesc detalii de la biserica Voroneț, chilia lui Daniil Sihastru, portretul doamnei Maria Voichița, precum și alte obiecte de valoare, rămase ca relicve sacre de la marele voievod care a adus cinste poporului nostru și a scris o pagină de aur în cartea neamului.*

Ion Creangă — la 15 decenii de la naștere. *Marele scriitor moldovean, cum era firesc, a cunoscut o largă recunoaștere prin savuroasele sale scrieri, atît de naționale în formă și universale în conținut. Datelor cu caracter mai general, îndeobște cunoscute privind circulația operelor povestitorului, în limba franceză, italiană, engleză, germană, rusă, le adăugăm următoarea informație din presa anului 1930: „În ziarul MIDI din Bruxelles a apărut de curînd un articol despre Ion Creangă. Articolul datorat doamnei Ode de Châteauvieux-Lebel, conține date biografice, o caracterizare a personalității și operei lui Creangă și entuziastele aprecieri asupra talentului de povestitor. Autoarea îl compară cu Andersen, cu Frații Grimm, cu Charles Perrault, marii povestitori ai literaturii universale, găsind că Ion Creangă îi depășește cu mult". Așadar pe lista exegeților străini ai scrierilor lui Creangă (e vorba de Jean Boutière) trebuie înscrisă și entuziasta cercetătoare belgiană Ode de Châteauvieux-Lebel, distinsă ambasadoare a operei lui Creangă în Belgia.*

Prefațînd în 1932 prima versiune italiană a Amintirilor din copilărie, *Raffaelle Corso remarca la Creangă „interesul istoric și psihologic", opera sa relevînd specificul unui „popor vesel și muncitor".*

„Nu-l pot uita pe marele meu prieten (consemna Mihai Eminescu despre Ion Creangă n. n.), care a știut în nopțile înstelate

petrecute în cerdacul bojdeucii de la Iași să-mi cînte ca un rapsod din alte vremuri minunatele povești rupte din sufletul Moldovei, căci glasul lui avea ceva din armonia divinității".

Garabet Ibrăileanu, la rîndul său, spunea: „În Creangă trăiesc credințele, eresurile, datinile, obiceiurile, limba, poezia, cum s-au format în mii de ani de adaptare la împrejurările pămîntului dacic. Creangă este un reprezentant perfect al sufletului românesc între popoare, al sufletului moldovenesc între români, al sufletului țărănesc între moldoveni, al sufletului omului de munte între țăranii moldoveni. Creangă este epopeea poporului român. Creangă este un Homer al nostru".

Interesantă este și consemnarea lui George Călinescu: „De aceea despre Creangă, ca artist, sînt puține de spus, și studiile se pierd în divagații. Un muzician poate imita vuietul apelor, un pictor poate zugrăvi priveliștea, dar astea sînt succedanee artistice, nu impresii critice. Creangă este o expresie monumentală a naturii umane în ipostaza sa istorică ce se numește poporul român, sau, mai simplu, e poporul român însuși surprins într-un moment de genială expansiune. Ion Creangă este, de fapt, un anonim".

În editorialul său, redactorul șef al distinsei publicații „Tribuna României" (nr. 342/15 iunie 1987), Petre Ghelmez, între altele, consemnează: „Mai înainte de a pricepe marea simfonie a poeziilor lui Eminescu, mai devreme de a înțelege umorul lui Caragiale, pe fiecare ne-au luat de mînă poveștile „țăranului din Humulești", Ion Creangă, de la a cărui naștere s-au împlinit anul acesta 150 de ani. Poveștile, basmele și amintirile lui Creangă au rămas și vor rămîne neîntrecute atîta vreme cît sub sclipirea soarelui, a lunii și stelelor se va auzi, dulcea, mîngîioasa și plina de înțelesuri limbă românească".

Același număr al revistei, închinat jubileului lui Creangă, prezintă cititorilor fotografia bisericii „Sfîntul Nicolae" din Humulești unde a fost botezat Ion Creangă, precum și portretul vrednicului de pomenire, Părintelui Constantin Cosma, unul din ctitorii muzeului „Ion Creangă" din Humulești.

Mărturii ale istoriei. *Marile ziare și reviste europene și-au trimis în anul 1877, în timpul războiului de independență, atît în capitalele țărilor beligerante, cît și pe cîmpurile de luptă, numeroși corespondenți de război. Armata română s-a aflat, astfel, în atenția lor. Iată ce scrie comentatorul militar Enrique Dupuy de Lôme, într-un articol publicat în iunie 1877, în revista „Ilustracion Espaniola y Americana": „Pentru cine ar vrea să studieze filosofic ce se petrece pe țărmurile Dunării, ceea ce trebuie să atragă atenția este steagul tricolorilor români care se ridică lîngă cel rusesc, e acel popor care în Orient are nume ce seamănă cu acela al vechii stăpînitoare a Apusului, e acea limbă neo-latină vorbită în mijlocul popoarelor germane, slave și orientale. Acest popor caută acum să rupă complet lanțurile. În silința pe care va face-o avem a o urma cu înțeles toate națiile zise latine pentru că în români vedem urmașii acelor legiuni care ne-au impus civilizația și limba".*

Așezarea urbană cu un trecut plin de istorie, Hîrlăul, a intrat de mult în atenția istoricilor. Orașul așezat între dealurile

Cotnarilor și Cătălinei este cunoscut, astfel, în documentele vremii ca unul dintre orașele de care-și leagă existența multe personalități ale istoriei noastre naționale. Aici Ștefan cel Mare își aduce vitejii, după bătălia victorioasă de la Codrii Cosminului, cinstindu-i cu daruri. Aici Petru Rareș a ctitorit o reședință și o biserică. Aici Alexandru Lăpușneanu a fost înscăunat ca domn în prima sa domnie, iar Radu Mihnea Basarab și-a mutat capitala cînd Iașul a fost incendiat în anul 1624. Acestea și multe altele fac pe N. Iorga să spună că: „De la Hîrlău au pornit atîtea documente, atîtea drumuri și atîtea hotărîri pînă la jumătatea secolului al XVIII-lea, încît acest oraș poate fi considerat la fel de încărcat de istorie ca Suceava, Iași, Roman și alte localități medievale".

Printre documentele valoroase aflate în păstrare la Arhivele Statului din Piatra Neamț, sînt și cele referitoare la sărbătorirea unor personalități politice și culturale ale poporului nostru. Între acestea este înscris și documentul din 24 iunie 1914 aflat în fondul „Primăria orașului Piatra Neamț", document ce se referă la pregătirea sărbătoririi „împlinirea a 25 de ani de la moartea marelui nostru poet național Mihai Eminescu".

„Dicționarul geografic al județului Neamț la 1890", preciza că jud. Neamț este cunoscut ca cel mai „renumit ținut din țară prin hergheliile sale numeroase" și „prin specia de cai așa numiți «de munte». Așa se explică și faimoasa herghelie domnească de la Timișești, descrisă cu lux de amănunte de M. Sadoveanu în „Frații Jderi". Cert este însă că Mănăstirea Neamț, pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, a fost proprietara uneia din cele mai mari herghelii din Moldova.

În mai multe numere ale revistei sale „Floarea darurilor" (1906-1907), N. Iorga a publicat și interesante note de călătorie din jud. Neamț. Iată una din notațiile sale: „Romanul e așezat pe o limbă de pămînt buruienos și plin de scaieți lăsați în voie, între Moldova iute, care rămîne pînă la sfîrșit albastră și între rîposul Siret cu unda gălbuie. În toată lungimea lui îl străbate de la gara curățică pînă la fațada lungă, galbenă, cu zimți ca de cetate a spitalului și pînă la turnulețul bisericii „Precista" în dosul căreia dispare episcopia, strada care se chiamă „Ștefan cel Mare". Aflăm din aceasta imaginea legendarului oraș, care astăzi mai păstrează încă din aceste vestigii consemnate de Iorga, dar care au îmbrăcat și ele haina înnoirilor.

Din istoria hîrtiei moldovene. *Cel mai vechi act ce s-a întocmit pe hîrtie pe plaiurile moldovenești este o scrisoare din vremea lui Alexandru cel Bun, care poartă data de 11 iulie 1428. Numele hîrtiei apare, apoi, în onomastică, documentele relatînd despre existența unui Vlah Hîrtie Spătaru (1513). Zapisele sînt o nouă dovadă a folosirii tot mai dese a indispensabilului material de scris. Prima coală de hîrtie autohtonă are ca „act de naștere" data de 8 noiembrie 1841, fiind produsă la fabrica ilustrului cărturar Gh. Asachi din Piatra Neamț. Pe hîrtia pietreană s-au tipărit după 1841 în capitala Moldovei — Iași — publicații de mare răsunet: „Albina românească", „Icoana lumii", „Miercuriu din Iași", „Osiris", „Gazeta sătească" ș. a. Hîrtia lui Asachi se putea cunoaște cu ușurință,*

avînd stema Moldovei, cuvîntul „Borca", literele N. R. În 1842 un balon dirijabil, fără oameni la bord, se confecționează din hîrtia lui Asachi, fiind lansat spre cer din satul Miclăușeni-Neamț.

Polifonia lui G. Muzicescu. *În jurul anului 1874, cunoscutul compozitor Gavriil Muzicescu se afla în ținutul Neamțului pentru a culege cîntece populare pe care le va armoniza. Cu privire la acest aspect al activității sale într-o scrisoare datată din 1889 adresată episcopului de Roman, Melhisedec Ștefănescu — mentorul său spiritual — Muzicescu afirma : „Am dat la lumină 12 melodii naționale puse pentru cor, lucru ce pînă azi n-a fost în România". Cîntecele „Moșulică", „Ciobăneasca", și „Răsai lună!", i-au fost comunicate de lăutarii din zona Romanului. În fruntea corului mitropolitan din Iași, Muzicescu a susținut în anul 1886 un concert la Roman, unde, peste program a executat, spre admirația tuturor, și cîteva cîntece populare din zonă.*

Manifestări culturale. *Centrul de lingvistică, istorie literară și folclor de la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași, în sesiunea științifică anuală — intrată în tradiția cercetărilor de aici — a înscris în programul său intervenții despre opera lingvistică a savantului G. Ivănescu, receptarea istoriei în scrierile lui D. R. Popescu, despre unele aspecte ale creației scriitorilor Ion Barbu, Mihail Sadoveanu, Mihai Eminescu, Zaharia Stancu. Nu au lipsit nici comunicările vizînd problematicile gramaticii, lexicologiei, dialectologiei, stilisticii, folclorului și etnologiei, care au fost amplu dezbătute,*

Singurul cenaclu sătesc din țară, deocamdată, de anticipație tehnico-științifică s-a organizat la Guranda în jud. Botoșani. El se numește sugestiv „Selenarii". Roadele cenaclului, încă de la apariție, nu s-au lăsat așteptate. Tinerii creatori ai cenaclului, pînă în prezent au obținut 200 de premii între care 14 titluri de laureați ai Festivalului național „Cîntarea României" și 26 de premii naționale la concursul „Tinere condeie".

Ajunse la cea de a XIV-a ediție, „Vacanțele muzicale" de la Piatra Neamț au programat și în acest an o variată gamă de manifestări: concerte, recitaluri, medalioane muzicale, la care și-au dat concursul, ca de obicei, studenții împreună cu profesorii Conservatorului din Iași. Astfel, luna iulie devine, de fiecare dată, cu acest prilej, o adevărată sărbătoare a publicului nemțean, care organizează, pe an ce trece, tot mai frumos aceste „Vacanțe".

Nici anul acesta, lîngă Mănăstirea Văratec, nu a lipsit tradiționala sărbătoare populară „Pădurea de argint". Prilejul este binevenit, de fiecare dată, pentru oamenii locului, care, la modul cel mai exigent, împodobesc această manifestare, cu deosebite acțiuni cultural-educative.

An jubiliar. *Anul acesta s-au împlinit 120 de ani de cînd din teascurile tipografiei din Sibiu a apărut primul număr al renumitei publicații bisericești „Telegraful român". După cum se știe este una din cele mai vechi publicații românești care, pînă astăzi, de la primul său număr a apărut neîntrerupt Calitatea articolelor*

și sobrietatea stilului au caracterizat întotdeauna distinsa publicație, care astăzi se bucură de o largă circulație atît în rîndurile preoților cît și ale credincioșilor, în fiecare număr găsind „apa cea vie" care reînviorează sufletele în perspectiva mîntuirii.

O carte de spiritualitate românească. *Sub titlul „Vies des moins de Moldavie" (Viețile călugărilor din Moldova), a apărut la Chevtogne, o traducere selectivă a vieții și învățăturii unora dintre cei mai reprezentativi viețuitori ai mănăstirilor noastre românești, scrise prin osîrdia Părintelui Ioanichie Bălan de la Mănăstirea Bistrița. Apariția parțială a primului* Pateric românesc *(ediția românească: „Patericul românesc", București, 1980), reprezintă o remarcabilă apreciere a spiritualității noastre de către teologia apuseană. Din marele număr de părinți prezentați în versiunea românească, ediția belgiană înfățișează doar 22 de modele de viețuitori care s-au ostenit și au învățat în mănăstirile sau schiturile românești. Părintele Ioanichie Bălan, după cum se știe, a mai îmbogățit literatura bisericească și cu alte lucrări: „Vetre de sihăstrie românească" (București, 1982), „Convorbiri duhovnicești" (București, 1984) și, recent, „Mărturii românești la Locurile Sfinte" (București, 1986). A reușit să publice și o traducere în limba greacă a „Convorbirilor duhovnicești" (tot parțial), înscriindu-se, astfel, între ostenitorii cinului monahal care își dedică viața în munca de răspîndire a frumuseților spiritualității noastre românești în lume.*

Noutăți arheologice. *În județul Vaslui, pe raza comunei Dumești, arheologii Muzeului județean de istorie au descoperit un important centru de creație a ceramicii aparținînd Culturii Cucuteni, faza A. Recenta descoperire cuprinde un important inventar arheologic: diferite vase, un cuptor pentru arderea ceramicii precum și un ansamblu de figurine antropomorfe.*

Cercul de istorie și arheologie „Căutători de comori" de la Școala nr. 2 din comuna Măgura, se numără printre cele mai atractive cercuri de specialitate ale elevilor din județul Bacău. Munca micilor cercetători a fost încununată de reale succese, ei descoperind, pînă în prezent, un tezaur numismatic și alte obiecte arheologice aparținînd populației daco-carpice cu care au îmbogățit colecția istorică a școlii satului lor.

Grija pentru sănătatea oamenilor. *Municipiul Piatra Neamț a găzduit anul acesta cîteva interesante manifestări științifice medicale. Este vorba despre Consfătuirea națională de neurologie — în cadrul căreea s-a desfășurat cel de al VI-lea Simpozion româno-bulgar de neurologie — precum și de simpozionul „Epidemiologia sclerozei multiple". A mai avut loc, de asemenea, reuniunea oftal-*

mologilor din Moldova, ajunsă în acest an la cea de a XXIII-a ediție.

Anul acesta se împlinesc 110 ani de cînd s-au pus bazele renumitei stațiuni balneo-climaterice băcăuane, Slănic-Moldova. Apariția în anul 1877 a primelor instalații balneare aici a coincis cu conturarea, în imediata apropiere a izvoarelor dătătoare de sănătate, descoperite pentru prima dată de vînătorul Mihalache Spiridon, a primei așezări omenești, care, astăzi, a devenit un modern oraș, cu una din cele mai frumoase stațiuni balneare din țară.

Un nou obiectiv feroviar finalizat. *După ce în decembrie 1986, a fost dată în exploatare calea ferată Tg. Neamț-Pașcani, în iunie a. c. a fost dată în folosință linia ferată de racord Timișești-Boureni. Scopul acesteia este de a asigura transportul feroviar al agregatelor de construcție din balastiera Boureni-Moțca, situată la circa 10 km sud de calea ferată Pașcani—Tg. Neamț, de-a lungul rîului Moldova.*

Noutăți industriale. *Urmare a preocupării permanente pentru continua înnoire și modernizare a producției, colectivul de la Intreprinderea de Mașini-Unelte din Bacău a reușit să realizeze, în ultima vreme, tipuri noi de utilaje pentru prelucrarea metalelor de înaltă tehnicitate, ai căror parametri le situează la nivelul celor mai bune produse similare pe piața mondială. Este vorba, printre altele, de mașina de rectificat sape de foraj, prevăzută cu automat programabil, mașina de frezat prin copiere, echipată cu dispozitiv de copiere electronică, mașina de rectificat rame, echipată cu comandă numerică.*

Pentru a satisface exigențele sporite ale partenerilor din țară și străinătate, la cunoscuta întreprindere de postav din Buhuși a fost introdusă în ultima vreme o serie de tehnologii noi de înaltă eficiență. Este vorba de punerea la punct a unui dispozitiv pentru vopsirea palelor de celofibră pe aparatele de vopsit sub presiune.

Arhid. Ioachim GIOSANU

VIZITA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN AUSTRIA

Biserica Ortodoxă Română a fost întotdeauna o Biserică deschisă dialogului cu celelalte Biserici și legată de slujirea poporului din sînul căruia a răsărit.

Această deschidere a Bisericii Ortodoxe Române în vremea noastră a căpătat dimensiuni ecumenice, ceea ce constituie astfel o binevenită contribuție la împlinirea mărețului deziderat creștin de a se reface unitatea bisericească și de credință a celor ce mărturisesc pe Mîntuitorul Iisus Hristos și o hotărîtă sprijinire a celor mai mărețe idealuri ale omenirii contemporane, idealuri de apărarea păcii și vieții pe pămînt.

Vizita în Austria a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române la invitația Excelențelor Lor Herman Groer, Arhiepiscopul Vienei și Karl Berg, Arhiepiscopul Salzburgului, a Fundației „Pro Oriente“ din Viena, condusă de Eminența Sa Cardinalul Franz König, președinte de onoare, și Dl. Theodor Piffl-Percevic, președinte, și Dl. Alfred Stirnemann, secretar general, precum și a parohiei și comunității române din Viena, între 19 iunie și 1 iulie a. c., a fost prilejuită de împlinirea a 200 ani de la recunoașterea comunității române din Viena și a 80 ani de la înființarea bisericii ortodoxe române din Löwelstrasse. Din delegația care a însoțit pe P. F. Sa au făcut parte: I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, P.S. Nifon Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal, P.C. Pr. D. Soare, directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, P.C. Pr. Al. Tudor, consilier patriarhal, P.C. Diac. Ioan Caraza, asistent la Institutul Teologic Universitar din București.

Delegația a fost însoțită și de corala Catedralei patriarhale din București.

Pe aeroportul din Viena delegația Bisericii noastre a fost întîmpinată de oficialități bisericești și reprezentanți ai Fundației „Pro Oriente“, de reprezentanți ai parohiei române și ai Asociației „Unirea“, în frunte cu P.C. Pr. Marin Braniște și Dl. Vincenz Przypolski. De asemenea era de față Dl. Trandafir Cocîrlă, ambasadorul țării noastre la Viena.

Întru întîmpinarea delegației au venit și P.C. Arhid. Constantin Voicu, rectorul Institutului Teologic Universitar din Sibiu, P.C. Pr. Petre Dorobanțu, consilier administrativ-Timișoara, și P. C. Pr. Ioan Protopopescu de la Cancelaria Sfîntului Sinod, ca invitați ai parohiilor și comunităților române din Viena și Salzburg.

A doua zi, sîmbătă 20 iunie, delegația condusă de P. F. Patriarh Teoctist a vizitat Biserica „Sfîntul Ștefan“ din Viena și Mănăstirea cisterciană „Sfînta Cruce“ din împrejurimile Vienei.

Duminică, 21 iunie, în biserica ortodoxă a comunității române situată în Löwelstrasse nr. 8, P. F. Patriarh Teoctist, înconjurat de

un sobor de ierarhi, preoți și diaconi, a săvîrșit Sfînta Liturghie, la sfîrșitul căreia, P.F. Sa a rostit un cuvînt în care a subliniat momentul aniversar care a prilejuit vizita delegației Bisericii noastre la Viena : împlinirea a două veacuri de la recunoașterea oficială a comunității române din Viena și a 80 de ani de la înființarea capelei române din Löwelstrasse, care este — împreună cu sediul cultural al comunității române — „un adevărat pridvor al prieteniei și colaborării cu celelalte confesiuni și naționalități“ din Austria, „un amvon de propoveduire a păcii, apropierii între oameni și popoare și, în mod deosebit, o verigă de aur în lanțul legăturilor de prietenie dintre poporul român și cel austriac“. Aceasta adeverește, a spus P. F. Sa, faptul „binecunoscut că românii, oriunde s-ar afla, se simt înfrățiți unii cu alții“, atît „prin mărturisirea aceleiași credințe moștenite de la înaintași, prin aceeași limbă pe care o păstrează cu scumpătate, ca pe o comoară de mare preț, prin conștiința unității de neam pe care o țin aprinsă în suflete ca pe o flacăra pururea vie“, cît și prin chemarea lor firească de a sprijini înfăptuirea celor mai mărețe idealuri ale oamenilor de pe toate meridianele globului pămîntesc. La Sfînta Liturghie, ale cărei răspunsuri au fost date de corala Catedralei patriarhale, au luat parte Eminența Sa Franz König, care a rostit și un cuvînt ocazional, I.P.S. Hrisostom, Mitropolitul grecilor din Austria și Italia, I.P.S. Irineu, Mitropolitul rușilor din Viena și Austria, Dl. Th. Piffl-Percevic. Oaspeții au fost salutați din partea parohiei române din Viena de P.C. Pr. Marin Branișteanu. P.C. Sa a subliniat bucuria tuturor românilor din Viena și Austria de a avea în mijlocul lor pe Întîistătătorul Bisericii noastre strămoșești, P. F. Părinte Patriarh Teoctist, la acest dublu moment aniversar, încredințîndu-l pe P. F. Sa că vor menține neîntreruptă legătura cu vatra părintească, cu poporul care cu biruințele trecutului său glorios și-a apărat ființa națională și legea strămoșească, prin păstrarea neștirbită a întregului tezaur de credință dreptslăvitoare și crearea de noi punți de prietenie și apropiere între cele două țări și popoare.

La masa oficială, care a fost oferită la Rathauskeller, P.F. Patriarh Teoctist, Episcopul Hummel, Dl. Vincenz Przypolski, Dl. arhit. C. Marinescu din New York, președintele Asociației Internaționale a Etniei Române, cu sediul la Viena, și I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului au arătat că momentul sărbătoresc înscris în cronica parohiei și a comunității române a prilejuit tuturor împărtășirea din bucuriile revărsărilor duhovnicești proprii trăirii adevăratei credințe, prin voia lui Dumnezeu, din sfințenia Sfintei Liturghii, culmea de har și de iubire dumnezeiască care a făcut ca aceste alese clipe să se circumscrie veșniciei Tatălui ceresc dar și istoriei neamului nostru. Nici o bucurie izvorîtă din comuniunea dreptei credințe, pentru români, oriunde s-ar afla, nu poate fi trăită în afara acestei legături cu neamul și glia strămoșească, legătură care îi dă aura veșniciei lui Dumnezeu, Cel care la sfîrșitul lumii va judeca faptele și strădaniile oamenilor, adunîndu-i pe semințiii și neamuri. Iată deci că legătura cu neamul din care descinzi, ca o fereastră a sufletului — cum o trăia și Daniil în Babilon —, este veghe și epectază, este bucurie și parusie, este binecuvîntare și strădanie, este pace și dar, este neliniște și încredințare. În după

amiaza aceleiași zile delegația Bisericii noastre a luat parte la Vecernia celebrată de Eminența Sa Cardinalul F. König în domul „Sfîntul Ștefan“ care, în cuvîntul său, a dat glas aleselor simțăminte frățești de a avea oaspete pe Întîistătătorul unei Biserici prietene. La rîndul său P.F. Părinte Patriarh Teoctist a făcut la sfîrșitul Vecerniei o scurtă prezentare a lucrării și vieții Bisericii Ortodoxe Române, încredințînd pe cei prezenți că „această întîlnire în rugăciune comună ne-a întărit în convingerea că deși aparținem unor Biserici și țări diferite, avînd fiecare propriile noastre tradiții, totuși deasupra tuturor este dragostea atotcuprinzătoare a Mîntuitorului Iisus Hristos, Care „ieri și azi și în vecii vecilor este Același“ (Evrei 13, 6), așa cum uniți sîntem și în năzuințele comune de apropiere, frățietate și pace ale popoarelor noastre“. Corala Catedralei patriarhale a susținut apoi un concert, în dese rînduri aplaudat de auditor. Seara membrii delegației noastre au luat parte la cina oferită de Eminența Sa Cardinalul Franz König.

Luni, 22 iunie, delegația Bisericii noastre, însoțită de Dl. Th. Piffl-Percevic și Dl. Adolf Bayer, directorul general al Asociației „Pro Oriente“, a fost primită la Parlamentul austriac de D-na Marga Hubinek, președintele Parlamentului. În aceeași zi delegația Bisericii noastre a fost primită de D-na Hilde Hawlick, ministrul federal al învățămîntului, artelor și cultelor, și de Dl. Alois Mock, vicecancelarul Austriei, care îndeplinește și funcția de ministru de externe.

După amiază, la orele 17, delegația Bisericii Ortodoxe Române, condusă de P.F. Părinte Patriarh Teoctist, a fost primită de Dl. Kurt Waldheim, președintele Austriei, în palatul Hofburg, vechi palat imperial în apropierea căruia se află și capela română.

Cu acest prilej, P. F. Sa a transmis Președintelui Austriei un mesaj din partea Președintelui Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu. Președintele Kurt Waldheim a rugat pe P. F. Sa să transmită din partea sa aceleași urări de bine Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu.

Seara, delegația Bisericii noastre a vizitat Universitatea vieneză, fiind întîmpinată cu un cuvînt de salut de rectorul universității. Cu acest prilej I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului a susținut prelegerea: „Românii și Viena“, iar Pr. prof. Ernst Chr. Suttner a conferențiat despre „Biserica Ortodoxă Română, verigă între Răsărit și Apus“.

În cuvîntul rostit cu acest prilej, P.F. Patriarh Teoctist a spus între altele:

„Sînt dator să adaug că bucuria pe care o trăim acum este sporită de cinstea de a ne ști oaspeții acestei instituții de renumit prestigiu, care este Universitatea din Viena. E cu adevărat impresionantă atenția acordată reuniunii noastre aniversare, prin organizarea și găzduirea ei de către acest înalt for de cultură, cu străvechi renume, ca și prin prezența atîtor iluștri reprezentanți ai vieții culturale și bisericești din frumoasa capitală a Austriei. Mi-aș îngădui să tîlcuiesc acest fapt ca fiind unul din roadele îndelungatei conlucrări culturale și ale identității aspirațiilor spirituale dintre țările noastre, România și Austria. Venind aici, mi-am amintit că nu ne aflăm într-un loc străin. Spre Universitatea din Viena s-au

îndreptat de-a lungul timpului năzuințele înflăcărate ale multor tineri români însetați de cultură și de dorul afirmării unor înalte idealuri naționale. Ei au sorbit cu nesaț din izvoarele de cunoaștere și de gîndire ale acestei ospitaliere țări, adunîndu-și o bogată agonisită pentru luminarea minții și a lucrării lor închinate afirmării neamului și Patriei din care au odrăslit".

Corala Catedralei patriarhale, la încheierea festivităților prilejuite de vizita delegației Bisericii noastre, a oferit un bogat concert de cîntece bisericești și naționale.

În aceeași seară, Domnul Trandafir Cocîrlă a oferit o cină la Ambasada Republicii Socialiste România din Viena, în onoarea P.F. Patriarh Teoctist și a Eminenței Sale Hermann Groer, Arhiepiscopul Vienei.

Marți, 23 iunie, delegația Bisericii noastre, însoțită de Eminența Sa Herman Groer, Dl. Th. Piffl-Percevic și prelatul Bonifaz Selinger a plecat în landul Niederösterreich, unde în localitățile Tulnn și Zwetendorf s-a oficiat un parastas la cimitirul eroilor români, la care au luat parte primarul orașului Tulnn, elevi ai școlilor din localitate și un grup de români.

S-a vizitat Mănăstirea benedictină Göttweig. Din partea conducerii landului Austriei de Sud, personal a Mag. Siegfried Ludwig, delegației Bisericii noastre i s-a oferit un dejun. P.F. Părinte Patriarh Teoctist a conferit autorităților locale *Crucea patriarhală* pentru mireni și *Medalia aniversară* instituită cu prilejul împlinirii a 200 de ani de existență a comunității românești din Viena și a 80 de ani de la înființarea capelei române ortodoxe.

S-a vizitat apoi Mănăstirea Herzogenburg, unde s-a oferit delegației Bisericii noastre o cină de prelatul Maximilian Fürnsinn, la care a participat și reprezentantul prefectului Landului Austriei de Sud, Dl. Otto Bernan.

Miercuri, 24 iunie, P.F. Părinte Patriarh Teoctist, însoțit de membrii delegației Bisericii noastre, Dl. Adolf Bayer și Dl. Philipp Harnoncourt din cadrul Universității din Graz, a luat parte la o conferință de presă, care a avut loc la Palatul arhiepiscopal din Viena. După prezentarea vieții și lucrării de slujire ale Bisericii Ortodoxe Române, a contribuției ierarhilor și a preocupărilor Sfîntului Sinod de a face cunoscute frumusețile și bogăția cultului și tezaurului de credință ortodoxă celorlalte Biserici, precum și de a sluji la rezolvarea marilor probleme ale lumii de astăzi cu mijloacele ei specifice și prin sprijinirea tuturor inițiativelor poporului nostru pentru apărarea păcii și vieții pe pămînt, P.F. Sa a acordat un interviu ziariștilor vienezi și austrieci.

În aceeași zi delegația Bisericii noastre a vizitat Catedrala mitropolitană grecească și Catedrala ortodoxă rusă din Viena, după care a luat parte la dineul oferit de I.P.S. Hrisostomos Tsiter, la hotelul „Sacher", la care au fost invitați conducători bisericești și reprezentanți ai autorităților locale. Tot în după amiaza aceleiași zile delegația Bisericii noastre a vizitat sediul Episcopiei evanghelice din Viena, fiind întîmpinată de sinodul acelei Biserici, în frunte cu Episcopul Dieter Knall. La recepția oferită în cinstea oaspeților români au avut loc prezentări reciproce ale unor realități bisericești și naționale, privind preocupările ecumenice actuale, ca și legăturile

prietenești multiseculare dintre cele două popoare, român și austriac. S-au apreciat în mod deosebit roadele ecumenismului practio dintre cultele din România. În seara aceleiași zile la Palatul Pallavicini, delegația Bisericii noastre a luat parte la un simpozion organizat de Asociația „Pro Oriente". Au fost prezenți la acest simpozion Eminențele Lor Cardinalul Franz König și Arhiepiscopul Hermann Groer. În cadrul simpozionului a fost prezentată prelegerea : „Specificul Ortodoxiei și al teologiei românești și învățătura de credință a unei Biserici Ortodoxe într-o țară latină", prezentată de Mgr. Wilhelm Nyssen, de la Universitatea din Köln, *doctor honoris causa* al Institutului teologic universitar din București, unul din marii cunoscători și iubitori ai Ortodoxiei și artei bizantine, a monumentelor bisericești din Moldova și Bucovina. Cu acest prilej, Corala Catedralei patriarhale a susținut un aplaudat concert. În atmosfera sărbătorească a acestui simpozion P.F. Patriarh Teoctist i s-a acordat titlul de „protector" al Asociației „Pro Oriente". Luînd cuvîntul P.F.Sa a spus între altele :

„De la întemeierea ei și pînă astăzi, Fundația „Pro Oriente" s-a dovedit a fi nu numai o instituție de înalt prestigiu teologic, cultural și bisericesc, ci și un așezămînt ecumenic deosebit de important și necesar vremurilor noastre, care a ajutat într-o largă măsură la o mai bună cunoaștere, apropiere frățească, pace și colaborare rodnică între diferite Biserici și popoare, am putea spune chiar — într-o anumită privință — între Apusul și Răsăritul continentului european atît de frămîntat de tensiuni, neliniști și căutări".

A urmat apoi o recepție.

Joi, 25 iunie, au fost vizitate Muzeul mitropolitan din Viena și Muzeul din Palatul Hofburg. Apoi delegația Bisericii noastre a mers la crucea și capela lui Șerban Cantacuzino din Gaterhölzl, unde s-a oficiat un parastas în memoria voievodului român care a ajutat la înfrîngerea armatelor otomane în Asediul Vienei din 1683, la care au luat parte autorități române și vieneze și un numeros grup de români.

În seara aceleiași zile Corala Catedralei patriarhale a dat un concert oficial în Palatul Razumovsky din Viena. Concertul patronat de frații Henn din Viena, buni prieteni ai României și Bisericii noastre strămoșești, s-a bucurat de un succes răsunător.

În saloanele hotelului „Hilton" din Viena P.F. Patriarh Teoctist a oferit o recepție la care au luat parte numeroși invitați.

Vineri, 16 iunie, delegația Bisericii noastre, însoțită de Dl. Th. Piffl-Percevic și Dl. Karl Johannes, prinț de Schwarzenberg, a vizitat Centrul Națiunilor Unite din Viena, Palatul Primăriei, fiind primiți de Dl. primar Helmut Zilk. Membrii delegației au semnat în Cartea de aur a orașului Viena. În după amiaza aceleiași zile s-a vizitat Mănăstirea Klosternenburg.

Sîmbătă, 27 iunie, P. F. Patriarh Teoctist și membrii delegației au luat parte, în domul „Sfîntului Ștefan", la Sfînta Liturghie săvîrșită de Eminența Sa Arhiepiscopul Herman Groer, în cadrul căreia Eminența Sa a oficiat trei hirotoniri de preoți, după care în cuvîntul ocazional Eminența Sa a salutat prezența oaspeților români.

Răspunzînd, P. F. Patriarh Teoctist a arătat rolul preoției în viața Bisericii celei nedespărțite a lui Hristos, spunînd între altele:

„A sluji lui Dumnezeu ca preot înseamnă a te dărui cu întreaga ta ființă slujirii binelui și fericirii oamenilor. Aceasta este dimensiunea esențială a slujirii sacerdotale... Să nu uitați, deci, iubiți tineri, care vă aflați astăzi la primul pas al misiunii voastre preoțești că veți sluji cu adevărat lui Dumnezeu numai în măsura în care veți sluji oamenilor. Lucrarea voastră în lume are un sens înalt: de a călăuzi pe om la Dumnezeu, pe drumul dragostei, al apropierii și al înțelegerii cu ceilalți semeni, sprijinind promovarea în lume a respectului și a demnității umane și contribuind la împlinirea personalității omului și la așezarea lumii pe temelii trainice de pace și dreptate“.

Delegația Bisericii noastre a vizitat apoi Seminarul teologic romano-catolic din Viena.

În aceeași zi, oaspeții români, însoțiți de Domnii Th. Piffl-Percevic și Alfred Stirnemann, au plecat la Salzburg, fiind întîmpinați la Mănăstirea „Sfîntului Petru“ din localitate de prelatul Franz Bachler.

Duminică, 28 iunie, s-a săvîrșit Sfînta Liturghie în capela ortodoxă din Castelul Mirabell din Salzburg, în prezența P. F. Părinte Patriarh Teoctist, care,după cuvîntul de salut al P. O. Pr. D. Viezuianu, a rostit un părintesc și emoționant cuvînt de învățătură.

A doua zi, 29 iunie, P.F. Părinte Patriarh Teoctist și membrii delegației Bisericii noastre au fost primiți de consulul general onorific al Greciei, Dimitrios Pappos, la reședința sa de lîngă Salzburg.

În aceeași zi, delegația Bisericii noastre, în catedrala „Sfinții Rupert și Virgil“ din Salzburg, a fost prezentă la hirotonirea a trei preoți și hirotesirea a 20 acoluți de Eminența Sa Karl Berg, Arhiepiscopul Salzburgului. Cu acest prilej P. F. Părinte Patriarh Teoctist a rostit un cuvînt, subliniind importanța lucrării preoției în viața Bisericii și a lumii, atît de des subliniate și în cadrul preocupărilor ecumenice din zilele noastre.

Marți, 30 iunie,delegația Bisericii noastre a vizitat Mănăstirea benedictină de maici de la Nonnenberg, unde P.F. Patriarh Teoctist, rostind un cuvînt ocazional, a arătat rolul monahismului în istoria Bisericii creștine și a făcut o prezentare generală a vieții monahale din țara noastră.

În aceeași zi, oaspeții români au fost primiți de Domnul Wilfried Hansler, prefectul Landului Salzburg, în Palatul Chiemseehof, care a oferit și un prînz în cinstea P. F. Părinte Patriarh Teoctist și a membrilor delegației la restaurantul Winkler am Mönsberg. În după amiaza aceleiași zile, într-o fostă reședință princiară, a avut loc o festivitate academică a Asociației „Pro Oriente“ din Salzburg, la care au luat parte și oaspeții români. După cuvîntul de salut, rostit de Dl. Hans Lechner, președintele asociației, P. F. Părinte Patriarh Teoctist rezumînd scopul vizitei delegației Bisericii noastre în Austria a spus, între altele:

„Păstrăm convingerea că tot mai apropiate și mai frățești vor fi de aici înainte legăturile dintre Bisericile noastre, după cum tot mai strînse și puternice se vor afirma relațiile de prietenie dintre țările și popoarele noastre. Urmînd pilda contactelor stabilite și cultivate cu grijă de înaintașii noștri, am înțeles că datoria conducătorilor de Biserici, mai ales în ceasul de față, este aceea de a ne cunoaște mai bine și a ne apropia mai mult unii de alții, pentru a putea călăuzi Bisericile și pe creștinii noștri pe calea apropierii, unității și dragostei frățești, contribuind prin aceasta la buna înțelegere, la prietenia și pacea între popoare".

Miercuri, 1 iulie, P. F. Părinte Patriarh Teoctist și membrii delegației Bisericii noastre, însoțiți de Arhiepiscopul Karl Berg și alte oficialități ale orașului s-au îndreptat spre aeroportul din Salzburg, de unde, cu o escală la Viena, oaspeții români s-au întors în țară.

Pe aeroportul din Otopeni delegația Bisericii noastre a fost întîmpinată de I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei, de ierarhi, clerici și credincioși.

Vizita P. F. Părinte Patriarh Teoctist în Austria constituie o importantă contribuție ecumenică la afirmarea unității creștine în zilele noastre, la întărirea relațiilor frățești dintre cele două Biserici, la statornicirea unui climat de apropiere și bună înțelegere între popoarele europene, la apărarea păcii și vieții pe planeta noastră.

Biserica Ortodoxă Română a concretizat cu acest prilej vocația și responsabilitatea cu care înțelege să contribuie la împlinirea testamentului Mîntuitorului nostru Iisus Hristos: „Ca toți să fie una" (Ioan 17, 21), prin valoroasa contribuție ecumenică a P. F. Părinte Patriarh Teoctist, proeminentă personalitate a Ortodoxiei, la promovarea tuturor posibilităților de dialog și colaborarea între Biserici, la împlinirea mesajului evanghelic spre înnoirea lumii și a oamenilor.

Pr. V. NECHITA

S t u d i i

DATA SERBĂRII PAȘTILOR ÎN LUMINA TRADIȚIEI CANONICE A BISERICII ORTODOXE

Adoptarea calendarului îndreptat a produs pentru unii nedumerire privind tradiția canonică a Bisericii Ortodoxe, invocînd așazisele canoane niceeene. În cele ce urmează vom preciza care este data serbării Paștilor în lumina acestei tradiții, consfințită și la Sinodul I ecumenic, îmbinînd mărturiile acesteia cu datele furnizate de astronomie.

I. ESTE NEVOIE DE „ÎNDREPTAR DE ÎNCERCARE“ PENTRU A NU GREȘI CALCULUL PASCAL

La începutul secolului trecut, un dascăl al Bisericii noastre, Arhim. Grigorie Rîmniceanu († 1828), a afirmat cu îndreptățire că „nu puțină rușine trebuie a socoti lui, fie un om bisericesc sau un dascăl din cei ce se fălesc că sînt învățați, cînd îi întreabă cineva așa : Cinstite Părinte, Cinstite Dascăle,... în ce lună se întîmplă Sfintele Paști, în martie sau în aprilie ? și în cîte zile ?... apoi acel om bisericesc sau acel dascăl... vor cere... să caute pashaliile și nu vor găsi, sau găsind vor fi greșite la multe locuri și ei necunoscînd și neavînd îndreptar de cercare vor hotărî așa sau așa, iar după cursul anului vor dovedi altfel“ [1].

Din cele afirmate de Arhim. Gr. Rîmniceanu trebuie să reținem următoarele realități: a) necesitatea cunoașterii pascaliei — adică a metodei pentru aflarea Paștilor în fiecare an de către oamenii Bisericii; b) pascaliile de odinioară s-au dovedit a fi greșite în multe locuri, datorită copiștilor sau nepriceperii alcătuitorilor acestora ; c) datele astronomice ale vremii nu puteau oferi un îndreptar sigur, pentru că erau deficitare ele însele ; d) neavînd „îndreptar de cercare“ s-a greșit calculul pascal ; e) aflarea corectă a datei serbării Paștilor se poate face doar îmbinînd mărturiile tradiției canonice ale Bisericii Ortodoxe cu datele furnizate de ultimele informații ale calculului astronomic.

După cum se știe, din vremea Arhim. Gr. Rîmniceanu și pînă astăzi, știința astronomiei — acest „îndreptar de cercare“ — s-a îmbogățit cu noi date și informații. Procesul tehnic și cuceririle cosmosului ne dau astăzi posibilitatea de a măsura timpul cu mai multă exactitate. De acest „îndreptar de cercare“ trebuie deci să țină seama atît alcătuitorii cît și căutătorii pascaliilor din vremea noastră, pentru a nu greși stabilirea datei serbării Paștilor. Aceștia vor trebui să cunoască și hotărîrile canonice ale Bisericii Ortodoxe privind data serbării Paștilor [2], mai ales că se aduc ade-

---

1. *Mîna lui Damaschin, Cuvînt înainte de Grigorie arhim. Rîmniceanu;* Cf. D. Alexandru, *O luminoasă figură de monah cărturar : Grigorie Rîmniceanul,* în „Mitropolia Olteniei“, IX (1957), nr. 9-10, p. 632.

2. Vezi Diac. prof. I. Ivan, *Calendarul îndreptat și Pidalionul,* în „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, LV (1979), nr. 9-12, p. 598-608.

sea în discuție canoanele Sinodului I ecumenic (Niceea 325) Unii au emis chiar ipoteza că aceste canoane au fost date în așa-zisa sesiune a II-a a Sinodului de la Niceea. După afirmația acestora, data reconcilierii melitienilor din Alexandria — anul 327 — este sursa ipotezei unei sesiuni a doua a Sinodului de la Niceea — anul 325 [3].

Dintru început precizăm că Sinodul I ecumenic de la Niceea (325) nu a redactat nici o hotărîre canonică privind data serbării Paștilor, ci o Enciclică către episcopii din Egipt, a cărei hotărîre de principiu — Paștele să se serbeze în prima duminică după luna plină, care urmează echinocțiului de primăvară — trebuie cercetată, înțeleasă și urmată în lumina mărturiilor furnizate de tradiția canonică a Bisericii și de știința astronomiei de astăzi, întrucît, pentru Ortodoxie, hotărîrea Sinodului I Ecumenic nu rămîne singurul criteriu de stabilire a datei serbării Paștilor [4]. De altfel, Sinodul de la Niceea, fixînd cîteva reguli generale pentru serbarea Paștilor, „nu a compus calculul Pascaliei pentru ca să se poată ști cu precizie în ce zile anume, după cursul soarelui și al lunii, să se serbeze Pasha. Aceasta era o chestiune de știință și de calcule astronomice". [5] Mai mult, noi „...nu trebuie să statornicim în obicei, ci trebuie să învingem prin rațiune", [6] care ne adevereşte că respectivul calendar iulian îndreptat — adoptat la Conferința Panortodoxă de la Constantinopol, din anul 1923 — a respectat hotărîrea Părinților Sinodului I ecumenic, tradiția canonică a Bisericii Ortodoxe și calculul astronomic al timpului, făcut după ultimele cuceriri ale științei.

Așa după cum preciza eruditul canonist român, regretatul părinte profesor Liviu Stan : „Hotărîrea Sinodului I ecumenic privitoare la data serbării Sfintelor Paști, nu este înscrisă în canoanele acestui sinod, ci s-a păstrat prin Tradiție și prin practica vieții bisericești. Ea este amintită în unele scrieri mai vechi și chiar în canoanele ulterioare, fără a i se reproduce însă textul exact" [7]. Așa dar, Tradiția canonică și practica vieții bisericești, îmbinate cu indiciile furnizate de datele astronomice actuale, rămîne unicul „îndreptar de cercare" pentru stabilirea calculului pascal.

II. SERBAREA PAȘTELUI ÎNAINTE DE SINODUL I ECUMENIC

În epoca pre-niceeană au existat tradiții diferite și în privința datei serbării Paștilor, care n-au afectat totuși unitatea Bisericii

---

3. Vezi J. M. Szymusiak, S. J., *A propos d'une deuxième session du Concile de Nicée*, în „Sources Chrétiennes", no. 56, Paris, 1958, p. 169-173.

4. Preluînd teza acreditată de unii pravoslavnici ai Pidalionului, Pr. dr. N. Dragomir afirmă că, deocamdată, hotărîrea Sinodului I ecumenic rămîne, pentru Ortodoxie, „singurul criteriu de stabilire a datei serbării Paștelui creștin" *(Dispoziții canonice referitoare la stabilirea datei serbării Paștelui*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", LVII (1981), nr. 1-3, p. 77).

5. Melchisedec, Episcopul Romanului, *Biserica Ortodoxă și calendarul*, în „Biserica Ortodoxă Română", V (1881), nr. 9, p. 569.

6. Sfîntul Ciprian, *Scrisori baptismale : Scrisoarea a LXXI-a către Quintus*, trad. Gh. Badea, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", LVIII (1982), nr. 1-2, p. 106.

7. Pr. prof. L. Stan, *Pentru serbarea Sfintelor Paști la aceeași dată de întreaga creștinătate*, în „Studii Teologice", XXII (1970), nr. 5-6, p. 373.

în diversitate, legătura păcii și a bunei înțelegeri între Bisericile Ortodoxe locale [8]. În privința datei serbării Paștilor, Tradiția Bisericii din Asia Mică s-a deosebit de aceea a Bisericii Romei [9]. Episcopul Policarp al Smirnei analizează la Roma, cu episcopul Anicet, problema pascală, [10] în termeni irenici, frățești. Cu episcopul Victor se declanșează însă o schismă, dar de mică durată. Legătura păcii, a dragostei și bunei înțelegeri a biruit.

Unele dintre aceste tradiții ale Bisericilor locale se întemeiau pe mărturiile unor cărți apocrife, atribuite Sfinților Apostoli, redactate de iudeo-creștinii din epoca apostolică, ca de pildă *Acta* sau *Gesta Pilati* (Actele lui Pilat), [11] iar altele fiinșau în baza unor obiceiuri ale locului [12]. Așezămintele apostolice atenționau și pe creștinii Bisericii primare să fie „cu luare-aminte nu la numele de apostoli, ci la firea lucrurilor și la învățătura cea nestricată, deoarece — eterodocșii — ...au alcătuit cărți otrăvitoare în numele lui Hristos și al Ucenicilor Lui și le împrăștie spre amăgirea voastră,...“ [13]. Asemenea cărți apocrife, atribuite Sfinților Apostoli, au vehiculat idei eronate și în privința datei serbării Paștilor. De aceea, aceleași Așezăminte ale Apostolilor îndemnau pe creștini să fugă „de învățătura lor, ca să nu fiți părtași la pedeapsa acelora, care au scris asemenea cărți spre amăgirea și pieirea credincioșilor și neprihăniților ucenici ai Domnului“ [14].

Numeroasele Sinoade locale întrunite pentru a stabili data serbării Paștilor nu au putut uniformiza aceste tradiții și obiceiuri locale ce fiinșau în perioada pre-niceeană. Abia Părinții Sinodului I ecumenic au stabilit, în această privință, o normă cu caracter universal obligatoriu pentru întreaga Biserică. Dar, și pînă la Sinodul de la Niceea (anul 325) isimeria de primăvară a constituit primul reper în stabilirea datei Serbării Paștilor. Mărturiile Părinților Bisericii adeveresc această realitate. Într-o epistolă adresată lui Didim, Episcopul Dionisie al Alexandriei († 265) propune „un canon (al unui ciclu) de opt ani și arată că nu este potrivit de a sărbători Paștile decît după echinocțiul de primăvară“ [15], potrivit rînduielii apostolice. Episcopul Anatolie al Laodiceei (secolul III), originar din Alexandria, a alcătuit și un ciclu pascal de altădată, chiar înainte

---

8. Referitor la această realitate, Sfîntul Ciprian scria episcopului Ștefan al Romei : „...Știm că unii păstrează tradițiile proprii, care au fost altădată în uz la ei, respectînd însă legătura păcii și a bunei înțelegeri“ *(Scrisori baptismale,* p. 108). Vezi și Dr. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii,* vol. II, pt. 1, trad. Prof. dr. N. Popovici și Pr. U. Kovincici, Arad, 1934, p. 54-64.

9. Vezi Bergier, *Dictionnaire de Théologie dogmatique, liturgique, canonique et disciplinaire,* tom. III, publié par l'Abbé Migne, în „Encyclopédie Théologique“, t. XXXV, Paris, 1851, p. 1262-1265.

10. Vezi Eusèbe de Césarée, *Histoire Ecclésiastique.* Livres I-IV. Texte grec. Traduction et Annotation par G. Bardy, în „Sources Chrétiennes“, nr. 31, Les Editions du Cerf, Paris, 1978, p. 179.

11. Dr. N. Milaș, *op. cit.,* vol. I, pct. 1, p. 278 ; Cf. *Can. 59 Laodiceea.*

12. Vezi *Can. 14 Laodiceea.*

13. *Scrierile Părinților Apostolici dimpreună cu Așezămintele și Canoanele Apostolice,* trad. Pr. prof. I. Mihălcescu, Chișinău, 1928, p. 162.

14. *Ibidem.*

15. Eusèbe de Césarée, *op. cit.,* Livres V-VII, în „Sources Chrétiennes“, no. 41, Paris, 1955, p. 193.

de Hristos, și toți evreii afirmau că „trebuie să ofere deopotrivă jertfele Paștilor după echinocțiul de primăvară, în mijlocul primei luni ; și acela se află cînd soarele traversează primul segment al eclipsei, sau, după cum l-au numit unii dintre ei, cercul zodiacului. Dar Aristobul adaugă — preciza Episcopul Anatolie — că ar fi necesar pentru sărbătoarea jertfelor Paștilor ca nu numai soarele, ci și luna să treacă prin segmentul echinocțial ; cum, în fine. sînt două segmente echinocțiale, cel de primăvară și cel de toamnă, care sînt diametral opuse unul altuia, și ziua jertfelor Paștilor este a patrusprezecea a lunii, seara, luna se va afla diametral opusă soareiui, așa încît se pot vedea zilele lunii pline ; ei vor fi, soarele, în segmentul echinocțiului de primăvară, luna, în mod necesar, în segmentul echinocțiului de toamnă“ [16].

Epoca pre-niceeană ne-a lăsat numeroase mărturii privind cinstirea Sfintelor Paști de către creștinii respectivi în conformitate cu rînduiala apostolică confirmată de Părinții Sinodului I ecumenic în epistola către Biserica Alexandriei. Dionisie al Alexandriei mărturisește că, pe vremea sa, deși creștinii erau „alungați,... persecutați și amenințați cu moartea“ [17], serbau totuși Sfintele Paști. „Fiecare loc al necazului nostru, cîmpia, deșertul, corabia, pensiunea, închisoarea au devenit în mod neîntrerupt un prilej de sărbătoare ; martirii adevărați — mărturisea Sfîntul Dionisie — au prăznuit serbarea cea mai strălucită dintre toate, ca luînd parte la festinul cerului“ [18]. Sfîntul Ipolit al Romei († 175) ne-a lăsat și o lucrare „Despre Paști“, în care el a stabilit „un calcul al timpurilor și a propus un canon al unui ciclu de 16 ani despre Paști, în care el determină timpurile din primii ani ai împăratului Alexandru“ [19], adică anul 222 ; Meliton, episcop al Bisericii de Sardes, a redactat „două cărți despre Paști...“ [20]. În cărțile sale, Episcopul Meliton mărturisește că pe vremea sa, în jurul anului 170, „a avut loc o mare dezbatere la Laodiceea în legătură cu Paștile“ [21]. La acest sinod s-a încercat o uniformizare a tradițiilor locale privind data serbării Paștilor. Clement al Alexandriei († 216) a redactat o lucrare intitulată „*Despre Paști*“. În lucrarea aceasta, Clement Alexandrinul mărturisește că a fost „obligat de prietenii săi de a încredința slovei tradițiile, pe care el le-a primit prin viu grai de la bătrînii prezviteri pentru ca cei care vor veni să le urmeze ; el face mențiune de Meliton, Irineu și de alți cîțiva din care inserează fragmente“ [22]. Eusebiu de Cezareea († 340) a scris o lucrare intitulată „*Despre Paști*“, pe care a dedicat-o împăratului Constanțiu și care, din nefericire, s-a pierdut. În Bizanț, s-a continuat această tradiție redactîndu-se diferite „*Canoane pascale*“ [23]. De

---

16. *Ibidem*, p. 226-227.
17. *Ibidem*, p. 198.
18. *Ibidem*.
19. *Ibidem*, p. 122.
20. *Ibidem*, Livres I-IV, în „Sources Chrétiennes“, no. 31, Paris, 1978, p. 208.
21. *Ibidem*, p. 209.
22. Eusèbe de Césarée, *op. cit.*, în „Sources Chrétiennes“ no. 41, Paris, 1955, p. 106; Cf. „Sources Chétiennes“, no. 31, Paris, 1978, p. 209.
23. De exemplu, în *Nomocanonul* lui Cavalis Critopul, redactat în anul 1650, se află un „canon pascal“ (C. Erbiceanu, *Material pentru dreptul bisericesc oriental*, în „Biserica Ortodoxă Română“, XVI (1892), nr. 7, p. 521-522).

pildă, *Nomocanonul* Mitropolitului Porfirie al Niceei, redactat în anul 1600, cuprinde și „calculul aflării Paștilor perpetuu“ [24].

În epoca pre-niceeană, calculul pentru fixarea anilor de la creație și pentru întruparea Domnului nostru Iisus Hristos a variat de la o Biserică la alta [25]. De exemplu, era Alexandriei, stabilită de Iulius Africanul în anul 221, a fixat ca an al Nașterii Domnului anul 5500 de la crearea lumii. Pentru era Bisericii Antiohiei, de la crearea lumii se numărau 5490 ani. Reforma calendaristică din anul 284 după Hristos, a adăugat încă trei ani la cele două ere. Biserica din Constantinopol a considerat însă că de la crearea lumii trebuie să se numere 5509 ani. Ciclul lunar a fost inserat în calendarul ecleziastic abia în anul 526, cînd străromânul Dionisie cel Mic a introdus obiceiul de a socoti anii de la Întrupare [26]. Cum era și firesc, datorită fluctuațiilor calculului anilor de la întruparea Mîntuitorului și anul morții Domnului a variat de la o Biserică la alta. Tradiția Bisericii pre-niceene a confirmat însă rînduiala apostolică care adevărește că „...la Paștile anului 30 d. Hr. în ziua de 14 Nisan, cînd la templul din Ierusalim se sacrificau mieii pascali, Hristos moare pe Cruce pe Muntele Golgota ca adevăratul Miel Pascal al creștinătății într-o zi de Vineri“ [27]. Așadar, „adevărata zi a Paștilor legal cădea anul acela vinerea, ziua în care Domnul nostru îndură moartea“ [28]. În anul 30 al erei creștine, ziua de 14 Nisan a coincis cu ziua de 7 aprilie a calendarului Iulian [29].

În perioada pre-niceeană, creștinii din răsărit au urmat tradiția iudaică de a serba Paștile, o dată cu iudeii, la 14 ale lunii lui martie. Apusenii serbau acest praznic în duminica ce urma după 14 ale lunii lui martie. Pe vremea Sinodului I ecumenic, „datina romană, de serbare a paschăi duminică după 14 zile ale lunii martie, fusese adoptată în multe biserici și în Orient, rămînînd însă obiceiul vechi iudaic numai în puține provincii ...“ [30]. Trebuie însă reținut că nu există „formulată vreo prescripție care să impună o succesiune a sărbătorii, prin care creștinii să fie obligați să prăznuiască Paștile lor după cel iudaic ... [31]. De altfel, coincidența serbării Paștilor creștin cu cel iudaic nu a fost interzisă de Părinții Sinodului I ecumenic [32].

Mărturiile Tradiției Bisericii pre-niceene adeveresc că, pînă

---

24. C. Erbiceanu, *op. cit.*, în „Biserica Ortodoxă Română“, XVI (1892), nr. 6, p. 418.

25. Vezi Quantin, *Dictionnaire Raisonné de Diplomatique Chrétienne*, Paris, 1846, p. 457-458.

26. Vezi L. F. Jehan, *Dictionnaire d'Astronomie de Physique et de Météorologie*, Paris, 1850, p. 265.

27. Prof. Dr. Vasile Gheorghiu, *Anul și ziua morții Domnului nostru Iisus Hristos*, în „Candela“, XXXVII (1926), nr. 1-4, p. 16.

28. Vezi M. L'Abbé, A. F. James, *Dictionnaire Historique, Archéologique, Philologique, Chronologique, Géographique et Littéral de la Bible*, ed. a IV-a, publiè par M. L'Abbé Migne, în „Encyclopédie Théologique“, t. III, Paris, 1846, p. 901.

29. Vezi Prof. dr. V. Gheorghiu, *op. cit.*, p. 16.

30. Melchisedec, Episcopul Romanului, *op. cit.*, p. 563.

31. Pr. prof. Athanasie Negoiță, *De ce Paștile catolicilor este adesea cu o săptămînă înaintea celui al ortodocșilor iar uneori chiar cu o lună ?*, în „Glasul Bisericii“, XLI (1982), nr. 11-12, p. 831.

32. Vezi D. P. Ogitsky, *Canonical Norms of the Orthodox Easter. Computation and the Problem of the Dating of Pascha in our Time*, în „St. Vladimir's Theological Quarterly“, Vol. XVII (1973), no. 4, p. 274 ș.u.

la distrugerea Ierusalimului de către romani, în anul 70, evreii serbau Paștile „după echinocțiu". Ulterior au adoptat „o practică falsă și nu se mai îndreptau după echinocțiu. Din această opinie rezultă — afirma un teolog ortodox român, din secolul trecut — că creștinii trebuie să serbeze Paștile lor duminica după ziua de 14 Nisan numai atunci dacă această zi ar cădea după echinocțiu", determinînd „timpul prin întîia lună plină după echinocțiul primăverii" [33]. După cum se știe, la evrei ziua de 14 Nisan era întotdeauna lună plină, fiindcă fiecare lună a iudeilor începea cu lună nouă. Dar mulți dintre creștini, mai ales cei proveniți dintre iudei sau cei care urmau unele practici și obiceiuri iudaice, au adoptat noul calcul pascal al iudeilor, pentru care echinocțiul nu mai constituia punctul de reper al serbării Paștilor. Așa se explică de ce, în secolul al II-lea, în lumea creștină existau două obiceiuri deosebite în privința datei serbării Paștelui. Creștinii din Asia Mică, indiferent ce zi a săptămînii ar fi fost, în această zi își încetau postul. Creștinii din Occident serbau întotdeauna Paștile în prima duminică după 14 Nisan, continuînd postul pînă atunci. Această situație a determinat Bisericile Ortodoxe locale să purceadă la întocmirea unor calcule pascale proprii. Dar unele din aceste calcule pascale nu au adoptat momentul echinocțiului ca punct de reper și, prin urmare, se întîmpla să serbeze Paștile mai înainte de echinocțialiști. De aceea ei se numeau și protopaschiți. Dar chiar între echinocțialiști au existat deosebiri. De exemplu, „pe cînd creștinii din Alexandria calculau Paștile după ciclul de 19 ani și puneau echinocțiul la 9/21 martie, creștinii din Roma, după ciclul de 16 ani (mai pe urmă de 84 ani), puneau isimeria la 6/18 martie. Așadar, dacă într-un an se întîmpla ca luna plină să cadă în ziua de 7/19 martie, latinii o considerau ca luna plină pascală și serbau Paștile, pe cînd alexandrinienii așteptau cealaltă lună plină, și astfel serbau Paștile cu o lună mai tîrziu " [34]. Încercarea sinodului local de la Arles, din anul 314, de a înlătura aceste deosebiri și de a impune rînduiala ca Paștile să se serbeze „una die et uno tempore per omnem orbem" — în aceiași zi și în același timp de toată lumea — n-a putut avea rezultatul scontat, întrucît acest sobor a voit să impună tuturor Bisericilor practica Bisericii din Roma [35].

III. CALCULUL (CANONUL) PASCAL NICEEAN

Problema calculului pascal a Părinților Sinodului I ecumenic de la Niceea (325). Rezultatul dezbaterilor îl cunoaștem din textul Enciclicei acestui sinod, adresată Bisericii din Alexandria, și al circularei împăratului Constantin cel Mare. În Enciclica adresată Bisericii din Alexandria și episcopilor din Egipt, Libia și Pentapole, Părinții Sinodului I ecumenic au informat „despre unirea dobîndită în privința Sfintelor Paști ; căci prin rugăciunile noastre — mărturiseau Părinții Sinodului I ecumenic — disputa s-a terminat. Toți frații în Orient, care mai înainte țineau Paștile cu iudeii, le vor ține pe viitor împreună cu romanii, cu noi și cu toți, care din

---

33. Dr. G. Zotu, *Istoria controverselor pascale și deciziunea Conciliului I ecumenic de la Niceea*, în „Biserica Ortodoxă Română", V (1880), nr. 4, p. 243-244 34. *Ibidem*, p. 246-247. 35. *Ibidem*, p. 247.

timpurile vechi le serbau o dată cu noi“ [36]. Dar, unirea dobîndită în privința datei serbării Sfintelor Paști — realizată de Părinții Sinodului I ecumenic — nu putea fi de durată, deoarece calculul pascal alexandrinian, luat ca temei de Părinții sinodali, fixa echinocțiul de primăvară între 9 și 21 martie. Rămîne totuși pilduitoare dorința și stăruința Bisericii creștine din epoca pre-niceeană de a serba Paștile la aceeași dată. Bisericile creștine din zilele noastre trebuie deci să fie animate de aceeași dorință sinceră de a serba Paștile în aceeași zi, în conformitate cu tradiția canonică ortodoxă și cu datele furnizate de calculul astronomic prezent.

În circulara [37] adresată creștinilor din imperiul roman, împăratul Constantin cel Mare declara, printre altele, că „ce ar putea fi mai frumos și mai cuviincios decît ca această sărbătoare, prin care dobîndim speranța nemuririi, să se observe de toți în același mod“ [38]. În aceeași Circulară se preciza că Părinții Sinodului I ecumenic „au declarat că este ceva nedemn a urma la această preasfîntă sărbătoare obiceiul (calculul) iudeilor... Cu lepădarea obiceiului lor — ar fi declarat sinodalii — noi putem continua a serba Paștile după o ordine mai adevărată“ [39]. Primul împărat creștin afirma — în aceeași circulară adresată după încheierea ședințelor primului Sinod ecumenic — că, pe vremea sa, iudeii serbau „adesea în unul și același an de două ori Paștile... Afară de aceasta — declara împăratul Constantin cel Mare — trebuie să băgăm de seamă că într-o chestiune așa de importantă și la o așa mare sărbătoare nu trebuie să fie nici o discordie. Numai una singură sărbătoare a mîntuirii noastre (...) ne-a lăsat Mîntuitorul și numai una singură Biserica Ortodoxă (catolică) a voit El. Gîndiți-vă, dar, cît de rău și necuviincios este că în aceleași zile unii postesc, iar alții ospătează și că unii serbînd Paștile se înveselesc, iar alții observă încă postul lor. De aceea providența divină voiește — mărturisea cu îndreptățire primul împărat creștin — ca acest lucru să fie îndreptat și să se reglementeze într-unul și același mod, după cum cred că toți o veți înțelege (...) și, fiindcă modul cum serbează Paștile toate bisericile în Occident, în sud și nord și unele în Orient, este cel mai nimerit, ni s-a părut nouă tuturor că este bine, și eu am asigurat că voi veți aproba, adică, practica observată în unanimitate în Roma, Africa, în toată Italia, Egipt, Spania, Galia, Britania, Libia, în toată Ahaia, precum și în diocezele Asia și Pont și în Cilicia, o veți adopta și voi cu bucurie. Voi trebuie să vă gîndiți — conchidea împăratul Constantin — nu numai că numărul Bisericilor în menționatele provincii este cel mai mare, dar și că este drept ca toți, în genere, să voiască ceea ce cere rațiunea“ [40]. Din nefericire, nu toți au înțeles ce este drept și nu toți au voit ce cere dreapta rațiune, deși Părinții Sinodului I ecumenic hotărîseră ca „prea sfînta sărbătoare a Paștilor să se serbeze pretutindenea în una și aceași zi — pentru că — nu este cuviincios ca întru lucru așa de sacru — justificau aceștia — să existe o diferență“ [41].

---

36. *Ibidem*, p. 247-248.
37. Vezi textul acesteia la Prof. dr. Ch. J. Héfélé, *Histoire des Conciles*, tom. I, Paris, 1869, p. 314-317.
38. Dr. G. Zotu, *op. cit.*, p. 248
39. *Ibidem*.
40. *Ibidem*.
41. *Ibidem*, p. 249-250.

Aceeași condiție se impune și astăzi creștinilor de pretutindeni ca toți să voiască ceea ce cere rațiunea, adică serbarea Paștilor într-una și aceeași zi, în conformitate cu hotărîrea Părinților de la Niceea reiterată de împăratul Constantin cel Mare și a datelor astronomice actuale furnizate de cunoscătorii crugului vremii.

Așa după cum adeverea și primul împărat creștin, „tot ce se face în adunările episcopilor, trebuie să se reducă la voința „divină“ [42]. În soborul episcopilor de la Niceea, tot ceea ce s-a făcut s-a redus la voința divină care a vrut să dea „îmbucurătoarea știre despre unirea dobîndită în privința Sfintelor Paști“ [43].

Cu hotărîrea luată de Părinții Sinodului I ecumenic — cunoscută îndeosebi din Circulara împăratului Constantin cel Mare — n-au încetat îndată deosebirile în privința datei serbării Paștilor. Biserica Romei, de exemplu, a continuat a păstra ciclul pascal vechi „și a considera ca termen al echinocțiului nu ziua de 9/21 martie, după cum era la alexandrinieni, ci ziua de 6/18“ [44]. Această realitate ne adeverește că „fixarea Paștelui la date diferite a avut drept cauză erorile în calculele astronomice provenite din cunoștințele imperfecte ale epocii...“ [45]. Așadar, data echinocțiului de primăvară nu poate fi precizată decît în baza unor date astronomice care să prevadă cu exactitate durata rotației pămîntului în jurul soarelui. Ori lucrul acesta nu a fost posibil pe vremea Părinților Sinodului I ecumenic [46]. Neavînd aceste date astronomice la dispoziție, aceștia s-au limitat doar la hotărîrea ca Sfintele Paști să se serbeze după echinocțiul de primăvară, fără să precizeze însă data acestuia. Cei care continuă să facă uz de hotărîrea Părinților Sinodului I ecumenic, invocînd textul Pidalionului, nu trebuie deci să uite acest adevăr elementar.

Sinodul de la Sardica, din anul 343, a reușit „să facă un compromis între alexandrinieni și romani, fixîndu-se pentru 50 de ani următori un termen comun. Dar nici acesta n-a durat pînă la sfîrșit. În anul 387 s-a întîmplat că romanii au celebrat Paștile în ziua de 9/21 martie, pe cînd alexandrinienii, care considerau această zi ca termenul echinocțiului, l-au celebrat la 13/25 aprilie, adică cu cinci săptămîni mai tîrziu“ [47]. Un străromân de al nostru, Dionisie Exiguul, a procurat apusenilor, pe baza ciclului de 19 ani, o tabelă pascală, care corespundea întru totul canonului pascal alexandrin, stabilind astfel, pentru o vreme, o uniformitate în data serbării Paștilor [48].

Încă din epoca apostolică, Occidentalii au serbat răstignirea și moartea lui Hristos vinerea, iar Învierea în ziua de Duminică, considerînd acest obicei ca cea mai bună rînduială (ἀληθεστερα τάξις), spre deosebire de rînduiala iudaică [49]. Dar, deosebirea între apuseni și răsăriteni provenea și din stabilirea datei lunii pline a Paș-

---

42. *Ibidem*, p. 250. 43. *Ibidem*, p. 247. 44. *Ibidem*, p. 251.

45. *Le Symposium d'Athènes pour la date de la Pâque*, în „Irénikon“, no. 4/1969, p. 549.

46. Vezi Ch. J. Héfélé, *op. cit.*, vol. I, pt. I, p. 391-394.

47. Dr. G. Zotu, *op. cit.*, p. 251.

48. *Ibidem*, p. 253.

49. *Histoire des conciles d'après les documents originaux*, par le Prof. dr. Ch. J. Héfélé, trad. de l'allemand par M. L'Abbé Goschler et M. L'Abbé Delarc, tom. I, Paris, 1869, p. 293.

telui. Romanii considerau „18 martie și alexandrinienii 21 martie ca *terminus a quo* cel mai extrem al lunii pline a Paștelui“ [50]. În circulara sa [51], împăratul Constantin cel Mare a trecut voit sub tăcere această situație, în scopul unificării canonului pascal pentru întreaga Biserică. De altfel, așa se explică faptul de ce Părinții Sinodului I ecumenic „au hotărît în unanimitate ca Biserica Alexandriei, întrucît era versată în aceste cunoștințe — ale calculului pascal — să anunțe Biserica romană, în toți anii prin scrisori, ziua în care cădeau calendele..., adică ziua în care trebuia să se serbeze Paștile...“ [52]. Această rînduială impunea, așadar, obligativitatea observării canonului pascal alexandrinian pentru întreaga lume creștină din vremea Sinodului I ecumenic, deși Sinodul de la Arelates ceruse respectarea canonului roman pascal. Pentru a menaja însă susceptibilitățile Romei și ale quartodecimanilor, Părinții Sinodului I ecumenic nu au redactat hotărîrea lor în privința datei serbării Paștilor într-un canon. În felul acesta s-a evitat anatematizarea unor practici creștine locale, privind data serbării Paștilor, care au continut încă multă vreme la Roma, printre quartodecimani și audieni. Aceștia din urmă, audienii, pretindeau că Paștile trebuie serbat în aceeași zi cu evreii, dar nu în același fel. Ei invocau în sprijinul afirmației lor un temei aflat într-o lucrare intitulată „Diataxis to Apostolon“ (Διαταξισ τῶν Αποστόλων), dar fragmentele pe care Sfîntul Epifanie ni le-a păstrat nu se află în textul autentic al Constituțiilor apostolice [53]. Acest lucru adevereşte că respectivii quartodecimani, și îndeosebi audienii, aveau în posesia lor o variantă deosebită a Așezămintelor apostolice, în care fuseseră inserate diferite învățături eterodoxe, printre care și aceea în legătură cu data serbării Paștilor. Realitatea aceasta ne-o confirmă și Părinții Sinodului trulan, în canonul 2, care precizează că, în textul Constituțiilor apostolice, „încă din vechime s-au introdus de către eterodocși spre paguba bisericii unele lucruri falsificate și străine de dreapta credință, care au întunecat pentru noi frumusețea sublimă a dogmelor dumnezeiești...“ [54]. După cum se știe, textul Constituțiilor apostolice — încorporat în Nomocanonul lui Fotie — nu conține asemenea lucruri falsificate și străine de la dreapta credință, ceea ce presupune că Părinții Bisericii le-au eliminat, transmițîndu-ne textul autentic.

IV. ÎNȘTIINȚAREA RECIPROCĂ A DATEI SERBĂRII PAȘTILOR, EXPRESIE A UNITĂȚII CREȘTINE DIN PRIMELE SECOLE

În Biserica primară se îndătinase obiceiul ca bisericile locale să se informeze reciproc, prin epistole, asupra datei serbării Paștilor [55]. Întîistătătorul Bisericii respective avea apoi obligația canonică de a anunța data serbării Paștilor la toate comunitățile creș-

---

50. *Ibidem*, p. 318. 51. *Ibidem*, p. 314-317.
52. *Ibidem*, p. 318; Cf. Sf. Chiril, *Prologus Paschalis*.
53. *Ibidem*, p. 327 ; Cf. *Adv. Haeres*. 70 c. 10 ; *Scrierile Părinților Apostolici*, trad. Pr. prof. I. Mihălcescu, Chișinău, 1928.
54. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. I, pt. 2, Arad, 1931, p. 306.
55. Biserica Palestinei și Biserica Alexandriei, de pildă, schimbau scrisori, prin care se anunțau asupra datei serbării Paștelui. (Eusèbe de Césarée, *op. cit.*, în „Sources Chrétiennes“, no. 41, Paris, 1955, p. 72).

tine de sub jurisdicția sa, cu prilejul întrunirii sinoadelor locale sau prin scrisori festive. De exemplu, în Biserica Egiptului ființa obiceiul, încă din secolul al II-lea, ca episcopul Alexandriei să facă cunoscut episcopilor din Egipt, în fiecare an la Epifanie, prin enciclice speciale (festive), ziua serbării Paștilor și în legătură cu aceasta ziua în care se începea Postul Mare în anul respectiv, În conformitate cu hotărîrea de principiu a Părinților Sinodului I ecumenic, episcopul Alexandriei a primit însărcinarea de a anunța data serbării Paștilor întregii lumi creștine, prin enciclici speciale. Această cinste s-a acordat episcopului Alexandriei datorită următorilor factori obiectivi : a. în vremea respectivă cei din Egipt erau în posesia celor mai bune cunoștințe astronomice privind calcularea timpului, dispunînd de cel mai utilat observator astronomic al vremii de atunci ; b. ciclul de 19 ani al lunii, care a fost luat drept etalon pentru fixarea datei serbării Învierii lui Hristos, era atunci observat în Alexandria. Ulterior, enciclicele festive au fost înlocuite printr-un „canonion special“ (κανόνιον — pascalie), prin care se indica cu anticipație de ani de zile data serbării Paștilor în fiecare an“ [55 a]. Aceste pascalii sau tabele pascale, începînd cu aceea a lui Teofil al Alexandriei, din anul 388, arătau „pentru toți anii așa numita luteră duminecală sau mîna omului...“ [56]. Asemenea Pascalii au fost întocmite și de ierarhii Bisericii noastre strămoșești.

În secolele trecute, Pascalia, „...ramură de aur a astronomiei...“ [57], a făcut obiectul unor studii speciale. Un dascăl de teologie al Bisericii noastre declara, cu legitimă mîndrie, la începutul secolului trecut, că „una din cele mai frumoase științe de gînd este și prea trebuinciosul meșteșug al Pashaliei, căci nu numai împodobește pe cei ce se deprind într-însul, ci le și lesnește aflările și punerile înconjurării soarelui și a lunii și cînd este bisect și cînd nu e și mutările sărbătorilor și începerile lunilor din sinaxar și cînd este lumină nouă și cînd se sfîrșește“ [58].

Sinodul din Iponia, din anul 393, a hotărît ca toate Bisericile din Africa de Nord să serbeze Paștile la data anunțată de Biserica Cartaginei, prin întîistătătorul ei. Hotărîrea aceasta s-a confirmat la diferite sinoade ale Bisericii Africii de Nord. În această privință, sinoadele respective au hotărît „după obicei“, ca „ziua Paștilor să se publice de Biserica Cartaginei“, [59] pentru toate Bisericile din Africa de Nord, „în timpul sinodului“ [60]. „Cînd vom fi adunați împreună — preciza întîistătătorul Bisericii Cartaginei — atunci să se publice ziua Sfintelor Paști prin delegații care se vor afla în sinod“ [61]. După obiceiul statornicit, întărit și de dispoziția canonului 73 cartaginez, Sinodul general al Bisericii din Africa de Nord se întrunea în a doua jumătate a lunii august și, prin urmare, cu

---

55 a. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pt. 1, p. 61-62.

56. *Ibidem*, p. 63.

57. Pascalia episcopului Damaschin al Rîmnicului este una din acestea. Vezi *Mîna lui Damaschin, Cuvînt înainte de Gr. Arhim. Rîmniceanul* ; Cf. D. Alexandru, *op. cit.*, p. 633.

58. D. Alexandru, *op. cit.*, p. 632.

59. *Can. 51 Cartagina* (Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pt. 1, p. 212).

60. *Can. 34 Cartagina* (Dr. N. Milaș, *op. cit.*, p. 192) ; Cf. *Can. 73 Cartagina.*

61. *Can. 51 Cartagina.*

mult timp înainte se putea stabili și anunța data serbării Paștilor în anul următor".

Rînduiala statornicită în Biserica din Africa de Nord a stabilit principiul canonic potrivit căruia singura autoritate îndreptățită să dateze și să anunțe data serbării Paștilor este sinodul fiecărei Bisericii locale, prin întîistătătorul ei canonic, în conformitate cu tradiția canonică ortodoxă și datele furnizate de știința astronomiei.

La începutul secolului al V-lea, bisericile își comunicau data serbării Paștilor și prin intermediul scrisorilor de dimitere (ἔγγιγραφον ἀπολυτικῆς, απολυτικὸν γραμμα), prin care un episcop permitea unui cleric să treacă în altă eparhie. În conformitate cu dispoziția canonului 12 al Sinodului de la Cartagina, din anul 407, „scrisorile de dimitere date clericilor lor de către primați, sau de către oricare dintre episcopi, trebuiau să aibă indicată ziua Paștilor; iar dacă ziua Paștilor din acel an nu este cunoscută, atunci să se pună a celor trecute, în felul cum s-a obișnuit a se scrie de Consulat în actele publice" [62].

Așadar, anunțarea reciprocă a datei serbării Paștilor, prin modalitățile proprii Bisericii primare, rămîne o expresie vădită a unității creștine din primele secole.

V. HOTĂRÎRI CANONICE PRIVIND DATA SERBĂRII PAȘTILOR

Canonul 7 apostolic — redactat în epoca pre-niceeană [63] — a indicat, drept călăuză, pentru fixarea zilei în care creștinii trebuie să serbeze Învierea lui Hristos, momentul astronomic al echinocțiului de primăvară. În temeiul acestui canon s-a interzis creștinilor — clerici sau mireni — „să serbeze sfînta zi a Paștilor cu iudeii înainte de echinocțiul de primăvară" [64]. Canonul apostolic dispune caterisirea (καθαιρείσθω — abjiciatur) clericului care ar serba „sfînta zi a Paștilor" (τὴν ἁγίαυ τοῦ πάσχα ἡμέραν — Sanctum Paschae Diem) la aceeași dată cu iudeii, „înainte de echinocțiul de primăvară" (τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας — diem ante vernale aequinoctium) [65]. Așadar, în Biserica pre-niceeană s-a observat rînduiala ca Paștile creștin să fie serbat după echinocțiul de primăvară și niciodată în aceeași zi cu Pasha iudaică. Această realitate o confirmă și Constituțiile Apostolilor, în care se prevede ca noi creștinii să sărbătorim „zilele Paștilor cu îngrijire și cu luare-aminte după echinocțiu, ca să nu sărbătorim de două ori într-un an, amintirea unei patimi, ci o dată pe an, spre aducerea aminte de Cel ce a murit o dată. Nu mai țineți la obiceiul de a serba Paștile o dată cu iudeii — dispuneau aceleași Așezăminte apostolice — pentru că nici o legătură nu este acum între noi și între ei, căci ei s-au rătăcit chiar și în ceea ce privește calcularea zilei, pe care socot să o serbeze, așa că din toate părțile au căzut în rătăcire și s-au abătut de la adevăr. Voi

---

62. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pt. 1, p. 267.

63. „Acest canon a fost compus, la sfîrșitul secolului al III-lea, pe baza tradiției păstrate în Biserica Romei și în celelalte Biserici din Apus" (Pr. prof. C. Nazarie, *Combaterea principalelor învățături adventiste*, București, 1913, p. 19).

64. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. I, pt. 1, p. 201 ; Cf. *Histoire des Conciles...*, p. 618.

65. *Histoire des Conciles...*, tom. I, Paris, 1869, p. 618.

însă observați cu îngrijire echinocțiul de primăvară, ca nu cumva ziua a patrusprezecea a lunii (de pe cer) să cadă în altă săptămînă. și rătăcindu-ne din neștiință, să serbăm Paștile de două ori în același an, sau să serbăm ziua Învierii Domnului în altă zi, ci numai Duminica“ [66].

Comentînd canonul 7 apostolic, canonistul Zonara preciza că „întregul precept al reglementării acestui canon este următorul: creștinii nu trebuie să serbeze Paștile ca iudeii, adică în una și aceeași zi cu ei. Trebuie să preceadă sărbătoarea lor cea întunecată și apoi să se prăznuiască Paștile noastre. Preotul care n-ar observa această regulă să se caterisească. Același lucru s-a reglementat și de Sinodul de la Antiohia, în primul său canon...“[67]. Nu trebuie uitat însă că Paștile mozaic este sărbătoare fixă, nu mobilă ca la creștini, întrucît se serbează întotdeauna în ziua de 15 Nisan. Apoi, iudeii nu-și calculează Paștile lor în funcție de echinocțiul de primăvară. Este însă adevărat că uneori și Paștile lor cade la lună plină aproape de echinocțiul de primăvară, dar de foarte multe ori el are loc după cea de a doua lună plină, „și aceasta din cauza intercalării lunii a treisprezecea (vladar), la fiecare doi-trei ani“ [68].

Canonistul român Liviu Stan a făcut precizarea că „prin canonul 7 apostolic nu se interzice oricînd serbarea Sfintelor Paști creștine împreună cu cele evreiești, ci numai în vremea dinainte de echinocțiu“ [69].

În legătură cu această interdicție prevăzută de canonul 7 apostolic,[70] în comentariul Pidalionului se precizează că „primăvărateca isimerie să face în luna martie... dupre astronomi. Deci primăvărateca isimeria aceasta, pentru nepotrivirea a însăși mișcării soarelui, de la apusuri către răsărituri, nu se face totdeauna întru una și aceeași zi, ci în vremea Sfinților Apostoli era în 21 a lui martie“ [71]. Călugării Agapie și Nicodim — autorii Pidalionului tipărit la Lipsca, în anul 1800, — recunoșteau deci că, pe vremea Sfinților Apostoli, echinocțiul de primăvară a fost în ziua de 21 martie, dar, ulterior, ziua echinocțiului a diferit de la an la an. La Conferința de la Constantinopol din anul 1923 s-a îndreptat tocmai această nepotrivire, corectîndu-se calendarul iulian după mișcarea de rotație a celor doi aștri — soarele și luna.

Așa după cum se știe, Conferința panortodoxă de la Constantinopol, din anul 1923, prezidată de patriarhul ecumenic Meletie Metaxakis, a propus adoptarea de către Bisericile Ortodoxe a calendarului iulian îndreptat. Au acceptat acest calendar Biserica Greciei, Ciprului, Poloniei și României — în anul 1924 —, a Geor-

---

66. *Scrierile Părinților Apostolici*, p. 136-137.

67. G. A. Ralli și M. Potli, *Sintagma Dumnezeeștilor și Sfintelor Canoane*, tom. II, Atena, 1852, p. 10.

68. Pr. prof. Athanasie Negoiță, *op. cit.*, p. 832.

69. *Pentru serbarea Sfintelor Paști la aceeași dată...*, p. 376.

70. În Pidalion, textul Canonului VII apostolic prevede aceeași interdicție. „Dacă vreun episcop, ori prezbiter, ori diacon, Sfînta zi a Pashăi mai înainte de primovereasca Isimerie cu iudeii o va săvîrși — precizează textul Canonului 7 Apostolic — să se caterisească“ *(Pidalion*, trad. Mitropolit Veniamin, Mănăstirea Neamțul, 1844, p. 7; Cf. Ieromonah Agapie și Nicodim Monahul, *Pidalion*, în limba greacă, Lipsca, 1800, p. 6).

71. *Pidalion*, ..., p. 8-9.

giei — în anul 1927 —, a Alexandriei — în anul 1928 —, a Antiohiei — în anul 1929 —, a Bulgariei și a Macedoniei — în anul 1968. Din nefericire, adoptarea acestui calendar a provocat separarea unor comunități în cadrul Bisericii Ortodoxe. Astfel, Biserica Ortodoxă Rusă, Biserica Serbiei, Patriarhatul de Ierusalim și Așezămîntul monahal de la Muntele Athos, — exceptînd mînăstirea Vatoped — observă încă calendarul iulian, neîndreptat [72].

După erminia Pidalionului, clericul care „ar prăznui Sfînta Pashă mai înainte de isimeria primăverii, împreună cu a legei Pasca iudeilor, să se caterisească“ [73]. Comentariul Pidalionului la canonul 7 apostolic reproduce textul din Constituțiile Apostolilor, precizînd că Paștile creștin trebuie să se săvîrșească „după isimerie, și după Pasca legii ...“ [74], pentru a nu prăznui de două ori moartea și Învierea lui Hristos.

În comentariul la acest canon, canonistul N. Milaș precizează că, în primele secole creștine, secta iudeo-creștină a ebioniților — apărută în răsăritul creștin — învăța, printre altele, că „amintirea Învierii lui Hristos trebuie serbată în ziua de 14 a lunii evreiești Nisan, cînd iudeii serbează Pasha lor, pentru că — după cum învăța această sectă — creștinilor nu li s-a interzis prin nici o lege serbarea zilei pascale a Bisericii Testamentului Vechi. Dar iudeii au acceptat pentru calcularea timpului nu anul solar, ci pe cel lunar și calcularea lunii Nisan o începeau cu luna plină, care era mai aproape de echinocțiul de primăvară. Și deoarece anul lunar este mai scurt cu cîteva zile decît anul solar, astfel, în urma acestui calcul, adeseori se întîmpla că iudeii serbau Pasha înainte de echinocțiul de primăvară. Spre a evidenția deosebirea între Pasha Testamentului Vechi și a Testamentului Nou, canonul prezentat spre acest scop ordonă tuturora — conchidea N. Milaș — să fie atenți la echinocțiul de primăvară și numai după ziua aceasta pot să serbeze comemorarea Învierii lui Hristos, dar la nici un caz împreună cu iudeii“ [75]. Susținînd perpetuarea obligației legii vechi, ebioniții au impus și obligativitatea serbării Paștilor iudaic. Sărbătoarea lor pascală era, deci, mai degrabă „o sărbătoare iudaică“ [76]. Aceștia aveau comun cu creștinii quartodecimani din Asia Mică faptul că fixau serbarea Paștelui după ziua lunii sau a anului, fără să se intereseze în ce zi a săptămînii s-ar prăznui.

Urmînd într-un fel novațienilor [76 a], sabatienii țineau „sărbătorile cu iudeii“ [77]. Tetradiții sau sabatienii „serbau Paștile în a patrusprezecea zi a lunii martie...“ [78]. Aidoma ebioniților, sabatienilor și audienilor, quartodecimanii învățau și ei că Paștile trebuie să se serbeze în ziua a patrusprezecea din luna Nisan, indiferent în ce zi de peste săptămînă ar cădea, postind în această zi. Despre

---

72. Irénée Doens, *Les Palaioi'mérologites en Grèce et leurs monastères*, în „Irénikon“, t. XLIV (1971), nr. 4, p. 548-565.

73. *Pidalion*, ..., p. 9.

74. *Ibidem*.

75. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. I, pt. 1, p. 202.

76. *Histoire des Conciles...*, tom. I, Paris, 1869, p. 292, 298.

76 a. Sfîntul Ciprian ne informează că Novațian a disprețuit „tradiția evanghelică și apostolică“ *(Scrisori baptismale...*, p. 97)

77. G. A. Ralli și M. Potli, *op. cit.*, tom. II, p. 188.

78. Bergier, *Dictionnaire...*, p. 705.

quartodecimanii din Asia Mică s-a afirmat că erau „ortodocşi în privința credinței", dar fuseseră „amețiți de basmele iudaice", considerînd „de înfricoșate cuvintele următoare ale lui Moise : să fie blestemat cel ce nu sărbătorește Paștele în ziua de 14 Nisan" (II Moise XII, 15) [79]. Din mărturia lui Epifanie despre quartodecimani reiese că, în secolul al IV-lea, aceștia serbau Paștile „...numai o zi, în opoziție cu ortodocșii, deoarece aceștia serbează o săptămînă întreagă, și această zi o petrec cu post și se cuminecă. Unii dintre dînșii și adică cei din Capadocia sărbătoresc Paștile totdeauna la 25 martie, pe orice zi din săptămînă ar cădea, ținînd în privința aceasta la Acta Pilati, care zice că Iisus Hristos a murit în 25 martie" [80]. Canonistul Balsamon (sec. XII-XIII) menționează că, pe vremea sa, quartodecimanii sau tetradiții se numeau „aceia care nu serbau Paștile Duminica, ci cînd luna este de 14 zile, ori în ce zi ar cădea (ziua a patrusprezecea), întocmai ca iudeii ; ei se numeso tetradiți din cauză că serbînd Paștile nu dezleagă postul, ci posteso așa cum postim noi miercurea, și aceasta o fac tot după obiceiul iudaic" [81].

Despre disputa pascală ivită în Asia Mică, asupra modului de a posti, Eusebiu de Cezareea ne-a lăsat mărturii interesante. După informațiile sale, „...creștinătatea întregii Asii, urmînd o tradiție foarte veche, gîndea că trebuie să păzească a patrusprezecea zi a lunii pentru sărbătoarea Paștilor Domnului. Aceasta era ziua în care fusese poruncit iudeilor să sacrifice mielul și, după ei, era absolut necesar, indiferent în ce zi a săptămînii se întîmpla această dată, de a pune capăt postului. Dar Biserica din restul lumii — afirma Eusebiu de Cezareea — nu avea obiceiul de a observa acest mod de serbare, și după tradiția apostolică ea păzea datina care este în vigoare pînă în prezent, gîndind că nu era potrivit de a pune capăt postului într-o altă zi (a săptămînii) decît aceea a Învierii Domnului nostru. Sinoade și adunări ale episcopilor s-au întrunit în legătură cu acest subiect; și toți, de comun acord, dădură prin epistole o hotărîre eclesiastică pentru credincioșii de pretutindeni, precizînd că taina Învierii Domnului din morți nu trebuie sărbătorită în nici o altă zi decît duminica, și că numai în ziua aceea vom observa sfîrșitul postului Paștilor" [82].

Dezacordul între tradiția Bisericii din Asia Mică, condusă de episcopul Policrat, și tradiția Bisericii Romei, condusă de episcopul Victor, a dus la o excomunicare reciprocă. Episcopul Victor a publicat „prin epistole condamnarea sa și a proclamat că toți frații din acele ținuturi fără excepție sînt excomunicați. Dar aceasta n-a plăcut la toți episcopii. La rîndul lor, ei l-au sfătuit — mărturisește Eusebiu al Cezareei — de a avea dimpotrivă grijă de pace, de unire cu aproapele, de dragoste" [83]. Această grijă pentru pace, unire și dragoste creștină a caracterizat, de fapt, pe toți oamenii Bisericii în epoca pre-niceeană. Ea trebuie să rămînă pilduitoare și pentru relațiile actuale dintre creștinii de pretutindeni.

---

79. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. I, pt. 2, p. 122.
80. *Ibidem*, p. 122-123.
81. G. A. Ralli și M. Potli, *op. cit.*, tom. II, p. 190.
82. Eusèbe de Césarée, *op. cit.*, în „Sources Chrétiennes", no. 41, p. 66.
83. *Ibidem*, p. 69.

Preocupat pentru păstrarea păcii și unității Bisericii, Sfîntul Irineu scria episcopului Victor al Romei că „discuția nu este doar asupra zilei, ci asupra modului de a posti. Unii, în fine, cred că trebuie să postim doar o zi ; alții două, și alții mai multe ; unii socotesc patrusprezece ore ale zilei și ale nopții pentru ziua lor. Și o asemenea diversitate de observare nu a apărut astăzi, în vremea noastră, ci — preciza Sfîntul Părinte — mult timp înainte“ [84]. În epoca pre-niceeană, această diversitate de observare nu a afectat însă unitatea Bisericii, pentru că aceasta s-a păstrat în legătura păcii și a dragostei frățești.

În Biserica primelor secole, Paștile a fost totdeauna așteptat — după rînduiala apostolică — cu ajunare pînă la primirea Sfintei Euharistii [85].

Canoanele Bisericii primare au interzis respectarea obiceiurilor iudaice ale Sinagogii. Rugăciunea, aducerea de untdelemn sau arderea de lumînări în sinagogă, primirea azimelor etc. au fost considerate „crime împotriva credinței“ [86], iar sărbătorirea Paștilor o dată cu iudeii — adică înainte de echinocțiul de primăvară — a fost trecută între „crimele proprii bisericești“ [87]. Canonul 70 apostolic a interzis clericilor ortodocși „să țină sărbătorile împreună cu iudeii“ sau să săvîrșească Pasca cu azimă [88]. Canonul 37 Laodiceea reiterează această dispoziție, precizînd că „nu se cuvine a primi de la iudei sau eretici darurile trimise de sărbători, nici a serba împreună cu ei“ [89], iar Canonul 14 Laodiceea interzice a se primi „azime de la iudei...“ [90]. Canonul 14 Laodiceea interzice trimiterea părticelelor din jertfă „în alte parohii la sărbătoarea Paștilor“ [91], întrucît s-a considerat că și în această privință creștinii imitau pe iudei, care de asemenea trimiteau unii altora daruri de sărbători, îndeosebi de Paști. Confirmînd aceste dispoziții de principiu, canonul 11 Trulan prevede ca „nici unul dintre cei ce se numără în tagma ieraticească, nici laicul, să nu mănînce azimele de la iudei...“ [92]. Prin urmare, Biserica primară a stabilit norme canonice care interzic sub pedeapsă canonică serbarea Paștelui creștin o dată cu cel iudaic, atunci cînd acesta s-ar prăznui înainte de echinocțiul real.

Aceste măsuri restrictive au fost puse de Biserica primară întrucît eterodocșii din vremea respectivă observau încă unele obiceiuri ale Sinagogii. Modul de reprimire în Biserică a acestora — care observau aceste obiceiuri ale Sinagogii — a fost precizat de canoanele 7 Laodiceea, 7 II ec. și 95 trulan. Rînduiala primirii eterodocșilor în Biserică n-a fost de la început unitară. Biserica s-a orientat practic în astfel de cazuri ținînd

---

84. *Ibidem*, p. 70.

85. „Nimeni să nu mănînce ceva la Paști înainte de săvîrșirea Sfintei Euharistii“ (Hippolyte de Rome, *La Tradition Apostolique d'après les anciennes versions*, Introduction, Traduction et Notes par B. Botte, O.S.B., în „Sources Chrétiennes“, no. 11 bis, Les Éditions du Cerf, Paris, 1938, p. 115).

86. St. Berechet, *Judecata bisericească la primii creștini*, în „Biserica Ortodoxă Română“, XLI (1923), nr. 8, p. 771.

87. *Ibidem*.

88. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. I, pt. 1, p. 292 ; Cf. *Can. 37 și 38 Laod.*

89. *Ibidem*, vol. II, pt. 1, p. 109

90. *Ibidem*, p. 110.

91. *Ibidem*, p. 92.

92. *Ibidem*, vol. I, pt. 2, p. 333.

seama de gradul de îndepărtare de la dreapta credință a celor în cauză [93]. După mărturia Sfîntului Ciprian, celor botezați de eterodocși li se pune „cînd vin la noi, mîna (pe cap) ca să primească Sfîntul Duh...“ [94]. Aceștia sînt primiți „spre pocăință, dacă mai tîrziu, recunoscîndu-și păcatul și părăsind rătăcirea, se întorc la adevăr și în sînul Bisericii-mame...“ [95]. În Biserica răsăriteană s-a îndătinat obiceiul ungerii cu Sfîntul Mir a celor reprimiți dintre eterodocși, inclusiv a schismaticilor — ca de pildă stiliștii — însoțit de actul retractării scrise a erorilor împărtășite de aceștia mai înainte. Canonul 7 al Sinodului II ecumenic invoca și „obiceiul, a cărui valoare legală o consacră și în această chestiune“ [96]. Așadar, fiecare Biserică Ortodoxă locală are latitudinea de a aplica de la caz la caz, cu ocazia reprimirii stiliștilor schismatici, principiul iconomiei sau principiul canonic al acriviei, în baza obiceiului locului respectiv.

În conformitate cu dispoziția canonului 95 trulan — care confirmă hotărîrea canoanelor 7 Laodiceea și 7 II ec. — novațienii, sabatienii, quartodecimanii sau tetradiții sînt primiți „la Ortodoxie, după ce vor da scrisori, și vor anatematiza tot eresul, care nu învață ca Sfînta, ecumenica și apostolica Biserică a lui Dumnezeu, pecetluindu-i, adică ungîndu-i cu Sfîntul Mir“ [97]. Așadar, acești schismatici — și urmașii lor de astăzi, stiliștii, sînt reintegrați în Biserica Ortodoxă prin actul ungerii cu Sfîntul Mir, după ce au declarat în scris că primesc cele rînduite de Biserica ecumenică și cu privire la data serbării Paștilor.

După obiceiul statornicit în Apus, donatiștii, și în general schismaticii, au fost reprimiți în Biserică „per manus impositionis“ [98].

După cum se știe, problema reprimirii eterodocșilor a făcut obiectul dezbaterilor și la Conferințele panortodoxe din secolul nostru. La întrunirea panortodoxă de la Vatoped, din anul 1930, s-a examinat și chestiunea „care dintre eretici și schismatici vor putea fi primiți în sînul Bisericii Ortodoxe prin Botez, care prin Mir-ungere și care prin *libelos pisteos*“ [99].

Încă din perioada pre-niceeană, în Biserica apuseană s-au întrunit numeroase sinoade care au dezbătut problema stabilirii datei serbării Paștilor. Un sinod întrunit la Roma sub președinția episcopului Victor I a hotărît ca Paștile să se serbeze după echinocțiul de primăvară, în prima duminică după lună plină, „ab apostolis traditum est“ (după cum s-a transmis de Apostoli) [100].

---

93. Vezi Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *Autoritatea și actualitatea Sinodului II ecumenic*, în „Mitropolia Ardealului“, XXVI (1981), nr. 7-9 ,p. 505-506.
94. *Scrisori baptismale...*, p. 100. 95. *Ibidem*, p. 105.
96. Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 507.
97. Dr. N. Milaș, op. cit., vol. I, pt. 2, p. 475.
98. Canonul V (XXVIII) al Sinodului de la Arelate (314) prevede: „Venientem de Donatistis vel de Montensibus per manus impositions suscipiantur, ex eo quod contra ecclesiasticum ordinem baptizare videntur“. *(Histoire des Conciles...*, tom. I, p. 192).
99. *Viitorul Prosinod al Sfintei Biserici Ortodoxe*, în „Candela“, XLII (1931), nr. 4-12, p. 217.
100. *Pascha, Paschalis Communio*, în „Prompta Bibliotheca Canonica, Juridica, Moralis, Theologica“, tom. VI, ed. F. Lucii Ferraris, Paris, 1865, p. 125.

Sinoade care au dezbătut problema pascală s-au întrunit, în secolul II, la Roma, Efes, Ierusalim, Cezareea Palestinei, Pont, Osrhoén (Mesopotamia), Corint [101] etc.

Tradiția canonică apuseană afirmă că împăratul Constantin cel Mare ar fi cerut episcopului Romei, în anul 314, să contribuie, împreună cu ceilalți ierarhi ai vremii, la uniformizarea datei serbării Paștilor. Această rugăminte a împăratului roman s-a materializat prin întrunirea sinodului de la Arelate, din același an, unde s-a pus în discuție și problema pascală. Prin canonul I, Sinodul de la Arelate (314) a hotărît ca Paștile să se serbeze într-una și aceeași zi (ut uno die et tempore pascha celebretur) [102]. Ch. J. Héfélé consideră că „prin acest canon, Sinodul de la Arelate (Arles) a urmărit să impună peste tot calculul roman privitor la Paști, desființînd în consecință pe cel din Alexandria, și pe oricare altul care ar fi fost diferit“ [103].

După mărturia tradiției canonice a Bisericii Ortodoxe Răsăritene, împăratul Constantin cel Mare a rugat pe părinții Sinodului I ecumenic „să rînduiască ca să se prăznuiască Sfînta Pashă în toată lumea (τήν οἰκουμένην) întru una și aceeași zi“ [104]. Așa după cum am arătat, hotărîrile acestui sinod local au avut obligativitate doar pentru Biserica din Apus. Dezideratul primului împărat creștin a putut fi pe deplin materializat doar la primul Sinod ecumenic, întrunit la Niceea în anul 325.

Confirmînd, întregind și explicitînd dispoziția canonului 7 apostolic — în privința datei serbării Paștilor — în Enciclica trimisă episcopilor din Egipt, Părinții Sinodului ecumenic de la Niceea (325) au hotărît : „1. Toți sînt obligați să serbeze Paștile creștine în zi de duminică ; 2. Această duminică trebuie să cadă după prima lună plină, după echinocțiul de primăvară ; 3. Dacă se va întîmpla ca în aceeași duminică să cadă și Pasha iudaică, atunci Paștile creștine să se serbeze în duminica următoare“ [105]. După mărturia lui Matei Vlastares (1335), „patru sînt dispozițiile de care trebuie să ținem seama la serbarea Paștilor noastre, dintre care două sînt cuprinse în canonul apostolic, iar două își au originea în tradiția nescrisă : întîi că trebuie să serbăm Paștile după echinocțiul de primăvară, al doilea să nu serbăm în aceeași zi cu iudeii, al treilea că nu imediat după echinocțiu, ci după prima lună plină după echinocțiu, și al patrulea, că după luna plină exact în prima zi din săptămînă“ [106]. Această tradiție nescrisă — de care face mențiune Matei Vlastares — își avea temeiul în epistola pe care Părinții Sinodului I ecumenic o adresaseră Bisericii din Alexandria.

Condiționarea fixării datei Paștilor de prima lună plină ce urmează după echinocțiul de primăvară vădește preocuparea Părinților sinodului I ecumenic de a găsi metoda cea mai potrivită pentru a pune în acord calculul timpului calendaristic cu cursul

---

101. Vezi *Histoire des Conciles...*, tom. I, p. 80-83.
102. *Ibidem*, p. 180.
103. *Ibidem*.
104. *Pidalion*, Mănăstirea Neamț, 1844, p. 9, nota 1 ; Cf. *Pidalion*, limba greacă, Lipsca, 1800, p. 7, nota 1.
105. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pt. 1, p. 57.
106. G. A. Ralli și M. Potli, *op. cit.*, vol. VI, p. 420.

celor doi luminători cerești, soarele și luna. Această preocupare a Părinților niceeni trebuie deci să rămînă pilduitoare și pentru noi cei de astăzi, care avem posibilitatea să stabilim data Paștilor cu mai multă exactitate datorită informațiilor furnizate de calculele astronomice. Sînt însă unii creștini care, nepricepînd această realitate, dau o interpretare eronată textului enciclicii Părinților Sinodului I ecumenic [107]. În conformitate cu prevederile acestei enciclici, calculul serbării Paștilor se reduce la o consonanță a sărbătorilor din calendarul lunar iudaic cu cele din calendarul solar; în concret, ziua de 14 din prima lună a anului religios iudaic poate cădea, în calendarul nostru, între 21 martie și 18/19 aprilie. Dar, calculul de „lună plină" complică stabilirea serbării zilei Paștilor. Acest calcul este fals, întrucît „luna plină" nu coincide totdeauna cu ziua de la 14 Nisan" [107 bis].

După calculul făcut de computiștii (calendariștii) creștini de secolul al VIII-lea, luna plină cădea cu două zile mai tîrziu decît cea reală de pe cer. De aceea, evreii se aflau cu două zile înaintea creștinilor, cu luna plină de primăvară. Canoniștii Zonara, Balsamon și Matei Vlastares au legalizat acest calcul, impunîndu-i o respectare obligatoriu universală în Biserica Ortodoxă Răsăriteană. Dar trebuie știut faptul că principala cauză a serbării Paștilor apusene cu o săptămînă înainte decît cele orientale este „imperfecțiunea calculului ciclului lunar, din tabelele vechii Pascalii a Bisericii orientale" [108], alcătuită în secolele VII-VIII. Așa după cum afirma un teolog ortodox român, „tabelele din Pascaliile noastre ortodoxe de astăzi arată lună plină cu patru zile în urma celei de pe cer" [109]. Aceste tabele alcătuite în secolele VII-VIII, au ținut seama de calendarul iulian, care, fiind mai lung decît anul tropic, din 128 în 128 de ani rămîne în urmă cu o zi față de cer. Paștile ortodox din anul 1983 a fost întîrziat „din cauza Pascaliei noastre ortodoxe necorectate" [110]. Nu ne rămîne deci decît să trecem la corectarea Pascaliei redactate de computiștii secolului al VIII-lea, pentru a dovedi că sîntem conștienți că crugul vremii se măsoară după calculul astronomic.

Preluînd informația lui Matei Vlastares, *Pidalionul* tipărit la Lipsca, în anul 1800, ne adevărește că hotărîrea Sinodului I ecumenic privind data serbării Paștilor nu se află redactată în textul „canoanelor acestui sinod", ci „se află în Practicalele aceluia" [111], adică ale Sinodului I ecumenic. După mărturia Pidalionului menționat, această dispoziție de principiu luată de Părinții Sinodului I ecumenic se află „și în Sfintele Evanghelii tipărite și în alte cărți

---

107. Vezi Quirino Fernandez, *El Cálculo de la Pascua y nuestros calendarios, în „Estudio Augustiniano"*, vol. XVII (1982), fasc. 1, p. 141.

107 bis. *Ibidem*, p. 146.

108. Prof. Athanasie Negoiță, *op. cit.*, p. 833.

109. *Ibidem*, p. 834.

110. *Ibidem*, p. 836.

111. *Pidalion*, Lipsca, 1800, p. 6, nota 1; Cf. *Pidalion*, trad. Mitropolit V. Costachi, Mănăstirea Neamț, 1844, p. 7 verso, nota 1. Așa după cum s-a precizat și în studiul de față, tradiția scrisă sau orală a Bisericii Ortodoxe nu ne-a lăsat nici o mărturie despre vreo Pascalie care ar exista scrisă în „Practicalele" Sinodului I ecumenic (Vezi Ch. J. Héfélé, *Histoire des Conciles...*, vol. I, pt. 1, Paris, 1907, p. 391-394).

multe“ [112]. Așadar, după mărturia Pidalionului, Părinții Bisericii Ortodoxe au trecut, spre știință și urmare, și această hotărîre a Sinodul I ecumenic în paginile multor cărți, inclusiv a Cărții Sfinte, Evanghelia. Dar, după cum se știe, Evanghelia nu relatează despre data serbării Paștilor. Această afirmație naivă și lipsită de temei dovedește că autorii Pidalionului — ieromonahul Agapie și Nicodim monahul — au dorit să-și justifice rătăcirea privind calculul pascal prin declarații evlavioase, dar fără acoperire. Din nefericire, aceste afirmatii au răstălmăcit tradiția canonică a Bisericii Ortodoxe și au pervertit cugete nevinovate, ducînd la crearea grupării schismatice stiliste.

Același Pidalion precizează că, în legătură cu serbarea Paștilor, trebuie să avem în vedere următoarele : a) „că Pasha trebuie să se facă totdeauna după isimeria primăverii ; b) că nu se cade a se face într-aceeași zi cu legiuita Pască a iudeilor ; c) ca să nu se facă chiar și nehotărît după isimerie, ci după cea întîi lună plină a lui martie, care se va întîmpla după isimerie ; d) ca să se facă în întîia duminică ce se va întîmpla după luna plină (Iar acestea două, se precizează în Pidalion, din predanie le avem, și nu din canon — τᾶυτα δὲ τα δύω ἐκ παραδόσεως ἔχομεν, καὶ ὄχι ἀπὸ κανόνα)“ [113]. Prin urmare, ultimele două rînduieli, și anume, Paștile să se serbeze după „cea dintîi lună plină a lui martie, care se va întîmpla după isimerie“, adică după echinocțiul de primăvară, și „ca să se facă în întîia duminică ce se va întîmpla după luna plină“, le avem din tradiție (παραδόσεως), și nu din canoane sau tradiția canonică a Bisericii Ortodoxe. Această afirmație trebuie reținută întrucît stiliștii de astăzi consideră că și aceste rînduieli au fost hotărîte de canoanele Sinodului I ecumenic, și că se află menționate în Pidalion. Ori, Pidalionul precizează tocmai contrariul, adică adevărul istorico-canonic pe care Biserica Ortodoxă Răsăriteană l-a respectat și în anul 1923, cînd a avut loc îndreptarea calendarului iulian. Acest calendar prevede ca Paștile să se serbeze după cea dintîi lună plină care se va întîmpla după echinocțiul de primăvară, așa după cum au hotărît, în principiu, și Părinții Sinodului I ecumenic.

În privința datei serbării Paștilor, Bisericile din Asia Mică au continuat să-și urmeze vechile obiceiuri iudeo-creștine, locale, și după hotărîrea de principiu luată de Părinții Sinodului I ecumenic. Împotriva acestora, Părinții Sinodului local de la Antiohia (341) au prescris, în canonul I, și pedepsele ce se vor aplica clericilor și mirenilor care nu se supun hotărîrilor Sinodului de la Niceea. Canonul 1 al Sinodului de la Antiohia precizează că Părinții Sinodului I ecumenic au interzis creștinilor să serbeze Paștile la aceeași dată cu Pasha iudeilor. Dar textul canonului 1 Antiohia „nu exprimă decît în parte hotărîrea Sinodului I ecumenic“ [114], întrucît Părinții Sinodului de la Niceea au interzis doar serbarea Paștilor împreună cu iudeii înainte de echinocțiu.

În conformitate cu dispoziția canonului 1 al Sinodului de la Antiohia, „toți cei ce îndrăznesc să desființeze hotărîrea Sfîntului și marelui Sinod întrunit în Niceea..., în privința Sfintei sărbători

---

112. *Pidalion,* Lipsca, 1800, p. 6, nota 1 ; *Pidalion,* Mănăstirea Neamț, 1844, p. 7 verso, nota 1.

113. *Ibidem.*

114. Pr. prof. L. Stan, *Pentru serbarea Sfintelor Paști...,* p. 377.

a mîntuitoarelor Paști, să fie excomunicați și lepădați din Biserică, dacă vor stărui a se împotrivi din poftă de ceartă împotriva celor bine hotărîte, și acestea să fie zise pentru laici. Iar dacă vreunul dintre proestoșii Bisericii, episcopi ori prezbiteri, ori diaconi va îndrăzni după hotărîrea aceasta să se osebească spre zăpăcirea poporelor și spre tulburarea Bisericilor și să se serbeze Paștile cu evreii, sfîntul sinod a judecat ca acela să fie străin de Biserică de acum înainte, ca unul ce și-a îngrămădit păcate nu numai sieși, ci s-a făcut multora pricină de stricăciune și de zăpăcire ; și nu numai pe aceștia îi caterisește din slujbă, ci și pe cei ce vor îndrăzni să se împărtășească cu aceștia după caterisire. Iar cei caterisiți să se lipsească și de cinstea exterioară, de care i-a făcut părtași sfîntul canon și preoția lui Dumnezeu“ [115]. Așadar, în temeiul acestui canon, clericii schismatici care vor stărui a se împotrivi, din poftă de ceartă, celor bine hotărîte la Niceea, să fie excomunicați și anatematizați. Aceeași pedeapsă primesc și cei care vor îndrăzni să se împărtășească cu aceștia. Pentru creștinii schismatici, canonul prevede pedeapsa anatematizării.

După tîlcuirea Pidalionului, tradus de mitropolitul Veniamin Costachi, canonul 1 al Sinodului de la Antiohia „aforisește pre mirenii aceia ce calcă rînduirea și canonul ce au dat Sinodul cel întîi, de față fiind și marele Constantin, pentru sărbătoarea Paștilor (ca să se serbeze adică după isimerie, și nu împreună cu iudeii)...“ [116]. Această afirmație aflată în comentariul canonului 1 antiohian, din Pidalion, a fost revendicată de stiliști ca temei în argumentarea rătăcirii lor. O cercetare atentă a textului original [117], după care s-a făcut traducerea *Pidalionului*, tipărit la Mînăstirea Neamț, în anul 1844, ne relevă însă faptul că mitropolitul Veniamin Costachi sau diortositorii textului au tradus cuvîntul „κανόνιον“ prin „κανών“ (canon). De aici s-a produs și sminteala stiliștilor, care au invocat, fără temei, de fiecare dată, textul Pidalionului, în sprijinul învățăturii lor rătăcite. Ori, cuvîntul „κανόνιον“ trebuie tradus prin „rînduială“ (regulă) și nu prin „canon“ [118]. De altfel, în însuși textul propriu-zis al canonului I al Sinodului de la Antiohia, din ediția Pidalionului, se amintea de „hotărîrea Sfîntului și Marelui Sinod, cel adunat în Niceea“ [119] (τὸν ὅρον τῆς ἁγίας, καὶ μεγαλης Συνόδου, τῆ ἐν Νικαία συγκροτηθείσις,...“), [120] și nu de canonul acestui sobor. După cum se știe, între cuvintele „κανόνιον“, „ὅρος“, și „κανὼν“ există deosebiri semantice și de conținut, așa încît nu se poate niciodată substitui unul celuilalt.

Cu această precizare de rigoare, trebuie, deci, reținut adevărul că însuși textul Pidalionului de la 1800 vorbește despre „rîn-

---

115. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pt. 1, p. 54.
116. *Pidalion*, Mănăstirea Neamț, 1844, p. 276.
117. Vezi *Pidalion*, limba greacă, Lipsca, 1800, p. 278.
118. Textul grecesc precizează : „Ὁ παρὼν κανὼν ἀφορίζει μὲν τοὺς, λαϊκοὺς ἐκείνονς ὁπoῦ παραβαίνουν τὸν διοφισμὸν καὶ τὸ κανονιον ὁποῦ ἡ πρωτη Σὺνοδος ἐξέδοκε,...“ (Canonul de față afurisește pe mirenii aceia care încalcă hotărîrea și rînduiala ce s-a predat de Sinodul întîi ecumenic...“). *Pidalion*, Lipsca, 1800, p. 278.
119. *Pidalion*, Mănăstirea Neamț, 1844, p. 275 verso ; Cf. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pt. 1, Arad, 1934, p. 54.
120. *Pidalion*, Lipsca, 1800, p. 278.

duiala“ (hotărîrea, regula) Sinodului I ecumenic despre data serbării Paștilor. În textul original al Pidalionului întîlnim cuvîntul „κανόνιον“ (rînduială, hotărîre, regulă) și nu cuvîntul „κανων“ (canon). Această realitate adevereşte cu prisosință că Părinții Sinodului I ecumenic nu au elaborat și redactat un canon referitor la data serbării Paștilor, așa după cum afirmă și astăzi stiliștii, invocînd tocmai textul Pidalionului, ci o hotărîre de principiu.

În prefața Scrierilor pascale ale Sfîntului Atanasie cel Mare se menționează că Sinodul de la Sardica s-a ocupat și de problema stabilirii datei serbării Paștilor. Ca și Sinodul de la Niceea (325), Sinodul de la Sardica (343) nu a reglementat această problemă printr-un canon, ci printr-o hotărîre unanimă a sinodalilor, pentru a menaja cele două părți — romani și alexandrinieni — care se deosebeau în privința fixării datei echinocțiului de primăvară. Romanii plasau echinocțiul de primăvară la 18 martie, în timp ce alexandrinienii pe data de 21 martie, după criteriul stabilit de Părinții Sinodului de la Niceea (325).

După mărturia Sfîntului Atanasie cel Mare, „la Sardica, s-a ajuns la o înțelegere în privința sărbătorii Paștilor. S-a hotărît ca, pe o perioadă de 50 de ani, romanii și alexandrinienii să anunțe peste tot, după obicei, ziua serbării Paștilor“ [121]. Din nefericire, acest *modus vivendi,* creat de această hotărîre de principiu, a avut o durată sporadică, întrucît în anii următori Sinodului de la Sardica găsim cazuri în care Biserica Romană a prăznuit Paștile la altă dată decît cea anunțată de Biserica Alexandrină. Uneori, însuși contextul vremii și relațiile dintre Biserici nu au permis anunțarea reciprocă a zilei serbării Paștilor.

În legătură directă cu data serbării Paștilor stă și prăznuirea Cincizecimii. După mărturia unor comentatori ai canoanelor, unii creștini din Spania, de la începutul secolului al IV-lea, doreau să încheie ciclul pascal cu praznicul Înălțării Domnului, adică cu ziua a 40-a după Paști. Condamnînd această practică, Sinodul de la Elvira (306) a hotărît, în baza canonului XLIII, ca „diem Pentecostes celebremus“ (să serbăm ziua Cincizecimii [122].

VI. LEGI BIZANTINE PRIVIND PRĂZNUIREA PAȘTILOR LA ACEEAȘI DATĂ

Fiind sărbătoarea sărbătorilor și praznic al praznicelor, Paștile a fost cinstit și prăznuit și de către bazileii creștini ai Bizanțului. Din porunca lor au fost emise legi care au interzis supușilor imperiului orice activitate cu prilejul serbării Paștilor.

În baza legii din 7 august / 389, tribunalele de stat își întrerupeau orice activitate o săptămînă înainte și una după Paști [123].

Prin legi date de autoritatea statului bizantin — creștin ortodox — s-au prevăzut pedepse aspre pentru toți cei care nu prăznuiau Paștile la aceeași dată cu Biserica Ortodoxă. Prin legea din 21 martie/413 se prevedea că „cel care serbează Paștile la o altă

---

121. Prof. dr. Ch. J. Héfélé, *op. cit.*, tom. I, Paris, 1869, p. 590-591.
122. *Ibidem*, p. 152.
123. Vezi *Codex Theodosianus* II, 8, 19 ; Cf. P. P. Joannou, *La Legislation Impériale et la Christianisation de L'Empire Romain (311-476)*, Roma 1972, p. 85-86.

dată decît Biserica Ortodoxă (catolică), va fi proscris și deportat“ [124]. O altă lege din 8 iunie/423 dispunea ca „eunomienii, arienii, macedonienii și cei care serbau Paștile la altă dată, să rămînă supuși pedepselor deja prevăzute“ [125].

VII. CALENDARUL GREGORIAN ȘI ÎNDREPTAREA CALENDARULUI IULIAN ADOPTAT DE BISERICA ORTODOXĂ RĂSĂRITEANĂ

După cum se știe, Bisericile Ortodoxe Răsăritene și cele Vechi Orientale (necalcedoniene) serbează Paștile de regulă în urma Bisericii Catolice și a Confesiunilor protestante, la o distanță de timp care merge de la o săptămînă pînă la cinci săptămîni. Coincidențele Paștilor ortodocșilor cu cele ale catolicilor în anumiți ani sînt cu totul întîmplătoare, iar nu rezultatul vreunei inițiative din ambele părți.

Calendarul îndreptat de papa Grigorie a fost considerat de ortodocșii răsăriteni „...o unealtă, un precursor al propagandei latine iezuite“ [126]. Apoi, răsăritenii au invocat că, adoptînd calendarul gregorian, nu se poate evita coinciderea Paștelui creștin cu cel al Legii Vechi [127].

Lipsa de uniformitate în serbarea Paștilor provine din faptul că în creștinătatea ortodoxă se folosesc încă două calendare diferite, sau mai bine-zis două variante, deosebite ale unuia și aceluiași calendar (calendarul iulian) : una nemodificată și greșită (stil vechi) și alta revizuită și corectă (stil nou, calendarul neo-iulian sau constantinopolitan).

Așa după cum am precizat, îndreptarea calendarului propusă la Conferința interortodoxă de la Constantinopol, din anul 1923, nu a fost aplicată de trei dintre Bisericile Ortodoxe autocefale : Biserica Rusă (Patriarhia Moscovei), Biserica Sîrbă (Patriarhia Belgradului) și Patriarhia Ierusalimului. Ținînd seama de această realitate, celelalte Biserici Ortodoxe — care au adoptat calendarul îndreptat — au acceptat ca, pînă la generalizarea acestui calendar în întreaga creștinătate ortodoxă, să continue a sărbători Paștile tot pe stil vechi, pentru ca în sînul Bisericii ortodoxe să nu prăznuiască unii Paștile mai tîrziu, iar alții mai devreme [128].

---

124. *Codex Theodosianus,* XVI, 6, 6 ; Cf. P. P. Joannou, *op. cit.,* p. 91.

125. *Codex Theodosianus,* XVI, 5, 60 ; Cf. P. P. Joannou, *op. cit.,* p. 104.

126. Melchisedec, Episcopul Romanului, *Biserica Ortodoxă...,* p. 589. Același ierarh cărturar, Melchisedec al Romanului, ne spune că „în adunările ce se făceau în casa bătrînului Eliade Rădulescu, chestia calendarului era la ordinea zilei. Pidalionul era pe masă și venerabilul Eliade explica canoanele ortodoxe pentru serbarea Paștilor... ; toți asistenții aprobau păzirea așezămintelor Bisericii Ortodoxe și dezaprobau fapta guvernului de a adopta calendarul papistășesc. Se vorbea, că guvernul ar fi decis a introduce în România papismul și că introducerea noului calendar ar fi numai primul pas la acesta“ *(Biserica Ortodoxă...,* p. 594-595). Așadar, introducerea calendarului gregorian și apoi adoptarea calendarului iulian îndreptat a fost considerată de conservatori drept o acțiune de catolicizare. La vremea respectivă, încercările guvernului Cuza Vodă de a introduce noul calendar în viața civilă a primit o vie reacție din partea conservatorilor, care au considerat acest act o introducere a catolicismului în România de atunci.

127. Vezi *Chestiunea Calendarului,* în Biserica Ortodoxă Română“, V (1881), nr. 5, p. 310-311.

128. *Ibidem.*

Conștienți că chestiunea calendarului rămîne „o afacere de știință", fiii Bisericii Ortodoxe Române au afirmat întotdeauna că datele furnizate de știința astronomiei trebuie „însă a se armoniza cu tipicul bisericesc și cu așezămintele sinoadelor pentru serbarea Paștilor" [129].

Biserica Ortodoxă constatase rămînerea în urmă a calendarului iulian înaintea îndreptării acestuia făcută de papa Grigorie al XII-lea, în anul 1582. Astfel, în secolele XIV și XV, pashologii s-au înfățișat la Patriarhie și la curtea imperială din Constantinopol cu o tabelă pascală. Apoi, ei au propus o îndreptare a calendarului, dar condițiile politice nu erau prielnice pentru acest lucru.

Prin îndreptarea calendarului iulian — la întrunirea de la Constantinopol, în anul 1923 — Biserica Ortodoxă „...nu a împrumutat calendarul gregorian, ci a ținut seama de ultimele rezultate ale științei astronomice, cu toate că, calendarul îndreptat are și unele date comune cu calendarul gregorian" [130].

Unii au înțeles că prin îndreptarea calendarului am părăsit legea ortodoxă trecînd la cea catolică [131]. Noul calendar îndreptat a fost denunțat ca „răsturnare a Soborului a toată lumea de la Nikeea", apoi ca „aflare papistășească", „rătăcire de la dreapta credință" și „încălcare iudaicească a Sfintelor Canoane" [132].

Reforma papei Grigorie, din anul 1582, contribuise deja la declanșarea acestei reacții din partea răsăritenilor. În anul 1583 s-a întrunit la Constantinopol un sinod, unde s-a alcătuit așa-zisul „tom constantinopolitan", care tratează problema calendarului. La Alexandria s-a scris „tomul alexandrinian". Ambele au circulat pe la Bisericile Ortodoxe din Răsărit, cu intenția de a le înștiința să nu primească calendarul îndreptat al papei. În acest scop Meletie Pigas a scris și o lucrare anume intitulată „Carte mică pentru Pași" [133]. În epistola trimisă țarului Teodor al Rusiei, în anul 1594, Patriarhul Alexandriei Meletie Pigas îl informa pe acesta că „...părinții răsăriteni, cum s-a răspîndit întreprinderea Bisericii romane despre așa numita îndreptare a Pascaliei, s-au adunat în cetatea lui Constantin și au hotărît a se ține tare de tradițiunile părinților... Noi mai întîi am scris la Roma — mărturisea Meletie Pigas — dovedindu-le cît de rațional este a săvîrși Paștile după canonul Sfinților Părinți... [134]. În tomul alexandrian se invocau aceleași așa-zise canoane ale Sinodului de la Niceea, ca temei pentru păstrarea vechii Pascalii. „În chestiunea prezentă — adică a serbării Paștilor (n. n.) — trebuie a urma părinților — se preciza în acest tom — deși canoanele lor pentru serbarea Paștilor nu s-ar potrivi cu calculele cele exacte ale socotitorilor de stele. Căci nu ei, ci Părinții sînt dascălii Bisericii" [135]. Este vrednică deci de reținut afirmația că

---

129. Melchisedec, Episcopul Romanului, *op. cit.*, p. 571.
130. Arhim. Ilie Cleopa, *Cuvînt de lămurire în legătură cu rătăcirile stiliștilor*, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXIII (1955), nr. 3-4, p. 258.
131. Vezi Prof. dr. C. Chiricescu, *Calendarul nostru nu e schimbat, ci îndreptat*, București, 1925, p. 3; I.P.S. Nicodim, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Lămuriri asupra Calendarului*, Iași, 1936, p. 9-11.
132. Pr. prof. Liviu Stan, *Pentru serbarea Sfintelor Paști...*, p. 374.
133. Melchisedec, Episcopul Romanului, *op. cit.*, p. 575.
134. *Ibidem*, p. 577-578.
135. *Ibidem*, p. 581.

hotărîrea de principiu a Părinților de la Niceea nu se potrivește cu calculele cele exacte ale astronomilor. A trebuit însă să mai treacă cîteva secole pentru ca acest adevăr elementar să fie acceptat de conștiința unanimă a ortodocșilor.

După cum s-a putut constata, în epistola Patriarhului Meletie Pigas, precum și în tomul alexandrinian, se face mențiune de canoanele Sfinților Părinți privind serbarea Paștilor, fără să se precizeze însă care anume sînt acestea și ce hotărăsc. Se recunoaște, totuși, că aceste canoane ale Sfinților Părinți pentru serbarea Paștilor nu se potrivesc cu calculele astronomice. De atunci și pînă astăzi au avut loc profunde mutații în conștiința omenirii și s-au făcut cuceriri de seamă și în domeniul astronomiei. Biserica și oamenii de astăzi trebuie deci să-și potrivească vechea Pascalie cu calculele cele exacte ale astronomilor.

În același tom alexandrinian se recunoștea fățiș că Părinții Sinodului I ecumenic nu prevăzuseră inexactitatea calculului astronomic al vremii lor. „Cînd Părinții de la Niceea au alcătuit canonul pentru serbarea Paștilor — se menționează în acest tom — atunci nu se observase încă inexactitatea cauzată, de neajunsul cîtorva minute, iar după ce-au trecut ca la trei sute de ani după dînșii, și cînd din aceste minute s-au format o zi-noptime, abia atunci s-a văzut abaterea echinocțiului cu o zi-noptime“ [136]. Apoi, „imperfecțiunea canonului Sfinților Părinți despre Paschă — se recunoștea în același tom — a provenit... de la neregularitatea calculului (ἀπὸ τῆς ἀνωμαλίας τοῦ μέτρου) zilelor, ceasurilor, minutelor și secundelor anului...“ [137]. Tomul alexandrinian conchidea că „este cu mult mai just și mai sigur a urma canoanele Sfinților Apostoli și ale Părinților și a prăznui Paștile nici mai-nainte de iudei, nici o dată cu dînșii“ [138]. Este, într-adevăr, just și sigur a urma canoanele Părinților și în privința prăznuirii Paștilor, dar prevederile acestora trebuie corelate cu datele furnizate de astronomie, pentru că Părinții respectivi nu s-au erijat în cunoscători desăvîrșiți ai calculelor astronomice, ci ei au aprobat și adoptat canonul pascal alexandrinian întrucît era cel mai bun la vremea aceea. Apoi, nu trebuie răstălmăcite textele canoanelor VII apost., I Antiohia etc. — întrucît acestea nu interzic serbarea Paștilor împreună cu iudeii. Această interdicție se referă numai la cazul în care Paștile s-ar serba împreună cu evreii înainte de echinocțiu, întrucît, în felul acesta s-ar prăznui de două ori Învierea Domnului. Cei care rămîn la părerile acreditate de tomul alexandrinian — așa cum sînt stiliștii de astăzi — vădesc un spirit antisemit.

Sinodul panortodox de la Constantinopol, din anul 1593, a hotărît, prin canonul 8, ca serbarea Paștilor să se urmeze după rînduiala stabilită de Părinți. „Cei ce ar cuteza să strice așezămîntul Sfîntului ecumenic mare Sinod ce a fost în Niceea, ..., așezămînt ce se atinge de Sfînta serbare a mîntuitoarei Pascha — prevede acest canon — să nu aibă comunicare cu Biserica și să fie îndepărtați de la ea, dacă cu îndărătnicie se vor opune la cele cu temei porun-

136. *Ibidem*, p. 582.
137. *Ibidem*, p. 584.
138. *Ibidem*, p. 583.

cite... Și așa trebuie a ne conforma cu acest canon al Părinților“ [139]. După cum se poate constata, Sinodul de la Constantinopol din anul 1593 a preluat aceeași teză acreditată de cele două tomuri — constantinopolitan și alexandrinian — și de epistola Patriarhului Meletie Pigas. Toate vădesc însă reacția răsăritenilor împotriva reformei calendaristice inițiată de papa Grigorie, în care ortodocșii au văzut o acțiune de prozelitism. În combaterea acestei acțiuni, răsăritenii au căzut în altă extremă, invocînd statornicia și credincioșia față de așa-zisul canon privind serbarea Paștilor.

VIII. NECESITATEA ADOPTĂRII HOTĂRÎRII DE PRINCIPIU A PĂRINȚILOR DE LA NICEEA LA CERINȚELE VREMII DE ASTĂZI ȘI ALE ȘTIINȚEI ASTRONOMIEI

În anul 1902, Patriarhul ecumenic Ioachim al III-lea a invitat, printr-o enciclică patriarhală și sinodală, toate Bisericile Ortodoxe autocefale să studieze cu atenție chestiunea calendarului și să găsească „un mod de împăcare a cerințelor științei și raporturilor internaționale cu observarea dorită a dispozițiunilor bisericești consacrate privitoare la Paști“ [140].

În Răsărit, încercarea unei reforme a calendarului s-a făcut încă din secolul al IV-lea. Conservatorii au afirmat însă că „o asemenea inovație nu numai că nu va face să se cadă din nou în aceeași greșeală, dar va deveni și cauza unei mari tulburări în Biserică“ [141]. Pe de altă parte, după Schisma de la 1054 Biserica Răsăritului a considerat „deosebirea de calendar atît fortăreață bisericească, cît și adăpost național contra prozelitismului, pe care Bisericile Apusului l-au încercat adesea contra ei“ [142]. Ierarhi luminați ai Bisericii Ortodoxe au fost conștienți totuși că se impunea „reforma calendarului iulian, conform cu datele științei și cu spiritul și nevoile epocii“ [143]. În anul 1891 episcopul Melchisedec al Romanului declara că „...pentru schimbarea calendarului bisericesc se cere consimțămîntul întregii Biserici Ortodoxe, întrunită într-un sinod general, care, după ce ar decide părăsirea vechiului calendar și a normei stabilite de dînsul pentru uniformitatea ținerii sărbătorilor, să stabilească o normă nouă, care de asemenea să fie adoptată de întreaga Biserică Ortodoxă“ [144].

Urmînd predania Sinodului I ecumenic, Congresul interortodox de la Constantinopol, din anul 1923 a urmărit să stabilească „în concordanță cu crugul corpurilor cerești data serbării Sfintelor Paști, în așa fel încît acesta să aibă loc în vremea reală a anului în care a avut loc Învierea Domnului“ [145]. La această Conferință s-a precizat, printre altele, că în reforma calendarului „trebuie menținute dispozițiile canonice ; că reforma trebuie făcută după arătările

---

139. Melchisedec, Episcopul Romanului, *Sinodul Constantinopolitan din anul 1593, sub patriarhul ecumenic Ieremia,* în „Biserica Ortodoxă Romană“, V (1881), nr. 12, p. 796.

140. Mitropolitul Antim al Viziei, *Chestiunea Calendarului în Biserica Ortodoxă,* trad. A. S., în „Biserica Ortodoxă Română“, XLI (1923), nr. 13, p. 975.

141. G. A. Ralli și M. Potli, *Sintagma...*, vol. VI, p. 422.

142. Mitropolitul Antim al Viziei, *op. cit.*, p. 976.

143. *Ibidem*, p. 978.

144. *Biserica Ortodoxă și Calendarul*, ..., p. 604.

145. Pr. prof. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 372.

științei“ [146]. Deci, îndreptarea calendarului de la 1923 s-a făcut în conformitate cu hotărîrile canonice ale Bisericii Ortodoxe și cu datele furnizate de astronomie.

Reprezentantul Bisericii noastre la Congresul interortodox de la Constantinopol, din anul 1923, preciza că „...o chestiune de mai mare însemnătate care ne stă înainte și care apasă cumplit asupra Bisericii față de statul civil este chestiunea calendarului... Dorința tuturor este ca să sărbătorească împreună marile sărbători ale creștinătății, atît pe cele cu data calendaristică fixă, cît și pe cele mobile, ținîndu-le de un calendar indicat de știința astronomică, căci ambele calendare, gregorian și iulian au lacunele lor“ [147].

Îndreptarea calendarului a constat în înlăturarea diferenței de pînă atunci de 13 zile între anul ceresc (tropic) și cel iulian. Așazisul an tropic cuprinde intervalul de timp între două echinocții de primăvară. Acest an ceresc — care este de 365 zile, 5 ore, 48 minute și 45,98 secunde — se deosebește de anul sideral, care cuprinde intervalul de timp cît îi trebuie pămîntului ca în calea sa de rotație în jurul soarelui să ajungă la același loc, adică să îndeplinească o rotație deplină. Anul sideral are 365 zile, 6 ore, 9 minute și 11 secunde.

Astronomii erei pre-creștine s-au străduit să găsească modalitatea unei cît mai bune apropieri a duratei anului calendaristic de durata anului ceresc. Prima reformă de acest fel a făcut-o Iuliu Cezar la anul 46 î. d. Hr., cu concursul astronomului egiptean Sosigene. Dar, și în urma reformei lui Iuliu Cezar, anul calendaristic a rămas în urmă față de cel ceresc. Pînă la Sinodul de la Niceea diferența aceasta crescuse la 3 zile. De aceea, acest Sinod, spre a aduce iarăși în deplină armonie anul calendaristic cu cel ceresc, a suprimat cele trei zile. Cum însă ulterior nu s-a mai luat nici o măsură de îndreptare, această diferență a crescut pînă la reforma gregoriană, în anul 1582, cu 10 zile, iar pînă în anul 1923 cu 13 zile. După calendarul îndreptat în anul 1923, anul nostru calendaristic este mai lung decît anul ceresc numai cu două secunde, adică abia la aproximativ 40.000 de ani vom avea o diferență de o zi, pe cînd după calendarul gregorian diferența de o zi se va ivi după 4.000 ani. Deosebirea între calendarul nostru îndreptat în anul 1923 și cel gregorian, din anul 1582, se va observa tocmai la anul 2800.

Calendarul îndreptat în 1923 a fost adoptat și de Biserica Ortodoxă Română, care l-a pus în aplicare în temeiul hotărîrii Sfîntului Sinod luată în ședința sa din 31 octombrie (13 noiembrie) 1923 [148]. Cu acest prilej, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărît: „Cu privire la serbarea Paștilor, se mențin principiile și dispozițiile canonice stabilite de întîiul Sinod ecumenic de la Niceea“ [149]. Printre altele, în Enciclica Sfîntului Sinod al Biseri-

146. Arhim. Scriban, *Chestiunea Calendarului în Biserica Ortodoxă,* în „Biserica Ortodoxă Română“, XLI (1923), nr. 8, p. 562.

147. Dr. Drag. Demetrescu, *De la Congresul Panortodox din Constantinopol,* în „Biserica Ortodoxă Română“, XLI (1923), nr. 12, p. 907.

148. Vezi *Enciclica Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române adresată către clerul și poporul creștin ortodox din România,* în „Biserica Ortodoxă Română“, XLII (1924), nr. 7, p. 385-390.

149. *Hotărîrea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe din Regatul României, cu privire la îndreptarea calendarului iulian,* în „Biserica Ortodoxă Română“, XLII (1924), nr. 1, p. 36.

cii Ortodoxe Române se spune : „Ne-am dat seama că n-avem dreptul să ne opunem științei care ne vestește adevărul. A ne opune deci adevărului astăzi ar fi să ne arătăm mai fricoși și mai slabi decît Sfinții Părinți de la Soborul de la Niceea, care, în nevoia de a avea un calendar pentru lumea și Biserica lui Hristos, n-au stat la îndoială să-l adopte pe cel mai bun din vremea aceea. Pentru aceste motive, după ce a aprobat în ședința sa din 23 octombrie a anului trecut îndreptarea calendarului nostru și după ce a stabilit să se păstreze în el fără nici o schimbare vechile așezări rituale ale Sfintei noastre Biserici de Răsărit, Sfîntul Sinod al Bisericii noastre vă dă acum de știre că de la întîi octombrie din acest an va intra în aplicare și pentru Biserica Ortodoxă a neamului nostru calendarul îndreptat de el“ [150]. Prin aceeași enciclică, Sfîntul Sinod îndemna „clerul și poporul... Bisericii noastre Ortodoxe Române să primească cu încredere calendarul îndreptat de Sfîntul Sinod, care e mai bun ca socotire a timpului și de cît al lui Sosigene și de cît cel gregorian al romano-catolicilor, și în care rînduielile de credință și de ritual nu s-au schimbat întru nimic, ci au rămas tot cele stabilite de Sfinții Părinți și de soboarele Bisericii Ortodoxe de Răsărit“ [151].

Canonistul N. Popovici menționează că Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a mai hotărît, în această ședință, următoarele : „1. Cu privire la serbarea Paștilor să se mențină dispozițiile canonice ale Sinodului I ecumenic de la Niceea, în temeiul cărora Paștele se vor serba în fiecare an în prima Duminică după luna plină, care urmează echinocțiului de primăvară. Considerînd însă că după calendarele creștine în uz calcularea datei lunei pline nu este exactă (ci întîrzie cu 5 zile), pe viitor va fi hotărîtor momentul în care luna plină, ce urmează după echinocțiul de primăvară, se arată deasupra Sfîntului Mormînt al Domnului din Ierusalim. Iar dacă s-ar întîmpla ca data serbării Paștilor astăzi stabilită să coincidă cu Pasca evraică, în acel caz serbarea Paștilor noastre se amînă pe Duminica următoare ; 2. Sărbătorile fixe și zilele fixe din cursul săptămînii, apoi numărul anilor și al zilelor din săptămînă rămîn la locul lor întocmai ca mai înainte ; 3. Așezarea glasurilor, a zvetelnelor cu Evanghelia Utreniei, a Apostolului și a Sfintelor Evanghelii de la Liturghie, rămîn ca și mai înainte în legătură cu serbarea Paștilor ; 4. Data începutului acestui calendar îndreptat s-a fixat pentru luna octombrie din anul 1924, devenind 1 octombrie ziua de 14 octombrie“ [152]. Așadar, în baza hotărîrii din 31 octombrie (13 noiembrie) 1923, Sfîntul Sinod a dispus ca data Sfintelor Paști să se calculeze și în calendarul îndreptat ca și în trecut, adică tot după vechea Pascalie, care a fost stabilită în conformitate cu hotărîrea de principiu a Sinodului de la Niceea, referitor la data serbării Paștilor. Îndreptarea calendarului — făcută la Conferința interortodoxă de la Constantinopol, din anul 1923 —, care a tras după sine și rectificarea datei Paștilor, dar cu respectarea regulilor canonului pascal alexandrinian, nu poate fi, deci, „considerată ca o cădere din canonicitate a Bisericii Ortodoxe, căci calen-

---

150. *Enciclica Sfîntului Sinod...*, p. 387-388.
151. *Ibidem*, p. 389.
152. Dr. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, pt. 1, p. 60.

darul n-a fost schimbat, ci numai îndreptat“ [153]. Așa după cum preciza un ierarh ortodox, „...la găsirea echinocțiului de primăvară real și al lunei pline nu se ajunge cu canoanele în uz, alexandrin și gregorian“ [154], ci cu datele furnizate de astronomie. Mai mult, „canonul alexandrin nu este... propriu pentru executarea exactă totdeauna a dispozițiilor sinodale, deoarece ne dă date neconforme cu ele“ [155].

În preîntîmpinarea ezitărilor și refuzului pravoslavnicilor îndărătnici de a primi calendarul îndreptat, întîistătătorul Bisericii noastre declara, în anul 1924, următoarele: „Credința nu s-a stricat nici cînd creștinii au primit un calendar păgîn, cel iulian. Credința nu se va strica nici acum cînd îndreptăm numai o vădită greșeală a lui“ [156]. Un alt ierarh al Bisericii noastre făcea precizarea că „Biserica Ortodoxă de Răsărit a convenit în cele din urmă, nu să-și înlocuiască, ci numai să-și revizuiască și să-și îndrepteze calendarul ei iulian ...“ [157].

Sfîntul Sinod al Bisericii noastre a fost nevoit să atenționeze pe acești pravoslavnici îndărătnici — care se vor intitula stiliști — că prin adoptarea calendarului îndreptat nu s-a trecut nici o iotă din tipicul Bisericii, care, în ochii acestora — recte ai stiliștilor — are aceeași valoare cu dogmele și canoanele. „Cît pentru cuprinsul ortodox al calendarului îndreptat de Sfîntul Sinod — se precizează în enciclica Sfîntului Sinod al Bisericii noastre din anul 1924 — să vă fie în știre, că nu s-a atins nimic din ce au așezat pentru Sfintele Paști, pentru praznice și sărbători, pentru posturi și ritual Sfinții Părinți ai Bisericii Ortodoxe de Răsărit“ [158].

Pe agenda de lucru a Conferințelor panortodoxe a figurat și problema calendarului și a stabilirii datei serbării Paștilor. La Conferința panortodoxă de la Vatoped, din anul 1930, s-a studiat și „chestiunea calendarului sub aspectul hotărîrii primului Sinod ecumenic privitor la Paschalie, și aflarea mijlocului de a restitui un acord între Bisericile Ortodoxe în această chestiune“ [159]. Problema calendarului a fost înscrisă și în listă tematică a primei Conferințe panortodoxe de la Rodos, sub titlul „Chestiunea calendaristică. Studierea chestiunii în raport cu hotărîrea celui dintîi Sinod ecumenic privitoare la Paschalie...“ [160]. Comisia pregătitoare pentru Sfîntul și marele Sinod al Bisericii Ortodoxe, întrunită la Chambésy (Geneva) între 16 și 28 iulie 1971, a studiat subiectele propuse de a patra Conferință panortodoxă (Chambésy, 1968), luate de pe lista votată

---

153. Pr. drd. M. Dragomir, *Dispoziții canonice...*, p. 80-81.

154. Mitropolit Antim al Viziei, *op. cit.*, în „Biserica Ortodoxă Română“, XLI (1923), nr. 15, p. 1094.

155. *Ibidem*, p. 1082.

156. Miron, Mitropolit Primat al României, *Carte pastorală către iubiții noștri credincioși din Sfînta Mitropolie a Ungrovlahiei*, în „Biserica Ortodoxă Română“, XLII (1924), nr. 9, p. 515.

157. Vartolomeiu al Rîmnicului Noul Severin, *Referat prezentat Sfîntului Sinod.* Comisiunea pentru Reforma Calendarului. Sesiunea din toamna 1923, în „Biserica Ortodoxă Română“, XLII (1924), nr. 1, p. 33.

158. *Enciclica Sfîntului Sinod...*, p. 389.

159. *Viitorul Prosinod al Sfintei Biserici Ortodoxe*, în „Candela“, XLII (1931), nr. 4-12, p. 218.

160. Pr. prof. L. Stan, *Soborul Panortodox de la Rodos*, în „Mitropolia Olteniei“, XIII (1961), nr. 10-12, p. 725.

de prima Conferință panortodoxă (Rodos, 1961). Între aceste subiecte a figurat și „problema calendarului, studiul asupra hotărîrii Sinodului întîi ecumenic privind Paștile și căutarea restabilirii unei practici comune printre Biserici“ [161]. Cu întocmirea acestui subiect au fost însărcinate Bisericile Rusiei și Greciei. Comisia interortodoxă întrunită în anul 1971 a precizat că nu există dispoziții canonice privind calendarul creștin ortodox, exceptînd data serbării Paștilor conform hotărîrii de principiu luate de Părinții Sinodului I ecumenic după decretarea celor 20 de canoane. Comisia a cerut respectarea datei serbării Paștilor potrivit hotărîrii Sinodului I ecumenic și a îndemnat toate Bisericile Ortodoxe locale să adopte noul calendar îndreptat. Totodată, aceeași Comisie a hotărît ca acest subiect să rămînă înscris în lista tematicii ce urma a fi examinată de prima Conferință panortodoxă preconciliară întrunită la Chambésy în anul 1972.

Cu prilejul diferitelor consultații interconfesionale s-a încercat ca această problemă a stabilirii datei Paștilor să se soluționeze „prin așa-numitele propuneri de stabilizare ; s-a propus adică să se renunțe la aplicarea normelor pascale tradiționale, recomandate de Sinodul I ecumenic, care fac ca data Paștilor să oscileze de la an la an în cadrul unui interval de timp așa de îndelungat (cinci săptămîni sau 35 zile) și să se adopte de către toți creștinii o dată fixă pentru serbarea Paștilor, adică o duminică oarecare din luna aprilie, reducîndu-se astfel timpul de variație a datei Paștilor la o săptămînă. Acea Duminică ar putea fi după unii a doua din aprilie sau cea de după a doua sîmbătă din aprilie, după alții a treia Duminică din aprilie, ori, după alții, a patra Duminică de după echinocțiul de primăvară“ [162].

Întrucît computul pascal al stilului vechi este greșit (data echinocțiului este întîrziată cu 13 zile, iar data lunilor pline este și ea întîrziată pînă acum cu cinci zile), la Consfătuirea Ortodoxă de la Chambésy, din 28 iunie — 3 iulie 1977, la care au participat ierarhi și specialiști în dreptul canonic, astronomie, calendaristică, istorie și sociologie s-a recomandat să se încredințeze unei comisii de astronomi determinarea duminicii de după prima lună plină următoare echinocțiului de primăvară, conform regulilor pascale consfințite la Niceea, pe o perioadă cît mai mare de timp. Delegatul Bisericii noastre la această Consfătuire a precizat că „sînt de preferat datele Paștilor conform meridianului de la Ierusalim, unde au avut loc patimile, moartea și Învierea Mîntuitorului, pe care le serbăm la Paști“ [163]. Apoi s-a precizat că „problema unității pascale nu poate fi rezolvată pînă cînd nu se va realiza unitatea calendaristică în Ortodoxie“ [164]. Așadar, în această perspectivă, o unitate creștină rămîne pe mai departe un „pium desiderium“.

Această dorință pentru unificarea calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe s-a manifestat și la Simpozionul din Atena din

---

161. *Towards the Great Council (Introductory reports of the Interorthodox Commission in preparation for the next Great and Holy Council of the Orthodox Church)*, Chambésy, 1971.

162. Pr. prof. E. Braniște, *Noi pași către unitatea creștină și serbarea Sfintelor Paști. Ultimele Consfătuiri Ortodoxe de la Chambésy (1977 și 1979)*, în „Ortodoxia“, XXXIV (1982), nr. 4, p. 611.

163. *Ibidem*, p. 613.

164. *Ibidem*, p. 614.

1969. Cu acest prilej s-a declarat că prăznuirea datei Paștilor la o dată comună ar fi „începutul unei expresii a credinței comune și fundamentale în Răscumpărătorul înviat și în unitatea Bisericii Sale indivizibile“ [165].

Problema calendarului și a serbării comune a Paștilor de către toți creștinii a fost abordată și de cea de-a doua Conferință panortodoxă presinodală întrunită la Chambésy între 3 și 12 septembrie 1982. Și cu acest prilej s-a afirmat că stabilirea datei serbării Paștilor este „o chestiune de conștiință eclezială a Ortodoxiei...“ [166]. Totodată, participanții au apreciat în unanimitate eforturile depuse pentru serbarea datei Paștilor în aceeași zi, precum și străduința astronomilor de a stabili data Paștilor potrivit hotărîrilor de principiu adoptate la Niceea [167]. În actul final redactat de participanții la această Conferință se afirma că „...situațiile anormale datorate problemei calendarului nu trebuie să ducă la disensiuni, dezbinări ori schisme ; chiar și aceia care nu sînt de acord cu Biserica lor legală trebuie să adopte principiile ținute și autorizate de tradiție pentru a se supune Bisericii legitime și a se reintegra în această Biserică, în comuniune euharistică, cu convingerea că Sabatul a fost făcut pentru om, și nu omul pentru Sabat (Marcu II, 27)“ [168]. Referitor la problema Pascaliei, cea de a doua Conferință panortodoxă presinodală a reafirmat dorința Bisericii Ortodoxe ca orice opinie referitoare la calendar să nu „conducă la diviziuni, divergențe sau chiar schisme ; chiar cei care nu sînt de acord cu Biserica lor canonică trebuie să acorde principiul, venerabil și consacrat prin tradiție, de ascultare față de Biserica canonică și de reintegrarea lor în comunitate euharistică, aceea în convingerea că sîmbătă a fost făcută pentru om, iar nu omul pentru sîmbătă (Marcu II, 27)“ [169]. În epistola pe care patriarhul ecumenic Dimitrios a trimis-o celorlalți întîistătători ai Bisericilor Ortodoxe locale de Sfintele Paști, în anul 1982, se menționa că, în ceea ce privește problema calendarului și serbării comune a Paștilor, „...sîntem deja în posesia lucrărilor a două congrese convocate în acest scop de Secretariatul pentru pregătirea Sfîntului și Marelui Sinod“ [170].

Conferința a doua panortodoxă presinodală — la care au participat delegațiile tuturor Bisericilor Ortodoxe autocefale și autonome — a dezaprobat deci dizidența în Bisericile locale pe motivul calendarului și a invitat la refacerea unității canonice din aceste

---

165. *Le Symposium d'Athènes pour la date de la Pâque,* în „Irénikon“, nr. 4/1969, p. 548.

166. *Chambésy : II-e Conférence panorthodoxe préconciliaire (3-12 sept. 1982),* în „Episkepsis“, XIII (1982), no. 279, p. 13 ; *A 2-a Conferință Panortodoxă Presinodală,* în „Mitropolia Banatului“, XXXIII (1983), nr. 1-2, p. 92.

167. † Bishop Vasile Tîrgovișteanul, Assistant to the Patriarch, *Preparations for the Holy and Great Pan-Orthodox Synod,* în „Romanian Orthodox Church News“, XII (1982), no. 4, p. 72.

168. *Ibidem,* p. 73.

169. *Chambésy : II-e Conférence panorthodoxe...,* p. 13-14 ; *La deuxième conférence préparatoire du Saint et Grand Synode Panorthodoxe,* în „Romanian Orthodox Church News“, XII (1982), no. 3, p. 73; † Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Pe drumul unității panortodoxe,* în „Ortodoxia“, XXXV (1983), nr. 2, p. 233.

170. *Etapă nouă în pregătirea Sfîntului și Marelui Sinod al întregii Ortodoxii,* în „Mitropolia Banatului“, XXXII (1982), nr. 7-9, p. 409.

Biserici. Congresele convocate de Secretariatul pentru pregătirea Sfîntului și Marelui Sinod, în privința chestiunii calendarului, vădesc dorința constantă a lumii creștine de a sărbători în comun Paștile.

IX. ÎN LOC DE CONCLUZII

Din materialul informațional și documentar prezentat reținem deci că, în Biserica primară, pentru fixarea datei anuale a Paștilor s-a avut în vedere doar un singur punct de orientare și anume Paștile evreiesc. Sinodul de la Niceea nu a formulat o regulă precisă, strict tehnică, pentru determinarea datei Paștilor. Părinții Sinodului I ecumenic au consfințit și legalizat rînduiala impusă de canonul pascal alexandrin care fusese redactat în forma finală încă de la sfîrșitul secolului III [171]. De aceea se impune rectificarea datei Paștilor în funcție de echinocțiul real.

Cît privește canoanele care se referă la Sfintele Paști, trebuie reținută precizarea că acestea fac parte „din grupul canoanelor cu caracter cultic sau disciplinar-juridic, adică privitoare la buna rînduială bisericească. Acestea... nu au viață veșnică, și multe dintre cele vechi au și fost schimbate prin obiceiul, uzul sau practica bisericească, sau prin înseși canoanele ulterioare“ [172]. În lumina celor precizate, argumentările pe care le fac stiliștii, cu privire la canoanele de la Niceea, sînt deci lipsite de temei. De altfel, hotărîrile sinoadelor, cuprinse ori necuprinse în canoane, „nu ne oferă nici un element pe baza căruia să se conchidă că, în chestiunea datei Sfintelor Paști, Biserica ar fi stabilit o normă cu caracter dogmatic“ [173]. Prin urmare, problema stabilirii datei Paștilor rămîne întîi de toate o chestiune de ecleziologie.

Celor care invocă așa-zisele canoane ale Sinodului de la Niceea, în privința datei serbării Paștilor, pentru a justifica atitudinea lor îndărătnică-schismatică și lipsită de rațiune, le reamintim că însăși mișcarea de revoluție „face ca în unele părți ale pămîntului să fie un anotimp, iar în altele alt anotimp, așa încît sărbătoarea Sfintelor Paști nu poate fi stabilită cu exactitate matematică nici în aceeași zi nici în același anotimp“ [174]. Ținînd seama de această realitate, dispoziția de principiu a Sinodului I ecumenic, privind data serbării Sfintelor Paști, „poate fi schimbată sau adaptată în așa fel încît ea să devină aplicabilă din partea tuturor creștinilor“ [175]. Așa după cum se știe, hotărîrea Sinodului I ecumenie „nu este aplicabilă, n-a fost aplicată integral niciodată și nici nu se poate aplica întocmai pentru că echinocțiul de primăvară în emi-

171. Pr. prof. E. Branișțe, *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe*, în „Ortodoxia“, VII (1955), nr. 2, p. 186.

172. Pr. prof. L. Stan, *Pentru serbarea Sfintelor Paști...*, p. 375.

173. *Ibidem*, p. 378. Unii conservatori, necunoscători ai tradiției canonice ortodoxe autentice, au afirmat că problema pascală este o dogmă de la care nu se poate abate nimeni. Consiliul bisericesc, întrunit la 12 ian. 1865, sub președinția Mitropolitului Nifon al Ungrovlahiei, răspundea guvernului Cuza că cele hotărîte la Niceea au „devenit ca o dogmă, după cuprinderea canonului I al Sinodului de la Antiohia, unde cele hotărîte în acel sinod pentru serbarea Paștilor se numesc „bine dogmatisite“, Melchisedec, Episcopul Romanului, *Biserica Ortodoxă...*, p. 602).

174. Pr. prof. L. Stan, *op. cit.*, p. 379.

175. *Ibidem*, p. 382.

sfera de nord a pămîntului coincide cu echinocțiul de toamnă din emisfera sudică a pămîntului, așa încît, dacă cei din emisfera sudică ar fi vrut sau ar vrea să aplice hotărîrea Sinodului I ecumenic, ar trebui să serbeze Sfintele Paști cu o jumătate de an mai tîrziu sau mai devreme decît cei din emisfera nordică. În al doilea rînd, după hotărîrea Sinodului I ecumenic, ar urma ca cei de la ecuator să nu aibă paști niciodată, căci la ei nu poate fi stabilit nicidecum vreun echinocțiu, nici de primăvară, nici de toamnă, echinocțiul fiind un fenomen constant“ [176]. Așadar, diferența de meridian în care se află creștinii ortodocși va crea întotdeauna și o diferență de dată în privința serbării Paștilor.

Soluționarea problemei stabilirii datei serbării Paștilor a constituit și constituie încă o preocupare majoră a Bisericii Ortodoxe, încît lumea creștină ortodoxă este astăzi divizată tocmai datorită acestei Pascalii. Creștinii ortodocși finlandezi, de pildă, serbează Paștile după data occidentală, deja din anul 1920 [177], unele Biserici Ortodoxe au rămas încă cu calendarul iulian neîndreptat, iar noi, românii ortodocși, ținem sărbătorile cu dată fixă după calendarul nou, îndreptat, pe cînd Paștile și toate sărbătorile legate de el le serbăm după calendarul vechi. După cum se știe, din anul 1929 încoace se prăznuiesc Paștile tot după pascalia alexandrină, adică cea veche, nu „pentru că aceasta ar fi întru totul bună și nu ar avea nevoie de primenire și îndreptare. Nu, ci acest pogorămînt ni l-am făcut pentru pacea și unitatea Bisericii și pentru a nu ne deosebi de Bisericile surori..., precum sînt : Biserica Ierusalimului, Biserica Ortodoxă Rusă,... și altele care încă n-au trecut în mod practic la îndreptarea calendarului vechi ...“ [178].

Așa după cum mărturisea un teolog român cu mai bine de 50 de ani în urmă, reforma calendaristică ortodoxă română, înfăptuită în anul 1925, ar fi fost în stare „ca să readucă serbarea Sfintelor Paști la aceeași normă veche bisericească, și noi am fi avut fericirea, ca să vedem, că întreaga creștinătate serbează iarăși în aceeași duminică sărbătoarea Sfintelor Paști. Din cauza ignoranței mari, care ne stăpînește mai ales în chestiuni religioase și bisericești și a răutății oamenilor noștri, această frumoasă reformă calendaristică, care ar fi putut fi pentru noi românii un titlu de glorie, încă nu se poate încetățeni. Puteri oculte, diabolice, continuă să dezvolte o activitate subversivă și condamnabilă“ [179].

Întemeindu-se pe subînsemnarea unui greșit tîlcuitor al canonului 7 apostolic din Pidalion, stiliștii susțin și astăzi că Sfinții Părinți de la sfîntul și marele Sinod de la Niceea, din anul 325, au făcut o Pascalie pentru toți anii cît va fi lumea. Dar textul canoanelor 55/60, 81 și 117 Cartagina infirmă această părere a stiliștilor.

Așa după cum ne adeverește și Părintele Cleopa, „stiliștii, mai mult ca de oricare învățătură a Sfintelor Scripturi, se folosesc

---

176. *Ibidem.*

177. Vezi *Convocation de la II-e Conférence Panorthodoxe Préconciliaire,* în „Proche Orient Chrétien“, tom. XXXII (1982), fasc. I-II, p. 194-195.

178. Arhim. Ilie Cleopa, *Cuvînt de lămurire...,* p. 274.

179. Dr. V. Gheorghiu, *Critica noilor proiecte de reformă calendaristică propuse de către Societatea națiunilor și Anexă,* în „Candela“, XLII (1931), nr. 4-12, p. 206.

de canoanele din Pidalion spre susținerea rătăcirii lor, pe care tălmăcindu-le după a lor părere și nu după înțelesul Bisericii, pe mulți cu sfintele canoane, care sînt dreptarele și legile Ortodoxiei, îi duc la rătăcire, nesupunere și pierzare“ [180]. Ce ne rămîne de făcut ? Înapoi la canoane, la tradiția canonică autentică a Bisericii Ortodoxe, care a dat adevărata tîlcuire și canoanelor referitoare la data serbării Sfintelor Paști. Este deci de dorit ca Pascalia creștină să se preocupe totdeauna de combinarea anului calendaristic solar cu a anului calendaristic lunar în vederea stabilirii datei marii sărbători a creștinătății, Sfintele Paști, după hotărîrea de principiu stabilită de Sfinții Părinți [181] și datele furnizate de calculul astronomic. Stabilirea datei sărbătorii Paștilor într-o duminică a unei zile dintr-o lună calendaristică, fără a ține „seama de starea lunii și a soarelui însemnează și a pierde legătura istorică cu ziua și anul morții Domnului Iisus Hristos“ [182].

În lumina mărturiilor tradiției canonice a Bisericii Ortodoxe, se poate deci afirma, cu îndreptățire, că prin hotărîrea luată de Bisericile Ortodoxe locale la întrunirea panortodoxă de la Constantinopol, din anul 1923, nu „s-au stricat dogmele adevăratei credințe și așezămîntele canonice ale Sfinților Părinți“ [183] așa după cum pretinde gruparea schismatică a stiliștilor. Canonicitatea îndreptării calendarului [184] este justificată așadar de însăși tradiția canonică a Bisericii Ortodoxe relevată în paginile acestui studiu.

După cum ne încredințează și un Părinte al Bisericii primare, „dacă toți urmează tradiția apostolică..., nici un eretic nu va putea induce în eroare pe vreun om (creștin)“ [185]. Urmînd deci tradiția canonică apostolică — confirmată de canonul 7 apostolic — nu vom putea fi induși în eroare, nici în privința datei serbării Paștilor „de cei ce cred că au lumină umblînd în întuneric“ [186]. După cuvîntul de învățătură al altui Sfînt Părinte, creștinii sînt datori să nu dea ascultare „învățătorilor celor răi, care întrebuințează învățătura în scopuri rele“, și să se despartă „de aceștia“... [187].

Nădăjduim că acest cuvînt de învățătură al Sfîntului Grigorie de Nyssa († 394) va fi auzit și de frații noștri rătăciți și îndărătnici, ascultători ai învățătorilor celor răi, care au răstălmăcit învățătura Bisericii privind data serbării Paștilor.

Pr. asist. dr. Nicolae V. DURĂ

---

180. *Cuvînt de lămurire...*, p. 294.

181. Vezi Ierom. Nicodim Sachelarie, *Calendarul și Pascalia veche și nouă*, Cernica, 1936, p. 28.

182. Dr. V. Gheorghiu, *op. cit.*, p. 207.

183. Arhim. Ilie Cleopa, *op. cit.*, p. 251.

184. Vezi Hagi M. Teodoriu, *Canonicitatea îndreptării calendarului și rătăcirile răzvrătiților*, Mănăstirea Neamț, 1933, p. 8.

185. Hippolyte de Rome, *La Tradition Apostolique...*, Paris, 1968, p. 138.

186. Sfîntul Ciprian, *Despre unitatea Bisericii Ecumenice*, în „Părinți și Scriitori bisericești“, vol. III, București, 1981, p. 436.

187. Sfîntul Grigorie de Nyssa, *Despre viața lui Moise sau despre desăvîrșirea prin virtute*, în „Părinți și Scriitori bisericești“, vol. XXIX, București, 1982, p. 41.

NOTE ȘI ÎNDREPTĂRI PENTRU ISTORIA MITROPOLIEI MOLDOVEI

(II)

Publicînd, în 1980, prima serie din aceste *note și îndreptări* [1], am atras atenția asupra utilității indiscutabile pe care o pot avea listele nu numai de înalți ierarhi — mitropoliți și episcopi — ai Bisericii Ortodoxe Române, dar și de conducători ai așezămintelor monahale: egumeni, stareți și starețe. Și este vorba nu numai de utilitatea pur pragmatică — listele cronologice au constituit întotdeauna *un instrument de bază* pentru reconstituirea evoluției unei instituții, ca și a unei țări — dar și de una mult mai largă, care se vădește cu ușurință în cele mai diferite operațiuni ale cercetării istorice (și nu numaidecît cu implicații în istoria ecleziastică), cum ar fi: precizarea datei unor documente lipsite de acest element, dar în cuprinsul cărora sînt menționați egumeni, stabilirea treptelor pe care unii dintre aceștia le-au parcurs înainte de a urca în scaune episcopale sau în acela mitropolitan (un fel de *cursus honorum* al fruntașilor vieții ecleziastice) etc.

Avem, pînă în prezent, asemenea liste pentru cîteva din marile așezăminte monahale ale Moldovei, precum Neamțu [2], Putna [3], Rîșca [4], Sucevița [5], Dragomirna [6]. Este, însă, necesară o lucrare care să cuprindă *totalitatea* mănăstirilor din Moldova medievală și modernă [7], aduse pînă la zi (acolo unde, firește, este cazul). Întemeiate numai pe izvoare istorice și pe cercetarea lor critică, asemenea liste de egumeni, stareți și starețe își vor dovedi repede, și cu prisosință, utilitatea. Materialul pe care l-am adunat pînă acum, în vederea unei astfel de lucrări, deși este departe de exhaustivitate, reprezentînd abia o fază de realizare parțială, fragmentară, confirmă aceste afirmații, după cum se va vedea în notele care urmează.

I. Egumeni ai Mănăstirii Bistrița în veacurile XVI-XVIII

În 1984, în paginile acestei reviste, Părintele protosinghel Ioanichie Balan, întemeiat pe informațiile „actelor de danie, însemnă-

---

1. Ștefan S. Gorovei, *Note și îndreptări pentru istoria Mitropoliei Moldovei (I),* în „Mitropolia Moldovei și Sucevei" (în continuare: M.M.S.), 1-2/LVI, 1980, p. 77-83.

2. Diac. Ioan Ivan și Pr. Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț,* Iași, 1981, p. 279-290.

3. Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna,* București, 1905, p. 116-124.

4. Narcis Crețulescu, *Istoria Sfintei Mănăstiri Rîșca din județul Suceava,* Fălticeni, 1901.

5. Dimitrie Dan, *Mănăstirea Sucevița,* București, 1923, p. 101-107.

6. Ipolit Vorobchievici, *Istoria Sfintei Mănăstiri Dragomirna,* Cernăuți, 1925; v. și Ștefan S. Gorovei, *Anastasie Crimca. Noi contribuții,* în „M.M.S.", 1-2/LV, 1979, p. 159, n. 135.

7. În *Introducere* la *Inscripțiile medievale ale României,* I. *Orașul București,* (București, 1965), p. 43, Prof. Al. Elian menționează „Listele egumenilor mănăstirilor și schiturilor din Moldova și Țara Românească : sec. XIV-XVIII", în manuscris la Institutul de Istorie din București.

rilor de pe cărți, pomelnicelor ctitoricești și inscripțiilor de pe pietrele funerare", a dat o primă „listă provizorie în vederea întocmirii unei liste cronologice complete" a egumenilor și stareților Mănăstirii Bistrița [8]. Pentru secolele XVI-XVIII, această listă conține numai șase nume: *Siloam*, 1521; *Serapion*, 1541; *Atanasie*, 1584; *Partenie*, 1632; *Damian*, 1750; *Iacov*, 1776. În același an, tot aici, Părintele diacon I. Ivan a dat o listă mai completă și cu indicarea izvoarelor [9]; pentru aceeași perioadă a secolelor XVI-XVIII [10], această listă cuprinde 28 de egumeni (cu 22 mai mulți), din care șapte sînt preluați din celebrul pomelnic al Mănăstirii Bistrița [11], iar alți trei sînt dați sub semnul ipotezei (Teofan, Filimon și Gheorghe — viitorul mitropolit Gheorghe II — toți trei în veacul XVI); pentru toți aceștia, firește, nu există pînă azi și atestări documentare clare și neîndoielnice.

Urmărind numai astfel de atestări, pot completa azi lista egumenilor Mănăstirii Bistrița din veacurile XVI-XVIII cu nu mai puțin de *13 nume*, adăugînd și unele precizări pentru egumenii deja identificați.

1. După egumenul kir Silioan, menționat la 4 iunie 1521 [12], este atestat egumenul *kir Macarie ieromonahul*, la 16 ianuarie 1528, ca martor la testamentul făcut de monahul Nichifor în Mitropolia Moldovei [13].

2. Următoarea mențiune *datată* a unui egumen de Bistrița e cea a actului din 1541 — o scrisoare dată de egumenul Serapion, cu tot soborul, pentru un loc de prisacă al călugărului Teofan [14]; între cei ce viețuiau atunci în Mănăstirea Bistrița, sînt menționați Filotei proinegumen și *ieromonahul Partenie proinegumen* (cel dintîi a fost cuprins în listă, cel de-al doilea, însă, a fost omis). Comentînd această scrisoare în 1913, N. Iorga a acordat, din greșeală, și călugărului Teofan titlul de egumen [15]; el însă *nu poate fi păstrat* în lista egumenilor Bistriței, nici măcar cu titlu de ipoteză [16], fiind vorba, cum am arătat, de o confuzie a lui N. Iorga. Deasemeni,

---

8. Protos. Ioanichie Balan, *Mănăstirea Bistrița. Scurt istoric*, în „M.M.S." 7-9/LX, 1984, p. 547.

9. Diac. I. Ivan, *StarețI ai Mănăstirii Bistrița și ierarhi cu metania din această mănăstire*, în „M.M.S.", 10-12/LX, 1984, p. 805-819.

10. Pentru secolul XIV, se indică trei egumeni, după Narcis Crețulescu, dar fără nici un temei documentar. Pentru secolul XV, nu e nimic de adăugat, ci doar de observat că *Galatie*, *Daniil* și *Gherman* (p. 811) nu sînt atestați documentar iar *Theodor* de la 1498 trebuie eliminat cu desăvîrșire, întrucît documentul care îl menționează e fals. De altfel, la vremea aceea era egumen *Grigorie*, atestat la 1491 și 1500.

11. Damian P. Bogdan, *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița*, București, 1941.

12. *Documente privind Istoria României* (în continuare *DIR*; toate volumele citate fac parte din seria A.*Moldova*), 1/XVI, nr. 163, p. 184; Paul Mihail, *Alte acte românești de la Constantinopol* (I), în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol", (în continuare: „A.I.I.A.I."), VII, 1970, p. 354.

13. *DIR*, 1/XVI, nr. 217, p. 246.

14. *Ibidem*, nr. 365, p. 403.

15. N. Iorga, *Două inscripții nouă găsite la Mănăstirea Bistrița (Neamț)*, în „Analele Academiei Române. *Memoriile Secțiunii Istorice*", s. II, t. XXXVI, 1913, p. 3 (343).

16. Diac. I. Ivan, *op. cit.*, p. 812: „ar fi fost stareț".

stăreția lui Gheorghe — viitorul mitropolit Gheorghe II (1551-1552 / 1553) [17] — admisă cu probabilitate [18], nu e, totuși, dovedită documentar; documentele de la 1646 amintesc doar că Vlădica Gheorghe „au fost de postrig de la această sfîntă mănăstire", fără să menționeze eventuala egumenie [19]. Reținem, deci, pentru prima jumătate a veacului XVI numai următoarele nume: *Silioan*, 1521; *Macarie*, 1528; *Filotei* (proinegumen 1541); *Partenie* (proinegumen 1541); *Serapion*, 1541.

3. Un *Pavel egumen de Bistrița*, este atestat de un document din 18 octombrie 1559 [20].

4. La 18 aprilie 1576 este menționat *egumenul Theodor* [21], iar trei luni mai tîrziu, la 16 iulie, egumenul Theodosie [22]; acesta din urmă este, desigur, identic cu „egumenul Teodosie al Mănăstirii Bistrița", din însemnarea aflată pe un Tetraevanghel și datată 1578 august 9 [23]. Întrucît documentul din 18 aprilie 1576 s-a păstrat doar într-o copie slavă din secolul trecut, se poate pune întrebarea dacă aici numele egumenului a fost bine citit și nu avem de-a face, cumva, cu o lectură coruptă a numelui lui Theodosie, atestat trei luni mai tîrziu; cred că răspunsul poate fi negativ, în sensul că nu este o lectură greșită și că numele a fost citit corect, întrucît un alt document, din 15 aprilie 1589 atestă, ca trăitor în Mănăstirea Bistrița, pe „rugătorul nostru dascăl Teodor, proinegumen al Mănăstirii Bistrița" [24]. Egumenia acestui Teodor a luat, deci, sfîrșit în anul 1576, între lunile aprilie și iulie, după el urmînd Teodosie, atestat în 1576 și 1578.

5. Piatra de mormînt a lui Ivașco Golescu, datată 20 decembrie 1584, atestă pe egumenul kir Anastasie [25]; succesorul său (direct ?) a putut fi acel Dosoftei, mort la 15 septembrie 1592 ca *proinegumen* [26]. La 20 noiembrie și 27 decembrie 1591, egumen al

---

17. Cf. Matei V. Corugă, *Gheorghe al II-lea și Grigorie de la Neamț, doi Mitropoliți necunoscuți ai Moldovei, din secolul al XVI-lea*, în „Biserica Ortodoxă Română" în continuare: „B.O.R."), 11-12/LXXXIX, 1971, p. 1236-1239; Ștefan S. Gorovei, *Note și îndreptări pentru istoria Mitropoliei Moldovei* (I), *cit.*, p. 78-79.

18. Diac. I. Ivan, *op. cit.*, p. 813; „va fi putut onora și scaunul stăresc de la Bistrița înainte de 1550".

19. Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, III, Iași, 1907, p. 119 și 166; identificarea se face în baza documentelor de epocă privind Mînjeștii și Bungeștii (*DIR*, 3/XVI, nr. 231 și 274, din 1581 și 1583) și a daniei întărite de Ștefan Rareș la 1552 (*DIR*, 2/XVI, nr. 8). Eroarea lui Matei Corugă (din studiul citat *supra*, n. 17) a fost corectată de Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Contribuții la istoria Mitropoliei Moldovei în secolul al XVI-lea*, în „M.M.S.", 3-4/LI, 1975, p. 234.

20. *DIR*, 2/XVI, nr. 118, p. 124.

21. *DIR*, 3/XVI, nr. 87, p. 67-68.

22. *Ibidem*, nr. 93, p. 74; *Moldova în epoca feudalismului* (în continuare: *MEF*), I, Chișinău, 1961, nr. 37, p. 94-97.

23. Diac. I. Ivan, *op. cit.*, p. 812.

24. *DIR*, 3/XVI, nr. 506, p. 416.

25. Melchisedec, *Notițe istorice și arheologice*, București, 1885, p. 62-63; Diac. I. Ivan, *op. cit.*, p. 812. E probabil identic cu acel *Anastasie egumen al Mănăstirii Bistrița din Țara Moldovei* mort la Hilandar (Athos) la 19 aprilie 1606 (cf. Damian P. Bogdan, *Despre daniile românești la Athos*, în „Arhiva românească", VI, 1941, p. 300-301 (și n. 1).

26. N. Iorga, *Două inscripții...*, *cit.*, p. 5 (445); Diac I. Ivan, *op. cit.*, p. 812.

Bistriței era *Gavriil,* fiul celebrului pîrcălab Ieremia „Golia“ [27]. Ultimul an al veacului XVI aduce atestarea lui „kir Atanasie arhimandrit și categumenul cinstitei Mănăstiri Bistrița“ [28]. Reținem, astfel, pentru a doua jumătate a veacului XVI următoarele nume: *Pavel,* 1559; *Teodor,* 1576 aprilie; *Teodosie,* 1576 iulie și 1578; *Anastasie,* 1584; *Dosoftei* († 15. IX. 1592, ca proinegumen); *Gavriil,* 1591; *Atanasie,* 1600.

6. Este posibil ca acest Atanasie să fi fost egumen al Bistriței încă și la 14 iunie 1608 [29] și poate din această calitate a fost ridicat la treapta de Episcop al Rădăuților la 1613. Un act din 1618 menționează o cumpărătură pe care Anastasie Crimca o făcuse de la episcopul Atanasie și de la *ieromonahul Gheorghie, egumenul de Bistrița* [30]; cum Atanasie este episcop din 1613 pînă în 1629 (întîi la Rădăuți, apoi la Roman, succedînd în 1629 lui Crimca în scaunul mitropolitan), se poate deduce că ieromonahul Gheorghie a deținut egumenia Bistriței un număr de ani în cadrul aceluiași interval.

7-8. După egumenul Neculai, menționat la 13 ianuarie 1631 și la 15 septembrie 1635 [31] — dar care a condus obștea bistrițeană *înainte* de aceste date — sînt menționați egumenii *Visarion* și *Epifanie,* acesta din urmă la 3 martie 1633 iar primul înainte de această dată [32]. Un document fals din 12 martie 1634 aduce numele unui Serapion egumen [33]; totuși, documentul fiind fals, numele acesta nu poate fi luat în considerație în absența unei alte atestări neîndoielnice. Pe la 1634-1640, era egumen Partenie [34]. Un act din 12 iunie 1646 arată ca egumen, la data aceea, pe un Teodosie [35] (atestat și la 4 aprilie [36]); între cei care trăiau atunci în mănăstire era și Neofit proinegumenul [37].

Figura cea mai proeminentă între egumenii bistrițeni ai veacului XVII pare să fi fost Iorest, care a condus obștea monahală de la Bistrița vreme de vreo două decenii. În afara atestărilor cunoscute, din 1659 și 1666 [38], Iorest mai apare și în alte documente, precum cele din 18 mai 1662, 26 octombrie 1664, 16 iulie 1670, 7 martie 1673 și ante 8 iunie 1678 [39].

---

27. Aurel V. Sava, *Documente privitoare la tîrgul și ținutul Orheiului,* București, 1944, p.25-26; *MEF,* I, nr. 63, p. 150-151 (27 decembrie); *MEF,* II, (Chișinău, 1978), nr. 114, p. 354-355 (20 noiembrie).

28. *DIR,* 4/XVI, nr. 363, p. 298; Diac. I. Ivan, *op. cit.,* p. 813.

29. *DIR,* 2/XVII, nr. 202, p. 157.

30. *DIR,* 4/XVII, nr. 303, p. 239.

31. *Catalogul documentelor moldovenești* (în continuare: *CDM),* II, nr. 634, p. 141 și nr. 1108, p. 234; Diac. I. Ivan, *op. cit.,* p. 813.

32. *Documenta Romaniae Historica* (în continuare: *DRH;* se citează numai volume din seria A. *Moldova),* XXI, nr. 303-304, p. 388-389.

33. *CDM,* II, nr. 960, p. 204.

34. *Ibidem,* nr. 1047, p. 221 și nr. 1484, p. 304; *DRH,* XXI, nr. 155, p. 175.

35. Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade, III,* p. 119 și 165.

36. Arh. St. București, *Documente istorice,* LXXVI/95. O explorare *metodică* a acestui uriaș fond de documente, preluat în 1979 de la Biblioteca Academiei Române, ar aduce, fără îndoială, o îmbogățire subsanțială a cunoștințelor în aceste domenii.

37. Gh. Ghibănescu, *op. cit.,* p. 165; Diac. I. Ivan, *op. cit.,* p. 813.

38. Diac. I. Ivan, *op. cit.,* p. 813

39. *CDM,* III, nr. 814, p. 185; nr. 1085, p. 241; nr. 1973, p. 416; nr. 2250, p. 469-470; *CDM,* IV, nr. 278, p. 82.

9. Succesor al lui Iorest a fost un anume *Leontie*, atestat ca egumen al Bistriței la 11 august 1678 [40]. Un an și ceva mai devreme, la 4 mai 1677, Mănăstirea Bistrița fusese închinată Sfîntului Mormînt de la Ierusalim, de către Doamna Safta, soția fostului domnitor Gheorghe Ștefan [41]. Cu acest prilej, numirea egumenilor a ieșit de sub controlul autorităților ecleziastice și de stat ale Moldovei; e posibil ca primul egumen sub acest nou regim, numit chiar de Dosithei Notaras, Patriarhul Ierusalimului — în mîinile căruia Doamna Safta a făcut închinarea — să fi fost tocmai acest Leontie.

10. Alt egumen care a condus Bistrița în această primă etapă de închinare a fost un anume *Grigorie*, atestat la 1 și 15 ianuarie 1690 și la 13 și 14 iulie 1701 [42].

Veacul XVII ne înfățișează, prin urmare, acești egumeni atestați documentar: *Atanasie* (continuîndu-și egumenia poate pînă la 1613); *Gheorghe* (menționat 1618 pentru intervalul 1613-1629); *Neculai* (menționat la 1631 și 1635 pentru o perioadă anterioară); *Visarion; Epifanie*, 1633; *Partenie* (dată nedeterminată, în intervalul 1634-1640); *Neofit* (proinegumen 1646); *Teodosie*, 1646; *Iorest*, atestat între 1659 și 1673 (probabil pînă la 1677); *Leontie*, 1678 (probabil din 1677); *Grigorie*, 1690, 1701.

11. La 12 septembrie 1704, *Bistrița și-a redobîndit statutul de Mănăstire neînchinată*, alături de Probota și Tazlău, printr-o înțelegere survenită între Dosithei Notaras și autoritățile ecleziastice și laice ale Moldovei [43], „de vreamia că la mănăstirile ce sînt la munte călugării greci s-au socotit că nu sînt putincioși a chivernisi“ [44]. Se poate admite, cred, că Grigorie a fost egumen al Bistriței pînă la 1704; în 1706 (martie 29 și iulie 8), 1707 (iulie 3) și 1709 (octombrie 25), documentele arată ca egumen pe un *Gheorghe* [45].

12. Succesorul lui Gheorghe a fost egumenul *Mihail*, atestat la 15 iunie 1718 [46] și la 19 martie 1723 [47]. Un deceniu mai tîrziu, în prima sa domnie (1733-1735), Constantin vodă Mavrocordat a

---

40. *CDM*, IV, nr. 291, p. 84.

41. Documentul, cu data de *4 mai 1677*, a fost publicat de T. Codrescu, în *Uricariul*, XXII, Iași, 1893, p. 375-377 (vezi și *CDM*, IV, nr. 162, p. 58-59 — două copii cu aceeași dată); Melchisedec I-a publicat *(Notițe istorice și arheologice, cit.*, p. 73-74), cu data de *4 martie 1687*, care circulă și ea în unele lucrări de specialitate. La 1687, însă, Doamna Safta probabil nu mai trăia; pe de altă parte, închinarea de la 1677 se încadrează într-o acțiune mai vastă — atunci se închină, tot la Sfîntul Mormînt, și Mănăstirile Cașin și Probota (cf. și Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, București, 1981, p. 269).

42. *CDM*, IV, nr. 1228, p. 278; *CDM*, S-1, nr. 997, p. 315; *CDM*, V, nr. 50-51, p. 14-15.

43. „Revista istorică“ XVI, 1930, p. 195-199. Actul și în *Uricariul*, II, ed. I, Iași, 1852, p. 104-111 ; v. și documentul din 21 septembrie 1704 (menționat *ibidem*, p. 112) și cel din iunie 1705 *(ibidem*, p. 98-104).

44. Rămîneau închinate cinci Mănăstiri din și de lîngă Iași — Galata, Barnovschi, Sfîntul Sava, Cetățuia și Bîrnova — la care se adaugă Sfîntul Gheorghe din Galați. Nu cunosc data cînd au fost dezlegate de închinare Mănăstirile Cașin și Soveja, înapoiate Sfîntului Mormînt la 1743 (v. mai jos, în text).

45. *CDM*, V, nr. 523, p. 135; nr. 566, p. 147; nr. 655, p. 170; nr. 898, p. 241.

46. *Ibidem*, nr. 1718, p. 430.

47. *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, II. *Moldova*, București, 1966 (în continuare: *DRA)*, p. 144.

reînchinat Mănăstirea Bistrița la Sfîntul Munte [48]; șirul egumenilor greci reîncepe, dar pentru vreun deceniu și jumătate nu am găsit nici un nume, pînă la acel *Damianos*, cunoscut pînă acum doar prin faptul că în vremea și din îndemnul lui, la 1750, s-a tradus marele pomelnic bistrițean [49]. Numele său figurează, însă, și în alte documente publicate, permițînd circumscrierea aproximativă a egumenatului său; astfel, el apare *(Damiian Bistricean)* între semnatarii unui *arz* (jalbă) către Poartă, din jurul anului 1749 [50], la 18 mai 1756 [51] și la 23 decembrie 1762 [52]. Egumenatul lui Damianos acopere, cum se vede, *cel puțin* răstimpul 1749-1762. Pentru acest răstimp, lista anterioară mai conține, însă, încă două nume: un *Lemnianos* pentru data de 12 mai 1752 și un *Orest* pentru data de 2 ianuarie 1756 [53].

Contradicția este, în realitate, inexistentă, întrucît „Lemnianos" este doar o *lectură greșită:* facsimilul documentului din 1752, publicat împreună cu textul, îngăduie verificarea, iar semnătura, în grecește, se vede foarte clar — *Damianos Bistrițanos* [54]. Pe de altă parte, nici acel „Orest" (de fapt, un *Iorest)* de la 1756 nu a avut o existență istorică reală: actul care îi menționează numele este, fără îndoială, un fals, întrucît însuși *caracterul* și *destinația* acelui act impunea prezența, între martori, doar a egumenilor pămînteni, nu și a celor greci; falsificatorul tîrziu al actului [55] a știut că Mănăstirea Bistrița a fost scoasă, cîndva, pentru o anumită perioadă de timp, de sub patronajul Sfîntului Munte, dar nu a cunoscut exact nici durata acestei reveniri, nici numele egumenilor. Astfel încît tocmai menționarea unui egumen de Bistrița în actul respectiv este dovada peremptorie a falsului. În plus, egumenul Damianos este atestat cu probe certe chiar în acest an, 1756, dar și cîțiva ani *înainte* și cîțiva ani *după* presupusul „Orest".

13. Ultimul egumen cu care pot completa lista pentru veacul

---

48. Ion Neculce, *Letopiseţul Țării Moldovei,* în *Opere,* ed. Gabriel Strempel, București, 1982, p. 860, *aparat.* T. Codrescu menționa, între „celelalte hrisoave atingătoare de acest obiect" (al Mănăstirilor închinate), unul din 11 iunie 1733, de la Constantin vodă Mavrocordat, *(Uricariul,* II, ed. I, p. 112), fără să-i precizeze conținutul. *S-ar putea să fie însuși actul reînchinării.* În catastiful de venituri ale Mănăstirilor neînchinate, din 1741/1743 („Buletinul Comisiei Istorice a României", I, 1915), nu figurează. Celelalte Mănăstiri au revenit și ele la statutul de închinare în a doua domnie a lui Constantin vodă Mavrocordat (Ion Neculce, *Letopiseţul..., loc. cit.,* p. 860), prin actul din 20 aprilie 1743 (T.Codrescu, *Uricariul, cit.,* p. 114-120).

49. Diac. I. Ivan, *op. cit.,* p. 814.

50. Tudor Mateescu, Marcel D. Ciucă, *Arzuri ale Moldovei către Poartă în secolul al XVIII-lea,* în „Cercetări istorice" (s. n.), III, 1972, p. 349: „Damiian Bistricean"; tot acolo, însă, și un „Gherman egumenul Bistriței" (!); ori e o lectură greșită, ori era *proinegumen.*

51. *DRA,* p. 328.

52. *Ibidem,* p. 374.

53. Diac. I. Ivan, *op. cit.,* p. 814; data corectă a documentului în care e menționat Orest e *1756,* și nu *1758* (cum apare, probabil dintr-o greșeală de tipar), veleatul fiind 7264.

54. Paul Mihail, *Alte acte românești de la Constantinopol (IV),* în *AIIAI,* XII, 1975, p. 250; facsimilul la p. 249.

55. T. Codrescu, *Uricariul,* XIV, p. 182-185; Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna, cit.,* p. 227.

XVIII este un anume *Chiril*, menționat la 6 februarie 1767 [56] și la 3 martie 1772 [57]. Succesorii săi ar fi Iacov (1776) și Daniil (1786) [58]. Cît privește pe Zaharia [59], se poate preciza că egumenatul său începe încă din ultimii ani ai veacului XVIII, fiind atestat în această calitate la 4 martie 1797 și la 3 septembrie 1799 [60].

Așadar, pentru veacul XVIII documentele atestă următoarele nume de egumeni ai Bistriței: *Grigorie* (1701; probabil pînă la 1704); *Gheorghe* (probabil din 1704; atestat la 1706, 1707 și 1709); *Mihail*, 1718, 1723; *Damianos*, c. 1749, 1752, 1756, 1762; *Chiril*, 1767, 1772; *Iacov*, 1776; *Daniil*, 1786; *Zaharia*, 1797, 1799 (și în continuare).

Din cei 13 egumeni cu care am completat lista conducătorilor Mănăstirii Bistrița din veacurile XVI-XVIII, unul ne atrage în chip deosebit atenția: *Gheorghe*, egumenul menționat în anii 1706, 1707 și 1709. El nu e altul decît viitorul Episcop de Roman (1718-1722) și Mitropolit al Moldovei (1722-1730), după cum se va vedea din partea a doua a acestor însemnări.

II. O biografie nescrisă: Mitropolitul Gheorghe IV al Moldovei

Reconstituirea cît mai exactă a biografiei acestui întîistătător al Mitropoliei Moldovei are o importanță deosebită, întrucît de numele său se leagă binecunoscuta povestire, datată în februarie 1723, despre originea icoanelor făcătoare de minuni de la Neamț și Bistrița, despre începutul raporturilor Bisericii Moldovei cu Patriarhia Ecumenică și despre statutul de autonomie al acestei Biserici; în jurul acestui text s-au purtat multe discuții, începînd chiar din veacul trecut [61]. Fondul de adevăr pe care îl cuprinde mi se pare mai presus de orice îndoială [62]; anumite date din viața Mitropolitului Gheorghe vor pune în evidență rolul său în elaborarea acestui text.

„Putem (...) să-l considerăm autor pe Mitropolitul Gheorghe? — se întreba, în 1964, profesorul Al. Elian, care a consacrat acestui text un amplu comentariu. În istoria Bisericii moldovene și a culturii vechi românești, el este o figură mai degrabă ștearsă. Trebuie să credem, totuși, că meritul lui a fost să consemneze în scris, în

---

56. Academia Română, *Creșterea colecțiunilor*, XXXI-XLIII, 1920-1932, p. 113 — azi la Arh. St. București, *Documente istorice*, CLXXXVI/219 (în continuare, se va cita numai cota, toate documentele regestate cîndva în *Creșterea colecțiunilor* aflîndu-se azi în același depozit — Arh. St. București, *Documente istorice* — sub vechile cote).

57. Erast Costea, *Ctitoria voievodului Ștefan Tomșa al II-lea de la Solca*, Cernăuți, 1939, p. 297.

58. Diac. I. Ivan, *op. cit.*, p. 814.

59. *Ibidem*, p. 814-815.

60. *DRA*, p. 659 și 705. Este, apoi, egumen pînă la 1831, cînd a murit (Diac. I. Ivan, *op. cit.*, p. 815); totuși, la 1807 apare ca arhimandrit al Bistriței un *Hristofor* („*Ioan Neculce*. Buletinul Muzeului Muncipal Iași", VII, 1928, p. 147). Verificarea se impune.

61. Melchisedec, *Chronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, I, București, 1874, p. 86 și urm. Pentru alte opinii și bibliografie — Alexandru Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964.

62. Ștefan S. Gorovei, *Un episod din „recuperarea" Bizanțului: prima „operă" a spătarului Nicolae „Milescu"*, în *AIIAI*, XXII/2, 1985, p. 441-460.

total sau în cea mai mare parte, o alcătuire cristalizată pe vremea păstoririi sale“ [63].

„Figură mai degrabă ștearsă“ — trebuie să observăm de la început — mitropolitul Gheorghe IV *nu a fost:* textul pe care ni l-a lăsat este suficient pentru a infirma o astfel de caracterizare. „Ștearsă“ este, mai degrabă, imaginea pe care i-a creionat-o istoriografia de pînă acum.

Punctul cel mai sigur și mai autorizat pentru reconstituirea biografiei mitropolitului Gheorghe IV îl constituie prima sa diată (testament), din 18 decembrie 1729 (a urmat și o a doua, datată în ajunul Crăciunului) [64]; în acest act, el spune: „Așijdire, 40 de stupi îi dăruiesc Mănăstirii Neamțului, căci *mi-e postrigul de acolo*“ [65]. O știre mai tîrzie, din 1752, arată că în vremea cînd la Roman era Episcop Misail — adică în intervalul 1689 — 1701/1702 — Gheorghe a fost „preot la Episcopie“ [66]. În diata menționată, din 18 decembrie 1729, Mitropolitul Gheorghe înscrie și o danie de 50 de stupi „svintii Mănăstiri Bistriții, căci cînd *am eșit de la Mănăstire Bistriții de am luat Episcopia* am fost luat 50 de stupi cu mine“ [67].

Așadar, după o perioadă de viețuire la Mănăstirea Neamțului, Gheorghe a fost preot la Episcopia de Roman și apoi egumen al Mănăstirii Bistrița. Aceste etape din viața lui pot fi determinate și cronologic, cu oarecare aproximație. Am arătat mai sus că Gheorghe este atestat documentar ca egumen al Mănăstirii Bistrița în anii 1706, 1707 și 1709 și că egumenatul său a început, cu foarte multă probabilitate, în anul 1704, cînd Bistrița a fost scoasă de sub patronajul Sfîntului Mormînt. Ținînd seama, pe de o parte, de faptul că prima atestare (pînă azi cunoscută) a lui Gheorghe ca Episcop de Roman datează din 20 aprilie 1718 [68], iar pe de altă parte de faptul că la 15 iunie 1718 Bistrița avea un nou egumen, în persoana lui Mihail [69], putem conchide că *viitorul Mitropolit Gheorghe a fost egumen al Mănăstirii Bistrița între anii 1704 și 1718* [70]. Perioada cînd a stat în Roman, ca „preot la Episcopie“, se plasează, astfel, înainte de 1704.

Reținem, din cele stabilite pînă aici, că Mitropolitul Gheorghe, „de postrig“ de la Neamțu și fost egumen timp de 14 ani la Bistrița, era în măsură să cunoască nu numai icoane păstrate în aceste

---

63. Alexandru Elian, *op. cit.*, p. 144.

64. *„Ioan Neculce*, Buletinul Muzeului Municipal“, Iași, III, 1923, p. 113-115.

65 *Ibidem*, p.113; ca „Gheorghe ot Neamțu“ e și în pomelnicul episcopilor de Roman din catastiful breslei meseriașilor (Melchisedec, *Chronica Romanului...*, II, București, 1875, p. 18).

66 *Ibidem*, p. 43.

67. *„Ioan Neculce*. Buletinul Muzeului Municipal Iași“, cit., p. 113.

68. Melchisedec, *op. cit.*, p. 3; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, II, p. 363; Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, 1984, p. 218. De fapt, ultima mențiune a predecesorului său, Sava, e numai din 19 septembrie 1717, deci e posibil ca episcopatul lui Gheorghe la Roman să fi început în toamna *acestui* an.

69. V. mai sus, n. 46.

70. Sau 1717 (toamna-iarna) — v. mai sus, n. 68.

Mănăstiri [71], dar și tradițiile care existau acolo în legătură cu aceste icoane. Interesul pentru ele și dorința de a le afla originea — care se întrevăd limpede în povestirea din 1723 — sînt, astfel, *întru totul firești și explicabile*.

Pentru etapa anterioară numirii sale ca egumen la Bistrița, în 1704, reconstituirea vieții viitorului Mitropolit Gheorghe întîmpină o anumită nesiguranță. În textul din 1723, povestind despre „acelea săbornicești cărți pe pergament scrisă cu pecete, pajoră împărătească, în argint întiposit“ [72], Gheorghe IV precizează: „mărturisescu cu giurămînt că le-am văzut cu ochii miei și au fost la Neamț, la mănăstire, pînă ce s-au stricat și s-au răsipit țara, la domnia Mării Sale Dumitrașcu voievod“ [73]. *Stricarea* și *răsipirea* țării se raportează aici — cum s-a și precizat, de altminteri [74] — la anii de mare cumpănă ai domniei lui Dumitrașco vodă Cantacuzino, 1674-1675. Incendiată în 1671, Mănăstirea Neamț „a stat pustie timp de 12 ani“ [75], adică *în intervalul 1671-1683*. Intrase viitorul Mitropolit în Mănăstire *înainte de 1671?* În diata din 1729, el spune: „ni s-au apropiat și noaă țenchiul vieții noastre“ [76]. Dacă acest „țenchi“ era spre vîrsta de 70 de ani, înseamnă că se născuse pe la 1660; mi se pare puțin probabil ca un copil de 12-13 ani să fie atît de atent la pergamentele care se păstrau în arhiva Mănăstirii ca să le poată descrie și după trecerea a mai mult de jumătate de veac.

Ținînd seama de toate acestea, cred că în textul din 1723 Mitropolitul Gheorghe IV, ajuns aproape de „țenchiul“ vieții sale, a făcut o confuzie: Mănăstirea Neamț a mai trecut printr-o grea cumpănă în ultimii ani ai veacului XVII, ca și alte așezăminte monahale ale Moldovei; astfel, Mănăstirea Sîntilie, de lîngă Suceava, „tîmplîndu-să răscoale în țară și fiindu atîte răutăți atîțea ani, s-au pustiit (...) rășchirîndu-să călugării într-alte părți“ [77]. În împrejurările acelei vremi, și Mănăstirea de la Neamț s-a „pustiit“, soborul retrăgîndu-se la schitul Strîmba, din ținutul Tutova, care ținea de lavra nemțeană [78]. *În această bejenie, împărătească icoană făcătoare de minuni a însoțit soborul de călugări nemțeni;* știm acest lucru chiar din notele lui Pahomie, cărturarul, viitorul Episcop de Roman: „Atuncea (în anul 1700 — n. n.), am venit și noi, călugării, cu tot soborul și cu sfînta făcătoare de minuni icoană a Precistii, de la Strîmba, la sfînta Mănăstire la Neamțu“ [79].

---

71. În legătură cu o posibilă poziție privilegiată a acestor Mănăstiri sub Alexandru cel Bun și urmașii săi — Ștefan S. Gorovei, *Aux débuts des rapports moldo-byzantins*, în „Revue Roumaine d'Histoire“, 3/XXIV, 1985, p. 203-204.

72. V., de exemplu, Olimpia Mitric, *Cartea românească veche din județul Suceava (prima jumătate a secolului al XVIII-lea). Catalog*, în „*Suceava*. Anuarul Muzeului Județean“, X, 1983, p. 680.

73. *Ibidem*.

74. Alexandru Elian, *op. cit.*, p. 142, n. 1.

75. Diac. I. Ivan și Pr. Scarlat Porcescu. *Mănăstirea Neamț*, cit., p. 119-120.

76. „*Ioan Neculce*. Buletinul Muzeului Municipal Iași“, cit., p. 113.

77. Erast Costea, *Mănăstirea Sînt-Ilie*, Cernăuți, 1940, p. 118.

78. Constantin Voicescu, *Viața și activitatea Episcopului Pahomie al Romanului*, în „B.O.R.“, 5-6/XC, 1972, p. 598.

79. „B.O.R.“, VIII, 1884, p. 43.

Pare mai plauzibilă presupunerea că documentele s-au pierdut în *această* pribegie, pe care a trăit-o, desigur, și cel care atunci era monahul Gheorghe. Pahomie povestește că, la întoarcerea din pribegie, a fost preoțit (se călugărise încă din 1697) [80]; tot atunci, poate la 1699-1700 [81], a fost preoțit și monahul Gheorghe, care era cam de aceeași vîrstă cu Pahomie (acesta, născut pe la 1664-1674, moare la 1724) [82], trecînd apoi ca preot la Episcopia Romanului.

Precum se vede, Gheorghe n-a fost numai contemporan cu Pahomie, dar și viețuitor în aceeași mănăstire, ambii avîndu-și „postrigul" la Neamțu. Chiar dacă această perioadă de viețuire între zidurile aceleiași mănăstiri a fost scurtă, mi se pare neîndoielnic faptul că acești doi monahi s-au cunoscut încă înainte de a urca, fiecare, treptele ierarhiei ecleziastice din Moldova. Și acest lucru e deosebit de important pentru biografia Mitropolitului Gheorghe IV. Căci Pahomie — „cel mai însemnat în ce privește cultura dintre arhiereii Moldovei acestui timp", după caracterizarea lui N. Iorga [83], *era și el interesat de problemele pe care le atinge povestirea Mitropolitului Gheorghe din 1723.*

Ca preot, mai apoi ca Episcop, la Roman, Gheorghe a cunoscut faimosul *felon* al Sfîntului Ioan Gură de Aur, felonul multicrucifer *(polistavrion)* pe care l-a văzut, în 1653, și Paul de Alep [84], și pe care, fără îndoială, l-a îmbrăcat el însuși în anii episcopatului său acolo (1718-1722). El a trebuit să cunoască, astfel, și tradiția care atribuie acestui obiect liturgic aceeași origine bizantină ca și a icoanelor de la Neamț și Bistrița. Un motiv în plus, după cele enumerate pînă aici, care să justifice curiozitatea fostului monah nemțean și egumen bistrițean pentru lucrurile acestea de îndepărtată obîrșie bizantină.

Dar s-a mai întîmplat ceva în acei ani de la începutul veacului XVIII, ceva de natură să repună în discuție statutul de independență de care se bucura de atîta vreme Mitropolia Moldovei, liberă să-și aleagă întîistătătorul fără consultarea Patriarhiei Ecumenice, de unde se aștepta numai o scrisoare de întărire și de binecuvîntare [85]. Anume, în a doua jumătate a anului 1708 [86] — pe cînd Gheorghe era egumen la Bistrița — Episcopul Ghedeon de Rădăuți a fost ales Mitropolit al Moldovei, în locul lui Misail, care s-a retras. În locul obișnuitei scrisori de binecuvîntare, de la Patriarhia Ecumenică a venit, însă, refuzul de a recunoaște legalitatea și îndreptățirea alegerii lui Ghedeon, Patriarhul Ecumenic Atanasie pretinzînd că înaintarea ierarhului moldovean trebuia să se facă

---

80. *Ibidem.*

81. Pahomie dă „văleatul 7208" cu precizarea „cînd s-au făcut pace între turci și între nemți și leși" *(ibidem)*; dar aceasta e pacea de la Karlowitz, din *ianuarie 1699.*

82. Diac. I. Ivan și Pr. Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, cit., p. 121-122.

83. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, II, ed. a 2-a, București, 1932, p. 95.

84. Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, cit., p. 363-365.

85. Cf. Ștefan S. Gorovei, *Un episod din „recuperarea" Bizanțului*, cit., p. 442-443.

86. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, cit., II, p. 348.

numai cu aprobarea prealabilă a Marii Biserici; la 28 noiembrie 1709, el trimitea lui Ghedeon o lungă scrisoare, cu mustrări „pentru necuviința ce ai îndrăznit, căci, avînd a fi înaintat și strămutat la această Preasfințită Mitropolie a Moldovei, nu te-ai gîndit, nici ai socotit de cuviință de loc să ceri voie de aici, de la Marea Biserică a lui Hristos, care e în seama noastră, și dezlegarea noastră patriarhicească, așa cum a fost obiceiul“ [87]. Patriarhul Atanasie adăuga și iertarea, în urma intervenției lui Nicolae vodă Mavrocordat, care la 6 noiembrie obținuse domnia Moldovei.

Această întîmplare explică prezența, în povestirea din 1723, a unui pasaj care, aparent, nu are nici o legătură cu cele relatate anterior, despre icoanele făcătoare de minuni: „Iară Mitropoliia Moldovei nu iaste plecată nici unui patriarh, precum arată și în sfînta pravilă cea mare, la list 402, 403. Iară de zic muntenii cum că nu știu de unde au luat moldovenii această putere, de nu să pleacă nici Ohridului, nici Țarigradului, dară noi știm“. „Sfînta pravilă cea mare“ este *Îndreptarea legii,* întocmită de Daniil Panoneanul și tipărită la Tîrgoviște în 1652; acolo se arată că Mitropolia Moldovei „nice ohrideanilor se pleacă, nice țarigrădeanului“, adăugîndu-se imediat: „și nu știm de unde au luat această putere“ [88]. Cum s-a mai observat [89], pasajul reprodus mai sus din povestirea Mitropolitului Gheorghe arată limpede un caracter de *replică,* dincolo de care întrevedem bucuria de a fi putut demonstra *un adevăr care fusese contestat* și care nu poate fi altul decît acela că *Mitropoliia Moldovei nu iaste plecată nici unui patriarh.* Deci — subînțelegem — amestecul Patriarhiei Ecumenice, din 1708-1709, fusese cu totul neîntemeiat.

Astfel, și din acest punct de vedere se explică de ce tocmai Mitropolitul Gheorghe IV a fost acela care a alcătuit atît de controversata povestire. Împrejurările vieții lui și ale vremii în care a trăit au făcut din el persoana cea mai indicată pentru preocupări ca acelea oglindite de povestirea din 1723: „postrigul“ său nemțean și egumenia bistrițeană îl puseseră în contact cu icoanele făcătoare de minuni; preoția și apoi episcopatul la Roman îl puseseră în contact cu felonul Sfîntului Ioan Gură de Aur. Pe de altă parte, împrejurarea că el a fost *primul egumen român la Bistrița după 27 de ani de patronaj grecesc,* ca și conflictul Mitropolitului Ghedeon cu Patriarhul Ecumenic Atanasie explică foarte bine tendința Mitropolitului Gheorghe de a afirma independența Bisericii Moldovei și de a o documenta, cu mijloacele care îi stăteau la îndemînă. Acest lucru se vede foarte bine și din faptul că el își alcătuiește textul — acest text în care icoanele ocupă, totuși, un loc secundar, cel principal fiind rezervat „obiceiului Moldovei“ și neatîrnării Bisericii ei — *foarte curînd după ce a urcat în scaunul mitropolitan*

87. Hurmuzaki-Iorga, *Documente,* XIV, 1, p. 418.
88. *Îndreptarea legii, 1652,* ed. București, 1962, p. 365.
89. M. Lascaris, *Joachim, métropolite de Moldavie et les relations de l'Eglise moldave avec le Patriarcat de Pec et l'Archevêché d'Achris au XV-e siècle,* extras din „Académie Roumaine. *Bulletin de la Section Historique*“, XIII, 1927, p. 16; Nicolae Cârlan, *O versiune a „relației Mitropolitului Gheorghe“,* în *Valori bibliofile din patrimoniul cultural național. Cercetare și valorificare,* II, București, 1983, p. 180.

de la Iași, ceea ce înseamnă că el a pus la contribuție și unele informații scoase din arhiva Mitropoliei, pe atunci adevărată arhivă a Statului [90]. La fel va proceda, 55 de ani mai tîrziu, și logofătul Grigoraș, scoțînd acest text din „scrisorile Mitropoliei" și multiplicîndu-l pentru a-l face să circule [91].

*

Ultima parte a acestor însemnări e menită a fixa, pe baza știrilor culese din diverse documente, data cînd Episcopul Gheorghe de Roman a devenit Mitropolit al Moldovei, amănunt deasemeni important în aprecierea acelei pagini de istorie românească ce se cuprinde în povestirea din 1723.

În 1875, Episcopul Melchisedec, ajungînd cu cronica Episcopiei de Roman la anul 1724, scria: „În acest an sau în cel precedent, s-a finit episcopatul lui Gheorghie în Roman. El fu strămutat la Mitropolie, după Ghedeon" [92]. Datarea fixată de Melchisedec a fost acceptată și de N. Iorga, în a sa *Istorie a Bisericii românești și a vieții religioase a românilor :* „Mitropolitul Gheorghie (...) urmă lui Ghedeon la 1723-4" [93]. Ultima sinteză de istorie a Bisericii Ortodoxe Române propune o altă datare: „Către sfîrșitul anului 1725, episcopul Gheorghe a fost trecut în scaunul mitropolitan, iar la Roman a fost ales ieromonahul Atanasie de la Mănăstirea Putna" [94].

Această ultimă datare, *spre sfîrșitul anului 1725,* se întemeiază, însă, pe o măruntă eroare de calcul în legătură cu începutul păstoriei lui Atanasie, ca succesor al lui Gheorghe, la Roman; despre Atanasie, s-a arătat că „la 28 decembrie 1725, el întărea așezămîntul sau catastiful breslei de meseriași din Roman" [95]; în realitate, însă, respectiva întărire a catastifului meseriașilor romașcani datează din 28 decembrie *1724;* văleatul fiind *7233* iar luna *decembrie* [96], trebuie să se scadă, pentru a se obține anul de la Hristos, 5509. Nu s-a observat, pe de altă parte, că Episcopul Atanasie al Romanului e atestat ca atare încă de la 23 februarie *1723* (7231), cînd dădea întăriri breslei mișeilor din orașul episcopal [97]. E de la sine înțeles că la data aceasta Gheorghe era deja Mitropolit al Moldovei.

---

90. Șt. Gr. Berechet, *Biserica și domnia în trecutul românesc,* în „B.O.R.", LXIII, 1945, p. 424-442.

91. Cf. Ștefan S. Gorovei, *Un cărturar uitat: logofătul Grigoraș,* în *AIIAI,* XXIII/2, 1986, p. 681-698.

92. Melchisedec, *Chronica Romanului,* cit., II, p. 8.

93. N. Iorga, *op. cit.,* p. 82 și lista de la p. 326: „1723-4-1730 (?)"; p. 334, (pentru Roman): „c. 1718-1723-4".

94. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.,* II, p. 364; v. și p. 349 ; III, p. 524 și 527 (listele). Aceeași datare și la Pr. Scarlat Porcescu, *op. cit.,* p. 219; „Spre sfîrșitul anului 1725, Episcopul Gheorghe a trecut în scaunul mitropolitan al țării".

95. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.,* II, p. 364.

96. Melchisedec, *op. cit.,* II, p. 14. Cititorul binevoitor este rugat să corecteze și greșeala de tipar care s-a strecurat în citatul reprodus în ale mele *Precizări necesare (AIIAI,* XXII/2, 1985, p. 805), rd. 9 de jos (în text); se va citi, deci, 28 decembrie *1725,* în loc de *1724.* Dealtminteri, respectiva eroare se observă ușor și din context.

97. Biblioteca Academiei Române, Manuscrise, ms. rom. 965, f. 32 **v**; cf. I. Bianu, Gh. Nicolăiasa, *Catalogul manuscriptelor românești,* III, București, 1931, p. 312.

În afară de această atestare — să zicem — indirectă, sînt încă și altele care îl arată pe Gheorghe ca Mitropolit al Moldovei mult înainte de „sfîrșitul anului 1725"; iată aceste atestări, pe care mă voi mărgini să le înșir numai, fără arătarea cuprinsului documentelor respective, întrucît pricinile acelea nu au legătură cu subiectul: pentru anul *1723*-ianuarie 16 [98], februarie 6 [99], martie 23 [100], aprilie 23 [101], mai 2 [102], mai 12 [103], iulie 15 [104], iulie 16 [105], decembrie 20 [106]; pentru anul *1724* — iulie 17 [107], august 3 [108], august 20 [109]; pentru anul *1725* — noiembrie 8 [110].

Cel dintîi dintre izvoarele citate aici cuprinde rezultatul unei cercetări pe care o întreprinseseră, *înainte de 16 ianuarie 1723*, vornicii de gloată pentru o pricină a Mitropolitului Gheorghe cu vornicul Ion Balș. Ținînd seama, pe de altă parte, de faptul că ultima mențiune, azi cunoscută, a lui Ghedeon ca Mitropolit „al Moldovlahiei" datează din 5 noiembrie 1722 [111], cred că se poate admite, cu aproximație, că Gheorghe IV a urcat în scaunul mitropolitan de la Iași *spre sfîrșitul anului 1722*, cu trei ani mai devreme decît s-a presupus în ultimul timp. Aceeași datare trebuie preluată și pentru urcarea lui Atanasie II în scaunul episcopal de la Roman.

Așezînd la locul său *real* începutul păstoriei lui Gheorghe IV ca Mitropolit al Moldovei, data pe care o poartă povestirea sa — *februarie 1723* [112] — își dovedește adevărata sa semnificație, fiind, așa cum am arătat mai sus, materializarea dorinței acestui ierarh de a pune în lumină, într-un moment cînd acest lucru se vădea necesar, argumentele pe care Biserica Moldovei își întemeia neatîrnarea sa. Împrejurările vieții sale — înfățișate în rîndurile anterioare — îl pregătiseră, ca să spunem așa, pentru a realiza acest text. Cred că paternitatea lui trebuie să-i rămînă întreagă și exclusivă, fără

---

98. Academia Română, *Creșterea colecțiunilor*, XXXI-XLIII, 1920-1932, p. 69; cota (cf. *supra*, n. 56) CLXXXVIII/238.

99. *Ibidem;* cota CLXXXVIII/235; ediții: N. Iorga, *Studii și documente*, V, p. 103; *DRA*, p. 144.

100. *„Ioan Neculce*, Buletinul Muzeului Municipal Iași", IV, 1924, p. 106-107.

101. *Creșterea colecțiunilor*, cit., p. 69; cota CLXXXVIII/288.

102. Arh. St. București, *Documentele istorice*, CLXXXVI/65.

103. *Creșterea colecțiunilor*, cit., p. 69; cota CLXXXIX/89.

104. „Miron Costin", III, Bîrlad, 1913, nr. 1, p. 14; v. și nr. 11, p. 164-165, unde mențiunea Mitropolitului Ghedeon la 5 mai 1723, este o evidentă confuzie, ținînd seama de cele *opt* mărturii prezentate pînă aici, în rîndurile anterioare!

105. Arh. St. București, *Documente istorice*, CIII/175; ediții: N. Iorga. *Studii și documente*, V, p. 103; *DRA*, p. 145-146.

106. Arh. St. București, *Documente istorice*, LXV/55.

107. *Creșterea colecțiunilor*, cit., p. 69; cota CLXXXIX/107.

108. *Ibidem;* cota CLXXXIX/104.

109. *Ibidem*, p. 70; cota CLXXXIX/106.

110. *Ibidem;* cota CLXXXVIII/196.

111. N. Iorga, *Studii și documente*, XI, p. 283-284.

112. Data de zi variază, dovadă a multelor (și, deseori, defectuoaselor), transcrieri: *1* (în miscelaneul semnalat de Virgil Drăghiceanu — cf. infra, n. 115); *13* (în versiunea voronețeană — cf. „Suceava", X, p. 681); *17* și chiar *31* (Biblioteca Academiei Române, Manuscrise, ms. rom. 3692, p. 307/f. 163 r)!

amestecului predecesorului său, Ghedeon, la care N. Cartojan se gîndise un moment, din pricina incertitudinilor cronologice, desigur [113]. Același istoric al vechii noastre literaturi a mai afirmat că „pe la 1726, Mitropolitul Gheorghe al Moldovei scotea o copie" după *Cerul nou* al lui Ioanichie Galeatovski (tipărită la Liov, în 1665), după care abia în 1787, sub păstoria lui Iacov Stamati la Huși, s-ar fi realizat traducerea ei de către Toma Stamati (nepotul de frate al Episcopului) și ieromonahul Teofan, eclesiarhul Episcopiei de Huși [114]. Afirmația lui N. Cartojan pornea de la manuscrisul românesc nr. 3692 al Bibliotecii Academiei Române, cuprinzînd traducerea *Cerului nou,* urmată de povestirea Mitropolitului Gheorghe și de actul din 1 ianuarie 1752 [115]; cea dintîi este introdusă cu aceleași cuvinte ca și în celelalte versiuni: „Această istorie ce s-au aflat în scrisorile Mitropoliei, scrisă de preosvinție sa Gheorghe, Mitropolit Moldovii, la let 7231 fevr[uarie] 31" (sic!). Cartojan a crezut, desigur, că aceste cuvinte trebuie raportate la însuși textul *Cerului nou;* în realitate, ele fac parte din textul pus în circulație la 1778 de Grigoraș, logofătul Mitropoliei, pentru a prezenta sursa povestirii Mitropolitului Gheorghe *(depozitul arhivistic,* am spune azi). Iar datarea „pe la 1726" provine din aceeași incertitudine cu privire la începutul păstoriei lui Gheorghe IV în scaunul mitropolitan de la Iași.

Am credința că, în urma acestor însemnări, biografia Mitropolitului Gheorghe IV începe să se contureze mai precis, ca și rolul său în viața epocii și că figura sa începe a fi mai puțin ștearsă. Viitorul biograf o va creiona cu mai multă precizie, căci, fără îndoială, cercetările ce vor urma vor scoate la iveală informații noi, vor pune în evidență fapte neobservate, vor face noi atribuiri și noi precizări în legătură cu viața și activitatea acestui arhipăstor al Moldovei din veacul XVIII. Menirea rîndurilor de față a fost doar de a arăta, pe de o parte, cu ce greutăți — greșeli de lectură, greșeli de interpretare, documente false, nedatate ori rău datate — se confruntă cel ce cercetează în profunzime trecutul vieții și organizării ecleziastice a poporului român iar pe de altă parte, de a pune în lumină anumite aspecte, necunoscute sau uitate, din viața Mitropolitului Gheorghe IV, în legătură cu scrierea care poartă numele său. Astfel, la întrebarea din 1964 a profesorului Al. Elian, dacă putem „să-l considerăm autor pe Mitropolitul Gheorghe", cred că răspunsul poate fi, azi, deplin afirmativ.

Ștefan S. GOROVEI

---

113. N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi,* II, București, 1942, p. 131.

114. Idem, *Cărțile populare în literatura românească,* II, București, 1938, p. 125.

115. La fel au fost copiate și în miscelaneul semnalat de Virgil Drăghiceanu, *(O nouă variantă a tradițiilor întemeierii și independenței Mitropoliei Moldovei,* în „B.O.R.", 1/XL, 1916, p. 47-54).

SFÎNTA SCRIPTURĂ ȘI BISERICA

I. CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND REVELAȚIA, SCRIPTURA, TRADIȚIA ȘI BISERICA

Încă de la început trebuie subliniat că totdeauna atunci cînd s-a scris despre raportul Scriptură-Biserică s-a avut în vedere și problema Revelației și a Tradiției. Și aceasta pentru că a separa Scriptura și Biserica de Revelație și Tradiție, sau a vorbi numai de una dintre ele, neglijîndu-le pe celelalte, ar însemna să facem o mare greșeală.

De aceea, înainte de a ne ocupa în mod special de raportul Scriptură-Biserică, vom face cîteva considerații generale privind Revelația, Scriptura, Tradiția și Biserica, ceea ce ne va ajuta să înțelegem mai bine subiectul ce-l avem de tratat.

Mai întîi arătăm că Revelația, Scriptura, Tradiția și Biserica au un mare rol în lucrarea mîntuirii omului, întrucît „lucrarea mîntuirii este o lucrare teandrică, în cadrul căreia întîlnim cooperarea sinergică dintre Dumnezeu și om“ [1]. Astfel, în vederea realizării planului de mîntuire și de îndumnezeire a creației, Dumnezeu S-a revelat, S-a descoperit pe cale naturală și mai ales pe cale supranaturală. Și „după ce Dumnezeu odinioară, în multe rînduri și în multe chipuri a vorbit părinților noștri prin prooroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul, pe Care L-a pus moștenitor a toate și prin Care a făcut și veacurile“ (Evrei 1, 1).

În Fiul Său, Dumnezeu a încheiat, deci, Revelația supranaturală, „căci în El a ajuns la împlinire ca în primul exemplar planul de mîntuire și îndumnezeire a creației, iar mai sus nu poate duce acest plan“ [2].

Revelația supranaturală, încheiată de Dumnezeu în Hristos, ni s-a transmis pe două căi : aceea a Sfintei Scripturi și aceea a Sfintei Tradiții și a fost încredințată spre păstrare, propovăduire și aplicare fără greșeală Bisericii. De aceea putem spune că descoperirea dumnezeiască sau Revelația aparține Bisericii.

În ordine cronologică Tradiția e cea mai veche și începe cu primele date ale Revelației primordiale. După multe veacuri, o parte din Tradiție a început să fie consemnată în scris, dînd naștere Vechiului Testament. Abia acum începe Sfînta Scriptură. Cealaltă parte a Tradiției s-a consemnat în cărțile Noului Testament, în predaniile și instituțiile Bisericii așezate de Iisus Hristos. Și „din faptul că descoperirea dumnezeiască este păstrată, propovăduită, fructificată, explicată și definită de Biserică, rezultă că Revelația rămîne eficientă numai prin Biserică, sau, altfel spus, Biserica este mediul de persistență al Revelației în eficiența ei“ [3]. Dumnezeu a încheiat Revelația supranaturală în Hristos și „noi nu mai putem înainta la o mai mare împlinire decît în Hristos“ [4] (decît cea realizată în Hristos), însă Revelația supranaturală rămîne activă, căci după aceasta „Hristos începe lucrarea de extensiune a stării realizate în El, la noi toți“ [5]. Această lucrare are loc numai în Biserică, Biserica fiind astfel „extinderea socială a lui Hristos în umanitate“ [6].

„Prin Întrupare, Răstignire, Înviere și Înălțare, arată Pr. prof. dr. D. Stăniloae, Hristos pune temelia Bisericii în trupul Său. Prin aceasta Bise-

---

1. Episcop Vasile Coman, *Mîntuirea în Hristos și prin Biserică*, în „Ortodoxia“, XXXVII (1985), nr. 2, p. 345.

2. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, București, 1978, vol. I, p. 49.

3. Pr. asist. V. Mihoc, *Biserica, păstrătoarea descoperirii dumnezeiești și organ de mîntuire*, în „Mitropolia Ardealului“, XXVIII (1982), nr. 10, p. 643.

4. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 49.

5. *Ibidem.*

6. Pr. prof. dr. D. Radu, *Caracterul eclesiologic al Sfintelor Taine și problema comuniunii*, teză de doctorat, în „Ortodoxia“, XXX (1978), nr. 1-2 p. 64.

rica ia ființă virtual. Dar Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om nu pentru Sine, ci pentru ca din trupul Său să extindă mîntuirea, ca viață dumnezeiască, în noi. Această viață dumnezeiască, extinsă din trupul Său în credincioși e Biserica“ [7].

Deci Biserica prin Scriptură și Tradiție menține în înțelesul ei adevărat Revelația în acțiune. În felul acesta ea devine organ de păstrare, transmitere și aplicare a Descoperirii dumnezeiești, dar și organ de mîntuire și sfințire a credincioșilor. Aceștia sînt chemați să se facă părtași întîlnirii Logosului ipostatic cu natura umană, întîlnire ce a avut loc la întruparea lui Hristos.

Pe unitatea organică dintre Scriptură, Tradiție și Biserică se întemeiază credința ca mărturisire a Revelației prin Dumnezeu în Iisus Hristos. Mărturisirea Revelației prin credință este Revelația în acțiune și de ea depinde de fapt mîntuirea omului, îndumnezeirea lui [8]. Fără credință nu e posibilă mîntuirea pentru că nu putem plăcea lui Dumnezeu dacă nu avem credință. Lipsa credinței atrage după sine și lipsa faptelor bune. De aceea credința, alături de faptele bune și de harul dumnezeiesc, constituie mijlocul necesar pentru mîntuire. Toate acestea devin niște cerințe care nu stau una împotriva celeilalte, nu se exclud, ci se completează, făcînd din mîntuire o lucrare sinergetică. Ea „este scopul Întrupării Fiului lui Dumnezeu, al Jertfei de pe Cruce și al Învierii Lui. El a venit în lume ca să mîntuiască lumea. Lucrarea Lui în lume este mărturia prezenței lui Dumnezeu în lume, este dovedirea posibilității comuniunii omului cu Dumnezeu, însăși rațiunea și scopul existenței întregii lumi“ [9]. Și cea care a fost întemeiată ca să prelungească opera de mîntuire a lui Iisus Întrupat, Răstignit și Înviat, să mențină Revelația Întrupată și activă a lui Dumnezeu în cei ce cred, să continue comuniunea dintre Dumnezeu și om și să mijlocească izbăvirea din păcate și înnoirea vieții este Biserica.

Fără ea mîntuirea nu este posibilă, opera de mîntuire a lui Hristos nu s-ar putea realiza. Ea „este astfel finalizarea acțiunii mîntuitoare începută prin Întrupare“ [10], finalizare ce a avut loc în coborîrea Sfîntului Duh. „Coborîrea Sfîntului Duh e de fapt cea care dă existență reală Bisericii punînd începutul sălășluirii trupului îndumnezeit al lui Hristos în celelalte ființe umane și cu aceasta începutul Bisericii. Pogorîrea Sfîntului Duh este actul de trecere de la lucrarea mîntuitoare a lui Hristos în umanitatea Sa personală, la extinderea acestei lucrări în celelalte ființe umane“ [11]. Prin lucrarea Sa, Duhul Sfînt „ne face tot mai deplin după chipul Fiului, adică fii adoptivi ai Tatălui“ [12]. Din acest motiv se și susține că „Biserica este viața de comuniune a persoanelor Sfintei Treimi extinsă în umanitate și comuniune de iubire și de viață a oamenilor cu Dumnezeu, datorită lui Hristos, Logosul întrupat al Tatălui, Care a coborît această viață de comuniune a lui Dumnezeu în umanitate și a ridicat pe oameni la această viață de comuniune și îi menține în această comuniune prin Duhul Său“ [13].

În această comuniune de iubire și viață a oamenilor cu Dumnezeu este împărtășit Hristos în cadrul Bisericii prin anumite acte vizibile ce sînt numite Taine ale Bisericii. Sau altfel spus : „Harul care îndreptează și sfințește pe om, fiind depozitat în Biserică se acordă de ea credincioșilor prin unele mijloace sau acte externe și sensibile numite Taine“ [14].

Prin ele Taina originară, generală, esențială și principală a mîntuirii noastre — Hristos — se prelungește vizibil în condițiile vieții noastre pămîn-

---

7. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *op. cit.*, vol. II, p. 196.

8. „Îndumnezeirea nu înseamnă înlocuirea omenescului, ci plenitudinea lui, căci omul nu e cu adevărat om decît în Dumnezeu. Înviind cu Hristos în adîncul misterului sacramental al Bisericii, creștinul începe o viață nouă, devine omul cel nou“, se îndumnezeiește (Pr. prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, p. 87-90).

9. Episcop Vasile Coman, *op. cit.*, p. 345.

10. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *op. cit.*, vol. II, p. 195.

11. *Ibidem*, p. 196.

12. *Ibidem*, p. 198.

13. Pr. prof. dr. D. Radu, *op. cit.*, p. 64.

14. Prof. Hristu Andrutsos, *Dogmatica Bisericii Răsăritene*, trad. de Pr. prof. dr. D. Stăniloae, Sibiu, 1930, p. 313.

tești și unește în sine toate, realizînd pentru totdeauna întîlnirea mîntuitoare a omului cu Dumnezeu [15]. „Tainele Bisericii nu sînt așadar lucruri, ci întîlniri ale oamenilor pe pămînt cu Omul slăvit Iisus“ [16], făcînd din Biserică „o taină, sursă generală și principală a altor taine“ [17].

Toate aceste considerații arată că Biserica nu poate fi despărțită de Revelație, Scriptură și Tradiție. Ea se găsește într-o perihoreză cu ele, „care nici nu le desparte, nici nu le amestecă și în care fiecare are nevoie de celelalte, dar nici una nu stăpînește pe cealaltă“ [18].

Fondul credinței în baza căruia ne mîntuim este deținut de Biserică din Revelație prin Scriptură și Tradiție.

Între Revelație, Scriptură, Tradiție și Biserică există așadar un raport organic din care rezultă că Biserica este păstrătoarea Descoperirii dumnezeiești, iar Scriptura și Tradiția au aceeași valoare și autoritate, fiind două forme de comunicare inseparabile, ale adevărului revelat [19].

Și dacă, în continuare, ne vom referi numai la Biblie și Biserică, nu înseamnă că le vom despărți de Revelație și Tradiție, ci vom căuta, pe cît ne va sta în putință, să arătăm ceva din tot ceea ce se poate spune despre ele.

II. SFÎNTA SCRIPTURĂ ȘI SFÎNTA BISERICĂ

Scriptura este Revelația lui Dumnezeu prin excelență, fixată în scris sub influența Duhului Sfînt prin inspirație (II Timotei 3, 16) [20] sau „expresia scrisă a Revelației împlinite în Hristos“ [21].

Cuvîntul Scripturii a fost rostit de Hristos, apoi fixat în scris. Fixarea în scris a Scripturii „e considerată drept lucrare teandrică, o colaborare divino-umană, pe care Ortodoxia a exprimat-o prin formula calcedoniană, unire fără separare și fără confuzie“ [22]. În acest fel, actul scrierii Sfintei Scripturi este caracterizat de un sinergism în care este prezentă, „pe de o parte, influența Duhului Sfînt, Care ilumineză și asistă pe aghiograf în transmiterea adevărului, iar pe de altă parte aghiograful, conștient de marea lui sarcină, care exprimă în forme omenești realități care de multe ori depășesc puterea noastră de înțelegere, inefabilul în forme umane, introduce mesajul dumnezeiesc în istorie“ [23].

Scriptura „s-a format în cursul secolelor și cuprinde cărți de autori diferiți, din epoci diferite, de cuprins diferit și de diverse grade de inspirație“ [24]. Ea „nu este un sistem, ci un conglomerat, în care Cuvîntul dumnezeiesc este scris de mîna lui Dumnezeu“ [25] și „este același ieri și astăzi și cît va fi lumea, strălucind încă și mai mult în veșnicia cea fără hotar“ [26].

---

15. Vezi în această problemă, Pr. prof. dr. D. Radu, *op. cit.*, care, așa după cum spune și Pr. prof. dr. D. Stăniloae, în calitate de referent principal, „este o sinteză unitară a învățăturii ortodoxe despre mîntuirea lui Hristos și în Biserica Sa, prin Sfintele Taine“ (p. 16).
16. *Ibidem*, p. 62.
17. *Ibidem*, p. 61.
18. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, în *Revelație, inspirație și exegeză biblică în înțelegere ortodoxă*, de George Galitis, în „Mitropolia Ardealului“, XXVI (1981), nr. 1-3, p. 32.
19. Pr. asist. V. Mihoc, *Biserica păstrătoarea...*, p. 642.
20. Inspirația este acțiunea de iluminare a Duhului Sfînt, prin intermediul căreia aghiograful transmite în scris Revelația divină. Dar „iluminarea Duhului Sfînt n-a anulat personalitatea autorului sfînt“, ci a ridicat la maximum potențele umane, „omul rămînînd tot timpul conștient și liber în actul său. Este vorba deci de un sinergism care caracterizează actul scrierii Bibliei“, la Pr. prof. Mircea Basarab, *Autoritatea Sfintei Scripturi în Biserica Ortodoxă*, în „Ortodoxia“, XXXII (1980), nr. 2, p. 227.
21. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică...*, vol. I, p. 53.
22. Paul Evdochimov apud., Pr. prof. Mircea Basarab, *op. cit.*, p. 226.
23. Pr. prof. Mircea Basarab, *op. cit.*, p. 227.
24. S. Bulgakoff, *Ortodoxia*, trad. N. Grosu, Sibiu, 1933, p. 25.
25. *Ibidem*.
26. Protos. dr. V. Vasilache, *Biblia în ortodoxie*, M. Neamț, p. 14.

Dar Scriptura este mai mult decît o carte, căci „considerată numai ca o carte, Biblia încetează de a mai fi Biblie“ [27].

După cuvîntul ei însăși, Scriptura este „Cuvîntul lui Dumnezeu“ (Marcu 7, 13) ; „Cuvîntul lui Dumnezeu întrupat“ (Ioan 1, 1-14) ; „duh și viață“ (Ioan 6, 63) ; „lege împărătească“ (Iacob 2, 8) ; „adevăr sfințitor“ (Ioan 17, 17); „Cuvîntul vieții veșnice“ (Psalmul 1, 2; Psalmul 118, 93; Ioan 6, 68; Romani 15, 4 ; I Corinteni 10, 11) ; „puterea lui Dumnezeu spre mîntuire“ (Romani 1, 16) ; „însăși descoperirea lui Iisus Hristos“ (Galateni 1, 11-12 ; II Corinteni 5, 20 ; II Tesaloniceni 12, 13) ; „cartea ce cuprinde o parte din tradiție cea una a Evangheliei lui Hristos“ (Ioan 20, 30-31 și Ioan 21, 25) și „cartea în care sînt puse înainte gîndurile dumnezeiești scrise spre învățătura noastră“ (Romani 15, 4 ; I Corinteni 10, 11).

După cuvîntul Sfinților Părinți, Scriptura este „Cuvîntul întrupat“ (Sfîntul Ioan Gură de Aur) [28] ; „poarta prin care omul intră în sfera celor divine, ea îi arată cheia cunoașterii lui Dumnezeu“ (Sfîntul Ioan Gură de Aur) [29]; „o comoară de leacuri duhovnicești care tămăduiesc toate păcatele sufletului omenesc“ (Sfîntul Ioan Gură de Aur) [30] ; „adînc de pace“ (Origen) [31]; „Cuvîntul cel dumnezeiesc“ (Origen) [32]; „o a doua creație“ (Școala Alexandrină) [33] ; „singurul mijloc care dă putința omului să cunoască adevărul și datoria sa de bun creștin“ (Sfîntul Vasile cel Mare) [34] ; cartea din care „învățăm să-L cunoaștem pe Iisus Hristos și Biserica“ Sa (Fericitul Augustin) [35].

Biblia este Cartea Sfîntă prin care ne vorbește Dumnezeu. Ea este Cuvîntul lui Dumnezeu, prin care Hristos S-a tălmăcit pe Sine în cuvinte pentru a ne conduce și pe noi la starea la care a ajuns El. Prin ea păstrăm în memorie ce a făcut Dumnezeu prin pregătirea întrupării și prin întruparea Fiului Său, pentru mîntuirea noastră, dar și ce face și ce va face Hristos cel întrupat și înviat pînă la sfîrșitul veacurilor pentru a ne conduce la mîntuire.

Sfînta Scriptură este „glasul lui Dumnezeu adresat omului ; ea are o valoare absolută (deși este expusă într-o formă condiționată istoric). Ea este revelația externă a Divinității ; această revelație se adresează nu numai veacului acestuia ci și aceluia ce va să vină și nu numai lumii oamenilor, ci și a îngerilor („Evanghelia eternă“ a îngerului, care „zbura în mijlocul cerului“ — Apocalipsă 14, 6) [36].

Sfînta Scriptură este Cuvîntul lui Dumnezeu prin care Mîntuitorul Iisus Hristos continuă să ne vorbească și nouă, celor de astăzi, să ne provoace la un răspuns cu fapta, să lucreze și în noi, prin Duhul Lui cel Sfînt [37].

În acest sens, Svetlov afirmă : „Fiindcă Biblia este unica mărturisire incomparabilă despre Hristos și în ea noi auzim totdeauna glasul Lui, apel la inima și conștiința noastră, noi avem dreptul să spunem că Biblia este Cuvîntul lui Dumnezeu“ [38].

Scriptura „este în chipul său taina înțelepciunii lui Dumnezeu, precum Euharistia este aceea a dragostei“ [39].

---

27. S. Bulgakoff, *op. cit.*, p. 27.
28. Protos. dr. V. Vasilache, *op. cit.*, p. 13.
29. Prof. dr. Iustin Moisescu, *Sfînta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfîntului Ioan Hrisostom*, Cernăuți, 1942, p. 111.
30. *Ibidem*, p. 115.
31. Origen, *Scrieri alese*, partea a doua, trad. de Pr. prof. T. Bodogae, Pr. prof. Nicolae Neaga și Zorica Lațcu, în col. „Părinți și Scriitori bisericești“, București, 1982, p. 15.
32. *Ibidem*, p. 16.
33. Protos. V. Vasilache, *op. cit.*, p. 14.
33. *Ibidem*, p. 19.
35. *Ibidem*, p. 17.
36. S. Bulgakoff, *op. cit.*, p. 23.
37. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *op. cit.*, vol. I, p. 53.
38. Prot. prof. P. Svetlov, *Învățătura creștină în expunerea apologetică*, trad. de prof. Serghie Bejan și Prof. Constantin N. Tomescu, Chișinău, vol. I, 1935, p. 69.
39. Protos. dr. V. Vasilache, *op. cit.*, p. 29.

În Scriptură este descrisă „acțiunea de coborîre a lui Dumnezeu pe pămînt spre noi pînă la întruparea Sa", „începutul ridicării noastre făcut prin Înviere" și „începutul extinderii acțiunii Lui din starea de înviere în Biserica începătoare, ca model" [40].

Scriptura ne descrie așadar, pe de o parte, modul în care Dumnezeu a pregătit mîntuirea noastră în Hristos, iar pe de altă parte, modul în care Hristos, extinzîndu-Se în umanitate, ne aduce la asemănarea cu El, redînd astfel și lucrarea pe care Hristos o săvîrșește în prezent asupra omului sau ceea ce vrea să facă Fiul lui Dumnezeu cu noi [41].

În felul acesta, Scriptura este actualizată continuu, însă actualizarea ei nu se poate face decît în Biserică : „Fără Biserică, Scriptura nu ar fi actualizată în eficiența ei, căci ar lipsi transmiterea Duhului de la cei care cred, la cei ce primesc credința. Astfel Duhul actualizează în comunitatea Bisericii cuvintele Scripturii" [42].

Prin lucrarea Sfîntului Duh în Biserică, Scriptura produce viață veșnică în cei ce-o ascultă. De aceea dacă ar lipsi Scriptura din Biserică, aceasta ar fi o Biserică moartă, fără viață. Lipsindu-i Scriptura, Bisericii i-ar lipsi chiar sensul existenței sale, ba mai mult, n-ar putea exista : „Biserica nu poate exista fără transmiterea Evangheliei lui Hristos, iar transmiterea Evangheliei nu poate avea loc decît în Biserică prin lucrarea Sfîntului Duh", căci „fără explicarea liturgică și fără aplicarea ei în Liturghie, în Sfintele Taine, se usucă, se desfigurează" [43].

Bulgakoff spune că Biblia este în Biserică un eveniment eclesial : „În Biserică, afirmă el, Cuvîntul lui Dumnezeu este citit în două feluri : în timpul serviciului divin și în afară de el. În primul caz, Biblia nu este numai citită într-o anumită ordine, ci ea face parte din riturile zilnice, așa că lectura liturgică primește o putere specială. Evenimentul biblic care se citește se petrece în spiritul Bisericii, nu este aceasta o simplă notiță despre ceea ce s-a petrecut odinioară și nu mai există astăzi ; este în același timp evenimentul însuși. Așa sînt, de exemplu, lecturile referitoare la evenimentele evanghelice, mai ales în zilele sărbătorilor mari. Biserica retrăiește mistic evenimentul însuși, de exemplu Nașterea lui Hristos ; și citirea Evangheliei ia puterea unui eveniment. Se înțelege că această citire liturgică a Cuvîntului lui Dumnezeu nu este permisă decît în Biserică nu și în afară de ea ; și totuși, această citire este cu mult mai importantă, pentru că puterea vie a Cuvîntului lui Dumnezeu se manifestă în ea" [44]. După cum observăm, citirea Scripturii în Biserică ia puterea unui eveniment și „lucrarea Cuvîntului Scripturii în om este eveniment eclesial (fapt eclesial)" [45]. Dar Scriptura este Evanghelia vieții și a nemuririi chiar și atunci cînd este citită în mod particular de un credincios al Bisericii : „Credinciosul chiar și atunci cînd citește în mod particular Scriptura nu încetează să fie membru viu al comunității eclesiale și numai atunci înțelege mesajul ei cînd se află încorporat în pleroma corpului lui Hristos. Deoarece numai în contextul vieții Bisericii Scriptura nu este înțeleasă ca un text filologic, estetic sau moral, așa cum este pentru omul din afara Bisericii, ci este înțeleasă ca Evanghelia vieții și a mîntuirii" [46].

Între trăirea liturgică și trăirea dogmatică este o unitate organică. Cunoașterea adevărului revelat se întemeiază pe harul divin, împărtășit credincioșilor în cadrul lucrării liturgice a Bisericii, prin Cuvînt și Sfintele Taine. Toate imnele liturgice conțin texte din Scriptură și toate actele liturgice simbolizează momente importante din istoria mîntuirii.

Avînd în sine Cuvîntul lui Dumnezeu, Cuvîntul vieții adevărate, duh și viață, Biserica își găsește sensul și rostul existenței sale, devenind Biserică vie și lucrătoare. Și avînd în vedere că Scriptura este puterea lui

---

40. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 54.
41. *Ibidem*, p. 53.
42. *Ibidem*, p. 57.
43. V. Vedernikov, apud., Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică...*, vol. I, p. 62.
44. Bulgakoff, *op. cit.*, p. 29.
45. Ioannis Panagopulos, *Cuvîntul lui Dumnezeu în limba omului*, în „Synaxi", nr. 15/1985, p. 70.
46. *Ibidem*, p. 68.

Dumnezeu, Cuvîntul vieții veșnice, înțelegem că Biserica avînd Scriptura are puterea lui Dumnezeu și viața veșnică, putere și viață ce sînt transmise tuturor membrilor săi.

Toate acestea fac ca Scriptura să fie o carte pururea actuală (Matei 24, 55 ; Marcu 13, 13 ; Luca 21, 33) de care Biserica are nevoie permanent : „Trebuie să înțelegem caracterul eclesial al textelor sfinte, adică faptul că acestea nu aparțin numai epocii în care au fost scrise, așa cum le-ar vedea un istoric sau un filolog, ci Bisericii din toate timpurile“ [47].

Scriptura este Cuvîntul lui Dumnezeu, dar Cuvîntul lui Dumnezeu în Biserică. În cadrul vieții Bisericii „cuvîntul biblic devine experiență mîntuitoare“ [48], devine puterea Bisericii.

Fără Scriptură, Biserica n-are putere de viață, de existență, n-are putere dumnezeiască. Ea nu și-ar putea cunoaște nici chemare fără Scriptură [49].

Scriptura, în calitate de Cuvînt și putere a lui Dumnezeu, vivifică Biserica, o umple de viață, o menține în viață și este în legătură organică cu viața și credința Bisericii pînă la sfîrșitul veacurilor : „Scriptura, zice Sava Aguridis, este expresia autentică a credinței și vieții Bisericii și se află în legătură organică cu credința și viața Bisericii din toate timpurile“ [50]. Iar „Cuvîntul dumnezeiesc este eveniment dătător de viață și nu numai un mijloc informativ“ (I Tesaloniceni 2, 13 ; Romani 1, 16 ; Efeseni 2, 7 ; Ioan 20, 31 ; I Corinteni 12, 3) [51].

Sfîntul Ioan Gură de Aur, adresîndu-se creștinilor, îi îndeamnă să fie deplin conștienți că Sfînta Scriptură trebuie să fie transpusă în viața lor ca membri ai Bisericii : „Pentru aceasta interpretăm Scripturile, zice el, nu numai ca să le învățați, ci pentru ca să îndreptați moravurile voastre. Dacă nu are loc aceasta, în zadar explicăm“ [52].

Sfîntul Ioan Evanghelistul afirmă, referindu-se la cuvintele Scripturii: „Acestea s-au scris ca să credeți că Hristos este Fiul lui Dumnezeu și crezînd, viață (viață veșnică — mîntuire) să aveți, în numele Lui“ (Ioan 20, 31). De aici deducem că scopul scrierii Sfintei Scripturi este identic cu al Revelației și Scriptura, fiind în legătură organică cu credința și viața Bisericii, scopul ei devine și scopul Bisericii. Acest lucru este determinat și de faptul că „Scriptura cuprinde în paginile ei adevăruri ce stau la baza credinței noastre și aceste adevăruri au devenit pentru Biserică o adevărată normă“ [53], iar „noi trebuie să fim lăuntric în unire cu Biserica și să simțim viu filialitatea noastră în viața unică a Duhului unic“ [54], trebuie să fim plini și să ne păstrăm viața în duhul ei.

Scopul Scripturii și al Bisericii trebuie să devină scopul esențial al vieții fiecărui credincios, întrucît mîntuirea și credința, după cuvîntul Sfîntului Chiril al Ierusalimului, constau în „dovezile dumnezeiești lor Scripturi“ [55].

Sfînta Scriptură aflîndu-se în legătură organică cu Biserica are și face ca și Biserica să aibă puterea lui Dumnezeu, puterea mîntuitoare ; Scriptura este astfel, o prezență vie în Biserică, este, așa cum s-a mai spus, Cuvîntul lui Dumnezeu-Omul. Ea „are un dinamism intrinsec. Conținutul Scripturii se vrea cunoscut, aplicat și trăit într-o mai mare adîncime și intensitate“ [56] întrucît Scriptura, pe lîngă faptul că cuprinde în ea ce a făcut Dumnezeu pentru mîntuirea noastră, conține ce trebuie să facem noi pentru dobîndirea mîntuirii. Din ea luăm cunoștință că „prin Evanghelie ne împărtășim de Adevărul care ne face liberi, iar prin Trupul și Sîngele Său intrăm într-o unire ontologică cu Hristos, devenim ai Lui și El al nostru și putem spune cu Apostolul : „De acum nu mai trăiesc eu, ci Hristos este Cel ce trăiește în mine“ [57].

---

47. Sava Aguridis, *Ermineutica textelor sfinte*, Atena, 1979, p. 54.
48. Ioannis Panagopulos, *op. cit.*, p. 70, nota 13.
49. Protos. dr. V. Vasilache, *op. cit.*, p. 52.
50. Sava Aguridis, *op. cit.*, p. 52.
51. Ioannis Panagopulos, *op. cit.*, p. 61.
52. Prof. dr. Iustin Moisescu, *op. cit.*, p. 117.
53. Pr. prof. Mircea Basarab, *op. cit.*, p. 236.
54. Bulgakoff, *op. cit.*, p. 32.
55. Pr. prof. Mircea Basarab, *op. cit.*, p. 236.
56. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *op. cit.*, vol. I, p. 59.
57. Episcop V. Coman, *op. cit.*, p. 365.

Fiind „sursa primă și absolută pentru credința Bisericii dintotdeauna" și „avînd o poziție unică și supremă între celelalte forme în care ni s-a comunicat Revelația" [58], Scriptura a imprimat un anumit stil de viață Bisericii și a făcut ca aceasta să aibă o „viață unică, condusă în tot timpul de Sfîntul Duh" [59]. Fapt pentru care Scriptura nu poate fi despărțită de viața și credința acesteia [60]. Ea se naște în Biserică și pentru Biserică, iar „cărțile Noului Testament nu sînt altceva decît consemnarea scrisă a credinței Bisericii primare, ai cărei mărturisitori sînt Apostolii" [61]. Sfînta Scriptură „nu este lege, ci mărturie și autorii ei nu sînt legiuitori, ci martori" [62]. Datorită acestora „Scriptura este expresia credinței normative a creștinismului primar. Dacă Biserica de la început a primit diferite texte ale Noului Testament în cadrul său se datorește faptului că ea a găsit în ele chezășia credinței vremurilor apostolice și a făcut din această credință îndreptarul vieții și activității sale" [63]. Și „Cuvîntul trup S-a făcut" (Isaia 1, 14), zice Sfîntul Evanghelist Ioan. În ea Sfintele Taine sînt prezentate „ca mijloace reale ale Harului mîntuitor și sfințitor. Desigur, Cel ce șterge păcatele este Hristos și Duhul Sfînt, dar iertarea aceasta a păcatelor și sfințirea se îndeplinește prin semnul sensibil, prin baia de apă, prin punerea mîinilor" etc. (Tit 3, 5 ; Fapte 8, 17 și 19, 6) [64]. Sfînta Scriptură a devenit trupul lui Hristos extins în umanitate, a devenit Biserică, rămînînd în același timp și Cuvîntul Capului trupului tainic al lui Hristos.

De la început Scriptura s-a bucurat în Biserică de o mare autoritate, devenind cartea de căpătîi a acesteia, fără însă să fie „deasupra Bisericii" și fără să „constituie un fel de autoritate juridică în Biserică" [65]. Autoritatea Scripturii izvorăște din conținutul ei — cuprinde, așa cum am văzut, Cuvîntul lui Dumnezeu revelat și transmis omului prin inspirația Sfîntului Duh (II Regi 22, 2 ; III Regi 4, 29-31 ; II Timotei 3, 15-16 ; II Petru 1, 19-20 ; Evrei 1, 1) în vederea mîntuirii sale. „Cine dorește, arată Svetlov, să știe cum să se mîntuiască, care e voința lui Dumnezeu față de noi și ce ne-a descoperit El nouă, acela trebuie să citească Biblia". Ea „nu ne învață cum se mișcă cerul, ci cum să ne suim la cer" [66], cum să ne mișcăm spre cer.

De asemenea, din conținutul Sfintei Scripturi reiese caracterul său teandric, hristocentric și normativ, care face să i se mărească autoritatea ce o are în Biserică.

De aceea ea a stat și stă la baza hotărîrilor dogmatice, a prescripțiilor morale și a tuturor hotărîrilor canoanelor Bisericii.

Avînd în vedere caracterul eclesial al Sfintei Scripturi, faptul că ea își are originea în Revelație și în Biserică și că se adresează în mod special Bisericii, putem spune că Scriptura este cea mai importantă carte a Bisericii căreia Mîntuitorul „îi atribuie infailibilitate" [67]. „Nu poate fi desființată Scriptura" (Ioan 10, 35 ; Matei 5, 18) socotind-o Cuvîntul Său (Marcu 7, 13).

III. SFÎNTA BISERICĂ ȘI SFÎNTA SCRIPTURĂ

La rîndul ei Biserica a recunoscut în Sfînta Scriptură Cuvîntul inspirat al lui Dumnezeu pe care l-a transmis și interpretat [68] în scopul mîntuirii membrilor săi. Ea este cea care a constatat cu autoritate că „în întreaga Sfîntă Scriptură a Vechiului și Noului Testament se descoperă același

---

58. Diac. asist. Ion Bria, *Scriptură și Tradiție. Considerații generale*, în „Studii Teologice", XXII (1970), nr. 5-6, p. 395.
59. Bulgakoff, *op. cit.*, p. 12.
60. George Galitis, *op. cit.*, p. 32.
61. Pr. conf. Ilie Moldovan, *Cunoașterea Sfintei Scripturi după învățătura ortodoxă*, în „Ortodoxia", XXXII (1980), nr. 2, p. 253.
62. S. Aguridis, *op. cit.*, p. 53.
63. *Ibidem*, p. 52.
64. H. Andrutsos, *op. cit.*, p. 331.
65. S. Aguridis, *op. cit.*, p. 52.
66. P. Svetlov, *op. cit.*, p. 71.
67. *Ibidem*, p. 69.
68. Dar „puterea bisericească, adică sinodul episcopilor, care exprimă conștiința Bisericii, nu face decît să dea o expresie adevărată, o formulare indubitabilă la ceea ce există deja în viața Bisericii, la ceea ce s-a dat de către Sfîntul Duh, Care însuflețește această viață. Și sinodul nu lucrează deloc ca o putere, ci ca organul Bisericii, ca și capul său, ca și gura ei" (Bulgakoff, *op. cit.*, p. 17-18).

Dumnezeu, cărțile fiind scrise sub influența aceluiași Duh Sfînt, avînd un pronunțat caracter hristocentric“ [69].

Biserica este cea mai autorizată interpretă a Sfintei Scripturi. Ca să interpretezi corect Cuvîntul Scripturii care este Însuși Cuvîntul lui Hristos se impune să ai „gîndul lui Hristos“ (I Corinteni 2, 16). Iar a avea gîndul lui Hristos în afara Bisericii este imposibil. Biserica este, de aceea, așa cum am afirmat, cea mai autorizată interpretă a Scripturii. Intrepretarea Scripturii de Biserică îi conferă acesteia o autoritate de necontestat. Ea are autoritate incontestabilă și în același timp conferă autoritate incontestabilă Scripturii și „autoritatea pe care Scriptura o primește din partea Bisericii ține de conștiința ei de trup tainic al lui Hristos, în care lucrează Duhul Adevărului, Cel care a „grăit prin prooroci“. Biserica are puterea să ofere autoritatea Scripturii, întrucît ea însăși posedă autoritate. Acordînd autoritate Scripturii face ca aceasta să aibă forța vieții, să fie introdusă în viața credincioșilor: „Eu aș fi putut să nu cred Scripturii, dacă nu m-ar fi îndemnat spre acest lucru autoritatea Bisericii“ [70], spune Fericitul Augustin.

Biserica Ortodoxă a considerat totdeauna că „la puterile de pricepere ale sufletului nostru mai e nevoie să adăugăm și pe cele orînduite de așezămîntul dumnezeiesc — Biserica“ [71], neștirbindu-i în felul acesta autoritatea. În acest sens, după Biserica Ortodoxă, raportul ce există între Scriptură și Biserică nu este un raport de subordonare, de felul „Scriptura este legea, iar Biserica este autoritatea care interpretează legea“ [72].

Prin Biserică a intrat Scriptura în viața membrilor săi. Și „dacă Biblia ar fi intrat în viața credincioșilor altcum decît pe calea Bisericii, ea n-ar fi Cuvîntul lui Dumnezeu, ci o carte oarecare“ [73], căci, așa după cum afirmă Florovsky, „numai memoria sacramentală a Bisericii este posibil să dea viață mărturiei textelor sfinte“ [74].

Așadar, în afară de Biserică, Scriptura devine o simplă colecție de cărți, un document omenesc, o scriere obișnuită.

Biserica păstrează și interpretează corect Sfînta Scriptură dîndu-i acesteia autoritatea cuvenită, dar în același timp ea are și misiunea să transmită și să fructifice Cuvîntul Scripturii, de care depinde mîntuirea membrilor săi. Acest lucru îl săvîrșește ierarhia, care continuă în Biserică, prin succesiunea apostolică, întreita slujire a Mîntuitorului. Și nu de acum, ci ea, „de la început, stăruia și era îndemnată să stăruie în învățătura apostolică; aceasta (Biserica) relata cuvintele și faptele lui Hristos, dar era și o explicare a lor comună care în esență nu se făcea fără Duhul lui Hristos“ [75] (Fapte 2, 42; 13, 12 și 17, 19; Romani 16, 17; Tit 1, 9; Evrei 13, 9; Apocalipsa 2, 14).

Cuvîntul lui Dumnezeu transmis în Biserică cîștigă garanția și autoritatea de Cuvînt revelat și inspirat datorită faptului că Biserica este „stîlp și temelie a adevărului“ (I Timotei 13, 15). Ea „nu poate exista fără transmiterea Evangheliei lui Hristos, iar transmiterea Evangheliei nu poate avea loc decît în Biserică“ [76], prin lucrarea Sfîntului Duh.

Bulgakoff, vorbind despre această misiune a Bisericii, afirmă: „Viața Bisericii, cu toate că este misterioasă și tainică, nu devine pentru aceasta alogică și adogmatică, dimpotrivă, ea are un logos, o doctrină, are un mesaj. Mîntuitorul, Care este Calea, Adevărul și Viața, a predicat Evanghelia Împărăției, descoperind înțelesul Scripturilor, anunțînd dogmele despre El Însuși, despre Tatăl și despre Sfîntul Duh. Biserica Sa face la fel, căci credința vine din înțelegere și înțelegerea din propovăduirea Cuvîntului“ (Romani, 10, 17) [77].

Biserica are misiunea să facă eficientă Revelația împlinită în Hristos

---

69. Pr. prof. Mircea Basarab, *op. cit.*, p. 223.
70. George Galitis, *art. cit.*, p. 32.
71. Protos. dr. V. Vasilache, *op. cit.*, p. 99.
72. *Ibidem*, p. 102.
73. Pr. prof. Gr. T. Marcu, *Cuvîntul lui Dumnezeu în viața Bisericii după Noul Testament*, în „Studii Teologice“, XXXIII (1971), nr. 1-2, p. 49 și S. Bulgakoff, *op. cit.*, p. 15.
74. Ioannis Panagopulos, *op. cit.*, p. 67.
75. *Ibidem*.
76. Pr. asist. V. Mihoc, *op. cit.*, p. 539.
77. S. Bulgakoff, *op. cit.*, p. 11.

și s-o mențină în acțiune prin Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție la care nu poate renunța, căci renunțînd Biserica ar rămîne cu un Hristos neexprimat [78]. „Dar avînd pe Hristos lucrător în ea, prin Duhul Sfînt, Biserica e singura capabilă să interpreteze în mod autentic Scriptura, ca alcătuită din etape, din cuvinte și din acte ce exprimă pe Hristos cel înviat și duc pe cei ce cred spre împlinirea lor în Hristos cel adevărat" [79].

După Cuvîntul Scripturii, Biserica era netrecătoare și infailibilă (Ioan 14, 16 și Fapte 1, 8 și urm.). Ea „exercitînd acțiunea Mîntuitoare a Domnului este singura purtătoare a Harului și învățătoarea fără greșeală a adevărului, singura corabie a mîntuirii pentru toți oamenii tuturor timpurilor" [80].

Întemeiată de Mîntuitorul, Biserica este centru și organ al lucrării Sale mîntuitoare. „De aceea Biserica nu e numai singura care înțelege Scriptura și Tradiția, ca exprimare vie și dinamică a puterii lui Hristos — ținta noastră finală —, ci și singura care pune în actualitate această putere, sau căldura ei, prin sensibilitatea interumană produsă de Duhul Sfînt" [81].

Referitor la Sfînta Scriptură trebuie să cunoaștem că „Duhul susține dinamica istoriei mîntuirii și numai astfel Noul Testament nu devine o lege scrisă cu litere, ci o lege a harului, a adevărului și a libertății" [82].

Prezența și lucrarea Sfîntului Duh în Biserică are o importanță deosebită pentru că „Duhul leagă Biserica prezentă nu numai de comunitatea istorică a Apostolilor din ziua Cincizecimii, ci și de adunarea din zilele de pe urmă în jurul Mielului" (Apocalipsă 5-6) [83].

În Biserică, prin prezența și lucrarea Sfîntului Duh se produce îndumnezeirea tainică și negrăită a membrilor săi, care cred și trăiesc Cuvîntul Scripturii. Ea este locul unde se creează o unitate de viață dintre Hristos și credincioșii Săi, prin Sfintele Taine.

Prin ele „Biserica se arată cum se arată inima prin mădulare, rădăcina pomului prin ramuri și, cum a zis Domnul, ca vița prin mlădițe pentru că aici nu e numai o identitate de numiri și o asemănare, ci identitate de lucru, întrucît Tainele sînt Trupul și Sîngele Domnului" [84].

Biserica este deci, pe de o parte, organ de păstrare, interpretare, transmitere, aplicare și trăire a Cuvîntului lui Dumnezeu, primit prin Sfînta Scriptură, iar pe de altă parte și organ de mîntuire și sfințire a credincioșilor.

Dar ea n-ar putea păstra, transmite și aplica Cuvîntul lui Hristos și n-ar avea putere mîntuitoare dacă n-ar poseda adevărul dumnezeiesc cuprins în Cuvîntul Scripturii, dacă n-ar exista o legătură organică între Scriptură și Biserică, între Hristos și Biserică.

Această „legătură organică dintre Hristos și Biserică și a credincioșilor întreolaltă este ilustrată în Noul Testament prin reprezentarea Bisericii ca trup al lui Hristos. În treisprezece locuri din Epistolele sale, Sfîntul Apostol Pavel ne înfățișează Biserica prin imaginea unui trup, a unui organism uni-

---

78. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *op. cit.*, vol. I, p. 51.

79. *Ibidem*, p. 52. Tot în ce privește calitatea Bisericii de a interpreta în mod autentic Scriptura este demn de reținut că „deși depinde de împrejurări istorice, Scriptura își păstrează totdeauna forța divină ; Cuvîntul lui Dumnezeu-Omul, Cuvîntul lui Dumnezeu adresat omului, nu poate să fie pronunțat decît în limbaj omenesc, adică într-o limbă condiționată istoric. Dar această formă omenească, istorică, devine un obstacol pentru înțelegerea Cuvîntului lui Dumnezeu ; acesta din urmă nu devine transparent, decît sub acțiunea Duhului lui Dumnezeu, Care trăiește în Biserică ; așa încît pentru a înțelege Scripturile inspirate este de trebuință, de asemenea, o inspirație specială, inerent numai a Bisericii" (Bulgakoff, *op. cit.*, p. 24). Acest lucru face ca Biserica să se bucure de o autoritate deosebită în legătura ei cu Scriptura.

80. H. Andrutsos, *op. cit.*, p. 284.

81. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *op. cit.*, vol. I, p. 52.

82. Pr. prof. Ion Bria, *Prezența și lucrarea Sfîntului Duh în Biserică*, în „Ortodoxia", XXX (1978), nr. 3, p. 491.

83. *Ibidem*.

84. Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, trad. de Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Sibiu, 1946, p. 32.

tar și viu ca orice organism. Imaginea trupului tainic relevă clar rolul Mîntuitorului Hristos în Biserică“ [85].

Eficiența mîntuitoare pe care o primește Biserica prin unitatea dintre ea și Hristos este cel mai bine relevată însă în cuvintele Mîntuitorului Iisus Hristos, Care atrage atenția tuturor membrilor Bisericii din toate timpurile și de pretutindeni, zicînd : „Rămîneți în Mine și Eu în voi. Precum mlădița nu poate să aducă roade de la sine, dacă nu rămîne în viță, tot așa nici voi, dacă nu rămîneți în Mine. Eu sînt vița, voi sînteți mlădițele. Cel ce rămîne în Mine și Eu în el, acela aduce roadă multă, căci fără Mine nu puteți face nimic“ (Ioan 15, 4-5).

Și acest text ca și multe altele ne dezvăluie rolul esențial pe care-l are Mîntuitorul Hristos în ceea ce privește mîntuirea credincioșilor în Biserică, rol care în mod firesc aparține și Scripturii, ca una care este însuși Cuvîntul lui Hristos întrupat și nu Cuvîntul despre Hristos.

IV. CONCLUZII PRIVIND SFÎNTA SCRIPTURĂ ȘI SFÎNTA BISERICĂ, RAPORTUL DINTRE ELE

Întîlnirea Scripturii cu Biserica are loc în Persoana lui Hristos, pe de o parte, pentru că Scriptura este Cuvîntul lui Hristos și Biserica este Trupul lui Hristos, iar pe de altă parte, pentru că, așa cum ne spune însăși Scriptura, „Cuvîntul trup S-a făcut“ (Ioan 1, 14), ceea ce ne face să înțelegem că Scriptura a devenit viață și este viața Bisericii.

Hristos, întrupîndu-Se, Se extinde în umanitate, întemeind astfel Biserica, adunîndu-i pe toți membrii acesteia în Sine. Și „dacă oamenii sînt adunați în Același Hristos, dacă Același Hristos îi încorporează pe toți cei ce se mîntuiesc, ridicîndu-i la starea umanității Sale, mîntuirea nu se poate obține în izolare. Mîntuirea se obține numai în Biserică, în organismul celor adunați în Hristos. Ea e cîmpul de acțiune al energiei harului ce țîșnește din Hristos, adică al Duhului Sfînt care sălășluiește deplin în umanitatea lui Hristos cea înviată și în ea ni se comunică nouă“ [86].

În felul acesta Scriptura devine viața Bisericii, devine Biserică, dar nu orice Scriptură, decît cea care este autorizată și stabilită [87] de Biserică a fi Cuvîntul lui Hristos, a avea autoritate divină. De aici constatăm că cine pune problema „dacă Scriptura este deasupra Bisericii, sau invers“ [88], greșește.

Raportul dintre Biserică și Scriptură este un raport de intercondiționare și de reciprocă împlinire și confirmare. Fără Biserică n-ar fi fost Scriptura, iar la rîndul ei Biserica trebuie să se orienteze mereu după Scriptură, să-și potrivească pașii credinței și ai vieții sale după Cuvîntul ei.

Acest lucru n-a fost înțeles de Biserica Romano-Catolică, care a ajuns la ideea eronată că Biserica e superioară Scripturii și de concepțiile protestante, care susțin că Scriptura este superioară Bisericii, „devenind în felul acesta, religia unei cărți în loc să fie aceea a Duhului și a adevărului“ [89] ca în Biserica Ortodoxă.

Și unii și alții au, din acest motiv, o înțelegere greșită privind raportul sau legătura dintre Biblie și Biserică, după ei, între Biblie și Biserică existînd un raport de subordonare.

Într-o astfel de situație numai un studiu serios și sincer, în cadrul dialogului ecumenic, ar putea determina pe cei ce s-au depărtat de adevăr să revină la credința și trăirea impusă de Scriptură și Biserică.

Pr. drd. C. DAVIDEANU

---

85. Pr. asist. V. Mihoc, *op. cit.*, p. 644.

86. Prof. N. Chițescu, Pr. prof. I. Todoran și Pr. prof. I. Petreuță, *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol. II, București, 1958, p. 768.

87. „În stabilirea extensiunii canonului, un rol hotărîtor l-a avut Biserica. Desigur că Biserica n-a procedat la stabilirea canonului în mod arbitrar. Biserica a recunoscut drept canonice acele cărți care s-au impus prin două elemente : apostolicitate și inspirație. Alegerea cărților canonice, care s-a făcut sub călăuzirea Sfîntului Duh, constituie însă o exprimare a infailibilității Bisericii în totalitatea ei“ (Pr. asist. V. Mihoc, *op. cit.*, p. 641).

88. Diac. asist. Ion Bria, *op. cit.*, p. 395.

89. Bulgakoff, *op. cit.*, p. 27.

Predici

LA DUMINICA A V-A DUPĂ RUSALII

„Aceasta este porunca Mea: Să vă iubiţi unii pe alţii, precum Eu v-am iubit pe voi“ (Ioan 15, 12).

Orice om a experimentat în viaţa de fiecare zi binefacerile sau roadele iubirii frăţeşti şi ale iubirii lui Dumnezeu faţă de oameni.

După cum ştiţi prea bine, Sfîntul Apostol Pavel ne-a lăsat una din cele mai frumoase pagini, care s-au scris vreodată, despre roadele iubirii frăţeşti. Sfîntul Ioan Gură de Aur nu este mai prejos atunci cînd le prezintă pe acestea, cînd le analizează, arătînd locul acestora în relaţiile interumane din viaţa noastră de fiecare zi.

Faptul de a fi iubit de cineva, în primul rînd te obligă la o anumită atitudine faţă de acela. Deja în clipa în care afli că cineva te iubeşte, nu mai poţi fi cum ai fost înainte, chiar în viaţa ta personală, în afara legăturii cu acela, dar, cu atît mai mult, nu mai poţi fi ca înainte în atitudinile pe care le ai faţă de el.

Căci ştiind că te iubeşte, simţi cum iubirea lui îţi conferă o anumită stabilitate în viaţă, o certitudine, o siguranţă în toate lucrurile pe care le faci, simţi cum sentimentul lui dumnezeiesc concretizat la nivelul relaţiei lui cu tine, te înalţă sufleteşte, te provoacă spre comuniunea cu Dumnezeu.

De multe ori se întîmplă să greşeşti faţă de cel care te iubeşte. Şi dacă sentimentul va fi şi reciproc, greşeala îţi va părea cu mult mai mare. Şi mustrarea de conştiinţă va fi pe măsură. Şi cînd te simţi vinovat faţă de acesta, trăieşti într-o stare de frică, ca nu cumva el să-şi întoarcă faţa de la tine, să te lepede, ca nu cumva să-şi schimbe atitudinile pe care le-a dovedit pînă în clipa cînd ai greşit faţă de el. Deci eşti cu mult mai multă băgare de seamă şi cu regretul în suflet, căci părăsindu-te el simţi cum în loc să progresezi, regresezi. Şi ai prefera că el să te mustre sau chiar să te pedepsească, dar în nici un caz să nu te abandoneze. Căci ştiin că suferinţa cea mai mare pe care o poate trăi cineva este aceea de a se şti abandonat de cel care îl iubeşte şi pe care el îl iubeşte.

Am văzut aceasta cu prisosinţă în experienţa Mîntuitorului Iisus Hristos, Care, în clipa cînd avea asupra Lui toate păcatele lumii, ca om, a simţit depărtarea de Dumnezeu şi a strigat: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?“, suferinţă supremă pe care Fiul lui Dumnezeu a trăit-o şi care arată şi confirmă că într-adevăr nu există în lume suferinţă mai mare ca aceea de a te şti părăsit de cel care te iubeşte, care te protejează cu iubirea lui şi pe care şi tu îl iubeşti, tocmai pentru faptul că ştii că acela iubindu-te este în permanenţă cu ochiul atent spre viaţa ta, cu urechea aplecată spre eventualele tale rugăciuni, cereri sau probleme, cu mîna în permanenţă întinsă, gata să te sprijine, atunci cînd te-ai putea împiedica.

Tot aşa se întîmplă, iubiţi credincioşi, şi în raporturile noastre cu Dumnezeu. Dumnezeu ne iubeşte, noi pretindem că Îl iubim, încercăm să fim la nivelul aşteptărilor Lui faţă de noi, încercăm să dovedim că am înţeles dragostea Sa, că sîntem receptivi la manifestările Lui faţă de noi şi pe măsura posibilităţilor, a străduinţelor, a rîvnei şi a înţelegerii noastre încercăm să răspundem, să ne aflăm nu în unilateralitate, ci în reciprocitate cu El.

Această problemă a abandonului întru iubirea frăţească şi a suferinţei care provine de aici este reflectată şi în textul Sfintei Evanghelii care s-a citit astăzi, un text bogat în învăţături ziditoare de suflet. După cum aţi văzut, dacă aţi fost prezenţi la momentul citirii Sfintei Evanghelii, s-ar putea vorbi despre multe lucruri pornind de la aceasta. De pildă, despre milostivirea lui Dumnezeu faţă de om, plecînd de la gestul Mîntuitorului Iisus Hristos, Care s-a milostivit de cei doi oameni necăjiţi, cuprinşi de

duhuri necurate. S-ar putea vorbi despre lumea văzută și nevăzută, pornind de la prezența demonilor în această împrejurare și despre felul cum Dumnezeu este prezent în aceste două lumi: s-ar putea vorbi despre mărturisirea lui Hristos ca Fiu al lui Dumnezeu, pornind de la mărturisirea făcută cu cutremur de înseși duhurile necurate care L-au recunoscut pe Mîntuitorul ca Fiu al Dumnezeului celui prea înalt. De asemenea, s-ar putea vorbi despre primirea sau alungarea lui Dumnezeu în, sau din viața noastră, plecînd de la atitudinea locuitorilor acelei cetăți, care venind la Mîntuitorul Hristos, în urma celor auzite și întîmplate, înfricoșați fiind, L-au rugat să plece din hotarele lor.

Totuși, trecînd peste toate acestea, m-am gîndit că este potrivit, ca la meditația liturgică din ziua de astăzi, să ne oprim asupra unui lucru care mi se pare că stîrnește mirarea sau ne frapează mai mult decît celelalte aspecte relatate în Sfînta Evanghelie ce s-a citit astăzi și anume, asupra cuvintelor cu care demonii au întîmpinat pe Iisus Hristos, Mîntuitorul nostru, atunci cînd au zis: „Ce este nouă și Ție, Iisuse, Fiul Dumnezeului celui prea înalt? Ai venit aici mai înainte de vreme ca să ne chinuiești?“ (Matei 8, 29). Mi se par cuvinte foarte grele, pline de tîlc și de taină.

„Ce este nouă și Ție, Iisuse, Fiul lui Dumnezeu“ ? Putem noi vreodată să spunem acestea înaintea lui Dumnezeu. „Ce ai Tu cu mine, Doamne, Iisuse Hristoase, ce este comun între mine și Tine?“ Niciodată! Nu putem rosti aceste cuvinte nici măcar în fața aproapelui nostru, căci știm prea bine ce este între noi și aproapele nostru, știm ce este între noi și Dumnezeu, știm cîte lucruri ne leagă pe noi de Dumnezeu și de aproapele, cîte avem comune, cît sîntem îndatorați unii față de ceilalți și cu toții față de Dumnezeu.

Ori, iată, demonii se apropie cu aceste cuvinte grave : „Ce este între noi și între Tine, Doamne?“. Într-adevăr, nu este nimic între demoni și Dumnezeu; nimic comun. Aceste cuvinte de altfel, trebuie să subliniez, spuse cu profundă suferință, cu durere, ilustrează o dată mai mult, abandonul de care am vorbit mai înainte, părăsirea totală din partea lui Dumnezeu. Căci, într-adevăr demonii sînt părăsiți de Dumnezeu, ei sînt întru această trăire înfricoșată și dureroasă a abandonului, a părăsirii. Nu mai este nimic comun între Dumnezeu și diavol. Ceea ce Dumnezeu face, diavolul strică, ceea ce Dumnezeu zidește, diavolul vine cu o încăpățînare ce-i este caracteristică și dărîmă ; unde Dumnezeu aduce mîntuirea, diavolul aduce ispita, unde Dumnezeu manifestă iubirea, diavolul vine și seamănă sămînța urii, a dezbinării, a vrăjmășiei; căci de aceea se și numește „părintele dezbinării“ ; însuși cuvîntul „diavol“, înseamnă separare, dezbinare. Deci, și de data aceasta se arată cît este de gravă starea de lepădare sau de abandon din dragostea cuiva. Iar ei zic: „Ai venit aici *mai înainte de vreme*“. Ce înseamnă aceste cuvinte? „Mai înainte de vreme“ ?.

Oare nu știa Mîntuitorul Iisus Hristos cînd să vină în lume? N-a venit Iisus Hristos cînd a trebuit? Nu știa Dumnezeu cînd să-L trimită în lume pe Fiul Său? Nu spune Sfîntul Apostol Pavel în epistola către Galateni că Mîntuitorul Iisus Hristos a venit „la plinirea vremii“ (cap. 4, 4), deci într-un moment voit de Dumnezeu, bine stabilit, rînduit de Dumnezeu? Deci cum spun demonii că Mîntuitorul a venit înainte de vreme?

Sfinții Părinți dau două explicații la această întrebare, ei spun că, întrucît demonii nu lucrează pentru mîntuirea oamenilor, ci dimpotrivă, pentru pierzarea lor, ei nu așteptau venirea Mîntuitorului, Care a venit ca să mîntuiască pe cel pierdut, pe cel căzut în ispita acestora; deci ei lucrează împotriva lui Dumnezeu și întru răutatea lor și se așteptau ca Iisus Hristos să vină numai la sfîrșitul veacurilor, să nu mai vină și înainte ca să arate omului calea de mîntuire, ca să-l ridice pe om la treapta comuniunii cu Dumnezeu. Ei voiau ca omul să stea fără această intervenție mîntuitoare a Fiului celui Unul Născut, pentru ca ei să poată lucra nestingheriți în lume ca omul să rămînă în neștiință, cu chipul întunecat de patimi, să fie sub imperiul influenței lor nefaste pînă la sfîrșit.

De aceea, pentru ei, Mîntuitorul a venit înainte de vreme și omul a fost smuls din puterea lor.

În al doilea rînd, dacă ne referim numai la prezența lor în cei doi oameni necăjiți, Sfinții Părinți spun că încă multă vreme vor fi avut ei de gînd să-i chinuiască și Mîntuitorul a venit înainte ca ei să-i fi chinuit

pînă la sfîrșit, poate chiar pînă în ceasul morții. Astfel, ei erau revoltați de această intervenție a Mîntuitorului, deși trebuie să remarcăm faptul că, atunci cînd Iisus a trecut prin ținutul Gherghesenilor, nu El i-a căutat, ci diavolii au venit în întîmpinarea Lui, cum ne relatează Sfînta Evanghelie de astăzi și Evangheliile paralele de la ceilalți Evangheliști. Ei au ieșit în întîmpinarea Mîntuitorului, cînd puteau foarte bine să fugă. Ori aceasta dovedește că puterea Mîntuitorului Hristos se manifestă eficient asupra forțelor răului, cînd acestea se află în calea Lui, fie aproape, fie mai departe.

Demonii rostesc apoi un cuvînt mare: „Ai venit ca să ne chinuiești?".

Această pericopă evanghelică îmi aduce aminte de o întrebare care mi-a fost pusă odată de către cineva și este și un răspuns la această întrebare care se referea la suferința diavolilor, dacă diavolii suferă.

Știm că omul suferă în viața sa, că și lui Dumnezeu Îi pare rău de răutățile noastre, după cum atestă Sfînta Scriptură, și atunci întrebarea se punea dacă și demonii suferă sau dacă, dimpotrivă, ei trăiesc într-o permanentă bucurie „diabolică", caracteristică lor, pentru tot răul pe care-l săvîrșesc. Căci ei nu trăiesc — dacă putem spune așa — decît din săvîrșirea răului.

Și deci, pentru omul care trăiește numai din aceasta și care se bucură de săvîrșirea răului, întrebarea despre suferința lor ar apărea ca întemeiată

Și pericopa Sfintei Evanghelii de azi, cum spuneam, dă răspuns la această problemă. Înșiși demonii întreabă pe Iisus: „Ai venit ca să ne chinuiești ?", Ei, deci, pot fi chinuiți, pot să sufere, Noi știm aceasta și de la Sfîntul Apostol Iacov, care afirmă că „demonii cred și se cutremură". (Iacov 2, 17).

Demonii se simt chinuiți de prezența lui Dumnezeu, după cum se chinuiesc la orice înfrîngere pe care o au în lupta lor de a-l atrage pe om spre călcarea voii lui Dumnezeu.

De asemenea știm că ei au fost pedepsiți și dacă sînt în starea în care sînt, căzuți de la fața lui Dumnezeu, lepădați din dragostea dumnezeiască, ei sînt astfel, drept pedeapsă, ori, pedeapsa include suferința. Nici o pedeapsă nu este primită cu bucurie. Orice fel de pedeapsă ar fi, aceasta implică suferința sau chinul. Căci dacă diavolii n-ar fi în stare de pedeapsă, atunci pedeapsa cu iadul a celor ce sînt în afara voii și dragostei lui Dumnezeu, n-ar mai înfricoșa, n-ar mai fi o amenințare, o suferință.

Dar cîtă vreme iadul e pedeapsă și suferință pentru cei căzuți din dragostea Lui Dumnezeu, este evident că diavolii fiind întru pedeapsă, ei sînt întru suferință, suferința lepădării definitive de la fața lui Dumnezeu.

Mîntuitorul Hristos nu le-a făcut nimic la demoni. Pentru ce dar spun ei: „Nu ne chinuiți !" ?

Ce le-a făcut Mîntuitorul Hristos ca ei să spună aceste cuvinte? I-a pedepsit cu o pedeapsă mai mare? Le-a schimbat soarta în ceva mai rău? Nu le-a făcut nimic, ci doar i-a alungat. Și atunci de ce se adresează ei astfel Mîntuitorului? Desigur pentru faptul că prezența Domnului nostru Iisus Hristos acolo unde s-a săvîrșit păcatul, este arzătoare. „Dumnezeul nostru este foc mistuitor", zice Sfînta Scriptură (Deuteronom 4, 24; Psalm 49, 3; Ioil 2, 3).

Și prezența lui Dumnezeu, subliniez lucrul acesta căci mi se pare deosebit de important, este arzătoare și purifică pînă la capăt, înnoiește și schimbă firea celui ce este pe linia comuniunii cu Dumnezeu și arde păcatul, sminteala și ispita celui căzut sub imperiul acestora.

Vă aduc aminte, în contextul acesta, de extraordinarele cuvinte ale celor doi Apostoli, în drum spre Emaus care, la un moment dat, au fost însoțiți de Mîntuitorul Hristos, nerecunoscîndu-L decît mult mai tîrziu și care vorbind despre această prezență a lui Dumnezeu, au rostit copleșiți de emoție:

„Oare nu era inima noastră *arzînd* întru noi cînd mergea cu noi pe cale și ne tîlcuia Scriptura" ? (Luca 24, 32).

Dragostea lui Dumnezeu, iubiți credincioși, este fără hotar, ea este permanent deschisă celor ce au nevoie de ea. Mîntuitorul Hristos îndemna: „Rămîneți întru dragostea Mea" (Ioan 15, 9) și neîncetat a insistat asupra primirii și împărtășirii dragostei divine și apoi asupra actualizării ei, la nivelul relațiilor dintre oameni cînd a zis: „Poruncă nou dau vouă, ca să

vă iubiți unii pe alții“ (Ioan 15, 12) și alte îndemnuri de felul acesta. Ori, noi știm cum îndeplinim porunca aceasta, *testament* al Mîntutorului Hristos. Cunoaștem foarte bine cuvintele: „Iubiți-vă unii pe alții“. Dar poate este cazul să fim cu mai multă luare-aminte la felul cum le împlinim. Căci deși le cunoaștem prea bine, atunci cînd ne gîndim la aceste cuvinte se întîmplă că ne așteptăm la iubire mai mult din partea celorlalți, decît noi să o dăm celorlalți și la concretizarea acesteia în fapte, mai mult din partea altora față de noi, decît din partea noastră față de alții.

De aceea vedem că fără reciprocitate nimic nu poate dura la nesfîrșit. Chiar și Dumnezeu dacă ne iubește și noi nu dovedim reciprocitate de iubire, ne lasă din dragostea Sa. Nerămînînd în dragostea Sa, noi facem aceasta în mod voluntar și ieșim din sfera Lui de influență binefăcătoare și mîntuitoare și cădem sub influența puterii potrivnicului, a diavolului.

În acest caz, nu Dumnezeu ne leapădă, ci noi înșine ne facem lepădați de la fața Sa, nu El ne alungă, ci noi ieșim din dragostea Sa.

Deci, dacă voim să ne bucurăm de dragostea lui Dumnezeu, trebuie ca alții să se bucure de dragostea noastră. Și nu oricum, ci după modelul divin. Mîntuitorul Iisus Hristos spune: „Rămîneți întru dragostea Mea, *precum Eu v-am iubit pe voi*“ (Ioan 18, 12). Deci măsura dragostei față de semeni este aceea în care simțim că Dumnezeu ne iubește pe noi și întru aceasta avem garanția mîntuirii.

Cineva spunea că „măsura dragostei este a iubi fără măsură“.

Nu cu mult timp în urmă am citit o carte care se intitulează cu un titlu foarte sugestiv și care m-a răscolit profund: „Strig către tine“. Nu vă pot spune ce efect a produs în viața mea titlul acestei cărți. Cîteva cuvinte, atît de simple, dar atît de încărcate de semnificații. De atunci, ori de cîte ori gîndesc la acestea, parcă am impresia că cineva ar fi cu mîna întinsă și ar striga către mine; simt că parcă ar trebui să fiu cu ochii și mai mult deschiși spre ceea ce se întîmplă în jurul meu; cu urechea mai mult plecată, ca nu cumva cineva să strige și să nu-l aud; cu mîna permanent pregătită spre a fi întinsă, oferită în caz de nevoie.

Așa este Dumnezeu față de noi, așa trebuie să fim cu toții, unii față de alții, receptivi la tot ceea ce se petrece în jur, sensibili la prezența chemătoare a semenului, sau chiar la prezența tacită a lui, la simpla sa prezență, căci și în acest mod el poate să-și înalțe către noi chemarea sa.

Să-L rugăm pe Milostivul Dumnezeu, ca prin harul Prea Sfîntului Său Duh și prin participarea noastră la Sfintele Slujbe să ne deschidă inimile spre această sensibilitate și receptivitate creatoare și mîntuitoare și astfel să răspundem lui Dumnezeu, la chemarea Sa prin răspunsul dat la chemarea semenului, să dovedim reciprocitate la dragostea lui Dumnezeu, prin aplecarea cu îngăduință spre prezența semnificativă a semenului nostru; iar în sufletele noastre să facem să aibă un profund și repetat ecou cuvintele dumnezeiești ale Mîntuitorului nostru Iisus Hristos „Poruncă nouă dau vouă, să vă iubiți unii pe alții, așa cum Eu v-am iubit pe voi“ (Ioan 15, 12). Amin!

Pr. Theodor DAMIAN

LA DUMINICA A IX-A DUPĂ RUSALII

„Îndrăzniți, Eu sînt; nu vă temeți“
(Matei 14, 27).

După ce a săturat cu cinci pîini și doi pești, cei cinci mii de bărbați, „afară de femei și de copii“ (Matei 14, 21), Mîntuitorul nostru Iisus Hristos s-a urcat într-un munte să se roage deosebit. Ucenicii s-au îmbarcat într-o corabie pentru a trece la cealaltă parte a lacului Tiberiada. Obosiți de zăa-

duful zilei, ucenicii odihnindu-se, au plutit tăcuți în prima parte a nopții o distanță apreciabilă de la țărm. Deodată, către ziuă, unduioasele ape ale lacului s-au învolburat, iar cei doisprezece Apostoli s-au înfricoșat, fiind amenințați de pieire „căci vîntul le era împotrivă“ (Matei 14, 24). *Teama* li s-a accentuat cînd „ca la a patra strajă din noapte“ văd umblînd pe apă pe Iisus care, „li s-a părut a fi o nălucă“. La vederea acesteia „toți *de frică* au strigat“. Însă deasupra zgomotului asurzitor al valurilor glasul lui Iisus se face auzit: „Îndrăzniți, Eu sînt; *nu vă temeți“ !* Cu toții s-au convins. Era Iisus care umbla pe mare ca pe uscat. Dar Petru ca să se încredințeze mai mult, asemenea lui Toma după Înviere, îndrăznește și zice: „Doamne, dacă ești Tu, poruncește să vin la Tine, pe apă“. „Vino“, i-a zis Iisus. Și iată-l pe bătrînul pescar — spune Sfînta Evanghelie — părăsește corabia și, în puterea „puținei sale credințe“, pășește pe valuri asemenea eternului său Învățător.

Vîntul însă continuă, se întețește, valurile creșteau și se prăbușeau amenințător. Petru își pierde curajul, *se teme* și „începe să se afunde“. Într-o ultimă sforțare strigă cu putere: „Doamne scapă-mă“! Mîna salvatoare a lui Iisus îl apucă, îl trage dintre valurile ce păreau că-l vor înghiți, îl urcă în corabie și apoi îl mustră părintește: „Puțin credinciosule, pentru ce te-ai îndoit“.

Imaginea aceasta, mai întîi sinistră și înfricoșătoare, apoi liniștitoare și salvatoare, poate fi fresca vieții fiecăruia dintre noi. Asemenea lui Petru, care era în primejdie, sîntem și noi cînd necazurile ne împresoară, cînd grijile vieții pămîntești se înmulțesc, sau cînd vuietul valurilor vieții ne aruncă, fără sens, ca pe o epavă în zbuciumata suferință a bolilor.

Într-adevăr, ca și Petru, omul cu puțină credință, *se teme*. *Se teme* de orice obstacol al vieții. *Se teme* pentru că în el este pervertit „chipul“ dumnezeiesc, care nu poate să tindă către „asemănarea“ cu Dumnezeu. *Se teme* findcă s-a încrezut numai în puterile sale.

Sîntem, deci, încredințați acum, că întîmplarea cu Petru poate fi istoria fiecăruia dintre noi. Bărbați sau femei, tineri sau bătrîni, intelectuali sau fără știință de carte, toți suferim, într-o oarecare măsură de boala aceasta a *fricii*. Frica de întuneric, de trăsnet, de moarte, de vrăjmași. Frica de ziua de mîine, de boală, de primejdie; frica de ce vom face dacă nu ni s-ar împlini ceea ce vrem, sau dacă m-ar ataca răufăcătorii, etc., sînt tot atîtea plăgi pe care le seamănă în ființa noastră lipsa de credință.

Pentru vindecarea acestor răni, pentru întărirea noastră sufletească și pentru mărirea nădejdii, coboară, ca un balsam, din cer, de la Cel ce toate le face bune, cuvintele: *„Nu vă temeți* ...Eu sînt cu voi și nimenea împotriva voastră“.

O mică istorioară pare să întărească acest fapt: Se spune că odată, un copil sărman stătea lîngă țărîna proaspătă a unui mormînt. Era al tatălui său. Mormîntul acoperea rămășițile pămîntești ale tatălui. Și copilul își spunea în sinea sa: „Mîinile care lucrau pentru mine acum stau nemișcate în mormînt. Nu mai văd zîmbetul dulce al tatălui. Gura lui din care ieșeau sfaturi și învățături, acum este închisă pentru totdeauna sub pămînt“. Lacrimi fierbinți udau țărîna proaspătă a mormîntului. Deodată, însă, se resemnează. Își vine în fire, înlătură frica și zice: „Doamne, cum te-am uitat, Tu ești tatăl meu“. Trezirea la realitate parcă i-ar fi venit din cuvintele salvatoare ale lui Iisus: „Puțin credinciosule, pentru ce M-ai uitat pe Mine, care sînt Tatăl tău și care te pot scoate din orice necaz și primejdie?“.

Așa este, pentru că cea mai mare parte din drama omenească nu vine din necazul real, ci din anticiparea lui. Toți ne putem întreba: „Ce voi face dacă îmi va muri tata, mama, soțul, soția, sora, fratele, prietenul? Ce voi face dacă nu voi putea realiza țelul propus...?“. Iată întrebări firești pe care ni le punem. Dacă nu ne resemnăm, la timp, ca micuțul din această istorioară, nu numai că nu găsim răspuns la întrebarea care ne-o punem, ci nu găsim niciodată antidotul necesar care să aline suferința noastră. Astfel, *teama* se mărește, valurile vieții se îmbulzesc, iar deznădejdea se înfiripă repede.

Așadar, nu trebuie *să ne temem* pentru ce ne fac nouă oamenii sau diavolii, fiindcă frica izvorăște din lipsa de credință, iar necredința este un păcat foarte mare. Nu fără temei Sfînta Scriptură îi include pe cei ce *se tem* alături de marii făcători de rele. Iată ce zice: „Iar partea celor

fricoşi şi spurcaţi şi ucigaşi şi desfrînaţi şi fermecători şi închinători la idoli şi a tuturor celor mînioşi este în iezerul de foc şi cu pucioasă, care este moartea a doua" (Apocalipsă 21, 8).

Dar tot din Sfînta Scriptură reiese că răspunsul real în faţa *fricii* nu este altul decît credinţa „Eu sînt cel ce sînt" (Ieşire 3, 14), zice Dumnezeu. Adică „Eu sînt Ziditorul lumii şi Ocîrmuitorul ei. Puterea Mea creatoare se vede în mărirea cerurilor şi făpturile pămîntului, căci cerurile spun slava lui Dumnezeu şi facerea mîinilor Lui o vesteşte tăria" (Psalmul 18, 1), sau „puterea Mea, zice Domnul, se vede în mişcarea aştrilor, în sclipirea stelelor, în parfumul şi în toată armonia şi finalitatea de pe pămînt". Păsările cerului nici nu seamănă nici nu seceră şi *nu se tem* că vor muri de foame. „Crinii cîmpului, nici nu torc, nici nu ţes şi, spune Sfînta Scriptură, că i-au întrecut şi pe regi în frumuseţea lor" (Matei 12, 27). „De ce vă îndoiţi puţin credincioşilor? Eu sînt cu voi şi nimeni împotriva voastră. *Nu vă temeţi*".

Aşadar, niciodată creştinul nu este singur, nu este orfan pentru că are încrederea că Dumnezeu este cu noi, prin Duhul său cel Sfînt în orice loc şi în orice împrejurare. De vrem sau nu vrem, de meritäm sau nu, viaţa noastră, oricum, nu ne aparţine. Din întîmplarea cu Apostolul Petru, căruia Iisus i-a întins mîna salvatoare, deducem că Dumnezeu se interesează de noi şi nu ne lasă să pierim. În acest sens noi nu avem decît o simplă datorie: să ne deschidem inimile cu credinţă înaintea lui Dumnezeu, să aşteptăm întru nădejde, iar dragostea Lui se va arăta numaidecît. Folosul credinţei va fi o adîncă şi netulburată pace interioară, căci valurile se vor alina, necazurile se vor linişti, bolile se vor vindeca şi frica va dispare căci „cu noi este Dumnezeu".

Iată avem totdeauna la inima noastră adevărul că Dumnezeu este cu noi în toată vremea. El ne întăreşte puterea cu care învingem orice dificultate sau ispită din viaţa noastră.

Dar credinţa în atotprezenţa Sa nu are darul de a ne scuti de necazuri sau întîmplări, ci doar de a ne face biruitori în ele prin răbdare, nădejde şi prin aşteptarea vieţii celei veşnice, cînd vom fi cu totul în dragostea Lui. Înaintea unor situaţii dificile în viaţă, să nu ne pierdem cumpătul. Să avem curaj, nu frică şi mai ales să ne încredinţăm sufletele lui Dumnezeu prin rugăciune.

Ştim cu toţii un adevăr elementar. Atunci cînd eram copii, umblam uneori desculţi prin curtea casei părinteşti. Întîmplarea făcea să ne lovim la vre-o mînă sau la vre-un picior. Plîngînd, alergam în braţele mamei, iar îmbrăţişarea ei, mîngîierea ei ne alina durerea. Deşi suferinţa continua, prezenţa mamei ne dădea un fel de vindecare. Aşa este şi-n viaţa cotidiană. În orice împrejurare a vieţii să alergăm la sînul Bisericii lui Hristos, care este mama noastră, unde găsim pace, linişte, vindecare şi izbăvire de primejdiile ce ne împresoară. Ea este corabia în care, asemenea lui Petru, sîntem feriţi de valurile grele ale vieţii. Ea ne cheamă să îndrăznim şi *să nu ne temem*. Amin!

Arhid. Ioachim GIOSANU

SIMEON FLOREA MARIAN (1847-1907), CERCETĂTOR AL CULTURII POPULARE ROMÂNEȘTI

Anul acesta se împlinesc 140 de ani de la nașterea și 80 de ani de la moartea cărturarului Simeon Florea Marian, figură luminoasă a culturii noastre, unul dintre proeminenții cercetători ai culturii populare românești, prilej favorabil evocării momentelor principale din viața sa exemplară și reevalurării moștenirii sale științifice.

Născut la 1 septembrie 1847 în Ilișești-Suceava, dintr-o familie de țărani, originară din Transilvania, și-a început învățătura abia în toamna anului 1859 cînd s-a înființat în sat o școală parohială românească. A rămas în această școală doi ani, timp în care a absolvit cu rezultate bune și foarte bune primele trei clase primare, apoi, la îndemnul învățătorului Dimitrie Cernăuțean și al parohului Dimitrie Bucevschi, a trecut în clasa a IV-a la Școala populară germană din Suceava. După absolvirea acestei școli, în 1862, a trecut la liceul cezaro-crăiesc din localitate, înființat doar cu doi ani înainte, în care limba de predare era germana.

Preocuparea pentru culegerea folclorului a apărut de timpuriu, devenind o adevărată pasiune, căreia i-a consacrat mult timp și energie, după cum reiese din publicistica sa, din corespondență, precum și din mărturisirile unora care l-au cunoscut în această perioadă. În Fondul memorial și documentar „S. Fl. Marian" din Suceava se păstrează manuscrisul poveștii *Soldatul cel iubitoriu de băutură*, în care apare mențiunea „Simion Fl. Marian, stud. III cl. gimn." [1], ceea ce înseamnă că el a cules-o în anul școlar 1864-1865, la vîrsta de 17 ani. La sfîrșitul altei povești, *Pepelea și zmeii*, apare semnătura folcloristului și este indicat anul 1865. Acestea sînt, după informațiile pe care le avem pînă acum, primele sale culegeri de texte folclorice, care îl situează în rîndul celor dintîi culegători de povești românești.

Începînd cu anul 1866 elevul culegător de folclor a început să colaboreze cu materiale folclorice și cu descrieri de obiceiuri la periodicele *Familia*, *Albina*, iar în anii următori i-au apărut culegeri de folclor și în alte două periodice: *Amicul poporului* și *Federațiunea*.

În aceeași perioadă, împreună cu Vasile Gr. Pop, istoricul literar de mai tîrziu, și Ilie Pontazi, S. Fl. Marian a inițiat și a pus bazele „Societății literare a junimii române studioase din Suceava", care își propunea să deștepte în rîndul elevilor români interesul pentru cunoașterea trecutului nostru istoric, a limbii și literaturii naționale și a bogatei noastre culturi populare. Meritul deosebit al elevului S. Fl. Marian în organizarea societății a fost recunoscut de colegii săi prin alegerea sa ca primul ei președinte.

Pasiunea lui pentru culegerea folclorului a stîrnit interesul pentru creația populară în rîndul elevilor suceveni, care l-au ajutat

---

1. În manuscrisul „Povești bucovinene", fasc. 43, fețele 1-3.

în număr mare în munca sa, unii dintre ei rămînînd statornici colaboratori ai folcloristului de-a lungul întregii sale activități.

Desfășurînd o febrilă activitate de culegător de folclor, în acești ani S. Fl. Marian a reușit să adune, personal sau prin intermediul colegilor, numeroase și variate materiale folclorice, din care unele au fost trimise spre publicare la diferite ziare și reviste, iar altele au fost pregătite în vederea publicării lor în volume. După încercări nereușite, a publicat la Botoșani în 1869 culegerea *Poezii populare din Bucovina. Balade române culese și corese de S. Fl. Marian*, avîndu-l editor pe I. V. Adrian.

Culegerea materialului folcloric, apoi pregătirea pentru tipar și tipărirea acestui prim volum al său i-au răpit mult timp, fapt care a influențat negativ asupra situației sale la învățătură. Activitatea extrașcolară a elevului S. Fl. Marian, desfășurată în cadrul societății literare a elevilor, ca și activitatea de culegător și valorificator al folclorului românesc din zonă, nu erau văzute cu ochi buni de conducerea Obergymnasium-lui din Suceava, ceea ce a avut ca urmare declanșarea unui conflict între el și conducerea liceului. Tot acum el a primit o grea lovitură prin pierderea tatălui, omorît tîlhărește în noaptea de 24 aprilie 1868, făptașii rămînînd necunoscuți.

În anul școlar următor, în decembrie a fost luat la oaste la un regiment din Cernăuți, conducerea liceului nefiind străină de înrolarea sa. După o lună și jumătate a fost eliberat, ca unicul fiu pe lîngă mama văduvă, a revenit în școală dar n-a reușit să obțină un rezultat bun la examene. Nemaiputînd să-și continue studiile liceale la Suceava, a pornit-o pe jos, cu lădița cu cărți în spate, spre Transilvania, la fel ca mulți alți elevi români bucovineni de dinaintea sa, ori de după el. A dat examenele pentru clasa a VII-a la Gimnaziul superior român grăniceresc greco-catolic din Năsăud, iar examenele pentru clasa a VIII-a și bacalaureatul la Gimnaziul superior român din Beiuș. Prezența sa, chiar pentru scurte perioade de timp, la Năsăud, Blaj și Beiuș, într-un moment cînd mișcarea națională a românilor din Transilvania a cunoscut o perioadă de intensă activitate, a fost hotărîtoare în formarea patriotului și a omului de cultură S. Fl. Marian. Înțelegînd rosturile adînci ale luptei poporului român, tînărul bucovinean s-a integrat în ea de timpuriu, slujind-o apoi, atît prin scrisul său, cît și prin întreaga sa activitate, pînă la sfîrșitul vieții.

După terminarea studiilor liceale în iulie 1871, S. Fl. Marian s-a înscris la Facultatea de Teologie din Cernăuți. În perioada frecventării cursurilor acestei facultăți și-a restrîns mult activitatea publicistică, ocupîndu-se îndeosebi de învățătură și de pregătirea pentru tipar a unui alt volum de balade *(Poezii poporale românești*, tom. I, *Balade, cîntece bătrînești...*, Cernăuți, 1873) și a unui volum de lirică folclorică *(Poesii poporale române*, tom. II, *Doine și hore*, Cernăuți, 1875).

Încheindu-și studiile teologice, în septembrie 1775 se căsătorește cu Leontina Piotrovschi, fiica parohului George Piotrovschi din Siret, care i-a fost soție vrednică și devotată. După hirotonirea sa ca preot, în mai 1876, a funcționat scurte perioade de timp în localitățile Poiana Stampei, Cîndreni și Voloca, după care, în mai

1877 s-a stabilit în Siret ca preot ajutător al socrului său. Din august 1879 a fost numit profesor de religie la Școala poporală și apoi profesor de religie și de limba română la Școala reală inferioară din localitate.

În timpul cît a stat la Siret, fiind în contact direct cu mediul folcloric și avînd liniștea necesară unei munci susținute, și-a intensificat mult activitatea în domeniul folclorului și și-a lărgit sfera preocupărilor. Paralel cu culegerea personală sau prin intermediari a folclorului din zonă, a trecut la publicarea lui în periodice și în volume, între anii 1877 și 1883 reușind să publice aproximativ 120 de articole și culegeri de folclor în ziare și reviste care apăreau în toate provinciile românești: Familia, Șezătoarea, Amicul familiei, Observatoriul, Amicul poporului, Albina Carpaților, Convorbiri literare, Cărțile săteanului român, Aurora română ș. a. A contribuit în felul acesta, alături de alți intelectuali, la crearea unei vieți culturale unice a românilor din toate provinciile și la menținerea interesului pentru cunoașterea și cercetarea culturii populare românești.

La Siret i s-au născut primii doi copii, Inocențiu, care a ajuns mai tîrziu inginer și a murit în timpul primului război mondial, și Liviu, fost profesor la liceele din Suceava și Chișinău, cunoscut ca poet și istoric literar.

Încă din acești ani, S. Fl. Marian se gîndește la strîngerea și ordonarea într-un mare corpus a tuturor elementelor culturii populare. Dintr-o scrisoare către B. P. Hașdeu din decembrie 1877 reiese că folcloristul bucovinean își alcătuise deja un plan de sistematizare a materialului folcloric și etnografic în 26 de tomuri, fiecare tom de minimum 300 de pagini, întregul material urmînd a fi ordonat în patru părți: „I Poezii — 10 tomuri; II Proză — 3 tomuri; III Datine — 11 tomuri; IV Mitologie daco-română — 2 tomuri“ [2]. Capitolele primelor două volume din *Datine* (Tinerețile și Nunțile țărănești), transcrise de S, Fl. Marian în scrisoarea „spre orientare“, dar și din dorința de a-l convinge pe B. P. Hașdeu de seriozitatea preocupărilor sale și de a-l determina în felul acesta să-l ajute în procurarea unor cărți și reviste necesare, dovedesc că el gîndise acest plan destul de amănunțit.

Izvorît din spiritul său foarte ordonat, planul schițat în 1877, i-a deschis încă de la început o perspectivă clară a muncii ce-o avea de făcut și a influențat favorabil asupra rezultatelor deosebite pe care le-a avut mai tîrziu.

Pentru realizarea planului său, folcloristul avea nevoie de o amplă informare teoretică cu privire la problemele din cultura populară care îl interesau și de o amănunțită și exactă cunoaștere a realităților folclorice din toate provinciile românești. De aceea, încă din acești ani a început o asiduă muncă de autodidact și o largă corespondență cu oameni de știință și culegători de folclor, amplificată an de an. Amintim în acest sens că în Fondul memorial și documentar „S. Fl. Marian“ din Suceava se păstrează aproximativ o mie de scrisori către folclorist, provenite de la cîteva societăți științifice și culturale și de la peste 70 de persoane.

---

2. Adrian Fochi, N. Al. Mironescu, *Contribuții la cunoașterea vieții și operei lui S. Fl. Marian*, în „Revista de folclor“, V (1960), nr. 1-2, p. 134-136.

Printre cei cu care S. Fl. Marian a purtat corespondență se numără cunoscuți oameni de știință și folcloriști, ca: V. Alecsandri, B. P. Hasdeu, At. M. Marinescu, T. T. Burada, Ovid Densusianu, Aron Densusianu, I. Urban Jarnik, P. Ispirescu, A. Bîrseanu, P. Papahagi, Miron Pompiliu, I. Bianu, I. Bogdan, Gh. Bogdan-Duică, Ilarie Chendi, I. B. Sbiera, M. Friedwagner, Gh. Ghibănescu, Spiru Haret, C. I. Istrati, N. Leon, D. Onciul, I. Slavici, H. Tiktin, A. D. Xenopol, E. Hodoș, Gh. T. Kirileanu, A. Gorovei, C. Morariu, P. Pamfile, V. Gr. Pop, Gr. Tocilescu, I. Vulcan, N. A. Bogdan, Th. A. Bogdan, M. Lupescu, Șt. Șt. Tuțescu, Th. Bălășel, D. Ștefănescu, P. Besianu, I. Botez, Th. Bumbac, Gr. Crețu, I. Kalinderu, V. Maniu, G. Musicescu, I. P. Negruțiu, A. Pascan, Gr. Pletosu, Petru Poni, G. Popescu, I. Pop Reteganul, N. Popea, N. Porumbescu-Rațiu, V. Sala, G. Sion, I. Simionescu, A. Viciu, D. Vulpianu, directori ai unor publicații periodice și foști colegi din toate școlile pe unde a trecut.

Colaborînd la numeroase periodice și orientîndu-și atenția către aspectele necercetate din domeniul culturii populare: descîntecul, mitologia populară, etnobotanica, legenda și tradiția populară, S. Fl. Marian a devenit cunoscut și apreciat în epocă, fapt care a determinat conducerea Academiei Române să-l cheme în rîndurile ei, în ședința din 26 martie 1881, la propunerea lui B. P. Hasdeu. În decretul semnat de Ion Ghica în calitate de președinte și Alexandru Odobescu, ca secretar general, se menționează că alegerea a urmat „după propunerea secțiunii istorice, apreciind înaltele Domniei voastre calități și activitatea ce pururea ați arătat pentru dezvoltarea culturii între români“ [3].

În noua sa calitate, S. Fl. Marian a devenit unul dintre principalii recenzenți ai Academiei Române, atît în problemele de folclor și etnografie, cît și pentru alte domenii, desfășurînd în acest sens o bogată activitate. La rîndul său, s-a bucurat de sprijinul ei permanent și prețios. Academia Română i-a premiat trei lucrări și l-a ajutat să-și publice alte douăsprezece lucrări din domeniul folclorului și al istoriei.

În perioada sireteană, S. Fl. Marian a elaborat și publicat trei importante lucrări: *Tradiții poporale române*, Sibiu, 1878, *Chromatica poporului român*, București, 1882 (discurs de recepție la Academia Română) și *Ornitologia poporană română*, vol. I, II, Cernăuți, 1883.

În mai 1883, S. Fl. Marian s-a stabilit cu familia la Suceava pentru tot restul vieții, fiind numit profesor de religie la gimnaziul superior din localitate. În acest oraș și-a continuat activitatea de folclorist cu aceeași pasiune și extraordinară putere de muncă, reușind să publice un număr impresionant de mare de lucrări, care îl situează în rîndul celor mai fecunzi oameni de știință români. După apariția, în 1883, a monografiei *Ornitologia poporană română*, premiată de Academie, a mai publicat în domeniul culturii populare următoarele culegeri și monografii: *Descîntece poporane române*, Suceava, 1886; *Nunta la români*, București, 1890; *Înmormîntarea la români*, București, 1892; *Nașterea la români*, București, 1892; *Vrăji*,

3. Liviu Fl. Marian, *Simeon Florea Marian*, în vol. Simeon Florea Marian, *Hore și chiuituri din Bucovina*, București, 1910 p. IX.

farmece și desfaceri București, 1893; *Satire poporane române,* București, 1893; *Tradiții poporane române din Bucovina,* București, 1895; *Răsplata. Povești din Bucovina,* Suceava, 1897; *Sărbătorile la români,* vol. I, II, III, București, 1898, 1899, 1901; *Poezii poporale despre Avram Iancu,* Suceava, 1900; *Insectele în limba, credințele și obiceiurile românilor,* București, 1903; *Legendele Maicii Domnului,* București, 1904. În colaborare cu I. S. Sbiera a elaborat capitolul despre poporul român din Bucovina din lucrarea colectivă *Die Österreich-Ungarische Monarchie, in Wart und Bild,* Wien, 1893.

De asemenea, a mai scris numeroase lucrări de istorie care reprezintă contribuții la cercetarea diferitelor probleme: *Cîteva inscripțiuni și documente din Bucovina,* în „Analele Academiei Române", Memorii și notițe, Seria a II-a, t. VII (1884-1885), p. 296-308; *Biserica din Părhăuți,* București, 1887; *Sfîntul Ion cel Nou de la Suceava,* Schiță istorică, 1895; *Inscripțiuni de pe manuscripte și cărți vechi din Bucovina,* 1900; *Portretul lui Miron Costin, mare logofăt și cronicar al Moldovei,* în „Analele Academiei Române", Mem. Sect. ist., Seria a II-a, t. XXII (1900), p. 25-35.

Tot lui S. Fl. Marian i se datorează editarea a trei importante lucrări rămase în manuscris de la Vartolomei Măzăreanu : *Condica Mănăstirii Voronețul,* editată de S. Fl. Marian, Suceava, 1900; *Condica Mănăstirii Solca,* editată de S. Fl. Marian, Suceava, 1902; *Domnia lui Ștefan cel Mare și a lui Ștefan Tomșa,* editată de S. Fl. Marian, Suceava, 1904.

Puternicul sentiment de dragoste și de atașament față de poporul din care ieșise a fost trăsătura dominantă a personalității lui S. Fl. Marian care i-a călăuzit munca și faptele și i-a impresionat pe toți care l-au cunoscut.

Ca profesor a căutat întodeauna să îndrume pașii aleșilor săi, să le cultive dragostea pentru popor și pentru muncă și să le insufle sentimentul demnității naționale. Manuscrisul *Exorte ținute la diverse ocazii la gimnaziul superior din Suceava,* aflat la Biblioteca Academiei R. S. România cu nr. 4080, este ilustrativ în acest sens. Conținutul cuvîntărilor cuprinse în acest manuscris, ca și multe din acțiunile sale, dovedesc că S. Fl. Marian a fost un înflăcărat adept al ridicării poporului prin cultură și știință. Pentru elevii români ai liceului sucevean din perioada 1883-1907, profesorul S. Fl. Marian a fost, după cum afirma unul dintre ei, Leonida Bodnărescu, „duhovnic adevărat și strajă a românismului"[4].

Stabilindu-se la Suceava, S. Fl. Marian s-a manifestat și ca om al cetății, desfășurînd o vie activitate pentru organizarea învățămîntului românesc și a vieții culturale. Este un fervent susținător al societății „Școala română" înființată la Suceava în 1883 din inițiativa lui Ștefan Ștefureac, profesor la gimnaziul sucevean și a lui Theodor V. Ștefanelli, pe atunci judecător în orașul Suceava. De la înființarea societății și pînă în ultimul an al vieții a făcut parte din comitetul de conducere al acesteia, îndeplnind diferite funcții. În ultimii doi ani din viață a fost președinte.

Dorind să contribuie la organizarea temeinică a vieții cultu-

4. Leonida Bodnărescu, *Simeon Florea Marian și ceilalți...,* în „Făt Frumos", an VII (1932), nr. 1-2, p. 103.

rale și politice a românilor bucovineni, împreună cu alți intelectuali patrioți, T. V. Ștefanelli, Șt. Ștefureac și Matei Lupu, a luat inițiativa înființării publicației bilunare *Revista politică* (1886-1891), prima gazetă românească apărută la Suceava. Folcloristul a fost administratorul ziarului în toată perioada apariției sale și mai tîrziu a avut de suferit de pe urma acestei activități.

Recunoscîndu-i-se meritele în domeniul cercetării culturii populare, diferite societăți științifice românești sau străine l-au ales membru: Academia Română, „Societatea geografică română" din București, „Societatea istorică română" din București, „Comisia Centrală pentru conservarea monumentelor istorice" din Viena. De asemenea, principalele societăți studențești care activau în acea perioadă l-au ales membru de onoare.

A murit în urma unei pneumonii,în ziua de 11 aprilie 1907, după două săptămîni de boală. Nu împlinise încă vîrsta de 60 de ani și era în plină putere de muncă. Muncea în ultimul timp la definitivarea *Botanicii poporului român*, lucrare la care ținea mult și pe care o dorea realizată la nivelul cunoștințelor și experienței acumulate de-a lungul celor peste 40 de ani de muncă neobosită în domeniul culturii populare.

A lăsat în urma sa o impresionantă operă închinată cunoașterii poporului român și amintirea unui om exemplar.

Cu ocazia morții lui, publicații ca *Junimea literară*, *Șezătoarea*, *Viața românească*, *Floarea darurilor*, i-au închinat numere întregi sau articole, în care numeroși oameni de știință și cultură: A. D. Xenopol, N. Iorga, Dr. C. I. Istrati, J. U. Jarnik, G. Ibrăileanu, I. I. Nistor, Sextil Pușcariu, T. T. Burada, M. Lupescu, Artur Gorovei, Elena Niculiță-Voronca și alții au scos în evidență meritele deosebite ale operei lui S. Fl. Marian pentru cultura noastră.

În continuare vom face cîteva aprecieri privind moștenirea științifică a lui S. Fl. Marian.

Desfășurîndu-și activitatea într-o perioadă cînd se puneau bazele folcloristicii și ale etnografiei ca științe, S. Fl. Marian a continuat, alături de alți cercetători din epocă: B. P. Hasdeu, At. M. Marinescu, T. T. Burada, G. Dem. Teodorescu, Gr. Tocilescu, M. Gaster, G. I. Pitiș, Lazăr Șăineanu ș. a., la sporirea interesului pentru cultura populară, la lărgirea sferei acesteia, prin descoperirea și includerea în cercetare a noi aspecte și la găsirea unor metode adecvate de investigare a ei.

Printre folcloriștii epocii citați, B. P. Hașdeu și S. Fl. Marian se remarcă în mod deosebit, primul prin noutatea și profunzimea ideilor sale despre cultura populară, al doilea prin valoarea documentară excepțională a numeroaselor sale sinteze etnofolclorice, valoare care a crescut o dată cu trecerea anilor. Amîndoi oamenii de știință și-au depășit contemporanii prin viziunea lor clară asupra problemelor importante ale cercetării și valorificării culturii populare românești, contribuția lor la fundamentarea etnografiei și folcloristicii românești fiind esențială.

În activitatea de culegător și cercetător al culturii populare, desfășurată de S. Fl. Marian de-a lungul a peste patru decenii, se disting trei etape principale: I, 1864-1869; II, 1870-1881; III, 1882-1907.

În prima etapă (1864-1869), tînărul culegător de folclor este

tributar școlii romantice din folcloristica românească. Prima sa culegere de folclor apărută în volum, *Poezii poporale din Bucovina. Balade culese și corese de...*, Botoșani, 1869, cuprinde alături de texte folclorice și o lucrare în versuri după un basm popular, realizată de autorul volumului.

Activitatea de culegător de folclor a lui S. Fl. Marian din această primă etapă prezintă și unele aspecte specifice : culege folclorul ritual în procesul desfășurării lui firești în mediul folcloric, își îndreaptă atenția atît spre baladă, doină și cîntec, specii folclorice investigate îndeosebi în epocă, cît și spre altele, mai puțin cercetate: descîntecul, tradiția istorică și folclorul obiceiurilor; acordă chiar de la început atenție variantelor.

Între anii 1870 și 1881, S. Fl. Marian desfășoară o intensă muncă de culegător de folclor și își îmbunătățește în același timp metoda de lucru sub influența ideilor și metodelor noi, promovate de folcloriștii Atanasie Marian Marienescu (1830-1915) și B. P. Hasdeu (1838-1907). Din această etapă datează primul său plan amplu de valorificare în culegeri de folclor și studii de etnografie a întregii culturi populare românești, precum și începutul multora dintre lucrările sale de mai tîrziu. Volumele pe care le publică acum: *Poesii poporale române*, tom. I, II, Cernăuți, 1873-1875 și *Tradițiuni poporale române*, Sibiu, 1878, atestă o îmbunătățire a metodei de lucru. Metoda sa de lucru evoluează treptat de la culegerea și publicarea creației populare în maniera epocii, cu corectări și intervenții personale, recunoscute sau trecute sub tăcere, ca în volumul de balade apărut în 1869, la publicarea pe genuri folclorice, cu un spirit științific mai accentuat, ajungînd treptat la maniera sa proprie, ilustrată de valoroasele sinteze, publicate după 1882. În aceste sinteze, creațiile folclorice nu mai apar izolate, ca în majoritatea culegerilor din epocă, ci integrate în ceremonialele din care fac parte.

Academia Română se dovedește a fi un mediu propice afirmării personalității științifice a lui S. Fl. Marian, mărturii în acest sens fiind diversele activități pe care le desfășoară aici și numeroasele sale lucrări de valorificare a culturii populare românești, a căror apariție nu ar fi fost posibilă fără sprijinul ei moral și material.

Avînd un plan de perspectivă bine precizat și o metodă de cercetare adecvată domeniului investigat, precum și largul sprijin material și moral al Academiei Române, S. Fl. Marian trece în ultima sa etapă (1882-1907), la punerea în aplicare a vastului său proiect de valorificare în sinteze a culturii populare românești. El își orientează activitatea în două direcții principale: publicarea, în culegeri axate pe diferite genuri, a unui bogat material folcloric, cules personal sau prin intermediari în etapele anterioare, direcție prin care continuă activitatea din etapele precedente *(Descîntece poporane române din Bucovina*, București, 1895; *Răsplata. Povești din Bucovina*, Suceava, 1897; *Poezii poporale despre Avram Iancu*, Suceava, 1900; *Legendele Maicii Domnului*, București, 1904), și valorificarea complexă, în sinteze raportate la întreg teritoriul românesc, a unor aspecte importante ale culturii populare: cunoștințele poporului despre natura înconjurătoare *(Chromatica poporului român*, București, 1892; *Ornitologia poporană română*, tom. I, II, Cernăuți, 1883; *Insectele în limba, credințele și obiceiurile românilor*,

București, 1903), obiceiurile și folclorul privind ciclul vieții (*Nunta la români*, București, 1890; *Înmormîntarea la români*, București, 1892; *Nașterea la români*, București, 1892), precum și obiceiurile și folclorul privind ciclul calendaristic (*Sărbătorile la români*, vol. I, II, III, București, 1898, 1899, 1901). Trei dintre aceste lucrări: *Ornitologia poporană română*, *Înmormîntarea la români*, *Nașterea la români*, au fost premiate de Academia Română.

Pentru fiecare dintre lucrările de sinteză publicate după 1882, etnograful găsește structura cea mai potrivită, reieșită din înseși obiceiurile folclorice respective, care îi dau posibilitatea să sistematizeze întregul material faptic, păstrînd în același timp nealterată viziunea populară. În toate, autorul dorește să scoată în evidență bogăția și unitatea culturii populare românești. Din dorința de a aduna și sistematiza totul în legătură cu realitățile etnofolclorice respective, autorul acordă atenție folclorului, elementelor de etnografie, obiceiurilor, credințelor și limbii populare.

Monografiile citate mai sus sînt unice în felul lor și rămîn temeinice cărți de referință în literatura de specialitate. Cercetările ulterioare n-au schimbat viziunea generală stabilită de S. Fl. Marian, ci doar au aprofundat investigarea folclorică și etnografică a unor zone sau a unor probleme speciale de amănunt. Lucrările de etnozoologie, etnobotanică și de cromatică populară au deschis noi perspective în cercetarea etnografică românească și au adus servicii reale științelor respective, îmbogățindu-le cu o vastă terminologie de specialitate, culeasă din mediul etnografic.

La îndemnul și după exemplul lui B. P. Hasdeu, S. Fl. Marian folosește în sintezele sale metoda comparativă. În majoritatea lucrărilor, comparativismul are în vedere în special folclorul din principalele provincii istorice românești, intenția cercetătorului fiind să scoată în evidență bogăția și unitatea culturii populare a românilor. Doar în *Nunta la români* și parțial în *Înmormîntarea la români* el este extins și asupra folclorului popoarelor vechi și moderne, ceea ce le asigură acestor sinteze un plus de valoare. Totuși, contribuția sa are, de cele mai multe ori, un simplu caracter informativ, deoarece rareori trage concluzii în urma prezentării diferitelor obiceiuri, credințe și creații folclorice din folclorul altor popoare.

La definitivarea formației sale științifice și, implicit, la găsirea acelei căi originale de valorificare a culturii populare românești, contribuie, pe lîngă factorii menționați anterior, și contactul strîns cu literatura străină de specialitate, îndeosebi cu cea germană.

Atît timp cît a avut în vedere mai ales folclorul bucovinean, folcloristul l-a adunat personal sau cu ajutorul colegilor. După 1877 însă, cînd își fixează un plan vast de valorificare a întregii culturi populare românești în culegeri și monografii, paralel cu culegerea directă a folclorului din zona Bucovinei, începe să se intereseze de tot ce apărea în volum și periodice referitor la acest domeniu. Extragerea și folosirea în sintezele sale a informațiilor și materialelor din periodicele vremii, devenită practică obișnuită a folcloristului, a însemnat de fapt, valorificarea superioară a rezultatelor muncii neobosite a numeroși alți culegători de folclor din toate provinciile românești. Răspîndite în cele aproximativ 50 de

publicații periodice consultate de folclorist, unele dintre ele minore, materialele folclorice și informațiile acestor culegători și-au găsit în lucrările lui S. Fl. Marian locul cel mai potrivit.

Tot în scopul adunării de materiale și informații din toate zonele etnografice românești, S. Fl. Marian se îngrijește permanent de lărgirea cercului de colaboratori. Dacă la început puținii săi colaboratori sînt colegii de gimnaziu, apoi propriii elevi și unii învățători și preoți, toți din Bucovina, mai tîrziu, ca de exemplu pentru elaborarea monografiei *Sărbătorile la români,* este ajutat de foarte mulți colaboratori, printre care se numără personalități din toate provinciile românești, ca : Vasile Alecsandri, At. Marienescu, D. Onciul, Pericle Papahagi, Andrei Bîrseanu, Ion Pop-Reteganul sau alți harnici și remarcabili intelectuali care au desfășurat și ulterior o interesantă activitate de culegători de folclor: Theodor Bălășel, A. Gorovei, S. Teodorescu Kirileanu, E. Pop, Mihai Lupescu, D. Furtună, Th. A. Bogdan, Grigore Sima, E. Hodoș și alții. Fiind instruiți cu atenție și recunoscîndu-li-se întotdeauna corect contribuțiile, colaboratorii lui S. Fl. Marian au fost stimulați în felul acesta și au adus servicii reale folcloristicii și etnografiei.

Dacă avem în vedere larga colaborare a culegătorilor de folclor din epocă la adunarea materialelor etnofolclorice din lucrările de sinteză ale lui S. Fl. Marian, apărute după 1882, acestea pot fi considerate ca opera colectivă a generației sale de folcloriști, cercetătorului bucovinean revenindu-i însă un rol esențial în elaborarea lor.

Urmînd exemplul unor folcloriști din epocă, S. Fl. Marian lansează și trei apeluri însoțite de chestionare, primul pentru întocmirea ornitologiei, al doilea pentru adunarea datinilor populare despre Paști, iar ultimul pentru adunarea denumirilor populare ale speciilor folclorice.

Observînd că în domeniul care îl preocupă se manifestă tendința de a recurge la împrumuturi lexicale străine pentru a denumi realități folclorice românești, în loc de a se căuta acești termeni în mediul unde sînt folosiți, ia hotărîrea de a aduna terminologia populară a speciilor folclorice din toate zonele românești într-o lucrare de largi proporții și lansează în acest scop, în 1893, un chestionar în cîteva publicații periodice. Chestionarul dezvăluie și intenția folcloristului de a întocmi o bibliografie a folclorului românesc. Deși nu-și poate realiza aceste îndrăznețe planuri din cauză că nu găsește înțelegerea cuvenită din partea celor solicitați să-l ajute, impresionează profund și în acest caz claritatea cu care cercetătorul își dă seama care sînt cele mai stringente lucrări de care avea nevoie în acel moment folcloristica română.

În Fondul memorial și documentar „S. Fl. Marian", din Suceava și la Biblioteca Academiei R. S. România se păstrează numeroase manuscrise rămase de la folclorist. Cele mai multe dintre ele cuprind creații folclorice, în cea mai mare parte inedite, adunate de cercetător de-a lungul întregii sale activități: *Cîntece din Bucovina și Ardeal* (3 vol.), *Doine din Bucovina* (2 vol.), *Doine din Ardeal* (1 vol.), *Hore, strigături și cîntece din Ardeal, Bucovina și Ungaria* (1 vol. I), *Doine ostășești și balade* (1 vol), *Colinde* (1 vol.), *Cimilituri* (1 vol.), *Balade* (2 vol.), *Hore și cimilituri din Bucovina* (1 vol.),

Povești bucovinene (3 vol.), Altele ca: *Botanica poporană română* (12 vol.), *Mitologia poporană română* (1 vol.), *Junețea la români* (1 vol.), *Sărbătorile la români* (1 vol.), *Animale sugătoare* (3 vol.), *Satul și Reusenii* (1 vol.), la care lucra de mai mult timp și se aflau în diferite stadii de elaborare în momentul morții cercetătorului, erau menite să completeze planul său de valorificare în sinteze a culturii populare românești.

Ultimele două manuscrise: *Satul* și *Reusenii* ne descoperă o nouă și interesantă orientare a cercetătorului către problemele satului ca formă fundamentală de viață socială, prin care se dovedește a fi un precursor al școlii sociologice românești. Către această captivantă perspectivă de cercetare l-au condus aprofundata cunoaștere a satului ca mediu social și dorința lui expresă de a-l investiga complex și amănunțit, pentru a scoate în evidență bogăția și originalitatea culturii spirituale a poporului român.

Materialul inedit, păstrat în cele două fonduri, ar putea forma conținutul altor aproximativ 25 de volume. Opera impunătoare a lui S. Fl. Marian, fără egal în etnografia și folcloristica română, constituie o mare enciclopedie a vieții spirituale a poporului român, o adevărată carte de aur a lui.

În timpul vieții folcloristului, paralel cu recunoașterea valorii operei sale în cadrul culturii noastre, are loc și o receptare a ei în străinătate, în țări ca: Franța, Anglia, Germania, Elveția, Italia, Rusia, Polonia, Austria, Cehoslovacia și Ungaria. Interesul arătat operei lui în străinătate se datorește în primul rînd cercetătorilor romaniști care se intereseau îndeaproape de limba și cultura noastră și care găseau în această operă un material de studiu bogat, variat și interesant.

Vorbind despre ecourile internaționale ale operei lui S. Fl. Marian este necesar să evidențiem contribuția unor oameni de știință străini ca: H. Schuchardt, I. Urban-Jarnik, G. Weigand, A. I. Iațimirski, Henry Carnoy, E. Picot, M. Freidwagner, K. Czajkowski, S. Dische ș. a., la popularizarea ei în țările europene citate.

Judecînd din perspectiva celor optzeci de ani care au trecut de la moartea etnografului și folcloristului român, se poate aprecia că el nu s-a numărat niciodată printre cei uitați de generațiile următoare, ci, dimpotrivă, fiecare generație a descoperit noi valențe ale complexelor și unicelor sale sinteze consacrate culturii populare, cunoașterii aprofundate a spiritualității românești.

Avîndu-se în vedere cei peste 40 de ani din viața sa, consacrați cercetării culturii populare românești sub diversele ei aspecte, multitudinea și valoarea remarcabilă a culegerilor de folclor și a sintezelor sale etnografice, publicate în volume sau rămase inedite, S. Fl. Marian poate fi considerat o personalitate de seamă a culturii românești care se situează printre cei mai de seamă fii ai pămîntului românesc.

Dr. Mircea FOTEA

Din comorile patrimoniului cultural național

BISERICA DIN POENI, JUDEȚUL IAȘI

Biserica din parohia Poeni, comuna Schitu Duca, județul Iași, este monument istoric de arhitectură, zidită între anii 1839 și 1842, cum reiese din sinodicul întocmit de „preotul Ioan Iconom, în anul 1875 iulie 1, din ordinul Mitropolitului Calinic Miclescu".

În acest sinodic — aflat la Arhivele Statului Iași — se arată ctitorii bisericii: „Alecu Balș și soția sa principesa Elena, născută Ioniță Sturza", cum de altfel stă înscris și în pisania, cu litere chirilice, așezată deasupra ușii pridvorului „cu foarte fine linii săpate în piatră" și are acest cuprins:

„Acest sfînt lăcaș s-au zidit din nou spre cinstea și laoda sfîntului ierarh Neculai cu bunavoința și osîrdia de bunului neam dumnealui Marelui Vistiernic și Cavaler Alexandru Balosi întru o unire cu prea luminata sa soție domnița Elencu-Sturza în vremea stăpînirii domnului Mihail Grigorie Sturza V. v. și a preosfințitului Mitropolit Veniamin Costachi spre veșnică pomenire 1841".

Marele istoric al neamului nostru N. Iorga, vizitînd această biserică, scrie un articol în Bul. Mon. Istorice din Mai 1935, p. 64, în care spune: „Biserica din Poeni zidită la începutul secolului al XIX-lea, merită să fie cunoscută din mai multe puncte de vedere.

Întîi, este una din cele mai *solide construcții* ale epocii, zidită cu acea grijă gospodărească, specifică vechilor familii boierești ale Moldovei.

Al doilea interes îl prezintă biserica prin frumusețea uneia din cele mai bune catapetesme ale epocii, pe care o pun alături cu aceia care, poate puțin înainte, s-a adaus bisericii lui Petru Rareș, din Hîrlău. În sfîrșit merită toată atenția ușa de fier și încuietoarea de o tehnică specială".

Această biserică atît de solid construită nu a suferit nimic în urma cutremurului din 1977. Datorită acestui fapt cele două picturi murale, din bolta naosului și nartexului, ale pictorului Octav Băncilă s-au păstrat intacte.

În bolta naosului există pictat Pantocratorul și dedesubt în medalioane cei patru Evangheliști, iar în bolta nartexului Maica Domnului „Orantă".

Pantocratorul reprezintă pe Mîntuitorul cu globul în mîna stîngă, iar cu dreapta binecuvîntează. Culoarea hainei interior de un roșu-vișiniu, iar pe deasupra din umărul stîng pornește pe lîngă glob și trece pe sub mîna dreaptă un acoperămînt în falduri de culoare albastru pal, ce se ridică la mijloc sub globul pămîntesc. Cu asemenea culori, nuanțe plăcute, este pictată și Maica Domnului.

Deasupra stranelor din dreapta și stînga se află un brîu pictat în culori de vișiniu și galben închis și verde închis, deasupra căruia urmau să fie pictate scene biblice.

În anul 1974 am obținut informații orale de la fostul cîntăreț Ion Grunzu, în vîrstă de 85 de ani, care a declarat că „un pictor cu barbă a pictat aceste icoane din bolțile bisericii". În anul 1977 noiembrie 12 biserica din Poeni a fost vizitată de o comisie a Patrimoniului Cultural Național.

La întrebarea subsemnatului pusă specialistului în pictură, mi s-a dat răspunsul de profesorul I. Arhip, că în adevăr picturile sînt ale lui Octav Băncilă, pentru care posedă scrisori inedite, din care reiese afirmația aceasta. Aceste scrisori au fost publicate în vol. I, *Din cronica unui veac. Documente inedite (1850-1950)*, ediție îngrijită, note și indice de I. Arhip și D. Vacariu. Între aceste scrisori la p. 32-37, se află scrisorile pictorului Octav Băncilă, din care se vede că „a zugrăvit biserica din Cotîrgași, pentru care i s-au adus laude, apoi acum pe cea din Poeni".

Redăm în *Anexă* scrisorile pictorului O. Băncilă către G. T. Kirileanu, cu privire la biserica din Poeni. Octav Băncilă a pictat deci și biserici și icoane, cum se arată și în scrisorile din 3. II. 1911, cînd roagă pe G. T. Kirileanu să-i trimită „modele de icoane în stil bizantin așa după cum e zugrăvită Biserica Trei Ierarhi din Iași" și scrisoarea din 13. X. 1911, cînd îi mulțumește pentru icoanele trimise, „stilul fiind bine păstrat".

De ce O. Băncilă n-a completat toată pictura murală în interiorul

bisericii din Poeni, se constată din corespondența aflată în arhiva Sf. Mitropolii, dintre Protoieria județului Iași și întîmpinarea pictorului către Sf. Mitropolie (Ds. 82/911. Autorizațiile pictorilor la biserici).

A N E X Ă

Iași 13 Aprilie 1910

Dragă Ghiță,

Ieri, luni, am fost la Poeni, unde domnul Brünig mi-a arătat biserica și am constatat că tot interiorul, de la intrarea în pridvor și pînă la fundul altarului, va trebui spoit, zugrăvit și pictat.

Catapeteasma va trebui, atît picturile cît și catapeteasma, spălate și restaurate, ghipsate și aurite, apoi în interiorul bisericii, din punct de vedere al zidăriei aproape nu e nimic de făcut, mai cu seamă dacă sobele ce sînt acum vor fi înlocuite cu altele de schijă. Ar mai fi de restaurat pavajul care e de piatră, în biserică. Cred că asta ar cere puțin timp și cred că cel puțin la începutul vacanței mari aș putea începe și zugrăveala și celelalte.

Dragă Ghiță, te rog intervină la domnul Butculescu pentru a da ordine să se înceapă zidăria îndată, ceea ce va cere după cum am spus mai sus, în interior puțin lucru. Intervină apoi să mi se ceară să fac devizul, pentru care va trebui să mă duc din nou la Poeni pentru a studia mai cu de amănuntul.

Al tău, Octav Băncilă".

Prin următoarea scrisoare din 12 septembrie 1910 se arată aprobarea devizului întocmit.

Iubite Ghiță,

Mi-a scris d-nul Brünig cum că a trimis aprobat de el devizul făcut de mine pentru biserica din Poeni. Te rog foarte mult scrie-mi și mie ce hotărîre s-a luat asupra acelui deviz.

Mulțumindu-ți, primește salutări din parte-mi.

Al tău, Octav Băncilă".

Pr. Iorgu CODREANU

MĂNĂSTIREA GRĂJDENI, O CTITORIE A VOIEVODULUI PETRU RAREŞ

(SECOLUL AL XVI-LEA)

La aproximativ 8 km est de Bîrlad, pe drumul Trestiana-Brădești. se află satul Grăjdeni, dependent de comuna Fruntișeni. Poartă numele de Grăjdeni pentru că aici au fost pe vremuri grajdurile unde se adăposteau caii poștei și caii turcilor care aduceau firmanul de domnie al domnilor moldoveni. Tot aici obișnuia și Petru Rareș să poposească cu carele cu pește, pe care le ducea de la Galați spre Suceava.

Satul Grăjdeni este menționat pentru prima dată într-un document din 1698 (7207), decembrie 3, cînd Antioh Constantin Voievod dăruiește lui aga Gheorghie o bucată de loc din hotarul tîrgului Bîrlad, care se mărginește

cu hotarul Mănăstirii *Grăjdeni*. Același sat apare apoi într-un document din 1757 (7265), cînd hotarnicii Ștefan Popăsac, vornicul de poartă și Andrii Cozma, mazil, aleg și hotărăsc locul domnesc dimprejurul tîrgului Bîrlad, care se întinde pînă în moșia Mănăstirii Grăjdenilor. Mai apare într-un document din 1813, septembrie 10, în care martorii Vasile Lazăr și Ion Acatrinei declară că Movila Pascului este aceea din jos de drumul vechi al Grăjdenilor. Într-un document din 1813 septembrie 11, se redă mărturia unui diacon, Antohi I. Vasili Luchian, care se referă la hotarnica Schitului Grăjdeni, ca să arate adevărul sub carte de blestem că a apucat o moară în apa Bîrladului care este a spătăresii Sturzoaii, iar un document din 1834, iunie 18, redă un izvod despre moșia Bîrladului, în care, la punctul 3, se prezintă o copie după hotarnica Schitului Grăjdeni, adeverită de ocialnicul acelei vremi, cuprinzător de despărțiri de hotare, care datează din anul 7175, iulie 9, adică din anul 1667. Printr-un alt document din 1757 (7265) fără dată ca zi și lună, Constantin Mihail Cehan Racoviță Voievod dăruiește moșia dimprejurul tîrgului Bîrlad Mănăstirii „Sfîntului Prooroc Samuil" din Focșani, care moșie se mărginește la răsărit cu moșia Grăjdenilor.

Într-un document din 1778, iunie 21, mai mulți locuitori din Grăjdeni dau o mărturie încredințată la mîna egumenului Schitului Grăjdeni, prin care adeveresc hotarele pe unde au stăpînit acest schit în Dumbrăvița și în Fruntișeni. Într-un alt document din 1814, februarie 20, se arată că moșia Schitului Grăjdeni a fost mai înainte a comisului Ștefan Cerchez. Într-un alt document din 1837, februarie 27, se redă vinderea prin mezat a moșiei Cetățuia, care se mărginea cu moșia Schitului Grăjdeni, pentru ca în alt document din 1819, iunie 20, care este o carte de blestem dată de mitropolitul Veniamin Costachi, să apară și numele satului Grăjdeni între satele împricinate cu hotărnicia moșiilor.

Precum se poate vedea din înșirarea acestor documente, satul Grăjdeni apare ca existent încă din anul 1667 și, o dată cu el, apare existent și Schitul Grăjdeni, care mai tîrziu a devenit mănăstire.

Potrivit unui document din 1712 (7220), ianuarie 18, în vara anului 1711, tîrgul Bîrladului și toate satele din Țara de Jos au fost prefăcute în scrum, fiind arse de tătari. Același lucru îl aflăm și dintr-o *Carte de Judecată* a lui Neculai Vodă Mavrocordat din 1712, mai 18, în care găsim scris: „Deci, cînd au fost după răscoale acum ce au venit moșcalii în țară și-i dînd tătarii în pradă au ars tîrgul Bîrladului cum și toată Țara de Gios". Acest trist eveniment din viața Bîrladului și a întregii Țări de Jos este redat de cronicarul N. Costin prin cuvintele: „În 1711 Bîrladul a rămas numai pajiște".

Așa că pîrjolul tătărăsc, care a mistuit în flăcări Bîrladul și toată Țara de Jos, a pîrjolit în mod sigur și satul Grăjdeni, inclusiv bisericuța de bîrne, făcută de Petru Rareș pe locul unde a visat că va fi ales ca domn al Moldovei.

Potrivit tradiției locale, transmisă din gură în gură și din generație în generație, prin anul 1546, despre care an se știe sigur că este ultimul an în care Petru Rareș s-a mai ocupat cu comerțul de pește, Petru Rareș a trecut prin Grăjdeni cu carele de la Galați spre Suceava și apucîndu-l noaptea a poposit sub un copac în pădurea Grăjdenilor, deoarece satul Grăjdeni nu exista pe atunci, căci dacă ar fi existat ar fi tras la o casă de om și nu în pădure, unde, adormind, a visat că va fi domnul Moldovei. Ajungînd cu adevărat domn, a hotărît ca pe locul unde a avut visul minunat să ridice o bisericuță. Și, potrivit acestei hotărîri, a făcut o bisericuță de bîrne, cu lemne luate din codru. Această biserică, ctitoria lui Petru Rareș, a durat pînă în 1711, cînd a fost mistuită de pîrjolul tătăresc.

Trecînd pîrjolul, atît Bîrladul, cît și toate satele din Țara de Jos au început a se reface. În cadrul acestei refaceri s-a făcut și o nouă biserică tot pe locul ctitoriei lui Petru Rareș. Această biserică a durat pînă în 1870, cînd s-a dărîmat din cauza vechimii. În locul acestei biserici s-a ridicat apoi, prin vlădica Anania, o altă biserică de cărămidă cu hramul „Sfîntul Nicolae", care s-a sfințit în anul 1872, dîndu-i-se ca preot slujitor pe Ilie Ciobanu, căruia i-au urmat Gh. Chitic, Gh. Rotaru și alții, pînă cînd a venit aici, în anul 1932, ieromonahul Agatanghel Georgescu, care și-a luat angajamentul în fața Episcopiei de Huși să refacă de obște așa cum a fost înainte de-a se ruina cea de a doua biserică.

Toate cele relatate pînă aici se bazează atît pe tradiția locală, cît și pe cîteva inscripții aflătoare în biserică.

Astfel, pe vasele care sînt în uz, se află o inscripție, unde stă scris: „Donate de postelnicul Dumitru Bran, afierosite la Schitul Grăjdeni cu hramul „Sfîntul Nicolae" din ținutul Tutovei, 1847, februarie 2". Există și un pomelnic al ctitorilor în fruntea căruia este trecut vlădica Anania, iar în partea de jos este scris: „Această biserică s-a sfințit și s-a dat serviciului divin în 1872, martie 25, fiind sfințită de însuși vlădica Anania".

Ieromonahul Agatanghel Georgescu, ajutat de alți doi călugări și de doi frați, prin 1932, a reînviat viața de obște și a făcut noi chilii pentru viețuitorii din mănăstire, rînduind să se facă servicii regulate la biserică, încît satele vecine Grăjdeni, Fruntișeni, Valea Lungă, Vinderei, Obîrșeni, Brădești, Trestianu, Grivița și chiar Bîrladul, gravitau spre Mănăstirea Grăjdeni, ducîndu-se în fiecare duminică la biserica mănăstirii.

Pe timpul episcopului Nifon Criveanu mănăstirea s-a transformat în mănăstire de maici, sub stăreția maicii Natalia Croitoru, făcînd mănăstirea mult mai productivă, prin atelierele de țesut covoare și postavuri călugărești, ateliere ce lucrau în cooperație. Această stare a dăinuit pînă prin 1958. Astăzi nu se fac servicii religioase decît la „Sfîntul Nicolae", hramul bisericii, de către preotul din Fruntișeni, de care aparține mănăstirea din punct de vedere administrativ-bisericesc.

CTITORUL. Vlădica Anania, ctitorul bisericii actuale a Mănăstirii Grăjdeni și-a avut metania la Mănăstirea Hîrjauca din județul Lăpușna. Era născut în satul Mincăuți din județul Dorohoi, în anul 1800, din țăranii Ioan și Maria Hasan, primind la naștere numele de Alexandru. A făcut școala primară în satul natal, seminarul gr. I la Dorohoi și gr. II la Iași, la „Veniamin Costachi". A fost tuns în monahism la Mănăstirea Hîrjauca din județul Lăpușna. În 1850 a fost ridicat la treapta arhieriei și numit arhiereu-vicar la Episcopia din Huși. Cu prilejul unei vizite canonice a văzut starea de plîns a bisericii Mănăstirii Grăjdeni și a hotărît să-și sacrifice toate economiile și să facă biserică frumoasă și trainică la Mănăstirea Grăjdeni. Așa a devenit ctitor al bisericii actuale a Mănăstirii Grăjdeni, în apropierea căreia a fost înmormîntat, în anul 1877.

CTITORIA. Ctitoria vlădicăi Anania de la Grăjdeni, în formă de corabie, este zidită în întregime din cărămidă roșie și are următoarele dimensiuni: lungimea 17 m, lățimea 7 m, și înălțimea de 6 m. Întreaga construcție este așezată pe o temelie de piatră cioplită și foarte puternică, ceea ce i-a dat mare rezistență chiar în fața cutremurelor din 1940 și 1977. Acoperișul, specific stilului moldovenesc a fost făcut inițial din șindrilă în formă de solz de pește, dar prin anul 1912 s-a înlocuit șindrila cu tablă albă. Acoperișul se prelungește într-o streașină de aproximativ 1 m, pentru a fi protejați pereții de soare și ploi. Inițial, biserica a avut o turlă mare, care a căzut la cutremurul din noiembrie 1940 și în locul ei s-a ridicat o turlă mai mică și mai ușoară, construită din material lemnos. Ferestrele sînt potrivite și proporționale cu corpul bisericii, nu au chenare ca la alte biserici și sînt asigurate cu drugi de fier ferecat și măiestrit lucrate. În partea din sus a pereților, de jur-împrejur, în exterior are douăsprezece nișe în formă de mici ferestre înfundate, dînd impresia unor rame aprofundate pentru montarea unor icoane în exterior. Ușorii de la intrare au frumoase motive sculptate, iar deasupra ușii de la intrare în exterior se află icoana Sfîntului Nicolae, hramul bisericii, cu pictură foarte veche, probabil de la primele biserici și care aproape că nu se mai cunoaște. Ușa de la intrare, construită din lemn masiv de stejar, este ferecată cu dreve de fier.

Prima încăpere a bisericii, pronaosul, unde se află și scara de urcat la clopote este frumos amenajată cu icoane, sfeșnice și candele care ard tot timpul slujbelor, impresionînd pe cei ce intră în biserică prin umbrele ce fac aceste lumini în încăperea întunecoasă dar mai ales prin vechimea icoanelor afumate de timp, care, înrămate cu frumoase crestături și încercări de sculptură naivă dau impresia unor mici altare. A doua încăpere a bisericii naosul, în formă dreptunghiulară, cu două ferestre de o parte și alte două de cealaltă parte, cu strane foarte vechi, executate o dată cu construcția bisericii sau poate rămase de la celelalte două biserici anterioare, cu tavanul drept, terminat spre altar cu o boltă joasă, artistic lucrată, cu două

policandre de mare valoare artistică, cu sfeșnice mari cu cîte 12 lumini fiecare, cu iconostas în fața altarului, cu serafim sculptat artistic, cu pereții zugrăviți și cu încercări de pictură murală care încîntă ochiul tuturor care pășesc pragul bisericii și zăbovesc puțin să contemple frumosul lăcaș ctitorie a vlădicăi Anania, ridicat pe vechea temelie a ctitoriei lui Petru Rareș.

A treia încăpere a bisericii, altarul, cu o singură fereastră spre răsărit, are în mijloc prestolul de cărămidă, în care sînt așezate de la sfințire moaște, iar la nord se află proscomidiarul în formă de dulap închis, în care se găsesc sfintele vase de slujbă. În partea de sud se află diaconiconul tot în formă de dulap închis, unde se păstrează odăjdiile preoțești, între care multe sînt foarte vechi, artistic lucrate și din materiale scumpe aduse probabil din Rusia sau din alte părți.

Altarul este despărțit de corpul bisericii printr-o catapeteasmă din lemn de stejar, așezată pe un schelet lemnos format din stîlpi și speteze, pe care e fixată rama catapetesmei, unde sînt fixate icoanele reglementare, rînduite în trei registre, cum și ușile împărătești și cele laterale, ușile diaconești.

PICTURA. Icoanele de pe catapeteasma bisericii Mănăstirii Grăjdeni datează încă de la refacerea bisericii (1870). Este executată de către un oarecare Dima Zugravul, reprezentînd stilul slavon al picturii. Deși este foarte veche, această pictură impresionează și azi pe cei ce intră în biserica Mănăstirii Grăjdeni.

Pe fondul oliv, administrat pe o pojghiță de chit de 1 mm grosime, întins pe scîndură de stejar masiv, pictorul a modelat chipurile sfinților cu pictură în ulei, reușind să le dea o înfățișare realistă și expresivă, încît privirea lor te urmărește și te fixează în orice parte a bisericii te-ai afla.

Deasupra ușilor împărătești este pictată Năframa Mîntuitorului, iar deasupra acesteia Cina cea de Taină, apoi Apostolii, scene din viața Mîntuitorului, Pogorîrea Sfîntului Duh.

Toate icoanele de la biserica Mănăstirii Grăjdeni sînt de o deosebită valoare istorică și artistică și aparțin aceleiași epoci (sec. al XIX-lea); aceeași tehnică, aceeași măiestrie artistică — sînt executate de aceeași mînă —, făcînd să se întrevadă că pictura bisericii Mănăstirii Grăjdeni este o adevărată lucrare de artă, iar Dima Zugravul n-a fost numai un zugrav, așa cum s-a crezut, ci a fost un adevărat maestru al picturii, un artist, un mare talent.

Pictura acestei biserici, originală, clasică, artistică, unitară, elegantă și de deosebită distincție, împreună cu arhitectura ei, plină de caracteristici și inovații arhitectonice, fac din biserică Mănăstirii Grăjdeni un monument istoric de mare valoare artistică și istorică, din care cauză a și fost declarată ca monument istoric, monument de artă.

Dar, așa cum se prezintă această biserică astăzi, te atrage nu numai prin caracterul distinct al arhitecturii, prin frumusețea, prin vechimea sa, ci mai ales și prin obiectele de importanță documentar-istorică aflate aici, dintre care amintim: Pomelnicul ctitorului, icoana hramului, inscripții, cărți vechi de mare importanță istorică, o candelă de argint de China cu inscripție, o cruce de argint tot de China cu inscripție, sfeșnice vechi cu încercări de sculptură naivă, cum și tabloul slujitorilor acestei biserici de la început și pînă astăzi.

Pomelnicul ctitorului, așa cum s-a mai arătat și mai înainte, este făcut pe o scîndură de stejar masiv de 20 cm pe 15 cm, preparat ca și icoanele cu pojghiță de ghips de 1 mm vopsit cu ulei alb (acum afumat) și scris cu o chirilică foarte veche, greu de descifrat, cu litere negre și la începutul cuvîntului cu literă roșie, înșirîndu-se numele ctitorilor în frunte cu arhiereul Anania, iar în coloana a II-a au fost înscriși morții ctitorului, în frunte fiind așezat numele tatălui și al mamei ctitorului, Ioan și Maria. Importanța acestui pomelnic constă în faptul că din însemnarea făcută de Dima Zugravul în partea de jos a acestui pomelnic aflăm că biserica Mănăstirii Grăjdeni este făcută de vlădica Anania în anul 1870 și a fost sfințită tot de vlădica Anania în anul 1872, martie 25.

Al doilea obiect de importanță istorică este icoana hramului, lucrată tot din lemn masiv de stejar, cu aceeași pojghiță de ghips de 1 mm grosime și pictată tot în ulei. Importanța istorică a acestei icoane, de mărimea icoanelor împărătești adică 1m × 0,80 m, constă în faptul că în partea de jos

a icoanei este scris numele donatorului, care nu este altul decît tot vlădica Anania, și anul donației, 1872, arătînd prin aceasta că icoana datează de la construcția bisericii, întărind și mai mult adevărul că biserica dăinuiește de la 1872.

Inscripțiile sînt și ele de mare importanță istorică. Precum s-a arătat și mai înainte, în biserică se păstrează un rînd de vase (disc, potir, steluță și linguriță) donate de postelnicul Dumitru Bran, pe disc fiind imprimată următoarea inscripție: „Donate de postelnicul Dumitru Bran, afierosite la schitul Grăjdeni cu hramul „Sf. Nicolae“ din ținutul Tutovei (1847, februarie 2)“.

Această inscripție arată clar că în 1847 exista de mult un schit la Grăjdeni, care mai apoi s-a transformat în mănăstire.

CĂRȚI VECHI. 1) *Mineele pe septembrie, octombrie, noiembrie și decembrie*, tipărite pe timpul lui Alexandru Ipsilante Voievod (1774-1782), „cu blagoslovenia Preasfințitului Mitropolitul Ungro-Valahiei chir Grigorie, prin nevoința și tălmăcirea iubitorului de Dumnezeu Chezarie Episcopul Rîmnicului“.

2) *Tipiconul Sfîntul Sava*, tipărit în întîia domnie a lui „Scarlat Alexandru Kalimachi v[oie]v[od], 1812-1819 în timpul lui Kiria Kir Veniamin Kostachi (1768-1846)“.

3) *Evanghelie*, din vremea lui Alexandru Ioan Cuza.

OBIECTE BISERICEȘTI CU INSCRIPȚII. În biserica mănăstirii se păstrează o candelă de argint de China cu decorațiuni florale lucrate în relief la ciocan, pe care se află următoarea inscripție: „Donată bisericii Mănăstirii Grăjdeni, de Eufrosina C. Costachi pentru pomenirea Elenei și Const. Costachi și Ecaterinei Radu, 27 aprilie 1903“.

Pe o cruce lucrată pe același metal scrie: „Această Sf. Cruce s-a cumpărat de soții Ion și Aneta I. Manoliu în ziua de 6 decembrie 1903 pentru biserica mănăstirii Grăjdeni“.

SFEȘNICE VECHI. Motive decorative sculptate se află și pe două sfeșnice de lemn, lucrări modeste, care indică o orientare artistică realistă.

TABLOUL SLUJITORILOR. La biserica mănăstirii se mai păstrează un tablou al slujitorilor întocmit, în 1932, de ieromonahul Agatanghel Georgescu, de care s-a vorbit mai înainte, alcătuit după informații și din acte precum și de la bătrînii din satele Grăjdeni și Brădești.

Tabloul începe cu Ilie Ciobanu ca preot, căruia i-au urmat Gh. Chitic și Gh. Rotaru, de care s-a vorbit mai înainte și continuă cu: Agatanghel Georgescu, Costică Gh. Rotaru, Gh. Diaconu. Const. Botez, Gh. Moisei, C. Pricop și arhimandritul Glicherie Lovrin.

Privită în ansamblu, biserica Mănăstirii Grăjdeni, ctitoria vlădicăi Anania, dar zidită pe aceeași temelie, pe care a zidit domnitorul Petru Rareș biserica pentru Mănăstirea Grăjdeni, s-a bucurat și se bucură de o deosebită atenție din partea autorităților de stat și bisericești.

Fiind așezată în mijlocul unui codru secular, pe o văgăună de pe vîrful unui deal, ce se aseamănă cu gura unui vulcan, înconjurată din toate părțile de pădure, cu o liniște desăvîrșită, a fost și este vizitată de foarte mulți turiști din țară și de peste hotare.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Antonovici, *Documente bîrlădene*, vol. I-II, Bîrlad, 1911-1912.

Istoria României, vol. III, București, 1969.

N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, la M. Kogălniceanu, *Cronicile României*, vol. II.

I. Antonovici, *Mănăstirea Florești*, București, 1916.

Theodor A. Lificiu, *Însemnări despre Mănăstirea Grăjdeni*, — manuscris — 1932.

Pr. Th. LIFICIU

Însemnări

ARHIDIACON PROF. DR. OREST BUCEVSCHI LA 90 DE ANI

Părintele profesor Orest Bucevschi, erudit dascăl al învățămîntului teologic românesc, a împlinit în acest an venerabila vîrstă de 9 decenii. Fiu al pămîntului și cuviinței moldovenești, Părintele Orest s-a născut la 14 iulie 1897, în comuna Păltinoasa din județul Suceava. Tatăl său, Samuil Bucevschi, fost director și învățător la școala din sat, i-a imprimat fiului, din fragedă copilărie, dragostea de carte și cunoaștere. Astfel, tînărul Orest începe școala primară în satul natal, urmează, apoi, „Liceul de stat" din Cîmpulung Moldovenesc, iar, după terminarea primului război mondial continuă studiile la Facultatea de teologie din Cernăuți, frecventînd, în paralel, și Facultatea de litere și filozofie. În anul 1923 obține titlul de „doctor în teologie". A fost și licențiat în Litere.

Acumulînd, ca o harnică albină, din nectarul cunoașterii, în anul 1923 se dedică, în exclusivitate, muncii didactice, mai întîi ca profesor de limbi clasice la Liceul din Cernăuți, un an școlar, apoi ca profesor de teologie la Academia Teologică din Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie din Cernăuți, Facultatea din Suceava, iar din 1948 pînă în 1962, cînd se pensionează, a activat ca profesor la Institutul Teologic de grad universitar din București.

Activitatea didactică a Profesorului Orest Bucevschi este remarcabilă. Timp de 38 de ani a pregătit temeinic tot atîtea generații de studenți, viitori slujitori ai Bisericii strămoșești. Din fiecare prelegere se putea descifra vădit devotamentul și abnegația sa pentru teologia ortodoxă românească. Aceste calități deosebite îl situează pe Părintele prof. Orest Bucevschi în șirul marilor profesori de teologie care și-au înscris numele în analele institutelor teologice unde a activat și în memoria preoților care slujesc azi cu vrednicie atîtea altare străbune. Cei care l-au ascultat pe Părintele prof. Orest Bucevschi au deslușit în personalitatea sa nobila chemare a unei conștiințe pururea treze și a unei minți în neîntreruptă și mereu sporită dispoziție de a cunoaște, de a înțelege, de a sintetiza și a surprinde problemele omului.

Pe lîngă activitatea didactică, P.C. Sa a avut și alte preocupări teologice. O bibliografie a lucrărilor tipărite în revistele vremii: studii, recenzii, însemnări, se cifrează la peste 500 de titluri. Din acestea se profilează chipul cărturarului erudit, bun cunoscător, îndeosebi, al limbii germane.

Așadar, personalitatea Părintelui profesor Orest Bucevschi privită acum, la apogeul experienței și al vîrstei patriarhale, la împlinirea a 9 decenii de viață, trezește în sufletele celor care l-au cunoscut nostalgia trecutului și feeria anilor tinereții petrecuți în aura cunoștințelor P. C. Sale. Profesor apropiat de năzuințele și exigențele discipolilor săi, care modelează mereu sensurile vieții ca și imperativele trăirii în inima prezentului, spirit ce prețuiește chiar valoarea clipei care trece, cînd ea urmează traiectoriile luminosului drum care asigură ființei umane perenitatea, Părintele profesor Orest Bucevschi se bucură de admirația celor ce i-au cunoscut sinceritatea, căldura sufletească și dulceața vorbei.

Arhid. Ioachim GIOSANU

MĂRTURII CREȘTINE PE TERITORIUL MOLDOVEI ÎN SECOLELE III—XIV

Relațiile populației dacice cu Imperiul Roman, începute cu cel puțin două secole înainte de cucerirea Daciei, au favorizat mult pătrunderea tuturor elementelor de cultură și civilizație romană după anii 105-106. Transformarea unei mari părți a Daciei lui Decebal în provincie romană, instalarea armatelor și a administrației imperiale au creat o situație favorabilă pătrun-

derii și răspîndirii noii religii, creștinismul, în diversele pături sociale ale vastului imperiu. Religie a poporului și pentru popor, creștinismul propovăduia „fericirea celor săraci", fiind astfel adoptată cu ușurință de populația daco-romană. În acest sens, deosebit de semnificativă este descoperirea celor mai vechi obiecte specifice creștinismului, în așezarea civică de la Barboși (Galați), unde, după cum se știe, se afla cantonată o puternică garnizoană militară. De asemenea, o importanță particulară o constituie datarea acestor elemente paleocreștine în vremea cînd instalațiile militare romane de la Barboși — castrul și castelum — nu fuseseră încă abandonate, mai precis în limitele celui de al III-lea secol e.n. Astfel, într-o locuință, situată la sud-est de castru, a fost descoperită o cruciuliță din sidef, lucrată cu multă migală. Lipsa unui orificiu pentru suspendare a determinat să se considere că era purtată aplicată pe obiecte de vestimentație. Pe baza materialelor arheologice descoperite (monede etc.), locuința pare să fi fost folosită pînă în vremea împăratului Aurelianus. De asemenea, într-o altă locuință a fost descoperită o altă cruciuliță, tot din sidef, prevăzută cu un orificiu pentru atîrnare. Această a doua cruciuliță a fost identificată sub pereții dărîmați ai locuinței, datată în prima jumătate a sec.II e.n. Materialele arheologice de factură sigur dacică, descoperite în cele două locuințe, constituie elemente certe atît în ceea ce privește încadrarea cronologică, cît și relativ la populația locală, care și-a continuat existența în apropierea castrului roman[1].

Aceste două descoperiri coboară cu cel puțin un secol perioada cunoscută de timp în care a pătruns și s-a răspîndit creștinismul pe teritoriul țării noastre. Evident, pătrunderea noii religii la nordul Dunării și îndeosebi momentul adoptării sale de către populația daco-romană au fost tratate deja de către istoricii și arheologii români[2], dar numai descoperirile arheologice au fost de natură să aducă noi și sigure argumente. Aceste mărturii ale unei vieți creștine la populația daco-romană pot fi urmărite și pe parcursul secolelor următoare. În acest sens, pentru toată perioada secolelor IV-XIV cercetările arheologice ne pun la dispoziție două categorii de materiale: a) obiecte de cult sau purtate de credincioși (îndeosebi cruciulițe simple sau duble); b) elemente ale creștinismului, interpretate ca atare (ceramică avînd imprimat semnul crucii etc.).

Dacă pentru prima jumătate a sec. III e.n. cele mai vechi mărturisiri sigur creștine rămîn încă cele două cruciulițe de la Barboși-Galați, începînd cu secolul următor, poate și ca urmare a Edictului de la Milan al lui Constantin cel Mare, creștinismul este adoptat de populația daco-romană, fie din interiorul fostei provincii, fie din afara sa. Astfel, pentru teritoriul est-carpatic al României, mai multe elemente sînt de natură să argumenteze afirmația de mai sus. Mai întîi prezența semnului crucii pe ceramica daco-romană (descoperiri efectuate la Dumbrăveni-Botoșani, Tăcuta-Vaslui etc.)[3]. Aceste vase de lut, pe care s-a incizat, înainte de ardere, semnul crucii, puteau să nu fie folosite ca obiecte de cult, în cadrul serviciului religios, dar ele aparțineau cu siguranță unor credincioși, ori erau modelate de familii de creștini. Tot începînd din secolul al IV-lea constatăm schimbarea ritului de înmormîntare. Înlocuirea fenomenului incinerației de către populația carpo-dacică romanizată, cu acela al înhumației nu se putea face decît sub influența preceptelor noii religii (eventual cîteva fraze în legătură cu aceste precepte). În același context se înscrie și interdicția de a se depune ofrande în mormintele de înhumație, ca și apariția primelor înmormîntări cu orientarea vest-est. În sfîrșit, pentru aceeași vreme, o importanță particulară o reprezintă corespondența Sfîntului Vasile cel Mare, Arhiepiscopul Cesareei-

---

1. S. Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec. II î.e.n.-sec. III e. n.)*, Iași, 1981, p. 220.

2. V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman* București, 1911; C. Daicoviciu, *Există monumente creștine în Dacia traiană din sec. II-III?* în *Dacia*, 1969, p. 505-516; Petre Diaconu, *Parures du XI-e siècle découvertes à Păcuiul-lui-Soare*, în *Dacia*, N. S., IX, 1965, p. 307-323; V. Spinei, *Les relations de la Moldavie avec Byzance et la Russie au premier quart du II-e millénaire à la lumière des sources archéologiques*, în *Dacia*, N. S., XIX, 1975, p. 236 și urm.

3. Dan Gh.Teodor, *Cele mai vechi urme creștine în Moldova*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", L (1974), nr. 7-8, p. 563.

Capadociei, cu conducătorii unor „obști teritoriale" — comunități creștine — de pe teritoriul Moldovei, în legătură cu trimiterea moaștelor Sfîntului Sava Gotul în Capadocia[4]. De asemenea, constatăm, din aceste scrisori, organizarea comunităților sătești creștine, ale populației daco-romane, raporturile acestora cu goții încă necreștinați, ca și necesitatea păstrării neîntrerupte a relațiilor cu Imperiul roman și apoi cu cel bizantin. În acest sens socotim necesar să precizăm că toate categoriile de materiale arheologice, inclusiv acelea de caracter creștin, constituie argumente suficient de concludente în ceea ce privește continuitatea populației daco-romane și legăturile acesteia cu lumea greco-romană și romano-bizantină. În acest sens, mărturie stau materialele de certă factură romană, descoperite în aproape toate așezările și necropolele populației locale: monede și tezaure monetare, vase de argint, ceramică (îndeosebi amfore), constituind o componentă a materialelor arheologice din secolele II-IV e.n. Aceleași strînse legături le constatăm pe cale arheologică și în secolele V-XI, cînd monedele bizantine și amforele, întregi sau fragmentare, de aceeași factură, sînt prezentate în numeroase așezări ale populației daco-romane și vechi românești. Astfel, nu numai în spațiul est-carpatic, ci și în fosta provincie s-a constatat că peste vechile așezări din secolele II-III e.n., în secolele următoare s-au continuat locuirile populației, elementele de caracter creștin devenind tot mai numeroase. La aceasta au contribuit și centrele orășenești creștine din Sudul Dunării: Tomis, Durostrorum etc., adoptarea noii religii în limba latină fiind sensibil facilitată datorită faptului că populația daco-romană vorbea deja această limbă.

Răspîndirea largă a creștinismului în spațiul est-carpatic (și al întregii arii geografice locuite de populația daco-romană și apoi veche românească) este probată de noi elemente deosebit de importante. Notăm, mai întîi, generealizarea înmormîntărilor după ritul înhumației, a orientării mormintelor pe direcție vest (capul) — est (picioarele), ca și poziția anatomică (cu brațele pe piept). Tot mai multe vase din lut ars sînt acum decorate cu semnul crucii și, ceea ce este și mai important, aceste produse ceramice nu sînt de import, ci modelate de localnici, vasele respective, descoperite întregi sau fragmentare la Suceava, Botoșana (Suceava), Bacău, Dodești și Murgeni (Vaslui)[5] etc., aparținînd probabil, fie unor familii de meșteri olari care adoptaseră religia creștină, fie unor persoane cu o anumită poziție în ierarhia religioasă. Dar, dacă pe cele mai multe vase semnul crucii era amplasat fără o anumită ordine, la Horga (Vaslui) vasul are două cruci dispuse cardinal.

În categoria elementelor de caracter creștin putem include și imaginile peștelui, căprioarei, porumbelul sau pomul vieții, incizate pe pereții unor vase, pe fusaiole și pe alte categorii de obiecte, descoperite la Botoșana (Suceava), într-un loc neprecizat de pe Valea Jijiei, Dodești (Vaslui), Costești (Iași)[6] etc.

Răspîndirea largă a creștinismului este constatată și prin faptul că cel mai important însemn al noii religii — crucea —, de mici dimensiuni, purtată de credincioși și procurată numai prin importuri, nu mai putea satisface, ca număr, necesitățile unei populații tot mai numeroase, astfel că pe plan local s-a considerat necesară trecerea la producția de serie. În felul acesta au fost realizate tipare din diferite roci: marnă locală la Botoșana (Suceava), rocă vulcanică la Traian (Bacău), dar și în alte zone geografice ale țării, la Olteni (Teleorman), Străulești (București), Crișstur (Harghita)[7] etc.

O importanță particulară o reprezintă matrițele din os de elefant, descoperite la Costești (Iași)[8] și utilizate pentru realizarea unor obiecte din metale prețioase, prin tehnica presării. Una dintre piesele de aici reprezintă, fără îndoială, chipuri de sfinți din calendarul creștin, întrucît cele trei personaje au haine preoțești, iar în colțul din dreapta este redat conturul

---

4. † Teoctist, *Sfîntul Vasile cel Mare în evlavia credincioșilor ortodocși români*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei, LV (1979), nr. 1-2, p. 73.

5. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 564 și urm.; idem, *Autohtoni și migratori la est de Carpați în secolele VI-X e.n.*, în „Arheologia Moldovei", X, 1985, p. 50-73.

6. *Ibidem.*

7. Idem, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V-XI*, Iași, 1981, p. 31 și urm.

8. Piesele au fost recuperate de dr. Tudor Diaconescu, prin a cărui amabilitate au fost ulterior publicate.

unei căprioare. În plus, credem că imaginile realizate de pe acest model ar fi trebuit să reprezinte icoane ale unor sfinți, nu înfățișări de preoți[9]. Pentru perioada secolelor VIII-XI, cercetările arheologice au adus noi argumente certe cu privire la generalizarea răspîndirii creștinismului și la continuitatea de locuire a populației românești în vetrele de obîrșie. Astfel, cimitirele de la Izvorul (Giurgiu), Sultana (Călărași), Stoicani (Galați), Arsura (Vaslui) și multe altele, conțin numeroase morminte de înhumație de caracter sigur creștin. În afară de acestea, printre mărturiile sigur creștine se pot enumera cruciulițele simple, din plumb, aramă etc., turnate poate în tiparele confecționate de populația locală. În marea lor majoritate, acestea sînt perforate la una din extremitățile brațului vertical, pentru a putea fi suspendate, de unde putem constata și modalitatea de folosire a acestor obiecte sfinte. Descoperirea lor numai în așezările de la Hlincea (Iași), Dodești și Murgeni (Vaslui), Davideni (Neamț) ori în alte zone geografice ale țării, nu trebuie să ne surprindă prin raritatea lor. Trebuie să avem în vedere că, în toată a doua jumătate a primului mileniu al erei noastre, populația locală a avut mult de suferit de pe urma năvălirilor popoarelor migratoare, necreștinate, fapt ce se constată în toate categoriile de descoperiri arheologice, inclusiv numărul oarecum restrîns al așezărilor și cimitirelor cunoscute și cercetate sistematic. În fața acestor neamuri încă necreștinate, obiectele de caracter creștin au fost distruse, iar purtătorii lor au avut de suferit prigoane și chiar moartea dovadă fiind numeroșii martiri în zona Buzăului etc.). În această situație, relativa raritate a mărturiilor creștine, îndeosebi în teritoriul est-carpatic, se înscrie între caracteristicile celorlalte materiale arheologice ale epocii.

O importanță cu totul deosebită o are vasul de cult, de proveniență bizantină, descoperit în Iași (pe str. Banu), cu ocazia unor lucrări edilitare[10]. Vasul este de mici dimensiuni și are forma de ploscă, cu două torți. Motivul central de pe fiecare parte îl constituie crucea dublă și simplă, aceasta din urmă fiind decorată cu cercuri concentrice pe fiecare braț. Motivele centrale sînt înconjurate de alte cercuri concentrice, mai largi, decorate cu motive geometrice. Acest vas, datat cel mai tîrziu în secolele X-XI, pune problema existenței unui lăcaș de cult, deci ne atestă nu numai existența comunităților creștine, ci și o anumită organizare a serviciului religios, a unor biserici, cu cîteva secole înaintea celor mai vechi construcții religioase cunoscute în spațiul est-carpatic.

Tot în această perioadă se datează, pe teritoriul Moldovei, primele engolpioane (cruciulițe duble-relicviar) de factură bizantină, deși, așa cum s-a apreciat de către specialiști[11], centrele de producție au putut fi în provinciile est-mediteraneene ale Imperiului, îndeosebi în Siria.

Din engolpionul de la Belcești (Iași)[12], descoperit în context arheologic, cu fragmente ceramice datate în sec. XI-XII, se păstrează numai o jumătate, inclusiv urechiușele de la extremități, pentru prinderea de jumătatea pierdută. În plan central este redată Maica Domnului cu Pruncul, iar în medalioane, la extremitatea superioară și la cele laterale, busturi de sfinți, probabil Evangheliști. Este interesant de reținut și faptul că pe ambele brațe ale crucii se păstrează mici protuberanțe, probabil pentru o etanșeizare mai accentuată a celor două părți, în scopul păstrării sfintelor moaște pe care le conținea.

Dintr-un alt fragment de engolpion, descoperit tot pe teritoriul județului Iași (în com.Focuri)[13], se păstrează doar jumătatea inferioară a brațului vertical și o mică porțiune din cel orizontal, avînd, de asemenea, uriechiușe de prindere. Fragmentul care ni s-a păstrat este decorat cu triunghiuri incizate, acoperit cu șiruri de puncte.

Marea majoritate a engolpioanelor bizantine și apoi cele rusești redau

---

9. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, 1974, p. 564.

10. Victor Macarie, *Un vas bizantin de cult descoperit la Iași*, în SCIVA, 32, 1981, 2, p. 299-302.

11. V. Spinei, P. Șadurschi, *Două engolpioane bizantine descoperite în Moldova și cîteva observații pe marginea lor*, în SCIVA, 33, 1982, 2, p. 188.

12. V. Chirica, M. Tanasachi, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, Iași, 1984, p. 51-52.

13. *Ibidem*, p. 150.

pe Domnul Isus Hristos răstignit și pe Sfînta Fecioară cu Pruncul, dar cruciulița pectorală de la Adjud îl reprezintă, potrivit inscripției, pe Sfîntul Gheorghe. Acest engolpion se păstrează aproape intact, dar fără acea execuție de calitate, pe care o vedem la cele mai multe piese de acest fel. Sfîntul Gheorghe este redat în poziție de rugăciune, pe una din imagini fiind îmbrăcat cu toate odăjdiile preoțești, doar nimbul ce-i înconjoară capul evidențiază sfințenia.

Pe fragmentul de engolpion de la Dănești (Vaslui) Maica Domnului în atitudine de rugăciune, cu nimb în jurul capului, este îmbrăcată cu o tunică lungă, decorată cu motive geometrice și cu linii frînte incizate. Pe cele două extremități ale brațului orizontal sînt redate luna și soarele. Se observă că, chiar și după ce engolpionul nu a mai fost utilizat ca o cruciuliță-relicviar, a fost totuși purtat de un credincios, întrucît jumătatea care ni s-a păstrat este perforată în dreptul inscripției. Constatăm, ca și la cruciulița care îl redă pe Sfîntul Gheorghe, aceeași tratare oarecum naivă a imaginii centrale fapt care ar putea constitui un argument asupra originii lor departe de principalele centre de producție, poate chiar la populația creștină nord-dunăreană.

Majoritatea engolpioanelor descoperite pînă acum pe teritoriul țării noastre sînt de calitate superioară, reliefînd grija deosebită a credincioșilor care le-au produs față de caracterul religios al pieselor. Astfel, cruciulița dublă de la Lunca (Botoșani)[14] are decorația realizată prin gravare, iar inciziile încrustate. Pe avers este redată scena Răstignirii. Domnul Iisus Hristos are brațele întinse pe cruce, picioarele sprijinite pe un suppedaneum și corpul acoperit cu un șorț scurt. Deasupra nimbului din jurul capului este figurată o altă cruciuliță, avînd, pe laturile brațului superior soarele (la dreapta) și luna (la stînga). La extremitățile brațului orizontal se află reprezentate chipurile Maicii Domnului și Sfîntului Ioan Teologul. Pe partea opusă (revers) este redată, în plan central, Maica Domnului în atitudinea de rugăciune — Orantă —, iar pe cele trei extremități, de data aceasta în medalioane, chipuri de sfinți, cu nimb în jurul capului, probabil Evangheliști. Sfînta Maria are o tunică lungă, ușor drapată.

În aceeași tehnică a fost realizat și engolpionul de la Bîtca Doamnei-Piatra Neamț[15]. Pe avers, aceasta are reprezentată tot scena Răstignirii. Iisus Hristos are brațele întinse orizontal, picioarele sprijinite pe un suppedaneum, iar coapsele acoperite cu un șorț scurt. Deasupra nimbului ce-I înconjoară capul se află o cruce mai mică, pe o parte și pe alta a brațului superior fiind figurate soarele și luna. Chipul Mîntuitorului este încadrat de literele IC XC, iar sub brațele Sale, inscripțiile o desemnează pe Maica Domnului (la stînga) și pe Sfîntul Evanghelist Ioan (la dreapta). Reversul engolpionului redă o cruce centrală, ce pare să se sprijine pe un craniu, considerat a fi al lui Adam. Extremitatea verticală a crucii este flancată de inscripția IC XC și continuată cu o altă cruce mai mică, iar la capăt, în medalion, apare chipul Sfîntului Nicolae, cu nimb. Inscripțiile sfinților de la extremitățile brațului orizontal îi numesc pe Sfinți Petru și Pavel. Crucea centrală este mărginită, la partea inferioară de un mic romb, decorat cu raze ce pleacă din cele patru unghiuri, în centru fiind redată o altă cruciuliță.

Evident, acestea nu sînt singurele cruciulițe pectorale descoperite pe teritoriul țării noastre, întrucît literatura istorică mai menționează descoperirile din Dobrogea, la Enisale, Garvan-Dinogeția și Păcuiul lui Soare[16], acestea încadrîndu-se în contextul unor descoperiri de elemente specifice creștinismului, dintr-o largă arie geografică europeană[17].

Pentru perioada primelor secole din cel de al II-lea mileniu pe teritoriul Moldovei mai este semnalat un fragment de cădelniță, la Coșna (Suceava)[18]. De asemenea, pe ceramica aparținînd culturilor Dridu[19] și Ră-

---

14. V. Spinei, P. Șadurschi, *op. cit.*, p. 182-184.
15. V. Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, București, 1982, p. 108.
16. V. Spinei, P. Șadurschi, *op. cit.*, p. 186-187.
17. *Ibidem.*
18. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, 1984, p. 568-569.
19. Idem, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI e. n.*, Iași, 1978, idem, *op. cit.*, 1985, p. 50 și urm; Gh. Coman, *Mărturii privind creștinismul în Moldova secolelor VI-XII*, în *Danubius*, V, 1971, p. 76-78.

ducăneni [20], apare incizat semnul crucii pe pereții sau pe fundul vaselor, care, ca și acelea din perioadele anterioare, aparțineau unor familii de olari creștini, fiind utilizate în serviciul religios.

Cruciulițele-relicviar produse în cnezatele rusești, în secolele XII-XIII, au avut o circulație mai mare pe teritoriul Moldovei, fiind semnalate pînă în prezent 17 descoperiri certe: Botoșani, Fundul Herței, Brăești, Vorniceni (jud. Botoșani), Suceava, Piatra Neamț și Bîtca Doamnei (două exemplare), Cîndești (jud. Neamț), Trifești (jud. Iași), Codăești (jud. Vaslui), și Căbești (jud. Bacău), la care se adaugă alte patru exemplare, descoperite în localități necunoscute din nordul Moldovei [21].

Aceste engolpioane, din care s-a păstrat, de cele mai multe ori doar una dintre cele două jumătăți, sînt asemănătoare cu cele bizantine, după al căror model au fost realizate. Astfel, în plan central este redată Maica Domnului cu Pruncul, iar pe cele trei extremități sînt figurate chipuri de sfinți, în medalioane. Toate personajele poartă nimb, iar inscripțiile de pe unele piese sînt șterse, atît datorită modului de realizare, cît și purtării lor îndelungate. Cruciulița de la Brăești (Botoșani) păstrează și balamaua-urechiușă pentru prinderea de cealaltă jumătate. De asemenea, aproape toate au păstrate, din timpul turnării, mici nodozități dispuse spre cele patru extremități, probabil pentru consolidarea „sudurii" cu jumătatea a doua, în scopul păstrării Sfintelor Moaște din interior.

Așa cum o atestă alte fragmente de cruciulițe pectorale, pe una din suprafețe era reprezentată Răstignirea, cu chipuri de sfinți la cele trei extremități [22].

Pînă în prezent există foarte puține date certe cu privire la existența lăcașurilor de cult creștin pe teritoriul Moldovei, anterioare primelor biserici ridicate după întemeierea statului feudal. Un astfel de lăcaș este menționat la Dănești (Vaslui), pe locul Brehnacea în apropiere de punctul de descoperire a engolpionului [23]. Dovezi mai concludente există cu privire la biserica de la Bîtca Doamnei, despre care se știe că avea dimensiuni relativ reduse și era construită din lemn [24]. Evident, un astfel de lăcaș trebuie să fi existat și pe teritoriul orașului Iași, pe care îl punem în legătură cu vasul bizantin de cult, descoperit aici. Existența unor foste biserici, a căror vechime nu poate fi precizată, este atestată și de informațiile unor localnici din numeroase localități rurale, potrivit cărora pe locurile denumite îndeobște „la Țintirim", „la Cimitir", „la Siliște" etc., ar fi existat cimitire și biserici, ca de exemplu, la Cîrniceni-Țigănași, Volintirești-Alexandru I. Cuza (Iași). În alte localități cum ar fi la Comarna, Popești, Răducăneni etc. (Iași), informații de acest fel pot fi găsite în răspunsurile trimise de învățătorii locali, la cunoscutul „Cestionariu" al lui Al. Odobescu la 1870-1871, și în care aflăm numeroase date cu privire la existența, neprecizată în timp, a unor cimitire și biserici „ruinate".

Descoperirile arheologice constituie mărturii concludente cu privire la importanța creștinismului în cadrul unității spirituale și culturale a populației daco-romane și românești, a existenței intenselor relații cu lumea greco-romană și romano-bizantină, inclusiv în ceea ce privește continuitatea de locuire a populației locale în vetrele sale existente cu secole înaintea cuceririi romane și pînă în zilele noastre.

Dr. V. CHIRICA

---

20. V. Spinei, *op. cit.*, fig. 11/8; 12/6; idem, *Unele considerațiuni cu privire la descoperirile arheologice din Moldova din secolul al XII-lea pînă în prima jumătate a secolului al XIV-lea*, în SCIVA, 21, 1970, 4, p. 595-618.

21. V. Spinei, G. Coroliuc, *Date cu privire la circulația unor obiecte de cult din secolele XII-XIII*, în SCIVA, 27, 1976, 3, p. 319 și urm.; V. Spinei, *op. cit.*, p. 109.

22. V. Spinei, *op. cit.*, fig. 57/3, 5.

23. N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic pînă la secolul al XVIII-lea*, București, 1970. p. 319.

24. N. Gostar, *Cetățile dacice din Moldova*, București, 1969, p. 12.

25. V. Chirica, M. Tanasachi, *op. cit.*, vol. I-II, Iași, 1984, 1985, passim

Recenzii și note bibliografice

† *Vasile Coman, Episcopul Oradiei,* **Cuvinte pentru suflet,** Oradea, 1985, 379 p.

Din nou o carte a Prea Sfințitului Episcop de la Oradea, cu același stil elevat și de o bogăție teologică profundă.

În „Cuvîntul înainte" autorul menționează că „dorește să pună la îndemîna preoțimii un material ajutător al activității pastoral- misionare, în care semințele duhovnicești pot fi cultivate și îmbogățite cu strădanii personale și mai ales cu pilda vieții".

În prima parte, înaltul ierarh tratează despre: „Mîntuirea în Hristos și prin Biserică", „Învățătura Bisericii Ortodoxe despre Sfintele Taine", „Învățătura Ortodoxă despre Biserică", „Îmbunătățirea activității pastoral-misionare a preotului", „Familia creștină" și „Patria și patriotismul în lumina învățăturii creștine". Nici unul din cele șase studii ce alcătuiesc această primă parte n-au mai fost publicate pînă acum. Sînt bogate în citate biblice și patristice, cu exemple multe din viața de fiecare zi. Primul material despre „Mîntuirea în Iisus Hristos prin Biserică" este referatul ținut de P. S. Sa în cadrul dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică-Luterană, în mai 1985, cu un bogat aparat critic de specialitate, expunînd punctul de vedere ortodox: „Mîntuirea este nostalgia după paradisul pierdut". Păcatul strămoșesc n-a desființat, ci numai a alterat chipul lui Dumnezeu în om. Mîntuirea este așadar „hristocentrică și eclesiocentrică" în Hristos și prin Biserică. Foarte iscusit și îndreptățit Prea Sfințitul Vasile propune două moduri de dialog cu Biserica Evanghelică Luterană: a) putem pleca de la ceea ce ne separă și b) de la ceea ce ne unește, recomandîndu-l pe acesta din urmă în duhul dragostei care nu cade niciodată (I Corinteni 3, 8).

În continuare autorul sintetizează învățătura ortodoxă despre Biserică și despre Sfintele Taine (p. 57-87), insistînd la Taina Spovedaniei cu diferite învățături creștinești pe care penitentul trebuie să le cunoască. Subcapitolul „Îmbunătățirea activității pastoral-misionare a preotului" (p. 88-127) este un fel de cod al preotului surprinzînd aproape toate cazurile cu care acesta este confruntat pe teren. Nu este de ajuns să fii bun liturghisitor sau bun predicator, dacă acestea rămîn fără efect și nu aduc nici o schimbare în viața credincioșilor. Predica cea care convinge este predica faptei (p. 123). O frumoasă definiție întîlnim pentru familia creștină: „Sanctuarul în care apare viața sau locul în care arde cel mai puternic sentimentul iubirii sau cea dintîi școală a vieții". Tot în cadrul familiei (p. 128-192), autorul zăbovește asupra pregătirii tinerilor în vederea căsătoriei; vorbește apoi cu exemple convingătoare despre obligațiile copiilor față de părinți, despre dușmanii vieții de familie între care: divorțul, avortul, concubinajul. Familia fără copii este ca un clopot fără glas, ca o grădină fără flori, ca un pom fără rod, ca o pasăre fără cîntec. Pentru a arăta indisolubilitatea familiei, este prezentată *Omilia XX de la Efeseni* 5, 25, a Sfîntului Ioan Gură de Aur și Cartea a III-a din *Stromate* a lui Clement Alexandrinul, care încheie cu convingerea că „naturii umane nu-i este specific celibatul" și „cîștigul este al aceluia care în mijlocul familiei sale nu uită de dragostea față de Dumnezeu", pentru că „acela care nu are familie, ... în orice situație acționează numai pentru el, fiind inferior acestuia care împarte ce este al său cu alții..." (p. 192).

Ultimul subcapitol din această primă parte: „Patria și patriotismul" (p. 193-205) menționează just că „orice popor are dreptul la o patrie a sa, unde s-a născut și pe care a lucrat-o cu sudoarea frunții" și de aceea „patria trebuie cinstită ca și pe părinți, ea nu poate fi împărțită și nici despărțită samavolnic" p. 198).

În „Propovăduire prin cuvînt și icoană" (p. 202-307) se cuprind optsprezece articole și studii, dintre care cele mai multe au fost publicate în „Telegraful Român". Primele șapte sînt culegeri din paginile „Telegrafului Român" în care ni se vorbește despre coborîrea lui Dumnezeu pe pămînt, pentru ca pe om

să-l urce în ceruri, cu toate evenimentele dinaintea, din timpul și după Nașterea Mîntuitorului Iisus Hristos. Cronologic ni se prezintă apoi Botezul, Închinarea la templu la 40 de zile, Învierea, Înălțarea, Coborîrea Sfîntului Duh, Schimbarea la Față. Ultimul care încheie acest ciclu de sărbători și evenimente în cinstea Maicii Domnului, cea care deschide (8 septembrie) și închide (15 august) ciclul praznicelor împărătești. Spicuind din viața Sfintei Fecioare, autorul sesizează faptul că Maica Domnului n-a lăsat nimic scris, n-a ținut nici o cuvîntare afară de cea de la Cana Galileei, cînd a spus Sfinților Apostoli și prin ei nouă tuturor, celor de pînă la noi și celor de după noi: „Faceți ceea ce vă va spune". Ce alte cuvinte pot fi mai cuprinzătoare decît acestea? În cîteva cuvinte a spus totul. Ascultați, împliniți învățătura Mîntuitorului Iisus Hristos, faceți voia Lui și vă veți mîntui. El știe, mai bine decît noi chiar, ce ne lipsește și ce ne prisosește (p. 305).

Ultima parte „Meditații biblice" (p. 309-378), cuprinde un ciclu de cincisprezece meditații despre rugăciune, post, muncă, pace, viață etc. Vorbind despre cele două surori Marta și Maria și despre cele două slujiri, se arată că trupul fiind „templu al Duhului Sfînt", nu putem face din el, nici comedie și nici tragedie (p. 334), pentru că atît sufletul cît și trupul au setea lui, care se cere potolită. Pentru a le înțelege în vremurile de azi, cu adevărat „excepționale", se cer „preoți de excepție", dedicați misiunii, în jurul cărora să iradieze duhul păcii. Exprimînd bucuria de a munci, se specifică că „iadul pe pămînt este acolo unde oamenii nu lucrează sau nu pot lucra" (p. 337). Mare adevăr — atît despre muncă, cît și despre post —, cînd se spune că „postul nu trebuie redus la o simplă opreliște de la anumite mîncări" (p. 344), pentru că postul e ca și nuca și numai cine-i sparge coaja îi poate afla gustul.

Cartea are un foarte bogat și diversificat material; se încheie cu chemarea ucenicilor la apostolat, căile desăvîrșirii creștine și ultima meditație „despre pace și viață". Pacea este tot atît de necesară ca pîinea, ca aerul, ca lumina (p. 374). De aceea, se cade ca fiecare, de la locul său de muncă „în fabrici, pe ogoare, în familie sau în societate să facem tot ce ne stă în putință pentru apărarea păcii și vieții pe pămînt".

Cartea reproduce alb-negru și șaptesprezece icoane, îndeosebi praznicale, multe dintre ele avînd legătură directă cu temele tratate, încît ca și pictura, pare a fi o Biblie în imagini. Citind și privind imaginile respective, textul ți se pare mai convingător.

Cartea, acest „buchet de crizanteme", se recomandă tuturor preoților Bisericii noastre în slujirea lor de zi cu zi spre unitatea credinței și frumusețea vieții în Hristos.

Protos. Ștefan GUȘĂ

Episcopul Nicolae Ivan (1855-1936), ctitorul reînviatei Episcopii a Vadului, Feleacului și Clujului. Studii și Documente, coordonator, Pr. prof. Ion Bunea, redactor, Arhid. Iustin Tira, Cluj, 1986, 425 p.

Volumul are un cuprins foarte bogat — 425 de pagini —, fiindcă foarte bogată a fost și activitatea religioasă, patriotică și socială a Episcopului Nicolae Ivan.

Volumul începe cu „Prefață" („Cuvînt înainte" în limbile română, franceză — Prof. Elena Ardelean și engleză — Prof. Constantin Bradea), semnată de *I.P.S. Teofil Herineanu, Arhiepiscopul Ciujului.*

„La 1 Decembrie 1918 la Alba-Iulia — scrie I.P.S. Teofil — s-a înfăptuit idealul sfînt al unirii tuturor românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș cu România ... Unirea aceasta înfăptuită la Alba-Iulia este urmarea firească a unei pregătiri de sute de ani ... Prin actul Unirii un soare nou a răsărit pe cerul istoriei poporului român ... Deodată cu Unirea și desăvîrșirea „Statului Unitar Român" s-a făcut și repararea multor nedreptăți din trecut, săvîrșite de cîrmuirile străine. Astfel pe linie bisericească trebuie menționată, între altele, reînvierea vechilor focare de cultură — de răspîndire a cuvîntului divin — Episcopiile Vadului și Feleacului desființate. Mitropolitul Andrei Șaguna se purta cu gîndul să le reactiveze prin înființarea unei singure episcopii sufragane la Cluj, ca succesoare a celor două episcopii vechi, ceea ce s-a făcut

însă abia după „Unirea“ din 1918. Întîi s-a înființat un „Consistoriu“ (Consiliul eparhial) la Cluj — președinte asesorul (consilierul) de la Mitropolia din Sibiu, Nicolae Ivan (1 octombrie 1919), iar la 28 septembrie — în locul celor două episcopii menționate — se înființează „Episcopia Ortodoxă a Vadului, Feleacului și Clujului cu sediul la Cluj, *episcop Nicolae Ivan*“. Om al faptelor, Episcopul Nicolae Ivan a organizat din temelii episcopia, înzestrînd-o cu așezăminte trainice.

Prot. Nicolae Vasiu, Pr. prof. Ioan Bunea semnează în volum paginile cu titlul: *„Episcopul Nicolae Ivan“*, expunînd pe larg datele personale ale Episcopului: copilăria și anii de școală, învățător în Săliște, preot în Aiud, redactor al ziarului „Telegraful Român“, protopop la Alba-Iulia, consilier la Arhiepiscopia Ortodoxă din Sibiu și, între 1919 și 1926, Episcop al Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului, dezvoltînd aici o foarte bogată activitate din care menționăm: înființarea „Academiei Teologice“-10 octombrie 1924, pentru pregătirea viitorilor preoți (și subsemnatul am fost aici profesor de Dogmatică, Teologie Fundamentală, Sectologie, în anii 1924-1937), Tipografie, librărie, ziar oficial „Renașterea“, bibliotecă și muzeu eparhial (Un timp am fost și subsemnatul redactorul ziarului, colaborator însă permanent cît am fost profesor de Teologie în Cluj), Fondul General administrativ, Fondul de pensie pentru slujitorii Bisericii, Fondul cultural, Fondul preoțesc, Fondul Bisericilor sărace, Fondul reședinței episcopale, Fondul Catedralei, Fondul tipografiei, Fondul Corului episcopiei, Fondul pădurii, Fondul milelor, Fondul ajutorului preoțesc, Fondul „Episcop Nicolae Ivan“. Episcopul Nicolae Ivan a sprijinit din plin și comemorarea unor mari personalități și evenimente în viața neamului român. A contribuit la ridicarea unui bust de bronz marelui apostol al neamului român, Gheorghe Lazăr, la 100 de ani de la moartea lui; la comemorarea eroilor neamului românesc de la 1784: Horia, Cloșca și Crișan; la sărbătorirea centenarului nașterii lui Avram Iancu (1924); sărbătorirea poetului Octavian Goga la împlinirea vîrstei de 50 de ani (1932), cînd Universitatea din Cluj i-a acordat lui Goga titlul de „Doctor Honoris Causa“.

Dar Episcopul Nicolae Ivan a avut legături și cu reprezentanții celorlalte culte religioase din țară, relații și cu oameni de cultură și ai vieții politice și economice din țară.

Pentru activitatea sa bogată, Primăria Clujului l-a proclamat pe Episcopul Nicolae Ivan „Cetățean de onoare al Clujului“ și Statul român i-a conferit diferite decorații: „Mare ofițer al ordinului Coroana României“, „Coroana României în Gradul de „Mare Cruce“; „Steaua României în gradul de Mare Cruce“; „Răsplata muncii pentru Biserică“, clasa I; Membru onorar al „Academiei Române“ (1934).

P.S. Episcop-vicar Justinian Chira Maramureșeanul semnează în volum studiul cu titlul: *„Vocația de ctitor a Episcopului Nicolae Ivan“*, menționînd contribuția sa substanțială la ridicarea Catedralei din Cluj și la ridicarea de zeci de biserici pe temelii străvechi de viață românească. De pildă: Mănăstirea Rohia. Dar cel mai strălucit monument ridicat de Episcopul Nicolae Ivan rămîne Catedrala din Cluj.

Pr. prof. dr. Isidor Todoran semnează în volum paginile intitulate: *„Personalitatea Episcopului Nicolae Ivan“*, prezentînd activitatea sa bisericească națională și patriotică deosebită, considerînd împrejurările în care a fost ea realizată, întîmpinînd multe și serioase dificultăți, pe care Episcopul însă a știut să le înlăture. Realizări: monumentala Catedrală, palatul reședinței episcopale, Academia Teologică, ajutoarea multor comercianți și meseriași să se așeze în Cluj ș. a. Pagini pline de conținut valoros, prezentînd activitatea multilaterală a Episcopului Nicolae Ivan.

Arhid. prof. dr. Ioan Zăgrean: Prezența Episcopului Nicolae Ivan în problemele vremii.

Născut și crescut în mijlocul poporului, în permanent contact cu el ca elev, student, învățător în Săliște, Nicolae Ivan a fost un autentic cunoscător al situației religioase, culturale, economice și politice a fraților săi români, precum și al vrăjmășiei claselor stăpînitoare împotriva românilor. Faptul acesta l-a determinat la hotărîrea ca de pe pozițiile sale — consilier, episcop — să lucreze astfel încît să aducă mereu servicii neamului și Bisericii sale. În articolele scrise de dînsul în ziarul „Telegraful Român“, al cărui redactor devine în 1890, se pot vedea crezul și convingerile

ziaristului Nicolae Ivan, de mare iubitor al Bisericii și al neamului în care s-a născut, precum și dorința lui fierbinte de a-și vedea neamul și Biserica cît mai sus sub toate aspectele. Numit consilier referent la Arhiepiscopia Sibiului, sfera sa de activitate devine mult mai extinsă. O importantă contribuție a avut la ridicarea Catedralei Mitropolitane din Sibiu — copie după Biserica Sfînta Sofia din Constantinopol — cît și a localului „Academiei Teologice Andreiene“ din Sibiu.

După marele act al „Unirii Românilor“, Nicolae Ivan activează intens pentru ridicarea vieții românilor din Transilvania, uniți acum cu frații lor de peste Carpați. Din octombrie 1919 Nicolae Ivan activează la Cluj, întîi ca președinte al Consistoriului ortodox din Cluj, apoi ca primul episcop al reînviatei Episcopii a Vadului, Feleacului și Clujului, dezvoltînd o activitate foarte bogată : națională, bisericească, culturală, economică.

Despre Nicolae Ivan justificat se poate spune că a fost nu numai un om de inimă, un preot și ierarh devotat misiunii sale, un harnic gospodar, care a pus și bazele materiale ale reînviatei Episcopii a Vadului, Feleacului și Clujului, ci și un mare român, un patriot desăvîrșit, care s-a străduit din toate fibrele ființei sale să-și vadă Neamul și Biserica cît mai sus și spiritual și material. În întreaga sa viață a fost omul faptei. A știut să îmbine minunat activitatea sa de pe teren bisericesc cu activitatea de luptător pentru binele neamului său, fiind mereu prezent în toate problemele vremii, care aveau legătură cu Biserica și Neamul său.

Paginile semnate de Prof. Zăgrean prezintă detaliat foarte bogata și roditoarea activitate bisericească, organizatorică și socială a Episcopului Nicolae Ivan.

Volumul cu titlul „Episcopul Nicolae Ivan“ are un conținut bogat și de valoare.

Arhid. prof. dr. Orest BUCEVSCHI

Pr. Gabriel Cocora, **Episcopia Buzăului. O vatră de spiritualitate și simțire românească**, Buzău, 1986, 450 p.

Binecunoscut în publicistica noastră, ca autor al unor studii referitoare, îndeosebi, la viața bisericească în Episcopia Buzăului, Preotul Gabriel Cocora tipărea, în anul 1982, o monografie intitulată: *Episcopia Buzăului, scurtă prezentare istorică.* „Din inițiativa și sub îndrumarea Prea Sfințitului Epifanie Norocel, Episcopul Buzăului, el publică, acum, după ce, firește, a dobîndit, prin cercetări, numeroase cunoștințe — concludentă, în acest sens, este bogata bibliografie menționată —, o voluminoasă lucrare consacrată aceleiași episcopii. Plecînd, negreșit, de la faptul că, în fruntea acestei istorice eparhii, au păstorit ierarhi cărturari sau care au acordat sprijin activităților culturale, îndeosebi tipăririi și difuzării cărților, autorul folosește, la formularea titlului monografiei, complementarul: *vatră de spiritualitate și simțire românească,* fără îndoială, spre a marca dominanta prin care s-a remarcat această eparhie în istoria Bisericii Ortodoxe Române.

În *Cuvînt înainte,* P. S. Epifanie, Episcopul Buzăului, referindu-se la problematica acestei scrieri — urme paleocreștine în regiunea Buzăului, timpul și împrejurările cînd a fost întemeiată episcopia, ierarhi care s-au distins prin strădanii culturale, presa bisericească, arhitectura bisericilor de lemn și piatră, mănăstirile din regiune, atitudinile patriotice ale clericilor din eparhie — consideră apariția ei ca un fapt cultural deosebit de important.

O recenzie, oricît de bogată ar fi ea, nu va oferi cititorului posibilitatea de a cunoaște valoarea unei opere. Precizînd că nu scriu o recenzie, ci semnalez numai apariția volumului *Episcopia Buzăului,* rodul strădaniilor îndelungate ale cercetătorului Gabriel Cocora, socot că această carte trebuie citită în vederea întregirii cunoștințelor privind viața bisericească, de-a lungul veacurilor, la curbura Carpaților.

Notez că, după unele informații referitoare la viața creștină înainte de anul 1500, în regiunea Buzăului, autorul, în cel dintîi capitol, *Istoria Episcopiei,* demonstrează că această episcopie a fost întemeiată în anul 1500. În cele ce urmează, se ocupă de locașurile sfinte de la Centrul eparhial, reliefînd particularitățile arhitecturale ale Catedralei episcopale, apoi de ierarhii care au cîrmuit eparhia insistînd asupra celor ce au lăsat pagini de cinste în istoria culturii și a Bisericii noastre.

Capitolele următoare sînt consacrate vieții culturale-bisericești în eparhie, mănăstirilor — de reținut faptul că Mănăstirea Bradu „ființa mai înainte de întemeierea Țării Românești" —, clerului în general și artei bisericești din eparhie. Impresionează numărul mare al clericilor-profesori care au lucrat în cadrul seminarului local și al absolvenților distinși ai acestei școli, cunoscuți în viața noastră culturală, pe care autorul îi pomenește. De asemenea, demnă de toată lauda este activitatea tipografiei din această eparhie despre care avem detalii importante. Cartea se încheie cu un *rezumat*, în limbile franceză și engleză, un *indice* de nume și localități și cu materialul ilustrativ, atît de folositor la cunoașterea realităților istorice buzoiene.

Deși scrierea tratează teme de interes regional, cu toate acestea ea este binevenită, în primul rînd, pentru localnici și pentru cei care doresc amănunte referitoare la istoria Episcopiei Buzăului. Pentru cei care vor să cunoască, în ansamblu, istoria culturii și a Bisericii strămoșești și, mai cu seamă, pentru alcătuitorii sintezelor de istorie bisericească, lucrarea publicată la Buzău este un izvor prețios.

Pr. Scarlat PORCESCU

Cronica bisericească

A. — Arhiepiscopia Iașilor

PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST LA MĂNĂSTIRI ȘI BISERICI DIN MOLDOVA

Luni, 20 iulie 1987, zi cînd Biserica noastră cinstește pe Sfîntul Prooroc Ilie Tesviteanul, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a vizitat Biserica Bîrnova, parohia cu același nume din județul Iași.

A fost întîmpinat de Preotul paroh și de enoriașii parohiei care luaseră parte la slujba religioasă a zilei.

După cum se știe, Mănăstirea Bîrnova este o construcție monumentală, în genul strălucitei Mănăstiri Dragomirna, cu care se înrudește arhitectonic (verticalitatea) și a fost zidită de voievodul Dabija-Vodă al Moldovei (1661-1665), fiind înconjurată de puternice ziduri de apărare și avînd în incintă reședința voievodului-ctitor, ziduri, reședință și biserică ce au avut mult de suferit, în decursul celor trei veacuri și mai bine de existență.

Așezată într-o pitorească regiune și datorită frumuseților sale arhitecturale, monumentalității sale, atrage mulți vizitatori, doritori să cunoască tezaurele de evlavie, cultură și artă ale talentatului nostru popor.

Pentru aceea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a determinat o amplă lucrare de restaurare și așezare în ținuta inițială a acestui valoros monument istoric, din apropierea capitalei Moldovei.

De data aceasta, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a cercetat cu toată luarea aminte stadiul lucrărilor și a constatat, cu bucurie, terminarea pînă acum a refacerii zidurilor cetății, lucrări efectuate cu cheltuiala Sfintei Mitropolii a Moldovei și Sucevei și a credincioșilor.

În continuare, a dat îndemnuri clare și precise Preotului Gheorghe Ciucă pentru efectuarea formelor de rigoare în vederea continuării lucrărilor, cu restaurarea bisericii propriu-zise și a parcului din jurul acestui ilustru monument istoric.

Duminică, 26 iulie 1987, Prea Fericitul Părinte Patriarh, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, a săvîrșit Sfînta Liturghie în vechea biserică a lui Ștefan cel Mare, din 1497, de la Mănăstirea Neamț.

La locul cuvenit al predicii, Prea Fericirea Sa a ținut un cuvînt de învățătură, spunînd, între altele:

„Dăm slavă Bunului Dumnezeu că în această duminică, în plin anotimp de vară, am avut posibilitatea să poposim în această străveche și înaltă vatră de spiritualitate românească, Mănăstirea Neamț, și să săvîrșim dumnezeiasca Liturghie. Sfînta Liturghie este totul în învățătura noastră creștină, este o coloană a credinței, o coloană și o culme a întregului edificiu învățătoresc al Bisericii Ortodoxe în general și al Bisericii Ortodoxe Române în special. La alte biserici nu aflăm atît de dezvoltată învățătura despre Sfînta Liturghie și nici atît de grăitoare, ca în Biserica noastră. Fără Sfînta Liturghie în viața Bisericii și a noastră personală, de slujitori și credincioși, e greu să se atingă un nivel de viață creștină deosebită. Trăim mereu cu Mîntuitorul Iisus Hristos ascultînd Evanghelia, predica Sa, imnele liturgice și momentele principale din Sfînta Liturghie, cu mare evlavie și în genunchi, cum v-am văzut că ați făcut aici. Lucrul acesta se întîmplă în toate lăcașurile noastre românești. Este modul în care trăim Sfînta Liturghie și jertfa Mîntuitorului Iisus Hristos care înriurește viața noastră de familie, responsabilitatea fiecărui fiu al Bisericii.

Ascultarea Sfintei Liturghii înseamnă un cîștig, un mare cîștig pentru credincioși dar și pentru slujitori, căci cu toți plecăm îmbogățiți după participarea la Sfînta Liturghie. Aceste adevăruri alcătuiesc descoperirea dumnezeiască pe care a făcut-o Dumnezeu, „pentru noi și pentru a noastră mîntuire“. Predica pe care o ascultați nu e predica preotului, nu este a mea, ci ea este predica Bisericii, a Domnului Iisus Hristos. Sfînta Evanghelie ne-a amintit, prin Sfîntul Matei, de două mari vindecări făcute de Domnul Iisus Hristos la Capernaum, de două mari faceri de bine față de doi oameni în suferință, suferințe care se pot întîlni și astăzi, a lipsei de vedere și a muteniei.

Pe aceștia i-a întrebat Domnul Iisus Hristos: „Credeți voi că pot face aceasta?“, Răspunsul lor a fost: „Da!“, iar Mîntuitorul le-a zis: „Fie vouă după credința voastră!“. Reținem cîtă atenție acordă omului, acelora care veneau să fie vindecați. Totdeauna El apelează la puterea sufletului lor, la credința lor, la voința lor. Ființa omului este de mare importanță în Biserică. Demnitatea omului este o valoare extrem de mare, o valoare ființială. După învățătura Bisericii, nici nu ne putem ruga cum trebuie, nici nu putem crede cum trebuie, fără ajutorul lui Dumnezeu și fără harul Lui nu putem înțelege valoarea omului.

Omul are libertate, iar prin aceasta se aseamănă într-o măsură cu Dumnezeu, ceea ce înseamnă practic că are libertatea de a discerne binele de rău, pentru a-și da seama de ce este bine și ce este rău. Omul are putința de deosebire a lucrurilor, de a înțelege învățătura Bisericii. Un om credincios se poate scăpa de lațul sectelor. Adevărata învățătură o are Biserica noastră, care ne învață că fără jertfa Domnului Iisus Hristos nu este mîntuire. Jertfa aceasta se repetă la fiecare Sfîntă Liturghie; în acest sens adunarea Bisericii este stîlp și temelie a adevărului (I Timotei 3, 15). Din Biserică nu poate să lipsească jertfa Sa și nici efectele ei, așa cum se întîmplă la credincioșii altor culte, care nu au Sfîntă Liturghie și nici Jertfă liturgică, reuniunile lor fiind simple adunări cu cîntări mai mult sau mai puțin pioase. Dacă nu ne împărtășim cu toții la fiecare Sfîntă Liturghie o facem din respect pentru pregătirea ce trebuie să facem de fiecare dată cînd ne împărtășim. Dar, chiar dacă nu se împărtășesc toți, Sfînta Liturghie are o mare putere de a ne lumina mințile și de a face să-L urmăm pe El, Domnul nostru. După unii, credința face foarte mult pentru om, încît acesta nu mai are nevoie de ajutorul dumnezeiesc. Ori noi credem că credința trebuie însoțită întotdeauna de fapte bune, fără de care ea este moartă.

De mare însemnătate pentru mine personal, ca și pentru dumneavoastră, este faptul că astăzi ne-am întîlnit aici, căci aici ne-am întîlnit cu Hristos Domnul și Jertfa Lui. Aceasta nu poate lipsi. Nu poate fi Biserică fără Jertfa Lui. Este un bun dumnezeiesc să slujești și să predici aici, unde au slujit și predicat mari patriarhi, mari mitropoliți și preoți, care au slujit și s-au rugat pentru popor. Cel mai însemnat este faptul că pe acest sfînt altar se repetă jertfa mîntuitoare a Domnului Hristos, care, continuîndu-se pînă la sfîrșitul lumii, întru amintirea Sa, va aduce mîntuirea tuturor celor ce se împărtășesc cu Sfintele Sale Taine.

Mănăstirea Neamț este o vatră străveche de evlavie creștinească și românească. In același timp ea este recunoscută ca avînd un rol cu totul deosebit în cultura noastră națională. Ne sfințim și se sfințesc toți cei care se ating de aceste ziduri, pășesc în acest loc și participă la Sfînta Liturghie cu toată evlavia. Aici luăm lecții de credință, dar și lecții de istorie națională. Mănăstirile noastre au fost și sînt cetăți de apărare a credinței, dar și a Patriei și poporului nostru. Să mulțumim, din tot prinosul inimii noastre, Domnului că ne-a dăruit ziua aceasta.

Maica Domnului, cu această frumoasă icoană, odor sfînt și mărturie istorică a legăturilor statornice ortodoxe dintre Biserici, să ne fie scut și ajutor în toate zilele vieții noastre. Amin".

După încheierea slujbei, drept răspuns la luminosul cuvînt de învățătură adresat, întreg soborul de slujitori, obștea monahală și mulți credincioși au condus pe Prea Fericitul Părinte Patriarh, pînă la „casa Nicodim", restaurată atît de pilduitor de Prea Fericirea Sa.

Luni, 27 iulie 1987, Prea Fericitul Părinte Patriarh s-a deplasat la Mănăstirea Putna. A fost însoțit de Prea Cuviosul Părinte stareț Iachint Unciuleac.

Primit cu toată rînduiala, a fost condus în biserica Mănăstirii Putna, unde a spus printre altele:

„Dau slavă Domnului că m-a învrednicit să mă pot îndrepta din nou către Sfînta Mănăstire Putna, pentru a mai vedea o dată stadiul lucrărilor începute acum zece ani, la Palatul voievodal al lui Ștefan cel Mare.

Mănăstirile au avut un rol foarte însemnat în viața poporului nostru, a unității de credință și a unității etnice și naționale, a spus Prea Fericirea Sa. *Domnitorii noștri cei vechi nu puteau să stea numai într-un singur oraș sau cetate. Ei trebuiau să se deplaseze peste tot, unde era nevoie. Din această cauză, mănăstirile noastre și mai ales cele ce erau ctitorii voievodale, au îndeplinit și funcțiunea de „locuri de divan" și de „împărțire a dreptății". De aceea întîlnim și palate voievodale pe lîngă mănăstirile mai vechi.*

De aceea, ne-a revenit și nouă sarcina de a cerceta cu atenție locul și a rezidi palatul ce a fost aici, cu siguranță, al nebiruitului Ștefan cel Mare și Sfînt. In această lucrare întreagă obștea monahală de aici, în frunte cu Părintele stareț și Părintele Tudor, ne-au stat în ajutor și au depus obolul lor în transportarea, păstrarea și prepararea materialelor. Conducerea de stat locală ne-a ajutat de asemenea la ridicarea acestei monumentale clădiri, vrednică de Ștefan cel Mare și epoca lui.

Sîntem bucuroși că am putut face această lucrare din fondurile Mitropoliei Moldovei, care sînt procurate de la toți credincioșii din această de Dumnezeu păzită eparhie. Faptul că ei au cumpărat un calendar, o cărticică de rugăciuni, o lumînare etc., înseamnă că ei au devenit acum adevărați ctitori, împreună cu toți ctitorii și cu ceilalți ostenitori. Am venit din nou pentru a vedea stadiul lucrărilor, care acum sînt pe sfîrșite.

Să aducem cuvînt de laudă Părintelui stareț Iachint, Părintelui Tudor, care au stat, cu timp și fără timp, între muncitorii ce au executat lucrarea. Mulțumită adresăm și tuturor celorlalți părinți care au ajutat la înălțarea acestei clădiri de epocă și de proslăvire a marelui ctitor de biserici și mănăstiri din Moldova.

In felul acesta s-a ajuns ca lucrarea să fie aproape gata. Astfel prețuim și pe părinții noștri, căci un popor care nu-și cinstește părinții cum se cuvine este un popor pierdut.

Alte popoare nu au graiul unitar ca noi, deși am fost separați îndelung, dar străinii nu au putut deznaționaliza poporul român pentru că Ortodoxia noastră a făcut atît de mult ca limba să fie lipsită de deosebiri dialectale prea mari și să fie perfect unitară, românii de pretutindeni putîndu-se înțelege foarte bine unii cu alții.

Faptul că poporul român a rămas ortodox și că limba noastră este perfect unitară se datorează credinței noastre ortodoxe care a fost ca un cheag al solidarității și unității.

De aceea poporul nostru — cum bine s-a spus — este o adevărată minune, date fiind circumstanțele atît de grave prin care a trecut. Pe locul acesta a fost o biserică și înainte de Ștefan cel Mare, căci la multe mănăstiri (Putna, Tismana, Moisei ș. a.), s-au găsit sub clădirile actuale ziduri mai vechi.

Ștefan a clădit aici pe temelii mai vechi și noi am fost martori acestor descoperiri din secolul al XIII-lea sau al XIV-lea (morminte, sala de consiliu etc.), care au fost aflate la un metru și jumătate, sub temelia de la început. Se pare că a fost un cimitir. Atunci cînd s-au pus temeliile, nu se știa nimic despre acest fapt. Pentru a se pierde urma unui cimitir este nevoie să treacă circa 100 de ani.

Inchegarea poporului român este foarte veche, cum știm. El a avut o cultură importantă, care s-a dezvoltat cu impetuozitate. Ca la fiecare mănăstire sînt date importante și aici, de care trebuie să ținem seama în prezent și viitor.

Cercetările întreprinse la această valoroasă clădire, cunoscută ca fiind vechiul „Palat voievodal", s-au încununat cu importante rezultate, pentru istoria și cultura noastră care sînt de natură să aducă și mai mare demnitate poporului român. Ortodoxia, o spunem încă o dată, a însemnat atît de mult în viața poporului nostru!

La trecutul frumos și adinc grăitor se adaugă și prezentul luminos ce se deschide poporului român în actualitate.

Să le păstrăm pe toate cu adînc patriotism.

Să păstrați neștirbită credința moșilor și strămoșilor noștri care ne-a adus pînă aici și rugați-vă zi și noapte, pentru conducerea țării, pentru toți frații noștri creștini de pretutindeni și pentru pacea lumii".

Cronicar

PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST LA MĂNĂSTIREA PUTNA
— 15 august 1987 —

Slăvitul voievod *Ștefan al Moldovei,* în cei 47 ani de domnie, a stăruit și a luptat pentru consolidarea statului și apărarea independenței. O importantă instituție spre care și-a îndreptat el privirile, cu deosebită atenție, a fost Biserica. „Înzestrată cu bunuri materiale și cu strălucite locașuri de închinare, care reprezentau tot atîtea mijloace de creștere a prestigiului de care se bucura ctitorul, prin influența exercitată asupra societății, Biserica a sprijinit opera de întărire a puterii centrale". Cea dintîi dintre ctitoriile sale, menită a fi locaș de veșnică odihnă pentru el însuși, ca și pentru familia sa, care punea în lumină sentimentele de prețuire ale voievodului față de această instituție este *Mănăstirea Putna.* Prin înălțarea acestei mănăstiri și a celorlalte sfinte locașuri — prin dotarea ei spre a deveni o vatră de cultură, Ștefan cel Mare adresa o chemare Bisericii ca să-i dea sprijin în diriguirea treburilor Moldovei. Integrată în viața statului, această instituție și-a îndeplinit, cu înflăcărare patriotică, dumnezeiescul ei mesaj.

Ctitoria de la Putna, închinată Maicii Domnului a cărei „Adormire" se prăznuiește la 15 august, era, cum a notat cronicarul Ion Neculce „... frumoasă, tot cu aur poleită, zugrăveala mai mult aur decît zugrăveală și pe dinăuntru și pe dinafară și acoperită cu plumb". Lucrările au început în iulie 1466 și s-au încheiat în 1469, dar sfințirea locașului s-a făcut, cu mare fast, la 8 septembrie 1870.

Anul acesta, sărbătoarea hramului ctitoriei voievodale de la Putna a fost cinstită de prezența *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist,* locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei. În drum spre mănăstire, joi 13 august a. c., Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române s-a oprit în comuna Tocileni, județul Botoșani — așezare pitorească în care Prea Fericirea Sa a văzut lumina zilei acum mai bine de șapte decenii — unde a luat cunoștință de modul în care se desfășoară lucrările de renovare a bisericii filiale din satul *Victoria.* După ce a dat diferite îndrumări P. C. Pr. M. O. Poduț și meșterilor care se aflau pe șantier, privind lucrările ce trebuie săvîrșite în viitor, a plecat la *Botoșani,* unde a cercetat protopopiatul; în trecere spre *Suceava,* s-a oprit la *Mănăstirea Vorona,* ca să vadă cum se execută cele din urmă lucrări la clădirea în care vor funcționa atelierele mănăstirești. A doua zi, 14 august, s-a îndreptat spre *Mănăstirea Dragomirna,* unde a văzut cum arată clădirile din jurul ctitoriei mitropolitului Anastasie Crimca, de curînd învelite cu tablă. Sosind după amiază la *Mănăstirea Putna,* a cercetat, însoțit de P. C. stareț Arhim. Iachint Unciuleac, de arhitecți și ingineri constructori chemați între timp, impunătoarea clădire — casa domnească — înălțată în ultimii ani, prin rîvna Prea Fericirii Sale, cu fonduri acordate de Mitropolia Moldovei și Sucevei. În încăperile acestui măreț edificiu s-au luat diferite măsuri în legătură cu executarea unor lucrări de finisare; totodată, s-au luat decizii referitoare la mobilierul ce urmează a fi procurat.

Sîmbătă, 15 august — Adormirea Maicii Domnului — Prea Fericitul Patriarh Teoctist, înconjurat de ieromonahi, preoți și diaconi, a oficiat Sfînta și Dumnezeiasca Liturghie, ascultată cu atenție și aleasă cuviință de credincioșii care erau de față în această zi de mare praznic. La timpul potrivit, Prea Fericitul a hirotonit întru preot pe Cucernicul ierodiacon *Dr. Daniil Ciobotea* și întru diacon pe Cuviosul monah *Gherasim Curaciuc.* Înainte de actul hirotoniei, cu scopul de a scoate în lumină dreapta învățătură a Bisericii despre Sfînta Taină a Preoției, a rostit un instructiv cuvînt catehetic în legătură cu această Taină și cu marea însemnătate a slujirii preoțești. La priceasnă, adresîndu-se clericilor și credincioșilor, Prea Fericitul Teoctist, într-o amplă cuvîntare, s-a referit în primul rînd la Mănăstirea Putna, la slăvitul ei ctitor, la locul acestei așezări călugărești în istoria spiritualității ortodoxe române și la valorile patrimoniale păstrate aici, apoi la Sfînta Fecioară Născătoare de Dumnezeu, care „întru adormirea sa" nu ne-a părăsit. **Putna, a spus Prea Fericirea Sa, este o mănăstire cunoscută în toată lumea creștină. La acest ostrov al credinței strămoșești,** aducem în conștiința noastră chipul neuitatului ctitor *Ștefan cel Mare,* care odihnește în veci sub cupolele ctitoriei sale de aici, domnitor care a dat slavă Moldovei, chipurile vrednicilor mitropoliți *Teoctist I* și *Iacob Putneanul,* cel dintîi, martor de credință al marelui domn ctitor, iar al doilea, slujitor destoinic al neamului său prin lumina cărții, cum și chipurile atîtor fii ai Bisericii, care au purtat aici haina îngerescului chip, printre care al Sihastrului *Daniil* îmbrăcat întru podoabă. În această zi, privirile noastre duhovnicești se îndreaptă la strădaniile cărturărești-artistice ale viețuitorilor mănăstirii care, cu necontenită rîvnă au copiat și ornat cărți de cult, care au împodobit patrimoniul nostru cultural-bisericesc, păstrîndu-l și ocrotindu-l spre a fi, în viitor, mărturie grăitoare. În fața ochilor noștri avem în această zi sfînta ctitorie a slăvitului voievod Ștefan, edificiile din jurul acestei ctitorii restaurate și îmbrăcate în veșmintele lor cele dintîi, cum și impunătoarea casă domnească, reconstruită, în ultimii ani, după investigații și studii temeinice, cu fonduri alocate de Mitropolia Moldovei și Sucevei și cu sprijinul nețărmurit al statului nostru. La Putna, mai cu seamă în această zi, se adună credincioși din regiunile nordice ale Moldovei, îmbrăcați în tradiționalele costume populare, impresionante prin frumusețea lor cromatică; aici ei vorbesc aceeași limbă, mărturisesc aceeași dreaptă credință și, într-un cuget și o simțire, se arată fii destoinici ai Patriei noastre și apărători ai păcii. Totdeauna în trecutul ei, Putna a fost un simbol al unității naționale. Este de-ajuns să ne amintim, a continuat Prea Fericitul, de serbarea din anul 1870 cînd străluciți fii ai neamului nostru ca : M. Eminescu, I. Slavici, C. Porumbescu, A. D. Xenopol ș. a. au exprimat, aici, ideile și simțămintele românilor de pretutindeni.

În continuare, Prea Fericitul Teoctist a vorbit despre Maica Domnului, ocrotitoarea acestui sfînt locaș și ocrotitoarea noastră a tuturor, scoțînd în

evidență cinstea deosebită de care se bucură ea la Ierusalim, în toate Bisericile Ortodoxe și în Biserica Romano-Catolică. Pretutindeni, credincioșii privesc la „ceea ce este mai cinstită decît heruvimii și mai slăvită fără de asemănare decît serafimii", ca la un pivot al credinței lor, ca la un izvor nesecat de întrarmare duhovnicească. Noi toți fericim, în unitate deplină, pe cea fără prihană și Maica Dumnezeului nostru.

Încheind, Prea Fericrea Sa, a dat tuturor îndemnul părintesc de a păstra neștirbită dreapta credință, de a stărui fiecare în ascultare, în săvîrșirea faptelor bune, în propovăduirea și apărarea păcii, în hărnicie pentru desăvîrșirea chipului celui nou al Patriei noastre. Cine se desparte de Biserică, a accentuat Prea Fericitul, se desparte de familia neamului său; despărțirea este o rană deschisă, o durere; de aceea, să ne silim să fim toți una în mărturisire și ascultare.

P. C. Pr. Teodor Bodnar, inspector bisericesc onorar, a adus în numele clericilor și dreptcredincioșilor bucovineni fiești mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Teoctist pentru Sfînta Liturghie săvîrșită în această zi la Mănăstirea Putna și pentru înălțătoarele cuvintări rostite. Mulțumiri respectuoase a adus și *P. C. Arhim. Iachint Unciuleac*, starețul mănăstirii, în numele viețuitorilor acestei istorice așezări călugărești.

După obișnuitul otpust, Prea Fericitul a acordat, prin hirotesie, distincția onorifică de protosinghel *P. C. Vartolomeu Florea*, de la Mănăstirea Sihăstria, apoi s-a cîntat un polihroniu pentru înaltul cîrmuitor al Bisericii strămoșești și pentru conducerea de stat.

În cadrul tradiționalei agape, oferită de stăreția mănăstirii, au rostit cuvîntări: *P.P. C.C. stareți Arhim. Efrem Chișcariu*-Neamț, *Grigore Halciuc*-Suceava, *Iachint Unciuleac*-Putna, *P.P. C.C. Pr. Scarlat Porcescu, Pr. prof. dr. Al. Ciurea, T. Bodnar, R. Vasiliu, I. Ieșan, P.P.C.C. Daniil Ciobotea și Tudor Pavlo, Prof. P. Socaciu, Arhit. G. Antonescu* ș. a. Seria cuvîntărilor a fost încheiată de *Prea Fericitul Patriarh Teoctist.*

La solemna slujbă de la Mănăstirea Putna, alături de credincioși din satele învecinate, au luat parte mulți turiști .Însoțite de *P. C. Pr. Mihai Drigă*, de la parohia românească „Sfînta Treime" din Bari-Italia, au sosit la Putna în această zi și au ascultat Sfînta Liturghie două monahii romano-catolice din Roma: Cristina Salvadori și Caretta Mariangela din Instituto Adorazione Sacro Cuore din Cetatea Eternă.

Duminică 16 august, Prea Fericitul Patriarh Teoctist a plecat, înainte de amiază, de la Mănăstirea Putna spre *Mănăstirea Neamț*. În drum, a cercetat biserica din parohia *Vicovul de Jos*. Primit de *P. C. Pr. V. Popescu* după datină, cu Sfînta Cruce, Sfînta Evanghelie și un cuvînt de bun venit în această enorie, cum și de credincioși, cu imnul patriarhal, a intrat în sfîntul locaș, unde a luat act cu mulțumire de ordinea desăvîrșită în care totul este păstrat și ocrotit. Peste aproximativ trei sferturi de oră, Prea Fericitul Patriarh era primit, în biserica din satul *Marginea* de către *P.P. C.C. Preoți V. Vartic* și *N. Pițuleac* și de credincioșii care veniseră să asculte Sfînta Liturghie. Atît la Vicov cît și la Marginea, Prea Fericitul a împărtășit binecuvîntări patriarhicești preoților slujitori și credincioșilor, deosebit de mulțumiți că sînt cercetați de Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române. Apreciind ținuta credincioșilor în sfintele locașuri, Prea Fericitul Teoctist s-a referit la contribuția adusă de Biserică la păstrarea unității de credință și de neam cînd Bucovina era despărțită de patria mamă, apoi a dat îndemn părintesc tuturor celor ce au plecat de sub aripile ocrotitoare ale Ortodoxiei să revină, în dragoste și rugăciune, alături de frații lor întru dreapta credință. Biserica strămoșească păstrează neștirbit tezaurul învățăturii și stăruie fără încetare pentru continuitatea limbii și spiritualității românești. Această lucrare și acest țel nu se împlinesc numai la Putna și Neamț, ci la fiecare altar străbun.

Despărțindu-se de credincioșii din Marginea, Prea Fericitul Patriarh Teoctist s-a îndreptat spre Mănăstirile *Sucevița* și *Moldovița*, unde a făcut un scurt popas, apoi spre Biserica *Voroneț* la care se execută, de către specialiști, lucrări de integrare și fixare a picturilor exterioare. Spre seară, sosea la Mănăstirea Neamț unde luni 17 august s-a interesat cu atenție de viața acestei așezări, de Seminarul teologic și de Tipografia mitropolitană care funcționează aici.

Pr. Scarlat PORCESCU

SLUJBE ARHIEREȘTI

BISERICA „ADORMIREA MAICII DOMNULUI“ DIN DUMBRĂVENI, JUDEȚUL SUCEAVA

Duminică 12 iulie 1987, spre marea bucurie a credincioșilor din parohia „Adormirea Maicii Domnului“-Dumbrăveni, protopopiatul și județul Suceava, Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul a binecuvîntat lucrările de restaurare, consolidare și de refacere a picturii, de înnoire a interiorului bisericii ctitorite de familia Balș. Lucrările s-au executat prin grija și strădania vrednicului preot paroh Dumitru Rădăuceanu, atît timp cît Domnul a îngăduit, ajutat fiind în mod deosebit de vrednica de pomenire prezbitera Ana și cu obolul credincioșilor, precum și cu ajutorul Sfintei Mitropolii, al Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei.

Ctitorită în anul 1801, biserica a fost în decursul timpului de mai multe ori reînnoită. Însă lucrările din ultimii ani au readus-o în haina strălucitoare în care au visat-o ctitorii ei, familia Balș, care s-au bucurat de prietenia „Luceafărului poeziei românești“, Mihai Eminescu. Poate că unele din creațiile eminesciene au fost inspirate de frumusețile Dumbrăvenilor.

Lucrările care au redat bisericii frumusețea de odinioară au nu numai o importanță bisericească ci și una culturală, fiind legată de numele celui care, dorind pămîntului străbun „la trecutu-i mare, mare viitor“, arăta că spiritualitatea și credința unui neam sînt această legătură între slava trecutului și năzuințele viitoare.

Dorul permanent de unitate, de gîndire și de vrere al românilor, răsfirați pe plaiuri străbune și uniți pentru a apăra libertatea și neatîrnarea a rodit numeroase împliniri și în Dumbrăveni, pe plan cetățenesc, dar și bisericesc.

Iată de ce, a arătat Prea Sfinția Sa, orice roadă a credinței noastre dreptslăvitoare, ca și acestea, ne bucură sufletele și ne afirmă legătura cu generațiile trecute și cei ce vor veni după noi făcîndu-ne să înțelegem și mai bine importanta moștenire pe care ne-au lăsat-o înaintașii, pe această „gură de rai“ mioritică, ocrotită de rugăciunile și omoforul Maicii Domnului, căreia îi este închinată și această biserică.

Tuturor celor prezenți Prea Sfinția Sa a transmis patriarhicești binecuvîntări din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, preotului paroh Dumitru Rădăuceanu, membrilor comitetului și consiliului parohial, tuturor credincioșilor.

Mulțumind pentru grija arătată și ajutorul primit din partea Prea Fericitului Patriarh Teoctist, P. C. Pr. paroh Dumitru Rădăuceanu a dat glas simțămintelor de aleasă bucurie trăite la acest moment duhovnicesc prilejuit de sfințirea ostenelilor credincioșilor parohiei cu hramul „Adormirea Maicii Domnului“ din Dumbrăveni de către Prea Sfințitul Pimen Suceveanul.

De asemenea, P. C. Pr. Dumitru Rădăuceanu a adus mulțumiri organelor locale pentru sprijinul de care s-a bucurat și tuturor credincioșilor care au contribuit cu obolul lor la împodobirea locașului de închinare strămună.

Avînd în vedere anii de slujire bisericească pilduitoare și ținînd seama de faptul că a stăruit cu timp și fără timp pentru slujirea și împodobirea locașului de închinare din Dumbrăveni cu hramul „Adormirea Maicii Domnului“, hram care ne aduce aminte de Putna lui Ștefan cel Mare, cu binecuvîntarea și din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul a hirotesit întru iconom stavrofor pe P. C. Pr. Dumitru Rădăuceanu.

A urmat apoi parastasul pentru ctitori și un Polihroniu.

Pr. V. VAIDA

HRAMUL MĂNĂSTIRII SECU

Anul 1602 este cunoscut în istoria bisericească ca an de fondare a Mănăstirii Secu, cu hramul „Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul". De fapt, Nestor Ureche, tatăl cronicarului Grigore Ureche, nu face, în acest an, decît să reînnoiască din temelie Schitul lui Zosima, care se şubrezise, transformînd mănăstirea în necropolă pentru sine şi familia sa. Ctitoria marelui vornic, în ciuda vitregiilor vremii, a devenit unul dintre cele mai puternice centre monastice din Moldova. Aşa se explică faptul că la şcoala monahală a acestei mănăstiri s-a pregătit pentru viaţa culturală românească şi bisericească unul dintre cei mai vestiţi cărturari ai noştri — Mitropolitul Varlaam Moţoc. Tot aici au ucenicit şi alţi ierarhi ca: Ghedeon şi Dosoftei mitropoliţi ai Moldovei, episcopii Mitrofan şi Ioan ai Romanului, Iorest şi Ghedeon ai Huşilor.

Astăzi Mănăstirea Secu a îmbrăcat haina înnoirilor datorită Prea Fericitului Patriarh Teoctist pe cînd arhipăstorea în jilţul Moldovei, care a vegheat îndeaproape lucrările de restaurare ce s-au întreprins aici pe parcursul a mai multor ani.

Sărbătoarea de la 29 august, Tăierea Capului Sfîntului Ioan Botezătorul, hramul acestui aşezămînt, a adunat şi adună, în fiecare an, mulţi credincioşi din localităţile învecinate, ca să se roage împreună cu vieţuitorii acestei mănăstiri ca să fie părtaşi la sfintele slujbe şi să asculte cuvinte folositoare pentru întărirea lor sufletească.

Anul acesta, din încredinţarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, slujba hramului Mănăstirii Secu a fost oficiată de Prea Sfinţitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul. P. S. Sa înconjurat de soborul stareţilor de la mănăstirile nemţene a oficiat, în ajunul sărbătorii, slujba Privegherii, rostind în final un cuvînt de folos duhovnicesc.

A doua zi, P.S. Sa a săvîrşit Sfînta Liturghie, răspunsurile fiind date de părinţii din obştea mănăstirii. Credincioşii au ascultat cu atenţie, la sfîrşitul Sfintei Liturghii, cuvîntarea P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul. P. S. Sa s-a referit, mai întîi, la semnificaţia religios-morală a sărbătorii de la 29 august, apoi a evocat contribuţiile aduse de vieţuitorii Mănăstirii Secu la îmbogăţirea patrimoniului nostru cultural-artistic şi la păstrarea întru ascultare a credinţei strămoşeşti. Apoi, impresionat de atenţia cu care cei prezenţi au ascultat Sfînta Liturghie, deşi vremea a fost ploioasă, le-a împărtăşit din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist patriarhiceasca binecuvîntare, subliniind şi faptul că atitudinea lor este un izvor pilduitor de învăţătură.

Ca în fiecare an, sărbătoarea s-a încheiat cu îndătinatul polihroniu.

SFINŢIREA BISERICII „ADORMIREA MAICII DOMNULUI" DIN DOBRENI, JUDEŢUL NEAMŢ

Ca toate localităţile din jurul oraşului Piatra Neamţ şi satul Dobreni îşi leagă începutul existenţei sale istorice de începutul legendarului oraş de sub Piatra lui Crăciun. În documente apare pe timpul lui Ştefan cel Mare, cînd vrednicul de pomenire voievod emite un document în care dispune „să se aducă din zona Vasluiului vînători iscusiţi pentru curtea domnească de la Piatra lui Crăciun", pe care îi aşează în localitatea de astăzi, Dobreni. Cu timpul, tradiţia spune că s-au mai localizat aici mulţi români transilvăneni care s-au retras din faţa vitregiilor vremii ce s-au abătut adesea peste pămîntul românesc de dincolo de munţi.

Credincioşii din satul Dobreni, mistuiţi de duhul statorniciei şi înflăcăraţi de a împodobi totul, au hotărît să restaureze biserica „Adormirea Maicii

Domnului" construită la sfîrșitul secolului al XIX-lea, pe temelia unei alte biserici mai vechi. A fost refăcută casa de prăznuire.

Pentru lucrarea de sfințire a sfîntului locaș Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a delegat pe Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul, care a săvîrșit slujba tîrnosirii locașului de închinare.

S-a oficiat apoi Sfînta Liturghie, la sfîrșitul căreia P. C. Pr. paroh Viorel Coșofreț a făcut o dare de seamă asupra modului în care au decurs lucrările de restaurare.

A urmat cuvîntul Prea Sfințitului Episcop-vicar Pimen Suceveanul, din care s-a desprins bucuria P. S. Sale pentru strădaniile împlinite ale credincioșilor dornici de înnoire și iubitori de frumos. A elogiat eforturile lor și a transmis din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist patriarhiceasca binecuvîntare, asigurîndu-i, totodată, de dragostea părintească a P. F. Sale.

Slujba s-a încheiat cu îndătinatul polihroniu.

Arhid. Ioachim GIOSANU

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

PROTOSINGHELUL EMILIAN OLARU

În ziua de 20 aprilie 1987 a adormit în Domnul Părintele Emilian Olaru. Născut în anul 1912 august 20, în satul Cristinești, județul Botoșani, din părinți buni credincioși și oameni legați prin muncă cinstită și dragoste de brazda strămoșească, Părintele Emilian din fragedă copilărie a simțit chemarea spre viața monahală. Astfel, în anul 1936 își îndreaptă pașii spre Mănăstirea Slatina, ctitoria voievodului Alexandru Lăpușneanu, unde este primit ca novice în acea obște. Dînd dovadă de neclintită hotărîre de a rămîne toată viața în ascultare desăvîrșită și trăire duhovnicească este tuns în călugărie, în ziua de 13 decembrie 1936. S-a arătat, în orice ascultare era rînduit, cu hărnicie și pricepere în toate nevoile obștii. La Mănăstirea Cetățuia unde este rînduit în 1940, dovedește, de asemenea, desăvîrșită ascultare, De aceea i se încredințează ascultarea de iconom al mănăstirii. Depune aceeași rîvnă atît în ducerea la bun sfîrșit a treburilor gospodărești cît și în împlinirea pravilei călugărești. Pentru iscusința de a îmbina munca brațelor cu nevoințele duhovnicești, deși nu împlinise vîrsta de 30 de ani, cerută unui monah pentru a fi hirotonit, Părintele Emilian este hirotonit în ierodiacon în anul 1941, iar în anul următor este hirotonit ieromonah. Rămînînd mai departe în ascultarea de iconom a știut să împace partea Martei cu cea a Mariei într-un chip cu totul pilduitor. Ca slujitor al Sfîntului Altar s-a dovedit și un iscusit duhovnic.

Dar Părintele Emilian a îndeplinit și alte ascultări mănăstirești. Astfel, în anul 1952, este ales stareț la Slatina. În această ascultare de mare răspundere a dovedit dragoste și rîvnă pilduitoare. A condus mai mult cu bunătate decît cu asprime. Bunătatea sa părintească îl făcea pe cel greșit să se rușineze și să pună început bun. Era însă aspru cu sine. Avea o asprime cu dreaptă socoteală de mare nevoitor. Vorbea numai cînd și ce trebuia să vorbească Mai mult tăcea decît vorbea. Căuta să fie mai mult un împlinitor al cuvîntului prin care el știa să îndrume. Tocmai prin acest fel al său s-a dovedit un iscusit îndrumător, un adevărat părinte duhovnicesc atît pentru obștea mănăstirii cît și pentru cei din afară mănăstirii, preoți și credincioși din satele vecine care veneau la Mănăstirea Slatina. De aceea trecerea la Domnul a Părintelui Emilian Olaru a întristat inimile multora dintre ei, care au venit să-și petreacă pe părintele lor duhovnicesc spre locul de odihnă veșnică, fiecare din ei văzînd că Părintele Emilian pe tăcute și neștiute le-a îndrumat pașii pe calea trăirii celei duhovnicești. Viața duhovnicească și împărăția cerurilor își au

creșterea în inimi și în suflete ca și „sămînța care răsare și crește cum nu știe el“ (cel ce o seamănă, adică duhovnicul) (Marcu 4, 27). Și Părintele Emilian a fost cunoscut de mulți, în taina sufletului lor.

După ce Mănăstirea Slatina devine mănăstire de călugărițe în anul 1962, Părintele Emilian va fi preot slujitor și duhovnic, adică părinte duhovnicesc al noii obști de călugărițe, primind în continuare la spovedit și îndrumare duhovnicească și pe credincioșii și preoții satelor. Părintele Emilian a știut să îndrume obștea Slatinei nu cu duhul stăpînirii ci al dragostei părintești, stînd cu sfatul și îndemnul permanent în ajutorul maicii stareță și avînd permanent conștiința că este un ascultător în obștea mănăstirii. N-a agonisit din cele materiale nimic pentru sine, însă n-a uitat niciodată de nevoile materiale și gospodărești ale mănăstirii, deși permanent a fost ocupat cu îndrumarea credincioșilor.

Chipul său îmbunătățit prin ostenelile sale, închinate slujirii fiilor Bisericii strămoșești în scopul întăririi și creșterii lor duhovnicești în dreapta credință, rămîne viu în inimile celor ce l-am cunoscut. Odihnească-se în pace, în ceata celor ce lupta cea bună au luptat, calea cea dreaptă au urmat, intrînd întru bucuria Domnului celui înviat a treia zi, Care l-a chemat la Sine tocmai în săptămîna luminată.

În semn de prețuire deosebită și dragoste părintească pentru viața și slujirea sa pilduitoare, P. F. Părinte Patriarh Teoctist a delegat pe P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul la slujba prohodirii Părintelui Emilian, prilej cu care P. S. Sa a rostit pentru soborul Mănăstirii Slatina ca și credincioșilor care au luat parte la slujba înmormîntării, un cuvînt de mîngîiere și întărire sufletească, cu deplina încredințare că toți cei care l-au avut îndrumător duhovnicesc pe Părintele Emilian îl vor avea mai departe mijlocitor prin rugăciunile sale înaintea tronului slavei lui Dumnezeu, Căruia i-a închinat întreaga sa viață și sfînta lucrare a preoției.

Asistent

PREOTUL COSTĂCHEL ȘARAMET

Duminică 14 iunie 1987, în urma unei scurte dar grele suferințe, a trecut la Domnul, tînăr și vrednic, Preotul Costăchel Șaramet, parohul parohiei Dracșani, comuna Sulița, protopopiatul și județul Botoșani.

S-a născut la 11 februarie 1953 în Dracșani, într-o familie dreptcredincioasă de țărani harnici și credincioși, Elena și Gheorghe Șaramet. După terminarea școlii generale în satul natal, în anul 1968 se înscrie la Seminarul Teologic-Mănăstirea Neamț, pe care-l absolvă în anul 1973. În toamna aceluiași an se înscrie la Institutul Teologic Universitar din București. În 1975 se căsătorește cu tînăra Minodora Dărîngă și este hirotonit preot pe seama parohiei Dracșani, satul său natal. Dumnezeu le-a binecuvîntat căminul cu trei copii: Constantin, Paul și Mihail.

Viața sa a fost scurtă dar plină de frumoase împliniri fapt pentru care Preotul Costăchel Șaramet s-a bucurat de prețuirea tuturor.

Slujba de înmormîntare a fost săvîrșită de un sobor de preoți, sub protia P. C. Prot. Gr. Diaconu-Botoșani care, în cuvîntul pe care l-a rostit, a reliefat calitățile deosebite de care a dat dovadă Preotul Costăchel Șaramet sub toate aspectele slujirii pastorale, transmițînd familiei îndoliate condoleanțe din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

Din partea colegilor a rostit un cuvînt Pr. V. Nechita-parohia „Sfîntul Andrei“ Iași, care a scos în evidență calitățile sufletești ale tînărului Preot Costăchel Șaramet. Trupul neînsuflețit a fost așezat spre odihnă veșnică lîngă biserica unde a slujit și unde așteaptă învierea morților și viața veșnică ce va să fie.

Pr. Emil STROIȘTEANU

PREOTUL DIMITRIE NICHITOVICI

În ziua de 9 iulie 1987, a trecut la Domnul Preotul Dimitrie Nichitovici din orașul Cîmpulung Moldovenesc.

A văzut lumina zilei în ziua de 26 octombrie 1909 în satul Voloca, fiind al treilea fiu din cei șase copii ai lui Ioan și Alexandra, agricultori și buni credincioși ai Bisericii strămoșești românești.

Școala generală o urmează în satul natal, apoi Liceul și Facultatea de teologie, luîndu-și licența în anul 1933. În același an se căsătorește cu tînăra învățătoare Veronica Hauca din Boian. Este hirotonit preot pe seama parohiei Ciudei în ianuarie 1934. Păstorește apoi în parohiile: Cosmin, Davidești, Ostrița, apoi la parohiile Cozănești-Vatra Dornei, Valea Putnei și Frumosu-Cîmpulung Moldovenesc, iar de la 1 septembrie 1947 la parohia Burla, protopopiatul Rădăuți, de unde s-a pensionat la 1 iunie 1976, stabilindu-se cu familia în Cîmpulung Moldovenesc.

În toate parohiile unde a păstorit s-a dovedit a fi un bun păstor de suflete și cu un spirit administrativ deosebit.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de duminică 12 iulie 1987, de către un sobor de preoți în frunte cu P. C. Prot. Ioan Ciornei-Rădăuți.

Despre viața și activitatea sa au vorbit P.C. Prot. Ioan Ciornei, Pr. N. Pentelescu, Pr. Florea Chișcan, și parohul locului, Pr. Petru Crăciun. A fost înmormîntat în cimitirul din Cîmpulung Moldovenesc.

Prot. I. CIORNEI

B. — Episcopia Romanului și Hușilor

ÎNTRUNIREA UNEI VECHI PROMOȚII DE SEMINAR

Joi 9 iulie 1987, în Biserica „Sfinții Apostoli Petru și Pavel" din Huși, ctitoria nemuritorului Ștefan cel Mare și Sfînt, din 1494, cu binecuvîntarea Prea Sfințitului Eftimie Luca, Episcopul Romanului și Hușilor, s-a reîntîlnit promoția 1932, a fostului Seminar Teologic din Huși, cu prilejul împlinirii a 55 de ani de la absolvire.

Un Comitet de organizare, alcătuit din preoții: Constantin Burduja-Vaslui, Vasile D. Lupu-Vaslui și Gh. I. Morariu-Bîrlad, însuflețiți de multă dragoste colegială, frățească și preoțească, s-au străduit pentru obținerea agrementelor de rigoare și convocarea tuturor celor ce mai sînt în viață (25), din această promoție de acum peste două pătrare de veac, ca și de însăși reuniunea în toate detaliile ei.

Prin bunăvoința Prea Sfințitului Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor, a Prea Sfințitului Arhiereu-vicar Ioachim Vasluianul, care s-a deplasat la fața locului, a Prea Cucernicului protopop de Huși, Pr. Constantin Gălușcă și a Prea Cuviosului Protosinghel Mina Dobzeu, starețul Mănăstirii „Sfinților Apostoli Petru și Pavel" din Huși, s-au putut orîndui, în cele mai bune condiții toate cele în legătură cu această reîntîlnire, care a constat din:

I. Un *serviciu religios* culminînd cu Sfînta Liturghie, oficiată în mod foarte impresionant de preoţii din promoţie: *Ioan Mârcă*-Holda-Botoşani, *Constantin Burduja*-Vaslui şi *Vasile Oarză*-Holboca-Iaşi. Ceilalţi colegi au dat răspunsurile, împreună cu personalul Catedralei. A urmat îndată după aceea, în acelaşi Sfînt locaş, oficierea *Te Deum-ului* şi a *Parastasului* pentru episcopii, profesorii şi absolvenţii din promoţie ai fostului Seminar teologic, adormiţi în Domnul. La aceste două servicii din urmă, pe lîngă cei trei preoţi menţionaţi s-au mai adăugat şi preoţii *Vasile D. Lupu* şi *Al. I. Ciurea.*

II. Înainte de intonarea îndătinatei cîntări: „Veşnică pomenire", potrivit hotărîrii Comitetului organizatoric, *a luat cuvîntul Preotul prof. dr. Alexandru I. Ciurea* care, în cuvinte calde, a evocat instituţia respectivă cu o viaţă de aproape opt decenii, care a dat Bisericii şi Patriei mai multe sute de preoţi, pe profesorii acelor vremuri şi colegii lor, trecuţi în cele veşnice.

Înainte de a trece la pomenirea celor adormiţi, profesori şi elevi, vorbitorul a exprimat recunoştinţa deosebită a seriei respective faţă de Prea Fericitul Părinte Teoctist Arăpaşu, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, şi locţiitor de Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, P. S. Episcop Eftimie al Romanului şi Huşilor precum şi Conducerii Statului, pentru condiţiile de libertate de exercitare a credinţei, acordată tuturor cultelor religioase recunoscute din Patria noastră.

Vorbitorul s-a referit, în continuare, cu scurte caracterizări esenţiale, la următorii profesori adormiţi în Domnul, în nădejdea Învierii, subliniind la fiecare calităţile specifice şi aportul lor, la formarea spirituală a componenţilor seriei: Pr. *Ioan Negoiţă*-Directorul, Pr. dr. *Mihail Bejenariu,* Pr. *Nicolae Donos,* Pr. *Constantin Isăceanu,* Pr. *Dinuţă Popescu,* Pr. *Anton Popescu*; apoi *C. Asiminei, N. Păsculescu, C. Alexandrescu, V. Buşilă, C. Tucaliuc, Andrei Malachi, C. D. Vasiliu, V. Racoviţă, D. Pipa, Al. Raicu* şi alţii, precizînd şi serviciile funebre ale unora din aceştia la care a luat parte personal şi a rostit cuvinte de apreciere şi mîngîiere pentru familiile şi asistenţa respectivă (Pr. I. Negoiţă, V. Racoviţă şi C. D. Vasiliu).

Am amintit apoi numele celor 33 de colegi trecuţi în cele veşnice, în frunte cu neuitatul preot *Arghir Başceaus,* de la Căzăneşti-Negreşti-Vaslui, decedat în 1986, cel care felicita colegii, cu deosebită afecţiune, la fiecare Crăciun şi Paşti, subliniind la fiecare calităţile sufleteşti de care a dat dovadă, calităţi native sau însuşite, prin strădanii meritorii, de la care ceilalţi colegi au avut de învăţat.

La sfîrşit, a înălţat smerită rugă de mulţumire Atotputernicului Dumnezeu, „în Care ne mişcăm, viem şi sîntem", cum remarcă cu dreptate, Marele Apostol al Neamurilor Pavel (Fapte 17, 28), pentru că cea mai mare parte a vlăstarelor, care acum 63 de ani pătrundeau sfioase pe poarta fostului Seminar Teologic din Huşi, au învăţat aici, de la vrednici şi credincioşi profesori, cum să propovăduiască Evanghelia la toată zidirea (Matei 18, 19-20) şi cum să fie martori ai Învierii Domnului Hristos (Fapte 1, 22), căci la această înaltă demnitate au fost chemaţi toţi creştinii, clerici sau laici, pentru că dacă nu este Înviere, zadarnică este credinţa noastră (I Corinteni 15, 14-17).

Aceşti învăţăcei de acum şase decenii şi mai bine, după ce şi-au făcut datoria în spirit evanghelic şi cu patriotism, o viaţă întreagă, 74-78 ani ca vîrstă, au dorit cu înfrigurare să se reîntîlnească şi au invocat în acest sens, la altarele la care slujesc, numele Atotmilostivului Dumnezeu de la care vin toate, pentru a-şi putea trece pe sub ochii cugetelor lor, încă o dată, copilăria lor învăţătorească, maturitatea misiunii lor şi bătrîneţea preoţiei lor, devotate Bisericii şi Patriei, Ţării şi poporului din care fac parte.

„Ziua aceasta este mare pentru noi cei de faţă, clipa scumpă ce o trăim este un dar generos al Prea Bunului Părinte Ceresc, întîlnirea dintre noi fraţii, de totdeauna, este copleşitoare şi de neuitat. ...Niciodată să nu uităm binefacerile ce ne-a făcut nouă Domnul (Evrei 13, 16) şi cu lacrimi de bucurie în ochi să-I aducem jertfă de laudă Lui (Evrei 13, 15), acum şi în toate zilele ce le mai avem de trăit pe pămînt".

III. După terminarea serviciilor religioase din Catedrala lui Ste-

fan, cei prezenți, s-au îndreptat către Protopopiat, unde cu toții s-au îmbrățișat, și-au povestit cele întîmplate în viața lor de la ultima întîlnire (1982), și au avut clipe de adevărată comuniune frățească. O masă colegială a avut loc în sala mare a Protopopiatului. S-au rostit cuvîntări de P.P. CC. Pr. C. Găluşcă-Protopop, Pr. C. Burduja, Pr. Al. Ciurea, V. Lupu, I. Mârcă și alții, subliniindu-se clipa, și dorindu-se ca aceasta să stăruie cît mai mult. Apoi colegul Gh. I. Morariu a cîntat din flaut diferite bucăți din repertoriul național și universal, iar alții au recitat versuri din literatura română clasică și contemporană (C. Burduja, Al. Ciurea, Gh. Ștefănescu ș. a.).

În continuare, s-au citit mesajele scrise ale colegilor absenți și s-au rostit salutările trimise de cei bolnavi: Vasile Țarălungă, Mihai Balica, Gheorghe Năstase, toți din București, și care nu s-au putut încumeta să suporte greutățile călătoriei.

Răspunsurile la strană au fost conduse și susținute, după cum și unele bucăți de operă au fost executate la agapă cu măiestria-i cunoscută, de cunoscutul cîntăreț de operă Pantelimon Frunză, care de asemenea face parte din această promoție.

Cei 15 prezenți la reuniune au fost: 1) Constantin Afănoaie; 2, C. Burduja; 3) Alexandru I. Ciurea; 4) Vasile Doniga; 5) Pantelimon Frunză; 6) Vasile Lupu; 7) Ioan Mârcă; 8) Gheorghe I. Morariu; 9) Virgil Motăș; 10) Vasile Negoiță; 11) Constantin Niță; 12) Vasile Oarză; 13)Ioan I. V. Popa; 14) Gheorghe Ștefănescu și 15) Gheorghe Târziman.

Pr. prof. dr. Al. I. CIUREA

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

PREOTUL DUMITRU ADAM

În ziua de 4 aprilie 1987 a trecut la cele veșnice Preotul pensionar Dumitru Adam de la parohia Bălușești, protopopiatul Roman, județul Neamț, în vîrstă de 80 ani.

El s-a născut la data de 18 august 1907, în orașul Tg. Neamț, dintr-o familie care număra nu mai puțin de 9 copii.

Dumitru, al nouălea vlăstar al cîntărețului Nicolae și al Mariei Adam, urmează cursurile școlii elementare din orașul natal, după care, datorită înclinațiilor și aspirațiilor sale se înscrie la Seminarul teologic din Dorohoi. După absolvirea Seminarului își continuă studiile la Facultatea de teologie.

În 1930 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Poiana lui Iurașcu din județul Bacău. În anul 1932 a fost transferat la cerere la parohia Bălușești, unde activează pînă în anul 1978 cînd s-a pensionat.

Slujba înmormîntării s-a oficiat în ziua de 8 aprilie 1987 la biserica parohială din satul Bălușești, comuna Icușeni.

Despre viața și activitatea regretatului Preot Dumitru Adam au vorbit P. C. Prot. Raul Rojniță-Roman P. C. Pr. Nicolae Crăciun de la parohia Icușeni, P. C. Pr. V. Cenușă și P. C. Pr. I. Vadana, paroh al parohiei Bălușești.

A fost înmormîntat în cimitirul parohiei Bălușești.

Pr. N. CRĂCIUN

PREOTUL ICONOM STAVROFOR IANCU MOŞNEAGU

În ziua de 21 mai 1987 a trecut la Domnul Preotul iconom stavrofor Iancu Moşneagu, fost paroh al parohiei Muntenii de Jos, judeţul Vaslui.

Născut în anul 1908, în Munteni de Jos, dintr-o familie de agricultori, buni creştini, Ruxanda şi Constantin Moşneagu, a urmat şcoala primară în satul natal, apoi Seminarul teologic din Huşi, între anii 1921 şi 1929 şi Facultatea de teologie, fiind declarat licenţiat în anul 1935.

Căsătorit în 1929 cu Ruxanda Donose căminul le-a fost binecuvîntat de Dumnezeu cu patru copii. A păstorit în parohia Muntenii de Jos timp de 45 de ani, din 1929 pînă în anul 1974, cînd, la cerere, s-a pensionat. În tot timpul păstoriei sale s-a dovedit a fi la înălţimea chemării preoţeşti. A reparat biserica din Munteni, apoi a iniţiat lucrările la biserica din Gura Munteni.

Slujba înmormîntării a avut loc luni 25 mai a. c., în biserica din cartierul Cătelu-Bucureşti, oficiată de un sobor de preoţi sub protia P. C. vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor Pr. Octavian Popescu.

Despre viaţa şi slujirea sa, despre preocupările şi rodniciile strădaniilor sale, precum şi despre zelul său pastoral au vorbit P.P. C.C. preoţi: Octavian Popescu, Ioan Popa, C. Gramca şi Gelu Polcovnicu. După slujba prohodului, cortegiul funerar s-a îndreptat spre cripta familiei de lîngă biserica din Cătelu-Bucureşti, unde a fost aşezat în sunete de clopote şi sub privirile îndureratei sale soţii, ale fiilor săi şi ale credincioşilor, unii veniţi chiar din fosta sa parohie pentru a-l conduce pe acest ultim drum.

Pr. I. POPA

PREOTUL NICOLAE LASCĂR

În ziua de 27 iulie 1987 a încetat din viaţă Preotul pensionar Nicolae Lascăr de la parohia Asău, protopopiatul Moineşti.

S-a născut în comuna Asău la data de 25 mai 1911, ca fiu al lui Gheorghe şi Paraschiva, mama casnică, iar tatăl cîntăreţ bisericesc.

Şcoala primară a urmat-o în satul natal, apoi Seminarul şi Facultatea de teologie, pe care a absolvit-o în anul 1939.

După absolvirea Seminarului, în anul 1935, a fost hirotonit preot slujitor la această parohie unde slujeşte timp de 45 ani, pînă la data de 1 ianuarie 1980, cînd din motive de sănătate şi limită de vîrstă s-a pensionat. A fost îmbisericit apoi tot la biserica unde a slujit toată viaţa.

Înmormîntarea a avut loc în ziua de 29 iulie 1987, săvîrşită de un sobor de preoţi.

Despre viaţa şi activitatea sa au vorbit P.P. C.C. Prot. I. Andrioaie-Moineşti, Pr. I. Popescu, Pr. V. Acostăchioaie, Pr. I. Ferchiu (fiu al satului), Pr P. Avram şi Pr. Sorinel Ungureanu, în calitate de paroh.

A fost înmormîntat în cimitirul bisericii din Asău.

Prot. I. ANDRIOAIE

METROPOLIE DE LA MOLDAVIE ET DE SUCEAVA

Revue officielle de l'Archevêché de Jassy
et de l'Evêché de Roman et de Huși

ANNÉE LXIIIe No. 4 — juillet — août 1987

SOMMAIRE

23 Août 1944 — 23 Août 1987 (*† IOACHIM VASLUIANUL Evêque-vicaire*) 3

MOMENTS D'ANNIVERSAIRE

70 ans depuis les luttes héroïques de Mărășești. Réverbérations historiques: Mărăști-Mărășești-Oituz (*Dr. D. Vitcu*) . 9

ET TOI, BELLE ROUMANIE, TU SUBSISTERAS TOUJOURS

Nouveaux échelons de développement de la Patrie (*Archid. Ioachim Giosanu*) 22

AU SERVICE DE L'OECUMENISME

Visite de Sa Béatitude le Père Patriarche TEOCTIST de l'Eglise Orthodoxe Roumaine en Autriche (*P. V. Nechita*) . . 29

ETUDES

P. assist. dr. N. V. DURĂ, **Date de la fête des Pâques dans la lumière de la tradition canonique de l'Eglise Ortodoxe.** 36

Șt. S. GOROVEI, **Notes et points d'appui pour l'histoire de la Métropolie de la Moldavie (II)** 69

LE JUSTE ENSEIGNEMENT DE L'EGLISE

P. drd. C. DAVIDEANU, **La Sainte Ecriture et l'Eglise** . . 83

HOMELIES

P. Th. DAMIAN, **Au Ve Dimanche après la Pentecôte** . . 93

Archid. Ioachim GIOSANU, **Au IXe Dimanche après la Pentecôte** 96

COMMÉMORATIONS

Siméon Florea Marian (1847-1907), chercheur de la culture populaire roumaine *(Dr. Mircea FOTEA)* 99

DES TRESORS DU PATRIMOINE CULTUREL NATIONAL

L'Eglise de Poeni, département de Jassy (*P. Iorgu Codreanu*) . 109
Monastère de Grăjdeni — fondation du voïvode Petru Rareș (XVI e siècle) *(P. Th. Lificiu)* 110

NOTES 115

Archidiacre prof. dr. Orest Bucevschi à 90 ans (*Archid. Ioachim Giosanu*); Témoignages chrétiens sur le territoire de la Moldavie des III-IV e siècles (*Dr. V. Chirica*).

COMPTES-RENDUS ET NOTES BIBLIOGRAPHIQUES . 121

† *Vasile Coman, Evêque d'Oradea,* Conseils pour l'âme, Oradea, 1985, 379 p. *(Protos. Șt. Gușă)*; Evêque Nicolae Ivan (1855-1936) fondateur de l'Evêché de Vad, Feleac et Cluj de nouveau éveillée. Etudes et Documents, Cluj, 1986, 424 p. (*Archid. prof. dr. O Bucevschi*); *P. Gabriel Cocora*, Evêché de Buzău. Un foyer de spiritualité et d'état-d'âme roumain, Buzău, 1986, 450 p. *(P. Sc. Porcescu)*.

CHRONIQUE ECCLÉSIASTIQUE

A. — ARCHEVÊCHÉ DE JASSY 125

Sa Béatitude le Père Patriarche Teoctist aux monastères et aux églises de Moldavie *(Chroniqueur)*; Sa Béatitude le Père Patriarche Teoctist au Monastère de Putna, le 15 août 1987 (*P. Scarlat Porcescu*); Messes épiscopales: L'église „La Dormition de la Vierge" de Dumbrăveni, département de Suceava (*P. V. Vaida*); La fête patronale du Monastère de Secu; Consécration de l'église „La Dormition de la Vierge" de Dobreni, département de Neamț (*Archid. Ioachim Giosanu*).

† ENDORMIS DANS LA PAIX DU SEIGNEUR: Protosynkel Emilian Olaru (*Assistent*); Le Prêtre Costăchel Șaramet *(P. Emil Stroiești eanu)*; Le Prêtre Dimitrie Nichitovici (*Prot. I. Ciornei)*.

B. — EVÊCHÉ DE ROMAN ET DE HUȘI . . . 135

Réunion d'une vieille promotion de Séminaire (*P. prof. dr. Al. I. Ciurea*).

† ENDORMIS DANS LA PAIX DU SEIGNEUR: Le Prêtre Dumitru Adam (*P. N. Crăciun)*; Le Prêtre iconome stavrophore Iancu Moșneagu *(P. I. Popa)*; Le Prêtre Nicolae Lascăr (*Prot. I. Andrioaie*).

COMEMORĂRI

Simeon Florea Marian (1847-1907), cercetător al culturii populare românești (*Dr. Mircea FOTEA*) 99

DIN COMORILE PATRIMONIULUI CULTURAL NAȚIONAL

Biserica din Poeni, jud. Iași *(Pr. Iorgu Codreanu)* . . . 109
Mănăstirea Grăjdeni — o ctitorie a voievodului Petru Rareș (secolul al XVI-lea) (*Pr. Th. Lificiu*) 110

ÎNSEMNĂRI . . . 115

Arhidiacon prof. dr. Orest Bucevschi la 90 ani *(Arhid. Ioachim Giosanu)*; Mărturii creștine pe teritoriul Moldovei în secolele III-IV *(Dr. V. Chirica)*.

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE . . 121

† *Vasile Coman, Episcopul Oradiei*, Cuvinte pentru suflet, Oradea, 1985, 379 p. (*Protos. Șt. Gușă)*; Episcopul Nicolae Ivan (1855-1936), ctitorul reînviatei Episcopii a Vadului, Feleacului și Clujului. Studii și Documente, Cluj, 1986, 425 p. (*Arhid. prof. dr. O. Bucevschi)*; *Pr. Gabriel Cocora*, Episcopia Buzăului. O vatră de spiritualitate și simțire românească, Buzău, 1986, 450 p. *(Pr. Sc. Porcescu)*.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. — ARHIEPISCOPIA IAȘILOR 125

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist la mănăstiri și biserici din Moldova (*Cronicar)*; Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist la Mănăstirea Putna, 15 august 1987 (*Pr. Scarlat Porcescu)*; Slujbe arhierești: Biserica „Adormirea Maicii Domnului" din Dumbrăveni, județul Suceava (*Pr. V. Vaida)*; Hramul Mănăstirii Secu; Sfințirea Bisericii „Adormirea Maicii Domnului" din Dobreni, județul Neamț *(Arhid. Ioachim Giosanu)*.

† CHEMAȚI LA DOMNUL: Protosinghelul Emilian Olaru (*Asistent)*; Preotul Costăchel Șaramet (*Pr. Emil Stroiești eanu)*; Preotul Dimitrie Nichitovici *(Prot. I. Ciornei)*.

B. — EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR 135

Întrunirea unei vechi promoții de Seminar (*Pr. prof. dr. Al. I. Ciurea*).

† CHEMAȚI LA DOMNUL: Preotul Dumitru Adam (*Pr. N. Crăciun*); Preotul iconom stavrofor Iancu Moșneagu (*Pr. I. Popa*); Preotul Nicolae Lascăr *(Prot. I. Andrioaie)*.

P. I-1

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR

ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

Anul LXIII, Nr. 5 SEPTEMBRIE - OCTOMBRIE 1987

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI
A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CUPRINSUL

ÎNTRU BUCURIA TOAMNEI

Roade ale pămîntului și daruri ale Cerului *(Pr. C. Buzdugan)* . 3

IAR TU, ROMÂNIE MÎNDRĂ, TOT MEREU SĂ ÎNFLOREȘTI

Noi trepte de dezvoltare a Patriei (*Arhid. Ioachim Giosanu*) . 5

„EROI AU FOST EROI SÎNT ÎNCĂ"

Decebal, regele-erou al Daciei (1900 de ani de la urcarea sa pe tron) *(Pr. I. Ipate)* 10

„PĂSTRÎND UNITATEA DUHULUI ÎNTRU LEGĂTURA PĂCII"

Sanctitatea Sa DIMITRIOS I, Patriarhul ecumenic și Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST în vizită la mănăstiri și biserici din Moldova și Bucovina (*Pr. V. Nechita)* 24

ÎN SLUJBA ECUMENISMULUI

Vizita Prea Fericitului Părinte TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în Suedia (*Pr. Gh. Petraru*) . . . 79

1200 DE ANI DE LA SINODUL VII ECUMENIC

† *PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar,* Învățătura ortodoxă despre icoană 83

Pr. lect. Ioan MIHĂLȚAN, Aspecte misionare privind cultul icoanelor 92

Diac. prof. Aurel JIVI, Sinodul al VII-lea ecumenic . . . 102

P R E D I C I

Pr. C. CHIRICA, La Duminica a XVIII-a după Rusalii . . 112

Pr. Theodor DAMIAN, Iubire, credință, mîntuire . . . 115

(continuare în pag. a III-a a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

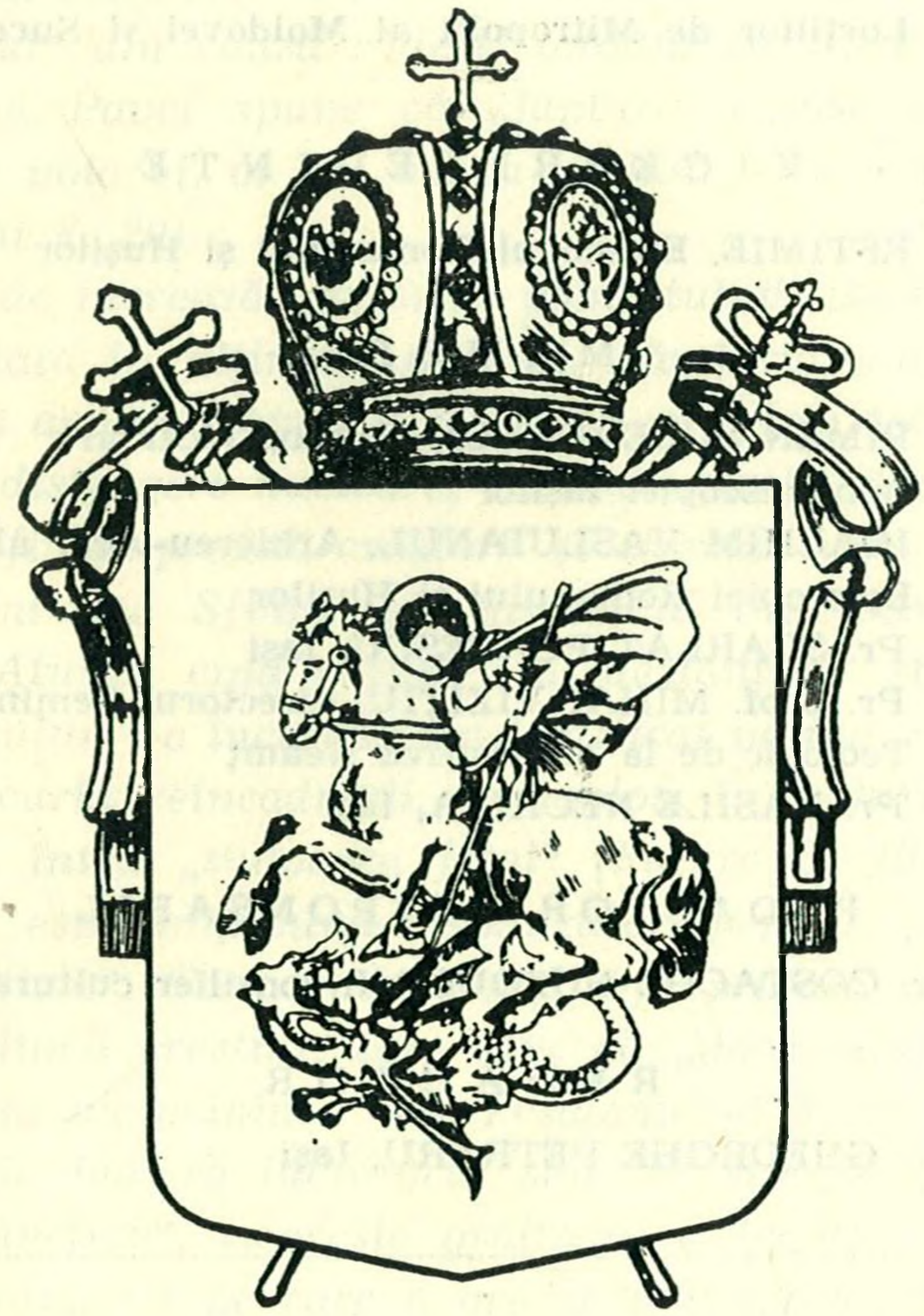

ANUL LXIII, Nr. 5 SEPTEMBRIE — OCTOMBRIE 1987

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
Bulevardul Ştefan cel Mare Nr. 16 — Iaşi

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† P. F. TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
și
Locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei

VICEPREȘEDINTE

† P. S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor

MEMBRI

† P. S. PIMEN SUCEVEANUL Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor
† P. S. IOACHIM VASLUIANUL, Arhiereu-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor
P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, Iași
P. C. Pr. prof. MIHAI VIZITIU, directorul Seminarului Teologic de la Mănăstirea Neamț
P. C. Pr. VASILE NECHITA, Iași

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. COSTACHE BUZDUGAN, consilier cultural, Iași

REDACTOR

P. C. Pr. GHEORGHE PETRARU, Iași

„Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-import Presă, P. O. Box 136-137, Telex, 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3".

42.420

ROADE ALE PĂMÎNTULUI ȘI DARURI ALE CERULUI

Pămîntul și roadele sale au preocupat de-a lungul veacurilor pe omul trăitor și interesat de tot ceea ce pămîntul poate oferi mai mult și mai calitativ. În lumina învățăturii Sfintei Scripturi pămîntul „suspină" din cauza căderii omului în păcatul neascultării. Sfîntul Apostol Pavel spune că „făptura a fost supusă deșertăciunii — nu de voia ei, ci din cauza aceluia care a supus-o cu nădejde" (Romani 8, 20).

Cu nădejde lucrează „oamenii pămîntului" pentru că, așa cum se poate constata în ultimele decenii, pămîntul s-a arătat solidar cu omul deplin angajat, omul nou, omul care deși trăiește sub amenințarea unei distrugeri nucleare, lucrează, îmbogățește și se arată încă o dată a fi „împreună-creator" și chemat spre a ajunge „împreună cetățeni cu Sfinții și casnici ai lui Dumnezeu" (Efeseni 2, 19). Atunci cînd natura s-a dezlănțuit, știm cu toții, a biruit tăria omului, l-a încercat, i-a fortificat voința și, fără îndoială, dăruitu-i-a bucuria reîncadrării, armonios, în natură și a lucrării pămîntului nu întru „sudoarea feței" (Facere 3, 19), ci cu ferma convingere că este împreună-răspunzător pentru „pîinea noastră cea de toate zilele". Cu această conștiință privesc lanurile și cîmpiile dreptmăritorii creștini, care știu că „dacă cineva nu vrea să lucreze, acela să nu mănînce" (II Tesaloniceni 3, 10). Pămîntul rodește înmiit. Se bucură lucrătorul său. El știe că „pămîntul este roditor din adîncime", expresie grăitoare a legăturii cu glia străbună și a răspunderii pe care o are pentru trecut, acoperind zbuciumul și gloria, pentru prezentul înfloritor și viitorul luminos. Este de fapt expresia conștiinței tainice de care poporul român este însuflețit.

Munca pe care unii o considerau o pedeapsă, o înjosire a dobîndit, potrivit învățăturii noastre de credință, valoare soteriologică, mîntuitoare, iar din punct de vedere cetățenesc este o datorie de onoare. Din această strînsă corelație munca ce duce la mîntuire și munca, datorie de onoare, răsare limpede și atotcuprinzător răspunderea față de muncă și mai ales răspunderea față de calitatea muncii pe care o prestăm. Mîntuire și demnitate, demnitate și mîntuire sînt, oricum le-am lua, nimburi ale omului răspunzător în fața vieții pentru viața pe care și-o dorește aici și dincolo, corolare ale

lucrării, ale muncii pe care o desfășoară în istorie și pentru istorie. Bunăstarea însăși este un rod al dezvoltării ființei umane de-a lungul istoriei, ființă chemată și capabilă să răspundă spre a fi împreună-creatoare și, implicit, împreună-proniatoare în lume și pentru lume pe care dorește să o facă transparentă pentru Dumnezeu și să I-o ofere ca dar.

Pământul, unit cu cerul, ca loc al mîntuirii, trebuie să fie fiecărui credincios al Bisericii noastre dreptmăritoare locul unde își desăvîrșește viața și își dobîndește mîntuirea. Pentru tot ceea ce constituie pământ să arătăm mare răspundere pentru că așa cum spunea un oaspete înalt al Bisericii noastre: „Cine nu-și stăpînește pământul, pierde cerul".

Este știut faptul că „a stăpîni", „a păstra" în sens biblic înseamnă a crește și a lucra: „Și Dumnezeu i-a binecuvîntat, zicînd: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l supuneți; și stăpîniți peste păsările cerului, peste toate animalele, peste toate vietățile ce se mișcă pe pământ și peste tot pământul!" (Facere 1, 28). Pământul îi este dat deci în grijă omului. Acesta va răspunde pentru felul cum a știut ca pământul să fie loc al mîntuirii. De aceea se cuvine ca fiecare credincios dreptmăritor aici și acum, dar cu nezdruncinata nădejde a ceea ce este „dincolo", să-și sporească eforturile pentru înmulțirea roadelor pământului și să lucreze cu deplină răspundere pentru că „vrednic este lucrătorul de plata sa".

La munca-datorie ne cheamă Țara și la munca ce aduce mîntuire ne învață Biserica și o cere stăruitor fiilor ei dreptmăritori. Prin muncă să dobîndim roadele pământului și darurile Cerului.

Pr. C. BUZDUGAN

Iar tu, România mîndră,
tot mereu să înfloreşti

NOI TREPTE DE DEZVOLTARE A PATRIEI

Manifestări culturale. *A devenit o tradiţie ca momentul emoţionant al deschiderii noului an de învăţămînt, la 15 septembrie, să se transforme într-o manifestare de interes naţional, el captînd atenţia şi preocupările întregii societăţi. Pentru că, aşa cum se consemnează în cronica ultimelor decenii, acest moment sărbătoresc pentru tot ceea ce înseamnă astăzi şcoala românească se bucură de o atenţie specială. Sub asemenea auspicii şi în această toamnă la sunetul clopoţelului au trecut pragurile şcolilor de toate gradele (grădiniţa, şcoli generale,licee, universităţi şi institute de grad universitar) aproape 6 milioane de copii şi tineri, ceea ce reprezintă aproape un sfert din populaţia ţării noastre.*

A devenit tradiţională sărbătoarea poeziei de la Mircești-Iaşi, dedicată poetului Vasile Alecsandri, aflată în acest an la a XI-a ediţie. Participanţii — scriitori, studenţi, elevi, intelectuali ai comunei, ţărani — au vizitat expoziţia organizată în casa memorială a bardului, ca şi spectacolele oferite de formaţii artistice din Iaşi şi Tg. Frumos.

În fiecare toamnă, în frumoasa localitate Tarcău-Neamţ are loc interesantul festival „Acasă la Vitoria Lipan". Manifestarea, care îşi are obîrşia în localitatea de la confluenţa Tarcăului cu Bistriţa, reuneşte interesante momente cultural-artistice, pregătite de artişti amatori din localitate, precum şi din comunele din jur: Pîngăraţi, Bistriţa, Dămuc şi oraşul Bicaz.

Concomitent cu manifestarea culturală de la Tarcău, în amonte pe valea Bistriţei, la Borca, mulţi cetăţeni de toate vîrstele îmbrăcaţi în frumoasele lor costume naţionale specifice zonei, au ţinut să participe la manifestarea culturală numită „Borca — plai de legendă şi rodnice împliniri". Prilejul este binevenit pentru folcloriştii care culeg din izvorul nesecat al liricii româneşti tradiţionale. De exemplu, anul acesta s-au putut audia două balade din această zonă: „Balada lui Mihail Sadoveanu" şi „Balada lui Lipan" inspirate din viaţa ilustrului scriitor şi a legendarului său personaj, Nichifor Lipan, care şi-a găsit sfîrşitul în aceste locuri.

La Tescani, în judeţul Bacău, localitate strîns legată de numele marelui nostru muzician George Enescu, a avut loc cea de-a VIII-a ediţie a prestigioasei manifestări „Enescu, Orfeu moldav", desfăşurată la aşezămîntul de cultură şi creaţie ce funcţionează în casa în care marele muzician a petrecut multe zile de muncă şi reculegere. Ca la fiecare ediţie, şi de data aceasta, manifestarea a fost onorată de prezenţa unor reprezentanţi de seamă ai muzicii contemporane româneşti, de numeroşi alţi oameni de cultură şi artă.

La Iași, în luna septembrie, s-a încheiat cea de-a XXI-a ediție a sărbătorii folclorice interjudețene „Trandafir de la Moldova", manifestare cultural-artistică organizată în cadrul Festivalului național „Cîntarea României". Manifestarea, devenită tradițională, a pus în lumină bogăția și diversitatea creației din diferite zone ale Patriei, frumusețea și originalitatea costumelor românești, a producției de artizanat.

Sub genericul „Toamna românească", în județul Botoșani se desfășoară mai multe acțiuni cultural-artistice. Ediția acestui an a debutat cu vernisarea unei expoziții de artă plastică cu lucrări realizate de amatori, a altei expoziții de ceramică — „Mihăileni '87 — cu întîlniri ale brigăzilor științifice cu publicul din Botoșani, Săveni, gale de filme documentar-științifice etc. Manifestarea are un caracter instructiv binevenit.

La Dorohoi s-a organizat cea de-a III-a ediție a taberei de artă a „sticlei și porțelanului". Prin această manifestare Întreprinderea de cristaluri din localitate, cu o bună firmă în țară și peste hotare, beneficiază de sugestiile și propunerile artiștilor și plasticienilor veniți aici din toate colțurile țării. De fiecare dată acțiunea se finalizează prin organizarea unei expoziții cu lucrări realizate în această tabără.

Noutăți muzeistice. *S-au finalizat lucrările de amenajare a pavilionului etnografic al Muzeului meșteșugăresc din Tg. Neamț, realizat într-o arhitectură modernă ce încorporează ingenios elementele tradiționale locale. Pavilionul adăpostește cîteva piese valoroase din universul îndeletnicirilor străvechi ale acestui ținut încărcat de istorie și legendă. Noul locaș, devenit un real punct de atracție, întregește zestrea muzeistică a orașului de la poalele Cetății Neamțului.*

Tot în Tg. Neamț casa „Veronica Micle" este unul dintre monumentele recent restaurate și integrate în patrimoniul cultural al județului Neamț. Într-un act de donație către Mănăstirea Văratec din anul 1886 Veronica Micle preciza: „Casa o am proprietatea mea ca zestre și moștenire de la părinți mei. (Casa a fost construită în anul 1834 și a intrat în posesia Anei Cîmpeanu-— mama poetei în 1850 n. n.) „Colecția memorială Veronica Micle" a devenit un punct de mare interes turistic, încriindu-se în rîndul celor mai vizitate unități ale Complexului Muzeal județean Neamț.

Un loc aparte în cadrul cercetărilor arheologice, din ultimele două decenii, efectuate în țara noastră îl ocupă studiul genezei și evoluției civilizației geto-dacice. În ultimul timp au fost descoperite în zona est-carpatină peste 250 de așezări geto-dacice, multe fiind fortificate cu valuri de pămînt sau placate cu piatră și cărămizi. Una dintre cele mai importante descoperiri de acest gen a fost făcută în satul Bunești-Vaslui. De pe platforma șantierului arheologic de aici au fost scoase la lumină foarte multe obiecte de ceramică, fier, diferite monede, podoabe de aur, argint, bronz, sticlă etc., fapt ce atestă statornicia și civilizația strămoșilor noștri în această regiune a țării.

La împlinirea celor 70 de ani de la eroicele lupte de la Mărășești, lîngă mausoleul eroilor din această localitate, s-a reamenajat

o frumoasă fîntînă. Multă vreme părăsită, această fîntînă, acum cu apă limpede și rece, a primit numele de „Fîntîna neamului".

Piatra Neamț, acum 100 de ani. *Cu ocazia numirii unui nou prefect al județului Neamț, la 25 februarie 1877, în persoana lui Emanoil Filipescu, primarul urbei din stînga rîului Bistrița prezintă noului prefect „starea și afacerile orașului". Astfel „populația orașului" era de 20.000 de suflete; „comuna" avea pentru „construcțiunea publică", „5 școli primare, 3 de băieți și 2 de fete", precum și un gimnaziu (e vorba de liceul „Petru Rareș" n. n.). În oraș se găsea un singur spital. Industria era reprezentată de următoarele „fabrici și alte industrii": cîte o fabrică „de cărămidă și lumînări de seu", cîte două fabrici „de bere și lumînări de ceară", cîte trei fabrici „de ulei de cînepă și teracotă", patru tăbăcării, opt „fabrici de pîine și brutării". În oraș mai exista o mașină de treierat și 81 de pluguri țărănești.*

Un țăran — scriitor autodidact. *În timp ce viitorul filozof Vasile Conta se instruia, trecînd prin cele mai cunoscute centre culturale ale Europei, un țăran din aceeași localitate — Ghindăuani, județul Neamț —, contemporan cu el, ajungea singur la lumina cărților, simțind pînă la urmă nevoia de a-și așterne pe hîrtie gîndurile. Este vorba de Toader Apalaghiei, pe numele său adevărat „Toader I. Ștefan" (1852-1921), care la vîrsta de 14 ani învață să scrie și să citească după cum el însuși amintește: „Scriam pe toate gardurile, pe toate lemnele litere cu cărbuni". În timp ce păștea oile tatălui său, tovarășul de ciobănie mai mic îl învață cum să lege literele în cuvinte; „Și după două cuvinte prin acest băiet mi s-a luminat mintea ca și cum s-ar lua o pîclă de pe ochii mei, și-am început să citesc singur pentru totdeauna". Și-a format o bibliotecă și a scris foarte multe însemnări, din care s-a păstrat doar una, intitulată „Memoriu meu", care a văzut lumina tiparului în anul 1974 în editura „Eminescu". Cartea țăranului — scriitor autodidact, are caracter autobiografic și este scrisă într-o limbă curat moldovenească, ea rămînînd o frescă sigură și fidelă a Ghindăuanilor secolului trecut și a primelor două decenii ale secolului nostru.*

În slujba sănătății. *Este bine știut faptul că Întreprinderea de antibiotice Iași, prima unitate cu acest profil din țară, produce la ora actuală 85 % din antibioticile românești. La prima șarjă de penicilină în 1955 „fabrica" se considera pionerul industriei chimice naționale postbelice. De atunci pînă în prezent intreprinderea a omologat circa 180 de sortimente de medicamente, acoperind gama produselor de biosinteză și semisinteză, de uz uman și veterinar, unguente și alte medicamente galenice, biostimulatori și extracte din plante medicinale.*

Laboratorul „Plantavorel" din Piatra Neamț cunoscut pentru cele opt medicamente obținute din plante medicinale își perfecționează pe zi ce trece tehnologia. Recent s-a pus la punct o instalație de extracție a sucului de plante, precum și o altă instalație de uscare prin pulverizare a extractelor de plante medicinale. Se va

trece astfel la producerea noilor medicamente: „Plavobil", „Plavotens" și „Conheperel", care sînt deja experimentate de clinicile specializate.

Noutăți edilitare. *Pînă nu demult, Romanul mai păstra înfățișarea tipică a orașelor de provincie. În ultimii ani, îndeosebi în perioada profundelor transformări ale ultimelor două decenii, prin materializarea conceptului de echilibrare a tuturor zonelor țării și acest oraș a dobîndit o nouă personalitate. Înfățișarea de astăzi a municipiului de pe apa Moldovei dă sens deplin afirmației celor care-l revăd: „Romanul este de necunoscut!". Modernizarea tuturor edificiilor într-o arhitectură specifică dă o notă deosebită legendarului oraș de care își leagă istoria atîtea și-atîtea evenimente naționale.*

Municipiul Suceava a înregistrat în ultimele două decenii atîtea înnoiri încît poate fi considerat un nou oraș. Construcțiile lui zvelte, ridicate în acești ani, dau Sucevei o înfățișare modernă. Între alte noutăți, în oraș a apărut un element urbanistic nou — pasajul Burdujeni, construcție care rezolvă multe din cerințele de circulație rutieră impuse de ritmurile tot mai înalte ale dezvoltării sale pe multiple planuri. Menționăm, totodată, că recent s-a inaugurat prima linie de troleibuz din Suceava care măsoară o lungime de 19 km, legînd centrul municipiului de cartierele principale ale orașului.

În localitatea Hemeiuș din imediata apropiere a municipiului Bacău a luat ființă pe la începutul secolului un frumos parc dendrologic cuprinzînd circa 60 de specii de arbori exotici. Ca urmare a schimburilor de semințe realizate cu peste 100 de grădini botanice de pe toate meridianele globului, specialiștii de aici au reușit să reproducă și să aclimatizeze la condițiile locale 700 de specii lemnoase, forestiere și ornamentale. Tot aici își are sediul și stațiunea zonală „Moldova" a Institutului de cercetări și ameliorări silvice, unitate menită să rezolve toate problemele de cercetare și amenajare a pădurilor din toate județele Moldovei. Cu ajutorul specialiștilor de care dispune stațiunea, anual se amenajează în această zonă o suprafață de aproape 150.000 hectare de pădure.

Noutăți industriale. *La Întreprinderea de Mașini și Utilaje Grele din Dorohoi a fost realizat în premieră națională un nou utilaj de mare complexitate: presa hidraulică pentru elemente de caroserie din materiale duroplastice. Dezvoltînd o forță de 100 tone, aceasta înlocuiește produsele similare care se importau. Utilajul va fi destinat industriei automobilistice.*

La Combinatul de lianți și azbociment din orașul Bicaz a fost finalizată tehnologia de fabricare a unui nou sortiment de ciment obținut din zgură de furnal granulată. Noul produs va avea multiple utilizări, răspunzînd imperativelor economice actuale, de revalorificare a materialelor.

Nu o dată am relatat în cadrul acestei rubrici despre realizările remarcabile ale platformei siderurgice din Iași. Aducem din nou în atenție că la oțelăria electrică de la C.U.G. au fost asimilate

și elaborate alte trei mărci de oțeluri din care se confecționează piese turnate pentru industria minieră, inele de rulmenți grei, alte produse. De menționat este faptul că numărul mărcilor de oțel asimilate pe această platformă siderurgică se ridică la peste 150, ponderea cea mai mare reprezentînd-o oțelurile aliate și vidate, cu însușiri fizice și mecanice superioare. Amintim că la performanțele tehnice realizate de colectivul acestui combinat s-a mai adăugat una. Este vorba de forjarea celei mai mari și complexe piese executate aici — inel de convertizor. Piesa cîntărește peste 25 tone și va fi destinată Combinatului siderurgic din Galați.

În județul Vaslui a fost finalizat un nou obiectiv feroviar. Este vorba de stația C.F.R. Fălciu-nord, precum și de traseul de cale ferată în lungime de circa 6 km dintre aceasta și Fălciu. Noul drum de fier este destinat, în cea mai mare parte, transportului produselor finite sau semifinite, precum și al materiei prime la fabrica de zahăr dată recent în funcțiune la Fălciu.

În cadrul Intreprinderii de celuloză și hîrtie din Piatra Neamț sînt înscrise obiective majore de mare însemnătate care duc la sporirea continuă a producției marfă. Ca urmare a disciplinei și eficienței muncii creatoare a specialiștilor de aici, în anul precedent s-au omologat mai multe sortimente de hîrtie. Între ele amintim: hîrtie tehnică pentru telefonie, hîrtie pergament vegetal de tip superior, carton transformator mulabil etc. Toate acestea înlocuiesc în totalitate importurile și asigură valorificarea materiilor prime și a materialelor indigene, fiind realizate la un ridicat nivel de calitate și competitivitate.

În șiragul obiectivelor industriale ale municipiului Suceava se mai adaugă încă o remarcabilă platformă industrială. S-au încheiat lucrările de construcție și montare ale Intreprinderii de rulmenți din Suceava. Amplasată pe o întindere de 25 ha, moderna întreprindere — un model de arhitectură industrială —, va fi în stare să lanseze, în curînd, zeci de milioane de rulmenți pe an, în 60 de tipodimensiuni.

Arhid. Ioachim GIOSANU

„Eroi au fost eroi sînt încă“

DECEBAL, REGELE-EROU AL DACIEI

(1900 de ani de la urcarea sa pe tron)

Potrivit învățăturii noastre creștine ortodoxe se cuvine să ne aducem aminte de cei care au fost la începuturi. De cei care se numesc întemeietori și strămoși. Să ne amintim faptele lor și numele lor adînc întipărite pe soclul de la temelia istoriei.

Să ne amintim de cîrmuitorul viteaz și dîrz — Decebal — care țîșnind din mijlocul poporului geto-dac, cu un arzător dor de libertate și demnitate umană, a stat drept și dîrz în fruntea Daciei, așa cum era atunci cu bogățiile și cu sărăcia ei, cu codrii și șesurile ei, cu tot seninul și cu toate furtunile boltite sau abătute asupra ei.

Se cuvine să ne amintim de marea încleștare petrecută între anii 85 și 106 ai erei noastre. Ea a aprins pe pămîntul carpato-dunărean vîlvătăile marelui foc care, într-o războire de două decenii și apoi într-o conviețuire de două secole și jumătate, a topit două popoare: dacii și romanii, într-un singur popor. Și acel popor s-a numit român.

Pe temeiul mărturiilor arheologice, geto-dacii sînt prezenți în cununa Carpaților și în jurul ei, încă din perioada de început a epocii bronzului. Ei fac parte din marea familie a triburilor indo-europene care se răspîndesc în spațiul carpato-danubian către finele mileniului trei î. e. n. Din acest moment și pînă către secolul VI î. e. n., nu aflăm vești deosebite despre strămoșii noștri și aceasta nu datorită faptului că nu ar fi existat evenimente vrednice de consemnat în cartea istoriei acestor plaiuri, ci datorită faptului că au lipsit persoanele apte care să facă asemenea însemnări. În felul acesta sîntem nevoiți să adoptăm ca tată al istoriei neamului nostru pe Herodot, părintele istoriei universale.

Relatînd expediția lui Darius I împotriva sciților din nordul Mării Negre, Herodot arată că în anul 514 î. e. n., singurii care s-au opus cu dîrzenie armatei persane au fost „geții, cei mai viteji și mai drepți dintre traci“. Desigur este vorba despre geto-dacii dintre Dunăre, Balcani și coastele Pontului Euxin, care se găseau în calea marelui rege. Numai organizați sub forma unei uniuni de triburi, geții pontici s-au putut opune lui Darius I.

Iar cît privește numele, să dăm crezare lui Pliniu cel Bătrîn care, în a sa „Historia Naturalis“, zice: „Alții le spun geți, romanii — daci“ (... alias Getae, Dacii Romanis dicti). Deci două nume care desemnează aceeași populație alcătuită dintr-o mulțime de triburi care vorbeau, cu particularități locale, aceeași limbă.

Geto-dacii se vor face mai bine cunoscuți în istorie o dată cu pătrunderea macedoneană spre Dunăre. În felul acesta aflăm cum în anul 339 î. e. n., un conducător geto-dac anonim — Rex Histrianorum — împreună cu căpetenia scită — Ateas — în lupta cu Filip al II-lea, regele Macedoniei (359-336), rămîn pe cîmpul de luptă.

Noul rege al Macedoniei Alexandru cel Mare (336-323), continuînd la Dunăre politica tatălui său, vine în contact cu aceiași geto-daci. Aflăm astfel, de la generalul Ptolemeu, fiul lui Lagos, despre confruntarea lui Alexandru Macedon cu tribalii, ajutați de geții din stînga Dunării. După această confruntare (335 î. e. n.), Alexandru Macedon face o incursiune în nordul Dunării, folosindu-se la trecerea fluviului de bărcile localnicilor, scobite în trunchiuri de copaci. După ce capturează o importantă pradă dintr-o cetate cucerită, Alexandru înaintează cu greu în cîmpie. „Ostașii săi trebuiau să culce cu lăncile înaltele și desele holde de grîu, ca să-și croiască drum“ [1].

Această informație este de o deosebită însemnătate, deoarece ne demonstrează că agricultura la daco-geții din cîmpia munteană și olteană, ajunsese la un înalt grad de dezvoltare.

Nouă ani mai tîrziu (326 î. e. n.), o altă armată geto-dacă se opune cu succes armatei lui Zapiryon lăsat guvernator al Traciei de către Alexandru Macedon. Acest general-guvernator, după ce atacă zadarnic Olbia, la întoarcere, își pierde întreaga armată și viața.

Lysimach, satrapul Traciei, după moartea lui Alexandru Macedon intră și el în conflict cu geto-dacii conduși de regele Dromihetes. Istoricul Diodor din Sicilia redă toate insuccesele suferite de Lysimach în confruntările cu Dromihetes. Astfel, pe la 300 î. e. n. Agatocles, fiul lui Lysimach, este capturat în luptă de către geți și ținut mulți ani în captivitate. În speranța unei viitoare bune vecinătăți, Dromihetes îl eliberează. Ambițiosul rege al Traciei însă, în anul 292 î. e. n., trece Dunărea și-l atacă pe Dromihetes. Prins cu toată armata sa, Lysimach este condus în cetatea Helis și tratat cu omenie. Diodor amintește apoi de ospățul de la două mese, una îmbelșugată și luxoasă oferită celor învinși, alta săracă și cu vase de lemn, la care erau așezați luptătorii geți. Prin aceasta Dromihetes dădu o lecție morală trufașului macedonean. Lysimach își recunoaște greșeala, încheie pace, restituie posesiunile lui Dromihetes din dreapta Dunării, îl face ginere pe șeful get și obține astfel eliberarea sa din captivitate.

Epocii de glorie a lui Dromihetes îi urmează însă în istoria geto-dacilor o epocă de scădere și de tulburare. Este epoca năvălirii celților. Mai bine de două secole — pînă la domnia marelui Burebista — a durat puterea celților. Din această perioadă istorică deținem puține date.

Merită menționată știrea istoricului roman Pompeius Trogus, care pomenește despre „creșterea puterii dacilor prin regele Rubobostes“ [2], pe la începutul secolului al II-lea î. e. n.

Dar tot în secolul al II-lea î. e. n., are loc și înaintarea puterii romane în Peninsula Balcanică. Regatul macedonean este desființat și transformat în provincie romană, în anul 146 î. e. n. Din acest moment, romanii vin mereu în contact cu geto-dacii care, trecînd Dunărea, pradă mereu ținuturile ocupate de romani sau protejate

---

1. Dumitru Tudor, *Scurtă istorie a Daciei*, București, 1979, p. 7.
2. Constantin C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Craiova, 1973, p. 31.

de ei. În multe din aceste confruntări și expediții de pradă, geții s-au însoțit cu celții, tracii și ilirii, împărțind cu ei prada, dar avînd singuri avantajul retragerii dincoace de Dunăre. Rezultatul final al acestor lupte a fost slăbirea completă a neamurilor celte, ilirice și tracice de la sudul Dunării care, în curînd, vor înceta să mai joace vreun rol politic, prinse între puterea romană, în plină expansiune, și statul dacic care va ajunge, sub Burebista, la cea mai înaltă expresie a sa.

Ridicarea statului dac în secolul I î. e. n. se explică, pe de o parte, prin creșterea nivelului economic al masei poporului, pe de alta, prin ivirea unei personalități politice și militare remarcabile, regele Burebista, cel mai de seamă cîrmuitor pe care l-au avut dacii sau geții. Burebista a avut o lungă domnie și a impresionat pe contemporanii și urmașii săi.

După dispariția lui Burebista de pe arena istorică, regatul dac este condus pentru puțin timp de către marele preot Deceneu — sfetnicul celui dispărut. Urmează apoi dezmembrarea regatului în patru și apoi în cinci părți. Mai important rămîne cel din sud-vestul Transilvaniei. Astfel, pe vremea cînd împăratul roman Octavianus Augustus trimite o expediție împotriva dacilor, erau în stînga Dunării cinci regate dacice iar în Dobrogea, cam în aceeași vreme, erau alte trei. Bineînțeles că și puterea militară a dacilor, în asemenea împrejurări, scăzuse mult. Strabo ne spune că nu mai puteau ridica acum o armată mai mare de 40. 000 de oameni.

În cursul secolului I e. n., imperiul roman încercuise Dacia prin cucerirea Dobrogei și a sudului Dunării, pînă în Pannonia. Pe rîurile ce coborau spre fluviu se infiltraseră negustorii romani, denarul roman de argint circula în toată Dacia și aurul din Munții Apuseni era tot mai rîvnit de Roma. Pericolul încercuirii militare romane complete și al infiltrării economice a fost denunțat de nobilimea dacică pe timpul domniei regelui Duras Diurpaneus (cca 68/69-87 e.n.). Relațiile de bună vecinătate cu Roma sînt întrerupte în iarna anilor 85-86, cînd peste Dunărea înghețată armata lui Diurpaneus năvălește în Moesia, pradă și ucide pe guvernatorul provinciei C. Oppius Sabinus. Împăratul Domițian vine la Dunăre, împarte provincia Moesia în două (superior și inferior), curăță sudul Dunării de invadatori și încredințează comanda armatei prefectului Cornelius Fuscus, ca să atace pe daci la ei acasă. Această amenințare îl determină pe bătrînul Duras Diurpaneus să încredințeze conducerea regatului dac unor mîini viguroase și verificate îndeajuns în diverse ocazii. Astfel la începutul anului 87 e.n. urcă pe tronul regatului Dacia, în vremuri tulburi și de restriște, tînărul și viteazul rege Decebal.

Cei mai mulți istorici îl consideră pe Decebal a fi fost fiul lui Scorilo-Coryllus, care domnise la daci între anii 28-68 și avusese ca frate pe Duras Diurpaneus. Decebal ar fi fost nepot de frate.

Înainte de a porni pe firul marii epopei a lui Decebal, este bine să dăm cuvîntul istoricului Dio Cassius care face un strălucit portret al lui Decebal: „Strateg neîntrecut pe cîmpul de luptă, meșter în a întinde curse, abil diplomat, șiret, bun administrator, știind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe dușman și a se retrage

la timp. Era un bun luptător și se pricepea să folosească izbînda, dar și să iasă cu bine dintr-o înfrîngere“ [3].

El s-a îngrijit să accelereze procesul de centralizare a statului ca să facă față pericolului roman. Deși istoricii nu sînt de acord în precizarea exactă a hotarelor Daciei cîrmuite de Decebal, totuși ideea rămîne că granițele statului dac cuprindeau Banatul, Transilvania, Oltenia, Muntenia și vestul Moldovei [4].

Centrul statului dac se afla în Munții Orăștiei, acolo unde se afla cetatea Sarmizegetusa. Pe toate căile probabile de invazie ale romanilor au ridicat multe cetăți din piatră sau pămînt, cele mai multe în Munții Orăștiei.

În toată această muncă de organizare a regatului, Decebal a fost ajutat de marele preot Vezina care, după cîte se pare, purta și titlul de vicerege. Deci același principiu de conducere ca pe timpul marelui Burebista — care în toate se sfătuia cu marele preot Deceneu [5].

Văzînd pregătirile pe care Domițian le iniția în sudul Dunării, Decebal, prin dibăcia și diplomația sa, a socotit oportun să ceară pace, pentru a întîrzia înaintarea romanilor. Domițian a refuzat. Văzînd aceasta, Decebal l-a provocat pe Domițian să grăbească invazia, înainte de terminarea pregătirilor pentru campanie. Astfel i-a trimis din nou un sol lui Domițian spunîndu-i că de acum „va face pace numai dacă fiecare roman îi va trimite anual doi oboli, iar de nu, el va declara război romanilor și le va aduce mari neajunsuri“ [6].

În fața acestei provocări, mîndrul împărat Domițian reacționează întocmai cum o dorea Decebal. Punînd armata sub ordinele lui Cornelius Fuscus, o trimite peste Dunăre, folosind un pod de vase. El s-a retras mereu spre munți (tactică folosită ulterior veacuri de-a rîndul de strămoșii noștri), lăsîndu-l pe Cornelius Fuscus să pătrundă cît mai adînc pe teritoriul Daciei. Romanii, mirați că nu întîmpină nici o rezistență, s-au antrenat mereu urcînd pe urma dacilor prin valea Oltului, pînă la Turnu Roșu. Aici l-a așteptat Decebal cu oștenii săi și l-a luat prin surprindere. Au luptat romanii cu deznădejde, dar fără spor. Toate armele și steagul au fost capturate, mașini de război, provizii și tot ce jefuiseră romanii de pe teritoriul dacic. „Pentru izbînda lor, zice Iordanes despre daci, pe căpitanii lor norocoși și biruitori îi numeau semizei“ [7].

Cornelius Fuscus însuși, mare general și pretor, a căzut pe cîmpul de luptă, o dată cu sute și mii de romani. Campania lui Cornelius Fuscus a sucombat deci într-un mare și jalnic dezastru. Falnicile acvile romane au rămas zăcînd în pulbere. Anul 87, anul începutului domniei lui Decebal, se încheie cu o eroică bătălie și o răsunătoare victorie.

Istoricul Tacit, impresionat de evenimente, comenta astfel dezastrul roman: „Atîtea armate pierdute în Moesia, Dacia, Ger-

---

3. Dumitru Almaș, *Decebal*, p. 73.
4. Dumitru Tudor, *op. cit.*, p. 17.
5. Stelian Stoica, *Viața morală a daco-geților*, București, 1984, p. 136-141.
6. Iosif Constantin Drăgan, *Noi, tracii*, p. 290.
7. Dumitru Almaș, *op. cit.*, p. 78.

mania și Pannonia, prin îndrăzneala nebunească sau lașitatea comandanților, atîția militari de valoare învinși și făcuți prizonieri cu cohorte întregi; acum nu se mai punea în discuție hotarul imperiului și un mal (al Dunării), ci taberele de iarnă ale legiunilor și stăpînirea provinciilor noastre“ [8].

Dar Imperiul roman era mare și puternic. Înzecit mai mare și mai puternic decît Dacia. În iarna anului 87-88, Domițian desfășoară pregătirile unei noi campanii. A adus în Moesia legiunea a IV-a Flavia, în locul celei decimate, iar comanda a încredințat-o lui Tettius Iulianus, persoană ilustră printre senatorii de cel mai înalt rang roman. Tettius Iulianus, bun tactician, adeptul unei discipline de fier în armată, a poruncit ca fiecare soldat roman să-și scrie numele pe scut, ca să poată deosebi mai bine pe cei viteji dintre cei lași. Avînd forțe mult mai mari trece Dunărea în primăvara anului 88 (probabil pe la Viminacium) și se îndreaptă prin Banat spre Poarta de Fier a Transilvaniei.

Decebal, înțelegînd intenția lui Tettius Iulianus, s-a așezat cu majoritatea oștenilor săi în calea protivnicului, între dealurile și munții bănățeni, în preajma Porții de Fier a Transilvaniei.

Istoricii scriu că bătălia s-a dat la Tapae, înverșunată, dură. Aceasta se vădește și din relatarea istoricului Dio Cassius : „În focul luptei a fost rănit și Vezina, marele preot în ierarhia puterii din Dacia ; venea în locul al doilea după Decebal. Înțelegînd că-l așteaptă primejdia prizonieratului, s-a prefăcut mort, a așteptat noaptea cînd, pe ascuns, s-a strecurat tîrîș la ai săi“ [9].

Vitejia dacilor n-a fost suficientă spre a înfrînge cohortele romane, bine echipate și organizate în acel an cu pregătiri intense, fără hărțuieli prealabile. Generalul Tettius Iulianus a condus bătălia cu pricepere și a izbutit să obțină biruința. În fața acestei situații neașteptate, Decebal, la rîndul lui, s-a văzut nevoit să recurgă la o stratagemă: a dat ordin să fie tăiați arborii de pe culmea dealurilor împădurite și să îmbrace trunchiurile cu uniformele și straiele ostașilor daci (dînd impresia unui număr mare de luptători).

Istoviți de lupte, romanii au considerat că este mai prudent să se oprească, întrerupînd marșul spre Sarmizegetusa. Sfătuit de strategi, Domițian avea și alte motive de a opri aici ofensiva. Își dădea foarte bine seama că, înaintînd în defileul Timișului și al Bistrei, ca și pe valea Mureșului, putea să fie lovit din nou pe la spate, încercuit și nimicit. În aceste condiții, armatele romane s-au îndreptat spre Cîmpia Pannoniei în vederea definitivării raporturilor cu triburile ostile care-i dădeau de furcă (marcomanii și iazigii), urmînd ca ulterior să reia campania împotriva lui Decebal.

În Cîmpia Pannoniei însă, trupele romane slăbite din lupta cu dacii, au fost învinse de triburile sus-amintite. În aceste condiții, toate avantajele biruinței de la Tapae s-au risipit, fapt ce l-a predispus pe Domițian (intransigent la început), să trimită el însuși soli de pace lui Decebal. Dio Cassius, ca și în alte ocazii, ne spune: „Învins de Marcomani și pus pe fugă, Domițian trimise în grabă soli la Decebal, regele dacilor, și-l înduplecă a încheia un tratat pe

---

8. I. C. Drăgan, *op. cit.*, p 291.
9. **Dumitru Almaș, *op. cit.*, p. 81.**

care mai înainte nu i-l încuviințase, cu toate că Decebal i-l ceruse de mai multe ori. Acesta primi învoiala, căci era la mare strîmtoare, dar nu voi să vină el însuși ca să stea de vorbă cu dînsul, ci trimise pe Diegis (fratele său) cu cîțiva bărbați, ca să-i dea înapoi armele și cîțiva captivi ca și cum i-ar fi avut numai pe aceia la dînsul. Făcîndu-se aceasta, Domițian puse diadema pe capul lui Diegis, ca și cum el (Domițian) ar fi fost în adevăr învingătorul și ar fi putut da un rege dacilor, împărți soldaților onoruri și bani, și trimise la Roma, ca învingător, între altele, soli și o scrisoare, zicea el, de la Decebal, dar pe care se spune că o plăsmuise chiar dînsul. El împodobi sărbătoarea triumfului său cu o mulțime de lucruri, pe care le luase nu de la dușmani (cu totul dimpotrivă, căci el cheltui cu tratatul, dînd lui Decebal bani mulți și meșteșugari de tot felul, și pentru timp de pace și pentru război, promițîndu-i să-i dea mulți și în viitor), ci din zestrea împărătească, de aceasta el se folosea întotdeauna ca și cum ar fi fost o pradă de război, odată ce adusese în stare de sclavie împărăția însăși“ [10].

Tratativele au început și pacea între Roma și Sarmizegetusa s-a încheiat în anul 89, stabilindu-se legături de bună vecinătate, care aveau să dureze pînă la urcarea pe tronul imperial a împăratului Nerva Traian. În acest tratat de pace, regele Decebal devenea rege clientelar al Romei și nu tributar, neplătind nici un fel de tribut, ci dimpotrivă, el primea bani de la romani în fiecare an. Pe lîngă aceste sume anuale, Domițian a pus la dispoziția lui Decebal diverși tehnicieni, meșteșugari și instructori pentru a-i ajuta pe daci să se echipeze cu diverse arme și tehnici militare. În puține cuvinte, Decebal pierzînd războiul cu Domițian, a cîștigat pacea cu același Domițian. Singurul element dezavantajos pentru daci — prevăzut în tratatul de pace — era acordarea către romani a privilegiului de a menține unele capete de pod pe Dunăre, folosite mai tîrziu de Traian.

Întors la Roma, Domițian — care și-a împodobit carul cu propriile tezaure — pretinzînd a fi numit „Dacicus“ (cuceritorul Daciei) s-a dedicat altor preocupări decît grija pentru Dacia. Și astfel, dintr-un amestec de trufie și umilință, de minciună și adevăr, de farsă și dramă, pentru Dacia a urmat un lucru deosebit; o pace de doisprezece ani. Și, incontestabil, acesta-i meritul lui Decebal și al celor din jurul lui : Diegis, Vezina și mulți alții, pe care sărăcia documentelor i-a făcut anonimi.

Decebal, cu talentu-i diplomatic, a ușurat și chiar a anihilat urmările grele ale înfrîngerii de la Tapae. El, cu intuiția de bun psiholog, a știut să profite de megalomania lui Domițian și să transforme o situație critică într-o surprinzătoare victorie diplomatică, plină de avantaje pentru statul geto-dac.

Cei doisprezece ani de liniște pentru Dacia au însemnat de fapt, toată istoria ei creatoare. Decebal l-a putut continua în acest interval pe Burebista, întru ctitorisirea țării și întru dezvoltarea vieții social-economice. În anul 97 luna septembrie 18, împăratul Domițian a fost asasinat cu ajutorul împărătesei. Numele lui s-a

---

10. I. C. Drăgan, *op. cit.*, p. 294.

șters repede din memoria contemporanilor și chiar de pe monumentele vremii. Și nimeni n-a cutezat să i-l încrusteze din nou.

Senatorii au ales împărat în locul lui pe unul dintre dînșii : Marcus Cocceius Nerva, un senator septuagenar. Acest Nerva, bătrîn fiind și temîndu-se ca soarta imperiului să nu cadă pe mîini nevrednice s-a gîndit să adopte ca urmaș un soldat, unul dintre cei mai vrednici soldați romani. S-a urcat pe Capitoliu și a strigat — scrie același Dio Cassius: „Pentru fericirea Senatului, a poporului roman și a mea, înfiez pe Marcus Ulpius Nerva Traianus“ [11]. Așa și-a fixat Nerva succesor în istoria imperială a Romei pe Traian.

Înfruntarea unui adversar atît de dotat, așa de deosebit, cum era Marcus Ulpius Nerva Traianus, a făcut ca însuși Decebal să apară și mai măreț în fața istoriei. Mai ales că nu l-a înfruntat nici din ușurință, nici din vreo ambiție deșartă ori din vreo necugetare. Ci l-a înfruntat, a fost nevoit să-l înfrunte din datoria de a păstra libertatea poporului și a țării sale.

Urcat pe tronul Imperiului Roman (27 ianuarie 98 e. n.), Traian a căutat chiar de la început să taie cu sabia tratatul lui Domițian cu Decebal, socotindu-l incompatibil cu demnitatea, interesele și puterea imperiului.

Atacul împotriva Daciei a fost pregătit meticulos de către Traian. El restaurează cetățile de la Dunărea mijlocie și inferioară, completează efectivele de luptă și strînge materiale de război. În anul 100 reface fundația drumului roman săpat în stîncă la Cazane (Tabula Traiana). În același an și începutul celui următor, sapă un canal de navigație la Porțile de Fier, unde, după cum mărturisește o inscripție recent descoperită, „din cauza pericolului cataractelor, fiind abătut fluviul a fost asigurată navigația pe Dunăre“ [12]. Pentru prima dată flota de război romană și vasele de comerț puteau circula în voie de la Drobeta-Turnu Severin pînă la Baziaș.

Timp de trei ani Traian a lucrat la planurile de cucerire a Daciei, adunînd legiuni peste legiuni, în număr de cincisprezece, cu un efectiv de mai bine de 150.000 de oameni, la care se mai adăugau trupe călări, garda pretoriană, cohorte și pedestrași mobilizați de la toate popoarele imperiului. Unii spun că numărul tuturor efectivelor armate atingea cifra de 200.000 de oameni. Imperiul roman făcea cel mai mare efort militar din istoria sa, pentru a doborî cel mai redutabil inamic al său.

În acest timp Decebal, știind ce pregătiri se fac în tabăra adversă, a căutat ca în primul rînd să-și întărească armata.

În acest timp a ridicat Decebal grandioasele construcții civile și militare de la Sarmizegetusa, Blidaru, Tilișca, Piatra Craivii, Căpîlna. În ideea formării unor coaliții antiromane, Decebal s-a adresat unor popoare vecine, pe care să se poată baza și care la momentul oportun să poată interveni. Astfel, Decebal a trimis soli la parți, pentru a le cîștiga prietenia și a-i determina ca, în momentul în care Traian va porni ofensiva în Dacia, ei să intervină

---

11. Dumitru Almaș, *op. cit.*, p. 88-89.
12. Dumitru Tudor, *op. cit.*, p. 23.

printr-o acțiune în Asia Mică. Tratativele cu parții însă s-au tărăgănat și nu s-a ajuns la un rezultat potrivit dorințelor lui Decebal. Pe frontiera apuseană se aflau triburile germanice ale quazilor, marcomanilor și sarmaților-iazigilor, infiltrați între Dunăre și Tisa. Deși fuseseră învingători în bătălia cu romanii, pe vremea lui Domițian, de data aceasta au considerat că era mai potrivit să se mențină ca aliați ai Romei decît ca aliați ai Sarmizegetusei. Astfel Decebal nu se putea bizui decît pe rezistența cetăților sale și mai ales pe rezistența brațelor bravilor săi ostași.

În acest context istoric, Traian pornește în primăvara anului 101 la executarea hotărîrilor sale. Armata romană a trecut Dunărea prin două locuri, pe poduri de vase, trecerea principală fiind pe la Lederata, de unde, prin Arcidava, Berzobis și Aizis, a ajuns la Tapae. Cea de a doua coloană a pătruns în Dacia pe la Dierna, tot pe un pod de vase, și deplasîndu-se pe valea Cernei și a Timișului, a făcut joncțiune cu coloana principală la Tibiscum. Armata de circa 200.000 de oameni la care se adăugau și iazigi, marcomani și quazi se afla sub comanda lui Traian și a unor generali încercați ai imperiului.

Cu armatele reunite Traian s-a îndreptat spre Porțile de Fier ale Transilvaniei În drum i-a ieșit în întîmpinare Decebal. Localitatea unde s-a dat bătălia este numită din nou Tapae. Bătălia a fost aprigă. De o parte vîlva sentimentului puterii și al invincibilității, iar de cealaltă parte dorința și setea de a trăi liberi pe pămîntul natal.

Înverșunarea de la Tapae a cerut mult sînge. Pe chipurile de pe Columna Traiană stau și azi dăltuite, îndîrjirea și ura în încruntarea chipurilor, în crisparea gesturilor, în prăbușirea trupurilor sub spadă, sub suliță, sub praștie. Ca să sugereze tocmai asprimea încleștării, artiștii sculptori ai Columnei îl înfățișează pe un soldat roman care se bate ținînd în dinți, de plete, capul unui dac ucis în luptă.

Dio Cassius ni-l înfățișează pe Traian străbătînd cîmpul de luptă unde, cutremurat de durere, „văzu că un mare număr dintre ai săi sînt răniți ucise mai mulți dușmani. Se zice că lipsindu-i bandajele n-a cruțat să-și sfîșie chiar hainele de pe el și să le taie în petice“ [13], în fețe pentru legat rănile.

Dacă Traian a intrat el însuși în luptă, făcînd mari isprăvi de luptător, nu se poate ca Decebal să nu fi făcut aceasta înaintea lui, și cu mai mult eroism. Dar Decebal n-a avut un istoric care să-i semnaleze vitejia, cruzimea sau omenia. N-a avut parte de un istoric care să-l urce pe soclul nemuririi, cu toate strălucitele podoabe ale faptelor sale de arme. L-a avut poate pe Traian însuși. Dar, așa cum este bine cunoscut, *De Bello Dacico* s-a pierdut, dispărînd astfel o descriere amănunțită și competentă a războaielor daco-romane.

După bătălia de la Tapae din 101, Traian ca orice mare comandant, a poruncit „ca soldaților morți în luptă să li se ridice un altar și să li se facă în fiecare an sacrificii funebre“ [14], aici la

13. „Magazin istoric“, nr. 6/1987, p. 16.
14. I. C. Drăgan, *op. cit.*, p. 300.

Tapae, la Poarta de Fier a Transilvaniei, care închide și deschide drumul spre Sarmizegetusa.

Decebal, deși învins, nu era înfrînt: dacii mai aveau încă multe resurse. În momentul în care sosirea iernii întrerupe ostilitățile, Decebal își repliază forțele în munți, apoi le pregătește romanilor o surpriză. Împreună cu sarmații (conduși de Susagus) a deschis un nou front în Dobrogea, obligînd astfel pe adversar să-și divizeze armata. În iarna anului 101-102, spre norocul lui Traian, fluviul n-a înghețat decît pentru puțină vreme, ceea ce i-a îngăduit să coboare cu flota în mare grabă, împreună cu o armată și să dea bătălia principală pe dealurile de la Adamclisi. Aici luptele au fost extrem de crîncene, pierind pînă și soldați din unitățile de gardă ale imperiului. Bătălia de la Adamclisi va fi comemorată de cunoscutul și impunătorul trofeu inaugurat în anul 109 e. n. și închinat lui „Marte Răzbunătorul". Pe metopele și crenelurile monumentului se văd scene de luptă, capturări de barbari, pradă luată, defilarea prizonierilor și altele. Un mausoleu construit în vecinătate avea gravat pe pereți numele a cca 4000 de ostași romani căzuți în luptă [15].

După lichidarea acestei incursiuni, trupele romane ocupă Muntenia și Oltenia, apoi înaintează spre capitala lui Decebal. Columna ne oferă cincisprezece scene de lupte dîrze pe văile și culmile munților. În același timp, dezertările căpeteniilor din jurul lui Decebal se înmulțesc. În aceste condiții, se ajunge la pacea dorită de ambele părți. Condițiile impuse de Traian sînt foarte aspre. Se anulează tratatul încheiat cu Domițian, dacii predau armamentul și pe fugarii romani, dărîmă cetățile, primesc o garnizoană romană în Sarmizegetusa. Dar cea mai grea lovitură pentru Decebal a fost cedarea către Roma a Banatului, Munteniei, Olteniei și sudul Moldovei. Toate trăcătorile din Carpați au intrat sub control roman [16].

Pacea încheiată a îngăduit populației geto-dace să se întoarcă la vetre. Tot pe Columnă se văd bătrîni cu copii de mînă, femei cu copii în brațe, însoțiți de turme de oi, capre, vite, întorcîndu-se la davele lor părăsite din pricina războiului. Nimic mai mișcător și mai uman ca gestul prin care bătrînul își ocrotește nepotul, nimic mai uman ca tristețea mamelor reîntoarse acasă cu copii la sîn, cu copii duși de mînă, cu prunci înfășați, puși în leagăn sau purtați pe cap. Încă o dovadă că sculptorii Columnei au observat și respectat pînă în amănunt, realitățile și obiceiurile din viața dacilor.

Dacii, după primul război cu romanii, au lăsat scuturile jos. Au acceptat ciopîrțirea hotarelor. Au dat înapoi specialiștii în arta militară. Au dărîmat cetățile agățate de munți. Dar oamenii ? Dar munții? Dar Decebal? Oare fericitul și mult slăvitul Traian era, în adevăr, Dacicus? El știa că nu. Și aceasta pentru că la Sarmizegetusa stăpînea tot Decebal.

Completarea acestor idei o face același Dio Cassius cînd scrie: „Dar cînd i s-a anunțat că Decebal nu respectă condițiile tratatului, că își face provizii de arme, că primește transfugi, că-și reface

---

15. „Magazin istoric", nr. și p. cit.
16. I. C. Drăgan, *op. cit.*, p. 302.

fortărețele, că trimite solii la popoarele vecine, că pustiește țările care fuseseră mai înainte împotriva lui, că ocupă ținuturi ale iazigilor, ținuturi pe care Traian refuzase să le dea înapoi, cînd aceștia le cerură", atunci senatul declară pentru a doua oară pe Decebal „inamic al Romei și a doua oară îl însărcină pe Traian să facă război în persoană și nu prin generalii săi" [17].

În acest interval de tensiune, pînă la declanșarea celui de-al doilea război daco-roman, Traian dispune construirea podului de la Drobeta-Turnu Severin, într-un punct strategic foarte bine ales. De aici puteau fi dirijate cu repeziciune trupe spre nord-est, în cazul în care se hotăra atacul Daciei prin valea Oltului, sau prin Banat. Roma își trimite la Dunăre nu numai legiunile, ci și constructorii de drumuri și poduri, pentru a asigura mișcarea trupelor și aprovizionarea lor. Munții Haemusului, pe valea Dunării, sînt ciopliți, sînt săpate cu mare preciziune cavități în piatră prin tehnici rapide, iar pilonii podului de peste fluviu sînt și azi mărturie a artei inginerești de care dispuneau romanii. Sub ochii dacilor, constructorii romani sub îndrumarea vestitutului Apolodor din Damasc durează în inima Daciei o construcție monumentală, care e înrudită cu cele mai impresionante monumente ale arhitecturii și care dovedește însemnătatea ce se acorda de către stăpînii lumii de atunci acestor miraculoase teritorii. Dio Cassius descrie cu sentimente de exaltare această operă: „Traian a construit peste Istru un pod de piatră, pe care nu știu cum să-l admir îndeajuns. Minunate sunt și celelalte construcții ale lui Traian dar acesta este mai presus de toate acelea" [18].

În timpul în care Traian a pornit construcția monumentalului pod peste Dunăre, Decebal a întrerupt definitiv dărîmarea cetăților, a fortărețelor și a celorlalte întărituri defensive, căutînd cît mai urgent posibil să le dreagă și pe cele surpate deja. Iscoadele lui Decebal au împînzit din nou regiunile ocupate și au trecut Dunărea să afle vești. A făcut o nouă așezare a dregătorilor cu funcții agricole ca să adune o îndestulătoare cantitate de cereale pentru o armată numeroasă. A reînceput să făurească arme ori să le cumpere de la greci sau de unde le găsea. Cetățile de piatră sau de pămînt își recăpătau vechea și mîndra lor înfățișare. Alte cetăți noi apăreau pe piscuri de munți, îndeosebi în Apusenii cei bogați în aur.

În același timp atîța pe vecini împotriva Romei, „atrăgîndu-le luarea-aminte că dacă îl vor părăsi, vor fi și ei în primejdie: că își vor asigura libertatea mai ușor, dacă vor lupta alături de el, înainte de a pătimi vreo nenorocire; că de vor lăsa pe daci să piară și ei înșiși, pînă la urmă, lipsiți de aliați, vor fi subjugați" [19], scrie Dio Cassius.

Odată podul terminat, Decebal este cel care ia inițiativa și dezlănțuie al doilea război daco-roman.

Dezlănțuie acest război ca pe o fatalitate și ca pe un ultim cînt de epopee, ca pe un zguduitor și tragic imn de iubire închinat vetrei străbune amenințate de primejdia cotropirii, imn de slavă

---

17. Dumitru Almaș, *op. cit.*, p. 132.
18. I. C. Drăgan, *op. cit.*, p. 304.
19. Dumitru Almaș, *op. cit.*, p. 135.

cum rar au mai înălțat oameni și popoarele în istorie. Imn de glorie și înfrîngere, de bucurie și de moarte.

Începea sfîrșitul.

Traian pleacă din Roma la 4 iunie 105, iar în cursul lunii iulie începe campania propriu-zisă. Avea acum Traian cu dînsul trupe, mai multe decît în 101. Mai bine echipate cu arme și mașini de război. Mai bine încadrate cu ofițeri. Cunoșteau mai bine topografia Daciei.

Cu toate acestea, Traian s-a arătat încă mai precaut ca în primul război. A condus de așa manieră operațiunile, ca să evite orice cursă întinsă de regele Decebal.

În același timp s-a străduit pe cît posibil, să neutralizeze aliațele lui Decebal, să le intimideze și să le destrame. Deosebit de vie, de expresivă în acest sens, este scena de pe columnă care înfățișează un grup de comați, însoțiți de băieți și fete, ieșiți întru întîmpinarea împăratului să i se închine. De bună seamă că, aflînd despre aceasta, Decebal mult se va fi întristat. Totuși la luptă n-a renunțat. Cu splendida-i bărbăție și sălbatica-i vigoare, s-a oferit ca sacrificiu pentru îmblînzirea inimii lui Zalmoxe, să ajute poporul geto-dac în lupta cu romanii. Privind în jur, scrutînd cu gîndul cele ce au să vină, Decebal înțelegea că se aruncă într-o bătălie dincolo de puterea omenească. Dar nu mai putea da înapoi.

Traian cu principalele forțe trece Dunărea pe impunătorul pod construit de Apolodor. O altă armată a trecut Dunărea pe la Oescus, la vest de vărsarea Oltului. Aceste două armate s-au unit cu armata ce staționa pe malul stîng al Dunării încă de la sfîrșitul primului război. Avînd acum forțele reunite, Traian înaintează spre miazănoapte și trece în Transilvania pe la Turnu-Roșu. După lupte sîngeroase pentru cucerirea cetăților din munți care apărau drumul spre capitală, armatele romane ajung în fața Sarmizegetusei, venind de data aceasta dinspre Răsărit. Romanii dau un prim atac asupra zidurilor Sarmizegetusei, însă sînt respinși de către apărătorii care aruncau de pe ziduri bolovani uriași.

De pe ziduri dacii izbesc cu pietre și cu săgeți, cu lemne și cu suliți, cu foc și cenușă. Pe înaltele acoperișuri ale cetății prind să alerge nebunește, flăcările. Nimic și nimeni nu mai este prielnic dacilor.

Traian, după sfatul ținut cu ofițerii săi, trimite noi și noi trupe la asalt. Acum apar în focul luptei, arcașii orientali îmbrăcați în zale și totodată niște ciudate mașini de război, redate în amănunt de scenele Columnei lui Traian.

Oamenii spadei curbe, cad, cad mereu, copleșiți. Cad înăuntrul cetății. Cad în afara zidurilor.

Romanii încep să pătrundă prin unele breșe în cetate. În același timp, ostașii romani taie brazii munților din jur, cară butucii în preajma cetății și ridică turnuri de lemn, înalte cît zidurile Sarmizegetusei, de pe care trec pe ziduri și se aruncă între apărători.

În cele din urmă unghere ale cetății dacii mai rezistă. Rezistă, dar îi înfrînge nu numai puterea cea copleșitoare a romanilor și numărul lor, ci și armele mai slabe. Îi istovește și oboseala și setea. Setea din cetățile înălțate pe piscuri.

Sfîșietor de dramatică se înfățișează pe Columna traiană clipa cînd dacii își împart cele din urmă rezerve, cele de pe urmă picături de apă [20].

Decebal, văzînd că totul este pierdut și știind ce-l așteaptă dacă va fi prins, însoțit de puțini oșteni, credincioși, pe întunecate cărări, s-a afundat în munți. Undeva, dincolo de Mureș, la Piatra Craivii sau mai aproape de Sarmizegetusa, Decebal cu vitejii lui au încercat, protejați de scuturi, să ia cu asalt un castru roman, întîlnit în drum.

Pe Columna traiană se confirmă această afirmație, prin scena în care însuși Decebal privește de pe o înălțime la eroica încleștare a dacilor săi.

Așa a fost cîntecul final al isprăvilor de arme săvîrșite de regele Decebal. După acest episod, cîțiva fruntași daci s-au sinucis. Unii s-au ascuns în munți spre Moldova, la dacii liberi. Alții, cei mai mulți și desigur adversarii lui Decebal, s-au supus lui Traian, hotărîți să continue, sub alte zodii, viața în Dacia [21].

Iar Decebal se retrage și mai în adînc în munți. Legenda populară o aduce pe fiica lui, pe Dochia, pînă în vîrful Ceahlăului în chip de păstoriță, ca să rămînă acolo, împietrită de durere, cu turmă cu tot [22].

Traian, desigur, a trimis cei mai ageri și mai voinici urmăritori după Decebal. Unul dintre dînșii, Tiberius Claudius Maximus, l-a ajuns din urmă, undeva într-o pădure. Un epitaf, descoperit recent pe un mormînt în Filipi, în provincia romană Macedonia, ne informează despre acest nume [23].

Ajung și ceilalți urmăritori și-l împresoară pe Decebal.

Decebal lasă scutul jos pe pămînt. Trage spada. Cu puterea lui de uriaș ar mai izbuti să doboare cîțiva din cavalerii romani. Dar nu mai are rost. A curs și așa destul sînge. Îngenunche. Sărută pămîntul. Se ridică în cotul stîng și-i aruncă centurionului o privire umană. Centurionul Tiberius, cu degetul mare al dreptei ridicat în sus, îi face, stăruitor semnul adresat gladiatorilor cînd vrea să le cruțe viața.

Dar cel înfrînt aici nu-i gladiator.

E Decebal, regele Dacilor.

E cel care a înfruntat uriașa Romă un sfert de veac. De aceea nu cere iertare. Nu cere chiar de s-ar prăbuși pămîntul tot și orice i s-ar oferi, orice i s-ar făgădui nu va îngădui să cadă viu în mîinile romanilor. Nu vrea, cu nici un preț, ca măreața lui făptură să împodobească triumful lui Traian.

Decebal știe să moară. Eroic, așa cum a trăit. Mila biruitori-

---

20. *Ibidem*, p. 146.
21. „Magazin istoric“, nr. 6/1971, p. 7.
22. Dumitru Almaș, *op. cit.*, p. 148.
23. „Magazin istoric“, nr. cit., p. 3.

lor l-ar înjosi. Și sîngele lui, fierbinte, rouează pămîntul de sub stejarul bătrîn din munții Carpați [24].

Tiberius Maximus îi taie capul și mîna dreaptă și le trimite împăratului Traian în tabără la Ranisstorum. De aici, capul lui Decebal este dus la Roma și expus spre vederea generală pe treptele Gemoniae, ca semn că unul dintre cei mai mari dușmani ai Romei fusese răpus.

O dată cu cucerirea Daciei au căzut în mîna romanilor imense bogății.

Dio Cassius ne vorbește de comorile lui Decebal, pe care acesta le ascunsese sub rîul Sargeția (Streiul de azi) : „Căci (Decebal) abătuse rîul cu ajutorul unor prizonieri și săpase acolo o groapă. Pusese în ea o mulțime de argint și de aur, precum și alte lucruri foarte prețioase — mai ales dintre acelea care suportau umezeala — așezase peste ele pietre și îngrămădise pămînt, iar după aceea aduse din nou rîul în albia lui. Tot cu oamenii aceia (Decebal) puse în siguranță, în niște peșteri veșminte și alte lucruri la fel. Dar Bacilis, un tovarăș al său, care cunoștea cele întîmplate, fu luat prizonier și dădu în vileag toate acestea [25].

După Criton, bogățiile luate de Traian din Dacia se ridicau la cinci milioane livre de aur, precum și o cantitate dublă de argint, pe lîngă cupe și alte lucruri de preț. Tot Criton ne spune că Traian a adus mari turme în Italia, arme capturate de la daci și peste 50.000 de bărbați prizonieri [26].

Cît de însemnată a fost prada luată de romani din Dacia, se vede și din următorul fapt : înainte de războaiele lui Traian, imperiul trecea printr-o gravă criză financiară. După război, dimpotrivă, se constată o situație financiară înfloritoare ; nu mai era vorba de diverse reduceri în cheltuielile publice, mai mult, se fac construcții însemnate, teatre, apeducte, fortificații în diferite părți ale imperiului și, ceea ce este într-adevăr extraordinar, se suprimă impozitele pe anul 106, contribuabilii primind de la împărat cîte 650 de dinari fiecare. Această schimbare totală nu poate avea decît o explicație : cantitatea enormă de aur și de argint pe care cucerirea Daciei a adus-o în tezaurul roman [27].

Serbările date la Roma întrec în măreție și somptuozitate tot ce se făcuse pînă atunci ; ele au durat 123 de zile, cu participarea a 10.000 de gladiatori și a 11.000 de fiare sălbatice. Iar pentru a comemora durabil marele eveniment al cuceririi Daciei, se bat monede, apoi trei medalii — una de argint, două de bronz — și se ridică

---

24. Dumitru Almaș, *op. cit.*, p. 151.
25. „Magazin istoric", nr. cit., p. 6.
26. I. C. Drăgan, *op. cit.*, p. 308.
27. Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 39.

două monumente impresionante : Trophaeum Traiani și Columna lui Traian.

Sculpturile de la Trophaeum și mai ales cele de pe Columnă suplinesc oarecum prețioasele comentarii ale lui Traian („De Bello Dacico“) și „Geticele“ lui Criton (medicul ce a însoțit pe împărat), astăzi pierdute.

În soclul Columnei a fost depusă în anul 117 urna de aur conținînd cenușa lui Traian, mort la 65 de ani în orașul Selinus din Cilicia Asiei Mici, oraș care s-a numit apoi Traianopolis [28].

La 10 august 106 e.n., Dacia era transformată în provincie romană. S-a trecut repede și intens la procesul de romanizare, acel uriaș proces de conviețuire, de fuziune, de amestec, de contopire a două popoare vrednice care, în trai comun, își preschimbă focul urii în căldura dragostei și pornesc înainte pe infinita scară a devenirii.

Rezultatul contopirii daco-romane a fost poporul român și istoria lui. Această istorie, sfîntă pentru noi românii, a încrustat în paginile ei pe lîngă numele lui Decebal, alte nume scumpe nouă : Mircea cel Mare, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Iancu de Hunedoara, Mihai Viteazul, ca să amintim doar cîteva din mulțimea de nume ce împodobesc panteonul istoriei românești. În inima și în ființa tuturor acestor personalități a vibrat spiritul și dorința de libertate.

Spiritul de libertate al lui Decebal a rămas deci adînc înfipt în pămîntul Daciei. S-a imprimat ca o pecete de foc în pămîntul negru al țării și a trecut apoi în ființa tuturor fiilor ei.

Pr. I. IPATE

---

28. *Ibidem*, p. 40.

„Păstrînd unitatea duhului întru legătura păcii“

SANCTITATEA SA DIMITRIOS I, PATRIARHUL ECUMENIC ȘI PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST ÎN VIZITĂ LA MĂNĂSTIRI ȘI BISERICI DIN MOLDOVA ȘI BUCOVINA

Biserica Ortodoxă Română a avut întotdeauna conștiința că este o Biserică apostolică și că aparține Bisericii celei una, sfîntă sobornicească și apostolească. Păstrînd credința primită de la Sfîntul Apostol Andrei, care a predicat în Sciția Mică (Dobrogea de astăzi), Biserica noastră strămoșească a luat parte la Sinoadele ecumenice prin ierarhii tomitani care și-au adus o importantă contribuție la formularea și statornicirea adevărurilor de credință ale Bisericii ecumenice. Avînd conștiința de fii împărătești ai eternei Rome și făcînd parte din Sinodul Bisericii constantinopolitane — cum ne încredințează participarea lui Teotim I al Tomisului la Sinodul din Constantinopol unde a apărat nu numai ortodoxia unor scrieri ale marelui Origen dar și persoana Sfîntului Ioan Gură de Aur —, ierarhii și teologii Bisericii noastre au apărat cu statornicie credința ortodoxă, fiindu-ne cunoscută atitudinea lui Betranion în fața arianului Valens. Așadar Biserica noastră nu întîmplător a reprezentat „un echilibru“ între Apus și Răsărit, dar și în unele controverse teologice, cum a fost cazul papei Leon care a apelat la autoritatea episcopului Teotim II de Tomis. Din aceste motive Biserica strămoșilor noștri, deși dependentă de Patriarhia ecumenică, s-a bucurat în rîndul celorlalte Biserici Ortodoxe surori de un prestigiu deosebit iar în lucrarea sa de slujire de o anumită autonomie și autocefalie pe care puține Biserici au avut posibilitatea să le manifeste încă din primele veacuri creștine. Aceasta și explică prestigiul teologilor Bisericii noastre, al mănăstirilor dobrogene care au dat lumii creștine pe Dionisie Exiguul și Ioan Casian ale căror contribuții au marcat importante momente din istoria Bisericii ecumenice, depășind în importanță aria Răsăritului. Ierarhii tomitani fiind adesea „recomandați de împărați ca autorități de referință pentru Ortodoxie“. Teologia lor a înflorit în diverse centre mănăstirești, poate și episcopale, din Sciția Minor, în același timp „s-a dezvoltat plenar la Marsilia, Roma, Constantinopol“, punînd în circulație gîndirea patristică a Răsăritului și „legînd între ele culturile creștine contemporane a trei continente: Europa, Asia și Africa“ (I. G. Coman).

Dar credința ortodoxă și conștiința ecumenică a Bisericii noastre nu au integrat pe strămoșii noștri numai unității Bisericii universale, ci le-au dat statornicie și unitate etnică, mai ales în perioada vremurilor tulburi datorate migrațiilor care nu de puține ori au pustiit vatra părinților și moșilor noștri. De aceea credința și teologia noastră ortodoxă au și un rol important în afirmarea statornicei ființări și a continuității pe această vatră a stră-

moșilor noștri, constituind un element de bază al etnogenezei românești. În felul acesta Biserica strămoșească s-a integrat culturii, spiritualității și istoriei poporului nostru, căpătînd un chip specific între celelalte Biserici Ortodoxe surori. Faptul că Biserica noastră strămoșească a ocrotit ființa neamului românesc încă din leagăn, cum arăta Prea Fericitul Patriarh Teoctist, a trăit bucuriile și durerile fiilor ei și momentele de afirmare ale acestui neam din sînul căruia a răsărit s-au constituit în egală măsură și în importante împliniri bisericești. Din această cauză Biserica Ortodoxă Română a păstrat unitatea panortodoxă de-a lungul veacurilor, dar a căpătat un chip aparte între celelalte Biserici Ortodoxe surori, ca cea care a fost, fără excepție, Biserică a neamului românesc și sprijinitoare a luptei lui pentru afirmare națională și împlinirea măreților năzuințe de libertate și neatîrnare ale fiilor acestor plaiuri.

„Legea și moșia" au fost cele mai scumpe moșteniri. Pentru păstrarea lor neștirbită mulți fii ai Bisericii și ai neamului au plătit cu scumpe jertfe. Dar ele au însemnat totodată tăria de a fi ei înșiși a fiilor acestor străbune plaiuri, așa cum o mărturisea Menumorut în fața trimișilor lui Arpad. Apoi în fața amenințării cotropirii otomane au fost singurii „necuceriți" care au apărat slava Bizanțului, trăind mîndria de a fi urmașii bazileilor bizantini, cum a fost Mircea și Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, Iancu de Hunedoara, Petru Rareș, Vasile Lupu sau Mihai Viteazul în timpul cărora mulți ortodocși din țările balcanice s-au bucurat de ospitalitatea și primirea frățească a neamului nostru. Încît nu este de mirare apropierea spirituală care a existat dintotdeauna, dar mai ales după întemeierea statelor românești, între Biserica noastră și celelalte Biserici Ortodoxe, în primul rînd cu Patriarhia ecumenică a Constantinopolului. Și nici una din marile împliniri bisericești nu este lipsită de „pecetea" acestor necontenite legături cu Patriarhia ecumenică, începînd de la întemeierea Mitropoliilor din Țara Românească și Moldova, la 1359 și 1401, pînă la dobîndirea autocefaliei acum mai bine de un veac și ridicarea la rang de patriarhat a Bisericii noastre, în 1925.

Astfel relațiile „din vechime" cu Biserica mare a Constantinopolului — cum arăta Episcopul Melchisedec Ștefănescu — au adus Ortodoxiei românești bogate împliniri bisericești, iar în vremurile noastre un spor de slujire în afirmarea unității panortodoxe în lumea creștină de azi, preocupată de a înfăptui testamentul Domnului „ca toti să fie una".

Vizitele reciproce, colaborările fructuoase și conlucrarea frățească în cadrul conferințelor interortodoxe și intercreștine ale ierarhilor celor două Biserici au fost aureolate însă în ultimii ani de întîlnirile Întîistătătorilor lor. Dintre acestea amintim pe cea a vrednicului de pomenire patriarh Justinian cu Patriarhul ecumenic Atenagora, ca și cea a fericitului întru adormire patriarhul Iustin cu Sanctitatea Sa Dimitrios . Relațiile acestea fructuoase dintre Patriarhia ecumenică și Biserica Ortodoxă Română au fost continuate prin vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Constantinopol în luna mai 1987, și, ca răspuns la invitația Bisericii noastre, prin *vizita Sanctității Sale Dimitrios I în țara noastră, între 16 și 21*

septembrie 1987, care în acest periplu duhovnicesc a făcut un adevărat pelerinaj la mănăstiri și biserici din Bucovina și ținutul Neamțului și la Catedrala mitropolitană din Iași.

Din delegația Patriarhiei ecumenice au făcut parte : Sanctitatea Sa *Dimitrios I,* I.I.P.P.S.S. Mitropoliți : *Hrisostom de Mira, Evanghelios de Perga, Bartolomeu de Filadelphia* și *Augustin al Germaniei,* iar din partea Sfîntului Sinod al B.O.R. au însoțit pe distinșii oaspeți *P. F. Părinte Patriarh Teoctist,* I.I.P.P.S.S. Mitropoliți : *Nestor al Olteniei* și *Nicolae al Banatului,* I.P.S. Arhiepiscop *Antim al Tomisului și Dunării de Jos* și P.S. *Nifon Ploieșteanul,* Episcop-vicar patriarhal.

Înalții oaspeți au venit de la București cu avionul, fiind întîmpinați pe aeroportul Salcea-Suceava de P. S Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor și de P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul.

Intrînd ca pe o adevărată „poartă“ a Moldovei, Sanctitatea Sa Dimitrios I și P. F. Părinte Patriarh Teoctist, însoțiți de înalții ierarhi ai celor două Biserici și de ceilalți membri ai delegației Patriarhiei ecumenice au început pelerinajul la mănăstirile și bisericile din Bucovina, închinîndu-se la sfintele moaște ale Sfîntului Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava, care străjuie de aproape șase veacuri Ortodoxia și împlinirile bisericești care înfrumusețează ținuturile Țării de Sus.

Îmbrăcată în sărbătorească haină, vechea capitală a Moldovei a oferit înalților oaspeți priveliștea minunatei armonizări dintre trecut și prezent. Alături de grandioasele împliniri ale vremurilor noastre, oaspeții au admirat vechile ctitorii, încărcate de istorie și legende, mărturii ale unui zbuciumat trecut de luptă pentru afirmare națională și apărarea dreptei credințe, dusă de fiii plaiurilor Moldovei de sus, între care locul de frunte îl ocupă Mănăstirea „Sfîntul Ioan cel Nou“. Preoții și credincioșii bucovineni în frumoase costume naționale, cu inimile și sufletele pline de alese sentimente de dragoste și bucurie, au întîmpinat pe Sanctitatea Sa Dimitrios I și P. F. Părinte Patriarh Teoctist în biserica „Sfîntul Gheorghe“, cîntînd „Cuvine-se cu adevărat“.

Întîistătătorii celor două Biserici Ortodoxe surori s-au închinat mai întîi la sfințitele moaște ale Sfîntului Mucenic Ioan cel Nou, după care *P. F. Părinte Patriarh Teoctist,* Locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei, a rostit un cuvînt de bun venit, spunînd :

„Împreună cu credincioșii, clerul și ierarhii din Mitropolia Moldovei și Sucevei, vă întîmpinăm în străvechea capitală a Țării Moldovei, în această catedrală voievodală, cu cele mai alese simțăminte, înscriind o nouă pagină în cronica legăturilor dintre Scaunul ecumenic și Biserica Ortodoxă Română. Cu adevărat ziua de astăzi rămîne pentru noi toți o zi istorică din viața acestei mitropolii, a acestei mănăstiri și a orașului Suceava.

Biserica în care ne aflăm și în care străjuiesc moaștele Sfîntului Mucenic Ioan cel Nou a fost vechea catedrală a Mitropoliei Moldovei, iar acum este mănăstire de monahi care veghează la păstrarea valorilor de artă și viață românească. Sub bolțile acestei ctitorii voievodale au răsunat glasurile multor ierarhi și patriarhi din Răsăritul ortodox, numeroși învățați și trimiși ai Patriarhiei de

Constantinopol, primiți și întîmpinați cu ospitalitate de domnitorii români, de clerul și credincioșii Bisericii noastre. Dumnezeu a binevoit să fiți primul Patriarh ecumenic care după 300 de ani vizitează Biserica Ortodoxă Română, bisericile și mănăstirile din această parte de țară, cunoscute lumii întregi prin arhitectura și picturile lor, prin odoarele, broderiile artistice și prin slujitorii lor îmbunătățiți pînă la sfințenia vieții.

Locul în care vă aflați este un loc sfînt, nu numai pentru că pe aici se văd urmele sfinte ale înaintașilor, ci și pentru că mănăstirea aceasta este o adevărată poartă deschisă spre „gurile de rai“ ale Bucovinei, unde trecutul și prezentul strălucesc deopotrivă.

Ea este și o poartă a frumuseților românești și a frumuseților ortodoxe, ale credinței trăite de bunii și harnicii credincioși ai acestor legendare ținuturi. Slăvitelor ctitorii voievodale li s-au adăugat în zilele noastre înfăptuirile epocale ale harnicului nostru popor român.

Mitropolia Moldovei și Sucevei, centrul vieții bisericești din Moldova, își trage începuturile din adîncimea vremurilor. Deși documentar existența ei este atestată acum mai bine de șase secole, totuși în actul ei de naștere în aria bisericească a anului 1401, în vremea marelui domnitor al Moldovei, Alexandru cel Bun, înaintașul Sanctității Voastre din scaunul ecumenic, patriarhul Matei recunoștea pe „chir Iosif“ ca mitropolit la Suceava, care era „om din partea locului“ și de „un neam cu domnii țării“.

Vă aflați pe locul începuturilor noastre, românești și bisericești, în această parte de țară unde legenda se revarsă în istorie și istoria se întrupează în legendă. Pe această poartă intrați acum Sanctitatea Voastră, înconjurat de soborul ierarhilor Sinodului patriarhal, în această grădină a neamului românesc, care se numește „dulcea Bucovină“. Vom intra în sanctuarele din vechimea secolelor cu slujitori și credincioși care își îndreaptă inima și cugetul spre slujirea și păstrarea acestor așezăminte ce închid sfinte comori românești și mormintele ctitorilor.

În acest colț de țară s-au săvîrșit multe vitejii, s-au jertfit multe vieți pentru apărarea, libertatea și independența poporului și s-au scris cele mai frumoase pagini ale afirmării naționale de către nebiruiții voievozi ai țării Moldovei. Deși încercat de-a lungul vremurilor, acest colț de pămînt românesc nu a putut fi niciodată rupt de graiul și credința strămoșească, de unitatea tuturor românilor din celelalte provincii românești. Fiii acestor plaiuri, ca peste tot în celelalte ținuturi ale patriei noastre, și-au păstrat neștirbită ortodoxia credinței și închinării lor. Au rămas cu credința întreagă, cu limba românească curată și cu tezaurul de artă, de cultură și de spiritualitate românească, în pofida tuturor vitregiilor abătute asupra lor de-a lungul istoriei.

Sanctitatea Voastră și onorați membri ai delegației Patriarhiei ecumenice,

Intrînd pe această poartă a frumuseților românești, înscrieți o pagină luminoasă în viața Mitropoliei Moldovei și Sucevei. Vizita Sanctității Voastre se înscrie ca un măreț moment al afirmării

secularelor legături frățești dintre Bisericile noastre. Pămîntul acesta al Moldovei a fost binecuvîntat de numeroși patriarhi ecumenici și ai Patriarhiilor apostolice, de mitropoliți și ierarhi ai Bisericilor Ortodoxe surori, de cărturari și teologi din aria Ortodoxiei bizantine. Importanța vizitei Sanctității Voastre constă în faptul că ea reînnoadă și afirmă, în timpul nostru, legătura dintre Patriarhia Română și cea a Constantinopolului ; legătura a două Biserici care s-au adăpat de-a lungul veacurilor din predania celui dintîi chemat la apostolat, Sfîntul Apostol Andrei. De aceea, ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, clerul, viețuitorii mănăstirilor noastre și credincioșii din dulcea Bucovină v-au așteptat și așteaptă să primească înalta binecuvîntare a Sanctității Voastre.

Această parte de țară, bogată în manuscrise, cărți și tipărituri vechi, este străjuită de mormintele voievozilor care de-a lungul veacurilor au ajutat și celelalte Biserici Ortodoxe surori, în frunte cu Patriarhia ecumenică, în vremea cînd acestea înfruntau situații grele. Ați întîlnit deja pînă aici mărturiile geniului creator din trecut dar și din prezent, al celor ce muncesc de-a lungul și de-a latul țării, pentru continuul progres al vieții celei noi, pentru prosperitatea fiilor poporului nostru. Prosperitatea și dezvoltarea economică și în această parte de țară au cunoscut un progres impresionant, paralel cu înflorirea întregii țări.

Astfel, ctitoriile trecutului, mărturii ale luptei glorioase a fiilor acestui ținut românesc pentru apărarea credinței și afirmarea națională, se îmbină armonios cu cele ale prezentului — roade ale hărniciei și străduințelor zilelor noastre, ale înțelepciunii și călăuzirii clarvăzătoare ale Conducerii țării și poporului nostru, ale Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu.

Cu aceste gînduri și sentimente, cu această bucurie pe care o vedeți pe fețele credincioșilor vă adresăm și în calitatea de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române și în calitate de Locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei, un cald cuvînt de bun venit.

Toți cei de față vă întîmpină cu inimile lor bune și așteaptă cuvintele și binecuvîntarea Sanctității Voastre.“

Răspunzînd frățescului salut de bun venit rostit de P.F. Părinte Patriarh Teoctist, *Sanctitatea Sa Dimitrios I* a spus, între altele :

„Această primă întîlnire cu dulcea Bucovină și cu vestitele ei mănăstiri, cu această parte nordică a Moldovei, ne umple inimile de o vie și sinceră emoție. Aceasta nu numai pur și simplu pentru că această regiune, cum ați spus Prea Fericirea Voastră, este legată de Biserica noastră a Constantinopolului, ci și pentru că ni se oferă nemijlocita posibilitate de a cunoaște prin aceste neprețuite monumente ale trecutului jertfa credinței și lupta pentru apărarea credinței și neamului, dar și contribuția lor în zilele noastre la înflorirea întregului neam românesc.

Legătura fiilor acestor ținuturi românești cu trecutul și prezentul o oglindesc aceste mănăstiri ale trecutului, dar pline de viața și rugăciunea credincioșilor și monahilor zilelor noastre. Ele sînt desigur lucruri valoroase duhovnicești, care aparțin neamului dar și Ortodoxiei întregi, care se întinde de la Athos la Ierusalim,

din Egipt și Moldova pînă în Alaska și pretutindeni unde viețuiesc credincioși ortodocși. Ele sînt deci, în același timp, dovada contribuției neprețuite a românilor ortodocși la unitatea și afirmarea Ortodoxiei, la întărirea legăturilor dintre Biserici și la creșterea prestigiului vieții monahale, la promovarea lucrării creștinilor de pretutindeni, la împlinirea dorinței lor de unitate. Totodată aceste mănăstiri ne conving de adevărul că fără monahism Biserica ar pierde multe din bunurile ei duhovnicești, între care rugăciunea ar fi lipsită de strălucita lor pildă de viață, pe care o oferă de model pentru trăirea credincioșilor.

Viața monahilor este deci o lume a rugăciunii și a trăirii exemplare a credinței Mîntuitorului Hristos. Această lume este deci contribuția de neprețuit a monahismului. Desigur că văzînd aceste lucrări lăudabile nu poți decît să le binecuvîntezi. De aceea exprim emoția noastră care ne însoțește rugăciunea la Bunul Dumnezeu de mulțumire că există aici asemenea preocupări alese de trăire înaltă creștină ca și în trecut, spre binele poporului român dreptcredincios și al Bisericii sale.

Un gînditor și scriitor grec din zilele noastre asemăna călugării și călugărițele din Moldova cu multe lumînări aprinse, care în bătaia vîntului nu se sting și ard fără să se topească. Nici o greutate nu le poate stinge sau frînge. Sînt lumînări care ard și luminează nu numai în pustnicia muntelui ci și tuturor credincioșilor acestei Biserici, fii ai poporului dreptcredincios român.

Urarea noastră sinceră este ca aceste lumînări să ardă mereu și să lumineze întunericul oamenilor de astăzi care trăiesc în patimi, războaie și certuri, să lumineze viața lor de zi cu zi, gîndurile și faptele spre binele lor sufletesc și al întregii lumi doritoare de pace.

Aducem salutarea frățească și cordială a Patriarhiei ecumenice credincioșilor și slujitorilor credinței dreptslăvitoare din această regiune, ierarhilor Bisericii dumneavoastră în frunte cu P. F. Patriarh Teoctist, precum și binecuvîntarea Bisericii noastre. De asemenea aceleași urări și binecuvîntări monahilor și monahiilor din Bucovina.

Vă urăm tuturor din suflet progres și spor duhovnicesc în creșterea și desăvîrșirea evanghelică, atît dumneavoastră celor ce sînteți prezenți, cît și familiilor dumneavoastră.“

De la Mănăstirea „Sfîntul Ioan cel Nou“ de la Suceava înalții oaspeți au plecat la Mănăstirea Dragomirna.

Soborul mănăstirii, în frunte cu *Maica stareță Iulia Aramă*, a întîmpinat pe Sanctitatea Sa Dimitrios I și P. F. Părinte Patriarh Teoctist, pe toți distinșii oaspeți, adresîndu-le, cu fiești sentimente de recunoștință, tradiționala urare de bun venit.

P. F. Părinte Patriarh Teoctist a prezentat oaspeților pe scurt istoria și rolul cultural-artistic al Mănăstirii Dragomirna, subliniind inegalabila realizare arhitectonică a ctitoriei mitropolitului miniaturist, arhitect și cărturar Anastasie Crimca, spunînd :

„Este unica biserică din țară care are o astfel de construcție măreață. Face impresia că zboară.

După cum se vede au fost restaurate în anii noștri, prin purtarea de grijă a Conducerii statului nostru, atît cetatea cît și biserica. În prezent este mănăstire de maici și are o bogată colecție de manuscrise. Este vizitată de credincioșii care vin în pelerinaj aici, dar și de diferiți turiști din țară și din străinătate. Se distinge un element specific în arhitectonica bisericii: brîul din trei muluri împletite care este pe de o parte simbolul hramului bisericii — „Sfînta Treime“ —, iar pe de alta al unității românești dintotdeauna între cele trei țări: Moldova, Muntenia și Transilvania.

Biserica este zidită la începutul secolului al XVII-lea de mitropolitul Anastasie Crimca, deci în timpul lui Mihai Viteazul, care a și înfăptuit unirea țărilor românești. Iată că această unire — ca un vis secular — a rămas scrisă nu numai în istoria noastră națională, dar și în veșnicia acestei biserici.

De altfel, acest motiv arhitectonic îl vom găsi și la alte biserici și mănăstiri din Moldova pentru a menține trează conștiința tuturor românilor în lupta lor de apărare față de invaziile dușmane din sud și din răsărit, adică ale turcilor și tătarilor. Cu sabia și cu trăirea artistică trebuia să-și impună crezul și unitatea tuturor ținuturilor românești.

De la intrare pînă la altar, biserica este desfășurarea unei adevărate înălțări, a unui urcuș. Aici ctitorul a simbolizat smerenia, dar și chemarea noastră de a urca permanent spre sioanele credinței și sfințeniei. Pictura este din secolul al XVII-lea, destul de valoroasă. De asemenea și catapeteasma cu pictură și sculptură de epocă. Din toate reiese dorința ctitorului ca tot cel ce intră în această biserică să fie pătruns de ideea de îndumnezeire și de desăvîrșire. Anastasie Crimca de fapt a fost preocupat de acest țel al vieții creștine, fiind unul din vestiții sihaștri ai Moldovei, continuatorul atîtor nevoitori întru ale rugăciunii neîncetate, cum a fost și Cuviosul Daniil Sihastrul, sfătuitorul marelui voievod Ștefan cel Mare.

Vom mai găsi în vizita noastră asemenea mărturii ale preocupării sihaștrilor moldoveni de dobîndire a desăvîrșirii“.

În drumul lor spre Mănăstirea Putna — Panteonul simțirii românești —, înalții oaspeți s-au oprit la Catedrala din Rădăuți, construită în vremurile noastre. Preoții și credincioșii orașului Rădăuți au întîmpinat pe Întîistătătorii celor două Biserici surori, după tradiția românească și creștină, cu pîine și sare, oferind totodată distinșilor oaspeți frumoase prosoape cu motive naționale.

Răspunzînd cuvîntului de bun venit pe care l-a rostit *P. C. Pr. Dragoș Botezat, Sanctitatea Sa Dimitrios I* a spus :

„În această minunată biserică ne-a hărăzit Dumnezeu să ne întîlnim cu acești minunați credincioși care locuiesc în acest oraș. Această biserică, cu binecuvîntarea lui Dumnezeu, a fost zidită după al doilea război mondial și prin contribuția credincioșilor a fost atît de minunat înfrumusețată. În legătură cu acest fapt aș vrea să subliniez că plină de semnificație este și ziua în care a fost

sfințită, Pogorîrea Sfîntului Duh, și anume că biserica este un simbol grăitor, pe măsura credinței acestor credincioși, că s-a înălțat acest locaș lui Dumnezeu pentru a-I fi înălțate aici rugăciuni să nu mai fie în lume războaie. Să fie pace, acest legămînt al lui Dumnezeu cu noi oamenii prin Însuși Fiul Său întrupat. Duhul Sfînt Se pogoară din cer ca să lumineze pe oameni și lumea, ca să pogoare pacea lui Dumnezeu peste noi și în lume să nu mai fie războaie și răutățile pe care le aduc războaiele. Această pace a adus-o în lume Pogorîrea Sfîntului Duh, pacea lui Dumnezeu, de care au atîta nevoie oamenii, pacea care dă oamenilor liniște, fericire și bucurie sufletească, lăuntrică.

Tuturor vă doresc ca Prea Sfînta Treime să vă fie pururea deasupra și să vă vegheze, păzindu-vă întotdeauna viața și întărindu-vă credința cea dreptslăvitoare.

P. F. Patriarh Teoctist să dea Dumnezeu ca mulți ani de acum înainte să vă binecuvînteze și să vă bucurați de îndrumarea sa părintească împreună cu toți fiii Bisericii Ortodoxe Române, slujitori și credincioși.

Să mențineți tot așa de vie și cu aceeași credincioșie aprinsă lumina credinței aici în această parte a țării, aici în slăvita țară a Moldovei. Pace tuturor !“

Ajungînd la ctitoria „Soarelui Moldovei“, cel care o jumătate de veac cu sabia și vitejia sa nebiruită și-a apărat neamul și credința, Sanctitatea Sa Dimitrios I și P. F. Părinte Patriarh Teoctist au fost întîmpinați de mulțimea credincioșilor din satele vecine care împreună cu preoții lor au venit să se împărtășească din bucuria acestei întîlniri și să primească patriarhicești binecuvîntări.

P. F. Patriarh Teoctist, ca unul care, prin purtarea de grijă arătată în cei peste zece ani cît a păstorit din jilțul marilor mitropoliți ai Moldovei se numără între principalii ctitori ai acestei mănăstiri, a prezentat pe scurt înalților oaspeți importanța și rolul cultural, spiritual și patriotic pe care l-a avut Mănăstirea Putna de-a lungul veacurilor. Legată de numele celui mai mare voievod al Moldovei ea a fost întotdeauna un adevărat panteon al simțirilor românești, susținînd lupta lor pentru libertate și neatîrnare, de apărare a vetrei părintești și a moștenirii lăsate de înaintași, a credinței și închinării lor dreptslăvitoare. De aceea chipul și lupta marelui voievod au străjuit neîncetat fruntariile țării, dar și vetrele de lumină — adevărate școli ale patriotismului și românismului în anii de grele încercări pentru fii acestor străbune plaiuri românești. Nemurirea lui Ștefan cel Mare fiind simbolul nemuririi neamului românesc a cărui credință și luptă pentru apărarea ființei și dreptății sale n-au încetat și nu vor înceta niciodată. Iată de ce, a spus P. F. Sa, Putna este scumpă fiecărui fiu al neamului nostru.

Cu inimile pline de bucurie negrăită soborul Mănăstirii Putna a întîmpinat pe Întîistătătorii celor două Biserici, cuvîntul de bun venit fiind rostit de *P. Cuv. Arhim. Iachint Unciuleac,* care a spus, între altele :

„Soborul Mănăstirii Putna și personal considerăm o mare săr-

bătoare ziua de astăzi, care prin vizita Sanctității Voastre și a P. F. Voastre se înscrie ca un moment fără precedent în cronica acestei vetre de evlavie românească.

Mănăstirea Putna este importantă pentru istoria și cultura neamului românesc prin faptul că adăpostește aici pe cel mai mare voievod al Moldovei, Ștefan cel Mare și Sfînt, numit așa pentru jertfelnicia cu care o jumătate de veac a apărat neamul, credința și conștiința națională, impunîndu-le atenției Europei întregi. Din vremea voievodului se păstrează în colecția mănăstirii cel mai bogat tezaur de broderii, precum și manuscrise și alte odoare de preț.

Din partea soborului Mănăstirii Putna vă spunem : Bine ați venit !“

Răspunzînd fiești urări de bun venit, *Sanctitatea Sa Dimitrios I* a spus :

„Mulțumim foarte mult de cele spuse. Într-adevăr această mănăstire trebuie să se mîndrească de faptul că are drept locuitor permanent, care este într-o neadormită veghe la destinul neamului românesc, pe voievodul Ștefan cel Mare. Ne este cunoscut faptul că în cei 47 de ani de domnie a zidit, cum ne informa și P. F. Patriarh Teoctist, tot atîtea mănăstiri și biserici. Este uimitor acest fapt. Un lucru aș dori însă să subliniez cu acest prilej. Personalitatea acestui mare voievod român și de o așa de impunătoare noblețe ne îndreaptă cu gîndul la aceea că fiecare din noi are chemarea de a-și zidi o biserică în sufletul său. Sînt sigur că urmîndu-i pilda aceasta marele voievod Ștefan cel Mare se bucură de acolo de unde este el acum, din sînurile Părintelui ceresc.“

La muzeu, *P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul* a prezentat oaspeților legăturile culturale, bisericești și diplomatice ale Moldovei lui Ștefan cel Mare, oglindite în exponatele care se păstrează în colecția Mănăstirii Putna. Un loc important între acestea îl ocupă broderiile. La Mănăstirea Putna se păstrează cel mai mare număr de broderii care se găsesc în colecțiile bisericești din țara noastră. În continuare P. S. Sa a arătat înalților oaspeți că Ștefan cel Mare, asemenea lui Alexandru cel Bun, a avut strînse legături cu familia Paleologilor, cu care s-a și înrudit căsătorindu-se cu Maria de Mangop. Astfel Moldova a fost și înainte și după Ștefan cel Mare o „răscruce“ în care se întîlneau marile tradiții și culturi ale lumii. De aici și spiritul de sinteză al culturii și artei moldovenești, care o apropie de caracterul culturii și artei bizantine — o artă cu rădăcini în marile creații ale antichității, influențată de importantele curente și creații ale artei orientale și totuși avînd un specific al său de neconfundat. Pentru acest motiv privită chiar și numai din punct de vedere cultural-artistic istoria Moldovei poate fi numită — după cum arăta și marele savant N. Iorga — „Bizanț după Bizanț“. Dar în ciuda tuturor influențelor care se resimt în arta moldovenească predomină specificul românesc, ca o pecete a geniului creator și a iubirii de frumos ale moșilor și strămoșilor noștri. Iar Mănăstirea Putna, a încheiat P. S. Sa, este un simbol al deschiderii spre valorile spirituale ale lumii și al contribuției speci-

fice pe care le oglindește arta românească din Moldova ca și din celelalte ținuturi românești, străjuită fiind de nemuritorul ei ctitor Ștefan cel Mare.

Ca o măreață împlinire, care a readus Mănăstirea Putna la slava și strălucirea ei de odinioară este reconstruirea Palatului lui Ștefan cel Mare prin purtarea de grijă a P. F. Părinte Patriarh Teoctist, care astfel se înscrie între marii ctitori ai acestui Panteon al simțirii românești.

Înalții oaspeți au admirat frumoasa și impunătoarea realizare a Palatului ștefanian, exprimîndu-și bucuria de a vedea în personalitatea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române nu numai un bun cunoscător al trecutului istoric și al realizărilor de seamă artistice și culturale care oglindesc acest măreț trecut de luptă al românilor pentru afirmare națională și apărarea dreptei credințe, dar și un pilduitor purtător de grijă pentru reînflorirea și readucerea la frumusețea cea dintîi a tuturor vetrelor de închinare și de lumină ale fiilor acestor străbune plaiuri românești, între care Mănăstirea Putna ocupă locul de căpetenie, nu numai prin faptul că aici este neadormită veghea lui Ștefan ci și prin aceea că prin haina pe care a îmbrăcat-o astăzi oferă oricui chipul armonizării între realizările trecutului și cele ale prezentului.

De asemenea au fost admirate pictura și dantelăria sculpturilor catapetesmei care împodobesc noul paraclis „Sfinții Apostoli Petru și Pavel“, realizate prin purtarea de grijă a P. F. Părinte Patriarh Teoctist, care a și săvîrșit slujba de sfințire a acestui paraclis.

În cartea de aur de la Mănăstirea Putna, Sanctitatea Sa Dimitrios a făcut însemnarea : „Cu urarea din tot sufletul ca întotdeauna poporul binecredincios român să fie slăvit“.

Toastînd în cinstea Sanctității Sale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a afirmat : *„Este pentru prima dată, după sute de ani, cînd un patriarh ecumenic binecuvîntează o ctitorie a lui Ștefan cel Mare și tot pentru prima dată, după restaurare, cînd fostul palat domnesc al aceluiași voievod primește oaspeți atît de distinși“.*

Cu sufletele pline de emoțiile trăite la „Putna neamului românesc“ al cărei nume, în mod simbolic, arată calea pe care au urmat-o fiii acestor ținuturi românești în afirmarea ființei lor naționale și a măreților năzuințe de libertate și neatîrnare, ajunși la Mănăstirea Sucevița, Întîistătătorii celor două Biserici au fost întîmpinați de soborul mănăstirii în frunte cu *Maica stareță Adriana Cojocaru.*

Impresionați de revărsarea unui munte de piatră, cum dă impresie oricărui vizitator, grandoarea Mănăstirii Sucevița, străjuită parcă de verdele codrilor de brazi pe al cărui colorit se așternchipurile sfinte, așa cum le-au avut în credința și în inima lor înaintașii noștri, înalții oaspeți au păsit spre biserică — adevărată bijuterie arhitectonică de la cumpăna a două secole, XVI-XVII, cu evlavie și creștinesc respect.

P. F. Patriarh Teoctist, prezentînd importanța artistică deosebită a acestei biserici, care se numără între monumentele cu pic-

tură exterioară din Bucovina, aflate în evidența UNESCO, a spus între altele :

„Este o bijuterie a artei universale. Icoanele de pe pereții bisericii parcă sînt așezate pe verdele cîmpiilor și codrilor care încîntă privirea oricărui trecător prin aceste ținuturi. Dar cea mai deosebită realizare este scara virtuților, care te întîmpină încă de la intrare. Este ceva inefabil.

Arhitectura bisericii este moldovenească. Doar cu mici adăugiri păstrează totuși stilul ștefanian, adică al bisericilor din vremea lui Ștefan cel Mare“.

După ce a rostit un cuvînt de bun venit, *Maica stareță Adriana Cojocaru,* a spus :

„Mănăstirea Sucevița este o mănăstire de maici. Biserica a fost construită la sfîrșitul secolului al XVI-lea și face parte din grupul bisericilor cu pictură exterioară din nordul Moldovei, care se află în evidența UNESCO. Unității acestor biserici din punct de vedere arhitectonic i se adaugă faptul că toate au fost pictate de meșteri locali, ieșiți din aceeași școală moldovenească din secolul al XVI-lea, dintre care doar cîțiva ne sînt cunoscuți.

Pe partea nordică se distinge o realizare de excepție : scara virtuților, care are 30 de trepte, după cum ne sînt prezentate de Sfîntul Ioan Scărarul. Ea este imaginea urcușului spre cer pe care este chemat să-l împlinească fiecare fiu al Bisericii. Sus este redat corul îngeresc, iar jos este haosul, ca două extreme ale căii vieții pe care ne-o alegem în trăirea credinței lui Hristos. Domină aici culoarea verde. De fapt la fiecare din bisericile cu pictură exterioară domină o anumită culoare. Ctitorii acestei biserici sînt Ieremia și Simion Movilă ; acesta din urmă fiind tatăl lui Petru Movilă, care a ajuns mitropolit al Kievului și este autorul *Mărturisirii de credință,* aprobată de Sinodul de la Iași, în 1642.

Ca obiecte mai de preț este icoana Maicii Domnului, de la 1585, donată de Mitropolitul Moldovei Gheorghe Movilă, și catapeteasma din lemn de tisă cu pictură din epocă.“

Copleșit de frumusețea picturii Mănăstirii Sucevița, *Sanctitatea Sa Dimitrios I* a exclamat :

„Este impresionant cît de bine s-a păstrat pictura exterioară în ciuda a patru sute de veri și ierni.“

La Mănăstirea Sucevița, înalților oaspeți li s-a oferit o agapă frățească, în timpul căreia s-au abordat probleme teologice care sînt discutate în cadrul conferințelor interortodoxe cît și unele preocupări ecumenice contemporane. Astfel s-a apreciat contribuția valoroasă a Bisericii noastre, izvorîtă negreșit din dinamismul lucrării ei de slujire, din realismul cu care înțelege să fie prezentă în rezolvarea tuturor problemelor cu care se confruntă creștinii de astăzi în general.

Desigur că toate acestea nu ar fi posibile fără o autentică trăire creștină, întîlnită în mănăstiri — aceste vetre ale isihiei și

rugăciunii — cît și la parohii, în rîndul credincioșilor. În acest context *Sanctitatea Sa Dimitrios I* a spus, printre altele :

„Mărturisim că tot ceea ce ni s-a oferit aici a vădit dragostea cu care sîntem înconjurați. Mulțumim cu toată căldura sufletească pentru grija cu care am fost tratați. Dar, în mod deosebit, lucrul cel mai de preț pentru care vrem să-i mulțumim maicii stareță a Mănăstirii Sucevița este liniștea, această isihie, care ne-a oferit ușurarea sufletească pe care am simțit-o aici, ca de altfel și la celelalte mănăstiri din această istorică regiune a Moldovei. Mulțumim și în același timp mărturisim că avem nevoie de această liniște sufletească, pe care deseori treburile administrative ale Bisericii și diversele treburi zilnice nu ne permit să o avem.

Fericim pe monahiile acestei mănăstiri pentru această liniște, ca și pe toți monahii mănăstirilor moldovene care trăiesc permanent în această liniște a mediului natural de care sînt înconjurați dar și a rugăciunilor înălțate de ei și care creează această atmosferă de înaltă trăire spirituală, duhovnicească. Această atmosferă izvorăște din permanenta rugăciune, din neîntreruptele slujbe ce se înalță pe aceste străvechi altare ale credinței dreptslăvitoare din permanenta strădanie pentru înălțare duhovnicească, din neîncetatul urcuș și necurmata asceză și veghe. Prea iubite maici, rugați-vă și pentru noi cei ce conducem Biserica. Rugați-vă și pentru Biserica dreptslăvitoare a Constantinopolului ca și pentru celelalte Biserici ale lui Dumnezeu. Rugați-vă și pentru pacea întregii lumi și pentru unirea tuturor. Cerem cu insistență rugăciunile voastre pentru că avem încredințarea că acestea sînt ascultate de bunul Dumnezeu.

Vă mulțumim anticipat pentru toată strădania voastră în rugăciune. Mulțumim P. F. Voastre pentru că ne-ați oferit, cu atîta dragoste, acest minunat prilej de prăznuire duhovnicească și comuniune frățească. Vă mulțumim tuturor pentru osteneală.“

Din încredințarea P. F. Părinte Patriarh Teoctist a rostit un cuvînt de mulțumire, toastînd în sănătatea înalților oaspeți ai Bisericii noastre, *I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului*, spunînd :

„Nu pot să nu-mi exprim recunoștința mea P. F. Patriarh Teoctist pentru faptul că m-a invitat să vă adresez cîteva cuvinte.

Ce-aș putea exprima și mărturisi altceva în aceste emoționante și pline de bucurie momente decît marea satisfacție a noastră a tuturor celor ce sîntem în preajma celor doi patriarhi ?

Țin să dau glas acestor simțăminte alese, cît și recunoștinței care sînt trăite de noi toți. Ele sînt ale noastre ale tuturor. Și anume cele de deosebită satisfacție, cum spuneam, de recunoștință că ne aflăm în preajma celor doi Întîistătători de Biserici.

Pentru noi, ierarhi și slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române, care sîntem obișnuiți cu P. F. Patriarh Teoctist, prezența P. F. Sale în mijlocul nostru ne prilejuiește trăirea unor momente de bucurie. De data aceasta însă prezența Sanctității Sale Dimitrios I dă clipelor de față valența unui eveniment deosebit din viața Bisericilor noastre surori dar și pentru fiecare dintre noi.

Cred că Sanctitatea Sa, ca și distinșii membri ai delegației Pa-

triarhiei ecumenice au avut posibilitatea, cel puțin pînă aici, să observe cu cîtă dragoste au înconjurat pe distinșii oaspeți credincioșii și slujitorii Altarului strămoșesc.

Mulți credincioși și credincioase, preoți, călugări și călugărițe însă nu au avut toți posibilitatea de a-și exprima în mod direct sentimentele lor. De aceea încerc să o fac acum eu, cu acest fericit prilej.

Am avut nespusa fericire de-a însoți pe P. F. Teoctist, acum cîteva luni, în vizita pe care a făcut-o P. F. Sa la Constantinopol. Dragostei cu care am fost atunci primiți încercăm și noi acum să-i dăm expresie prin sentimentele și prețuirea pe care le arătăm față de Sanctitatea Voastră și distinșii însoțitori ai Sanctității Voastre. În același timp cer îngăduința de a-mi exprima bucuria și recunoștința de-a fi fost rînduit, împreună cu ceilalți membri ai Sfîntului Sinod, să însoțim delegația Patriarhiei ecumenice a Constantinopolului în acest pelerinaj la vetrele sfinte din Moldova, în acest drum apostolic în sfînta Moldovă. Este adevărat că acest drum e puțin obositor pentru noi toți. În primul rînd pentru cei doi Întîistătători ai celor două Biserici Ortodoxe surori. Ziua de astăzi și de mîine sînt zile destul de încărcate. De aceea drumul cum spuneam e puțin obositor. Cu toate acestea tuturor ne prilejuiește trăirea unor sentimente de aleasă evlavie, fiind pentru fiecare dintre noi un binevenit pelerinaj în locurile sfinte ale Bisericii Ortodoxe Române, dar și pentru Ortodoxie în general.

Plecăm toți din aceste locuri avînd sufletele încărcate de o puternică emoție. În același timp o părticică din sufletul nostru îl lăsăm aici.

De aceea dorința mea cea mai mare este de-a exprima cu puținele mijloace pe care le am la îndemînă bucuria de a ne găsi la aceste vestite mănăstiri, între care Putna ocupă un loc de frunte, de a ne găsi la Mănăstirea Sucevița, unde obștea ne-a primit cu inima deschisă și cu sufletul plin de bucurie duhovnicească. Această mănăstire, ca toate celelalte pe care le-am vizitat și le vom vizita în continuare, poartă amprenta purtării de grijă și a binecuvîntării P. F. Patriarh Teoctist, vădite cu prisosință în anii arhipăstoririi P. F. Sale în scaunul marilor mitropoliți ai Moldovei și Sucevei.

Cu recunoștință pentru tot ceea ce P. F. Sa a făcut aici în străbuna Moldovă și în întreaga Biserică Ortodoxă Română ca și pentru bucuria de a însoți pe Sanctitatea Voastră în această istorică vizită pe care împreună cu înalții oaspeți ai Patriarhiei ecumenice a Constantinopolului ne-o faceți Bisericii noastre, ridic acest pahar în sănătatea celor doi Întîistătători de Biserici, Sanctitatea Sa Dimitrios I și P. F. Patriarh Teoctist, ca și a distinșilor oaspeți."

De la Mănăstirea Sucevița distinșii oaspeți au plecat spre Voroneț, admirînd, ca pe tot parcursul acestei vizite, localitățile înfloritoare și împlinirile mărețe, întîlnite la tot pasul, care sînt mărturii vii ale vieții și muncii fiilor acestor strămoșești plaiuri din Moldova de sus.

Trecînd prin Gura Humorului Întîistătătorii celor două Biserici au fost întîmpinați, după tradiția românească, cu pîine și sare,

de către credincioșii îmbrăcați în frumoase straie naționale. Atmosfera sărbătorească a neuitatelor clipe prilejuite de întîlnirea credincioșilor și preoților din părțile Humorului cu Sanctitatea Sa Dimitrios I și P. F. Părinte Patriarh Teoctist a fost subliniată și de sunetul buciumelor cu care au fost întîmpinați înalții oaspeți. *P. C. Pr. T. Bodnar* a rostit un cuvînt de bun venit, spunînd între altele :

„Marea noastră bucurie este prilejuită de primirea Întîistătătorului Bisericii constantinopolitane, a solului capitalei bizantine, unde au domnit Sfinții Împărați Constantin și Elena care au dat libertate creștinilor, unde s-a formulat *Simbolul de credință,* s-au ținut Sinoade ecumenice și locale care au statornicit dogme și canoane de importanță pentru viața întregii Ortodoxii, unde au păstorit mari părinți ai Bisericii ca Sfîntul Ioan Gură de Aur și Sfîntul Grigorie de Nazianz.

Iată de ce mare ni-i bucuria noastră astăzi, mai ales că Sanctitatea Voastră sînteți însoțit de P. F. Părinte Patriarh Teoctist, pe care toți credincioșii și slujitorii din Moldova și Bucovina îl înconjură cu dragoste și recunoștință, ori de cîte ori se află în aceste părți de țară românească, pentru calitățile alese de arhipăstor, pentru blîndețea și bunătatea inimii, pentru darurile cu care a fost dăruit de Duhul Sfînt.

Vă mulțumim din toată inima și, în numele tuturor, vă fac urarea: Să ne trăiți întru mulți ani!“.

Sanctitatea Sa Dimitrios I, în cuvîntul rostit, a spus :

„Mare ești Doamne și minunate sînt lucrurile Tale și nici un cuvînt nu este deajuns spre lauda minunilor Tale“.

Cu aceste cuvinte ale psalmistului încerc să dau expresie bucuriei și emoției sufletești cu care am pășit pe aceste binecuvîntate plaiuri și să mulțumesc lui Dumnezeu pentru fericitul prilej de a vedea frumusețile țării și Bisericii dumneavoastră, ale credinței dreptslăvitoare care a rodit pe acest colț de țară românească și de a constata bogăția de negrăit a datinilor credinței ortodoxe.

Am admirat din tot sufletul și cu toată bucuria, dragostea cu care Prea Fericitul Teoctist s-a întîlnit cu preoții și credincioșii de aici, bucuria cu care v-a vorbit nu numai în calitate de Patriarh ci și în cea de arhipăstor.

Sînteți mîndria în Domnul a Prea Fericitului Teoctist. Aceasta pentru că timp de un deceniu v-a mîngîiat cu darurile cu care l-a dăruit Duhul Sfînt, harul lui Dumnezeu cu care a fost înzestrat și cu sfințenia și puterea căruia v-a învățat credința adevărată, cea care are același izvor — predica apostolică — și în Biserica din Constantinopol și în Biserica Ortodoxă Română.

Izvorul predicii Sfîntului Apostol Andrei ne-a unit de-a lungul veacurilor. Ea ne leagă de Evanghelia Mîntuitorului predicată de Sfinții Apostoli ; pînă în zilele noastre această legătură s-a arătat rodnică, în primul rînd vădită de trăirea aceleiași comuniuni de credință. Aceeași credință o avem și noi și dumneavoastră.

În orice sat sau cătun, în orice loc sau colț de țară vă veți

afla să vă închinați în această credință dreptslăvitoare. În fața oricărui altar ortodox trebuie să mărturisiți această credință ortodoxă.

Aceasta e credința Bisericii celei una și sfîntă, sobornicească și apostolească. Și această credință pe care o datorăm contribuției Părinților Bisericii a făcut într-adevăr minuni în acest pămînt binecuvîntat al Moldovei, în această grădină a Bucovinei.

Să nu uitați că sînteți creștini, că în același timp sînteți români și moldoveni și că sînteți oameni ai lui Dumnezeu, că sînteți fii ai lui Dumnezeu, că sînteți datori să împliniți și să păziți ceea ce spune Dumnezeu.

Desigur, că nu vi le voi arăta toate acestea pentru că vi le-a prezentat Prea Fericitul Patriarh Teoctist și Arhipăstorul dumneavoastră.

Totuși, aș dori să subliniez un singur lucru. Să nu uitați că aparțineți unui neam slăvit, cunoscut pentru generozitatea dar și pentru credința pe care a păstrat-o atît de minunat și pe care dumneavoastră o aveți acum scumpă moștenire părintească. Aceasta este credința unică și cea adevărată. Ea este credința Bisericii celei una, sfîntă, sobornicească și apostolească. Aceasta este credința Sfintei Ortodoxii, este credința Bisericilor noastre. Din ea și izvorăște bucuria comuniunii noastre de astăzi. Aceasta este credința predicată de Sfinții Apostoli care au primit-o de la Mîntuitorul Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat. Ea este credința dumnezeiască statornicită și de Sinoadele ecumenice, pe care Bisericile Ortodoxe o păstrează pînă azi.

Să vă dea Dumnezeu sănătate trupurilor și bunătate, dragoste și pace în sufletele dumneavoastră!

Să fiți fericiți de asemenea moșteniri și frumuseți pe care le aveți. Și, în fiecare seară, mergînd la casele dumneavoastră, să nu vă lipsească de pe buze zîmbetul, din inimi bucuria și din suflet credința.

Dumnezeu să vă binecuvînteze pe voi toți."

P. F. Părinte Patriarh Teoctist, emoționat de spontaneitatea acestei manifestări de bucurie, prilejuită credincioșilor și preoților acelui oraș de întîlnirea cu cel care, de mai bine de zece ani, ne este părintele și oblăduitorul duhovnicesc, a rostit un vibrant cuvînt, adeseori subliniat cu aplauze de cei prezenți:

„N-am avut prevăzut în programul nostru această oprire, dar dragostea dumneavoastră, a celor ce trăiți în această grădină românească, ocrotită de mănăstirile ctitorite de Ștefan cel Mare și de alți voievozi ai Moldovei, ne-a făcut ca în vizita noastră în Bucovina, împreună cu Sanctitatea Sa Dimitrios I, să oprim și la această biserică.

Vă mulțumim din toată inima pentru neașteptat de frumoasa primire. Ea este o vie mărturie a credinței și evlaviei dumneavoastră, precum și a respectului față de Sanctitatea Sa Patriarhul Dimitrios I. Nu-mi sînt străine emoționantele manifestări ale credinței

fiilor Bisericii noastre din aceste părți, cunoscîndu-le din întîlnirile noastre. Îmi este cunoscută îndeosebi dragostea credincioșilor Bucovinei pentru credința strămoșească cea dreptslăvitoare, pentru tradițiile și datinile românești, pentru slujitorii sfintelor altare, pentru mănăstirile și bisericile care împodobesc această „gură de rai“, care este dulcea noastră Bucovină. Este știut pînă și peste hotarele țării că odată cu frumusețea gospodăriilor și localităților ați păstrat și frumusețea sufletului, a credinței ortodoxe, a iubirii de artă tradițională, cum arată costumele pe care le-ați îmbrăcat.

Subliniez acest fapt ca pe un motiv în plus al bucuriei trăite astăzi, în această istorică zi, cînd ne-am făcut părtași unui mare eveniment din istoria Bisericii Ortodoxe Române, prin vizita Sanctității Sale Dimitrios I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului. De sute de ani, pămîntul Moldovei noastre n-a mai fost călcat de un patriarh al Constantinopolului, Patriarhie care ne-a fost sprijin în organizarea noastră bisericească și în trăirea unității de credință ortodoxă. Atunci cînd la 1401 solii Voievodului Alexandru cel Bun s-au îndreptat la Patriarhia din Constantinopol să ceară ca mitropolit al Țării Moldovei pe unul din neamul lor, Iosif Mușat, cu reședința la Suceava, patriarhul Matei a aprobat. Se săvîrșea organizarea bisericească a Mitropoliei Moldovei, ceea ce reprezenta o culme în împlinirile naționale ale țării. Recunoașterea Mitropoliei însemna canonicitatea Bisericii, dar și afirmarea domnitorului față de popoarele vecine și ale lumii. Tot atunci, Alexandru cel Bun a adus și moaștele Sfîntului Mucenic Ioan cel Nou de la Cetatea Albă și le-a așezat în biserica mitropolitană din Suceava, capitala țării. Se săvîrșea atunci ceea ce se întîmplase cu cîteva decenii mai înainte, în 1359, cînd mitropolitul Iachint a fost adus de la Vicina în orașul Curtea de Argeș, la voința domnitorului Țării Românești și cu aprobarea Patriarhiei de la Constantinopol.

Potrivit mărturiilor istorice, legături bisericești și culturale cu Patriarhia de la Constantinopol a avut nu numai Biserica din Țara Românească și Moldova, ci și cea din Transilvania. Iar la 1641 s-au adus la Iași de la Patriarhia Constantinopolului moaștele Cuvioasei Parascheva, de către domnitorul Vasile Lupu, care le-a așezat în noua sa ctitorie Mănăstirea „Sfinții Trei Ierarhi“ din Iași.

În zilele noastre aceste relații cunosc o dezvoltare fără precedent. Aceasta se datorește deschiderii ecumenice spre dialog a Bisericii Ortodoxe Române. Pentru Mișcarea ecumenică, Ortodoxia are un mare rol ca una care a păstrat neștirbită învățătura apostolică și tradiția primului mileniu creștin. Contribuția ei la împlinirea marilor năzuințe ecumenice ale creștinilor zilelor noastre și la promovarea dialogului ecumenic este cu atît mai valoroasă cu cît Bisericile autocefale locale participă activ la lucrarea aceasta. Biserica Ortodoxă de pretutindeni își afirmă voința de unitate creștină, de apropiere între Biserici, de combatere a prozelitismului de orice fel și de apărare a păcii în lume, prin conferințele panortodoxe și alte forme de strădanii din rîndul cărora fac parte și vizitele reciproce. Constituite din reprezentanții tuturor Bisericilor Ortodoxe autoce-

fale și autonome, conferințele panortodoxe pregătesc lucrările pentru Sfîntul și Marele Sinod panortodox. Se înțelege acum mai bine rostul legăturilor dintre Bisericile Ortodoxe și însemnătatea vizitei Sanctității Sale Patriarhului Constantinopolului în țara noastră.

Iată, avem în fața noastră pe Sanctitatea Sa Dimitrios I, Patriarhul Constantinopolului, pe ierarhi ai Patriarhiei ecumenice precum și ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, vizitînd biserici și mănăstiri cunoscute prin arta și istoria lor, legate de viața poporului român. Ne-ați întîmpinat frumos, creștinește și românește, ca pretutindeni unde ne-am întîlnit cu preoți și credincioși. Aceasta este o mărturie vie că noi românii am fost întotdeauna ortodocși și că am fost în comuniune cu toți cei ce au mărturisit drept credința în Hristos, așa cum am primit-o prin predica celui dintîi chemat la apostolat, Sfîntul Apostol Andrei, același care a predicat și în părțile Bosforului, cum spun sinaxarele noastre vechi, adică pe malurile Mării Marmara, în jurul Bosforului, unde se află Patriarhia ecumenică. Așadar, iată care este valoarea legăturilor noastre cu Biserica Constantinopolului, înscriind începuturile creștinismului românesc în unitatea Bisericii ecumenice din primele secole. Roadele predicii Sfîntului Apostol Andrei, cel care a fost martirizat la Patras, au fost, după cuvîntul Evangheliei, însutite și înmiite. Credința noastră este apostolică prin originea și roadele ei, dar și prin contribuția sa în zilele noastre la împlinirea măreților năzuințe creștine de astăzi, a testamentului Mîntuitorului Hristos: „Ca toți să fie una" (Ioan 17, 21). Vizita Sanctității Sale este un moment istoric din viața noastră bisericească și de asemenea rod al acestei credințe apostolice.

Sîntem Biserică apostolică, prin învățătura primită de la Sfîntul Apostol Andrei. Sîntem Biserica cea una, sfîntă, sobornicească și apostolească, întemeiată de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, mărturisită și trăită de moșii și strămoșii noștri. Facem parte din Biserica, „stîlpul și temelia adevărului", care a păstrat comorile credinței ortodoxe, întrupate în sfintele noastre altare, biserici și mănăstiri, în picturile și odoarele lor. Biserica Ortodoxă Română întreține legăturile cu Patriarhia Constantinopolului, cu toate Patriarhiile apostolice și Bisericile Ortodoxe surori, ai căror Întîistătători ne-au vizitat țara și scumpa noastră Moldovă, cum avem bucuria acum să-l primim pe Patriarhul ecumenic. La rîndul nostru ne-am bucurat de primirea Sanctității Sale Dimitrios I, la Constantinopol, la reședința din acel istoric oraș, slujind împreună Sfînta Liturghie în catedrala „Sfîntul Gheorghe".

Sîntem așadar Biserica cea una, nu numai pentru că păstrăm credința apostolică, dar și hotărîrile Sinoadelor ecumenice și locale. La aceste sinoade ecumenice s-a formulat Simbolul de credință *sau* Crezul *pe care îl mărturisim la fiecare Sfîntă Liturghie, precum și tot tezaurul sfînt al Ortodoxiei. Iată deci darurile și sfințenia pe care le are de la Duhul Sfînt Biserica cea una, sobornicească și apostolească căreia sîntem părtași și noi românii, cum ne încredințează însuși adevărul credinței noastre.*

Vă mulțumesc pentru mărturia pe care ați dat-o în seara aceasta că sînteți ortodocși, fiii Bisericii celei una, sfîntă, sobornicească și apostolească. Păstrați în inimile și cugetele dumneavoas-

tră trăirea unității de credință și a închinării, ca pe cea mai de preț comoară duhovnicească. Păstrați vie imaginea unității Ortodoxiei pe care v-a oferit-o tuturor vizita Sanctității Sale Dimitrios I și înalții membri ai delegației, înconjurați de membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, de clerul și credincioșii ei. Să rămîneți una în credință, una în gîndire și lucrarea de slujire, în afirmarea măreților năzuințe creștine, în împăcarea lumii cu Dumnezeu și în statornicirea păcii în lume. Să sprijiniți năzuințele de mai bine ale omenirii de astăzi și să fiți mîngîiați că sînteți fiii Bisericii Ortodoxe și că aveți posibilitatea — datorită libertății religioase de care ne bucurăm din partea Conducerii noastre de stat — să înscrieți asemenea clipe istorice în cronica Bisericii noastre de pe aceste legendare plaiuri bucovinene. Ca și mîndrețea costumelor naționale, a gospodăriilor și localităților din Bucovina, să fiți devotați în muncă și pricepere țării și poporului nostru, care sub călăuzirea înțeleaptă a Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele României socialiste, își făurește viitorul luminos.

Să mărturisiți aceeași credință ortodoxă ca și moșii și părinții noștri, fie că ne găsim aici în Bucovina, la Gura Humorului, la Putna, la Suceava, Rădăuți ori Sucevița, fie că ne aflăm în altă parte a țării noastre. Să păstrați în suflete cu sfințenie această comoară a credinței dreptslăvitoare.

Vă binecuvîntez din toată inima și cu căldură adresez, în numele dumneavoastră, Sanctității Sale și membrilor Sinodului Bisericii din Constantinopol, mulțumiri pentru vizita din scumpa și dulcea Bucovină. Vă mulțumesc totodată pentru această tradițională primire românească, prin care ați afirmat conștiința identității noastre de credință cu cea a Bisericii ecumenice. Rog pe Bunul Dumnezeu să vă dăruiască multă sănătate, pace, putere de muncă și mulți ani fericiți.“

Ajunși la biserica Voroneț, la vremea cînd ultimele licăriri ale amurgului sporeau feeria picturilor exterioare, înalții oaspeți au fost uimiți de inegalabila realizare artistică a acestei bijuterii a artei universale, adevărată „capelă sixtină a Carpaților“, cum a fost numită adeseori.

P. F. Părinte Patriarh Teoctist prezentînd distinșilor oaspeți biserica Voroneț, simbol al iubirii de libertate și al tăriei credinței prin albastrul de neegalat, care în ciuda tuturor intemperiilor își păstrează specificul și coloritul său original, fapt care a și făcut pe specialiști să-l înscrie în cataloagele de specialitate alături de „roșul lui Tizian“ și „verdele lui Veronese“ a spus:

„Biserica Voroneț este una din minunile lumii. A fost pictată în întregime. Cu timpul parte din pictură s-a degradat, iar chiliile din jurul bisericii au fost dărîmate, fapt care a contribuit și mai mult la degradarea picturilor.

În zilele noastre, prin grija Conducerii țării noastre și a Mitropoliei Moldovei și Sucevei, cea mai mare parte din picturile degradate au fost restaurate, biserica recăpătîndu-și strălucirea și frumusețea de odinioară.

Pictura de pe peretele sudic s-a păstrat destul de bine. Aici

predomină celebrul albastru de Voroneț care este înscris în cataloagele artistice universale. Tematica picturii este aceeași ca și la celelalte mănăstiri. Se distinge inegalabila realizare a Arborelui lui Iesei.

Intrarea este străjuită de portretul mitropolitului Grigore Roșca în timpul căruia urmașii lui Ștefan cel Mare au realizat această bijuterie a geniului artistic românesc și al lui Daniil Sihastrul, unul din cei mai mare sihaștri ai Moldovei, sfătuitorul de taină al Marelui voievod Ștefan, dar și unul din cei mai mari părinți duhovnicești din țările românești.

Pictura din interior este, de asemenea, o excepțională realizare. Catapeteasma este din lemn de tisă. Totul în interior, ca și în exterior, este istorie redată și trăită prin intermediul picturii, al credinței zugrăvite în culori. Aceeași atmosferă de evlavie și închinare ne întîmpină aici, ca și la toate mănăstirile din această parte străveche a Moldovei. Pentru a se conserva mai bine această biserică, bijuterie de artă, s-a construit o nouă biserică pentru slujbele religioase ale sătenilor.

Elementele autohtone din ansamblul Judecata de Apoi, *ca și din alte registre picturale, ne încredințează de faptul că pictorii au fost moldoveni. Realizare de excepție, pentru că erau talentați dar și teologi, reușind să redea adesea prin graiul culorilor cele mai adînci înțelesuri teologice ale unor fapte din viața noastră națională.*

De pildă, ideea de luptă împotriva otomanilor și de apărare a independenței țării este redată cu subtilitate prin Imnul Acatist.

Apoi, nu mai puțin important este felul cum este redată ideea de comuniune ortodoxă și de sinodalitate. Peste tot, în aceste picturi ale bisericilor și mănăstirilor din Bucovina, întîlnim, nu fără un înțeles adînc, tematica Sinoadelor ecumenice.

Așadar, iată oglindirea concretă a conștiinței ortodoxe și ecumenice trăite de credincioșii acestor străvechi plaiuri românești".

În sunetul clopotelor, intonînd parcă „Ștefan Vodă", înalții oaspeți au plecat de la biserica Voroneț, această „perlă a Carpaților", străbătînd ținuturile celei dintîi capitale a Moldovei, Baia-Civitas Moldaviae, spre Mănăstirea Neamț, străveche lavră a credinței și închinării strămoșești. În drum oaspeții au oprit la biserica Boroaia, zidită în vremea noastră, fiind întîmpinați de o mulțime de credincioși, adunați din satele din jur, în frunte cu preoții lor.

P. F. Părinte Patriarh Teoctist a subliniat faptul că biserica este un adevărat monument de arhitectură contemporană, vădind posibilitățile artei bisericești din zilele noastre de a adăuga renumitelor ctitorii ale trecutului altele, pe măsura vremurilor înfloritoare pe care le trăim, spunînd, între altele :

Biserica a fost construită prin grija Fericitului întru adormire Patriarhul Iustin. Este o realizare deosebită, excelînd prin arhitectura interiorului, în primul rînd, ca și prin pictură.

Catapeteasma din marmură este iarăși o realizare deosebită.“

Apoi, P. F. Părinte Patriarh Teoctist a rostit un emoționant cuvînt către credincioșii prezenți, arătînd importanța vizitei Sanctității Sale Dimitrios I în afirmarea legăturilor interortodoxe pe care le are Biserica noastră dreptslăvitoare :

„Cu ajutorul Bunului Dumnezeu am ajuns în seara aceasta în parohia dumneavoastră, conducînd pe Sanctitatea Sa Patriarhul Dimitrios I al Constantinopolului care, în fruntea unei distinse delegații a Patriarhiei Ecumenice, face o vizită Bisericii noastre. Sîntem adînc impresionați de frumoasa primire pe care ne-ați făcut-o și de entuziasmul cu care ne-ați întîmpinat, în dorința de a primi binecuvîntarea noastră.

Cunoașteți de bună seamă că Biserica Ortodoxă Română întreține strînse legături cu toate celelalte Biserici Ortodoxe surori și, în primul rînd, cu Biserica Ortodoxă a Constantinopolului, cu care este unită prin legături străvechi. O mărturie a acestora o constituie vizita pe care Întîistătătorul Patriarhiei Ecumenice, Sanctitatea Sa Patriarhul Dimitrios I al Constantinopolului, o face Bisericii noastre, însoțit de patru mitropoliți și alți colaboratori apropiați ai săi. Sîntem deosebit de bucuroși că Sanctitatea Sa a acceptat de a vizita Biserica și țara noastră, fapt pe care îl considerăm și ca pe un răspuns la vizita Noastră făcută Patriarhiei ecumenice din Constantinopol, în luna mai a acestui an, împreună cu o delegație a Bisericii Ortodoxe Române. Acest tradițional schimb de vizite este o dovadă puternică a unității noastre de credință și de viață creștină, a unității panortodoxe pe care ne străduim să o păstrăm și să o afirmăm necontenit.

În trecere prin frumoasele ținuturi bucovinene, presărate cu vestite ctitorii voievodale și biserici impunătoare, ne-am oprit aici și cu alți patriarhi, ierarhi sau înalte personalități ale lumii creștine. V-am admirat, ca și acum, frumoasa biserică pe care ați ridicat-o și ați împodobit-o pilduitor, prin evlavia, osîrdia și dragostea dumneavoastră față de sfîntul locaș de închinare creștină în duh și adevăr. Folosim această împrejurare pentru a vă îndemna să păstrați și mai departe, cu nedezmințită statornicie, credința noastră străbună, curată și limpede, așa cum ne-au transmis-o înaintașii noștri, străduindu-vă să o împodobiți necontenit cu roade tot mai bogate.

Vă împărtășim, cu toată dragostea și prețuirea, binecuvîntarea noastră părintească, rugînd pe atotputernicul Dumnezeu să vă dăruiască sănătate, putere de muncă și noi împliniri întru tot lucrul cel bun, să reverse în inimile tuturor alese bucurii duhovnicești și să binecuvînteze țara noastră și lumea întreagă cu pacea și dragostea Sa cea sfîntă, cu al Său har și cu a Sa iubire de oameni.“

Sanctitatea Sa Dimitrios I, emoționat de frumoasa primire a credincioșilor și preotilor Bisericii noastre dreptslăvitoare de la Boroaia, a spus între altele :

„Cînd Prea Fericitul Patriarh Teoctist ne-a spus că într-un sat ne așteaptă o mare mulțime de credincioși n-am putut să nu ne oprim și să intrăm în biserică pentru a vă admira credința și evlavia dumneavoastră.

Venim din inima Ortodoxiei și vă aducem binecuvîntarea Bisericii mame, precum și prețuirea Patriarhiei ecumenice și admirația noastră pentru evlavia și credința ce o aveți și care a rodit atîtea frumuseți pe aceste plaiuri.

Rugăm pe Bunul Dumnezeu să vă dăruiască pace, sănătate și fericire, să vă dăruiască trăirea unității dintotdeauna a Ortodoxiei și a Bisericii lui Hristos. Să vă dăruiască unica și dorita comuniune a dragostei lui Hristos.

Dumnezeu să fie cu voi cu toți în toate zilele vieții voastre !“

Plecînd de la Boroaia prin frumosul oraș Tîrgu Neamț, al cărui chip este de nerecunoscut pentru cel care nu l-a văzut de cîțiva ani, călăuziți parcă de statornicia și veghea Cetății Neamțului, oaspeții au sosit la „Ierusalimul Ortodoxiei românești“ pe înserate, unde cu făclii aprinse și în sunete de clopote au fost întîmpinați de soborul vechii lavre nemțene și de mulți credincioși în frunte cu P.P.C. Cuv. părinți stareți de la mănăstirile din jur.

În numele tuturor celor prezenți, *P. Cuv. Arhim. Efrem Chișcariu*, starețul mănăstirii, după un scurt cuvînt de bun venit a spus, între altele:

„Vă aflați aici, în cea mai veche, mai importantă și mai mare mănăstire de călugări din țara noastră. La anul 1401, Patriarhia de Constantinopol a recunoscut Biserica Moldovei ca autocefală și pe Iosif „om al locului“ ca mitropolit legiuit ales al ei ; acest Iosif era cu metania de aici. Și-a făcut ucenicia aici, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Mănăstirea Neamț este o mănăstire cu veche tradiție cărturărească, cu activități în latura culturii teologice și monahale, cunoscută încă din secolul al XV-lea în toată aria Ortodoxiei. A întreținut legături cu mănăstiri din Constantinopol, din Ierusalim și din Muntele Athosului. A realizat o deosebită trăire duhovnicească și și-a exercitat influența asupra tuturor mănăstirilor românești și chiar a unora de peste hotare. Unele mănăstiri ca Putna, Bistrița, Secu au primit stareți și părinți de la această mănăstire pentru a introduce și acolo regula de rugăciune și lucrare de aici.

După cel de-al doilea război mondial, cu ajutorul statului, Mănăstirea Neamț a fost restaurată, iar în continuare Mitropolia Moldovei și Sucevei s-a preocupat îndeaproape de întreținerea acestui important lăcaș monahal.

Un rol deosebit l-a avut Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, care, în ultimii zece ani, ca un adevărat ctitor a găsit permanent cele mai bune modalități pentru a da soliditate lucrărilor și a reda aspectul frumos al locașului. Obștea mănăstirii noastre este adînc recunoscătoare Prea Fericirii Sale pentru cele ce a făcut pînă în clipa de față.

Cu o incintă de excepție — în forma ei medievală —, cu biserică sfințită în anul 1497, ctitorie a celui care a fost numit apără-

torul creștinătății — voievodul Ștefan cel Mare —, cu bogate vestigii ale trecutului nostru istoric bisericesc, Mănăstirea Neamț este una dintre cele mai cercetate mănăstiri.

Prin această sfîntă icoană a Maicii Domnului, dăruită de către Ioan al VIII-lea Paleologul al Bizanțului voievodului Alexandru cel Bun, în prima jumătate a secolului al XV-lea, rugăciunile împletite cu munca și-au găsit ecou în sufletele credincioșilor care ne cercetează și ne admiră lucrarea de zidire sufletească. Cărțile traduse din grecește și slavonește în românește, copiate și apoi tipărite în tiparnița mănăstirii, au avut un mare rol în cultura teologică ortodoxă.

Expoziția de obiecte bisericești, biblioteca mănăstirii — una dintre cele mai mari biblioteci mănăstirești — conving pe cei care ne vizitează despre rostul nostru în cultura și spiritualitatea creștină și românească.

Sîntem copleșiți în acest moment de această prezență cînd pentru prima oară în istoria acestei mănăstiri un Patriarh ecumenic poposește aici. Ne rugăm Milostivului Dumnezeu să reverse darurile Sale cele bogate asupra Sanctității Voastre și asupra membrilor delegației pe care o conduceți. Ne rugăm ca Bunul Dumnezeu să răsplătească cu binecuvîntare sfîntă pe Prea Fericitul Părintele nostru Patriarh Teoctist și pe membrii delegației pe care o conduce Prea Fericirea Sa cu această ocazie.

Cu inimi pline de bucurie și cu adîncă smerenie, vă rugăm să ne împărtășiți binecuvîntare patriarhicească.

Întru mulți ani, Sanctitate și Prea Fericirea Voastră !“

P. F. Părinte Patriarh Teoctist, subliniind importanța Mănăstirii Neamț, străvechi centru cultural și spiritual din ținutul cu același nume, unde în zilele noastre funcționează Seminarul teologic în care se pregătesc viitorii slujitori ai Altarului strămoșesc din Mitropolia Moldovei și Sucevei, a spus :

„Să-mi fie îngăduit ca la cuvintele Părintelui stareț să adaug din partea Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Moldovei și Sucevei un cuvînt de mulțumire Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Dimitrios I, pentru osteneala pe care și-a luat-o de a face cunoștință la fața locului cu viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Române.

Am poposit aici, în această veche lavră a monahismului românesc, după ce am vizitat minunatele noastre ctitorii de la Suceava, Dragomirna, Putna, Sucevița și Voroneț. Cu acest prilej am constatat încă o dată că asemenea vizite frățești aduc un binecuvîntat spor în lucrarea de comuniune a Bisericilor, în eforturile noastre de refacere a unității creștine și de slujire a lumii.

Venirea Sanctității Sale Patriarhul Constantinopolului Dimitrios I la noi, însoțit de o delegație venerabilă a scaunului ecumenic, are o însemnătate aparte, prin aceea că ea reprezintă nu numai o vizită frățească, ci și o adevărată sesiune de dialog ortodox și ecumenic, ce se desfășoară aici, pe pămîntul sfînt al României.

Schimburile de vizite pe care Bisericile Ortodoxe au posibilitatea să le efectueze în zilele noastre înseamnă, fiecare din ele, un pas înainte pe drumul cimentării unității panortodoxe și pun în

lumină valoarea contribuțiilor Ortodoxiei la împlinirea testamentului Mîntuitorului: „Ca toți să fie una" (Ioan 17, 21). În diferitele noastre întruniri intercreștine, pe plan intern sau internațional, se evidențiază de fiecare dată frumusețile și valorile Ortodoxiei, care păstrează fără schimbare și fără știrbire învățătura Domnului nostru Iisus Hristos.

Vizita făcută acum Bisericii noastre de către Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Dimitrios I, întîlnirea aceasta dintre Întîistătătorii a două Biserici cu rol deosebit în Ortodoxie capătă o valoare unică prin faptul că ceea ce noi discutăm, învățăm și hotărîm de la nivelul Sfîntului Sinod are ecou în viața credincioșilor. Ei așteaptă, de fiecare dată, cu mult interes, rezultatele convorbirilor noastre și ale hotărîrilor Sfîntului Sinod, menite să asigure buna desfășurare a vieții noastre bisericești ortodoxe, fiind totdeauna alături de păstorii lor sufletești în împlinirea cu conștiinciozitate a îndatoririlor ce le revin.

Biserica Ortodoxă reprezintă astăzi o dimensiune de înaltă valoare în lumea creștină. De aceea înțelegerea și unitatea punctelor de vedere dintre Bisericile Ortodoxe surori, organizate în cadrul popoarelor din care fac parte, au o însemnătate cu totul deosebită.

De aceea avem încredințarea că pentru toți această vizită a prilejuit trăirea unor unice și alese clipe de bucurie duhovnicească, după cuvintele psalmistului: „Bine este a fi frații împreună". Vom păstra cu toții amintirea acestor momente de bucurie cărora ne-am făcut părtași.

Să păstrăm drept aceea, iubiții mei, și să adăugăm noi frumuseți acestor valori ale Ortodoxiei a căror subliniere a prilejuit-o vizita de astăzi a Sanctității Sale, ca și a altor ierarhi, valori ale comuniunii de credință, ale unității dintre conducătorii și ierarhii Bisericilor Ortodoxe surori. Această comuniune este posibilă datorită lucrării harului lui Dumnezeu, care va culmina cu săvîrșirea Sfintei Liturghii la București, duminică 20 septembrie a. c. Să păstrați, iubiții mei părinți și frați monahi și iubiți elevi, convingerea că Biserica Ortodoxă în întregimea ei reprezintă o dimensiune determinantă în lumea creștină de astăzi prin păstrarea neștirbită a credinței apostolice și a hotărîrilor Sinoadelor ecumenice, prin bogăția și frumusețea cultului ei, modele de proslăvire și închinare aduse lui Dumnezeu, fiind o imagine vie a unității în diversitate pe care o pot realiza creștini și Bisericile lui Hristos. Acest lucru este întradevăr binecuvîntarea lui Dumnezeu, lucrarea harului Duhului Sfînt care vine în ajutorul celor ce caută a împlini testamentul Mîntuitorului de a fi una în credință și în închinare.

Drumul ecumenismului este anevoios și cere multe strădanii. Dar comuniunea și unitatea Bisericilor Ortodoxe îi încredințează pe creștini că această unitate spre care se îndreaptă năzuințele tuturor nu e o utopie, ci o posibilitate și că ea nu va fi posibilă dacă la strădaniile creștine nu se adaugă și puterea harului lui Dumnezeu, care „pe cele neputincioase le vindecă și pe cele cu lipsă le plinește". Așadar iată care este valoarea acestor istorice momente pe care le-am trăit noi astăzi în acest pelerinaj pe la altarele străbune ale vetrelor noastre de închinare ortodoxă, dar și pe la bisericile parohiilor noastre. Este o valoare neprețuită pentru lucrarea

și gîndirea creștină de astăzi. Și iată ce conținut prețios au aceste întîlniri prin discuțiile și prin împărtășirea din același sfînt potir.

Să păstrăm în sufletele și în inimile noastre amintirea acestei vizite, cu bogate și adînci semnificații, a căror cunună o constituie nezdruncinata comuniune dintre conducătorii, ierarhii, clerul și credincioșii Ortodoxiei.

În numele tuturor slujitorilor și credincioșilor de pe istoricele plaiuri ale Moldovei și Bucovinei vă încredințăm, Sanctitatea Voastră, că imaginea acestei comuniuni de credință va fi păstrată vie în sufletele tuturor. De aceea mulțumim Sanctității Voastre și înaltilor membri ai delegației Patriarhiei ecumenice pentru aceste clipe sfinte pe care ni le-a prilejuit această istorică vizită.

Și Maica Domnului a cărei icoană făcătoare de minuni, dăruită de împăratul Bizanțului Ioan al VIII-lea Paleologul voievodului Alexandru cel Bun al Moldovei, se păstrează de peste cinci sute de ani în această lavră — numită, pentru importanța ei în trăirea credinței ortodoxe „Ierusalimul Ortodoxiei românești“ — să fie în ajutorul nostru și al Ortodoxiei întregi, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor“.

Sanctitatea Sa Dimitrios I, dînd glas sentimentelor de bucurie, a spus :

„Cu mult interes și cu mare atenție am ascultat ceea ce ne-ați împărtășit Prea Fericirea Voastră și vă mulțumesc că aceleași simțăminte stăruiau în mintea și în sufletele noastre. Cele spuse de Prea Fericirea Voastră sînt ecoul trăirilor noastre comune. De aceea am fost profund mișcat sufletește de toate cele spuse dar și pentru faptul că ne găsim într-un loc sfînt nu numai pentru români ci și pentru întreaga Ortodoxie. Rămînerea noastră aici are astfel și un înțeles adînc pentru trăirea comuniunii de credință și a unității închinării celei dreptslăvitoare.

Aici nu numai emoția dar și sentimentele de bucurie ne copleșesc. Ne copleșesc de asemenea sentimentele de resposabilitate pe care le avem și anume cele de a reprezenta cu multă smerenie comuniunea Bisericilor noastre, mai mult prin darul lui Dumnezeu. Cu atît mai mult cu cît reprezintă unitatea noastră de credință și închinare în fața celor ce viețuiesc în aceste mănăstiri ca și în fața celor ce în școlile teologice studiază știința despre Dumnezeu, adîncimile tainei și înțelepciunii divine.

Viața monahală este o strădanie permanentă de rugăciune și laudă lui Dumnezeu. De aceea datorită neputințelor inerente firii noastre este foarte grea. În primul rînd pentru că și rugăciunea și această strădanie continuă cer multă răbdare și foarte multă smerenie. În năzuința continuă către Dumnezeu, în suișul acesta duhovnicesc nu trebuie să te superi de ceva niciodată. De aceea viața monahală presupune și multă, multă atenție, adică trezvie cum spun Sfinții Părinți. Fără trezvie nu poate fi unire deplină cu Hristos. Iar viața duhovnicească este unirea omului cu Dumnezeu, după chipul Fiului lui Dumnezeu întrupat. E împreună-viețuirea omului cu îngerii lui Dumnezeu care astfel — după cum spune Sfîntul Apostol Pavel — devin casnicii omului.

De aici și considerarea omului între casnicii lui Dumnezeu.

Toți cei care își dedică viața urcușului permanent duhovnicesc nu mai trăiesc nici în trupurile lor și nici în această lume. Ci în ei trăiește Hristos, iar viața lor este cea a îngerilor — lauda neîntreruptă a lui Dumnezeu. De aceea se cere trezvie și răbdare.

Orice eroare sau delăsare este spre cădere. Dar pentru aceea este nevoie de multă, foarte multă smerenie în viața monahală. Desigur că din smerenie înfloresc și alte virtuți care împodobesc chipul celor ce se nevoiesc spre viața cea îngerească în trup.

Cu aceste îndemnuri primiți binecuvîntarea marii Biserici a Constantinopolului, care să fie cu voi cu toți, iar Dumnezeul păcii să așeze pacea și liniștea, acea isihie duhovnicească, în inimile și sufletele voastre".

A doua zi, *19 septembrie*, înalții oaspeți înainte de a pleca de la Mănăstirea Neamț au vizitat Seminarul teologic — în care sînt pregătiți în duhul învățăturii ortodoxe, adică al Sfintei Scripturi și al Sfinților Părinți ai Bisericii, dar și în duhul iubirii ecumenice, al deschiderii Bisericilor una către alta și al creștinilor spre problemele lumii de astăzi, precum și în dragostea de pământul scump al patriei și de neamul românesc care cu jertfe și-a apărat această vatră părintească, afirmîndu-și prin luptă necurmată dorința de a fi liber și independent — prin care se continuă străvechile preocupări culturale și teologice din marea lavră nemțeană.

În armonia imnului patriarhal, intonat de corul seminariștilor, Sanctitatea sa Dimitrios I și P.F. Părinte Patriarh Teoctist au fost întîmpinați de corpul profesoral, în frunte cu *P.C.Pr. prof. M. Vizitiu*, directorul Seminarului, care a rostit un scurt cuvînt de bun venit, spunînd, între altele :

„Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț trăiește astăzi un moment de aleasă sărbătoare care ne umple sufletele de bucurie duhovnicească. Această bucurie este prilejuită de vizita Sanctității Voastre Dimitrios I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului, ca și a celorlalți înalți membri ai delegației Patriarhiei ecumenice.

Ne bucurăm de asemenea pentru că avem prilejul fericit de a primi binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, ctitorul înnoitor al acestui așezămînt de cultură teologică și purtătorul de grijă al bunei desfășurări a întregului proces de învățămînt teologic din Biserica noastră strămoșească.

Cu alese sentimente întîmpinăm și pe ceilalți membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Corpul profesoral și elevii Seminarului nostru cu acest fericit prilej adresează Sfîntului Sinod al B.O.R., în frunte cu Prea Fericitul Părinte Teoctist, cele mai alese mulțumiri pentru bucuria ce ne-ați făcut-o poposind astăzi în școala noastră și dîndu-ne nouă celor de aici unica și neuitata posibilitate de a ne bucura și noi de trăirea aleselor simțăminte prilejuite de această istorică vizită.

Noi ne aflăm la începutul unui nou an de învățămînt. De aceea Vă rugăm să ne binecuvîntați începutul lucrării noastre pentru ca Bunul Dumnezeu să încununeze cu spor și roade bogate strădania noastră.

Pentru a avea o imagine a felului în care este organizat Semi-

narul nostru, după principiile învățământului teologic rînduite de Sfîntul Sinod precum și a modului cum se desfășoară procesul instructiv-educativ, cu fiască supunere vă cer îngăduința să fac o scurtă trecere în revistă a unor aspecte concludente în acest sens.

În Biserica Ortodoxă Română, pregătirea viitorilor slujitori ai Altarului strămoșesc, la nivel mediu, se face în 6 seminarii teologice cu o durată de 5 ani. Școala nemțeană fiind una dintre acestea.

În acest an de învățământ 1987-1988, Seminarul nostru școlarizează peste 150 de elevi. Corpul profesoral este alcătuit din 8 profesori, un spiritual și un pedagog. Aș vrea să remarc, un fapt în această privință și anume că toate cadrele didactice sînt preoți.

Programa de învățământ cuprinde discipline teologice și de cultură generală.

Pentru completarea studiilor, în afara orelor de curs, elevii seminarului au la dispoziție o bibliotecă de circa 20.000 volume, dintre acestea peste 3.000 fiind donația personală a Prea Fericitului Părinte Teoctist, ca expresie a alesei purtări de grijă față de pregătirea viitorilor slujitori ai Altarului strămoșesc.

Pregătirea elevilor se face în duhul Sfintelor Scripturi, al scrisului și gîndirii Sfinților Părinți, al tradiției Bisericii noastre Ortodoxe, ca și al ecumenismului creștin din zilele noastre. Pe lîngă munca intelectuală, elevilor li se cultivă și anumite deprinderi gospodărești legate desigur de latura practică a viitoarei misiuni pastorale, dar și de nevoile administrative ale școlii.

Îmbinăm astfel munca și rugăciunea, toate făcîndu-le spre slava lui Dumnezeu, a Ortodoxiei și înflorirea Patriei și a neamului din care am răsărit. Pentru cinstea și bucuria deosebită pe care ne-ați adus-o în sufletele noastre binecuvîntîndu-ne munca ce o desfășurăm aici, Vă rugăm să primiți, Sanctitatea Voastră și Prea Fericirea Voastră, fiasca noastră urare : Bine ați venit la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț ! Rugăm pe Bunul Dumnezeu să vă dăruiască ani mulți și fericiți spre slava lui Dumnezeu și a Bisericii Sale și spre întărirea unității panortodoxe și creștine. Întru mulți ani !“

Răspunzînd, *Sanctitatea Sa Dimitrios I* a spus:

„Aflîndu-ne în acest așezămînt de învățămînt teologic trăiesc o mare bucurie și nutresc nădejdea că făclia teologică va fi dusă mai departe de acești tineri care studiază aici evlavia creștină, evlavie primită ca scumpă moștenire a credinței din trecut și pe care o trăiesc astăzi milioane de creștini, evlavie pe care ei — elevii de astăzi — o vor transmite generațiilor viitoare.

Vă amintesc, dragi elevi, cuvîntul Mîntuitorului că secerișul e mult iar secerători puțini. Fie ca Domnul să vă întărească și să vă ajute în pregătirea voastră teologică.

Vă aduc și vă transmit urarea Bisericii mame a Constantinopolului, a Patriarhiei ecumenice și a Sfîntului ei Sinod“.

Apoi Sanctitatea Sa a invitat pe *I.P.S. Mitropolit Hrisostom de Mira* — ca cel care a fost rectorul înaltei școli teologice de la Halki, în care au fost pregătiți mulți ierarhi și teologi ai Bisericii constan-

tinopolitane, cunoscuți nu numai în lumea ortodoxă pentru contribuțiile lor ecumenice — să rostească o prelegere festivă, prilejuită de deschiderea oficială a cursurilor noului an școlar, care a coincis în mod fericit cu istorica vizită a delegației Patriarhiei ecumenice. I.P.S. Sa a spus :

„Mulțumesc Sanctității Voastre pentru posibilitatea pe care mi-ați dat-o de a vorbi acestor tineri elevi care au fost chemați de Biserică să-și cultive vocația lor de a studia teologia.

P. C. Părinte director, P.P. C.C. părinți profesori și prea iubiți elevi ai acestui Seminar teologic, cred că ideea despre care cineva ar putea vorbi la început de an școlar e aceea a sensului teologiei. De aceea vă voi spune că aici dumneavoastră vă ocupați cu știința teologică, știință care într-adevăr este cu totul diferită de alte științe. Pentru că dacă oricare altă știință satisface dorința și nevoia de cunoaștere a minții omului, mărginindu-se la cercetarea acestei lumi, știința teologică în schimb se mișcă într-o cu totul altă sferă, așa cum ne-o arată însăși numirea sa: Theos — Dumnezeu și logos — cuvînt, știință. Deci este știința care se ocupă cu studiul și cunoașterea celor despre și în Dumnezeu și spre slava lui Dumnezeu. Teologia vorbește despre Dumnezeu pentru că Însuși Dumnezeu a vorbit despre Sine. Dacă Dumnezeu n-ar fi vorbit prin Scripturi, prin profeți și prin Sfinții Apostoli, mai mult prin Însuși Fiul Său întrupat, n-ar fi fost posibil să se vorbească despre Dumnezeu. Dumnezeu Însuși ne-a descoperit cele despre Sine. Și prin această descoperire sîntem și noi chemați să vorbim despre Dumnezeu. Și înțelegeți din aceasta cît de înaltă și grea este această misiune a omului de a vorbi despre Dumnezeu.

Asta înseamnă că omul trebuie să vorbească în duhul și sfințenia lui Dumnezeu despre Dumnezeu. Nu trebuie numai pur și simplu să studiem înțelepciunea lui Dumnezeu, ci mai ales să avem frica și dragostea de Dumnezeu, dacă vorbim despre Dumnezeu, pentru că El ne-a vorbit despre Duhul Său, Duhul adevărului, al iubirii și sfințirii. A vorbi despre Dumnezeu înseamnă a fi în Dumnezeu și prin aceasta a-L slăvi întru sfințenia Lui. Deci cel ce vorbește despre Dumnezeu trăind în sfințenia Lui o face spre slava lui Dumnezeu.

La o astfel de misiune ați fost chemați, preaiubiți elevi. Ați fost chemați deci să vă ocupați cu o atît de înaltă știință. De aceea să iubiți această știință, căreia v-ați consacrat preocupările dumneavoastră venind în acest așezămînt teologic. Această sfîntă știință a teologiei o veți cultiva și să vă bucurați în această strădanie de darul lui Dumnezeu.

Bazele acestei științe teologice le veți aplica în toată viața voastră, dacă vreți să fiți teologi și slujitori adevărați ai Bisericii, oameni adevărați ai lui Dumnezeu, chemați să vorbiți despre Dumnezeu. Nu uitați niciodată că aceasta este cea mai frumoasă misiune a omului.

Căutați să vă folosiți de înțeleptele îndrumări ale profesorilor și de binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Teoctist, precum și de purtarea de grijă a Bisericii Ortodoxe Române.

Folosiți în însușirea studiilor teologice toate darurile sufle-

teşti cu care v-a înzestrat Dumnezeu, fără a uita a cere permanent de la Dumnezeu darul Duhului Sfînt care vindecă toate slăbiciunile noastre şi pe cele cu lipsă le plineşte. Acest sfînt dar al Sfîntului Duh să vă însoţească toată viaţa în misiunea pe care o veţi împlini, aşa încît realmente să puteţi vorbi despre Dumnezeu, ascultînd glasul Lui şi făcînd voia Lui, urmînd slava lui Dumnezeu. Biserica Ortodoxă numai cu această putere a sfinţeniei lui Dumnezeu lucrează în lume. De aceea lucrarea ei este sfîntă. De asemenea şi a Bisericii Ortodoxe Române, ale cărei tradiţii şi datini şi rînduieli trebuie să le continuaţi.

Vă doresc tuturor minte luminată, suflet larg deschis care să primească vocea şi chemarea lui Dumnezeu şi întotdeauna cu bunăvoinţă să răspundeţi tuturor solicitărilor celor ce vor să cunoască cele despre Dumnezeu şi să se întărească în trăirea sfinţeniei şi credinţei.

Astfel fiţi siguri că vrerile şi străduinţele voastre vor fi împlinite spre a sluji lui Dumnezeu în împlinirea acestui sfînt scop în care aţi fost chemaţi şi aleşi de Biserica Mîntuitorului Hristos.

Ca dascăl de teologie vă doresc tuturor numai progres şi spor duhovnicesc, multe succese şi binecuvîntat urcuş în studiul teologiei pe care v-aţi ales-o de cercetat.

Vă mulţumesc mult pentru atenţia pe care mi-aţi acordat-o“.

Subliniind bucuria trăită de toţi, profesori şi elevi ai Seminarului teologic, pentru faptul de a fi părtaşi unor asemenea momente festive, datorită prezenţei Sanctităţii Sale la această deschidere oficială a cursurilor noului an şcolar, cît şi prelegerii academice a I.P.S. Mitropolit Hrisostom, *P. F. Părinte Patriarh Teoctist* a spus:

„Cred că nu se putea face o deschidere oficială a cursurilor noului an şcolar mai frumoasă şi mai memorabilă decît aceasta, în prezenţa Sanctităţii Sale Patriarhul ecumenic Dimitrios I, cu preţioasele îndrumări ale Sanctităţii Sale, la care s-au adăugat cele ale I.P.S. Hrisostom de Mira, atît de concise şi de adînci, atît de folositoare chemării de a vă dedica studiului teologiei.

La început de an şcolar transmitem tuturor profesorilor şi elevilor binecuvîntările Sfîntului Sinod, cu dorinţa ca acest început de lucrare duhovnicească să fie un important moment în viaţa fiecăruia şi a Bisericii străbune de pe aceste istorice plaiuri moldovene. Aţi ascultat şi cuvinte înţelepte, prilejuite de vizita Sanctităţii Sale şi a Noastră, aici în acest aşezămînt de cultură şi formare teologică şi duhovnicească. Aţi avut, cu prilejul acestei vizite, imaginea vie a legăturilor frăţeşti dintre Bisericile noastre şi aţi luat cunoştinţă de preocupările teologice de astăzi, atît pe plan panortodox cît şi pancreştin.

După cum aţi putut înţelege, Bisericile Ortodoxe au un drum şi o misiune comună în lumea de astăzi, datorită teologiei lor profunde, tezaurului de credinţă şi închinare, frumuseţii lor şi bogăţiilor cultului ortodox. Ele sînt chemate să aducă în lume un spor de dragoste şi de slujire, un model de unitate şi de trăire a comuniunii de credinţă, să arate lumii roadele iubirii lui Dumnezeu şi

a strădaniilor creștine de a păstra unitatea Duhului întru legătura păcii, cum spune Sfîntul Apostol Pavel.

Aveți în fața dumneavoastră pe Întîistătătorul Bisericii Constantinopolului, care a binevoit să poposească pentru cîteva momente, împreună cu noi, la acest lăcaș de cultură teologică și spiritualitate ortodoxă românească, să vă cunoască și să vă binecuvînteze. Întîlnirea aceasta constituie un eveniment deosebit, dar ea este în același timp firească, dacă ne gîndim că legăturile dintre Bisericile noastre Ortodoxe surori sînt foarte vechi și trainice, avîndu-și rădăcinile în aceeași dreaptă credință pe care o păstrăm și o mărturisim neîncetat și neschimbat. După cum vă spuneam și aseară în sfînta biserică, avem un drum comun în teologia noastră ortodoxă, care este teologia dragostei dintre noi și a lui Dumnezeu față de lume. Pe drumul acesta vă îndemnăm să mergeți împreună și voi, cei care vă pregătiți acum pentru înalta misiune preoțească.

La acest început de nou an școlar doresc profesorilor și vouă elevilor mult succes și spor în activitatea pe care o depuneți fiecare. Nu uitați că voi, elevii seminariști de astăzi, sînteți viitorii slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române, a cărei activitate, atît pe plan intern cît și extern, trebuie continuată cu cinste și vrednicie. Biserica noastră întreține legături cu toate Bisericile și confesiunile creștine, în dorința de a împlini testamentul Mîntuitorului: „Ca toți să fie una" (Ioan 17, 21). În duhul dragostei și al credincioșiei dorim și căutăm să formăm pe slujitorii de mîine ai Sfintei noastre Biserici. Privindu-vă chemarea voastră în orizonturile acestea largi și luminoase ale slujirii creștine de astăzi, iubiți elevi, vă puteți da seama de înalta menire și misiune ce v-ați ales-o, de greutatea dar și de frumusețea acesteia.

Iată așadar cadrul sărbătoresc și plin de măreție al momentului istoric prilejuit de vizita Sanctității Sale Dimitrios I, în care declar deschise cursurile Seminarului teologic de la Mănăstirea Neamț, pentru anul școlar 1987/1988.

Vă doresc, la început de an școlar, atît părinților profesori cît și elevilor, mult spor în activitatea ce o veți depune în această împreună-lucrare duhovnicească. Să nu uitați că Biserica străbună care v-a ales v-a înlesnit toate condițiile pentru buna desfășurare a procesului de învățămînt. Să nu uitați, apoi, iubiți elevi, că locurile ce v-au revenit au dorit mulți să le ocupe. De aceea străduiți-vă să vă arătați că le-ați meritat, căci Biserica are nevoie de slujitori cu o aleasă ținută și pregătire teologică. Să se arate că voi ați fost cei mai buni dintre cei mai buni și că această alegere care s-a făcut a fost alegerea Bisericii și a Mîntuitorului Hristos, prin comisia rînduită de Noi și de Sfîntul Sinod.

Să nu uitați că veți fi slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române care întreține relații cu toate Bisericile Ortodoxe surori și creștine din lume, în duhul dragostei lui Hristos, Care a dorit ca toți cei ce urmăm credinței Sale să fim cu toții una.

În numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, vă doresc un nou an școlar cu bogate roade duhovnicești, binecuvîntat de prezența și cuvîntul Sanctității Sale Patriarhul Dimitrios I și al I.P.S. Mitropolit Hrisostom de Mira, care v-a oferit o prelegere

de ținută universitară, ca unul care face parte din marii teologi ai Patriarhiei ecumenice.

Rog pe Bunul Dumnezeu să vă dăruiască putere de muncă, spor și progres duhovnicesc, precum și dăruire pilduitoare în slujirea Bisericii dreptslăvitoare și a scumpei noastre Patrii“.

De la Mănăstirea Neamț înalții oaspeți au plecat la Mănăstirea Agapia, admirînd încă o dată măreția imperială a Cetății Neamțului-simbol al statornicei ființării și al păstrării unității de neam, de grai și de credință dreptslăvitoare a fiilor acestor plaiuri ale Moldovei de sub munte, ale căror viață, datini și spiritualitate au fost oglindite în opera „Ceahlăului literaturii românești“ — M. Sadoveanu, care nu întîmplător a creat multe din operele sale în isihia firii înconjurătoare și a rugăciunii care domină în lavra nemțeană.

Ajunși la Mănăstirea Agapia, Sanctitatea Sa Dimitrios I și P. F. Părinte Patriarh Teoctist au fost întîmpinați de soborul mănăstirii. Bucuria prilejuită de această neuitată vizită viețuitoarelor așezămîntului care poartă numele nemuritoarei iubiri creștine, a fost exprimată de *Maica stareță Eustochia Ciucanu,* care a spus:

„Prilej de mare și înălțătoare sărbătoare s-a hărăzit nouă, călugărițelor din această mănăstire, care cu sufletele pline de parfumul bucuriei duhovnicești. întîmpinăm vizita Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Teoctist, care însoțește astăzi, în vizită pe plaiurile bătrînei noastre Moldove, pe Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe a Constantinopolului Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Dimitrios I și pe înalții ierarhi, distinși oaspeți ai Patriarhiei ecumenice de Constantinopol.

Cu sufletul plin de emoția acestei bucurii sfinte, prilejuită de această înaltă vizită, Vă rog să-mi îngăduiți ca, în numele soborului călugăresc al mănăstirii Agapia și al meu personal, să vă adresez călduroasa urare de „bine ați venit“ în mijlocul nostru, „bine ați venit“ în acest așezămînt al păcii și al dragostei creștine.

Pagini luminoase de istorie aproape bimilenară ne stau mărturie astăzi pentru legăturile strînse ce au existat întotdeauna între Biserica Ortodoxă Română — al cărui creștinism este după tradiție de origine apostolică — și Patriarhia ecumenică de Constantinopol.

Sînt binecunoscute de noi legăturile tuturor episcopilor de Tomis și alți episcopi din cuprinsul Patriarhiei noastre cu Patriarhia de Constantinopol, precum și participarea lor activă la Sinoadele ecumenice din secolele IV-VIII. Tot la fel sînt cunoscute vizitele mai multor Patriarhi ecumenici și ale altor înalți ierarhi constantinopolitani de-a lungul secolelor, făcute Bisericii Ortodoxe Române. În secolul nostru, vizitele reciproce ale conducerii supreme a celor două Patriarhii, unite în credință ortodoxă și în tradiție canonică, s-au statornicit și întărit și mai mult, legăturile fiind fructuoase, frățești, de prietenie și dragoste, de sprijin și colaborare, de bună înțelegere și prețuire reciprocă.

Vizita de astăzi are o importanță cu totul deosebită pentru că chiar Întîistătătorul Patriarhiei ecumenice, Sanctitatea Sa Patriarhul Dimitrios I, însoțit de înalți ierarhi membri ai Sfîntului Sinod

și colaboratori ai săi și-au luat osteneala și au venit în mijlocul nostru să ne dăruiască patriarhicească sa binecuvîntare.

Această istorică vizită cu care este onorată astăzi Mănăstirea Agapia va rămîne înscrisă cu litere de aur în crugul istoriei ei seculare, iar aceste memorabile clipe de înălțare sufletească vor rămîne vii în amintirea noastră a călugărițelor din Agapia întotdeauna.

Mănăstirea Agapia este ctitorie voievodală și își deapănă firul istoriei sale mai bine de 500 de ani.

Vechea sihăstrie a Agapiei, situată pe locul unde se află astăzi Agapia Veche, a fost întemeiată cu mult înainte de călugării sihaștri în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, al cărei prim egumen a fost Agapie care i-a dăruit numele. În Agapia Veche au trăit mari cuvioși și trăitori de înaltă spiritualitate, a căror viață sfîntă era cunoscută de pe atunci și ale căror nume au fost trecute în rîndul sfinților din calendarul Bisericii noastre, cum au fost: Cuviosul Rafael, Partenie, Ioan și Eufrosin și alții. În vechea sihăstrie a Agapiei păstrează și astăzi candela nestinsă a rugăciunii neîncetate cele 40 de călugărițe care trăiesc acolo.

Mănăstirea Agapia din Vale cu întregul complex de chilii și biserica în care ne aflăm acum este ctitoria hatmanului Gavriil, fratele domnitorului moldovean Vasile Lupu, și a fost zidită între anii 1642 și 1647.

Pe lîngă trecutul ei istoric, Mănăstirea Agapia are o importanță deosebită prin pictura interioară a acestei biserici, care este opera nemuritoare așternută pe pereți cu migală și gust artistic de mîna măiastră a genialului pictor român Nicolae Grigorescu, între anii 1858 și 1861.

În afara incintei mănăstirii, mai avem încă două biserici vechi — una cu hramul „Adormirea Maicii Domnului“ și alta „Sfîntul Ioan Evanghelistul“ — amîndouă monumente istorice, precum și un paraclis cu hramul „Nașterea Maicii Domnului“ și „Sfîntul Nicolae“. Tot în exteriorul incintei avem 148 de case proprietatea mănăstirii, în care locuiesc peste 300 de călugărițe, o casă memorială a scriitorului Alexandru Vlahuță și atenansele gospodărești.

Sub bolțile celor patru sfinte biserici ale mănăstirii se săvîrșesc neîncetat Sfînta Liturghie și celelalte servicii religioase, la care călugărițele mănăstirii participă cu regularitate.

Călugărițele noastre împletesc în modul cel mai armonios rugăciunea cu munca, potrivit vechiului dicton „ora et labora“. Ele lucrează deopotrivă atît în gospodărie, la muncile cîmpului, în diferite ascultări obștești, cît și în atelierele mănăstirii, unde se execută covoare artistice, broderie artistică, tricotaje și confecții.

Soborul Mănăstirii Agapia vă aduce astăzi, Prea Fericiților Părinți Patriarhi și distinșilor oaspeți ai mănăstirii noastre, prinosul dragostei, devotamentul său și floarea recunoștinței sale pentru toată grija părintească de care s-a bucurat întotdeauna, pentru strădaniile ce le depuneți la cîrmuirea Bisericilor noastre Ortodoxe, pentru bunăstarea și propășirea lor.

În încheiere, rugăm pe Prea Fericiții Părinți Patriarhi să dăruiască călugărițelor mănăstirii noastre patriarhicești binecuvîntări,

să binecuvînteze munca, strădaniile și nevoințele lor pe calea mîntuirii.

Cu credință și cu evlavie rugăm pe Atotputernicul Dumnezeu să dăruiască Sanctităților Voastre și tuturor înalților oaspeți sănătate deplină și mulți ani de rodnică arhipăstorire în conducerea sfintelor noastre Biserici Ortodoxe. Să trăiți întru mulți și fericiți ani!“.

Sanctitatea Sa Dimitrios I, Patriarhul Constantinopolului, adînc mișcat de frumoasa primire a soborului Mănăstirii Agapia, a spus:

„Ziua de astăzi a început cu multe momente pline de emoție, care mi-au prilejuit răscolirea unor mișcătoare amintiri din anii de tinerețe. Puțin înainte am fost pe la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț, unde sînt inițiați în ale teologiei elevii seminariști, prilejuindu-mi aducerea aminte a anilor cînd eram student teolog, mai ales de ultimul an de studiu, an în care am depus cererea de hirotonie în ierodiacon.

Iar acum, vizita la această mănăstire, al cărei hram este prăznuirea Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, mi-a reamintit de hirotonia mea în ierodiacon care a fost săvîrșită într-una din marile biserici din Constantinopol, tot cu hramul Sfinților Arhangheli.

Aceste două momente, cel de la Seminar și cel de aici, mi-au răscolit, cum spuneam, sufletul, prilejuindu-mi smerita rugăciune lui Dumnezeu pentru toate binecuvîntatele daruri de care m-am bucurat.

Inima mi-a fost copleșită de gîndul că niciodată nu putem mulțumi pentru bogatele Sale daruri și totodată de înțelegerea cu toată smerenia că mai avem încă atîtea lucruri care își așteaptă împlinirea. Suișul duhovnicesc niciodată nu are sfîrșit, spunea un mare Părinte al Bisericii, pentru că iubirea lui Dumnezeu nu are sfîrșit, iar pe de altă parte permanent întîlnești în viață suflete care sînt cu mult mai mult consacrate Domnului și slujirii Lui, care și-au dedicat viața rugăciunii și faptelor bune, care trăiesc și se dăruiesc slujirii chemărilor creștine pentru binele omenirii și al întregii lumi. Întîlnești suflete care s-au unit deplin cu Mîntuitorul, cu Mirele Iisus. Cît de slăvită este această minunată pildă a vieții creștine!

De-a lungul secolelor întîlnim mari figuri de femei care s-au logodit cu Mirele Hristos, figuri de femei sfinte care și-au dedicat viața întru totul lui Hristos. Și multe dintre ele chiar și-au dat viața pentru El. Acestea sînt martirele care au murit pentru Hristos și pentru credința cea adevărată.

Viața multor astfel de femei care s-au rugat necontenit lui Dumnezeu, ducîndu-și viața lîngă Altarul Bisericii, este exemplu viu pentru noi de jertfelnicie și rugăciune pentru ca harul lui Dumnezeu să se pogoare și să sfințească viața noastră și a lumii.

Pilda lor e mare pentru că viața aceasta jertfelnică are greutățile ei, pentru că în nevoințele lor, în viața de rugăciune și de post au fost permanent supuse multor ispite. Și pentru a birui aceste ispite au nevoie de harul lui Dumnezeu.

Aceste femei sfinte care au trăit de-a lungul veacurilor, dîn-

du-și martiric viața și sîngele pentru Hristos, pentru credința în Fiul lui Dumnezeu întrupat se află acum înaintea tronului Prea Sfintei Treimi și se roagă, implorînd pe Dumnezeu pentru ca să pogoare harul Său peste lume, peste toți cei ce se nevoiesc după viața cea îngerească, pentru femeile care și-au închinat viața lui Dumnezeu, pentru aceste sfinte femei care au depus jurămînt să slujească și să-și dăruiască viața Mîntuitorului Hristos cu prețul oricărei jertfe.

Venind aici în această mănăstire, vă mărturisesc că sînt mîndru că Biserica Ortodoxă are asemenea comori de trăire a sfințeniei și credinței, că Biserica Ortodoxă este împodobită cu chipurile atîtor sfinți și sfinte, ale atîtor femei care și-au sacrificat viața lor pe Altarul Bisericii.

Și ne bucurăm să trăim asemenea încredințări în această mănăstire, ca și în celelalte, cum este cea de la Sucevița.

Aici, în acest spor duhovnicesc pe care-l întîlnești în mănăstirile din Moldova și Bucovina, se vede și purtarea de grijă a Arhipăstorului dumneavoastră.

Felicit pentru aceasta pe Prea Fericitul frate în Hristos Patriarhul Teoctist, care v-a păstorit și purtat grija mai mulți ani, care cu pilda sa v-a condus pe calea cea dreaptă a credinței dreptslăvitoare, pe care trebuie să meargă tot sufletul creștinesc.

Vă felicit pentru votul și alegerea făcută, zicîndu-vă în sufletele voastre: noi vom alege un drum mai greu pentru Hristos. Acest drum să-l săvîrșiți cu bine și cu biruirea tuturor ispitelor, cu rugăciunea caldă necontenită, cu adîncă și pilduitoare smerenie, încît cele mai mici dintre surori să se supună celor mai mari, păstrînd rînduiala Bisericii și a lui Dumnezeu. Căci, să știți, acestea vă vor feri de multe ispite pașii și gîndurile de fiecare zi, de ispitele care încearcă să vă abată de la dreapta urmare a acestui drum.

De aceea îndemnul nostru este ca întotdeauna să fiți cu toată luarea aminte. Urcușul duhovnicesc nu se poate fără această permanentă grijă și veghe. De aceea urcușul duhovnicesc este greu dar în același timp și foarte plăcut.

Rugăciunile sfintelor femei care se află înaintea tronului Prea Sfintei Treimi, vărsînd lacrimi și îngenunchind înaintea lui Dumnezeu, să vă fie de ajutor, să vă dea putere în împlinirea drumului pe care vi l-ați ales, dar și de fericire și bucurie duhovnicească. Să vă ajute a vedea lumea cea nevăzută a împărăției cerurilor.

Bunurile duhovnicești sînt mult mai prețioase decît bunurile lumii acesteia. Aceasta să fie ținta strădaniilor frățiilor voastre.

Dar cred că nu trebuie să vă spun eu aceste lucruri, încredințat fiind că dorirea lor v-a făcut să alegeți acest drum anevoios și greu. Ele sînt dorirea voastră fierbinte.

Totuși am vrut ca împreună cu toți să invocăm harul lui Dumnezeu care să fie cu noi și cu cei ce se nevoiesc după dobîndirea chipului îngeresc în mănăstiri, pentru a fi și ei și noi feriți de ispite și încercări pentru a primi unirea cu Dumnezeu, Care să fie totdeauna cu noi cu toți".

După vizitarea colecției de obiecte bisericești, unde oaspeții au putut admira comorile de artă și realizările artistice care vorbesc de istoria mănăstirii, de importanța și rolul ei în cultura noastră națională, înalților oaspeți li s-a oferit o mică gustare, prilej cu care și-au împărtășit alesele sentimente de bucurie prilejuite de vizitarea acestei mănăstiri.

De la Mănăstirea Agapia înalții oaspeți au plecat, însoțiți fiind de mîndra adiere a codrilor de aramă, la Mănăstirea Varatec, unde au fost întîmpinați de soborul mănăstirii.

Maica stareță Nazaria Niță a rostit un cuvînt de bun venit, spunînd:

„S-au bucurat și se bucură în aceste zile plaiurile Moldovei din scumpa noastră Patrie. Se bucură sfînta noastră Biserică Ortodoxă Română pentru fericitul prilej de a primi vizita la cel mai înalt nivel a Sanctității Voastre, Părinte Patriarh ecumenic Dimitrios I al Constantinopolului, însoțit de Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și Locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei.

S-au bucurat părinții și frații, maicile și surorile sfintelor noastre mănăstiri din Moldova, credincioșii din frumoasele noastre sate și orașe, pe unde ați trecut. Ne bucurăm și noi, călugărițele din Mănăstirea Varatec, împreună cu binecredincioșii care sînt de față, cu bucuria sfîntă pentru că ne-a ajutat Dumnezeu să trăim acest moment atît de important pentru fiecare dintre noi.

Pronia divină a rînduit ca și noi, smeritele slujitoare în această ascultare a Bisericii, să ne învrednicim de această vizită cu totul de excepție a Sanctității Voastre, Întîistătător al scaunului ecumenic, cinstit de atîția Sfinți Părinți, dintre care amintim pe Sfîntul Grigorie de Nazianz și Sfîntul Ioan Gură de Aur, și onorat cu ținerea atîtor Sinoade ecumenice și locale de mare însemnătate pentru întreaga creștinătate în general și pentru Ortodoxie în special.

Cu adevărat s-a împlinit pentru noi cuvîntul Sfintei Scripturi: „Fericiți sînt ochii care văd ce vedeți voi“ (Luca 10, 23) și cu gîndul la cuvîntul psalmistului care zice: „Bine este cuvîntat cel ce vine întru numele Domnului“ (Psalm 117, 24-25), cu adîncă smerenie Vă adresăm și noi tradiționala urare: „Bine ați venit!“

Mănăstirea Varatec, în care vă aflați, a fost fondată de la început de călugărițe și a fost locuită întotdeauna de călugărițe.

Primele ctitore au fost maicile Nazaria și Olimpiada care, împreună cu alte surori întru viața monahală, au pus începutul acestei mănăstiri în frumoasa poiană Varatec — de unde și-a luat și numele — în anul 1785.

Trecutul ei însă se pierde în istoria vremurilor prin seva tradițională de spiritualitate a mai multor schituri care s-au unificat în această mănăstire. Mănăstirea s-a dezvoltat treptat ajungînd să aibă patru locașuri de rugăciune, chiliile necesare, atelierele specifice de broderie, croitorie, pictură și țesătorie, precum și gospodărie anexă cu teren agricol, pomicultură și zootehnie, necesare întreține-

rii celor peste 350 de călugărițe care formează, azi, soborul acestui așezămînt monahal.

Biserica în care ne aflăm este închinată Maicii Domnului — „Adormirea și Acoperămîntul Maicii Domnului" —, celelalte două biserici sînt închinate „Schimbării la Față" și „Sfîntului Ioan Botezătorul", iar paraclisul are ca patron pe „Sfîntul Ierarh Nicolae".

Pictura acestei biserici este executată de pictorii autohtoni Theodor Ioan și Dimitrie Iliescu, ajutați de maicile din mănăstire.

De o importanță deosebită este catapeteasma bisericii, sculptată în lemn de tisă tot de meșteri locali și poleită cu aur; icoanele din catapeteasmă, îmbrăcate în argint și suflate cu aur, au fost făcute cu cheltuiala maicii stareță Evghenia Negri, sora scriitorului și diplomatului român Costache Negri. Celelalte icoane din dreapta și stînga noastră, cum și candelabrele, candelele, sfeșnice și sfinte vase sînt făcute prin osîrdia și cheltuiala maicilor din această mănăstire și a unor ierarhi și credincioși ctitori, iar broderiile și covoarele sînt expresia preocupărilor de totdeauna a călugărițelor trăitoare aici.

Slujbele și asistența spirituală sînt asigurate de Prea Cuvioșii Preoții slujitori care sînt de față împreună cu soborul mănăstirii, respectîndu-se tipicul Sfîntului Sava, îmbinat cu rînduiala Bisericii noastre și tradiția locală.

În ultimii ani, sub călăuzirea înalților ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române și în climatul de pace și libertate de care ne bucurăm în scumpa noastră Patrie, Mănăstirea Varatec nu numai că a progresat în latura materială și spirituală, dar a devenit, ca și celelalte mănăstiri, centru de interes spiritual și cultural, istoric și artistic atît pentru oamenii Bisericii cît și pentru iubitorii de frumos și specialiști din țară și de peste hotare.

Mulți scriitori și poeți, teologi și oameni de știință au găsit aici, ca și în celelalte mănăstiri, loc de recreere, de inspirație și creație care au rămas înscrise cu litere de aur în istoria Bisericii noastre și a culturii românești.

În concordanță cu deciziile luate de către Bisericile Ortodoxe, printre care și Biserica noastră, s-a realizat și în mănăstirea noastră un spirit de ecumenicitate impus de imperativul vremii. Mai multe dintre călugărițele de aici au participat la întîlniri teologice și ecumenice care au avut loc la noi în țară sau în străinătate.

Anul trecut mănăstirea noastră a fost reprezentată la reuniunea starețelor și conducătoarelor de ordine călugărești și congregațiuni religioase din Apus, care a avut loc la Academia ortodoxă din frumoasa și istorica insulă Creta, care este sub patronajul direct al Sanctității Voastre.

Cu bucurie sfîntă recunoaștem printre însoțitorii Sanctității Voastre personalități de mare prestigiu, care au întotdeauna un rol hotărîtor în lucrarea deciziilor celor mai adecvate în apărarea dreptei credințe, cum au fost cele de la marile reuniuni ecumenice de la Nairobi, Vancouver sau Stirling, unde am avut personal cinstea să-i cunosc.

Nu cu emfază ci cu modestie am arătat acestea, pentru a reliefa că mănăstirile noastre sînt în atenția înaltei noastre ierarhii

bisericești, respectiv a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, și reprezintă cu statornicie punctul de vedere al dreptei credințe și al trăirii în duhul cel mai autentic al vieții monahale, bazată pe rînduiala Sfinților Părinți și a canoanelor Sfintei noastre Biserici Ortodoxe.

Mănăstirea noastră, după ce în anul 1982 a avut bucuria de a primi vizita și binecuvîntarea Prea Fericitului Diodoros, Patriarhul Ierusalimului, în anul 1983 vizita Prea Fericitului Pimen, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, astăzi are prilejul cu totul fericit să Vă primească pe Sanctitatea Voastră, care înscrieți o încununare a relațiilor frățești și părintești pe care le întrețineți cu toate Bisericile Ortodoxe din lume și cu prestigiul ecumenic.

Sîntem profund recunoscătoare Prea Fericirii Sale, Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh Teoctist și Sfîntului Sinod al Bisericii noastre Ortodoxe Române, pentru că au înscris și Mănăstirea Varatec în circuitul acestei vizite istorice, pline de profunde semnificații religioase, teologice și sociale.

Momentul de astăzi este și va rămîne un privilegiu aproape de necrezut și totuși de o realitate copleșitoare. De aceea ne prosternăm cu smerenie metanii și vă rugăm să ne împărtășiți înalta și sfînta binecuvîntare și cuvînt de învățătură.

Să ne trăiți întru mulți și fericiți ani !“

Sanctitatea Sa Dimitrios I, răspunînd cuvîntului de bun venit, a spus:

„Iată că prin bunăvoința și ajutorul lui Dumnezeu Prea Fericitul Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române ne-a adus și în această mănăstire. Dar cum să nu ne aducă P. F. Sa ca cel care cunoaște nu numai lumea exterioară ci și pe cea interioară a dumneavoastră a tuturor, ca cel care cunoaște bucuria pe care o simțiți pentru toate aceste manifestări ale comuniunii de credință, întîlnită la adunările pancreștine și ortodoxe la care luați parte, ca cel care cunoaște bucuria pe care o trăiți atunci cînd primiți oaspeți din afară ? Oare se putea să nu ne facă și pe noi părtași acestei bucurii ?

Știut este că trăsătura specifică a Bisericii lui Hristos este aceea de a oferi bucurie lumii, cu atît mai mult celor care au nevoie de o mîngîiere și întărire în încercările vieții. Or, acestei bucurii ar putea cineva să nu facă părtași și pe cei care se retrag din lume și vin în mănăstiri pentru a trăi cu ființa lor bucuria credinței lui Hristos ? Credința, mai mult ca oriunde în mănăstiri, ne oferă imaginea vie că aduce sufletului bucurie, siguranță și liniște, după cuvintele pe care Mîntuitorul le-a spus foarte des înainte și după Înviere. „Bucurați-vă“ și „Pace vouă“ ! Credința aduce în suflete acea pace care dă inimii bucurie și liniște. Aduce pacea și liniștea care vin de la Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

Pentru a-i încredința pe cei cărora le-a propoveduit Evanghelia păcii, Sfîntul Apostol Pavel a suferit însă foarte mult. Deci această bucurie nu rodește în sufletele noastre fără jertfă. Fără această jertfă nu vom putea înțelege așadar cuvintele pe care Sfîntul Apostol Pavel le spunea permanent creștinilor : „Bucurați-vă și iarăși

zic bucurați-vă!". Prin aceasta pătrundem și mai adînc înțelesul vieții creștine că nu încercarea și ispitele sau durerile sînt scopul vieții creștine ci bucuria și pacea Duhului Sfînt, cum ne încredințează același dumnezeiesc apostol .

Nimic nu ne poate despărți de dragostea lui Hristos și de bucuria vieții în credința Sa. Omul a fost făcut să trăiască unirea cu Dumnezeu. De aceea nici moartea, prin Jertfa Fiului lui Dumnezeu, nu îl mai poate despărți de sînurile dumnezeiești. Iertarea Fiului lui Dumnezeu atunci cînd a fost răstignit are tocmai acest scop iar Crucea devine pentru noi semnul bucuriei în Hristos. Acest lucru l-au trăit și primii creștini, care au primit martiriul pentru Hristos. Istoria Bisericii din vremea Mîntuitorului pînă astăzi este o vie oglindire a acestui fapt, căci ne înfățișează milioane de martiri pentru Hristos și pentru credința în El, care mureau, dar nu cu durere ci cu bucuria de a se aduce jertfă lui Hristos și Părintelui ceresc.

Veți vedea de asemenea mame creștine, care, pentru dragostea lui Hristos, își îndemnau copiii să primească martiriul. Dar n-o făceau cu durere ci cu bucurie, cu o negrăită bucurie.

Așa cum s-a întîmplat și cu mama lui Ștefan cel Mare, marele voievod al Moldovei, care atunci cînd Ștefan a fost înfrînt de turci, la Cetatea Neamțului l-a îndemnat să se întoarcă pe cîmpul de luptă și să se jertfească pentru credință și pentru apărarea neamului. Și ea n-o face cu durere sau cu părere de rău, ci cu bucurie. Sentimentele ei de mamă sînt copleșite de bucuria aceleia care poate oferi jertfă credinței și neamului pe fiul ei.

De aceea îndemnul meu este ca atunci cînd simțiți în suflete tristețe să fiți conștiente că v-ați îndepărtat de Dumnezeu, de Iisus. Care este pacea și bucuria lumii. Și atîta timp cît vă aflați întru Hristos veți avea lumina și bucuria Lui.

De aceea împliniți totdeauna ceea ce El Însuși ne-a spus : „Rămîneți întru Mine și întru bucuria Mea" și aveți încredințarea că El este cu noi pînă la sfîrșitul veacurilor, căci El este vița și noi mlădițele. Și numai cel ce păstrează legătura cu El și rămîne în bucuria Sa aduce roade însutite. Iar roadele credinței sînt izvorul bucuriei.

Această bucurie să v-o dăruiască și pururea să vă călăuzească pașii vieții, chiar și atunci cînd vă veți da obștescul sfîrșit.

Dumnezeu să vă bucure totdeauna și să fie cu voi cu toți."

Înalților oaspeți la Mănăstirea Varatec li s-a oferit o agapă frățească, în timpul căreia au continuat dialogul și discuțiile dintre Întîistătătorii celor două Biserici Ortodoxe surori. *Sanctitatea Sa Dimitrios I* a spus, între altele:

„În biserică am dat slavă lui Dumnezeu și țin să mulțumesc și cu acest prilej pentru credința pe care am întîlnit-o aici în Țara de sus, această parte plină de istorie a Moldovei, la credincioși dar și în mănăstiri. Dar, totodată, mulțumim și pentru ospitalitatea cu care am fost primiți aici la Mănăstirea Varatec. Aș putea spune că toate sînt atît de vii și de frumos prezentate ca și credința acestor

surori întru Hristos. Și prin aceasta în egală măsură sîntem îndemnați să dăm slavă lui Dumnezeu.“

Sanctitatea Sa a dat apoi cuvîntul *I. P. S. Mitropolit Evanghelios de Perga*, care a spus :

„Mulțumesc Sanctității Voastre pentru invitația pe care mi-ați făcut-o și nu pot să nu mărturisesc emoția pe care o trăiesc atît pentru cele văzute cît și pentru faptul că m-a surprins această invitație a Sanctității Voastre.

Cred că această invitație a fost determinată și de faptul că Sanctitatea Sa m-a văzut cît de mult am admirat frumusețile a căror cunoaștere nemijlocită ne-a prilejuit-o această vizită, începînd cu slava pe care am dat-o lui Dumnezeu în biserici și mănăstiri și pînă la cele mai neînsemnate aspecte.

Țin să vă mărturisesc că tot ceea ce am văzut am notat într-un carnet și nu-i de mirare că deja mi s-a umplut carnetul, căci am văzut foarte multe lucruri frumoase.

Cred că sînt și în asentimentul celorlalți membri ai delegației Patriarhiei ecumenice că prestigiul Bisericii din Constantinopol se datorează comunității tuturor Bisericilor Ortodoxe surori. Și pot să spun că Biserica Ortodoxă Română în acest sens este o mîndrie și o laudă pentru noi în mod cu totul deosebit pentru felul în care a păstrat tezaurul și frumusețea credinței ortodoxe.

Pentru că personal sînt foarte emoționat cînd aud muzica bizantină aș vrea să spun un cuvînt de laudă și în această privință. Și aceasta este o mărturie a păstrării tezaurului de credință. Încă de cînd am pășit pe pămîntul României și pînă acum pentru tot ce am auzit cîntîndu-se consider că sînt îndreptățit să spun că Biserica Ortodoxă Română este de admirat și în ceea ce privește păstrarea moștenirilor trecutului dar și în ceea ce privește cultivarea muzicii bizantine.

Și pentru toate acestea țin să mulțumesc încă o dată Prea Fericitului Teoctist căci s-a îngrijit să ne ofere asemenea încredințări, conducîndu-ne în aceste ținuturi de evlavie și credință dreptslăvitoare. Toate s-au constituit ca într-un buchet de flori cu diferite miresme plăcute pe care le-am admirat și care ne-au încîntat cu parfumul lor nebănuit de frumos și de încîntător.“

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a invitat pe *I.P.S. Arhiepiscop Antim al Tomisului și Dunării de Jos* să dea glas aleselor simțăminte, trăite alături de viețuitoarele Mănăstirii Varatec de toți cei ce au luat parte la această de neuitat întîlnire cu Sanctitatea Sa Dimitrios I și cu membrii delegației Patriarhiei ecumenice. I.P.S. Sa, luînd cuvîntul, a spus :

„În primul rînd aș dori să-mi exprim bucuria de a lua parte la această istorică vizită, însoțind pe Sanctitatea Sa Dimitrios I în această vizită de neuitat ce o face în Moldova — această parte a ținuturilor românești unde a păstorit cu strălucire peste un deceniu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și de a vedea lucruri deosebit de frumoase și de minunate, care ne vor rămîne întotdeauna vii în inimile noastre și ale distinșilor oaspeți.

În calitate de Arhiepiscop al Tomisului și Dunării de Jos doresc să aduc respectuosul meu omagiu Sanctității Sale, omagiul clerului și credincioșilor care s-au bucurat în cursul veacurilor de a primi moștenirea credinței creștine adusă pe plaiurile noastre prin predica Sfîntului Apostol Andrei, ale cărei mărturii străvechi se amplifică din ce în ce mai mult prin numeroasele descoperiri arheologice, ca basilici, martiri, cruci, opaițe și chiar documente ale unor misionari care au făcut gloria creștinismului în Dobrogea și în împrejurimile Sciției Mici.

Sanctitatea Sa reprezintă pentru noi dragostea și prețuirea arătată de Biserica mare a Constantinopolului Bisericii noastre strămoșești.

Schimbul de vizite între Întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe surori, contactele și dialogurile fiind un mijloc deosebit de afirmare a unității lor de credință și închinare. Roadele lor sînt roadele unității de credință ale Bisericii ecumenice, iar astăzi sînt încredințări că binecuvîntarea lui Dumnezeu încununează strădaniile ecumenice ale tuturor creștinilor.

În acest sens dacă Bisericile noastre în ceea ce privește poziția lor geografică au fost depărtate oarecum una de alta de-a lungul veacurilor, din punct de vedere spiritual ele au format dintotdeauna aceeași unitate, aceasta fiind adeseori afirmată în decursul vremii. Negreșit că Patriarhia ecumenică a jucat în istoria Bisericii creștine din Răsărit un important rol, avînd adeseori inițiativa unor acțiuni de apărare a dreptei credințe și de coordonatoare de multe ori a inițiativelor Bisericilor Ortodoxe. A stimulat acțiunea altor Biserici dînd ea însăși exemplul său prețios.

Totodată, permiteți-mi să aduc respectuosul omagiu Prea Fericitului Patriarh Teoctist și cu prilejul acestei vizite, care ne-a prilejuit să vedem prețuirea de care se bucură Prea Fericirea Sa în Moldova, datorită strădaniilor și purtării de grijă arătate în această operă, pe care aș numi-o prepatriarhală.

Am văzut nu numai dragostea clerului, a monahilor și a credincioșilor, dar peste tot am văzut și deosebitele realizări ale Prea Fericirii Sale care te întîmpină evident. Am văzut nu numai mănăstirile cu viața lor de rugăciune și muncă dar și viața eparhială la nivelul credincioșilor, a parohiilor, cum ni s-a prilejuit la Boroaia sau Gura Humorului, unde nimic n-a fost pregătit dinainte ci s-a prezentat oaspeților noștri spontan rîvna credincioșilor și a slujitorilor Altarului strămoșesc în cunoscutul veșmînt al ospitalității românești. Din aceste motive consider prețioasă și de neuitat această vizită, atît pentru oaspeții Bisericii noastre, cît și pentru noi cei ce am însoțit pe Sanctitatea Sa și pe Prea Fericirea Voastră în această vizită. Să-mi fie îngăduit a adresa Sanctității Voastre și Prea Fericirii Voastre fiești urări de bine și fericiți ani cu multă sănătate și bogate împliniri. Iar vizita la Mănăstirea Varatec să-mi fie de asemenea îngăduit a o considera ca un moment de vîrf înainte de a ajunge la Iași."

Mulțumind pentru alesele aprecieri ale înalților oaspeți și pentru frumoasele cuvinte ale I.P.S. Arhiepiscop Antim al Tomisului și Dunării de Jos, *P. F. Părinte Patriarh Teoctist* a spus :

„În primul rînd, se cuvine să felicităm pe Sanctitatea Sa pentru răbdarea cu care s-a ostenit la îndeplinirea unui program destul de încărcat pentru ziua de astăzi. Ne este tuturor pildă și îndemn, ca unul care s-a arătat ca un adevărat părinte iubitor, nu numai la cele două mănăstiri Agapia și Varatec, ci peste tot pe unde am trecut în această istorică vizită.

În al doilea rînd, aș vrea să mulțumesc Sanctității Sale pentru alesele cuvinte rostite la mănăstirile și parohiile pe care le-am vizitat, precum și la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț, unde astăzi am deschis cursurile noului an de învățămînt. Astfel această vizită putem spune că se înscrie în istoria actuală a Mitropoliei Moldovei și Sucevei ca un moment de referință pentru Ortodoxia de pretutindeni. Faptul că Seminarul teologic și-a deschis cursurile noului an în prezența Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Dimitrios I, marcat de un cuvînt la nivel universitar ținut de un distins profesor de teologie și recunoscut ecumenist al zilelor noastre, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Hrisostom de Mira, arată sensul și actualitatea legăturilor dintre Bisericile noastre. Nu este o exagerare să spunem că am trăit astăzi o zi plină de conținut teologic, pastoral și istoric, care nu se va șterge din viața Bisericii Ortodoxe Române, așa cum a subliniat și Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Antim al Tomisului și Dunării de Jos.

La fel ca alte Biserici, ne bucurăm că avem viața monahală la înălțimea regulilor statornicite de Sfinții Părinți. Și cu acest prilej omagiez monahismul românesc, care și-a adus o importantă contribuție la înflorirea spirituală și artistică a Bisericii și, deopotrivă, a poporului nostru. Împletind rugăciunea cu munca, viețuitorii mănăstirilor reprezintă Biserica noastră la conferințe teologice și la adunări pentru pace. De aceea mulțumesc maicii starețe de la Varatec, dar și tuturor părinților stareți și maicilor starețe de la mănăstirile pe care le-am vizitat pentru competența cu care au prezentat sfintele locașuri și colecțiile de artă din mănăstiri. Acest fapt contribuie la punerea în valoare a geniului creator al poporului român și la promovarea legăturilor dintre Bisericile noastre, a unității de credință și închinare, așa cum constatăm acum și după cum știm și cu prilejul conferințelor panortodoxe și creștine la care iau parte reprezentanții Bisericilor noastre. Și la acest nivel de mănăstire sau parohie s-a afirmat aceeași unitate de vederi ca și la Chambésy, în cadrul conferințelor presinodale.

Această vizită se poate spune că a prilejuit oaspeților noștri cunoașterea nemijlocită a realităților vieții Bisericii Ortodoxe Române și ale țării și poporului nostru. Ortodoxia, și aici, ca și la Constantinopol, este trăită cu aceeași rîvnă și dorință de păstrare a neprețuitului tezaur de credință dreptmăritoare, dar și de rezolvare a marilor probleme care stau astăzi în fața Bisericilor noastre Ortodoxe surori.

Dorim Sanctității Voastre, înalților ierarhi și tuturor reprezentanților Patriarhiei ecumenice ca pretutindeni să vă bucurați de aceeași dragoste și cinstire pe care vi le-au arătat preoții, credincioșii, ostenitorii mănăstirilor românești și Noi personal. Binecuvîntările împărtășite lor, în această istorică vatră de mănăstiri numită nu întîmplător „grădina Ierusalimului Ortodoxiei românești“,

nu vor fi uitate niciodată. Evlavia și rîvna fiilor și fiicelor acestor plaiuri nemțene pe unde am trecut, a călugărilor și călugărițelor din mănăstiri — între care Sucevița, Putna, Neamț, Agapia și Varatec ocupă un loc de frunte — sînt adevărate mărgăritare de mare preț pentru Biserica Ortodoxă Română. Ei ne sprijină activitatea noastră. De aici își primește activitatea noastră panortodoxă puterea ei de neînlocuit. De aici își primește activitatea noastră strălucirea ei care luminează în toată lumea creștină.

Sîntem încredințați că Sanctitatea Voastră și membrii delegației Patriarhiei ecumenice veți păstra în inimi icoana vie a mănăstirilor și parohiilor noastre din Moldova și Bucovina, a așezărilor și înfăptuirilor actuale din aceste părți. Ele oglindesc statornicia în credința ortodoxă, statornicia păstrării legăturilor cu Patriarhia ecumenică de-a lungul veacurilor și oferă imaginea vieții creștine care a înflorit și rodit pe aceste plaiuri de aproape două mii de ani.

De aici vom pleca într-o altă zonă a Mitropoliei Moldovei și Sucevei, cu un alt specific. Astfel imaginea Ortodoxiei românești va fi îmbogățită cu alte aspecte care în graiul lor inedit vorbesc despre rîvna și credința fiilor acestor plaiuri.

Mulțumim maicii stareță și colaboratoarelor sale, ca și tuturor părinților stareți și maicilor stareță de la celelalte mănăstiri pentru rîvna cu care împlinesc hotărîrile Sfîntului Sinod, fiind credincioșilor și slujitorilor Altarului strămoșesc pildă de rîvnă și de străduanie.

Bunul Dumnezeu să binecuvînteze mănăstirile noastre și pe ostenitorii lor cu sănătate, pace și rîvnă înmulțită în slujirea Ortodoxiei, spre slava Bunului și milostivului Dumnezeu, spre înflorirea scumpei noastre patrii și propășirea harnicului nostru popor.“

Mulțumind pentru considerațiile privind relațiile Patriarhiei ecumenice cu Bisericile Ortodoxe surori, în primul rînd cu Biserica Ortodoxă Română, Sanctitatea Sa Dimitrios I, a spus :

„Mulțumim P. F. Patriarh Teoctist pentru tot ce ne-a împărtășit în aceste clipe. Țin să subliniez că toate acestea mă determină să-l asigur pe P. F. Sa de cele mai alese sentimente față de Biserica Ortodoxă Română, față de poporul român și de această încîntătoare țară, România. Totodată vreau să mărturisesc că nu sînt însă de acord cu începutul cuvîntării. Și anume că sînt răbdător. N-am fost pe măsura celor ce mi s-au oferit în această vizită. De aceea sînt și neliniștit chiar. Dar avînd o neliniște a bucuriei, o neliniște izvorîtă din uimire și admirație. Permanent am avut impresia că sînt înconjurat de îngeri care nu dau sufletelor și inimilor noastre decît emoții de bucurie, acea bucurie de a fi împreună după cum spune psalmistul.“

Pe sub codrii poeticelor glăsuiri ale „pădurii de argint“, înalții oaspeți au plecat din străvechiul ținut al Neamțului spre cea care a fost de secole și s-a numit cu mîndrie — cum arăta marele savant N. Iorga — capitala Moldovei — Iașul marilor împliniri naționale. Ajunși în vechea cetate a Iașilor înalții oaspeți au admirat mai întîi frumoasele siluete ale realizărilor arhitectonice care străjuiesc „porțile“ orașului, noile cartiere, oprindu-se la Biserica „Sfinții Trei Ierarhi“.

P. C. Pr. Scarlat Porcescu, subliniind importanța culturală și spirituală a ineditei realizări artistice și arhitectonice a bisericii „Sfinții Trei Ierarhi“, a spus :

„Trăim o deosebită bucurie duhovnicească primind oaspeți atît de aleși la cunoscuta ctitorie a voievodului Vasile Lupu, biserica „Sfinții Trei Ierarhi“ din Iași. Cu fiești sentimente vă spunem după datina noastră românească : Bine ați venit !

Sanctitatea Voastră, pe cît se știe, sînteți al doisprezecelea patriarh ecumenic care a vizitat Biserica Moldovei și cam al patruzecilea patriarh ortodox care a pășit, în decursul veacurilor, pe aceste străbune plaiuri românești. Vă rog să-mi îngăduiți ca, în aceste clipe istorice marcate de vizita Sanctității Voastre și a Prea Fericitului Patriarh Teoctist, ca și a înalților ierarhi ai celor două Biserici Ortodoxe surori, să ne îndreptăm privirile spre această impresionantă comoară a artei bisericești nu numai din Moldova, ci din întreaga Ortodoxie, cu atît mai importantă cu cît pune în lumină legăturile Bisericii din aceste ținuturi românești cu toate Bisericile Ortodoxe și, în mod deosebit, cu marea Biserică a Constantinopolului. Domnitorul Vasile Lupu, ctitorul bisericii, a ajutat Patriarhia ecumenică și celelalte Patriarhii contribuind la afirmarea unității ortodoxe în timpuri de grea încercare. Acest domnitor, după cum vedem, a înzestrat Iașul cu o ctitorie neobișnuită, așa cum i-au fost și domnia și împlinirile sale. Sentimentul său de urmaș al marilor bazilei bizantini este oglindit de bogăția neobișnuită a decorațiilor care înfrumusețează biserica însăși, o particularitate specifică a acestui sfînt locaș. Poate că ideea acestei ornamentații a venit din afară, dar modelele acestora se întîlnesc în arta noastră populară, în sculptura lemnului și în cusăturile naționale care au cunoscut la noi o puternică înflorire. Așa cum subliniază cercetătorii, biserica este expresia legăturilor pe care Moldova le avea cu Bisericile Ortodoxe, fiind în același timp un important fapt de cultură. Domnitorul ctitor care a reușit să înalțe acest locaș, o realizare artistică unică în Moldova, a avut printre sfetnicii săi cei mai apropiați pe marele mitropolit al Moldovei, Varlaam, cel care a și sfințit această ctitorie. În anul 1642, la Iași, se ține un sinod, cu sprijinul voievodului Vasile Lupu, la care au luat parte delegați ai Bisericii ruso-kievene și delegații Patriarhiei din Constantinopol : Meletie Sirigul și Porfirie al Niceei, sinod care a aprobat *Mărturisirea de credință* întocmită de Petru Movilă, mitropolitul Kievului. Sinodul s-a ținut în această mănăstire, unde au funcționat o tipografie și o școală superioară, un colegiu, ambele înființate de Vasile Lupu sfătuit de Mitropolitul Varlaam. Așadar, această biserică-mănăstire a îndeplinit un important rol cultural și a contribuit la întărirea unității ortodoxe și la afirmarea secularelor legături cu Patriarhia ecumenică. Din mai multe puncte de vedere această ctitorie este un simbol al rolului Bisericii Moldovei în familia Ortodoxiei. La academia înființată aici de Vasile Lupu au fost trimiși de la Constantinopol și de la Kiev profesori renumiți. Prima tipăritură în tipografia de la „Trei Ierarhi“ este *Gramata* din decembrie 1642 a Patriarhului Partenie al Constantino-

polului prin care se condamnau învățăturile greșite din *Mărturisirea* apărută sub numele patriarhului Chiril Lucaris.

Cel mai grăitor fapt al legăturilor Bisericii Moldovei cu Pa-

Sanctitatea Sa DIMITRIOS I și Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST la biserica „Sfinții Trei Ierarhi"-Iași

triarhia Constantinopolului este aducerea, în 1641, la Iași a cinstitelor moaște ale Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva, care mai întîi au fost așezate aici, în această biserică, de unde, la sfîrșitul secolului trecut, au fost strămutate în Catedrala mitropolitană.

Iată ce evenimente istorice au avut loc la această impunătoare biserică, o ctitorie din orice punct de vedere cu adevărat importantă. De aceea ea se bucură de o deosebită atenție atît din partea forurilor de stat cît și a Bisericii noastre strămoșești. După cum se vede a fost restaurată cu toată grija care se cuvine unui asemenea monument. Multe personalități care au trecut prin Iași au admirat această biserică, impunător monument de artă. Cea mai frumoasă descriere a acestei biserici a făcut-o, la cîțiva ani de la sfințirea ei, diaconul Paul de Alep, însoțitorul patriarhului Macarie al Antiohiei.

În interiorul bisericii sînt înmormîntați ctitorul Vasile Lupu, ilustrul domnitor Dimitrie Cantemir, cunoscut în Europa vremii sale pentru larga sa cuprindere culturală, care a scris între altele și o istorie a Imperiului otoman, cum și domnitorul Al. I. Cuza, în vremea căruia s-a înfăptuit milenarul vis al românilor : Unirea Principatelor la 1859.

Pictura interioară a fost săvîrșită la finele secolului trecut, cu prilejul lucrărilor de restaurare a acestei biserici. Fragmente din pictura originală, de pe vremea lui Vasile Lupu, se mai păstrează în așa-numita „sală gotică“ din clădirea alăturată.“

Înalții oaspeți au zăbovit în fața nișei în care au fost așezate cinstitele moaște ale Prea Cuvioasei Parascheva ascultînd, cu atenție, explicații referitoare la acest vas al Ortodoxiei, apoi au trecut în sfîntul altar unde s-au închinat în fața sfîntului prestol.

Ieșind din istoricul locaș, Sanctitatea Sa Patriarhul Dimitrios I și Prea Fericitul Patriarh Teoctist, cu însoțitorii, au vizitat „sala gotică“ unde sînt expuse valori de epocă: fresce, *Cazania* Mitropolitului Varlaam, broderii, părți din policandrele originale etc.

În faptul serii, ctitoria domnitorului Vasile Lupu, luminată de reflectoarele din jurul ei, se impunea prin măreția și frumusețea sa artistică.

După vizitarea colecției de obiecte bisericești de la biserica „Trei Ierarhi“ înalții oaspeți au plecat spre Catedrala mitropolitană, numită pe drept cuvînt „Maica bisericilor din Moldova“, atît pentru realizarea sa arhitectonică dar și pentru aceea că aici se păstrează sfințitele moaște ale Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva — numită de credincioșii acestor străbune plaiuri „ocrotitoarea Moldovei“.

În drum spre Catedrala mitropolitană distinșii oaspeți au admirat frumoasa și impunătoarea siluetă arhitectonică a Palatului Culturii, realizarea artistică a bisericii „Sfîntul Nicolae“-Domnesc, cît și a celorlalte edificii din centrul civic al municipiului Iași.

Momentul sărbătoresc prlejuit de vizita Sanctității Sale Dimitrios I și a P. F. Părinte Patriarh Teoctist a adunat mulțime de credincioși care, cu făclii în mînă, în fapt de seară, au întîmpinat pe Întîistătătorii celor două Biserici, care, de-a lungul veacurilor, au trăit și mărturisit aceeași unitate de credință dreptslăvitoare, primită prin predica celui dintîi chemat la apostolat, Sfîntul Apostol Andrei.

În armonia cu ecouri siderale a clopotelor catedralei, Sanctitatea Sa și P. F. Părinte Patriarh au intrat în măreața și impunătoarea ctitorie a Mitropoliților Veniamin Costachi și Iosif Naniescu,

închinîndu-se cu evlavie la sfințitele moaște ale Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva — aleasă „fiică a cerului și a pămîntului“. Împreună cu corul toți cei prezenți și slujitorii catedralei au cîntat imnul patriarhal și „Cuvine-se cu adevărat“.

P. F. Părinte Patriarh Teoctist, Locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei, dînd glas sentimentelor de negrăită bucurie trăită de toți cei prezenți, slujitori și credincioși, după Te Deum-ul săvîrșit sub protia P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul, a spus :

„Trăim în această seară clipe de neuitat pentru viața noastră duhovnicească și pentru afirmarea unității panortodoxe. Trăim bucuria acestei istorice întîlniri între cele două Biserici Ortodoxe surori: Biserica Ortodoxă Română și Patriarhia ecumenică a Constantinopolului, prilejuită de vizita Sanctității Sale Dimitrios I. Am putea spune că trăim o bucurie asemănătoare celei a Sfinților Apostoli atunci cînd în mijlocul lor a venit Mîntuitorul Hristos cel înviat. Trăim deci bucuria întîlnirii aureolată de lumina Învierii, pentru că strălucirea pascală încununează orice comuniune de credință, cum ne încredințează și cîntările noastre bisericești.

Orice întîlnire între noi, ierarhi, slujitori și fii ai Ortodoxiei, ai Bisericii celei una, sfîntă, sobornicească și apostolească, orice revedere dorită și așteptată înseamnă o nouă revelație a icoanei lui Dumnezeu, a iubirii treimice din care izvorăsc bucuriile, emoțiile și sentimentele ce ne stăpînesc în asemenea clipe. Cu atît mai mult ne încredințăm de acest adevăr acum cînd ne întîlnim două Biserici Ortodoxe surori, două Biserici cu rosturi importante în apărarea și afirmarea unității de credință și care au avut, din timpul Sfinților Apostoli și al urmașilor acestora, trainice legături. Sîntem două Biserici surori care, în lumea ortodoxă și creștină în general, au de îndeplinit un mare rol, o misiune sfîntă pentru înfăptuirea testamentului Domnului nostru Iisus Hristos : „Ca toți să fie una“ (Ioan 17, 21).

Trăim bucuria părtășiei unor unice și istorice clipe de împreună-rugăciune a ierarhilor Patriarhiei Constantinopolului și ai Bisericii Ortodoxe Române cu dumneavoastră, slujitori și credincioși din străvechea capitală a Moldovei. Trăim bucuria de a ne uni gîndurile și cugetele în această impunătoare Catedrală mitropolitană a Moldovei. Trăim bucuria de a ne găsi în aceeași unitate de credință în preajma sfintelor moaște ale Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva — aleasă fiică a cerului și a pămîntului.

Iată de ce am spus că trăim în această seară clipe de neuitat, atît din punct de vedere al afirmării unității de credință cît și din punct de vedere al relațiilor dintre Bisericile noastre, clipe de o importanță deosebită, înscrise în cronica vieții bisericești contemporane. Cu prilejul acestei istorice vizite vom discuta desigur despre unitatea panortodoxă și însemnătatea ei pentru împlinirea marilor năzuințe creștine de astăzi. Vom discuta negreșit și despre importanța păstrării și afirmării unității adevăratei credințe în refacerea unității dorite de toate Bisericile creștine. Vom discuta despre legăturile Bisericilor Ortodoxe surori și importanța lor și, în mod deosebit, despre tradiționalele legături ale Bisericii Ortodoxe Române cu Patriarhia Constantinopolului și cu celelalte Patriarhii

ortodoxe, manifestate prin vizitele reciproce, prin întrunirile inter-ortodoxe și alte conferințe în cadrul Mișcării ecumenice.

Este știut că între Biserica noastră și Patriarhia ecumenică apropierea și colaborarea lor frățească a adus Ortodoxiei întregi un

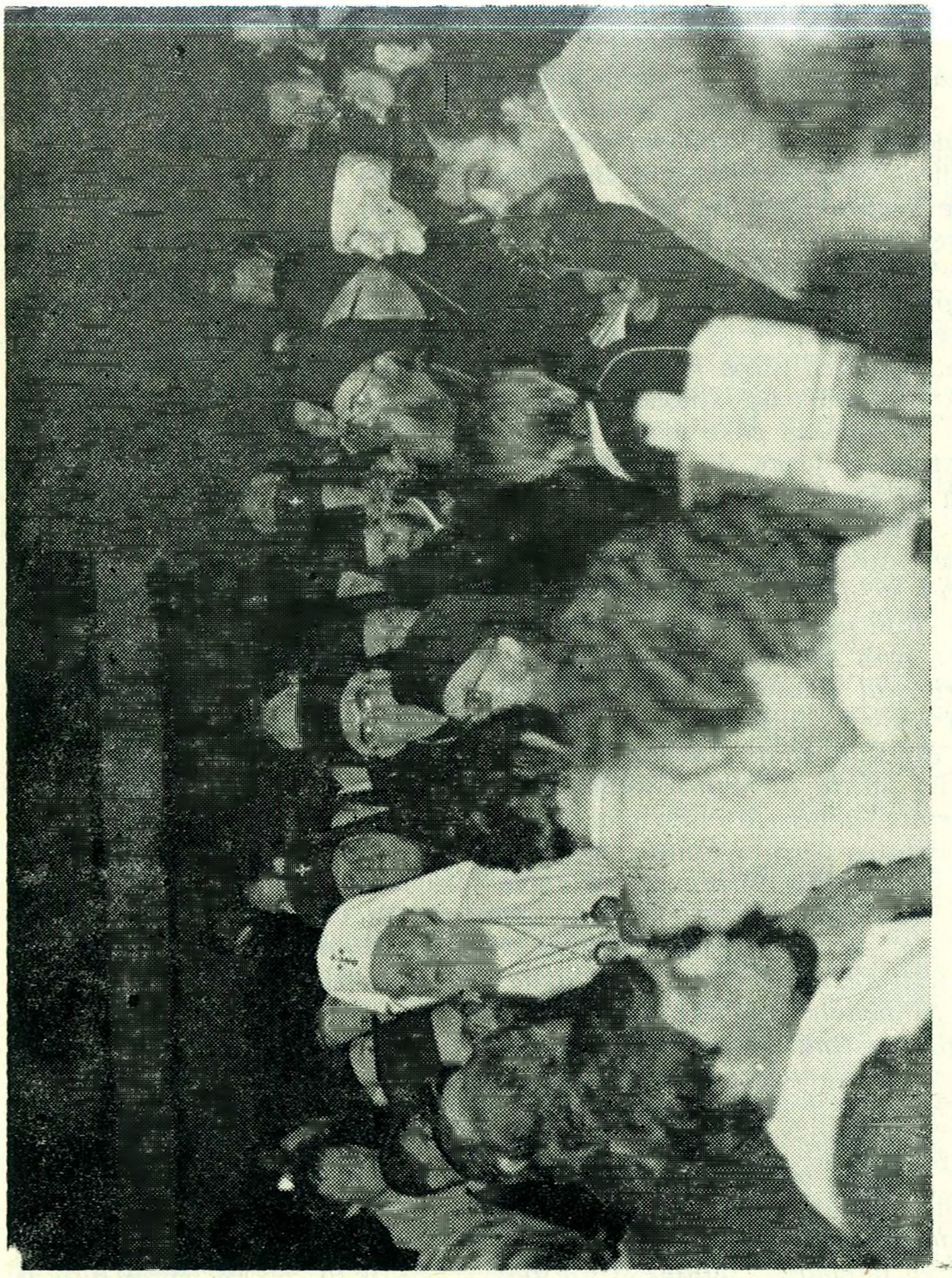

Sanctitatea Sa DIMITRIOS I și Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST la Catedrala mitropolitană-Iași

spor de împliniri. Atît în vremurile cînd ierarhii tomitani apărau ortodoxia unor scrieri ale lui Origen sau pe Sfîntul Ioan Gură de Aur, cît și în perioada recunoașterii autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, legăturile dintre noi au fost puternice. Deosebit de valoroase au fost cele din vremea recunoașterii Mitropoliilor Țării Românești și a Moldovei, în 1359 și la 1401. Acestora li s-a adăugat

de bună seamă ridicarea Bisericii Ortodoxe Române, în 1925, la rangul de Patriarhat, eveniment la care Patriarhia ecumenică a luat parte printr-o delegație de ierarhi. Toate aceste împliniri ale Bisericii noastre, care au impus-o în rîndul celorlalte Biserici Ortodoxe surori, încă din primele veacuri creștine, sînt desigur roadele acestei colaborări frățești dintre noi și Patriarhia ecumenică.

Și în trecut și astăzi, aceste relații au fost caracterizate prin bună înțelegere și colaborare în duhul dragostei frățești și creștine. Vă este tuturor cunoscut că în Ortodoxie primează duhul dragostei evanghelice, care topește orice tendință de slavă deșartă sau dorință de stăpînire. Nici o Biserică Ortodoxă nu-și poate aroga anumite drepturi asupra alteia, nici una nu se poate considera mai mare decît alta. Pentru că fiecare Biserică locală, cum este Biserica noastră de pildă, își are organizare și conducere proprie, își are propriile legiuiri și nu este supusă nici unei alte autorități bisericești din afară, ci se conduce după principiul sinodalității și al autocefaliei, adică după rînduielile și hotărîrile Sfîntului Sinod, în consens cu hotărîrile Sinoadelor ecumenice.

Ortodoxia păstrează cu credincioșie tot ceea ce a primit ca învățătură și faptă de la Mîntuitorul Hristos și Sfinții Apostoli, tot ceea ce Sinoadele ecumenice au rînduit și Sfinții Părinți au statornicit. În acestea ea are unitatea de gîndire, de rugăciune, de cult și de trăire a Bisericii celei una. În spiritul acestei unități și al dragostei se desfășoară și astăzi legăturile dintre Bisericile Ortodoxe.

Iată așadar icoana unității de credință ce ni se oferă nouă tuturor prin această istorică întîlnire cu Sanctitatea Sa Dimitrios I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului, venit la invitația Bisericii noastre, împreună cu membri ai Sfîntului Sinod al marii Biserici din Constantinopol în vizită în Moldova — leagănul atîtor împliniri sfinte, al atîtor inițiative mărețe și al atîtor lupte pentru libertate, pentru o viață mai bună și pentru independență națională. Sanctitatea Sa a răspuns invitației noastre, ca urmare a vizitei pe care Noi înșine împreună cu membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române am făcut-o Bisericii din Constantinopol, în luna mai a.c. Am trăit atunci zile luminoase și ne-am bucurat de o caldă ospitalitate, fiind conduși să vedem străvechi biserici unde s-au ținut Sinoadele ecumenice și alte monumente ale fostului Bizanț. Viața creștină în general, ca și omenirea, își are probleme arzătoare, iar Ortodoxia, ca și alte Biserici, este chemată să-și aducă contribuția ei prețioasă la rezolvarea lor prin oferirea unui model viu de unitate în credință și închinare păstrată de-a lungul veacurilor și prin doctrina ei legată de aspirațiile nobile ale omului. Pe lîngă unitatea de credință și închinare, Ortodoxia oferă lumii și comuniunea de iubire care trebuie să fie între Bisericile lui Hristos. Iubirea adevărată adună și apropie creștinii în mărturisirea unității de credință și tot această virtute face ca toți cei cărora li s-a încredințat călăuzirea credincioșilor să fie frați între ei.

În vizita Sa în țara noastră, Sanctitatea Sa este însoțit de ierarhi și personalități de prestigiu, atît în gîndirea și teologia ortodoxă, cît și în Mișcarea ecumenică, prin contribuțiile lor importante pe plan panortodox și intercreștin.

Vă este cunoscut că Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic se

află pentru prima dată la noi, în cei peste cincisprezece ani de cînd păstorește cu bunătate, înțelepciune și smerenie Patriarhia Constantinopolului. Este înconjurat de personalități de seamă ca Înalt Prea Sfințitul Hrisostom de Mira, străvechiul oraș unde, în primele veacuri creștine, a păstorit Sfîntul Ierarh Nicolae, atît de cinstit și în Biserica noastră. Înalt Prea Sfinția Sa este un teolog și profesor erudit al Ortodoxiei și un ecumenist recunoscut al zilelor noastre. Ca prim ierarh al sinodului patriarhal, precum și ca președinte al conferințelor presinodale de la Chambésy, pentru pregătirea Sfîntului și Marelui Sinod panortodox, Înalt Prea Sfinția Sa depune strădanii apreciate de toate Bisericile. Conducînd delegația Bisericii Ortodoxe Române la aceste conferințe, am colaborat cu I.P.S. Sa la rezolvarea problemelor de pe ordinea de zi.

Din delegația Patriarhiei ecumenice face parte apoi I.P.S. Mitropolit Evanghelos de Perga, unul dintre distinșii ierarhi, membru al Sfîntului Sinod, cu care de asemenea ne-am întîlnit adesea ori și am colaborat, atît în cadrul amintitelor conferințe, cît și în alte împrejurări, spre afirmarea unității Ortodoxiei, spre binele Bisericilor noastre și pentru promovarea apropierii dintre Bisericile creștine, dintre creștinii din întreaga lume.

Din suita de ierarhi face parte I.P.S. Mitropolit Augustin al Germaniei, care cunoaște bine Biserica noastră și pe preoții de la parohiile românești din Germania Federală. I.P.S. Sa păstorește cu destoinicie pe credincioșii ortodocși greci din acea țară, așa cum și credincioșii ortodocși români din Europa Centrală și Occidentală sau din cele două Americi își au ierarhii lor români. Este însuflețit de apostolatul apropierii dintre Biserici și propovăduitor al înfrățirii dintre creștini. Este așadar nu numai un slujitor distins al Ortodoxiei, ci și un sol al păcii și apropierii dintre oameni, acolo unde Ortodoxia și tezaurul ei de credință sînt mai puțin cunoscute. De aceea și contribuția I.P.S. Sale pe plan ecumenic este de o mare importanță.

Apoi I.P.S. Mitropolit Bartolomeu de Filadelfia, directorul Cancelariei Patriarhiei ecumenice, de asemenea distins ierarh al Sfîntului Sinod constantinopolitan, rîvnitor în lucrarea de apropiere între Biserici și creștini și un statornic sprijinitor al lucrărilor de pregătire a Marelui Sinod panortodox. Tinerețea și pregătirea sa teologică își spun adesea cuvîntul în cadrul conferințelor și simpozioanelor interortodoxe și intercreștine.

Iată soborul de colaboratori ai Sanctității Sale care îl înconjură în această istorică vizită, poposind acum, după un adevărat pelerinaj la mănăstirile bucovinene și nemțene, în această măreață Catedrală mitropolitană. Am arătat, iubiții mei, toate aceste lucruri pentru a vă putea da seama mai bine că o vizită ca aceasta a Sanctității Sale are o importanță deosebită pentru viața și istoria Bisericii noastre, pentru relațiile dintre Bisericile Ortodoxe surori, cît și pentru promovarea și împlinirea marilor năzuințe creștine de astăzi.

Sanctitatea Voastră, Înalt Prea Sfințiți Mitropoliți și prea iubiți frați întru Hristos, cu aleasă prețuire vă întîmpinăm, împreună cu membrii Sfîntului Sinod prezenți la această întîlnire, în

această măreață Catedrală mitropolitană, moment care se constituie ca o culme a vizitei în Mitropolia Moldovei și Sucevei, după cele ce am vizitat ieri și astăzi în nordul Moldovei și în ținutul Neamțului. Vă întîmpinăm în această catedrală cu aceeași bucurie pe care ați întîlnit-o la parohii și mănăstiri, fiind de față clerul ieșean și fiii Bisericii noastre din vechea capitală a Moldovei, credincioși rîvnitori în trăirea și mărturisirea dreptei credințe, păstoriți de harnici slujitori ai Altarului străbun, păstrători ai dreptei credințe, ai învățăturii Bisericii și ai vechilor datini creștine. Acești slujitori și credincioși sînt totodată și iubitori de țară și de neamul ai căror fii sînt, străduindu-se să sprijine mărețele înfăptuiri ale poporului nostru. Cu fior sfînt, ei trăiesc și în aceste momente clipele istoricei întîlniri cu Sanctitatea Voastră și înalții ierarhi care ne însoțesc, fiind mișcați sufletește de cele mai alese sentimente de respect și dragoste. Dragostea și respectul de care le sînt pline sufletele și inimile acum izvorăsc din cinstirea și scumpătatea cu care ei păstrează neștirbită unitatea de credință ortodoxă, din conștiința că unitatea de credință îi este oricărui fiu al Bisericii scumpă ca lumina ochilor. Totodată ei acordă respectul cuvenit față de toți marii ierarhi care i-au păstorit și le-au călăuzit pașii pe calea dreptei credințe, sfințindu-le viața și căminele. Este respectul pe care l-au avut întotdeauna față de cei care au primit dumnezeiasca misiune a preoției, această responsabilitate în fața lui Dumnezeu și a oamenilor, cinste și slujire pe cre nu și-o ia nimeni de la sine, cum spune Sfîntul Apostol Pavel, ci prin chemarea și harul lui Dumnezeu.

De aceea ei vă primesc acum tot așa cum înaintașii noștri au primit pe Sfîntul Apostol Andrei și pe urmașii lui, pentru că veniți din locul unde a mucenicit cel dintîi chemat la apostolat. Ei vă primesc așa cum Sfinții Apostoli au primit pe Hristos cel înviat în mijlocul lor, avînd inimile pline de bucurie, de acea bucurie a credinței și a vieții în Dumnezeu și dînd slavă lui Dumnezeu. Ei vă primesc apoi cu convingerea puternică și de neclintit că întîlnirea noastră și convorbirile noastre vor fi încununate cu roade bogate care se vor constitui într-o importantă și valoroasă contribuție la întărirea relațiilor frățești dintre Bisericile noastre, la apropierea dintre creștinii doritori de a reface unitatea Bisericii celei una, sfîntă, sobornicească și apostolească. Ei vă primesc cu neclintită convingere că această vizită va contribui la cimentarea prieteniei dintre Biserici și dintre popoare. Ei știu că această vizită a Sanctității Voastre continuă șiragul altor vizite ale înaintașilor Sanctității Voastre, de acum cîteva sute de ani. Ei cunosc de asemenea roadele și împlinirile bisericești care au încununat relațiile dintre Bisericile noastre și știu că roadele credinței ortodoxe sînt multe și minunate. Ei știu că vrednicia înaintașilor noștri a izvorît și din trăirea credinței ortodoxe, care în vîltoarea vremurilor le-a dat tăria de a fi ei înșiși. De aceea pentru ei valoarea credinței ortodoxe este de neprețuit în fața celorlalte credințe din lume, pentru că aceasta este credința din care izvorăsc statornicia și vitejia cu care moșii și strămoșii noștri și-au apărat pînă la jertfă vatra lor străbună. Iată de ce ei vă primesc cu astfel de sentimente și trăiesc, și cu acest prilej,

convingerea de a păstra mai departe cu sfințenie credința dreptslăvitoare, vestită neîncetat de Biserică.

De fapt în drumul nostru pe la mănăstirile și parohiile vizitate v-ați putut convinge că pentru români credința ortodoxă și conștiința de neam alcătuiesc identitatea ființei lor. Cu jertfa cu care ei au apărat credința ortodoxă, cu aceeași jertfelnicie și-au apărat neamul și glia străbună. De aceea între statornicia lor pe această vatră și statornicia în dreapta credință este o întrepătrundere ființială, o legătură vie și puternică. Fiii Bisericii noastre trăiesc adevărurile de credință în viața lor de zi cu zi, urcînd treptele desăvîrșirii duhovnicești așa cum ați văzut scara virtuților în frescele de la Voroneț sau de la Sucevița. Între sfinții zugrăviți acolo se văd și chipuri de sfinți români. Aceștia sînt continuatorii celor din primele secole, care și-au dat viața pe pămîntul românesc și ale căror nume și număr numai Dumnezeu le știe în atotștiința Sa. Nenumărați sfinți s-au ridicat și din neamul nostru românesc, din rîndul strămoșilor acestor minunați credincioși ai Bisericii noastre pe care i-ați întîlnit pretutindeni în vizita noastră, iar acum și aici la Iași.

Din sînul evlavioaselor familii creștine de aici odrăslesc candidații care an de an se înscriu la examenul de admitere la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț, pentru a deveni slujitori ai Altarului strămoșesc. Acești credincioși consideră o mare fericire și binecuvîntare a lui Dumnezeu pentru familiile lor ca una din odraslele familiei să se învrednicească de acest dar dumnezeiesc al slujirii lui Hristos.

V-ați putut convinge, din aceste întîlniri, de atașamentul fiilor Bisericii noastre față de munca și înfăptuirile poporului nostru, față de întreaga spiritualitate, moștenire scumpă de la înaintași, față de care își arată grija lor pilduitoare. Ați văzut cum vechile ctitorii și lăcașurile de rugăciune, biserici și mănăstiri, sînt reînnoite și restaurate. Vechilor ctitorii li s-au adăugat altele noi — mărturii ale mărețelor vremuri pe care le trăim —, pe măsura dezvoltării vieții poporului român. Ați intrat și în biserici înălțate în ultimii ani, cum este catedrala din orașul Rădăuți sau biserica parohială din comuna Boroaia, sfințite pe vremea cînd eram la istoricul scaun al Mitropoliei Moldovei și Sucevei sau în vremea înaintașului meu, vrednicul de pioasă amintire patriarhul Iustin.

În același timp, Sanctitatea Voastră ați văzut orașe și sate care și-au înnoit chipul în zilele noastre, frumoase gospodării care oglindesc nivelul de trai al fiilor acestor plaiuri. Spiritul artistic, îmbinat cu cel al utilului, a pus pecetea armoniei și frumosului, oferind acea inefabilă încîntare care te întîmpină peste tot în țara noastră. Ne-a umplut inimile de bucurie faptul că am putut să vă arătăm împlinirile noastre românești și bisericești din trecut și de astăzi la ele acasă și în această firească și armonioasă împletire, în desfășurarea unei inedite simfonii a vredniciilor acestui neam, mărturii de necontestat ale gîndirii, simțirii și lucrării oamenilor acestor străbune ținuturi românești de la răsărit de Carpați. Atît vechile mănăstiri și biserici ctitorite de sute de ani de înaintașii noștri, ca și împlinirile zilelor noastre — aceste ctitorii ale elanu-

lui unit din anii vieții celei noi — v-au încredințat că nimic n-a fost și nu este mai scump fiilor acestor plaiuri ca iubirea de țară și de neam, de conducătorii lor, dar și de credința ortodoxă moștenită de la moși-strămoși. Roadele muncii lor obținute în agricultură, în industrie sau în alte ramuri de activitate sînt adevărate izvoare de fericire și bunăstare pentru întregul nostru popor, sînt chezășii ale înfloririi continue a scumpei noastre patrii. Ele consolidează din ce în ce mai mult unitatea națiunii noastre, afirmarea vieții celei noi, fiind și posibilități de afirmare în fața lumii întregi. În latura vieții bisericești v-ați putut convinge de libertatea deplină religioasă de care se bucură Biserica Ortodoxă Română și celelalte culte din țara noastră, sub înțeleapta și clarvăzătoarea călăuzire a Președintelui țării, Domnul Nicolae Ceaușescu.

Sîntem bucuroși să vă amintim toate aceste realități ale vieții și lucrării noastre. Vă mulțumim, Sanctitatea Voastră și iubiți frați în Hristos, pentru bucuria pe care ne-ați prilejuit-o prin această istorică vizită și vă îmbrățișăm cu frățească dragoste în Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, împreună cu acești fii și fiice ale Bisericii noastre strămoșești. Rugăm pe Bunul Dumnezeu să ne călăuzească pururea pașii și strădaniile de împreună-lucrare și harul Sfîntului Duh să fie cu noi toți, iar dragostea lui Dumnezeu să ne întărească puterile și să ne sfințească comuniunea noastră de credință. În aceste simțăminte am cuteza să rostim la fel cu apostolii la Emaus: „Rămîi cu noi, că este seară și s-a plecat ziua" (Luca 24, 29). Aceasta bucură inimile acestor fii ai Bisericii Ortodoxe, care atît de mult au dorit să vadă pe Întîistătătorii și ierarhii celor două Biserici, să vadă roadele colaborării și conlucrării lor pentru întărirea unității panortodoxe, pentru împlinirea marilor năzuințe creștine de astăzi, pentru apărarea păcii în lume și statornicirea bunei înțelegeri între toate popoarele de pe pămînt.

Exprimînd aceste gînduri pe care le trăiesc cu emoție toți cei de față, vă întîmpinăm în numele Domnului cu alese cuvinte de frățească dragoste și de respect, înălțînd rugăciuni pentru unirea tuturor Bisericilor, iar Preacurata Maica lui Dumnezeu și Prea Cuvioasa Parascheva să vă ajute ca pașii făcuți în Moldova și Bucovina să aducă roade îmbelșugate, spre slava Bisericii noastre Ortodoxe și spre statornicirea păcii și bunei înțelegeri în întreaga lume.

Iar acum, Sanctitatea Voastră, vă rog să-mi îngăduiți ca în amintirea vizitei și a prezenței Sanctității Voastre în această istorică și măreață Catedrală să vă ofer icoana Prea Cuvioasei Parascheva, această fiică a cerului și a pămîntului, care să întărească pururea legăturile dintre noi și dintre Bisericile noastre. Amin."

Mișcat de neașteptata revărsare a bucuriei trăite de cei prezenți și de cuvintele emoționante rostite de P.F. Părinte Patriarh Teoctist, *Sanctitatea Sa Dimitrios I* a spus :

„Aș vrea ca la cuvintele frumoase ale Prea Fericitului Patriarh Teoctist să adaug cuvintele psalmistului care spune : „Cînta-voi Domnului în viața mea. Cînta-voi Domnului cît voi fi" (Psalmul 103, 34), pentru că tot ceea ce am văzut ne-a bucurat inimile și ne-a copleșit sufletele noastre.

De aceea și noi trăim în aceste clipe emoții și satisfacții deosebite duhovnicești dar, în același timp, și sentimente de prețuire față de poporul român și de țara dumneavoastră, România, față de Biserica soră din această minunată țară.

Peste tot am avut fericitul prilej de a constata că aceleași sentimente mărețe și sfinte le aveți și dumneavoastră pentru Biserica din Constantinopol. Și nu mai puțin, în vizita noastră, am putut constata progresul pe care fiii acestor binecuvîntate ținuturi le-au realizat în toate domeniile.

Nu pot să nu mărturisesc bucuria pe care am trăit-o văzînd bisericile construite recent și pe credincioși venind cu multă evlavie și credință la biserici și mănăstiri ca să dea slavă lui Dumnezeu cel Atotputernic. Și atunci mi-am spus în sufletul și cugetul meu : Nimic nu poate să domine și să dureze în lume, în viața aceasta trecătoare decît slava lui Dumnezeu, după cuvintele psalmistului : „Cînta-voi și Te voi lăuda“ (Psalmul 56, 10). Nu numai că am auzit lucruri deosebite dar am văzut foarte multe împliniri minunate, roade ale credinței și ale acestei neîncetate proslăviri a lui Dumnezeu. Iar din cuvintele P. F. Patriarh Teoctist am putut mai ușor să-mi fac o imagine a marilor realizări care s-au înfăptuit pe acest binecuvîntat pămînt al României și am înțeles că ele sînt ca o cunună a roadelor dreptei credințe care sînt multe și minunate. Despre multe din acestea negreșit am aflat și de la părinții stareți sau maicile starețe care ne-au întîmpinat la mănăstirile pe care le-am vizitat, ca și de la preoții parohiilor unde am poposit în acest drum de neuitat. Și din gura lor parcă se înalță același imn al psalmistului : „Cînta-voi Dumnezeului meu cît voi trăi“ (Psalmul 145, 2). Este ceva care nu se poate exprima, care este mai mult decît o cîntare, ca un imn îngeresc ce nu poate fi redat în cuvinte. Este ceva pe care totuși nu poți conteni a-l spune, deși ți se pare că nu-s de ajuns cuvintele. Ceva care este dincolo de necazuri sau durere, izvorînd în suflete și în inimi o negrăită bucurie. Această bucurie o trăim noi acum și pentru aceasta nu contenim a da slavă și laudă lui Dumnezeu. Din cele ce am văzut totuși aș putea spune că trei factori contribuie la progresul și prosperitatea pe care am constatat-o noi în această vizită. Și acești factori sînt : Conducerea țării, sprijinul acordat de conducerea Bisericii și, în mod deosebit, poporul acesta credincios. Dintre toate elementul de bază este poporul pentru că primii doi factori sînt aleși de către popor și au menirea să slujească poporului. Încît lucrarea lor vădește această grijă față de popor. Și nu pot spune că nu am întîlnit în vizita noastră peste tot semnele acestei griji deosebite din partea Conducerii dumneavoastră de stat. Chiar în împlinirile zilelor noastre de care vorbeați Prea Fericirea Voastră.

Acestei griji din partea statului se alătură în mod fericit și preocuparea conducerii bisericești, ale cărei mărturii sînt evidente la orice pas, așa cum am putut constata chiar din prezentările făcute de P. F. Voastră. Asta înseamnă că pe fiecare dintre aceste împliniri bisericești din trecut și de astăzi le aveți la inimă. Vorbind de cutare sau cutare lucru, vă arătați ca un bun cunoscător al lor. De aceea nu putem decît să exclamăm : Cît de fericiți ne-am sim-

țit păsind în aceste părți ale Moldovei ! Oricine ar spune același lucru după o așa de minunată călătorie făcută la mănăstirile și bisericile din binecuvîntatul pămînt al Moldovei, după închinarea la mărețele vetre de rugăciune ale mănăstirilor de o deosebită valoare

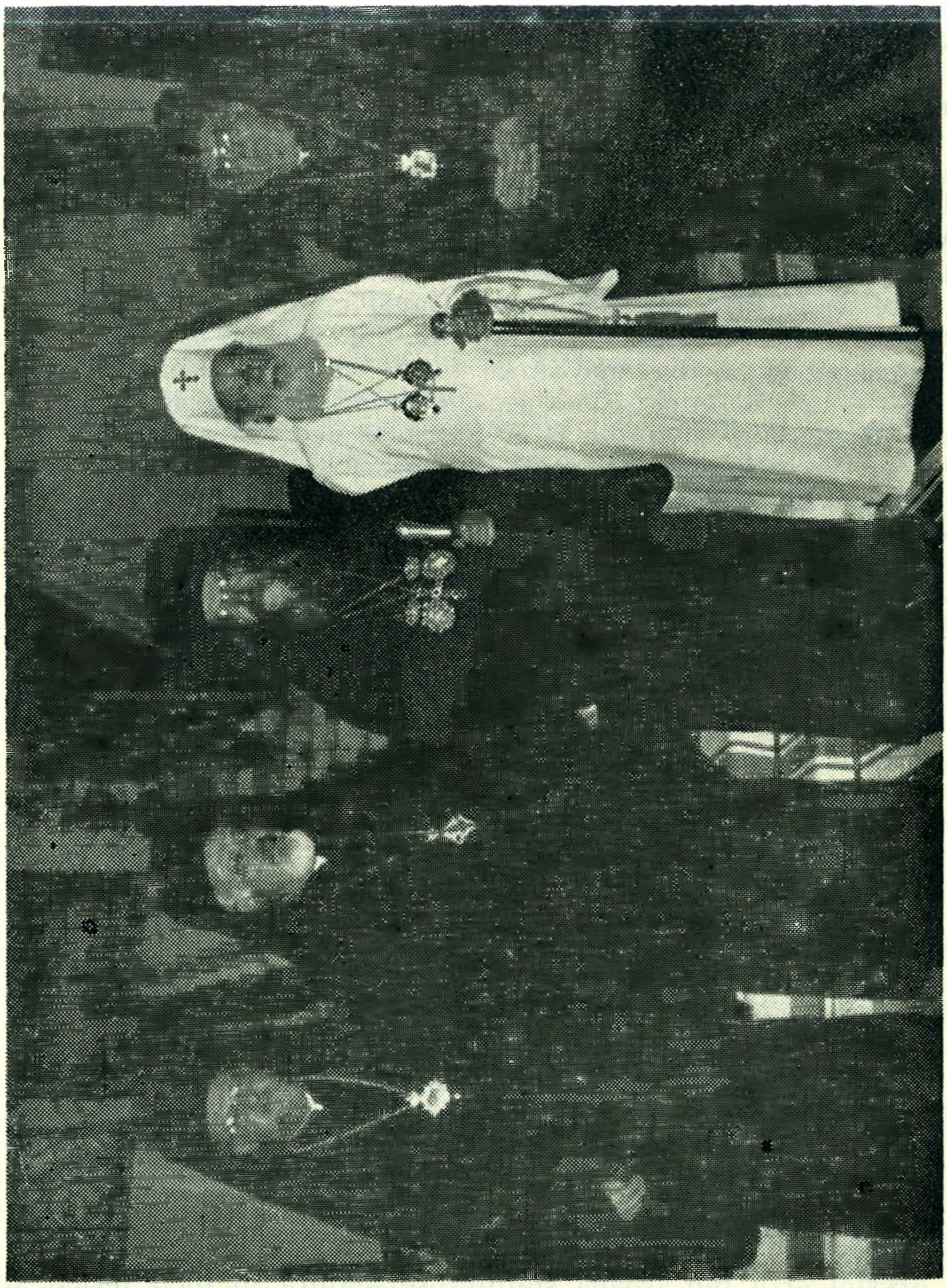

Sanctitatea Sa DIMITRIOS I și Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST la Iași în reședința mitropolitană

istorică din Moldova. Și iată acum am sosit la Iași, unde din a doua jumătate a secolului al XVII-lea se află reședința mitropolitană. Ne este cunoscut că din scaunul istoric al acestei Mitropolii au ieșit foarte multe figuri de ierarhi luminați și de înțelepți păstori sufletești dintre care face parte și prea iubitul nostru frate întru Hristos, Prea Fericitul Patriarh Teoctist, care a păstorit aici mai bine de

zece ani. Îi mulțumim și de această dată pentru tot ce ne-a emoționat inimile și sufletele noastre. Și ne rugăm ca Bunul Dumnezeu să ridice pe scaunul acestei istorice și importante Mitropolii a Bisericii Ortodoxe Române un vrednic urmaș al Prea Fericirii Voastre, care să continue lucrarea pastorală, culturală și spirituală pe care ați săvîrșit-o Prea Fericirea Voastră aici, în acest binecuvîntat ținut românesc, în această de Dumnezeu păzită Mitropolie a Moldovei. Atît în sfera largă a activității Bisericii Ortodoxe Române, în domeniul legăturilor interortodoxe și intercreștine în aria luptei pentru apărarea vieții și a păcii pe pămînt, în ceea ce privește cultivarea științelor teologice și a stimulării lucrării de slujire a credincioșilor, preoților și monahilor, în mărirea numărului tipăriturilor și în înnoirea bisericilor, în păstrarea și grija față de moștenirile trecutului, cît mai ales în zidirea sufletească a poporului lui Dumnezeu. Toate acestea au atras din partea Bisericilor Ortodoxe surori prețuirea unanimă, care face din Biserica dumneavoastră o Biserică respectată și, totodată, să fie un factor de întărire și înlăuntru și în afara Ortodoxiei a unității de credință și lucrarea creștină pusă în slujba lumii de astăzi.

Patriarhia ecumenică se roagă sincer pentru progresul permanent al Bisericii Ortodoxe Române, al Bisericii pe care o consideră a fi aleasă soră a Bisericii din Constantinopol. Așadar, iubiți credincioși și slujitori ortodocși români, fiți mîndri de Biserica dumneavoastră, de istoria dumneavoastră, de cultura și civilizația neamului românesc din care faceți parte. Să fiți mîndri de Conducerea țării dumneavoastră. Să fiți credincioși și devotați mărturisitori ai credinței ortodoxe și păstrători ai tradițiilor dumneavoastră creștine și românești. Să fiți mîndri de conducerea dumneavoastră bisericească. Să fiți mîndri de P. F. Patriarh Teoctist, Părintele și oblăduitorul dumneavoastră, pe care Bunul Dumnezeu vi l-a dăruit spre slava numelui Său și a Bisericii dumneavoastră.

Primiți din partea noastră și a Bisericii din Constantinopol duhovnicești binecuvîntări. Vă mulțumim pentru călduroasa primire și vă asigurăm că în inimile și rugăciunile noastre v-am rezervat un loc de aleasă cinstire. Dumnezeu să fie cu noi cu toți.“

Dialogul și discuțiile teologice purtate de Întîistătătorii celor două Biserici Ortodoxe surori la Iași privind probleme ale unității panortodoxe și ale Mișcării ecumenice au încununat acest pelerinaj al Sanctității Sale Dimitrios I la mănăstirile și bisericile din Moldova și Bucovina. Această istorică vizită s-a constituit astfel, prin rodnicele afirmări ale unității de credință, într-un moment de culme al relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Patriarhia ecumenică, așa cum a subliniat Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, al afirmării unității panortodoxe și a importanței acesteia pentru împlinirea năzuințelor ecumenice ale tuturor celor ce mărturisesc pe Hristos astăzi.

Comuniunea de sfințenie a credinței ortodoxe, străbătută de iubirea lui Hristos și adevărul Evangheliei Sale, este tezaurul scump al celor două Biserici Ortodoxe surori ale cărui rodiri sînt atît de numeroase și bogate, reflectînd frumusețea dumnezeiască a harului Sfintului Duh dar și transparența pe care o dă ființei umane

strădania spre desăvîrșire și înălțare duhovnicească. Ortodoxia este trăitoarea deplină a slavei predaniilor apostolice și a înțelepciunii Sfinților Părinți dar și păstrătoarea cu sfințenie a tuturor hotărîrilor Sinoadelor ecumenice, fapt pentru care Bisericile Ortodoxe surori în comuniunea lor de credință și sfințenie oferă lumii creștine de astăzi un model viu de unitate în diversitate, unitate care a fost păstrată de-a lungul atîtor veacuri și care constituie singura cale de urmat pentru Biserici și creștini spre a împlini porunca Mîntuitorului „ca toți să fie una“ (Ioan 17, 21). De aceea orice întîlnire între Întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe surori sînt neuitate prilejuri de a trăi bucuria aceleiași unități de credință, a aceleiași unități de închinare și slăvire a lui Dumnezeu după îndemnul liturgic : „Și ne dă nouă cu o gură și cu o inimă a slăvi și a cînta preacinstitul și de mare cuviință numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor“.

A doua zi, înalții oaspeți au plecat, cu avionul, la București.

Desigur că acestei vizite pe care Sanctitatea Sa Dimitrios I Patriarhul marii Biserici a Constantinopolului a făcut-o Bisericii noastre nu i-am putea sublinia marea sa importanță pentru afirmarea unității de credință și închinare ortodoxă a tuturor Bisericilor Surori decît prin alesele cuvinte ale *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist :*

„Și cu bucurie subliniem că Biserica Ortodoxă Română, căreia unitatea de credință îi este scumpă, precum omului lumina ochilor, a adus și aduce o contribuție de seamă în vederea apropierii între Biserici și mai ales a refacerii unității mărturisirii de credință, ea însăși chezășie a unității spirituale a credincioșilor și a vieții bisericești... Păstrătoare a întregului tezaur de credință apostolică și patristică, Biserica noastră Ortodoxă Română trăiește bucuria că fiii ei dreptcredincioși stăruie „în învățătura apostolilor și în frîngerea pîinii și în rugăciuni“ (Fapte 2, 42) și, mai ales, că de-a lungul veacurilor ei au stat „neclintiți“ și au ținut „predaniile pe care le-au învățat“ (II Tesaloniceni 2, 15). Pentru acest motiv cu orice prilej Biserica Ortodoxă Română, s-a străduit și se străduiește și în vremea noastră mai ales să păstreze „unitatea Duhului întru legătura păcii“ (Efeseni 4, 3), folosește orice împrejurare să promoveze această unitate între toate Bisericile Ortodoxe din lume și depune eforturi pentru ajungerea la unitate și cu alte Biserici creștine“.

Vizita Sanctității Sale Dimitrios I și a P. F. Părinte Patriarh Teoctist la mănăstiri și biserici din Moldova și Bucovina ne-a prilejuit tuturor, slujitori și credincioși, comuniunea bucuriei prin care am înțeles că *„pentru noi creștinii adevăr mai mare decît „cuvintele vieții veșnice“, Biserica cea una, sfîntă, sobornicească și apostolească, nu poate fi“.*

Pr. V. NECHITA

VIZITA PREA FERICITULUI PĂRINTE TEOCTIST, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, ÎN SUEDIA

Devenite tradiționale, prin vizitele reciproce ale Întîistătătorilor celor două Biserici, legăturile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Luterană a Suediei sînt în ultimul timp tot mai strînse și mai fructuoase. Astfel la invitația Bisericii Luterane a Suediei, *Prea Fericitul Părinte Teoctist,* Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în fruntea unei delegații din care au făcut parte I.I.P.P.S.S. Dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, Adrian, Arhiepiscop pentru Europa Centrală și Occidentală, P. C. Pr. prof. dr. Alexandru I. Ciurea și Diac. Mihai Hau, a făcut o vizită în Suedia, între 26 septembrie și 3 octombrie a.c. Vizita P. F. Patriarh Teoctist la parohiile ortodoxe române din Suedia s-a constituit și într-un fericit prilej de afirmare puternică a legăturii strînse a românilor din afara hotarelor țării cu Patria-mamă și cu Biserica strămoșească.

Din partea Domnului *Nicolae Ceaușescu,* Președintele Republicii Socialiste România, au fost transmise regelui Suediei, Carl al XVI-lea Gustaf, cele mai calde urări de sănătate și fericire personală, iar pentru poporul suedez prieten urări de prosperitate și fericire.

Mulțumind pentru mesajul primit, regele Suediei a rugat să se transmită Președintelui Republicii Socialiste România cele mai calde urări de sănătate și fericire, iar poporului român succese în opera de dezvoltare economico-socială multilaterală a țării.

Schimbul de mesaje a avut loc cu ocazia primirii de către Regele Suediei a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu ocazia vizitei făcute Bisericii Suediei de Prea Fericirea Sa.

La Palatul arhiepiscopal din Uppsala, reședința Întîistătătorului Bisericii Luterane din Suedia, P. F. Părinte Patriarh Teoctist și delegația Bisericii noastre au fost primiți de Eminența Sa Arhiepiscopul Bertil Werkström, într-o aleasă atmosferă de frățietate și comuniune creștină. În timpul convorbirilor dintre cei doi Întîistătători de Biserici s-a exprimat dorința sinceră și fierbinte a ambelor părți de colaborare pentru promovarea ecumenismului, a slujirii idealurilor de bunăstare și progres, de pace și viață ale lumii contemporane. De asemenea, s-a dat glas satisfacției și bucuriei pentru bunele și rodnicele relații dintre cele două Biserici cît și dorinței comune ca acestea să fie o contribuție importantă spre întărirea unității creștine și împlinirea testamentului Mîntuitorului Iisus Hristos „ca toți să fie una“ (Ioan 17, 10).

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a participat la oficierea unui serviciu divin la Catedrala din Uppsala, a vizitat apoi catedrala de la Lund și a fost primită de episcopii de Stockholm și Götteborg, întîlnindu-se și cu mulți preoți de la parohiile locale, fiind întîmpinată peste tot de credincioși cu căldura unei deosebite dragoste creștine.

Cu ocazia acestei vizite a delegației Bisericii noastre în Suedia s-au evidențiat apropierea dintre Bisericile noastre, ca Biserici naționale, și atașamentul față de tezaurul creștin de mărturisire și închinare. Eminența Sa, Arhiepiscopul Bertil Werkström a insistat asupra atașamentului Bisericii Luterane din Suedia față de Crezul niceo-constantinopolitan fără adaosul *Filioque*, dorința de a introduce în Biserica Luterană a Suediei cultul sfintelor icoane și al sfintelor moaște, precum și preocuparea de aprofundare a problemei Sfintelor Paști și a reevaluării teologiei învierii. Negreșit aceste tendințe sînt mărturii certe ale îndreptării spre tezaurul de învățătură și haric al Bisericii celei una, sfîntă, sobornicească și apostolească, fără de care nu se poate nădăjdui refacerea unității Bisericii, așa cum a fost în vremea apostolică și în epoca patristică — izvor dătător de putere pentru ecumenismul zilelor noastre.

Un moment deosebit în cronica acestei vizite, cu rezonanță deosebită pentru unitatea ortodoxă și românească, l-a constituit cercetarea cu părintească dragoste de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a parohiilor ortodoxe române din Suedia, momentul culminant fiind sfințirea bisericii din Malmö, oraș unde trăiesc mai mulți români cărora, prin strădania P. C. Pr. Mihai Radu și amabilitatea autorităților locale și dragostea și jertfelnicia enoriașilor, li s-a oferit pentru oficierea cultului, posibilitatea de a avea biserică proprie, împodobită cu catapeteasmă donată de Patriarhia Română, cu icoane și obiecte de cult necesare desfășurării în condiții optime a slujbelor religioase. Slujba de sfințire a fost o sărbătoare românească dar și ecumenică prin revărsările de bucurie și dragoste prilejuite de comuniunea creștină, prin participarea pe lîngă preoții și credincioșii români din Suedia, a Eminenței Sale, Arhiepiscopul Olof Sundby, fost arhiepiscop de Uppsala și Întîistătător al Bisericii Luterane din Suedia, a I.P.S. Mitropolit Ioan de Helsinki, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe din Finlanda, precum și a unor episcopi și preoți luterani suedezi.

A fost prezent, de asemenea, din partea autorităților locale, Hans E. Sköld, fost ambasador al Suediei la București. Sfînta Liturghie și slujba de sfințire au fost oficiate de P. F. Părinte Patriarh Teoctist, care în cuvîntul P. F. Sale, rostit la sfîrșitul Sfintei Liturghii, a spus între altele : „*Doresc să amintesc, de asemenea, că ne-a adus în frumoasa dumneavoastră țară și un motiv special, legat de misiunea noastră canonică și pastorală în călăuzirea duhovnicească a credincioșilor ortodocși români de peste hotare. Ca rod al dialogului și legăturilor dintre Bisericile noastre, în ospitaliera Suedie, au luat ființă, de mai bine de zece ani, trei parohii românești și mare ne-a fost bucuria de a sfinți noua biserică a parohiei din Malmö.*“ P. F. Sa, referindu-se apoi la condițiile necesare funcționării acestei biserici, care au fost îndeplinite în duhul înțelegerii

și dragostei de către Biserica Suediei și forurile de conducere suedeze, a mulțumit călduros tuturor celor care au contribuit la această împlinire românească în Suedia, simbol al bunei înțelegeri de care se bucură comunitățile ortodoxe românești. P. F. Părinte Teoctist a apreciat de asemenea activitatea pastorală a P. C. Pr. Mihai Radu ca și dragostea față de tradiția ortodoxă și românească a românilor din ținuturile scandinave, în încheiere exprimîndu-și speranța și încrederea că „întîlnirea noastră frățească și vizita pe care o facem în Suedia vor contribui atît la aprofundarea și dezvoltarea relațiilor ecumenice dintre Bisericile noastre cît și la întărirea legăturilor de prietenie dintre popoarele prietene român și suedez.

Au mai luat cuvîntul la această bucurie ortodoxă creștină și românească, Eminența Sa Arhiepiscopul Olof Sundby și I.P.S. Ioan de Helsinki.

La rîndul său P. C. Pr. Mihai Radu a făcut o detaliată prezentare a activității acestei parohii.

P. F. Părinte Patriarh Teoctist și delegația Bisericii Ortodoxe Române au fost și oaspeți ai parohiilor ortodoxe române de la Stockholm și Götteborg. La cele două biserici ale comunităților românești s-a oficiat slujba Vecerniei de către I.P.S. Arhiepiscop Adrian al Europei Centrale și Occidentale, înconjurat de P.P.C.C. Pr. Anton Pașircă și Ioan Stan la Stockholm și de P.P.C.C. Pr. Culai Enache și Diac. Mihai Hau la Götteborg. P. F. Părinte Patriarh Teoctist s-a întîlnit și cu membri ai consiliilor și comitetelor parohiale, precum și cu credincioși ai celor două parohii ortodoxe române cărora le-a adresat cuvinte de folos duhovnicesc și urări de bine pentru viața lor. P.P. C.C. Pr. Anton Pașircă și Culai Enache au prezentat rapoarte de activitate cu situația parohiilor păstorite de ei, exprimîndu-și dorința de a achiziționa biserici proprii după exemplul parohiei ortodoxe române de la Malmö. La Götteborg P. F. Părinte Teoctist a vizitat capela „Sfîntul Matei", care va deveni biserică a comunității românești din acel oraș.

P. F. Părinte Patriarh Teoctist, pe lîngă întîlnirea oficială cu regele Carl XVI Gustaf al Suediei s-a mai întîlnit și cu alte înalte oficialități suedeze, între care ministrul educației și culturii, Bo Holmberg. P. F. Sa a vizitat și primăria din Götteborg precum și unele instituții și întreprinderi.

De asemenea, P. F. Părinte Patriarh Teoctist, împreună cu Eminența Sa, Arhiepiscopul Bertil Werckström, și însoțitorii au fost oaspeți ai Ambasadei R. S. România din Stockholm, fiind primiți de Domnul ambasador Ioan Ceterchi.

Vizita P. F. Părinte Patriarh Teoctist în Suedia a atras în mod deosebit atenția opiniei publice suedeze și a fost semnalată în presa centrală și locală. Astfel la conferința de presă, organizată la Arhiepiscopia din Uppsala, s-au prezentat unele aspecte din viața și lucrarea Bisericii Ortodoxe Române, rolul ei în istoria și cultura poporului român, aportul lucrării ei în lumea creștină de astăzi.

Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române în Suedia s-a constituit într-un ales moment al afirmării legăturilor dintre cele două Biserici și popoare, de deschidere a Bisericii noastre spre problemele și eforturile ecumenismului și ale dialogului teologic în vederea refacerii unității Bisericii lui Hristos, a împlinirii năzuințelor creștine precum și spre promovarea spiritului de colaborare și frățietate, de sprijinire a luptei popoarelor lumii dornice de a deveni un bun al tuturor oamenilor roadele dezvoltării și progresului, ale dreptății și libertății, prin apărarea păcii și vieții pe pământ atît de amenințate de nestăvilita cursă a înarmărilor nucleare din lumea de astăzi.

Vizita s-a înscris prin bogatele ei roade românești și ecumenice ca o pagină aleasă în cartea de aur a Bisericii Ortodoxe Române din timpul arhipăstoririi Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, timp cu adevărat înnoitor și rodnic pentru afirmarea Ortodoxiei și teologiei românești, în contextul preocupărilor ecumenice și creștine spre afirmarea unității tuturor celor ce mărturisesc pe Hristos astăzi, spre slava lui Dumnezeu și fericirea oamenilor.

Pr. Gh. PETRARU

1200 de ani de la Sinodul VII ecumenic

ÎNVĂȚĂTURĂ ORTODOXĂ DESPRE ICOANĂ

Biserica Ortodoxă păstrează neștirbit o bogăție imensă în domeniul gîndirii patristice și al Sfintei Liturghii din care face parte și icoana.

Cuvîntul icoană este de origine greacă : εἰκον= eikon înseamnă chip, imagine, portret. Cum știm, cinstirea icoanelor ocupă un loc foarte important în învățătura ortodoxă. Aceasta, pentru că icoana nu este o simplă imagine, nici o decorație, nici chiar o ilustrație a Sfintei Scripturi. Ea este ceva mai mult : mesajul evanghelic, un obiect de cult care face parte integrantă din viața liturgică. Aceasta explică importanța pe care Biserica o dă imaginii ; se înțelege că nu oricărei imagini (reprezentări), ci imaginii specifice pe care ea însăși a făurit-o în decursul istoriei sale, în lupta împotriva păgînismului și a ereziilor, imaginii pe care ea a plătit-o cu sîngele unui mare număr de martiri și mărturisitori în timpul perioadei iconoclaste (726-843), adică icoanei ortodoxe.

În decursul istoriei sale, Biserica a biruit în toate împrejurările asupra ereziei. Însă dintre toate biruințele sale, numai biruința asupra iconoclasmului, aceea a icoanei, a fost proclamată în chip solemn „Biruința Ortodoxiei“ pe care Biserica o sărbătorește în prima Duminică din Postul Mare, numită Duminica Ortodoxiei [1].

În icoană, Biserica vede nu una din laturile învățăturii ortodoxe, ci expresia Ortodoxiei în ansamblul ei, a Ortodoxiei așa cum este ea. Nu se poate deci nici înțelege, nici explica imaginea sfîntă în afara Bisericii și a vieții ei. Icoana, imagine sacră, este una din formele Tradiției Bisericii, deopotrivă cu Tradiția scrisă și Tradiția orală. Cinstirea icoanelor, cea a lui Hristos, a Maicii Domnului, ale îngerilor și ale sfinților este o dogmă a credinței creștine, formulată la Sinodul al VII-lea ecumenic (787) ; ea decurge din dogma fundamentală a Bisericii : mărturisirea că Dumnezeu S-a făcut om (Ioan 1, 14). Chipul Acestuia (Cuvîntului) este o mărturie a întrupării Sale adevărate, reale și nu închipuite, iluzorii. Tocmai pentru aceasta este numită adesea „teologie în imagine“. Sfîntul Vasile cel Mare precizează : „Ceea ce cuvîntul împărtășește prin auz, pictura arată în tăcere prin imagine“ [2].

Sfinții Părinți ai Sinodului al VII-lea ecumenic repetă aceste cuvinte și precizează : „Prin aceste două mijloace — imaginea (icoana) și cuvîntul — care se completează unul pe altul... noi primim cunoașterea despre aceleași realități“ [3].

Învățătura ortodoxă a Bisericii a fost formulată de Sfinții Părinți — întemeindu-se pe Sfînta Scriptură — cu toată limpezimea.

---

1. Expunerea acestei învățături despre icoană este tratată pe larg de I. Ouspenski în cele două lucrări ale sale : *Essai sur la Théologie de l'icône dans l'église orthodoxe*, I, Paris, 1960 și *Théologie de l'icône dans l'église orthodoxe*, Paris, 1980.

2. Citat luat din Sfîntul Ioan Damaschin, *Cele trei tratate contra iconoclaștilor*, traducere din grecește cu un studiu introductiv de Pr. D. Fecioru, București, 1937, p. 45.

3. *Mansi XIII*, 3000, C.

„Icoana, scrie Sfîntul Ioan Damaschin în „Cele trei Tratate Contra Iconoclaștilor“ [4], este o asemănare, un model, o întipăritură a cuiva. Însă icoana nu seamănă întru totul cu originalul, adică cu cel înfățișat. Altceva este icoana și altceva este originalul ; este o deosebire între ele, pentru că aceasta nu este celălalt și celălalt nu este aceasta. Spre exemplu : icoana omului cu toate că întipărește figura corpului, totuși nu are facultățile sufletești căci nici nu trăiește, nici nu cugetă, nici nu vorbește, nici nu simte, nici nu se mișcă. Tot astfel fiul, cu toate că este icoana naturală a tatălui totuși are ceva deosebit față de el, căci este fiu și nu tată“.

„Icoana, spune Sfîntul Teodor Studitul, este neasemănătoare în ce privește esența, însă este asemănătoare în ce privește persoana“. Icoana Mîntuitorului Iisus Hristos ne înfățișează persoana Sa și nu firea Sa pentru că zice Sfîntul Atanasie Sinaitul : „nu firea vede firea, ci persoana contemplă persoana“. „Icoana poartă numele prototipului, ea nu conține natura sa“ precizează Sfinții Părinți de la Sinodul al VII-lea ecumenic. Locul prezenței nu este planșa de lemn, ci asemănarea pe care ea o înfățișează. Nu există nici o natură înscrisă. „Nu recunoaștem în icoană nimic altceva decît înfățișarea reprezentînd o asemănare a prototipului“ subliniază aceiași Sfinți Părinți.

La întrebarea : „Pentru care motiv este icoana ?“, Sfîntul Ioan Damaschin răspunde : „Orice icoană scoate la iveală și arată ceea ce este ascuns. De exemplu : pentru că omul nu are cunoștințe complete despre ceea ce este nevăzut, deoarece sufletul este acoperit cu corpul, nici despre cele ce vor fi după el și nici despre cele distanțate și depărtate în spațiu, ca unul ce este circumscris în spațiu și timp, a fost creată icoana pentru conducerea cunoștinței și pentru arătarea și punerea la iveală a celor ascunse. În general icoana a fost făcută spre folos, binefacere și mîntuire, pentru ca prin faptul că sînt scoase la iveală și vădite lucrurile să cunoaștem cele ascunse și astfel pe cele bune să le dorim și să le rîvnim iar pe cele contrare, adică pe cele rele să le evităm și să le urîm“ [5].

Că icoana scoate la iveală și arată ceea ce este ascuns înțelegem și din cuvintele Psalmistului: „Cînd privesc cerurile, lucrul mîinilor Tale, luna și stelele pe care Tu le-ai întemeiat, îmi zic : ce este omul că-ți aduci aminte de el... Doamne Dumnezeul nostru, cît de minunat este numele Tău în tot pămîntul“ (Psalmul 8). „Cerurile spun slava lui Dumnezeu și facerea mîinilor Lui o vestește tăria“ (Psalmul 18, 1). Sfîntul Apostol Pavel subliniază : „Cele văzute ale lui Dumnezeu se văd de la facerea lumii, înțelegîndu-se din făpturi, adică din vecinica Lui putere și dumnezeire...“ (Romani 1, 20). Deci cele văzute, materiale, ne ajută (ne fac) să înțelegem cele nevăzute, nemateriale, ale lui Dumnezeu, puterea, dumnezeirea, slava, înțelepciunea, fără ca aceste lucruri materiale să fie socotite idoli căci nu pe ele le cinstim ci pe Dumnezeu și atributele Sale. Dacă am cinsti cele materiale care ne descoperă pe Dumnezeu, în locul Creatorului, am cădea în păcatul idololatriei cum scrie Sfîntul Apostol Pavel : „Pentru că, cunoscînd pe

---

4. *Op. cit.*, p. 113.
5. *Ibidem.*

Dumnezeu, din făpturi nu L-au slăvit ca pe Dumnezeu, nici nu I-au mulțumit, ci s-au rătăcit în gîndurile lor și inima lor cea nesocotită s-a întunecat. Zicînd că sînt înțelepți, au ajuns nebuni și au schimbat slava lui Dumnezeu Celui nestricăcios în asemănarea și chipul omului celui stricăcios și al păsărilor și al celor cu patru picioare și al tîrîtoarelor. De aceea Dumnezeu i-a dat necurăției... ca unii care au schimbat adevărul lui Dumnezeu cu minciuna și s-au închinat și au slujit făpturii, în locul Făcătorului... Și precum n-au încercat să aibă pe Dumnezeu în conștiință, așa și Dumnezeu i-a lăsat la mintea lor fără judecată, să facă cele ce nu se cuvine" (Romani 1, 21-28). Cinstind creatura în locul Creatorului, „neavînd pe Dumnezeu în conștiința lor" înseamnă idololatrie, falsificare a adevăratei credințe și cinstiri a lui Dumenzeu dar și perturbare a vieții morale pînă la pervertirea totală (v. 24).

Icoanele, pictate după învățătura ortodoxă, înfățișează nu chipul omului stricăcios, ci chipul omului nestricăcios, înnoit prin întruparea Fiului lui Dumnezeu. De aceea, făcînd astfel de chipuri, icoane, și cinstindu-le, nu cădem în idololatrie, pentru că tocmai chipul nestricăcios al omului înnoit duhovnicește ne conduce la Dumnezeu, iar această stare de înnoire ne-a așezat din nou în deplina vrednicie cea dintîi născîndu-ne „fii ai lui Dumnezeu" (Ioan 1, 12).

În icoană este înfățișată și natura : lumea animală și vegetală ca și stînca și apele; toate și tot în starea de înnoire prin același har dumnezeiesc al Întrupării.

Această înfățișare atît a omului, cît și a naturii în starea de înnoire exprimată în forme, linii culori (și ele înnoite) realizată aici pe pămînt, sugerează în același timp (folosim termenul de sugerează și nu cel de arată) starea, chipul lumii din viața veacului ce va să fie ; o sugerează într-un mod suficient și limpede pentru a trezi în sufletele noastre deplina încredințare despre chipul veacului ce va să fie și aprinzînd în sufletele noastre rîvna după această stare (pentru dobîndirea acestei stări), „frumusețea cea dintîi" sau „chipul cel dintîi" [6]. Tocmai și numai aceste trăsături, acest conținut și acest mesaj al icoanei fac din imaginea sfîntă icoană și nu idol, ne păstrează în adevărata închinare ferindu-ne de idololatrie. Icoana devine ca și cuvîntul vehicol al revelației, cale de cunoaștere a puterii și slavei lui Dumnezeu, de sfințire și comuniune cu Dumnezeu și oamenii în duhul dragostei și al înnoirii duhovnicești.

Temeiul sfințirii noastre prin icoană ni-l oferă exemplul, mărturisirea lui Iacov care și-a mîntuit sufletul său cînd a văzut pe Dumnezeu sub chipul unui bărbat : „Am văzut pe Dumnezeu în față și mîntuit a fost sufletul meu" (Geneză 32, 30). Prin icoanele sfinților ne împărtășim de aceeași sfințire de la Dumnezeu ca și cei care sînt „prietenii lui Dumnezeu" (Ioan 15, 14), iar aceasta cu mult mai mult prin icoana Maicii Domnului ca aceea care este Născătoare de Dumnezeu, a lui Dumnezeu întrupat (Matei 2, 11 și 14, 20).

Cinstirea icoanelor a fost formulată de Biserică prin gura

---

6. Canonul din Duminica Ortodoxiei.

Sfîntului Vasile cel Mare care zice : „Cinstea adusă icoanei se îndreaptă către cel înfățișat în icoană.“

Sfîntul Ioan Damaschin punînd întrebarea : Cine a fost cel dintîi care a făcut icoana ? Răspunde : „Însuși Dumnezeu, cel dintîi a născut pe Fiul Său, Unul-Născut și Cuvîntul Lui, icoana Lui cea vie, naturală și chipul cu totul asemenea al veșniciei Lui“ [7] potrivit cuvintelor Sfintei Scripturi : „Acesta este chipul lui Dumnezeu celui nevăzut, mai întîi născut decît toată făptura“ (Coloseni 1, 15), „Hristos, Care este chipul lui Dumnezeu“ (II Corinteni 4, 4), „Care fiind strălucirea slavei și chipul ființei Lui...“ (Evrei 1, 3).

Traducătorul în limba română al cuvîntului grecesc *eikon* folosește termenul de chip care este, cum bine știm, sinonim cu cel de icoană. „Dumnezeu a făcut pe om, continuă Sfîntul Ioan Damaschin, cu cuvintele Sfintei Scripturi, după chipul și asemănarea Sa“ (Geneză 1, 26-27). Iată deci că atît omul, cît și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos sînt icoanele lui Dumnezeu pe Care nimeni nu L-a văzut, adică nimeni nu a văzut firea lui Dumnezeu, ci Fiul cel Unul-Născut, Care este în sînul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut (Ioan 1, 18 și I Timotei 6, 16). Mîntuitorul Iisus Hristos este icoana naturală a lui Dumnezeu pe cînd omul este icoană a lui Dumnezeu prin imitare, prin faptul că este dăruit de Dumnezeu cu minte, cuvînt, duh și liber arbitru [8].

Dacă lui Dumnezeu i se cuvine închinare absolută, adorare, învață Biserica prin gura aceluiași Sfînt părinte Ioan Damaschin, icoanele se cuvine închinare relativă, venerare sau cinstire [9].

În decursul veacurilor, Biserica a luptat pentru păstrarea curăției adevărului revelat, iar lupta cea mai mare a fost în fața pericolului iconoclast care tăgăduia legitimitatea facerii și cultului icoanelor. Aceasta pentru că iconoclaștii nu înțelegeau posibilitatea facerii icoanelor. Iconoclaștii nu puteau să înțeleagă că în icoană se înfățișează nu firea sau firile, ci persoana, iar chipul persoanei înfățișate în icoană nu este identic cu persoana însăși. „Zugrăvesc pe Dumnezeu nevăzut, scrie Sfîntul Ioan Damaschin, nu ca nevăzut, ci ca pe unul Care S-a făcut văzut pentru noi prin participare la corp și la sînge“ (Evrei 2, 14). Nu zugrăvesc Dumnezeirea nevăzută, ci zugrăvesc corpul nevăzut al lui Dumnezeu; căci dacă este cu neputință să se zugrăvească sufletul, cu cît mai mult Dumnezeu, Care a dat sufletului imaterialitatea [10].

Iconoclaștii respingeau posibilitatea facerii icoanei și a cultului ei pornind de la cele poruncite de Dumnezeu lui Moise în Vechiul Testament: „Eu sînt Domnul Dumnezeul tău... Să nu ai alți dumnezei afară de Mine! Să nu-ți faci chip cioplit și nici un fel de asemănare a nici unui lucru din cele ce sînt în cer, sus, și din cîte sînt pe pămînt, jos, și din cîte sînt din apele de sub

---

7. *Cele trei tratate contra iconoclaștilor.*
8 *Ibidem*, p. 114-115.
9. *Ibidem*, p. 4.
10. *Ibidem*, p. 4-5.

pământ! Să nu te închini lor, nici să le slujești...“ (Ieșire 20, 2-5). „Iar Domnul v-a grăit de pe munte din mijlocul focului și glasul cuvintelor lui l-ați auzit iar fața Lui n-ați văzut-o, ci numai glasul Lui L-ați auzit... Țineți dar bine minte că în ziua aceea, cînd Domnul v-a grăit din mijlocul focului, de pe muntele Horeb, n-ați văzut nici un chip. Să nu greșiți dar și să vă faceți chipuri cioplite, sau închipuiri a vreunui, care să înfățișeze bărbat sau femeie, sau închipuirea vreunui dobitoc de pe pământ, sau închipuirea vreunei păsări ce zboară sub cer, sau închipuirea vreunei jivine ce se tîrăște pe pământ, sau închipuirea vreunui pește din apă, de sub pământ; sau privind la cer și văzînd soarele, luna stelele și toată oștirea cerului, să nu te lași amăgit ca să te închini lor, nici să le slujești...“ (Deuteronom 4, 12-19). Oprirea facerii lor era cu un scop precis : pentru a nu se închina lor socotindu-le Dumnezeu și nu lucrul mîinilor omenești, așa cum lămurește Sfîntul Apostol Pavel (Romani 1, 23-25): „Și au schimbat slava lui Dumnezeu Celui nestricăcios cu asemănarea chipului omului celui stricăcios și al păsărilor ... s-au închinat și au slujit făpturii în locul Făcătorului“. Mai mult, poporul ales trăia în mijlocul unor popoare idolatre care influențau spre idololatrie pe poporul ales.

Poporul lui Israel n-a văzut fața lui Dumnezeu (Deuteronom 4, 12) de aceea nici nu putea să zugrăvească chipul lui Dumnezeu. Dar cînd „Hristos Iisus... Care, Dumnezeu fiind în chip... S-a deșertat pe Sine, chip de rob luînd, făcîndu-Se asemenea oamenilor și la înfățișare aflîndu-Se ca un Om“ (Filipeni 2, 5-7), cînd Cuvîntul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut, plin de har și de adevăr“ (Ioan 1, 14), „atunci înfățișează în icoană, ceea ce învață Biserica prin gura Sfîntului Ioan Damaschin, asemănarea Celui ce S-a făcut văzut, spre contemplare. Zugrăvește coborîrea Lui fără nume, nașterea din Fecioară, botezul în Iordan, Schimbarea la Față de pe Tabor, patimile, mijlocitoarele pătimirii, moartea, minunile, simboalele firii lui dumnezeiești, minuni făcute prin activitatea corpului, dar cu ajutorul activității dumnezeiești — crucea cea mîntuitoare, înmormîntarea, învierea, înălțarea la ceruri. Zugrăvește-le pe toate și cu cuvîntul și cu culorile“ [11].

De aici înțelegem că icoana își are și un temei și un rost dogmatic, adică întruparea lui Dumnezeu și mărturisirea ei. Aceasta ea o face deci chiar prin graiul tăcut al culorilor și liniilor desenului arătînd că întruparea lui Dumnezeu nu a fost închipuită, ci reală ; „ceea ce este cuvîntul pentru auz, aceea este icoana pentru văz“ precizează Sfîntul Ioan Damaschin [12]. Și el continuă : „Prin icoană ne sfințim vederea, iar prin cuvînt auzul. Primul dintre simțuri este vederea“.

Chiar și în Vechiul Testament Dumnezeu a învățat pe poporul ales prin graiul culorilor, liniilor și volumelor unor obiecte sau chipuri, chivotul Legii lucrat cu deosebită măiestrie artistică în care au fost puse, din porunca lui Dumnezeu, tablele legii, vasul cu mană

---

11. *Ibidem*, p. 7-8.
12. *Ibidem*.

și toiagul lui Aaron care a odrăslit pentru a-și aduce aminte de Dumnezeu și minunile Sale făcute cu poporul ales. Mai mult, deasupra chivotului străjuiau chipurile celor doi heruvimi făcuți și așezați acolo tot din porunca lui Dumnezeu Care oprise, cum știm, facerea chipurilor cioplite și tocmai „acolo între cei doi heruvimi, de deasupra chivotului Legii, Mă voi descoperi ție și-ți voi grăi de toate cîte am a porunci prin tine fiilor lui Israel“ (Ieșire 25, 18-22) încredințează Dumnezeu pe Moise. Despre acestea amintește și Sfîntul Apostol Pavel (Evrei 9, 3-5), numindu-le chipuri și umbre ale celor adevărate (Evrei 10, 1). Pentru ca poporul ales să-și aducă aminte de binefacerile primite de la Dumnezeu, Dumnezeu le poruncește să ia din Iordan 12 pietre și să le zidească într-un altar (Iosua 4, 5-9). Aceste pietre nu erau idoli, ci semne de aducere-aminte de Dumnezeu și de binefacerile Sale, cum s-a zis mai sus.

Dumnezeu, Care poruncește facerea chipurilor cioplite, poruncește lui Solomon ca să împodobească templul cu chipuri de animale, cu ornamente florale și vegetale (Regi 7).

Conținutul și mesajul icoanei sînt mai mult decît umbrele ei din Vechiul Testament : mărturisire a Întrupării, a faptului că Dumnezeu s-a făcut om dar și că omul s-a făcut dumnezeu prin har, prin împărtășire, dobîndindu-și chipul cel dintîi, cum învață Sfinții Părinți ai Bisericii una și nedespărțită. Și tot ei spun că dacă icoana Mîntuitorului Iisus Hristos mărturisește Întruparea lui Dumnezeu, luînd chipul lui Adam și înnoindu-l, icoana Maicii Domnului este arătarea chipului celui dintîi dintre oameni care s-a împărtășit de harul întrupării ; înnoirea cu chipul cel dintîi, chipul celui dintîi om îndumnezeit.

Sfînta Scriptură ne vorbește foarte multe despre adevărul înnoirii omului prin întruparea Fiului lui Dumnezeu și chipul înnoit al omului. „Căci în Hristos Iisus nici tăierea împrejur nu este ceva, nici netăierea împrejur, ci făptura cea nouă“ (Galateni 6, 15). „...Să umblăm și noi întru înnoirea vieții“ (Romani 6, 4). „...Să înfățișați trupurile voastre ca pe o jertfă sfîntă, bineplăcută lui Dumnezeu ca închinarea voastră cea duhovnicească. Și să nu vă potriviți cu acest veac, ci să vă schimbați prin înnoirea minții ca să deosebiți care este voia lui Dumnezeu...“ (Romani 12, 12). „Îmbrăcați-vă în Domnul nostru Iisus Hristos“ (Romani 13, 14), „dar v-ați spălat, dar v-ați sfințit, dar v-ați îndreptat în numele Domnului Iisus Hristos“ (I Corinteni 6, 11). „Dacă este trup firesc este și trup duhovnicesc“ (I Corinteni 15, 44). „Căci trebuie ca acest trup stricăcios să se îmbrace în nestricăciune și acest trup muritor să se îmbrace întru nemurire (I Corinteni 15, 53). „Iar noi privind ca în oglindă, cu fața descoperită, slava Domnului, ne prefacem în același chip din slavă în slavă, ca de la Duhul Sfînt“ (II Corinteni 3, 18). „Deci dacă este cineva în Hristos, este făptură nouă ; cele vechi au trecut, iată toate s-au făcut noi“ (II Corinteni 5, 17). Aceste cuvinte și altele pe care nu le-am mai citat din cauza numărului lor mare ne arată, cum am amintit, adevărul înnoirii omului prin harul întrupării și ne fac icoana omului înnoit întru Hristos Iisus. Tocmai acest adevăr al înnoirii și acest chip al omului înnoit ni le arată icoana ortodoxă ; fără acest mesaj și trăsături imaginea nu mai este o icoană ci un tablou, un portret cu un subiect religios, al unui

om, cel mult plăcut la vedere. Această înfățișare plăcută la vedere, caracteristică artei religioase a Renașterii, trebuie să ne ducă cu mintea la cuvintele Sfintei Scripturi : „De aceea femeia socotind că rodul pomului este bun de mîncat și plăcut ochilor la vedere“ (Facere 3, 6), a mîncat din el dînd și lui Adam, și a murit.

Atît icoana cît și Sfînta Scriptură nu ne-au păstrat trăsăturile chipului istoric-fizic al Mîntuitorului Iisus Hristos. Unii Sfinți Părinți ai Bisericii spun că Mîntuitorul avea un chip frumos, referindu-se la textele care vorbesc de starea Sa de proslăvire (Psalmul 44, 3), alții spun că era urît, referindu-se la momentele patimilor (Isaia 43, 2-3). A înfățișa în icoană numai chipul istoric al Mîntuitorului, înseamnă a ni-L înfățișa ca și cei din vremea sa pămîntească, cei care-L vedeau numai ca om, nu și ca Dumnezeu, ca Dumnezeu-Om, Care a făcut minuni ca Dumnezeu ce era, și nu ca om, cu puterea diavolului (Matei 12, 24). Mai mult, Fiul lui Dumnezeu a luat chip de rob nu numai ca să facă minuni, arătîndu-Și puterea Sa dumnezeiască, să ne facă să credem și să mărturisim că cu adevărat este Fiul lui Dumnezeu (Matei 27, 54), ci și să dea iertare de păcate, vindecare sufletului și trupului, adică să dea înnoire omului învechit prin păcat. Aecastă înnoire a lucrat-o mai întîi în trupul Său și ne-o împărtășește și nouă tot prin trupul Său, trupul său mort și înviat care este trupul Său dumnezeiesc. Tocmai acest trup înnoit al Mîntuitorului ni-L înfățișează icoana ortodoxă.

Facem icoanele sfinților pentru că ei sînt prietenii lui Dumnezeu (Ioan 15, 14), Care Se odihnește și este minunat întru sfinții Săi. Minunate a făcut voile Sale întru sfinții Săi. Între voile Sale este și cea a înnoirii noastre împărtășită prin întrupare. „Voia lui Dumnezeu este sfințirea vieții noastre“. Omul fiind chipul lui Dumnezeu acest chip este înnoit prin întrupare și chipul acestei înnoiri în om îl arată icoana sfinților, icoana fiind, cum s-a mai spus, o mărturie a Întrupării.

De harul întrupării s-a împărtășit într-o măsură mai mică decît omul și „făptura care așteaptă cu nerăbdare descoperirea fiilor lui Dumnezeu... ca să fie părtașă la libertatea măririi“ (Romani 8, 19-22). De aceea în icoană apare și făptura alături de om, înfățișată și ea în haina înnoirii, mărturisind și ea lucrarea asupra ei a harului Întrupării.

Apocalipsa care ne înfățișează chipul lumii în pragul venirii Domnului Iisus Hristos întru slavă să judece vii și morții ne zugrăvește icoana lumii cu numeroase scene și culori, ajungînd la starea de „cer nou și pămînt“ nou (21, 1), încît cuvintele parcă dispar, rămînînd în mintea noastră numai imaginea lumii în care puterea și slava lui Dumnezeu ni se fac prezente în culorile icoanei Apocalipsei. Imaginea exprimă mai mult decît cuvîntul : „Chipul slavei Domnului de pe vîrful muntelui era în ochii fiilor lui Israel, ca un foc mistuitor“ (Exod 24, 17).

Potrivit mărturiei Tradiției, Biserica a folosit icoane în cult, credincioșii în casele lor, încă din primul veac. Sfîntul Evanghelist Luca era nu numai doctor, ci și pictor și a pictat, între altele, icoana Maicii Domnului. Avgar s-a bucurat să aibă o icoană a Mîntuitorului nefăcută de mînă.

În Sfînta Scriptură a Noului Testament nu găsim nicăieri vreo poruncă a Mîntuitorului să se facă icoane, dar nici porunca de a scrie Sfînta Evanghelie. El a poruncit Sfinților Apostoli să propoveduiască Evanghelia nu să o scrie (Marcu 16, 15). Cine a poruncit Sfinților Apostoli să scrie epistolele ? De unde a pornit porunca să se scrie Evanghelia, de acolo a pornit porunca să se facă și icoana. Icoana și Evanghelia sînt Tradiția scrisă a descoperirii dumnezeiești, prima în culoare și desen, a doua în cuvinte. Revelația dumnezeiască propoveduită mai întîi prin viu grai n-a fost cuprinsă toată în scrierile Sfintei Evanghelii (Ioan 20, 30-31 ; 21, 25 ; Fapte 20, 35). Sfinții Apostoli au învățat și prin epistolă, dar și prin viu grai (II Tesaloniceni 2, 15 ; I Corinteni 11, 12).

Închinarea în „duh și în adevăr“ (Ioan 4, 23) nu exclude icoana, ci dimpotrivă, o cere dacă este pictată după învățătura Bisericii Ortodoxe. Privind la o icoană în care totul este dematerializat dar nu derealizat, real dar nu realist, o lume, un chip înnoit prin Harul întrupării privim ca printr-o fereastră puterea și slava lui Dumnezeu sălășluite în chipul înnoit al omului și al lumii din icoană. Închinarea în duh și în adevăr nu exclude materia organizată în icoană și iconic sau iconografic. „Nu este materie cerneala și prea sfînta carte o Evangheliilor... nu este materie trupul și sîngele Domnului nostru ? se întreabă Sfîntul Ioan Damaschin [13]. Materia nu este deci potrivnică închinării noastre în duh și în adevăr. Chiar în Vechiul Testament care interzicea facerea idolilor, a chipurilor cioplite, sînt prelucrate și folosite aurul, argintul, arama, diferite fire și stofe pentru a fi folosite la cult. Materia folosită iconografic, atît în Vechiul cît și în Noul Testament, a căpătat forme artistice de o valoare și frumusețe nepieritoare, mărturii ale civilizației lumii, contribuții valoroase la tezaurul de cultură al lumii.

Icoanele, lucruri făcute de mîini omenești, chiar cele care sînt îmbrăcate în metal prețios (argint), obicei tîrziu și străin tradiției iconografice pentru că materia metalului nu poate să exprime atît de bine starea omului înnoit cum poate să o facă culoarea, nu pot fi socotite idoli pentru că ele nu sînt identice prin fire, ci prin asemănare cu cele ce ele înfățișează. Textul din Psalmi „Idolii păgînilor sînt aur și argint, lucruri ale mîinilor omenești ; gură au și nu vor grăi ; ochi au și nu vor vedea... asemenea lor să fie cei ce-i fac pe ei și se încred în el“ (113, 12-16). Tocmai identitatea de fire ce era atribuită idolilor socotiți persoane care văd, vorbesc și aud, face ca aceste lucruri ale mîinilor omenești să fie idoli. Spre aceasta voia să atragă atenția Sfîntul Apostol Pavel celor din Areopag : „Nu trebuie să socotim că dumnezeirea este asemenea aurului sau argintului sau pietrei cioplite de meșteșugul și iscusința omului“ (Fapte 17, 29).

Biserica Dumnezeului Celui viu, „stîlp și temelie a adevărului“, (I Timotei 3, 15) a păstrat toate cuvintele Sfintei Scripturi în curățția cea dintîi cînd aceste cuvinte au trebuit să fie traduse în diferite limbi din cea în care ele au fost scrise prima dată. Textul : „Să se rușineze toți cei ce se închină chipurilor cioplite și se laudă cu idolii lor“ (Psalmul 96, 7), nu cunoaște nici o schimbare, adică

13. *Ibidem*, p. 17.

înlocuirea cuvintelor „chipuri cioplite“ cu „icoane“ în nici o traducere. Ceea ce întîlnim în unele traduceri recente făcute în afara țării, în limba română nu se bucură de creditul scontat nici din partea marilor grupări creștine care nu au cultul icoanelor.

Icoana făcută după învățătura ortodoxă prin mesajul și conținutul ei identice cu cele ale Evangheliei și mai ales prin graiul ei universal al culorilor și liniilor își are pentru timpul nostru lucrarea ei ecumenică. Icoana ortodoxă tot mai mult își face prezența în lumea creștină din afara Ortodoxiei, ca și slujba ortodoxă din care icoana face parte integrantă.

Putem să ne rugăm, la caz de mare nevoie și fără icoane și în afară de biserică, dar în rugăciunile noastre în fața acestei ferestre deschise către cer, care este icoana, vedem, înțelegem, ne împărtășim mai din plin de harul îndumnezeitor care a înnoit chipul și lumea din icoana în fața căreia ne aflăm. Este o experiență de două ori milenară cu rădăcini în însuși faptul creării omului și în Persoana Celui care este „chipul (icoana) lui Dumnezeu celui nevăzut“ (Coloseni 1, 15).

Ce putem spune despre icoana noastră ortodoxă românească ? După cum știm, Ortodoxia a cultivat și cultivă și un specific național ; acest specific îl găsim și în icoană. Nu este locul și nici spațiul pentru a consemna într-o măsură mai mare, așa cum merită să se spună, ci vom spune doar cîteva cuvinte. Icoana noastră se caracterizează printr-o măsură cumpănită între omenesc și duhovnicesc în înfățișarea chipului omenesc ; este o măsură care ține seama de formula calcedoniană : fără schimbare și fără amestecare, adică omenescul nu este înghițit de duhovnicesc ca în unele vechi fresce bizantine, dar nici invers ca în arta religioasă a Renașterii. Sînt chipuri pline de buna cuviință care acoperă o adîncă trăire duhovnicească învăluită de o smerenie de care era stăpînit permanent Sfîntul Apostol Pavel (I Timotei 1, 15). Duhul comuniunii persoanelor sfinte cu natura din icoană și mai ales cu privitorul sau închinătorul se lasă lesne de perceput și simțit chiar și celor din afara Ortodoxiei.

Faptul că ne-am rugat lui Dumnezeu avînd în față o icoană în care am privit o persoană și la o natură în starea de înnoire a făcut să fim mai legați de oameni și de natură, de oamenii pămîntului, de strămoși, de natura patriei în care duhul mioritic este expresia populară a duhului Ortodoxiei noastre românești în care cerul se unește cu pămîntul în nunta bucuriei nesfîrșite a celei de a opta zi, a desăvîrșirii.

† *PIMEN SUCEVEANUL*
Episcop-vicar

ASPECTE MISIONARE PRIVIND CULTUL ICOANELOR

Biserica a fost întemeiată de Dumnezeu în mijlocul pămîntului „ca stîlp și întărire a Adevărului“ (I Timotei 3, 15) ca prin învățăturile și harul său să conducă mădularele sale la mîntuire.

Fiind „viața lui Dumnezeu în oameni“[1] și „locul Vitezdei pentru toți cei ce cred, locul sfințitor și mîntuitor în care e activă puterea lui Dumnezeu“[2], are un rol mîntuitor, cu alte cuvinte „învățăturile sale sînt mîntuitoare“.

Una dintre aceste învățături este și aceea despre cinstirea sfintelor icoane. Ca și alte învățături ale Bisericii și această învățătură a fost contestată de către unele curente teologice în trecut, iar astăzi de către unele culte neoprotestante.

La al VII-lea Sinod Ecumenic, acum 1200 de ani, s-a statornicit învățătura ortodoxă despre cinstirea sfintelor icoane, după lupte de veacuri duse pentru apărarea lor, al căror stegar, așa precum se știe, a fost Sfîntul Ioan Damaschinul. Evenimentul a rămas consemnat în cultul Bisericii prin sărbătoarea în prima duminică din Postul Mare sub denumirea de „Duminica Ortodoxiei“.

Vom încerca a dezvolta subiectul sub următoarele aspecte misionare : aspectul dogmatic, aspectul liturgic-pastoral și aspectul omiletic-educativ.

1. *Aspectul dogmatic* are în vedere învățătura dreaptă a Bisericii privind cultul sfintelor icoane și fundamentarea acestei învățături pe Revelația dumnezeiască, pentru a se scoate în evidență adevărul contra acelora care în urma unei învățături eronate confundă icoana cu idolul.

Ce ne spune Sfînta Scriptură în această privință ? Din paginile Sfintei Scripturi reiese clar deosebirea dintre idol și icoană și anume că icoana a fost poruncită iar idolul a fost oprit.

Astfel în cartea Ieșire (20, 4) este vorba despre idol și se spune: „Să nu-ți faci chip cioplit și nici un fel de asemănare a nici unui lucru din cîte sînt în cer sus și din cîte sînt pe pămînt jos și din cîte sînt în apele de sub pămînt“, „Să nu te închini făpturii în locul Făcătorului“. Textul îl întîlnim parafrazat și în cultul Bisericii unde se spune : „Înțelepții făpturii nu au slujit, fără numai Făcătorului“.

Deci idolul este oprit prin porunca a II-a a Decalogului. În aceeași carte a Ieșirii (25, 18), întîlnim textul prin care icoana este poruncită prin cuvintele : „Să faci doi heruvimi de aur și să-i faci ca dintr-o bucată, ca și cum ar răsări din cele două capete ale capacului“.

Dacă în porunca a doua a Decalogului ar fi vorba despre icoane, cum fals se susține de către unele culte neoprotestante, s-ar contrazice Dumnezeu, prin faptul că în cap. 25 poruncește să se facă icoane heruvimilor. Or, dacă în primul verset este vorba despre idoli și în al doilea despre icoane nu există nici o contrazicere, căci Dumnezeu de fapt nu se poate contrazice.

---

1. Homiakov la P. Evdokimov, *Ortodoxia*, Paris, 1965, p. 153.
2. Pr. prof. D. Stăniloae, *Sfîntul Duh în Revelație și Istorie*, în „Ortodoxia XXVI (1974), nr. 2 p. 238.

Pentru o mai bună elucidare ne întrebăm ce este idolul și ce este icoana ?

Idolul este o neexistență, el nu are echivalent real, este un rod al fanteziei. Așa ne și explicăm înfățișarea lui sub diferite forme, trup de animal, cap de om, coadă de pește etc. etc. Chiar cuvîntul chip cioplit arată ceva neclar, o cioplitură, ceva ce e străin de o calitate estetică a unei opere de artă.

Icoana este o înfățișare a unei realități existente. „O asemănare care înfățișează originalul avînd o oarecare deosebire față de el“ [2 a].

În Noul Testament noțiunea de idol se conturează în jurul patimilor, are un avans evolutiv după Sfîntul Apostol Pavel care-și îndeamnă credincioșii : „Drept aceea omorîți mădularele voastre, ale omului pămîntesc — desfrînarea, necurăția, patima poftei cea rea și lăcomia, care este o închinare la idoli“ (Coloseni 3, 5) cu avertizarea că, „nici desfrînat, sau necurat, sau lacom, care este un închinător la idoli, nu are moștenire în împărăția lui Hristos“ (Efeseni 5, 5).

După Sfîntul Apostol Pavel idolul nu mai este o ficțiune, un simplu lucru ci o puternică realitate înșelătoare a energiilor satanice.

Să aducem cîteva lămuriri în această privință din celălalt riu ce curge din același izvor al Revelației, Sfînta Tradiție, după scrierile Sfinților Părinți și rînduielile Bisericii.

Sfinții Părinți merg pe aceeași idee a Sfintei Scripturi făcînd o netă deosebire între icoană și idol. Ei țin să precizeze : „Icoana este expresia, reasemănarea existenței, din contră un idol este asemănarea inexistenței, ficțiune, simulacru“[3].

În Canonul al III-lea al Sinodului VII Ecumenic citim : „Precum cuvintele Sfintei Scripturi ne conduc la mîntuire, la fel icoanele prin culorile lor ; și celor învățați și celor neînvățați. Icoanele ne arată prin culori, ceea ce Scripturile ne învață prin cuvinte“ [4].

Datorită unor confuzii preconcepute, unii sectanți caută, prin exagerare, să amăgească pe credincioșii Bisericii noastre și chiar să-i amenințe cu căderea în păcatul idolatriei prin faptul că cinstesc sfintele icoane.

Or, chiar din paginile Sfintei Scripturi reiese că icoanele nu numai că au fost poruncite, dar au fost și cinstite în mod deosebit. Acolo în mijlocul heruvimilor legați de chivotul legămîntului zice Domnul lui Moise : „Între cei doi heruvimi deasupra chivotului mă voi descoperi ție și-ți voi grăi toate cîte am poruncit prin tine fiilor lui Israel“ (Ieșire 25, 22). Heruvimi, din porunca lui Dumnezeu, au mai fost făcuți pe pereți, pe perdele etc.

Mai mult, Mîntuitorul Iisus Hristos intra deseori în templu, dar nu întîlnim în paginile Sfintei Scripturi nici un cuvînt de osîndire la adresa heruvimilor slavei „ci din contră a cinstit templul ca loc al heruvimilor, osîndind pe cei ce voiau să-l necinstească

---

2 a. Sfîntul Ioan Damaschinul, *Cultul sfintelor icoane*, P. G. 94, 1240.

3. Sfîntul Teodor Studitul, P.G. 99, 119, la P. Evdokimov, *op. cit.*, p. 219.

4. Pr. prof. D. Belu, *Curs de omiletică*, manuscris, Sibiu, 1978, p. 77.

scoțînd afară pe toți din templu și oile și boii și schimbătorilor de bani le-a vărsat banii și le-a răsturnat mesele“ (Ioan 2, 15).

În Noul Testament Însuși Mîntuitorul este numit icoana Tatălui, „strălucirea slavei și chipul ființei lui Dumnezeu“ (Evrei 1, 3). „Sfîntul Apostol Pavel formulează bine fundamentul hristologic al icoanei. Hristos este chipul (εἴκων) lui Dumnezeu nevăzut. El vrea să spună că umanitatea vizibilă a lui Hristos este icoana divinității sale invizibile, că ea este vizibilul invizibilului. Icoana lui Hristos apare astfel ca imagine a lui Dumnezeu și a omului totodată, icoana lui Hristos în întregime Dumnezeu și om“ [5].

Învățătura autentică privind cinstirea sfintelor icoane în Biserică s-a păstrat prin succesiune, aceeași care a fost și în primele veacuri, apostolice, după cum afirmă Părinții Sinodului al VII-lea Ecumenic, „tradiția prezentărilor zugrăvite a existat în Biserica universală încă din începutul propoveduirii Apostolilor“ [6].

În manualele noastre de dogmatică se spune că „pictura ca revelație strict regizată de canoane a fost numită Biblia celor neștiutori de carte.

Din moment ce multe lucruri au fost transmise Bisericii fără scrieri și ele se păstrează pînă acum, pentru ce criticați voi icoanele ? zice Sfîntul Ioan Damaschinul“ [7].

Nu e de mirare că avem zugrăvită icoana Mîntuitorului deoarece din acele vremi avem atîtea portrete ale unor personalități sau conducători de popoare. Dar argumentul cel mai puternic pentru Sfîntul Ioan Damaschinul și apărătorii sfintelor icoane este acela prin care susțin că atunci „cînd Dumnezeu S-a făcut Om, cînd S-a făcut asemenea nouă, putem să facem icoana Sa, deoarece prin aceasta intră în categoria celor ce pot fi reprezentate în icoană. Evident, atunci cînd zic Cel fără de trup s-a făcut pentru tine Om, atunci vei face icoana chipului Lui omenesc. Cînd Cel nevăzut s-a făcut văzut în trup, atunci vei înfățișa în icoană asemănarea Celui ce S-a făcut văzut. Cînd Cel fără de trup, fără de formă, fără de greutate și de calitate, fără de mărire din pricina superiorității firii lui, „Cel care există în chipul lui Dumnezeu (Filip 2, 6) a luat chip de rob (Filip II, 7) și a îmbrăcat chipul trupului, atunci zugrăvește Icoana și așează spre contemplare pe Acela care a primit să fie văzut. Zugrăvește coborîrea Lui fără nume, nașterea din Fecioară, botezul în Iordan, Schimbarea la față de pe Tabor, patimile, mijlocitoarele nepătimirii, moartea, minunile, simboalele firii Lui dumnezeiești, minuni făcute prin activitatea trupului, dar cu ajutorul activității dumnezeiești... zugrăvește-le pe toate cu cuvîntul și cu culorile“ [7 a].

Istoria Bisericii ne stă mărturie că cinstirea icoanelor nu s-a redus doar la învățături teoretice, ci prezența lor în biserică și în casele credincioșilor e o dovadă în plus a acestei cinstiri. Astfel în

---

5. P. Evdokimov, *L'art de l'icône. Théologie de la beauté,* Desclée, de Brouwer, 190, p. 157.

6. Pr. prof. I. Rămureanu, *Cinstirea sfintelor icoane în primele trei secole.* S. T., XXIII (1971) nr. 9-10, p. 623.

7. *Teologia dogmatică și simbolică,* București, 1958, p. 188.

7 a. Pr. D. Fecioru, *Tratatul despre sfintele icoane al Sfîntului Ioan Damaschinul,* vol. I, p. 8, P. G. 94, 1240, în „Ortodoxia“, XXXII (1982), nr. 1, p. 36

Catacomba „Domithiei din Roma“ s-a păstrat chipul Domnului Iisus Hristos de la sfîrșitul secolului al III-lea ....și tot în acea catacombă se află pentru prima dată zugrăvit chipul Sfintei Fecioare Maria cu Pruncul Iisus în brațele sale[8].

Mai mult decît atît, în cetatea „Dura Europos-Siria, s-a descoperit în urma săpăturilor arheologice franco-americane (1931-1932), făcute sub conducerea lui Rostovizeff, o sinagogă și o casă creștină, ambele zugrăvite cu frumoase picturi, sinagoga cu picturi din Vechiul Testament iar biserica cu persoane și episoade din Vechiul și Noul Testament. Casa de rugăciune exista către anul 200 și a fost transformată în biserică între anii 232 și 233. Este cea mai veche biserică din cîte se cunosc. Orașul Dura Europos, fiind cucerit de către perși în 256 d. Hr., picturile din sinagogă și din biserica creștină s-au putut păstra aproape neatinse pînă la descoperirea lor sub dărîmăturile cetății. Picturile din bisericuța de la Dura Europos, prin ciclul lor de reprezentări, depășesc simțitor orizontul tematic al picturilor din catacombele romane“[9].

Istoricul Eusebiu al Cezareii († 340) relatează că „pe fîntînile din mijlocul Constantinopolului se găseau icoane ale Păstorului celui Bun, făcute din aur și aramă“[10].

Știrea despre venerarea lor o dă Ipolit († 235) și Epifanie († 403) care spun despre gnostici că „venerau chipul lui Hristos, despre care se pretindea că a fost făcut în timpul vieții Sale din ordinul lui Pilat“[11].

Rostul icoanei, din punct de vedere dogmatic, rămîne acela pe care l-au trasat Părinții Bisericii. Simeon al Tesalonicului ține să precizeze că „această pictură va fi tot atît de adevărată cum este Scriptura în cărțile sale și harul dumnezeiesc se va coborî asupra ei, pentru că ceea ce ea reprezintă este sfînt“[12].

Într-una din cîntările Bisericii de la Duminica Ortodoxiei se amintește de învățătura Sfîntului Vasile cel Mare despre cultul icoanelor din care reiese că noi nu ne închinăm materiei ci Celui ce este zugrăvit în icoană, lui Dumnezeu Care s-a întrupat pentru a noastră mîntuire iar „fundamentul biblic al icoanei, constă în creația omului după asemănarea lui Dumnezeu, ceea ce arată o oarecare conformitate între divin și uman, explicînd cele două naturi în Hristos“[13].

Într-unul din volumele *Filocaliei* românești, (Vol. II), în prefață, Pr. prof. D. Stăniloae susține, pe bună dreptate, că nici o părticică din dogmele Bisericii nu s-a fundamentat fără pecetluirea ei cu sîngele martirilor. Or, dogma cinstirii icoanelor nu a fost străină de aceste jertfiri. Mineele Bisericii ne sînt o vie mărturie, prin șirul neîntrerupt al sfinților mucenici care și-au dat viața pentru apărarea cultului icoanelor. Și acesta este un argument în plus despre vorbirea dogmatic-misionară a cinstirii sfintelor icoane.

---

8. Pr. prof. I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 647-648.
9. *Idem*, p. 637.
10. *Ibidem*, p. 646.
11. *Ibidem*, p. 643.
12. Arhid. Anatolie Kuznețov, *Icoana ortodoxă, o expresie a învățăturii dogmatice a Bisericii*, în „Ortodoxia“ XXIII (1971), nr. 4, p. 591.
13. P. Evdokimov, *Ortodoxia*, p. 218.

O comparație în această privință între Sfînta Scriptură și icoană este semnificativă. Și Sfînta Scriptură ca și sfînta icoană este alcătuită din materia hîrtiei și cerneala literei. Or, noi nu cinstim Sfînta Scriptură nici pentru hîrtia din care e alcătuită nici din cerneala cu care a fost tipărită, ci pentru cuvîntul dumnezeiesc ce-l cuprinde. Deci nici icoana nu o venerăm pentru materia sau vopselele din care e făcută, ci pentru chipul Celui care e zugrăvit pe ea.

Între cuvîntul auzit și chipul văzut este o strînsă interdependență. Din Sfînta Scriptură răsună cuvîntul pentru auzul nostru iar din icoană reiese chipul pentru văzul nostru. Știm că Sfinții Apostoli au zis celor ce-i întrebau despre credința lor că nu putem să nu vorbim despre „ceea ce am auzit și ceea ce am văzut“ (Fapte 4, 20), adică „ceea ce cuvîntul zice, imaginea ni-l arată tăcut, ceea ce am văzut spunîndu-se noi l-am văzut, zic Părinții celui de al VII-lea Sinod cu privire la icoană. Or dacă nimeni nu poate zice Iisus este Domn, dacă nu este în Duhul Sfînt, nimeni nu poate reprezenta imaginea Domnului dacă acesta nu este în Duhul Sfînt. El este imnograful divin“[14] fapt pentru care vestiții zugravi de icoane se pregăteau prin post și rugăciune înainte de a începe lucrul sfînt“.

Dar icoana este strîns legată de înseși realitățile spirituale ale ființei umane. Orice pericopă evanghelică auzim, nu există să nu o zugrăvim în imaginea minții noastre. Și dacă citirea cuvîntului întipărește imaginea pe ecranul minții, icoana există, ori vrea ori nu vrea. Și dacă există pe ecranul minții de ce să fie cu mirare că se va materializa și pe pînză în culorile zugrăvelii.

Așadar, atît Sfînta Scriptură cît și istoria Bisericii ne stau mărturie că Icoana a fost poruncită de Dumnezeu și prezența lor în biserici și în casele credincioșilor o întîlnim chiar din veacurile apostolice ceea ce înseamnă că aveau un rol dogmatico-didactic pentru care fapt se și venerau după cuviință.

Reformatorii au fost mai puțini intransigenți în această privință. „Luther tolera imaginea ca ilustrație“[15] iar mai nou „reformații înșiși recunosc că în bisericile pe care le construiesc și astăzi, icoanele au început să pătrundă din nou și, chiar dacă ele îndeplinesc deocamdată poate numai nevoia satisfacerii sentimentului estetic, totuși nu se poate tăgădui un important rol pastoral. Icoana ajută la purificarea vieții credincioșilor, care e înrîurită negativ de unele imagini imorale; opunînd acestor imagini imorale, cu înrîuriri nesănătoase, alte imagini, purificatoare, cu efecte binefăcătoare în viața credincioșilor, icoanele îndeplinesc un rol pastoral“[16].

Deci încep să se facă pași înapoi spre prețuirea și cinstirea Sfintelor icoane așa cum de fapt se cinstesc în Biserica cea una, sfîntă, sobornicească și apostolică.

---

14. P. Evdokimov, *L'art de l'icône*, p. 13.

15. *Ibidem*, p. 146.

16. Pr. prof. E. Braniște, *Probleme de actualitate ale Bisericii azi*, în „Ortodoxia“, XXI (1969), nr. 1, p. 213.

2. ASPECTUL LITURGIC PASTORAL

Ca să înțelegem mai bine acest aspect liturgic-pastoral ținem să precizăm că nu orice tablou religios poate fi numit icoană. Pentru Ortodoxie autentica icoană rămîne cea bizantină. De ce? Spre deosebire de unele icoane apusene, care caută să redea mai mult frumosul fizic, icoana bizantină reflectă mai mult frumusețea spirituală, ca dovadă a maturității duhovnicești a sfîntului pe care îl reprezintă.

Partea care exprimă această frumusețe este fața și în mod special ochii, fapt pentru care icoana, în valoarea sa proprie de simbol, depășește arta. — „Precum Biblia se va așeza deasupra literaturii și poeziei universale, așa în icoană strălucește adevărata frumusețe conform subiectului său, a Celui ce este Dumnezeul „frumuseților cerurilor și a celor mai presus de ceruri după cuvîntul lui Vasile cel Mare“[17].

Nu fără însemnătate atît bisericile cît și casele credincioșilor noștri sînt împodobite cu nenumărate icoane. În biserică s-a restabilit acea ordine a icoanelor începînd cu iconostasul, ordine ce o prevede hermineutica întocmită de însăși Tradiția bisericească.

Rolul liturgic-pastoral pe care-l are imaginea, deci și icoanele, e recunoscut mai ales astăzi de învățați ca Bachelard, Lavelle, Ricoeur, Durand, Corlin, care țin să precizeze că „în zilele noastre“ „psihologia profunzimilor reabilitează puternic valoarea imaginii ca dezvăluire a sensului și așează simbolul în centrul reflecțiilor lor“ [18].

Faptul este sesizat încă în vechime și de Sfîntul Ioan Damaschinul care iată ce spune în această privință: „N-am prea multe cărți și nici n-am timp liber pentru a citi, intru însă în biserică, spitalul obștesc al sufletelor, înăbușit de gînduri ca niște spini, podoaba picturii mă atrage să mă uit, îmi desfătează vederea ca o livadă și pe nesimțite slava lui Dumnezeu pătrunde în suflet. Am privit răbdarea mucenicului, răsplata cununilor și mă aprind ca prin foc de dorința de a-l imita. Căzînd la pămînt mă închin lui Dumnezeu prin mijlocirea mucenicului și mă mîntui“ [19].

Preocupat de valoarea teologică estetică a icoanei, Prof. Virgil Cândea ține să sublinieze faptul că „în raport cu cuvintele, icoana reprezintă superioritatea unei comunicări simultane și atemporale, cu realități atemporale“[20].

Același profesor ține să precizeze că„în Ortodoxie frumusețea icoanei nu poate supraveți fără spiritul doctrinar care i-a dat viață“[21].

Între pastorația de la amvon și prezența icoanelor, Părinții Sinodului al VII-lea susțineau convingerea „că cuvîntul Scripturii

---

17. Paul Evdokimov, *L'art de l'icône*, p. 80.
18. *Ibidem*, p. 147.
19. Sfîntul Ioan Damaschinul, *Cultul icoanelor*, vol. I, P. G. 94, 1268, în „Ortodoxia“, XXXII (1982) nr. 1; Pr. D. Fecioru, *Teologia icoanelor la Sfîntul Ioan Damaschinul*, p. 40.
20. Virgil Cândea, *Méssage de l'icône*, în „Icônes Melkites“, Beirouth, 1969, p. 20, în „Ortodoxia“, XXXII (1982), nr. 1; la Pr. asist. D. N. Dură, *Teologia icoanelor în lumea tradiției dogmatice și canonice*, p. 65.
21. *Ibidem*, p. 62.

Așa ne explicăm și pictarea în exteriorul mînăstirilor din Moldova a întregii istorii biblice și chiar un șir întreg de acatiste.

Rostul acestor acatiste după unii specialiști (Vasile Drăguț) ar fi un răspuns dat, sub această formă, reformatorilor de la 1517, care s-au ridicat contra unor învățături dogmatice ale Bisericii, între care și aceea a cinstirii icoanelor și a sfinților.

Pentru credincioșii cu memorie vizuală mai accentuată, icoanele rămîn un bun material omiletic-educativ și în același timp emotiv.

Laicizarea construcțiilor unor biserici din Occident a dus la desacralizarea însăși a sfîntului lăcaș care nu mai redă atmosfera aceea de sfințenie și înălțare sufletească.

E o mare diferență între o bisericuță românească, plină de icoane, care-ți creează o atmosferă de comuniune cu sfinții și o biserică occidentală modernă care te duce cu gîndul mai mult la o hală decît la o biserică fapt pentru care în România icoana a constituit pentru credincioșii ortodocși români o sursă de spiritualitate și o prezență nedespărțită.

Una este să vorbești credincioșilor despre opera mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos în atmosfera ce o creează icoanele și a vorbi într-o clădire care se pare că nu are nimic cu biserica. Chiar și explicarea textelor Sfintei Scripturi și a exagezelor, în atmosfera de evlavie ce o creează icoanele „va duce cu mult mai sigur la scop. Iov mărturisește, zice P. Evdochimov, urechea mea a auzit vorbindu-se despre Tine, însă acum ochiul meu a văzut. În Biblie cuvîntul și imaginea dialoghează, se cheamă una pe alta, exprimă aspecte care se completează unul pe altul“[29].

Avînd în vedere că în privința cunoașterii lui Dumnezeu nu se reduc toate doar la omilie și catehză ci un rol deosebit de mare îl ocupă în această privință rugăciunea, o contribuție a icoanei în această privință este deosebit de însemnată. Un încercat călugăr ortodox și înduhovnicit își exprima unele convingeri sub formă de rugăciune în cuvinte ca acesta: „Doamne arată-mi fața Ta și toate dificultățile mele se vor topi ca zăpada la soare. Contemplînd icoana Ta noi vom fi absorbiți de lumina Ta, schimbați în chipul Tău“[30]. E recunoscută contribuția icoanei ca ajutor pentru o rugăciune înălțătoare ce ridică gîndul și inima la porțile cunoașterii dumnezeiești. În această privință icoana rămîne un mare pedagog.

În concluzie, atît din punct de vedere dogmatic cît și din

---

29. P. Evdokimov, *L'art de l'icône*, p. 36.

30. *Un moine de l'Eglise d'Orient*, Edition de Chevtogne-Belgigue 1937, p. 36, după Pr. dr. Ioan Dură, *Icoană și Liturghie*, p. 89.

cel liturgic-pastoral precum și din punct de vedere omiletic-educativ icoana are un rol de mare însemnătate.

Din punct de vedere dogmatic icoana rămîne o mărturie a celor două firi din Hristos, dumnezeiască și omenească, fapt pentru care își are temeiuri în cuvîntul revelat al Sfintei Scripturi a Vechiului și Noului Testament precum și în Tradiția Bisericii, și totodată și prezența ei în biserici și casele credincioșilor încă din primele veacuri.

Din punct de vedere liturgic-pastoral folosul icoanei este indiscutabil atît în ceea ce privește atmosfera duhovnicească ce o creează, ca o comuniune a credincioșilor cu sfinții în cadrul Liturghiei, cît și al folosului ce-l aduce în exageza autentică a textelor Sfintei Scripturi.

Din punct de vedere al aspectului omiletic-educativ icoana poate fi pe drept cuvînt socotită „canalul Duhului sfînt" după expresia Sfîntului Ioan Damaschinul, întrajutorîndu-ne la o mai bună cunoaștere a lui Dumnezeu prin închinarea în duh și adevăr ca rod al rugăciunii.

De aceea icoana, departe de a fi un idol sau o piedică în cunoașterea lui Dumnezeu, este un mijloc prin care ajungem la o mai bună cunoaștere a Sfintei Scripturi, a lui Dumnezeu și, totodată, la o înțelegere mai adecvată a drumului ce ne duce la mîntuire, salvîndu-ne de rătăciri păgubitoare mîntuirii noastre.

Pr. lector Ioan MIHĂLȚAN

SINODUL AL VII-LEA ECUMENIC

Așa cum s-a întîmplat și în cazul Sinoadelor ecumenice precedente și cel de al șaptelea Sinod ecumenic (787), a fost convocat pentru a se înlătura o criză profundă din viața Bisericii, determinată de apariția unei noi erezii și anume iconoclasmul. Începuturile acestei erezii sînt legate de numele împăratului bizantin Leon al III-lea Isaurul (717-741) care, în anul 726, a luat cele dintîi măsuri împotriva icoanelor și a cinstitorilor acestora.

Apărătorii icoanelor au văzut de la început în aceste măsuri nu o problemă de artă religioasă ci una de natură teologică și anume hristologică. Dimensiunea hristologică a problemei a fost sesizată încă înainte de izbucnirea crizei iconoclaste propriu-zise prin vestitul canon 82 al Sinodului quinisext (692) : „În anumite reproduceri ale cinstitelor icoane Înaintemergătorul este înfățișat arătînd cu degetul spre Miel. Această reprezentare a fost adoptată ca simbol al harului, dar el (mielul) era figura ascunsă a adevăratului Miel care este Hristos Dumnezeul nostru, (figură) care ne era arătată nouă potrivit Legii. Primind aceste străvechi figuri și umbre ca simboluri ale adevărului transmis Bisericii, noi preferăm astăzi însuși harul și adevărul ca o împlinire a acestei Legi. În consecință, și pentru a expune vederii tuturor, chiar cu ajutorul picturii, ceea ce este desăvîrșit, hotărîm ca de acum înainte Hristos Dumnezeul nostru să fie reprezentat în forma sa omenească în loc de cea a străvechiului miel".

Atitudinea negativă a sinodului quinisext față de simbolism și accentul pus pe realitatea concretă și istorică a Întrupării ca temelie autentică a zugrăvirii icoanelor au făcut în mod inevitabil ca discuțiile stîrnite de decretul lui Leon al III-lea Isaurul să devină imediat discuții hristologice. Decretul din 726 poruncea îndepărtarea icoanelor din biserici. În această atitudine împăratul se bucura chiar de sprijinul unor episcopi din Asia Mică dar nu și de cel al poporului care a recurs la adevărate manifestații menite să împiedice înlăturarea icoanelor, manifestații care au îmbrăcat uneori forme violente. Așa, de pildă, atunci cînd ofițerul Jovinus s-a dus într-una din suburbiile Constantinopolului pentru a da jos icoana Mîntuitorului, un grup de femei, pentru a-l împiedica să facă acest lucru, i-au smuls scara de sub picioare și acesta căzînd a murit.

Așa cum observa un istoric al artei bizantine „Partidul iconoclaștilor era un partid restrîns, de curte, doctrinar și îmbibat de intelectualism. Nu era cu putință ca poporul obișnuit de mai bine de două secole să cinstească icoanele să fie făcut acum să creadă într-un Dumnezeu pe care nimeni nu putea să-l reprezinte. Să adore un asemenea Dumnezeu și să creadă în el puteau să facă numai păturile superioare, înclinate spre speculații abstracte, și nu masele largi populare". (Victor Lazarev, *Istoria picturii bizantine*, vol. I, București, 1980, p. 222).

Observația de mai sus în legătură cu vechimea cinstirii icoa-

nelor trebuie completată cu perspectiva pe care o oferă studiul dens al Pr. prof. Ioan Rămureanu *(Cinstirea Sfintelor Icoane în primele trei secole*, „Studii Teologice", 1971, nr, 9-10, p. 621-671) care aduce bogate informații despre existența icoanelor în primele trei secole, mai întîi într-o formă simbolică și apoi într-una portretistică.

În ceea ce privește cauzele care au stîrnit și menținut criza iconoclastă, există păreri diferite la istoricii care au cercetat acest fenomen. Factorii teologici se amestecă cu cei neteologici în politica împăraților iconoclaști.

Evlavia creștină a zonelor de limbă greacă din imperiul bizantin era înrădăcinată într-o tradiție în care icoanele aveau locul lor bine definit în cultul Bisericii în timp ce comunitățile creștine siriene și armene, fără a fi întotdeauna ostile față de icoane, nu aveau înclinația de a face din ele obiecte de cult și le considerau mai degrabă în aspectul lor pur didactic, ca ilustrări ale textului biblic. Împărații iconoclaști au provenit tocmai din regiunile în care nu era cunoscută tradiția unei evlavii față de icoane.

La aceasta se adaugă confruntarea cu arabii musulmani. Chiar în anul urcării sale pe tronul Bizanțului, Leon al III-lea Isaurul a avut de făcut față unui atac al acestora împotriva capitalei imperiului. Arabii mai duceau împotriva bizantinilor și un război psihologic afirmînd că islamismul ar fi cea mai recentă și deci cea mai înaltă și cea mai curată religie și acuzau pe bizantini de politeism și idolatrie datorită credinței lor în Sfînta Treime și datorită cultului Sfintelor Icoane. (John Meyerdorff, *Byzantine Theologhy*, New York, 1976, p. 42-43).

Pretențiile cezaro-papiste radicale ale împăraților iconoclaști, pretenții care au făcut pe Leon al III-lea Isaurul să-și asume titlul de „împărat și preot" (cum s-a numit pe sine într-o scrisoare adresată papei Grigorie al II-lea), iar pe fiul său Constantin al V-lea (741-775) să lupte împotriva monahismului, sînt motive care au avut ponderea lor în declanșarea crizei.

Este adevărat că au existat și unele exagerări din partea unor credincioși care au luat prea literal închinarea adresată icoanei în sine și nu prototipului ei.

Care a fost atitudinea bisericii față de iconoclasm?

La data cînd Leon al III-lea Isaurul urca pe tronul de la Constantinopol, patriarh al capitalei bizantine era Gherman (715-730), care încă înainte de izbucnirea crizei iconoclaste afirma că icoanele reprezintă o mărturisire de credință împotriva dochetismului. Opoziția lui Gherman față de politica iconoclastă, manifestată în întrunirea din 730 (la care au participat peste 300 de episcopi), a determinat pe împărat să-l înlăture și să-l înlocuiască cu ucenicul și singhelul său Anastasie.

După 730 s-a început o campanie pe scară mare împotriva icoanelor, creștinii fiind somați să le predea pentru a fi distruse.

În această vreme, în care reprezentanții Bisericii din imperiu n-au îndrăznit să ia atitudine față de acțiunile împăratului iconoclast, acest lucru l-a făcut cu multă pricepere un călugăr de la Mănăstirea „Sfîntul Sava" de lîngă Ierusalim. Este vorba despre

Sfîntul Ioan Damaschinul, cel mai de seamă apărător al cultului icoanelor, de la care ne-au rămas, alături de alte scrieri teologice, și cele trei tratate contra iconoclaștilor.

Sfîntul Ioan Damaschinul începe primul său tratat contra iconoclaștilor cu un argument hristologic pe care îl consideră argumentul său principal și decisiv: „Pentru această pricină, plin de încredere, zugrăvesc pe Dumnezeu nevăzut, nu ca nevăzut, ci ca pe Unul care s-a făcut văzut pentru noi prin participarea la corp și sînge. Nu zugrăvesc Dumnezeirea nevăzută, ci zugrăvesc corpul văzut al lui Dumnezeu... Evident însă că atunci cînd vezi că Cel fără corp s-a făcut pentru tine om, atunci vei face icoana chipului Lui omenesc. Cînd Cel nevăzut s-a făcut văzut în trup, atunci vei înfățișa în icoană asemănarea Celui care s-a făcut văzut". *(Cultul Sfintelor icoane. Cele trei tratate contra iconoclaștilor*, București, 1937, p. 4-5 și 7).

Unul dintre argumentele pe care le-a adus în sprijinul cinstirii icoanelor a fost și acela al vechimii acestei tradiții.

O nouă etapă a cunoscut lupta împăraților isaurieni împotriva icoanelor după urcarea pe tron a lui Constantin al V-lea (741-775), fiul lui Leon al III-lea, prin convocarea unui sinod menit să consfințească politica religioasă a împăratului și să formuleze o teologie iconoclastă, precum și prin violența sistematică cu care se ducea lupta împotriva apărătorilor icoanelor.

Constantin al V-lea, care a scris el însuși tratate teologice împotriva venerării icoanelor, a convocat în anul 754 sinodul iconoclast de la Hieria, palatul imperial de pe țărmul asiatic al Bosforului. La sinodul condus de către arhiepiscopul Teodosie al Efesului, întrucît la acea dată scaunul patriarhal de la Constantinopol era vacant, au participat 336 de episcopi.

Actele sinodului de la 754 s-au păstrat în cuprinsul actelor Sinodului al VII-lea ecumenic, al cărui scop a fost tocmai respingerea hotărîrilor sinodului iconoclast și restabilirea ortodoxiei.

Pentru a-și justifica legitimitatea, sinodul de la Hieria s-a socotit continuatorul firesc al sinoadelor ecumenice de pînă atunci, participanții declarînd că iconoclasmul nu este o învățătură nouă ci rezultatul dezbaterilor hristologice din veacurile anterioare. În încercarea lor de a formula o teologie iconoclastă, participanții la întrunirea de la Hieria afirmau că pictarea de icoane ar reprezenta o erezie întrucît atunci cînd face icoana lui Hristos pictorul poate înfățișa, doar umanitatea Mîntuitorului, separînd-o astfel, de divinitatea Lui, sau că pictorul, prin zugrăvirea icoanei, ar amesteca umanitatea cu divinitatea. În primul caz pictorul s-ar face vinovat de nestorianism iar în al doilea rînd de monofizitism.

Trebuie recunoscut faptul că aceste argumente nu erau lipsite de oarecare subtilitate și că vor fi avut oarecare efect. Autorii lor au ignorat un element esențial al doctrinei calcedoniene și anume acela al uniunii ipostatice între cele două naturi ale Mîntuitorului și rezultatele acesteia.

La Hieria s-a mai propus o interpretare foarte originală despre icoana Cuvîntului întrupat și anume aceea a Euharistiei concepută ca icoană. Aceasta era singura icoană pe care ei erau

dispuși să o accepte. Ideea Euharistiei ca icoană, ca simbol a lui Hristos au luat-o aceștia de la Dionisie Pseudo-Areopagitul.

Dar ortodocșilor nu le-a fost greu să respingă această interpretare dată Euharistiei întrucît ea nu este icoană ci adevărul însuși, Euharistia nu este o icoană a lui Hristos, ci Hristos însuși prezent în mod real.

Tot sinodul de la Hieria a mai dispus ca în locul icoanelor din biserici să fie puse tablouri ale împăratului, scene de vînătoare sau picturi inspirate din natură. Din biserici să fie înlăturate toate icoanele, indiferent de materia din care sînt făcute sau de cel pe care îl reprezintă: Mîntuitorul, Maica Domnului sau sfinții. Participanții la acest sinod au admis, însă, rugăciunile adresate nu numai Mîntuitorului, ci și cele prin care se cerea mijlocirea Maicii Domnului și cea a sfinților. Mișcarea iconoclastă n-a reprezentat un corp unitar ci a cuprins și unele extreme. Așa de exemplu, existau unii iconoclaști care erau dispuși să accepte icoana Mîntuitorului și pe cea a Sfintei sale Maici dar nu aveau aceeași atitudine față de icoanele sfinților. Această poziție decurgea dintr-o concepție opusă cinstirii sfinților. Un reprezentant al acestei extreme iconoclaste a fost însuși împăratul Constantin al V-lea, deși la scurtă vreme după sinodul de la 754 a dispus să se ia unele măsuri chiar și împotriva cultului Maicii Domnului, negîndu-i calitatea de Născătoare de Dumnezeu și poruncind să fie scoase din slujbele Bisericii rugăciunile adresate ei.

Sinodul a mai conferit împăratului puteri mari pentru a duce lupta împotriva cinstitorilor icoanelor însă el n-a făcut uz de aceste puteri îndată după Hieria pentru că în fața primejdiilor care amenințau imperiul din afară el dorea să mențină pacea lăuntrică. Perioada imediat următoare sinodului a fost deci caracterizată de o libertate relativă pentru monahi care după acea vor constitui ținta principală a furiei lui Constantin al V-lea, ajungînd pînă la a interzice chiar pronunțarea cuvîntului de monah, alături de cel de sfînt.

Primele execuții s-au înregistrat în anul 761, victimele avînd vina de a fi numit pe împărat „un nou Valens“ și „un nou Iulian“. Persecuția generalizată a început după victoriile repurtate de armata bizantină împotriva bulgarilor. Furia îndreptată împotriva călugărilor a îmbrăcat diferite forme: arderea bărbilor, zmulgerea părului, izbirea în cap cu icoane, scoaterea ochilor, tăierea mînilor, toate executate cu un rafinament al cruzimii care îl vor face pe Sfîntul Nichifor, reprezentant de seamă al Ortodoxiei în a doua perioadă a crizei iconoclaste, să vadă în aceasta o revenire la păgînism.

Se pare că persecuțiile au început după publicarea unui decret prin care se cerea depunerea unui jurămînt de neînchinare la icoane. Patriarhul Constantin a fost cel dintîi care a făcut acest lucru din amvonul catedralei.

Între cei care au refuzat acest jurămînt preferînd martiriul amintim pe Petru de la Vlaherne, Ștefan cel Nou, Andrei din Creta, Ioan din Monagria, Pavel din Creta, Pavel cel Nou și mulți alții.

În hipodromul capitalei, împăratul a pus la cale o înscenare odioasă silind un număr de călugări arestați să difileze prin fața

mulțimii. Cîteva zile mai tîrziu, în același hipodrom a fost organizată parada unor condamnați la moarte, unii dintre ei pentru vina de a fi cinstit pe Sfîntul Ștefan cel Nou care fusese executat cu un an înainte, în 764. Același tratament a fost aplicat și patriarhului Constantin care a trebuit să îndure insultele mulțimii din hipodrom înainte de a fi decapitat, cu toate că el a fost cel dintîi care a depus jurămîntul de neînchinare la icoane.

Călugării fiind cei mai statornici apărători ai cultului sfintelor icoane au fost cei mai aprig loviți de asprimea măsurilor iconoclaste. La un moment dat în închisoarea pretoriului din Constantinopol se aflau un număr de 342 de călugări. Furia s-a manifestat și prin distrugerea unor mănăstiri ale căror proprietăți au fost confiscate, prin arderea de cărți religioase, risipirea moaștelor de sfinți. Această dezlănțuire nu s-a limitat doar la Constantinopol ci a fost cunoscută și în alte părți ale imperiului.

Teribilul persecutor a murit în anul 775, pe cînd se întorcea la Constantinopol dintr-o campanie împotriva bulgarilor. La moartea lui victoria împotriva icoanelor și a cinstitorilor acestora părea definitivă.

Lui Constantin al V-lea i-a urmat la tron fiul său Leon al IV-lea Hazarul (775-780), căsătorit cu ateniana Irina, cea care fusese crescută în mare evlavie, cu mare respect față de călugări și cinstitoare ca și aceștia a icoanelor.

Ca urmare a influenței pe care Irina o avea asupra soțului ei de îndată ce acesta a urcat pe tron s-a înregistrat o schimbare a politicii religioase a curții imperiale. Deși n-au lipsit arestări ale unor închinători la icoane, s-a observat de acum și o atitudine de toleranță față de aceștia precum și promovarea în ierarhie a unor candidați provenind dintre monahi, lucru de neînchipuit în vremea domniei lui Constantin al V-lea.

Leon al IV-lea a repurtat și o serie de victorii împotriva arabilor în 778-779, însă domnia sa a fost scurtă pentru că el a murit în anul 780. Puterea a fost îndată preluată de împărăteasa Irina în numele fiului ei Constantin al VI-lea, în vîrstă de numai 10 ani. Deși împărăteasa Irina era sprijinitoare a cultului icoanelor, în 780 climatul nu era favorabil cinstitorilor icoanelor. Armata purta încă amintirea zilelor glorioase din vremea lui Constantin al V-lea, iar dintre ierarhii în funcție mulți erau sincer atașați spiritului sinodului de la Hieria (754).

În anul 784 împărăteasa Irina era deplin stăpînă pe poziție și armata a început să uite din gloriile trecutului sub influența victoriilor repurtate acum în Elada.

Patriarhul Pavel al IV-lea, bătrîn și torturat de conștiința faptului că n-a făcut nimic pentru apărarea Ortodoxiei, s-a retras la mănăstire și a sugerat împărătesei nevoia convocării unui Sinod ecumenic. La scurtă vreme patriarhul Pavel a murit și în locul său a fost ales Tarasie (784-804), care fusese înainte secretar imperial. Acesta a acceptat înalta demnitate bisericească cu condiția ca stările de lucru de la Constantinopol să fie îndreptate printr-un sinod, fapt care a fost acceptat de către ceilalți ierarhi, nu însă fără oarecare opoziție.

Patriarhii de la Roma, Alexandria, Antiohia și Ierusalim au

fost înștiințați în același timp despre alegerea noului patriarh al Constantinopolului și despre intenția acestuia de a întruni în capitala imperiului un sinod care a și fost convocat printr-un ordin imperial la începutul verii anului 786.

Sinodul a fost deschis în capitală în prezența împărătesei Irina și a fiului ei, împăratul Constantin al VI-lea, însă în timpul ședinței de deschidere, în biserica „Sfinții Apostoli" au pătruns soldați, mai ales din garda imperială, care au întrerupt lucrările. Vociferările soldaților se amestecau cu strigătele de victorie ale unor episcopi iconoclaști și datorită acestui fapt sinodul a trebuit să fie amînat „sine die".

Incidentul a determinat pe împărăteasă să înlăture unitățile rămase credincioase lui Constantin al V-lea și să aducă în capitală trupe din Tracia, lucru pe care l-a realizat eunucul Stavrakios, omul de încredere al împărătesei. Trupele din capitală, trimise în Asia Mică pentru a respinge un pretins atac musulman, au fost dezarmate și trimise în ținuturile lor de origine.

Pentru a evita repetarea celor petrecute la „Sfinții Apostoli", împărăteasa a convocat din nou pe episcopi în sinod, de data aceasta la Niceea, unde lucrările lui au început la 24 septembrie 787. Sinodul a fost prezidat de patriarhul Tarasie și chestiunea principală pe ordinea de zi a fost aceea a demonstrării pe baze scripturistice și patristice a legitimității cultului sfintelor icoane. Sinodul a discutat punct cu punct și a respins hotărîrile luate la Hieria în 754.

În ședința a șaptea s-a citit *horosul* sinodului. În această hotărîre sinodalii au declarat că nu vor să înlăture nimic și nici să adauge ceva la credința Bisericii ci să o păstreze intactă așa cum au primit-o. Și-au exprimat apoi fidelitatea față de hotărîrile tuturor sinoadelor ecumenice de pînă atunci, față de întreaga tradiție de pînă la ei, fără a excepta cinstirea datorată sfintelor icoane. Hotărîrea Sinodului al VII-lea ecumenic se încheie astfel:

„Reprezentările Crucii, ale Sfintelor Icoane, fie că sînt pictate, sculptate, sau din orice material ar fi făcute, trebuiesc așezate pe vase, pe îmbrăcăminte, pe pereți, pe case și pe drumuri.

Prin aceste icoane noi înțelegem pe acelea ale lui Iisus Hristos, ale Maicii Sale Preacurate, ale sfinților îngeri. Cu cît mai mult vor fi privite aceste icoane și cu cît mai mult privitorul își va aminti de cel reprezentat el se va strădui să-l imite, se va simți îndemnat să-i arate respect și venerare προσκυνησις, fără a-i arăta totuși o adorare propriu-zisă λατρεία, cuvenită numai lui Dumnezeu. Însă va oferi icoanelor, ca semn al venerării sale, tămîie și lumînări, așa cum se face cu Sfînta Cruce, cu Sfînta Evanghelie și cu sfintele vase.

Acesta era obiceiul pios al celor vechi, căci cinstea acordată unei icoane revine celui pe care ea îl reprezintă. Oricine venerează o icoană, venerează persoana reprezentată pe ea. Dacă cineva învață altfel, sau condamnă ceea ce Biserica sfințește, fie cartea Sfintei Evanghelii, fie Crucea sau o icoană oarecare, sau moaștele unui martir, sau dacă cineva se străduiește să distrugă tradițiile Bisericii universale, sau folosește în scopuri profane mănăstirile pe care

trebuie să le respecte, acela va fi depus dacă este episcop sau cleric și excomunicat dacă este călugăr sau mirean".

Au fost anatematizați, apoi, o serie de episcopi iconoclaști: Teodosie al Efesului, Sisiniu și Vasile, precum și foștii patriarhi ai Constantinopolului Anastasie, Constantin și Niceta.

În același timp, au fost cinstiți eroii credinței: patriarhul Gherman, Ioan Damaschinul și Gheorghe din Cipru.

Horosul sinodal a fost citit în cadrul celei de a opta sesiuni a sinodului întrunită la 23 octombrie în palatul Magnaura din Constantinopol în prezența suveranilor și a fost acceptat de către participanți. Horosul a fost semnat și de către împărăteasa Irina și de fiul ei Constantin al VI-lea.

Tot în cadrul ultimei sesiuni au fost promulgate și cele 22 de canoane ale Sinodului al VII-lea ecumenic. Scopul acestor canoane a fost de a restabili ordinea în Biserica Răsăritului tulburată de criza iconoclastă. O atenție deosebită este acordată în aceste canoane drepturilor și datoriilor episcopilor, ținutei preoților și monahilor, condamnîndu-se încercarea de obținere a unor demnități bisericești prin mită. O importantă hotărîre înscrisă în aceste canoane este aceea ca toate bisericile să aibă sfinte moaște.

Hotărîrile sinodului al VII-lea ecumenic au fost acceptate în Răsărit. În Apus ele au ajuns la Carol cel Mare în traducerea defectuoasă trimisă de papa Adrian I. Regele francilor a cerut unor teologi de la curtea sa să cerceteze aceste hotărîri și să alcătuiască un răspuns din aceasta rezultînd vestitele *Libri Carolini* care în mod curios condamnă atît sinodul iconoclast de la Hieria cît și sinodul al VII-lea ecumenic și declară că icoanele nu trebuie nici desființare dar nici venerate, venerare cuvenindu-se doar Crucii, Evangheliei, moaștelor și vaselor liturgice. În ciuda încercărilor papei Adrian I de a îndrepta lucrurile, trimițîndu-i lui Carol cel Mare o nouă traducere, de data aceasta corectă, a hotărîrilor sinodului al VII-lea ecumenic, atitudinea regelui franc a rămas aceeași și ea a fost consfințită de către sinodul ținut la Frankfurt în 794. Adversitatea politică a lui Carol față de Bizanț a cîntărit greu în adoptarea unei astfel de atitudini.

Împărăteasa Irina a domnit pînă în anul 802 cînd ea a fost detronată ca urmare a unei răscoale conduse de către Nicefor, ministrul ei de finațe care era de origine arabă. Cu Irina s-a încheiat domnia împăraților din dinastia isauriană.

Nicefor a domnit pînă în anul 811 cînd a căzut într-o luptă cu bulgarii fiind urmat la tron de către ginerele său Mihai I Rangabe (811-813), tatăl viitorului patriarh Ignatie. Mihail a fost depus de o răscoală condusă de generalul de origine armeană Leon

Bardas care ca împărat va fi cunoscut sub numele de Leon al V-lea (813-820).

Sentimentele pro-iconoclaste, încă vii în provinciile răsăritene ale imperiului, au reizbucnit o dată cu urcarea pe tron a lui Leon ol V-lea cînd a început cea de a doua fază a crizei iconoclaste (813-843).

Patriarhul Nicefor a fost depus și în locul lui a ajuns pe scaunul patriarhal Teodot, cel care a convocat în 815 un sinod iconoclast în cadrul căruia au fost anulate hotărîrile sinodului al V-lea ecumenic și au fost restabilite hotărîrile sinodului de la Hieria.

Apărători ai Ortodoxiei au fost în această perioadă patriarhul Nichefor și Sfîntul Teodor Studitul, starețul Mănăstirii Studion din capitală. În scrierile lor îndreptate împotriva iconoclasmului, ambii au insistat asupra caracterului descriptibil al lui Iisus Hristos. Pentru Sfîntul Teodor Studitul, un Hristos care nu ar putea fi descris nu înseamnă altceva decît un Hristos netrupesc. Realitatea întrupării Logosului constituie și pentru el argumentul principal. În ceea ce privește icoana Mîntuitorului, el arată că aceasta nu este a unei naturi, a omului Iisus, ci a ipostasului divino-uman, a Logosului întrupat. „Semnificația Evangheliei creștine constă tocmai în aceea că Logosul și-a asumat toate caracteristicile omului, inclusiv descriptibilitatea și icoana Sa este o dovadă permanentă a acestui fapt". Sfîntul Teodor declară iconografia a fi o acțiune divină întrucît pictorul în icoană zugrăvește un chip al lui Dumnezeu, așa cum Dumnezeu creîndu-l pe om a așezat în acesta chipul Său.

Contribuția specifică a Sfîntului Nichefor Mărturisitorul a constat în accentuarea de către el a deplinității naturii umane asumate de Logosul, deplinătate care include și descriptibilitatea acestei naturi în Iisus Hristos, deci posibilitatea de a o înfățișa în icoană.

Persecuția lui Leon al V-lea a făcut multe victime și atunci cînd acesta a fost asasinat în noaptea de Crăciun a anului 820 iconodulii au sperat că vor urma vremuri mai bune. Însă politica iconoclastă a fost continuată de către împărații următori: Mihail al II-lea (820-829) și Teofil (829-842). Mănăstirile au constituit și acum ținta principală a atacurilor întrucît ele constituiau centrele rezistenței ortodoxe.

Dar cinstitori ai icoanelor se aflau chiar și în familia imperială. După moartea lui Teofil (842), soția sa, împărăteasa Teodora, a rechemat pe ortodocși din exil. În locul patriarhului iconoclast Ioan al VII-lea a fost ales Metodie, care fusese mărturisitor, suferind pentru ortodoxie.

Patriarhul Metodie a convocat un sinod la Constantinopol, care la 11 martie 843 a declarat valabile toate hotărîrile celor șapte sinoade ecumenice, a restabilit cultul icoanelor și a anatematizat pe iconoclaști. Episcopii iconoclaști au fost înlocuiți cu episcopi ortodocși.

La sfîrșit au fost anatematizați toți ereticii, textul acesta urmînd să fie citit în toate bisericile în fiecare an în prima Duminică din Postul Sfintelor Paști. Cum măsura a fost luată în ajunul primei Duminici din Postul Mare, Duminica aceea a fost numită Duminica Ortodoxiei.

Ajunși aici ne dăm seama că întreaga problematică ridicată de criza iconoclastă nu a fost una de artă religioasă ci de teologie. Dacă rezultatul nu ar fi fost cel pe care îl știm, astăzi nu am fi avut numai o Biserică Ortodoxă fără icoane, fără moaște, fără monahism ci întreaga teologie a Bisericii ar fi fost modificată, pentru că am văzut legătura dintre iconoclasm și hristologie. În discuție, în primul rînd, era icoana Mîntuitorului. Într-un studiu de acum mai bine de 40 de ani *(Proto-iconoclasm*, „Omagiu I.P.S. Mitropolit Nicolae Bălan", Sibiu, 1940, p. 723-730), regretatul Pr. prof. dr. Milan Șesan a arătat faptul că atît nestorienii cît și monofiziții erau iconoclaști în atitudine.

O altă primejdie prezentă în iconoclasm vizează raportul dintre spirit și materie cu implicații serioase pentru întreaga teologie sacramentală a Bisericii Ortodoxe deci și pentru învățătura ei despre mîntuire. Spiritualismul iconoclaștilor îi așează pe aceștia în aceeași categorie cu maniheii și cu gnosticii. Ideile maniheice despre incompatibilitatea dintre lumea creată, cea materială și Dumnezeu au fost combătute de la început de către Biserică, pentru că ele pun în primejdie întreaga învățătură și practică a Bisericii noastre potrivit căreia elementele materiale sînt purtătoare și transmițătoare de har în cadrul Sfintelor Taine.

Prin victoria Ortodoxiei împotriva ereziei iconoclaste a fost evidențiat din nou și adevărul că în procesul de mîntuire este cuprins omul întreg, în totalitatea sa psiho-somatică. Apărătorii Ortodoxiei au subliniat rolul trupului în procesul de mîntuire, în primul rînd al trupului lui Hristos prin care se dobîndește mîntuirea dar și al trupului omului ca participant în aceasta împreună cu sufletul.

Angajarea Bisericii în eforturile pentru rezolvarea problemelor lumii contemporane, preocupare atît de importantă în viața Bisericilor creștine, se întemeiază și pe ceea ce s-a cîștigat la Sinodul al VII-lea ecumenic, cel care a învestit cu autoritate ecu-

menică învățătura despre compatibilitatea dintre spiritual și material, dintre Biserică și lumea în care aceasta își desfășoară activitatea.

Diac. prof. Aurel JIVI

BIBLIOGRAFIE

1. Sfîntul Ioan Damaschin, *Cultul Sfintelor Icoane* (Cele trei tratate contra iconoclaștilor), traducere din greceşte cu un studiu introductiv de D. Fecioru, Bucureşti, 1937.

2. A. Bihlmeyer şi H. Tuchle, *Histoire de l'Église,* vol. II, Salvator-Mulhouse, Casterman-Paris-Tournai, 1963.

3. Ch. J. Héfélé, H. Leclercq, *Histoire des Conciles,* t. III, 2, Letouzey et Ané Editeurs, Paris, 1910.

4. V. Lazarev, *Istoria picturii bizantine,* vol. I, Bucureşti, 1980.

5. G. Mathew, *Byzantine Aesthetics,* Icon Editions, Harper and Row Publishers, New York, 1971.

6. J. Meyendorff, *Byzantine Theology; Historical Trends and Doctrinal Themes,* Fordham University Press, New York, 1976.

7. N. Milaş, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoţite de comentarii,* vol. I, p. 2 (Canoanele Sinoadelor ecumenice), traducere de U. Kovincici şi N. Popovici, Tipografia Diecezană, Arad, 1931.

8. G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates,* C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1940.

9. P. J. Pargoire, *L'église byzantine de 527 a 847,* Librairie Victor Lecoffre, Paris, 1923.

10. J. Pelikan, *The Spirit of Eastern Christendom (600-1700),* The University of Chicago Press, Chicago and London, 1974.

11. Idem, *Jesus through the Centuries; His Place in the History of Culture,* Harper and Row Publishers, New York, 1987.

12. Pr. prof. I. Rămureanu, *Cinstirea sfintelor icoane în primele trei secole,* în „Studii Teologice", 1971, nr. 9-10, p. 621-671.

13. Pr. prof. M. Şesan, *Protoiconoclasm,* în *Omagiu I.P.S. Sale Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, la douăzeci de ani de arhipăstorire,* Sibiu, 1940, p. 723-730.

14. A. A. Vasiliev, *History of the Byzantine Empire,* vol. I, The University of Wisconsin Press, Madison and Milwaukee, 1964.

Predici

LA DUMINICA A XVIII-A DUPĂ RUSALII

„Învățătorule, toată noaptea ne-am ostenit și n-am prins nimic; dar fiindcă zici Tu, voi arunca mreaja. Și făcînd aceasta, au prins mulțime de pești, încît se rupea mreaja lor“

(Luca 5, 5-6)

Istoria a înregistrat în paginile sale măreţele lupte ce s-au dat la Maraton, în Grecia, la Waterloo în Belgia, la Mărășești sau în alte părţi ale lumii și nimănui nu-i trece prin minte că, pentru a se încredința de ele, ar trebui să se repete. Aceste fapte s-au petrecut odată și cei ce le-au trăit sau au fost contemporani cu ele, le-au povestit și le-au scris în cărţi, și s-au transmis omenirii din generație în generație. Așa și cu minunile Mîntuitorului Iisus Hristos. Cei care s-au împărtășit de ele, precum și cei care le-au văzut, le-au povestit contemporanilor și le-au fixat în scris, pe cele mai multe din ele în Sfînta Scriptură, iar altele s-au păstrat în Sfînta Tradiţie și astfel se transmit omenirii pînă la sfîrșitul veacurilor.

Minunea pe care am ascultat-o în Sfînta Evanghelie de astăzi, a fost un fapt real la care au luat parte cei dintîi ucenici ai Mîntuitorului Iisus Hristos și tovarășii lor de lucru. O noapte întreagă, harnicii și iscusiţii pescari, Simon și Andrei fratele său, dimpreună cu Iacov și Ioan, se trudiseră zadarnic. La ziuă, cînd unii își spălau mrejele, iar alţii și le cîrpeau, ca apoi să le întindă la soare să se usuce, îi întîlnește Domnul Iisus Hristos, Care era înconjurat de lume multă ce dorea să-I asculte cuvîntul. Domnul văzînd corăbiile goale, S-a suit în una din ele, care era a lui Simon și l-a rugat s-o depărteze puțin de la mal și de acolo învăța poporul. Cînd a terminat cuvîntul, i-a spus lui Simon să tragă corabia la adînc și să arunce mrejele spre pescuire. Atunci Simon a zis: „Învățătorule, toată noaptea ne-am ostenit și n-am prins nimic; dar fiindcă zici Tu, voi arunca mreaja. Și făcînd aceasta, au prins mulțime de pești, încît se rupea mreaja lor“.
Atunci au făcut semn tovarășilor din cealaltă corabie, ca să vină să le ajute; și au venit și au umplut amîndouă corăbiile, încît se afundau. Așa ceva nu li se întîmplase niciodată! Și dîndu-și seama că această pescuire nu este rodul iscusinţei lor, i-a cuprins frica și căzînd în genunchi Simon a zis: „Ieși de la mine, Doamne, că sînt om păcătos“ (Luca 5, 8). Într-adevăr, mulțimea de pești pescuiți era opera Atotputernicului Dumnezeu, Care ne dovedește în chip evident, de ce este capabil omul să realizeze prin propriile sale puteri și la ce rezultate strălucite ajunge, cînd la străduința și priceperea sa se adaugă și ajutorul lui Dumnezeu.

Evanghelia de astăzi conţine o seamă de învăţături necesare mîntuirii noastre și progresului social, dar dintre toate ne vom opri asupra rostului pe care-l are „ajutorul lui Dumnezeu în viaţa omului“.

Oamenii au cunoștință și experiență de muncă în toate sectoarele de activitate, dar în foarte multe cazuri rezultatele sînt sărăcăcioase sau chiar negative. Deși cunoștinţele și experienţa presupun obţinerea de rezultate bogate în urma muncii depuse, totuși, nu întotdeauna ajungem la ceea ce se cuvine. De cele mai multe ori, cauzele insuccesului se datoresc faptului că noi căutăm soluţiile problemelor ce ni le pune viaţa în mod superficial. Numai cercetarea amănunţită, în adîncul problemelor, poate să ne ajute la găsirea soluţiilor celor mai potrivite. O mare parte a insuccesele noastre se datoresc însă și faptului că fiind prea încrezători în experienţa și capacitatea noastră de lucru, nu chemăm în ajutor și puterea lui Dumnezeu. Acești patru ucenici ai Mîntuitorului Hristos din Evanghelia de astăzi, cu toate cunoștinţele și experienţa lor de pescari iscusiți, se trudiseră o noapte întreagă și nu prinseseră nimic. Dar cînd au avut pe Domnul Iisus Hristos în corabie și au ascultat de glasul Lui, ca să arunce mreaja și să pescuiască, au prins atîta pește, încît corăbiile erau amenințate să se scufunde. Puterea

și ajutorul Domnului făcuse ceea ce în mod logic și firesc harnicii pescari nu izbutiseră.

Ajutorul Domnului are un mare rol în viața omului. Cui credeți că se datorește faptul că cei doisprezece Apostoli ai Mîntuitorului Iisus Hristos, oameni simpli, neînvățați și săraci, au fost în stare să cutreiere lumea de pe vremea lor de la un capăt la altul al pămîntului și s-o atragă la creștinism? Astăzi, după aproape două mii de ani, Evanghelia este răspîndită aproape în toate părțile lumii. Să ne amintim că în duminica Rusaliilor, Sfîntul Apostol Petru a ținut în Ierusalim o cuvîntare inspirată de Dumnezeu, în urma căreia a atras la credința creștină „ca la trei mii de suflete" (Fapte 2, 41), prin Botezul lor. Altădată, tot în urma unei cuvîntări, după ce vindecase un olog, și poporul se ținea după ei ca să vadă minunea, a mai botezat încă două mii de suflete (Fapte 4, 4). Care mare teolog și iscusit orator a fost vreodată în stare să determine atîta mulțime de suflete, ca să-și lepede credința lor strămoșească și să îmbrățișeze alta nouă? Cei doisprezece ucenici ai Mîntuitorului, luminați și întăriți de ajutorul lui Dumnezeu, au săvîrșit — ca nimeni alții — o pescuire de suflete pentru împărăția Domnului, fără egal în istoria omenirii. Conducători de popoare, ca Alexandru Macedon, Baiazid al turcilor sau Napoleon al Franței, au pornit cu armate numeroase ca să cucerească lumea cu sabia, dar n-au reușit, ci au căzut înfrînți. Apostolii Mîntuitorului Iisus Hristos, numai cu cuvîntul și minunile săvîrșite prin puterea lui Dumnezeu, au schimbat fața vechii omeniri, aducînd-o la creștinism, care a adus transformările și îmbunătățirile sociale cunoscute.

Dumnezeu ajută omului care se lasă călăuzit de El în viața de toate zilele, după cum lămurit arată proorocul Isaia: „El dă tărie celor osteniți și crește puterea celor neputincioși; căci copiii ostenesc și se obosesc, și chiar tinerii se poticnesc, dar cei ce se încred în Dumnezeu își înnoiesc puterea lor ca vulturii, aleargă și nu obosesc; umblă și nu ostenesc" (40, 29-31).

După învățătura Sfintei noastre Biserici, întemeiată pe Sfînta Scriptură și pe Sfînta Tradiție, harul lui Dumnezeu conlucrează cu omul la săvîrșirea faptelor bune. Harul dumnezeiesc este puterea necreată care se trimite omului, spre a-i stimula voința și rațiunea, ajutîndu-l să facă binele și să evite răul. După cum plantele și toate viețuitoarele pămîntului își întorc fața către soarele dătător de viață, tot așa și omul în adîncul sufletului său trebuie să se unească cu Cel care l-a zidit. Dumnezeu îi oferă ajutorul Său, iar omul trebuie să-l dorească, să-l primească de bună voia sa și să conlucreze cu el.

Și cu cît omul este mai setos după cunoașterea lui Dumnezeu și mai dornic de săvîrșirea binelui, cu atît mai mult el primește în măsură și mai mare harul dumnezeiesc, ajutîndu-l să facă fapte pe care în chip firesc nu le-ar putea face niciodată.

S-ar putea întreba unii dintre noi: Dacă Dumnezeu vine în ajutorul omului cu harul Său, cum se face de mai sînt pe fața pămîntului oameni care nu-s creștini? Sau cum de atîția creștini duc o viață plină de păcate și nu contribuie cu nimic la progresul omenirii?

Știm că Mîntuitorul Iisus Hristos a predicat și a făcut multe minuni, încît unele nici n-au fost scrise în Sfînta Evanghelie, după cum mărturisește chiar Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan. Însă, nu toți evreii care L-au ascultat sau au văzut minunile Lui au crezut Într-însul, ci cei mai mulți au rămas la Legea lor veche. Aceștia au refuzat să dea urmare chemării Lui și s-au exclus singuri de la dobîndirea fericirii veșnice. Dumnezeu nu silește pe nimeni ca să primească legea creștinească, ci omul o poate accepta sau refuza. Libertatea de conștiință a omului nu este stînjenită cu nimic. Evanghelia îi arată ce trebuie făcut și ce trebuie evitat. Omul se decide singur după propria lui voie. De aceea are totală răspundere pentru faptele sale. Datorită libertății de conștiință, atît evreii cît și celelalte popoare care nu sînt creștine, în marea lor majoritate, au refuzat să primească Evanghelia, rămînînd la vechile lor religii. Vedem și-n Evanghelia de astăzi că, atunci cînd Mîntuitorul spune lui Simon să tragă corabia mai la adînc pentru pescuire, Simon a răspuns: „Învățătorule, toată noaptea ne-am ostenit și n-am prins nimic; dar fiindcă zici Tu, voi arunca mreaja". Se vede limpede, libertatea pe care Simon o avea de a accepta sau nu propunerea Mîntuitorului Iisus Hristos. Dînd ascultare glasului dumnezeiesc s-a bucu-

rat din plin de ajutorul ceresc și a fost răsplătit cu o pescuire nemaiîntîlnită.

Cît despre oamenii care deși au primit Evanghelia, dar duc totuși o viață departe de Dumnezeu și plină de păcate, aceștia nu sînt nimic altceva decît mădulare bolnave, care abuzînd de libertatea de conștiință cad pradă ispitelor și fac ceea ce nu se cuvine. Dar și pentru aceștia calea spre mîntuire este deschisă și Biserica îi așteaptă să se întoarcă de pe povîrnișul păcatului la calea mîntuirii. Glasul Mîntuitorului Iisus Hristos răsună pentru toți la fel: „Iată stau la ușă și bat: de va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi prînzi cu dînsul și el cu Mine". Oricine primește învățătura Sfintei Evanghelii, primește pe Domnul Iisus Hristos în sufletul său și dacă-I urmează îndemnul, se bucură din plin de ajutorul Domnului ca și ucenicul Simon. Orice creștin care ia parte la Sfînta Liturghie cu credință și cu evlavie este întărit de harul dumnezeiesc, și biruie mai ușor necazurile, greutățile și ispitele vieții.

Pentru a ne bucura din plin de ajutorul lui Dumnezeu, trebuie să lăsăm lumina Sfintei Evanghelii să pătrundă adînc în sufletele noastre și să facem ceea ce ne poruncește Hristos. Și știm că cea mai mare poruncă din Lege este să iubim pe Dumnezeu din toată inima și din tot cugetul nostru, iar a doua, asemenea acesteia, să iubim pe aproapele nostru ca pe noi înșine. Această iubire se arată prin fapte. De aceea, o cugetare adîncă zice așa: „Cînd arăți drumețului drumul cel mai scurt, faci bine; cînd deschizi ochii celui care a pornit spre rău, faci mai bine; dar cînd ridici pe cel căzut, faci cel mai mare bine". Și multe sînt căile prin care Dumnezeu vine în ajutorul omului. Iată una:

Un mare predicator creștin din India, anume Sundar Singh, trecea odată pe vreme de iarnă prin munții Tibetului. Era un viscol puternic și un ger năprasnic. Calea se făcea tot mai grea. Simțea că puterile îi scad, iar frigul și înghețul îl biruia. La o răspîntie, vede un om căzut în zăpadă. Era aproape mort de frig. Se pleacă spre el și văzu că era un tibetan. Printr-un semn oarecare, tibetanul îi dădu de înțeles că salvarea lui e zadarnică. Dar el nu se îndură să-l lase acolo și-l ridică în spate, plecînd încet cu el la drum. Povara era grea, dar sub greutatea ei simți că începe să se încălzească. De unde pînă acum era și el aprope înghețat de frig, se pomeni că îl năpădesc sudorile. Se încălzise de-a binelea și căldura lui, încălzi și pe cel din spate, care era aproape mort. Acum, îl simte că începe să miște și bucuria lui că a scăpat un om de la moarte, îi dădu puteri noi, încît pași și mai cu bărbăție prin zăpadă și viscol. În zare se ivi un sat. Sîntem salvați amîndoi, își zise Sundar Singh. Tibetanul ar fi pierit fără ajutorul meu, dar și eu aș fi murit fără el". A scăpat de la moarte, scăpînd pe altul de moarte. Lucrînd pentru binele și fericirea aproapelui, cîștigăm pînă la urmă fericirea proprie.

Domnul Iisus Hristos ne cheamă prin Evanghelia de astăzi să urmăm Lui, așa cum l-au urmat cei patru pescari galileeni, care îndată ce au auzit chemarea, au lăsat toate cîte aveau și s-au pus în slujba lui Dumnezeu și a aproapelui. Drumul care duce la mîntuire trece prin lumea aceasta și aici sîntem chemați să ne iubim unii pe alții, cu cuvîntul și cu fapta. Mîntuitorul Iisus Hristos S-a jertfit pe cruce pentru păcatele noastre și ne cere să ne lepădăm de ele. Iar pentru a izbuti să mergem pe calea care duce la mîntuire, să-i ascultăm totdeauna povața și atunci ne va da ajutorul Său din plin așa cum l-a dat lui Simon. Să nu uităm că El necontenit ne cheamă la Sine, ca să cîntăm cu Dînsul în împărăția Sa. Pentru aceasta ne pune la îndemînă ajutorul Său ceresc atît pentru dobîndirea celor necesare vieții pămîntești, cît și pentru săvîrșirea faptelor bune. Totul este ca noi să-I ascultăm chemarea, să-I urmăm calea și să-I îndeplinim voia, așa cum au făcut și ucenicii Săi din Evanghelia de azi. Și atunci, să fim siguri că ne vom învrednici din plin de ajutorul Său, care ne va face viața mai ușoară, mai plăcută, și vom dobîndi și fericirea veșnică. Amin!

Pr. C. CHIRICA

IUBIRE, CREDINȚĂ, MÎNTUIRE

„Atît de mult a iubit Dumnezeu lumea încît pe Unul Născut Fiul Său L-a trimis ca tot cel ce crede în El să nu moară ci să aibă viață veșnică“

(Ioan 3, 16)

Știm de la Sfîntul Ioan Teologul și, de altfel, din întreaga Sfîntă Scriptură, că „Dumnezeu este iubire“. Știm că din iubire Dumnezeu a creat lumea, din iubire a re-creat-o, adică a mîntuit-o, a înnoit-o prin venirea în lume a Fiului Său. Această iubire rezultă cu claritate din însăși formularea versetului amintit: „Atît de mult a iubit Dumnezeu lumea, încît...“. Cînd folosește această expresie „atît de mult ...încît“, înseamnă foarte mult, înseamnă ceea ce poți spune în cuvinte precum și ceea ce simți dar nu se poate rosti în cuvinte. Într-adevăr Dumnezeu a dovedit față de lume o iubire totală. Însuși Mîntuitorul Hristos o spune: „Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are ca sufletul să-și pună pentru prietenii săi“ (Ioan 15, 13).

Dintr-o iubire deplină Dumnezeu creează lucruri minunate. Din Cartea Facerii se vede că Dumnezeu a făcut toate lucrurile Sale „foarte bune“, iar pe om l-a făcut de cea mai bună calitate, la nivelul cel mai înalt, „după chipul Său“. Iubirea lui Dumnezeu continuă însă să creeze, ea are această însușire — este creatoare. Dar cum, în ce sens? În sensul valorificării plenare a celui pe care-l iubește, pe care-l creează sau re-creează. În privința omului, aceasta se face prin credință. Dumnezeu așează credința — dar al Său — în sufletul omului, omul o descoperă acolo, vede pe darul credinței pecetea divină și se înalță pe dîra de lumină a credinței pînă la Dumnezeu. În felul acesta, credința îl leagă pe om de Dumnezeu, dar nu numai în acest fel.

Descoperind credința în suflet, omul descoperă acolo și alte daruri ale lui Dumnezeu, întreaga zestre spirituală cu care Dumnezeu l-a înzestrat. Se miră de descoperire și pune darurile în lucrare și-n felul acesta evoluează, se înalță, face să strălucească în el chipul lui Dumnezeu, înmulțește talanții, își împlinește menirea. În sufletul omului credința are rolul unui imperativ categoric. Cînd te afli într-o greutate, știindu-ți darurile sufletești și neștiindu-te singur, ci cu Dumnezeu care ajută acolo unde se manifestă neputința omului, atunci îți zici: „trebuie“, „se poate“ și în credință, perseverență chiar tenacitate, stă reușita.

Deci iată cînd Dumnezeu mîntuiește un om credincios, El mîntuiește o persoană conștientă de zestrea sa spirituală, în plină lucrare de fructificare a darurilor și nu un obiect. De aceea, în iubirea Sa, Dumnezeu ne dăruiește credința pentru a ne fructifica. El nu ne vrea obiecte, ci persoane. El nu ne mîntuiește așa cum ai scoate un obiect din apă, ci prin propria noastră participare, voluntară, conștientă.

Așadar, iubindu-te, Dumnezeu îți dă credința prin care te descoperi, îți afli adevărata identitate, te re-creezi, devii făptură nouă. Însă credința este mîntuitoare numai cînd o iei ca atare, ca dar al lui Dumnezeu, cînd prin ea, după ce ai descoperit-o în adîncul sufletului, ridici ochii la cer și te rogi, mulțumești Dăruitorului și menții prin rugăciune legătura cu El. Dacă nu vezi pe ea pecetea Creatorului și o consideri drept creație a ta, drept obiect obținut prin tine însuți, atunci cazi în păcatul autosuficienței, al trufiei, te rupi de Dumnezeu și de lume.

Dar legîndu-te prin credință de Dumnezeu, te legi de imperativele Sale care se referă la slujirea aproapelui.

Credința ne mijlocește asemănarea cu Dumnezeu.

Să vedem cum lucrează Dumnezeu din iubire prin credința oamenilor, mîntuindu-i. De exemplu, în Vechiul Testament șarpele de aramă ridicat de Moisi în pustie este grăitor pentru acest lucru. Cei ce se uitau la șarpele de aramă și care erau mușcați de șerpi veninoși, prin credința în Dumnezeu, care le anunțase acest mod de vindecare, se vindecau și desigur că Dumnezeu făcea aceasta din iubire.

La fel în Noul Testament, Mîntuitorul s-a lăsat răstignit, înălțat pe cruce, precum oarecînd șarpele mîntuitor în pustie, pentru ca oricine se uită la El cu credință să nu moară ci să aibă viață veșnică. De multe ori Mîntuitorul arăta rolul credinței în minunile ce le făcea. Zicea: „Credința ta te-a mîntuit, mergi în pace“ (Matei 9, 22) sau: „Cel ce crede-n Mine viu va fi, de va și muri“ (Ioan 5, 24) sau: „Cînd cereți să credeți că veți lua și va fi vouă“ (Marcu 11, 24).

Sfîntul Apostol Pavel spune în epistola către Evrei că drepții Vechiului Testament prin credință au biruit împărății, au scăpat de ascuțișul sabiei, au astupat gurile leilor etc.

Dar credința noastră ne apropie de Dumnezeu care este iubire și atunci în comuniune cu El devenim și noi iubire. Și specificul iubirii este de a se manifesta în afară, deci spre aproapele, în cazul nostru, mai ales că Dumnezeu ne-a creat din iubire, părinții ne-au născut și crescut din iubire și noi sîntem datori tuturor celorlalți cu iubire. În acest caz, manifestînd dragostea față de semeni, după modelul lucrării lui Dumnezeu trebuie să le descoperim în suflete credința, să le-o întărim, să le-o creștem, mai ales că aceasta vine din auzite (Romani 10, 17), cum zice Sfîntul Pavel, adică din mărturisirea oamenilor.

Dar credința nu este o teorie, ci este o trăire, o experiență spirituală de viață. Transmițînd altuia credința ta, tu îi spui ceva din viața ta, îi mărturisești un moment în care s-a manifestat credința, deci te deschizi sufletește față de celălalt pentru a-l îmbogăți cu sufletul tău. Înseamnă că viața lui nu-ți este indiferentă, el te interesează și tu acționezi să-l ajuți. Și dezvoltînd în el darul credinței sau făcîndu-l să și-l descopere, el ca și tine mai înainte, va găsi în sufletul lui întreaga zestre spirituală dată de Dumnezeu, se va bucura, se va înnoi, va deveni făptură nouă, deci aceasta va fi ca o împlinire a cuvîntului Sfîntului Ioan Gură de Aur care zice că nu se mîntuiește decît cel care a lucrat ceva pentru mîntuirea aproapelui său, aceasta te va bucura și pe tine pînă-ntr-atît încît te vei simți și tu înnoit de această bucurie, de această roadă concretă a dragostei tale (și aici se potrivesc atît de bine cuvintele filozofului și poetului nostru L. Blaga: „Iubind ne încredințăm că sîntem / Cînd iubim / Oricît de adîncă noapte-ar fi / Sîntem în zi / Sîntem în Tine, Elohim“.

Participînd astfel la crearea, re-crearea, înnoirea aproapelui nostru, noi participăm la creația lui Dumnezeu, devenim co-părtași la lucrarea Sa mîntuitoare în lume.

Iată, credința ne apropie deci și de Dumnezeu și de semeni.

A ieși din cercul strîmt al autosuficienței, atunci cînd aceasta se manifestă, a ne îndrepta cu interes, încredere și îngăduință către semenii noștri care au nevoie de noi, a-i înnoi și prin aceasta a ne înnoi, a le mijloci mîntuirea și prin aceasta a ne mîntui, devin imperative permanente ale credinței noastre.

Pr. Teodor DAMIAN

Însemnări

COMPOZITORUL GHEORGHE CUCU

In partea nord-vestică a fostului județ Tutova, astăzi județul Vaslui, la 27 km nord-vest de Bîrlad, pe drumul județean Bîrlad-Bacău, în plin podiș moldovenesc și pe valea pîrîului Tutova, se află o așezare omenească numită Puiești, care pe vremuri se numea tîrgul Puiești și era reședință de plasă, iar astăzi se numește comuna Puiești și este centru de comună, alcătuită din șapte sate cu un total de 7.760 locuitori și cu o suprafață de 12.054 hectare, cu liceu agroindustrial, cu spital, cu două case de nașteri, cu cămin cultural, cu cinematograf, cu bibliotecă ce numără mii de volume, cu unități comerciale, cu unități prestatoare de servicii pentru populație cu C. A. P., fruntaș pe județ și cu multe alte mijloace pe care civilizația actuală, timpurile pe care le trăim ni le oferă. Nu peste mult timp există posibilitatea ca Puieștii să obțină statutul de localitate urbană, fiind deja în curs de sistematizare.

In această localitate a văzut lumina zilei Gheorghe Cucu, unul dintre cei mai înzestrați compozitori pe care i-a avut poporul nostru, unul dintre cei mai luminați profesori de muzică vocală, unul dintre marii dirijori ai neamului nostru și strălucit culegător de folclor. S-a născut la 22 februarie 1882. A dispărut din viață la vîrsta de numai cincizeci de ani.

Era fiul țăranilor Vasile și Nastasia Cucu, truditori pe moșiile boierești din jurul Puieștilor. Copilăria și-a petrecut-o în satul natal. Cursurile școlii primare le-a urmat la Bîrlad, fiind întreținut de unchiul său după mamă, Ion Butoi, cîntăreț și profesor la Școala de cîntăreți.

Incă din clasele primare s-a făcut cunoscut ca un foarte bun corist, încredințîndu-i-se chiar și conducerea corului de copii la diferitele serbări ce se organizau în cadrul școlii.

După absolvirea școlii primare, fiind sărac, n-a putut pătrunde în alte școli din Bîrlad; s-a prezentat la examenul de admitere la Școala de cîntăreți bisericești din Bîrlad și datorită vocii frumoase ce avea a reușit primul între 60 de candidați. Director al Școlii de cîntăreți din Bîrlad, pe acea vreme, era eruditul psalt Damian Rînzescu care ocupa și catedra de psaltichie. Ca urmare, în toți cei patru ani de școlarizare (1893-1897), s-a ocupat îndeaproape de elevul Cucu Gheorghe, urmărind dezvoltarea talentului cu care era dotat. După exemplul lui Damian Rînzescu, s-au ocupat îndeaproape de talentatul elev și profesorii Ion Butoi la psaltichie și Atanasie Popovici la teorie și solfegii.

După terminarea Școlii de cîntăreți bisericești din Bîrlad, neavînd posibilitatea să-și continuie studiile, s-a angajat cîntăreț de strană la biserica „Sfinții Voievozi" din Brăila (1898-1899) și apoi s-a transferat la București, la biserica Brezoianu, mai întîi în postul de cîntăreț bisericesc (1900-1904) și apoi în postul de dirijor de cor bisericesc (1904-1907). După ce s-a transferat la București s-a și înscris la Școala superioară de muzică bisericească, pe care a absolvit-o în anul 1903. În același an, pe baza diplomei de absolvire a Școlii superioare de muzică bisericească s-a înscris la Conservator, pe care l-a absolvit în anul 1907.

Prin talentul și comportarea sa a atras atenția profesorilor de la Conservator. În anul 1907 cînd a terminat Conservatorul se ivise un post vacant de dirijor de cor la Capela Română din Paris. La cererea Mitropolitului din București, Conservatorul a recomandat pentru acest post de dirijor pe proaspătul absolvent Gheorghe Cucu.

Așa că în anul 1908 Gheorghe Cucu pleacă în capitala Franței, ocupă postul de dirijor la Capela Română din Paris și-și continuă studiile de compoziție cu profesorul Vincent d'Indy, armonie și contrapunct cu Georges Caussede, iar armonia și orchestrația la „Schola Cantorum" a făcut-o tot cu Vincent d'Indy, care era un dascăl francez de notorietate mondială în studiul formelor muzicale severe și care s-a ocupat îndeaproape de studentul său Cucu Gheorghe.

După terminarea studiilor de la Paris se întoarce în țară unde a fost încadrat profesor la Școala superioară de muzică bisericească din București,

devenită în anul 1928 Academie de muzică bisericească, unde a funcționat din anul 1912, pînă la moarte.

In timpul funcționării ca profesor la Școala superioară de muzică bisericească, apoi la Academia de muzică bisericească, a mai îndeplinit următoarele funcții:

— dirijor la Soc. corală „Carmen" din București, de la întoarcerea în țară (1912) pînă în anul 1928;

— dirijor al corului Mitropoliei din București de la întoarcerea în țară (1912) și pînă la trecerea către Domnul;

— profesor la Conservatorul din București din 1918 pînă la mutarea către Domnul;

— profesor de muzică psaltică și vocală la Seminariile Central și Nifon din București din 1920 pînă la sfîrșitul vieții.

Avînd greutăți materiale, a fost nevoit să suplinească ore de muzică la catedre vacante din Pitești, Turnu Severin și Slatina și, totodată, să dea și ore de muzică (voce și pian) la anumiți copii de familii „mari", iar în timpul liber, dacă mai avea, compunea. Acest program încărcat i-a grăbit sfîrșitul. A decedat la 24 august 1932.

*

Concomitent cu serviciile prestate se ocupa intens și pînă la epuizare cu compoziții din strîngerea folclorului, ajungînd un mare și neîntrecut maestru al armoniei de stil popular și un excelent culegător și prelucrător. Precum singur mărturisește într-o amintire, ajunsese să nu doarmă decît 2-3 ore pe noapte și restul timpului îl folosea pentru îmbogățirea repertoriului și pentru continua lui pregătire muzicală, lucrînd continuu și cu o măiestrie excepțională în domeniul vocal. Din acest timp ne-au rămas de la el lieduri, coruri și prelucrări de folclor, stăpînind cu autoritate polifonia în stil popular. Miniaturile corale „Ursitoarea", „Cîntec de dor", dar mai ales capodoperele „Haz de necaz", „Om fără noroc" („Frumosul vine pe apă"), l-au impus definitiv printre clasicii geniului. Culegerile lui au depășit 500 de melodii, din care peste 250 au văzut lumina tiparului. De exemplu: Cîntec pentru copilaș, pe o voce; Cîntec de dor, pe trei voci; Mărioara, pe două voci; Mînia, pe o voce și multe altele. A compus și cîntece cu versuri proprii, dovedindu-se a fi și un talentat poet. De exemplu: Mîine anul se-nnoiește, pe două voci; Satiră, pe trei voci, Foaie verde fir mohor, pe o voce ș. a.. A scris și melodii simple. De exemplu: Melodia dată ca solfegiu în Manualul de muzică pentru clasa a VII-a și multe altele. În anul 1936 C. Brăiloiu a realizat o colecție postmortem de cîntece și melodii ale lui Gheorghe Cucu, colecție care a slujit ca sursă de inspirație la o întreagă generație de compozitori, între care amintim pe Nicolae Lungu, Jan Potolea, A. Vieru, S. Drăgoi, P. Vlaiculescu, D. D. Stancu, Tr. Popovici, N. Ionescu, C. Palade și mulți alții.

Ca să ne putem face o idee sumară despre diversitatea operei muzicale a lui Gh. Cucu, vom arunca o privire asupra întregii sale opere muzicale, împărțită precum urmează:

I. Muzică vocal-simfonică: Păstorița (1910), tablou muzical pentru contraltă, cor bărbătesc și orchestră mică, versuri de G. Coșbuc.

II. Muzică de cameră: Satyre (1909), pian.

III. Muzică corală: Foaie verde baraboi (1902), cor mixt, versuri populare; Foaie verde cimbrișor (1902), cor mixt, versuri populare; Sfinte Dumnezeule (1904), cor mixt (bărbătesc); Heruvicul în mi major, cor mixt; Răspunsurile liturgice (1905), cor mixt; Ursitoarea (1907), cor bărbătesc, versuri populare; Sus, bădiță (1908), cor mixt, versuri populare; Stema țării (1908), cor mixt, versuri de G. Coșbuc; Pui de lei (1908), cor mixt, versuri de Ion Nenițescu; Mincinosul (1910), fabulă pentru cor mixt, versuri de I. U. Soricu; La noi (1910), cor mixt, versuri de I. U. Soricu; Crăciunul (1910), cor mixt, versuri de I. U. Soricu; Luceferii (1910), cor mixt, versuri de P. Dulfu; Foaie verde dediței (1911), cor mixt, versuri populare; Pe ridichi de Hohorină (1911), cor mixt, versuri populare; Răspunsurile mari în Si major, cor mixt; Imn Fecioarei (1915), cor pentru 3 voci egale, versuri de V. Alecsandri; Axion duminical în la major, cor mixt; De frumusețea fecioriei tale, podobie pentru cor mixt; Nu pricep curată, catavasii la Întîmpinarea Domnului, cor mixt și solo bas; Axion duminical în si bemol, cor mixt; Mi-

luiește-mă Dumnezeule, **concert religios pentru 3 voci egale;** Cîntările Sfintei Liturghii, **București, Editura Institutului Biblic, 1933;** La rîul Vavilonului **(1932), concert pentru cor mixt, cor de copii și solo sopran;** Cîntec de dor **(1924), cor mixt, versuri populare;** Imn patriarhal **(1926) cor mixt;** Zece cîntece religioase **pe trei voci egale;** Mînia **(1929), cor mixt cu solo alto și bariton, versuri populare;** Haz de necaz **(1929), cor mixt, versuri populare, editat de Ed. Soc. compozitorilor români (1929);** Doina, **cor bărbătesc, versuri populare;** Mărioara, **cor bărbătesc, versuri populare;** Orație de nuntă, **cor pentru patru voci egale (mixt) ;** Om fără noroc **(1931), cor mixt, versuri populare, editat de Ed. Soc. compozitorilor români (1937) și de E.S.P.L.A., București în 1952 sub titlul** „Frumosul vine pe apă", **coruri pentru teme populare românești, editat de Editura Scrisul românesc în 1932;** Trei coruri religioase **pe trei voci egale, ediție îngrijită de Iustina Cucu și editată de Editura Cartea românească în 1937;** Dor de primăvară, **cîntec pentru copilași;** Mîine anul se-nnoiește; Înainte; Mulți ani trăiască; Floricică galbenă **și multe altele, toate pe versuri populare și pe versuri proprii, care l-au arătat a fi un neîntrecut creator de lieduri, coruri și prelucrări de folclor, cum și un mare stăpînitor al polifoniei în stil popular.**

IV. Armonizări și prelucrări de folclor. **O bună parte din activitatea lui Gheorghe Cucu a fost închinată adunării, armonizării și prelucrării de colinde. Prima lucrare de acest gen, care cuprindea 12 colinde populare, a fost editată în 1924; a doua lucrare tot de acest gen intitulată „Colinde populare" a fost editată de biblioteca „Apostolul" din București în 1926; a treia lucrare, intitulată „Colinde populare" a fost editată personal în anul 1928; a patra lucrare tot de acest gen, intitulată tot „Colinde populare" a apărut în ediție îngrijită de Pr. Eugen Bărbulescu în Editura Cugetarea din București în anul 1932; A cincea lucrare de colinde populare a apărut în ediție îngrijită tot de Pr. Eugen Bărbulescu, în editură proprie, în 1932, iar a șasea lucrare de colinde populare intitulată „Buchet de colinde populare" a apărut tot în ediție îngrijită de Pr. Eugen Bărbulescu în Editura Cugetarea în 1940.**

V. Muzică vocală (voce și pian). Maintenant que je t'ai revu **(1910), versuri de N. Hîrjeu;** Monodie **(1910), versuri de Ronsard;** Ecoutez la chanson des blés **(1910);** Je t'aime, **versuri de Jean Richepin;** Le ciel est transi, **versuri de Jean Richepin;** Cîntecul codrului, **versuri de St. O. Iosif;** De paști în satul vesel, **pastel pe versuri de V. Alexandri,** Cîntec, Blestemul, **versuri populare.**

VI. Culegeri de folclor. **În istoria folclorului din România, Gheorghe Cucu ocupă unul din primele locuri. Precum arată C. Brăiloiu, Gheorghe Cucu a adunat peste 500 de piese folclorice.**

La Institutul de etnografie și folclor din București se află un manuscris al lui Gh. Cucu cu zece cîntece populare; în biblioteca lui Gh. Breazu se găsește un manuscris-autograf al lui Gh. Cucu cu 32 cîntece populare; tot în biblioteca lui Gh. Breazu se mai află un manuscris-autograf al lui Gheorghe Cucu cu 218 colinde muntenești; într-o ediție îngrijită de C. Brăiloiu, editată de Ed. Soc. compozitorilor români, în 1936, a apărut o colecție de 200 de colinde populare culese în anii 1924-1927 de la elevii Seminarului Nifon din București.

VII. Coruri, Colinde .pe două sau trei voci.

Ia sculați boieri mari, Astă seară-i seară mare, În orașul Bethleem, Mîine anul se pornește, Sculați boieri mari, Am plecat să colindăm, Noi umblăm și colindăm, Sus boieri nu mai dormiți, Cetiniță cetioară, Plugușorul, Sub umbrița nucilor, Sub poalele cerului, Cîntă cucu-n colivie, Iată lumea că-nflorește, La un colț de grădiniță, În vîrful la marii meri, Doamne Iisuse Hristoase, Nunta din Cana Galileii, O minune, Îngerul a alergat, Ici în zori, Cîntec de stea, Sîngerelul soarelui, De la naștere la botez, În grădina raiului **și foarte multe altele din cele 218 colinde culese și armonizate.**

Coruri mixte.

Sus bădiță, Greierul **(versuri de I. U. Soricu),** N-am o scară să mă sui, Toamna **(versuri de St. O. Iosif),** Trandafir frumos, Coroană de vișinel, Frunză verde de doi brazi, Frunză verde poamă neagră, Nunta, Colindă oltenească, Hai la rai, La chef, Vara, Azi clopotele cîntă.

Cîntece pentru copii.

Moșul și cocoșul, Melcul, Ciocîrlanul, Piticii ș. a.

★

Fiind un profund cunoscător și al muzicii psaltice și al muzicii liniare, o bună parte din viața lui a închinat-o slujirii ambelor feluri de muzici, fiind printre primii muzicieni români care s-a ocupat cu transpunerea muzicii psaltice, îmbogățind astfel și tezaurul muzicii psaltice și pe cel al muzicii liniare.

Din perioada începătoare din viața lui, cînd a trebuit să funcționeze la strane bisericești, spre a-și putea cîștiga existența familiei și spre a-și continua și studiile, ne-a rămas o seamă de cîntări bisericești, creație a lui, care sînt înserate în cărțile de strană și pe care Biserica le păstrează ca pe un adevărat tezaur de artă.

Liturghia lui Cucu se folosește și azi în Biserică pe aproape tot întinsul țării. Așa că Biserica în general are o moștenire prețioasă primită de la Gheorghe Cucu, moștenire pentru care Biserica i-a fost, îi este și-i va fi recunoscătoare.

În calitate de compozitor bisericesc ne-a lăsat un adevărat tezaur de piese religioase, între care amintim: Sfinte Dumnezeule, **în re, în fa și în sol (Prima lucrare de acest gen),** Veniți să ne închinăm, Fericirile **în sol,** Crucii Tale **în re,** 6 Heruvice **în fa, do, re, mi, sol și iar în re,** Răspunsuri mari **în mi, si și fa diez,** Pre Tine te lăudăm **în mi, re, fa diez și do,** Axion **în la, si, mi,** De Tine se bucură, Nu pricep Curată, Bine ești cuvîntat, Fie numele Domnului binecuvîntat, Văzut-am lumina cea adevărată, La rîul Vavilonului, Miluiește-mă Dumnezeule, De frumusețea Fecioriei Tale, Să nu întorci fața Ta, Să se veselească cele cerești, Nașterea Ta de Dumnezeu Născătoare, Fecioara astăzi, Arătatu-te-ai astăzi, Împărate ceresc, Dumnezeu este Domnul, Mîntuiește Doamne poporul Tău, Din tinerețile mele, Cei ce urîți Sionul, Acum mă voi scula, zice Domnul, Deschizînd Tu mîna Ta, Iar întorcîndu-Ți fața, Cînta-voi Domnului, Îndulcească-se vorba, Mărimuri, Glasul Domnului peste ape, Astăzi firea apelor s-a sfințit, Ca un om ai venit, Slavă Tatălui..., Și acum..., Isaia dănțuiește, Sfinților mucenici, Slavă Ție, Paharul Mîntuirii, Veșnică Pomenire, Bogații au sărăcit, Prohodul Domnului, Doamne miluiește, Crucii Tale **și multe altele, care-l recomandă ca un talentat compozitor bisericesc.**

Pr. Th. LIFICIU

PROFESORUL NICOLAE GRIGORAȘ

După o îndelungată suferință, în ziua de 29 august a. c., a trecut la cele veșnice cunoscutul istoric ieșan Nicolae Grigoraș. Născut la 18 noiembrie 1911 în comuna Cotu-Vameș din fostul județ Roman, el a urmat școala elementară în satul natal, liceul „Roman Vodă" din orașul Roman, unde a avut ca profesor de istorie pe distinsul C. Dascălu, și cursurile Facultății de litere și filosofie din Iași, secția istorică, unde a avut ca profesor pe Ilie Minea, Gh. Brăteanu, O. Tafrali, Ilie Bărbulescu ș. a. În același timp, a audiat cursurile unor profesori de la Facultatea de drept. În fiecare vară, în 1934-1937, el a audiat cursurile Universității populare din Văleni de Munte, conduse de renumitul savant N. Iorga. Examenul de licență, specialitatea Istoria românilor, l-a trecut, în anul 1937, îndrumat de titularul catedrei de Istoria românilor de la Universitatea ieșană, Ilie Minea. În anul 1940 a obținut titlul de doctor în istorie cu teza „Dregătorii tîrgurilor moldovenești și atribuțiile lor pînă la Regulamentul Organic".

Activitatea publicistică și cărturărească desfășurată de regretatul N. Grigoraș a fost bogată și variată: profesor suplinitor la liceul din Soroca, la liceul militar, liceul „M. Kogălniceanu" și liceul „Național" din Iași, secretar al Seminarului de Istoria românilor, secretar de redacție la revista „Cercetări istorice", asistent la catedra de Istoria românilor, șef de lucrări la Institutul de istorie națională „A. D. Xenopol". Cîtva timp, după al doilea război mondial, a funcționat, în calitate de conferențiar de Istoria statului și a dreptului românesc la Facultatea de drept din Iași, iar în 1949-1951 ca profesor suplinitor la catedra de Istoria modernă a României din cadrul Universității ieșene. Începînd din anul 1951, pînă în 1977, cînd

a trecut la pensie, a funcționat ca referent științific, apoi cercetător la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol" la care, timp de 10 ani, a fost șeful sectorului de istorie medie.

Preocupările sale cărturărești s-au axat pe teme privind istoria social-economică și instituțiile moldovenești, istoria politică a Moldovei și istoria culturii și artei moldovenești. Roadele cercetărilor sale se văd în cărțile scrise și tipărite de el, cum și în studiile și articolele — aproximativ 200 de titluri —, publicate în diferite reviste. Pe lîngă teza de doctorat, amintită, cu care debutează editorial, N. Grigoraș a publicat alte cărți: Instituții feudale din Moldova, Organizarea de stat pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea, Din istoria diplomației moldovenești (1432-1457), A existat un tratat de pace între Ștefan cel Mare și Mahomed al II-lea?, Țara românească a Moldovei pînă la Ștefan cel Mare, Moldova lui Ștefan cel Mare ș. a. Atît cărțile, cît și studiile scrise și publicate de N. Grigoraș au adus prețioase contribuții la cunoașterea trecutului nostru istoric. Ele pun în lumină sîrguința cărturărească a autorului și silința sa de a elucida probleme și aspecte din istoria Moldovei.

Unele dintre lucrările cărturărești ale profesorului N. Grigoraș sînt consacrate culturii și artei moldovenești, îndeosebi culturii și artei bisericești din Moldova. Privirile sale de cercetător deci s-au îndreptat și spre Biserica strămoșească, la instituțiile și formele ei de manifestare, a căror istorie este împletită cu istoria neamului nostru. Un studiu al său: Primele mănăstiri și biserici (1947), este o lucrare de referință în ceea ce privește vechimea monahismului în Moldova. Plecînd de la unele toponime și de la unele mărturii documentare, el demonstrează, în acest studiu, că viața călugărească în Moldova s-a dezvoltat de timpuriu.

Unele dintre studiile sale sînt consacrate ctitoriilor moldovenești, monumente istorice și de artă: „Sfîntul Nicolae"-Rădăuți, „Sfîntul Nicolae"-Hîrlău, „Sfîntul Nicolae"-Domnesc-Iași, Dobrovăț, Galata, Barnovschi, „Sfîntul Sava"-Iași, „Sfinții Trei Ierarhi"-Iași, „Sfîntul Ioan Zlataust"-Iași, Hlincea, Aroneanu, Humor, Dragomirna, Putna ș. a., cele mai multe dintre ele publicate în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei" sau în volume editate de Mitropolie. Unele sînt lucrări de popularizare, iar altele sînt scrise pentru lumea cercetătorilor și specialiștilor. Toate sînt interesante deoarece cuprind știri prețioase privind arta bisericească din Moldova, particularitățile acestei arte, ctitorii și opțiunile lor, procedeele tehnice pe care le foloseau meșterii de odinioară.

N. Grigoraș s-a oprit și la unele personalități ale vieții culturale de altădată care au lăsat pagini remarcabile în istoria neamului nostru. În studii scrise cu măsură și atenție cărturărească el a scos în relief activitatea culturală și rolul îndeplinit în istoria spiritualității românești de Mitropoliții Anastasie Crimca, Dosoftei și Iacob Putneanul.

Fără îndoială, istoriografia română a pierdut, prin moartea lui N. Grigoraș, un harnic și vrednic slujitor al ei. Biserica strămoșească, de asemenea, a pierdut un fiu destoinic care și-a îndreptat privirile la rolul îndeplinit de această instituție, la creațiile artistice care poartă pecetea etosului ei spiritual.

Incheind aceste rînduri, adaug că N. Grigoraș a fost mai mulți ani membru al Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iașilor și membru al Consiliului eparhial. În aceste foruri de conducere părerile sale, fie că se refereau la comorile patrimoniului nostru național artistic, fie că priveau unitatea de credință în enorii, erau ascultate cu luare-aminte.

Rămășițele pămîntești ale profesorului N. Grigoraș, potrivit dorinței sale, au fost înhumate în cimitirul din Cotu-Vameș, lîngă părinții și strămoșii săi.

Clericii moldoveni, începînd de la Prea Fericitul Patriarh Teoctist, Locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei, și pînă la cel din urmă slujitor, aduc un cinstitor omagiu regretatului profesor N. Grigoraș care n-a ascuns talanții trimiși, ci i-a înmulțit pentru semenii săi.

Pr. Scarlat PORCESCU

Recenzii și note bibliografice

Biserica Ortodoxă Română. Monografie-album, București, 1987, 365 p.

Cu binecuvîntarea P. F. Patriarh Teoctist, a apărut anul acesta la Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., o amplă monografie-album, dedicată Bisericii Ortodoxe Române. De menționat că în acest domeniu nu exista o altă lucrare de referință, în afara uneia de proporții reduse, datorată I.P.S. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului și intitulată „B. O. R. în trecut și azi" (Editura Institutului Biblic și de Misiune al B. O. R., București, 1979, 64 p. cu ilustrații), apărută în versiunile engleză, franceză și germană.

Volumul de care ne ocupăm a fost elaborat de un colectiv redacțional coordonat de I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului și are cuprinsul împărțit în 12 capitole.

Primul capitol cuprinde un scurt istoric al creștinismului, bimilenar de pe teritoriul patriei noastre, al organizării și dezvoltării Bisericii Ortodoxe Române pînă în zilele noastre. Sînt analizate cu competență perioadele istorice, marile personalități bisericești, toate aspectele importante ale vieții bisericești românești.

Capitolul al doilea prezintă cititorului organizarea actuală a B.O.R., Statutul de organizare și funcționare și cele 12 Regulamente, care explicitează și pun în aplicare Statutul. Este descrisă amănunțit organizarea canonică și administrativă, centrală și locală, făcîndu-se mențiune și de comunitățile ortodoxe române de peste hotare, care fac parte integrantă din B.O.R.

Pregătirea și disciplina clerului formează obiectul celui de al treilea capitol al lucrării. Pe lîngă cursurile de teologie în vederea pregătirii clerului, de la cele șase Seminarii și două Institute teologice, în B.O.R. sînt organizate cursuri de îndrumare misionară și pastorală a preoților, precum și conferințe preoțești, misionare și administrative.

Publicațiile bisericești din Patriarhia Română sînt prezentate pe larg în cap. al IV-lea: cărțile de cult, manuale pentru seminariile și institutele teologice, cărțile de predici, ediții ale Sfintei Scripturi, revistele bisericești care apar regulat în țară și peste hotare, ultimele prin purtarea de grijă a comunităților ortodoxe românești din diferite părți ale lumii.

Cap. al V-lea se ocupă de arta bisericească românească, care a pornit de la izvoare bizantine și la care s-au adăugat elemente de artă populară, ajungîndu-se la o creație nouă, cu trăsături proprii, la o artă specifică românească. Rînd pe rînd sînt exemplificate realizările deosebite din domeniul arhitecturii, picturii, sculpturii (în lemn și în piatră), broderiei, argintăriei și ceramicii. Un subcapitol este dedicat muzicii bisericești românești, care prin originalitatea și autenticitatea ei stă mărturie vie în favoarea existenței pe plaiurile noastre a unei culturi străvechi, unitare și în continuă dezvoltare.

Cap. al VI-lea tratează aspecte din viața religioasă în parohiile B. O. R. reliefînd participarea credincioșilor la cultul divin, precum și rolul și importanța Sfintelor Taine și a ierurgiilor în viața credincioșilor. Tot aici este evidențiat rolul deosebit al preotului ortodox pentru edificarea unei vieți religioase și morale în parohie.

Viața monahală din B.O.R. este descrisă amănunțit în cuprinsul cap. al VII-lea. Prin numeroase exemplificări este subliniat locul însemnat pe care l-a avut și îl are în continuare monahismul în viața B.O.R.

Cap. al VIII-lea prezintă instituțiile de asistență bisericească și anume: Casa de Pensii și Ajutoare a Personalului B.O.R., Casa de ajutor reciproc de pe lîngă fiecare eparhie, Casa de odihnă și tratament, precum și un mijloc special de asistență bisericească, reprezentat de Fondul Central Misionar. (Acest fond este constituit din veniturile realizate dintr-o colectă care are loc în toate bisericile din țară, în fiecare an, în prima duminică din Postul Mare, Duminica Ortodoxiei).

Cap. al IX-lea reflectă activitatea B.O.R., în slujba propășirii patriei, a apropierii dintre oameni și a păcii în lume. „Viața B.O.R., se spune în

acest capitol, este și astăzi, ca întotdeauna, integrată în viața poporului român în slujba căruia se află prin întreaga sa lucrare, fie spirituală, fie de sprijinire și de promovare a binelui obștesc".

O altă latură importantă a vieții B. O. R. o constituie activitatea ei ecumenică, analizată în prezenta lucrare în cuprinsul a două capitole, unul închinat ecumenismului intern (cap. al X-lea), iar celălalt relațiilor ecumenice externe (cap. al XI-lea).

Pe plan intern, pe temeiul libertății religioase și al egalității confesionale, în patria noastră după cel de al doilea război mondial s-a instaurat o armonioasă conlucrare întru slujitorii și credincioșii celor 14 culte religioase existente. Vechile dispute au fost înlocuite cu dialogul teologic și cu dorința unei mai bune cunoașteri reciproce. Această nouă stare de conviețuire și de colaborare este cunoscută sub denumirea de „ecumenism practic local". Relațiile ecumenice locale dintre culte exprimă totodată și înfrățirea dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare, din țara noastră.

Relațiile ecumenice externe sînt prezentate pe subcapitole, și anume: relații interortodoxe, relații și dialoguri teologice cu celelalte Biserici creștine, relații cu marile organizații creștine internaționale, relații interreligioase. Bilanțul activității ecumenice a B. O. R. se înscrie cu rezultate fructuoase, atît pentru ecumenismul creștin contemporan, la nivel general, și local, cît și pentru apropierea și înțelegerea dintre oameni și popoare.

Ultimul capitol al lucrării — al XII-lea — înfățișează cititorilor grija Bisericii și a Statului pentru restaurarea, conservarea și punerea în valoare a monumentelor istorice bisericești. Sînt oferite date concrete, care exemplifică preocuparea constantă a B.O.R., pentru construirea, pictarea și înzestrarea locașurilor de cult. Astfel, în întreaga țară, după anul 1947 au fost construite 454 de biserici, reconstruite 207 și amplificate 101. Numai în anul 1985 au fost terminate 21 de biserici și se aflau în curs de construire 48 locașuri de cult.

Pentru împodobirea bisericilor nouconstruite cu picturi, în anul 1950 a fost creată Comisia de pictură bisericească, care controlează executarea corectă din punct de vedere artistic și teologic a lucrărilor de pictură și s-au organizat cursuri de calificare pentru pictori și zugravi de biserici. De asemenea, Patriarhia Română posedă și ateliere pentru executarea mobilierului din biserici și ateliere pentru confecționarea veșmintelor preoțești și a obiectelor de cult.

În ceea ce privește caracterul de album al lucrării prezentate, menționăm că pe fiecare pagină a monografiei se află o fotografie, care ilustrează cît se poate de elocvent datele și faptele expuse în lucrare. Astfel că această îmbinare fericită dintre o monografie și un album, ambele închinate B.O.R., se constituie într-o lucrare de mare valoare documentară, dar și cultural-artistică. Condițiile grafice excelente în care apare această lucrare completează șirul atributelor pozitive prin care volumul recenzat cîștigă în valoare.

Pr. Ștefan BUCHIU

Sfîntul Nicodim Aghioritul, Carte foarte folositoare de suflet. Sfătuire către duhovnic, traducere din grecește de Prof. dr. Alexandru Elian, Timișoara, 1986, 183 p.

În *Precuvîntare,* Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, care a sprijinit tipărirea acestei cărți, menționează, referindu-se la Sfînta Taină a Mărturisirii că preotul, în activitatea sa duhovnicească-pastorală, prin spovedania credincioșilor ia contact direct cu viața acestora, pătrunzînd în cele mai intime cute ale sufletului lor. Biserica, luînd în atenție urmările psihologice și religioase ale mărturisirii păcatelor, a ridicat această lucrare la rangul de taină folosind-o ca mijloc de sfințire a credincioșilor. Date fiind urmările binefăcătoare ale spovedaniei pentru sufletul credincioșilor, Biserica n-a lăsat niciodată activitatea aceasta a preotului numită duhovnicie la bunul lui plac, ci a îndrumat-o statornicind, de timpuriu, anumite rînduieli după care trebuie ea săvîrșită. În trecut, în vederea orientării atît a preoților duhovnici cît și a credincioșilor, au circulat sub formă de manuscrise apoi de tipărituri numeroase lucrări cu povățuiri. Dintre toate, cea mai renu-

mită este, fără îndoială, „Cartea folositoare de suflet“ — Exomologhitarul — compusă de Sfîntul Nicodim Aghioritul, tipărită în 1794 și tradusă în românește încă din 1799, iar apoi mereu imprimată pînă în zilele noastre. Afirmînd că, totdeauna, prin această lucrare, s-a urmărit adaptarea povățuirilor pentru duhovnici și însăși rînduiala mărturisirii la nevoile vremii, cu arătarea modului în care a fost tratată duhovnicia de preoți și practicată mărturisirea de credincioși, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae conchide că spovedania constituie o excelentă metodă de educație creștină prin care preoții își instruiesc credincioșii în cele duhovnicești. În încheierea *Precuvîntării* înaltul arhipăstor mărturisește că prin tipărirea acestei cărți, ar dori părintește ca ea să contribuie la formarea duhovnicilor de care Biserica are atîta nevoie.

Un cuvînt adresat celor întru Hristos prea cinstiți părinți duhovnici în care Sfîntul Nicodim Aghioritul arată că a adunat de la feluriți „dascăli“ învățăturile referitoare la spovedanie deschide cuprinsul propriu-zis al cărții, orînduit în trei părți: I. Care sînt însușirile unui duhovnic, ce trebuie să cunoască el pentru ca lucrarea sa pastorală să fie încununată de roade și cum trebuie să dea canon celui ce-și mărturisește pacatele; II. Despre Sfîntul Ioan Postnicul și despre canoanele sale; III. Sfaturi pentru credincioși privind modul cum trebuie să se pregătească ei pentru mărturisire, cum trebuie să se mărturisească, cum să primească, fiecare, canonul, cum să-l îndeplinească și cum să se poarte penitentul după mărturisire. Consider că pentru orice preot-duhovnic cartea aceasta este un îndrumător, o operă normativă care trebuie căutată și citită cu luare-aminte.

O *Postfață* scrisă de cunoscutul bizantinolog, Prof. dr. Alexandru Elian, care a și tradus din grecește cartea Sfîntului Nicodim Aghioritul, încununează cuprinsul acestei cărți. Reliefînd faptul că Sfînta Taină a Mărturisirii s-a bucurat în trecutul Bisericii noastre de o covîrșitoare atenție, el amintește diferite scrieri în care este vorba de această taină, pînă la cartea Sfîntului Nicodim Aghioritul care se sprijină pe o largă bază scripturistică și patristică. În continuare face un rezumat al cărții, la care se disting unele înrîuriri ale teologiei romano-catolice, adăugînd că ea s-a bucurat și în lumea românească de mare prețuire, fapt dovedit de numărul edițiilor în limba noastră pe care profesorul le amintește.

Prin această nouă carte, editată de Mitropolia Banatului, preoții au la îndemînă o operă teologică de mare importanță pentru buna desfășurare a activității lor pastoral-duhovnicești. Cred, împreună cu tălmăcitorului, că ea va găsi cititori binevoitori ca și cei care zăboveau, cucernici, asupra edițiilor mai vechi.

Pr. Scarlat PORCESCU

Pr. Antofie Radu, **Cîntări bisericești și populare,** Galați, 1987, 366 p.

Titlul acestei lucrări, apărută cu binecuvîntarea Prea Sfințitului Epifanie, Episcopul Buzăului, precum și cu un substanțial „Cuvînt înainte“ al Prea Sfinției Sale, ne introduce de fapt în prezentarea nu a unor „cîntări bisericești și populare“, ci în lumea mirifică a colindelor. Lucrarea pe care o prezentăm este o colecție de colinde clasificate astfel:

I. *Colinde monodice:* A. Colinde religioase: 1. Protocolare (19); 2. Nașterea și Botezul Domnului (35); 3. Maica și Fiul (10); 4. Patima (8); 5. Moralizatoare (28); 6. Diferite (24); 7. Colinde de Înviere, cîntece de stea și vicleim (28); B. Colinde laice: 1.Profesionale (17); 2. De tineri (26); 3. Familiale (17); 4. Colinde-cîntec sau baladă și diferite alte colinde (7);

II. Colinde-prelucrări corale (44). În total 219 colinde simple și 44 prelucrări corale. Un index al localităților de unde au fost culese colindele și corurile (p. 345-349) ne deschide perspectiva unei arii geografice extrem de mare (25 de județe cu 122 de localități); un glosar (p. 351-352) ne oferă explicarea unor cuvinte puțin uzuale și un index al persoanelor de la care a fost cules materialul (p. 353-357) în număr de 140.

Prea Sfințitul Episcop Epifanie în *Cuvîntul înainte,* dorind să arate contribuția octogenarului Preot Antofie Radu (născut în anul 1904, în comuna Cilibia, județul Buzău),

face și o scurtă incursiune privind „muzica în Biserica Ortodoxă Română", care, de fapt, este o sinteză a istoriei muzicii bisericești pe pământul românesc, iar în *Muzica în Eparhia Buzăului* localizează lucrarea de valorificare și reprezentare a muzicii bisericești psaltice și liniare la zona Buzău și, în special, în cadrul Episcopiei Buzău cu distinși protopsalți, dirijori de coruri bisericești, compozitori, precum și profesori de muzică de la școlile bisericești eparhiale din Buzău. Partea aceasta este deosebit de însemnată pentru cunoașterea marilor figuri de ierarhi sprijinitori ai muzicii bisericești, de mari compozitori de muzică psaltică în „sistema nouă" prin Macarie ieromonahul și Iosif Naniescu — viitorul Mitropolit al Moldovei, de vestiți dirijori și profesori de muzică psaltică și liniară de la școlile eparhiale, toate aduse pînă la zi.

Prin această lucrare, preotul octogenar Antofie Radu, în munca de migală a culegerii, transcrierii, îmbuchetării într-un sistem din care nu lipsește nici capitolul de prelucrări personale acomodate la trei sau patru voci, își găsește satisfacția și justificarea vieții sale pusă în slujba Bisericii și a neamului.

Colecția „de cîntări bisericești și populare" a preotului Antofie Radu, pe care noi o numim, după ceea ce de fapt și este, o colecție inedită de colinde are și o *Prefață* semnată de Preotul Constantin Drăgușin în care se prezintă succint evoluția activității autorului colecției în căutarea și valorificarea muzicii populare. *Postfața* (p. 358-360), semnată de autorul Antofie Radu este și un scurt „curriculum vitae" dar și un îndreptățit cuvînt de mulțumire adresat Prea Sfinților Episcop Epifanie pentru sprijinul oferit pentru ca „bijuteriile muzicale" pe care le-a cules cu neobosită rîvnă să poată vedea lumina tiparului, după 12 ani de la avizarea favorabilă a specialiștilor de la Secția de muzicologie a Uniunii Compozitorilor.

Colindele, ca „manifestări pioase, extraliturgice, creații populare, anonime „presupun" un creștinism maturizat și numărul mare al credincioșilor; ele sînt „expresia viabilității creștinismului"[1]. Colindele nu îmbătrînesc și „sînt o punte de legătură între generații. Ele sugerează o depănare a vieții noastre pînă la vîrsta de început a existenței noastre. Ne expun că ne-am născut odată cu creștinismul, am apărut ca popor în era creștină de început"[2]. Colindele „din pridvoarele vechilor biserici românești împrăștiind un aer arhaic de cronică și cazanie"[3]. Ele sînt „cîntece foarte vechi" a căror geneză este căutată în îndepărtata origine dacică și în primele veacuri după romanizare"[4], secolele V-VI.

Fiind vorba de un fapt folcloric în care se cuprinde o bogăție spirituală de excepție, meritul culegătorului Antofie Radu este deosebit de prețios. În domeniul culturii noastre populare această colecție se adaugă ca o restituire binevenită. Lucrarea preotului Antofie Radu se degajează de multe alte colecții similare prin împărțirea colindelor în categorii: stabilirea locului de culegere, prezentarea numelui de la cine s-a cules, glosar. Unele colinde cu textul poetic, precum și cu cel muzical văd pentru prima oară lumina tiparului, ceea ce sporește considerabil valoarea documentară a volumului. Ca document folcloric colecția vădește adîncimea ideilor care s-au păstrat și au circulat în aria creștină ortodoxă și românească a plaiurilor de unde au fost culese colindele. Autenticitatea colecției verificată și girată de specialiști în materie este de necontestat. Volumul se constituie și ca un document stilistic al limbii literare din părțile de unde au fost culese piesele respective, din a doua jumătate a secolului nostru. Adăugăm și faptul demn de subliniat că cititorul află în colecție și mărturii ale spiritualității noastre religioase populare, ele distingîndu-se prin idei dogmatice nealterate de fricțiuni confesionale.

---

1. Pr. Matei Corugă, *De la calendae la colinde*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", LIII (1977), nr. 10-12, p. 804-805.

2. Protos. prof. Casian Crăciun, *Permanența colindelor*, în „Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic", Episcopia Buzăului nr. 6/1987, p. 126.

3. Ion Tuțuianu, Cuvînt la colinde, în „Îndrumător...", Episcopia Romanului și Hușilor, nr. 3/1987, p. 40.

4. Pr. prof. Irina Vasile, *Colindele — mijloc de cultivare a unității spirituale și naționale*, în „Îndrumător...", Episcopia Romanului și Hușilor, nr. 3/1987, p. 41.

În colindele volumului există o măsură compozițională, bine proporționată, dominată de claritate, ceea ce influențează pozitiv la punerea lor în lucrare cu credincioșii în biserică, contribuind la sporirea educației lor religioase.

Colindele din volumul preotului Antofie Radu deschid un cîmp de cercetare și studiere în acest domeniu care a întreținut o atmosferă de înaltă trăire spirituală între credincioșii ortodocși români de pretutindeni. Culegerea înfățișează pe de altă parte și strădania înaintașilor noștri, ca și a autorului ei, de a descoperi, de a conserva și de a transmite generațiilor care se succed tezaurul creațiilor valoroase și durabile ale geniului poporului nostru, care și în domeniul vieții religioase ortodoxe a avut și are o contribuție inestimabilă. Cartea aceasta este de dorit să o aibă fiecare parohie, fiecare preot și, nu greșim, dacă o recomandăm tuturor iubitorilor de frumosul „colindelor" noastre, cu toată căldura.

Arhid. prof. I. IVAN

La civilisation de Cucuteni en contexte européen, Iași, 1987.

Ieșită recent la lumina tiparului, cartea „Civilizația de Cucuteni în context european" este editată în întregime cu text în limba franceză, de Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol" Iași sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România și prin purtarea de grijă a Prof. dr. Mircea Petrescu-Dîmbovița, în colaborarea cercetătorilor Nicolae Ursulescu, Dan Monah și Vasile Chirica.

Lucrarea de fapt este un buchet de comunicări și intervenții științifice, cu tematici precise, referitoare la ceramica veche pictată, susținute la Sesiunea Științifică a Centenarului primelor descoperiri arheologice (1884-1984) a culturii (civilizației) de Cucuteni, județul Iași și cu referiri paralele cu a celei de la Ghelăești, județul Neamț.

Rămîne cu adevărat un buchet științific-comemorativ, cu valoare de document „întrunind în cele mai bine de 350 pagini, contribuția științifică a unui număr de specialiști români și străini, profesori, cercetători și arheologi, care prin 19 comunicări cu tematică variată și alte 9 intervenții suplimentare, au fixat temeinic originea, evoluția și specificul civilizației de Cucuteni.

Întreaga argumentație fixează unanim originea neolitică (milen. 4-3 î.e.n.) a Culturii de Cucuteni, răspîndită în Moldova, Muntenia de nord-est, Transilvania de sud-est, precum și între Prut și Nipru — U.R.S.S. Are mai multe baze de dezvoltare, notate tehnic cu: „A", „A-B" și „B" și se caracterizează printr-o ceramică de foarte bună calitate, bogat și variat pictată, predominînd decorul în spirală. Pe teritoriul Transilvaniei este cunoscută sub numele de „Ariușd", iar în U.R.S.S. sub numele de „Tripolie".

Au fost descoperite pe lîngă alte obiecte de uz casnic gospodăresc sau de cult și importante morminte, aparținînd unor conducători ai getodacilor din sec. V-IV î.e.n.

O dată cu valoarea descoperirilor ca bogăție naturală a binecuvîntatului pămînt românesc, toate împreună fac dovada permanenței și a continuității neîntrerupte a românilor pe cele două versante ale Carpaților. Amintim formularea marelui nostru istoric N. Iorga, care spunea: „Carpații niciodată nu ne-au despărțit, ci dimpotrivă ne-au unit, ei rămîn coloana vertebrală a poporului român".

Apariția lucrării este de fapt rezultatul sesiunii științifice Iași-Piatra Neamț 1984, susținută prin comunicări științifice și intervenții de către specialiști din diferite localități ale țării, respectiv Iași (Marin Dinu, Sergiu Haimovici, Attila Laszlo, Olga Necrasov, Anton Nițu, Mircea Petrescu-Dîmbovița, Nicolae Ursulescu), București (Alexandra Bolomey, Eugen Comșa, Dragomir Popovici, Mircea Rădulescu), Craiova (Marin Nica),Piatra Neamț (Ștefan Cucoș, Dan Monah, Felicia Monah, Gheorghe Dumitroaia), Oradia (Doina Szekely), Galați (Ion I. Dragomir), Bîrlad (Vasile Palade, Eugenia Popușoi), Vaslui (Ruxanda Maxim-Alaiba), Tîrgu Frumos (Dumitru Boghian, Constantin Mihai) și Cîmpulung Moldovenesc (Adrian Muraru), precum și invitați din străinătate: S.U.A. (Linda Ellis, Marija Gimbutas), din Marea Britanie (John G. Nandris), din R.F. Germană (Gisela Burger, Olaf Höck-

mann) și din Ungaria (Magdalena Seleanu).

Fiecare din cele nouăsprezece comunicări și alte nouă intervenții privesc un anume punct de vedere, prezentat temeinic și în cele mai mici detalii tehnice-științifice, dovedind un profund caracter, științific cu valoare de studii, rezultat al unor insistente și îndelungate cercetări arheologice, însoțite de tabele, schițe, diagrame sau planșe edificatoare.

Notele de subsol dovedesc o bogată documentație bibliografică. Lucrarea este dotată la finele ei și cu un indice alfabetic, urmat de 17 paragrafe concludente și un număr de 23 de planșe edificatoare.

Rodul unor îndelungate investigați arheologice și temeinice cercetări științifice, lucrarea recent apărută vine să întărească și să fixeze încă o dată rolul și locul civilizației, al culturii și spiritualității poporului nostru în circuitul universal al valorilor.

Ierom. Iustin NEAGU

Cronica bisericească

A. — Arhiepiscopia Iașilor

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN TRIMESTRUL III/1987

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a rînduit pentru cea de a treia conferință preoțească din anul 1987, an cu aniversări strălucite din viața eroicului popor român, tema: „Momente din luptele poporului român pentru apărarea pămîntului strămoșesc“ (Cu prilejul împlinirii a 1900 de ani de la urcarea pe tron a lui Decebal (87), 530 de ani de la urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare (1457), 110 ani de la proclamarea Independenței de stat a României (1877) și 70 de ani de la eroicele lupte de la Mărășești (1917).

Lucrările conferințelor s-au desfășurat la sediile protopopiatelor, după cum urmează: 22 septembrie, la protopopiatele Pașcani și Fălticeni, 23 septembrie, la protopopiatele Suceava și Dorohoi, 24 septembrie la protopopiatele Botoșani și Rădăuți, 25 septembrie, la protopopiatele Iași și Cîmpulung, 29 septembrie la protopopiatele Tg. Neamț și Hîrlău și 30 septembrie la protopopiatul Piatra Neamț. Din încredințarea P.F. Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, lucrările conferinței au fost conduse de P.S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul la protopopiatele Iași, Piatra Neamț, Tg. Neamț, Suceava și Fălticeni și de următorii delegați ai Centrului eparhial; P. C. Pr. Constantin Sîrbu, vicar administrativ, la protopopiatele Botoșani și Dorohoi, P. C. Pr. Toma Rîpă, consilier administrativ la protopopiatele Cîmpulung și Rădăuți și P.C.Pr. Dimitrie Isopescu, consilier economic, la protopopiatele Hîrlău și Pașcani. Comisiile examinatoare ale referatelor de la sediile protopopiatelor au ales pentru a fi prezentate referatele următorilor P.P. C.C. preoți: Ștefan Bitere-„Sfîntul Atanasie și Chiril“-Iași, la Iași. Leonard Trifan-Borlești, la Piatra Neamț, Mircea Nuțu-„Sfîntul Ioan“-Cacica, la Suceava, Mihai Argatu-Vorniceni I, la Dorohoi, Aurel Goraș-Moldovița, la Cîmpulung, Ioan Lungu-Preutești, la Fălticeni, Vasile Tanasă-Sodomeni, la

Pașcani, Costache Cîrlan-„Sfîntul Nicolae"-Hîrlău, la Hîrlău, Gheorghe Calancea-Gălănești, la Rădăuți, Vasile Păvăleanu-Petru Vodă, la Tg. Neamț.

După săvîrșirea Te-Deum-ului, au luat cuvîntul P.S. Pimen Suceveanul și delegații Centrului eparhial care au trecut în revistă momentele importante din viața Patriarhiei și a Bisericii noastre. S-a amintit de vizita P.F. Părintele Patriarh Teoctist în Austria și de vizita Sanctității Sale, Dimitrios I, Patriarhul Constantinopolului, în Biserica noastră, la Centrul eparhial Iași și la vestitele mănăstiri din Moldova și Bucovina în luna septembrie, vizită ce dă mărturie despre unitatea panortodoxă și despre rolul Bisericii Ortodoxe Române în lumea ortodoxă și în cea creștină în general.

După prezentarea referatelor de către P.P.C.C. preoți sus-amintiți, la fiecare protopopiat au luat cuvîntul mai mulți preoți, contribuind la buna desfășurare a conferințelor și la marcarea multiplelor aspecte ale vieții românilor, a istoriei noastre legendare. De aceea conferințele au fost adevărate ceasuri de comuniune a noastră, a contemporanilor, cu înaintașii noștri din veac intrați în Panteonul neamului, cu personalitățile comemorate și cu anonimii nenumărați pe a căror viață și jertfă stăm noi cei de astăzi, stă cultura și civilizația noastră.

Luptele lui Decebal pentru păstrarea neatîrnării neamului său, vitejia ostașilor săi transmisă din neam în neam tuturor celor care cu arma în mînă au apărat această glie, personalitatea proeminentă a lui Ștefan cel Mare, voievodul Moldovei, luptele sale pentru țară și pentru credința poporului său, ctitoriile sale, înălțate în semn de mulțumire pentru ajutorul divin și ca omagiu pentru cei jertfiți în focul luptelor pentru libertate, jertfele ostașilor români pentru cucerirea independenței de stat a României, la Rahova, Grivița sau Smîrdan și epopeea legendară de la Mărășești, Mărăști, Oituz pentru salvarea ființei neamului se înscriu între momentele de culme ale istoriei românilor. A le aminti înseamnă o copleșire a întregii ființe de dragostea pentru glorioșii noștri înaintași și angajarea fermă, însuflețiți de cele mai calde sentimente patriotice, în viața Patriei spre continua ei înălțare, prosperitate și dezvoltare, pentru înflorirea culturii și civilizației noastre. Trecutul glorios, tradițiile culturale și spirituale bogate sînt seva care însuflețește viața prezentului și reprezintă garanția pentru strălucirea viitorului. În această unitate organică a trăit poporul român și s-a afirmat prin veacuri ca o unitate etnică, lingvistică, spirituală și culturală impresionante. Această unitate în diversele aspecte ale vieții a fost pilonul pe care s-a înălțat poporul român pînă în vremea noastră, acest ev al descătușării tuturor energiilor sale spre progres multilateral, spre viață liberă și demnă în lumea de astăzi.

Încheind lucrările conferințelor, P. S. Pimen Suceveanul și delegații Centrului eparhial au subliniat încă o dată semnificațiile majore ale momentului îndemnînd pe preoți să fie făclii nestinse pentru poporul binecredincios, pentru lucrarea lui de zi cu zi și pentru viața lui spirituală, însuflețiți de cele mai înalte sentimente patriotice față de trecutul glorios și prezentul luminos al Patriei, aducîndu-și contribuția prin slujire pilduitoare la propășirea vieții poporului nostru.

În iureșul muncii și al vieții poporului român, Biserica Ortodoxă Română, care a fost mereu una cu poporul român și la bine și la greu, cu adevărat mamă a poporului român, cum spune poetul, își împlinește și astăzi misiunea ei sfîntă unindu-și vrerile cu cele ale poporului, aducîndu-și contribuția la statornicirea păcii și bunei înțelegiri între oameni și popoare în numele Cuvîntului vieții.

La sfîrșitul conferințelor s-au prezentat rapoarte de activitate.

Pr. Gh. PETRARU

SĂRBĂTOAREA HRAMULUI MĂNĂSTIRII VARATIC
(14-16 august 1987)

Binecuvîntarea lui Dumnezeu, prin rugăciunile Prea Sfintei Stăpînei noastre de Dumnezeu Născătoarea și Pururea Fecioara Maria, a făcut ca și în anul acesta, al 1987-lea, Mănăstirea noastră, Varaticul, să aibă, pe de-o parte o vreme destul de frumoasă, iar pe de altă parte un sobor de slujitori în frunte cu P. S. Pimen Suceveanul, Episcop-vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, la hramul „Adormirii Maicii Domnului".

Încă în ajunul praznicului „Adormirii" — în august — binecredincioși creștini s-au adunat pentru a proslăvi împreună cu soborul sfintei noastre mănăstiri, ducerea Prea Sfintei Fecioare Maria, în duioasele cîntări ale „Prohodului Maicii Domnului".

Pe podiumul frumos împodobit din curtea mănăstirii, la streașina monumentalei biserici cu hramul „Adormirea Maicii Domnului", a luat loc soborul de preoți slujitori în frunte cu P. S. Pimen Suceveanul. Slujba de seară s-a desfășurat într-o atmosferă de adîncă reculegere și evlavie, răspunsurile fiind date de corul maicilor condus de Maica dirijoare, Onufria Nechifor.

În însăși ziua praznicului s-a săvîrșit de dimineață sfințirea apei mici și Sfîntul Maslu, după care, cu rînduiala cuvenită, s-a trecut la Sfînta Liturghie. P. S. Pimen Suceveanul a condus după rînduială Dumnezeiasca Liturghie, avînd în sobor pe P. C. Arhim. Vartolomeu Anania, P. C. Pr. N. V. Dura, asistent la Institutul Teologic din Sibiu, P. C. Pr. Ioan Gheorghiță de la parohia Filioara; P.P. C.C. Preoți Clement și Doroftei, P. C. Pr. Costel Olaru, slujitori ai acestei mănăstiri, iar ca diacon pe venerabilul Arhid. prof. Ioan Ivan-Mănăstirea Neamț, Nuțu Anghelina din București și Petru Gavriloaie, care la vremea potrivită, a fost hirotesit preot pe seama parohiei Ciohorăni, protopopiatul Pașcani, județul Iași. Cuvîntul de aleasă învățătură în legătură cu momentul praznicului a fost rostit de P. S. Pimen Suceveanul. Preotul Petru Gavriloaie a fost hirotesit duhovnic și, pentru mîngîirea maicilor din soborul mănăstirii și a credincioșilor prezenți, P. S. Sa a citit rugăciunea de dezlegarea păcatelor.

Solemnitatea slujbei s-a terminat cu Polihroniul, după obicei.

Subliniem faptul că la slujbă au fost și unii turiști străini, care au urmărit cu interes serviciul divin al Sfintei Liturghii cu tot ce s-a arătat mai sus, hirotonia și hirotesia, mărturisind că au rămas plăcut impresionați și că era pentru prima oară cînd ascultau această dumnezeiască slujbă în limba română.

În trapeza mănăstirii, după o tradiție încetățenită, au fost invitați toți oaspeții, în cadrul de reală căldură a dragostei, ospitalității și ecumenicității. Au luat cuvîntul P.C. Maică stareță, stavrofora Nazaria Niță, P.C. Arhimandrit Vartolomeu Anania, P.C. Arhid. I. Ivan, Domnul Tudor Popescu, care a prezentat cuvîntul său pentru oaspeții din Italia, iar în încheiere a vorbit P. S. Pimen Suceveanul.

În seara de 15 august a avut loc slujba privegherii pentru duminică 16 august. A doua zi — 16 august — cu aceeași solemnitate și aproape cu același sobor s-a oficiat pe același podium, în fața unei mulțimi de credincioși Sfînta Liturghie și Slujba parastasului pentru cei adormiți din veac, ctitori ai acestei sfinte mănăstiri.

La momentul potrivit, P. S. Pimen Suceveanul a dat binecuvîntarea ca să rostească cuvîntul zilei P. C. Arhim. Vartolomeu Anania.

La masa oferită în trapeza mănăstirii, soborului de slujitori și călugărițelor acestei mănăstiri au luat cuvîntul P. C. Pr. Duhovnic Calinic, P. C. Pr. asist. N. Dura, P. S. Pimen Suceveanul și P. C. Maică stareță, stavrofora Nazaria Niță.

Ca mănăstire vecină, Mănăstirea Agapia a fost reprezentată în însăși ziua hramului de către P. C. Maica stareță, stavrofora Eustochia Ciucanu și P. C. Maică Eufrasia Sîrbu.

Nu fără interes a fost întîlnirea din trapeză în ziua de 15 august, cînd P. C. Maica stareță a anunțat că proiectul ce se făcuse în 1984 pentru tipărirea unei monografii, la împlinirea a două sute de ani de existență docu-

mentară a Mănăstirii Varatic — 1785-1985 —, s-a realizat și lucrarea a ieșit din tipografie, urmînd a fi pusă în curînd la îndemîna celor care vor dori să cunoască trecutul istoric al acestei mănăstiri de călugărițe, munca lor neobosită, stăruința pentru a face ca această așezare monahală să prospere, înnoirile care au avut loc în decursul vremii, activitățile care s-au desfășurat și se desfășoară, participări la acțiuni social-cultural-patriotice, împlinirea marelui mesaj de a fi în slujba oamenilor, de a fi în slujba Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române, a monahismului ortodox, a ecumenicității

S-a arătat lucrarea trainică a acestui sobor care s-a manifestat solidar în împlinirea marilor deziderate ale vieții din fiecare etapă istorică a Bisericii strămoșești și a neamului nostru românesc.

Coautorii lucrării au vorbit de asemenea despre contribuția lor la frumoasa carte nou-apărută. Astfel, Părintele profesor arhidiacon Ioan Ivan, luînd cuvîntul în numele său, și în numele Părintelui Scarlat Porcescu, a subliniat valoarea documentară a lucrării despre Mănăstirea Varatic, în partea Sfințiilor lor de contribuție. Deși Părintele Ivan a vorbit cu binecunoscuta sa smerenie duhovnicească autentică, a reieșit, din contextul explicațiilor. migala și rîvna cu care cei doi cercetători s-au aplecat asupra documentelor pentru a extrage din ele materialul atît de bogat și de variat de viață pe care-l conțin.

Exprimîndu-și bucuria de a se găsi din nou în acest loc atît de plin de har al Vàraticului, Doamna prof. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, de asemeni coautoare la această carte, a mulțumit Maicii stareță Nazaria Niță precum și întregului sobor, pentru a-i fi oferit o înțelegere mai adîncită a valorilor monahismului românesc, izvoarelor și frumuseților tainice ale tuturor lucrurilor de aici, a naturii generoase, a sfintelor lăcașuri, a obiectelor de artă, și a celorlalte valori culturale ale mănăstirii.

Părintele arhimandrit Vartolomeu Anania, în cuvîntul său, a accentuat caracterul prielnic al Mănăstirii Varatic pentru creația literară mai veche și mai nouă, arătînd cum a înțeles să ilustreze în carte, în partea sa de contribuție, acest fenomen. Și natura, și atmosfera spirituală, și liniștea au fost factorii care au favorizat munca intelectuală, munca de creație, aici în valea însorită a Varatecului. Au fost impresionați de aceste elemente scriitorii care au trecut pe aici, de la Mihai Eminescu la Ibrăileanu, Sadoveanu și Gala Galaction; sînt în continuare sub înrîurirea lor scriitori de azi care-și petrec răgazurile în căsuțele înflorite ale mănăstirii, întîlnindu-se, schimbînd gînduri și încercînd să păstreze vechea atmosferă de lucru și comunicare.

Cei care au fost prezenți au luat act cu satisfacție de acest eveniment, cu exprimarea dorinței de a fi cît mai curînd posibil posesori ai acestei lucrări.

Totul s-a datorat largii înțelegeri și a binecuvîntării P. F. Părinte Patriarh Teoctist, care a cinstit această lucrare și cu un cuvînt înainte de caldă și părintească prezentare, cuvînt care este *o mărturie puternică*, pentru ceea ce s-a lucrat și se lucrează în această obște, în care rugăciunea este împletită cu munca într-o armonie desăvîrșită, realizînd lucrarea de prezentare a monahismului nostru românesc pentru toți cei ce vor să cunoască această realitate spirituală ortodoxă.

Soborul sfintei Mănăstiri Varatic a înălțat calde și stăruitoare rugăciuni pentru Prea Fericirea Sa, pentru ca Dumnezeu să înmulțească zilele Prea Fericirii Sale și să i le încununeze cu multe și prețioase realizări.

Încheierea zilelor de frumoasă trăire duhovnicească la praznicul „Adormirea Maicii Domnului", sînt în același timp un îndemn în vederea desfășurării unor activități și mai rodnice, pentru o cît mai demnă reprezentare a mănăstirii noastre, pentru proslăvirea ctitorilor și nevoitoarelor din veac și pentru ca Bunul Dumnezeu, prin Prea Curata noastră Maica Domnului, să ne binecuvînteze cu spor în toate cîte sînt spre scopul suprem al vieții noastre — mîntuirea sufletelor în pace și cu sfîrșit creștinesc.

Stavrofora Nazaria NIȚĂ

PRĂZNUIREA PREA CUVIOASEI PARASCHEVA LA CATEDRALA MITROPOLITANĂ IAȘI

În fiecare an în ziua de 14 octombrie, credincioșii moldoveni și din celelalte părți ale țării se îndreaptă spre Iași spre a cinsti Sfintele Moaște ale Cuvioasei Maicii noastre Parascheva.

Și în anul acesta, în dimineața zilei de 13 octombrie în Catedrala mitropolitană s-a săvîrșit Acatistul Cuvioasei Parascheva de către P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul, înconjurat de soborul P.P. C.C. stareți de la mănăstirile moldovene. Cu evlavie, s-a ridicat racla cu Sfintele Moaște din Catedrala mitropolitană, purtată pe umerii sfinților slujitori, s-a transportat în locul special amenajat de la intrarea în catedrală, credincioșii închinîndu-se cu evlavie.

Seara în Catedrala mitropolitană s-a oficiat Vecernia cu Litie de către P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, iar la sfîrșitul slujbei, P. S. Sa a rostit un cuvînt de învățătură, exprimînd totodată regretul pentru lipsa la acest praznic al Moldovei a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, transmițînd credincioșilor dragostea sa părintească, și patriarhiceasca binecuvîntare.

A doua zi, Sfînta Liturghie, săvîrșită de P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul, înconjurat de P. P. C. Cv. stareți ai mănăstirilor moldovene, de alți preoți și diaconi, s-a oficiat într-o atmosferă sărbătorească.

Cuvîntul de învățătură a fost rostit la sfîrșitul Sfintei Liturghii de P.S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul. P.S. Sa a reliefat sfințenia vieții Cuvioasei Parascheva, pildă pentru toți credincioșii. „Viața ei plină de credință, de smerenie, de blîndețe, de curăție și încărcată de faptele milosteniei, străbate veacurile ce ne despart de vremea în care a trăit ea. Acestea înflăcărează inimile credincioșilor moldoveni, care, de fiecare dată, în miez de toamnă, cu evlavie, vin să cinstească Moaștele Sfintei Parascheva".

Acest moment, cum e și firesc, trezește în inimile credincioșilor, cu prisosință, grija pentru suflet, „mai presus decît grija pentru trup", asemeni Sfintei Parascheva, care a purtat grijă de suflet, „de lucrul cel nemuritor".

„Poporul nostru, spunea Prea Sfinția Sa, are în mijlocul lui luminile sfințeniei lui, persoanele lui pilduitoare, cu nimic mai prejos decît ale altor popoare, devenite făclii călăuzitoare, demne de urmat".

După cuvîntul împărtășit cu căldură credincioșilor, a urmat tradiționalul Polihroniu, în cinstea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a conducătorilor țării noastre și a tuturor celor ce au luat parte la praznicul slăvit al Cuvioasei Parascheva.

În seara zilei de 14 octombrie, racla cu Sfintele Moaște ale Cuvioasei Parascheva, după ce s-a înconjurat Catedrala, purtată de sfinții slujitori în frunte cu P.S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul, a fost adusă la locul îndătinat din absida de miazăzi a naosului, unde spre mulțumire s-a citit paraclisul sfintei.

Și de această dată prăznuirea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva a însemnat o aleasă bucurie duhovnicească pentru toți cei care au participat la acest moment de laudă a lui Dumnezeu și cinstire a sfinților săi, pentru propășire în viața de toate zilele, pentru pacea și viața lumii, pentru îmbrăcarea în haina sfințeniei dăruită de Părintele Luminilor tuturor celor ce Îl caută pe El.

Ierom. Iustin NEAGU

SFINȚIREA BISERICII „ADORMIREA MAICII DOMNULUI" DIN HUȘI PAROHIA PREUTEȘTI, JUDEȚUL SUCEAVA

Ziua de 1 noiembrie 1987 a constituit pentru credincioșii filialei Huși, parohia Preutești, păstorită de P. C. Pr. Ioan Lungu, o zi de aleasă bucurie duhovnicească prilejuită de sfințirea locașului lor de rugăciune.

Într-adevăr, bisericii „Adormirea Maicii Domnului“ din satul Huşi i s-au făcut importante lucrări de reparaţii interioare şi exterioare.

Slujba sfinţirii lucrărilor de reînnoire a bisericii s-a oficiat după rînduială de către P. S. Pimen Suceveanul, Episcop-vicar, ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

Slujba a continuat cu săvîrşirea solemnă a Sfintei Liturghii încununată de înălţătorul cuvînt al P. S. Pimen Suceveanul.

Referindu-se la evenimentul sfinţirii bisericii, P. S. Sa a arătat că o biserică o dată sfinţită devine locaş sfînt închinat Domnului. Biserica trebuie însă înfrumuseţată întotdeauna prin florile credinţei, ale dragostei jertfelnice şi să fie încălzită de căldura sufletelor creştine.

Referindu-se la spiritul de muncă şi de jertfă pe care l-au arătat credincioşii pentru această lucrare, P. S. Sa aduce felicitări şi binecuvîntări atît credincioşilor cît şi P. C. Pr. Ioan Lungu.

În încheiere, P. S. Sa îndeamnă pe credincioşi să fie devotaţi fii ai Bisericii şi ai Patriei, păstrători ai unităţii de credinţă ortodoxă, sprijinitori şi împlinitori ai tuturor acţiunilor puse în slujba binelui obştesc.

Cu această ocazie, pentru meritele sale, P. C. Pr. Ioan Lungu i s-a acordat rangul de „iconom stavrofor“. La sfîrşit s-a oficiat Polihroniul pentru P. F. Părinte Patriarh Teoctist, pentru conducătorii Statului şi pentru credincioşii parohiei.

Prot. V. HRESTIC

†

CHEMAŢI LA DOMNUL

PREOTUL IOAN PINTILIE

Duminică 30 august 1987, a trecut la cele veşnice vrednicul slujitor al Sfîntului Altar Preotul iconom stavrofor Ioan Pintilie, fost paroh la parohia Maxut, protopopiatul Hîrlău.

Adormitul în Domnul a văzut lumina zilei la 18 mai 1909 în comuna Lungani, judeţul Iaşi, fiind al treilea din cei opt copii ai agricultorilor Gheorghe şi Iliana Pintilie.

Între anii 1917-1922, urmează cursurile şcolii primare din satul natal, iar între 1922 şi 1930 Seminarul „Veniamin Costachi“ din Iaşi.

Se căsătoreşte în 1931 cu învăţătoarea Eugenia Popescu din Scobinţi, fiică a cîntăreţului Neculai Popescu.

Se înscrie apoi la Facultatea de teologie din Chişinău, iar în 1935 se transferă la Facultatea de teologie din Cernăuţi, unde obţine şi titlul de licenţiat în teologie.

La 15 aprilie 1935 este hirotonit pe seama parohiei Balş, judeţul Iaşi, unde duce o activitate neobosită pentru îndreptarea şi aducerea la realitatea canonică a credincioşilor, fapt pentru care este evidenţiat şi de Sfînta Mitropolie.

La 1 iunie 1939 este transferat la parohia Scobinţi, judeţul Iaşi. Aici repară biserica şi începe construirea unei noi case parohiale.

La 15 august 1964 este numit preot la parohia Costingeni, comuna Albeşti, judeţul Botoşani, iar la 1 aprilie 1967 este transferat la parohia Maxut, judeţul Iaşi.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 4 septembrie a. c., în biserica cu hramul „Duminica tuturor Sfinţilor“, din parohia Scobinţi, de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Pr. Toma Rîpă, consilier administrativ la Arhiepiscopia Iaşilor, ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist. În cuvîntul rostit, P. C. Pr. consilier T. Rîpă a scos în evidenţă perso-

nalitatea celui trecut la cele veşnice, subliniind faptul că a fost un vrednic slujitor al Sfintei Biserici şi că a respectat ordinea şi disciplina canonic-bisericească. În încheiere au fost adresate condoleanţe familiei îndurerate.

Din partea colegilor au vorbit P.P. C.C. preoţi Costachi Cîrlan şi Grigore Peptu.

După ce a fost înconjurată sfînta biserică, în sunetul clopotelor şi sub privirile îndurerate ale credincioşilor, trupul regretatului Preot Ioan Pintilie a fost coborît în mormîntul de lîngă biserica parohială din Scobinţi.

Pr. I. ANDRIEŞ

PREOTUL ZAHARIA ARNĂUTU

La 22 septembrie 1987, după o lungă şi grea suferinţă, a trecut la cele veşnice, Preotul Zaharia Arnăutu de la parohia „Sfîntul Nicolae"-Darabani, judeţul Botoşani.

S-a născut la 24 martie 1912, în comuna Vorniceni, judeţul Botoşani, din părinţi agricultori, Constantin şi Elena Arnăutu.

Şcoala primară o face în satul natal, iar liceul la aşezămintele Anastasie Başotă din comuna Pomîrla, judeţul Botoşani, aşezăminte vizitate în trecut şi de către Mihai Eminescu. A urmat Facultatea de teologie la Cernăuţi.

A fost hirotonit pentru parohia George Enescu din protopopiatul Dorohoi, unde păstoreşte puţin, transferîndu-se la parohia Mogoşeşti, din părţile Herţei, de aici plecînd, prin transfer, la parohia Bălineşti. De la Bălineşti se transferă apoi, la parohia Ibăneşti din protopopiatul Dorohoi, iar de la Ibăneşti se transferă la parohia „Sfîntul Nicolae"-Darabani, în postul II de preot, post pe care-l deţine pînă la obştescul sfîrşit.

Preotul Zaharia Arnăutu a fost, în protoieria Dorohoi, misionar protopopesc timp de mai mulţi ani.

Slujba înmormîntării a fost săvîrşită de un sobor de preoţi.

Despre viaţa şi activitatea Preotului Zaharia Arnăutu au vorbit: P.P. C.C. preoţi Nicolae Tartacan, parohul bisericii „Sfîntul Nicolae"-Darabani, Constantin Ceobanu, din Dorohoi, Agape Ceorţanu, de la parohia Eşanca, comuna Darabani, după care a fost aşezat la locul de veci al familiei din cimitirul Darabani.

Pr. Ilie COJOCARU

MONAHUL FILARET DUTCOVICI

În ziua de 26 septembrie a. c., a închis ochii pentru totdeauna, blîndul, inimosul, sîrguinciosul fiu al Mănăstirii Neamţ, monahul Filaret Dutcovici. Născut la 1 octombrie 1911, în comuna Belceşti-Iaşi, din părinţii Constantin şi Maranda, a primit la Sfîntul Botez numele de Gheorghe. A urmat şcoala din satul natal, a satisfăcut serviciul militar şi, la vîrsta de 25 de ani, s-a hotărît pentru viaţa monahală retrăgîndu-se la Mănăstirea Neamţ, în anul 1936.

Fiind rînduit cu ascultarea la cancelaria mănăstirii, după un noviciat de trei ani, în anul 1939 a fost tuns în monahism primind numele de Filaret, avînd ca naş de călugărie pe monahul Ghenadie Pipirigeanu. Ca oarecînd Daniil Tomescu, monahul de vrednică pomenire, pentru rostul pe care l-a împlinit în cancelaria Mănăstirii Neamţ, peste mai bine de o jumătate de secol Părintele Filaret Dutcovici a condus serviciile de casierie şi contabilitate în mănăstire, la Seminarul teologic şi, pentru puţin timp, a fost solicitat şi la Mitropolia Iaşi.

Monahul Filaret Dutcovici se înscrie în „Patericul" Mănăstirii Neamţ ca pildă de smerenie, de atenţie, cu deosebită amabilitate şi reverenţă cu cei ce păşeau pragul locului său de muncă. Nu a ştiut altă cale decît cea a Bisericii şi a locului de muncă.

La Seminarul teologic a lucrat cu toată competența în perioada modernizării clădirii, introducerea încălzirii centrale, dotarea cu mobilier adecvat. Tot ceea ce lucra era ca o smerită rugăciune, ca o jertfă adusă lui Dumnezeu. Stareții cu care a lucrat ca și directorii de la Seminar nu au avut ce-i reproșa niciodată pentru că Filaret era omul identificat pînă la ultima respirație cu instituția pe care o slujea și căreia îi apăra drepturile și se silea să o reprezinte cu toată demnitatea.

Ziua de 26 septembrie de dimineață Filaret a început-o cu programul obișnuit — plecarea de la chilie către cancelarie —, dar aproape de portița curții cancelariei, inima nu i-a îngăduit să pășească înainte și așezîndu-se pe iarba umedă de rouă a rămas fără a se mai ridica. Înmormîntarea a avut loc în ziua de 28 septembrie în prezența finului său de călugărie, Prea Sfințitul Pimen Suceveanul care a săvîrșit Sfînta Liturghie, după care a oficiat slujba înmormîntării călugărilor și a elogiat în cuvinte de mare duioșie fiască chipul celui care a fost monahul Filaret Dutcovici. În sunetul clopotelor a fost condus la locul de veșnică odihnă din cimitirul mănăstirii de un sobor mare de preoți și diaconi și de toată obștea mănăstirii în frunte cu P. C. Arhimandrit Efrem Chișcariu, starețul Mănăstirii Neamț. La mormînt, semnatarul acestor rînduri a rostit cîteva cuvinte cu regretul pentru această dureroasă despărțire.

La praznicul din trapeza mănăstirii, Protosinghelul Veniamin Acojocăriței, în cîteva versuri bine alcătuite, a evidențiat chipul vrednicului Filaret cu care se întreținuse cu o zi înainte de a închide ochii pentru totdeauna.

Prea Sfințitul Epifanie, Episcopul Buzăului, cunoscîndu-l îndeaproape pe monahul Filaret Dutcovici cu care a colaborat și în calitatea Prea Sfinției Sale de director al Seminarului teologic și de stareț al Mănăstirii Neamț, auzind de trecerea neașteptată din viață a transmis soborului mănăstirii și P. C. Părinte stareț regretele sincere ale Prea Sfinției Sale.

Cu lacrimile dragostei frățești, la această despărțire neașteptată toți cei ce au participat la conducerea pe ultimul drum al monahului Filaret Dutcovici s-au rugat ca Bunul Dumnezeu să-l ierte și să-l așeze cu drepții în corturile aleșilor Săi. La altarul Mănăstirii Neamț va fi în veșnică pomenire.

Arhid. prof. I. IVAN

MONAHUL NAVGRATIE COȘOFREȚ

În ziua de 12 octombrie a. c., a încetat din viață la Mănăstirea Neamț, monahul Navgratie Coșofreț. Născut la 22 februarie 1922 în comuna Vînători-Neamț, județul Neamț, a avut din Sfîntul Botez numele de Nicolae.

În anul 1937 a venit la mănăstire și în anul 1947 a fost tuns în monahism. Cunoștea meseria de croitor. A împlinit o vreme și serviciul de pază la Casa memorială „Mihail Sadoveanu“ din Mănăstirea Neamț. Ieșind la pensie pe caz de boală a fost rînduit la bolnița mănăstirii.

În ziua de 14 octombrie a avut loc înmormîntarea după slujba Sfintei Liturghii, cu rînduiala cuvenită monahilor, cu sobor de preoți și diaconi în frunte cu Părintele Arhim. Efrem Chișcariu, starețul Mănăstirii Neamț. Un cuvînt a fost rostit de P. Cuv. Arhim. Irineu Cheorbeja.

Condus la cimitirul mănăstirii în sunetul clopotelor toți cei ce erau de față s-au rugat pentru odihna veșnică și iertarea păcatelor monahului Navgratie.

PREOTUL ICONOM STAVROFOR ANANIA ROȘCA

La 26 octombrie 1987 a trecut la cele veșnice, după o grea suferință, Preotul Anania Roșca de la parohia „Cimitir“ din orașul Dorohoi.

Preotul Anania Roșca a fost cel de al patrulea copil al soților Vasile și Maria Roșca din comuna Buda Mare, ținutul Herța din fostul județ Dorohoi.

Școala primară a făcut-o în satul natal iar, după dorința mamei sale a învățat la fostul seminar „Pimen Mitropolitul“ din orașul Dorohoi.

Facultatea de teologie a făcut-o la Cernăuți. Concomitent a frecventat și Seminarul Pedagogic din Cernăuți. O perioadă a funcționat ca profesor la catedra de muzică psaltică de la Seminarul din Dorohoi. De asemenea a funcționat în calitate de profesor suplinitor la catedra de limbă română de la școala din orașul Dorohoi.

A slujit 20 ani ca diacon la Catedrala din orașul Dorohoi, apoi a fost hirotonit preot pe seama parohiei „Cimitir“ din același oraș, parohie de la care se pensionează în 1986.

Timp de mai mulți ani a fost protopop al Protopopiatului Dorohoi, distingîndu-se ca bun gospodar.

Timp de opt ani a fost membru în Consiliul eparhial al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, precum și membru al C.A.R.,

Preotul Anania Roșca s-a distins ca bun slujitor, bun predicator. A înzestrat parohia și cu o casă parohială.

Înmormîntarea a avut loc în ziua de 29 octombrie 1987, slujba înmormîntării fiind săvîrșită în catedrala din orașul Dorohoi de un sobor de preoți, sub protia P. C. Prot. Toma Mihai-Dorohoi.

Despre viața și activitatea preotului A. Roșca au vorbit: P. C. Prot. Toma Mihai, P.P. C.C. preoți Vasile Ciubotariu și Emil Ciomîrtan.

Corpul neînsuflețit, înconjurat de mulți credincioși, a fost transportat la cimitirul din oraș, unde s-a înconjurat biserica în care Preotul Anania Roșca a slujit mulți ani în calitate de paroh, apoi a fost depus în cripta familiei din fața bisericii pe care el a servit-o cu dragoste și mult devotament.

P. C. Prot. Toma Mihai a dat citire unei telegrame de condoleanțe trimisă familiei de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, care l-a cunoscut și apreciat mult pe cel decedat.

Pr. Ilie COJOCARU

B. — Episcopia Romanului și Hușilor

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN TRIMESTRUL III/1987

Sfîntul Sinod a rînduit pentru această conferință tema: *„Momente din lupta poporului român pentru apărarea pămîntului strămoșesc“* (cu prilejul împlinirii a 1900 de ani de la urcarea pe tron a lui Decebal — 87; 530 ani de la urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare — 1457; 110 ani de la proclamarea independenței de stat a României — 1877 și 70 ani de la eroicele lupte de la Mărășești).

Lucrările conferințelor s-au desfășurat la protopopiate după cum urmează: 15 septembrie la Roman și Vaslui; 16 septembrie la Huși și Moinești; 17 septembrie la Bîrlad și Tg. Ocna și 29 septembrie la Bacău.

P. S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor a condus lucrările conferinței de la protopopiatul Bacău, P.S. Ioachim Vasluianul, Arhiereu-vicar a fost delegatul Centrului eparhial pentru conferința de la protopopiatul Roman, P. C. Pr. Nicolae Toderici, consilier administrativ, a condus lucrările conferinței preoțești de la protopopiatul Moinești, P. C. Pr. Gheorghe Miron, consilier economic, a condus lucrările conferinței preoțești de la protopopiatul Tg. Ocna, iar P. C. Pr. Constantin Pelin, inspector eparhial, a fost delegat a conduce conferința preoțească de la protopopiatele Vaslui, Bîrlad și Huși.

După oficierea Te Deum-ului preoții au intrat în sala de ședințe, unde delegații Centrului eparhial în cuvîntul de deschidere au reliefat valoarea istorică a temei în care se evidențiază lupta bimilenară a poporului român pentru păstrarea ființei naționale, realizarea independenței și făurirea statului unitar național.

Vorbitorii au reliefat aportul slujitorilor sfintelor altare și a vechilor așezăminte monahale în păstrarea și cultivarea vieții spirituale, în realizarea marilor împliniri sociale și naționale ale poporului nostru, unii dintre ei înscriindu-și numele alături de revoluționarii-eroi și martirii neamului, iar alții rămînînd consemnați în galeria părinților limbii și literaturii române, fiind ctitori ai culturii și spiritualității noastre românești.

Delegații Centrului eparhial au prezentat în continuare cronica evenimentelor interne și externe ale Bisericii și Patriei noastre.

La această conferință, referatele au fost prezentate de următorii P.P. C.C. preoți: la protopopiatul Roman, Ion Movileanu, de la parohia Hociungi, la Bacău, Ioan Mera de la parohia Colonești, la Moinești, Gheorghe Pascu de la parohia Agăș, la Tg. Ocna, Ioan Negoiță de la parohia Pîncești, la Vaslui, Ioan Popa de la parohia Mînjești, la Bîrlad, Nicolae Bostaca de la parohia Grivița și la Huși, Marcel Ciucur de la parohia „Sfîntul Gheorghe“-Huși.

La fiecare protopopiat preoții au luat cuvîntul, făcînd pe marginea referatelor prezentate completări, reliefînd îndatorirea tuturor de a ne cunoaște istoria și de a populariza în mijlocul credincioșilor actele de vitejie și eroism ale fiilor poporului nostru care, de la geto-daci și pînă în zilele noastre, au

apărat legea și tradițiile românești prin care se confirmă continuitatea permanentă și neîntreruptă, dintotdeauna a românilor pe același spațiu geografic; „un popor care nu-și cunoaște istoria nu-și cunoaște părinții".

Evocînd personalitatea regelui Decebal și eroismul strămoșilor noștri, a lui Ștefan cel Mare, ctitor de neam și de țară, apărător al creștinismului, diplomat iscusit, strateg neîntrecut, părinte sfînt al Moldovei și al urmașilor urmașilor săi, lupta multiseculară a românilor pentru dezrobire socială și unitate națională, anul 1877, în contextul marilor înfăptuiri istorice ale poporului român, eroica epopee de la Mărășești, Mărăști și Oituz, vorbitorii au arătat că este de datoria fiecărui preot și credincios de a cinsti memoria eroilor prin muncă cinstită pentru propășirea neamului și a ființei noastre naționale.

Prea Sfințitul Episcop Eftimie și delegații Centrului eparhial au comemorat momentele mai importante din istoria neamului reflectate în literatura română prin pana marilor noștri scriitori: Dimitrie Bolintineanu, Vasile Alecsandri, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Mihail Sadoveanu, Mihai Eminescu și a celor mai distinși cronicari și istorici, Ion Neculce, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Iorga etc.

Marele istoric Nicolae Iorga, ca nimeni altul îl portretizează pe Ștefan cel Mare precizînd că „era un om minunat, un sfînt cum nu mai putea răsări altul; el era izvorul a toată vitejia, el era ființa tuturor dreptăților. Pămîntul Moldovei nu fusese al lui numai atunci cînd oamenii de demult îl putuseră vedea; el rămăsese al lui în vecii vecilor. Nu știe cineva ce este Moldova aceasta în viața poporului românesc? Ea înseamnă bisericile și monumentele de odinioară, viața ei istorică".

Interesul unui popor pentru cunoașterea istoriei sale naționale demonstrează dimensiunea gradului său de cultură și civilizație. Prin istorie el se înscrie în rîndul popoarelor lumii.

Cunoașterea istoriei dezvăluie virtuțile patriotice ale popoarelor, exprimă devotamentul pe care contemporanii îl păstrează față de Patria străbună și față de propriul popor, respectul și aprecierea față de muncă și jertfele înaintașilor.

Istoria a ocupat întotdeauna un loc aparte în gîndirea, acțiunea și fapta poporului român. În virtutea ei poporul nostru și-a deslușit sensul devenirii istorice, și-a apărat și dezvoltat comorile culturii materiale și spirituale. Pentru slujirea ei, marii cărturari ai neamului au trudit cu mintea, inima și pana, s-au jertfit marii conducători de țară și de oști, au luptat masele populare, toate forțele națiunii române.

Contemporaneitatea unei națiuni reprezintă sinteza majoră a trecutului său, iar viitorul ei își are rădăcinile puternice în realizările prezente.

Documentele istorice, mărturiile arheologice, unitatea etnică și de limbă, spiritualitatea ortodoxă românească, una și aceeași pe toate plaiurile românești, cultura unitară, tradițiile noastre românești, dau mărturie despre continuitatea și trăinicia poporului român în toate timpurile.

Popasurile istorice ale anilor 1457, 1514, 1600, 1784, 1821, 1848, 1859, 1877, 1907, 1918, 1944 confirmă spiritul de luptă și de jertfă pentru împlinirile naționale și sociale și pentru afirmarea unității și continuității noastre românești.

CRONICAR

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

PREOTUL CONSTANTIN FILICHE

În ziua de 8 septembrie 1987, după o lungă și grea suferință, a trecut spre cele veșnice Preotul Constantin Filiche, fost paroh al parohiei Ciocani, din protopopiatul Bîrlad, județul Vaslui.

Născut în anul 1913, în satul Rusca de pe Valea Tutovei, dintr-o familie de oameni credincioși, a urmat școala primară în satul natal și Seminarul teologic din Huși, fiind hirotonit preot pe seama parohiei Ciocani din apropierea Bîrladului, unde a păstorit pînă la pensionare.

În tot timpul pastorației s-a dovedit a fi la înălțimea chemării preoțești, atît din punct de vedere misionar-pastoral, administrativ-bisericesc și economic-gospodăresc, cît și din punct de vedere social-cetățenesc, fiind de mai multe ori evidențiat în cadrul conferințelor administrative.

Slujba înmormîntării s-a oficiat în ziua de 10 septembrie la biserica „Sfîntului Spiridon" din Bîrlad, de către un sobor de preoți.

Rămășițele pămîntești ale regretatului Preot Constantin Filiche au fost conduse la cimitirul „Sfinții Împărați"-Eternitatea din Bîrlad, unde au fost înhumate.

Pr. Th. LIFICIU

METROPOLIE DE LA MOLDAVIE ET DE SUCEAVA

Revue officielle de l'Archevêché de Jassy
et de l'Evêché de Roman et de Huși

ANNÉE LXIIIe No. 5 septembre — octobre 1987

SOMMAIRE

DANS LA JOIE DE L'AUTOMNE

Fruits de la terre et dons du Ciel *(P. C. Buzdugan)* . . 3

ET TOI, BELLE ROUMANIE, TU SUBSISTERAS TOUJOURS

Nouveaux échelons de développement de la Patrie (*Archid. Ioachim Giosanu*) 5

„ILS ONT ÉTÉ HÉROS, HÉROS ILS RESTENT"

Décébal, le roi-héros de la Dacie (1900 ans depuis son intronisation) *(P. I. Ipate)* 10

GARDANT L'UNITÉ DE L'ESPRIT DANS LA LIAISON DE LA PAIX

Sa Sainteté DIMITRIOS I le Patriarche oecuménique et Sa Béatitude le Père Patriarche TEOCTIST en visite aux monastères et aux églises de Moldavie et de Bucovine (*P. V. Nechita*) 24

AU SERVICE DE L'OECUMÉNISME

Visite de Sa Béatitude le Père TEOCTIST, Patriarche de l'Eglise Orthodoxe Roumaine, en Suède *(P. Gh. Petraru)* . . 79

1200 ANS DEPUIS LE VIIe SYNODE OECUMENIQUE

† *PIMEN SUCEVEANUL, Evêque-vicaire*, Enseignement orthodoxe sur l'icône 83

P. lect. Ioan MIHĂLȚAN, Aspects missionnaires du culte des icônes 92

Diac. prof. Aurel JIVI, Le VIIe Synode oecuménique . . 102

HOMÉLIES

P. C. CHIRICA, Au XVIIIe Dimanche après la Pentecôte . . 112

P. Teodor DAMIAN, Amour, foi, salut 115

NOTES 117

Le compositeur Gheorghe Cucu (*P. Th. A. Lificiu)* ; Le Professeur Nicolae Grigoraș *(P. Scarlat Porcescu)*.

COMPTES-RENDUS ET NOTES BIBLIOGRAPHIQUES . 122

L'Eglise Orthodoxe Roumaine. Monographie-album, Bucarest, 1987, 365 p. (*P. Șt. Buchiu)* ; Saint Nicodim l'Aguïorite, Livre très utile à l'âme. Conseil au prêtre confesseur, version du grec par le Prof. dr. Al. Elian, Timișoara, 1986, 183 p. *(P. Scarlat Porcescu)* ; *P. Antofie Radu*, Chants d'église et populaires, Galați, 1987, 366 p. (*Archid. prof. I. Ivan)* ; La civilisation de Cucuteni en contexte européen, Iași, 1987 *(Hiérom. Iustin Neagu)*.

CHRONIQUE ECCLÉSIASTIQUE

A. — ARCHEVÊCHÉ DE JASSY 127

Conférences ecclésiastiques du IIIe trimestre / 1987 (*P. Gh. Petraru)* ; La Fête patronale au Monastère de Varatic. 14-16 août 1987 (*Stavrophore Nazaria Niță)* ; Fête de la Pieuse Parascheva à la Cathédrale métropolitaine de Jassy (*Hiérom. Iustin Neagu)* ; Consécration de l'eglise „La Dormition de la Mère de Dieu" de Huși, paroisse Preutești, département de Suceava (*Prot. V. Hrestic*).

† ENDORMIS DANS LA PAIX DU SEIGNEUR : Le Prêtre Ioan Pintilie (*P. I. Andrieș*) ; Le Prêtre Zaharia Arnăutu *(P. Ilie Cojocaru)* ; Le Moine Filaret Dutcovici ; Le Moine Navgratie Coșofreț (*Archid. prof. I. Ivan)* ; Le Prêtre iconôme stavrophore Anania Roșca (*P. Ilie Cojocaru*).

B. — EVÊCHÉ DE ROMAN ET DE HUȘI 136

Conférences ecclésiastiques du IIIe trimestre/1987 (*Chroniqueur)*.

† ENDORMIS DANS LA PAIX DU SEIGNEUR : Le Prêtre Constantin Filiche (*P. Th. Lificiu*).

ÎNSEMNĂRI . . . 117

Compozitorul Gheorghe Cucu *(Pr. Th. Lificiu)*; Profesorul Nicolae Grigoraș *(Pr. Scarlat Porcescu)*.

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE . . 122

Biserica Ortodoxă Română, Monografie-album, București, 1987, 365 p. (*Pr. Șt. Buchiu*); **Sf. Nicodim Aghioritul, Carte foarte folositoare de suflet. Sfătuire către duhovnic,** traducere din grecește de Prof. dr. Al. Elian, Timișoara, 1986, 183 p. *(Pr. Scarlat Porcescu)*; *Pr. Antofie Radu,* **Cîntări bisericești și populare,** Galați, 1987, 366 p. *(Arhid. prof. I. Ivan)*; **La civilisation de Cucuteni en contexte européen,** Iași, 1987 (*Ierom. Iustin Neagu*).

CRONICA BISERICEASCĂ

A. — ARHIEPISCOPIA IAȘILOR 127

Conferințele preoțești din trimestrul III/1987 (*Pr. Gh. Petraru*); **Sărbătoarea hramului Mănăstirii Varatic.** 14-16 august 1987 *(Stavrofora Nazaria Niță)*; **Prăznuirea Prea Cuvioasei Parascheva la Catedrala mitropolitană Iași** *(Ierom. Iustin Neagu)*; **Sfințirea bisericii „Adormirea Maicii Domnului" din Huși, parohia Preutești, jud. Suceava** (*Prot. V. Hrestic*).

† CHEMAȚI LA DOMNUL: **Preotul Ioan Pintilie** *(Pr. I. Andrieș)*; **Preotul Zaharia Arnăutu** *(Pr. Ilie Cojocaru)*; **Monahul Filaret Dutcovici; Monahul Navgratie Coșofreț** (*Arhid. prof. I. Ivan*); **Preotul iconom stavrofor Anania Roșca** (*Pr. Ilie Cojocaru*).

B. — EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR 136

Conferințele preoțești din trimestrul III/1987 *(Cronicar)*.

† CHEMAȚI LA DOMNUL: **Preotul Constantin Filiche** *(Pr. Th. Lificiu)*.

P. I. 2

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR

ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

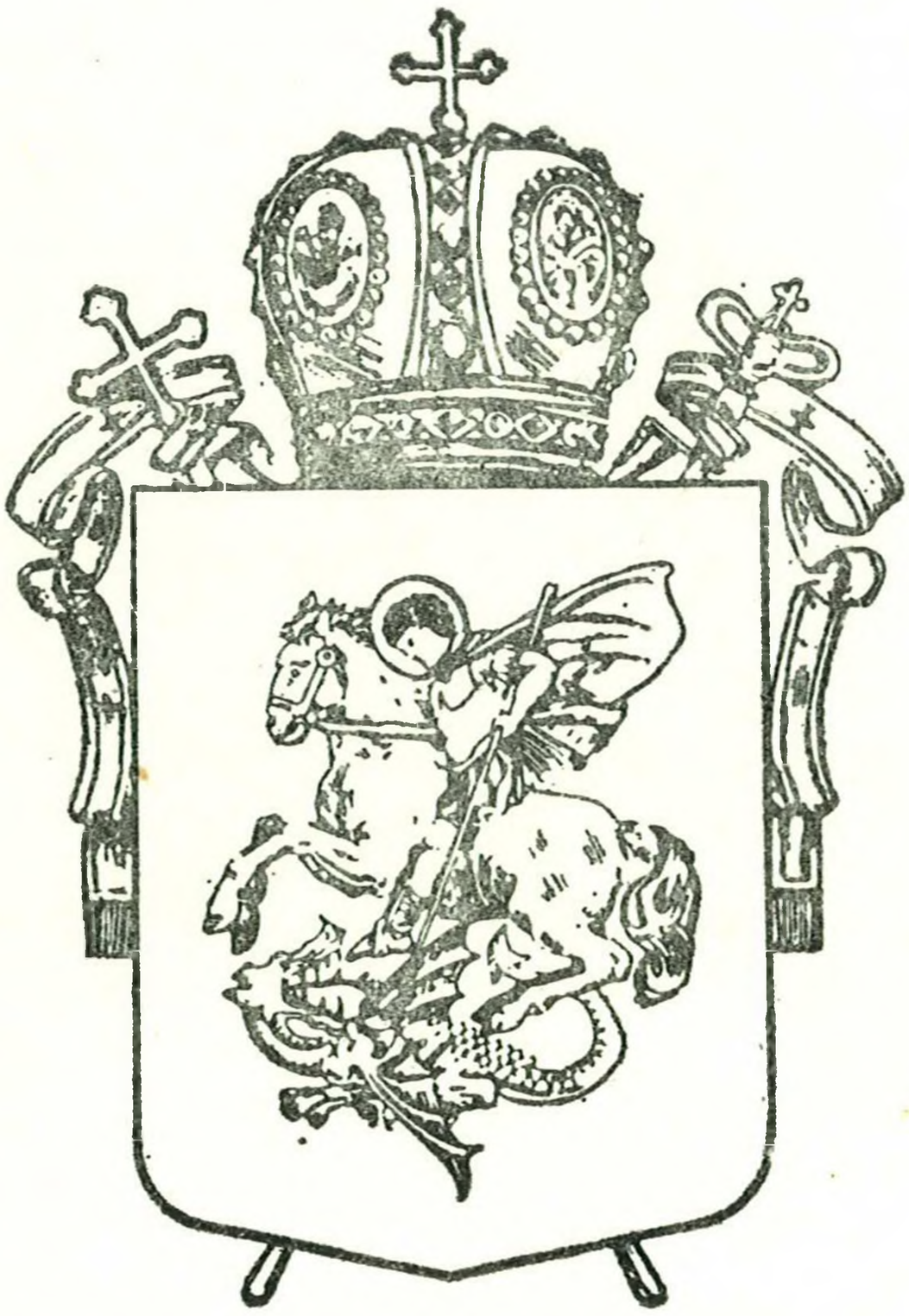

Anul LXIII, Nr. 6 NOIEMBRIE - DECEMBRIE 1987

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI
A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CUPRINSUL

REPUBLICA LA VÎRSTA DEPLINEI SALE AFIRMĂRI

Împliniri în cronica Patriei și a Bisericii strămoșești. La a 40-a aniversare a proclamării Republicii (*† IOACHIM VASLUIANUL, Arhiereu-vicar*) 3

IAR TU, ROMÂNIE MÎNDRĂ, TOT MEREU SĂ ÎNFLOREȘTI

Noi trepte de dezvoltare a Patriei (*Arhid. Ioachim Giosanu)* . 22

LA PRAZNICUL PĂCII

† TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române şi Locţiitor de Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, Pastorală la Naşterea Domnului — 1987 27

† EFTIMIE, Episcopul Romanului şi Huşilor, Pastorală la Naşterea Domnului — 1987 33

S T U D I I

Ierom. drd. Justinian CÎRSTOIU, Melchisedec, preotul-rege din Salem, prefigurare a Mîntuitorului Iisus Hristos . . 37

Monahia Eustochia CIUCANU, Dimensiunea filocalică a spiritualității ortodoxe române 46

Pr. prof. dr. Viorel IONIŢĂ, Un mare ierarh din trecutul Bisericii noastre: Teoctist I al Moldovei 59

Prof. dr. I. D. LĂUDAT, Conștiința de neam și limbă în spațiul românesc medieval 67

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

Duhovnicia și iertarea păcatelor în taina Spovedaniei (*Ierom. Iustin NEAGU)* 79

„Toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să I-o dăm" *(Arhim. Mitrofan BĂLTUŢĂ)* 83

Despre Sfînta Scriptură *(Pr. C. Gr. CHIRICA)* 88

(continuare în pag. a III-a a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

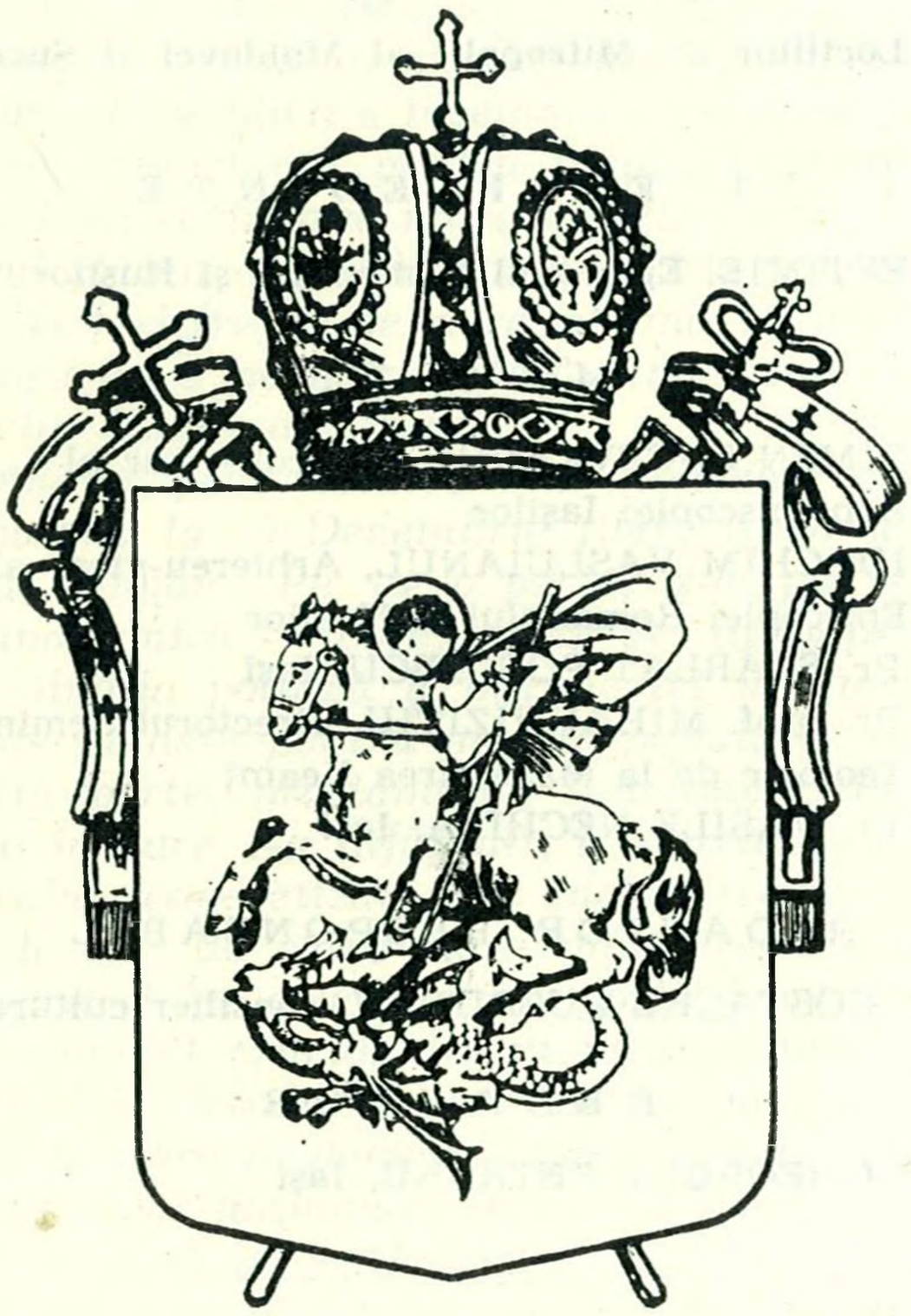

ANUL LXIII, Nr. 6 NOIEMBRIE — DECEMBRIE 1987

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
Bulevardul Ştefan cel Mare Nr. 16 — Iaşi

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† P. F. TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
și
Locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei

VICEPREȘEDINTE

† P. S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor

MEMBRI

† P. S. PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor
† P. S. IOACHIM VASLUIANUL, Arhiereu-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor
P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, Iași
P. C. Pr. prof. MIHAI VIZITIU, directorul Seminarului Teologic de la Mănăstirea Neamț
P. C. Pr. VASILE NECHITA, Iași

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. COSTACHE BUZDUGAN, consilier cultural, Iași

REDACTOR

P. C. Pr. GHEORGHE PETRARU, Iași

„Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-import Presă, P. O. Box 136-137, Telex, 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3".

42.420

ÎMPLINIRI ÎN CRONICA PATRIEI ȘI A BISERICII STRĂMOȘEȘTI. LA A 40-A ANIVERSARE A PROCLAMĂRII REPUBLICII

Se împlinesc patru decenii de la instaurarea la 30 Decembrie 1947 *a celei mai înalte forme de guvernare „realizate de popor și pentru popor", și anume :* Republica Populară Română, *moment cardinal în istoria noastră națională, înfăptuit pe jertfele eroice și martirice multiseculare ale neamului nostru românesc.*

Proclamarea Republicii a însemnat o cotitură fundamentală, un act de maximă importanță pentru viața și propășirea poporului nostru ; a constituit realizarea năzuinței fierbinți a poporului român de a fi singurul stăpîn al destinelor sale istorice, capabil să-și realizeze propria sa fericire și de a se afirma în deplinătatea capacității ei creatoare ca o națiune liberă, independentă și demnă, în rîndul popoarelor libere ale lumii.

Transformarea țării noastre din monarhie constituțională în Republică Populară, la 30 Decembrie 1947, are o semnificație dublă pentru poporul român. Pe de o parte, s-a pus capăt monarhiei — instituție anacronică — care, timp de aproape opt decenii, a întruchipat dominația politică a burgheziei și moșierimii cu toate consecințele sale nefaste pentru masele populare, subjugate și înrobite. Pe de altă parte, proclamarea Republicii, datorită condițiilor concret istorice în care s-a înfăptuit, a marcat „un salt calitativ în conținutul statului, concretizat prin încheierea procesului de cucerire a puterii de stat de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare și cu celelalte categorii de oameni ai muncii" [1].

La acest moment crucial din viața poporului român, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române nu puteau să fie decît alături de poporul pe care în decursul unei istorii bimilenare l-a slujit în toate năzuințele lui naționale, sociale și spirituale, cu credință și devotament, duse pînă la jertfelnicie.

Cuvintele solemne exprimate atunci de vrednicul întru pomenire Patriarhul Justinian Marina confirmă crezul Bisericii noastre față de mărețele împliniri de viitor ale harnicului nostru popor : „Legămîntul pe care Conducătorii Bisericii Ortodoxe Române l-au făcut astăzi, prin jurămîntul pe care l-au depus, pentru sprijinirea și apărarea Republicii Populare Române, nu este numai un act de legalitate față de noua noastră formă de stat, ci și un act prin care recunoaștem că trebuie să colaborăm și să sprijinim regimul democratic în zidirea cea nouă, în așezarea cea nouă a statului nostru, Republica Populară Română ..., convinși că sîntem în slujba poporului român, așa cum sîntem în slujba Bisericii lui Hristos" [2].

---

1. Gheorghe I. Ioniță, *România socialistă la cea de a 30-a aniversare a Republicii,* în „Revista Arhivelor", anul LIV (1977), nr. 4, p. 363.

2. Depunerea jurămîntului înalților chiriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române pentru Republica Populară Română, în „Biserica Ortodoxă Română", LXVI (1948), nr. 3-4, p. 204-205.

„Cele patru decenii scurse de la proclamarea Republicii înseamnă tot atîtea strălucite biruințe pentru patria și poporul nostru, împlinirea visului de veacuri al eliberării sale sociale pentru care au luptat și s-au jertfit generații după generații", consemna cu deosebită sensibilitate patriotică I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, în cadrul conferinței teologice interconfesionale de la București din 3-4 noiembrie 1987.

În cele ce urmează vom reliefa implicațiile acestui eveniment crucial din istoria națiunii noastre și înfăptuirile epocale ale scumpei noastre Patrii și ale Sfintei noastre Biserici.

*

Este binecunoscut că în trecutul său istoric „poporul român, forțele social-politice progresiste ale societății noastre au năzuit spre o formă de stat democratică, care să asigure libertatea și dreptatea socială pentru cei mulți, independența politică și înflorirea economică a țării, să realizeze dreptul sacru al poporului de a fi singur stăpîn în patria sa" [3]. *Însăși „ideea de republică are rădăcini adînci în formele de viețuire și de organizare statală a poporului român"* [4], *încît „căutarea vechimii conceptului de republică în cugetarea și viața noastră politică ne duce cu cîteva secole înapoi, în istoria ideilor românești"* [5].

Astfel, în timpul orînduirii feudale, spre deosebire de statele occidentale și adeseori chiar față de cele răsăritene sau orientale, statele românești au cunoscut un sistem de domnie cu o evidentă elasticitate de succesiune. În acest context istoric, atît în Țara Românească, cît și în Moldova n-a generat un cult monarhic și aceasta nu se consemnează nici în Transilvania unde, în 1514, marele revoluționar Gheorghe Doja „proclamă republica, desființarea nobilimii și suveranitatea poporului" [6].

Urmărind ideea de republică, în gîndirea românească, întîlnim la Dimitrie Cantemir convingerea că pe pămîntul Moldovei au existat din cele mai vechi timpuri teritorii alcătuind „un fel de republică". În Descriptio Moldaviae, *Dimitrie Cantemir vorbește despre trei ținuturi moldovene, Vrancea, Tigheciul (Fălciu) și Cîmpulung Moldovenesc, „care aveau pentru învățatul nostru următoarele trăsături: erau anterioare întemeierii Moldovei; aveau legi și cîrmuitori proprii; erau locuite de oameni liberi și viteji, iscusiți în mînuirea armelor. Pentru Cantemir, cele „trei republici" reprezentau, incontestabil, resturile unor formații politico-sociale românești, cu însușiri superioare"* [7].

Ideea de republică, în interpretare modernă, n-a luat naștere însă decît în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, atunci

---

3. Teodor Popescu, *Voința de neînfrînt a clasei muncitoare pentru o Republică democratică și socială*, în „Magazin istoric" (= M I), VIII (1974), nr. 12, p. 5.

4. Dan Berindei, *Ideea de Republică la români*, în M I, I (1967), nr. 9, p. 6.

5. Virgil Cândea, *Republici strămoșești la români*, în M I, X (1976), nr. 12, p. 2; Miron Costin, în *De neamul moldovenilor*, avea o viziune a republicii ca formă de stat.

6. Dan Berindei, *op. cit., p. 6.*

7. Virgil Cândea, *op. cit., p. 3.*

cînd destrămarea feudalismului a creat condițiile social-istorice propice înfăptuirii ei. Ecourile instaurării Republicii franceze, de tip burghez, în 1789, au avut răsunet și în Europa Răsăriteană.

Se știe că în Moldova și Țara Românească domniile fanariote, instaurate de Poarta otomană pentru a se reprima tendințele de independență ale domnilor pămînteni, au adus, pe de o parte, o întărire a concepției monarhului absolut și, pe de altă parte, o reacție vie împotriva acestei concepții considerate, deopotrivă, ca o inovație străină și ca o nesocotire a vechilor rînduieli social-politice.

Astfel, cîțiva ani mai devreme de răscoala țărănimii transilvănene din 1784, condusă de cei trei martiri: Horia, Cloșca și Crișan, un memoriu românesc redactat de adversari ai regimului fanariot expunea o soluție politică pentru eventualitatea eliberării Moldovei ca urmare a războiului antiotoman început în 1768, și anume suprimarea domniilor străine fanariote și încredințarea cîrmuirii țării unui „Sfat format din 12 membri, aleși la un an sau la trei ani, răspunzători la împlinirea mandatului lor“ [8].

În anul 1802, ideea de republică a fost afirmată în Moldova printr-un proiect redactat de logofătul Dumitrache Sturdza, intitulat „Plan sau formă de oblăduire republicană aristo-democraticească“. Republica era definită că fiind „orînduiala cea mai cuviincioasă pentru fericirea unui loc“ [9].

Cel dintîi român care a afirmat ideea de republică, fiind călăuzit atît de convingeri antimonarhice radicale, cît și de concepția suveranității poporului, a fost un reprezentant al cunoscutei Școli ardelene, Ion Budai Deleanu. În epopeea Țiganiada, *el compară monarhia cu un „vierme pus la rădăcina unui copaciu cu desfătate ramuri“, precizînd că într-o monarhie țara este „o turmă de oi“, iar monarhul un „păcurariu“ care „mulge oile sale“. În viziunea lui Budai-Deleanu, republica este o „dulce mamă“, este o „stăpînire unde, precum norodul, așa și cei aleși din norod, să aibă cuvînt și sfat la trebile țării de obște“* [10].

Pentru revoluționarii anului 1848, noul stat trebuia să aibă un caracter democratic-republican. „Unde nu e guvern popular, spunea Ion Codru-Drăgușanu, statul e himeră națională, iar națiunea un aglomerat de indivizi“. În Proclamația de la Islaz *se preciza că „domnia nu este un drept de moștenire al unei familii, domnia este a Patriei“. Conceptul de republică în gîndirea revoluționarilor pașoptiști este formulat în modul cel mai grăitor de către Nicolae Bălcescu, care scrie: „Cuvîntul republică este o vorbă veche, care va să zică: lucru al tuturor. Republica este un stat în care oamenii, adunați, îngrijesc singuri de soarta lor, fără a-și punc stăpîni pe cap, avînd în lucrarea lor drept regulă dreptatea și drept țintă frăția“* [11].

Statul român trebuia, așadar, să fie o republică. „Voim o republică română, declara revoluționarul C. A. Rosetti, și o s-o dobîndim îndată ce ne vom uni cu noi înșine“ [12]. *Dar într-o Europă*

---

8. *Ibidem.*
9. *Ibidem.*
10. Dan Berindei, *op. cit.*, p. 6.
11. Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 4.
12. *Ibidem.*

dominată de presiunile și interesele unor mari puteri — ele însele monarhii — înfăptuirea idealului republican a întîmpinat numeroase piedici.

Făurirea României moderne la 24 ianuarie 1859, prin alegerea domnitorului Alexandru Ioan Cuza, a animat și mai mult ideea unei republici, mai ales că el fusese alesul națiunii române.

După înlăturarea lui Cuza, încredințarea destinelor naționale ale poporului român unui domnitor străin a condus la intensificarea curentului antimonarhic și la o recrudescență a ideii republicane. Numeroși oameni politici și de cultură precum: Cezar Bolliac, Bogdan Petriceicu Hașdeu, Al. Macedonski, Tr. Demetrescu, Ion Heliade Rădulescu etc., în anul 1866, s-au opus categoric instaurării la cîrma țării a unei dinastii străine. Și faptul că această idee nu era un concept singular sau izolat, ci era o conștiință și o acțiune de masă o confirmă mișcarea republicană de la București — din martie 1871 — care a fost pe punctul de a reuși înlăturarea de la domnie a principelui străin și de a instaura republica în România[13].

Simțămintele republicane aveau să se intensifice cu deosebire după scuturarea jugului otoman și obținerea independenței și suveranității naționale, în urma victoriei dobîndite în anul 1877, prin jertfele eroice de la Plevna, Grivița, Rahova și Smîrdan.

An de an spiritul republican și antidinastic se intensifică în sînul mișcării muncitorești. Încă din anul 1894, George Coșbuc publicase nemuritoarele sale versuri în care înfiera pe cei nedrepți, în timp ce Alexandru Vlahuță prin versuri incisive preciza: „Minciuna stă cu regele la masă". Ziarul „Munca" din 24 mai 1892 consemna simțămintele democratice ale poporului: „Da, sîntem republicani! Da, sîntem pentru republică socială, în care nu va mai fi nici rege, nici tiran, dar nici jefuitori și jefuiți"[14].

Aceeași conștiință de masă o relata ziarul „Lumea Nouă" din 21 mai 1895, prin care se făcea „Chemarea națiunii întregi la viața politică", fiindcă „numai reforma legii electorale prin introducerea votului obștesc, direct și egal pentru toți va lumina poporul și, interesîndu-l la viața politică a țării, îi va da conștiința patriotismului și a demnității naționale"[15].

Proclamarea Republicii, visul și aspirația pentru care au luptat mai multe generații, nu a fost posibilă decît după actul crucial din istoria poporului român de la 23 August 1944.

Ideea că numai poporul strîns unit în jurul forțelor progresiste poate să-și hotărască viitorul său luminos era conturată cu cele mai convingătoare premise încă din anii de mare răspîntie în istoria neamului: 1907 și 1917-1918.

Evenimentele mai importante care au dus la pregătirea actului istoric de la 30 Decembrie 1947, au fost: instaurarea la 6 martie 1945 a guvernului de largă concentrare democratică, condus de dr. Petru Groza, în care clasa muncitoare are rolul conducător; prin aceasta se deschide calea înfăptuirii transformărilor democratice și a trecerii la revoluția socialistă; legiferarea reformei agrare din 23 martie

---

13. Dan Berindei, *op. cit.*, p. 9.
14. Teodor Popescu, *op. cit.*, p. 5.
15. Dr. Vasile Petrișor, *Domnia poporului prin popor*, în M I, IX (1975), nr. 4, p. 14.

1945, prin care se realizează expropierea a peste 1.468.000 ha și improprietărirea a circa 900.000 familii țărănești; victoria forțelor democratice în alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946; etatizarea Băncii Naționale a României votată în Adunarea Deputaților din 20 decembrie 1946; stabilizarea monetară, prin reforma monetară din 15 august 1947.

Toate acestea au culminat cu actul istoric de la 30 Decembrie 1947, *cînd are loc înlăturarea monarhiei și adoptarea Legii 363, prin care Adunarea Deputaților proclamă* Republica Populară Română. *În proclamația Guvernului se preciza că „monarhia constituia o piedică în calea dezvoltării țării spre un regim de democrație populară, care să asigure celor ce muncesc bunăstarea materială și culturală, să asigure independența și suveranitatea statului român“*[16].

Despre acest eveniment hotărîtor din istoria Patriei noastre, George Călinescu avea să scrie: „Înainte, deci, fără șovăire spre întărirea tinerei instituții. Republica va să zică, lucru public; avem, așadar, de acum încolo, toți o parte de responsabilitate în propășirea țării. Cuvîntul nostru de ordine este azi: „Să fim alături de Patrie, să slujim Res-publica“[17].

În climatul general de entuziasm popular, actul instaurării Republicii Populare Române, cum era și firesc, a întrunit adeziunea unanimă a clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, exprimată prin cuvîntul autorizat al fericitului întru pomenire Patriarhul Nicodim, care îndemna pe slujitorii sfintelor altare și păstoriții lor „de a răspunde la toate chemările Republicii Populare Române, cunoscînd că puterea și slava ei se răsfrîng asupra fiecăruia dintre fiii ei“[18].

Toate popoarele vecine și prietene au salutat cu entuziasm înfăptuirea acestui istoric act democratic din viața patriei noastre, felicitînd și urînd „tinerei Republici populare a poporului român prieten cît mai multe succese și prosperitate“ [19].

Se încheia astfel o epocă de îndelungate lupte și jertfe eroice ale poporului, dar, în același timp, se deschideau luminos premisele unor transformări radicale în viața Patriei, prin așezarea pe temelii noi a întregii noastre societăți, a economiei, a culturii și civilizației românești.

In această privință, Domnul Nicolae Ceaușescu, *Președintele Republicii Socialiste România, cu spiritul său pătrunzător și cu clarviziune, arăta:* „Realizarea Republicii — veche și arzătoare aspirație a poporului — a găsit un profund ecou în conștiința milioanelor de oameni ai muncii din întreaga țară. Masele largi populare au salutat cu nețărmurită satisfacție măreața victorie obținută prin luptă, exprimîndu-și bucuria nestrămutată de a-și închina toate forțele consolidării și înfloririi continue a republicii noi populare, apărării libertății

---

16. Gh. I. Ioniță, *op. cit.*, p. 365.

17. „Națiunea“, din 4 ianuarie 1948, cf. Gh. I. Ioniță, *op. cit.*, p. 370.

18. „Frontul Plugarilor“, nr. 860 din 6 ianuarie 1948, cf. I. Ioniță, *op. cit.*, p. 370.

19. Arhivele statului București, *Fond Ministerul Propagandei Naționale*, cf. Gh. I. Ioniță, *op. cit.*, p. 371.

şi suveranităţii sale, ridicării ei la un loc demn în marea familie a naţiunilor lumii“ [20].

Dacă aruncăm o privire retrospectivă în cei patruzeci de ani de împliniri vom constata măreţele înfăptuiri ale poporului nostru în toate domeniile de activitate purtînd caracteristici precise şi epocale, care se consemnează în special în cronica celor 22 de ani de cînd conducător ale destinelor istorice ale poporului român este Domnul Nicolae Ceauşescu, Preşedintele Republicii Socialiste România, plămădit în coapsa sfîntă a neamului şi în care sînt întruchipate cele mai nobile şi epocale împliniri din istoria multiseculară a binecuvîntatului nostru popor.

Chipul Patriei, la a patruzecea aniversare, se portretizează cu următoarele ei împliniri: la 13 aprilie 1948 a fost adoptată prima constituţie democratică a ţării; la 11 iunie 1948 a avut loc naţionalizarea principalelor mijloace de producţie; în 1957, intră în funcţiune liniile electrice de înaltă tensiune Roman-Piatra Neamţ, Roman-Iaşi şi marea arteră din sistemul energetic al Moldovei, Borzeşti-Bacău-Roman-Bicaz; la 27-30 aprilie 1962 are loc sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naţionale cu participarea a 11.000 ţărani, consacrată terminării procesului de cooperativizare a agriculturii; la 21 august 1965 Marea Adunare Naţională întrunită în sesiune extraordinară adoptă cu unanimitatea voturilor celor 446 de deputaţi o nouă Constituţie care a proclamat Republica Socialistă România; *la 28 martie 1974, supremul for al ţării, Marea Adunare Naţională, a consfinţit instituirea funcţiei de* preşedinte al Republicii Socialiste România *şi a proclamat într-un cadru solemn şi într-o atmosferă de entuziasm unanim alegerea în această funcţie a celui mai vrednic fiu al poporului român în persoana* Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu [21].

Cei 40 de ani de la proclamarea Republicii constituie tot atîtea trepte de înălţare a Patriei pe culmi tot mai înalte, pe calea progresului, bunăstării materiale şi spirituale şi de afirmarea ei pe plan extern, printr-o politică de pace şi colaborare cu toate popoarele lumii.

Ţara noastră, considerată ca o ţară eminamente agrară, pune acum bazele unei industrii moderne care avea să se dezvolte, din an în an, astăzi rivalizînd pe piaţa mondială cu statele care au o veche tradiţie industrială.

„Ţinînd cont de rolul hotărîtor pe care îl are energia electrică în dezvoltarea economiei naţionale, o dată cu primul plan cincinal (1950-1954) a fost elaborat şi primul plan de electrificare a ţării. Dezvoltarea bazei energetice a ţării a avut o importanţă covîrşitoare pentru industrie, pentru mecanizarea şi automatizarea proceselor de producţie, pentru modernizarea mijloacelor de transport şi comunicaţii“. Mecanizarea agriculturii a condus la realizarea unei adevărate revoluţii agrare, prin sistemele de terasare, afînare, înlăturare a eroziunilor şi irigare, tratare şi prelucrare a terenurilor,

---

20. *Îndrumătorul bisericesc misionar şi patriotic* al Episcopiei Oradiei, 1987, p. 9.

21. *Domnul Nicolae Ceauşescu. Întîiul Preşedinte al României,* în „B.O.R“, XCII (1974), nr. 3-4, p. 329.

prin care s-a ajuns la creșterea impetuoasă a nivelului de trai a țărănimii și la înlăturarea deosebirilor dintre sat și oraș.

Alături de industrie și agricultură, cu aceeași intensitate, s-a dezvoltat știința și cultura.

Dintr-o țară cu peste 4 milioane de analfabeți, moștenire tristă a fostelor regimuri, România republicană a devenit o țară înfloritoare cunoscută astăzi în toată lumea prin realizările sale culturale, prin obligativitatea și generalizarea învățămîntului de 10 clase si cuprinderea unei jumătăți din populația țării în diferite forme de învățămînt, prin înființarea de noi universități, facultăți, academii și instituite de cercetare în toate orașele mari ale țării, prin asigurarea unor condiții superioare de viață și muncă tuturor oamenilor de cultură și artă.

Pentru o dezvoltare armonioasă a tuturor zonelor țării, s-a realizat o amplasare echilibrată pe județe a unităților industriale, economice și culturale.

Astfel, dacă ne referim numai la Moldova, putem consemna că astăzi poartă un veșmînt nou care se armonizează în mod strălucit cu ctitoriile voievodale, cu așezămintele culturale care sînt bunuri patrimoniale și cu peisagistica ei naturală plină de farmec și poezie.

Județul Iași. *Iașul, astăzi, este o puternică cetate industrială. În anul 1975 județul Iași a reușit să egaleze producția industrială a întregii Românii din anul 1938.*

Această cetate a culturii moldovene și-a păstrat tradiția, atingînd în ultimii 22 ani apogeul, comparîndu-se cu alte centre ale țării, întreținînd relații culturale cu multe centre culturale din lume. Cele cinci institute universitare cu peste 20 de facultăți, cuprinzînd toate secțiile necesare științei și tehnicii, culturii și artei, în cadrul cărora se pregătesc peste 30.000 studenți, sînt date concludente în acest sens.

În „Epoca Ceaușescu" a fost scuturat praful de pe paginile de cronică și au fost puse în valoare bunurile ce aparțin patrimoniului cultural național. Pentru ilustrarea celor de mai sus este suficient să amintim de restaurarea și punerea în valoare a unor edificii ca: Palatul Culturii, Muzeul Unirii, Casa Dosoftei, Teatrul Național, Casa memorială „Mihail Sadoveanu", precum și bisericile „Sfinții Trei Ierarhi", Galata, Bărboi, „Sfîntul Sava" și „Vovidenia", Mănăstirea Cetățuia etc.

Județul Suceava. *Cetatea de scaun a Sucevei și-a desăvîrșit faima în anii construcției socialismului. Ctitoriile voievodale se împletesc armonios cu orașul înnoit, cu edificii social-culturale impunătoare și cu o variată arhitectură a spațiilor de locuit.*

Combinatul de prelucrare a lemnului, platforma industrială din Șcheia, alături de numeroase alte întreprinderi de stat și cooperatiste, întregesc ansamblul urbanistic al acestui municipiu din Țara de Sus a Moldovei.

Județul Botoșani. *Botoșanii și-au recăpătat statutul de capitală de județ în anul 1968. Întreaga producție a anului 1938 o realizează în*

13 zile, iar cea a anului 1965 în 48 zile. Alături de Întreprinderea textilă „Moldova", cea minieră de la Miorcani, Electrocontact, sau cea de șuruburi, împreună cu alte fabrici și uzine noi, se numără și Hidrocentrala de la Stînca-Costești de pe Prut, realizată în anul 1978.

Așezămintelor social-culturale ale Botoșanilor, consolidate și înfrumusețate, care poartă pe ele amprenta istorică a timpului, li s-a adăugat, în anul 1965, Casa memorială „Nicolae Iorga".

Județul Neamț, *este încununat cu 96 monumente istorice, dar și cu 12 hidrocentrale. Industria nemțeană este realizată în cadrul celor 34 intreprinderi. Producția industrială a anului 1980 era de 32 ori mai mare ca cea a anului 1950 și 48 ori mai mare ca cea a anului 1938.*

Municipiul Roman astăzi este de nerecunoscut. Vechiul tîrg al Romanului și-a înnobilat valoarea sa istorică cu o arhitectură modernă în care se armonizează utilul cu frumosul. Industria romașcană se evidențiază în special prin Intreprinderea de țevi, cea mai mare întreprindere metalurgică de acest fel din țară, precum și cu cea de industrializare a sfeclei de zahăr.

Județul Bacău. *Imaginea de astăzi a municipiului Bacău este aceea a unui oraș mare în plină dezvoltare. Un oraș nou, modern, prevăzut cu numeroase instituții de cultură și de asistență medicală.*

Vechea vamă din tîrgul Bacăului este atestată documentar prin hrisovul Domnitorului Alexandru cel Bun din anul 1408. Puterea economică a Bacăului de astăzi se constituie dintr-o rețea de întreprinderi valoroase: Combinatul de hîrtie și celuloză „Letea", Combinatul chimic, Combinatul de prelucrare a lemnului, Uzina românească de avioane, Întreprinderile de textile sau pielărie etc., cu o putere economică raportată la epoca pe care o trăim.

Platforma industrială Borzești constituie unul dintre cei mai puternici piloni ai industriei chimice românești, la care se adaugă întreprinderile forestiere și miniere de pe Valea Trotușului, în care predomină Trustul petrolier de foraj- extracție Moinești.

Județul Vaslui. *Aici industria s-a înfrățit cu agricultura, de altfel, ca pretutindeni în țara noastră. Zona viticolă a Hușilor pare a fi în întrecere cu cea a Cotnarilor, iar cele pomicole, agricole și de creștere a vitelor din județul Vaslui și Bacău par a fi în întrecere socialistă cu cele ale județelor din Moldova de nord și de mijloc.*

Unul dintre cele mai valoroase puncte strategice și locuri de biruință asupra turcilor din timpul voievodului Ștefan cel Mare, părea uitat de istorie. Astăzi, prin grija Președintelui Nicolae Ceaușescu, iubitor de istorie și de neam, la „Podul Înalt" stă de veghe „străjerul" cel sfînt al Moldovei, „atletul" apărător al întregii creștinătăți.

În acest context, orașul Vaslui cu locurile lui de sfîntă amintire istorică, rămăsese un tîrg uitat, păstrîndu-și doar fala trecutului din filele de cronică. Astăzi, pe acele plaiuri moldovene pline de victorii și eroi, stă înălțată reședința de județ. Intreprinderea de confecții-Vaslui, ca și cea de prelucrare a lemnului, Întreprinderea de rulmenți-Bîrlad, ca și cele de tricotaje și încălțăminte din Huși, sînt doar cîteva nume din salba de întreprinderi de stat sau coope-

ratiste în care harnici muncitori din zona Vasluiului, cu mîinile lor, își lucrează propria fericire.

Muzeul județului Vaslui, cu profilul de istorie și arheologie, împreună cu muzeele „Vasile Pârvan" din Bîrlad, „Dimitrie Cantemir" din Huși și „Emil Racoviță" din comuna cu același nume confirmă și preocupările culturale care au o tradiție pe aceste locuri moldovene.

Și celelalte orașe, moldovene, cu frumusețea și specificul lor, care poartă aproape în totalitate haina „noului" predominînd peste tot în scumpa noastră Patrie, întregesc tabloul realizărilor și al vieții fericite și binecuvîntate de pe acest pămînt strămoșesc.

Pașcani, *este dotat cu Întreprinderea de textile și perdele „Siretul", onorată cu titlul de „Erou al Muncii Socialiste", cea de tractoare și regulatoare directe, Fabrica de produse lactate, atelierele de mobilă, precum și calea ferată Pașcani-Tg. Neamț, dată în folosință la începutul acestui an.*

Hîrlău, *cunoscut în istoria medievală ștefaniană, declarat oraș în anul 1968, și-a conturat o adevărată zonă industrială, prin cele două secții de tricotaje ale Intreprinderii „Moldova" din Iași, Fabrica de produse lactate și alte 2 secții ale I.P.L. Iași.*

Dorohoi, *începînd din anul 1978, se conturează ca oraș industrial prin înființarea Întreprinderii de confecții, care în anul 1984 a primit „Ordinul Muncii" clasa a II-a, Întreprinderea de sticlărie și porțelan și Întreprinderea de mașini-unelte grele, dată în folosință în 1980.*

Tg. Neamț, *pe frontonul căruia străjuiește Cetatea Neamțului, scăldată de apa Ozanei, prinsă atît de frumos în pana și umorul lui Ion Creangă, astăzi se mîndrește cu o gară și o linie ferată nouă, precum și cu întreprinderi industriale ca Fabrica de mobilă, Întreprinderea „Volvatir" și cu o producție industrială care pe ansamblu depășește cu peste 15 ori producția industrială a anului 1965.*

Rădăuți *împletește armonios trecutul cu prezentul și, pe fondul unei istorii adîncită în negura secolelor, astăzi se înalță un oraș care se poate mîndri cu „Ordinul Muncii" clasa I, ce i-a fost decernat în anul 1978.*

Cîmpulung Moldovenesc, *cu peisaj monoton și simfonie de buciume, înnoit din zi în zi cu locuințe care întregesc frumusețea peisagistică a acestor locuri, din care nu lipsesc așezăminte social-culturale ca moderna Casă de cultură, construită în anul 1972 și cele de ocrotire socială concretizate în policlinica, construită în anul 1970, și spitalul unificat, dat în folosință în anul 1980.*

Fălticenii *este conectat la marile circuite economice internaționale, exportînd în 18 țări 16 produse și 21 sortimente de diferite mărfuri, ajungînd de la o producție apreciată în anul 1976 la 620 milioane, iar în 1980 la un miliard patru sute cincizeci și trei de milioane lei.*

Un bilanț al realizărilor poporului nostru în anii Republicii confirmă că producția industrială a țării a crescut de peste 100 ori față de anul 1945, iar cea agricolă de 7 ori. Peste 80 % din populația țării trăiește în locuințe noi.

Hidrocentralele electrice de pe toate cursurile de apă ale țării noastre și în special cele de la Porțile de Fier, Combinatele siderurgice, chimice și de prelucrare a lemnului, șantierele navale de la Tulcea, Constanța și Giurgeni, Canalul Dunărea-Marea Neagră, Transfăgărășanul, Metroul bucureștean, magistralele feroviare, Căile fluviale și rutiere, împodobesc peisajul natural cu cele mai utile și mai minunate creații ale vrednicului nostru popor.

Asistența socială, concretizată prin spitale și policlinici, ocrotirea mamei și a copilului, casele de ocrotire a bătrînilor și bolnavilor, ajutarea familiilor cu mulți copii, precum și sporirea permanentă a retribuțiilor, majorarea pensiilor și a alocațiilor pentru copii, construirea de locuințe moderne și obiective social-culturale, sistematizarea localităților urbane și rurale și, în special, sistematizarea Capitalei etc. confirmă grija permanentă a Conducerii statului nostru față de om.

Fiii întregului nostru popor, indiferent de naționalitate sau credința religioasă, se bucură de drepturi egale în fața legilor țării și activează în Frontul Democrației și Unității Socialiste, muncesc pentru prosperitatea Patriei și viitorul ei fericit.

Anul 1965 constituie momentul de cotitură revoluționară în dezvoltarea social-economică a țării și în afirmarea ei tot mai proeminentă pe arena internațională. Cu sentimente patriotice privind prosperitatea societății multilateral dezvoltate, avea să se înscrie cugetarea înțeleaptă și ideile inovatoare ale Președintelui Nicolae Ceaușescu, *care prin munca și devotamentul său patriotic avea să deschidă perspectiva consemnării în istorie a celei mai înfloritoare epoci din istoria Patriei, denumită pe drept cuvînt „Epoca Ceaușescu".*

Pe plan extern, țara noastră, datorită inițiativelor și gîndirii Președintelui Nicolae Ceaușescu, se distinge printr-o politică consecventă în favoarea păcii și a dezarmării generale și totale și de colaborare cu toate statele lumii, pe baza principiilor deplinei egalități în drepturi, independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc. Arhitectul politicii interne și externe a țării noastre este Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu, ctitorul României contemporane, Erou al Păcii, ale cărui inițiative pentru pace și dezarmare sînt cunoscute și apreciate în întreaga lume, consemnînd în istoria națională, prin Referendumul *de la 23 noiembrie 1986, reducerea cu cinci la sută a armamentelor, efectivelor și cheltuielilor militare, fiind singura țară din lume care în mod concret, în acest fel, și-a pus semnătura pentru pace și pentru viață pe planeta noastră.*

Prin realizările sale, poporul român pășește astăzi în rîndul popoarelor lumii cu un remarcabil spor de demnitate, de prestigiu și de afirmare. El se află angrenat astăzi într-un proces de muncă și progres socialist, încît rezultatele obținute în toate domeniile de activitate fac din fiii Patriei noastre eroi ai muncii, care se străduiesc pentru desăvîrșirea construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, lăsînd ca moștenire generațiilor viitoare un potențial economic, cultural și moral impresionant, realizat pe ideea de egalitate, dreptate socială și pace.

★

Din începuturile existenței sale, Biserica *noastră strămoșească a avut plămădite în ființa sa dragostea și devotamentul față de Patrie și față de fii ei, ale căror deziderate le-a slujit din convingere religioasă și cu dăruire pînă la jertfa de sine. De aceea, Biserica Ortodoxă Română, alături de întregul popor, a trăit cu vibrația celui mai profund patriotism — proclamarea Republicii.*

În climatul de deplină libertate religioasă, consemnată în „Cartea de aur" a neamului, Constituția *țării, Biserica Ortodoxă Română a urmat exemplul constructiv de muncă a întregului nostru popor, înaintînd împreună cu el pe calea unor mărețe realizări, spirituale, culturale, economice și gospodărești, care au impulsionat pozitiv desfășurarea vieții celei noi din Patria noastră.*

În cronica Bisericii Ortodoxe Române, după marele act național de la 30 Decembrie 1947, s-au înscris evenimente epocale, prin care s-au vinedecat niște răni adînci, multiseculare, care au însemnat pagini de dureri și suferințe în sufletul și conștiința ortodoxă a fraților noștri de peste munți.

Astfel, prin voia Atotputernicului Dumnezeu, în toamna anului 1948, Biserica Ortodoxă Română a izbutit să înscrie pe răbojul istoriei sale o sfîntă și mult dorită biruință, prin refacerea trupului sfînt al Ortodoxiei românești, concretizat prin actul Reîntregirii Bisericii, „căci, surpînd zidul cel despărțitor de tabere duhovnicești, ridicat acum două veacuri și jumătate de dușmanii neamului și ai credinței noastre strămoșești a primit la sînul ei cald și iubitor pe frații români greco-catolici, răzlețiți de la ortodoxie din vitregia vremurilor de iobăgie, ori din urgia cumplită a stăpînitorilor haini de atunci" [22].

Legea pentru Regimul general al Cultelor, *din anul 1948, a asigurat deplina egalitate între Cultele religioase, înlăturîndu-se atmosfera de suspiciune și de confruntări interconfesionale și creîndu-se climatul favorabil pentru promovarea unui ecumenism practic.*

Pe fondul acestei libertăți, Biserica Ortodoxă Română, în organizarea, conducerea și lucrarea ei liturgică, pastorală și misionară, pe temeiul dogmelor și canoanelor sale, s-a bucurat de autonomie deplină, elaborîndu-și, în același timp, Statului *și cele douăsprezece* Regulamente *de organizare și funcționare.* Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române *este documentul juridic și istoric al primei sale autonomii depline* [23].

Pregătirea și specializarea cadrelor bisericești. *„Nimic nu este mai frumos omului decît dorința înnăscută de a ști" (B. Castiglioane), cunoscut fiindu-ne: „Cu cît citești mai mult, cu atît imiți mai puțin" (J. Renard). „Cultura e sufletul omenesc în muncă", preciza marele istoric Nicolae Iorga și „ea trebuie asimilată ca pe o necesitate organică", menționa Lucian Blaga.*

Mîntuitorul Însuși ne sfătuiește să „cercetăm Scripturile"

---

22. Diac. Gh. I. Moisescu, *Întregirea Bisericii românești, din Transilvania,* în B.O.R., LXVI (1948), nr. 9-10, p. 413.

23. Pr. prof. Liviu Stan, *Statutul Bisericii Ortodoxe Române,* în „Studii Teologice", I (1949), nr. 7-8, p. 641.

(Ioan 5, 39), iar Sfîntul Apostol Pavel îl laudă pe ucenicul său Timotei „că de mic cunoaște Sfintele Scripturi care pot să-l înțelepțească".

Pe acest fond, Biserica strămoșească, prin însăși menirea ei, a fost și este o instituție de cultură. În pridvorul ei au fost cultivați oameni pe ai căror umeri, veacuri de-a rîndul, s-au sprijinit nădejdile spirituale și naționale ale unui popor obijduit, iar numele lor stau astăzi cu cinste înscrise în galeria marilor părinți ai spiritualității ortodoxe, ai culturii și literaturii române.

Învățămîntul teologic *pentru pregătirea cadrelor bisericești a fost reorganizat după cerințele spirituale și social-culturale noi din viața credincioșilor. Institutele Teologice universitare, Seminariile și Școlile de Cîntăreți Bisericești începînd cu anul 1948 au fost trecute sub oblăduirea Bisericii.*

Pregătirea cadrelor bisericești pentru Arhiepiscopia Iașilor și Episcopia Romanului și Hușilor se realizează la Seminarul Teologic de la Mănăstirea Neamț care, de la înființarea sa și pînă în prezent, cu un corp profesoral competent, a întinerit cadrele bisericești educate în duh ortodox și românesc, cu cea mai aleasă pregătire, atît în slujirea cerințelor spirituale, cît și în cele social-patriotice ale credincioșilor.

Cursuri pastoral-misionare de scurtă durată. *Pentru păstrarea unității de credință și a conștiinței de neam a credincioșilor ortodocși au loc, la Seminarul Teologic-Neamț, cursuri pastoral-misionare cu durata de o săptămînă, în cadrul cărora anual, aproximativ 200 preoți ai celor două eparhii moldovene, sînt îndrumați în problemele cu care se confruntă parohiile respective.*

Cursuri pastoral-misionare anuale cu durata de o lună. *Potrivit art. 8-20 din* Regulamentul pentru numiri și transferări, *Biserica Ortodoxă Română a organizat în anii Republicii cursuri pastoral-misionare anuale la cele două Institute Teologice de grad universitar din București și Sibiu. Pînă în prezent, 73 serii, cu număr diferit de preoți, după cerințele eparhiilor, au fost programate, în urma cărora, pe baza mediilor obținute la examenele de definitivare și promovare, preoții pot solicita transfer în parohii de categorii superioare. Pe lîngă îndrumarea pastoral-misionară, aceste cursuri, dintru început, și-au arătat eficiența și prin orientarea preoților în problemele sociale.*

Conferințele preoțești. *Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pentru îndrumarea cadrelor în slujirea apostolatului social, a rînduit cîte o conferință preoțească trimestrială, în care s-au planificat tematici istorice, omiletice, pastorale, aniversare, dogmatice, morale etc., pentru referate pe care preoții le-au pregătit și apoi le-au aprofundat în cadrul acestor conferințe. Semestrial au loc, tot la nivel de protopopiate, conferințe administrative, cu tematici practice privind disciplina clerului, îndatoririle organelor parohiale, conservarea și păstrarea bunurilor patrimoniale etc. În acest fel, ca peste tot în Biserica Ortodoxă Română, în cele două eparhii slujitorii sfintelor altare sînt educați în școli teologice.*

Teologia ortodoxă română este deschisă spre dialog și comu-

niune ecumenică atît pe plan local, cît și interbisericesc. Bucurîndu-se de libertate deplină, Biserica Ortodoxă Română, începînd cu patriarhatul vrednicului de pomenire Justinian, a creat condițiile promovării ecumenismului local. Întîlnirile interconfesionale, conferințele teologice interconfesionale-bianuale și cele trei Adunări ale Cultelor din țara noastră pentru pace, cu participarea unor distinși reprezentanți ai Cultelor și Organizațiilor creștine de peste hotare, confirmă importanța pe care Biserica noastră o acordă comuniunii intercultice „în ceea ce ne unește și nu în ceea ce ne desparte".

În cei patruzeci de ani, cei trei patriarhi: Justinian, Iustin și în prezent Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, au inițiat un ecumenism practic, cu dialog deschis, și au creat condiții de apropiere și de înfrățire între Culte prin vizitele pe care le-au făcut Bisericilor și Cultelor de peste hotare, prin primirea de oaspeți, conducători sau reprezentanți ai diferitelor Biserici sau Culte, care ne-au vizitat țara și prin organizarea, participarea sau reprezentarea Bisericii Ortodoxe Române prin ierarhii și profesorii de teologie în cadrul organizațiilor europene sau mondiale.

Vizitele din acest an ale Prea Fericitului Patriarh Teoctist la Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol, în Austria și Suedia, ca și vizita P. F. Patriarh Dimitros I al Patriarhiei Ecumenice în țara noastră, confirmă pe deplin prezența activă a Bisericii Ortodoxe Române atît în cadrul panortodox, cît și al ecumenismului și apropierii prin dialog deschis cu celelalte Biserici și Culte, în dorința sinceră a refacerii cămășii lui Hristos, în împlinirea profeției mesianice de a fi „o turmă și un păstor".

La acest popas aniversar din viața Patriei, Biserica Ortodoxă din Moldova, prin ierarhii ei, vrednicul de pomenire patriarh Iustin și prin personalitatea P.F. Părinte Patriarh Teoctist înscrie la bilanțul celor patruzeci de ani contribuția pe care au adus-o Bisericii și Patriei, ecumenismului local și intercreștin european și mondial, prin înalta misiune de reprezentanți și delegați ai Bisericii noastre, care au avut și au mereu satisfacția de a constata eficiența politicii externe desfășurată de țara noastră și vrednicul ei Președinte și a prestigiului de care se bucură pe plan mondial, datorită principialității pozițiilor sale.

Publicațiile religioase. *Întotdeauna Biserica a fost un așezămînt de cultură, iar preotul ortodox este învățătorul și îndrumătorul permanent al credincioșilor pe care-i păstorește. Pentru rolul său educativ, care, după cuvîntul Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, „scoate din vistieria Sa noi și vechi" (Matei 12, 65), preotul trebuie să fie un om de cultură corespunzător cerințelor cultural-educative ale epocii în care trăim.*

După cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel adresat lui Timotei, preotul trebuie să „stăruiască în învățătură" (I Timotei 5, 16).

Pentru împlinirea misiunii sale de învățător, fiecare preot, la parohia sa, dispune de o bibliotecă parohială care, în cei 40 ani, mereu a fost îmbogățită cu noi și noi publicații și diferite tipărituri, concretizate prin numeroase colecții de reviste bisericești, centrale și mitropolitane. Învățătura de credință creștină ortodoxă *(1952),*

Tîlcuirea Evangheliilor *(Cazania), 1960 și 1987,* Apostolatul social *(11 volume, 1948-1973), mai multe ediții ale* Noului Testament, Mica Biblie *și* Sfînta Scriptură, *cărți de predici, monografii, manuale școlare pentru seminariile și institutele teologice, tipărituri privind spiritualitatea ortodoxă românească:* Pe treptele slujirii creștine, Tradiție și libertate, Patericul românesc, Convorbiri duhovnicești, Vetre de sihăstrie românească, Mărturii românești la Locurile Sfinte, Îndrumări misionare, Studii patristice, Primele scrieri patristice în literatura noastră, Scriitori bisericești din epoca stră-română, Biserica Ortodoxă Română *(monografie-album),* Spiritualitate și istorie la Întorsura Carpaților, Roman Ciorogariu, Arhiepiscopia Sibiului-pagini de istorie *și multe alte titluri de cărți teologice, istorice, patristice, avînd ca autori pe ierarhii Bisericii Ortodoxe Române și profesori de teologie, care culminează cu traducerile din colecția „Părinți și Scriitori bisericești" și* Filocalia *(10 volume) etc.*

La acest popas aniversar, Arhiepiscopia Iașilor înscrie la loc de frunte titluri ca: Pe treptele slujirii creștine *(4 volume) și* Iacob Putneanul, *opere de referință istorică și pastorală a Prea Fericitului Patriarh Teoctist;* Ierarhia bisericească, *de Prof. dr. Iustin Moisescu; Minunatele biserici din Moldova în volumul* Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei, Biserica Voroneț,Vechea catedrală mitropolitană din Suceava, Mănăstirea Neamț, Catedrala mitropolitană Iași, Psaltirea în versuri *și* Liturghierul *lui Dosoftei,* Biserica Solca, Mănăstirea Cetățuia, Mănăstirea Agapia, Mănăstirea Văratec, Mănăstirea Secu, Îndrumătorul bisericesc *nr. 1-3 etc.*

Eparhia Romanului și Hușilor înscrie pe frontispiciu editorial lucrările Prea Sfințitului Episcop Eftimie: Melchisedec Ștefănescu. Viața și opera, Pictura murală a Catedralei episcopale din Roman, *Monografia* Episcopia Romanului, Biserica „Sfîntul Nicolae" din Bacău, Biserici din lemn din județul Bacău, Convorbiri duhovnicești, Mărturii românești la Locurile Sfinte, Iosif I Mușat — Întîiul Mitropolit român al Moldovei, Predici la praznicele împărătești și sfinți de peste an, Îndrumător bisericesc misionar și patriotic *nr. 1-3 etc.*

Acest tezaur de cultură teologică, istorică și social-patriotică a Bisericii noastre confirmă libertatea de credință, competența teologiei românești, grija permanentă a Sfîntului Sinod de cultivare și elevare a școlii de gîndire și trăire spirituală a clerului și credincioșilor ortodocși.

Un alt eveniment consemnat în istoria bisericească a celor 4 decenii îl constituie reorganizarea vieții monahale pe baza Statutului Bisericii Ortodoxe Române și a Regulamentului pentru organizarea și funcționarea mănăstirilor (1953). Asigurările sociale ale clerului sînt reglementate prin Casa de Pensii și ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române, iar îngrijirea sănătății prin casele sanatoriale ale Patriarhiei și eparhiilor.

Canonizarea Sfinților români din 10 octombrie 1955 a reconfirmat caracterul autohton și autocefal al Bisericii Ortodoxe Române. Canonizarea Sfinților români, „întocmai ca și reîntregirea

bisericească din 1948", constituie o „îmbogățire duhovnicească, un prilej de cinstire a înaintașilor și de urmare a pildei lor" [24].

Un alt moment de referință consemnat în cronica Bisericii noastre îl constituie reînființarea Episcopiei istorice de Alba Iulia și ridicarea la treapta de Arhiepiscopie a Episcopiei Galaților cu titlul: Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos (1975), prin care s-a refăcut legătura istorică cu cea mai veche organizare administrativ-bisericească de pe pământul Patriei noastre.

Restaurarea bisericilor monumente istorice și a altor edificii de spiritualitate românească, ca și noile ctitorii, care în ultimii patruzeci de ani au împodobit plaiurile noastre românești confirmă atenția Bisericii noastre față de cultivarea mijloacelor de întreținere a vieții spirituale și de conservare a artei și arhitecturii, în general a tuturor valorilor ce aparțin patrimoniului cultural național.

Nu este ctitorie voievodală, monument istoric bisericesc sau biserică parohială sau filială care să nu fie înscrisă în lista restaurărilor din această perioadă de timp și care să nu poarte un veșmînt nou în corelație și concordanță perfectă cu tot ce este nou pe pământul binecuvîntat al scumpei noastre Patrii.

În Țara de Sus a Moldovei, plecînd de la Voroneț la Sucevița, Moldovița, Humor, Putna, Dragomirna, „Ioan cel Nou" de la Suceava și ajungînd la Mănăstirile Neamț, Secu Sihăstria, Agapia, Văratec sau Horaița, la Vorona sau Slatina, toate mănăstirile, vechi centre de artă și cultură românească, ca și alte ctitorii voievodale: Catedrala Unirii, biserica Bogdan Voievod, „Sfîntul Nicolae", „Sfîntul Dumitru" sau „Nașterea Domnului" din Rădăuți, cele patru biserici din Cîmpulung Moldovenesc, Biserica ștefaniană „Sfîntul Gheorghe" din Hîrlău, „Adormirea" și „Uspenia" din Botoșani, „Sfîntul Nicolae"-Popăuți, toate bisericile monumente istorice din municipiul Suceava, biserica „Sfîntul Sava" și „Vovidenia", precum și Catedrala mitropolitană din Iași.

În Eparhia Romanului, începînd cu remarcabila Catedrală episcopală, biserica „Precista Mare", „Sfîntul Nicolae", „Sfinții Voievozi", „Precista Mică", Biserica armenească", „Adormirea Maicii Domnului" din municipiul Roman și continuînd cu frumoasa catedrală „Sfîntul Nicolae", „Precista Mare" și celelalte șapte biserici din municipiul Bacău, la care se adaugă alte biserici monumente istorice ca Patrașcani, Mănăstirea Cașin, biserica „Sfîntul Nicolae" din Gheorghe Gheorghiu-Dej și cea din Tg. Trotuș, biserica „Adormirea Maicii Domnului" de la Borzești, Complexul muzeistic Bogdana, ctitoriile ștefaniene „Sfîntul Ioan" din Vaslui, „Sfinții Apostoli Petru și Pavel" din Huși și „Sfinții Voievozi" de la Schitul Runc etc., alături de celelalte ctitorii voievodale și biserici monumente istorice din zid sau lemn ale eparhiei, la care adăugăm ctitoriile mai noi și bisericile parohiale și filiale ale eparhiei, care la un loc cu cele ale Arhiepiscopiei Iașilor împodobesc plaiurile sfinte ale Moldovei din „Țara de Sus" și din „Țara de Jos", ca niște nestemate ale evlaviei moldovene multiseculare. Pictura bisericească

---

24. Nicolae Mladin, *Cuvîntarea la cea de a XX-a aniversare a înscăunării Patriarhului Justinian*, în B.O.R., LXXVI (1968), nr. 6, p. 557.

încununată cu vestitele fresce moldovene și-a recăpătat strălucirea sa originală și este apreciată ca valoare internațională, pe care UNESCO a premiat-o cu „Mărul de Aur", prezent la Moldovița.

La conservarea acestui valoros patrimoniu național se adaugă marile invenții și grija deosebită acordată de stat prin Direcția Monumentelor istorice și, mai recent, prin Oficiul Patrimoniului Cultural Național din cadrul Consiliului Culturii și Educației Socialiste.

Bunurile bibliofile aflate în patrimoniul Bisericii Ortodoxe Române au fost concentrate în diferite centre și păstrate ca valori naționale în condițiile cerute de Legea 63/1974.

Centre ca cele de la Complexul muzeistic Golia din Iași, de la mănăstirile Secu, Agapia, Sucevița, Vorona și „Sfîntul Ioan cel Nou" din Suceava și cele ale eparhiei Romanului și Hușilor, de la Centrul eparhial Roman, Complexul muzeistic Bogdana și Mănăstirea „Sfinții Apostoli Petru și Pavel" din Huși, pot fi văzute la toate eparhiile ortodoxe din țara noastră, prin care se confirmă grija Bisericii Ortodoxe Române, ca instituție de cultură și trăire românească, față de tot ce se poate numi istorie, față de tot ceea ce exprimă spiritualitatea și continuitatea noastră neîntreruptă în spațiul carpato-danubiano-pontic, moștenit de la strămoșii noștri traco-getodaci.

Sute de mii de turiști din străinătate și din țară se împărtășesc din seva artei românești așternută pe acele valoroase monumente.

Fraților români din diaspora, împrăștiați în țările nordice ale Europei pînă în Canada, America, Australia și Oceania nu sînt lipsiți de dragostea maternă a Bisericii mame. Comunitățile ortodoxe române din străinătate „sînt statornice în atașamentul lor față de „Legea" moșilor și strămoșilor lor, precum și față de țara de baștină și de poporul din care au odrăslit"[25]*. În cei 40 de ani, parohiile ortodoxe române de peste hotare au fost reorganizate, biserici noi înălțate, iar cele mai vechi restaurate și înfrumusețate cu picturi după frescele românești, cu mobilier și obiecte de cult. Li s-au trimis preoți vrednici care întrețin evlavia și simțirea patriotică românească în mijlocul păstoriților lor.*

Activitatea social-patriotică. Aportul clerului în acțiunile social-obștești. *Slujirea năzuințelor naționale și sociale ale poporului constituie o trăsătură firească a fiecărui român.*

Clerul Bisericii noastre strămoșești, îndrumat în cel mai curat spirit patriotic de ierarhul lor, este conștient că slujind cerințele poporului slujim, propriu-zis, năzuințele proprii.

Pe acest fond, clerul și credincioșii eparhiei au desfășurat o fru-

---

25. † Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, Cultele din R.S.R. la 4 decenii de la instaurarea Republicii în climatul de libertate religioasă asigurat de statul român. Aportul patriotic al cultelor pentru înfăptuirea programelor de dezvoltare economico-socială a patriei și afirmarea continuă a prestigiului României în relațiile internaționale, din „Cuvîntul rostit la a 50-a Conferință teologică interconfesională din 3-4 noiembrie 1987", în „Telegraful român", 1-15 noiembrie 1987, p. 1-3.

moasă activitate social-patriotică, concretizată prin contribuția adusă alături de credincioși la înfăptuirea noii revoluții agrare; la împlinirea muncilor agricole de sezon; la realizarea construcțiilor și a reparațiilor la obiectivele social-culturale și obștești.

Toți preoții sînt membri ai F.D.U.S. și activează în cadrul O.D.U.S. județene, municipale, orășenești și comunale. Aportul social-obștesc al clerului este apreciat de stat și aceasta se confirmă prin retribuțiile de la bugetul de stat acordate clerului, prin distincțiile și medaliile acordate vrednicilor noștri ierarhi și preoților merituoși.

Aportul preoțimii noastre în lupta pentru apărarea păcii. *Biserica și neamul nostru românesc au fost plămădite în binecuvîntarea păcii și acest ideal s-a transmis testamentar peste veacuri pînă la noi, confirmînd că „românul nu a rîvnit niciodată nimic al altcuiva, ci i-a fost de ajuns cu al său", așa cum mărturisea Mitropolitul Moldovei Varlaam în „Predoslovia"* Cărții de Învățătură *adresată către toată seminția românească de pretutindeni. Întotdeauna poporul român și-a apărat legea părintească și credința strămoșească, împărtășind dragostea și întinzînd brațele frățești ale păcii tuturor acelor care pășeau cu gînduri curate pe pămîntul sfintei noastre Patrii. Pacea este idealul lumii contemporane și garanția vieții.*

Poporul român, prin cel mai reprezentativ mesager al său, Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu, *Erou al păcii și Erou între eroii neamului, și-a exprimat cuvîntul prin moțiunea semnată de întreaga națiune și apeluri adresate tuturor popoarelor, tuturor conducătorilor de state și tuturor parlamentarilor, tuturor instituțiilor internaționale în frunte cu Organizația Națiunilor Unite, oferind cele mai înțelepte sugestii, înnoind permanent propunerile și inițiativele de pace și dezarmare, solicitînd înghețarea bugetelor militare și a cheltuielilor militare, oferind exemplul practic prin aceea că România este prima și singura țară din lume care a redus cheltuielile și efectivele militare cu 5% pe baza unui referendum național.*

Semnăturile de pace ale poporului nostru au fost reactualizate prin cuvîntul autorizat al Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu, care la ședința solemnă de la Moscova consacrată celei de a 70-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a declarat:

Problema fundamentală a epocii noastre o constituie oprirea cursei înarmărilor, trecerea la dezarmare și înlăturarea tuturor armelor nucleare, a însuși războiului din viața omenirii. Sîntem încredințați că prin eforturile unite ale tuturor popoarelor pot fi asigurate pacea și progresul tuturor națiunilor, făurirea unei lumi mai drepte și mai bune pe planeta noastră".

Poporul român a salutat semnarea acordului dintre U.R.S.S. și S.U.A., privind înlăturarea rachetelor nucleare cu rază mică și mijlocie de acțiune și propune ca asemenea acorduri să continue pînă la lichidarea definitivă a tuturor mijloacelor de distrugere a omenirii și instaurarea unei păci trainice pe pămînt.

Clerul Bisericii noastre, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și membrii Sfîntului Sinod, prin toate acțiunile pe plan intern și extern, au aprofundat ideea păcii evanghelice, și

au exprimat cu conștiință creștină și simț patriotic dorința de pace a poporului nostru, fondată pe noile inițiative de pace ale Președintelui țării noastre.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, în vizitele făcute la Constantinopol, însoțit fiind și de Prea Sfințitul Episcop Eftimie, precum și în vizitele efectuate în Austria și Suedia, a fost mesagerul Bisericii Ortodoxe Române, exprimînd crezul de pace și dreptate socială al pașnicului nostru popor.

Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, în cei peste 35 ani de slujire arhierească, prin cuvîntul de învățătură adresat clerului și credincioșilor în cadrul slujbelor religioase, al conferințelor preoțești, al Adunărilor eparhiale, al conferințelor teologice și întîlnirilor ecumenice, precum și în cadrul festiv și aniversar al celei de a 50-a Conferințe teologice interconfesionale de la Institutul Teologic București, din 3-4 noiembrie 1987, în toate vizitele și întîlnirile intercreștine de peste hotare, a exprimat gîndul și dorința de pace a poporului nostru, cu cea mai profundă simțire românească și cea mai desăvîrșită conștiință patriotică precizînd: „Creștinul este dator să apere pacea cu munca și cu truda sa".

30 Decembrie 1947 înscrie în cronica neamului destinul nou al României contemporane. Popasul aniversar al celor 40 de ani de la proclamarea Republicii constituie un prilej de bilanț al tuturor înfăptuirilor naționale, patriotice, sociale, culturale și spirituale ale Patriei noastre.

Începînd cu anul 1965, cînd destinele istorice ale vrednicului nostru popor sînt preluate de cel mai distins și devotat fiu al poporului, Domnul Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România, chipul Patriei noastre s-a împodobit cu orașe noi, cu fabrici și uzine, cu termocentrale atomice și hidrocentrale, cu noi căi fluviale și rutiere, căi ferate electrificate, combinate chimice, siderurgice și de prelucrare a lemnului; cu noi uzine metalurgice, cu pasaje supramontane ca „Transfăgărășanul", canale fluviale, cu așezămintele social-culturale și de ocrotire a sănătății. Astăzi chipul Patriei noastre poartă emblema de aur a celor mai strălucite împliniri naționale și realizări sociale din toată istoria poporului nostru. Fericirea și bunăstarea sînt acum la ele acasă. Cultura și tehnica românească se conturează tot mai proeminent în contextul marilor cuceriri științifice ale lumii contemporane. Muncitorii ogoarelor și ai uzinelor și celelalte categorii de oameni ai muncii, indiferent de naționalitate sau convingere religioasă, activează înfrățiți în marele organism național al FDUS, pentru fericirea lor și a copiilor lor în cea mai strălucită epocă din istoria noastră națională, supranumită „Epoca Ceaușescu". „Prezența Bisericii în Frontul Democrației și Unității Socialiste este mărturia prezenței ei în viața poporului"[26].

Biserica Ortodoxă Română, în cei 40 ani, și-a desfășurat întreaga sa activitate în contextul drepturilor și libertăților din Patria noastră, respectiv al libertății de cult, consemnată în Constituția țării noastre și reglementată pe fondul dispozițiilor consemnate în

---

26. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Marele forum al democrației noastre socialiste*, în B.O.R., CIII (1985), nr. 1-2, p. 8.

„Legea pentru regimul general al Cultelor". Urmînd exemplul constructiv de muncă al poporului nostru, Biserica noastră poartă haina cea nouă asemenea tuturor așezămintelor culturale și spirituale din țara noastră și în deplină libertate își împlinește menirea ei evanghelică de slujirea lui Dumnezeu prin slujirea omului, concretizată prin apostolatul social al zilelor noastre, înălțat pe edificiul Domnului Păcii.

Aportul clerului și credincioșilor Bisericii noastre în acțiunile social-obștești, ca și la aceea de slujire a păcii și de înnoire a patriei și de atașament sincer la politica internă și externă a statului nostru, a fost apreciat de Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu *cu prilejul primirii Șefilor Cultelor din țara noastră, în februarie 1968, precizînd:*

„Noi apreciem contribuția cultelor, la opera de zidire a României noi, simțămintele pe care le-ați exprimat față de politica internă și externă promovată de partidul și statul nostru, față de măsurile întreprinse pentru progresul și prosperitatea Patriei ca și pentru apărarea cauzei păcii și colaborării între popoare. Fără îndoială că prin activitatea dumneavoastră, pusă în slujba intereselor supreme ale Patriei și poporului, puteți contribui alături de toți factorii statului nostru la promovarea acestei politici atît în țară, cît și în străinătate" [27].

Orizontul activității de slujire cu credință a spiritualității ortodoxe românești va fi acela de identificare cu epocalele aspirații ale vrednicului nostru popor și cu mărețele idealuri umanitare ale lumii contemporane, „pentru o lume mai dreaptă și mai bună pe planeta noastră", reflectată în marele deziderat al Evangheliei păcii.

† *IOACHIM VASLUIANUL*
Arhiereu-vicar

27. *Îndrumătorul bisericesc, misionar și patriotic, nr.* 1/1985 și nr. 2/1986.

Iar tu, Românie mîndră,
tot mereu să înfloreşti

NOI TREPTE DE DEZVOLTARE A PATRIEI

Coordonată fundamentală şi permanentă a istoriei României, rezultat legic al evoluţiei societăţii româneşti, lupta pentru unitate şi independenţă naţională a constituit idealul şi năzuinţa multiseculară a poporului nostru. Data de 1 Decembrie 1918 a fost grefată pe temelia de granit a dezvoltării poporului român, popor plămădit unitar în vatra strămoşească a Daciei şi care a avut dintotdeauna una şi aceeaşi patrie. Poate niciodată în istoria înfăptuită cu atîtea jertfe, dar şi cu tot atîtea năzuinţe, semnătura neamului românesc nu a avut o asemenea putere de decizie ca în iarna acelui an cînd în „sfînta cetate de durere şi de slavă" a Albei Iulia s-a desfăşurat Unirea Transilvaniei cu patria mamă, Unirea cea de drept, dobîndită fără vărsare de sînge şi fără glasul armelor, adică tot aşa cum se împlinise la 1859 unirea celorlalte două ţări surori — Principatele Române. Acest fapt, ca şi proclamarea Republicii la 30 Decembrie, constituie sărbătorile naţionale ale poporului nostru, prilejuri care atrag atenţia tuturor românilor şi de aceea sînt invocate cu multă preţuire.

Istoricii din Moldova şi Unirea. Unirea Transilvaniei cu patria mamă nu a fost numai în atenţia istoriografilor de peste munţi ci a tuturor istoricilor din întreaga ţară. Astfel, din dorinţa de a fixa în concepţia cercetărilor sale imaginea întregului spaţiu românesc, Nicolae Iorga a întreprins călătorii de studii şi a explorat o serie de arhive atît din sudul şi estul Carpaţilor cît şi din nord, publicînd apoi volume consacrate tuturor provinciilor româneşti : *Sate şi preoţi din Ardeal* (1902) ; *Sate şi mănăstiri din România* (1905); *Inscripţii din bisericile româneşti*, 2 vol. (1905); *Neamul românesc din Ardeal şi Ţara Românească*, 2 vol. (1906) ; *Scrisori şi inscripţii ardelene şi maramureşene*, 2 vol. (1906) ; *Neamul românesc din Bucovina* (1905). Aşadar, ideea unităţii naţionale a poporului român a constituit o permanenţă a operei lui N. Iorga, el demonstrînd cu consecvenţă legăturile economice, politice şi spirituale dintre toţi locuitorii provinciilor româneşti. Edificatoare sînt şi lucrările sale din deceniile premergătoare Unirii din 1918: *Legăturile Principatelor Române cu Ardealul de la 1601 la 1689* (1902) ; *Mihai Viteazul* (1902) ; *Dezvoltarea ideii unităţii politice a românilor* (1915) etc.

Un alt reprezentant de seamă al istoriografiei româneşti, Vasile Pârvan, întemeietorul şcolii arheologice moderne româneşti, face dovada elocventă a statorniciei multimilenare a poporului nostru în ţinutul carpato-pontico-dunărean. Prin *Getica* sa, istoriografia românească a făcut un pas hotărîtor în punerea temeliei cu adevărat ştiinţifice a problemei etnogenezei românilor, adăugînd istoriei româneşti noi dimensiuni la cunoaşterea rădăcinilor îndepărtate ale substratului daco-getic.

A. D. Xenopol a fost primul istoriograf care impune un curent înnoitor în istoria românilor, el făcînd o profundă şi riguroasă ana-

liză a acesteia în renumitul său studiu de tinerețe : *Teoria lui Rösler. Studii asupra stăruinței românilor în Dacia traiană* (1884). În perioada cît a fost profesor la Universitatea din Iași a elaborat monumentala sa operă, în șase volume, *Istoria românilor din Dacia Traiană* (1888-1893). Era prima sinteză a istoriei românilor care înfățișa, într-un tablou unitar și cuprinzător, dezvoltarea societății românești pe tot cuprinsul vechii Dacii din antichitate pînă la domnia lui Al. I. Cuza. Lucrările lui Xenopol au devenit esențiale pentru realizarea Unirii de la 1918.

Manifestări culturale. Așezare străveche ce datează de la începutul secolului al XV-lea, Tîrgu Trotuș, care, din punct de vedere istoric, a jucat un rol important în această parte a țării, a ieșit în anii din urmă din negura uitării devenind una dintre cele mai frumoase așezări rurale de pe valea Trotușului. Pentru a evoca transformările înnoitoare petrecute pe aceste meleaguri, în ultimii ani, la sfîrșit de toamnă are loc aici o săptămînă culturală sub genericul *„Tîrgu Trotuș — străveche vatră de civilizație românească“*, manifestare devenită tradițională. Ediția din acest an a programat o bogată paletă de manifestări cultural-artistice găzduite de unitățile economice și instituțiile culturale din comună : expuneri, dezbateri, mese rotunde, recitaluri de poezie patriotică, expoziții etc. Au avut loc, de asemenea, simpozioane pe temele: „Unitate și continuitate în istoria poporului român“, „Tradiții, realități, perspective în comuna Trotuș“, „Personalități de pe valea Trotușului și lucrările lor de prestigiu“ etc.

În fiecare toamnă, în județul Neamț are loc tradiționala manifestare culturală „Sadoveniana“, ajunsă în acest an la a XVIII-a ediție. În cadrul acesteia, în multe localități ale județului, au loc simpozioane și alte manifestări menite să evoce opera și personalitatea marelui scriitor M. Sadoveanu, îndrăgostit de legendarele locuri nemțene.

„Memorial Eminescu“ este genericul unei expoziții organizate, cu caracter permanent, la C.U.G. Iași cuprinzînd exponate din bogata și foarte interesanta colecție a unui tehnician al acestei platforme industriale. Tot ce a apărut în mai bine de 27 de ani — cărți, reviste, ziare, facsimile, timbre, medalii — despre personalitatea lui Eminescu se poate vedea în această colecție care numără pînă în prezent peste 5.000 de piese. Expoziția a fost deschisă cu prilejul celei de-a VIII-a ediție a Festivalului de poezie „Mihai Eminescu“, care a avut loc la Iași.

În această toamnă, un grup de colaboratori ai revistei „Luceafărul“ au participat la cea de-a III-a ediție a „Luceafărului pe plaiurile Luceafărului“, manifestare culturală organizată în colaborare cu Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Botoșani. Manifestarea a avut un caracter cultural-literar și a fost mult apreciată de publicul botoșănean.

Jubilee. Se împlinesc anul acesta 145 de ani de la nașterea lui Iacob Negruzzi (31 decembrie 1842), unul dintre întemeietorii prestigioasei societăți „Junimea“ din Iași. A fost fiul lui Costache Negruzzi. Timp de aproape trei decenii (1867-1895), Iacob Negruzzi a asigurat apariția revistei „Convorbiri literare“, unde au colabo-

rat cei mai de seamă scriitori ai vremii. A publicat în anul 1921 „Amintiri de la Junimea", volum memorialistic de mare valoare literară. A murit la 14 aprilie 1932.

Anul acesta se împlinesc 190 de ani de la nașterea lui Anton Pann. Născut în anul 1797 într-o localitate din sudul Dunării, a rămas orfan de mic în timpul războiului ruso-turc (1806-1812). Mama sa, Tomaida, și-a luat fiul și a trecut în nordul Dunării. Iubitor de muzică bisericească a ajuns să fie nu numai un distins cîntăreț ci și un compozitor renumit. Pe lîngă opera literară, de a reală frumusețe, unele compoziții ale sale sînt și astăzi cîntate cu multă evlavie în bisericile noastre.

Acum 90 de ani, în ziua de 22 octombrie 1897 a fost inaugurat un monument ridicat la Războieni, jud. Neamț în cinstea eroilor căzuți în războiul purtat de Ștefan cel Mare cu turcii. Inscripția de pe frontispiciul monumentului este de o profundă semnificație : „La 22 iulie 1476 în acest loc oastea română a apărat Moldova și existența nației române contra oștilor musulmane". Opera a fost executată de reputatul sculptor în piatră, Hegel.

Scriitor moldovean la 100 de ani. Mihail Cruceanu este în prezent decanul de vîrstă al scriitorilor români. S-a născut la Iași, la 13 decembrie 1887. A profesat mai întîi avocatura. În literatură a debutat cu volumul *Spre cetatea zorilor*, în anul 1912. A făcut parte din cenaclul condus de Alexandru Macedonschi, apoi s-a alăturat lui Ovidiu Densușianu la revista „Viața nouă". În perioada anilor 1953-1957 a fost profesor la Facultatea de Filozofie din București. A mai publicat volume de poezie și proză : *Altare nouă* (1915), *Fericirea celorlalți* (1920), *Poezii alese* (1957), *Versuri* (1967), *Pălării și capete* (1972), *Zile fierbinți* (1974), *De vorbă cu trecutul* (1978), *Poeme alese* (1974, 1978). A tradus din Alphonse Daudet.

File de cronică. În vara anului 1538 pămîntul Moldovei este răscolit de masive forțe turco-tătaro-polone, pătrunse în țară sub pretextul pedepsirii voievodului Petru Rareș. Părăsit de boieri, lipsit de forța necesară pentru a se opune atacanților, urmărit pentru a fi prins și predat acestora, voievodul nu are altă alternativă decît să ia drumul pribegiei. O parte a acestui moment greu se consumă în ținutul Neamțului, faptele fiind relatate de documentele vremii. Ziua de 17 septembrie 1538 a devenit dată memorabilă pentru Mănăstirea Bistrița, întrucît voievodul este adăpostit între zidurile acelei mănăstiri. Cînd se va întoarce în a doua sa domnie, Petru Rareș amintește de căldura cu care a fost primit de călugării mănăstirii : „Și am căzut jos în fața icoanei Sfintei Ana și am plîns mult. Și cu mine cu lacrimi fierbinți au plîns egumenul mănăstirii și cu tot soborul". Răgazul său aici a fost de scurtă durată. Urmăritorii săi erau aproape de zidurile mănăstirii. La 18 septembrie Petru Rareș părăsește mănăstirea rătăcind „pe drumuri pustii și ascunse" spre Transilvania. Revenind la tron în anul 1542 Rareș nu-i va uita pe sprijinitorii săi, Mănăstirea Bistrița primind însemnate danii.

În lumina hrisoavelor. Printre cele mai vechi hrisoave domnești aflate în colecțiile Fondului documentar „G. T. Kirileanu" din Piatra Neamț, unele fac referiri la spațiul geografic și istoric al actualului județ Neamț : *Anul 1392*. Printr-un act „ce s-a scris în luna

martie, în 30 zile, în cetatea noastră, a lui Roman voievod, — deci în actualul municipiu Roman — „Io Roman Voievod, stăpînind Țara Moldovei de la munte pînă la mare, am dat la fii mei Olecsadro (Alexandru) și Bogdan, slugii noastre Ianis viteazul, pentru credincioasa lui slujbă, 3 sate pe Siret, uric (moșie) lui, cu tot venitul, în veac, și copiilor lui, și nepoților lui, și strănepoților lui, cu tot dreptul".

Anul 1398-1400. Din timpul domniei lui Iuga voievod s-a păstrat și un hrisov fără dată „cuprinzătoriu că a dat lui Șărban Hîndău, pentru slujbele ce au făcut domnitorilor de mai înainte, precum și domniei sale, trei sate : unul Solomonești, pe Topoliță, și două sati, Munteni și Pîncești pe Cracău" (primul și al doilea sat erau lîngă Ghindăuani-Bălțătești, iar al treilea se afla probabil pe lîngă Șerbești-Ștefan cel Mare).

Anul 1407. „La Suceava, în martie 8" se dă un hrisov prin care „noi Alexandru Voievod, domn al Țării Moldovei și fratele domniei mele, jupan Bogdan" fac cunoscut prin „această carte a noastră, tuturor celor care vor vedea sau vor auzi" că au dăruit vredniculuiMihail Popsa „două sate cu toate hotarele lor vechi cum au fost din veacul veacului anume: un sat Scorțeuți, de la Pîrîul Negru, iar celălalt Poncăuți, care este mai sus de „Călugării din Dumbravă". Satele menționate în actul domnesc al lui Alexandru cel Bun erau situate pe teritoriul actualului județ Neamț, primul fiind așezat pe lîngă Trifești, iar al doilea era Horia. Ambele sînt așezate lîngă municipiul Roman.

O istorie de peste cinci secole. Localitatea Milișăuți din județul Suceava datează documentar din vremea lui Alexandru cel Bun, fiind și în atenția predecesorilor săi. Marele Ștefan a avut în apropiere, la Varnița, o curte domnească. Aici a pus, tot el, bazele primei tiparnițe din Moldova. Biserica voievodului nu se mai păstrează, însă ea a existat. Aceasta o certifică pisania descoperită de arheologi și depusă în Muzeul de istorie din Rădăuți. Astăzi localitatea este din ce în ce mai înfloritoare. Ocupația de bază a locuitorilor este agricultura și cultivarea legumelor, însă gospodinele locului au o frumoasă și nobilă îndeletnicire — țesutul prosoapelor. În ultima vreme, de la Milișăuți pleacă pe toate meridianele globului renumitele lor prosoape, care fac cinste țării și satului lor.

Un sat cu originalitatea lui. Satul Scînteia, așezat între Vaslui și Iași nu figura decît ca un punct de cale ferată pe harta județului Iași. Se spunea din istorie că aici Ștefan cel Mare ar fi avut în cantonament o parte din oștenii pe care i-a folosit în luptele de la Podu Înalt, dar așezarea intrase de mult în uitare, pînă în ultimii 20 de ani, cînd cercetările arheologice au scos la iveală multe vestigii care dovedesc că satul exista din timpul voievodului Alexandru cel Bun. Dar cercetarea trecutului s-a împletit cu progresul prezentului. Toate vestigiile descoperite în urma cercetărilor s-au expus într-un frumos muzeu al satului. Însă originalitatea localității constă și într-un alt fapt. Timp de zece ani, aproximativ o sută de artiști amatori au realizat aici un muzeu original în aer liber constituit din captivante sculpturi în piatră de diferite mărimi și forme. Este frumos acum la Scînteia, într-un sat moldovean unde pînă mai ieri cu-

vîntul „sculptură“ nici nu făcea parte din vocabularul curent, acum să fie o permanență activă a acestor harnici locuitori.

Descoperire arheologică. Cu prilejul săpăturilor arheologice efectuate în ultima vreme, cercetătorii Complexului muzeal județean Bacău au descoperit în dava de la Răcătău mai multe amfore de origine greacă și romană, folosite în comerțul cu uleiuri și vinuri. Unele poartă inscripții care au dus ușor la datarea lor precum și la cunoașterea numelui posesorilor lor. Capacitatea amforelor variază între 5 și 67 litri. Ele dovedesc legăturile comerciale ce le aveau băștinașii cu cei din sudul Dunării.

Noutăți industriale. În cadrul acestei rubrici am mai amintit despre hîrtia de Piatra Neamț. Unitate etalon a industriei nemțene, la I.C.H.C. din Piatra Neamț, datorită preocupărilor harnicului său colectiv, recent s-au omologat alte două noi sortimente de hîrtie cu parametri tehnici și calitativi superiori. După ce probele tehnologice au fost trecute cu bine, aici a început deja obținerea pe scară industrială a hîrtiei electrotehnice pentru treceri izolate-condensatori și a hîrtiei electrotehnice hidro-rezistentă utilizată la fabricarea cablurilor electrice urbane și izolațiilor de sfoară electrotehnică. Concomitent, specialiștii de aici au început și probele tehnologice pentru obținerea hîrtiei de calc într-o nouă tehnologie de producție.

La Întreprinderea de mașini-unelte din Bacău, unitate specializată în producerea de utilaje speciale, recent a fost omologată o prestigioasă realizare. Este vorba de punerea la punct a unei celule flexibile de prelucrat piese prismatice, prima de acest gen din țară. A fost prezentată în acest an la Tîrgul internațional de la București, unde a fost apreciată de specialiști. În prezent, constructorii băcăuani de mașini-unelte dau viață unui alt obiectiv îndrăzneț, primul sistem flexibil pentru prelucrarea pieselor prismatice care va conferi o mare varietate de posibilități tehnice de lucru.

Un grup de specialiști de la Combinatul de fibre sintetice din Iași au conceput și finalizat cu forțe proprii o instalație originală de preîncălzire a aerului necesar procesului de regenerare a silicagelului prin folosirea căldurii recuperate din condensul de abur tehnologic. Instalația duce la economisirea a circa 20.000 kilowați-oră energie electrică pe an. Tot aici a fost realizată și o altă instalație utilizată la preîncălzirea aerului pentru uscarea granulelor poliesterice.

Ceramica neagră de la Marginea-Suceava are rădăcini adînci în această localitate, tehnica fiind de tradiție dacică. În zilele noastre arta prelucrării argilei a căpătat noi dimensiuni. Pe lîngă numeroșii ceramiști în renumita localitate suceveană își desfășoară activitatea de peste două decenii o secție de ceramică, în cadrul căreia meșteri iscusiți modelează argila în diverse obiecte ceramice cu forme caracteristice zonei. Astfel, localitatea a ajuns să fie din ce în ce mai cunoscută în țară și peste hotare. Cu alte cuvinte, Marginea a intrat în centrul atenției în ceea ce privește exportul de vase din ceramică neagră, preferată și admirată astăzi în multe țări din lume.

Arhid. Ioachim GIOSANU

La Praznicul păcii

PASTORALĂ LA NAȘTEREA DOMNULUI — 1987

† *TEOCTIST*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
ȘI
LOCȚIITOR DE MITROPOLIT
AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

„Și Cuvîntul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr“
(Ioan 1, 14)

Marea sărbătoare a întregii creștinătăți, Nașterea Mîntuitorului Iisus Hristos, ne-a adunat și în acest an în sfintele noastre lăcașuri de închinare — adevărate Betleeme ale credinței noastre strămoșești —, cu aceleași chemări tainice, purtătoare de luminoase bucurii, care vestesc peste veacuri venirea în lume a Celui care „pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire S-a pogorît din ceruri și S-a întrupat de la Duhul Sfînt și din Fecioara Maria și S-a făcut om“.

Coborînd din pridvoarele spiritualității noastre românești, ca un ecou cald și mîngîietor al acestor imne de slavă, pline de mireasma străvechilor învățături ale Bisericii dreptmăritoare, glasul colindelor răsună în aceste zile la fereastra luminată a sufletelor creștine, pentru a vesti împlinirea făgăduinței lui Dumnezeu, Care „la plinirea vremii“ *(Galateni 4, 4) a trimis în lume pe Fiul Său Cel Unul-Născut „Să se nască și să crească, Să ne mîntuiască“.*

Astăzi ni se descoperă „taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută“, *cînd* „Fiul lui Dumnezeu, Fiul Fecioarei se face“ *și cînd întreaga fire întîmpină în sînul ei pe Cel ce a zidit-o, spre a se împărtăși de* „slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr“ *(Ioan 1, 14). Din acest belșug de har și de adevăr ne îndestulăm și noi acum, sorbind neîncetat putere și binecuvîntare, ca unii care, prin întruparea Mîntuitorului Iisus Hristos, nu mai sîntem supuși morții păcatului, ci am devenit părtași ai vieții veșnice, așa cum ne încredințează slăvitul Apostol și Evanghelist Ioan, cînd spune:* „Viața s-a arătat și am văzut-o și mărturisim și vă vestim Viața de veci, care era la Tatăl și s-a arătat nouă“ *(I Ioan 1, 2).*

Împărtășindu-mă, laolaltă cu toți fiii Bisericii noastre, din darurile mîntuitoare ale acestui „praznic luminos“, care „astăzi ne-a sosit și ne-a veselit“, îmi deschid larg inima mea de părinte iubitor către toți bunii credincioși și vrednici slujitori ai altarelor Bisericii noastre strămoșești pentru a împărtăși cuvînt de învățătură în această sfîntă zi în care „Cuvîntul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi și

am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr“ *(Ioan 1, 14).*

Prăznuind după cuviință sfînta sărbătoare de astăzi, cu suflete pline de aleasă și nețărmurită bucurie, ne-am închinat smeriți dumnezeiescului Prunc, zugrăvit în icoana purtată ieri de către preoți la casele credincioșilor, iar acum așezată în biserică la locul de cuvenită cinstire, ca mărturie a prezenței și comuniunii Lui cu noi. Privind cu luare-aminte această icoană, vom înțelege că ea transmite în cugetele noastre mesajul iubirii lui Dumnezeu față de noi și de întreaga Sa făptură.

Din această iubire, Fiul lui Dumnezeu coboară El Însuși la starea omenească, făcîndu-Se om ca și noi, pentru ca și noi să ne înălțăm prin desăvîrșire la asemănarea cu El. Întruparea Fiului lui Dumnezeu a arătat marea însemnătate a ființei umane față de toată făptura. Prin întrupare, firea omenească se împărtășește, prin har, de firea dumnezeiască și prin aceasta înrîurește întreaga natură înconjurătoare. Prin nașterea Sa din Sfînta Fecioară Maria, „Iisus, zice Sfîntul Maxim Mărturisitorul, unește natura creată de natura necreată în iubire..., prin har. Lumea totală intră total în Dumnezeu total“. Pătruns de sublimul acestui adevăr, Sfîntul Apostol Pavel exclamă : „Cu adevărat, mare este taina dreptei credințe : Dumnezeu S-a arătat în trup, S-a îndreptat în Duhul, a fost văzut de îngeri, S-a propovăduit între neamuri“ *(I Timotei 3, 16). Taina aceasta este taina nesfîrșitei valori pe care Dumnezeu a arătat-o omului. Dumnezeu nu a rămas departe de om, ci, întrupîndu-Se, S-a sălășluit în fiecare din noi. Acest lucru arată nu numai demnitatea hărăzită omului de către Dumnezeu, ci și marea răspundere a omului față de om. De aceea în fiecare semen al nostru vedem și cinstim, așadar, chipul lui Dumnezeu, cel în Treime lăudat. Fiecare om este pentru noi o punte vie de legătură cu izvorul iubirii lui Dumnezeu. Este o fereastră deschisă pentru împărtășirea luminii celei neapuse a Soarelui dreptății.*

Icoana Mîntuitorului Iisus Hristos reprezintă chipul Său divino-uman. În același timp, în icoana Pruncului născut în ieslea Betleemului, ca și în toate celelalte icoane ale lui Iisus, vedem reprezentat pe Însuși Dumnezeu Tatăl și pe Duhul Sfînt. Aceasta se datorește faptului că, luînd trup omenesc și intrînd în comuniune cu noi oamenii, Mîntuitorul Iisus Hristos nu a încetat să rămînă ceea ce era din veci, adică Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat. Așa se face că atunci cînd privim chipul zugrăvit al lui Iisus vedem în El și pe Dumnezeu și pe om adevărat. Despre acest adevăr ne încredințează Însuși Mîntuitorul Hristos, Care spune : „Cel ce Mă vede pe Mine, vede pe Cel ce M-a trimis pe Mine“ *(Ioan 12, 45), iar Apostolului Filip îi răspunde direct la cererea sa de a-i fi arătat pe Tatăl:* „De atîta vreme sînt cu voi și nu M-ai cunoscut Filipe? Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl Meu“ *(Ioan 14, 9). Tîlcuind taina Întrupării Mîntuitorului, Sfîntul Apostol Pavel mărturisește și el că Iisus Hristos este* „chipul lui Dumnezeu celui nevăzut“ *(Coloseni 1, 15) și că* „întru El locuiește, trupește, toată plinătatea dumnezeirii“ *(Coloseni 2, 9).*

Dacă ucenicii Mîntuitorului au avut fericirea să vadă „slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl“ în timpul propovăduirii

Sale pe pămînt, înțelegem cît de mare și fierbinte a fost după aceea dorința creștinilor de a vedea și a cinsti icoana Mîntuitorului. O veche tradiție creștină ne încredințează că cea dintîi icoană, nefăcută de mînă omenească, a fost întipărirea feței lui Hristos pe mahrama Sfintei Veronica, în timpul Patimilor; iar primele icoane — cu chipul Mîntuitorului și al Maicii Domnului — au fost zugrăvite de Sfîntul Evanghelist Luca, unul din ucenicii care s-au învrednicit să călătorească împreună cu Iisus cel înviat pe drumul Emausului și să-L vadă aievea, atît cu ochii trupești, cît și cu cei sufletești ce i s-au deschis la „frîngerea pîinii" (Luca 24, 31).

Minunatele tîlcuiri desprinse din icoana dumnezeiescului Prunc născut în ieslea Betleemului se răsfrîng și asupra întregului cult cuvenit icoanelor. Am găsit de cuviință să vă îndrept luarea-aminte asupra acestui adevăr creștin, cu atît mai mult cu cît în anul acesta s-au împlinit 1200 de ani de la cel de-al VII-lea Sinod ecumenic, ținut la Niceea, în 787, cînd Biserica a statornicit — între altele — și dreapta învățătură despre cinstirea sfintelor icoane, împotriva ereticilor care încercau să schimbe această învățătură, nesocotind Sfînta Scriptură și Tradiția Bisericii. Acest eveniment, pe care l-am comemorat anul acesta atît la Duminica Ortodoxiei, cît și în diferite forme ale vieții noastre bisericești, se leagă de marele praznic de astăzi tocmai prin aceea că temeiul cinstirii icoanelor îl constituie Întruparea Mîntuitorului Hristos.

Sfîntul Ioan Damaschin, unul din marii Părinți ai Bisericii din acel timp, a aflat în adevărul întrupării Domnului, temeiul cel mai puternic al cinstirii icoanelor. „Odinioară — *spune el* — Dumnezeu cel fără de trup și fără de formă nu se putea zugrăvi. Acum, însă, pentru că Dumnezeu S-a arătat în trup și S-a sălășluit printre oameni, facem icoana chipului văzut al lui Dumnezeu". *Și tot el, amintind principiul stabilit de Sfîntul Vasile cel Mare:* „Cinstea adusă icoanei se îndreaptă către cel înfățișat pe ea", *adaugă:* „Prin pictura icoanelor contemplăm icoana figurii Lui trupești, a minunilor și a patimilor lui Hristos și ne sfințim, căpătăm deplină încredințare, ne bucurăm, sîntem fericiți, cinstim, venerăm și ne închinăm icoanei Lui trupești. Atunci cînd contemplăm chipul Lui trupesc, înțelegem, atît cît este cu putință, și slava dumnezeirii Lui".

Înțelegem, drept aceea, limpede că icoanele sînt adevărate ferestre ale sufletului omenesc, deschise spre apropierea de Dumnezeu și comunicarea cu El, avînd un important rol instructiv, educativ și haric în viața noastră duhovnicească. Și nu sînt „chipuri cioplite" — așa cum socotesc cei rătăciți de la adevărata credință. Mai mult chiar, prin rugăciunile de sfințire a lor de către preoți, ele devin purtătoare ale harului dumnezeiesc, fiind izvoare de sfințenie și punți de legătură dintre credincioșii de pretutindeni. Icoanele arată în graiul artei, al culorilor și liniilor prezența lucrătoare și apropiată înțelegerii noastre a Mîntuitorului, a Sfintei Fecioare Maria, a Îngerilor și a tuturor Sfinților cu care sîntem pururea în comuniune. Ele au fost și sînt nelipsite în sfintele noastre lăcașuri de închinare, în casele creștinilor, în viața liturgică și în evlavia tuturor fiilor Bisericii noastre strămoșești.

Poporul nostru dreptcredincios, deși aflat la mari distanțe geografice și de timp de Niceea celui de-al VII-lea Sinod Ecumenic, despre care am amintit, a îmbrățișat și practicat învățătura cinstirii icoanelor nu numai la popasul festiv al Duminicii Ortodoxiei, ci în întreaga sa trăire creștină, de-a lungul veacurilor, exprimînd această cinstire printr-o neîntrecută artă iconografică, de o adîncă frumusețe și expresivitate. Frescele care împodobesc zidurile atîtor biserici și mănăstiri de pe întreg cuprinsul țării noastre sînt dovezi adînc grăitoare ale credinței, măiestriei și geniului cu care înaintașii noștri au tălmăcit în imagini taina Întrupării Domnului și totodată expresii neîntrecute ale modului în care ei au cugetat și au mărturisit dreapta credință și părtășia lor la viața lui Hristos. Pe lîngă aceasta, icoanele și picturile din biserici și mănăstiri sînt și dovezi puternice despre existența unei culturi străvechi a poporului român, mărturisind fără putință de tăgadă unitatea, ființarea și dăinuirea neîntreruptă a neamului nostru pe acest pămînt românesc. Cu valoare de sfințenie, ele ne îndeamnă la păstrarea și continuarea acestei moșteniri a strămoșilor noștri.

Cugetînd la aceste lucruri, iubiții mei, înțelegem că icoana Nașterii Domnului ne cheamă să viețuim cu vrednicie în lumina și slava praznicului de astăzi, transmițîndu-ne îndemnul de a păstra cu scumpătate adevărurile de învățătură ale dreptei noastre credințe. Nașterea Domnului vine să ne întărească în credința că fiecare din noi poartă în sine imaginea și chipul lui Dumnezeu. Această credință, trăită neîntrerupt de vrednicii noștri înaintași, a făcut ca din rîndurile lor să odrăslească sfinți și eroi care s-au dăruit în slujirea Bisericii, a Patriei și a semenilor, devenind, pentru toate generațiile ce au urmat, pilde de trăire a plenitudinii vieții.

Sărbătoarea Nașterii Domnului revarsă în sufletele noastre adieri sfinte de împrospătare și înnoire duhovnicească, vestindu-ne că Dumnezeu a trimis pe Fiul Său în lume pentru ca aceasta „viață să aibă și din belșug să aibă“ *(Ioan 10, 10). Viața, pacea, fericirea și bucuria sînt valori neprețuite și drepturi sfinte ale omului.* „Pe pămînt pace, între oameni bunăvoire“ *(Luca 2, 14) — imnul cîntat de îngeri deasupra peșterii din Betleem la Nașterea dumnezeiescului Prunc — este vestirea care ne dă și astăzi speranța că omenirea întreagă se află sub ocrotirea lui Dumnezeu care vrea ca pe întreg pămîntul să domnească pacea, iar oamenii să-și dorească și să-și facă unii altora numai bine.*

În vremea noastră, cînd pacea lumii este atît de greu amenințată de primejdia mereu crescîndă a înarmărilor, datoria noastră de creștini ne cere să ne unim eforturile cu strădaniile tuturor oamenilor doritori să apere dreptul sfînt la viață al omenirii. Să ne ru-

găm necontenit pentru pace, pentru bună înțelegere între oameni și popoare, cu convingerea că Dumnezeu, Care este izvorul vieții și al păcii, va lumina cugetele conducătorilor de popoare, în așa fel încît lumea să fie ferită de un cataclism nuclear.

Poporul român, a cărui vocație pentru pace este cunoscută în lumea întreagă, aduce necontenit noi contribuții la apărarea păcii în lume, prin inițiative și acțiuni de larg răsunet internațional, exprimate cu fermitate și spirit realist de conducătorul său înțelept și iubit, Domnul Nicolae Ceaușescu, *Președintele Republicii Socialiste România.*

Împreună cu toți fiii patriei noastre dragi, ierarhii, slujitorii și închinătorii altarelor străbune de pe întreg cuprinsul patriei noastre scumpe, vedem în semnarea de către Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii a tratatului pentru limitarea rachetelor nucleare în Europa un prim pas însemnat făcut pentru pace și pentru viață, darul cel mai de preț al tuturor oamenilor. Să fie un îndemn acesta pentru întreaga omenire de sporire a eforturilor pentru continuarea dialogului în vederea distrugerii tuturor felurilor de arme, care, în condițiile perfecționării lor, pun în primejdie însăși viața planetei. Să fim mîndri că sîntem fiii poporului român, pașnic și harnic, cinstit și demn, care și-a definit locul în istorie prin statornicie pe vatra începuturilor sale, prin truda brațelor, prin istețimea minții și voinței nebiruite de a fi stăpînul gliei moștenite. Munca harnică și avîntată a întregului popor român, desfășurată în freamătul vieții noi, în continuă transformare și îmbunătățire, a adăugat noi nestemate la zestrea sufletului de aur, moștenită de la înaintași, făcînd din patria noastră o țară de neîntrecute frumuseți, cu plaiuri mănoase și guri de rai.

Ne aflăm, iubiții mei, în apropierea unui popas de mari evocări, menite să pună în lumină valorile trecutului și împliniri le prezentului. Peste cîteva zile, întreaga suflare românească va sărbători patru decenii de la înfăptuirea marelui act al instaurării Republicii — eveniment strîns legat de întreaga istorie a poporului nostru și de uriașele prefaceri și înfăptuiri petrecute în cei patruzeci de ani în care țara noastră și-a dobîndit un înalt prestigiu în rîndul celorlalte națiuni ale lumii. În această împrejurare ne apare — impresionant și deosebit de luminos — nimbul harului și al sfințeniei Bisericii noastre, care în drumul ei prin veacuri, ca un arc măreț, nu s-a îndepărtat niciodată de năzuințele poporului român, nici de menirea ei esențială de a fi Biserică națională și autocefală și nici de doctrina și de tradițiile ei. În perioada acestor patru decenii Biserica și-a sporit agonisita vrednicilor fiilor ei, adăugînd an de an noi înfăptuiri de ordin bisericesc, organizatoric și teologic. E destul să amintim că vizitele pe care le-am făcut anul

acesta, însoțit de ierarhi ai Bisericii noastre, la Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului, Biserica Ortodoxă Bulgară, Biserica Romano-Catolică din Austria și Biserica Luterană din Suedia, precum și vizitele primite din partea unor înalți conducători de Biserici, cum a fost aceea a Sanctității Sale Patriarhul ecumenic Dimitrios I, au adus un însemnat spor de cinstire Bisericii noastre strămoșești, care s-a afirmat ca o Biserică slujitoare a unității de credință, a unității de neam și a dragostei de țară, păstrătoare a valorilor și a tradițiilor ei, deschisă în același timp atît ecumenismului creștin actual cît și problemelor mari ale omenirii contemporane.

În atmosfera acestor îndreptățite bucurii, mulțumind bunului Dumnezeu pentru toate cele dăruite nouă, vă adresez, iubiții mei fii sufletești, urarea de a prăznui marele praznic al Nașterii Domnului cu pace și voioșie, după străvechea noastră datină creștinească și românească. Dumnezeul părinților noștri să ocrotească și să aibă de-a pururi sub sfînta Sa pază țara noastră, poporul român și lumea întreagă, făcînd ca noul an care vine să aducă pace, bună înțelegere și fericire pentru toți oamenii și pentru toate popoarele lumii.

Binecuvîntarea Domnului nostru Iisus Hristos, Cel ce S-a întrupat pentru mîntuirea noastră, să vă însoțească și să vă lumineze viața, cu al Său har și cu a Sa iubire de oameni, spre a sărbători cu pace și sănătate Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului, Anului Nou 1988 și Bobotezei, adresîndu-vă tuturor tradiționalul :

La mulți ani !

PASTORALĂ LA NAȘTEREA DOMNULUI — 1987

† *E F T I M I E*
EPISCOPUL ROMANULUI ȘI HUȘILOR

„Fiecare din făpturile cele făcute de Tine aduce mulțumire... îngerii laudă, cerurile steaua, magii daruri, păstorii minunea, pămîntul peștera...“ (Stihira vecerniei, 26 decembrie).

De aproape două mii de ani creștinii prăznuiesc Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos. Ziua de astăzi este ziua în care „cerul și pămîntul s-au unit, născîndu-Se Hristos-Dumnezeu, Care pe pămînt a venit și pe om la cer l-a suit...“, „Care întrupîndu-Se, ne-a înnoit pe noi“ căci astăzi „firea se înnoiește și Dumnezeu Se face om“, glăsuiesc cîntările praznicului.

Nașterea Pruncului Iisus este începutul unei noi ere în istoria omenirii. Era creștină sau era noastră cum i se mai spune. Neamul românesc trebuie să se bucure și mai mult. Pe de o parte că am început să fim creștini din acele îndepărtate vremuri, pe de alta că cel care a rînduit ca anii să se numere de la Nașterea Domnului a fost un călugăr străromân din Sciția Minor, Dobrogea de azi, în sec. al VI-lea, numit Dionisie cel Mic.

Din acele îndepărtate vremuri ne vin și colindele, aceste creații ale evlaviei străbune, care aduc Nașterea Pruncului Iisus pe meleagurile românești.

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a venit la „plinirea vremii“, *S-a făcut om asemenea nouă, dar fără de păcat; de nașterea Lui s-a bucurat întreaga făptură și toate cele petrecute atunci sînt torța cea nestinsă a harului care ne călăuzește pașii.*

De mii de ani omenirea aștepta pe Izbăvitorul promis (Facerea 3, 15). Cu toată întunecarea ce s-a abătut asupra oamenilor după căderea în păcat, speranța într-un Mîntuitor a rămas la toate neamurile. Sfîntul Vasile cel Mare exprimă concis acest adevăr în Liturghia sa. „Nu te-ai întors de la zidirea Ta..., ci în multe chipuri ai cercetat-o...; prooroci ai trimis, minuni ai făcut prin sfinții Tăi, care au bineplăcut Ție din fiecare neam...“.

Apostolul citit astăzi ne spune: „Cînd a venit plinirea vremii, a trimis Dumnezeu pe Fiul Său, născut din femeie...“ (Galateni 4, 4). Proorocul prezisese că „Fecioara va lua în pîntece și va naște fiu...“ *(Isaia 7, 14). La această* „plinire a vremii“ *omenirea oferă lui Dumnezeu pe cea mai neprihănită fiică, pe sfînta Fecioară Maria, care prin credința, evlavia, curăția sufletească și trupească atinge vîrful cel mai înalt al înduhovnicirii. Dumnezeu vede aceasta și „plecînd cerurile, S-a coborît și S-a sălășluit fără schimbare în pîntecele fecioarei...“, cum cîntă Biserica. Tot* „plinirea vremii“ *era și unirea aproape a întregii lumi cunoscute atunci sub un singur sceptru al împărăției romane, ca astfel lumina Evangheliei să se răspîndească ușor pînă la marginile lumii.*

La această întrupare a lui Dumnezeu, „marea taină a dreptei

credințe“ *(Timotei 3, 16) „aduce mulțumire fiecare din făpturile lui Dumnezeu...“, cum spune o cîntare: Îngerii vestesc păstorilor și cîntă imnul de urare, călăuzitor pentru oameni :* „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire“ *(Luca 2, 14). Cerul trimite acea minunată stea care conduce craii din Persia spre Betleem, la ieslea unde se născuse Pruncul-Împărat. Pămîntul oferă peștera, umilul staul al vitelor. Omenirea este prezentă — prin Sfînta Fecioară Maria — Mamă, reprezentînd toate fecioarelor și mamele ; prin dreptul Iosif ca ales al tuturor bărbaților sfinți și drepți ; prin păstorii care vegheau în jurul turmelor ca reprezentanți ai îndeletnicirilor de bază ale existenței, păstoritul și agricultura ; sînt prezenți muncitorii prin teslarul Iosif și prin ieslea lucrată de palmele bătătorite și prin scutecele și acoperămintele Pruncului lucrate de meșteșugul și hărnicia femeilor. Încă și dobitoacele în felul lor aduc folos prin încălzirea peșterii. Vîrfurile înțelepciunii păgîne, cei trei crai de la răsărit, aduc daruri și se închină gingașului Prunc. Și pruncii cei mici dăruiesc pruncului Iisus sîngele lor nevinovat, vărsat din furia împărătească. Numai* „împăratul Irod și tot Ierusalimul împreună cu dînsul se tulbură“ *(Matei 2, 3) și* „trimițînd, a ucis pe toți pruncii... de doi ani și mai în jos...“ *(Matei 2, 16), doar așa va ucide și pe Iisus. Dar n-a izbutit nimic. Iosif cu pruncul și cu mama lui au fugit în Egipt, unde au rămas pînă la moartea lui Irod (Matei 2, 13-14 și 19-21).*

Prin păstorii de neam iudeu și craii de neam străin, care se unesc în umila peșteră din Betleem, este de față întreg neamul omenesc, poporul ales și păgînii. Aici începe înfăptuirea unirii oamenilor în spiritul de „pace“ și „bunăvoire“, în fața dumnezeiescului Prunc, Care este „Dumnezeu tare, biruitor, Domn al păcii... fără hotar“ *(Isaia 9, 5-6); Care este* „pacea noastră, făcînd din cele două *(popoare)* una...“ *(Efeseni 2, 14).*

Aici, în armonia cîntării îngerești de slăvire a lui Dumnezeu, se dospește „pacea și bunăvoirea între oameni“, darul cel mai de preț făcut de Dumnezeu oamenilor. În preajma pătimirii Sale, Domnul a zis : „Pace vă las vouă, pacea Mea o dau vouă, nu precum dă lumea vă dau Eu...“ *(Ioan 14, 27). Este* „pacea lui Dumnezeu, care covîrșește orice minte“, *cum precizează Apostolul (Filipeni 4, 7). Este „pacea“ sădită în tainicul ogor al sufletului omenesc, acolo unde este imprimat chipul lui Dumnezeu din orice om, acolo unde sălășluiește Hristos în inima oricărui creștin. Și astăzi Biserica ne îndeamnă „să ne înstrăinăm pe noi înșine de păcate și să primim pe Hristos care locuiește în sufletele noastre“. De acolo, din adîncul inimii, Domnul nostru Iisus Hristos conduce lupta noastră împotriva păcatelor, care tocmai din inimă lăstăresc cum stă scris :* „din inimă ies gînduri rele, ucideri, adultere, desfrînări, furtișaguri, mărturii mincinoase, hule“ *(Matei 15, 19). Inima este comoara ascunsă din care* „omul cel rău scoate cele rele, omul cel bun scoate cele bune“ *(Matei 12, 35). De aceea pacea și bunăvoirea încep din inimă, din viața fiecăruia în parte.*

Iată de ce cu aproape 1600 de ani în urmă, Sfîntul Ioan Gură de Aur în Răsărit și fericitul părinte Augustin în Apus îndemnau pe credincioșii de atunci și de totdeauna : „Să ne bucurăm de norocirea că ne-am făcut părtași nașterii lui Hristos și să-i adu-

cem mulțumire..., mîntuirea sufletelor noastre, sîrguindu-ne la fapte bune. Să-i aducem credința, nădejdea, dragostea, înfrînarea de la rele, milostenia și iubirea aproapelui" [1].

Referindu-ne la imnul cîntat de magi la Betleem, fericitul Augustin zice că noi vom slăvi pe Dumnezeu întru cei de sus, cînd vom merge sus în ceruri la obștească înviere, căci acolo este viața noastră și pămîntul celor vii. Condiția părtășiei la această viață este ca „atîta vreme cît sîntem pe pămînt să urmăm pacea cu o constantă bunăvoire", *înfrînînd limba de la cele rele și buzele de la grăirea deșertăciunilor, ferindu-ne de rău și făcînd binele, căutînd pacea și urmînd-o (Psalm 33, 13). Numai așa putem fi aici pe pămînt oameni de bunăvoire. Întru cinstirea mărețului praznic al nașterii, Hristos ne cere să-i dăruim sufletul nostru printr-o comportare sfîntă, prin gînduri curate, prin săvîrșirea faptelor de mîntuire, prin urîrea păcatului și iubirea lui Dumnezeu și a aproapelui, prin miluirea celor nenorociți și iertarea greșelilor semenilor, prin călcarea mîndriei personale care a pierdut pe strămoși în paradis, prin înăbușirea invidiei, căci din invidie diavolul a devenit ucigătorul primilor oameni și „cine gelozește pe semenul său este ucigător de oameni"* [2]. *Numai statornicind fiecare în parte această pace înlăuntrul nostru se poate ajunge la* „pacea și bunăvoirea între oameni" *cîntată de îngeri la Nașterea Mîntuitorului.*

Astăzi mai mult ca oricînd pacea este dorită și trebuie să fie de toți oamenii. Credincioșii de toate felurile caută temeiuri pentru pace în cărțile și doctrinele lor; alții se duc la principiile vitale din conștiința și rațiunea omului și în numele „omeniei" și „rațiunii" demonstrează necesitatea păcii. Mesajul îngerilor de la Nașterea Pruncului Iisus vibrează în inimile și pe limbile tuturor. Fiii neamului nostru cu ardoare doresc pacea și bunăvoire între oameni. Propovăduiesc aceasta prin glasul crainicului ales al neamului nostru, Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu, *adevărat „făcător de pace".*

Cu toate vremurile vitrege prin care a trecut neamul românesc, fiii acestui bimilenar popor, indiferent de originea etnică sau de credință, s-au străduit neîncetat pentru „pace și bunăvoire" *și au pășit treptat spre și mai bine. Iată însă că în atmosfera favorabilă după cel de-al doilea război mondial, cînd binele a triumfat, poporul nostru a făcut un pas mare și o cotitură însemnată în istoria sa. Marea masă a celor ce muncesc, acum exact patruzeci de ani, a luat în propriile mîini puterea, a instaurat o nouă orînduire și a creat Republica Populară, care mai apoi a devenit Republica Socialistă România, cu rădăcinile adînc înfipte în trecutul nostru de luptă pentru prosperitate socială.*

Ca și copilul Iisus, Care „creștea și Se întărea cu duhul" *(Luca 2, 40), tot astfel și Republica noastră a trecut prin greaua și fragila vîrstă a copilăriei, a adolescenței, crescînd și întărindu-se, ajungînd acum în plină tinerețe și început de maturizare. Dacă cei care au răposat acum patruzeci de ani s-ar scula din morminte, ar*

---

1. *Predici ale Sfîntului Ioan Gură de Aur,* traduse de Episcopul Melchisedec al Romanului, București, 1893, p. 271.

2. *Cuvîntări la Nașterea Domnului,* în *Oeuvres complètes...,* tom. 18, p. 68 și tom. 19, p. 158.

rămîne înmărmuriți de fața României de astăzi sub toate aspectele, ar fi copleșiți de măreția ei. Este o nouă epocă în istoria neamului a cărei frumusețe s-a conturat mai ales în ultimul sfert de veac. Noi, fiii Bisericii străbune, înălțăm rugăciuni de mulțumire lui Dumnezeu pentru toate binefacerile revărsate asupra neamului în aceste patru decenii, precum și pentru toți cei ce au stat și stau la cîrma treburilor obștești din frageda copilărie a Republicii pînă azi și în viitor.

Sfîntul Simeon Noul Teolog învață că fiecare dintre noi creștinii naștem pe Hristos ca și Sfînta Fecioară prin credință, însă duhovnicește. Prin Botez și apoi prin Pocăință, El a strălucit în inimile noastre cu slava lui Dumnezeu cea de pe fața lui Hristos, iar noi „purtăm comoara aceasta (pe Hristos) în vase de „lut" *(II Corinteni 4, 6-7), adică în firea noastră pămîntească. Prin Sfînta Împărtășanie ne face părtași trupului pe care l-a luat din Sfînta Fecioară. Astfel se lucrează în inimile noastre „taina înnoirii sufletelor, comuniunea și unirea cu Dumnezeu", devenind astfel mamă și frați ai lui Iisus precum stă scris :* „Mama mea și frații Mei sînt cei ce ascultă cuvîntul lui Dumnezeu și-l împlinesc pe el" *(Luca 8, 21)*[3].

Și această taină a zămislirii și nașterii lui Hristos în noi nu este cu putință decît în biserica la care veniți fiecare. Cu Sfîntul Ioan Gură de Aur vă îndemn și eu : Craii de la Răsărit au parcurs o distanță foarte mare ca să vină să se închine lui Hristos și să-I aducă daruri. „Se cuvine și vouă, creștinilor, să puneți cîțiva pași pînă la biserică spre a vedea pe Domnul în peștera cea spirituală" [4] *simbolizată de biserică. Aici, în sfîntul altar, la proscomidie, cu fiecare Sfîntă Liturghie, este închipuită peștera, Nașterea, steaua. Aici, pe sfîntul disc, în prescurile pe care le aduceți ca jertfă, sînt prezenți ca și atunci, la Naștere : Pruncul Iisus Care se jertfește ca un miel nevinovat, Sfînta Fecioară, sfinții îngeri, sfinții toți, întreaga Biserică a celor de sus și a celor de jos. Să prăznuim cu adevărat Nașterea Pruncului Iisus venind la biserică și făcîndu-ne părtași Tainelor ei și ducînd viață de buni creștini.*

Vă îmbrățișez cu dragoste și căldură părintească și vă doresc de sfintele sărbători ale Nașterii Domnului, Anul nou 1988 și celelalte sărbători ce urmează, multă sănătate și bucurii duhovnicești, cu puteri de muncă roditoare și spor în anul ce vine.

La mulți ani !

3. *Filocalia românească*, vol. VI, Bucureşti, 1977, p. 156-160.
4. *Predici*, p. 283.

MELCHISEDEC, PREOTUL-REGE DIN SALEM, PREFIGURARE A MÎNTUITORULUI IISUS HRISTOS

Prin studiile făcute asupra religiilor lumii, s-a constatat că nici o religie n-a existat fără preoție, adică fără persoane distincte a sluji ca intermediari între credincioși și divinitate [1].

În religia vechilor popoare, preoții, pe lîngă funcțiile și puterile sacramentale, erau și reprezentanții culturii și ai științei din vremea lor, erau deci o categorie socială deosebită [2]. Din aceste motive preoții s-au bucurat de respect și cinstire în toate religiile și în toate vremile. Dar, cu toate acestea, preoția religiilor păgîne a fost lipsită de harul dumnezeiesc, care constituie temeiul, originea și esența preoției creștine. Cea care face un pas înainte spre preoția adevărată — preoția creștină — este preoția Vechiului Testament, dar și aceasta este nedesăvîrșită.

Preoția la poporul evreu înainte de Moise este amintită de cărțile Vechiului Testament, însă nu ca o instituție specială, organizată și permanentă. De aceea preoția anterioară preoției levitice a fost exercitată prin aducerea de jertfe de către anumite persoane cum au fost Cain și Abel (Facere 4, 3-4), Noe (Facere 8, 10) și în general de capii familiei și de întîi-născuții de parte bărbătească.

Pe lîngă aceste forme de preoție, Vechiul Testament mai vorbește și de o preoție existentă în afara poporului evreu. Pe vremea patriarhului Avraam reprezentantul acesteia a fost Melchisedec, care a fost în același timp și rege al Salemului. Deși preoția lui a fost tipul preoției Mîntuitorului Hristos (Evrei 7, 11), ea n-a influențat cu nimic preoția instituită prin legea mozaică.

Melchisedec preotul-rege, apare ca o „cometă trecătoare“ pe scena istoriei Vechiului Testament în perioada patriarhului Avraam. Din cartea Facerii, capitolul 14, știm că patriarhul Avraam a purtat un război cu regele Elamului, Kedarlaomer, pentru a scoate din robia acestuia pe Lot, nepotul său. Războiul are loc în localitatea Dan (Laiș-Lesem) pe afluentul mijlociu al Iordanului, Mahr-El Laddan. Cu armata sa, Avraam învinge armata lui Kedarlaomer, o pune pe fugă și o urmărește pînă la Hoba, localitate care se află în partea stîngă a Damascului. În refugiul lor, armatele elamito-caldeiene părăsesc prizonierii și prada luată din ținutul Pentapolei și astfel Lot este salvat. Acest război purtat de Avram, este un război descris în amănunte nu numai pentru interesul său istoric, ci mai mult pentru însemnătatea sa religioasă. Este un război care, în urmările ce le are, este de mare valoare pentru iconomia Vechiului Testament, căci face să iasă în lumina istoriei biblice personalitatea acestui preot-rege, Melchisedec, care întîmpinînd pe Avraam, jertfind lui Dumnezeu cel adevărat și binecuvîntînd pe protopărin-

---

1. Cristiani Sacerdoce — în „Dictionnaire de Théologie Catholique“, Paris, 1929, t. XIV, col. 640.

2. Prof. dr. Teodor Popescu, *Sfințenia și răspunderile preoției,* în „Studii Teologice“, nr. 3-4, p. 159.

tele poporului evreu, ajunge să fie una dintre cele mai puternice dovezi ale păstrării revelației primordiale, a credinței curate și adevărate. Vom vedea că această personalitate este prima figură biblică care, întrunind în persoana sa dubla funcție de preot și rege în slujba adevăratului Dumnezeu, reprezintă tipul sau prefigurarea persoanei prin care se va aduce singura și cea mai deplină jertfă, pe Mîntuitorul Iisus Hristos.

În acest război purtat de Avraam vedem cum intervine mîna Proniatorului, care ajută pe patriarh, cum va ajuta mai tîrziu pe Iosua pentru a cuceri pămîntul făgăduinței, promis și înaintașilor săi. Acest ajutor divin, care aduce biruință patriarhului Avraam, este scos în evidență de Sfîntul Ioan Hrisostom în cuvintele: „Dumnezeu e Acela care a lucrat totul, Cel care a dat putere celor puțini, Cel care a biruit printr-o armată mică; de la El e ajutorul, pe care-l dă tuturor celor credincioși ai Săi“ [3].

Melchisedec întîmpină pe Avraam. După biruința sa de la Dan și urmărirea lui Kedarlaomer pînă în apropierea Damascului, Avraam împreună cu Lot și cu prizonierii luați în valea Siddim se îndreaptă spre sud. În drumul lor, ei trebuiau să treacă iarăși pe lîngă Ierusalim. Aici, în apropiere de oraș, Avraam este întîmpinat de regele Sodomei, care vine spre a-i mulțumi și a-i lua oamenii și averile răpite de Kedarlaomer. Întîlnirea, după cum ne încredințează Sfînta Scriptură, are loc în valea Save, care astăzi se cheamă valea regilor (Facere 14, 17) [4]. Tot în această vale, Avraam și oamenii săi sînt întîmpinați și de alt rege, Melchisedec, despre care Sfînta Scriptură ne spune că era „regele Salemului“ (Facere 14, 18).

În legătură cu orașul Salem s-au ridicat mai multe ipoteze [5]. Din toate cercetările făcute, din toate mărturiile aduse de Părinții și scriitorii bisericești, de scriitorii și cercetătorii de mai tîrziu, rezultă că Melchisedec a fost rege în cetatea în care, prin casa lui David, avea să vină Mesia Care va aduce jertfa de împăcare a omenirii cu Dumnezeu. Dar pe lîngă calitatea sa de rege al Salemului, Sfînta Scriptură ne spune că Melchisedec a fost și „preot al Dumnezeului Celui Prea Înalt“ (Facere 14, 19). Această expresie, atribuită lui Dumnezeu, exprimă „înălțimea, proeminența, sublimitatea ființei Dumnezeului celui adevărat, împotriva altor dumnezei“ [6]. Această expresie, întrebuințată deja în epoca patriarhală și mai ales după exilul babilonean, accentuează mai mult transcendența și sublimitatea ființei divine, deoarece „Elion“ reprezintă în sine și sublimitatea, dar și transcendența metazifică [7]. Pentru Melchisedec, ca și pentru Avraam, „Dumnezeu cel Prea Înalt“ este Dumnezeu

---

3. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Homilia 35* în *Gen M.*, P. G., t. 53 ,col. 328.

4. Amănunte în legătură cu „Vale Save“ — a se vedea mai pe larg lucrarea Dr. Mircea Chialda: *Melchisedec preot-rege din Salem*, Caransebeș, 1946, p. 5.

5. Cu privire la orașul Salem și toate în legătură cu el a se vedea opera citată.

6. Dr. V. Loichiță, *Numirile biblice ale lui Dumnezeu și valoarea lor dogmatică*, Cernăuți, 1927, p. 26.

7. *Ibidem*, p. 23.

cel adevărat, „este Stăpînitorul cerului și al pămîntului“ (Facere 14, 22), este Dumnezeu drept și puternic (Facere 14) și moral (Facere 17).

Aflăm deci, la Melchisedec, credința într-un Dumnezeu transcendent, stăpîn a toată creatura văzută și nevăzută, Care este mai înalt decît toți zeii. Este Același Dumnezeu pe care și Moise îl preamărește, după trecerea minunată prin Marea Roșie prin cuvintele : „Doamne, cine este asemenea Ție între Dumnezei ? Cine este asemenea Ție preamărit în sfințenie, minunat întru mărire și făcător de minuni?“ (Ieșire 15, 11 și 18, 11) și despre care spune că este „Dumnezeul dumnezeilor și Stăpînul stăpînilor, Dumnezeu mare și puternic și minunat“ (Deuteronom 10, 17).

Preoția lui Melchisedec, deși era o preoție în serviciul adevăratului Dumnezeu, nu trebuie s-o vedem ca o funcție pe care el ar fi primit-o printr-un act solemn, printr-o sfințire, așa cum se va face cu familia lui Aaron. Melchisedec a fost preotul „Dumnezeului celui Prea Înalt“ după vechiul obicei, pînă la instituirea preoției levitice, pentru că șeful familiei sau primul născut îndeplinea funcția de preot. Nefiind nici un șef politic mai mare peste el, exercita și funcția de preot în mijlocul supușilor săi. Pentru faptul acesta Filo îl numește pe Melchisedec chiar — μέγας ἀρχιερεύς — „mare arhiereu“ [8].

Atunci cînd autorul biblic vorbește despre Melchisedec, ca rege și preot, între aceste două calități precizează că el întîmpinînd pe Avraam „îi aduce pîine și vin“ (Facere 14, 18). Acest act al lui Melchisedec a fost interpretat de cei mai mulți exegeți ca un sacrificiu nesîngeros pe care preotul Melchisedec îl aduce lui Dumnezeu pentru a sărbători în mod solemn, alături de Patriarh care avea aceeași credință, biruința pe care a repurtat-o asupra unor mari dușmani. Acesta este primul sacrificiu nesîngeros amintit de Sfînta Scriptură și primit de Dumnezeu.

Sfînta Scriptură nu mai amintește nimic în altă parte despre jertfa lui Melchisedec. Sfîntul Apostol Pavel, deși face o paralelă între Melchisedec și Mîntuitorul Iisus Hristos (Evrei 7) nu face nici o aluzie la sacrificiul de pîine și vin. Întrucît Sfînta Scriptură (Psalmul 110, 4 ; Evrei 5, 6-10 ; 6, 20 și 7, 1-28) spune despre Mîntuitorul Iisus Hristos că este „preot în veac după rînduiala lui Melchisedec“, se mărturisește indirect caracterul sacrificial al darului lui Melchisedec.

Caracterul sacrificial al darului de pîine și vin adus de Melchisedec a fost mărturisit și de tradiția bisericească. Sfinții Părinți și Scriitorii bisericești mărturisesc în mod clar că în Facere 14, 18 este vorba despre un sacrificiu de pîine și vin adus de Melchisedec, regele Salemului și preot al adevăratului Dumnezeu.

Sfîntul Ioan Gură de Aur zice că Melchisedec a sacrificat ca și Noe, Abel și Avraam și prin aceasta este tipul lui Hristos [9]. Fericitul Augustin afirmă că prin jertfa lui Melchisedec „s-a revelat întîia oară jertfa care va fi adusă de creștini lui Dumnezeu pe tot pămîntul“ [10].

---

8. Dr. M. Chialda, *op. cit.*, p. 9.
9. *Homilia 35*, în *Gen. M.*, P. G., t. 53, col. 328.
10. *De civitate Dei* XVI, 22, P. L., t. 41, col. 500.

Același lucru îl precizează și Fericitul Ieronim, cînd îndeamnă pe creștini la citirea cărții Facerea, a lui Moise, zicînd : „Citește cartea Facerii și vei găsi pe Melchisedec, regele Salemului, principele acestui oraș, care deja atunci ca tip al lui Hristos a jertfit pîine și vin, prefigurînd Trupul și Sîngele lui Hristos“ [11].

Aceleași lucru îl explică și-l întărește Sfîntul Chiril al Alexandriei cînd zice : „Privește, cititorule, că în Melchisedec strălucesc limpede de tot simbolurile și chipurile desăvîrșirii în Hristos“ [12].

Autorul biblic precizează, în continuare, că o dată cu jertfa, Melchisedec, în calitatea sa de preot al Dumnezeului Celui Prea Înalt, a rostit o binecuvîntare peste Patriarhul victorios : „Și binecuvîntat să fie Dumnezeu cel Prea Înalt, Care a dat pe dușmanii tăi în mîinile tale“ (Facere 14, 20). În fond, binecuvîntarea lui Melchisedec era binecuvîntarea lui Dumnezeu făcută lui Avraam, prin intermediul regelui din Salem, preotul său. Binecuvîntarea fiind făcută de preotul-rege din Salem, caracterul preoției sale a fost recunoscut imediat de Avraam și Avraam i-a dat zeciuială din toate (Facere 14, 20). Patriarhul oferă zeciuială lui Melchisedec și astfel recunoaște în Dumnezeul acestuia pe Dumnezeul cel adevărat, la care el se referă cu jurămînt atunci cînd arată regelui Sodomei că pentru sine nu oprește nimic din prada de război (Facere 14, 22).

În afară de cele amintite mai sus, Sfînta Scriptură nu ne mai spune nimic despre persoana lui Melchisedec. Astfel că el, după cît de spontan apare în lumina istoriei biblice a Vechiului Testament, tot pe atît de repede dispare, lăsînd în urmă trăsătura unei mărturii că adevărata credință în Dumnezeu cel adevărat n-a dispărut în omenirea care s-a abătut de la calea adevărată a credinței curate, îmbrățișînd cultul idolatru, care nu apropia ci depărta tot mai mult pe om de Creatorul Său [13].

Preoția lui Melchisedec, prefigurare a preoției lui Iisus Hristos. Dacă personalitatea lui Melchisedec după Sfînta Scriptură a Vechiului Testament ne apare puțin cam enigmatică și misterioasă, fiind lipsită de datele necesare încadrării în contextul istoriei biblice a Vechiului Testament, acest preot-rege însă, prin scurta sa apariție, are o însemnătate mare pentru planul iconomiei divine.

Această preoție care apare spontan în Melchisedec este preoția unei ordini mai înalte, preoție care a fost de la început în lume și care se cere din nou restabilită, ca omul căzut sub povara păcatului să se poată elibera și să devină creatură curată, spre a se uni din nou cu Dumnezeu într-o comunitate de credință adevărată și dragoste curată [14]. Felul cum apare Melchisedec ca rege, dar deosebit de contemporanii săi, fără grade de rudenie, avînd calitatea și de preot, săvîrșind un cult al Dumnezeului celui Prea Înalt, ne face să credem că trebuie să existe o preoție superioară celei levitice, o preoție de ordin mai înalt, o preoție spirituală mai presus de Lege.

Personalitatea lui Melchisedec ne apare ca un soare, care cu

---

11. *Ad Marcellam*, 46, 2, P. L., t 32, col. 250.
12. Sfîntul Chiril al Alexandriei, *Cartea Glafirelor*, trad. de C. Daniel, p. 55.
13. Dr. Mircea Chialda, *op. cit.*, p. 12.
14. *Ibidem.*

razele sale străbate din întunericul necredinței, să lumineze pe patriarhul din care se va naște mai tîrziu adevărata Lumină. Acest soare care reprezintă splendoarea timpului în care raporturile dintre Dumnezeu și omenire nu erau rupte, timpuri care vor renaște, dispare în lumina istoriei. Splendoarea acelor vremuri va reapare, cu o forță și mai mare, la plinirea vremurilor în persoana Mîntuitorului Iisus Hristos [15]. Personalitatea lui Melchisedec, deci, prin însuși numele său, reședința și funcția sa dublă de preot-rege, ne apare ca o adevărată prefigurare a marelui Arhiereu, Mîntuitorul Iisus Hristos. Caracterul tipic al personalității sale ni-l redă în cuvinte frumoase și culori vii Apostolul neamurilor în Epistola către Evrei (Capitolul 7).

Dar Sfîntul Apostol Pavel, pentru a arăta superioritatea preoției lui Iisus Hristos, Care este preot în veac după rînduiala lui Melchisedec, arată mai întîi superioritatea preoției lui Melchisedec față de preoția lui Aaron zicînd : „Căci acest Melchisedec, rege al Salemului, preot al lui Dumnezeu celui Prea Înalt, care a întîmpinat pe Avraam ce se întorcea de la înfrîngerea regilor și l-a binecuvîntat, căruia Avram i-a împărțit și zeciuială din toate, întîi tîlcuindu-se rege al dreptății, iar apoi și rege al Salemului, adică rege al păcii, fără tată, fără mamă, fără spiță de neam, neavînd nici început al zilelor, nici sfîrșit al vieții, ci asemănat fiind Fiului lui Dumnezeu, rămîne preot pentru totdeauna“ (Evrei 7, 1-3).

Acest mare preot „al lui Dumnezeu cel Prea Înalt“ posedă două mari calități, precum însuși numele ni-l arată. Pentru aceasta, nu întîmplător Sfîntul Apostol Pavel se oprește asupra sensului pe care îl dă acest nume. Melchisedec, de la evreiescul Malki-tsedec, se tîlcuiește rege al dreptății iar după numele reședinței sale, cetatea Salemului ce se tîlcuiește pe evreiește cetatea păcii, el era și rege al păcii. Sfîntul Ioan Gură de Aur, interpretînd acest text, vede o mare asemănare între numele lui Melchisedec și cel al Mîntuitorului Iisus Hristos. A fost numit, întocmai ca Mîntuitorul Iisus Hristos, împărat al păcii și al dreptății. Dar, spre deosebire de acesta, Mîntuitorul Iisus Hristos a fost Acela care a adus pacea și dreptatea în lume. „Ce om poate fi împărat al dreptății și al păcii ? Nimeni altul decît numai singur Domnul nostru Iisus Hristos“ [16].

Faptul că el binecuvîntează pe Avraam înseamnă că el este mai mare decît Avraam. „Căci fără îndoială, zice Sfîntul Apostol Pavel, cel mai mic se binecuvîntează de către cel mai mare“ (Evrei 7, 7). Este un principiu bine stabilit că binecuvîntarea coboară de la părinte la copil, de la rege la supus, de la preot la mirean, într-un cuvînt, de la superior la inferior, ceea ce epistola nu omite să precizeze [17].

Din faptul că Avraam îi dă zeciuială, se trage concluzia justă că Avraam îi este inferior și că Melchisedec, fiindu-i superior lui, este superior și urmașilor lui. Acest lucru se confirmă prin cuvin-

---

15. *Ibidem.*

16. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Explicarea Epistolei către Evrei,* P. G., LXIII, omilia XII, col. 97.

17. Pr. asist. Vasile Mihoc, *Iisus Hristos Arhiereu, după Epistola către Evrei,* în „Ortodoxia“ (= Ort.), XXXV (1983), nr. 2, p. 187.

tele Sfîntului Apostol Pavel care zice : „Vedeți cît de mare este acesta, căruia și Avraam patriarhul i-a dat zeciuială din cele mai bune prăzi“ (Evrei 7, 4).

Interpretînd aceste texte, Teofilact al Bulgariei zice, că Apostolul arată pe Melchisedec, care era închipuirea lui Hristos : „El covîrșea pe Avraam, că de nu l-ar fi covîrșit, nu l-ar fi blagoslovit pe Avraam și nu ar fi luat zeciuială de la dînsul ; și fiindcă din Avraam se trăgeau preoții Legii Vechi, arătat este că și pe aceia îi covîrșea Melchisedec, fiindcă, blagoslovind el pe strămoșul lor Avraam și luîndu-i zeciuială, totodată blagoslovea și lua zeciuială și de la preoții cei ce se trăgeau din Avraam. Și dacă, închipuind pe Hristos, Melchisedec, atît întrecea pe preoții Legii, cu mult mai mult îi covîrșea pe ei Hristos, întîiul chip al lui Melchisedec, și Melchisedecul cel adevărat“ [18]. Prin acest act dublu, toți urmașii lui Avraam, care erau în coapsele sale, inclusiv preoții mozaici, fiii lui Levi, recunoșteau superioritatea lui Melchisedec (7, 9-10).

Știm că preoția lui Aaron este limitată la poporul evreu, pe cînd preoția lui Melchisedec era universală. Autoritatea lui era deci cu mult mai mare. Melchisedec apare superior lui Avraam și preoției levitice, căci el binecuvîntează pe cei care au misiunea mai întîi de a binecuvînta.

Cele două chemări, de preot și rege, pe care le-a întrunit Melchisedec în persoana sa, vor rămîne deosebite în Israel, pentru că pînă la Mîntuitorul Iisus Hristos nimeni nu va mai întruni în persoana sa calitatea dublă de preot și rege. Preoția lui Melchisedec apare deci ca superioară celei a lui Aaron, de aceea despre Mîntuitorul Iisus Hristos nu se spune că este preot în veac după rînduiala lui Aaron, ci după rînduiala lui Melchisedec. Ca preot, el a prefigurat acea preoție ideală, a unei rînduieli spirituale, nu trupești ca cea levitică, preoție care nu avea să înceteze niciodată.

Este surprinzător faptul că Sfînta Scriptură păstrează tăcere asupra unor date în legătură cu neamul și timpul cînd a trăit acest Melchisedec și prin faptul că este mărturisit încă viu (Evrei 7, 8). Apostolul neamurilor vrea să scoată în evidență alte caracteristici ale lui Melchisedec, în afară de aceea de rege al dreptății, rege al păcii și a cărui preoție este universală.

Sfîntul Apostol Pavel găsește o semnificație foarte adîncă și în faptul că Sfînta Scriptură nu ne spune nimic în ce privește nașterea lui Melchisedec. „Fără tată, fără mamă, fără spiță de neam, neavînd nici început al zilelor, nici sfîrșit al lor, ci asemănat fiind Fiului lui Dumnezeu, rămîne preot pentru totdeauna“ (Evrei 7, 3). Sfîntul Apostol Pavel vrea să arate că atîta timp cît leviticilor li se cere o descendență trupească, Melchisedec n-a avut nevoie de acest lucru. Originea lui este plină de taină. Ca preot și rege el stă aici fără nici o legătură de rudenie, genealogia lui nu se cunoaște, nu în sensul că nu ar fi avut în realitate ascendenți, ci în sensul că Sfînta Scriptură nu-i amintește. În personalitatea sa, a cărei genealogie Sfînta Scriptură n-o amintește, Melchisedec este prefigurarea lui Mesia. Astfel, din faptul că spune despre Melchisedec că

18. Teofilact al Bulgariei, *Explicarea Epistolei către Evrei*, P. G., t. CXXV, col. 268.

preoția sa este „în veac“ se deduce în mod firesc că preoția Mîntuitorului este veșnică.

După cum Melchisedec este lipsit de tată, mamă și genealogie, la fel este și Mîntuitorul Hristos. După natura Sa omenească El este fără tată, căci Iosif n-a fost tatăl său ci numai ocrotitorul Maicii Domnului, iar după natura Sa divină El este fără mamă, căci Maria este mama Lui cu privire numai la nașterea temporală trupească. Fără început al zilelor căci a existat din veac, fără sfîrșit al zilelor căci S-a înălțat la cer și șade de-a dreapta Tatălui. În legătură cu aceasta Sfîntul Ioan Hrisostom zicea : „Și ce înseamnă fără început și fără sfîrșit, că precum noi nu știm nici începutul zilelor vieții aceluia și nici sfîrșitul lui, pentru că nu găsim scris, tot așa nu știm nici cele ale lui Iisus Hristos, nu pentru că nu s-a scris, ci pentru că nu sînt“ [19].

În neprecizarea timpului vieții lui Melchisedec, vedem indicat caracterul preoției veșnice. Neavînd început al zilelor și sfîrșit al vieții, Melchisedec poate fi numit preot în veac. Nici Mîntuitorul Iisus Hristos n-are început al zilelor și sfîrșit al vieții, fiind Dumnezeu, începutul și sfîrșitul, *alfa* și *omega*. După jertfa pe care o aduce, persoana lui Melchisedec dispare din lumina istoriei și nu se mai amintește nimic despre el. La fel și Mîntuitorul Iisus Hristos, după ce S-a adus pe Sine ca jertfă pentru mîntuirea oamenilor, își încetează activitatea Sa pămîntească, Se înalță la ceruri unde șade de-a dreapta Tatălui și rămîne aici Arhiereu în veac, mijlocind pentru noi la Tatăl.

Raportul dintre jertfa lui Melchisedec și jertfa Mîntuitorului Hristos. În calitatea sa de preot, Melchisedec a adus jertfă lui Dumnezeu pîine și vin. Prin jertfa sa, a închinat lui Dumnezeu în primul rînd pîinea care constituie hrana zilnică și simbolizează trupul, în rîndul al doilea a jertfit vinul, pentru că în Vechiul Testament era numit sîngele strugurilor și simbolul sîngelui din trupul omenesc. Jertfa lui se deosebește de jertfele mozaice, întrucît Melchisedec nu stă pe fundamentul legămîntului de pe Sinai, ci pe cel al legămîntului cu Noe. Această jertfă nu este adusă pentru un popor, ci are caracterul universalității, este simbolul jertfei aduse de omenirea întreagă [20].

Preoția lui Melchisedec se leagă în mod deosebit de jertfă ; jertfa va fi centrul și încununarea activității Mîntuitorului Hristos. Jertfa lui Melchisedec a fost alcătuită din pîine și vin ; pîinea și vinul vor fi cele două elemente constitutive ale Sfintei Euharistii. Jertfa lui Melchisedec a fost adusă o dată, jertfa Mîntuitorului se va repeta în veac, după cuvîntul psalmistului : „Tu ești preot în veac după rînduiala lui Melchisedec“ (Psalmul 110, 4).

Interpretînd aceste cuvinte, Sfîntul Maxim Mărturisitorul zice :„Hristos rămîne preot în veac, ca unul ce nu încetează de a exista, printr-o moarte care pune sfîrșit păcatului sau firii, fiindcă e Dumnezeu și Dătătorul a toată viața cea după fire și virtute. În

---

19. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *op. cit., Omilia XII*, col. 97, în trad. românească Th. Athanasiu, *Explicarea Epistolei către Evrei*, p. 178.

20. Dr. M. Chialda, *op. cit.*, p. 17.

Hristos moartea a putut fi învinsă prin voia Sa care n-a ales păcatul, dar și prin voia divină conformă firii Lui divine. El a folosit moartea spre Înviere“ [21].

Melchisedec a adus jertfă o singură dată, căci nicăieri nu se spune că ar fi adus de mai multe ori.

O singură dată și Mîntuitorul Iisus Hristos I Se aduce Tatălui Jertfă pe Sine. „El este Jertfa și Jertfitorul, căci dacă nu ar fi fost așa ar fi trebuit să Se jertfească de mai multe ori“, zice Sfîntul Ioan Gură de Aur. Tot el zice, în altă parte : „Una este Jertfa și aceasta este Jertfa cea adevărată“ [22]. El faoe comparație cu o doctorie și spune că doctoria aceea este bună care, luată o dată, te-a făcut sănătos, iar dacă trebuie s-o repeți de mai multe ori fără nici un folos, este dovada cea mai sigură că doctoria nu este bună și că nu poate nimic. Cu Iisus Hristos însă, nu este așa. El S-a adus o dată Jertfă și nu a mai fost necesară a doua, ci a șezut de-a dreapta Tatălui“ [23].

Tot în acest sens și Teofilact al Bulgariei precizează : „Faptul că preoții Vechiului Testament aduceau mereu aceleași sacrificii este dovada cea mai bună că sacrificiile lor nu erau în măsură să ridice păcatele oamenilor. Faptul că Domnul a adus un singur sacrificiu pe care nu-l va mai repeta este dovada că acest sacrificiu este pe deplin satisfăcător“ [24].

Dacă preoția lui Melchisedec este legată de aducerea jertfei de pîine și vin și arhieria lui Hristos este intim legată de jertfa și de rugăciunile ce le aduce pentru popor. Dar „jertfa adusă de El e nesfîrșit mai valoroasă și rugăciunile Lui de asemenea, dat fiind că le aduce pentru noi Cel ce nu este numai unul dintre noi, ci și Fiul Tatălui Însuși“ [25].

Spre deosebire de jertfa lui Melchisedec, jertfa de pîine și vin care era ceva material și trecător, Sfîntul Simeon Noul Teolog vede în Trupul și Sîngele euharistic al Domnului toate bunătățile vieții vesnice. Căci bunătățile acestea se cuprind în iubirea Lui, care ni se arată în mod culminant în unirea Lui cu noi în Euharistie. Toate aceste bunătăți ale iubirii și ale vieții nesfîrșite au fost puse la dispoziția noastră în trupul Lui cel luat pentru noi, iar din acestea ni S-a făcut și mai accesibil în chipul pîinii și vinului, prin care putem mînca trupul Lui și deci ne putem uni deplin cu El [26].

Concluzii. Vechiul Testament a avut rol de pedagog către Hristos, iar instituțiile sale au fost umbră și simbol al celor ce aveau să se întîmple în perioada Noului Testament.

---

21. Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, trad. Pr prof. dr. D. Stăniloae, București, 1983, p. 142-143.

22. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *op. cit., Omilia XVII*, col. 129.

23. *Ibidem, Omilia XVII*, col. 130.

24. Teofilact al Bulgariei, *op. cit.*, col. 239.

25. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Iisus Hristos, Arhiereu în veac*, în Ort., XXXI (1979), nr. 2, p. 218.

26. *Traité théol.* II, X, 295 apud Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Taina Euharistiei, izvor de viață spirituală în Ortodoxie*, în Ort., XXXI (1979), nr. 3-4, p. 506.

În cazul de față, Melchisedec, așa cum spune și Sfîntul Apostol Pavel în Epistola către Evrei, a prefigurat pe Mîntuitorul Iisus Hristos. Cu deosebirea că, Melchisedec a fost un simplu om, pe cînd Mîntuitorul Iisus Hristos a fost om și Dumnezeu în același timp.

Despre Melchisedec se spune că era „fără tată, fără mamă, fără neam", nu pentru că ar fi fost o ființă supranaturală, divină, ci pentru că autorul Facerii nu i-a cunoscut nici neamul, nici sfîrșitul. Aceste cuvinte se potrivesc însă, pe deplin, Mîntuitorului Hristos Care, ca Dumnezeu, fără început și sfîrșit, născut din veci din Tatăl, „n-a avut mamă, nici neam".

Melchisedec a fost preot, învestit de oameni cu această putere; Mîntuitorul Iisus Hristos a fost mare Preot, învestit cu puterea arhieriei de Însuși Dumnezeu Tatăl.

Melchisedec a adus jertfă pîine și vin, simbolul păcii și înfrățirii ; Mîntuitorul Iisus Hristos S-a jertfit pe Sine Însuși și a binevoit ca sub forma Sfintei Euharistii să se aducă jertfă în veac pentru împăcarea reală dintre om și Dumnezeu, pentru înfrățirea tuturor oamenilor în împărăția Sa cea veșnică.

Melchisedec a fost, în același timp, învățător semenilor săi, învățătura sa fiind inspirată de revelația naturală din paradis, ajunsă la el prin tradiție ; Mîntuitorul Iisus Hristos a fost Învățătorul cel Mare, Mijlocitorul Revelației perfecte despre Dumnezeu, ca Unul care trăiește în intimitatea Dumnezeirii.

Cu toate acestea, Melchisedec rămîne, prin credința sa curată, o mărturie pregnantă că și în afară de Israel exista cunoașterea adevăratului Dumnezeu.

Persoana lui Melchisedec este mărturie vie că nici popoarele idolatre n-au încetat cultul adevăratului Dumnezeu.

Chiar în cele mai grave căderi din punct de vedere moral, ideea credinței curate n-a dispărut ci, din cînd în cînd, a dat cîte o scînteie care avea să aprindă focul cel mare, credința mîntuitoare în Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

Ierom. drd. Justinian CÎRSTOIU

DIMENSIUNEA FILOCALICĂ A SPIRITUALITĂȚII ORTODOXE ROMÂNE

I. FILOCALIA, IUBIRE DE FRUMUSEȚE DUHOVNICEASCĂ. FRUMUSEȚEA, EXPRESIE A SFINȚENIEI.

Idealul filosofilor antici era *kalocagatia*, adică unirea între frumusețea fizică și bunătatea morală, între iubirea de frumusețe exprimată în artă sub toate formele ei, dar și în morală și spiritualitate. Acești filosofi defineau frumusețea drept strălucire a adevărului.

Filocalia înseamnă mai mult decît atît, înseamnă iubire de frumusețe duhovnicească, dumnezeiască.

În sens filocalic creștin, frumusețe înseamnă strălucirea lui Dumnezeu cea dinlăuntru, revărsîndu-se în întreaga noastră făptură și răspîndind buna ei mireasmă. Frumusețea crește dinlăuntru, ne spune Sfîntul Macarie: „intră în cămara ta, adică în inima ta și acolo vei afla cerul, îngerii și pe Dumnezeu“ [1].

Referindu-se la aceeași frumusețe sufletească, Psalmistul David zice : „Toată frumusețea Fiicei Împăratului este înlăuntru, îmbrăcată cu țesături de aur și prea înfrumusețată“ (Psalmul 44, 15). De acolo, din inimă, izvorăște frumusețea netrecătoare, care transfigurează orice chip, tînăr sau vîrstnic, care face frumoase brazdele adînci ale nevoitorului. Frumusețea sufletească nu cunoaște vîrsta, căci ea strălucește deopotrivă la bătrîni și tineri, la femei și bărbați.

Filocalia este o metodă de înfrumusețare a omului desfigurat de păcat. Ea descoperă frumusețea cea dintîi a omului în har și face sufletul capabil să perceapă frumusețea lui Dumnezeu, după care omul tînjește neîncetat.

Frumusețea este un atribut al lui Dumnezeu, iar omul a fost făcut după chipul lui Dumnezeu (Geneză 1, 31). Păcatul a întunecat chipul omului și a urîțit frumusețea dăruită lui de Dumnezeu. De aceea filocalia trezește în suflet mereu rîvna după frumusețea paradisiacă, după frumusețea cerească și ne învață cum se poate plămădi în noi omul cel nou, omul frumos, realizat „prin baia cea de a doua și prin înnoirea Duhului Sfînt“ (Tit 3, 5).

În sens generic, filocalia concretizează toată experiența spirituală a celor mai înalte trăiri, a frumuseții urcușului spre Dumnezeu din treaptă în treaptă, din virtute în virtute, din har în mai mult har, sufletul contopindu-se în strălucirea luminii celei dumnezeiești și omul devenind îndumnezeit prin harul lui Hristos.

Filocalia reprezintă un imens tezaur de gîndire patristică, ascetico-mistică, scrisă de marea pleiadă a Sfinților Părinți care în același timp au experimentat ei înșiși cele ce au scris, prin unirea tainică și trăirea în Hristos, contopiți în rugăciuni neîncetate, ajungînd pe ultima treaptă de contemplare și iluminare, la îndumnezeirea cea după har. Frumusețea lui Dumnezeu nu poate fi văzută cu ochii trupești. Ea poate fi cugetată prin îndelungate rugăciuni și

---

1. *Filocalia*, vol. V, traducere de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, București, 1976, p. 379.

contemplarea lui Dumnezeu numai de minte și de suflet, cum precizează și Sfîntul Apostol Pavel : „Mă voi ruga cu duhul, dar mă voi ruga și cu mintea; voi cînta cu duhul, dar voi cînta și cu mintea“ (I Corinteni 14, 15).

Trăirea filocalică au experimentat-o în chipul cel mai profund Sfinții Părinți, însinguraţi prin deșerturi, singuri numai cu Dumnezeu, între cer și pămînt, departe de zgomotul și frămîntările acestei lumi trecătoare, în tainică vorbire din adîncul inimii cu Dumnezeu și contemplînd neîncetat slava Lui în măreția naturii. În liniștea și în singurătatea pustiurilor au răsărit stelele cele mai strălucitoare pe cerul Ortodoxiei, care numai prin rugăciune tainică și contemplarea lui Dumnezeu au înălțat imnuri și au cîntat frumusețea divină, Dumnezeirea cea întreit strălucitoare, și au întocmit sentințe de sfințenie de o rară frumusețe.

Prin rugăciuni neîncetate și contemplarea frumuseții și a iubirii lui Dumnezeu față de lume, Care ne-a dăruit pe Însuși „Fiul Său cel Unul-Născut, ca prin El viață să avem“ (I Ioan 4, 9), înalții trăitori ai spiritualității au ajuns în starea de iluminare, și-au dobîndit ordinea și starea de echilibru lăuntric, străduindu-se pentru desăvîrșire.

Gustarea dulcеții duhovnicești dobîndită prin starea de liniște după care au alergat întodeauna sihaștrii este starea de „răpire“ a sufletului în apropierea lui Dumnezeu, cînd în suflet încetează orice mișcare. Liniștea aceasta lăuntrică este precedată de starea de rugăciune și extaz, care-i pătrunsă adînc de iubirea sublimă de Dumnezeu, căci „fără rugăciune nu te poți apropia de Dumnezeu“, ne învață Sfîntul Isac Sirul [2]. „Numai cel ce iubește pe Dumnezeu Îl și cunoaște, în măsura în care Îl iubește“ În liniște este o supremă cunoaștere, pentru că este o supremă iubire. „Această răpire în dragoste este cunoașterea dulcеții nesfîrșite a lui Dumnezeu, Care fiind izvorul iubirii este chiar prin aceasta izvorul vieții“, ne învață același sfînt părinte [3].

Frumusețea sufletească a nevoitorului este oglindirea cerului pe pămînt, este frumusețea și lumina puternică ce au strălucit pe fața Mîntuitorului pe Tabor ; lumina care a strălucit pe fața lui Moise cînd a vorbit cu Dumnezeu în Sinai ; pe fața întîiului Mucenic Ștefan care s-a luminat cu strălucire, cînd a văzut cerurile deschizîndu-se și pe Dumnezeu stînd pe tronul slavei Sale. Strălucirea sfințeniei, a adevărului lăuntric, iradiază din chipurile transfigurate ale sfinților în armonia razelor luminii. Deși au trăit și s-au nevoit în trup, sfinții au trăit ca și cum ar fi fost fără de trup.

Unii nevoitori, care s-au sfințit printr-o trăire adîncă în iubirea lui Hristos și care se topeau de focul dragostei Lui cei dumnezeiești, au atins nu numai starea de nepătimire și desăvîrșire prin tainica unire cu Domnul nostru Iisus Hristos, ci și trupurile lor s-au sfințit, rămînînd nedesfăcute — Sfinte Moaște —, adeverind prin aceasta mai mult puterea harului care a sălășluit în ei.

---

2. *Ibidem*, vol. X, București, 1981, p. 9.
3. *Ibidem*, p. 10.

II. TRĂSĂTURI ALE TRĂIRII FILOCALICE ÎN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

a. *Viața monahală ca trăire filocalică.* Monahismul a reprezentat întotdeauna o vocație deosebită în cultivarea frumuseții spirituale, duhovnicești.

Cuvîntul călugăr vine de la grecescul „kalogèron" și înseamnă „bătrîn frumos", adică om învrednicit cu harul lui Dumnezeu, iar cuvîntul monah, nu înseamnă numai „însingurat", ci și omul unificat interior, care a dobîndit armonia cu Dumnezeu, cu lumea, cu sine însuși: „Împacă-te cu tine și se va împăca cu tine cerul și pămîntul", ne învață Sfîntul Isac Sirul [4].

Această misiune „filocalică" o putem considera la noi, românii, profetic anticipată de preoții sihaștri daco-geți, denumiți „capnobatis", care erau celibatari, vegetarieni, aveau votul sărăciei „abioi" și erau foarte respectați de popor, tocmai pentru frumusețea trăirii lor spirituale [5]. Trecerea de la această formă frumoasă de spiritualitate la trăirea în iubirea creștină, în plenitudinea harului lui Hristos s-a făcut foarte ușor. Peșterile presărate pe toate crestele Munților Carpați, care odinioară adăposteau pe ucenicii lui Zalmoxe și Deceneu, vor deveni vetre de adîncă trăire duhovnicească, monahală, a ucenicilor Domnului nostru Iisus Hristos.

Monahismul a înflorit pe pămîntul românesc încă de la începuturi, iar în secolul al IV-lea, după cum dă informații Sfîntul Epifanie al Ciprului [6], în Scythia Minor erau multe mănăstiri cu o înfloritoare viață duhovnicească. În aceste mănăstiri și-au făcut noviciatul și toată inițierea monahală marii cărturari și Părinți ai Bisericii noastre ca Teotim I și toți ceilalți episcopi de Tomis, apoi Sfîntul Ioan Casian, Dionisie Exiguul, Leontiu și Ioan și alții [7]. Despre spiritualitatea monahilor sciți, Dionisie Exiguul a scris următoarele : „Am fost învrednicit să văd viață cerească în trup fragil a prea fericiților părinți, cu care acea regiune se slăvește ca de o rodire duhovnicească deosebită. Credința lor, strălucind prin legătura cu fapta bună, era pentru toți pildă de viață și sinceritate. Ei nu erau prinși de înlănțuirea nici unei griji lumești și puteau spune cu Apostolul: „Cetatea noastră este în ceruri" (Filipeni 3, 30, 8) [8]. Dionisie cel Mic, el însuși călugăr scit, ne dă cea mai autentică mărturie în ceea ce privește gradul înalt de sfințenie al monahilor din vremea sa.

Viața monahală sihăstrească, în cursul bimilenar al istoriei noastre românești, a avut o permanentă continuitate, cunoscînd, întotdeauna, aceeași formă de organizare după *Regulile monahale* ale Sfîntului Vasile cel Mare. În aceste *Reguli* accentul se pune, întotdeauna, pe disciplina trăirii celor trei voturi monahale : fecioria sau castitatea, ascultarea necondiționată și sărăcia de bună voie.

---

4. *Ibidem*, p. 162.
5. Simeon Mehedinți, *Creștinismul românesc*, București, 1941, p. 30
6. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Scriitori bisericești din epoca străromână*, București, 1979, p. 221.
7. *Ibidem*, p. 271.
8. *Ibidem*, p. 270.

În lucrarea sa, *Vetre de sihăstrie românească*, Părintele ierom. Ioanichie Balan menționează un număr de opt sute de vetre sihăstrești, care de-a lungul secolelor au fost transformate în mănăstiri — mari lavre — și schituri, în care și-au trăit viața în aspre nevoințe și rugăciuni neîncetate, zeci de mii de monahi pustnici [9].

Spiritualitatea monastică a cultivat o varietate de forme, îmbinînd armonios elementul contemplativ cu cel activ, dimensiunea personală cu cea comunitară [10]. Scurta rugăciune a Domnului Iisus : „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul", dă posibilitatea monahului să se roage neîncetat, după sfatul Sfîntului Apostol Pavel : „Neîncetat vă rugați" (I Tesaloniceni 5, 17).

Rugăciunea lui Iisus este cea care întreține viața monahului în continuă trezvie după duhul filocalic și îl ajută să împletească munca cu rugăciunea, să se roage neîncetat, dar să și lucreze în același timp, ca astfel să se întrețină pe sine și, totodată, să contribuie la întreținerea obștei. Bogăția interioară a monahului contemplativ rodește în creații de poezie religioasă, imnuri-acatiste, compoziții de cîntări bisericești etc. Monahii au fost primii caligrafi, copiști de cărți sfinte de cult și filocalice și miniaturiști vestiți.

În mănăstiri a înflorit arta sculpturii în lemn, piatră și marmoră ; a picturii de icoane, cruci, epitafuri ; a argintăriei pentru odoarele de cult ; a broderiilor de odăjdii bisericești, veșminte, acoperăminte de sfinte vase, dvere etc. În pridvoarele mănăstirilor au luat ființă primele școli, unde fii de domnitori și de preoți, dar și din popor, își făceau instruirea, învățînd carte de la călugării înduhovniciți și pregătiți.

Puterea spirituală a așezămîntului monahal o constituie experiența monastică propriu-zisă, care constă în participarea cu regularitate la Sfînta Liturghie și la celelalte laude bisericești, împlinirea pravilei de chilie, prin citirea psalmilor și facerea canonului adică a metaniilor. Pregătirea sufletească se întreține prin mărturisirea deasă, prin post, căință și credință, acea continuă „metanoia", sub supravegherea permanentă a părintelui duhovnicesc, prin împărtășire cu Trupul și Sîngele Domnului, unindu-se în chip tainic cu Hristos. Monahul reprezintă aceeași mărturisire mereu nouă, anume că „Iisus Hristos a venit în lume ca să mîntuiască pe cei păcătoși, dintre care cel dintîi sînt eu" (I Timotei 1, 15). În rînduiala monahului intră și citirea zilnică a Sfintei Scripturi, a vieților sfinților și a Filocaliei, iar prin aceasta el devine, cu adevărat, omul Evangheliei.

O experiență monastică mai profundă, care a fost experimentată de mari Părinți ai Bisericii, o constituie, desigur, cele trei trepte duhovnicești : purificarea de patimi, curăția duhului, cînd sufletul este pătruns de razele nezidite ale neapropiatei Dumnezeiri și se atinge starea de iluminare și apoi desăvîrșirea sau îndumnezeirea cea după har. Curățirea de patimi începe prin așa-zisa zdro-

---

9. Ierom. Ioanichie Balan, *Vetre de sihăstrie românească*, București, 1981, p. 13.

10. Arhiepiscop Adrian Botoșăneanul, *Viața mănăstirilor românești integrată în Biserică și societate*, în „Almanah — 1983", Viena, p. 121.

bire a inimii, prin omorîrea poftelor trupești. Prin zdrobirea inimii vine puterea curățitoare a lacrimilor, „darul lacrimilor“, cum îl numesc Sfinții Părinți, ca Sfîntul Isac Sirul, Sfîntul Ioan Scărarul și alții. Smerenia este prima treaptă din această școală a sfințeniei, după exemplul cel mai desăvîrșit al Mîntuitorului lumii, Care ne spune : „Învățați-vă de la Mine, că sînt blînd și smerit cu inima“ (Matei 11, 29). Smerenia trebuie să împodobească chipul fiecărui monah și să rămînă de-a pururi pentru el un mărgăritar de mare preț. Urmează apoi răbdarea, tăierea voii, supunerea necondiționată voinței celui mai mare ; prin toate acestea monahul își formează spiritul său de jertfelnicie și devine „un mucenic mărunt de toate zilele“, cum îl numește Sfîntul Pafnutie cel Mare.

Fără purificarea întregului trup și suflet este cu neputință monahului să-și ridice și să-și mențină mintea în rugăciunea neîncetată, în meditație și contemplare, să intre în adîncul gîndirii celei înalte a lui Dumnezeu. Rugăciunea neîncetată este suirea minții si a gîndului numai la Dumnezeu. Să te rogi înseamnă să te înfățișezi în duh înaintea lui Dumnezeu, să privești la El cu ochii minții și să stai de vorbă cu El în cămara cea ascunsă a sufletului, într-o teamă plină de evlavie, dar și de încredere. În cămara cea lăuntrică, cea duhovnicească a inimii, monahul îi face loc și lui Dumnezeu și întregii împărății cerești, potrivit cuvintelor evanghelice ale lui Hristos Însuși : „Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru“ (Luca 17, 21).

Prin contemplare și rugăciune, neîncetată, monahul atinge starea de iluminare, ajunge la transfigurarea chipului lui Dumnezeu în om, la împlinirea idealului său suprem, la desăvîrșire. Astfel, în trup fiind, monahul devine cetățean al cerului, viața sa devine viață îngerească, ca o arvună a vieții celei veșnice.Aceasta însă nu imprimă monahului o stare de egocentrism, izolîndu-se de lume și rugîndu-se în duh numai pentru mîntuirea lui. Monahii au datoria sfîntă ca să se roage neîncetat pentru înfrumusețarea făpturii umane, pentru mîntuirea tuturor credincioșilor creștini, pentru frații lor după trup. Ei sînt chemați astăzi, mai mult ca oricînd, să întărească în credință pe ceilalți fii ai Bisericii, să-i învețe trăirea virtuților creștine, să iubească cu toată inima lor pe Dumnezeu și pe aproapele lor, să contribuie la unitatea bisericească a credincioșilor, la gruparea lor în jurul Bisericii, „ca toți să fie una“ (Ioan 17, 21). În același timp, monahii se roagă neîncetat cu credință puternică, implorînd mila lui Dumnezeu să se reverse peste această lume, să-i dăruiască ei pacea Sa divină și să întărească iubirea între popoare. De asemenea ei se roagă „pentru bunăstarea tuturor Bisericilor, pentru unirea tuturor“, marea dorință a întregii creștinătăți.

Mănăstirile noastre au fost și sînt o podoabă a Ortodoxiei, păstrătoare fidele ale sfintelor ei învățături. Fiind deschise spre lume, ele sînt și astăzi centre de iradiere în masa credincioșilor a frumuseții trăirii duhovnicești, a trăsăturilor filocalice patristice, dar, totodată, și de conservare a valorilor istorico-artistice ale poporului, care sînt pagini vii de istorie a neamului [11].

---

11. Ierom. Ioanichie Balan, *op. cit.*, p. 9.

b. *Chipuri de sfinți cuvioși români, trăitori ai spiritualității filocalice.* Viața de înaltă sfințenie și credință statornică în Dumnezeu și în iubirea Lui față de oameni a poporului nostru a zămislit, întotdeauna, în trupul lui, mulți sfinți și cuvioși.

Sîngele martirilor a curs din belșug pe acest pămînt binecuvîntat de Dumnezeu, în timpul persecuțiilor din primele secole ale creștinismului și a odrăslit numeroși sfinți cuvioși, bărbați și femei, care s-au sihăstrit în peșterile munților. Datorită gradului de înaltă sfințenie la care au ajuns marii trăitori ai vieții spirituale, prin trude și aspre nevoințe, prin rugăciuni neîncetate, prin contemplarea frumuseții și iubirii lui Dumnezeu, mulți cuvioși s-au învrednicit de starea harismatică încă în trup fiind, s-au arătat făcători de minuni sau înainte-văzători și alții au dobîndit în adormirea lor sfințirea trupurilor, rămînînd de la ei sfinte moaște.

Un fir de aur luminos ar fi să-i pomenim pe toți acei sfinți cunoscuți și cinstiți de evlavia poporului nostru dreptcredincios, pentru darurile lor harismatice de care s-au învrednicit.

În „Patericul românesc", Ierom. Ioanichie Balan face pomenire a peste trei sute de cuvioși și sfinți români care au trăit în mare sfințenie, nevoindu-se în sihăstriile și mănăstirile din țară, pomenind deopotrivă pe cuvioșii români ce s-au pustnicit în Sfîntul Munte al Athosului sau în peșterile din pustiul Iordanului.

Marele Părinte bisericesc Sfîntul Ioan Casian rămîne în istoria Bisericii noastre un deschizător de drumuri sfinte și o călăuză duhovnicească a spiritualității neamului nostru. Din această experiență va scrie el mai tîrziu, cele mai frumoase pagini ale *Filocaliei* sale, sub forma celor 24 *Colațiuni*, sub titlul *Convorbiri cu părinții* [12], din care redăm cîteva învățături : Scopul monahului, după Sfîntul Ioan Casian, este dobîndirea „Împărăției lui Dumnezeu", iar scopul mai apropiat este „curăția inimii", fără de care este cu neputință cuiva să ajungă la Împărăția cerurilor. Mijloacele care duc pe monah la desăvîrșire prin curăția inimii și a minții sînt „posturile, privegherile, meditarea Sfintei Scripturi, lepădarea de avere și de celelalte lucruri ale lumii. Nu sînt desăvîrșirea însăși, ci, precum s-a zis, uneltele desăvîrșirii" [13].

„Lucrul esențial este pentru monah să capete și să păstreze curăția inimii și liniștea minții, care sînt cele două porți spre desăvîrșire și care se capătă numai prin alipirea continuă a minții de lucrurile dumnezeiești și de Dumnezeu".

Sfințenia trebuie cîștigată cu toate eforturile. „Pentru sfințenie — zice Sfîntul Ioan — răbdăm și facem toate. Pentru ea ne-am părăsit părinții și dragostea părintească, ne-am părăsit patria, dregătoriile, bogățiile, dulcețile acestei lumi" [14].

Despre viața duhovnicească a lui Dionisie Exiguul, un alt cuvios scit, Casiodor scrie: „Era un călugăr profund învățat, cuvios, smerit și blînd ca paginile Evangheliei" [15]. Dionisie cel Mic a scris

---

12. Pr. prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 232.
13. *Filocalia*, vol. I, trad. Pr. prof. D. Stăniloae, Sibiu, 1945, p. 127.
14. *Ibidem*, p. 126.
15. Pr. prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 273

mult, atît pentru monahi, cît și pentru creștini în general, și lui îi datorăm stabilirea datei începutului erei creștine. Secolele următoare au fost pentru monahismul românesc viață și trăire în Domnul nostru Iisus Hristos, cum atestă mărturiile arheologice.

În secolul al XIV-lea cînd trăirea isihastă a atins culmi maximale în spiritualitatea monahală românească, viața de sfințenie a încununat ostenelile a numeroși sihaștri și monahi. În acest timp a apărut pe cerul Ortodoxiei românești măreața personalitate a Sfîntului Nicodim cel Sfințit de la Tismana, a cărui minunată trăire în sfințenie isihastă l-a făcut Părinte duhovnicesc și povățuitor sfințit tuturor monahilor, reînnoind viața duhovnicească monahală.

Viață de înaltă sfințenie, întocmai cu a îngerilor a dus și Cuviosul Leontie de Rădăuți, care a sihăstrit prin munții Rădăuților și s-a învrednicit a fi făcător de minuni încă în trup fiind, că pe mulți bolnavi a vindecat cu rugăciunile sale. Era pentru toți sfetnic, ocrotitor și sfînt părinte [16].

Cuviosul Daniil Sihastrul a fost un mare nevoitor și un trăitor al spiritualității, pustnicindu-se mai bine de douăzeci de ani într-o peșteră de pe Valea Putnei, care și astăzi este numită „Peștera lui Daniil Sihastrul". Datorită vieții lui de mare sfințenie, poporul credincios l-a declarat sfînt încă din timpul vieții, fiind și un mare făcător de minuni. Istoria îl menționează ca sfetnic și părinte duhovnicesc al domnitorului Ștefan cel Mare [17].

În munții Agapiei s-au pustnicit în secolul al XV-lea și al XVI-lea mai mulți cuvioși părinți și anume: Agapie Sihastrul, Eufrosin, Serghie, Pahomie, Rafail și Partenie, pe care Biserica îi pomenește la 31 decembrie. Despre viața sfîntă a Cuvioșilor Rafail și Partenie, minunîndu-se, Mitropolitul Dosoftei scrie în „Viețile Sfinților" că „cu nevrednicie am sărutat sfintele lor moaște" [18].

Cuviosul Iosif de la Partoș, fost Mitropolit al Timișoarei, atît a sporit în viața îmbunătățită, în sfinte nevoințe, încît s-a arătat un mare făcător de minuni. Faima sfințeniei lui a străbătut veacurile pînă la noi prin minunatele vindecări și minuni ce se fac la sfînta sa raclă [19].

Cu nimic mai prejos au strălucit în sfințenie și Cuvioșii Chiriac și Iosif din Sihăstria Bisericani, care prin răbdare și smerenie, prin sărăcie și aspre nevoințe s-au pustnicit prin peșterile cele mai înfricoșate ale munților chiar cu trupul gol, suferind gerul și arșița soarelui, timp de 60 de ani. Despre acești cuvioși sihaștri, scria Mitropolitul Dosoftei așa: „Apucat-am în zilele noastre părinți înalți la bunătate și potvig (chip) și plecați spre adîncă smerenie: Părintele Chiriac de la Bisericani și Chiriac de la Tazlău" [20].

Sfîntul Ioan de la Rîșca este pomenit de Mitropolitul Dosoftei între sfinții mari ai românilor. El a făcut ca lumea să se minuneze de strălucirile și de sfintele lui nevoințe. Mitropolitul Dosoftei făcîndu-i pomenirea, cu admirație zice: „Dar Ioan de la Rîșca, Arhiepiscopul cel sfînt și minunat?" [21].

---

16. Liviu Stan, *Sfinți români*, Sibiu, 1945, p. 17.
17. *Ibidem*, p. 31.
18. *Ibidem*, p. 51.
19. *Ibidem*, p. 49.
20. *Ibidem*, p. 53.
21. *Ibidem*, p. 54.

Minunată a fost și viața Sfîntului Calinic de la Cernica, fost stareț la Sihăstria Frăsinei și Cernica, apoi episcop la Rîmnic. Prin viața lui sfîntă s-a arătat făcător de minuni încă din timpul vieții, sfintele sale moaște din Mănăstirea Cernica sînt făcătoare de minuni și astăzi.

În secolul al XVIII-lea au strălucit în sfințenie mulți cuvioși sihaștri între care și Cuviosul Vasile, vestitul stareț de la Poiana Mărului, care nevoindu-se a ajuns la mare sfințenie, scriind cele mai frumoase pagini filocalice cu învățături pentru viața duhovnicească a monahilor.

Cuviosul Paisie cel Mare (Velicicovschi), renumitul stareț al Mănăstirii Neamț, fost ucenic al Cuviosului Vasile, a strălucit prin viață de mare sfințenie, imprimînd vieții monahale din Moldova duhul isihasmului din școala atonită de unde venea. În vremea sa, marea lavră a Neamțului avea peste 1000 de călugări, iar Munții Neamțului erau plini de sihaștri nevoitori [22]. Și Cuviosul Paisie a lăsat multe scrieri cu sfaturi duhovnicești în ce privește nevoințele monahale.

În același timp s-a pustnicit, într-o peșteră din jurul Schitului Sihla-Neamț, și Cuvioasa Teodora, care s-a tăinuit pe sine toată viața, petrecînd în aspre nevoințe călugărești. Prin marea sfințenie a vieții ei din trupul său au rămas sfinte moaște.

Vrednice de amintit sînt și Cuvioasele maici Maura și Nazaria, care s-au pustnicit, cu multe nevoințe, pe Muntele Pionul (Ceahlăul) [23].

Minunată viață pustnicească au dus mai aproape de zilele noastre Cuvioasele pustnice Olimpiada, Isidora și Valentina, care s-au nevoit toată viața lor prin peșterile munților Agapiei, unde sînt înmormîntate.

Viața de sfințenie se realizează numai prin nevoințe aspre, prin rugăciuni neîncetate, prin contemplarea măreției și sfințeniei lui Dumnezeu. Și astăzi se proslăvesc cei aleși și plăcuți Lui, cu sfinte moaște. Unul din cei proslăviți în zile noastre este Cuviosul Ioan Iacob, din Mănăstirea Neamț, care s-a pustnicit pe sine prin post și rugăciune, prin privegheri de toată noaptea, în Pustiul Ruva din Valea Iordanului. În 5 august 1960, Cuviosul Ioan Românul a adormit în Domnul, sfîrșind calea pocăinței lor și fiind înmormîntat în peștera Sfînta Ana din pustiul unde s-a nevoit. Prin minune dumnezeiască, în 1980 s-au descoperit sfintele lui moaște, izvorînd din ele miros de bună mireasmă și au fost puse cu cinste într-o raclă în biserica Mănăstirii „Sfîntul Gheorghe“ Hozevitul. Patriarhia Ierusalimului l-a canonizat sub numele „Cuviosul Ioan cel Nou Hozevitul“ [24].

Am pomenit aici numai cîțiva sfinți cuvioși din marea lor mulțime, știuți de popor și cinstiți de Biserică, căci numai cerul și Dumnezeu știe cîți au răsărit din coapsele acestui neam și au urcat pe scara de lumină a cerurilor și cîți vor continua să mai răsară.

---

22. Ierom. Ioanichie Balan, *Patericul românesc*, București, 1980, p. 21.
23. *Ibidem*, p. 173.
24. Ierom. Petroniu Tănase, articol în revista „Învierea“ nr. 446/1983, Ierusalim, Israel.

c. *Texte filocalice în Biserica Ortodoxă Română.* Alături de Sfînta Scriptură, textele filocalice au format întotdeauna adevărata hrană spirituală pentru toți creștinii și în special pentru monahi, care au însetat cu rîvnă sfîntă și credință pentru dragostea lui Dumnezeu.

Ca și credința care nu cunoaște granițe sau hotare, Sfînta Scriptură și textele filocalice au circulat deopotrivă și fără rezerve din cele mai vechi timpuri, pretutindeni, acolo unde creștinismul a prins viață. Se cunoaște că, foarte de timpuriu, textele filocalice au străbătut în Scythia Minor și de aici au fost răspîndite, ulterior, pe tot cuprinsul țării noastre, de către misionarii creștini, martiri și monahi.

Prima Filocalie alcătuită de Sfinții Vasile cel Mare și Grigorie Teologul, după textele operelor lui Origen, era cunoscută în Scythia Minor încă din a doua jumătate a secolului al IV-lea, întrucît Episcopul de Tomis, Teotim I, a apărat în sinod la anul 400 pe Sfîntul Ioan Gură de Aur și pe Origen cu texte origeniste în mînă [25].

Filocalia Sfîntului Ioan Casian a intrat în circuitul universal al celor mai alese scrieri filocalice încă din timpul vieții lui. Cu siguranță că Sfîntul Ioan n-a lipsit pe monahii sciți din neamul lui de această substanțială hrană spirituală, așa cum ea își are aceeași valoare și azi.

Dionisie cel Mic, călugăr din Dobrogea noastră, a tradus pe la anul 500 o serie de texte filocalice din marii Părinți ai Bisericii: Sfîntul Grigore de Nyssa, Chiril al Alexandriei și Proclus pentru compatrioții săi călugării: Ahile, Ioan, Maxențiu, Leontie și Muriciu. Tot la insistența acestor călugări traduce și scrie despre: *Descoperirea capului Sfîntului Ioan Botezătorul, Pocăința minunată a Sfintei Thaisia și Viața Sfîntului Pahomie cel Mare* [26]. Toate aceste traduceri au format un fel de filocalie care a circulat alături de Filocalia Sfîntului Ioan Casian, atît în Scythia Minor, cît și pe tot cuprinsul carpato-dunărean, drept hrană duhovnicească pentru toți românii.

Se crede că mănăstirile noastre românești dețineau multe manuscrise de scrieri filocalice din vremuri străvechi [27].

Prin organizarea Bisericii într-o formă nouă după întemeierea țărilor române în secolul al XIV-lea, monahismul românesc a cunoscut o epocă de mare înflorire. La baza ascensiunii lui au stat fără îndoială cărțile de cuprins filocalic. Aceste cărți au circulat, mai întîi sub forma manuscriselor și, mai tîrziu, a tipăriturilor, în toate vetrele de mănăstiri și sihăstrii, precum și în lumea largă a credincioșilor.

Multe manuscrise filocalice au circulat în mănăstirile noastre în secolele XIV, XV și XVI, datorită mișcării isihaste venite din Athos, a legăturilor strînse ale monahilor noștri cu mănăstirile din Athos, marele centru al spiritualității ortodoxe, și cu celelalte vestite centre monahale ale Bizanțului. Circulau la noi în acea vreme

---

25. Pr. prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 273.
26. *Ibidem*, p. 274.
27. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, *Scrieri patristice din Biserica Ortodoxă Română pînă în secolul al XVII-lea*, Craiova, 1983, p. 11.

texte ale Sfinților Părinți, ca : Iustin Martirul, Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz, Evagrie Ponticul, Nil Ascetul sau Sinaitul, Scara Sfîntului Ioan Scărarul, Chiril al Ierusalimului, Isac Sirul, Avva Dorotei, Petru Damaschinul, Efrem Sirul, Filimon Pustnicul, Ipolit, Epifanie al Ciprului și alții [28].

În același timp, în marile centre monahale ca, mănăstirile Neamț, Putna, Voroneț, Moldovița, Bistrița-Vîlcea, Tismana, Hodoș-Bodrog, Cozia, Dragomirna, Sucevița, Probota, Căldărușani, ș. a., au luat ființă adevărate școli de copiști caligrafi, în care monahii pe lîngă sfintele lor nevoințe copiau, cu aceeași rîvnă sfîntă, cărțile de cult și scrierile filocalice pe care apoi le împodobeau cu miniaturi de mare artă, cu ornamente și chipuri de sfinți. Putem aminti aici pe vestitul caligraf și miniaturist, monahul Gavril Uric din Mănăstirea Neamț, care a fost primul dascăl și scriitor de opere filocalice din Moldova [29]. Un ucenic al lui Gavril Uric a fost Cuviosul monah Vasile de la Putna care, în anul 1472, scria *Scara* Sfîntului Ioan Sinaitul. Cuviosul Schimonah Chiriac, tot din „Școala" Putnei, scria, în anul 1470, mai multe cărți filocalice cu învățături folositoare de suflet ale Sfinților Părinți [30]. Numeroși au fost acei monahi care au trudit de-a lungul secolelor, în copierea cărților filocalice ale Sfinților Părinți, pe care nu ne permite spațiul să-i pomenim aici.

Din toate cărțile de conținut filocalic, *Scara* Sfîntului Ioan Sinaitul s-a bucurat de cea mai mare popularitate la noi la români, în marea masă a credincioșilor, cît și în lumea monahală. Pictorii au zugrăvit-o cu evlavie, dar și cu măiestrie pe pereții exteriori ai mănăstirilor Rîșca și Sucevița.

Lucrări cu caracter ascetico-filocalic, scrise de Cuvioși și Sfinți români, au circulat alături de scrierile filocalice ale Sfinților Părinți, menționate mai sus, în tot timpul în lumea monahală românească. Așa este *Cartea care s-a făcut și alcătuit din Sfintele scrieri cele de Duhul Sfînt insuflate de către Schimonahul Vasile de la Poiana Mărului*, în Țara Românească, *Învățăturile Cuviosului Paisie cel Mare* (Velicicovschi), *Sfaturile Starețului Gheorghe de la Cernica, Tipicul Sfintei Rugăciuni cea cu mintea a Părintelui Iosif*, din anul 1810, *Rînduiala cea bună a vieții de sine ; Alăută duhovnicească și trîmbiță cerească* și altele [31].

Pentru prima dată în zilele noastre, *Filocalia* a fost tradusă integral și tipărită prin rîvna și strădania celui mai mare dogmatist român, ilustrul profesor Pr. dr. Dumitru Stăniloae.

Colecția filocalică, tipărită într-un număr de zece volume mari în Editura Institutului Biblic, cuprinde cele mai frumoase pagini patristice de asceză creștină a Sfinților Părinți, care au fost selecționate cu grijă din toată literatura patristică și însoțite de interpretarea Scoliilor. O dată cu editarea Filocaliei, Părintele prof. dr. Dumitru Stăniloae publică *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, în trei volume, opera de bază a Sfinției Sale și vol. III al *Teologiei Morale*

---

28. *Ibidem*, p. 12.
29. Ierom. Ioanichie Balan, *op. cit.*, p. 36.
30. *Ibidem*, p. 57.
31. Pr. prof. Sebastian Chilea, în „Ortodoxia", nr. 3-4/1979, p. 618.

Ortodoxe, care este cea mai frumoasă expunere de trăire mistică, experimentată prin trăire proprie. Părintele prof. dr. Dumitru Stăniloae a desfășurat o activitate teologică laborioasă de cîteva decenii, iar opera sa filocalică a fost răspîndită pretutindeni în lumea monahală și a credincioșilor români, îmbogățind prin ea zestrea spirituală a neamului nostru.

III. VIAȚA FILOCALICĂ A ÎNTREGULUI TRUP DUHOVNICESC, *BISERICA*, ÎN SPIRITUALITATEA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

Moștenirea noastră sacră în Mîntuitorul Iisus Hristos a fost pusă de la început pe temelia solidă a spiritualității strămoșilor noștri daco-romani.

Evanghelia a prins rădăcină în sînul unui neam care, pe de o parte, moștenea de la daco-geți un fond monoteist, credința în marele zeu al luminii, primatul sufletului asupra trupului, prin credința în nenumirea sufletului și puterea exemplară de jertfă. Pe de altă parte, am primit de la romani spiritul civilizator, valorizarea frumuseților pămîntești ale acestei lumi, ceea ce a dat un echilibru existenței noastre și integritate, dezvoltare în plenitudine a vocației umane.

În acel moment crucial de zămislire a neamului românesc prin contopirea elementului dac cu cel roman, iubirea Mîntuitorului Hristos propovăduită de Apostolul Andrei în Scythia Minor și după tradiție pînă prin părțile Muscelului a servit ca un liant. Acest altoi făcut pe propria credință religioasă a fost elementul constitutiv în procesul de etnogeneză, dînd o trăsătură specifică poporului nostru, de-a se deschide oricui cu iubire, ospitalitate, cu bunătate. De asemenea, se remarcă starea de echilibru și măsură, mesajul dragostei și al smereniei.

Pe lîngă această zestre de valori am moștenit o limbă frumoasă de origine latină și o credință luminoasă, autentic ortodoxă, care a dat românului firea conteplativă și veșnic creatoare de valori. În acest orizont al existenței și vieții a cultivat Biserica neamului nostru pe credincioșii ei și această spiritualitate a înflorit în formele maximale în cinul monahal.

Am întîmpinat mileniul migrațiilor și am oferit popoarelor migratoare cu înțelepciune și blîndețe, pîine și ospitalitate, dar nu și sufletul nostru. În acest Ev întunecat de migrații, cei care au ținut sus flacăra credinței în mijlocul neamului, încurajînd pe credincioși să spere în zile mai bune, mai luminoase, au fost sihaștrii din munți și preoții altarelor străbune. Ei au trăit din plin suferința neamului lor alături de credincioși, au fost întotdeauna dascăli iscusiți, rugători neîncetat către Dumnezeu.

Monahismul nostru a fost, de-alungul existenței sale, deschis pentru slujirea și promovarea trăirii duhovnicești în rîndul credincioșilor Bisericii noastre. Strădania monahilor caligrafi, care au trudit copiind cărțile cultice și filocalice, nu a rămas închisă în ziduri de mănăstiri, ca și cărțile care au văzut lumina zilei în tiparnițele mănăstirilor, ci aceste cărți au circulat fără rezerve în rîndurile credincioșilor, imprimînd adînc lumii credincioase duhul filocalic.

Cuviosul Vasile, starețul de la Poiana Mărului, scria, într-o Predoslovie la cartea Sfîntului Grigore Palama, referitor la lucrarea minții : „Să știi, bunule ostenitor al acestei sfinte lucrări, că învățătorii și nenumărații lucrători ai acestei lucrări sfinte n-au trăit numai în pustie și în sihăstrii singuratice, ci au trăit în marile lavre și chiar în mijlocul orașelor“ [32]. Afirmația Cuviosului Vasile că rugăciunea minții era practicată chiar de bunii credincioși din mijlocul orașelor ne dezvăluie cît de adînc pătrunsese în lumea credincioșilor duhul filocalic de trăire duhovnicească.

Același lucru rezultă și din cartea Voievodului Neagoe Basarab, cu învățături către fiul său, care, pătruns de același fior sfînt, de evlavia marilor trăitori ai vieții duhovnicești, scria : „Și aceasta să știți, o iubitorii de Hristos creștini, că eu robul lui Dumnezeu, măcar că sînt mai păcătos decît toți oamenii, ci însă cît am putut pricepe despre orce parte, n-am putut afla alt rai mai bun și mai dulce, decît fața Domnului nostru Iisus Hristos“ [33]. Duhul filocalic din cuvintele lui Neagoe Basarab este duhul de evlavie și credință profundă a unui neam, a neamului nostru românesc.

Mitropolitul Veniamin Costachi, care toată viața lui a trudit traducînd și tipărind în limba română multe cărți de cuprins filocalic, precum *Viețile Sfinților* și alte cărți de cult a căror influență s-a exercitat în evlavia și trăirea credincioșilor și a creat o conștiință adînc înrădăcinată în spiritualitatea românească, referindu-se la același duh filocalic, făcea următoarea remarcă asupra *Scării* : „Această carte este nu numai monahilor, ci și mirenilor prea bun îndreptătoriu și canon prea cu deamănuntul care povățuiește pe toți către cele cuviincioase“ [34]. Cărțile filocalice, ca și celelalte scrieri patristice, rămîn pentru toți, monahi și credincioși, un tezaur de dumnezeiască învățătură și hrană duhovnicească care dă posibilitate tuturor să-și desăvîrșească viața.

Adevărata viață duhovnicească, de credință și dragoste, de trăire sinceră și deplină în Hristos se poate duce numai în jurul Bisericii Mîntuitorului, Care este Capul și ființa Bisericii, aceasta fiind Trupul Lui sacru.

Biserica Ortodoxă Română este o Biserică tradițională și dreptslăvitoare, vie și înfloritoare, ai cărei credincioși fideli sînt grupați în jurul păstorilor duhovnicești care-i conduc cu grijă pe calea mîntuirii.

Creștinii sînt chemați mereu de Biserică, prin preoții ei, să-și exprime credința lor autentică în Mîntuitorul Hristos, fidelă sfintelor ei învățături și predanii. În sînul Bisericii au fost și sînt și astăzi mulți ostenitori și trăitori ai marilor virtuți creștine, în practicarea sinceră a iubirii de Dumnezeu și de aproapele, cele două coordonate ale vieții creștine. Numai în Biserică creștinul își însușește spiritul de jertfelnicie, în ajutorarea aproapelui său sau pur-

---

32. Starețul Vasile, *Rugăciunea lui Iisus*, după Ediția Mănăstirii Varlaam, Sf. Munte Athos, anul 1936, p. 253.

33. *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, trad. de G. Mihăilă, text stabilit și note de Florica Moisil și Dan Zamfirescu, București, 1970, p. 247.

34. *Filocalia*, vol. IX, București, 1980, p. 13.

tînd sarcinile semenului său, după sfaturile Apostolului Pavel: „Purtați-vă sarcinile unii altora și veți împlini astfel legea lui Hristos“ (Galateni 6, 12).

Duhul filocalic iradiază în iconografia noastră românească, care ne înfățișează chipul sfinților transfigurați și înfrumusețează interiorul atît de intim al bisericilor noastre, unde creștinul se simte ca în cer, cu sfinții și cu cetele îngerilor, rugîndu-se împreună. Cultul divin, atît de bogat în rugăciuni și imne liturgice, formează cel mai profund duh filocalic. Nicăieri, ca în biserică, credincioșii nu se interiorizează atît de mult și nicăieri ei nu se află mai aproape de Dumnezeu ca atunci cînd participă la Sfînta Liturghie. Liturghia oferă creștinului rugăciunea comună și participarea la nemurire prin Sfînta Euharistie, ospăț al credinței și bogăție de bunătăți, împărtășindu-se toți din același potir al dragostei creștine. În Biserică simt creștinii cum, împreună, îngerii și oamenii, slujesc lui Dumnezeu și participă deopotrivă la Jertfa euharistică, cînd rostesc: „Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gînd să mărturisim: pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită“. Deodată dispare distanța dintre cer și pămînt și are loc întemeierea Împărăției lui Dumnezeu în inimile creștinilor ca o arvună a vieții veșnice, ca o ultimă făgăduință dată de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

Contemplînd Taina Euharistiei, Sfîntul Ioan Gură de Aur se minuna zicînd: „O! darurile lui Hristos! Sus oștile îngerilor slavoslovesc, jos în Biserică oamenii, aceeași slavoslovie cu dînșii urmează. Sus Serafimii cîntarea cea întreit sfîntă strigă, jos mulțimea oamenilor aceeași cîntare o înalță. Deobște sărbătoare se face a celor cerești și a celor pămîntești“ [35].

Cerul și pămîntul, îngerii și oamenii se unesc în chip tainic în rugăciuni și în cîntări, slavoslovind triumful vieții asupra morții prin jertfa Mielului Euharistic, Care se junghie în chip nevăzut în fiecare zi, pe fiecare Altar, pentru a ne face moștenitori ai Învierii și vieții veacului ce va să fie.

De asemenea, de frumusețe cerească a însetat sufletul omenesc dintodeauna. De asemenea frumusețe filocalică dorește și în ea trăiește sufletul nostru românesc și va trăi de-a pururi în nădejdea vieții celei veșnice.

Monahia Eustochia CIUCANU

---

35. Alexandru I. Ștefănescu, *Imnul Serafimilor*, București, 1933, p. 8.

UN MARE IERARH DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE: TEOCTIST I AL MOLDOVEI

În urmă cu 530 de ani, mai exact la 14 aprilie 1457, pe tronul Moldovei urca Ștefan cel Mare, în care poporul român își reflecta „cea mai deplină și mai curată icoană a sufletului său: cinstit și harnic, răbdător fără să uite și viteaz fără cruzime, strașnic în mîndrie și senin în iertare, răspicat și cu măsură în grai, gospodar și iubitor al lucrurilor frumoase, fără nici o trufie în faptele sale, care i se par că vin printr-însul de aiurea și de mai sus“ [1]. În cei 47 de ani, două luni și trei săptămîni de domnie, timp în care a ridicat Moldova la un înalt grad de strălucire, Ștefan cel Mare s-a bazat pe energia și vitejia maselor populare din rîndul cărora și-a ales sfetnicii de mare vrednicie. De aceștia voievodul s-a folosit în vastul său program de afirmare a neatîrnării, în care intra și atitudinea sa „generoasă față de Biserica Moldovei“, pe care s-a străduit să o ridice „la o înflorire niciodată atinsă pînă la el“ [2]. Strălucirea pe care a cunoscut-o Biserica Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare s-a datorat grijii deosebite pe care a arătat-o acesteia domnitorul, precum și vredniciei celor doi mitropoliți ai țării din această perioadă, Teoctist I și Gheorghe, ambii pe măsura marelui voievod.

Mitropolitul Teoctist I al Moldovei (1453-1477) a fost îndeobște recunoscut de către toți cercetătorii care au abordat epoca păstoririi sale drept unul dintre cei mai de seamă ierarhi români din secolul al XV-lea, personalitatea sa reflectînd direct strălucirea epocii lui Ștefan cel Mare. Ridicat la rang chiriarhal în anul căderii Constantinopolului sub turci, cînd scaunul de patriarh era vacant, de aceea hirotonit episcop de către patriarhul sîrb Nicodim de la Ipek, mitropolitul Teoctist își începe păstorirea în timpul lui Alexăndrel Vodă (1452-1454) [3].

Faptul că Teoctist a fost hirotonit de patriarhul sîrb de la Ipek a dus la presupunerea că era de origine sîrb. Nicolae Iorga a analizat această ipoteză și a demonstrat, cu marea sa autoritate, că nu persoana mitropolitului moldovean, ci numai hirotonia sa este căutată la acea dată „în Sîrbia lui Gheorghe Brancovici, despotul care putea fi considerat ca moștenitor al Bizanțului căzut“.

Pe noul ierarh, stăpînitorul moldovean nici nu se gîndea de altfel a-l lua din mijlocul „ucenicilor“ de prin „chiliile“ Bizanțului, ci alesese pe un român, — am crede chiar pe un fiu de boier, o rudă de voievod, „căci prea mare e înrîurirea lui în toate afacerile, supt Domnii care urmează“ [4]. O dovadă în plus a originii pămîn-

---

1. N. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, București, 1978, p. 202.
2. Pr. prof. dr. Al. I. Ciurea, *Dreptcredinciosul voievod Ștefan cel Mare în evlavia poporului român*, în „Sfinți români și apărători ai legii strămoșești“, lucrare alcătuită din încredințarea Sfîntului Sinod, sub directa purtare de grijă a I. P. S. Nestor, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, București, 1987, p. 596.
3. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1980, p. 328.
4. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a 2-a, vol. I, București, 1928, p. 88.

tene a mitropolitului Teoctist, Nicolae Iorga o vedea, pe drept cuvînt, în faptul că la moartea sa, întîiul ierarh al Moldovei a fost înmormîntat în Mănăstirea Putna, ctitorie și locul de veci al lui Ștefan însuși. La aceste argumente, Părintele profesor Mircea Păcurariu adaugă următoarele considerații : „În 1453 Constantinopolul căzuse sub turci, deci mitropolitul moldovean și însoțitorii săi nu au avut curajul să meargă acolo. Chiar dacă hirotonia lui Teoctist ar fi avut loc în anul 1452, totuși, el nu putea merge la Constantinopol, aflat pe atunci sub amenințare turcească". Pe drept cuvînt, reamintește Părintele profesor Păcurariu în continuarea demonstrației sale, că în anii 1450-1454 scaunul de patriarh ecumenic era vacant, iar pînă atunci a fost ocupat de unioniști. În plus, „putem presupune că dacă moldovenii au refuzat să-l primească pe Ioachim de Agatopolis ca mitropolit, desigur, Sinodul patriarhal ar fi făcut obiecțiuni asupra noului ales. Și, ca ultimă motivare, mai putem aminti și aceea că Biserica sîrbă nu și-a trimis delegați la Sinodul de unire de la Ferrara-Florența, deci moldovenii doreau ca mitropolitul să fie sfințit de cîrmuitorul unei Biserici care nu putea fi acuzată de schimbarea credinței" [5].

Același cercetător mai arată că hirotonia mitropolitului Teoctist „în afara hotarelor țării ne lasă să credem că cel puțin unul din scaunele episcopale ale țării (Roman sau Rădăuți), era vacant, deci nu existau pe atunci în Moldova alți doi arhierei, cîți prevedea rînduiala ortodoxă pentru hirotonia unui alt arhiereu" [6].

La hirotonia sa întru mitropolit al Moldovei, Teoctist își încheia activitatea sa de „ucenic al monahilor" cărturari nemțeni [7], pe care i-a sprijinit apoi în activitatea lor. Încă de pe vremea lui Alexandru cel Bun (1400-1432) Mănăstirea Neamț devine unul din cele mai importante centre de cultură ale țării. La 7 ianuarie 1407, mitropolitul Iosif al Moldovlahiei, „a dat această mănăstire mai înainte zisă (Neamț) popii chir Dometian, de asemenea și mănăstirea Adormirea Preacuratei Născătoare de Dumnezeu care este la Bistrița, ca să fie aceste mănăstiri nedespărțite una de alta" [8].

Din această legătură s-a născut o strînsă colaborare între cele două vetre de spiritualitate ortodoxă românească. Călugării veniți la Neamț din toate regiunile locuite de români, între ei chiar și ucenicii Cuviosului Nicodim de la Tismana († 1406), împreună cu cei localnici, au pus în această mănăstire bazele unei înalte școli cărturărești, unde au funcționat și unele ateliere în care au lucrat copiști, caligrafi și miniaturiști. Mănăstirea Neamț a fost în această perioadă un important centru de spiritualitate, unde erau citite operele Sfinților Părinți și cunoscute principiile isihasmului. Pe de altă parte, călugării de aici nu s-au dedicat doar vieții contemplative, ci, beneficiind de sprijinul material al domnitorilor țării, al înalților ierarhi sau chiar al diferiților credincioși, au transcris și prelucrat cărțile de cult și de zidire sufletească pentru multe alte

---

5. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 327.
6. *Ibidem*, p. 328.
7. Diac. Ioan Ivan și Pr. Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, Iași, 1981, p. 118.
8. *Ibidem*, p. 95.

mănăstiri și biserici din tîrguri și sate. După cuvîntul inspirat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist:

„Dintre numeroasele noastre așezăminte de viață ortodoxă și de iradiere culturală românească, Mănăstirea Neamț se impune și se individualizează ca centru al Ortodoxiei românești. Vremurile așternute prin miniatură, pictură și cuvînt scris, pe nepieritoare file de cronici, descoperă gînduri și vreri care au odrăslit, adeseori, fapte de importanță națională și universală“ [9].

În această tradiție de cultură și spiritualitate românească s-a format cel care avea să devină mitropolit al Moldovei, Teoctist I, și care avea să susțină și să promoveze direct activitatea culturală desfășurată mai ales în Mănăstirile Neamț și Bistrița.

Deși își începe activitatea sa de mitropolit sub Alexăndrel Vodă, Teoctist I, este menționat în actele interne abia în timpul domniei lui Petru Aron (1454-1457), care l-a prețuit și l-a introdus în sfatul domnesc. În acest sfat, mitropolitul a fost, la început, asistat de arhimandritul Eustație de la Mănăstirea Bistrița [10], iar apoi figurează singur ca martor în diferite documente care privesc întăriri de sate atît mănăstirilor (Neamț și Moldovița), cît și boierilor, inclusiv persoanele foarte apropiate de domn, ca protopopul Joil și fiul său pan Girgiu Gramatic [11].

Aceste fapte exprimă o strînsă colaborare între mitropolit și domnitor, dar fără vreo legătură specială între cei doi, ca vlădica să fie în vreun fel legat de treburile personale ale voievodului. Lucrul acesta se reflectă și din faptul că, la schimbarea domniei, Mitropolitul Teoctist s-a alăturat fără dificultate noului domnitor. La începutul lunii aprilie 1457, intra în Moldova, pe Valea Siretului, Ștefan, fiul lui Bogdan, cel ucis la Reuseni de către Petru Aron, Ștefan avea cu el o oaste de vreo 6000 de oameni, parte munteni, dați de Vlad Țepeș, ruda sa, parte moldoveni din Țara de Jos, de unde se trăgea — după tradiție — neamul lui Ștefan. Petru Aron n-a avut timp să se pregătească și, în luptele de la Doljești și Orbic (din 12 și respectiv 14 aprilie 1457), în ținutul Neamțului, armata lui Ștefan a ieșit învingătoare iar Petru Aron a fugit în Polonia. La locul ce se cheamă *Direptate*, țara întreagă a aclamat pe învingător ca domn al Moldovei, iar mitropolitul Teoctist a oficiat ceremonialul ungerii. Grigore Ureche ne descrie în următoarele cuvinte acest moment: „Deciia Ștefan Vodă strîns-au boierii țării și mari și mici și altă curte mărunte dimpreună cu mitropolitul Theoctistu și cu mulți călugări, la locul ce se chiamă *Direptatea* și i-au întrebatu pre toți: iaste-le cu voie tuturor să le fie domn? Ei cu toții au strigat într-un glas: „În mulți ani de la Dumnezeu să domnești“. Și deci cu toții l-au ridicatu domnu și l-au pomăzuitu spre domnie mitropolitul Theoctistu. Și de acolea luo Ștefan Vodă steagul țării Moldovei și se duse la scaunul Sucevei“ [12]. Nicolae Iorga socotește

---

9. *Cuvînt înainte*, Ibidem, p. 6.
10. M. Costăchescu, *Documente înainte de Ștefan cel Mare*, Iași, 1931, vol. I, p. 540 și 543-545.
11. A. V. Boldur, *Biserica în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, în „Biserica Ortodoxă Română“, LXXXII (1964), nr. 7-8, p. 718.
12. Grigorie Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P. P. Panaitescu, București, 1955, p. 83.

că uciderea lui Bogdan s-a făcut fără știrea mitropolitului Teoctist, astfel că acesta îl primi cu cea mai mare bucurie pe Ștefan în fruntea boierilor țării, atunci cînd el veni cu ceata sa biruitoare să-și ia în stăpînire Suceava, ca o moștenire părintească [13].

Locul de la *Direptate* este la o distanță considerabilă de Suceava și faptul că mitropolitul parcurge această distanță, înseamnă în primul rînd un act de curaj. Pe de altă parte, domnitorul legiuit nu fusese încă înlăturat complet, ori gestul mitropolitului de a-l întîmpina pe învingător însemna și un act de dreptate, ce se făcea prin recunoașterea moștenirii părintești pentru Ștefan. Toate la un loc denotă spiritul de clarviziune al ierarhului, care în acele vremuri tulburi a intuit personalitatea tînărului vlăstar mușatin pe care l-a uns domn fără șovăire spre binele întregii țări.

Ștefan Vodă a ținut totdeauna în cinste pe Teoctist, care rămîne în fruntea boierilor țării [14]. În anii cît a păstorit sub Ștefan cel Mare, mitropolitul Teoctist I a luat parte la întrunirile sfatului domnesc, atît în chestiuni care priveau Biserica, cît și în cele care se refereau la donații și confirmări de sate și moșii boierilor. Pe lîngă aceste acțiuni curente, semnătura mitropolitului Teoctist apare și pe o serie de acte de importanță majoră pentru țară, privind chiar politica generală a Moldovei din acel timp. Activitatea complexă desfășurată de către mitropolitul Teoctist în această perioadă a fost grupată în trei categorii de acțiuni și anume : 1) apărarea principiului moral al libertății omului și al libertății sale ; 2) întărirea prestigiului domnesc prin aprobarea acțiunilor domnului și 3) acte de îmbunătățire a situației materiale a Bisericii [15].

Angajînd Biserica în astfel de acțiuni mitropolitul Teoctist milita pentru înfăptuirea mesajului dragostei creștine între toți oamenii și aplica principiul că Biserica trebuie să fie alături de poporul pe care îl slujește, împărtășind cu credincioșii săi strădaniile spre mai bine.

La prima categorie de acțiuni, la care participă mitropolitul Teoctist în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, amintim semnarea actului din 8 februarie 1470, prin care domnitorul elibera din robie pe tătarul Oană, care pînă atunci fusese rob domnesc, dar fugise în Polonia. La ședința sfatului domnesc în care s-a dezbătut această chestiune, în care era vorba nu numai de eliberarea din robie, ci și de iertarea robului fugit, au luat parte pe lîngă mitropolit și episcopul Tarasie din Tîrgul de Jos, și egumenul Ioasaf de la Mănăstirea Putna [16]. După toate indiciile, actul de iertare și de eliberare a robului i-a fost inspirat domnitorului de către însuși mitropolitul Teoctist, sfetnicul lui permanent. Prin acest act se întărea sentimentul patriotic al supușilor, iubirea lor față de pămînt și țară și se oferea o pildă de urmat în relațiile dintre boieri și robi [17].

În aceeași categorie de acțiuni se adaugă o serie întreagă de intervenții ale mitropolitului pentru rezolvarea unor litigii, cum

---

13. Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii...*, p. 90.
14. *Ibidem*, p. 93.
15. A. V. Boldur, *op. cit.*, p. 719.
16. I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I, București, 1913, p. 140.
17. A. V. Boldur, *op. cit.*, p. 720.

este cel exprimat prin actul din 14 octombrie 1473, care a adus împăcarea dintre urmașii unui om ucis cu urmașii ucigașului.

În timpurile noastre, împăcarea între părți în cazul unui omor nu se admite, întrucît omorul viciază moravurile obștești și pe primul plan se situează interesul public, interesul statului. Pe vremea mitropolitului Teoctist domina încă ideea că într-un omor sînt lezate interesele familiei victimei, care trebuiau să fie satisfăcute. De aici așa-zisul „compositic", adică împăcarea prin despăgubire materială. În acest caz Biserica trebuia să fie prezentă pentru a consfinți pacea dintre părțile interesate, alături de puterea voievodului.

Un document din 13 august 1464, prin care se confirmă boierului Mislea stăpînirea peste niște sate, se arată de asemenea prezența și autoritatea mitropolitului în alte treburi obștești. Întrucît chestiunea stăpînirii boierului Mislea nu era clară, s-a recurs la patru cojurători, printre care se afla și popa Hîncu. La luarea hotărîrii în această împrejurare au participat mitropolitul Teoctist și episcopul Romanului, Tarasie. Prezența înalților ierarhi era necesară, în primul rînd pentru că printre jurători se afla și un cleric, cît mai ales pentru a întări cu prezența și autoritatea lor hotărîrea luată, conform cu obiceiurile timpului.

Prin angajarea sa personală și a întregii Biserici în rezolvarea unor litigii ce puteau tulbura buna desfășurare a vieții sociale, mitropolitul Teoctist a contribuit substanțial la asigurarea unui climat de pace și bună înțelegere între fiii țării, fapt ce avea să asigure înflorirea Moldovei din acel timp de glorie.

Cea de a doua categorie de acțiuni, la care participă vlădica Teoctist sub marele Ștefan, sînt de o și mai mare însemnătate pentru țară. În primul rînd este vorba aici de situația boierilor fugiți în Polonia, al căror exil prejudicia atît relațiile dintre cele două țări, cît și pacea internă. Ștefan le-a acordat iertare fugarilor și s-au emis o serie de *salvconducte*, acte prin care li se permitea împricinaților să se întoarcă fără necazuri la moșiile lor și li se asigura împăcarea cu domnitorul.

Salvconductele din 12 iunie 1460, 28 iulie 1468 și 10 august 1470 au fost semnate de chir Teoctist, iar ultimul, în plus, și de Tarasie, episcopul Romanului [18]. În al treilea act se menționează că el a fost dat în urma intervenției repetate a regelui polonez și a „mitropoliților" și boierilor țării. Din aceste acțiuni se poate, într-adevăr, trage concluzia că „Biserica dorea pacea internă prin lichidarea opoziției boierești din străinătate și, semnînd asemenea acte, contribuia la confirmarea sincerității chemărilor și la întărirea prestigiului domnului" [19].

Socotim aceste fapte ca foarte importante și semnificative pentru caracterizarea raporturilor dintre mitropolit și domnitor. Mitropolitul nu numai că nu are nici o legătură cu boierii fugiți, nu-i susține în atitudinea lor protestatară față de Ștefan, ci îi determină la împăcare, pe care o susține și consfințește cu autoritatea semnăturii sale.

---

18. I. Bogdan, *op. cit.*, vol. II, p. 269, 305 și 309.
19. A. V. Boldur, *op. cit.*, p. 721.

În aceeași categorie de chestiuni, prin care mitropolitul îl susține pe domnitor, se numără și semnarea actului publicat la 2 martie 1462, prin care mitropolitul, împreună cu ceilalți demnitari bisericești și civili ai Moldovei și cu toți sfetnicii domnești, jură că vor rămîne credincioși regelui polon și coroanei poloneze și că vor stărui pe lîngă domnul lor ca dînsul să păstreze față de rege și coroană aceeași credință [20]. Acest act exprimă clar autoritatea extraordinară de care se bucura mitropolitul Teoctist în țară și peste hotare pentru a putea semna un astfel de document, menit să asigure lui Ștefan pacea cu polonii, spre a se putea înfrunta cu turcii. Acest act poartă 11 peceți, una la mijloc a mitropolitului și celelalte 10 boierești, cinci la dreapta și cinci la stînga, ceea ce denotă faptul că hotărîrea s-a luat în ședința sfatului domnesc, în care mitropolitul a jucat rolul principal.

Prin aceasta mitropolitul Teoctist se dovedește un sfetnic și un colaborator de prim rang al lui Ștefan cel Mare, nu numai în problemele interne, ci și în cele privind relațiile cu alte țări, relații în care domnitorul moldovean s-a afirmat ca o personalitate de rang european.

După împărțirea de mai sus, cea de a treia categorie de probleme în care s-a concretizat activitatea publică a mitropolitului Teoctist I se referă la chestiuni pur bisericești. Pe lîngă certificarea unor acte prin care se asigura dăruirea și proprietatea asupra unor sate și moșii mitropoliei sau unor mănăstiri, mitropolitul Teoctist s-a preocupat îndeaproape de buna organizare și propășire a Bisericii moldovene. Pornind de la faptul că în actele anterioare acestei perioade și episcopul Romanului este numit uneori „mitropolit“ al Țării de Jos, Nicolae Iorga considera că a existat o oarecare tensiune între scaunul mitropolitan al Sucevei și cel episcopal al Romanului, tensiune favorizată și de individualizarea Țării de Jos față de cea de Sus. Această tensiune — dacă și cît a existat ? ! — s-a înlăturat definitiv sub Ștefan cel Mare, prin strădania și autoritatea mitropolitului Teoctist I. Mitropolitul confirmă unitatea bisericească a Moldovei, un element de mare valoare în politica internă a lui Ștefan cel Mare, și colaborează strîns cu episcopii sufragani, în special cu Tarasie al Romanului (1464-1473), ceea ce exprimă tocmai strînsa legătură dintre scaunul mitropolitan din Țara de Sus cu cel episcopal al Țării de Jos.

Din unele acte citate mai sus și semnate de mitropolitul Teoctist s-a putut observa că la rezolvarea chestiunilor reflectate în actele respective a participat în egală măsură și episcopul Tarasie al Romanului. În documentele rămase de la Ștefan cel Mare se numără mai mult de zece în care episcopul Tarasie semnează alături de mitropolit și acest fapt exprimă pe deplin colaborarea și apropierea dintre cei doi ierarhi, ca un simbol al unității Bisericii moldovene din acel timp. Colaborarea dintre cei doi ierarhi culminează cu sfințirea bisericii de la Mănăstirea Putna, la 3 septembrie 1470. Colaborarea dintre cei doi ierarhi exprimă atît unitatea bisericească a Moldovei, lipsa oricăror neînțelegeri între scaunul de la Suceava

20. I. Bogdan, *op. cit.*, vol. II, p. 288.

și cel al Țării de Jos, evidențiind în același timp respectul și autoritatea de care se bucura în Biserica sa întîiul ierarh al țării.

Ca un semn de recunoaștere a autorității mitropoliei și a ierarhului din acel timp, Ștefan cel Mare îi întărește, la 12 martie 1458, stăpînirea peste mai multe proprietăți (șapte sate, mai multe mori, vii, prisăci ș. a.) unele dăruite, altele cumpărate sau schimbate. La 15 ianuarie 1465 îi dăruia o prisacă, iar la 11 aprilie 1463 îi întărea un sat [21]. În perioada de la urcarea sa pe tronul Moldovei și pînă la moartea mitropolitului Teoctist I (1477), deci vreme de două decenii, Ștefan cel Mare a făcut 49 de mari donații și ctitorii bisericești, pe cînd în perioada care a urmat, abia 43.

Între bisericile și mănăstirile care au beneficiat de ajutoare și de sprijin din partea lui Ștefan cel Mare pe timpul păstoririi mitropolitului Teoctist, amintim: Mănăstirea „Sfîntul Nicolae" din Poiana Siretului, denumită Probota, printr-un hrisov din 9 iulie 1466 primea numeroase danii domnești, încît a ajuns una dintre cele mai înzestrate din Moldova [22], Mănăstirii Humor i-au fost confirmate printr-un hrisov din 25 aprilie 1475 cinci sate, un munte și o prisacă [23]; printr-un alt hrisov, din 17 aprilie 1475, Ștefan cel Mare confirma Mănăstirii de călugărițe Horodnic două sate, scutind pe locuitorii din ele de orice obligație față de domnie; la 30 octombrie 1458 se confirmă Mănăstirii Bistrița hotarele braniștei sale ș.a.

Între ctitoriile lui Ștefan, înfăptuite dacă nu la sfatul cel puțin cu participarea și binecuvîntarea mitropolitului Teoctist I, se numără la loc de frunte Mănăstirea Putna, destinată a fi necropola domnitorului. Sfințirea acestei mănăstiri la 3 septembrie 1470 ne este descrisă de către Grigore Ureche, cu următoarele cuvinte: „Deaca se întoarse Ștefan Vodă de la acel război cu noroc ce izbîndi pre acei tătari, spre lauda aceia, mulțămind lui Dumnezeu, au sfințit Mănăstirea Putna, care era zidită de dînsul, la septemvrie 3 zile, întru lauda a Prea Curatei Fecioarii Mariei, Maicii Domnului Nostru Iisus Hristos. La acea sfințenie multă adunare de călugări au fost: Theoctistu mitropolitul și Tarasie episcopul, dimpreună cu Ioasaf arhimandritul și egumenul Putnii, zicu că au fostu la liturghie arhiepiscopi și episcopi și preoți și diaconi, 61 la jirtăvnic" [24].

Faptul că domnitorul alege tocmai ziua de 3 septembrie 1470, deși construcția ei era terminată încă din vara anului 1469, nu este întîmplătoare. În această zi, Biserica Ortodoxă prăznuiește pomenirea „Cuviosului Părintelui nostru Teoctist, cel împreună sihastru cu marele Eftimie" (Mineiul lunii septembrie). Alegerea zilei de 3 septembrie ca zi de sfințire cu mare alai, cu participarea tuturor ierarhilor, arhimandriților și a unei mari mulțimi de oameni, s-a făcut pentru a cinsti numele pe care-l purta întîiul ierarh al țării; act prin care Ștefan cel Mare arăta în mod clar cinstirea deosebită de care se bucura personal în fața sa mitropolitul Teoctist. Apoi însuși faptul că în unele acte, cum este cel din 4 februarie 1470, deci înainte de sfințirea bisericii celei mari, alături de semnătura mi-

21. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 328.
22. *Ibidem*, p. 344.
23. *Ibidem*, p. 345.
24. Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 37.

tropolitului apare și aceea a egumenului Ioasaf de la Mănăstirea Putna, de aici deducem că mitropolitul se îngrijea însuși de mănăstirea ctitorită de voievod, sigur din încredințarea directă a acestuia.

Format în tradiția de aleasă cultură a Mănăstirii Neamțului, vlădica Teoctist a devenit el însuși un promotor al culturii bisericești din vremea lui Ștefan cel Mare [25]. Dacă nu ne-au rămas direct de la el opere de artă, este suficient să amintim că o serie dintre marile personalități bisericești și culturale ale vremii, în frunte cu urmașul său, mitropolitul Gheorghe (1477-1508) și urmașul acestuia, Teoctist al II-lea (1508-1528), își făceau un titlu de glorie din a se numi ucenici ai lui Teoctist I.

Mitropolitul care l-a uns domn pe Ștefan cel Mare a trecut la cele veșnice în ziua de 18 noiembrie 1477 și a fost înmormîntat cu mare cinste în pridvorul Mănăstirii Putna, iar deasupra mormîntului său Ștefan a pus o lespede de piatră sculptată, cu o inscripție.

Acest fapt arată, așa cum am menționat mai sus, citînd opinia marelui nostru istoric Nicolae Iorga, că mitropolitul se trăgea din vița mușatinilor, ceea ce poate explica mai clar apropierea și colaborarea mitropolitului atît cu Ștefan cel Mare, cît și cu cei doi înaintași ai acestuia, Alexandru Vodă și Petru Aron din aceeași viță mușatină.

„*Sfetnic apropiat*“ [26] al marelui voievod, cum îl numește Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, energicul mitropolit din vremea lui Ștefan cel Mare s-a bucurat de cinstire deosebită din partea domnitorului, în timpul căruia a și exercitat funcții de mare răspundere și a întreprins acțiuni de mare importanță pentru țară. Raporturile dintre ierarh și domnitor ne apar ca excelente, mitropolitul Teoctist dovedindu-se a fi la înălțimea vremii sale, căreia Ștefan cel Mare i-a dat o atît de mare strălucire. La rîndul său, Ștefan a găsit în mitropolit un sfetnic de taină și un colaborator de nădejde, care i-a fost de un real folos în marea sa operă. Prin toate acestea, mitropolitul Teoctist I s-a afirmat drept un exponent de prim rang al epocii lui Ștefan cel Mare, înscriindu-și numele cu litere de aur în lista marilor ierarhi din trecutul Bisericii Ortodoxe Române.

Pr. prof. dr. Viorel IONIȚĂ

---

25. Alexandru Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în „Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare“, Culegere îngrijită de M. Beza, București, 1964, p. 165.

26. † Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Pe treptele slujirii creștine*, Partea a IV-a, Mănăstirea Neamț, 1986, p. 420.

CONȘTIINȚA DE NEAM ȘI LIMBĂ ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC MEDIEVAL

Între anii 1353 și 1367, otomanii pătrund în Europa, cucerind Gallipoli și Adrianopol. Pînă la sfîrșitul secolului XIV, expansiunea otomană ajunge la Dunăre, relevînd Europei gravitatea primejdiei. Încercarea de la Nicopole (1396) de a stăvili înaintarea otomană — prin organizarea unei coaliții creștine — n-a dat rezultate. Dar Baiazid Ilderim învingător aici va fi biruit la Ankara în 1402 de Timur Lenk, fapt care dă curaj creștinilor să se organizeze într-o rezistență [1].

Pericolul expansiunii otomane obligă pe oamenii politici și de cultură din țările apusene să aibă în atenție statele care se găseau în calea înaintării turcilor pe continent. Aceasta cu atît mai repede cu cît, după o scurtă întrerupere, expansiunea otomană își reia mersul triumfal și amenințător pentru țările pe care le are în cale [2].

Între oamenii de cultură, *umaniștii* sînt aceia care atrag atenția că la nord de Dunăre se află un popor a cărui origine romană obligă Europa să intervină spre a nu fi distrus de turci. Umaniștii italieni își propun să dovedească prin scrierile lor latinitatea limbii poporului de la gurile Dunării. De la umaniștii italieni ideea este preluată de umaniștii polonezi, care o vor demonstra și ei în scrierile lor.

Întrucît cronicarii noștri din veacul al XVII-lea și-au făcut cultura în colegiile poloneze și în universitățile italiene ei au găsit-o demonstrată de umaniștii respectivi cu argumente istorice și filologice.

Menționăm pe cîțiva dintre umaniștii acestor popoare, care s-au referit la romanitatea noastră.

Îi menționăm întîi pe umaniștii polonezi, fiindcă operele acestora au fost accesibile cronicarilor moldoveni care au învățat în colegiile din Polonia.

Astfel, *Martin Bielski* (1495-1575), autorul primei istorii universale („Cronica lumii întregi") scrisă în limba polonă (1550), afirmă „originea romană a poporului român" [3], dar pune în circulație o opinie personală, defăimătoare la adresa coloniștilor romani aduși în părțile noastre, în genul aceleia trecută de Simion Dascălul în Letopisețul lui Ureche [4].

Alți doi cronicari polonezi : *Martin Cromer* (1512-1589) și *Stanislav Orzeckowski* (1513-1566) au subliniat „calitățile românilor, atribuindu-le originii lor romane". În plus, Cromer, subliniind romanitatea românilor, identifica teritoriul pe care-l ocupau strămoșii noștri „cu teritoriul celor trei țări române din vremea sa" [5].

---

1. A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972, p. 42-43.
2. *Ibidem*, p. 45.
3. *Ibidem*, p. 102-103.
4. *Ibidem*, p. 105 și Grigore Ureche, *Letopisețul țării Moldovei*, ediția P. P. Panaitescu, 1955, p. 62.
5. A. Armbruster, *op. cit.*, p. 103.

Ioachim Bielski, fiul lui Martin Bielski, a extras din cronica tatălui său „Istoria Poloniei“ și a publicat-o separat, tot sub numele părintelui său. În ea se găsesc cele mai multe informații despre istoria Moldovei, dintre toate cronicile polone apărute pînă la mijlocul secolului al XVII-lea. A fost folosită pe larg în cronica lui Grigore Ureche. Sublinierea latinității limbii române este categorică în această cronică [6].

Alt umanist polonez, care ne interesează pentru legătura lui cu istoriografia moldoveană, este *Paul Piasecki*, autorul unei cronici poloneze scrisă în limba latină. A fost 17 ani episcop la Camenița, în vecinătatea Moldovei. Cunoștea limba română, de vreme ce se exprimă astfel : „Limba locuitorilor acestei regiuni (Moldova), deși este o latină coruptă, totuși ascultînd-o se poate ușor distinge că se trage din limba latină“ [7].

Vom cita și alți istoriografi, pentru informațiile lor, legate de latinitatea limbii și de romanitatea poporului de la gurile Dunării.

Nicolaus Olahus (1493-1568), diplomat la curtea regelui Ludovic al II-lea al Ungariei, în cartea sa „Hungaria“, vorbește de românii din Transilvania, Moldova și Țara Românească, subliniind unitatea de neam, de limbă, obiceiuri, religie a acestora, bazîndu-se pe originea lor comună. Olahus, la origine, era român și anume din partea de sud a Carpaților. Cunoștea limba română și deci era în cunoștință de cauză [8].

Iată acum și cîțiva umaniști din spațiul românesc, dar nu de aceeași naționalitate cu noi. *E vorba de sașii din Transilvania*. Opiniile lor sînt valoroase, căci ei, conviețuind cu românii, și-au dat seama, mai bine decît oricare alții, de romanitatea noastră.

Astfel, *Iohannes Lebel* (1490-1566), în scrierile sale istorice, vorbește argumentat de continuitatea elementului autohton daco-roman în Transilvania. Pentru el, românii de aici sînt „urmașii coloniștilor aduși de Traian, din Italia, în Dacia învinsă. Acești coloniști n-au părăsit niciodată Dacia, fiind elementul cel mai vechi și mai numeros“. Lebel mai știe că „locuitorii acestor părți nu-și zic decît *rumini*, dovadă a puternicei conștiințe pe care ei înșiși o au despre originea lor romană“. Tema lui Lebel conține, în esență, elementele principale ale romanității locuitorilor care vorbesc limba română : descendenți din colonia romană formată de Traian la gurile Dunării, continuitatea elementului roman în aceste părți, limba de origine latină și numele lor care arată că sînt romani. Din faptul că Lebel nu citează nici un autor străin în sprijinul părerilor sale, înseamnă că el exprimă o teorie caracteristică mediului sas din Transilvania [9].

Iohannes Honterus (1498-1549), după un număr de ani petrecuți la Viena, Basel și Cracovia, revine la Brașov unde, în 1533, întemeiază o tipografie și un liceu umanist cu limba de predare latina și greaca. La Basel, în 1532, tipărise o hartă a Transilvaniei în-

---

6. Grigore Ureche, *op. cit.*, p 32.
7. Miron Costin, *Opere*, ediția P. P. Panaitescu, București, 1958, 350.
8. I. C. Chițimia, *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, București, p. 179-180, și A. Armbruster, *op. cit.*, p. 82.
9. A. Armbruster, *op. cit.*, p. 83-85.

soțită de adnotări. În 1451, retipărește aceeași hartă, însoțind-o de 10 hărți. Între ele, una reprezintă Dacia, reprodusă de toți geografii vremii, între care și Sebastian Münster, consultat de Ureche pentru Letopisețul său. Harta lui Honterus a popularizat imaginea cartografică a teritoriului locuit de români [10].

Lorenz Töpelt (Laurentius Toppeltinus), sas din Mediaș (1641-1670), în scrierea sa „Origines et occasus Transylvanorum", Lyon 1667, lucrare cu o largă răspîndire în Europa, tradusă parțial și de Miron Costin, se ocupă în trei capitole de originea românilor. Cea mai convingătoare dovadă a romanității locuitorilor din aceste părți o găsește în limba acestora. „Limba românilor — zice Toppeltin — este limba vechilor romani", limbă „care a suferit influențe din partea diferitelor popoare, cu care românii au venit în contact de-a lungul veacurilor" [11]. Lucrarea lui a fost cunoscută și utilizată de întreaga istoriografie română de după Miron Costin.

Contemporan cu Poppeltinus este sibianul *Iohann Tröster* († 1670). Bun cunoscător al realităților românești, Tröster știe că românii din Moldova și Țara Românească au țările lor și se bucură de toate drepturile în ele, pe cînd românii din Transilvania, cu toate că sînt de aceeași naționalitate cu cei din Moldova și Țara Românească, nu au drepturi politice. În sprijinul romanității poporului român el propune, pe lîngă argumentele aduse de predecesorii săi, și dovezi bazate pe obiceiuri, îndeletniciri, moravuri, credință, îmbrăcăminte. Toate acestea, spune Tröster, adăugate la originea romană și latinitatea limbii, vorbesc din plin despre originea romană a românilor. La nici un alt istoric medieval nu vom întîlni atîtea argumente și atît de variate aduse în sprijinul romanității poporului român. Cu privire la latinitatea limbii române, după ce mărturisește că el cunoaște bine limba română, face următoarea afirmație neîntîlnită la o altă personalitate a vremii : „Limba română s-a născut din limba latină arhaică-rustică. Unele cuvinte românești, care diferă de limba latină clasică ciceroniană, nu trebuie trecute în rîndul barbarismelor, căci, în ultimă instanță, limba romanică de la gurile Dunării e mult mai aproape de cea latină, decît limbile italiană, spaniolă și franceză". Tröster este primul cercetător care reproduce cuvinte românești pentru a dovedi latinitatea limbii române [12].

Istoricul *A. Armbruster* apreciază, în lucrarea de care ne-am servit, că opiniile istoriografiei săsești se remarcă în special prin seriozitatea argumentelor aduse în sprijinul tezei romanității și a continuității elementului romanic în spațiul pe care-l ocupă în răsăritul Europei [13].

Ideile de bază, legate de romanitatea poporului și de latinitatea limbii române le-au afirmat, înaintea umaniștilor polonezi și sași, *italienii*. Între ei menționăm pe *Poggio Bracciolini* (1380-1459). Acesta afirmă continuitatea elementului roman pe pămîntul Daciei,

---

10. I. C. Chițimia, *op. cit.*, p. 170-171.
11. A. Armbruster, *op. cit.*, p. 179-181.
12. *Ibidem*, p. 177-179.
13. *Ibidem*, p. 182.

„locuită de o populație romană de la Traian încoace și care nu și-a pierdut uzul limbii latine, transformată în limba română“ [14].

Afirmarea originii romane a poporului o găsim și la contemporanul umanistului amintit : *Flavio Biondo* (1388-1463), care o susține cu argumente lingvistice. Acest învățat umanist, secretar apostolic, este unul dintre umaniștii care, atunci cînd a căzut Constantinopolul sub turci a formulat strigătul de alarmă pentru sprijinirea poporului latin de la gurile Dunării, pornind de la ideea că acesta este o mlădiță romană și pentru cinstea romanității trebuie apărat de cotropirea otomană [15]. Scrierea acestuia a fost folosită de Stolnicul Constantin Cantacuzino în opera sa „Istoria Țării Românești“. Cel care a contribuit, însă, cel mai mult la răspîndirea ideii că românii sînt latini a fost *Enea Silvio Piccolomini* (1405-1464), ajuns Papă între anii 1458-1464 cu numele de Pius al II-lea. În una din lucrările sale : „Historia rerum...“, apărută în mai multe ediții se ocupă de vechea Dacie și locuitorii ei, din perioada sa romană. Eneas Silvio Piccolomini observă astfel că în Transilvania erau și Valachi alături de Teuthones și Siculi. În altă lucrare, „Commentarium rerum memorabilium“, insistă, în mai multe rînduri, asupra necesității cruciadei antiotomane, avînd în vedere salvarea — între alte popoare — pe aceea a Valachilor, „popor de origine romană, născut într-o colonie antică, romano-imperială, vorbind o limbă apropiată de latină, respectiv italiana“. El încearcă să descifreze și etimologia termenului Valah sub care erau cunoscuți românii, derivîndu-l din numele generalului roman Flaccus. S-a afirmat — fără o bază reală — că Pius al II-lea s-ar fi referit la generalul roman Flaccus, cîntat de Ovidiu. Realitatea este că el nu-l menționează niciodată pe Ovidiu și nici nu citează versurile poetului ajuns în părțile noastre. Era, în acel timp, o tendință a umaniștilor de a căuta „etimologii etnice cu conținut istoric real“. Opinia lui Pius al II-lea a avut o mare circulație în acea vreme, ținînd atentă opinia publică asupra romanității românilor [16].

Alți umaniști care au manifestat interes pentru poporul romanic de la gurile Dunării au fost Laonic Chalcocondil și Demetrie Chalcocondil. Ambii erau greci din Atena.

Laonic Chalcocondil (c. 1423 - c. 1490), arată în scrierile sale, alcătuite la Atena, că descendenții romani din părțile nord-dunărene se numeau *daci*, iar cei din sud *valahi*. Aceștia din urmă s-au stabilit pe munții Pindului. Reținem că el cunoștea originea comună a românilor din Nordul și Sudul Dunării și că aceștia se despărțiseră în vremea lui Aurelian. Tot el subliniază unitatea de limbă a celor două ramuri ale românilor, precum și „asemănarea cu graiul italienilor“. De asemenea, observă „că folosesc aceleași arme și aceleași unelte ca și romanii“.

Demetrie Chalcocondil s-a stabilit în Italia, la Florența și Milano, în preajma căderii Constantinopolului. A fost profesor de limbă greacă la Universitatea din Padova. Înaintea acestei numiri a avut ocazia să treacă prin Țara Românească în calitate de ambasador. La Universitatea din Padova și-a împărtășit impresiile de că-

---

14. *Ibidem*, p. 47.
15. *Ibidem*, p. 47.
16. *Ibidem*, p. 48-51.

lătorie elevilor săi. Unul dintre ei, Andrea Bertal, le-a păstrat în scris. Din ele se vede că acest învățat umanist făcea apropiere între valahii de la Dunăre și italieni [17].

Spre mijlocul celei de a doua jumătăți a veacului al XV-lea se constată o scădere a preocupărilor umaniștilor apuseni față de pericolul otoman după victoriile lui Iancu de Hunedoara la Belgrad, în vara anului 1456, apoi ale lui Vlad Țepeș în Țara Românească și ale lui Ștefan cel Mare în Moldova. Se constată apoi, în aceste împrejurări, că umanismul italian și în general cel apusean, ieșise din faza culminantă.

Totodată, se constată că umanismul din Ungaria și Polonia nu se maturizase încă spre a continua preocupările celui italian [18].

În toată această perioadă în care umaniștii se ocupă de poporul din Nordul Dunării, subliniindu-i originea romană, băștinașii acestor locuri aveau ei înșiși conștiința că numindu-se *„rumâni“* sau *„români“* sînt descendenți ai coloniștilor romani aduși de Traian în veacul al II-lea (e.n.) după supunerea definitivă a Daciei în anul 105-106 (e.n.).

Acad. Șt. Pascu în *Desăvîrșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie* (București, 1968, p. 6-7) observă că „Înaintea învățaților străini și români, originea sa romană și a limbii a fost prezentă în conștiința poporului român, adică în conștiința populară. Ea a fost cunoscută apoi de scrierile evului mediu și a obținut, prin intermediul acestora, o largă circulație în toată Europa. Pe urmă a fost receptată de cronicarii români ai secolului al XVII-lea din două surse, simultan : din cea *populară*, care se păstra tot mai vie și din cea *cărturărească*, pe care aceștia o cunoscuseră la școlile umaniste, unde-și făcuseră studiile“.

De aici, deducem că „întîlnirea cu umanismul polonez sau italian nu a conferit cronicarilor români descoperirea unor realități istorice legate de trecutul mai îndepărtat al locuitorilor de pe teritoriul daco-roman, ci doar *întărirea, lărgirea, demonstrarea* unor cunoștințe avute încă din țară“.

Această conștiință de esență populară „a originii noastre romane, a unității noastre etnice din spațiul carpato-dunărean“, însoțită de convingerea unei „viețuiri permanente“ a fost alimentată de o serie de împrejurări. Dintre ele menționăm cîteva : Carpații, șira spinării teritoriului nostru dacic, sînt străpunși din loc în loc de trecători prin care românii dintr-o parte și din alta treceau cînd aveau nevoie. Prin aceleași trecători, în condiții grele de trai, dintr-o parte sau din alta, poporul își schimba locul, temporar sau definitiv.

Situația arătată a contribuit la menținerea limbii comune și aspirațiilor comune.

Evenimente istorice au adus cînd pe cei de dincoace de Carpați în Transilvania, cînd pe transilvăneni în părțile Valahiei sau ale Moldovei. Să ne gîndim la vremea lui Mihai Viteazul, pe care imboldul conștiinței de neam l-a dus la ideea unui stat centralizat, puternic, pe care voia să-l opună imperiului otoman mereu agresiv.

---

17. *Ibidem*, p. 51-54.

18. *Ibidem*, p. 56.

Aceasta l-a făcut să ceară sprijin transilvănenilor în luptele de la Călugăreni și Giurgiu sau să treacă munții în Transilvania spre a o uni cu Valahia și apoi cu Moldova [19].

Să ne mai amintim încă o situație specifică vremurilor de care ne ocupăm. În aceste timpuri ideea de neam avea în componența ei : originea, limba și credința. În baza acestei situații domnitorii și unii boieri de dincoace de Carpați au zidit mănăstiri și biserici peste munți, cînd românii de acolo erau mai neajutorați, în special după 1700. Aceste ctitorii întreținеau nu numai ideea de credință comună, ci și pe aceea de neam. Și tot în legătură cu sprijinul ideii de credință și neam, tipografiile de dincoace de Carpați, ca aceea de la Rîmnicu Vîlcea. trimitea cărți în sudul Transilvaniei, în vremea lui Antim Ivireanul, spre a menține ideea de unitate de neam și credință cu cei de dincolo de Carpați, după momentul uniației.

Nu mai vorbim apoi de circulația cărții scrise în românește, care a trecut de la Coresi încoace veacuri de-a rîndul dintr-o parte în alta a Carpaților, tot în baza ideii de menținere neam-limbă-credință.

„Cazania“ lui Varlaam (1643) a circulat, în manuscrise, apoi tipărită, în Transilvania cu titlul de „Kiriacodromion“ (1699). „Biblia“ de la București (1688) este, de asemenea, o carte de mare prestigiu care a circulat în Transilvania. Nu mai menționăm o serie de cărți de cult sau pravile care treceau Carpații spre a satisface nevoile spirituale ale românilor de dincolo de munți.

Iată deci cum s-a menținut ideea de neam, limbă și credință, contopite în numele de „*rumân*“ sau „*român*“, care era substituit adesea celui de „*creștin*“.

Biserica a fost factorul principal — în aceste vremuri — în dezvoltarea vieții noastre culturale. Ea satisfăcea aproape toată învățătura poporului dintr-o anumită perioadă. Prin scrierile bisericești am dobîndit o limbă literară, o literatură, o artă, conformă cu gustul și nevoile poporului [20].

Formarea limbii literare scrise nu poate fi concepută în afara literaturii religioase, predominantă ca volum și importanță în această vreme [21].

Cărțile religioase care s-au tipărit în această vreme — sec. XVI-XVIII — pe lîngă funcțiile menționate, au fost *cărți de lectură* necesară poporului — constituind o literatură —, au contribuit la *formarea limbii române literare*, au avut și pe aceea de a populariza *conștiința romanității* noastre ca element deosebitor de popoarele ce ne înconjurau.

În *Întrebare creștinească* (1559), Coresi subliniază că aceasta este o carte „*rumânească*“ ieșită dintr-o traducere sîrbească. În epilogul *Tîlcului evangheliilor* (1564), același Coresi amintește că a mai scos *Tetraevanghelul* și *Praxiul* pe „*rumânește*“.

---

19. Octavian Schiau, *Cărturari și cărți în spațiul românesc medieval*, Edit. Dacia, 1978, p. 5.

20. N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a 2-a, vol. I, 1928, p. 45 și G. Ivașcu, *Istoria literaturii române*, vol. I, passim.

21. Alexandru Constantinescu, *Creștin și creștinătate în istoria poporului român*, în „Biserica Ortodoxă Română“, 1978, nr. 3-4, p. 270.

În *Psaltirea* din 1570, tot Coresi atrage atenția că a făcut traducerile pentru ca noi „*rumânii*“ să avem cuvîntul lui Dumnezeu în limbă proprie.

În „Cazania a II-a“ din 1581 întîlnim, de asemenea, termenul de „limbă *rumânească*“.

Din tipăriturile coresiene rezultă că traducătorii lor desemnau cu consecvență poporul român cu numele ce și-l dădea el însuși și că termenul „*rumân*“ *apare pe același nivel cu alte denumiri de popoare ca : sîrbi, greci, unguri, poloni.*

Și o altă constatare : în cărțile acestea tipărite de Coresi, termenul *rumân* era pus în legătură cu *rîmlean* adică *roman*. Aceasta o vedem din *Apostolul*, tipărit în 1563. În textul slavonesc este folosit termenul *rîmlean* pentru *români*, iar în cel latinesc este folosit termenul *romanus* pentru *rumân*. Așadar, „*rumân*“ din *Apostolul* tipărit în 1563 este de fapt *romanus*, termenul latinesc. Concluzia care se desprinde este că pentru Coresi și colaboratorii săi ca și pentru marea masă de cititori cărora se adresau cărțile respective, *rumânii* erau unii și aceiași cu *romanii* [22].

În *Palia de la Orăștie* (1582) tipărită de Șerban și Marian era folosit termenul „*român*“, de data aceasta într-o formă identică cu cea a etimonului.

În veacul al XVII-lea conștiința populară a romanității ajutată de curentul traducerii cărților bisericești în limba fiecărui popor va face să triumfe ideea folosirii limbii române în întreg cultul din biserică în vremea unor mitropoliți prestigioși ca Dosoftei în Moldova și Antim Ivireanul în Țara Românească. Măsura luată de acești ierarhi era pregătită de cîteva traduceri de cărți religioase de mare autoritate cum a fost : *Cazania* lui Varlaam în 1643, *Noul Testament* de la Bălgrad, din 1648, *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei din 1673. *Biblia* de la București, din 1688.

Cărțile religioase ale vremii traduse în românește erau expresia acelei idei populare prin care românii se considerau romani, ca și strămoșii lor. Folosirea termenilor de „*rumân*“-*roman* și „*rumânesc-românesc*“ era expresia acestei conștiințe a etnicității noastre.

În veacul al XVII-lea, conștiința de neam și limbă este *demonstrată de cronicari* cu argumente istorice și lingvistice. Ei realizează, la nivelul culturii naționale, sinteza dintre fondul conștiinței autohtone a romanității și cercetarea științifică umanistă asupra începuturilor poporului român. Această sinteză, pe de o parte, *argumentează științific ideea de romanitate*, iar pe de altă parte, *combate teoriile neștiințifice despre originea neamului românesc.*

Vom arăta în cele ce urmează cum se organizează argumentele în favoarea romanității poporului român, a latinității limbii sale și a continuității românilor în locurile unde se găsesc și acum.

Grigore Ureche (1590-1647), creatorul istoriografiei naționale, stăruie puțin asupra problemelor enunțate mai sus, dar spune lucruri concludente peste care nu se poate trece.

În „*Letopisețul*“ său, care redă fapte dintre anii 1359-1594 amintește de două ori despre originea romanică a poporului român.

---

22. A. Armbruster, *op. cit.*, p. 98-99.

În capitolul „Pentru limba noastră moldovenească", Ureche afirmă categoric : „de la Rîm ne tragem", iar latinitatea limbii o dovedește cu citarea unor cuvinte latinești din care derivă cele românești : panis — pîine ; galena — găină etc... și adaugă : „și altele multe, că de ne-am socoti pre amăruntu, toate cuvintele le-am înțelege" [23]. În alt loc reia ideea romanității, accentuînd-o categoric : „În țara Ardealului nu locuiesc numai unguri, ce și sași și români peste tot locul, de mai multu-i țara lățită de români decîtu de unguri". Iar mai departe subliniază ideea comuniunii ca origine a românilor din Transilvania, Țara Românească și Moldova : „...Rumânii cîți se află lăcuitori la Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramorașu de la un loc sîntu cu moldovenii și toți de la Rîm să trag" [24].

Ureche și-a făcut studiile în Polonia, în unul din colegiile de acolo, în care limba latină era în primul plan al studiilor. Etimologiile celor mai multe dintre cuvintele citate de Ureche sînt juste.

Grigore Ureche a cunoscut părerea lui Martin Bielski, cu privire la colonizarea Daciei cu „răufăcătorii exilați", dar n-a inclus-o în letopisețul său. Mai tîrziu, însă, Simion Dascălul, interpolatorul său, a introdus-o, atrăgîndu-și ocara tuturor cronicarilor care au venit după el, începînd cu Miron Costin [25].

Miron Costin (1633-1691) învață, de asemenea, într-un colegiu polonez. Întors în Moldova, continuă ideea lui Ureche de a alcătui *Letopisețul țării Moldovei,* dar avînd exemplul istoricilor polonezi se gîndește să scrie și despre originea poporului căruia aparținea.

Pentru prima dată, ideea originii poporului român este concretizată în cîteva versuri puse la sfîrșitul Predosloviei *Letopisețului* din 1675 :

Stihuri de descălecatul țării :

„Neamul țării Moldovei de unde să trăgănează ?
Din țările Rîmului, tot omul să creadză.
Traian întîiu, împăratul, supuindu pre dahii
. . . . . .
Martor este Troianul, șanțul în țara noastră
Și Turnul Săverinul, munténi, în țara voastră" [26].

În 1677 scrie : *Cronica țărilor Moldovei și Munteniei* („Cronica polonă") iar în 1684 : *Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească* („Poema polonă"), cu scopul să pună la dispoziția conducătorilor statului polonez material informativ pentru cunoașterea trecutului Moldovei și a românilor în general. În același timp, lucrările respective urmăreau să combată legenda „exilaților romani" indicați de unii istorici, polonezi și unguri, drept strămoși ai românilor. Și după P. P. Panaitescu, aceleași lucrări mai urmăreau un scop : să dovedească polonezilor originea nobilă romană, în speranța că acei care cinstesc clasicismul sînt datori să ajute pe urmașii romanilor să se elibereze de sub jugul otoman [27].

---

23. Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 61.
24. *Ibidem*, p. 124.
25. *Ibidem*, p. 62.
26. Miron Costin, *op. cit.*, p. 42.
27. *Ibidem*, p. 17, cf. P. P. Panaitescu, *Biografia lui M. Costin.*

În ambele, Miron Costin susține că istoria românilor începe cu aceea a dacilor antici, cuceriți și supuși de romani în vremea lui Traian.

La retragerea romanilor din Dacia, sub împăratul Gallienus (268 e.n.), nu au plecat toți romanii, ci, mulți, foarte mulți au rămas locului, rezistînd năvălirii barbarilor. Din aceste elemente romane s-a născut poporul român. Originea sa romană este atestată atît de *numele* pe care și-l dau înșiși locuitorii din toate ținuturile românești, cît și de numele dat românilor de către străini. Romanitatea este apoi dovedită, pe de o parte, de latinitatea limbii (și în acest scop cronicarul alcătuiește o listă bogată de cuvinte românești cărora le dă corespondentele lor în latinește), iar pe de altă parte de urmele lăsate de romani în fosta Dacie : valuri, șanțuri, pietre sculptate, ruine, poduri, monede [28].

În 1686, scrie prima carte documentată a romanității noastre : *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*. În primele trei capitole : „De Italia", „De împărăția rîmului", „De Dachia", Miron Costin descrie frumusețile și bogățiile locurilor unde au trăit strămoșii noștri, subliniind, totodată, gloria acestora în timpurile respective. În capitolele următoare : „De Traian împăratul", „De cetățile cele vechi din Țara Muntenească și din Moldova", Miron Costin prezintă cucerirea Daciei de către Traian, arătînd apoi semnele romanității în cetățile rămase de la strămoșii noștri. Ultimele două capitole sînt consacrate dovezilor romanității și stăruinței noastre pe aceste locuri în luptă cu năvălitorii dinspre răsărit — popoarele migratoare — pînă la cel de al doilea descălecat.

Predoslovia, pe lîngă calitățile ei literare, este și o caldă pledoarie pentru originea nobilă a românilor, văzuți de el ca urmașii direcți ai coloniștilor aduși de Traian din Italia [29].

Lucrările lui Miron Costin reprezintă prima sinteză națională a elementelor conștiinței romanității la români : elementele *tradiției orale*, constînd din amintirea Romei și a lui Traian și elementul *cărturăresc*, constînd din documentarea istoriografică referitoare la trecutul romanic și latinitatea limbii române.

Răpus tragic, fără nici un amestec în complotul de care a fost acuzat, Miron Costin a dat istoriografiei pe un demn urmaș al său : *Nicolae Costin* (1660-1712), de a cărui educație s-a ocupat stăruitor, purtîndu-l prin școlile vestite ale timpului. Bun cunoscător al limbii latine, el a alcătuit un *Letopiseț de la zidirea lumii pînă la anul 1601*, al cărui plan rămîne măreț cu tot anacronismul unei părți a lui. Nicolae Costin a fost tot așa de stăruitor ca și tatăl său în afirmarea romanității poporului nostru cu componentele ei : continuitatea și unitatea întregului neam românesc.

Figura dominantă a epocii brîncovenești este *Stolnicul Constantin Cantacuzino*, care a trăit între anii 1640 și 1716. Este un erudit al timpului său. Și-a început educația și instrucția la marea Școală a Patriarhiei din Constantinopol și a continuat-o la Universitatea din Padova.

Istoria Țării Românești, începută în aceeași vreme cu *De*

---

28. Miron Costin, *Cronica polonă*, p. 202-217 și *Poema polonă*, p. 218-270.
29. *Ibidem*, p. 243.

neamul moldovenilor... a lui Miron Costin, tratează probleme asemănătoare, fără să-și fi cunoscut scrierile pe parcursul alcătuirii lor. Romanitatea — văzută de Stolnic — privește originea românilor de la nord și sud de Carpați. Argumentarea științifică este preluată din lectura unor izvoare latinești și grecești. Și el simte nevoia să combată teoriile defăimătoare la adresa originii românilor. O atenție specială acordă fondului autohton, adică elementului dacic, stăruind asupra vitejiei acestora. Această calitate i-a dus la conflictul cu romanii. Stolnicul menționează urmele lăsate de popoarele ai căror urmași sîntem : „ruinele podului lui Traian, inscripții pe pietre, pe monede, Șanțul lui Traian". El nu crede că în războaiele daco-romane dacii au dispărut, ci spune că, după înfrîngerea dacilor, romanii nu i-au lăsat în nici o parte să fie „poruncitori". Cu privire la etnogeneza noastră, Stolnicul spune că „dacii și romanii sînt strămoșii noștri". El combate pe cronicarul polonez Ioann Zamoski care susținuse evacuarea completă a Daciei de către împăratul roman Gallienus la anul 268 (e.n.), invocînd un argument logic : „Cum aveau să-și lase locuitorii Daciei pămînturile și casele pe care le locuiau de atîta vreme și să se ducă în locuri mai aspre, mai seci și necunoscute, decît ale lor" [30].

În privința *originii comune* a românilor din toate provinciile locuite de ei, Stolnicul are o expresie dintre cele mai plastice : „Însă rumânii înțeleg nu numai ceștea de aici, ce și din Ardeal, carii încă și *mai neaoși* sînt și Moldovenii și toți cîți și într-altă parte să află și au această limbă, măcară fie și cevași osebită în niște cuvinte den amestecarea altor limbi, cum s-au zis mai sus, iară tot unii sînt. Ce dară pe acestea, cum zic, tot romani îi ținem, *că toți aceștia dintr-o fîntînă au izvorît și cură*" [31]. Ne aflăm aici în fața celei mai concise exprimări a conștiinței romanității noastre.

Istoria... Stolnicului este o operă unică în felul ei prin izvoarele bogate pe care se bazează și prin rezultatele la care ajunge în problemele capitale ale etnogenezei noastre : romanitatea, continuitatea, originea comună a tuturor românilor.

Contemporan cu Miron și Nicolae Costin, în bună înțelegere cu oamenii de știință ai timpului, *Dimitrie Cantemir* (1673-1723) este reprezentantul epocii sale nu numai în plan național, dar și european.

În *Descrierea Moldovei*, alcătuită între anii 1714 și 1716, la cererea Academiei de științe din Berlin, Dimitrie Cantemir afirmă categoric pietrele unghiulare ale latinității noastre : romanitatea poporului ieșit din coloniștii romani aduși de Traian, latinitatea limbii ca urmare a originii coloniștilor și continuitatea nestrămutată pe aceste locuri de cînd a așezat Traian coloniștii.

Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor, scris între anii 1719 și 1722, cu o primă variantă *Historia-moldo-valachica* (1717) se ridică deasupra scrierilor anterioare consacrate originii și continuității românilor în spațiul carpato-dunărean. În *Hronic*, învățatul principe moldovean fixează locul românilor în cadrul istoriei

---

30. Stolnicul C. Cantacuzino, *Istoria Țării Românești*, Craiova, 1944, p. 58-59.

31. *Ibidem*, p. 70.

universale, stăruind asupra „nobleței" originilor. Aceasta se vede din afirmația următoare : „Poporul romano-moldo-vlahilor nu din glogozala a nașterii din strînsură să fie scornit, ce din *cetățeni* romani, din *ostași* veterani și din *mari familii* să fie ales". Drept consecință a acestei origini ei și-au păstrat curățenia sîngelui și noblețea neamului. Leagănul etnogenezei românilor este Dacia, spațiu geografic care corespundea în zilele lui D. Cantemir ansamblului celor trei Țări române. Cum romano-moldo-vlahii pornesc de la romanii lui Traian, Cantemir așază la obîrșia românilor pe romanii antici, integrînd în trecutul îndepărtat al romanilor legendele și miturile Romei antice. Se urmărește apoi continuitatea elementului romanic în Dacia pînă în ajunul întemeierii statelor feudale românești, în veacul al XIV-lea. Teoriile defăimătoare cu privire la coloniștii romani sînt criticate cu o rară vehemență.

În concluzie, D. Cantemir argumentează cu o competență rară problemele esențiale : descendența romană a poporului român, continuitatea neîntreruptă în Dacia romană și unitatea lui în spațiul pe care i l-a hărăzit Traian.

În legătură cu etnogeneza românilor se mai impun cîteva observații ieșite din realitățile acelor vremi îndepărtate.

Coloniștii aduși de Traian în Dacia erau într-un număr destul de mare *creștini*. Ei s-au contopit cu populația autohtonă — cu dacii — care au adoptat, o dată cu *limba* și *credința* coloniștilor romani. „În cele cinci veacuri ale perioadei de constituire ca popor bine diferențiat (sec. IV-IX) se întipăriră adînc noțiunile fundamentale ale creștinismului adus de coloniștii romani, încît nu mai putură să fie dezrădăcinate de nici o înrîurire posterioară" [33]. Prin aceasta, A. D. Xenopol include creștinismul ca un factor esențial în etnogeneza poporului român și, de asemenea, ca un factor activ în formarea conștiinței sale. Creștinismul a fost în acea perioadă și în cele următoare un element de conservare a etnosului românesc împotriva variatelor influențe care s-au abătut asupra românilor [34].

În confruntarea cu turcii, românii și-au apărat ființa etnică în care intra și credința creștină. Ei își apărau „*Legea veche*" prin care înțelegem originea, limba și credința elemente asimilate în perioada formării lor [35].

În privința raporturilor cu slavii — o populație cu care am conviețuit cîteva secole influențîndu-ne reciproc — poporul român era creștinat la venirea acestora în spațiul daco-roman. În felul acesta, slavii n-au contribuit la creștinarea românilor, ci, dimpotrivă, daco-romanii au avut un rol activ în creștinarea slavilor în

---

32. P. P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii românești,* București, 1969, p. 105.

33. A. D. Xenopol, *Istoria românilor,* ediția a 2-a, vol. II, p. 115, apud Alex. Constantinescu, *op. cit.*, p. 268.

34. Alex. Constantinescu, *op. cit.*, p. 268.

35. *Ibidem,* p. 270.

provinciile imperiului de răsărit [36]. În veacul al IX-lea, s-a definitivat creștinarea acestora, fiindu-le recunoscută Biserica de către Patriarhia din Constantinopol.

* * *

Conștiința unității de neam și limbă în spațiul medieval românesc a fost temelia existenței noastre ca popor și baza culturii noastre viitoare.

Într-o perioadă de așezare a popoarelor în locurile unde luaseră ființă, ea ne-a ținut uniți în cuget și simțiri împotriva faptului că eram împărțiți politic în state separate.

Latinitatea și Ortodoxia îi făceau pe domnitorii cu personalitate să sprijine pe frații „de un sînge și de o lege" cînd erau la nevoie, peste Carpați sau peste Milcov. Carpații n-au fost niciodată pustii și nici opreliști de circulație dintr-o parte în alta.

Statuile care-i reprezintă pe cei mai mari domnitori ai noștri : Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul ni i-a imortalizat cu o cruce și cu un buzdugan în mînă. În numele Ortodoxiei și al latinității ei au fost neadormiți, gata pentru luptă la marginile moșiei pe care se simțeau datori s-o apere și s-o lase neatinsă urmașilor. Dăinuirea neamului românesc așezat în calea furtunilor se datorește acestor însemne. Ele au, la drept vorbind, o semnificație și mai largă, căci fără zidul de apărare ridicat de ei la granițele Țărilor române nu s-ar fi consolidat statele și cultura Europei apusene care așează continentul nostru în fruntea popoarelor lumii. La această mîndrie participăm și noi cu o bună parte.

Prof. dr. I. D. LĂUDAT

---

36. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 105, apud Alex. Constantinescu, *op. cit.*, p. 269.

DUHOVNICIA ȘI IERTAREA PĂCATELOR ÎN TAINA SPOVEDANIEI

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a venit pe pămînt ca lumea viață să aibă și încă din belșug să aibă (Ioan 10, 10). El și-a dat viața Sa pentru viața noastră, curățind, prin jertfa de pe Cruce, păcatele întregului neam omenesc. Această operă mîntuitoare o vor continua Apostolii prin propoveduirea Evangheliei: „Precum M-a trimis pe Mine Tatăl vă trimit și Eu pe voi" (Ioan 20, 21).

Misiunea lor este legată de jertfa de pe Golgota, încît puterea pe care ei au primit-o de la Iisus Hristos prin Duhul Sfînt avea tocmai acest scop, iertarea păcatelor. Același dar și puterea de a ierta păcatele au primit-o și urmașii lor, prin punerea mîinilor, episcopii și preoții (I Timotei 4, 14 și 5, 22), spre continuarea „slujirii lui Iisus Hristos Însuși pentru mîntuirea lumii" [1]. Însă iertarea păcatelor, adusă de Iisus Hristos, nu este posibilă fără pocăință (Marcu 1, 15). Pentru acest motiv cei chemați la slujirea preoțească, acordau iertarea păcatelor, celor care se mărturiseau și credeau în Hristos Iisus (Marcu 16, 16). Căci pocăința fiind luminarea spre curățirea minții [2], fără ea nu este posibilă o reînnoire sufletească dobîndită prin iertarea păcatelor Ca „deținători și ispravnici ai tainelor lui Dumnezeu" [3], preoții cheamă pe credincioși la pocăință, dîndu-le iertare de păcate. Astfel ei sînt „și dezlegători de legăturile cele veșnice, și izbăvitori de suflete, și chiar lucrători împreună cu Dumnezeu, spre mîntuirea oamenilor" [4].

Taina Spovedaniei în viața Bisericii. Încă din vremea Sfinților Apostoli „mulți din cei ce crezuseră veneau și se mărturiseau spunîndu-și faptele lor" (Fapte 19, 18). Astfel, mărturisirea este cunoscută chiar de la început ca taină întemeiată de Mîntuitorul Iisus Hristos, prin cuvintele: „Luați Duh Sfînt, cărora veți ierta păcatele, le vor fi iertate și cărora le veți ține vor fi ținute" (Ioan 20, 22-23), fiind adesea numită și „al doilea Botez". Prin Taina Spovedaniei se iartă păcatele făcute după primirea Botezului, de către episcopi și preoți, așa cum ne dovedesc unele mărturii ale primelor veacuri creștine. Pînă în anul 390, această taină se săvîrșea sub două chipuri: public și particular, predominînd însă aceasta din urmă. În Învățătura celor doisprezece Apostoli se recomandă creștinilor să nu frîngă pîinea și să nu mulțumească lui Dumnezeu decît „după ce mai înainte v-ați mărturisit păcatele" [5], iar Sfîntul Clement Romanul, în *Epistola către Corinteni,* ne redă o rugăciune pentru iertarea păcatelor, care se pare că era rostită în cadrul Spovedaniei [6].

În Canonul 52 apostolic se vorbește despre Spovedanie precizîndu-se săvîrșitorii ei: „Dacă un episcop sau un preot nu primește pe cel întors din greșeală, ci îl îndepărtează, să se caterisească, deoarece mîhnește pe Hristos, Care a zis: „Bucurie mare se face în cer, pentru un păcătos, care se pocăiește". Balsamon, referindu-se în *Comentarul* său la Canonul 15 apostolic, zice că „nu numai episcopilor le este dat a asculta mărturisirile și a ierta păcatele, ci și presbiterii pot să primească mărturisirile cu îngăduința episcopilor. Așadar, preoții dobîndesc prin hirotonie puterea de a asculta, a canonisi și a ierta păcatele" [7].

Puterea preotului de a ierta păcatele în Taina Spovedaniei. Continuator al lucrării Apostolilor, de propoveduire a Evangheliei, și învestit cu puterea de a lega și dezlega păcatele, ca deținător al chemării împărăției cerurilor, preotul are puterea de a ierta păcatele. Canonul 102 Trulan

---

1. Prof. Teodor M. Popescu, *Sfințenia și răspunderile preoției,* în „Studii Teologice", IV (1952), nr. 3-4, p. 159.
2. Tertulian, *Despre pocăință II ,6,* în „Părinți și Scriitori bisericești", vol. 3, București, 1980, p. 208.
3. Sfîntul Simeon al Tesalonicului, *Despre preoție,* P. G., CLV, col. 956.
4. *Ibidem,* col. 957.
5. *Învățătură a celor doisprezece Apostoli XIV, 1,* în „Scrierile Părinților Apostolici", București, 1979, cap. LX, p. 31.
6. *Ibidem,* p. 77.
7. Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic,* tom. III, București, 1911, p. 326

precizează : „Se cuvine ca cei ce au primit de la Dumnezeu putere de a lega și dezlega să cerceteze felul greșelii și năzuinței de întoarcere a celui păcătos și să aducă astfel leac potrivit bolii. Ca nu cumva folosindu-le pe amîndouă fără măsură să primejduiască mîntuirea celui bolnav...“. Deci puterea preotului de a lega și dezlega condiționează mîntuirea celui care se mărturisește. *Canoanele lui Hipolit,* în rugăciunea de consacrare a preoției subliniază în primul rînd, puterea de iertarea păcatelor [8], în timp ce Sfîntul Ioan Gură de Aur, în tratatul său *Despre preoție,* sublinia că preoții sînt învestiți cu o putere pe care Dumnezeu n-a dat-o nici îngerilor, nici arhanghelilor, căci nu lor le-a zis ceea ce le-a zis preoților : „Cele ce veți lega pre pămînt, vor fi legate și în cer, și cele ce veți dezlega pe pămînt vor fi dezlegate și în cer“ (Matei 18, 18).

Puterea pe care a primit-o Fiul de la Tatăl, de a face toată judecata (Ioan 5, 30), o transmite întreagă preoților Săi [9].

Sfinții Părinți împreună cu scriitorii bisericești unanim afirmă că aceștia au puterea de a ierta păcatele mărturisite la Taina Spovedaniei, putere care, după Somozen, este „sfîntă“. Sfîntul Grigorie de Nyssa numește pe preot „iconomul pocăinței [10], prin care Dumnezeu ne iartă păcatele. Fericitul Ieronim aseamănă pe duhovnic cu un medic, ce trebuie să vindece rana sufletului, pricinuită de păcat.

Origen recomanda că-și pot alege singuri credincioșii preotul căruia să-și mărturisească păcatele, pentru a primi dezlegare [11], iar Tațian Asirianul afirma că „ceea ce Dumnezeu a făcut prin preoții Săi este ca și cum El Însuși a făcut, căci atunci cum s-ar putea explica cuvintele : „Ce veți lega pe pămînt vor fi legate și în cer ?“, adică tocmai puterea de a lega și dezlega păcatele [12].

În sfîrșit, Sfîntul Ambrozie al Mediolanului, spune că Dumnezeu iartă păcatele, însă numai prin oamenii cărora El le-a dat o astfel de putere, iar acest drept n-a fost acordat decît preoților [13].

A nega această putere de a ierta păcatele, pe care o au preoții, prin Taina Hirotoniei, după Sfîntul Grigorie de Nazianz înseamnă a nega puterea Bisericii lui Dumnezeu de a ierta păcatele [14], căci așa cum prin Botezul săvîrșit de un preot ni se dă iertarea păcatelor, tot așa și prin pocăință, cel ce mărturisește preotului primește iertarea păcatelor în virtutea harului pe care-l are acesta de la Hristos [15], fiind făcut „vrednic să intre direct în împărăția lui Dumnezeu“ [16].

După învățătura ortodoxă, Tainele sînt absolut necesare pentru mîntuirea noastră. Prin ele primim harul dumnezeiesc „puterea de a răspunde chemării“ lui Dumnezeu, întrucît „Tainele țin de Hristos Arhiereul..., în stare de continuă dăruire“ [17].

Prin Taine primim pe Iisus, Cel ce ni Se dăruiește și în același timp, sfințindu-ne, ne dăruiește lui Dumnezeu. Tainele fiind deci în relație directă cu Hristos — Taina originară — și „izvorînd din puterea și după asemănarea preoției și jertfei lui Hristos“ [18], ne mijlocesc lucrarea mîntuitoare a Celui ce și-a dat sîngele Său preț de răscumpărare pentru noi. De aici rezultă și necesitatea Spovedaniei, așa cum am văzut-o subliniată în Învățătura celor doisprezece Apostoli. Contribuind, prin împărtășirea harului Duhului Sfînt, la creș-

---

8. E. Vacandard, *Absolution au temps des Pères,* în Dict. Theol., Cath., I, Partea întîi, Paris, 1923, col. 149.
9. *Despre preoție,* trad. de Pr. prof. D. Fecioru, București, 1987.
10. Migne, P. G., XLV, 394.
11. *Omilia 3 la Levitic,* 4, după R. P. Perrone, *Théologie Dogmatique,* t. IV, Sixième édition, Paris, 1893, p. 511.
12. *Epist. I ad Serapion, 6,* P. L., XIII, col. 1057.
13. *In Lucam,* V, 13 și *De poenitentia, I, 2, 7,* P. L., XV, col. 1639, și XVI, col. 468.
14. *Oratio XXXIX,* P. G., XXXVI, col. 356-357.
15. Sfîntul Atanasie, *Libris contra novationes,* apud. E. Vacandard, *op. cit.,* col. 147.
16. *Teologia Dogmatică și Simbolică,* Manual pentru Institutele Teologice, vol. II, București, 1958, p. 966.
17. Pr. lector Dumitru Gh. Radu, *Caracterul ecleziologic al Sfintelor Taine și problema comuniunii,* în „Ortodoxia“, XXX (1978), nr. 1-2, p. 103.
18. Pr. prof. Dumitru Stăniloaie, *Teologia Dogmatică Ortodoxă,* vol. II, București, 1978, p. 147.

terea duhovnicească a credinciosului, „de la copilărie la vîrsta bărbatului desăvîrșit, care este culmea asemănării noastre cu Dumnezeu“ [19]. Taina redă celui care a fost întunecat de păcate perspectiva mîntuirii prin iertarea pe care o dă duhovnicul. Săvîrșitorul acestei taine este Însuși Hristos, Care este de față, prin puterea dată episcopului sau preotului de a ierta păcatele.

Primitorul este orice credincios botezat, care își mărturisește sincer păcatele, cu părere de rău și hotărîrea de a nu mai păcătui, cărora le urmează firesc dezlegarea duhovnicului și împlinirea canonului, ce încheie lucrarea pocăinței.

Puterea de a ierta păcatele pe care o are duhovnicul nu poate fi limitată de nepregătirea sufletească a penitentului, ci îl face pe acesta nevrednic de a primi harul iertării. Duhovnicul împărtășește harul sfințitor și dezlegarea păcatelor rostind : „Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos, cu harul și îndurările iubirii Sale de oameni să te ierte pe tine fiule (N) și să-ți lase toate păcatele. Și eu, nevrednicul preot și duhovnic, cu puterea ce-mi este dată mie te iert și te dezleg de toate păcatele tale, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh. Amin“ și, binecuvîntînd creștetul penitentului, prin care acesta, în mod real, este reînnoit și curățit sufletește, spre îndreptare, spre mîntuire. „Această dezlegare de păcate deschide în penitent intrarea sărbătorească a harului, iar conștiința deodată se simte curată, ca în ziua ei de naștere și cu sprinteneală, vioiciune și veselie împletește faptele sfinte ale iubirii, dreptății, păcii, credincioșiei, bucuriei etc. (Galateni 5, 22). Acestea sînt roade ale Tainei, ale harului Duhului Sfînt“ [20].

Deci, prin curățirea de păcate, obținută prin dezlegarea dată de duhovnic, penitentul se apropie de Hristos, fiind întărit în săvîrșirea a tot felul de fapte bune, iar cercetarea conștiinței și mărturisirea păcatelor săvîrșite la scaunul duhovniciei trebuie să fie urmată de hotărîrea de a nu mai repeta păcatele sau micile greșeli. Astfel epitimiile au un sens curativ, terapeutic, medicinal, adică întărirea voinței penitentului și săvîrșirea faptelor bune și nicidecum ispășirea unor pedepse temporale.

Mărturisirea sau confesarea unei anumite stări sufletești se impune ca o necesitate spirituală a fiecăruia dintre noi.

Căutăm astfel adesea un suflet cald, sincer și înțelept spre a-i împărtăși bucuriile sau suferințele noastre, care la rîndu-i, după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel : „Bucurați-vă cu cei ce se bucură și plîngeți cu cei ce plîng !“ (Romani 12, 15) să se alăture și să se identifice cu noi, ca astfel durerea sufletului nostru să cadă și să înceteze prin mîngîierea milostivă a samariteanului, iar bucuria să crească și să se desăvîrșească în comuniunea veșnică a iubirii lui Hristos.

Cît de bun și curat, cît de mare și sensibil trebuie să fie un asemenea suflet ! Cîtă noblețe, dăruire sfîntă și jertfelnicie posedă un asemenea suflet ! Acesta este sufletul mamei noastre duhovnicești, Biserica Mîntuitorului Hristos, care asemenea aluatului dospește toată frămîntătura, sau care, asemenea copacului cu bună umbră, adumbrește pe toți sub ramurile lui ocrotitoare. Este sufletul bunilor părinți duhovnicești, aleși de Dumnezeu și deci uniți în cuget și trăire cu El și cu semenii lor, credincioșii. „Unde ești scumpul meu părinte duhovnicesc, să îngenunchez sub epitrahirul tău și să las inima să plîngă în susurul sfintelor cetanii ?“ sînt cuvintele lui Gala Galaction prin unul din personajele sale (Roxana).

Cîtă încredere, cuviosie, dragoste și bunătate, trebuie să inspire persoana preotului duhovnic, în scaunul blîndei Spovedanii spre a chema la sine tainic, cu glasul blînd al lui Iisus — „Păstorul cel bun“: „Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni pe voi“ (Matei 11, 28) !

Spre slava lui Dumnezeu și bucuria noastră, întîlnim adesea cazuri fericite cînd fii ai Bisericii, după păcatele grele sînt redați lor înșiși de duhovnici iscusiți, luminii și speranței întru liniștea sufletului și, totodată, familiei, societății și lui Dumnezeu. Cunoaștem starea de întunecime la care este adus sufletul omului prin păcate repetate care devin ca o a doua natură a

---

19. Prof. Constantin C. Pavel, *Opera mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos și slujirea Bisericii Sale*, în „Ortodoxia“, XV (1963), nr. 3-4, p. 425.

20. Pr. magistr. Constantin Galeriu, *Pronie, har și libertate, după Teofan, fost episcop de Vladimir*, în „Ortodoxia“, XI (1959), nr. 3, p. 142.

omului, acesta căutînd justificarea acestei stări de păcătoșenie, ceea ce tulbură, neliniștește și îngreunează dialogul spiritual dintre duhovnic și penitent. Dar prin îngăduința, dragostea curată și înțelepciunea duhovnicului dispar asemenea întunericului la apariția luminii aceste situații. Credinciosul întîlnind un asemenea foc al dragostei divine, cu ușurință își recunoaște starea vinovăției sale, se apleacă cu încredere spre cuvintele calde și înțelepte ale duhovnicului și ca o pecete le așează pe tabla inimii sale, lăsînd adeseori ca lacrimile pocăinței să spele tina păcatului și luînd lumină din lumina lui Hristos se simte ușurat, își înnobilează întreaga ființă, ca să o statornicească pentru totdeauna în împărăția lui Dumnezeu, care este dreptate, pace și bucurie în Sfîntul Duh, după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel (Romani 14, 17), Dumnezeu „Care voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină“ (I Timotei 2, 4).

În funcție de vîrstă, condiția socială, educație, temperament, starea sănătății sau pregătirea duhovnicească, Spovedania lasă duhovnicului libertate de lucrare și decizie diferite, ca prin buna chibzuință, asemenea medicului, să administreze cel mai indicat tratament terapeutic.

Au trebuit să treacă mai bine de doi ani pentru un bun fiu duhovnicesc spre a-și destăinui un anume păcat greu, pe care duhovnicul iscusit, presupunîndu-l, din dragoste frățească și cu înțelepciune, la fiecare Spovedanie, se făcea că-l trece cu vederea, amintindu-i doar în treacăt, ca printre altele, prin asemenea cuvinte : „Dragul meu, să te păzești pe cît poți și de cutare păcat, că se pare că le întrece în gravitate pe multe altele. Și îți mărturisesc sincer că în asemenea situații, neîncetînd, mulți au căzut în boală și alții s-au deznădăjduit“. Un adevărat părinte suferă pentru fiii săi cînd se primejduiesc și dacă este nevoie îi și ceartă, cum Sfîntul Pavel îl îndeamnă pe Timotei ucenicul său : „Ceartă, mustră“ (II Timotei 4, 2).

Dar certarea duhovnicească, pornită din dragostea curată și dorința nestrămutată de a îndrepta pe credincios pe pămînt, este presărată cu blîndețe, căci zice Psalmistul: „Certa-mă-va dreptul cu milă și mă va mustra...“ (Psalmul 140, 5).

Apar cazuri de păcate mari, nemărturisite, care atît de mult apasă conștiința omului, încît îl îmbolnăvește atît fizic cît și psihic.

Aproape de șapte luni de zile nu putea să se odihnească noaptea o femeie care, după doi copii născuți la tinerețe, pînă la vîrsta de patruzeci de ani cînd a venit la duhovnic, mai mult de nevoie decît de voie, pierduse cu voie sau fără voie unsprezece copii, pe care mărturisea că-i visează în fiecare noapte în unsprezece lighene, scăldați în sînge, iar cineva o obliga să mănînce din fiecare. Așa încît dimineața se trezea cu mare tulburare și mai obosită de cum s-a culcat. Și ce e mai interesant, ea cerea stăruitor să fie împărtășită cu Sfintele Taine. Drumul convingerilor în asemenea cazuri, desigur, că este lung și anevoios. Folosind alternativ duhul blîndeții și sfaturile lămurite a fost nevoie și de ridicarea tonului, de ceartă și de mustrare spre a o face să înțeleagă deplin vinovăția gravă a faptelor comise. Ca apoi să-și poată cu adevărat plînge păcatele și să-și dea seama de nevrednicia cu care îndrăznea să ceară Sfînta Împărtășanie. Urmînd epitimiile stabilite, după o perioadă scurtă, asemenea leprosului recunoscător, s-a întors și a mulțumit lui Dumnezeu că s-a liniștit și s-a eliberat de coșmarurile ce o chinuiau zilnic.

Prin Taina Spovedaniei creștinul este chemat a trăi tensiunea dobîndirii mîntuirii prin curățirea de păcate și viață înnoită prin harul lui Hristos.

Puterea preotului ca duhovnic de a ierta păcatele săvîrșite după primirea Botezului, în mod deosebit pregătește, preînchipuie și anticipează judecata. Încît spovedaniile noastre săvîrșite cu căință și repetate pe tot parcursul vieții, de ori cîte ori cădem, sînt mici judecăți, răstigniri și învieri înaintea judecății definitive. Sînt mijloace ale pedagogiei divine, prin care treptat, treptat învățăm poruncile dragostei și ne integrăm în marea obște a Bisericii.

Preotul, prin puterea dată de Domnul nostru Iisus Hristos de a ierta și dezlega păcatele, se face împreună-lucrător bucuriei și înnoirii noastre, întărindu-ne continuu în urcușul nostru spre desăvîrșire și dobîndirea vieții veșnice de care ne vom bucura în împărăția lui Dumnezeu.

Ierom. Iustin NEAGU

„TOATĂ VIAȚA NOASTRĂ LUI HRISTOS DUMNEZEU SĂ I-O DĂM“

La fiecare slujbă și la fiecare serviciu liturgic, auzim rostindu-se de către preot sau diacon cuvintele : *„Toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să I-o dăm“*. Întrebarea se pune, cum trebuie să înțelegem aceste cuvinte atît de expresive, și cum putem noi să-I dăm viața noastră lui Dumnezeu ?

Mai întîi, Dumnezeu are nevoie de viața noastră ? Știm cu toții că El ne-a adus la viață, El ne-a dat-o și El ne-o lasă cît vrea și ne-o ia cînd vrea. „În mîna lui Dumnezeu este suflarea ta“, zice proorocul Daniil în cap. 5, 23, iar Mîntuitorul, cînd era răstignit pe Sfînta Cruce, a spus : „Părinte, în mîinile Tale îmi încredințez Duhul meu“ (Luca 23, 46).

Dacă facem o privire generală asupra întregii omeniri am putea-o asemăna cu un fluviu care își are izvorul în Adam și Eva, și care mereu aleargă și se varsă în oceanul veșniciei, care mereu, mereu curge și nu mai seacă. Oare Stăpînul acestui fluviu are nevoie de viața noastră ? Și dacă are de ce ne-a dat-o, logic vorbind ? Noi trebuie să fim mai întîi mîndri că facem parte din acest fluviu, care se revarsă în oceanul veșniciei, deci de o existență veșnică, numărîndu-ne printre aceste picături, printre care alergăm fără să simțim spre veșnicie, așa cum spunea și marele nostru poet Mihail Eminescu în poezia „Melancolie“. Bazați pe această deosebire, viața de pe pămînt o putem sistematiza astfel :

— Mineralul există ; Vegetalul există și trăiește ; Animalul există, trăiește și simte ; Omul există, trăiește, simte și gîndește.

Astfel se face deosebirea între existență, conștiință a existenței, dintre gîndire și conștiința gîndirii. Socrate spunea : „Gîndesc pentru că exist și exist pentru că gîndesc“. Decartes spune : „Cogito ergo sum“.

Acesta trebuie să fie puternicul motiv pentru care noi trebuie să fim mîndri de această existență și mai ales de o existență veșnică și tocmai cuvintele acestea au rolul de a ne îndemna ca viața începută aici s-o dăm Stăpînului vieții, lui Hristos, pentru că El însuși a spus: „Eu sînt calea, adevărul și viața“. Dar, așa cum am spus mai sus, numai omul se bucură de o existență veșnică, deci el și numai el poate deveni obiect al propriei sale cugetări, omul în fața examenului efectuat de propria sa conștiință, care are libertatea de a alege între bine și rău. Actul de naștere al conștiinței de sine este formulat de Socrate astfel : „Cunoaște-te pe tine însuți“. Dacă totuși, am socoti libertatea relativă, este cert că acest act lăuntric de reflexie a omului asupra propriilor sale operații de cugetare, de gîndire la veșnicie, presupune un moment de detașare față de nevoile vieții, o clipă de răgaz, de oprire în loc a instinctelor. Setea de nemurire, de a deveni o personalitate, a crescut treptat, s-a generalizat.

Cu toți am devenit posesori ai unui suflet, cum zice G. Coșbuc: „Sînt suflet din sufletul neamului meu...“, iar alt poet, Ovid Densușeanu, în poezia „Per Aspera“ zice : „Sufletul meu se închide în lăcașul sfînt / Și cucernic aduc tot prinosul, / bogăția gîndurilor ce trecut-au / nepătate pe pămînt“ și adaugă : „Să-mi urzesc viață nouă într-acest slăvit hotar“.

Criticul literar Garabet Ibrăileanu, un psiholog dublat de un sociolog moralist, în *Privind viața*, afirmă că este o goană eternă, veșnică și pentru el fericirea e plăcerea sufletului. Amintește de „sublimul vieții“ adică ascensiunea pe piscurile înalte ale existenței, „un suflet sus-pus“. Inteligența, bunătatea, generozitatea, sînt calitățile supreme și cele mai rare ale sufletului omenesc. Desăvîrșirea lui implică angajarea într-un efort permanent, dînd vieții un nou preț, „al veșniciei“.

Sfînta noastră Biserică pune mare accent pe personalitate, judecată clară, stăpînire de sine și statornicie. Înțelepciunea omului, care este una din virtuțile cardinale, îi servește ca ghid al întregii sale comportări, pentru a nu cădea în plasa patimilor mai ales în comportarea cu semenii, cu aproapele. Axa principală a virtuților, pe care trebuie să o aibă fiecare om, este bunătatea sufletească. Avînd această bunătate, care sub aspectul creștin se dozează cu forța harului divin, înțelegem mai ușor cum putem da viața noastră lui Hristos Dumnezeu. Noi atunci cînd iubim pe cineva, căutăm să-l avem mereu lîngă noi, căutăm să-i dăm tot ce avem mai scump și mai bun,

cunoscînd că prin aceasta noi ne exteriorizăm folosind atașamentul și afecțiunea sufletească față de cel pe care îl iubim. Ba mai mult, îi dorim cel mai scump lucru, sănătatea deplină și ani mulți. De multe ori încercăm să-i dăm ceva din viața noastră, adică sîngele nostru pentru a-i salva viața lui. Și dacă acestea le facem prietenului nostru, lui Dumnezeu ce-a mai rămas să-I dăm ? Decît toată viața noastră. „De ești drept, ce-I dai tu lui Dumnezeu, sau ce va primi El din mîna ta ?“ (Iov 35, 7).

Dacă noi am sădit un pom, un măr, un păr sau un prun, după ce s-a făcut mare, oare noi l-am tăia pe considerentul că noi l-am plantat ? Nu ! Dacă noi l-am sădit îi cerem existența lui sau roadele, scopul principal pentru care l-am plantat. Și tocmai acest lucru îl cere de la noi și Dumnezeu, să-I aducem și să-I dăm roadele, acestea fiind din existența noastră, din viața noastră.

Din scrierile Părinților Apostolici, sprijinite pe Sfînta Scriptură, știm că sînt două căi : una a vieții și alta a morții, neavînd nici o asemănare una cu alta, ci este o mare deosebire între ele, sau, mai bine zis, sînt cu totul protivnice : „Iată am pus în fața voastră calea vieții și calea morții, alege viața, ca să trăiești“. Tocmai această viață o cere de la noi Dumnezeu.

Vom arăta în continuare ce înseamnă calea vieții după Sfinții Părinți Apostolici. „Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din tot cugetul și din tot sufletul ,iar pe aproapele tău ca pe tine însuți“ (Deuteronom 6, 5 și 12, 33).

„Binecuvîntați pe cei ce vă blestemă, rugîndu-vă pentru cei ce vă ocărăsc și iubiți pe vrăjmașii voștri“ (Matei 5, 44). „Ferește-te de poftele trupești, care se războiesc împotriva sufletului“ (I Petru 5, 44). „Dacă te lovește cineva peste obrazul drept, întoarce-l și pe celălalt“ (Matei 5, 39). Nu pentru că răzbunarea este rea, ci pentru că mai de preț este răbdarea, căci proorocul David zice : „De am făcut vreun rău, de este vreo nedreptate în mîinile mele și de am răsplătit rău celui ce mi-a dorit pacea, viața mea să fie călcată în picioare și slava mea în pulbere să o arunce“ (Psalmul 7, 3-5). „Dacă te silește cineva să mergi o milă cu el, tu mergi două“ (Matei 5, 41) „Celui ce-ți cere dă-i, și de voiește cineva să se împrumute de la tine, nu-ți închide mîna, căci un om drept are milă și împrumută“.

„Să nu ucizi !“ (Exod 20, 15), adică să nu nimicești pe un om asemenea ție, pentru că distrugi creatura lui Dumnezeu. *Să nu furi !“* căci Dumnezeu pedepsește pe cel ce fură, așa cum a pedepsit pe Anania și Safira, pentru că au furat averea lor proprie și au ispitit Duhul Domnului, pentru care faptă au fost omorîți (Fapte 5). „Să nu dorești nimic din cele ale aproapelui tău, nici sluga lui, nici boul lui, și nici ogorul lui“ (Exod 20, 17). Să nu fii martor mincinos pentru că cine supără pe sărac, întărîtă pe cel ce l-a făcut pe el, pe Dumnezeu (Exod 20, 16). Nu vorbi de rău (Proverbe 20, 13), adică să nu te obișnuiești cu vorbirea de rău, ca să nu cazi în mîndrie și mai mult nici să nu-ți aduci aminte de rău de vreme ce căile celor ce-și aduc aminte de rău, duc la moarte. Dacă mintea și gîndul sînt îndreptate spre păcat, atrag după sine și trupul. „Bărbații bîrfelei nu se vor îndrepta pe pămînt și de orice cuvînt pe care îl grăim vom da seama în ziua judecății, din cuvintele tale te vei osîndi“ (Matei 12, 36-37). Să nu spui minciuni nimănui, pentru că Domnul îi pierde pe asemenea oameni, precum spune psalmistul : „Pierde-va Domnul pe tot cel ce spune minciună“ (Psalmul 100). Să nu fii viclean și nici mîndru, căci Dumnezeu stă împotriva celor mîndri, iar celor smeriți le dă har (Proverbe 3, 34). Nu fii mînios și nici zavistnic, nici furios și nici răzbunător, ca să nu ți se întîmple ție ca și lui Cain, care a ucis pe fratele său Abel (Geneză 4), pentru că a fost găsit mai bun la Dumnezeu și jertfa lui a fost primită. Ba mai mult, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos ne poruncește ca nici să nu ne mîniem pe aproapele nostru. „Oricine se mînie pe fratele său în deșert, vinovat va fi judecății“ (Matei 5, 22). Nu fii doritor de judecăți, căci vei fi dus la păcate peste măsură de multe. Nu vorbi lucruri rușinoase, nu fii lacom și nici bețiv, căci acestea sînt izvorul tuturor relelor. Nu fii iubitor de argint, ca să nu slujești lui mamona în loc de a sluji lui Dumnezeu (Matei 6, 24). Nu fii iubitor de slavă deșartă, nici nestatornic și nici înfumurat, căci din toate acestea se naște mîndria deșartă. Adu-ți aminte de cel ce a zis : „Doamne, inima mea nu s-a îngîmfat, nici ochii mei n-au privit lucruri înalte, nici n-am umblat după lucruri mari, mai presus de mine, ci m-am smerit în gîndirea mea“ (Psalmul 130, 1-2). Nu fi cîrtitor nici răutăcios, nici îndărătnic, căci toate acestea duc la hulă împotriva lui

Dumnezeu, ci fii blînd, căci Dumnezeu pe aceştia îi fericeşte, zicînd : „Fericiţi cei blînzi că aceia vor moşteni pămîntul“ (Matei 5, 5). Fii îndelung răbdător, căci unul ca acesta are multă înțelepciune. Fii milostiv pentru că Dumnezeu fericeşte pe aceştia, zicînd : „Fericiţi cei milostivi că aceia se vor milui“ (Matei 5, 7). Fii curat la inimă, liniştit, bun, avînd frică de cuvintele lui Dumnezeu, pentru că numai aşa putem să-L vedem pe Dumnezeu. „Fericiţi cei curaţi cu inima că aceia vor vedea pe Dumnezeu“ (Matei 5, 8). Nu te înălța ca fariseul pentru că „tot cel ce se înalță pe sine se va smeri, iar cel ce se va smeri pe sine se va înălța“ (Luca 18, 14).

Pe cel ce-ţi vorbeşte cuvîntul lui Dumnezeu să-l cinsteşti, aducîndu-ţi aminte de el ziua şi noaptea, nu ca pe un pricinuitor al naşterii tale, ci ca pe Acela care s-a făcut mijlocitor binelui tău, căci unde este învățătura despre Dumnezeu, acolo şi Dumnezeu este de față“ (Evrei 13, 7). Nu te îndoi în rugăciunea ta, dacă va fi primită sau nu, „nicidecum îndoindu-te, pentru că cel ce se îndoieşte este asemenea valului mării, care se aruncă şi se învăluie de vînturi“ (Iacob 1, 6), sau se asemănă lui Petru căruia i-a spus Mîntuitorul : „Puțin credinciosule, pentru ce te-ai îndoit ?“ (Matei 14, 31). Nu-ţi întinde mîna la luat, iar la dat să ţi-o strîngi, ci dimpotrivă, dă cu mîinile tale ca să lucrezi la izbăvirea de păcatele tale, căci prin milostenie şi prin credință ne curățim păcatele (Proverbe 16, 6). Nu sta la îndoială cînd dai săracului milostenie şi nici nu murmura pentru că ştii cine este răsplătitorul tău, de vreme ce zice : „Cine miluieşte pe cel sărac împrumută pe Dumnezeu, El îi va răsplăti faptele lui cele bune“ (Proverbe 19, 17). Nu-ţi întoarce fața de la sărac pentru că „cine-şi astupă urechea ca să nu audă pe cel sărac, şi el va striga şi nu va fi cine să-l asculte“ (Proverbe 21, 13). Împarte toate ale tale cu fratele tău, şi să nu zici că sînt proprietatea ta, căci împărtăşirea de bunuri a fost pregătită de Dumnezeu deopotrivă pentru toţi oamenii. Urăşte orice fățărnicie şi fă totul ce este plăcut lui Dumnezeu. Nu părăsi poruncile Domnului şi păstrează ceie ce ai primit de la El, nici adăugînd la ele şi nici lăsînd ceva la o parte din ele. Mărturisește Domnului păcatele tale şi nu adăuga la ele, ca să-ţi fie bine de la Domnul Dumnezeu, Care nu voieşte moartea păcătosului, ci să se mîntuiască. Pe tatăl tău şi pe mama ta cinsteşte-i ca pe nişte pricinuitori ai naşterii tale, ca să trăieşti mulţi ani pe pămînt. Pe fraţii tăi şi pe rudele tale nu-i disprețui, ci iubeşte-i ca pe tine însuți. Pe conducători să-i respecţi şi să te supui lor, pentru că ei sînt aleşi de Dumnezeu (Romani 13, 4-5) şi sînt ca nişte slujitori ai lui Dumnezeu, cum zice şi în alt loc Sfîntul Apostol Pavel: „Trebuie să vă supuneţi, nu numai pentru frică, ci şi pentru cugetul vostru“ (Romani 13, 5).

Aceasta este, pe scurt, calea vieţii după scrierile Sfinţilor Părinţi Apostolici, pe care cunoscînd-o, putem înțelege mai uşor de ce sîntem îndemnaţi ca toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să I-o dăm. Întrucît noi sîntem înclinați mai mult spre calea morții, a răului aşa cum zice şi Sfîntul Apostol Pavel : „Căci nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc“ (Romani 8). Sfînta Biserică ne îndeamnă ca să ne străduim şi să intrăm în drumul vieții, pe calea care duce la viață, adică să aducem roadele despre care am auzit mai sus. Fiecare secundă şi oră din viața noastră trebuie să fie judecată, gîndită şi folosită ca ceva divin şi închinată divinității. Totul pentru Dumnezeu, să putem ajunge la Dumnezeu. „Dacă trăim, pentru Domnul să trăim şi dacă murim, pentru Domnul să murim ; deci, şi dacă trăim şi dacă murim, ai Domnului să fim“ (Romani 14, 8).

Dacă vestim pacea, dacă semănăm sămînța păcii în lume, îi dăm viața noastră Mîntuitorului Care a spus : „Pacea Mea las vouă, pacea Mea dau vouă !“ (Ioan 14, 2). El ne-a dat ca testament pacea şi noi trebuie să-I dăm viața, adică faptele vieții. Sfîntul Apostol Pavel, care şi-a consacrat toată viața Mîntuitorului ne spune că : „Împărăția lui Dumnezeu este dreptatea, pacea şi bucuria“ (Romani 14, 17) şi deci, iubind pe Dumnezeu, iubim pacea, „pentru că toți sîntem spre pace“ (I Corinteni 7, 15). Dacă sîntem stăpîniți de pacea Mîntuitorului, aşa cum citim la Coloseni 3, 15 : „Pacea lui Hristos întru care ați fost chemați, ca să fiți un singur trup, să stăpînească în inimile voastre...“, îi dăm viața lui Dumnezeu, pentru că facem roadele cerute de El.

Roada dreptății este semănată întru pace celor ce lucrează pacea. Mîntuitorul Hristos fericeşte pe cei făcători de pace, zicînd : „Fericiţi făcă-

torii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema“ (Matei 5, 9). Deci nu numai că ne dăm cu totul în slujba lui Dumnezeu, dar și la rangul de fii ai lui Dumnezeu se numesc cei ce fac pacea. Dacă ura, răzbunarea și războiul aduc moartea și cei ce fac aceasta merg pe calea morții, vestitorii și făcătorii păcii își dau viața pentru Dumnezeu. Putem adăuga „că cine vrea să-și dea viața lui Dumnezeu, să caute pacea și s-o urmeze pe ea“ (Petru 3, 10-11). Pacea în general are trei aspecte în concepția creștină : armonia cu Dumnezeu armonia interioară cu noi înșine și armonia din jurul nostru. Dacă pacea ne stăpînește, liniștea sufletului are o importanță covîrșitoare pentru a ne închina viața noastră lui Dumnezeu. Într-adevăr sufletul cuprins de pace, deschide mai largi porțile inimii și-L lasă pe Mîntuitorul să se sălășluiască în sufletul său. Sufletul avînd această lumină cerească a Duhului Sfînt își dă viața toată Mîntuitorului așa cum vedem la Sfinții martiri.

Sfîntul Apostol Pavel, fiind cuprins de această lumină a Duhului Sfînt, spunea : „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine“. Deci, „Să urmăm cele ale păcii și cele spre zidirea unuia de către altul“ (Romani 14, 19).

Cu aceste zise pînă acum putem să înțelegem că Sfînta Scriptură prezintă viața noastră ca o continuă luptă personală împotriva abaterilor de la poruncile divine și ne face să ducem o viață plină de renunțări la tot ce este lumesc și apoi să dăm viața în întregime lui Dumnezeu. Calea spre cer într-adevăr este foarte anevoioasă și cere mult efort, de aceea și Mîntuitorul ne îndeamnă zicînd : „Nevoiți-vă să intrați pe poarta cea strîmtă“ (Luca 13, 24).

Dar exemplele cele mai expresive pe care le avem în față, în legătură cu tema noastră de a ne da viața lui Hristos, le avem la sfinții martiri, care și-au dat cu adevărat toată viața Celui care Și-a vărsat sîngele pentru noi. Toți sfinții martiri au fost cuprinși de o lumină cerească ,care îi făcea să uite totul și să-și dea viața Mîntuitorului. Ei nu se puteau lepăda de Cel căruia I-au închinat viața și mergeau cu mare bucurie în fața celor care îi masacrau. „Uneltele de arsură și cele de chinuire văzîndu-le înaintea ochilor tăi nu ți s-a smintit gîndul, ci cu fierbințeală ai mers către mucenicie, Antime, mult pătimitorule“ *(Mineiul pe luna septembrie,* cîntarea 3, sth. 4).

Meditînd la cuvintele rostite de Mîntuitorul, „Eu sînt vița, voi mlădițele, și cel ce rămîne în Mine și Eu în el, acesta aduce roade“ *(Ioan 15),* vedem clar că așa cum coardele aduc roadă numai dacă sînt în viță, și noi sîntem în viață numai dacă avem în minte, în cuget și faptă calea vieții, adică așa cum am înfățișat-o mai sus. „Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din tot cugetul tău și din tot sufletul tău...“. Acesta este tulpina. Fără să iubim pe Dumnezeu nu putem aduce roade și deci nu putem rămîne în viață, și unul ca acesta este supus morții. Dacă Mîntuitorul este tulpina și noi coardele, atunci trebuie să-I aducem roade, adică să-I dăm viața, faptele, fructele. Pe o icoană care reprezintă răstignirea Mîntuitorului s-a scris o însemnare : „Iată ce am făcut Eu pentru tine, tu ce faci pentru Mine ?“. Sfinții martiri îl aveau pe Mîntuitorul prezent în mintea lor și de aceea au spălat pămîntul cu sîngele lor, vărsat pentru El și cu adevărat și-au dat viața lui Dumnezeu. „Mai mare dragoste ca aceasta ca cineva să-și pună sufletul pentru aproapele nu există“ (Ioan 15, 13). Și tocmai sfinții martiri și-au vărsat sîngele lor pentru iubirea lui Dumnezeu, pentru dragostea Lui.

Dacă deschidem *Mineiul pe luna octombrie,* ziua 5, găsim la Sinaxar, pătimirea Sfintei Haritina, care a trăit pe timpul împăratului Dioclețian, dîndu-și viața Mîntuitorului astfel: „Îi raseră părul capului și-i turnară jăratec de cărbuni aprinși și cu fier înroșit i-au străpuns sînii și coastele, apoi scoțîndu-i unghiile de la mîini și picioare, precum și dinții și-a dat duhul“.

Sfîntul Ignatie Teoforul, aruncat fiind în groapa cu lei, spunea că vrea să fie măcinat ca grîul de dinții fiarelor, să fie pîine albă lui Hristos. „Văzînd omorît pentru tine pe Dătătorul de viață, ai alergat să suferi cu dragoste moartea pentru Dînsul...“. Iată și pe Sfînta muceniță Anastasia, pe care Biserica Ortodoxă o prăznuiește la 29 octombrie, cum și-a dat viața lui Dumnezeu printr-o jertfă care ne uimește. Ea a trăit pe vremea împăratului Valerian, care a dat poruncă să fie bătută cu palmele peste obraz, întinsă pe jăratec, bătută cu toiege și apoi, spînzurînd-o pe un lemn, au strîns-o cu cătușe de mîini, au pătruns-o cu țepi ascuțiți și apoi spînzurînd-o i-au strujit tot trupul, i-au tăiat sînii, i-au scos unghiile de la mîini și picioare, i-au tăiat limba, i-au scos dinții și măselele, apoi i-au tăiat și capul.

„Ca o viță foarte roditoare ai crescut...". Iată adevărată coardă a viței de care ne vorbește Mîntuitorul Hristos. „Răbdat-ai scoaterea dinților, tăierea mîinilor și a picioarelor, mucenită mult pătimitoare" (Cîntarea 6, stihira 4). „Prinos dumnezeiesc ai adus Stăpînului viața ta și jertfă bine primită". Dacă adăugăm și alt exemplu de felul cum și-a dat viața lui Hristos și anume, Sfîntul mucenic Artemie de la 20 octombrie, ne face să medităm adînc la viața noastră și să ne verificăm pe noi înșine. Bătut cu vine de bou crude, zgîriat pe spate cu brice ascuțite și tăioase, îi pătrunseră coastele și tîmplele cu țepușe, apoi despicînd o piatră au pus-o pe dînsul și l-a turtit încît i-au ieșit ochii și mațele pe pămînt, după aceea i-au tăiat capul și așa s-a sfîrșit, dîndu-și viața lui Hristos Dumnezeu. „Topindu-ți-se trupul, Artemie, cu bătăi ai răbdat și asemănîndu-te Celui ce s-a întins pe lemnul Crucii de a Sa voie, te-ai înălțat strujindu-te fără milă". Un alt exemplu, tot atît de cutremurător, este și martiriul Sfîntului Urpasian de la 9 martie, care a trăit pe timpul lui Maximian, cel mai înverșunat persecutor, care a născocit cele mai grele chinuri. Mai întîi l-au bătut cu vine de bou, încît i-au zdrobit trupul sfîntului, apoi l-au aruncat în temniță și după un timp l-au scos și l-au pus într-o cușcă de fier spînzurată în sus, sub care au aprins făclii arzîndu-l fără milă, topindu-i trupul așa cum se topește ceara. În aceste chinuri grele și-a dat viața lui Hristos.

Citind „Actele Martirilor", care au fost de ordinul sutelor și miilor, ne putem da seama de grozăviile acestor chinuri pe care le-au îndurat mucenicii, pentru a-și da viața lui Iisus Hristos. Cu adevărat „sîngele lor a devenit sămînța creștinătății".

Acești sfinți sînt pentru noi ca niște făclii aprinse care ne luminează calea. „Îmbrăcîndu-vă întru stricăciunea cea fără umbră, v-ați făcut nouă Iuminare de la Dumnezeu" *(Mineiul pe luna martie,* în 9 zile, Cîntarea 4, sth. 6). Dacă privim la acești sfinți, care într-adevăr au înțeles tîlcul acestor cuvinte, de a ne da viața lui Hristos Dumnezeu, și dacă încercăm să-i luăm ca model pentru viața noastră, ne putem și noi jertfi pentru Mîntuitorul nu prin aceste chinuri, ci prin dragostea pentru El. Sfîntul Ioan Gură de Aur spune că iubirea noastră față de Dumnezeu trece mai întîi prin iubirea aproapelui nostru și deci iubind pe aproapele nostru, iubim pe Dumnezeu. „Iubiților, dacă Dumnezeu astfel ne-a iubit pe noi, și noi datori sîntem să ne iubim unul pe altul" (Ioan 4, 11), și adaugă: „De ne iubim unul pe altul Dumnezeu rămîne în noi" (Ioan 4, 12). „Dacă zice cineva : iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăște mincinos este, pentru că cel ce nu iubește pe fratele său pe care îl vede, nu poate să iubească pe Dumnezeu pe Care nu-L vede" (Ioan 4, 20). Dar așa cum martirii și-au dat viața lui Hristos prin vărsarea sîngelui și noi putem să i-o dăm, prin împlinirea poruncilor date de Mîntuitorul și prin îndeplinirea datoriilor noastre unde sîntem rînduiți. Dacă deschidem Noul Testament la Evanghelia de la Matei, cap. 19, vedem cum un tînăr cere de la Mîntuitorul sfaturi, ce să facă să aibă viață veșnică ? Și ceea ce l-a întristat pe acest tînăr a fost faptul că el n-a vrut să renunțe la averea lui sau mai bine zis el nu se gîndea la milostenie față de cei lipsiți, și deci îi lipsea dragostea, care este cea mai mare virtute creștină. „De veți avea dragoste între voi dovediți că sînteți ucenicii mei", spune Mîntuitorul Sfinților Apostoli

Întrebările de la judecata universală la care vom fi supuși pentru viața noastră le găsim în Evanghelia după Matei, cap. 25: „Atunci întreaga omenire, care a trăit pe fața acestui pămînt, adică toate neamurile, sau întreg fluviul uman care s-a vărsat în oceanul veșniciei, cum spuneam la început, se va înfățișa în fața Mîntuitorului la judecată. Întreaga lume va fi împărțită în două: cei care au trăit și au mers pe calea vieții, vor sta de-a dreapta, iar cei care au trăit și au mers pe calea morții pe partea stîngă. Și atunci Mîntuitorul va chema la Sine pe toți cei ce și-au dat viața pentru El, zicîndu-le : „Veniți binecuvîntaților Părintelui meu de moșteniți Împărăția cerurilor, care este gătită vouă de la întemeierea lumii, căci flămînd am fost și mi-ați dat să mănînc ; însetat am fost și mi-ați dat să beau ; străin am fost și m-ați adus la voi ; gol am fost și m-ați îmbrăcat ; bolnav am fost și m-ați căutat ; în închisoare am fost și ați venit la Mine. Atunci vor răspunde drepții, zicînd : „Doamne, cînd Te-am văzut flămînd și Ți-am dat să mănînci ? Sau însetat și Ți-am dat să bei ? Sau străin și Te-am adus la noi ? Sau în închisoare și am venit la Tine ?". Atunci Mîntuitorul va zice : „Întrucît ați

făcut unuia din fraţii Mei mai mici, Mie Mi-aţi făcut. şi vor merge în viaţa veşnică". Iată ce cuvinte pline de bucurie vor auzi toţi cei ce şi-au dat viaţa lui Hristos, cuvinte care nu pot fi egalate nici cu lumea întreagă, după cuvîntul Mîntuitorului.

Pentru a fi vrednici de auzirea acestor cuvinte pline de bucurie veşnică, sîntem îndemnaţi mereu „ca toată viaţa noastră lui Hristos Dumnezeu să I-o dăm".

Arhim. Mitrofan BĂLTUŢĂ

DESPRE SFÎNTA SCRIPTURĂ

Convorbirea Mîntuitorului cu femeia Samarineancă la fîntîna lui Iacov este plină de semnificaţie, căci cu acest prilej, Domnul a rostit nemuritoarele cuvinte : *„Cel ce va bea din apa pe care i-o voi da Eu nu va mai înseta în veac, căci apa pe care i-o voi da Eu se va face în el izvor de apă curgătoare spre viaţa veşnică"* (Ioan 4, 14). Aceasta înseamnă că învăţătura lăsată nouă de Mîntuitorul Iisus Hristos este chezăşia şi anticiparea vieţii celei fără de moarte. Vedem aici caracterul unic al Evangheliei şi al Bisericii. Revoluţionarii creştinismului, protestanţii, s-au luptat necontenit să pogoare şi să raţionalizeze nivelul mesajului divin, arătîndu-ne, că trebuie să reţinem din el numai partea didactică şi morală a Evangheliei. Întemeietorul Bisericii creştine, spun ei, a fost un mare dascăl al omenirii, încît trebuie să-l luăm numai ca atare. După ei, Hristos este pur şi simplu un învăţător, şi nu Împăratul sufletelor, nici Arhiereul etern Care a adus pe Golgota jertfa negrăită şi în veac dăruitoare a vieţii Sale prea curate. Însă oricît de mare învăţător ar conveni separatiştii că este Domnul Iisus Hristos, El ar fi prea puţin pentru neamul blestemat a lui Adam — dacă nu ar fi şi Cel ce anulează străvechiul blestem, sfărîmă lanţurile morţii şi instituie pe pămînt şi în suflete, o împărăţie a fericitelor certitudini eterne. Numai în Biserica Mîntuitorului şi lîngă Sfîntul Altar sîntem lîngă apa cea vie făgăduită femeii din Sihar. Nu-i vorba numai despre o doctrină pe care o căutăm în cărţi şi o predicăm liniştiţi de la amvoanele noastre. Nu e vorba numai de o teorie binefăcătoare, menită să ne convingă şi să tempereze arşiţa egoismului şi a remuşcărilor pentru păcatele noastre. Asta ar fi prea puţin Este vorba despre o realitate victorioasă şi greu de înţeles, care ne ridică de la cele văzute şi cu putinţă şi ne sădeşte în cele nevăzute, în grădinile Minunii. Noi credem în Iisus Hristos, Dumnezeul izbăvitor, sălăşluit între noi şi pentru a noastră mîntuire, pe care-L iubim şi-L preamărim şi al cărui *„izvor de apă curgătoare spre viaţa veşnică"*, se găseşte în Sfînta Scriptură, despre care ne vom ocupa şi noi în cele ce urmează.

Sfînta Scriptură este cartea de căpătîi a creştinătăţii, inspirată de Duhul Sfînt şi ea cuprinde cuvîntul lui Dumnezeu. Scrisă în împrejurări istorice deosebite, într-un mediu cu oameni şi obiceiuri felurite, faţă de vremea noastră, faptele şi ideile din ea nu se pot înţelege complet cu mentalitatea şi judecăţile noastre de astăzi. Ea este o carte scrisă în Orient, cu un stil încărcat de simboluri, metafore cu anevoie de descifrat fără o pregătire prealabilă. Însuşi Sfîntul Petru mărturiseşte greutatea de a înţelege unele învăţături din epistolele Sfîntului Apostol Pavel (II Petru 3, 16).

Sfînta Scriptură — numită şi *Biblia* — cuvînt grecesc care înseamnă „Carte" sau „Cărţi" —, a fost scrisă într-un răstimp de aproape 1500 de ani, adică de la Moise, circa 1400 de ani înainte de Hristos, şi pînă la autorul Apocalipsei, 100 de ani d. Hristos. Sfinţii Părinţi care au trăit în timpurile mai apropiate de epocile scrierii cărţilor sfinte cunoşteau temeinic limbile în care s-au scris acestea, erau familiarizaţi cu împrejurările istorice şi obiceiurile acelor timpuri, încît au fost în măsură să le dea interpretarea lor justă.

Caracterul dumnezeiesc al Sfintei Scripturi se vădește din mai multe puncte de vedere :

1. Mai întîi, Sfînta Scriptură este o carte de *istorie sfîntă* care tratează istoria mîntuirii neamului omenesc, adică a manifestării dragostei lui Dumnezeu față de om, începînd cu facerea lumii și atingînd punctul culminant cu Domnul Iisus Hristos. Se întîlnesc în ea amănunte istorice laice ale popoarelor din vechea orînduire sclavagistă, a poporului evreu, a egiptenilor, fenicienilor, sirienilor, arabilor, medo-perșilor, asirienilor, babilonenilor, grecilor, romanilor ș.a., care nu servesc decît ca un cadru omenesc, viu, în care se desfășoară istoria mîntuirii. Studiile oamenilor de știință din vremurile mai noi în mare parte au confirmat amănuntele istorice din Biblie, prin descifrarea hieroglifelor egiptene, a cuneiformelor asiro-babilonene și medo-perse, a diferitelor inscripții, papirusuri și documente.

2. Din punct de vedere *religios-moral,* Sfînta Scriptură, în comparație cu cărțile altor religii, cuprinde cea mai înaltă și spirituală învățătură religioasă și morală care mișcă, satisface și înalță sufletul credinciosului. În religiile greacă, romană, egipteană și asiro-babiloneană n-au existat cărți sfinte în adevăratul înțeles al cuvîntului, ci numai cărți de ritual și cu cuprins moralizator. Cele cinci cărți socotite sfinte ale vechii religii chineze, adunate într-un tot de către Confucius, în secolul al V-lea înainte de Hristos și recomandate credincioșilor, cuprind magie, istorie, poezie și reguli de politețe. Cărțile sfinte ale vechilor indieni, cunoscute sub numele de Veda, Brahmane și Vedante, sînt o colecție de poezie, mituri, literatură, filozofie, artă, medicină și ceva teologie. Învățătura lui Buda, care trăiește în secolul șase înainte de Hristos, este cuprinsă în „Tripitaca", o colecție formată din 29 cărți, din diferite veacuri, ce cuprinde reguli de viață monahală budistă și vorbește despre lume, zeități, cer, pămînt, infern, logică, metafizică, superstiții, idolatrie, dar nimic despre Dumnezeu.

Parsismul sau mazdeismul este vechea religie a Perșilor, iar cartea lor sfîntă este *Zenda-Vesta,* care datează din sec. VI-V a. Hristos și cuprinde învățături politeiste.

Cartea sfîntă a mahomedanilor, *Coranul,* scrisă în sec. VI al erei noastre, cuprinde învățături despre existența unui singur Dumnezeu, precum și alte învățături religioase, dar în altă interpretare decît cea creștină.

3. Din punct de vedere *literar,* Sfînta Scriptură este cea mai înălțătoare operă literară dintre toate cărțile religiilor omenirii. Ea cuprinde cele trei genuri literare : epic, liric și dramatic, toate revărsînd un adevărat val de învățături religioase, morale și sociale, în sufletele cititorilor săi. De aceea a și fost numită *Cartea Cărților.* Ea este potrivită pentru credincioșii din toate timpurile și locurile și a fost tradusă aproape în toate limbile pămîntului. Așa că, sub ochii noștri, se împlinește profeția Domnului : *„Și se va propovedui această Evanghelie a împărăției în toată lumea, spre mărturie la toate neamurile"* (Matei 24, 14).

Pe de altă parte, Sfînta Scriptură are o unitate desăvîrșită, deși este scrisă, într-un răstimp de aproape 1500 de ani și de circa 40 de autori, oameni cu cea mai variată situație socială, învățați și neînvățați, împărați și robi, clerici și agricultori. Se poate spune că Biblia prezintă un exemplu minunat de unitate organică în varietate, toate amănuntele din cuprinsul ei servind la dezvoltarea unei singure teme, aceea a Istoriei Împărăției lui Dumnezeu pe pămînt. Unitatea ei dogmatico-morală dovedește în același timp unitatea lucrării Sfîntului Duh, așa precum arată Sfîntul Apostol Pavel, că *„toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu"* (II Timotei 13, 16). Aceasta și explică puterea covîrșitoare pe care o are, de a preface în sfinți, nenumărate suflete păcătoase și de a influența activitatea creatoare a omenirii creștine.

Dar cu toate marile binefaceri pe care le-a avut și le are omenirea de pe urma citirii și înțelegerii exacte a textului Sfintei Scripturi, totuși, o pagubă imensă adusă creștinismului este apariția reformei lui Luther († 1546) care, lansînd teoria că orice credincios poate interpreta Scriptura ajutat fiind de luminile Duhului Sfînt și de propria sa rațiune, a înlăturat prin aceasta autoritatea Bisericii, și de aici au izvorît toate abaterile de la credința cea adevărată, dînd naștere sutelor de bisericuțe, schisme și dezbinări, care au urîțit fața creștinismului autentic și i-au fărîmițat autoritatea.

Biserica Ortodoxă, în apărarea dreptei credințe, ne arată, că nu oricine are priceperea necesară să înțeleagă și să explice Sfînta Scriptură.

Cuvintele Sfîntului Apostol Petru, vorbind despre epistolele Sfîntului Apostol Pavel, sînt lămuritoare în acest sens : *„Unde sînt unele lucruri cu anevoie de înțeles, pe care cei neștiutori și neîntăriți le răstălmăcesc, ca și pe celelalte Scripturi, spre a lor pierzare“* (II Petru 1, 16).

Iată dar, că și pe vremea Sfinților Apostoli s-au găsit creștini care pretindeau că știu a tîlcui Sfînta Scriptură, dar care în realitate nu puteau ști, findcă în ele *„sînt unele lucruri cu anevoie de înțeles“*.

Iar famenul etiopian, cînd l-a întrebat Sfîntul Apostol Filip dacă înțelege ce citește în Scripturi, el i-a răspuns : *„Cum aș putea să înțeleg, dacă nu mă va călăuzi cineva ?“* (Fapte 8, 31). Aceste locuri ne arată că nu oricine are priceperea necesară explicării corecte a Sfintei Scripturi.

Dreptul și puterea de a explica Sfînta Scriptură îl are numai Biserica, prin orînduirea Mîntuitorului Hristos. Dacă observăm bine, vedem, că *„pe unii i-a pus Dumnezeu în Biserică : întîi apostoli, al doilea prooroci, al treilea învățători ; apoi pe cei ce au darul de a face minuni. Oare toți sînt apostoli ? Oare toți sînt prooroci ? Oare toți învățători ?* (I Corinteni 12, 28-30), se întreabă Sfîntul Apostol Pavel. Firește că nu, și ca urmare, fiecare să-și vadă de darul lui și de chemarea pe care o are. Și răspicat le spune Corintenilor : *„Fiecare, fraților, în starea în care a fost chemat, în aceea să rămînă înaintea lui Dumnezeu“* (I Corinteni 7, 24).

Cunoașterea tainelor lui Dumnezeu, este un dar special care a fost dat numai Sfinților Apostoli : *„...Vouă vi s-a dat să cunoașteți tainele împărăției cerurilor, pe cînd acelora nu li s-a dat“* (Matei 13, 11), adică celorlalți ascultători ai Săi. Ceea ce înseamnă, că cei care nu au darul și chemarea apostoliei, n-au nici priceperea și nici dreptul de a explica și propovedui altora cuvîntul lui Dumnezeu, căci, se întreabă Sfîntul Apostol Pavel : *„Cum vor propovedui de nu se vor trimite ?“* (Romani 10, 15). Prin urmare e nevoie de trimiterea de sus. Or, episcopii sînt urmașii legitimi ai Apostolilor. Sfîntul Apostol Pavel îi încredințează episcopului Timotei din Efes sarcina de a învăța în Biserică, și nu tuturor credincioșilor.

Același Sfînt Apostol spune ucenicilor săi, Timotei și Tit, că episcopii trebuie să fie destoinici a învăța pe alții (I Timotei 3, 2 ; Tit 1, 9), dar nu spune același lucru despre credincioși. Și trebuie să facem mențiunea că episcopul, preotul, diaconul și teologii Bisericii nu pot învăța ce vor, ci numai ceea ce învață Biserica totdeauna. Mîntuitorul Iisus Hristos a dat puterea de a învăța numai Sfinților Apostoli și nu mulțimilor (Matei 28, 20).

Păcatul mîndriei, care a făcut pe Lucifer să cadă din demnitatea în care se afla, stăpînește în mare măsură pe toți creștinii, care se apucă și caută să comande oști, ei fiind însă rînduiți între ostași. Înțelepciunea lui Isus fiul lui Sirah, are un cuvînt foarte potrivit pentru cei ce tîlcuiesc Sfînta Scriptură fără să aibă apostolie de sus. Astfel el spune : *„Cele mai presus de tine nu le căuta și cele mai tari decît tine nu le iscodi. Cele ce s-au poruncit ție, acelea cu cuviință le cugetă, că nu-ți sînt de nevoie cele ascunse. In multele tale îndeletniciri nu te ține de lucrurile zadarnice, că ți s-au descoperit destule din cunoștințele omenești. Că pe mulți i-a înșelat părerea lor și socoteala rea a făcut să alunece cugetele lor“ (31, 20-23).*

O altă mare greșeală fac unii din sectari, că prețuiesc Testamentul Vechi mai mult decît cel Nou. Noi știm că Testamentul Vechi a fost numai o pregătire a omenirii pentru primirea Mîntuitorului Iisus Hristos, căci zice Scriptura : *„Legea ne-a fost călăuză spre Hristos, pentru ca să ne îndreptăm din credință. Iar dacă a venit credința, nu mai sîntem sub călăuză“* (Galateni 3, 24-25). Cu alte cuvinte, mîntuirea noastră nu atîrnă de împlinirea faptelor poruncite de Vechiul Testament ci de credința în Domnul nostru Iisus Hristos.

Legea Veche a ținut numai pînă la Sfîntul Ioan Botezătorul, care a fost cel din urmă pregătitor al venirii lui Hristos. Așa ne spune Sfîntul Apostol Pavel : *„Căci sfîrșitul legii este Hristos, spre îndreptarea a tot celui ce crede* “(Romani 10, 4). Lucrul este și mai limpede, dacă ne amintim de proorocia lui Ieremia, care a anunțat cu sute de ani înainte de Mîntuitorul că Dumnezeu va încheia un legămînt nou cu poporul lui Israel :

„Iată vin zile, zice Domnul, cînd voi încheia cu casa lui Israel și cu casa lui Iuda legămînt nou“ (31, 31). În legătură cu aceste cuvinte, Sfîntul Apostol Pavel adaugă: *„Și zicînd unul nou, Domnul a învechit pe cel din-*

tîi. Iar ce se învechește și îmbătrînește, aproape este de pieire" (Evrei 8, 13). Mai mult decît atît, tot Sfîntul Pavel completează ideea de mai sus, zicînd : *„Iar dacă preoția s-a schimbat, urmează numaidecît și schimbarea Legii"* (Evrei 7, 12). Aceasta și explică atitudinea dîrză contra iudaizanților, a Sfîntului Apostol Pavel, cînd scrie Colosenilor : *„Nimeni deci să nu vă judece pentru mîncare sau băutură, sau cu privire la vreo sărbătoare, sau lună nouă, sau la sîmbete, care sînt umbră celor viitoare, iar trupul (este) al lui Hristos"* (2, 16-17). Iar în alt loc, zice : *„Iată, vin ca să fac voia Ta, Dumnezeule. Desființează deci pe cel dintîi ca să statornicească pe al doilea"* (Evrei, 10, 9). Din context rezultă clar că *„cel dintîi"* este Testamentul Vechi, iar cel *de „al doilea"*, este Testamentul Nou, și ca întotdeauna în cazul intrării în vigoare a unei legi noi, cea veche se abrogă, total sau în parte.

Întrebarea dacă Testamentul Vechi mai este obligatoriu pentru mîntuire, a preocupat și pe primii creștini și a dat naștere Sinodului Apostolic de la Ierusalim, de la anul 50, care a statornicit ca noii creștini dintre neamurile păgîne, din ceea ce poruncea Legea să țină doar atît : 1. să se ferească de a mînca carne jertfită idolilor ; 2. Să se ferească de carne de animal sugrumat ; 3. Să se ferească de sînge și 4. Să se ferească de desfrîu (Fapte 15, 28).

Sfîntul Apostol Pavel este limpede în această privință, căci scrie Galatenilor : *„Știind însă că omul nu se îndreptează din faptele Legii, ci numai prin credința în Hristos Iisus, am crezut și noi în Hristos Iisus, ca să ne îndreptăm din credința în Hristos, iar nu din faptele Legii, căci din faptele Legii nimeni nu se va îndrepta... Căci dacă dreptatea vine prin Lege, atunci Hristos a murit în zadar"* (2, 16, 21). Mîntuirea vine numai prin Evanghelie, și ea este darul lui Dumnezeu : *„Căci în har sînteți mîntuiți, prin credință, și aceasta nu e de la voi : este darul lui Dumnezeu, nu din fapte, ca să nu se laude nimeni"* (Efeseni 2, 8-9).

Însă, cu toate acestea, Testamentul Vechi nu trebuie nici lepădat nici disprețuit, pentru că el este faza de pregătire a omenirii pentru primirea Mîntuitorului Iisus Hristos, pe de o parte ; iar pe de altă parte, el cuprinde și legile morale ale Decalogului, care au rămas în vigoare și sînt valabile pentru toate popoarele lumii și pentru toate veacurile. Așa că măcar în parte Testamentul Vechi ne este și nouă creștinilor de folos. Din el și-au pierdut valabilitatea legile ceremoniale și cele judiciare, care au fost valabile numai pentru poporul evreu, pînă la venirea Mîntuitorului Iisus Hristos.

Testamentul Vechi nu este de disprețuit și pentru motivul că, după cum spune Sfîntul Apostol Pavel : *„Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și de folos spre învățătură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înțelepțirea cea întru dreptate, astfel ca omul lui Dumnezeu să fie desăvîrșit, bine pregătit pentru orice lucru bun"* (II Timotei 3, 16-17). Și cînd scrie acestea, are în vedere numai Scriptura Vechiului Testament, fiindcă la vremea cînd scrie Noul Testament nu exista. Însă Testamentul Vechi este necesar pentru o mai bună înțelegere a Testamentului Nou și pentru întărirea credinței în Mîntuitorul Iisus Hristos, în Care s-au împlinit proorociile Vechiului Testament cu privire la persoana Sa.

În disputa aceasta, care există între diferitele confesiuni și secte, privind rolul Scripturii în mîntuirea omului, credem necesar a face unele constatări și preciziuni.

Pentru teologia ortodoxă, Biserica și Biblia formează un tot, o unitate, în cadrul căreia Biserica deține o întîietate de timp și de funcție. Biserica a luat ființă înainte de apariția cărților Noului Testament, așa după cum și comunitatea iudaică a apărut mai înainte de scrierea cărților Vechiului Testament. Credincioșii au învățat Cuvîntul Evangheliei din predica orală a Sfinților Apostoli și a ucenicilor lor. Din nevoi practice și din lipsa unui predicator permanent în mijlocul primelor comunități creștine au luat naștere scrierile Noului Testament. Acestea s-au bucurat de mare autoritate, însă Biserica a fost cea care prin funcția ei și prin structura sa divină, a hotărît care din mulțimea cărților în circulație este canonică, inspirată, autentică și demnă de a deveni carte normativă de credință. În concepția ortodoxă, Biserica, fiind cea care recunoaște canonicitatea și autenticitatea cărților Sfintei Scripturi, tot ea este și păstrătoarea infailibilă a Bibliei și de asemenea și singura interpretă autorizată. Numai ea este în măsură să deosebească Revelația adevărată de cea falsă. Raportul dintre Scriptură și Bi-

serică nu este unul de subordonare, căci în Biserică, care este Trupul tainic a lui Hristos, ca și în Sfînta Scriptură, este mereu prezent și activ Același Duh Sfînt Care a grăit prin prooroci și Care a inspirat pe autorii sfinți, iar la duminica Cincizecimii a coborît peste Sfinții Apostoli, întemeind Biserica. Duhul Sfînt făgăduit de Mîntuitorul Hristos Sfinților Apostoli, că va fi cu ei pînă la sfîrșitul veacurilor, este Același Care a fost activ în luarea hotărîrilor Sinoadelor ecumenice, asistînd activitatea Bisericii sobornicești și apostolești, după cum Însuși Domnul a hotărît. Așadar, se poate spune, fără pic de îndoială, că Scriptura este cartea Bisericii, pe care, în virtutea misiunii sale divino-umane, o predică în lume, o interpretează corect, descifrînd asupra locurilor dificile (II Petru, 3, 16) și hotărînd în cazurile în care există îndoială, căci ea este *„judecătoarea supremă"* și în același timp și *„vocea Judecătorul divin"* (Matei 18, 17; Ioan 20, 23).

Sînt trei motive care ne îndreptățesc să spunem că Sfînta Scriptură este o carte a Bisericii și anume : a) Caracterul eclezial al inspirației Sfintei Scripturi ; b) Sfînta Scriptură își are originea în Revelație și în Biserică și c) Sfînta Scriptură se adresează în mod special Bisericii.

La primul punct e de observat că Revelația, ca conținut, se găsește tezaurizată în Biserică, și este păstrată ca putere de viață. Dar și Biserica la rîndul ei se găsește în Revelație, întrucît Hristos, cu lucrarea Sa mîntuitoare, este prezent în Biserică, care este *„Trupul tainic al Domnului"*. Inspirația care se dă Sfinților Apostoli la Cincizecime se dă în vederea *„zidirii trupului lui Hristos"* (Efeseni 4, 12). Prezentarea cuvîntului inspirat ca rezultat al intervenției Duhului Sfînt o aflăm în învățătura Sfîntului Apostol Petru : *„...Niciodată proorocia nu s-a făcut din voia omului, ci oamenii cei sfinți ai lui Dumnezeu au grăit, purtați fiind de Duhul Sfînt"* (II Petru 1, 21).

În al doilea rînd, Sfînta Scriptură este opera comună și concomitentă a Revelației și a Bisericii. Sfîntul Ioan Evanghelistul spune : *„Acestea s-au scris, ca să credeți că Iisus este Hristosul, Fiul lui Dumnezeu, și, crezînd, să aveți viață în numele Lui"* (20, 31). Făgăduința Mîntuitorului făcută ucenicilor Săi : *„Veți lua putere, venind Duhul Sfînt peste voi, și Îmi veți fi Mie martori în Ierusalim și în toată Iudeea și în Samaria și pînă la marginea pămîntului"* (Fapte 1, 8), ne dovedește, că Noul Testament nu este nimic altceva decît consemnarea scrisă a credinței Bisericii primare, ai cărei mărturisitori au fost Sfinții Apostoli, căci prin lucrarea Sfîntului Duh, se poate zice că ei au devenit *„mintea lui Hristos"* (I Corinteni 2, 6-7), dobîndind capacitatea de a pătrunde în tainele negrăite ale mîntuirii, devenind astfel organe naturale ale Revelației divine.

În al treilea rînd, Sfînta Scriptură este cuvîntul lui Dumnezeu adresat Bisericii. Sfintele Evanghelii, ca și întreg Noul Testament, nu sînt opere biografice, sau lucrări de pură istorie. Adevăratul motiv care stă la baza scrierilor Noului Testament nu este prezentarea *„vieții lui Iisus"*, ci este vestirea cuvîntului lui Dumnezeu : *„Căci toate cîte s-au scris mai înainte s-au scris spre învățătura noastră, ca prin răbdarea și mîngîierea, care vin din Scripturi, să avem nădejde"* (Romani 15, 4).

Cuvîntul lui Dumnezeu adună pe credincioși într-o unitate, le vestește împlinirea unei făgăduințe și le oferă o hrană miraculoasă : *„Eu sînt pîinea vieții, cel ce vine la Mine nu va flămînzi și cel ce crede în Mine nu va înseta niciodată"* (Ioan 6, 35). Afirmația că Sfînta Scriptură este în primul rînd adresată Bisericii nu este o gratuitate, ci o realitate vie, pentru că ierarhiei bisericești i s-a încredințat de Domnul Iisus Hristos misiunea de a predica cuvîntul Evangheliei, pînă la sfîrșitul veacurilor (Matei 28, 19-20).

Împotriva acestor adevăruri de credință, mult prea evidente, unii creștini afirmă că fiecare creștin știe să tîlcuiască Sfînta Scriptură, fiind luminat de Duhul Sfînt, căci zice Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan : *„Iar voi, ungere aveți de la Cel Sfînt și știți toate... Cît despre voi, ungerea pe care ați luat-o de la El rămîne întru voi și n-aveți trebuință ca să vă învețe cineva, ci precum ungerea Lui vă învață despre toate și învățătura aceasta adevărată este și nu este minciună, rămîneți întru El, așa cum v-a învățat"* (I Ioan, 2, 20, 27). Cu alte cuvinte, iluminarea Duhului este îndestulătoare oricui pentru a ști toate cele din Scriptură și deci nu mai este nevoie de Biserică.

Așa să fie oare ? În cuvintele de mai sus se afirmă posibilitatea de a cunoaște adevărul mîntuirii, de către fiecare creștin, în temeiul iluminării

sale de către Duhul Sfînt, dobîndită prin Taina Ungerii cu Sfîntul Mir, în urma administrării Sfîntului Botez, de către ierarhia Bisericii, rînduită de Mîntuitorul în acest scop. Dar Apostolul, în capitolul citat, stăruie asupra faptului că, creștinul, trebuie să rămînă credincios Domnului Iisus Hristos și să se ferească de învățătorii mincinoși, de antihriști, care tăgăduiesc pe Fiul și pe Tatăl. De aceea îi îndeamnă să rămînă în învățătura adevărată pe care au primit-o înainte de Botez, zicîndu-le că *„știți toate"*, și *„nu aveți trebuință ca să vă învețe cineva"*, recte antihriștii de care vorbește în versetele 21-26. Scopul cunoașterii adevărului divin din Scriptură, se datorește nevoii credinciosului de a dobîndi mîntuirea, în care scop se unește cu Domnul Hristos prin Taina Sfîntului Botez, Taina Ungerii cu Sfîntul Mir și Taina Sfintei Împărtășanii, care se administrează odată, una după alta, celui ce devine prin acestea membru al Trupului tainic al Domnului. Și în această situație Sfîntul Apostol Pavel conchide : *„Voi sînteți trupul lui Hristos și mădulare (fiecare) în parte. Și pe unii i-a pus Dumnezeu în Biserică : întîi apostoli, al doilea prooroci, al treilea învățători"*... (I Corinteni 12, 27-28). Comuniunea aceasta a mădularelor diferite într-un singur trup formează Biserica, în care și pe baza căreia credincioșii înaintează progresiv și sigur în înțelegerea adevărului revelat, nu numai în cunoaștere ci și în trăire după pilda Mîntuitorului.

Plecînd de la afirmația de mai sus, că fiecare creștin știe să tîlcuiască Sfînta Scriptură, fiind luminat de Duhul Sfînt, merg mai departe accentuînd, că orice creștin are nu numai dreptul ci chiar și datoria de a tîlcui Sfînta Scriptură, căci așa ne-a învățat Mîntuitorul : *„Cercetați Scripturile, că socotiți că în ele aveți viață veșnică. Și acelea sînt care mărturisesc despre Mine"* (Ioan 5, 39). Deci, cercetarea Sfintei Scripturi, la care ne obligă Mîntuitorul pe fiecare, este de ajuns pentru a pricepe mărturiile despre Domnul Iisus Hristos, cum și întreaga lui învățătură.

Din citarea acestor cuvinte, s-ar părea că inspirația biblică, precum și scrierile sfinte în ele însele, n-au nimic de a face cu Biserica, căci nu spune cercetați Biserica, ci *„Scripturile"*, care sînt cuvîntul lui Dumnezeu.

Dar, dacă luăm aminte la împrejurarea în care Mîntuitorul Iisus Hristos a zis cuvintele de mai sus, vedem bine că El îndeamnă pe ascultătorii Săi, iudei, să cerceteze Scripturile Vechiului Testament, spre a se documenta mai bine despre proorociile privind dumnezeirea persoanei Sale, în care ei trebuie să creadă cu toții, că este Fiul lui Dumnezeu. La vremea aceea, Noul Testament nu exista, așa că în toate cazurile cînd Mîntuitorul vorbește de *„Scripturi"*, se referă la Vechiul Testament. În textul respectiv este vorba de faptul că Vechiul Testament e o călăuză sigură pentru formarea convingerii noastre că Domnul Hristos este Fiul lui Dumnezeu, prezis cu sute și mii de ani înainte, făgăduit omenirii de la căderea primilor oameni în păcat. Asta-i cu totul altceva decît ce socotesc sectarii. Nu e vorba de tîlcuirea Scripturii de către fiecare credincios, ci de mărturia pe care o dau cărțile Vechiului Testament despre persoana divino-umană a Mîntuitorului, în Care ei nu voiau să creadă.

Cu alte cuvinte spus, Vechiul Testament este cel ce ne întărește credința în Mîntuitorul Iisus Hristos, ca Fiu al lui Dumnezeu și deci ne obligă să credem în El cu tărie și cu siguranță. Iudeii însă, înțelegînd greșit *„Scripturile"*, nu erau în măsură să vadă în persoana Mîntuitorului împlinirea celor prezise de prooroci. De aceea, Mîntuitorul îi îndeamnă la cercetarea *„Scripturilor"*, ca să se lumineze în privința persoanei Sale, și nu ca s-o facă pe tîlcuitorii Scripturii.

O altă obiecțiune pe care o fac sectarii cu privire la Sfînta Scriptură este aceea că inspirația divină a Sfintei Scripturi nu se află în Biserică, ci în conștiința personală a credinciosului și în experiența sa interioară. Așa că fiecare credincios este îndreptățit personal să se pronunțe asupra valorii fiecărei cărți a Noului Testament, recunoscînd numai pe acelea în care, prin experiența sa interioară, simte vorbind duhul apostolic care le-a zămislit.

În această formulă se vede cît de colo, principiul enunțat de reformatorii din secolul al XVI-lea, care, prelucrat de sectari, a deschis larg ușile arbitrariului în judecata valorilor interioare ale cărților sfinte.

Biserica este aceea care ne-a dat Scriptura, cu ajutorul Tradiției, iar sectanții înșiși au primit această carte sfîntă de la Biserică.

Nici un credincios nu poate, după propriul său gust, sau putere de înțelegere, să hotărască asupra inspirației Sfintei Scripturi, pentru că nimeni

nu cunoaște lucrurile lui Dumnezeu, decît Duhul lui Dumnezeu (I Corinteni 2, 11), Care lucrează prin Biserică pînă la sfîrșitul veacului (Matei 28, 19-20).

Și apoi, să nu uităm că Biserica este *„locaș al lui Dumnezeu în Duh"* (Efeseni 2, 22).

Lăsînd la o parte autoritatea Bisericii în materie de credință, sectarismul a dus la haosul spiritual pe care el însuși l-a produs, încît astăzi cu greu se mai poate orienta cineva neavizat în mulțimea de denominațiuni creștine existente la această oră, care-i adevărata Biserică a Mîntuitorului Iisus Hristos.

Dar încă nu s-a spus totul în privința obiecțiunilor sectare cu privire la înțelegerea Sfintei Scripturi.

Ei afirmă că nu este nevoie ca cineva să aibă multă știință spre a putea pricepe învățăturile Sfintei Scripturi, fiindcă Dumnezeu și celor neînvățați le descoperă aceste învățături, căci zice Domnul: *„Te slăvesc pe Tine Părinte, Doamne al cerului și al pămîntului, că ai ascuns acestea de cei înțelepți și pricepuți și le-ai descoperit pruncilor"* (Matei 11, 25). Prin *„cei înțelepți"* se înțeleg cei ce au școală multă și înaltă, și prin aceasta se țin înțelepți și învățați, dar situația nu-i favorizează cu nimic față de cei simpli și neînvățați în privința înțelegerii tainelor lui Dumnezeu, căci Duhul Sfînt îi luminează să înțeleagă Scripturile.

Aici este vorba nu de oamenii cu adevărat înțelepți, ci de cei care se țin înțelepți, avînd vreo școală filosofică din vechime, și datorită căreia refuză să primească învățătura creștină, nefiind pe placul minții lor. În raport cu acești pseudo-înțelepți ai unui veac apus, Sfinții Apostoli au apărut ca niște oameni simpli și neînvățați, fiind numiți *„prunci"*, pentru curăția și măreția lor sufletească. Fiind prunci cu neprihănirea, nu însă cu mintea și înțelegerea, Dumnezeu le-a descoperit înțelepciunea Sa căci numai cei desăvîrșiți în fapta bună ajung la nerăutatea pruncilor și la înțelepciunea Apostolilor. La acest lucru ne îndeamnă Sfîntul Apostol Pavel, cînd zice: *„Fraților nu fiți copii la minte; Fiți copii cînd e vorba de răutate. La minte însă, fiți desăvîrșiți"* (I Corinteni 14, 20). Sfinții Apostoli au propoveduit Evanghelia pe care au primit-o direct de la Domnul Iisus Hristos, iar în vederea misiunii ce li s-a încredințat au fost special pregătiți de Dascălul și Învățătorul lor, Mîntuitorul. Lor le-a descoperit tainele împărăției cerurilor, nu însă și oamenilor celorlalți (Matei 13, 11). Înțelepciunea adevărată nu este exclusă de la înțelegerea și tîlcuirea Scripturii și cunoașterea tainelor lui Dumnezeu, după cum vedem din cazul Sfîntului Apostol Pavel, că, deși era un om foarte învățat și înțelept, Mîntuitorul l-a chemat în mod direct și în chip minunat la treapta Apostoliei și i-a încredințat propoveduirea Evangheliei la neamurile păgîne, înzestrîndu-l și cu darul facerii de minuni, ca și pe ceilalți Sfinți Apostoli (Fapte 9, 1-26 și 19, 11).

Sectanții mai au însă ceva de spus în legătură cu înțelepciunea și știința oamenilor, și anume că Dumnezeu osîndește atît înțelepciunea cît și știința omenească și de aceea înlătură cunoașterea rațională a Sfintei Scripturi, căci iată ce categoric spune Sfîntul Apostol Pavel: *„Căci scris este: Pierde-voi înțelepciunea înțelepților și știința celor învățați voi nimici-o. Unde este înțeleptul? Unde e cărturarul? Unde e cercetătorul acestui veac? Au n-a dovedit Dumnezeu nebună înțelepciunea lumii acesteia?"* (I Corinteni 1, 19-20). Așa că nu-i posibil ca Dumnezeu să fi rezervat dreptul de a tîlcui Sfînta Scriptură numai celor cu multă știință de carte, cînd tocmai această știință este osîndită de El.

Textul citat din Sfîntul Pavel este din proorocul Isaia, care se referă la un alt gen de înțelepciune, în care elementul divin se găsește în antagonism cu cel uman. Iudeii de pe vremea profetului Isaia, refuzînd o făgăduință a lui Dumnezeu, se iau după propria lor judecată și ajung la un eșec. La fel și păgînii care nu se puteau împăca cu creștinismul, cum poate Hristos să mîntuiască pe alții, cînd nici pe Sine Însuși nu S-a mîntuit, ci a murit încă de o moarte așa de rușinoasă?! Gîndirea filosofilor păgîni, care se baza numai pe raționamente, nu putea admite învățătura creștină, părîndu-li-se un nonsens. Adevărul lui Hristos este unul, însă credincioșii ajung să-l cunoască mai bine, datorită studiilor biblice, fiindcă lucrarea lui Dumnezeu în istoria mîntuirii s-a săvîrșit în multe chipuri și în multe rînduri (Evrei 1, 1-2).

Pentru înțelegerea Sfintei Scripturi, zic sectanții, nu avem nevoie de dascăli duhovnicești, pentru că cuvîntul lui Dumnezeu este clar, iar sensul

lui ni se împărtășește direct. Pe de altă parte, toți credincioșii au darul preoției, și ca atare, fiecare poate tîlcui Sfînta Scriptură. Dovadă :

„Iar voi sînteți seminție aleasă, preoție împărătească, neam sfînt, popor agonisit de Dumnezeu, ca să vestiți în lume bunătățile Celui ce v-a chemat din întuneric la lumina Sa cea minunată“ (I Petru, 2, 9).

Iată dar, spun ei, că preoția creștină este universală și de asemenea și darul înțelegerii Scripturii este tot universal.

Mai întîi de toate, textul de mai sus este în strînsă și directă legătură cu cele expuse în cap. I al Epistolei care este adresată iudeilor *„ce trăiesc împrăștiați printre străini, în Pont, în Galatia, în Capadocia, în Asia și în Bitinia“* (vers 1), și care sînt îndemnați : *„Ca fii ai ascultării, nu vă potriviți poftelor de mai înainte, din vremea neștiinței voastre, ci, după Sfîntul care v-a chemat pe voi, fiți sfinți în toată petrecerea vieții. Că scris este : Fiți sfinți, pentru că Sfînt sînt Eu“* (I Petru 1, 14-16). *„Și voi înșivă, ca pietre vii, zidiți-vă drept casă duhovnicească, preoție sfîntă, ca să aduceți jertfe duhovnicești, bine-plăcute lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos“* (2, 5). În ambele capitole, Sfîntul Petru stăruie asupra necesității ca în calitatea lor de credincioși ai Mîntuitorului Iisus Hristos să ducă o viață sfîntă și fără prihană, să aducă *„jertfe duhovnicești plăcute lui Dumnezeu“*, ei trebuind să fie sfinți, precum Hristos Sfînt este. Prin trăirea lor de toate zilele, trebuie să se deosebească total de lumea păgînă în mijlocul căreia trăiau, încît din purtarea lor să vestească *„bunătățile Celui ce v-a chemat din întuneric, la lumina Sa cea minunată“* (2, 9). În sensul aducerii de roade duhovnicești, plăcute lui Dumnezeu, credincioșii ajung *„neam sfînt, preoție împărătească“*, căci acolo trebuie să ajungă orice creștin, încît să poată zice ca Sfîntul Apostol Pavel: *„M-am răstignit împreună cu Hristos ; și nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine“* (Galateni 2, 20). Chemarea la sfințenie a tuturor credincioșilor, la slujirea lui Dumnezeu prin credință și fapte bune, nu anulează întru nimic preoția sacramentală, harică și cu destinație specială, de a lucra la zidirea împărăției lui Dumnezeu în inima oamenilor și a-i conduce pe calea mîntuirii. Cît despre universalitatea preoției, e bine să ne amintim, că preoția este un dar special al lui Dumnezeu și de el nu se învrednicesc credincioșii, oricît de multe fapte bune ar avea, ci prin acestea își agonisesc fericirea veșnică. Cuvintele Sfîntului Apostol Pavel sînt lămuritoare : *„Nu fii nepăsător față de harul care este întru tine, care ți s-a dat prin proorocie, cu punerea mîinilor preoției“* (I Timotei 4, 14) ; și în alt loc zice : *„Te îndemn să ții aprins harul lui Dumnezeu, cel ce este în tine, prin punerea mîinilor mele“* (II Timotei 1, 6), îi scrie el lui Timotei pe care-l sfințise episcop și-l rînduise să conducă Biserica din Efes. Acestea dovedesc că preoția este rînduială dumnezeiască specială, în scopul mîntuirii credincioșilor.

Mai sînt o parte de sectari care socotesc că Vechiul Testament este obligatoriu în întregime și pentru creștini, fiindcă Mîntuitorul a zis: *„Să nu socotiți că am venit să stric Legea sau proorocii ; n-am venit să stric, ci să împlinesc“* (Matei 5, 17), prin urmare, Legea a rămas și pe mai departe în vigoare, zic ei.

Împlinirea Legii de care vorbește aici Mîntuitorul, privește împlinirea tuturor celor prezise de prooroci cu privire la persoana Sa, căci *„cerul și pămîntul vor trece“*, însă *„o iotă sau o cîrtă din Lege nu va trece, pînă ce se vor face toate“* (Matei 5, 18). Numai în sensul acesta se tîlcuiesc cuvintele invocate de sectari, fiindcă peste trei versete mai departe El începe desăvîrșirea Legii, zicînd: *„Ați auzit că s-a zis celor de demult : Să nu ucizi... Eu însă vă spun vouă... Ați auzit că s-a zis celor de demult : Să nu săvîrșești adulter. Eu însă vă spun vouă : Că oricine se uită la femeie, poftind-o, a și săvîrșit adulter cu ea în inima lui... S-a zis iarăși : Cine va lăsa pe femeia sa, să-i dea carte de despărțire. Eu însă vă spun vouă... Ați auzit că s-a zis : Ochi pentru ochi și dinte pentru dinte. Eu însă vă spun vouă : Să nu stați împotriva celui rău ; iar cui te lovește peste obrazul drept, întoarce-i și pe celălalt“* (Matei 5, 21-48). Așa că îndată după textul folosit de sectari în sensul dorit de ei, Domnul începe desăvîrșirea Legii Vechi și instituirea celei Noi.

Este absolut cu neputință ca Domnul să se contrazică pe Sine Însuși. Legea cea Nouă adusă de Domnul Iisus Hristos a învechit pe cea dintîi, după cum spune Sfîntul Apostol Pavel : *„Și zicînd unul nou, Domnul a învechit pe cel dintîi. Iar ce se învechește și îmbătrînește, aproape este de pieire“* (Evrei 8, 13).

Binefacerile Legii celei Noi sînt mai multe :

1. A înlocuit multele jertfe ale Vechiului Testament cu unica Sa jertfă, adusă o dată pentru totdeauna pe Crucea Golgotei, pentru întreaga omenire.

2. A înlocuit tăierea-împrejur cu Botezul creștin, care are o importanță capitală pentru dobîndirea mîntuirii, în vreme ce tăierea-împrejur închipuia legămîntul dintre Dumnezeu și poporul evreiesc. Sfîntul Apostol Pavel zice : *„A fost cineva chemat, fiind tăiat împrejur ? Să nu se ascundă. A fost cineva chemat în netăiere împrejur ? Să nu se taie împrejur. Tăierea împrejur nu este nimic ; și netăierea nu este nimic, ci paza poruncilor lui Dumnezeu“* (I Corinteni 7, 18-19).

3. A înlocuit deosebirea dintre mîncăruri „curate“ și „necurate“, care în Testamentul Nou nu au ce simboliza, nu mai au nici un rost, căci zice Scriptura : *„Cele ce Dumnezeu a curățit, tu să nu le numești spurcate“* (Fapte 10, 15 ; Tit 1, 14-15).

4. A înlocuit ziua de odihnă săptămînală, sîmbăta evreiască, cu duminica creștinească, cum și alte prescripțiuni și ritualuri, care în creștinism nu au nici o semnificație. *„Nimeni deci să nu vă judece pentru mîncare sau băutură, sau cu privire la vreo sărbătoare, sau la lună nouă, sau la sîmbete, care sînt umbră celor viitoare“* (Coloseni 2, 16-17); și *„Iată vin ca să fac voia Ta, Dumnezeule. Desființează deci pe cel dintîi* (Testament) *ca să statornicească pe al doilea. Și întru această voință sîntem sfințiți, prin jertfa trupului lui Iisus Hristos, o dată pentru totdeauna“* (Evrei 10, 9-10).

5. A înlocuit preoția Vechiului Testament care se trăgea numai din seminția lui Levi cu preoția creștină, ce se încredințează persoanelor care sînt apte pentru aceasta, din toate neamurile pămîntului. Biserica creștină este condusă de Însuși Mîntuitorul Iisus Hristos, Care este Arhiereul nostru desăvîrșit, *„prin aceea că rămîne în veac“*, căci zice Domnul : *„Tu ești preot în veac, după rînduiala lui Melchisedec“. „Astfel de Arhiereu se cuvenea să avem : sfînt, fără de răutate, fără de pată, osebit de cei păcătoși, și fiind mai presus decît cerurile“* (Evrei 7, 24, 26).

Din toate cele de pînă aici rezultă că Sfînta Scriptură este păstrată și interpretată ca o carte a Bisericii, căreia i-a fost adresată și încredințată. Ea are o putere covîrșitoare încît preface nenumărate suflete păcătoase în sfinți. Sfîntul Apostol Pavel zice : *„Căci cuvîntul lui Dumnezeu e viu și lucrător și mai ascuțit decît orice sabie cu două tăișuri, și pătrunde pînă la despărțitura sufletului și duhului, dintre încheieturi și măduvă, și destoinic este să judece simțirile și cugetele inimii“* (Evrei 4, 12). Ortodoxia se folosește de Sfînta Scriptură ca de o formă fixă a Tradiției divino-apostolice, care s-a bucurat de la început și totdeauna de o mare autoritate, căci într-adevăr, ea este normă infailibilă de credință și de viață religioasă și morală. Ea pune la îndemîna credincioșilor săi Sfînta Scriptură spre a o citi și a se adăpa astfel de la izvorul cel pururea de viață-dătător, cu condiția ca omul, unde nu înțelege, să ceară lămuririle necesare preotului său, căci numai Biserica este în măsură de a tîlcui cum se cuvine. Și numai călăuziți de Biserică ne putem apropia cu pietate de bogăția duhovnicească a Sfintei Scripturi, spre a ne întări în cuvîntul adevărului dumnezeiesc, pentru a noastră mîntuire, căci : *„Fericiți sînt cei ce ascultă cuvîntul lui Dumnezeu și-l păzesc“* (Luca 11, 28).

BIBLIOGRAFIE

Diac. Al. N. Constantinescu, *Manual de sectologie,* București, 1929.
Ilarion V. Felea, *Religia iubirii,* Arad, 1946.
Prot. dr. P. Deheleanu, *Manual de sectologie,* Arad, 1948.
Invățătura de Credință Creștină Ortodoxă, București, 1952.
Gala Galaction, *Ziua Domnului,* București, 1958.
Carte de Învățătură Creștină Ortodoxă, București 1978.
Pr. prof. N. Petrescu, *Catehetica,* București, 1978.
„Ortodoxia“, revista Patriarhiei Române, nr. 2/1980.
Studiul Noului Testament, București, 1981.
Arhim. Cleopa lie, *Despre Credința Ortodoxă,* București, 1981.

Pr. C. Gr. CHIRICA

IUBIREA — CEA MAI MARE PORUNCĂ

Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu înomenit, nu a intrat în istorie ca un legiuitor, ci ca Învățător, Luminător și Mîntuitor al lumii. El a vorbit lumii pe față, învățînd totdeauna în sinagogi și în templu unde se adunau toți evreii, nevorbind nimic pe ascuns (Ioan 18, 20). Învățătura Lui nu este esoterică, ci publică, concretă, accesibilă oricui pentru că este dată pentru fiecare.

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos expunea învățătura Lui în comparație cu Legea cea Veche, completînd-o și desăvîrșind-o pe aceasta din urmă, fără să dea o nouă Lege sau porunci și prescripții noi. Cu toate acestea, înainte de patimile Sale, Mîntuitorul a lăsat Apostolilor, celor ce i-au fost, îi sînt și-i vor fi ucenici, o poruncă. O poruncă, precum alta n-a fost, o poruncă nouă care cuprinde pe toate celelalte — porunca iubirii. „Poruncă nouă dau vouă : Să vă iubiți unul pe altul. Precum Eu v-am iubit, așa și voi să vă iubiți unul pe altul. Întru aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii față de alții“ (Ioan 13, 34-35). Sau în alt loc : „Aceasta este porunca Mea : Să vă iubiți unul pe altul precum Eu v-am iubit. Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are, ca sufletul lui să și-l pună pentru prietenii săi“ (Ioan 15, 12-13).

Iubirea este cea mai mare poruncă, iar lucrarea ei are trei poli de referință, un model și o măsură. Mîntuitorul spunea în acest sens învățătorului de Lege : „Să iubești pe Domnul Dumnezeul Tău, din toată inima ta, din tot sufletul tău și din tot cugetul tău... iar pe aproapele tău ca pe tine însuți“ (Matei 22, 37, 39). Iubirea este o stare de spirit și o lucrare care angajează întreaga personalitate, întreaga ființă umană, în ceea ce are ea mai profund : inima, sufletul, cugetul și puterea. Polii între care se mișcă lucrarea ei sînt Dumnezeu, eul nostru și aproapele ; modelul este Hristos, iar măsura este tocmai iubirea pentru noi înșine și totodată iubirea față de Dumnezeu. În profunzimile ei, iubirea de sine nu este egoism, ci potrivit modelului iubirii lui Hristos, este deschidere spre altul (spre aproapele), este generozitate pînă la sacrificiul de sine — aproapele nefiind cel de apropierea sau de ajutorul căruia eu am nevoie, ci acela care are nevoie de apropierea mea, de sprijinul și ajutorul meu.

Mîntuitorul a ridicat iubirea la nivel de poruncă pentru că iubirea este viață, iar păstrarea vieții este îndatorirea de căpetenie a omului. Viața a apărut din porunca și prin voința lui Dumnezeu, iar Fiul lui Dumnezeu S-a înomenit tocmai spre viața lumii: „Ca lumea să aibă viață și s-o aibă din belșug“ (Ioan 10, 10).

Iubirea față de Dumnezeu se întemeiază pe iubirea lui Dumnezeu față de noi. El este Cel care ne-a iubit mai întîi. Iubirea noastră este răspuns la iubirea Lui. Ea implică adorarea și păstrarea comuniunii cu El. Ea este prima și cea mai mare poruncă în care sînt rezumate învățăturile Profeților și prescripțiile Legii celei vechi.

Iubirea față de Dumnezeu, așa cum a înțeles-o, a practicat-o și a lăsat-o Mîntuitorul Hristos este totodată și iubire pentru oameni. Nu există una fără cealaltă. Nu poți iubi modelul, urînd chipul modelului. Omul este chip al lui Dumnezeu, avînd în ființa sa tot ceea ce-i este necesar dar și vocația spre asemănare cu Dumnezeu. Iubirea față de aproapele ratifică, o aprobă pe cealaltă, îi arată puritatea deoarece demonstrează că este liberă de patima egoismului. Numai iubirea de Dumnezeu din care este absentă orice urmă de egoism este adevărat izvor al vieții tuturor. Numai această iubire înțelege că cele ce vin de la Dumnezeu aparțin și aproapelui, nu numai nouă.

Iubirea față de Dumnezeu este cea mai înaltă formă de iubire, ea dîndu-ne și forma iubirii față de aproapele : nelimitarea. Ea fundamentează iubirea față de aproapele și-i dă calitate. Din iubirea față de Dumnezeu iau ființă atît conștiința comuniunii și unității de ființă cu ceilalți oameni, cît și libertatea cea adevărată. Iubirea față de Dumnezeu ne eliberează nu numai de cele care au valoare numai pentru că sînt mijloace ale manifestării

și lucrării iubirii noastre, dar ne asigură neatîrnarea, neînlănțuirea noastră de diversele legături pur și simplu omenești, ca și de cei care ne urăsc sau ne iubesc în felul lor. Tocmai pentru aceasta, o iubire față de aproapele care ar exclude iubirea față de Dumnezeu, oricîtă forță ar avea ea, după învățătura creștină, nu este virtute, ci păcat. Aici intervine semnul critic al iubirii, ca virtute creștină. Cel care iubește pe ceilalți, chiar dacă-i sînt părinți, soție sau frați, mai mult decît pe Dumnezeu, acela nu-i pe calea adevăratei iubiri : „Cel care iubește pe tată, pe mamă mai mult decît pe Mine, nu este vrednic de Mine. Și cel care iubește pe fiu sau pe fiică mai mult decît pe Mine, nu este vrednic de Mine. Și cel care nu-și ia crucea sa și nu-mi urmează Mie nu este vrednic de Mine“ (Matei 10, 37-38).

Iubirea nu este, așadar, o simplă activitate condescendentă față de ceilalți, ci o luptă, în care trebuie depășit „firescul“ și în care *crucea*, adică renunțarea și jertfirea a ceea ce credem că ne este propriu au rolul de căpetenie. În lupta aceasta, Mîntuitorul cere să-ți urăști pe proprii consîngeni : „Dacă vine cineva la Mine și nu urăște pe tatăl său și pe mamă și pe femeie și pe copii și pe frați și pe surori și chiar însăși viața lui, nu poate să fie ucenicul Meu. Și cel ce nu-și poartă crucea sa și nu vine după Mine nu poate să fie ucenicul Meu“ (Luca 14, 26-27).

Poruncind iubirea, iubirea de Dumnezeu și iubirea față de aproapele, vedem că Mîntuitorul pune două condiții cutremurătoare și paradoxale, la prima vedere, față de ceea ce învăța cu alte ocazii: Să urăști pe cei pe care îi simți mai aproape decît orice și oricine (propriile-ți rude), ba mai mult, să-ți urăști propria-ți viață, iubindu-ți totuși dușmanii. Condiții de necrezut, cu toate că sînt necesare pentru lucrarea adevăratei iubiri. Oare sînt contradicții în spusele și recomandările Mîntuitorului? Nicidecum. Aceste două condiții au autoritate deodată, pentru că sînt neseparate una de alta și fiecare își găsește sens împreună cu cealaltă. Ce vrea, așadar, Mîntuitorul prin aceste două condiții ? *Ne vrea liberi.* Prin ele cere libertatea absolută atît de robia urii, cît și de robia celorlalte sentimente pămîntești. Cînd cineva este înlănțuit de forța urii sau de legăturile familiale și de sentimentele care decurg din acestea, nu este încă gata pentru iubirea lui Dumnezeu, pentru iubirea pe care o cere Iisus. În iubirea demnă de El, Mîntuitorul nu ne vrea nici mutilați de ura împotriva dușmanilor, nici desfigurați de iubirea pătimașă sau pasiunea instinctuală (pe care unii o numesc „iubire“) față de părinți, frați sau altfel de rude care nu înseamnă altceva decît egoism extins la nivel familial sau de clan.

Pe de altă parte, Mîntuitorul învață iubirea de aproapele pentru că prin aceasta nu suferă nici un rău viața noastră însăși. Mîntuitorul pune alături de iubirea de sine iubirea pentru aproapele (oricine ar fi el și oricare ar fi atitudinea lui față de noi) pentru că ea este opoziția radicală față de autodistingerea noastră. Cînd nu iubești pe aproapele, înseamnă că față de el nutrești ura sau indiferența. Îți investești trăirile interioare fie într-o stare de spirit care-ți macină ființa (în cazul urii), fie într-o stare în care bați pasul pe loc fără vreun progres (în cazul indiferenței). Or, și într-un caz și într-altul, omul își autoreduce dimensiunile ființei sale care, nefiind creată din ură sau din indiferență, trebuie să iradieze forța din care a fost creată — iubirea — spre a se putea împlini. Într-un mediu în care nu întîlnești iubire ești cu atît mai liber, cu cît ura pe care o întîlnești nu naște ură. Tocmai pentru aceasta se mîntuiesc cei împodobiți cu răbdare multă (Matei 10, 22). Răbdarea nelimitată este neseparată de iubirea cea fără de margini. Cu cît iubești mai mult, cu atît mai mult rabzi și cu atît mai mult îl înțelegi pe celălalt.

Învățînd iubirea față de dușmani și poruncind iubirea fără de margini dar gîndită realmente, Mîntuitorul cere îndepărtarea categorică a omului de rău. Iubindu-ți dușmanul, nu înseamnă că-l ajuți să-și exercite răutatea lui ca să te distrugă. Să ai răbdare în toate, înseamnă că nu iriți pe cei care te lovesc sau caută ocazia sau momentul să te lovească. Și în acest fel nu vei înmulți răul și răutatea lor.

Spre a fi deplină, iubirea nu trebuie numai să fie dată, dar trebuie să fie și acceptată de ceilalți. Numai atunci raporturile dintre oameni ajung la desăvîrșire. De aceea, Mîntuitorul a poruncit ucenicilor să aibă dragoste unii față de alții, dar să-și arate dragostea și față de cei al căror duh nu se află în dragoste. Iubirea față de cei care simt lipsa iubirii noastre, cît și față de cei care nu cunosc gustul și căldura iubirii, ca și iubirea pentru dușmani,

pe care le-a învățat și poruncit Mîntuitorul Hristos, cer omului efortul întregii lui personalități.

Iubirea creștină nu are drept criteriu egoismul omenesc, ci cea mai naturală iubire de sine, arătată în modul cel mai plenar de viața Mîntuitorului, expresie a unei vieți ce corespundea cu planul lui Dumnezeu. Iubirea creștină, iubirea aproapelui, fie prieten fie dușman, nu este rodnică decît atunci cînd izvorăște din iubirea de Dumnezeu. Dacă iubirea pentru Dumnezeu cere totul, lăsarea de-o parte a tot ceea ce ar opri manifestarea deplină a ei față de Dumnezeu și dacă iubirea aproapelui trebuie să fie *asemenea* iubirii față de Dumnezeu, cît de înaltă trebuie să fie, așadar, exigența iubirii aproapelui ! La rîndul ei, iubirea de Dumnezeu este verificată numai în iubirea față de aproapele.

Tocmai pentru aceasta iubirea poruncită de Mîntuitorul Hristos nu este nici slăbiciune, nici sentimentalism dulceag, ci o cerință severă, cea mai severă condiție pusă celor ce cred în Hristos spre mîntuire. Iubirea lui Hristos este universală. La El nu putem ajunge decît avînd ca metodă de urmat în viața noastră iubirea după modelul dat de El.

Asist. univ. V. RĂDUCĂ

LA INTRAREA ÎN BISERICĂ A MAICII DOMNULUI

La evrei, în vechime, toți cei care n-aveau copii erau disprețuiți, chiar dacă erau de neam mare. Cînd aduceau darurile lor la templu, preotul le primea în urma tuturor și mulți evitau a mînca cu dînșii, fiind priviți ca urgisiți de Dumnezeu.

Înaintea venirii Mîntuitorului Iisus Hristos pe pămînt, trăiau în Ierusalim doi bătrîni, Ioachim și Ana, care erau din neamul lui David împăratul, oameni drepți și temători de Dumnezeu, dar care n-aveau nici un copil.

Din pricina aceasta, erau foarte mîhniți si aceasta cu atît mai mult căci soarele vieții lor se apropia de asfințit. Credincioși fiind, se rugau necontenit lui Dumnezeu ca să-i scape de ocara lumii și să le dăruiască un copil, pe care au făgăduit să-l închine Domnului.

Și Dumnezeu le-a ascultat rugăciunea, căci Ana a născut la bătrînețe o fiică căreia i-au pus numele Maria. Cînd fiica lor a ajuns la vîrsta de trei ani au dus-o la templu, ca s-o închine lui Dumnezeu, așa după cum făgăduiseră în rugăciunile lor, încredințînd-o preotului Zaharia, tatăl Sfîntului Ioan Botezătorul. Aici, la templul din Ierusalim, era un așezămînt special întemeiat pentru creșterea deosebită a fetelor, cît și a copiilor întîi-născuți care trebuiau să fie închinați a sluji lui Dumnezeu. Sub îndrumarea preoților și a altor persoane evlavioase, micile odrasle erau învățate să se închine, să se roage lui Dumnezeu, să citească din Sfînta Scriptură și să ia parte regulat la serviciul divin. Fetele mai învățau să toarcă, să țească, să facă haine și veșminte preoțești și diferite podoabe pentru înfrumusețarea templului. Băieții învățau cele pentru slujirea lui Dumnezeu și a întreținerii vieții.

Erau primiți aici de la vîrsta de trei ani. Fetele stăteau pînă la vîrsta de cincisprezece ani, cînd părinții le luau acasă și puteau fi măritate, iar băieții rămîneau pe toată viața în slujba Domnului. Prunca Maria a primit aici o educație religioasă și morală aleasă, încît la vremea cuvenită Dumnezeu a ales-o să nască pe Mîntuitorul lumii, Cel așteptat de omenire, de la izgonirea lui Adam din rai. Ea a născut mai presus de legile firii pe Domnul nostru Iisus Hristos.

Intrarea ei în biserică a însemnat o viață trăită după voia lui Dumnezeu, în muncă cinstită și rugăciune, în curățenie desăvîrșită, în gînduri alese și în fapte bune. De aceea, praznicul nostru de astăzi este un prilej minunat de a cugeta și noi mai adînc asupra „rostului și folosului venirii noastre la biserică".

Biserica, sub aspectul material, este pentru noi o tindă, o anticameră a cerului pe pămînt, pentru trăirea omului cît mai aproape de Dumnezeu.

Prin sfintele slujbe pe care le săvîrșește și prin îndrumările pe care ni le dă, ea ne face să ne simțim, încă de pe acum, ca în cer. Bisericile noastre ortodoxe sînt adevărate colțișoare de rai, coborîte pe pămînt. Privind cu luare-aminte pictura care le împodobește, fără să vrem, simțim cum ni se deschide sufletul și mintea, punîndu-ne înaintea ochilor o parte din istoria vieții creștine. Aici ne întîlnim cu Mîntuitorul Iisus Hristos, cu Maica Domnului, cu Sfinții Apostoli, cu mulțimea cea fără de număr a mucenicilor, a drepților și a tuturor sfinților, care ne transmit ceva din rîvna lor spre desăvîrșire, îndemnîndu-ne să le urmăm pilda, după cuvintele Sfîntului Apostol Pavel : „Aduceți-vă aminte de mai marii voștri, care v-au grăit vouă cuvîntul lui Dumnezeu ; priviți cu luare-aminte cum și-au încheiat viața și le urmați credința“ (Evrei 13, 7).

În țara noastră sînt multe biserici care sînt adevărate comori de artă, la care privind nu ne mai săturăm niciodată. Așa sînt de pildă Mănăstirea Curtea de Argeș, a lui Neagoe Basarab, biserica Sfinții Trei Ierarhi din Iași, a lui Vasile Lupu, apoi Voronețul, Humorul, Putna lui Ștefan cel Mare, Sucevița, Vatra Moldoviței din nordul Moldovei, care sînt pictate și pe dinafară.

Ele sînt cercetate de mulți vizitatori din țară și de peste hotare, fiind frumusețI fără egal, unice în lume.

Sub aspectul duhovnicesc, Liturghiile noastre cînd sînt slujite cu toată grija duhovnicească, cu deosebită simțire și din toată inima, ne odihnesc sufletește, ne încălzesc inima și ne îndeamnă la săvîrșirea faptelor bune. Prin învățăturile sale, Biserica ne luminează, ne dă un țel, o țintă clară și precisă vieții noastre, arătîndu-ne modul de viețuire, de pe urma căruia avem de tras nu numai foloase duhovnicești, ci și materiale. Pe de altă parte, în biserică stăm alături cu ceilalți oameni. Și aici în fața Sfîntului Altar, ne simțim cu toții egali și frații unii cu alții, ca fii ai Aceluiași Părinte ceresc, Dumnezeu. Aici ne rugăm nu numai pentru noi, ci cuprindem în sufletul nostru toată suflarea omenească, rugîndu-ne pentru binele întregii omeniri. Iubirea creștină trebuie să cuprindă întreaga omenire, atît pe cea din Biserica luptătoare, cît și pe cea din cea triumfătoare. Vom aminti aici un fragment din rugăciunea Sfîntului Vasile cel Mare, pe care preotul o citește în taină în altar, în timp ce la strană se cîntă Axionul. Iată cum ne rugăm noi : „Pomenește, Doamne, pe cei ce aduc roade și fac bine în sfintele Tale biserici și-și aduc aminte de cei săraci. Adu-ți aminte, Doamne, de cei ce întru feciorie, întru evlavie, întru înfrînare și întru viață cinstită petrec... Pomenește, Doamne, toată cîrmuirea și pe frații noștri din dregătorii... Pe cei buni, întru bunătate îi păzește, pe cei răi, buni îi fă cu bunătatea Ta. Pomenește, Doamne, poporul ce stă înainte și pe cei ce pentru binecuvîntate pricini lipsesc de aicea... Cămările lor le umple de tot binele, căsniciile lor în pace și întru unire le păzește, pe prunci îi crește, tinerețele le călăuzește, bătrînețele le întărește, pe cei slabi la suflet îi îmbărbătează, pe cei risipiți îi adună, pe cei rătăciți îi întoarce... Pe cei bîntuiți de duhuri necurate îi slobozește, cu cei ce călătoresc pe ape, pe uscat și prin aer, împreună călătorește, văduvelor le ajută, pe orfani îi apără, pe cei robiți îi izbăvește, pe cei bolnavi îi tămăduiește...“. Învăluiți în astfel de gînduri și simțăminte, în timpul Sfintei Liturghii, într-adevăr sîntem îndreptățiți a zice că în biserică stînd, în cer ni se pare a fi. Întocmai ca o mamă bună, Biserica ne ia de mînă chiar de la naștere și ne călăuzește pașii pînă la mormînt. Dar activitatea ei nu se încheie aici, pe marginea gropii, căci și după moarte are grijă de sufletele fiilor săi, rugîndu-se lui Dumnezeu pentru ușurarea sufletelor și iertarea păcatelor celor adormiți întru buna credință și în nădejdea învierii, ca Mîntuitorul Iisus Hristos la judecata de apoi să treacă pe unii din ei, din iad în rai.

La noi, românii, Biserica a îndeplinit în cursul aproape bimilenarei sale existențe nu numai rolul de îndrumător religios-moral, ci a fost și tribună de apărare a ființei naționale a neamului. Prin mîngîierile pe care le aducea, prin nădejdile ce i le insufla poporului în venirea unor zile mai bune, Biserica a ajutat neamul nostru să biruiască vitregiile trecute. Ea a contribuit și la păstrarea, cultivarea și formarea limbii române, prin manuscrisele și tipă-

riturile în limba română ce au circulat pe tot teritoriul locuit de români, fapt ce a dus la formarea conștiinței naționale și la Unirea Principatelor din 1859 și la Unirea cea mare din 1918. Și un alt lucru tot foarte important trebuie avut în vedere, că prin predicarea Evangheliei, Biserica a contribuit, de-a lungul secolelor, la formarea sufletului mare și nobil al poporului nostru, la mult apreciata omenie românească.

Frecventarea bisericii în mod regulat, de către toate categoriile de enoriași și de toate vîrstele, are darul de a făuri caractere alese și de a-i arăta omului calea virtuții, care este singura ziditoare de progres și fericire. Ea s-a rugat totdeauna și se roagă necontenit la Sfînta Liturghie și la celelalte slujbe : „Pentru pacea a toată lumea", care este o problemă de strictă actualitate.

Făurirea păcii necesită eforturile tuturor oamenilor de bine din întreaga lume. Creștinismul este religia păcii și a iubirii, după cum s-a manifestat dorința dumnezeiască la Nașterea Domnului, prin corul de oaste cerească care cînta : „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire". Aceasta dorește Domnul de la noi, căci pacea este condiția esențială a menținerii vieții pe pămînt și numai ea asigură progresul și fericirea tuturor oamenilor, sub toate aspectele. Misiunea Bisericii este de a cultiva în sufletele credincioșilor, climatul de pace, de bună înțelegere între oameni și popoare, stăruind cu timp și fără timp pentru aceasta, în toate ocaziile posibile. Cu astfel de idei se întoarce acasă creștinul de la biserică și este dator a le semăna în sufletele membrilor familiei și a societății în care-și desfășoară munca de toate zilele, avînd astfel ocazia de a le împărtăși și celor care nu frecventează biserica.

Creșterea Sfintei Fecioare Maria la templu ne-a arătat în mod evident marile binefaceri ale unei educații serioase, echilibrate și bine orientate în realitățile vieții materiale și morale de pe urma căreia atît societatea cît și persoana fiecăruia are numai de cîștigat.

Praznicul nostru creștinesc de astăzi este un moment de înălțare sufletească și de bucurie duhovnicească. Omul este asaltat de patimi și suferințe de tot felul. Cine reușește să învingă patima din el, face un pas uriaș către împărăția lui Dumnezeu. Sfînta Fecioară Maria crescînd sub aripa Bisericii a izbutit să biruiască patimile și să înfrîngă suferințele, cînd Fiul ei stătea răstignit pe crucea Golgotei între doi făcători de rele, insultat fiind de mulțimea celor fără de lege. Intrarea ei în Biserică a ajutat-o să fie mai cinstită decît heruvimii și mai mărită fără de asemănare decît serafimii. În biserica cea făcută de mînă omenească, ea s-a pregătit sufletește ca să fie vrednică de o misiune pe care n-a mai avut-o nimeni pe fața pămîntului, aceea de a primi de la Duhul Sfînt pe Mîntuitorul lumii, Care ne-a deschis porțile raiului încuiate de păcatul lui Adam. Din exemplul ei vedem că desăvîrșirea și sfințenia vieții o dobîndim prin Biserică, fiindcă numai aici este credința cea adevărată, nerăstălmăcită, de cei ce învață altfel decît Biserica cea una, sfîntă, sobornicească și apostolească. Aici luăm parte la Sfînta Liturghie și ne renaștem sufletește, căpătînd noi puteri de muncă, de viață și de mîntuire.

De aceea se impune ca fiecare om, tînăr și bătrîn, să frecventeze regulat Sfînta Biserică, unde slujitorii lui Dumnezeu, canonicește rînduiți, predică măririle lui Dumnezeu, dîndu-ne sfaturi ca acestea : „Celor bogați din veacul de acum poruncește-le să nu se semețească, nici să-și pună nădejdea în bogăția cea nestatornică, ci în Dumnezeul cel viu, Care ne dă cu belșug toate, spre îndulcirea noastră. Poruncește-le să facă ce e bine, să se înavuțească în fapte bune, să fie darnici, să fie cu inima largă, agonisindu-și lor bună temelie în veacul viitor, ca să dobîndească viața cea veșnică" (I Timotei 6, 17-19). Aceste sfaturi urmîndu-le, fiecare din noi se va învrednici în viața viitoare de a sta de-a dreapta Mîntuitorului Hristos, alături de Sfînta Sa Maică. Amin !

Pr. C. Gr. CHIRICA

Însemnări

VALOAREA ISTORICĂ ȘI ARTISTICĂ A OBIECTELOR DE ARTĂ VECHE BISERICEASCĂ DIN COLECȚIA EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

Averea de artă religioasă a eparhiei Romanului și Hușilor, indiferent că este vorba despre colecția aflată la sediul din Roman al Episcopiei, de expoziția de la Mănăstirea Bogdana (județul Bacău) sau de colecția expusă la Mănăstirea „Sfinții Apostoli" din Huși, se constituie, pe de o parte, ca o elocventă expresie a evlaviosului act de donație datorat ierarhilor care au păstorit în fruntea Episcopiei de Roman și Huși, și pe de altă parte, mărturisește grija și respectul față de valorile spirituale ale trecutului, atitudini manifestate de actuala conducere a Episcopiei Romanului, de P.S. Episcop Eftimie Luca și de P.S. Arhiereu-vicar Ioachim Vasluianul.

Colecțiile de obiecte bisericești de la Roman, Bogdana și Huși reprezintă o mică parte din zestrea de artă religioasă pe care timpurile nesigure ale secolelor anterioare au decimat-o [1], dar ceea ce s-a moștenit pînă azi este păstrat cu deosebită atenție, în încăperi special amenajate după toate normele de conservare. Episcopia nu precupețește nici un efort material pentru a asigura sănătatea și integritatea valorilor culturale care, cînd este cazul, sînt supuse reparațiilor de restaurare în laboratoarele naționale de la Suceava și București. Acestor colecții proprii ale Episcopiei, li se adaugă din 1981, depozitele județene de concentrare a bunurilor artistice care fac parte din patrimoniul cultural național, bunuri aparținînd parohiilor din cadrul Episcopiei, care nu mai erau folosite de cult, fiind înlocuite cu obiecte mai noi.

În cele ce urmează vom prezenta cele mai valoroase obiecte de artă religioasă aflate în colecția din Roman a Episcopiei și în depozitul de concentrare al județului Neamț.

Alcătuită din lucrări de artă medievală moștenite de biserica episcopală „Sfînta Paraschiva", dar și obiecte dezafectate cultului, provenind de la unele biserici din Roman, colecția din acest oraș a Episcopiei a primit în 1979, din inițiativa și grija P.S. Episcop Eftimie Luca, un spațiu special în care s-a amenajat expunerea pieselor, conform condițiilor optime de conservare și securitate.

Cele mai prețioase lucrări de artă medievală din cadrul acestei colecții, dovezi ale înaltei cote valorice a obiectelor cu care a fost înzestrată, de-a lungul timpului, Episcopia Romanului, sînt icoana „Deisis" („Iisus Judecător înconjurat de cei 12 Apostoli") și felonul, așa-zis al Sfîntului Ioan Gură de Aur. Icoana care înfățișează tipul iconografic bizantin al Pantocratorului reprezentat bust, monumental, flancat de busturile miniaturale ale Maicii Domnului și Sfîntul Ioan Botezătorul, impresionează prin suplețea și perfecțiunea siluetelor și a drapării veșmintelor, ce respectă canonul picturii medievale moldovenești, dar și prin armonia cromaticii sobre, luminoase, dominate de fondul ocru-auriu și de tonurile de roșu permanent și albastru. În ceea ce privește felonul, acesta a suscitat, dacă nu controversat opinii asupra originii sale în orice caz admirația celor care și-au îndreptat atenția asupra sa [2]. Păstrat cu evlavie de-a lungul timpului, cu un pios respect pe care nobila sa legendă îl alimenta neîncetat, „felonul Sfîntului Ioan Gură de Aur" constituie mîndria colecției de artă re-

---

1. Ni se pare semnificativ, în acest sens, episodul pierderii, în apele Bistriței, a unei însemnate părți din patrimoniul artistic mobil al Episcopiei Romanului, în timpul episcopului Sava (1713-1718), episod semnalat de Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, editată de Episcopia Romanului și Hușilor, 1984, p. 363.

2. Prima mențiune aparține lui Paul de Alep (1653); Episcopul Melchisedec Ștefănescu îi acordă un spațiu mai larg în monografia sa „Chronica Romanului" (cf. Pr. Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 363-364).

ligioasă a Episcopiei [3]. Desigur, atribuirea sa Sfîntului Ioan Gură de Aur rămîne o frumoasă legendă, căci felonul — de tipul polistavrionului căruia i s-a aplicat ulterior, pe mijlocul spatelui, sus, un mic medalion brodat ce reprezintă pe Iisus arhiereu, binecuvîntînd — se încadrează stilistic artei broderiei moldovenești din perioada clasică (secolele XV-XVI).

În colecția-muzeu de la sediul din Roman al Episcopiei se păstrează, de asemenea, o serie de icoane care au aparținut unor parohii din protopopiatul Roman. Aflăm astfel, patru icoane împărătești provenind dintr-o catapeteasmă, pictate în tempera pe lemn, ce datează probabil, de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea sau începutul celui următor: „Sfîntul Spiridon", „Maica Domnului și Pruncul tronînd", „Iisus Judecător și mare Arhiereu", „Sfîntul Nicolae". Datorate unui iconar moldovean din mediul rustic, icoanele marchează confluența stilului tradițional cu influențele baroce, pe fondul unui mod de expresie autohton.

Deși datînd din aceeași perioadă — 1792 — de o cu totul altă factură artistică sînt icoanele praznicale provenind de la fosta Mănăstire Giurgeni: „Martiriul celor 40 de mucenici", „Intrarea în Ierusalim" și „Sfîntul Gheorghe". Matricea stilistică în funcție de care se structurează imaginile mărturisește certe influențe grecești: zugravul care era totuși, moldovean, și poate monah, pare să fi cunoscut pictura grecească de factură italienizantă, dovadă stînd frumoasa construcție renascentistă cu cupolă din fundalul icoanei „Intrarea în Ierusalim".

Din colecție mai semnalăm icoana „Adormirea Maicii Domnului", pictată, probabil, de un meșter transilvănean din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și cîteva icoane rusești din secolul al XIX-lea („Iisus Pantocrator", „Sfîntul Nicolae" etc.).

Arta broderiei medievale mai este reprezentată în colecție, în afară de felon, de marele epitaf datînd de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea [4] și de cîteva piese liturgice și de veșmînt religios. În ceea ce privește epitaful, acesta prelucrează o variantă dezvoltată a temei iconografice „Plîngerea și punerea în mormînt a lui Iisus", în care scena propriu-zisă este însoțită de imagini-simbol ale Patimilor Mîntuitorului, alăturarea medalioanelor celor patru Evangheliști. Lucrarea poartă marca stilistică a rococo-ului, exprimată în planul decorației auxiliare. Bogăția materialelor folosite — fir de mătase, de argint și argint aurit — perfecțiunea tehnicii de lucru, anvergura compoziției, totul conferă epitafului de la Roman un caracter de somptuozitate. Setul de acoperăminte de sfinte vase brodate pe fond de pluș verde cu fir de argint aurit și paiete datează din secolul al XIX-lea.

De aceeași factură somptuoasă sînt și piesele de veșmînt religios, expuse în vitrinele colecției Episcopiei, datînd din secolele XVIII-XIX: o mitră, brodată și împodobită cu medalioane emailate reprezentînd îngeri și pe cei 4 Evangheliști, două brîie preoțești și un brîu arhieresc, două perechi de mînecuțe decorate, conform tradiției, cu imaginile Fecioarei Maria și a arhanghelului Gavriil, compunînd scena „Buna Vestire", trei nebederniță purtînd în chenare cu motive florale scene biblice: „Botezul Domnului", „Învierea", „Sfînta Treime Noutestamentară".

Unul dintre cei mai darnici donatori ai Episcopiei Romanului a fost Gherasim episcopul [5]. Activitatea sa ctitoricească, chiar dacă n-a fost întotdeauna benefică [6], a înzestrat Episcopia cu certe valori de artă religioasă: catapeteasma bisericii „Sfînta Parascheva", pictată în 1805 de Eustație Altini care introducea în Moldova, în zorii epocii sale moderne, stilul artistic occidental, deprins de el în timpul studiilor la Viena; două cruci cu postament pentru masa altarului, un dicher și un tricher, un rînd de vase liturgice (po-

---

3. O avizată descriere a piesei poate fi găsită în monografia Pr. Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 365.

4. Datarea epitafului de la Episcopia Romanului se face prin analogie cu epitaful expus în muzeul Mănăstirii Văratec, lucrat de Smaranda Neculce în 1798. Cele două piese sînt aproape identice.

5. A păstorit ca episcop de Roman în perioada 1803, martie — 1826, 15 martie (cf. Pr. Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 258).

6. De tristă amintire este contribuția Episcopului Gherasim la dărîmarea zidului despărțitor dintre naos și pronaos, în vederea lărgirii spațiului interior al bisericii *(Ibidem*, p. 263).

tir, disc cu steluță, disc cu picior) toate donate în anii 1823-1824. Cele două cruci constituie realizări deosebite ale artei sculpturii miniaturale, ele aspirînd la perfecțiunea măiestriei, în cazul detalierii scenelor biblice ; ferecăturile de argint aurit, filigranat, conferă pieselor un plus de somptuozitate.

De la episcopul Meletie [7] s-au păstrat un potir de argint aurit decorat cu medalioane gravate și un litier, de asemenea de argint, donate în anul 1826.

O altă personalitate marcantă a istoriei Episcopiei de Roman, Melchisedec episcopul, este prezentă în colecție prin donația celor două candele de argint aurit, prelucrate în stil neogotic, datînd din anul 1882.

Un loc aparte în cadrul colecției îl ocupă pateriţa episcopului Ghedeon, cîrjă arhierească donată de acesta în anul 1740, care, dincolo de valoarea sa artistică, poartă de-a lungul timpului o importantă semnificație istorico-ecclesiastică : este vorba despre dreptul dat episcopului Ghedeon, și de la el tuturor episcopilor de Roman, de către domnitorul Grigore II Ghica și de mitropolitul Antonie, prin „Testamentul" de la Hîrlău din 1739, de a purta la sfintele slujbe pateriță ferecată cu argint [8].

★

Alături de colecția Episcopiei, depozitul de concentrare al obiectelor de artă religioasă care nu mai sînt folosite în slujirea cultului, selecționate de pe raza protopopiatului Roman, tezaurizează valori deosebite ale artei medievale românești : icoane din secolele XVI-XIX, epitafe pictate, fragmente de catapeteasmă, cruci sculptate etc.

Lucrările de artă decorativă religioasă — încadrate în mod arbitrar acestei categorii a istoriei artei medievale, ele posedînd în primul rînd un rol liturgic — sînt puțin numeroase în depozitul de concentrare al Episcopiei. Menționăm un clopot mic de bronz turnat, reprezentînd simbolurile Evangheliștilor, lucrare ce ar putea aparține unui atelier transilvănean din sec. al XVII-lea, după cum indică tehnica folosită, modul de tratare a simbolurilor iconografice și inscripțiile cu caractere latine. Piesa provine de la biserica din Ruginoasa, comuna Dulcești. Din aceeași parohie, dar de data aceasta de la filiala Bozieni, provine potirul de argint realizat prin ciocănire „au repoussé" impresionînd prin eleganța siluetei și a motivelor decorative de factură barocă. Din aceeași categorie mai pot fi menționate trei cruci sculptate, ferecate în argint filigranat, piese datînd de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea sau începutul secolului al XIX-lea. Lucrătura deosebit de minuțioasă și îngrijită reflectă măiestria la care ajunseseră artiștii sculptori moldoveni ai acestei epoci. Piesele au aparținut bisericilor.

Patrimoniul cel mai bogat reprezentat în depozitul de concentrare de la Roman îl reprezintă însă icoanele.

In acest sens, menționăm ca o descoperire de factură excepțională, icoana „Maica Domnului cu Pruncul — Hodighitria", donată în 1549 de vistiernicul Dan, icoană provenind de la biserica din satul Siliștea, comuna Români [9] ; ea reprezintă o verigă importantă în studierea picturii medievale pe lemn din Moldova. De o impunătoare frumusețe, icoana impresionează prin eleganța siluetelor și rafinamentului cromaticii și al decorației fondului aurit.

De la biserica „Sfîntul Nicolae" din satul Moldoveni provin două icoane mari din secolul al XVII-lea, reprezentînd pe Sfînta Paraschiva și Sfîntul Nicolae, piese care, din nefericire se păstrează într-o stare de conservare precară. Icoana „Sfînta Paraschiva pe tron" (parohia Cîrlig, comuna Dulcești) dovedește, la pragul dintre secolele XVII și XVIII, infiltrarea elementului popular în fondul stilistic tradițional, post-bizantin. De o factură asemănătoare sînt cele trei icoane împărătești provenind de la biserica „Sfînta Paraschiva" din satul Crăiești (comuna Bozieni) donate în anii 1718-

---

7. A păstorit ca episcop de Roman în perioada iulie 1826 — februarie 1844 (*Ibidem*, p. 269).

8. *Ibidem*, p. 221.

9. Vezi, Marina Ileana Sabados, *O nouă contribuție la cunoașterea picturii de șevalet din Moldova secolului al XVI-lea*, în „Studii și cercetări de Istoria Artei", seria „Artă Plastică", tomul 31, 1984, p. 89-92.

1719 de oameni de rînd [10]. Cele trei icoane „Iisus Judecător înconjurat de cei 12 apostoli", „Maica Domnului cu Pruncul — Hodighitria înconjurată de 12 profeți" și „Sfîntul Nicolae" au fost atribuite prin analogii cu icoane semnate zugravului moldovean Ursul [11].

In depozitul de concentrare din Roman al Episcopiei se află relativ multe icoane din secolul al XVIII-lea, promițător prefigurate de operele lui Ursu, dar nereușind să depășească valoarea acestora. De altfel, Ursu este unul dintre ultimii zugravi în arta cărora tradiția bizantină se regăsește într-o formă apropiată de original. Pe parcursul secolului al XVIII-lea se vor face din ce în ce mai mult simțite elementele de laicizare a picturii icoanelor, fenomen datorat înmulțirii atelierelor rustice de zugravi ceea ce a dus la slăbirea rigorii canonului artistic prescris de Biserică. Se perpetuează tipurile iconografice clasice ale „Pantocratorului" și „Hodighitriei" în icoane împărătești sau de procesiuni cum sînt — în depozitul de la Roman — cele două icoane din 1745, provenind de la biserica parohiei Bârcu, comuna Români, ori „Deisis cu 12 Apostoli" și „Maica Domnului cu Pruncul înconjurată de 12 profeți", de la filiala Liliacul, parohia Broșteni, comuna Bahna, icoane al căror chenar central este decorat cu motivul — des întîlnit în secolul al XVI-lea — al „funiei răsucite".

De largă circulație în veacul XVIII sînt icoanele reprezentînd scena „Adormirea Maicii Domnului" în formule iconografice din ce în ce mai simplificate și cu o paletă cromatică vie, bazată pe tonuri de ocru, roșu și brun. Astfel, în depozitul Episcopiei întîlnim icoanele provenind de la parohia Chilii, comuna Icușești și filiala Tuțcani din Vale, parohia Broșteni, comuna Bahna.

Dacă icoanele lui Ursu Zugrav ilustrau — în grupajul la care ne referim — arta iconarilor de la începutul secolului al XVIII-lea, pentru sfîrșitul aceluiași veac reprezentative sînt lucrările zugravului Constantin, artist nemțean căruia i se datorează icoana cu patru scene („Buna Vestire", „Hodighitria", „Sfîntul arhanghel Mihail" și „Sfîntul Nicolae") care a aparținut parohiei Gherăiești și epitaful din 1795 provenit de la filiala Făurei a parohiei Climești, comuna Făurei, deosebit de important, întrucît este singura lucrare semnată de Constantin și pe baza căruia au putut fi atribuite celelalte icoane sau tîmple pictate de acesta în ținutul Neamțului [12].

De asemenea, în secolul al XVIII-lea pot fi datate alte două icoane mari, împărătești — „Iisus mare Arhiereu, tronînd" și „Maica Domnului cu Pruncul pe tron" — provenind de la biserica din Gherăieștii Vechi, comuna Gherăiești. Acestea reprezintă însă tendința oficială, de factură barocizantă a artei icoanelor din veacul XVIII. Cele două lucrări constituie remarcabile realizări atît din punct de vedere compozițional cît și în ceea ce privește stilul și paleta cromatică, rafinată.

Parohiei Giurgeni i-a aparținut icoana „Adormirea Maicii Domnului", care se alătură grupului de icoane din colecția Episcopiei, prezentate mai înainte. Marca stilistică rămînînd aceeași, în cazul icoanei din depozit impresionează o anume stîngăcie a proporțiilor, compensată din plin de autenticitatea emoției izvorîte din expresia personajelor.

Dintre icoanele secolului al XIX-lea, aflate în depozitul de concentrare din Roman al Episcopiei, semnalăm o icoană ce împodobea probabil coronamentul unui iconostas mic (tetrapod), provenind de la biserica din Bârcu, comuna Români. Cu un desen sigur și un modelaj discret, într-o armonie cromatică desăvîrșită, proiectată pe fondul auriu, icoana reprezintă „Încoronarea Sfintei Fecioare de către Sfînta Treime Noutestamentară"; cadrul icoanei este înconjurat de o „dantelărie" sculptată à jour în lemn.

In grupajul la care ne referim se află și o serie de icoane străine, grecești și rusești, dovadă a circulației acestor piese pe teritoriul Moldovei în veacurile trecute, precum și a relațiilor comunității ortodoxe din Moldova cu cele din vecinătate.

---

10. Inscripțiile indică următoarele nume: Popa Vasile, Ștefania, Maria, Tudosca, Toader, Sanda.

11. Vezi, Marina Ileana Sabados, *Zugravi moldoveni din secolul al XVIII-lea. Pictură pe lemn din județul Neamț*, în „Memoria Antiquitatis", IX-XII, 1986.

12. *Ibidem.*

Cele mai valoroase piese din această categorie sînt icoanele împărătești „Sfîntul arhanghel Mihail“ și „Sfîntul Ioan Botezătorul“, provenind de la parohia Români [13] și datînd probabil din a doua jumătatea a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a veacului următor. Siluetele monumentale ale personajelor se proiectează pe un fond somptuos, auriu. Deși respectă canonul tradițional, icoanele nu se ridică la măiestria modelului lor bizantin. Prin grija conducerii Episcopiei, a P. S. Episcop Eftimie Luca, cele două icoane aflate într-o stare foarte rea de conservare au fost predate Laboratorului zonal de restaurare Suceava, pentru restaurarea și condiționarea lor.

In ceea ce privește icoanele rusești, acestea reflectă atît filonul occidentalizat, baroc, manifestat în pictura religioasă rusă din secolul al XVIII-lea — cum se poate constata studiind cele patru icoane împărătești de la biserica Bîrjoveni II, comuna Români [14] — cît și filonul de tradiție bizantină reprezentat de icoanele de tipul celor din școala de la Palah, majoritatea datînd din secolul al XIX-lea ; dintre cele din urmă menționate, semnalăm : „Învierea Domnului“ cu 27 praznice (parohia Cîrlig comuna Dulcești), „Izvorul Tămăduirii“ (biserica de la Stejaru, comuna Ion Creangă) și „Maica Domnului — Tufișuri arzînd“ (biserica filială Izvor a parohiei Stejaru).

In finalul acestei prezentări din care, în mod inevitabil, lipsesc alte numeroase piese ce nu și-au găsit spațiu spre a fi semnalate, se cere a fi evidențiată grija și înțelegerea manifestată pentru valorile tezaurului nostru artistic. Este această atitudine o expresie a responsabilității asumate conștient față de viitorul unui prețios patrimoniu ce se constituie în cea mai grăitoare dovadă a geniului creator al poporului român.

Prof. Marina SABADOS

SCHITUL DE LA CETATEA BRUDUREȘTILOR

În memoria locuitorilor din zonă se mai păstrează pînă astăzi fostul schit călugăresc de la Cetatea numită și schitul Nacului sau schitul de la Brudurești. Cetatea, deal împădurit, cu urme preistorice, este situată la cca 3 km nord de satele Tansa și Suhuleț, și numai la 1 km nord-est de satul Mănăstirea, comuna Dagîța, județul Iași, la vest de satul Gîrbești (comuna Țibana) și are 467 m altitudine. Are deasupra lui un sfînt locaș de rugăciune pentru acei care poposesc pe aceste străvechi locuri, pe a cărui pisanie se pot citi următoarele : „Acest sfînt locaș este construit pe locul vechiului schit călugăresc, făcut de Domnul Ștefan cel Mare, în amintirea războiului ce l-a purtat cu turcii, și a dăinuit pînă la 1865, iar în 1969, credincioșii din satele vecine, Tansa, Mănăstirea, Gîrbești, Suhuleț, Runcu, Piscu, Veja, Stănița, Vlacina l-au reînălțat“. Credincioșii, dintr-o pornire lăuntrică, numai de ei cunoscută, reînalță după un secol ceea ce alții stricaseră.

La 30 iunie 1749, Neculai monah da în mîinile cumnaților lui Toader și Ion Nacul de vistierie o scrisoare în care se arăta : „Adica eu Niculaiu zet (ginere) Nacul, făcut-am scrisoare la mîna dumilor sale cumnaților mei Toader Nacul ot (de) visterie precum să-ș știie că fiind eu dator unora și altora și agiutînd Dumnezeu și cu silința dumiilor sale am plătit tot (toată) datorica și cu cele ce am rămas ale mele, cu totul m-am dat schitului de la Brudurești ot ținutul Vasluiului și în toată viața acolo să slujesc, iar după moarte(a) me(a) să aibă dmlor ctitorii a mă griji cu frica lui Dumnezeu cum s-ar cădea și nime altul amestec să nu aibă la cele ce ar rămîne după moarte me(a) fără cît Sfînta Mănăstire și purtătorii de grijă ce or rămîne după moartea mea, iar cine să or ispiti a se amesteca cît de puțin ori cumnați ori fecior(ul) meu, să fie afurisit și blestemat de Dumnezeu și cînd

---

13.La Români au mai rămas celelalte două icoane împărătești : „Iisus Pantocrator“ și „Maica Domnului cu Pruncul“.

14. Icoanele împărătești de la Bîrjoveni II prezintă următoarele teme iconografice : „Sfîntul Ioan Botezătorul“, „Iisus Pantocrator“, „Maica Domnului cu Pruncul“ și „Sfîntul Gheorghe“.

m-am așezat la mănăstire am luat douăzeci de lei de la cumnații numiți mai sus, cari i-am dăruit, dumnelor mănăstirii ca să i se cumpere stupi și pentru ca să știe, am dat această scrisoare a me la mîna celor mai sus pomeniți..." (Ispisoace și zapise, IV-2, p. 75). Cei de mai sus erau din satul Băcești, județul Vaslui, iar scrisoarea este dată sub nume de blestem. La recensămîntul populației Moldovei din anul 1774 este menționat și „schitul Naculuі", din ocolul Fundurile, județul Vaslui.

La recensămîntul populației din anul 1820 (A. S. Iași, Fondul vistieriei, Tr. 166, op. 184/13, fila 27-32) la satele Tansa și Boatcă sînt menționați : Tri poșlușnici schitului de la Cetatea Mică, fără bir după cartea gospod. Ilie zăt Andronache ot Tansa, Pricopie zăt Andronache, Ion săn Miron Pălănceanu".

Fără îndoială, în toate cazurile de mai sus este vorba de unul și același schit al cărui trecut este foarte îndepărtat și este legat de trecutul fostului sat de pe Gîrbovăț, ce se numea Brudurești și care a dăinuit în aceste locuri pînă la începutul secolului al XIX-lea, iar printre actele răzeșilor din satele Tansa și Suhuleț aflate în Arhivele statului din Iași (Fondul vistierie Tr. 738, op. 41 și 42, din 10 aprilie 1847), întîlnim două spițe, dintre care și „Spița lui Vasile Vatră din Brudurești, pogorîtor din bătrînul Mohilă". Schitul este legat de însăși dealul Cetatea cu construcția întărită ce s-a aflat încă din timpurile cele mai vechi pe aceste locuri, încă de cînd Țara de Jos, cu Vaslui, era aparte de Țara de Sus cu Baia, Romanul și Suceava, respectiv secolul al XIV-lea. Valea Bîrladului superior cu valea de azi pe care curge pîrîul Gîrbovățul (Valea Dagîței), în trecutul nostru, a constituit una din căile de comunicație principală dintre Țara de Sus și Țara de Jos, iar cele două cetăți au avut și rolul de apărare a acestei căi de comunicație, avîndu-se în vedere că denumirea de Brudurești vine de la cuvîntul „brod, brud" ceea ce înseamnă loc de trecere respectiv „vad". Legătura dintre cele două tîrguri învecinate, Romanul din Țara de Sus și Vasluiul din Țara de Jos, nu se putea face mai lesne decît pe valea de azi a Bîrladului pînă la actualul sat Băcești, județul Vaslui, de unde apuca spre nord pe unde azi merge calea ferată Buhăești-Roman, de la Sagna trecîndu-se peste Siret la Roman.

Duma Negru, unul dintre marii boieri a lui Alexandru cel Bun avea și o cetate numită „cetatea lui Duma Negru" (D R H, A, II, p. 112). De numele lui Negrul sau Negru Bîrlădeanu, des pomenit în documentele lui Alexandru cel Bun, se leagă numele tîrgului Negrești de mai tîrziu, respectiv, orașul Negrești de astăzi din județul Vaslui. La 8 octombrie 1462, Ștefan cel Mare da uric lui Nicoară Gărbescu pe satele Drăgești, Țibănești, ambele pe Sacovăț și pentru un sat ce se numea Muncelul „unde a fost cetatea lui Duma Negru". Dacă facem legătură între satele menționate mai sus, fără îndoială, trebuie să admitem că acea cetate se afla tot pe Sacovăț. Despre cetatea lui Duma Negru s-a discutat mult făcîndu-se investigații în preajma satului Borosăști, comuna Scînteia, județul Iași, unde s-au făcut și săpături arheologice, dar nu s-a găsit ceea ce se căuta, descoperindu-se șanțuri și valuri cu resturi de cultură materială din preistorie (C. Cihodaru, Alexandru cel Bun, Iași, 1984, p. 81).

După ce Moldova și-a întins hotarele formînd un stat unitar prin unirea Țării de Sus cu Țara de Jos, sub Roman Vodă, privirile voievozilor de la Suceava s-au oprit asupra văii Bîrladului cu Vasluiul, unde la 1475, după cum arată cronicile, și-a găsit pieirea o mare parte din oastea otomană condusă de Soliman pașa. „Și le-a dat Dumnezeu pe acele limbi necredincioase în ascuțișul săbiei și au căzut atunci mulțime mare fără număr și au fost prinși vii mulți fără număr" (Cronicile slavo-române, p. 18).

Cele două sate vecine, Suhulețul de astăzi, ce aparține de comuna Tansa, și fostul sat Brudurești, pe locul căruia azi se găsesc satele Tansa, Dagîța, Mănăstirea și Boatca, intră în stăpînirea răzeșilor încă din secolul al XV-lea, așa cum se menționează în uricul dat de Ilie și Ștefan voievozi la 20 august 1436 lui Oană portarul : „Că această adevărată slugă și boier al nostru pan Oană portarul, si au slujit mai înainte sfîntrăposatului părintelui nostru, cu dreptate și credincioasă slujbă către noi, l-am miluit cu osebita noastră milă și i-am dat și i-am întărit, drept credincioasa lui vislujenie în țara noastră satele la Vaslui anume : Brudurești unde e casa lui..." (M. Costăchescu, Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare, I, Iași, 1931, p. 475).

La 6 iunie 1469, Ștefan cel Mare da răzeșilor din Suhuleț, sat vecin cu Brudurești, satele: „Suhuleții deasupra Hulubățului, Suhuleții pe Gîrbovăț, Lipovățul pe Bîrlad, o prisacă aproape de Veja și un vad de moară la Sacovăț din gios de gura Veji..." („Cercetări istorice" an X-XII, nr. 1, 1934-1936, p. 223). Răzeșii stăpînesc nestingheriți satele lor, Suhuleț și Brudurești (Tansa), pînă la începutul secolului al XIX-lea, cînd, așa cum se arată într-una din jalbele răzeșilor din cele două sate, adresată domnului în anul 1841 (A. S. Iași, secretariat nr. 590): „Cu tînguire supunem la înalta știință a Înălțimii voastre, că sînt zece ani de cînd am alcătuit vechil (avocat) pe dlui spătar Theodor Criticos de a se giudica cu potrivnicii noștri: aga Carp și alții pentru moșiile noastre Suhuleții și Brudureștii din ținutul Vaslui, cari fără a dă sfîrșit pricinilor ci se îndatori a le săvîrși după înscrisă alcătuire ci au avut, au trecut în Basarabia unde se află de doi ani, acolo veținind, apoi fiindcă din pricina d-lui spătar nu se află cu hîrtiile ci i-am încredințat în aceste pricini ne vedem că ne sărășluesc mai cu totul numitile hotare...". Printr-o judecată nedreaptă, odată cu moșiile, li se iau răzeșilor și pădurile din jurul Cetățuii unde se afla acel schit călugăresc după cum se jeluiau aceiași răzeși aceluiași domn într-o altă jalbă: „După tot soiu de împrejurări și năvălite nedreptăți din a cărora pricini ni se tulbură strămoșeasca noastră ocină, dăruită de Domnul Ștefan vodă voievod, pe care locuim piste 400 gospodari pacinici ci am petrecut viacuri pînă acum, ci, un crud acolisitor au picat între noi, nu ca partaș, ci ca învrăjbitor...".

Boierul odată venit stăpîn pe moșiile răzeșilor care își găseau loc de reculegere și înălțare sufletească la schit a dispus desființarea, iar mai tîrziu (1865) demolarea definitivă a schitului, lăsînd în urmă ruinele și locul rămas în amintirea locuitorilor din satele vecine, trecute în pisania sfîntului locaș de astăzi, urmașii lor, cu jertfa muncii și a rugăciunii, reclădind acest schit, mărturie a evlaviei și a statorniciei lor în unitatea de credință și de neam.

Gh. LUPAȘCU

Recenzii și note bibliografice

Ierom. Ioanichie Balan, **Mărturii românești la Locurile Sfinte,** Roman, 1986, 576 p. + 84 ilustrații și 4 schițe.

Într-o excelentă formă tipografică a apărut lucrarea părintelui Ieromonah Ioanichie Balan, „Mărturii românești la Locurile Sfinte".

Cartea cuprinde 4 părți distincte: Țara sfîntă, Muntele Sinai, Muntele Athos și alte Locuri Sfinte.

Cu fiecare pagină scrisă, autorul izbutește să te introducă într-o lume în care credința creștină își certifică nașterea și evoluția istorică, pe temeiul realităților descrise în cărțile sfinte.

Mănăstirile, schiturile, sihăstriile, chiliile izolate pe care autorul le descrie, cu deosebit talent, reprezintă centre de comuniune, de integrare în momentele cruciale ale poporului evreu și ale lumii creștine.

Cu un grup de monahi, autorul pleacă în octombrie 1974 să viziteze Locurile Sfinte. Emoțiile sînt mari, probabil tot atît de mari ca ale tuturor șirurilor de pelerini de-a lungul zbuciumatei noastre istorii, ce au pornit, în dragostea lor, să vadă locurile în care a trăit, S-a jertfit și a înviat Mîntuitorul Iisus Hristos.

Fiecare centru vizitat, Mormîntul Maicii Domnului, Peștera Ghetsimani, Biserica Națiunilor, Biserica Sfîntului Arhidiacon Ștefan, Vitezda, Pretoriul, Drumul Golgotei, Sfîntul Mormînt devine cadru sfînt în care cunoștințele religioase se împletesc cu sensibilitățile emotive ale unui trăitor în mănăstirile Sihăstria și Bistrița, manifestîndu-se

în cîntări adecvate, rugăciuni și închinăciuni

Cu acest prilej, autorul vizitează și edificiile altor culte, dar atenția îi este concentrată spre tezaurul Sfîntului Mormînt, în care știe de la Marcu Beza, Virgil Cândea sau Constantin Simionescu că se găsesc hrisoave, cruci, agheazmatare, discuri, chivote de argint și aur, donate de voievozii Moldovei sau Munteniei odată cu numeroase cărți și veșminte bisericești.

Aici se găsește și sabia lui Constantin Brîncoveanu.

Ajungînd în Țara Sfîntă, mînat de dorința de a vedea și cunoaște cît mai mult, vizitează Valea lui Iosafat, Mormîntul proorocului David, Muntele Măslinilor, Fîntîna Samarinencii, închisoarea Sfîntului Ioan Botezătorul din Sebastia, Nazaretul, Cana Galileii, mănăstirea românească de pe Tabor, Betleemul, Hebronul.

Prezența românească în Țara Sfîntă s-a accentuat în ultima vreme prin construirea unui cămin din piatră cu 16 camere, cu un frumos paraclis pictat în frescă, nu departe de Mormîntul Domnului Iisus Hristos, deservit de 5 călugări. De asemenea, în lunca Iordanului, Biserica Ortodoxă Română posedă o mănăstire.

Muntele Sinai se află la o distanță de cca 600 km departe de Ierusalim. Amintirea aici a vorbirii lui Dumnezeu cu Moisi, copleșește inimile pelerinilor. Un munte creștinat de-a lungul veacurilor, peste urmele lui Moisi care veșnicește cu Tablele Legii acest aspru ținut. Muntele Horeb stă mărturie a vorbirii Sfîntului Prooroc Ilie Tesviteanul cu Dumnezeu. Peste aceste urme vechi, Sfinții Ioan Scărarul, Nil, Filotei, Anastasie, Grigorie și atîția mii și mii de călugări în aspră sărăcie s-au trudit în post și rugăciune, scriind alese pagini filocalice și construind pe temelii de piatră, sub un soare fierbinte, mănăstiri, paraclise, chilii, mărturii creștine ce au dominat și vor domina veacurile pînă la sfîrșitul lumii.

Printre acestea se evidențiază Mănăstirea „Sfînta Ecaterina“ cu zidurile ei de apărare, veche construcție a Împăratului Iustinian, avînd în sînul ei sfintele moaște ale Sfintei Ecaterina. Codicele Sinaitic a fost aici adăpostit din secolul IV pînă în a doua jumătate a secolului XIX, cînd C. Tischendorf îl duce la muzeul din Petrograd.

În vechiul și bogatul tezaur al Mănăstirii „Sfînta Ecaterina“ se găsesc și o cîrjă arhierească donată de Constantin Brîncoveanu, o mitră arhierească, Evanghelii ferecate în aur și argint ca și numeroase acte de danie. Prezențe vechi românești de sprijinire a focarelor de lumină și evlavie creștină.

Muntele Athos, scăldat de Marea Egee, se ridică din legendele antice, ca o cetate de piatră, pe care pădurile de castan, fag, măslini sălbatici, aluniș și jnepi încearcă să acopere cu frunzișurile lor urmele cetăților antice și să umanizeze noile construcții.

Încă din vremea Împăratului Constantin cel Mare, monahismul începe a pune stăpînire pe munte, formînd mici comunități și atrăgînd mulți sihaștri. Prin anul 963, Atanasie Atonitul, ctitorul Mănăstirii Lavra, a fost de fapt organizatorul monahismului în Muntele Athos. Curînd întregul munte devine o republică monastică, avînd douăzeci de mănăstiri, 12 schituri și numeroase chilii.

Un regulament fixează drepturile și datoriile fiecărei mănăstiri, schit sau chilie, ale fiecărui monah atonit.

Prezența românească, începînd din veacul XIV și pînă astăzi, a fost foarte activă. Ajutoarele românești, constînd din bani, obiecte de cult, au început în Muntenia, cu voievodul Nicolae Alex. Basarab și în Moldova cu Alexandru cel Bun.

Țările Române s-au menținut totdeauna în fruntea tuturor țărilor ortodoxe în ceea ce privește ajutoarele acordate Sfîntului Munte, ridicînd ctitorii ca Mănăstirea Dochiaru (Alexandru Lăpușneanu), Mănăstirea Dionisiu (Neagoe Basarab), Turnul Mănăstirii Zografu, o parte din incinta mănăstirilor Zografu și Grigoriu.

În schiturile, sihăstriile și chiliile din Athos numărul monahilor români era între 300 și 1800.

Athosul, ca centru al monahismului ortodox, prin faima bisericilor cu arhitecturi îndrăznețe, cu picturi de înaltă măiestrie, cu manuscrise și documente interesante, atrage numeroși pelerini, turiști, oameni de știință ce găsesc în acest cadru natural minunat o trăire adîncă a evlaviei creștine în toate centrele locuite de pe suprafața de 339,5 km² a Sfîntului Munte.

În secolele XIX-XX, în acest munte s-au distins prin viața lor plină de evlavie un număr de 16 cuvioși monahi români.

Ultima parte a cărții Protos. Ioanichie Balan este închinată unor mănăstiri din Tesalonic, Atena, Corint, Insula Corfu, Roma și Veneția.

Autorul izbutește să creioneze natura deosebită a locurilor vizitate, să actualizeze întîmplări cu oameni și fapte pe care Vechiul și Noul Testament le istorisea și să creeze o profundă simțire creștină în care cititorul se ancorează, simțind nevoia de a se ruga, integrîndu-se în spiritul cărții.

Prinos de recunoștință și Prea Sfințitului Eftimie pentru editarea acestei cărți în cadrul Episcopiei Romanului și Hușilor, precum și pentru cuprinzătorul *Cuvînt înainte* care introduce pe cititor în atmosfera copleșitoare a cărții de față.

Pr. Visarion PUIU

Mihai Rădulescu, **Picu Pătruț ilustrator al lui E. Sue și S. Gessner,** în „Manuscriptum", XVII (1986), nr. 4, p. 124-139.

Activitatea scriitoricească a Domnului Mihai Rădulescu, lector la Institutul teologic universitar din București, este bine cunoscută atît pe tărîmul prozei, dramaturgiei și publicisticii, cît și în domeniul muncii științifice propriu-zise. Eseul publicat în prestigioasa revistă trimestrială „Manuscriptum", editată de Muzeul Literaturii Române, înve-derează această latură a activității sale

În eseul său — de istoria artei — autorul proiectează în pagini incandescente lumea imagistică ilustrată de talentatul miniaturist Picu Procopie Pătrut (1818-1872), în două manuscrise, conținînd lucrări traduse din literatura universală : *Crucea de argint* de Eugène Sue și *Moartea lui Avel* de Solomon Gessner, scriitor elvețian de limbă germană, tradusă de marele postelnic Alexandru Beldiman.

Încă de la primele rînduri, autorul își informează cititorul că s-a oprit numai asupra acestor manuscrise, fiindcă „ele vădesc o trăsătură insuficient scoasă în evidență de cercetătorii operei sale : interesul lui Picu Pătruț pentru cultura universală și răspunsul creator dat sincronic contemporanilor săi europeni" (p. 124). Această informație confesivă trădează de altfel și similitudinea preocupărilor celor doi artiști, *ipso facto* interesul autorului pentru cultura europeană, văzută prin prisma culturii noastre naționale. Într-adevăr, prin actul de restituire valorică a operei lui Picu Pătruț, Domnia sa și-a exprimat apartenența la aceeași familie a marilor creatori ai culturii românești, racordată la filonul culturii europene și universale.

O altă afirmație relevantă, de natură confesivă, o face cu privire la contribuția lui Picu Pătruț, cîntăreț de strană în Săliștea Sibiului, „la răspîndirea culturii române între săliștenii obîrșiei sale", care s-a constituit „ca armă extrem de eficace întru salvgardarea conștiinței românești și a ființei naționale în teritoriul ocupat" (p. 124-125), adică în Transilvania.

Surprinzînd cu competență și rafinament psihologia procesului creației miniaturale a lui Picu Pătruț, autorul nota că acolo unde acesta n-a mai fost ajutat „de știință ori de experiența de viață să-și întocmească miniaturile, triumfă încă o dată cu o extraordinară intuiție nativă, lăsîndu-se pătruns de glasurile simbolice, chemîndu-l din glia și cultura strămoșească, ce au un neîndoios răsunet în privitori, pe o cale subconștientă, așa cum lucrează structurile tropice susținînd o operă de artă" (p. 127).

Din analiza interpretativă a „Cinei în casa lui Pilat", reținem concluzia judicioasă că, „ceea ce aduce nou creatorul săliștean provine din mentalitatea demnă cu care românul înfruntă existența, robustețea spirituală națională ce elevează în chip nesperat textul minor miniat" (p. 128).

Întîlnirea autorului cu imaginația plastică a creatorului săliștean i-a conferit nu numai posibilitatea relevării cunoștințelor sale în domeniul istoriei artelor, ci și cadrul fericit de a medita asupra existenței umane, surprinsă atît de veridic de geniul artei țărănești românești. Realismul artei lui Picu Pătruț a fost surprins îndeosebi în gestica și mișcarea personajelor, care este anali-

zată în toată amploarea și detaliul manifestărilor. Acest realism — propriu artei românești — este evidențiat și de modul original în care Picu Pătruț transpune conținutul ideatic al manuscriselor respective în lucrări de artă plastică. După părerea îndreptățită a autorului Mihai Rădulescu, în aceste lucrări de artă plastică „triumfă — în gama coloristică — simbolul tricolorului românilor și o concepție personală în reinterpretarea și depășirea textului de bază — în planul filozofic“ (p. 130). Remarcînd talentul incontestabil al pictorului și miniaturistului sălișt ean, el relevă că Picu Pătruț s-a dovedit a fi un interpret și comentator plastic de primă mărime al cuprinsului celor două manuscrise. Aceeași atitudine afectiv-rațională și interpretare intuitivă sînt proprii și Domniei sale, care a știut să redescopere calofililor și înțelesurile personale ale artei miniaturale a lui Picu Pătruț. De altfel, autorul ni-l prezintă pe Picu Pătruț nu numai ca un poet al culorii, ci și în ipostasa de fiu al muzei. Fragmentele de poezie — rămase de la Picu Pătruț și inserate de autor în paginile eseului — relevă cu prisosință și ipostasa de poet a vestitului miniaturist sălișt ean.

Pe ultima filă a manuscrisului lui S. Gessner, Picu Pătruț a desenat un arbore genealogic, despre care Mihai Rădulescu s-a exprimat entuziast că acesta ar putea consemna „relațiile parentale posibil a fi fost acceptate în Sălișt e în contemporaneitatea artistului“ (p. 134). Firește, această exprimare are însă nevoie de unele corective fiindcă raporturile de rudenie amintite de Picu Pătruț în respectiva „diagramà tis singhenias“ sau „stema cognationis“ nu sînt altele decît cele stabilite de Dreptul canonic al Bisericii Ortodoxe și, implicit, al Bisericii Ortodoxe Române, al cărei fiu și slujitor — în calitate de dascăl bisericesc — a fost și pictorul sălișt ean. Asemenea arbore genealogic întîlnim și în vechile Pravile românești — în manuscris sau tipărite — nomocanoane care s-au bucurat de o largă circulație în spațiul carpato - pontico - danubian. Gradele de rudenie — de sînge și încuscrire — din arborele genealogic desenat de Picu Pătruț sînt împărțite — după modelul clasic — în grade în linie dreaptă (ascendentă și descendentă) și în linie colaterală. La căsătoria între persoanele încuscrite, Arborele genealogic a lui Picu Pătruț a urmărit să evite producerea așa-zisului amestec al numelui (confusio nominum), adică prin căsătorie rudele mai în vîrstă să nu ocupe locul celor mai tinere și viceversa.

Deși acest arbore genealogic nu oglindește „o realitate etnojuridică sălișteană“, și nici nu „se impune ca o veritabilă comoară etnologică“ (p. 135), totuși are meritul de a releva faptul că, la români, rudenia de sînge și cuscria au fost considerate întotdeauna impedimente la căsătorie. Desenarea arborelui genealogic de către Picu Pătruț evidențiază și preocuparea constantă a Bisericii noastre de a conștientiza pe fiii ei asupra dreptului canonic matrimonial și, îndeosebi, a impedimentelor ce se opun căsătoriei creștine, recte administrării Tainei Cununiei. Firește, observarea cu strictețe a acestor impedimente la căsătorie — impuse de Biserica Ortodoxă — a contribuit la sănătatea morală și fizică a neamului românesc. Din nefericire, această contribuție covîrșitoare și atît de folositoare a Bisericii Ortodoxe Române, la însăși existența și sănătatea fizică și morală a ființei neamului românesc, nu a fost încă pe deplin relevată de fiii neamului nostru... !.

Descrierea pe care Prof. M. Rădulescu o face simbolismului ilustrației lui Picu Pătruț la Manuscrisul lui Avel de S. Gessner este revelatoare și evocatoare, proprie unui fin analist și portretist al eroilor unui roman.

La Picu Pătruț, prezența obsesivă a celor trei culori ale Tricolorului românesc este identificată de autor îndeosebi în ilustrarea veșmintelor persoanei Mîntuitorului Hristos, care „...însuflețește întotdeauna tricolorul sau, dacă vreți — conchide autorul — este sfințit cu sfințenia culorilor neamului român“ (p. 135). Fără îndoială, vestitul miniaturist își revendica ca ajutor — pentru neamul său cel oropsit, aflat sub stăpînirea austro-ungară — pe Însuși Mîntuitorul Iisus Hristos, ale cărui veșminte erau desenate în cele trei culori ale Tricolorului nației sale. Firește, această paletă a culorilor Tricolorului românesc — unică în lume, în felul ei — purta în sufletul lui

Picu Pătruț întreaga încărcătură a sentimentului patriotic, apoteozat și înveșnicit în creații artistice inegalabile.

Scena care redă pe Cain, ascultînd „cu mare mînie cîntarea fratelui său Avel", a oferit Prof. M. Rădulescu posibilitatea de a se distinge și ca un bun psiholog și caracterolog. „Singurul loc din imagine unde a străpuns prin glie simbolul aridului și al sterpului — stînca ruginie — e — scria Domnia sa — la picioarele sale" (p. 136). În cuprinsul lucrării sînt și alte asemenea afirmații străfulgerate de puterea gîndului și de imaginația artistică, demne de a fi antologate în orice tratat de istoria artei.

Referindu-se la iscusința lui Picu Pătruț de a domina culorile simbolice și la bogăția expresivă a nuanțelor miniaturilor sale, M. Rădulescu constata că dascălul de strană din Săliștea Sibiului „...pleacă de la culoarea păcii, a primăverii, a verdelui luminos, ...trece la aceea a verdelui greu și de roade, coboară la nuanța începutului fanării și se îngroapă în aceea a verdelui cotropit de brumă. La fel, de la un singur punct roșu, el știe inunda pămîntul de culoarea sîngelui gîlgîitor și a urca această culoare, vindicativ, către cer, făcînd-o să domine întregul spațiu grafic" (p. 139).

Paginile publicate de Dr. Mihai Rădulescu în revista „Manuscriptum" despre miniaturile lui Picu Pătruț la cele două manuscrise au avut darul să contureze chipul poetului, miniaturistului, imnologului, copistului și transliteratorului transilvan și să prefațeze o viitoate monografie, care să repună într-o circulație universală opera unui mare artist român din secolul trecut.

Pentru cititorii revistei — și în general pentru fiii Bisericii Ortodoxe Române — paginile autorului sînt o întîlnire cu opera a doi oameni ai Bisericii noastre — distanțați de un secol, unul de altul — care ne introduc în istoria artei miniaturale românești. Rafinamentul, gustul de frumos, de portret și de cuvînt rămîn mijloacele peremptorii utilizate de cei doi artiști români, distanțați ca timp, dar atît de apropiați ca simțire și filiație artistică.

Pr. prof. N. V. DURĂ

Al. Zub, **Cunoaștere de sine și integrare**, Iași, 1986.

Noua carte a cunoscutului cercetător și istoric al culturii, Al. Zub, cuprinde diferite lucrări și eseuri asemănătoare cu acelea referitoare la istorismul românesc publicate, mai înainte, de istoricul ieșan în volumul „Biruit-au gîndul". Cartea cea dintîi, cum notează autorul în *Cuvînt înainte*, „privea, îndeosebi, condiția istoriei ca efort cognitiv în trecutul nostru, iar cea de acum se ocupă de o temă înrudită, aceea a eforturilor spre o identitate proprie care înseamnă, totodată, și eforturi de integrare în lume".

Gîndind, firește, la necesitatea unor cercetări mai stăruitoare în legătură cu tema *Conștiință de sine și integrare*, autorul urmărește „fixarea unor repere utile pentru o investigație mai amplă". Demersul său, în această carte, indică preocuparea de a stabili un raport legitim între „autodefinirea colectivă, ca popor, și nevoia continuă de a se integra în lume". Dîndu-și seama că tema este prea complexă și n-ar putea fi elucidată în lucrări ocazionale, autorul venind în întîmpinarea sintezei asamblează unele contribuții ale sale de mai înainte, pe această temă, cu „eseuri ocazionale și note de lectură mai noi". Volumul, potrivit mărturisirii autorului, nu are „coerența unei cărți concepute organic", dar pune în lumină preocupările sale „într-o anumită zonă a istoriei". Chiar dacă sînt „succinte și provizorii", lucrările grupate în acest volum sînt un pas spre o sistematizare și un îndemn.

După *Cuvîntul înainte* se succed patru secțiuni în care apar diferite studii și note eseistice : În cea dintîi, intitulată *Durată și identitate* sînt incluse articole care oglindesc atitudine față de timp și istorie din zorii epocii moderne pînă a triumfat idealul național în 1918. *Ideea națională și accelerarea ritmului istoric, Generația unirii și dialecti-*

ca duratei, Sensul duratei la Eminescu, De la seria istorică la istoria serială, Gînduri despre durată la Vasile Pârvan, Timp și regresiune în abordarea trecutului și *Nostalgia totalității : Mircea Eliade.* Articolele din al doilea capitol pun în lumină „procesul resurecției românești" privit în legătură cu lumea din afară care „adesea a surprins destul de plastic realitățile morale, politice și de cultură din zona carpato-dunăreană", definind situația noastră geopolitică sau solidarizîndu-se cu programul regenerativ românesc. Relațiile semnificative cu străinătatea, în secolul XIX, sînt expuse în articole din capitolul al treilea. Din aceste articole reiese că drumul spre occident, al unor tineri români studioși, ca și prețuirea cărturarilor noștri peste hotare „se întretaie cu mișcarea de sens invers spre Dunărea de Jos a mesagerilor străini de tot felul". În sfîrșit, capitolul al patrulea cuprinde „note pe marginea unor cărți ce se ocupă de fenomenul românesc avînd ca trăsătură comună ideea de integrare și de sinteză".

Relev, în încheierea acestor rînduri, efortul autorului de a reactualiza diferite scrieri mai vechi cu scopul de a le pune la îndemîna cititorilor din zilele noastre ; de asemenea, relev includerea unor manuscrise de valoare cu preocuparea de a spori cunoștințele privind identitatea românească și încadrarea noastră în istoria universală.

Pr. Scarlat PORCESCU

Gheorghe Gr. Buzdugan, **Tanacu — un vechi sat de răzeși,** București, 1986, 163 p.

În „sfătoasa" și „sentimentala" povestire despre satul natal, autorul, Părintele pensionar Gheorghe Gr. Buzdugan, încearcă să aducă, la vîrstă octogenară, prin „cunoașterea unei cîtimi din ființa patriei", „un modest omagiu moșilor și strămoșilor tănăceni".

Localitatea Tanacu, situată în podișul Moldovei de mijloc, în județul Vaslui, nu departe de orașul Vaslui și de apa Rahovei, unde obținuse Ștefan Vodă victoria strălucită de la Podul Înalt asupra lui Soliman Hadîmbul, prin denumirea ei are valoare de unicat. Dacă denumirea satelor componente ale comunei — Bunești și Burgheleşti — se află la numeroase localități în Moldova — de pildă Bunești există patru localități, Tanacu nu există decît aceasta din județul Vaslui. Își trage originea cumva — se întreabă autorul — din „Toma" sau dintr-un nume de persoană „Toană" — bolnavă —, aiurită, cu toane, sau e vorba de o localitate unde „tornada — vîrtejul — vîntul bate ca la el acasă", autorul încă nu poate preciza.

Fapt este că pe văiugele și dealurile localității Tanacu viața s-a derulat din timpuri imemoriale, doveditoare fiind săpăturile recente pe „Chiscul ulucilor" care au scos la lumină un număr de monede de argint și de aur, cum și bordeie și ceramică din epocile „sfîrșitului erei primare", „Cultura Noua", din timpul migrațiilor, sec. IV, din timpul feudalismului timpuriu, sec. X-XII și XVII.

Documentar, viața satului Tanacu nu se poate urmări decît din 1772-1774.

În veacul al XIX-lea, satul Tanacu număra 106 locuitori între care trei preoți, doi dascăli și cinci diaconi.

Numărul populației în Tanacu va crește sau va descrește potrivit evenimentelor grave care s-au abătut peste această localitate.

În anii 1938 Tanacu număra 162 locuitori, între care doi preoți și doi dascăli.

În 1981 în toate cele trei sate componente ale comunei Tanacu existau 6131 locuitori, 2941 bărbați și 3190 femei. Locuitorii satului Tanacu trăiesc din plin istoria marilor evenimente care au confruntat localitatea lor. Constantin Țurcanu (din Tanacu) — Peneș Curcanul — eroul cîntat de V. Alecsandri, moare în 1932 în vîrstă de 78 de ani.

Amănunte asupra modului de trai, bordeiele, portul național, administrația concentrîndu-se în mîinile rudelor apropiate sau mai îndepărtate ale autorului — N. Gh. Buzdugan, Apostu Buzdugan străbunicul Buz-

dugăneștilor — organizarea fiscală, mazilii, descendenți din boieri mici, ruptești scutiți de unele biruri (24 persoane), scutelnici (scutiți de bir, având slujbe la curte), 19 din Tanacu, între care intră 3 preoți, 5 diaconi și 2 dascăli, organizarea judecătorească — pe seama județului sătesc — un preot, 3 județi pe an, până în 1876. Ocrotirea sănătății e vădită în construirea fîntînilor, a caselor, în modul de alimentare, cu efecte directe asupra duratei de viață și scăderea mortalității — mai ales a celei infantile — capitalul, viața economică; accentuează faptul că satul Tanacu e sat de răzeși, vestiți crescători de cai.

În capitolul, „Cultura-școala", faptul notabil îl constituie vizita în 1878 a revizorului școlar Mihail Eminescu, dar învățămîntul era slab reprezentat, doar promovări într-un procent infim, iar procentul de neștiutori de carte e mai mare de 50%.

Cea mai veche instituție în Tanacu e biserica. Construită din lemn, loasbe de stejar — a Tanacului și a Milianei — a durat pînă în 1820 cînd a ars. Pe temelia aceleia s-a ridicat în 1826 actuala biserică, tot din lemn, așa cum atestă pisania crestată pe grinda sculptată ce desparte naosul de pronaos. Construcția bisericii e din blăni de stejar, încheiate la colțuri în formă de coadă de rîndunică. A fost, în timp, reparată de mai multe ori și recent, în preajma anului 1980 „a fost renovată total", înlocuindu-i-se acoperișul, turnîndu-i-se fundație de beton, i s-a mărit pridvorul prevăzut cu două uși sculptate, pictată și împrejmuită. Are cărți și odoare, bunuri cu valoare patrimonială.

În capitolul „Datini și obiceiuri", autorul e în domeniul său predilect, îi place să reamintească orații de nuntă, foi de zestre, o diată întocmită de Toadir Romașcu, preotul Dimitrie, duhovnic, și preoții Mardare, Ioan și Gheorghe, martori, cum și obiceiuri de la Anul Nou, descîntece etc.

În capitolul „Tanacul de azi", subliniază puterea economică, culturală a Tanacului, fiind vizitat, în 1966, și de Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu și Doamna acad. dr. ing. Elena Ceaușescu.

În încheiere se subliniază dragostea pentru locurile natale, prin care, precum accentuează în „Cuvîntul înainte" scriitorul Aurel Leon, „și-a împlinit astfel datoria de fiu al satului Tanacu" care trebuie să stimuleze și alți locuitori din alte sate „pentru că o frescă în ansamblu a unei țări e formată din puzderia de pigmenți colorați, suma milionelor de picături de rouă culese de asemenea harnici monografi".

Pr. Iustin GAȘPAR

Cronica bisericească

A. — Din viața Bisericii Ortodoxe Române

VIZITA GRUPULUI ECUMENIC DE CĂLUGĂRIȚE ÎN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ (31 VIII — 10 IX 1987)

Ce-a de-a XVII-a întrunire interconfesională și internațională de călugărițe a avut loc în țara noastră în cadrul unei vizite ecumenice. Întrunirea s-a bucurat de ospitalitatea Bisericii Ortodoxe Române, prin binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist. Au participat 41 de oaspeți veniți din 10 țări ale Europei, precum și cîteva călugărițe, călugări, preoți și profesori de teologie din țară. Oaspeții străini aparțineau celor 3 confesiuni : ortodoxă, catolică și protestantă. În majoritate, oaspeții au fost primiți la București, de unde în dimineața zilei de 1 septembrie au pornit cu un autocar spre mănăstirile din Moldova, unde urma să aibă loc întrunirea. În drum spre Moldova, grupul a vizitat sediul Episcopiei Buzăului, unde s-a bucurat de o aleasă primire din partea P. S. Epifanie Norocel, Episcopul Buzăului.

În după-amiaza zilei de 1 septembrie grupul ecumenic a sosit la Mănăstirea Agapia, unde Maica stareță Eustochia Ciucanu și soborul mănăstirii i-au întîmpinat pe oaspeți cu căldură și dragoste, rostind un românesc „Bun venit!", pe fundalul psalmodierii clopotelor sfintei mănăstiri.

În seara aceleiași zile, după închinarea în biserică și vizitarea mănăstirii, s-au început lucrările întrunirii.

Deschiderea a fost făcută de I. P. S. Emilianos de Silibria, reprezentantul Patriarhiei ecumenice, care ulterior a dat cuvîntul Părintelui Julian Garcia Hernando, Secretarul conferinței episcopilor Bisericii Romano-Catolice din Spania și Directorul Centrului ecumenic „Misionari pentru unitate" din Madrid, organizatorul atît al conferințelor precedente, cît și a celei de anul acesta.

În alocuțiunea sa, a subliniat că astăzi, cînd procesul de secularizare a lumii cunoaște o creștere deosebită, mișcarea de apropiere a călugărilor vine să aprofundeze natura și cerințele chemării comune a călugărilor la Dumnezeu. Deoarece viața călugărească este un semn al realităților transcendente, are de adus un mesaj duhovnicesc în lume, lumea avînd nevoie de un asemenea mesaj. Călugării, a arătat P. Hernando Garcia, își pot aduce în felul acesta contribuția și la ecumenism. Mișcarea lor se desfășoară sub semnul unității : aceeași credință, aceeași iubire a lui Hristos, aceeași renunțare pentru Dumnezeu. El a precizat, cu această ocazie și tema generală a celei de a XVII-a întruniri : „Viața consacrată", care urmează să fie dezbătută în mai multe conferințe. „Întîlnirea ecumenică a călugărițelor, a menționat vorbitorul, nu este o întrunire de oameni puternici, nici de savanți, ci de credincioase care, ca și Maria, au auzit Cuvîntul, dar care au trăit în Babelul istoriei, ignorîndu-se una pe alta, punîndu-și întrebări și dîndu-și răspunsuri diferite la problemele care în general au fost și sînt aceleași."

În încheierea cuvîntului său, Părintele Julian Hernando Garcia a explicat celor de față că întîlnirea de anul acesta a fost posibilă datorită grijii Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, care a primit ca oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Române pe membrii acestei mișcări.

În ziua de 2 septembrie au fost prezentate mai multe referate. Primul a fost al I. P. S. Emilianos, intitulat „Răbdare și nerăbdare în viața creștină și religioasă". Autorul a arătat că răbdarea este o virtute indispensabilă vieții religioase. Fără răbdare nu poate fi realizată nici o virtute. În toate tratatele de asceză, răbdarea ocupă un loc deosebit. Răbdarea nu este numai o stare, ci și o atitudine. Nu putem fi răbdători într-o situație și nerăbdători în alta. Răbdarea este legată de perseverență. Cursa răbdării este lentă,

laborioasă, dar sigură. Viața creștină se edifică pe virtutea răbdării. Răbdarea creștină nu este aceeași cu răbdarea stoicului, care urmărește lipsa de deranj, *apatheia* (în sensul de insensibilitate și indiferență la realitățile din jur). Creștinul nu se dezinteresează de realitatea din jur, nu fuge de ea, ci caută s-o depășească desăvîrșind-o prin și cu răbdare. În viața creștină și cea pastorală cheia reușitei o dă virtutea răbdării, după cum și eșecul îl dă lipsa acesteia. De aceea societatea, comunitatea creștină trebuie să fie o societate a răbdării în tumultul lumii moderne unde răbdarea a fost oarecum înlocuită cu nerăbdarea și viteza.

După referatul I.P.S. Emilianos a urmat cel al Maicii Eustochia Ciucanu, stareța Mănăstirii Agapia, intitulat: „Viața religioasă în Orient". După ce a făcut un scurt istoric al începuturilor monahismului în creștinism și la noi, Maica Eustochia a explicat în cîteva cuvinte scopul vieții monahale și formele ei: idioritmică și chinovială. În continuare, stareța Mănăstirii Agapia a expus modul în care călugării petrec viața lor în mănăstire, împletind rugăciunea cu munca, în sensul biruirii poftelor, purificării de păcate și desăvîrșirii. Maica Eustochia a făcut o cuminte și evlavioasă prezentare a modului de viață și de rugăciune a călugărului ortodox, om devotat lui Dumnezeu și oamenilor, creator și păstrător de cultură. În încheiere, a vorbit despre monahismul românesc, spunînd că în Biserica Ortodoxă Română sînt 122 de mănăstiri în care viețuiesc cca 3000 de călugări și călugărițe, conducîndu-se după „Regulamentul pentru organizarea și funcționarea vieții monahale", care are la bază Regulile Sfîntului Vasile cel Mare. A fost o succintă prezentare a monahismului oriental și o eficace prezentare a celui românesc.

În după-amiaza aceleiași zile, grupul ecumenic a făcut o vizită la Agapia Veche. După ce ne-am închinat în biserică, am cunoscut comunitatea călugărițelor și am privit pădurile din jur, vatra multor nevoințe pustnicești, am ascultat cu toții în amfiteatrul munților care ne înconjurau expozeul călugăriței romano-catolice Therèse Marie, intitulat „Viața consacrată în Occident". Vorbitoarea a arătat că viața călugărească în Occident, cît și cea din Orient „au aceeași viziune substanțială, constatînd aceasta în diferitele întruniri de călugări la care a luat parte. Viața monahală este un dar al Dumnezeului-Treime, printr-o chemare de a fi mai mult cu El. Acest dar (deci viața călugărească) a venit în Occident din Orient". Această afirmație dă posibilitate vorbitoarei să facă o scurtă prezentare a pătrunderii monahismului din Orient în Occident și a organizării monahismului în Occident. Pe lîngă ordinele și numeroasele congregații călugărești catolice, din secolul al XIX-lea au început să apară în Occident și comunități monahale protestante. Vorbitoarea mărturisește că din cît cunoaște, indiferent de Biserica de care aparțin, călugării în Occident trăiesc în profundă comuniune unii cu alții, urmînd pe Hristos în Bisericile lor, pentru toate Bisericile și pentru lume.

Apoi ea a arătat că în monahismul romano-catolic, după Conciliul II Vatican s-au făcut o serie de reforme, cum ar fi: o mai atentă aprofundare a doctrinei, o simplificare a obiceiurilor acumulate de-a lungul secolelor, cu referire la Sfînta Evanghelie, dîndu-se prioritate rugăciunii din cadrul slujbelor (care în mănăstiri adună călugării de 7 ori pe zi, avînd în centru Euharistia zilnică), studiu în vederea rugăciunii, viața frățească intensificată, colaborarea mai strînsă cu parohiile și laicii în operele de caritate, apostolat sau pentru rugăciune, o atenție crescută la mesajul Părinților Bisericii.

Autoarea și-a propus să arate tocmai ceea ce afirma la început că între viața călugărească occidentală și cea din Orient nu există diferență de ordin esențial. Ședința s-a terminat prin luări de cuvînt, întrebări și răspunsuri care au întregit cele expuse în referat.

A doua zi, 3 septembrie, grupul a pornit la Mănăstirea Varatic. Grupul ecumenic s-a bucurat de o primire așa cum știu românii să facă. P.C. Pr. prof. dr. C. Galeriu a prezentat o conferință despre „Voturile monahale. Mica și marea schismă". P.C. Sa a explicat, cu profunzimea care îl caracterizează în ceea ce gîndește și scrie, teologia și simbolismul slujbei intrării în monahism. Ulterior a fost vizitată mănăstirea, cu bisericile, cu muzeul și cu cimitirul. În după-amiaza aceleiași zile călugărița dominicană din Lourdes, Jean-Marie Valmigère, a prezentat o conferință pe tema: „Dumnezeu este

iubire". Ea consideră că viața monahală este un mod de a răspunde iubirii lui Dumnezeu, pentru a recolta mai bine roadele harului Botezului, pentru a se libera mai bine de ceea ce-l reține de la o dragoste mai fervență și pentru a se consacra mai bine slujirii dumnezeiești. „Fiecăruia din cei care au fost chemați să depună voturile religioase i se cuvine să vegheze cu grijă la perseverarea în ceea ce au fost chemați și să se afirme mereu mai mult întru aceasta pentru o cît mai mare sfințenie în Biserică, pentru preamărirea Sfintei Treimi, prin Hristos și cu Hristos".

Al treilea referat din acea zi a fost prezentat de călugărița luterană Ursula Brasch, membră a comunității din Pomeyrol-Tarascon, Franța, intitulată : „Botezul, bază a vieții consacrate". S-a arătat că depunerea voturilor monahale nu adaugă ceva la harul primit în baia Botezului, ci aprofundează roadele primite la Botez, fiind răspunsul la o harismă pe care Dumnezeu ne-o dă. În aceeași seară, grupul a revenit la Mănăstirea Agapia, iar a doua zi s-a vizitat Mănăstirea Bistrița. Primul referat ținut în această zi a fost cel al Maicii Nazaria Niță, stareța Mănăstirii Varatic, pe tema : „Rugăciune și muncă". După ce a făcut o introducere, în care a arătat specificitatea vieții duhovnicești (ea ni se dă de sus), a spus că „pe măsură ce viața duhovnicească se dezvoltă, în credincios se instaurează două dimensiuni : una pe plan vertical, manifestată prin rugăciune, alta pe plan orizontal, manifestată prin muncă". În continuare a făcut un cuprinzător expozeu al sensului și formelor rugăciunii monahilor, afirmînd că ei sînt „oameni ai rugăciunii", „lucrători ai rugăciunii, apostolatul lor fiind un apostolat al rugăciunii". În a doua parte a referatului, Maica Nazaria expune sensul muncii în creștinism. după care descrie formele în care monahii lucrează în mănăstire (împlinind diverse ascultări), împletind munca fizică cu cea intelectuală și cu rugăciunea. „Munca, a spus Maica Nazaria, a fost cea mai frumoasă probă a omului, ajutîndu-l să-și păstreze demnitatea care-i amintește mereu de Dumnezeu, iar rugăciunea îl ajută să ajungă la Dumnezeu". Împletind munca cu rugăciunea, a afirmat ea în încheiere, viața noastră capătă sens pe pămînt, făcîndu-ne moștenitori ai împărăției lui Dumnezeu.

După vizitarea mănăstirii, în după-amiaza aceleiași zile, Don Francisco Javier Marcos de la Centrul ecumenic al misionarilor unității din Madrid a prezentat un referat intitulat: „Rugăciunea și munca în viața consacrată". Autorul a făcut o istorie a modului cum în Occident s-a înțeles raportul dintre rugăciune și muncă. La baza monahismului occidental, a lăsat el să se înțeleagă, stau tot regulile Sfîntului Vasile în care s-a păstrat echilibrul dintre rugăciune și muncă. Încet-încet însă forma în care au fost înțelese munca și rugăciunea în Occident a fost schimbată. Cu Sfîntul Benedict de Nursia s-a introdus în practica monahală occidentală, pe lîngă principiul *muncă și rugăciune*, și *lectio divina*, o lucrare intelectuală la care monahii se dedau cca 4 ore pe zi. Era o lectură teologică. Acest principiu a făcut să apară cu timpul în Occident acele mănăstiri care au dat mari savanți Bisericii dintre monahi și școli de renume. Autorul arată că în Occident nu s-a păstrat echilibrul între muncă și rugăciune, între munca fizică și cea intelectuală, apărînd diverse ordine, fiecare punînd accentul pe un anume mod de înțelegere a raportului: muncă-rugăciune, pus ca principiu de părinții întemeietori ai monahismului. Au avut loc luări de cuvînt în care diverși vorbitori au expus felul în care comunitățile lor înțeleg principiul *ora et labora*. P. Andreas Pantaloni, starețul mănăstirii Fabriano din Italia, a menționat că Vaticanul a luat recent o serie de măsuri în scopul reașezării vieții monahale pe rugăciune și muncă. Iar Biserica Romano-catolică a dat un document în care precizează că scopul primordial al vieții călugărești este și trebuie să rămînă contemplația.

În seara aceleiași zile, după ce a mulțumit părintelui stareț pentru ospitalitatea arătată, grupul a pornit spre Mănăstirea Agapia, în drum vizitînd și Schitul Horaița, care a încîntat prin arhitectura bisericii și ținuta vieții monahilor de aici.

Sîmbătă, 5 septembrie, grupul ecumenic de călugărițe și însoțitorii români, care fuseseră timp de 4 zile oaspeții Mănăstirii Agapia, își luau rămas bun de la soborul sfintei mănăstiri. Fuseseră cîteva zile în care străinii au simțit dragostea dezinteresată a românului și ospitalitatea caldă a maicilor și

surorilor din Mănăstirea Agapia. Despărțirea nu a fost ușoară. De ambele părți. Și totuși, ea s-a produs într-un anume fel pentru că și cei găzduiți și cei care au găzduit au rămas în inimă cu chipurile și căldura celorlalți. Luîndu-și, așadar, rămas bun de la maici și de la mănăstire, grupul ecumenic s-a îndreptat spre vatra monahismului moldovenesc, marea lavră a Moldovei — Mănăstirea Neamț.

După cuvenita închinare din biserica cea mare a mănăstirii și cuvîntul de bun venit adresat grupului de viețuitorii mănăstirii, P.S. Pimen Suceveanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, a ținut conferința sa intitulată: „Viața călugărească — mărturie pentru lumea de azi". O conferință cuminte și delicată, așa cum este personalitatea celui ce a alcătuit-o. P. S. Sa a arătat că monahul părăsește lumea, dar el păstrează cu toți o legătură duhovnicească. Călugărul în rugăciunea lui zilnică se roagă pentru toți ; în slujbele săvîrșite el prezintă lui Dumnezeu toată lumea, cu problemele, cu nevoile și bucuriile ei. Călugărul mărturisește despre viața și situația lui în mănăstire. Aici vin laicii să se împărtășească de roadele nevoințelor călugărești și ale Duhului Sfînt. În mănăstire vin laicii să se împărtășească de munca și de roadele rugăciunilor călugărului. Călugărul, spațial, nu mai trăiește în lume (înțelegînd acest termen în sensul lui larg), dar credincioșii vin după el, așa cum oile își urmează păstorul. Credincioșii, venind la mănăstire, nu neglijează preoții din parohiile lor, ci vin în mănăstire să se împărtășească mai mult de abundența și diversitatea darurilor lui Dumnezeu care se împart și unora și altora în felul lor. Călugărul se nevoiește, așadar, în mănăstire, dar el se nevoiește și pentru lume. Nu este un obiect de consum sau de decor, ci o realitate a Bisericii, utilă realmente vieții creștine. Conferința P. S. Sale a fost foarte bine primită datorită, mai ales, căldurii duhovnicești în care a fost concepută și prezentată.

Următorul referat a fost prezentat de călugărița romano-catolică Mariangela della Valle, misionară din Roma. Tema referatului a fost : „Viața consacrată, mărturie pentru lumea de azi". Vorbitoarea a făcut o trecere în revistă a diverselor forme de rău care bîntuie în lumea modernă, datorită, mai ales, faptului că omul modern a pierdut sensul existenței lui, arătînd necesitatea ca cei care și-au consacrat viața lui Dumnezeu să meargă la acești oameni dezorientați, să-i ajute, dînd mărturie despre credința lor în Dumnezeul-Iubire. Cei care și-au consacrat viața lui Dumnezeu trebuie azi „să fie rezervoare ale dragostei, ale milei, ale compasiunii și speranței deschise oricărui fel de sete, chiar și în orele întunecoase cînd avem impresia că noi înșine sîntem neîndestulați..., acceptînd taina și mersul fiecăruia". Cei care și-au consacrat viața lui Dumnezeu trebuie să fie chipuri vii în inima Bisericii, a aceea ce Biserica însăși ar trebui să fie în lume și pentru lume — o imensă familie iubitoare și solidară care anunță Împărăția lui Dumnezeu. Un alt aspect al mărturiei celor cu viața consacrată lui Dumnezeu este lupta pentru pace. Omenirea se află în pericolul de a se pierde pe ea însăși, de aceea cei care și-au consacrat viața Dumnezeului păcii trebuie să facă mărturie de acest lucru. O altă modalitate prin care călugării trebuie să dea mărturie lumii contemporane de utilitatea lor este, a subliniat vorbitoarea, munca în vederea unității Bisericii. Ei trebuie să promoveze și să întrețină un ecumenism duhovnicesc menit să-și aducă realmente contribuția la efortul Bisericilor de unire. Întîlnirile de genul celei din România sînt o formă de lucru a acestui gen de ecumenism. „Ajutarea Bisericilor noastre în drumul spre unitatea voită de Hristos și să descopere adevăratul sens al acestei unități, acesta este sufletul ecumenismului nostru duhovnicesc." În încheierea referatului său, călugărița italiană a salutat modul de lucru al călugărilor prin întîlniri, care au menirea să-i facă să se cunoască, să se confrunte, să se descopere totdeauna mai bine unii pe alții, tezaurele inepuisabile ale harului, miile de căi ale chemării Dumnezeului iubirii și complementaritatea fundamentală a săracelor noastre răspunsuri omenești.

Adunarea celor prezenți a primit în mod deosebit expunerea călugăriței Mariangela della Valle, mai ales pentru deschiderea ecumenică pe care a dovedit-o totdeauna, pentru vigoarea și convingerea cu care a expus gîndurile ei, la vîrsta venerabilă pe care o are (cca 80 de ani).

A luat cuvîntul în continuare, arhimandritul grec Jean Alexiu care a spus cîteva cuvinte despre Biserica Ortodoxă din Grecia. Este o Biserică ce

are 8000 de preoți deservenți ai unui număr de 80.000 de parohii și 7000 de călugări și călugărițe. În Biserica Ortodoxă a Greciei, pe lîngă parohii și mănăstiri, funcționează și două frățietăți : „Sotin“ și „Zoi“ care contribuie la munca pastorală și misionară a Bisericii. Au luat cuvîntul, după aceea, călugărițele Theoctista și Theodecta de la Mănăstirea „Sfîntul Pavel“ de lîngă Atena, care au prezentat ritmul vieții călugărești în mănăstirea lor. În continuare, grupul ecumenic a vizitat mănăstirea, muzeul și biblioteca, după care luîndu-și rămas bun de la mănăstire și viețuitorii ei s-a îndreptat spre Mănăstirea Sihăstria. În drum a vizitat și Mănăstirea Secu. La Mănăstirea Sihăstria grupul ecumenic de călugări au savurat un ospăț cu dublu caracter : prînzul propriu-zis, dar și hrănirea cu prezența și cuvintele pline de înțelepciune și trăire creștinească ale părintelui arhimandrit Cleopa. Venerabilul părinte Cleopa a vorbit despre ecumenism și despre ceea ce ne aseamănă pe noi, creștinii secolului XX, dincolo de deosebirile confesionale. Pentru unitatea Bisericilor, părintele Cleopa a recomandat rugăciunea și dragostea. Vizita la Mănăstirea Sihăstria și întîlnirea cu părintele Cleopa au constituit punctul de încheiere al lucrărilor grupului ecumenic de călugărițe în vatra mănăstirilor din ținutul Neamțului.

Luîndu-și rămas bun de la Munții Neamțului și de la obștea Mănăstirii Sihăstria, grupul ecumenic a pornit cu autocarul spre Țara de Sus, unde urma să aibă loc a doua parte a lucrărilor și experienței ecumenice.

Seara s-a ajuns la Suceava, unde grupul a fost bine primit la hotelul „Arcașul“.

A doua zi, duminică, 6 septembrie, grupul s-a separat în două, pentru prima dată din momentul întîlnirii. Unii dintre membrii lui de confesiune catolică au mers la Biserica romano-catolică din localitate, unde au participat la mesa catolică. Ceilalți au participat la Sfînta Liturghie arhierească săvîrșită în Mănăstirea Sfîntul Ioan de un sobor de preoți și călugări sub protia I. P. S. Emilianos de Silibria și P. S. Pimen Suceveanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor. În dimineața aceleiași zile, P.C. Arhimandrit Casian Crăciun a prezentat referatul său intitulat : „Importanța regulilor monahale“. P. C. Arhimandrit Casian arată în expozeul său calitățile sale de bun cunoscător al istoriei monahismului, talentul și fluența verbului cît și faptul că a făcut și face ucenicie pe lîngă personalitatea I. P. S Antonie, Mitropolitul Ardealului, așa cum pe vremea Părinților (dar și azi) tinerii monahi făceau (și fac) ucenicie pe lîngă un mare avă.

Părintele Casian a făcut mai întîi o scurtă, dar sintetică prezentare a apariției monahismului în Răsărit și Apus, spunînd că „în deșertul nisipos și arid al Egiptului și Palestinei s-au pus bazele universității la care au ucenicit primii candidați la sfințenie. Rolul cel mai important al retragerii în singurătate a fost realizarea omului ascezei, sfîntul, floare a pustiei“.

Vorbitorul arată că la baza Regulilor monahale din Răsărit și în Apus stau Regulile Sfîntului Pahomie (291-348) și ale Sfîntului Vasile (330-379), în Occident fiind duse de călugărul dobrogean Sfîntul Ioan Casian, după aceea adaptate la condițiile occidentale de către Sfîntul Benedict de Nursia (n. 480). Că actualele reguli nu sînt identice în Răsărit și Apus se datorează faptului că evoluția formelor de organizare a obștilor monastice a fost „un rezultat firesc al dezvoltării vieții creștine potrivit accentelor spiritualității locale“. „Însă, dincolo de diferențe, a spus vorbitorul, putem vorbi de o tradiție comună și de surse comune în instituția monahismului“.

P. C. Arhimandrit Casian a insistat asupra rolului jucat în Occident de Sfîntul Casian, *ctitorul de necontestat al monahismului în Apus.* Cu autoritatea celui care trăiește viața monahală și a celui care a studiat serios ceea ce afirmă, P. C. Casian a spus, printre altele, că : „Noi considerăm că, cel puțin pentru perioada de început, *putem vorbi de un singur monahism* în Răsărit și Apus, și aceasta datorită Sfîntului Ioan Casian, răsăritean din Dobrogea“.

În continuare, vorbitorul a făcut o comparație a regulilor monahale, arătînd continuitatea spiritului în care au fost redactate, și aceasta pentru că la baza lor stătea continuitatea unei experiențe, experiența vieții monahale. Toate regulile pun accentul pe retragerea din lume spre a descoperi adevărata frățietate și solidaritate în mijlocul obștii de călugări, pe lepă-

darea de voia proprie și supunerea necondiționată față de superior, toate acestea sub deviza generală: *ora et labora*. În încheiere, P.C. Sa a arătat cîteva din aspectele în care călugării au excelat, supunîndu-se regulilor. Părintele Casian a arătat, așa cum a făcut-o altă dată I.P.S. Antonie, și atitudinea călugărului ortodox față de regulă: în Ortodoxie nu regula a fost considerată asupra persoanei, ci invers. Regula a fost respectată, ținîndu-se cont de condițiile vieții reale.

În după-amiaza aceleiași zile s-au vizitat bisericile Voroneț și Humor. O nouă ocazie cu care P. C. Arhimandrit Casian a captivat grupul ecumenic cu explicațiile sale. O nouă conferință. De data aceasta ținută nu în sală și nu citită, ci rostită în fața frescelor voronețene. P. C. Sa a vorbit despre teologia picturilor mănăstirilor bucovinene, evocînd Sinodul VII ecumenic și teologia icoanelor, scoțînd în evidență duhul ortodox în care pictorii Voronețului s-au păstrat pe linia celor hotărîte de sinodul ținut cu 1200 de ani în urmă.

Grupul a fost încîntat de explicațiile primite din partea celui mai tînăr arhimandrit al Bisericii noastre și singurul teolog specialist în arta și teologia picturilor și arhitecturii bisericilor mănăstirilor bucovinene.

A urmat conferința călugărului romano-catolic Giuseppe Sorani, de la Secretariatul pentru unitatea creștinilor din Roma, pe tema : „Importanța regulilor în viața consacrată în Occident".

După o scurtă privire istorică asupra regulilor, Don Giuseppe Sorani arată că regulile urmăresc un stil de viață, modelată după Hristos : scopul regulei nu este împlinirea prescripțiilor ei, ci realizarea unui mod anume de ființare și de acțiune. Vorbitorul a arătat că regulile monahale au origini istorice precise, dar motivația lor teologică se află în istoria poporului ales. Prin slujba de consacrare vieții monahale, Dumnezeu pune de o parte anumite persoane ca prin ele să facă semne ale prezenței Sale. Regulile devin în acest sens răspunsuri la chemarea lui Dumnezeu „pentru sfințirea numelui Său". În continuare, vorbitorul a făcut o paralelă între ceea ce a fost poporul lui Israel ca popor ales de Dumnezeu și ceea ce înseamnă monahismul : comunitatea lui Israel și comunitatea călugărească sînt o privire spre ceea ce Dumnezeu cere de la toți, adică răspunsul credinciosului dat lui Dumnezeu, după modelul lui Hristos. Viața călugărească este fondată pe împlinirea voii superiorului, așa cum cea a lui Israel era fondată pe ascultarea de Dumnezeu. Comunitățile mănăstirești au fost și pot fi, ca Israel altădată, citadele ale existenței și rezistenței vieții religioase închinate în exclusivitate lui Dumnezeu.

Seara, grupul s-a întors la Suceava, iar a doua zi a mers la Mănăstirea Dragomirna, unde după participarea la Sfînta Liturghie a avut loc o conferință, în care Maica Eufrasia Poiană, stareța Mănăstirii Dealu, a prezentat referatul : „Călugării, martori ai împărăției", referat de densitate teologică și existențială care s-a bucurat de o atenție deosebită din partea grupului. Mai întîi Maica Eufrasia a precizat termenul de *împărăție a lui Dumnezeu* în Sfînta Scriptură și în teologie, precizînd pe bază scripturistică faptul că în împărăția lui Dumnezeu nu se poate intra decît prin pocăință, *metanoia*, care nu înseamnă altceva decît revenire a omului la normalitatea sa. Omul primește statutul de membru al împărăției în Sfîntul Botez. In felul acesta omul se angajează în spațiul și timpul Bisericii, care devin spațiu și timp al mîntuirii, dînd mărturie lumii de situația, modul de viață și împlinire a ei.

Monahismul este una din modalitățile prin care creștinul se angajează în viața pentru Dumnezeu. Dar cea mai radicală pentru că monahul se angajează, lăsînd de-o parte totul. Călugărul este creștinul care-și trăiește viața într-o continuă *metanoia*, trăind drama consecințelor păcatului, dar reîntorcîndu-se zilnic la comuniunea cu Hristos. Monahismul este o continuare a spiritualității martirilor primelor secole : așa cum aceia lăsau totul pentru mărturia lui Hristos, tot așa călugărul lasă totul pentru angajarea pe drumul împărăției lui Dumnezeu și mărturiei Lui necondiționate, căutînd să trăiască încă aici, în istorie (în comunitatea monastică), bucuria *zilei a opta*, prin modelarea pentru *a fi* și nu întru *a avea*.

Călugărul este un martor al Împărăției lui Dumnezeu. Maica Eufrasia a arătat modul și locul în care monahul își manifestă această calitate : îm-

plinirea voturilor și mănăstirea. Monahul este un martor al Împărăției lui Dumnezeu în lume, dar pentru că el vine din lume, este și un martor al împărăției lumii în fața lui Dumnezeu, al nevoii lumii de rugăciune, de dragoste și comuniune. În calitate de martori ai Bisericii în lume, călugării au creat valori nepieritoare de artă și de spiritualitate ; în calitate de martori ai lumii către Dumnezeu, au arătat că lumea nu-și este suficientă ei însăși, ci are nevoie de introducerea ei în universul spiritului. Maica Eufrasia a terminat expozeul său salutînd acțiunea ecumenică a călugărilor întruniți la această conferință : adunarea și comuniunea lor arată că sînt martori ai Împărăției și lucrători în spațiul ei.

După vizitarea mănăstirii și agapa frățească, grupul a plecat spre Suceava, unde la Mănăstirea „Sfîntul Ioan" călugărița reformată Ruth Weiss de la Grandehaup (Elveția) a făcut un expozeu pe tema „Martori ai Celui Înviat". Vorbitoarea a arătat modul în care ucenițele și ucenicii Mîntuitorului au fost martori ai Învierii, a arătat relația dintre Cruce și Înviere, și a subliniat necesitatea ca monahii și creștinii în general să fie martori în lume ai Celui Înviat. Conferința a atras atenția prin pacea duhului în care a fost ținută, prin conținutul ecumenic și înțelegerea biblică și patristică a relației dintre Moartea și Învierea Mîntuitorului, punînd accentul, așa cum face Ortodoxia, pe spiritualitatea și bucuria Învierii. Demn de reținut este faptul că după fiecare conferință au fost luări de cuvînt, întrebări și aprofundări, venite din partea participanților, care au avut menirea să completeze și să îmbogățească cele expuse de conferențiari.

În seara aceleiași zile s-a elaborat și documentul final al întrunirii, în care s-a prezentat rezumatul activității grupului în cele cîteva zile de petrecere ecumenică în Moldova și aprecierile pe marginea calității lucrărilor. S-a scos în evidență faptul că lucrările fiecărei zile au început cu participarea la Sfînta Liturghie. S-au adus mulțumiri organizatorilor și mai ales Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist care a dat binecuvîntarea ca lucrările acestei întruniri să aibă loc în Moldova, care a oferit condiții optime pentru activitatea grupului ecumenic de călugărițe.

Într-un cuvînt emoționant, Don Hernando Julian Garcia a declarat închise lucrările din acest an ale grupului. În dimineața zilei de 8 septembrie grupul ecumenic a mers la Mănăstirea Vorona unde a participat la slujba hramului mănăstirii, participanții fiind profund impresionați de prezența masivă a credincioșilor și mai ales de evlavia lor.

În drum spre București, grupul a vizitat reședința Episcopiei Romanului, bucurîndu-se de ospitalitatea Prea Sfințitului Eftimie, Episcopul Romanului și Hușilor.

Seara s-a ajuns la București, iar încă de a doua zi o parte din membrii grupului au plecat spre țările lor, încărcați de bunele impresii culese în experiența ecumenică făcută la noi. Organizatorii grupului, I. P. S. Emilianos și Don Hernando Garcia, au fost primiți de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, care a salutat eforturile depuse de acest grup în vederea cunoașterii reciproce a călugărilor și apropierii dintre Biserici.

Membrii grupului s-au mai bucurat cîteva zile de ospitalitatea Bisericii noastre, ocazie cu care au vizitat mănăstirile Cernica, Țigănești și Curtea de Argeș, întorcîndu-se în țările și Bisericile lor cu gîndul că experiența ecumenică în sînul Bisericii Ortodoxe Române și în ambianța ospitalității românești a fost o reușită.

Asist. univ. Vasile RĂDUCĂ

B. — Arhiepiscopia Iaşilor

LUCRĂRILE ANUALE ALE ADUNĂRII EPARHIALE

Aniversarea a patru decenii de la proclamarea Republicii a umplut de bucurie și trăire patriotică și inimile fiilor Bisericii noastre strămoșești Bucuriile și împlinirile fiilor neamului au fost deopotrivă și ale Bisericii noastre, statornică sprijinitoare a celor mai nobile năzuințe și a luptei pentru afirmare națională a poporului român, fapt care a imprimat un anumit specific lucrării ei de slujire, acest apostolat închinat neamului din care a răsărit, după cum și Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române arăta :

„Ne apare — impresionant și deosebit de luminos — nimbul harului și al sfințeniei Bisericii noastre, care în drumul ei prin veacuri, ca un arc măreț, nu s-a îndepărtat niciodată de năzuințele poporului român, nici de menirea ei esențială de a fi Biserică națională și autocefală și nici de doctrina și tradițiile ei".

De aceea nu a putut fi străină bucuria acestor mărețe zile aniversare slujitorilor și închinătorilor Altarului strămoșesc. În atmosfera luminoasă și plină de vibrația interioară a trăirilor românești și patriotice, pe care le prilejuiesc oricărui suflet românesc împlinirile istorice și nemuritoare aniversate în Decembrie, s-au desfășurat la Centrul eparhial lucrările ședinței anuale a Adunării eparhiale, duminică 29 noiembrie a. c. Bucuria trăită de toți, cler și credincioși, la acest moment de bilanț al bogatelor împliniri din Arhiepiscopia Iașilor a fost încununată de prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, care a prezidat lucrările ședinței. Reîntîlnirea cu Părintele duhovnicesc a prilejuit tuturor împărtășirea unor alese revărsări duhovnicești de bucurie, ceea ce a făcut pentru toți cei prezenți ca acest moment să se constituie într-un adevărat popas duhovnicesc. Bucuria bogatului bilanț care încununează activitatea anului 1987 îndreptățește nădejdile tuturor că noul an 1988 va însemna pentru slujitorii și închinătorii Altarului strămoșesc din Moldova și Bucovina o nouă treaptă în afirmarea unității credinței celei dreptslăvitoare pe aceste străbune plaiuri românești și o mai hotărîtă contribuție, prin lucrarea lor de slujire, la înflorirea scumpei noastre Patrii, la sporirea agonisitei materiale și spirituale a poporului nostru, la apărarea vieții și statornicirea păcii pe pămînt.

După săvîrșirea, în Catedrala mitropolitană, a îndătinatului Te Deum, membrii Adunării eparhiale au întîmpinat în sala de festivități, în acordurile imnului patriarhal, pe Prea Fericitul Părinte Teoctist, însoțit de P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul și Permanența Consiliului eparhial.

Înainte de a începe lucrările Adunării eparhiale s-a făcut apelul. Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist propune un moment de reculegere în amintirea medicului C. Varganici-Fălticeni, care a decedat.

Deschizînd lucrările Adunării eparhiale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a arătat că atmosfera sărbătorească în care se desfășoară lucrările Adunării eparhiale aureolează bucuria reîntîlnirii și a bilanțului activității desfășurate în anul 1987. (Cuvîntul Prea Fericitului Teoctist se publică integral în revista noastră, nr. 1/1988). Bucuria presupune statornicie și stăruință, constituind ea însăși o mărturie a permanenței vieții și slujirii Bisericii noastre strămoșești, a spus P. F. Sa :

„Cu îngăduința dumneavoastră, ca expresie a dragostei și atașamentului față de Conducerea noastră de stat, personal față de Domnul Nicolae Ceaușescu, *Președintele Republicii Socialiste România și Președintele Frontului Democrației și Unității Socialiste, P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul va da citire proiectului telegramei pe care i-o vom adresa Domniei Sale".*

TELEGRAMĂ

MULT STIMATE DOMNULE PREȘEDINTE

NICOLAE CEAUȘESCU

Aflați în sesiune anuală de lucru, membrii Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iașilor, azi 29 noiembrie 1987, și Noi personal ne îndreptăm gîndurile către Domnia Voastră, Mult Stimate Domnule Președinte Nicolae Ceaușescu, făuritorul României contemporane, Erou al Păcii și Erou între eroii Patriei și personalitate politică de prestigiu mondial, spre a Vă exprima sentimentele noastre de recunoștință pentru libertatea religioasă de care se bucură Biserica Ortodoxă Română și celelalte culte din țara noastră, pentru tot ceea ce întreprindeți cu dăruire și eroism pentru înflorirea țării și dezvoltarea ei multilaterală.

Împreună cu toți fiii Patriei noastre dăm o înaltă apreciere însemnătății și rezultatelor vizitelor istorice, pe care le-ați făcut conducătorilor și popoarelor de pe toate continentele lumii, împreună cu Doamna Elena Ceaușescu, savant de renume mondial, vizite cu larg ecou internațional pentru statornicirea păcii și viitorului luminos al omenirii.

Părtași atmosferei înălțătoare pe care România socialistă o trăiește în preajma aniversării a 40 de ani de la proclamarea Republicii noastre, Vă încredințăm de hotărîrea noastră fermă de a sluji cu rîvnă mărețele și nobilele aspirații ale poporului român, pe care le întruchipați plenar și le exprimați exemplar, că slujitorii și credincioșii ortodocși din ținuturile tot mai înfloritoare ale Moldovei și Bucovinei își declară adeziunea deplină față de politica internă și externă al cărei ctitor sînteți, Domnule Președinte, și vor sprijini cu sporite eforturi inițiativele și acțiunile Domniei Voastre pentru dezvoltarea țării, a măreților programe de dezvoltare, spre fericirea întregului popor român.

Totodată, Vă încredințăm că prin mijloacele specifice nouă, vom activa neabătut spre a fi mesagerii afirmării României socialiste pe arena internațională și vom stărui pentru statornicirea unei păci trainice între țări și popoare, pentru care Domnia Voastră militați cu prestigiu internațional.

Primiți, Mult Stimate Domnule Președinte, cele mai alese doriri din partea Noastră de viață îndelungată spre înălțarea scumpei noastre țări pe culmi de glorie, cultură și civilizație.

PREȘEDINTELE ADUNĂRII EPARHIALE

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

ȘI

LOCȚIITOR DE MITROPOLIT

AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

A urmat apoi prezentarea rapoartelor dărilor de seamă.

Raportorul sectorului administrativ, Dl. ing. Năstase Dumitru, a arătat că în cursul anului 1987 viața bisericească în Arhiepiscopia Iașilor s-a des-

făşurat potrivit învăţăturii de credinţă a Bisericii dreptslăvitoare şi legiuirilor Bisericii Ortodoxe Române, datorită deplinei libertăţi religioase de care se bucură în contextul vieţii celei noi din ţara noastră, statornicită de noua orînduire pe care poporul a ales-o acum patru decenii prin proclamarea Republicii. Raportorul a arătat apoi că purtarea de grijă şi îndrumările Prea Fericitului Părinte Teoctist au contribuit de asemenea la afirmarea slujirii şi a vieţii religioase la toate nivelele. Astfel la parohii şi la mănăstiri s-a înregistrat un bogat bilanţ de împliniri bisericeşti ca restaurări şi reînnoiri de biserici, împodobirea cu noi picturi a unor biserici, construiri sau reparaţii de biserici şi case parohiale, precum şi afirmarea unei pilduitoare împreună-lucrări a slujitorilor şi închinătorilor Altarului strămoşesc la înflorirea localităţilor în care trăiesc, la sporirea bunurilor obşteşti şi la înfăptuirea unor obiective de interes general cetăţenesc. Prin toate acestea negreşit s-au vădit actualitatea şi necesitatea „apostolatului social" prin care Biserica este chemată să se arate sprijinitoare, ca întotdeauna în istoria bimilenară a neamului nostru, a năzuinţelor şi strădaniilor fiilor vetrei străbune, uniţi în acelaşi elan creator. Dezlănţuirea energiilor creatoare pe care a adus-o statornicirea vieţii celei noi acum patru decenii au cunoscut-o şi fiii Bisericii noastre, pentru că însăşi lucrarea ei de slujire ca şi organizarea ei, cum sublinia şi Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, s-au reînnoit. Această pecete a noului ca şi conştiinţa permanentei reînnoiri care caracterizează viaţa şi lucrarea fiilor Bisericii noastre izvorăsc desigur din ataşamentul lor faţă de agonisita materială şi spirituală a poporului român, dintr-o neclintită iubire de vatra străbună şi jertfelnică dăruire pentru binele scumpei noastre Patrii, dintr-o adevărată şi statornică trăire românească şi creştinească. Aceasta este mărturia deplinei integrări a vieţii şi lucrării Bisericii noastre în viaţa şi istoria poporului nostru. De aceea înnoirile pe care le-au cunoscut poporul şi ţara noastră în ultimele patru decenii s-au răsfrînt binefăcător şi asupra Bisericii noastre străbune. Toate aceste realităţi şi împliniri au fost adesea subliniate cu prilejul conferinţelor preoţeşti şi administrative, al vizitelor canonice şi întîlnirilor Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist şi ale Prea Sfinţitului Episcop-vicar Pimen Suceveanul cu slujitorii şi credincioşii Altarului strămoşesc din Moldova şi Bucovina, al slujbelor arhiereşti şi misionare, al sfinţirilor de biserici şi al consfătuirilor locale, ceea ce a contribuit la o şi mai deplină angajare responsabilă a tuturor în afirmarea unei autentice slujiri şi a unei vieţi pline de jertfelnicie şi dăruire puse în slujba împlinirilor spirituale şi obşteşti, româneşti şi creştineşti.

În anul 1987 s-au efectuat 27 de numiri la parohii şi 47 transferări, fiind hirotoniţi de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist şi de Prea Sfinţitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul 34 candidaţi la preoţie, pe seama parohiilor şi mănăstirilor din Arhiepiscopia Iaşilor.

În încheiere raportorul aduce Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist mulţumiri pentru părinteasca grijă cu care a contribuit la buna desfăşurare a vieţii şi slujirii bisericeşti din eparhie, încredinţînd pe Prea Fericirea Sa că strădaniile şi jertfelnicia fiilor Bisericii noastre strămoşeşti din Moldova şi Bucovina vor spori necontenit, ca o netăgăduită vădire a loialităţii fiilor Bisericii noastre faţă de statornicirile vieţii celei noi din ţara noastră şi agonisita materială şi spirituală a poporului nostru.

Domnul prof. univ. dr. I. D. Lăudat, raportorul sectorului cultural-misionar, a arătat că bucuria bogatului bilanţ al împlinirilor cultural-misionare din Arhiepiscopia Iaşilor este încununată de strălucirile măreţelor aniversări din anul 1987. Domnia Sa a evocat, pe lîngă marea sărbătoare a celor patru decenii de la proclamarea Republicii, care a cuprins în aceeaşi trăire patriotică inimile tuturor fiilor poporului nostru, împlinirea a 110 ani de la cucerirea independenţei de stat a României, 70 ani de la marea epopee a apărării naţionale scrisă cu sîngele eroilor căzuţi la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, 530 ani de la urcarea pe tronul Moldovei a nebiruitului şi pururea veghetorului asupra acestui străbun ţinut românesc de la est de Carpaţi, Ştefan cel Mare şi Sfînt, şi 1900 ani de la încoronarea regelui-erou al Daciei, Decebal.

Totodată, raportorul a evocat deosebitele ecouri pe care le-au avut în rîndul preoţilor şi credincioşilor din Moldova şi Bucovina — ca un spor şi o cunună a bucuriilor de astăzi — vizitele Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Constantinopol, la Viena şi în Suedia, precum şi vizita Sanctităţii

Sale Dimitrios I, Patriarhul ecumenic de Constantinopol, în Mitropolia Moldovei și Sucevei, la mănăstiri și biserici din ținuturile pline de legendă și istorie ale Sucevei și Neamțului — „Tebaida Moldovei". Toate acestea oglindesc în chip grăitor dinamismul cu care Ortodoxia românească promovează apropierea și unirea Bisericilor și confesiunilor creștine, afirmarea unității panortodoxe care poate fi o cale și un model de unitate pe care o pot realiza Bisericile dornice a împlini testamentul Mîntuitorului Iisus Hristos, fiind totodată și inegalabile contribuții românești la afirmarea deplinei comuniuni de viață și de mărturisire la care sînt chemați toți cei ce cred în Evanghelia lui Hristos. Raportorul a evocat apoi luminoasa aniversare a 1200 ani de la Sinodul al VII-lea ecumenic. Toate acestea au contribuit și mai mult la înțelegerea chemării noastre, cler și credincioși, de a sluji unitatea românească și creștinească în egală măsură, după cum sublinia și Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist: *„Sîntem chemați să slujim cu aceeași dăruire și Biserica și neamul, pătrunși de bucurie și angajare deplină, așa cum ne-au dat pildă înaintașii noștri"*. Desigur că în această privință nu se poate a nu fi amintit și ecoul deosebit de care s-a bucurat în rîndurile preoțimii din Moldova și Bucovina *Pastorala* Sfîntului Sinod, ca și tematicile conferințelor preoțești și administrative. Grija Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru permanenta îmbunătățire a activității pastoral-misionare a trezit în rîndurile preoților un interes deosebit, mărturie fiind participarea lor tot mai activă la cursurile pastoral-misionare de la cele două institute teologice ca și la consfătuirile de scurtă durată de la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț. Acest fapt negreșit a contribuit și mai mult la sporirea dragostei de Biserica strămoșească și manifestarea unei mai angajate responsabilități pentru întărirea și apărarea unității de credință, sprijinirea măreților năzuințe ale poporului nostru și continua înflorire a vetrei străbune.

Publicațiile bisericești au avut de asemenea un important rol în reînviorarea activității pastoral-misionare. Revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei", al cărei conținut și a cărei apariție au fost îmbunătățite permanent prin atenta purtare de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, oglindește concret această preocupare de îmbunătățire a metodelor și mijloacelor pastorale și misionare. Rubricile consacrate vizitelor și cuvîntărilor Prea Fericitului Părinte Teoctist se bucură de o largă primire în rîndul credincioșilor și prin extrasele care s-au difuzat în eparhie. Un moment care încununează activitatea publicistică și editorială din Arhiepiscopia Iașilor este apariția volumului al doilea din lucrarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist „Pe treptele slujirii creștine", Partea a III-a și Partea a IV-a, care constituie un prețios ajutor pastoral, misionar și patriotic în înțelegerea rolului și responsabilității slujirii pentru preoți, dar și pentru credincioși. De aici și ecoul deosebit de care s-au bucurat volumele „Pe treptele slujirii creștine" și în rîndul credincioșilor, al închinătorilor Altarului străbun. Dintre publicațiile bisericești apărute în anul 1987 sau în curs de apariție, raportorul a mai amintit „Îndrumătorul bisericesc, misionar și patriotic" nr. 3/1987, „Comori ale spiritualității românești la Putna" și „Mănăstirea Humor", monografiile consacrate bisericilor și mănăstirilor, monumente istorice și de artă, din județele Iași și Suceava, „Biserica Sfîntul Ilie-Suceava", „Îndrumătorul bisericesc, misionar și patriotic", 4/1988 și „Calendarul creștin ortodox" pe anul 1988. Mulțimea acestor publicații oglindește preocuparea deosebită și pilduitoare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru ca și în această privință împlinirile din Mitropolia Moldovei și Sucevei să fie pe măsura credinței și slujirii fiilor acestor străbune plaiuri. Formarea viitorilor slujitori ai Altarului strămoșesc și educarea lor în spiritul iubirii de Patrie și de neam constituie o altă preocupare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist. Ori de cîte ori Prea Fericirea Sa a avut prilejul s-a întîlnit cu corpul profesoral și cu elevii de la Seminarul nemțean, unde deschiderea oficială a noului an școlar 1987-1988 s-a făcut în prezența Sanctității Sale Dimitrios I, a înalților oaspeți ai Patriarhiei ecumenice și a membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române care au însoțit pe oaspeți, ceea ce constituie o mărturie de netăgăduit pentru aleasa grijă pe care Prea Fericirea Sa o acordă elevilor școlii nemțene, cărora permanent le adresează părintescul îndemn de a pune tot sîrgul în însușirea cunoștințelor teologice și de cultură generală, necesare unui slujitor de mîine al Altarului strămoșesc.

În egală măsură grija Prea Fericirii Sale s-a răsfrînt și asupra preocu-

părilor Bisericii strămoșești pentru păstrarea și conservarea valorilor de patrimoniu național, pentru restaurarea și buna îngrijire a monumentelor de artă și arhitectură, mănăstiri și biserici, mărturii ale gloriosului trecut de luptă pentru afirmarea națională dusă de fiii vetrei noastre străbune, precum și pentru buna pregătire a personalului care deservește aceste vetre de cultură și patriotism. Și în acest an au avut loc la Centrul eparhial cursuri cu muzeografii, gestionarii-custozi sală și supraveghetorii-muzeu, în cadrul cărora a fost prezentată o bogată tematică. Din această succintă prezentare se poate vedea permanenta purtare de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist ca și sprijinul acordat acestui sector de Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul. Aducînd mulțumiri și exprimînd fierbinți sentimente de recunoștință față de Prea Fericirea Sa, raportorul a încredințat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist că, printr-o sporită rîvnă și dăruire, și în noul an se vor înregistra roade bogate în lucrarea sectorului cultural-misionar spre slava Sfintei noastre Biserici și continua înflorire a scumpei noastre Patrii.

Raportul sectorului economic-financiar și gospodăresc a fost prezentat de P. C. Prot. Gh. Aparaschivei-Tg. Neamț. Mai întîi raportorul a subliniat faptul că în 1987 au avut loc, prin permanenta purtare de grijă și prin cercetarea la fața locului ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, ample lucrări de restaurare la o seamă de monumente istorice, între care în mod deosebit merită a fi amintite Mănăstirea Putna, unde Ștefan cel Mare, care a înveșnicit lupta de afirmare națională, stă de veghe la fruntariile vetrei străbune, și Mănăstirea Bistrița, ctitoria celui mai ales dintre „dătătorii de legi și datini“ ai Moldovei, Alexandru cel Bun. Între lucrările efectuate P. C. Sa a arătat că se continuă lucrările de la Catedrala veche, bisericile Bărboi, „Sfîntul Ioan Botezătorul“, Curelari, Mitocul Maicilor „Sfîntul Nicolae“ Domnesc din Iași, bisericile Bîrnova și Dobrovăț, Cucuteni-Lețcani și Țigănaș-Iași, Miclăușeni-Pașcani, Tazlău și Pîngărați-Neamț, Seminarul teologic și Tipografia Centrului mitropolitan de la Mănăstirea Neamț, Dragomirna, Voroneț, Bogdan-Vodă din Rădăuți, „Sfîntul Ioan Botezătorul“ și „Sfîntul Onufrie“ din Siret, Pătrăuți și „Sfîntul Dumitru“-Suceava, Solca și Probota, unde lucrările au fost extinse. Anul acesta a fost consolidată și biserica „Sfinții Trei Ierarhi“ din Iași, iar la bisericile din Prisecani-Iași și Tocileni-Victoria-Botoșani s-au continuat lucrările de ridicare a noilor biserici, ajungîndu-se la acoperiș. La Mănăstirea Putna lucrările de la Casa domnească a lui Ștefan cel Mare sînt aproape de finisare, iar la Mănăstirea Bistrița s-au încheiat lucrările de restaurare a picturii. Pentru lucrările amintite ca și pentru reparațiile efectuate la biserici și case parohiale în anul 1987 s-au cheltuit aproape 14 milioane lei. Desigur că toate acestea oglindesc cu prisosință purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru restaurarea și păstrarea monumentelor noastre bisericești, vădită nu numai de sprijinul financiar și material acordat ci și prin directa interesare la fața locului asupra modului de desfășurare a lucrărilor.

Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul, în calitate de cel mai apropiat colaborator al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, și-a adus contribuția la bunul mers al acestor lucrări.

Aducînd fierbinți mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru permanenta grijă arătată acestor valori ale neamului, ale culturii și credinței fiilor acestor plaiuri străbune, inedite mărturii ale unității de simțire și de grai românesc, raportorul a încredințat pe Întîistătătorul Bisericii noastre strămoșești de mereu sporita rîvnă a tuturor în împlinirea lucrării lor de slujire, a cărei latură economic-gospodărească se bucură de un puternic sprijin din partea credincioșilor care nu precupețesc nici o strădanie de a-și aduce obolul la înfrumusețarea acestor sfinte lăcașuri de închinare străbună. Bilanțul cifric și contabil al tuturor activităților desfășurate la sectorul economic-financiar pe 1987 a fost prezentat de Domnul contabil-șef Vasile Vicol.

În continuarea lucrărilor Adunării eparhiale au urmat luările de cuvînt pe seama celor prezentate.

Șirul vorbitorilor a fost deschis de P. C. Pr. T. Bodnar-Gura Humorului care, aducînd mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru bucuria trăită de toți, bucurie care a fost prilejuită de revederea cu Părintele duhovnicesc, a încredințat pe Prea Fericirea Sa că pilda de slujire și

de dăruire a Întîistătătorului Bisericii noastre va fi urmată de slujitorii și credincioșii Altarului strămoșesc din Moldova și Bucovina. Aceasta ne încredințează, a spus P. C. Sa, că roadele muncii și strădaniilor noastre vor fi la fel de bogate și în noul an spre slava Bisericii și continua înflorire a vetrei străbune. Vizita Sanctității Sale Dimitrios I la mănăstirile din nordul Moldovei a găsit în sufletele tuturor un ecou deosebit, fiind o vie încredințare a prestigiului de care Biserica noastră și Întîistătătorul ei se bucură între Bisericile Ortodoxe surori, contribuția ei la întărirea unității panortodoxe și creștine fiind mult așteptată. De aceea hotărîrea tuturor este de a contribui fiecare cu obolul strădaniei sale la afirmarea acestui dinamism al lucrării de slujire a Bisericii noastre nu numai în țară ci și peste hotare.

Domnul prof. dr. doc. Gh. Chipail-Iași a arătat că roadele lucrării Bisericii noastre n-au fost nicicînd așa de bogate ca în acești ani luminoși de care se bucură în egală măsură și fiii Bisericii Ortodoxe Române. Deseori avînd ocazia de a vedea la fața locului lucrările de care s-a amintit în rapoartele prezentate, Domnia Sa a spus că nu fără surprindere a putut constata cît de adînc cunoaște Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist viața și problemele bisericești proprii fiecărei eparhii. Or, aceasta este o adevărată binecuvîntare a lui Dumnezeu. De aceea nu-i de mirare că bogatul bilanț al împlinirilor bisericești caracterizează strădaniile preoților și credincioșilor Arhiepiscopiei Iașilor, cînd lucrarea lor este călăuzită de pilda arhipăstorului lor. Ca o încununare firească a tuturor acestora este, a spus Domnia Sa, integrarea Bisericii noastre în istoria și viața poporului nostru, implicarea ei ca o forță dinamică în realizarea deziderateloг zilelor noastre.

Cuvintele pot reda prea puțin complexitatea vieții desfășurate în Arhiepiscopia Iașilor în cursul unui an, a spus P. C. Prot V. Hrestic-Fălticeni. De aceea bilanțurile sînt mai mult simbolice. Ele ascund și descoperă în același timp realitățile, viața și împlinirile Bisericii noastre de pe aceste istorice și legendare plaiuri ale Moldovei și Bucovinei, unde mărturiile trecutului și împlinirile prezente sînt mai strîns unite ca oriunde pe cuprinsul Patriarhiei Române. De aceea nu-i de mirare că și în noua demnitate de Întîistătător al Bisericii strămoșești Prea Fericirea Sa se simte legat de acest leagăn al credinței și pilduitoarelor năzuințe românești. Și bucuria reîntîlnirii cu Prea Fericirea Sa, trăită cu puternice rezonanțe sufletești de toți, slujitori și închinători ai Altarului străbun, este înmănuncheată cu sentimente de fiască recunoștință. Cu acest buchet al bucuriei și recunoștinței întîmpină și astăzi preoții și credincioșii de pe plaiurile Fălticenilor pe Părintele duhovnicesc încredințîndu-l de necontenita lor rîvnă în sporirea obolului lor spre întărirea unității tuturor în jurul Altarului strămoșesc și al Conducerii statului nostru, după pilda moșilor și înaintașilor noștri.

P. C. Prot. T. Moroșanu-Cîmpulung Moldovenesc, dînd glas aleselor sentimente de bucurie pe care i le-a prilejuit reîntîlnirea cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a evocat cîteva momente trăite cu emoție de românii din Suedia, cu prilejul vizitei Prea Fericirii Sale, momente care au fost încununate de sfințirea noii biserici române ortodoxe din Malmö. Acolo mai mult ca oriunde P. C. Sa a putut să se convingă de prestigiul de care se bucură Biserica noastră și Întîistătătorul ei, încît mulți cunoscuți și prieteni suedezi au dorit să ia parte la toate momentele slujbei de sfințire a noii biserici, mai ales comuniunea sfîntă și plină de iubire creștină a Sfintei Liturghii le-a umplut inimile de trăirea celor mai alese clipe de rugăciune și sfințenie creștină, ei înșiși regăsindu-se în dorința de a răspunde așa cum se cuvine chemărilor Mîntuitorului Hristos de a împlini porunca cea nouă a iubirii, adusă de Fiul lui Dumnezeu în lume.

Biserica Ortodoxă Română, a arătat P. C. Sa, prin Întîistătătorul ei, și cu acel prilej și-a spus încă o dată dorința ei de a se realiza unirea între toate Bisericile și creștinii din lume. Acest fapt a fost oglindit nu numai de presa suedeză, care a avut numai cuvinte de laudă pentru Ortodoxia românească, ci și de largul ecou al acestei vizite în rîndul credincioșilor suedezi. Pentru ei a însemnat această întîlnire cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist un fericit prilej de a cunoaște viața și slujirea Bisericii noastre strămoșești. Ca unul care am luat parte la acest moment de culme al afirmării contribuției Ortodoxiei românești la întărirea unității creștine și la apropierea dintre Biserici și creștini, cu viața și credința ei bimilenare, cu tezaurul ei de cult și închinare, doresc să-mi exprim recunoștința față de Prea Ferici-

rea Sa pentru tot ceea ce face, cu timp și fără timp, spre slava Sfintei noastre Biserici, spre afirmarea unității românești și a dorinței de pace și colaborare a românilor cu toate popoarele lumii.

Într-adevăr e minunat felul în care cu un firesc inedit Prea Fericirea Sa știe să ofere tuturor ceea ce are mai frumos și măreț credința noastră dreptslăvitoare, a spus P. C. Pr. prof. dr. Al. I. Ciurea. Prea Fericirea Sa a reprezentat Biserica noastră în Suedia la cel mai înalt nivel, fiind primit de regele Carl XVI Gustaf, dar în același timp a știut să fie apropiat tuturor celor cu care s-a întîlnit. Aceasta înseamnă noblețe sufletească, dar și trăire de părinte, atașament și dăruire pentru slujirea Altarului strămoșesc, inimă de ales bărbat al acestor plaiuri moldovene. Acestea ne sînt tuturor încredințare că Biserica noastră, prin Întîistătătorul ei care se apleacă cu grijă de părinte asupra oricărei cerințe a slujirii și vieții Bisericii străbune, va cunoaște o nouă și măreață epocă de strălucire, înscrisă cronicii sale bimilenare, prin împlinirile bisericești care cu siguranță vor însemna o brazdă nouă în ogorul semănat de cel dintîi chemat, Sfîntul Apostol Andrei, apostolul neamului românesc.

Domnul prof. dr. I. D. Lăudat, la rîndul său, a dat glas simțămintelor de bucurie pe care le trăiesc toți văzînd încununată cu atît de bogate și frumoase roade și împliniri lucrarea de slujire a Bisericii noastre. Bucuria întotdeauna izvorăște nădejde. Deci bucuria momentelor trăite ne dă tuturor nădejdea că roadele viitoare vor fi și mai bogate, avînd călăuzitor duhovnicesc pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist. Pentru Arhiepiscopia Iașilor este un titlu de mîndrie ca bucurîndu-se de oblăduirea Întîistătătorului Bisericii strămoșești să înscrie în cronica sa asemenea împliniri mărețe bisericești, în deplină armonie cu cele rodite din strădania și credința dreptslăvitoare ale înaintașilor noștri. De aceea angajarea noastră a tuturor este de a depune sporită rîvnă în a ne face părtași fiecare cu obolul său la aceste mărețe și bogate împliniri bisericești și românești.

În cele peste șase decenii de slujire a Bisericii mi-a fost dat să mă împărtășesc din multe bucurii duhovnicești, a spus Dl. Ioan Zamfirescu. Dar cele prilejuite de bilanțul unui an de activitate au ceva cu totul aparte, ceva între bucurie, încredere, nădejde și neliniște chiar, pentru că însăși realitatea temporală e cu totul alta. Trecutul devine prezent și prezentul viitor. Dar toate acestea au avut și anul acesta, ca și anul trecut, o aureolă de nedescris, pentru că reîntîlnirea cu Prea Fericitul Părinte Teoctist contopește totul în bucurie și nădejde, adică totul devine un viitor prezent, un permanent prezent, iar împlinirile trecutului încredințări că bucuriile prezentului sînt aievea și adevărate. Pentru toate acestea vă mulțumim, Prea Fericirea Voastră, și vă încredințăm de neostoitul nostru atașament și neîmputinata rîvnă în slujirea Bisericii, a unității noastre de credință și de neam.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist încheind lucrările Adunării eparhiale a îndemnat pe toți să se facă mesagerii, oriunde s-ar afla, lucrării și năzuințelor fiilor Bisericii strămoșești de întărire a unității de credință și de responsabilă angajare în efortul tuturor fiilor poporului nostru pentru făurirea unui viitor luminos, pentru înflorirea continuă a scumpei noastre Patrii și pentru apărarea vieții pe pămînt și statornicirea păcii în lume.

După terminarea lucrărilor Adunării eparhiale a urmat tradiționala agapă.

Pr. V. NECHITA

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN LUNA NOIEMBRIE 1987

La împlinirea a 40 de ani de la proclamarea Republicii, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a rînduit pentru conferința preoțească din luna noiembrie a. c. tema : *„A 40-a aniversare a proclamării Republicii. 30 Decembrie 1947-30 Decembrie 1987“*. Lucrările conferinței s-au desfășurat la sediile protopopiatelor din Arhiepiscopia Iașilor după cum urmează: 3 noiembrie la protopopiatele Botoșani și Fălticeni, 4 noiembrie la protopopiatele Suceava și Dorohoi, 5 noiembrie la protopopiatele Rădăuți și Pașcani, unde

au participat și preoții din protopopiatul Hîrlău, 6 noiembrie la protopopiatul Cîmpulung-Moldovenesc, 10 noiembrie la protopopiatul Iași, 11 noiembrie, la protopopiatul Piatra Neamț și 12 noiembrie la protopopiatul Tg. Neamț. Lucrările acestei conferințe, angajînd pe toți participanții la o trăire patriotică și românească deosebită, prilejuită de această aniversare jubiliară a întregului popor, au fost conduse de P. S. Pimen Suceveanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor la protopopiatele Iași, Piatra Neamț, Tg. Neamț, P. C. Pr. Constantin Sîrbu, vicar administrativ, la protopopiatul Cîmpulung-Moldovenesc, P. C. Pr. Toma Rîpă, consilier administrativ la protopopiatele Botoșani, Dorohoi și Pașcani și P. C. Pr. Dimitrie Isopescu, consilier administrativ, la protopopiatele Rădăuți, Suceava și Fălticeni.

După îndătinatul Te Deum și prezentarea de către delegații eparhiali a principalelor evenimente din viața Bisericii și a Patriei care au avut loc de la ultima conferință, s-a trecut la citirea referatelor care au fost susținute de următorii P.P. C.C. preoți: Petria Lehaci, parohia Dorobați-Iași, Stelian Cărpușor, parohia Bicaz-Piatra Neamț, Leonte Galeș, parohia Ciprian Porumbescu-Suceava, Dumitru Cîrneci, parohia „Cuvioasa Parascheva"-Botoșani, Ionel Maloș, parohia „Sfîntul Gheorghe"-Vicovu de Sus-Rădăuți, Nicolae Cojocaru, parohia „Adormirea"-Cîmpulung Moldovenesc, Vasile Bîrsanu, parohia Mălini-Fălticeni, Gheorghe Astani, parohia Galu-Tg. Neamț, Dumitru Alexa, parohia Tătărași-Pașcani. În referatele prezentate și luările de cuvînt care au urmat s-a reliefat importanța momentului 30 Decembrie 1947 în viața Patriei, implicațiile lui majore în viața politică, socială, economică a țării, toate împlinirile din cei 40 de ani și mai ales din anul 1965 de cînd la conducerea statului nostru se află *Domnul Nicolae Ceaușescu*, Președintele Republicii Socialiste România, avînd ca piatră fundamentală și început proclamarea Republicii, formă nouă și democratică de guvernămînt în care toți fiii Patriei își aduc contribuția la progresul multilateral și prosperitatea ei, bucurîndu-se în același timp de roadele muncii lor. În cei 40 de ani de la proclamarea Republicii, România s-a transformat dintr-o țară agrară slab dezvoltată într-un stat puternic cu o industrie în plină dezvoltare și ale cărei produse sînt cunoscute și solicitate pe toate meridianele globului, cu o agricultură a cărei producție este an de an tot mai bogată, cu o viață culturală ce reflectă aspirațiile cele mai înalte ale națiunii ce valorifică creator moștenirea culturală și spirituală a înaintașilor.

De asemenea, România s-a afirmat în arena mondială ca un stat deschis relațiilor cu toate țările lumii, indiferent de orînduirea lor politică și socială, militînd ferm pentru statornicirea unui climat de colaborare între toate statele, pentru eliminarea subdezvoltării din întinse zone ale globului, pentru securitate internațională și salvgardarea păcii și a vieții pe pămînt. Soluțiile juste oferite de România au fost însușite de nenumărate ori de forurile mondiale, toate acestea ducînd la sporirea prestigiului patriei noastre în lumea de astăzi.

De asemenea, referatele ca și luările de cuvînt au dat mărturie despre viața și realizările Bisericii Ortodoxe Române din anii Republicii, despre angajarea Bisericii strămoșești în sprijinirea muncii neobosite a poporului pentru o viață nouă și prosperă, expresie a unității dintotdeauna dintre Biserică și popor căruia i-a alinat suferințele și i-a sădit speranța într-un viitor mai bun în istoria zbuciumată a Patriei noastre. Viața bisericească a cunoscut avînt prin libertatea de conștiință și religioasă garantată de Constituția Republicii Socialiste România, prin statutul de egalitate a cultelor în fața statului și instaurarea unui spirit irenic și promovarea ecumenismului între cultele din țara noastră, prin învățămîntul teologic intrat sub ocrotirea Bisericii, prin presa bisericească și lucrările teologice publicate, prin canonizarea de sfinți români.

Luînd cuvîntul P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul și delegații eparhiali și-au exprimat satisfacția pentru buna desfășurare a conferințelor, pentru participarea însuflețitoare a preoțimii la aniversarea acestui moment scump fiilor poporului nostru, 40 de ani de la proclamarea Republicii, pentru aportul ei, prin slujirea oamenilor și a binelui obștesc după învățătura Mîntuitorului Iisus Hristos, la dezvoltarea Patriei, îndemnînd ca și pe viitor slujitori Altarelor să dovedească devotament în slujirea binelui obștesc și în păstrarea unității de credință și de neam a poporului român, chezășia sigură a neîncetatei deveniri pe scara istoriei a națiunii române.

Astfel preoțimea eparhiei a marcat aniversarea a 40 de ani de republică cu alese sentimente patriotice și cetățenești, dovedind încă o dată atașamentul și integrarea ei plenară în viața Patriei, slujind năzuințele de progres, bunăstare și fericire ale poporului român, politica de colaborare și pace a României.

La sfîrșit s-au ținut rapoarte de activitate.

Pr. Gh. PETRARU

SLUJBA ARHIEREASCĂ LA BISERICA „SFÎNTUL SAVA"-IAȘI

Una dintre cele mai vechi ctitorii voievodale din Iași este și biserica „Sfîntul Sava", așezată în centrul vechii metropole moldovene. Cunoscutul voievod Petru Șchiopu (1574-1579 și 1582-1591), ctitor al Mănăstirii Hlincea și al Complexului arhitectural Galata — este și ctitorul așezămintelor monahale de la „Sfîntul Sava". Potrivit tradiției biserica actuală este înălțată la 1583 pe temelia unei alte biserici din veacul al XV-lea. Voievodul Petru Șchiopu construiește acest complex monastic pentru călugării greci veniți de la Mănăstirea „Sfîntul Sava" de lîngă Ierusalim. Biserica este construită într-o arhitectură deosebită de bisericile moldovenești. Reprezintă, totuși, unul din cele mai atractive puncte arhitectonice ale Iașului.

În acest an, de ziua hramului, *5 decembrie*, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a delegat pe Prea Sfințitul Pimen Suceveanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor să oficieze slujba arhierească în acest sfînt locaș. S-a săvîrșit Sfînta Liturghie, în cadrul căreia a fost hirotonit în preot diaconul Ovidiu Marcel. P. S. Sa a ținut și un frumos cuvînt de învățătură creștinească în care s-a referit la importanța scrisului Sfîntului Sava pentru viața bisericească, arătînd între altele că acestui sfînt i se datorește fixarea în scris a rînduielilor tipiconale, după care se oficiază, în cea mai mare parte, slujbele bisericești în Biserica Ortodoxă.

Părintele paroh Ioan Longhin-Țurcanu a mulțumit P.S. Sale pentru slujba săvîrșită în mijlocul enoriașilor săi și pentru frumosul cuvînt care a înmiresmat sufletele tuturor celor de față.

S-a oficiat apoi un parastas în cinstea ctitorilor.

Arhid. Ioachim GIOSANU

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

PREOTUL NECULAI MIHAILOVICI

În ziua de 30 septembrie 1987 a trecut la cele veșnice, la locuința sa din satul Deleni, județul Iași, Preotul Neculai Mihailovici.

Născut în localitatea Ciurea de lîngă Iași la 25 martie 1911, din părinți vrednici și gospodari, școala primară o face în satul natal, după care se înscrie la Liceul Național, unde urmează patru clase. Simțind chemare de sus, se transferă la Seminarul „Veniamin Costachi", pe care-l absolvă ca un element bine pregătit și conștiincios.

Studiile universitare le face la Facultatea de teologie din București, după care, căsătorindu-se în 1935 cu tînăra învățătoare Tereza Gheorghiu, nepoată de preot, este hirotonit pe seama parohiei Piciorul Lupului de lîngă Iași. Aici stă numai doi ani, întrucît devenind vacantă parohia Deleni, locul de baștină al soției sale, se transferă aici, unde timp de patruzeci de ani,

ajutat de soţia sa, distins cadru didactic, duce o intensă activitate pastorală şi gospodărească. Se pensionează în 1971 simţindu-şi puterile slăbite, dar rămîne în continuare un ajutor nepreţuit pentru preoţii vecini cu care oficiază multe Sfinte Taine şi ierurgii.

Slujba înmormîntării s-a făcut în ziua de 3 octombrie 1987, în capela cimitirul „Eternitatea"-Iaşi de un sobor de preoţi în frunte cu P.C. Protopop Ion Sava de la Protopopiatul Hîrlău, care a rostit şi necrologul. În sunetul clopotelor a fost apoi coborît în cripta destinată rămăşiţelor sale pămînteşti.

Pr. I. D. APOSTU

C. — Episcopia Romanului şi Huşilor

CONFERINŢELE PREOŢEŞTI DIN LUNA NOIEMBRIE 1987

Cancelaria Sfîntului Sinod a rînduit pentru conferinţa preoţească din luna noiembrie 1987 tema : *„A 40-a aniversare a Proclamării Republicii. 30 Decembrie 1947-30 Decembrie 1987"*.

Conferinţele preoţeşti au avut loc la următoarele date: 10 noiembrie 1987 la protopopiatele Roman, Bacău şi Vaslui, 11 noiembrie la protopopiatele Moineşti şi Huşi şi 12 noiembrie la protopopiatele Bîrlad şi Tg. Ocna.

Prea Sfinţitul Episcop Eftimie a condus lucrările conferinţei preoţeşti de la protopopiatul Roman, Prea Sfinţitul Arhiereu-vicar Ioachim Vasluianul la protopopiatul Moineşti; P. C. Pr. Nicolae Toderici, consilier administrativ, la protopopiatele Vaslui, Bîrlad şi Huşi; P. C. Pr. Gheorghe Miron, consilier economic la protopopiatul Tg. Ocna şi P. C. Pr. Constantin Pelin, inspector eparhial la protopopiatul Bacău.

După oficierea Tedeum-ului, conferinţele preoţeşti au fost deschise de către P. S. Episcop Eftimie şi delegaţii Centrului eparhial, care au reliefat importanţa temei conferinţei, prin care se omagiază 40 ani de progres şi prosperitate a patriei, în noua sa formă de guvernare, republica în care poporul român, stăpîn pe propriile sale destine istorice şi-a făurit propria lui viaţă şi a împodobit chipul patriei cu epocale înfăptuiri economico-sociale şi culturale, prin care Republica Socialistă România condusă cu devotament şi dăruire de Domnul Nicolae Ceauşescu se înscrie în contextul lumii contemporane ca o ţară înfloritoare, cu un popor care cultivă cele mai înaintate idealuri de dreptate socială, de egalitate, de libertate şi de pace.

Delegaţii Centrului eparhial au prezentat în cadrul acestor conferinţe preoţeşti cronica evenimentelor interne şi externe ale Bisericii şi Patriei noastre.

A urmat citirea referatelor de următorii P.P. C.C. preoţi: Costache Zaharia-Şerbăneşti, la protopopiatul Bacău, Ioan Dumbravă-Puieşti, la protopopiatul Bîrlad, Constantin Pădure-Valea Grecului, la protopopiatul Huşi, Dragoş Popa-Bereşti, la protopopiatul Moineşti, Viorel Mitru-„Sfinţii Voievozi" Roman, la protopopiatul Roman, Ioan Butuc-Dumbrava, la protopopiatul Tg. Ocna, Constantin Pîrcălabu-Satul Nou, la protopopiatul Vaslui. La fiecare protopopiat au luat cuvîntul mai mulţi preoţi, făcînd completări la referatele prezentate.

Prea Sfinţitul Episcop Eftimie şi delegaţii Centrului eparhial în concluziile cu privire la referatele prezentate au arătat că 30 Decembrie 1947 înscrie în cronica neamului destinul nou al României contemporane.

Popasul aniversar al celor 40 de ani de la proclamarea Republicii noastre româneşti constituie un prilej de bilanţ al tuturor înfăptuirilor naţionale, sociale, economice şi culturale ale Patriei noastre.

Începînd cu anul 1965, cînd destinele istorice ale vrednicului nostru popor sînt preluate de cel mai distins și mai devotat fiu al poporului, de *Domnul Nicolae Ceaușescu*, Președintele Republicii Socialiste România, chipul Patriei noastre s-a împodobit cu orașe noi, cu combinate chimice, siderurgice și de prelucrare a lemnului, cu noi uzine metalurgice, cu pasaje supramontane ca „Transfăgărășanul" sau canale fluviale, prin așezăminte social-culturale și de ocrotire a sănătății. Astăzi chipul Patriei noastre poartă emblema de aur a celor mai strălucite împliniri din toată istoria poporului nostru. Cultura și tehnica românească se conturează tot mai proeminent în contextul marilor cuceriri științifice ale lumii contemporane. Muncitorii ogoarelor și ai uzinelor ca și celelalte categorii de oameni ai muncii, indiferent de naționalitate sau convingere religioasă, ostenesc înfrățiți în marele organism național al F.D.U.S. Prezența Bisericii în Frontul Democrației și Unității Socialiste este mărturia prezenței ei în viața poporului.

Pe plan extern, România și-a creat un prestigiu de onoare prin slujirea păcii și a celor mai înalte idealuri ale lumii contemporane.

Biserica Ortodoxă Română, în cei 40 ani, și-a desfășurat întreaga sa activitate în contextul drepturilor și libertăților din Patria noastră, respectiv al libertății de cult, consemnată în Constituția țării noastre.

Biserica noastră poartă haina cea nouă a vremurilor de astăzi și își împlinește menirea ei evanghelică de slujirea lui Dumnezeu prin slujirea omului, concretizată prin apostolatul social al zilelor noastre.

Orizontul activității noastre de viitor, de slujire cu credință a spiritualității ortodoxe românești, va fi acela de identificare cu epocalele aspirații ale vrednicului nostru popor și cu mărețele idealuri umanitare ale lumii contemporane, pentru o lume mai dreaptă și mai bună pe planeta noastră reflectată în marile deziderate al „Evangheliei păcii".

Cronicar

ITINERAR CHIRIARHAL

Duminică 31 mai 1987, Prea Sfințitul Episcop Eftimie a săvîrșit slujba de sfințire a bisericii și Sfînta Liturghie la parohia Fundătura, protopopiatul Tg. Ocna, județul Bacău.

P. S. Sa a fost întîmpinat de P. C. Pr. Dumitru Ciubotaru, protopop de Tg. Ocna, în fruntea unui sobor de preoți și diaconi. După slujba de sfințire a bisericii, afară pe o scenă frumos amenajată, s-a oficiat Sfînta Liturghie. Răspunsurile au fost date de cîntăreții bisericii din parohie și din împrejurimi.

La terminarea Sfintei Liturghii, P. C. Pr. paroh Vasile Chilianu prezintă o scurtă dare de seamă asupra celor realizate și aduce cuvinte de mulțumire Prea Sfințitului Episcop Eftimie pentru dragostea de a fi venit în parohie, rugîndu-l să primească drept mulțumire inimile pline de credință ale credincioșilor.

Prea Sfințitul Episcop Eftimie, luînd cuvîntul, a spus printre altele: „În această duminică se face evocarea și cinstirea celor 318 sfinți părinți care au luat parte la Sinodul I Ecumenic de la Niceea (325), unde s-au formulat primele șapte articole ale Simbolului credinței.

Din Sfînta Evanghelie de astăzi trebuie să învățăm a nu ne lăsa niciodată să alunecăm pe o cale greșită, ci totdeauna să urmăm calea cea dreaptă ce ne-o arată Biserica, pentru că numai prin ea găsim mîntuire și mîngîierea sufletelor noastre. Să urmăm pe acești Sfinți Părinți cum au urmat și ei pe Sfinții Apostoli, să avem și noi încredere în urmașii Sfinților Părinți, care sînt preoții și să-i ascultăm ori de cîte ori ne îndeamnă la păstrarea învățăturilor dumnezeiești".

Pentru activitatea depusă, Prea Sfinția Sa a acordat rangul onorific de sachelar P. C. Pr. paroh Vasile Chilianu.

Duminică 7 iunie 1987, Prea Sfințitul Episcop Eftimie s-a aflat în mijlocul credincioșilor din parohia Scurta, filiala Alba din protopopiatul Tg. Ocna, pentru a le sfinți biserica și a oficia Sfînta Liturghie.

Parohia Scurta este păstorită de către P. C. Pr. iconom stavrofor Vasile Grigoraș.

După rînduiala de sfințire a bisericii a urmat Sfînta Liturghie, la sfîrșitul căreia P. C. Pr. paroh a mulțumit P. S. Episcop Eftimie pentru prezența P. S. Sale în mijlocul enoriașilor parohiei, făcînd o scurtă dare de seamă asupra lucrărilor efectuate.

Prea Sfințitul Episcop Eftimie s-a adresat mulțimii de credincioși spunîndu-le între altele: „Astăzi întreaga Biserică Ortodoxă prăznuiește sărbătoarea Rusaliilor sau Duminica Pogorîrii Duhului Sfînt. Duhul adevărului este pretutindeni și împlinește toate. Trebuie însă să nu ne împotrivim lucrării Sale, ci dimpotrivă să-I spunem mereu împreună cu Biserica : „Vino și Te sălășluiește între noi și ne curățește de toată întinăciunea și mîntuiește sufletele noastre".

A doua zi, *8 iunie 1987*, Prea Sfințitul Episcop Eftimie a răspuns rugăminții de a sfinți biserica credincioșilor parohiei Găiceana, protopopiatul Tg. Ocna, județul Bacău.

P. C. Pr. iconom stavrofor Aurel Postelnicu, împreună cu enoriașii, au purces la lucru și adunînd an de an fondurile necesare au reparat biserica în exterior și interior.

După rînduiala sfințirii bisericii, pe o scenă amenajată în curtea bisericii, s-a oficiat Sfînta Liturghie. La sfîrșitul ei, P. C. Pr. paroh a prezentat o scurtă dare de seamă și un scurt istoric al bisericii, după care Prea Sfințitul Episcop Eftimie, luînd cuvîntul, a explicat sensul sărbătorii Sfintei Treimi. Apoi Prea Sfinția Sa cere credincioșilor să fie buni creștini, să se ferească de păcate și să caute să se înarmeze cu toate virtuțile creștinești, căci cu astfel de arme trebuie să se lupte creștinii pentru ca să poată dobîndi împărăția cerurilor.

În încheiere, Prea Sfinția Sa binecuvîntînd poporul, roagă pe Dumnezeu Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh să reverse asupra noastră a tuturor darurile Sale cele bogate și pacea Sa.

Duminică 23 august 1987, Prea Sfințitul Episcop Eftimie a sfințit biserica din filiala Odaia-Bogdana, parohia Fălciu II, protopopiatul Bîrlad.

La sosire, Prea Sfinția Sa a fost întîmpinat de P. C. Prot. Vasile Grigore-Bîrlad împreună cu un sobor de preoți și diaconi între care și P. C. Arhid. Ioan Floca, profesor la Institutul Teologic din Sibiu.

După slujba sfințirii bisericii, pe o scenă frumos împodobită, se oficiază Sfînta Liturghie.

Răspunsurile sînt date nu numai de cîntăreții bisericii, ci și de credincioși. Cu acest prilej, Prea Sfinția Sa a hirotonit în diacon pe tînărul Justinian Tomozei, absolvent al Seminarului teologic de la Mănăstirea Neamț, pentru parohia Fîstîci, protopopiatul și județul Vaslui. Totodată a hirotesit în sachelar pe P. C. Pr. paroh Petru Ioan.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, P. C. Preot paroh aduce alese mulțumiri Prea Sfințitului Episcop Eftimie pentru dragostea arătată de a fi venit pentru a sfinți sfînta biserică, prezentînd și o scurtă dare de seamă asupra tuturor lucrărilor executate.

Luînd cuvîntul, Prea Sfințitul Episcop Eftimie a adus laude enoriașilor care s-au îngrijit să-și repare biserica. Apoi explică Sfînta Evanghelie : „Nimeni să nu zică, că el nu a greșit altuia pentru că și cel ce nu supără pe nimeni, în ceva este totuși dator lui Dumnezeu ,căci fiecare purtăm sarcina păcatelor și cine poate să ni le ierte decît numai Dumnezeu?".

Arhid. Ilie MURARAȘU

Sfințirea bisericii cu hramul „Sfîntul Prooroc Ilie Tesviteanul" din Vermești, orașul Comănești. Această monumentală biserică a fost construită între anii 1925 și 1935 din piatră și cărămidă, acoperită cu țiglă în stil moldovenesc, și sfințită de Prea Sfințitul Lucian Triteanul, episcopul de atunci al Eparhiei Romanului.

Enoriașii acestei parohii, împreună cu tînărul paroh P. C. Pr. Florin Andrioaie și alți donatori și binecredincioși creștini au făcut reparații capitale — interioare și exterioare — prin restaurarea picturii, înlocuirea catapetesmei cu una nouă, înlocuirea tîmplăriei, o parte din mobilier și obiecte de cult.

Duminică 27 septembrie 1987, a avut loc într-un cadru festiv sfințirea bisericii de către P. S. Eftimie, Episcop al Eparhiei Romanului și Hușilor, înconjurat de P. C. Pr. Ioan Andrioaie, protopop al Protopopiatului Moinești și un sobor de preoți.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii care s-a săvîrșit în fața sfintei biserici pe un podium special amenajat, P. C. Pr. paroh a făcut o dare de seamă asupra lucrărilor, aducînd mulțumiri Prea Sfințitul Episcop Eftimie pentru ajutorul acordat, enoriașilor parohiei și tuturor celor prezenți la această zi de bucurie din viața acestei parohii.

Pentru meritele sale tînărul preot paroh Florin Andrioaie a fost hirotesit „iconom".

A urmat cuvîntul P. S. Eftimie care și-a exprimat mai întîi bucuria de a se afla în această zonă subcarpatică a eparhiei, în orașul Comănești unde muncitorii mineri, petroliști și forestieri, înfrățiți lucrează pentru prosperitatea patriei noastre dragi.

În continuare, Prea Sfințitul Episcop arată că Biserica în toate timpurile a fost și este a poporului, aducînd exemple din istoria Patriei și a Bisericii strămoșești, eroii și sfinții care ne-au lăsat o moștenire pentru care sîntem datori să o păstrăm cu grijă și să o reînnoim pentru urmașii noștri.

După slujbă, P.S. Eftimie a vizitat parohia Valea Arinilor, unde se fac lucrări de consolidare și reparații la biserica parohială, dînd îndrumările necesare P. C. Pr. paroh Petru Todeancă.

Prot. I. ANDRIOAIE

Duminică 18 octombrie 1987, Prea Sfințitul Eftimie a sfințit biserica din parohia Patrașcani, protopopiatul Tg. Ocna, județul Bacău.

Prea Sfinția Sa a fost întîmpinat de P. C. Prot. Dumitru Ciubotaru-Tg. Ocna, împreună cu un sobor de preoți și diaconi.

După oficierea sfințirii bisericii, pe o scenă frumos împodobită cu covoare naționale și flori, s-a oficiat Sfînta Liturghie în cadrul căreia diaconul Vasile Lăiu a fost hirotonit preot pe seama parohiei Roșiești, protopopiatul Huși, județul Vaslui, iar Preotul paroh Mihai Mitrea a fost hirotesit sachelar.

După Sfînta Liturghie, P. C. Pr. paroh aduce cele mai sincere mulțumiri Prea Sfințitului Episcop Eftimie pentru tot ce a făcut pentru enoriașii acestei parohii și pentru osteneala de a fi venit să le sfințească biserica, făcînd și o dare de seamă asupra lucrărilor efectuate.

În încheiere, luînd cuvîntul, P. S. Episcop Eftimie a spus printre altele: „Aduc mulțumiri și împărtășesc binecuvîntări arhierești părintelui paroh și dumneavoastră buni și devotați enoriași și creștini pentru tot ce ați făcut pentru casa lui Dumnezeu. Laud dragostea față de Sfînta Biserică a enoriașilor parohiei Patrașcani, cît și rîvna membrilor consiliului și comitetului parohial pentru repararea bisericii, lucrînd dezinteresat pentru ca biserica să fie în veșmînt nou". P. S. Sa a dat apoi îndemnuri să cinstim pe Dumnezeu, Sfînta Sa Biserică și să ne purtăm în viață pentru a merita numele de creștin, ferindu-ne de păcate, iubindu-ne Patria și Biserica, pentru că „numai așa ne vom spori fericirea pămîntească și ne vom asigura și fericirea veșnică".

Zi de sărbătoare a fost pentru parohia Popeni și cele din împrejurimi, *duminică 1 noiembrie 1987*, cînd s-a sfințit biserica parohială.

Slujba de sfințire a fost săvîrșită de Prea Sfințitul Episcop Eftimie, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi în frunte cu P. C. Prot. Vasile Grigore-Bîrlad.

După săvîrșirea slujbei de sfințire și a Sfintei Liturghii în timpul căreia diaconul Constantin Adrian a fost hirotonit în preot pe seama parohiei Văleni, protopopiatul Huși, județul Vaslui, P. C. Pr. paroh Ștefan Veleșcu a fost hirotesit în iconom.

În continuare, P. C. Pr. paroh a prezentat o scurtă dare de seamă asupra lucrărilor efectuate, mulțumind Prea Sfințitului Episcop Eftimie pentru tot ce a făcut față de această parohie, precum și pentru dragostea de a fi venit personal să sfințească biserica și să oficieze Sfînta Liturghie.

Prea Sfințitul Eftimie în cuvîntul P. S. Sale a arătat rostul pe care Biserica l-a avut în dezvoltarea vieții românești de-a lungul veacurilor. În-

deamnă pe săteni să păstreze aceeaşi dragoste neclintită Bisericii şi slujitorilor ei, aducînd laude celor ce s-au trudit la reparaţiile şi înfrumuseţarea sfintei biserici.

În Duminica a 24-a după Rusalii cînd s-au prăznuit şi Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavril *(8 noiembrie 1987)*, a avut loc sfinţirea bisericii din parohia Valea Seacă II, protopopiatul Tg. Ocna, judeţul Bacău.

Slujba sfinţirii bisericii, urmată de Sfînta Liturghie, a fost oficiată de Prea Sfinţitul Episcop Eftimie înconjurat de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Preot Dumitru Ciubotaru, protopop de Tg. Ocna.

După Sfînta Liturghie, în timpul căreia tînărul absolvent de seminar Vasile Mihai a fost hirotonit întru diacon pentru parohia Cîrja, protopopiatul Bîrlad, P. C. Pr. paroh Constantin Terente a fost hirotesit sachelar.

Luînd cuvîntul, P. C. Pr. paroh a prezentat o dare de seamă asupra lucrărilor efectuate şi a mulţumit Prea Sfinţitului Eftimie pentru binecuvîntarea ostenelilor enoriaşilor.

În cuvîntul său, Prea Sfinţitul Episcop Eftimie a felicitat pe credincioşii parohiei Valea Seacă II şi pe păstorul lor sufletesc pentru spiritul de jertfelnicie de care au dat dovadă la reparaţia şi pictarea acestei frumoase biserici, care este o mărturie a credinţei lor puternice în Mîntuitorul Iisus Hristos şi a ataşamentului sincer faţă de Biserica strămoşească.

Credincioşii bisericii din parohia Roşiori, protopopiatul şi judeţul Bacău şi-au reparat sfîntul locaş de închinare cu hramul „Sfîntul Nicolae" şi pentru a se putea oficia cultul divin era necesară tîrnosirea bisericii. Astfel, *duminică 22 noiembrie 1987*, Prea Sfinţitul Episcop Eftimie a săvîrşit slujba sfinţirii acestei biserici şi Sfînta Liturghie. P. S. Sa a fost întîmpinat de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Prot. Vasile Radu-Bacău.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii P. C. Pr. paroh Gheorghe Tătaru după ce a fost hirotesit în iconom, în cuvinte alese şi cu date adînc grăitoare a prezentat o scurtă dare de seamă asupra lucrărilor efectuate şi a mulţumit Prea Sfinţitului Episcop pentru osteneala şi dragostea ce a arătat-o prin slujba de sfinţire a bisericii.

În încheiere, a luat cuvîntul Prea Sfinţitul Episcop Eftimie care a spus între altele: „Cei prezenţi aţi ascultat Sfînta Evanghelie ce s-a citit azi, care ne arată ca şi întotdeauna, căile ce trebuie urmate în viaţă ca să nu pierim prin înseşi faptele noastre. Unul din mijloacele cele bune de urmat este învăţătura din Sfînta Evanghelie de azi, cu privire la bogăţii.

Nimic nu îndepărtează pe om de Dumnezeu ca bogăţiile şi zgîrcenia. Comoara noastră să nu fie aici pe pămînt, ci să fie în cer; acolo comoara este nepieritoare şi nimic nu o strică. Comorile care le avem aici pe pămînt nu le putem lua cu noi în cer, dar putem lua cu noi în schimb faptele bune.

Bunul Dumnezeu să vă fericească cu sporire şi îmbelşugare, cu vremuri paşnice şi cu sănătate".

Arhid. Ilie MURĂRAŞU

SLUJBE ARHIEREŞTI

Duminică 19 iulie 1987, din încredinţarea P. S. Episcop Eftimie, Prea Sfinţitul Arhiereu-vicar Ioachim Vasluianul a săvîrşit la parohia Horgeşti, filiala Mileşti, protopopiatul şi judeţul Bacău, sfinţirea bisericii.

La sosire, Prea Sfinţia Sa a fost întîmpinat de P. C. Pr. Vasile Radu, protopop de Bacău, împreună cu un sobor de preoţi şi diaconi.

După slujba sfinţirii bisericii după rînduiala tipiconală, s-a oficiat Sfînta Liturghie. După terminarea Sfintei Liturghii, P. C. Pr. paroh Gabriel Popovici prezintă o scurtă dare de seamă asupra lucrărilor efectuate şi aduce mulţumiri Prea Sfinţitului Arhiereu pentru dragostea arătată de a veni şi a sfinţi biserica parohiei.

Luînd apoi cuvîntul P. S. Arhiereu-vicar Ioachim Vasluianul, printre altele, a spus :

„În această duminică, Biserica ne arată prin Sfînta Evanghelie o nouă și mare minune făcută de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos în cetatea Capernaum; vindecarea unui paralitic, care nemaiputînd merge pe picioare era purtat pe un pat de patru oameni". În continuare Prea Sfinția Sa explică pe larg această minune, iar în încheiere spune: „Să rugăm dar pe Dumnezeu ca precum atunci cu slăbănogul, a avut milă și s-a milostivit de i-a iertat păcatele și l-a vindecat, tot așa și acum nouă creștinilor să ne ierte păcatele noastre, să ne insufle o credință tare, o pocăință curată ca să ne învrednicim și noi de milostivirea Sa și să auzim și noi cînd ne va chema la judecată: „Vi se iartă și vouă păcatele voastre, mergeți în lăcașurile ce vi le-am gătit".

Biserica parohială din parohia Măgirești, în prezent total reînnoită interior și exterior, este sub ocrotirea Maicii Domnului, cu hramul la 8 septembrie „Nașterea Maicii Domnului".

În ziua de *duminică 6 septembrie a. c.*, din încredințarea P. S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor, P.S. Arhiereu-vicar Ioachim Vasluianul, ca fiu al satului Măgirești, în fruntea unui sobor de preoți, a săvîrșit Sfînta Liturghie.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, Prea Sfințitul Arhiereu Ioachim a ținut un cuvînt de învățătură.

Plecînd de la cuvintele Ecclesiastului 12, 13, „Teme-te de Dumnezeu și păzește poruncile Lui, acesta este lucru cuvenit fiecărui om", P. S. Sa a insistat asupra viețuirii în Hristos spre a fi pregătiți a ne înfățișa în fața Dreptului Judecător, fiindcă conștiința noastră ne va vădi faptele noastre bune sau rele, pe care le-am făcut cît am trăit pe pămînt.

În continuare P. S. Sa a explicat pericopa Evangheliei zilei cu pilda lucrătorilor în via Domnului (Matei 21, 33-34).

Prot. I. ANDRIOAIE

Din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Eftimie, Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Ioachim Vasluianul, *duminică 13 septembrie 1987*, a fost prezent în parohia Gloduri, protopopiatul și județul Bacău, păstorită de P. C. Preot Ioan Brăescu pentru a binecuvînta strădaniile depuse în reparațiile și înfrumusețarea sfîntului lăcaș de închinare.

Prea Sfinția Sa a fost înconjurat de P. C. Prot Vasile Radu-Bacău și un sobor de preoți de la parohiile învecinate.

După oficierea slujbei de sfințirea bisericii a săvîrșit Sfînta Liturghie.

La terminarea ei, P. C. Pr. paroh aduce mulțumiri Prea Sfințitului Ioachim pentru dragostea de a fi venit în acea parohie, făcînd o scurtă dare de seamă asupra lucrărilor. Răspunzînd, Prea Sfințitul Ioachim mulțumește pentru frumoasa primire făcută și în continuare explică credincioșilor prezenți Sfînta Evanghelie a duminicii înaintea Înălțării Sfintei Cruci, spunînd, între altele: „Sensul vieții noastre creștine rezidă în iubire. Sîntem creștini adevărați cînd vrem binele și ne dăruim pentru săvîrșirea lui. Trăind în afară de iubire, sîntem „aramă sunătoare și chinval răsunător" (I Corinteni 13, 1).

Duminică 25 octombrie 1987, Prea Sfințitul Arhiereu Ioachim Vasluianul, din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Eftimie, a oficiat slujba de sfințire a bisericii, precum și Sfînta Liturghie în parohia Răcătău, protopopiatul și județul Bacău. După Sfînta Liturghie, P. C. Pr. paroh Sorinel Turcu prezintă o dare de seamă despre lucrările efectuate.

Luînd cuvîntul Prea Sfințitul Arhiereu Ioachim Vasluianul a spus între altele: „Biserica din parohia Răcătău deși mică la înfățișare, este însemnată prin trecutul ei istoric, este frumoasă prin readucerea ei în starea de curățenie și podoabă, prin simplitatea și poziția ei. Nefericit e cel ce are sufletul mic în casă mare; fericit cel ce ridică suflet mare-n casă mică, spune un inspirat poet creștin.

Mulțumesc dreptcredinciosului popor care a luat parte la această măreață slujbă. Acest lăcaș de închinare se statornicește acum în strălucire

nouă aici, însemnînd în chipul acesta trainica legătură dintre generații, pe temeiul credinței noastre străbune. Evlavia înaintașilor nu s-a pierdut. Sfintele noastre biserici stăruiesc în hotarele pămîntului strămoșesc, mărturie a vredniciei creștinești a neamului".

Duminică 1 noiembrie 1987, s-a săvîrșit tîrnosirea bisericii de la parohia Rîșești, protopopiatul Huși, județul Vaslui.

Slujba sfințirii a fost săvîrșită, din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Eftimie, de către Prea Sfințitul Arhiereu Ioachim Vasluianul.

Prea Sfințitul Ioachim a fost întîmpinat de P. C. Prot. Constantin Gălușcă, protopop de Huși. După slujba de sfințire a bisericii s-a oficiat Sfînta Liturghie.

După terminarea Sfintei Liturghii la care răspunsurile au fost date de credincioși, Prea Sfinția Sa hirotesește în iconom pe P. C. Preot Corneliu Mazilu, parohul parohiei.

Măreția evenimentului este arătată prin cuvinte frumoase și alese de către P. C. Pr. paroh prin darea de seamă prezentată, aducînd și cuvenitele mulțumiri Prea Sfințitului Ioachim pentru dragostea de a fi venit în parohie. În încheiere, luînd cuvîntul, Prea Sfințitul Ioachim Vasluianul a spus, printre altele: „Mă bucur astăzi să văd că biserica din parohia Rîșești nu este numai frumoasă, reparată și împodobită, ci și plină de credincioși care au venit la rugăciune, osteniți după o săptămînă de muncă intensă ca să preamărească pe Dumnezeu și să-I mulțumească pentru toate binefacerile ce le revarsă asupra lor. Vă îndemn deci să împletiți armonios dragostea față de Dumnezeu cu dragostea față de oameni, munca cu rugăciunea și rugăciunea cu munca, preamărind pe Dumnezeu și slujind aproapelui, așa cum ne-a învățat Mîntuitorul Iisus Hristos, Sfinții Apostoli și toți Sfinții Părinți ai Bisericii noastre.

Să vă iubiți unii pe alții, să munciți cu cinste și dăruire fiecare unde sînteți rînduiți și să vă cîștigați pîinea cea de toate zilele; să vă creșteți copiii în frică de Dumnezeu, în dragoste de muncă, de credința noastră străbună și de Patrie ai cărei fii sîntem.

Bunul Dumnezeu să vă binecuvînteze roadele și să ne ajute ca să facem cele bineplăcute Lui".

Între bisericile din protopopiatul Bacău cărora li s-au făcut în ultimul timp reparații generale și pictură se numără și biserica din parohia Holt.

Duminică 8 noiembrie 1987, Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Ioachim, din încredințarea Prea Sfințitul Episcop Eftimie, a venit în mijlocul credincioșilor din parohia Holt pentru sfințirea locașului lui Dumnezeu.

Prea Sfinția Sa a fost întîmpinat de soborul de preoți în frunte cu P. C. Prot. Vasile Radu-Bacău.

După slujba sfințirii bisericii, în curtea bisericii pe o scenă frumos împodobită cu covoare naționale și flori, s-a oficiat Sfînta Liturghie.

Răspunsurile au fost date de corul bisericii catedrale „Sfîntul Nicolae" din orașul Bacău, iar mulțimea de credincioși a rostit Crezul și a cîntat rugăciunea domnească „Tatăl Nostru".

La momentul cuvenit din cadrul Sfintei Liturghii, tînărul Laurențiu Andronic, absolvent al Seminarului teologic Mănăstirea Neamț, a fost hirotonit în diacon pentru parohia Burdusaci, protopopiatul și județul Bacău.

Terminîndu-se Sfînta Liturghie, o dare de seamă asupra lucrărilor efectuate și a felului cum s-a desfășurat activitatea spirituală în parohie a fost făcută de P. C. Pr. paroh iconom stavrofor Pavel Grosu.

Luînd apoi cuvîntul Prea Sfințitul Ioachim a rostit cuvînt de învățătură, spunînd, între altele: „Fie ca această sfințire de biserică, această Sfîntă Liturghie să strălucească în inima noastră a tuturor. În sufletele noastre, de acum înainte, în fiecare zi, ani de zile, binecuvîntarea de astăzi să fie o lumină și să rodească din ce în ce mai mult pentru binele Bisericii noastre, pentru propășirea Patriei noastre pentru pacea și înfrățirea dintre popoare. Dumnezeu să fie preamărit pentru tot ceea ce ne-a dăruit în ziua de astăzi și Dumnezeu să vă binecuvînteze".

Arhid. Ilie MURĂRAȘU

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

PREOTUL ICONOM STAVROFOR ZAHARIA CIREȘ

În ziua de 6 noiembrie 1987, după o scurtă și grea suferință, inima bună și caldă a vrednicului de pomenire Preotul iconom stavrofor Zaharia Cireș a încetat să mai bată.

El s-a născut în anul 1909, la 6 februarie, în comuna Hurdugi de lîngă Huși, din părinții Ignat și Ecaterina.

Școala primară a urmat-o în satul natal, apoi simțind o chemare sfîntă s-a înscris la Seminarul din Huși după care a continuat studiile teologice la Facultatea de teologie din Cernăuți.

În anul 1932 s-a căsătorit cu tînăra Maria Radu, căsnicia fiindu-le binecuvîntată de Dumnezeu cu doi copii.

A fost hirotonit preot în anul 1934 la data de 10 iunie, la Huși, pe seama parohiei Rînceni, unde a păstorit doi ani după care s-a transferat la parohiile Epureni și „Sfinții Voievozi"-Huși.

Conducerea Eparhiei Romanului și Hușilor apreciind meritele deosebite ale părintelui Zaharia Cireș i-a acordat rangul onorific de iconom stavrofor și l-a promovat protopop al Hușilor, funcție pe care a îndeplinit-o pînă în anul 1977 cînd s-a pensionat.

Peste tot unde a păstorit a lăsat o impresie de adevărat păstor de suflete, talentat în predică, inimos, plin de bunătate, știind să aline multe inimi ale păstoriților săi.

Corpul neînsuflețit al preotului Zaharia Cireș a fost depus la biserica Alba-Iași unde preoți și credincioși i-au adus un pios omagiu.

În ziua de 8 noiembrie, după Sfînta Liturghie, s-a săvîrșit rînduiala pogribaniei preoților de mir de către un sobor de preoți din Iași și Huși.

Despre viața și activitatea celui trecut la Domnul a vorbit P. C. Prot. Anton Frunză - Iași și P. C. Pr. Vasile Tofan de la biserica „Sfinții Voievozi" din Huși, care a transmis condoleanțe familiei din partea P. S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor, precum și compasiunea preoțimii din protopopiatul Huși.

Condus pe ultimul drum, regretat de membrii familiei îndoliate, sub privirile înlăcrimate ale celor prezenți, corpul neînsuflețit al părintelui Zaharia Cireș a fost coborît în cripta familiei din cimitirul „Eternitatea"-Iași.

Prot. Anton FRUNZĂ

METROPOLIE DE LA MOLDAVIE ET DE SUCEAVA

Revue officielle de l'Archevêché de Jassy
et de l'Evêché de Roman et de Huşi

ANNÉE LXIIIe No. 6 novembre — décembre 1987

S O M M A I R E

LA RÉPUBLIQUE À L'ÈPOQUE DE SA PLEINE AFFIRMATION

Réalisations dans la chronique de la Patrie et de l'Eglise ancestrale. A la 40e anniversaire de la proclamation de la République *(† IOACHIM VASLUIANUL, Evêque-vicaire)* . 3

ET TOI, BELLE ROUMANIE, A JAMAIS TU SOIS FLEURIE

Nouveaux échelons de développement de la Patrie (*Archid. Ioachim Giosanu*) 22

À LA FÊTE DE LA PAIX

† TEOCTIST, Patriarche de l'Eglise Orthodoxe Roumaine et Métropolite lieutenant de la Moldavie et de Suceava, Lettre-pastorale à la Nativité du Seigneur — 1987 27

† EFTIMIE, Evêque de Roman et de Huşi, Lettre-pastorale à la Nativité du Seigneur — 1987 33

ETUDES

Hiérom. drd. Justinian CÎRSTOIU, Melkisédec, prêtre-roi de Salem, préfiguration du Sauveur Jésus Christ 37

Moniale Eustochia CIUCANU, La dimension philocallique de la spiritualité orthodoxe roumaine 46

P. prof. dr. Viorel IONIŢĂ, Un grand hiérarque du passé de notre Eglise: Teoctist I de Moldavie 59

Prof. dr. I. D. LĂUDAT, La conscience de parenté et de langue dans l'espace roumain médieval 67

LE JUSTE ENSEIGNEMENT DE L'EGLISE

La Confession et la rémission des péchés *(Hiérom Justin NEAGU)* 79

„Toute notre vie au Christ Dieu soit donnée!" (*Archim. Mitrofan BĂLTUŢĂ)* 83

Sur la Sainte Ecriture *(P. C. Gr. CHIRICA)* 88

B.M.M.B. 1991-92

HOMÉLIES

Assist. univ. V. RĂDUCĂ, L'Amour, le plus grand commandement 97

P. C. Gr. CHIRICA, À la Présentation au temple de la Mère du Seigneur 99

NOTES 102

La valeur historique et artistique des objets d'art ancien ecclésiastique de la collection de l'Evêché de Roman et de Huși (*Prof. Marina Sabados*) ; L'Ermitage de la Cité de Brudurești (*Gh. Lupașcu*).

COMPTES-RENDUS ET NOTES BIBLIOGRAPHIQUES . 108

Hiérom. Ioanichie Balan, Témoignages roumains aux Lieux Saints, Roman, 1986, 576 p. + 84 illustrations et 4 croquis (*P. Visarion Puiu*) ; *Mihai Rădulescu*, Picu Pătruț, illustrateur de E. Sue et S. Gessner, en „Manuscriptum", XVII (1986), nr. 4 p. 124-139 (*P. prof. N. V. Dură*) ; *Al. Zub*, Connaissance de soi et intégration, Iași, 1985 (*P. Sc. Porcescu*) ; *Gheorghe Gr. Buzdugan*, Tanacu — Un ancien village des „răzeși", Bucarest, 1986, 163 p. (*P. Iustin Gaspar*).

CHRONIQUE ECCLÉSIASTIQUE

A. — DE LA VIE DE L'EGLISE ORTHODOXE ROUMAINE . . 115

Visite du groupe oecuménique des moniales à l'Eglise Orthodoxe Roumaine (31 VIII — 10 IX 1987) (*Assist. univ. Vasile Răducă*).

B. — ARCHEVÊCHÉ DE JASSY 122

Les travaux annuels de l'Assemblée épiscopale (*P. V. Nechita*) ; Conférences ecclésiastiques au mois de novembre 1987 (*P. Gh. Petraru*) ; Messe épiscopale à l'église „Saint Sava" de Jassy (*Archid. Ioachim Giosanu*).

† ENDORMIS DANS LA PAIX DU SEIGNEUR : Le Prêtre Neculai Mihailovici (*P. I. D. Apostu*).

C. — EVÊCHÉ DE ROMAN ET DE HUȘI 131

Conférences ecclésiastiques au mois de novembre 1987 (*Chroniqueur*) ; Itinéraire de l'Evêque (*Prot. I. Andrioaie* et *Archid. Ilie Mureraşu*) ; Messes épiscopales (*Prot. I. Andrioaie* et *Archid. Ilie Mureraşu*).

† ENDORMIS DANS LA PAIX DU SEIGNEUR : Le Prêtre iconome stavrophore Zaharia Cireș (*Prot. Anton Frunză*).

B.M.M.B. 2006-2007

P R E D I C I

Asist. univ. V. RĂDUCĂ, **Iubirea — cea mai mare poruncă** . 97
Pr. C. Gr. CHIRICA, **La Intrarea în Biserică a Maicii Domnului** 99

ÎNSEMNĂRI 102

Valoarea istorică și artistică a obiectelor de artă veche bisericească din colecția Episcopiei Romanului și Hușilor *(Prof. Marina Sabados)*; **Schitul de la Cetatea Brudureștilor** *(Gh. Lupașcu)*.

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE . . . 108

Ierom. Ioanichie Balan, **Mărturii românești la Locurile Sfinte,** Roman, 1986, 576 p. + 84 ilustrații și 4 schițe (*Pr. Visarion Puiu*); *Mihai Rădulescu,* **Picu Pătruț, ilustrator al lui E. Sue și S. Gessner,** în „Manuscriptum", XVII (1986), nr. 4, p. 124-139 (*Pr. prof. N. V. Dură*); *Al. Zub,* **Cunoaștere de sine și integrare,** Iași, 1986, (*Pr. Sc. Porcescu*); *Gheorghe Gr. Buzdugan,* **Tanacu — un vechi sat de răzeși,** București, 1986, 163 p. (*Pr. Iustin Gaspar*).

CRONICA BISERICEASCĂ

A. — DIN VIAȚA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE . . . 115

Vizita grupului ecumenic de călugărițe în Biserica Ortodoxă Română (31 VIII — 10 IX 1987) (*Asist. univ. Vasile Răducă*).

B. — ARHIEPISCOPIA IAȘILOR 122

Lucrările anuale ale Adunării eparhiale *(Pr. V. Nechita)*; **Conferințele preoțești din luna noiembrie 1987** (*Pr. Gh. Petraru*); **Slujbă arhierească la biserica „Sfîntul Sava"-Iași** *(Arhid. Ioachim Giosanu)*.

† CHEMAȚI LA DOMNUL: **Preotul Neculai Mihailovici** *(Pr. I. D. Apostu)*.

C. — EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR 131

Conferințele preoțești din luna noiembrie 1987 (*Cronicar*); **Itinerar chiriarhal** (*Prot. I. Andrioaie* și *Arhid. Ilie Murarașu*); **Slujbe arhierești** (*Prot. I. Andrioaie* și *Arhid. Ilie Murarașu*).

† CHEMAȚI LA DOMNUL: **Preotul iconom stavrofor Zaharia Cireș** (*Prot. Anton Frunză*).